ORIGINEA ROMÎNILOR

DE

ALEXANDRU PHILIPPIDE

VOLUMUL ÎNTÎIU

CE SPUN IZVOARELE ISTORICE

IAŞI
TIPOGRAFIEA „VIAŢA ROMÎNEASCĂ" S. A.
1923.

PREFAȚĂ

Asupra lucrării de față am de făcut, în prealabil, observațiile următoare.

1. N-am putut stăpîni decît o parte din materiea și din literatura privitoare la chestiune, pentrucă nu m-aŭ ajutat nicĭ mintea nici mijloacele de informație. Dar prea multă (căcĭ de *toată* nicĭ vorbă nu poate fi) materie și literatură privitoare la o chestiune nu poate stăpîni nimenĭ, chĭar atuncĭ cînd are la îndămînă puterĭ sufleteștĭ marĭ și bibliotecĭ bogate (nu bibliotecĭ ca a mea și a universitățiĭ din Iașĭ). In special, din cauza insuficiențiĭ puterilor mele, tot ce s-a scris, orĭ se va fi scris, asupra chestiuniĭ în limbile ungurească, sîrbă, bulgară, cehă, polonă, rusească, orĭ în vreo limbă germană nordică, n-am putut consulta, cu excepție de dările de samă care s-aŭ făcut prin reviste germane orĭ în alte scrierĭ asupra cîtorva din lucrările scrise în vreuna din aceste limbĭ. In astfel de înprejurărĭ, fiindcă activitatea extensivă mĭ a fost în mod necesar mărginită, o activitate intensivă mĭ-a fost impusă, și fiindcă din cele doŭă mijloace de informație, izvoare de o parte, scrierĭ pe baza izvoarelor de altă parte, trebuesc preferite izvoarele, le-am preferit și eŭ pe acestea, și fiindcă n-am putut stăpîni toate izvoarele, am dat toată atențiea numaĭ unora din ele, dar *toată* atențiea. Care sînt acelea, găsesc de prisos să le înșir aicĭ. Ele se vor vedea în cursul lucrăriĭ. (Atîta doar aș putea spune, că cel maĭ însemnat izvor, și cel maĭ noŭ totodată, l-am găsit în limba romînească). Intr-un tabloŭ însă a parte daŭ întreaga bibliografie *consultată*. Fac aceasta pentru doŭă motive, maĭ întîĭŭ pentruca să aĭbă cetitorul un punct de sprijin în caz cînd citațiea va fi cumva neprecisă (Vezĭ maĭ jos sub 6), și apoĭ pentruca *savantul* să-șĭ dea socoteală de lipsurile bibliografice ale lucrăriĭ și eventual să le complecteze. Această bibliografie însă are defecte, căcĭ pe de o parte articule de revistă, care mĭ-aŭ servit

mult, sînt adeseorĭ citate numaĭ cu numele revisteĭ unde aŭ apărut, ĭar pe de alta scrierĭ care mĭ-aŭ servit foarte puţin (Pe Ovidius, de pildă, l-am consultat numaĭ ca să controlez citatele luĭ Tomaschek) sînt notate a parte.

2. Dupăcum starea precară a bibliotecelor care mĭ-aŭ fost la dispoziţie mĭ-a impus o restrîngere bibliografică, tot aşa ea mĭ-a impus o utilizare a izvoarelôr în ediţiile nu cele maĭ bune. In recensiea pe care o face K. Dieterich în Byzantinische Zeitschrift, XVI, pag. 324—328 cărţiĭ Geschichte des rumänischen Volkes a luĭ N. Iorga, impută luĭ Iorga că n-a utilizat ediţiile scriitorilor byzantinĭ de De Boor, Reifferscheid, Heisenberg, maĭ ales pentru autorĭ aşa de importanţĭ şi de des consultaţĭ ca Theophylaktos Simokattes, Theophanes Confessor, Georgios Monachos, Anna Komnena, Georgios Akropolites. Aşa este, trebue să consulte cineva ediţiile luĭ de Boor, etc., dacă le are, maĭ ales că-s critice, şi încă maĭ ales că-s noŭă. Dar dacă nu le are? Noĭ aicĭ la Iaşĭ avem pe scriitoriĭ byzantinĭ numaĭ în ediţiile de Paris, Venezia şi Bonn, şi cînd vine vremea lucruluĭ, trebue să se mulţămească cineva cu aceste ediţiĭ, căcĭ nu se poate oprĭ pentru a aştepta ediţiile cele maĭ proaspete (chĭar dacă ar avea banĭ să le cumpere), între altele nu se poate opri, de pildă, pentrucă dela un capăt la celălalt al pămîntuluĭ arde focul războĭuluĭ şi cărţĭ nu se maĭ trimet dela un loc la altul, ci numaĭ tunurĭ şi carne pentru tunurĭ. Dar nu e totdeauna o nenorocire că n-are cineva la îndămînă ediţiile cele maĭ noŭă. In ce priveşte în special pe scriitoriĭ byzantinĭ, eŭ posed întîmplător ediţiea luĭ Georgius Monachus a luĭ De Boor, şi nu mĭ a servit la nimic maĭ bine decît o ediţie maĭ veche, ĭar pentru greşeala făcută de De Boor, că a vîrît pe *torna* în loc de *retorna* în textul luĭ Theophylaktos şi pe *frater* în loc de *fratre* în textul luĭ Theophanes vezĭ lucrarea de faţă § 110: dacă tot textul luĭ Theophylaktos şi al luĭ Theophanes este cu acelaş discernămînt constituit de De Boor, apoĭ n-am perdut mult că nu m-am servit de ediţiile acestuĭ învăţat. Dar orĭcum, ediţiile critice, făcute adecă pe baza a cît maĭ multe manuscripte orĭ pe baza tuturor manuscriptelor, aŭ un avantaj, chĭar dacă textul e defectuos constituit de editor, pe acela anume că daŭ multe variante şi hotărăsc vrîsta manuscriptelor, astfel că ajută la precizarea chestiuniĭ, maĭ ales cînd

este vorba de lucrurĭ mărunte, de cuvinte. De pildă numele thrac din Ovidius Ex Ponto IV, 10, $_{28}$ (Vezĭ lucrarea de față § 159) este dat de Tomaschek ca *Piacches*. Eŭ bucu os aș fi făcut controlul într-o ediție unde să fie însemnate variantele din manuscripte, dar n-am avut la dispoziție decît edițiile Lemaire, Paris, 1822 și Merkel, Leipzig, 1911, și acolo variante nu sînt date, ĭar lectura este *Phyaces*. Se poate întîmpla ca *Piacches* să fie cuvîntul just, dar de unde pot ști? La ediția critică te ajută editorul cu hotărîrea luĭ, dacă se nimerește să aĭbă minte, apoĭ te ajuțĭ tu cît poțĭ cu diferitele variante. Este prin urmare un neajuns că nu m-am servit totdeauna de edițiile cele maĭ bune. Am zis *totdeauna*, pentrucă am avut și edițiĭ bune la îndămînă, și încă pentru izvoarele cele maĭ importante, anume edițiile Firmin Didot, dintre care unele, precum acea a luĭ Strabon făcută prin C. Müller, sînt cele maĭ bune posibile.

3. In recensiea pe care o face Dieterich cărțiĭ luĭ Iorga Geschichte des rumänischen Volkes (Vezĭ maĭ sus sub 2) recensentul maĭ impută luĭ Iorga că pe Konstantinos Porphyrogennetos îl numește (à la franceza, Porphyrogénète) Porphyrogenetes, pe Akropolites îl numește Akropolitas, și pe Niketas Akominatos îl numește Choniates. Mărturisesc că din punctul acesta de videre am procedat tot atît de neexact, ba și cu neconsecvență. E un obiceĭŭ răŭ acesta, de a stîlci numele propriĭ, obiceĭŭ care a purces dela Greciĭ ceĭ vechĭ și a continuat pănă la Franceziĭ și Germaniĭ de astăzĭ. Germaniĭ numaĭ relativ de curînd aŭ început a reproduce exact ortografiea numelor propriĭ personale antice (și nu din cale afară de exact, căcĭ continuă de a latiniza numele propriĭ personale greceștĭ și de a scri Aeschylus în loc de Aischylos, etc.), și încă și pănă astăzĭ cărțile lor—chĭar ale celor maĭ pedanțĭ—sînt pline de Lucian, Pindar, Plutarch, Horaz, Virgil; iar Franceziĭ scriŭ—și probabil aŭ să scrie pănă la infinit—Eschyle și Plutarque și Horace și Stace, etc. Cum ni s-ar putea cere sistemă și consecvență din acest punct de videre noŭă istoralalțĭ, care am avut și avem atîtea exemple rele supt ochĭ? Pentru aceĭa în lucrarea de față *-os* și *-us*, de pildă, dela terminațiile numelor propriĭ personale greceștĭ se vor găsi alăturĭ, apoĭ Constantin cel născut în purpură va apărea ba ca Konstantinos Porphyrogennetos, ba ca Constantinus Porphyrogenitus, și

Anna, fata luĭ Alexios împăratul, va fi ba Komnena, ba Çomnena, etc., ĭar pe Niketas (orĭ şi Nicetas) Akominatos (orĭ şi Acominatos) Choniates îl voĭŭ numi şi eŭ adesea numaĭ Niketas Choniates, după un obiceĭŭ vechĭŭ şi înrădăcinat.

4. Maĭ răŭ stă încă lucrul cu numele de localităţı. Ceĭ puţin pentru numele propriĭ personale are cineva un punct de sprijin în ortografiea originaluluĭ, şi oricît ar scri şi ar pronunţa Francezul de stîlcit pe *Stace*, cunoaşte cineva pe originalul Statius. Dar la numele de localităţĭ originalul e necunoscut, cel puţin aicĭ în răsăritul Europeĭ, căcĭ aceĭ care vorbesc de localităţile depe aicĭ orĭ aŭ făcut hărţile geografice ale teritoriilor acestora sînt maĭ mult străinĭ, maĭ ales Germanı. Chĭar localnicii, de pildă Romînii, dacă vorbesc de localităţile din propriea lor ţară, fac aceasta în aşa chip, cu aşa nepreciză scrisoare, încît de multe orĭ lectorul romîn însuş nu poate pricepe cum se pronunţă în realitate numele cutăriĭ localităţĭ. Pentru aceĭa vreo consecvenţă în scrisul numelor de localităţĭ nu se poate pretinde dela omul de ştiinţă atuncĭ cînd aceĭaş localitate apare în diferite izvoare cu diferite ortografiĭ. Trebue să scrie şi el cum găseşte scris, ba într-un fel, ba în altul.

5. In general am păstrat ortografiea etimologică a numelor etnice şi topice antice : Hellada, Illyr, Scyth, Thrac, etc. Dar fără consecvenţă.

6. M-am servit de scurtărĭ pentru a cita autoriĭ numaĭ cînd citaţiile aŭ trebuit să se repete des, astfel că ar fi fost în adevăr pĭerdere de vreme de a tot repeta titlul uneĭ scrieri în întregime. Şi se găsesc în această lucrare anumite capitole (XI-XV, XVII-XVIII), unde firea lucrurilor a cerut ca citaţiile să se facă des. La aceste anumite capitole scurtările aŭ devenit ceva necesar, şi pentru aceĭa s-a dat cîteo listă a lor la începutul capitoluluĭ XI şi capitoluluĭ XVII. O altă serie de scurtărĭ, de altă natură, a devenit necesară prin înprejurarea că notele pe care le fac în capitolul III aŭ trebuit să fie foarte des citate în cursul lucrăriĭ, maı ales în capitolul IV. S-a impus, decĭ, prin forţa lucrurilor întrebuinţarea de scurtărĭ. In general însă evit scurtările pentru a cita lucrările autorilor. Şi dacă cumva le întrebuinţez, explicarea lor este dată, în afară de începuturile capitolelor XI şi XVII, la tabloul bibliografic.

Tot aşa evit scurtările de orice altă natură, şi dacă întrebuinţez vreo cîteva, pe unele de nevoe, pentrucă cuvintele respective se repetă prea des, pe altele din deprindere rea, explicarea lor o daŭ supt o rubrică a parte maĭ jos. Unele care-mĭ vor fi scăpat din vedere se înţeleg lesne fără nicio explicare.

7. Bucăţile citate din autorĭ le daŭ în traducere romînească, afară de cele franceze, pe care le las de cele maĭ multe orĭ în limba de origine. Cuvintele citate din dicţionare le daŭ cu traducerea din dicţionarele respective, numaĭ rar adaug traducerea romînească.

8. Prin *pagina paris.* dela citaţiile din scriitoriĭ byzantinĭ ediţiea Bonn însemnez cifrele marginale, care reprezintă de cele maĭ multe orĭ paginile ediţieĭ din Paris. Pentru comoditate am păstrat această numire de *pagină paris.* chĭar acolo unde, ca la Constantin Porphyrogennetos, cifrele marginale reprezintă în ediţiea Bonn paginile uneĭ alte ediţiĭ vechĭ. Acest lucru l-am făcut, pentrucă ediţiea din Paris a servit de obicéiŭ acelora care aŭ scris pănă astăzĭ asupra Romînilor, şi pentrucă cu acele cifre marginale cineva poate găsi locul citat în orĭcare ediţie a scriitorilor byzantinĭ. Cînd a fost posibil, am citat cărţile şi capitolele.

9. Cronologiea e probabil pe icĭ pe colea greşită, cu un an saŭ doĭ în plus orĭ în minus.

10. Poziţiile geografice sînt date avîndu-se în vedere statele de dinainte de războĭul din 1914.

11. Ortografiea cuvintelor romîneştĭ discutate este cea obişnuită romînească. De ortografiea fonetică specială mă servesc numaĭ cînd este vorba de multă precizie. Pentru aceĭa adeseorĭ scrisoarea obişnuită romînească şi cea preciză fonetică se găsesc în unul şi acelaş cuvînt, astfel că preciz fonetic este scris numaĭ sunetul de care este în special vorba, de pildă *čicĭór* (=cu ortografiea comună romînească *cicĭór*, cu ortografiea preciză fonetică *čĭčór*). Observaţiĭ asupra ortografieĭ comune romîneştĭ şi a celeĭ fonetice se găsesc maĭ jos într-un tabloŭ a parte.

Alexandru Philippide

Iaşi, Septembre 1923.

Ortografiea comună romînească

- *ĭ* final după o consonantă înseamnă că consonanta este muĭată orĭ palatală: *anĭ=ań*, *ochĭ=oḱ*.

- *ŭ* final după o consonantă înseamnă că consonanta este rotunzită: macedoromîn *al'u=a ľ*.

- *ĭŭ* final după o consonantă înseamnă că consonanta este muĭată (orĭ palatală) și rotunzită: *cuptórĭŭ=kuptor*, *mușchĭŭ=mušḱ*.

c + e, i = č + e, i: cer = čer, cíne = číne.

cĭ orĭ ce + a, o, u = č + a, o, u: cĭoc = čok, cĭúmă = čúmă, ceas = čas.

ch + e, i = ḱ + e, i: chel = ḱel, chip = ḱip.

g + e, i = ğ + e, i: gem = ğem, gínere = ğínere.

gĭ orĭ ge + a, o, u = ğ + a, o, u: gĭol = ğol, gĭubeá = ğubĕá, geánă = ğánă.

gh + e, i = ǵ + e, i: ghem = ǵem, ghímpe = ǵímpe.

j = ž: jug = žug.

ș = š; șépte = šépte.

ț = ts (africata): țap = tsap.

Valoarea celorlalte caractere din ortografiea comună romînească se înțelege dela sine.

Ortografiea fonetică

ₒ, o mică rotiță pusă dedesuptul caracteruluĭ înseamnă rotunzirea sunetuluĭ: *ḁ = a* rotunzit, *e̥ = e* rotunzit = *ö* (De acest caracter din urmă, *ö*, mă servesc de obiceĭŭ), *i̥ = i* rotunzit = *ü* (De acest caracter din urmă, *ü*, mă servesc de obiceĭŭ), *p̥ = p* rotunzit, *t̥ = t* rotunzit, *n̥ = n* rotunzit, *s̥ = s* rotunzit, etc.

. , un punct pus dedesuptul caracteruluĭ care simbolizează o vocală înseamnă că vocala e închisă: *ẹ = e* închis, etc.

˛ , un cîrlig rotund pus dedesuptul caracteruluĭ care simbolizează o vocală înseamnă că vocala e deschisă: *ę = e* deschis, etc.

˘ , un semicerc pus deasupra caracteruluĭ care simbolizează o vocală înseamnă maĭ multe lucrurĭ: α) Inseamnă că vocala e consonantă: *lĕágă*, *pĭátră*, *rŏátă*, *dóŭă*, *nóĭ*, *bóŭ*. β) Inseamnă că vocala e scurtă: latin *gĕmo*. γ) Pus

deasupra lui *a* (*ă*) simbolizează sunetul *o* nerotunzit. — Echivocul nu-ĭ mare, pentrucă înprejurările în care semnul ◡ apare în unul din serviciile de sub α, β, γ sînt de aşa natură, încît lesne se poate pricepe despre ce este vorba. In serviciul anume de sub β vocala prevăzută cu semnul ◡ apare între consonante propriŭ zise, între sunete cu maĭ mică plenitudine decît vocala, pelîngă care aceasta din urmă nu poate fi consonantă: se înţelege dela sine că într' un exemplu ca *gĕmo ĕ* nu poate însemna pe *e* consonant, ci numaĭ decît pe *e* scurt. La acestea se adauge faptul că de cele maĭ multe orĭ vocalele cu semnul scurtăriĭ ◡ sînt prevăzute cu accent şi orĭcine poate pricepe că *ĕ* din *gĕ'mo*, de pildă, nu poate să fi însemnînd un *e* consonant, căcĭ doar firea consonanteĭ tocmaĭ în aceĭa stă că n-are accentul silabeĭ. Acolo unde vreun echivoc poate avea fiinţă spun de altfel în mod expres că vocala e consonantă orĭ că vocala e scurtă. In ce priveşte caracterul *ă*, echivocul cum că ar putea fi vorba despre *a* consonant este exclus, pentrucă *a* este cel maĭ plin din toate sunetele şi nu poate fi consonant nicĭ odată; iar despre *a* scurt dacă este cumva vorba vreodată, se spune atuncĭ în mod expres că *a* e scurt, fără să se întrebuinţeze caracterul *ă*, orĭ acel *ă* scurt e notat în vreun cuvînt latinesc, unde nu şi-ar putea nimenĭ închipui pe *o* nerotunzit.

‾ , o linioară pusă deasupra caracteruluĭ înseamnă că sunetul este lung: *ē* = *e* lung, etc. Dintre consonante numaĭ la *r* se arată uneorĭ lungimea în acest chip (*r̄*), şi anume nu numaĭ lungimea lui *r*, ci şi puternicul luĭ tril. Lungimea consonantelor se arată prin dublarea caracteruluĭ: *pp*, *tt*, *ll*, *rr*, etc.

῀ , un circumflex grec pus deasupra caracteruluĭ care simbolizează o vocală înseamnă că vocala este nazală: *ã* = *a* nazal, etc.

' , un accent ascuţit pus deasupra orĭ alăturĭ sus la dreapta caracteruluĭ care simbolizează o consonantă înseamnă: α) Că sunetul este muiat, dacă e articulat cu limba anterioară: *s'*, *ś*, *ź*, *ż́*, *t'*, *d'*, *ń*, *r'* *l'*. β) Că sunetul este palatal (articulat la palatul tare), dacă e articulat cu limba posterioară: *h́* *γ'* *ḱ* *ǵ*. γ) Că la articularea sunetuluĭ limba se găseşte sincronic în poziţiea luĭ *i*, dacă sunetul e articulat cu buzele orĭ cu buza inferioară şi dinţiĭ superiorĭ: *f'*, *v'*, *w'*, *ṕ*, *b́*.

ă = *o* nerotunzit. Vezĭ § 236.
î = *u* nerotunzit. Vezĭ § 236.
ö = *e* rotunzit.
ü = *i* rotunzit.
ə = vocala produsă cu limba în stare de repaos.
h' = spiranta palatală afonă (Limba posterioară articulează la palatul tare).
h = spiranta guturală (velară) afonă (Limba posterioară articulează la palatul moale).
χ' = *h'*.
χ = *h*.
γ' = spiranta palatală fonică (Limba posterioară articulează la palatul tare).
γ = spiranta guturală (velară) fonică (Limba posterioară articulează la palatul moale).
ᶜ, spiritus asper grec pus sus la stînga vocaleĭ=spiranta laringală afonă.
š = spiranta şuerătoare afonă simbolizată în ortografiea germană prin *sch*, în cea franceză prin *ch*, dintr-un cuvînt ca francezul *chapeau*.
ž = spiranta şuerătoare fonică simbolizată în ortografiea franceză prin *j* dintr-un cuvînt ca *jamais*.
w = spiranta bilabială fonică.
ϑ = spiranta dentală afonă=neogrec ϑ, inglez *th* într-un cuvînt ca *think*.
δ = spiranta dentală fonică=neogrec δ, inglez *th* într-un cuvînt ca *that*.
k' = exploziva palatală afonă (Limba posterioară articulează la palatul tare).
k = exploziva guturală (velară) afonă (Limba posterioară articulează la palatul moale).
g' = exploziva palatală fonică (Limba posterioară articulează la palatul tare).
g = exploziza guturală (velară) fonică (Limba posterioară articulează la palatul moale).
č = africata *tš*. *)

---

*) Părerea unora—între alţiĭ a luĭ Bartoli, Das Dalmatische, II, 315 (Pentru ceilalţĭ vezĭ la acest loc din Bartoli)—cum că africatele *tš*, *dž*, *ts*, *dz*, *ts'*, *dž* ar fi sunete unitare, ĭar nu compuse dintr-o explozivă şi spiranta omorgană, provine, cred, dela o neînţelegere. Ceĭ care anume susţin unitatea sunetelor acestora pronunţă probabil cele două elemente, unul exploziv şi celălalt spirant, din care li se spune că ar fi ele constituite, unul după

ǵ = africata *dž*,
ţ = africata *ts*

Africatele *dz*, *tš*, *dž* nu le scriŭ prin anumite caractere, ci analizate în elementele lor constitutive.

Fiindcă este o imposibilitate fiziologică de a articula spirante şi explozive guturale (velare) imediat înainte de vocalele palatale (Limba posterioară articulează la palatul tare) *e*, *i*, *ö*, *ü*, caracterele *h*, *χ*, *γ*, *k* fac serviciŭ şi de *h'*, *χ'*, *γ'*, *k'* înainte de *e*, *i*, *ö*, *ü*: *her* orĭ *χer*, *γin*, *kip* se înţelege dela sine că se pronunţă *h'er* orĭ *χ'er*, *γ'in*, *k'ip*. Numaĭ pentru *ǵ* am păstrat totdeauna notarea înainte de vocalele palatale, pentrucă scrierea *ge*, *gi* ar deveni echivocă prin confuziea cu ortografiea comună romînească şi cetitorul ar putea greşi să cetească *ǧe*, *ǧi* în loc de *ǵe*, *ǵi*.

---

altul în întregimea lor, astfel ca după o complectă explozivă, şi dupăce limba percurge spaţiul *obişnuit* pentru a trece la spiranta următoare, să se producă spiranta. In asemenea înprejurărĭ, fireşte, grupurile *tš*, *dž*, *ts*, *dz*, *tś*, *dź* apar cu aşa remarcabile deosebirĭ de timbru faţă de africatele *tš*, *dž*, *ts*, *dz*, *tś*, *dź*, încît hotărîrea că aceste din urmă n-ar fi sunete duble, compuse din *t*+*š*, etc., este îndreptăţită. Dar africata nu e numaĭ un grup de sunete, ci e un grup de sunete de un anumit fel. Pentru aceia doar şi foneticiĭ aŭ găsit de cuviinţă să-ĭ dea un anumit nume, *affricata*. Primul element constitutiv al africateĭ, exploziva, este maĭ întîiŭ un sunet *redus*, şi nu este identic cu aceïaş explozivă din alt grup de sunete, cum ar fi, de pildă, cînd exploziva ar fi urmată de o vocală, orĭ chiar de spiranta respectivă, dar aşa fel că să fie exploziva pronunţată *neredusă* şi pe îndelete; iar reducerea are loc anume nu din punct de vidare al mărimiĭ spaţiuluĭ pe care se face închiderea, ci din acel al forţeĭ şi deplinătăţiĭ închiderĭĭ (forţa şi deplinătatea sînt minime): exploziva nu-ĭ, ca să vorbim în termeniĭ luĭ Rousselot, o *occlusivă*, ci o *miocclusivă* (Rousselot, Principes de phonétique expérimentale, Paris, 1897—1909, pag. 582). Apoĭ locul unde se produce exploziva nu este acela unde se produce ea atuncĭ cînd se găseşte în alt grup de sunete decît grupul africateĭ: în grupul *tš*, de pildă, cînd el nu constitue africată, exploziva *t* se produce în alt loc decît în grupul *tš*, cînd el constitue africată, în africata *tš* anume *t* este un *t* special din punct de vidare al loculuĭ şi tot odată cel maĭ omorgan posibil al luĭ *š* următor, care şi acesta e un *š* special. Apoĭ, dupăce exploziea are loc, limba nu se scoboară spre starea de repaos pentru a articula după aceïa spiranta următoare, ea nu străbate în orice caz, pentru a trece dela articularea exploziveĭ la acea a spiranteĭ, drumul pe care-l străbate atuncĭ cînd nu se produce africata; limba, după producerea ex-

La fixarea aceşteĭ ortografiĭ fonetice şi la notiţile pe care le-am dat maĭ sus asupra eĭ am avut în vedere limba romînească, a căreĭ bază de articulare, ca şi acea a limbiĭ germane (şi probabil a celor maĭ multe limbĭ europene), este cea *înaintată* (Vîrful limbiĭ în stare de repaos se găseşte dedesuptul alveolelor dinţilor inferiorĭ), şi la care limba articulează nu în linie verticală spre părţile corespondente ale palatuluĭ, ci în raze, astfel că de pildă vocalele *e*, *i*, spirantele *h'*, *γ'*, explozivele *k'*, *ǵ* sînt articulate cu limba *posterioară* la palatul tare. Aceasta o spun maĭ ales cu privire la faptul—enorm în a luĭ absurditate—că uniĭa aŭ început să vorbească de sunetele romîneştĭ după normele stabilite de Jespersen pentru limbile nordice şi pentru cea ingleză, unde poziţiea de repaos a limbiĭ e cu totul alta, iar

---

plozieĭ se deplasează numaĭ atît, cît iĭ trebue pentru a produce imediat cea maĭ omorgană spirantă posibilă, astfel că nicĭ spiranta dintr-o africată nu este aceĭaş cu spiranta pe care o produce cineva în alt grup de sunete, orĭ chĭar în grupul africateĭ atuncĭ cînd acest grup nu constitue o africată. De altfel compoziţiea dintr-o exploziv şi din spiranta omorgană a africateĭ este lesne de constatat. Cînd vreĭ să pronunţĭ lung o africată, lungirea are loc întocmaĭ ca la explozive, în felĭul acela anume că prelungeştĭ momentul *ploziv*, care la africatele afone *tš*, *ts*, *tś* nu se aude de fel, aşa după cum nu se aude momentul ploziv al unuĭ *t* oarecare, ĭar la africatele fonice *dž*, *dz*, *dź* este constituit de aşa numitul *Blähℓaut*, după cum el e constituit de *Blähℓaut* la un *d* oarecare. Este evident de aicĭ că prima parte a africatelor *tš*, *ts*, *tś*, *dž*, *dz*, *dź* trebue să fie o exploziv; şi că această exploziv este *t* la cele afone, *d* la cele fonice, se constată nu numaĭ prin simţul nervilor din limbă, dar şi prin *Bläh'aut*, care este exact acelaş ca Blählaut al luĭ *d*. Apoĭ, dacă vreĭ, nu să lungeştĭ, ci să prelungeştĭ o africată odată produsă, nu veĭ reuşi să capeţĭ un sunet cu timbrul africateĭ decît numaĭ un moment, numaĭ în timpul extrem de scurt iniţial, încolo veĭ căpăta la nesfîrşit o spirantă, şi anume la *tš* un *š*, la *ts* un *s*, la *tś* un *ś*, la *dž* un *ž*, la *dz* un *z*, la *dź* un *ź*, dar nu spirantale *š*, *s*, *ś*, *ž*, *z*, *ź* obişnuite, ci altele, foarte remarcabil altele. Pe aceste spirante *remarcabil altele* Rousselot, care şi el aparţine la aceĭ care consideră africatele ca sunete unitare, le consideră (Principes, pag. 618—628) ca constituind momentul exploziv al uneĭ *miocclusive*. Acest moment exploziv însă, după propriea mărturisire a luĭ Rousselot, samănă foarte mult cu o spirantă, astfel că, orĭ veĭ zice că cutare sunet e o miocclusivă, a căreĭ explozie samănă foarte mult cu o spirantă, orĭ că veĭ zice că cutare sunet e o miocclusivă care sfîrşeşte într-o spirantă, e tot acea.

articularea limbiĭ față cu palatul se face în linie verticală.

In această ortografie fonetică, schițată maĭ sus, am transcris ortografiea fonetică a altora, astfel că:

ḁ = å Popovicĭ	γ′ = j Weigand
ă = o̥ Weigand	γ′ = v Papahagi
î = u̥ Weigand	γ′ = y Weigand
ă = e̥ Weigand	š = s′ Weigand
î = i̥ Weigand	ž = ź Weigand
	ts′ (africata) = ć Popovicĭ
ea = ę Weigand	dz (africata) = d Papahagi
ŏa = ǫ Weigand	dź (africata) = ď Popovicĭ

Scurtări și semne

Nota A orĭ N A = Notă la Appianos. Vezĭ § 50.
Nota C orĭ N C = Notă la Cassius Dio. Vezĭ § 53.
Nota H orĭ N H = Notă la Herodotos. Vezĭ § 48.
Nota P orĭ N P = Notă la Polybios. Vezĭ § 49.
Nota Pt orĭ N Pt = Notă la Ptolemaeos. Vezĭ § 52.
Nota S orĭ N S = Notă la Strabon. Vezĭ § 51.

C urmat numaĭ de cifră latină = Table cerate în C. I. L. III.

dipl. orĭ diploma = Privilegia militum veteranorumque de civitate et connubio în C. I. L. III.

ad. = adiectiv.
b. = bărbat.
f. = feminin orĭ fimee.
m. = masculin.
p. = persoană.
pl. = plural.
s. = substantiv orĭ singular.

x < y = din x a provenit y. Să se bage de samă cu privire la acest semn, < orĭ >, că eŭ îl întrebuințez cu alt înțeles decît cum este el întrebuințat de obiceiŭ. De obiceiŭ anume elementul care derivă din altul este pus la capătul cel ascuțit, și semnul < este înțeles oarecum ca o săgeată. Eŭ nu-l înțeleg ca o săgeată, ci ca o dezvoltare dintr-un punct.

Pentru alte scurtări vezĭ la începuturile capitolelor XI, XVII, și la tabloul biliografic.

Cu semnele „ . . . " se reproduc exact vorbele citate din vreun autor.

Cu semnele ' . . . ' se dă numaĭ înțelesul celor spuse de vreun autor.

In parentezul (. . .) se pun vorbele autoruluĭ citat. Acolo unde însă din autorul citat se pune la începutul parentezuluĭ cuvîntul de limbă străină, de pildă grec, restul vorbelor din parentez aparțin mie.

In parentezul [. . .] se pun observațiile mele.

BIBLIOGRAFIE

Aelius Spartianus, în H. A. (Scriptores historiae augustae).

V. Alexandri, Opere complete, Teatru, Bucureștĭ, 1875.

V. Alexandri, Poeziĭ populare ale Romînilor, Bucureștĭ, 1866.

Ammianus Marcellinus=Ammianus.

Ioan G. Andrieșescu, Contribuție la Dacia înainte de Romanĭ, Iașĭ, 1912.

Anna Komnena, ediția Bonn.

Anonymi Belae regis notarii Historia hungarica (Gesta Hungarorum), în I. G. Schwandtner, Scriptores rernm hungaricarum veteres ac genuini, Vindobonae, 1766-1768, volumul I.

Appendix Probi, în Keil Grammatici latini IV.

Appianus, ed. Firmin Didot, Paris, 1877=A. In spécial A=Appianus De rebus illyricis.

Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, Hermannstadt.

Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik, herausgegeben von Eduard Wölfflin, Leipzig, 1884—1909= Wölfflin 's Archiv.

Archiv für slavische Philologie, Berlin, Weidmann.

Arhiva, organul societățiĭ științifice și literare din Iașĭ.= Arhiva Iașĭ.

Max Auerbach, Die Verbalpräfixe im Dakorumänischen, în Weigand 's XIX—XX Jahresbericht.

E. Bacinschi, Ein mazedorumänischer Ausläufer des altslavischen dativus absolutus, în Zeitschrift für romanische Philologie XXXVII, 611 sqq.
Ernst Bacmeister, Die Kasusbildung des Singular im Rumänischen, în Weigand's IV Jahresbericht 1 sqq.
H. Barić, Albanorumänische Studien, I Theil, Sarajevo, 1919=Barić.
M. G. Bartoli, Alle fonti del neolatino, în Miscellanea di studi in onore di Attilio Hortis, Trieste, 1910, pag. 889 sqq.
M. G. Bartoli, Dalmazia e Albania, relazione sul quinquennio 1905—1910, în Revue de dialectologie romane, tome II, pag. 456 sqq.=Bartoli D. A.
M. G. Bartoli, Das Dalmatische, Wien, 1906 (Schriften der Balkankommission, linguistische Abteilung, IV, V)= Bartoli D.
M. G. Bartoli, Note dalmatiche, în Zeitschrift für romanische Philologie, XXXII.=Bartoli N.
Bausteine zur romanischen Philologie, Festgabe für Adolfo Mussafia, Halle a. S. 1905.
Ilie Bărbulescu, Inceputurile scrierii cirilice în Dacia traĭană, în Arhiva Iașĭ, April 1922, pag. 161 sqq.
Ilie Bărbulescu, Originea celor maĭ vechĭ cuvinte și instituțiĭ slave ale Romînilor, în Arhiva Iașĭ, Ianuar 1922, pag. 1 sqq.
Ilie Bărbulescu, Problemele capitale ale slavisticeĭ la Romînĭ, Iașĭ, 1906.
D. P. Barcianu, Wörterbuch der romänischen und deutschen Sprache, I Teil, Romänisch-deutsch, IV Auflage, Hermannstadt, 1910.
Theodor Benfey, Geschichte der Sprachwissenschaft, München, 1869.
Iosephus Benkö, Transsilvania sive Magnus Transsilvaniae principatus, Vindobonae, 1778.
Erich Berneker, Slavisches etymologisches Wörterbuch, Heidelberg, 1908.
Giulio Bertoni, Programma di filologia romanza come scienza idealistica, Ginevra, 1923.
I. G. Bibicescu, Poeziĭ populare din Transilvania, Bucureștĭ, 1893.
Biblia, Bucureștĭ, 1688.

H. I. Bidermann, Die Romanen und ihre Verbreitung in Oesterreich, Graz, 1877.
August. Boeckh, Corpus inscriptionum graecarum, Berlin, 1828—1859.
N. A. Bogdan, Orașul Iașĭ odinioară și astăzĭ, Iașĭ, 1904.
V. Bologa, Monografiea școaleĭ civile de fete din Sibiĭŭ, Sibiĭŭ, 1911.
Otto Bremer, Deutsche Phonetik, Leipzig, 1893.
Karl Brugmann, Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen, I ediție, Berlin, 1886-1893.
Karl Brugmann, Griechische Grammatik, în Iwan Müller's Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft II, ed. II, München, 1890.
Buletinul comisiunii monumentelor istorice, Bucureștĭ.= B. c. m. i.
Bulletin de la section historique de l'Académie roumaine, Bucarest.
Bulletin de l'institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale, Bucureștĭ.
Augustin Bunea, Stăpîniĭ țăriĭ Oltuluĭ, Bucureștĭ, 1910. Discurs de recepțiune la Academiea Romînă.
V. Burlă, Dl Paul Hunfalvy și teoriea luĭ Roesler, în Revista Tocilescu, II, pag. 283 sqq. III, 89 sqq.
V. Burlă, Studiĭ filologice, Iașĭ, 1880.
Arthur Byhan, Istrorumänisches Glossar, în Weigand's VI Jahresbericht, pag. 174 sqq.=Byhan.
Byzantinische Zeitschrift, Leipzig, B. G. Teubner.
Caesar, De bello gallico.
I. A. Candrea, Graĭul din Țara Oașuluĭ, Bucureștĭ, 1907.
I. A. Candrea-Hecht, Les éléments latins de la langue roumaine, le consonantisme, Paris, 1902.
I. A. Candrea, Ov. Densușianu, Th. D. Speranță, Graĭul nostru, texte din toate părțile locuite de Romînĭ, Bucureștĭ, 1906-1908.
Constantin Cantacuzino, Operele, publicate de N. Iorga, Bucureștĭ, 1901.
Mihai Cantacuzino, Genealogiea Cantacuzinilor, publicată și adnotată de N. Iorga, Bucureștĭ, 1902.
Dimitrie Cantemir, Hronicul vechimiĭ Romîno-Moldo-Vlahilor, Bucureștĭ, 1901. Edițiea Academieĭ Romîne.
Th. Capidan, Die nominalen Suffixe im Aromunischen, în Weigand 's XV Jahresbericht, pag. 1 sqq.

Th. Capidan, Flexion des Substantivs nnd Verbums im Codex Dimonie, în Weigand 's XII Jahresbericht, pag. 179 sqq.
Th. Capidan, Raportnrile albano-romîne, Cluj, 1922, în Dacoromania, annl II, 1922, pag. 443-554.=Capidan.
Cassiodorns, Chronica, ed. Mommsen în Monnmenta Germaniae historica, Anctores antiquissimi, tom. XI, pars I, Berlin, 1893.
Cassins Dio, Hambnrg, 1750.=C.
Christophorides, Λεξικὸν τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης, ἐν Ἀθήναις, 1904.
A. de Cihac, Dictionnaire d'étymologie daco-romane, I Eléments latins, Francfort a. M. 1870, II Eléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais, Francfort a. M. 1879.=Cihac.
Tim. Ciparĭn, Gramatica limbiĭ romîne, Bucnreştĭ, 1869-1877
Tim. Ciparĭu, Principiĭ de limbă şi de scriptnră, Blaş, 1866
Codex Dimonie, în Weigand 's IV, V, VI Jahresberichte=C. D.
Codicele voroneţean, Cernănţĭ, 1885, ediţiea Academieĭ Romîne=Praxĭul dela Voroneţ.
Colnmna luĭ Traĭan, revistă, director B. P. Hasdeu, Bncnreştĭ.
Constantin Căpitannl, Istoriile domnilor ţăriĭ romîneştĭ, în Magazinul istoric tomnrile I, II.
Constantinus Porphyrogennetns, ediţiea Bonn.
Contemporannl, revistă ştiinţifică şi literară, Iaşĭ, 1882-1889.
Convorbirĭ Literare, revistă, Bncnreştĭ.
Coresi, Psaltirea, Sas-Săbeş, 1577, ediţiea Academieĭ Romîne (prin B. P. Hasden), Bncnreştĭ, 1881.
Corpns glossariornm latinorum, Lipsiae, 1888--1903.
Corpus inscriptionnm latinarnm consilio et anctoritate academiae litterarnm regiae borussicae editnm, Berlin= C. I. L.
Miron Costin, Cartea pentrn descălecatul dintîiŭ al ţăriĭ Moldoveĭ şi neamnluĭ moldovenesc, în Letopiseţe Cogălniceann ediţiea II, tomnl I.
Miron Costin, Cronica ţăriĭ Moldoveĭ şi a Munteniei [recte *moldoveneştĭ şi munteneştĭ*], în Cronice inedite atingătoare de istoriea Romînilor pnblicate de I. Bogdan.
Miron Costin, De neamnl Moldovenilor, din ce ţară aŭ eşit strămoşiĭ lor [=Miron Costin, Cartea pentru descălecatul dintîiŭ al ţăriĭ Moldoveĭ şi neamnlnĭ moldovenesc.

Vezĭ maı sus], ediţie de C. Gĭurescu, Bucureştĭ, 1914.
Miron Costin, Descrierea ţăriĭ Moldoveĭ [recte *moldoveneştı*] în versurĭ, în Miron Costin Opere complete ediţiea V. A. Ureche, tom II, pag. 75 sqq.
Miron Costin, Despre poporul Moldoveĭ şi al Ţăriĭ romîneştĭ, în B. P. Hasdeu, Arhiva istorică a Romînieĭ, tomul I, pag. 159 sqq.
Miron Costin, Opere complete, ediţie de V. A. Ureche, Bucureştĭ, 1886—1888.
Neculaı Costin, Cartea pentru descălecatul dintîiŭ al ţăriı Moldoveĭ şi neamuluĭ moldovenesc, în Letopiseţe Cogălniceanu ediţiea II, tomul I.
Cronica pe scurt a Romînilor [Autorul ar fi Constantin Cantacuzino după Iorga, Operele luĭ Constantin Cantacuzino], în Letopiseţe Cogălniceanu ediţiea II, tomul I.
Cronicı inedite, atingătoare de istoriea Romînilor, adunate şi publicate cu traducerĭ şi adnotaţiunĭ de I. Bogdan, Bucureştĭ, 1895.
Cronicile Romînieĭ saŭ Letopiseţele Moldoveĭ şi Valahieĭ, a doŭa ediţie, de Mihail Cogălniceanu, Bucureştĭ, 1872-1874=Letopiseţe Cogălniceanu orĭ Letopiseţe.
Dacoromania, Buletinul muzeuluĭ limbiĭ romîne, condus de Sextil Puşcariu, anul I (1920—1921), anul II (1921—1922), Cluj.
I. Dalametra, Dicţionar macedoromîn, Bucureştı, 1906. Ediţiea Academieĭ Romîne.
Frédéric Damé, Nouveau dictionnaire roumain-français, Bucarest, 1893-1894.
Frédéric Damé, Incercare de terminologie poporană romînă, Bucureştĭ, 1898.
D. Dan, Din toponimiea romînească, Bucureştĭ, 1896.
Daniel, Εἰσαγωγικὴ διδασκαλία, în Fr. Miklosich, Rumunische Untersuchungen, I, zweite Abtheilung.
Aron Densuşıanu, Istoriea limbiĭ şi literaturiĭ romîne, ediţiea II, Iaşı, 1894.
Ovide Densuşĭanu, Histoire de la langue roumaine, I, Paris, 1902.
Ovid Densuşıanu, Studiı de filologie romînă, Bucureştĭ, 1898 (Anuarul seminaruluĭ de istoriea limbiĭ şi literaturiĭ romîne depe lîngă facultatea de litere din Bucureştĭ, I).
C. Diculescu, Altgermanische Bestandteile im Rumänischen,

în Zeitschrift für romanische Philologie, XLI (an. 1921).
C. Diculescu, Die Gepiden, Forschungen zur Geschichte Daziens im frühen Mittelalter und zur Vorgeschichte des rumänischen Volkes, I Band, Leipzig, 1922.
Lorenz Diefenbach, Vergleichendes Wörterbuch der gothischen Sprache, Frankfurt a. M. 1851.
Friedrich Diez, Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen, V Ausgabe, Bonn, 1887.
Friedrich Diez, Grammatik der romanischen Sprachen, V Auflage, Bonn, 1882.
Documente privitoare la istoriea Romînilor, culese de Eudoxiŭ de Hurmuzaki, publicate supt auspiciile ministeriuluĭ cultelor şi instrucţieĭ publice şi ale Academieĭ Romîne, Bucureştĭ.=Documente Hurmuzaki.
Dosoteiŭ, Proloagele tuturor sfinţilor, Iaşĭ, 1683.
Dosoteiŭ, Psaltirea în versurĭ, Unev, 1673, ediţiea Academieĭ Romîne, Bucureştĭ, 1887.
N. Drăganu, Din vechea noastră toponimie, în Dacoromania I pag. 109—146.
Ducange, Glossarium mediae et infimae graecitatis, Vratislaviae, 1891.
Ducange, Glossarium mediae et infimae latinitatis, Niort, 1883—1887.
L'abbé Duchesne et Bayet, Mémoire sur une mission au mont Athos, Paris, 1876.
Al. T. Dumitrescu, Contribuţiunĭ la istoriografiea romînească veche, în Luĭ Ion Bianu amintire, Bucureştĭ, 1916, pag. 227—255.
Albert Dumont, Mélanges d'archéologie et d'épigraphie, Paris, 1892. = Dumont.
Excerpta Valesiana (Excerpta auctoris ignoti). La finele luĭ Ammianus Marcellinus.
Eusebius, Chronica, în Migne Patrologia graeca tomul XIX.
Eustathius, Commentarii in Dionysium Periegeten, în Geographi graeci minores ed. Firmin Didot, Paris, 1882.
Eutropius.
Sexti Pompei Festi, De verborum significatione quae supersunt, cum Pauli Epitome, emendata et annotata a Carolo Odofredo Muellero, editio nova, Lipsiae, 1880.
Aug. Fick, Hattiden und Danubier in Griechenland, Göttingen, 1909.

Emil Fischer, Die Herkunft der Rumänen, Bamberg, 1904.
Emil Fischer, Sind die heutigen Albanesen die Nachkommen der alten Illyrier? în Zeitschrift für Ethnologie, Berlin, anul 1911. = Fischer Z.
Flavius Vopiscus, în H. A. (Scriptores historiae augustae).
Matthias Friedwagner, Zur Aussprache des lateinischen *c* vor hellen Vokalen, în Hauptfragen der Romanistik, Festschrift für Philipp August Becker, Heidelberg, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1922, pag. 37-49.
Teofil Frîncu şi Gheorghe Candrea, Rotacismul la Moţĭ şi Istrienĭ, Bucureştĭ, 1886.
D. Frunzescu, Dicţionar topografic şi statistic al Romîniei, Bucureştĭ, 1872.
Georg von der Gabelentz, Die Sprachwissenschaft, Leipzig, 1891.
Ernst Gamillscheg, Oltenische Mundarten, Wien, 1919, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 190.
Ernst Gamillscheg, Studien zur Vorgeschichte einer romanischen Tempuslehre, Wien, 1913, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 172.
M. Gaster, Chrestomatie romînă, Leipzig-Bucureştĭ, 1891.
M. Gaster, Die nichtlateinischen Elemente im Rumänischen, în Gröber's Grundriss der romanischen Philologie, I, ediţiea I, Strassburg, 1888. = Gast. Grund.
M. Gaster, Stratificarea elementuluĭ latin în limba romînă, în Revista Tocilescu, I, Bucureştĭ, 1883. = Gast. Rev.
Karl Ernst Georges, Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch, VII Auflage, Leipzig, 1879-1880, = Georges.
K. E. Georges, Lexikon der lateinischen Wortformen, Leipzig, 1890.
Georgios Akropolites, ediţiea Bonn.
Georgios Monachos, ediţiea Bonn.
Ilie Gherghel, Zur Frage der Urheimat der Rumänen, Wien, 1910.
Ilie Gherghel, Zur Nachricht des Raschid ad din Fadlallah über Bazaran bam und Kara Oulag, în Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, XXXV, anul 1912.

Gibbon, Geschichte des allmäligen Sinkens und endlichen Unterganges des römischen Weltreiches, deutsch von Iohann Sporschil, IV Auflage, Leipzig, 1862-1863.
J. Gilliéron, La faillite de l'étymologie phonétique, Neuveville, 1919.
J. Gilliéron, Pathologie et thérapeutique verbales, I, Neuveville, 1915.
J. Gilliéron, Pathologie et thérapeutique verbales, II, Neuveville, 1915.
G. Giuglea, Cuvinte şi Lucrurĭ, Elemente vechĭ germane în orientul romanic, în Dacoromania II pag. 327-402 = Giuglea.
Glotta, Zeitschrift für griechische und lateinische Sprache, Göttingen.
Glykas, ediţiea Bonn.
Pietro Gabriele Goidánich, L'origine e le forme della dittongazione romanza, Halle a. S. 1907, 5 Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie.
E.G. Graff, Althochdeutscher Sprachschatz, Berlin, 1834-1846.
C. H. Grandgent, Introduzione allo studio del latino volgare, traduzione dall'inglese, Milano, 1914.
G. Gröber, Vulgärlateinische Substrate romanischer Wörter, in Wölfflin's Archiv I, 204 sqq., 539 sqq , II, 100 sqq., 276 sqq., 424 sqq., III, 138 sqq., 264 sqq., 507 sqq., IV, 116 sqq., 422 sqq., V, 125 sqq., 234 sqq., 453 sqq., VI, 117 sqq., 377 sqq., VII, 25 sqq.
Grundriss der romanischen Philologie, herausgegeben von Gustav Gröber, Strassburg, I ediţie 1888-1902, II ediţie (numaĭ volumul întîiŭ) 1904-1906. = Gröbers Grundriss.
Johann Georg von Hahn, Albanesische Studien, Jena, 1854.
B. P. Hasdeu, Arhiva istorică a Romîniei, Bucureştĭ, 1865 1867.
B. P. Hasdeu, Cine sînt Albanejiĭ? în Analele Academieĭ Romîne, seriea II, tomul XXIII, Memoriile secţiuniĭ literare.
B. P. Hasdeu, Cuvinte din bătrînĭ, Bucureştĭ, 1878-1879. = H. Cuv.
B. P. Hasdeu, Etymologicum magnum Romaniae, Bucureştĭ, 1886-1898. = H Et.
B. P. Hasdeu, Istoriea critică a Romînilor, vol. I, Bucureştĭ, 1875.

B. P. Hasdeu, Negru Vodă, un secol şi jumătate din începuturile statuluĭ Țării Romîneştĭ, întroducere la tomul IV din Etymologicum Magnum, Bucureştĭ, 1898.
B. P. Hasdeu, Principiĭ de filologie comparativă ario-europee, Bucureştĭ, 1875. = H. Pr.
B. P. Hasdeu, Strat şi Substrat, la începutul tomuluĭ III din Etymologicum magnum, Bucureştĭ, 1893.
Robert Helbig, Die italienischen Elemente im Albanesischen, în Weigand's X Jahresbericht, pag. 1 sqq. = Helbig.
Herodotus, ed. Firmin Didot, Paris, 1887, prin C. Müller. = H.
Hesychius (din Alexandria), Λεξικόν, Hagenau, 1521.
Léon Heuzey, Le mont Olympe et L'Acarnanie, Paris, 1860.
Léon Heuzey, Mission archéologique de Macédoine, Paris, 1876.
Hierokles, Synekdemos. Ediţiea Bonn, la sfîrşitul luĭ Constantinus Porphyrogennetus volumul III.
Herman Hirt, Die Indogermanen, Strassburg, 1905-1907.
Herman Hirt, Gehören die Phryger und Thraker zu den satem- oder zu den centum-Sprachen? în Indogermanische Forschungen II.
Enea Hodoş, Poeziĭ poporale din Bănat, Caransebeş, 1892.
Alfred Holder, Altceltischer Sprachschatz, Leipzig, 1891-1913. = Holder.
C. Hopf, Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters bis auf unsere Zeit. VI şi VII volum din Griechenland, geographisch, geschichtlich und kulturhistorisch, von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart, Separatausgabe aus der allgemeinen Encyklopädie der Wissenschaften und Künste von Ersch und Gruber, Leipzig, 1870. = Hopf I, II orĭ Hopf Geschichte Griechenlands VI, VII.
Paul Hunfalvy, Die Rumänen und ihre Ansprüche, Wien und Teschen, 1883.
Eudoxiu Hurmuzaki, Fragmente zur Geschichte der Rumänen, Bucureştĭ, 1878.
V. Jagić, Wie lautete ѣ bei den alten Bulgaren, în Archiv für slavische Philologie, III, pag. 312 sqq.
Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig, herausgegeben von Gustav Weigand, I–XXIX, Leipzig, 1894-1921. = Weigand's Jahresbericht orĭ Jahresbericht.

L. Jelić, Das älteste kartographische Denkmal über die römische Provinz Dalmatien, în W. M. B. H. VII.=Jelić.

Otto Jespersen, Lehrbuch der Phonetik, Uebersetzung von Hermann Davidsen, Leipzig und Berlin, 1904.

C. Jireček, Die Heerstrasse von Belgrad nach Konstantinopel, Prag, 1877.

C. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters, în Denkschriften der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, volumele 48, 49.

C. Jireček, Geschichte der Bulgaren, Prag, 1876.

C. Jireček, Geschichte der Serben, I, Gotha, 1911.

C. Jireček, Zum Namen Plovdin oder Plovdiv, în Archiv für slavische Philologie, XVI, pag. 596 sqq.

Joseph und Hermenegild Jireček, Entstehen christlicher Reiche im Gebiete des heutigen oesterreichischen Kaiserstaates, Wien, 1865.

Indogermanische Forschungen, Zeitschrift für indogermanische Sprach- und Altertumskunde, Strassburg, K. I. Trübner, şi cu începere dela volumul XXXIX Berlin und Leipzig, Walter de Gruyter et Comp.

Iohannes Lydus. ediţiea Bonn.

Norbert Jokl, Beiträge zur albanesischen Grammatik, în Indogermanische Forschungen, XXXVI, pag. 98 sqq. = Jokl Ind. XXXVI.

Norbert Jokl, Beiträge zur albanesischen Grammatik, în Indogermanische Forschungen, XXXVII, pag. 90 sqq. = Jokl Ind. XXXVII.

Norbert Jokl, Katun, zur Geschichte eines Balkanwortes, în Indogermanische Forschungen, XXXIII, pag. 420 sqq. = Jokl Ind.

Norbert Jokl, Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen, Berlin und Leipzig, 1923 = Jokl Unt.

Norbert Jokl, Studien zur albanesischen Etymologie und Wortbildung, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 168. = Jokl.

Norbert Jokl, Vulgärlateinisches im Albanischen, în Zeitschrift für romanische Philologie, XLI, pag. 228 sqq. = Jokl Zeit.

Ion Ionescu, Agricultura romînă din județul Putna, Bucuresti, 1869.
Iorgu Iordan, Dialectele italiene de sud și limba romînă, în Arhiva Iași anul 1923.
Iorgu Iordan, Diftongarea luĭ *e* și *o* accentuațĭ în pozițiile — *ă* și — *e*, Iașĭ, 1921.
Iorgu Iordan, Lateinisches *cĭ* and *tĭ* im Süditalienischen, în Zeitschrift für romanische Philologie XLII.
Iordanis, ed. Mommsen în Monumenta Germaniae historica, Auctores antiquissimi, tom. V, pars I, Berlin, 1882. = Iordanis Get. (=Iordanis, De origine actibusque Getarum), Iordanis Rom. (= Iordanis, De origine actibusque gentis Romanorum).
N. Iorga, Despre Cantacuzinĭ, studiĭ istorice bazate în parte pe documentele inedite din arhiva D-luĭ G. Gr. Cantacuzino, Bucureștĭ, 1902.
N. Iorga, Documente romîneștĭ din arhivele Bistrițeĭ, Bucureștĭ, 1899-1900.
N. Iorga, Geschichte des rumänischen Volkes, Gotha, 1905.
N. Iorga, Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie, Bucarest, 1915.
N. Iorga, Istoriea literaturilor romanice în dezvoltarea și legăturile lor, Bucureștĭ, 1920.
N. Iorga, Istoriea Romînilor din peninsula balcanică, Bucureștĭ, 1919.
N. Iorga, Legăturile Romînilor cu Rușiĭ apusenĭ și cu teritoriul zis ucraĭnian, în Analele Academieĭ Romîne, seriea II, tom XXXVIII, Bucureștĭ, 1916.
P. Ispirescu, Legende saŭ basmele Romînilor, Bucureștĭ, 1882.
Istoriea Țăriĭ Romîneștĭ decînd aŭ descălecat Romîniĭ [autor anonim], în Magazinul istoric tomul IV.
Andreas Iszer, Walachisch-deutsches Wörterbuch, Kronstadt, 1850.
Jakob Jud, Recherches sur la genèse et la diffusion des accusatifs en -ain et en -on, Halle a. S. 1907.
Iulius Capitolinus, în H. A. (Scriptores historiae augustae).
Iulius Jung, Die romanischen Landschaften des römischen Reiches, Innsbruck, 1881.
Iulius Jung, Römer und Romanen in den Donauländern, II Auflage, Innsbruck, 1887.
Iustinus.

Ernst Kalinka, Antike Denkmäler in Bulgarien, Wien, 1906 (Schriften der Balkankommission, Antiquarische Abteilung, IV). = Kalinka.
Kalopathakes, De Thracia provincia romana, Berlin, 1893.
E. Kalužniacki, Zur Geschichte der bulgarischen Benennung der Stadt Philippopel, în Archiv für slavische Philologie, XVI, pag. 594 sqq.
Kantakuzenus (Iohannes), ediţiea Bonn.
N. Karamzin, Histoire de l'empire de Russie, traduite par St. Thomas et Jauffret, Paris, 1819.
Th. A. Kavalliotis, Πρωτοπειρία, în Fr. Miklosich, Rumunische Untersuchungen, I, zveite Abtheilung.
Kedrenus, ediţiea Bonn.
Kekavmenos, Strategikon, et incerti scriptoris de officiis regiis libellus, ediderunt B. Wassiliewsky, V. Jernstedt, Petropoli, 1896 (Zapiski istoriko-filologičeskago fakulteta imperatorskago S. Peterburgskago universiteta, časti XXXVIII).
Simonis de Kéza De originibus et gestis Hungarorum libri duo, ed. Iosephus Podhradczky, Budae, 1833.
H. Kiepert, Formae orbis antiqui, bearbeitet und herausgegeben von Richard Kiepert, Berlin, 1894 sqq.
Kinnamus, ediţiea Bonn.
Gustav Körting, Lateinisch romanisches Wörterbuch, III Ausgabe, Paderborn, 1907.
Paul Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, Göttingen, 1896.
Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie, herausgegeben von Karl Vollmöller, Erlangen.
Karl Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur, München, 1891, în Iwan Müller's Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft IX_1.
Géza Kuun, Codex cumanicus, Budapest, 1880.
Géza Kuun, Relationum Hungarorum cum oriente gentibusque orientalis originis historia antiquissima, editio secunda. Claudiopoli, 1892.
R. Lenz, Beiträge zur Kenntnis des Amerikanospanischen, în Zeitschrift für romanische Philologie XVII, 188 sqq.
Leo Grammaticus, ediţiea Bonn.
Lexicon romînesc-latinesc-unguresc-nemţesc, care de maĭ mulţĭ

autorĭ s-a lucrat, Buda, 1825= Dicționarul de Buda, Lexicon Buda.
W. M. Lindsay, Die lateinische Sprache, Uebersetzung von Hans Nohl, Leipzig, 1897.
Literaturblatt für germanische und romanische Philologie, Leipzig.
Sofronie Lĭuba şi Aurelie Iana, Topografiea satuluĭ şi hotaruluĭ Măidan, Caransebeş, 1895.
T. Livius.
Richard Löwe, Altgermanische Elemente der Balkansprachen, în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, XXXIX, anul 1906, pag. 265 sqq.
Lucius, De regno Dalmatiae et Croatiae, Frankfurt, 1666, II ediție în Schwandtner, Scriptores rerum hungaricarum, dalmaticarum, croaticarum et sclavonicarum veteres ac genuini, Vindobonae, 1746-1748, volumul III.
Magazinul istoric pentru Dacia, supt redactiea luĭ A. Treb. Laurian şi Nicol. Bălcescu, Bucureştĭ, 1845-1847.= Magazinul istoric.
Petru Maĭor, Istoriea pentru începutul Romînilor în Dacia, II ediție, Buda, 1834.
Tit Maiorescu, Critice, Bucureştĭ, 1874.
Malalas, edițiea Bonn.
Marcellinus Comes, ed. Mommsen în Monumenta Germaniae historica, Auctores antiquissimi, tom. XI, pars I, Berlin, 1893.
S. Fl. Marian, Inmormîntarea la Romînı, Bucureştı, 1892.
S. Fl. Marian, Nunta la Romînĭ, Bucureştĭ, 1890.
S. Fl. Marian, Ornitologiea poporană romînă, Cernăuțĭ, 1883.
S. Fl. Marian, Sărbătorile la Romînĭ, Bucureştĭ, 1898-1901.
A. Meillet, Linguistique historique et linguistique générale, Paris, 1921.
Gustav Meyer, Albanesische Studien, I, Die Pluralbildungen der albanesischen Nomina, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 104.=M. Alb. I.
Gustav Meyer, Albanesische Studien, II, Die albanesischen Zahlwörter, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 107.=M. Alb. II.
Gustav Meyer, Albanesische Studien, III, Lautlehre der in-

dogermanischen Bestandtheile des Albanesischen, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 125.= M. Alb.

Gustav Meyer, Albanesische Studien, IV, Das griechisch-südrumänisch-albanesische Wortverzeichniss des Kavalliotis, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 132.=M. Alb. IV.

Gustav Meyer, Albanesische Studien, V, Beiträge zur Kenntniss der in Griechenland gesprochenen albanesischen Mundarten, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 134.=M. Alb. V.

Gustav Meyer, Die lateinischen Elemente im Albanesischen, în Gröber's Grundriss der romanischen Philologie, I, ediţiea I, Strassburg, 1888. = M. Lat.

Gustav Meyer, Etymologisches aus den Balkansprachen, în Indogermanische Forschungen, VI, pag. 104 sqq.=M. Ind. VI.

Gustav Meyer, Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache, Strassburg, 1891.=M. Wört.

Gustav Meyer, Kurzgefasste albanesische Grammatik, Leipzig, 1888.=M. G.

W. Meyer-Lübke, Altgermanische Elemente im Rumänischen? în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, XXXIX, pag. 593 sqq.

W. Meyer-Lübke, Die lateinischen Elemente im Albanesischen, von Gustav Meyer, neubearbeitet von W. Meyer-Lübke, în Gröber 's Grundriss der romanischen Philologie, I, ediţiea II, Strassburg, 1904-1906.=M. L. Lat.

W. Meyer-Lübke, Die lateinische Sprache in den romanischen Ländern, în Grober's Grundriss der romanischen Philologie, I, prima ediţie pag. 351 sqq., a doüa ediţie pag. 451 sqq.=Meyer-Lübke, Die lateinische Sprache.

W. Meyer-Lübke, Die romanischen Sprachen, în Die Kultur der Gegenwart, herausgegeben von Paul Hinneberg, Berlin un Leipzig, Verlag von B. G. Teubner, I, XI, I, anul 1909.

W. Meyer-Lübke, Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft, II ediţie, Heidelberg, 1909.= Meyer-Lübke Einführung.

W. Meyer-Lübke, Grammatik der romanischen Sprachen, Leipzig, 1890-1902.
W. Meyer-Lübke, Italienische Grammatik, Leipzig, 1890.
W. Meyer-Lübke, Romanisches etymologisches Wörterbuch, Heidelberg, 1911-1920.
W. Meyer-Lübke, Rumänisch, Romanisch, Albanesisch, în Mitteilungen, pag. 1-42.=M. L. R. R. Alb.
W. Meyer-Lübke, Zentripetale Kräfte im Sprachleben, în Hauptfragen der Romanistik, Festschrift für Philipp August Becker, Heidelberg, 1922, pag. 126-154.
W. Meyer-Lübke, Zur Geschichte des *c* vor hellen Vokalen, în Bausteine zur romanischen Philologie, pag. 313 sqq.
W. Meyer Lübke, Zur Geschichte des Infinitivs im Rumänischen, în Romanische Abhandlungen Adolf Tobler dargebracht, Halle a. S 1895.
Ştefan Mihăileanu, Dicţionar macedoromîn, Bucureştĭ, 1901.
Franz Miklosich, Albanische Forschungen, Wien, 1870-1871, în Denkschriften der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, volumele XIX, XX.
Franz Miklosich, Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte, in Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumele 98, 99, 100, 101, 102, aniĭ 1881-1883. = Mikl. B.
Franz Miklosich, Die slavischen Elemente im Rumunischen, în Denkschriften der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, volumul XII, anul 1862 = Mikl. Slav.
Franz Miklosich, Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen, în Denkschriften der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, volumele XXI, XXIII.
Franz Miklosich, Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, Vindobonae, 1862-1865.
Franz Miklosich, Rumunische Untersuchungen, I, Istro- und Macedorumunische Sprachdenkmäler, în Denkschriften der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch historische Klasse, volumul XXXII.
Franz Miklosich, Ueber die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpaten, în Denk-

schriften der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, volumul XXX.
Franz Miklosich, Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, II Ausgabe, Wien, 1879-1883.
Lj. Miletič, Das Ostbulgarische, Wien, 1903 (Schriften der Balkankommission, linguistische Abtheilung, II).
Mitteilungen des rumänischen Instituts an der Universität Wien, herausgegeben von W. Meyer-Lübke, I Band, Heidelberg, 1914.= Mitteilungen.
G. Mohl, Introduction à la chronologie du latin vulgaire, Paris, 1899.
Th. Mommsen, Römische Geschichte, volumele I, II a patra ediţie, Berlin, 1865, volumul III a treĭa ediţie, Berlin, 1861, volumul V a cincea ediţie, Berlin, 1904.
Victor Motogna, Articole şi documente, contribuţiĭ la istoriea Romînilor din veacurile XIII-XVI, Cluj, 1923.
K. Müllenhoff, Donau, Dunavъ, Dunaj, în Archiv für slavische Philologie, I, pag. 290 sqq.
Iacob Negruzzi, Scrierĭ complecte, Bucureştĭ, 1894-1897.
D. Nemanić, Čakavisch-kroatische Studien, Erste Studie, Accentlehre, I, II, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumele 104, 105, 108.=Nemanić.
Nestor, Chronica, textum russico slovenicum, edidit Fr. Miklosich, Vindobonae, 1860.
Nestor, Russische Annalen in ihrer slavonischen Grundsprache, verglichen, übersetzt und erklärt, von August Ludwig Schlözer, Göttingen, 1802-1809.
L. Niederle, Ein Beitrag zur Geschiche der südslavischen Wanderungen, in Archiv für slavische Philologie XXV.
Nikephoros Gregoras, ediţiea Bonn.
Nikephoros Patriarches (Constantinopolitanus), ediţiea Bonn.
Niketas Akominatos Choniates, ediţiea Bonn.
Franz Baron Nopcsa, Beiträge zur Urgeschichte und Ethnologie Nordalbaniens, în W. M. B. H. XII. = Nopcsa M.
Franz Baron Nopcsa, Die Albaner, în Urania, Wochenschrift für Volksbildung, Wien, anul 1913.= Nopcsa U.
Franz Baron Nopcsa, Sind die heutigen Albanesen die Nachkommen der alten Illyrier? în Zeitschrift für Ethnologie, Berlin, anul 1911. = Nopcsa Z.

Franz Baron Nopcsa, Thrakisch-albanische Parallelen, în Anthropos, Revue internationale d'ethnologie et de linguistique, St. Gabriel-Mödling bei Wien, anul 1913. = Nopcsa A.
Franz Baron Nopcsa, Zu Fischer's Albanerforschung, în Korrespondenzblatt der deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Verlag von Friedr. Vieweg und Sohn in Braunschweig, Jahrgang XLV, Mai 1914.= Nopcsa K.
Vatroslav Oblak, Eine Bemerkung zur ältesten südslavischen Geschichte, în Archiv für slavische Philologie, XVIII, pag. 228 sqq.
Vatroslav Oblak, Macedonische Studien, Die slavischen Dialekte des südlichen und nordwestlichen Macedoniens, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 134.
D. Onciul, Din istoriea Romînieĭ, Bucureștĭ, 1914 (Extras din Călăuza oficială a expozițiuniĭ generale romîne 1906).
D. Onciul, Les phases du développement historique du peuple et de l'état roumain, în Bulletin de la section historique de l'Académie roumaine, Janvier-Juin 1921.
D. Onciul, Originile principatelor romîne, Bucureștĭ, 1899.
D. Onciul, Romîniĭ în Dacia traĭană pănă la întemeerea principatelor, Bucureștĭ, 1902 (Din Enciclopediea romînă publicată de Diaconovich, Sibiŭ, volumul III).
D. Onciul, Teoriea luĭ Roesler, Studiĭ asupra stăruințiĭ Romînilor în Dacia traiană, de A. D. Xenopol. Dare de seamă critică, în Convorbirĭ Literare XIX, anul 1885.
D. Onciul, Tradițiea istorică în chestiunea originilor romîne, în Analele Academieĭ Romîne, seriea II, tomul XXIX, Memoriile secțiuniĭ istorice.
Orosius, în Migne Patrologia latina XXXI.
Hermann Osthoff und Karl Brugmann, Morphologische Untersuchungen auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, I Theil, Leipzig, 1878.
Ovidius.
Pachymeres, edițiea Bonn.
Tudor Pamfile, Industriea casnică la Romînĭ, Bucureștĭ, 1910.
Tudor Pamfile, Sărbătorile de vară la Romînĭ, Bucureștĭ, 1910.
Zach. C. Panțu, Plantele cunoscute de poporul romîn, Bucureștĭ, 1906.

A. Papadopol Calimah, Pedaniu Dioscoride și Luciu Apuleiu, în Analele Academiei Romîne, seriea I, tomul XI.
Per. Papahagi, Basme aromîne, Bucureștĭ, 1905. = P. B.
Per. Papahagi, Din literatura poporană a Aromînilor, volumul I, Bucureștĭ, 1900.
Per. Papahagi, Megleno-Romînii, partea I, în Analele Academiei Romîne, seriea II, tomul XXV, Memoriile secțiunii literare.
Per. Papahagi, Megleno-Romînii, partea II, în Analele Academiei Romîne, seriea II, tomul XXV, Memoriile secțiunii literare. = P. M.
Per. Papahagi, Notițe etimologice, în Analele Academiei Romîne, seriea II, tomul XXIX, Memoriile secțiunii literare. = Pap. et.
Per. Papahagi, Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen, în Weigand's XIV Jahresbericht, pag. 113 sqq.
Per. Papahagi, Romînii din Meglenia, Bucureștĭ, 1900.
Per. Papahagi, Rumänische Etymologien, în Weigand's XII Jahresbericht, pag. 101 sqq. = Pap. Jahr.
Per. Papahagi, Scriitorĭ aromînĭ în secolul XVIII, Bucureștĭ, 1909.
G. Pascu, Despre cimiliturĭ, I, Iașĭ, 1909.
G. Pascu, Etimologiĭ romîneștĭ, Iașĭ, 1910.
G. Pascu, Lateinische Elemente im Rumänischen, în Archivum romanicum anul 1922 pag. 254-279.
G. Pascu, Sufixele romîneștĭ, Bucureștĭ, 1916. = Pascu Sufixe.
Franz Passow, Handwörterbuch der griechischen Sprache, V Auflage, Leipzig, 1841-1857.
Patrologiae cursus completus omnium sanctorum patrum, doctorum scriptorumque ecclesiasticorum graecorum, qui ab aevo apostolico ad concilii florentini tempora floruerunt, ed. Migne, Paris, 1857-1904. = Migne, Patrologia graeca.
Patrologiae cursus completus omnium sanctorum patrum, doctorum scriptorumque ecclesiasticorum latinorum, qui ab aevo apostolico ad usque Innocentii III tempora floruerunt, ed. Migne, Paris, 1844-1864. = Migne, Patrologia latina.
Karl Patsch, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, în

W. M. B. H. volumele IV, V, VI, VII, VIII, IX, XI, XII.= Patsch.
C. Pauli, Altitalische Forschungen, Leipzig, 1886-1894.
Pauly's Realencyclopädie, Stuttgart, 1842-1864.
Pauly's Realencyclopädie, neue Bearbeitung von Georg Wissowa, Stuttgart, 1894-1909 (Necomplect).
V. Pârvan, Castrul dela Poĭana şi drumul roman prin Moldova de jos, în Analele Academieĭ Romîne, seriea II, tomul XXXVI, Memoriile secţiuniĭ istorice.
V. Pârvan, Cetatea Tropaeum, în Buletinul comisiuniĭ monumentelor istorice, anul 1911, pag. 1 sqq., 163 sqq.
V. Pârvan, Cetatea Ulmetum, în Analele Academieĭ Romîne, seriea II, tomurile XXXIV, XXXVI, XXXVII, Memoriile secţiuniĭ istorice.= Pârvan Ulmetum.
V. Pârvan, Consideraţiunĭ asupra unor nume de rîurĭ dacoscitice, în Analele Academieĭ Romîne, Memoriile secţiuniĭ istorice, seriea III, tomul I.
V. Pârvan, Contribuţiĭ epigrafice la istoriea creştinismuluĭ dacoroman, Bucureştĭ, 1911.
V. Pârvan, Descoperirĭ noŭă în Scythia Minor, în Analele Academieĭ Romîne, seriea II, tomul XXXV, Memoriile secţiuniĭ istorice.
V. Pârvan, Die Nationalität der Kaufleute im römischen Kaiserreiche, Breslau, 1909.
V. Pârvan, Gerusia din Callatis, în Analele Academieĭ Romîne, seriea II, tomul XXXIX, Memoriile secţiuniĭ istorice.
V. Pârvan, Histria, IV, Inscripţiĭ găsite în 1914 şi 1915, în Analele Academieĭ Romîne, seriea II, tomul XXXVIII, Memoriile secţiuniĭ istorice.
V. Pârvan, Salsovia, Bucureştĭ, 1906.
V. Pârvan, Ştirĭ noŭă din Dacia Malvensis, în Analele Academieĭ Romîne, seriea II, tomul XXXVI, Memoriile secţiuniĭ istorice.
V. Pârvan, Zidul cetăţiĭ Tomi, în Analele Academieĭ Romîne, seriea II, tomul XXXVII, Memoriile secţiuniĭ istorice.
Holger Pedersen, Albanesisch, in Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie. = Ped. Krit.
Holger Pedersen, Albanesische Texte mit Glossar, Leipzig,

1895, în Abhandlungen der philologisch-historischen Klasse der sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften, volumul XV.= Ped.
Holger Pedersen, Das indogermanische *s* im Slavischen, în Indogermanische Forschungen, V, pag. 33 sqq.= Ped. Ind. V.
Holger Pedersen, Die albanesischen *l*- Laute, în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, XXXIII, pag. 535 sqq.= Ped. Zeit. XXXIII.
Holger Pedersen, Die Gutturale im Albanesischen, în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung XXXVI, pag. 277 sqq.= Ped. Zeit. XXXVI.
J. Peisker, Die Abkunft der Rumänen, în Zeitschrift des historischen Vereines für Steiermark, XV Jahrgang, 1-4 Heft, Graz, 1917, pag. 160-205.
Dr. Pekmezi, Grammatik der albanesischen Sprache, Wien, 1908,=Pek.
Petronius, Cena Trimalchionis, ed. Friedlaender, Leipzig, 1891.
E. Philipon, Les accusatifs en - on et en - ain, în Romania XXXI, pag. 201 sqq.
Demetrios Philippides, Ἱστορία τῆς Ρουμουνίας, tomul I (alte tomurĭ n-aŭ apărut), Leipzig, 1816.
Dionysios Photinos, Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας, τὰ νῦν Τρανσιλβανίας, Βλαχίας καὶ Μολδαυίας, ἐν Βιέννῃ, 1818.
Phrantzes, ediţiea Bonn.
Jos. Lad. Pič, Ueber die Abstammung der Rumänen, Leipzig, 1880.
Eugène Pittard, Popoarele din peninsula Balcanilor, în Buletinul societăţiĭ regale romîne de geografie, XXXVII (aniĭ 1916-1918), Bucureştĭ 1919, pag. 241-269 (Reproducere din Revue générale des sciences pures et appliquées, tome XXV, Paris, 1915).
Plautus, ediţiea Ritschl, Leipzig, 1884-1894.
Plinius, Naturalis historia, ed Lemaire, Paris, 1828 sqq.= Pl. N. H.
Plutarchus.
Polybius, ed. Firmin Didot, Paris, 1880. = P.
Raoul de Pontbriant, Dicţionar romîno-francez, Bucureştĭ, 1862.
Ion Pop Reteganul, Poveştĭ ardeleneştĭ, Braşov, 1888.
Iosif Popovicĭ, Dialectele romîne din Istria, I, Referinţele sociale şi gramatica, Halle a. S. 1914.

Iosif Popovicĭ, Dialectele romîne din Istria, II, Texte şi glosar, Halle a. S. 1909.=P. I.
Iosif Popovicĭ, Die Dialekte der Munteni und Pădurenĭ im Hunyader Komitat, Halle a. S. 1905.
Iosif Popovicĭ, Fiziologiea vocalelor romîneştĭ *ă* şi *î*, Cluj, 1921.
Pouqueville, Voyage de la Grèce, Paris, 1820-1822.
Priscianus, în Grammatici latini ed. Keil.
Priscus, ediţiea Bonn.
Procopius (din Caesarea Palestineĭ), ediţiea Bonn.
Psaltirea şcheĭană, ediţiea Academieĭ Romîne (prin I. Bianu), Bucureştĭ, 1889 ; ediţiea comisiuniĭ istorice a Romînieĭ (prin I. A. Candrea), Bucureştĭ, 1916.
Michael Psellos, Ἑκατονταετηρὶς βυζαντίνης ἱστορίας, în Sathas Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη, tomul IV, Athena, 1874.
Ptolemaei (Claudii) Geographia, Tabulae a C. Mullero instructae, Paris, 1901.= Ptolemaei Tabulae.
Ptolemaeus (Claudius), ed. Nobbe, Leipzig, 1881.= Pt.
Sextil Puşcarĭu, Der lu-Genitiv im Rumänischen, în Zeitschrift für romanische Philologie, XLI, pag. 76 sqq.
Sextil Puşcarĭu, Die rumänischen Diminutivsuffixe, în Weigand's VIII Jahresbericht, 86 sqq.
Sextil Puşcarĭu, Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache, I, Lateinisches Element, Heidelberg, 1905.
Sextil Puşcarĭu, Lateinisches *tĭ* und *kĭ* im Rumänischen, Italienischen und Sardischen, în Weigand's XI Jahresbericht, pag. 1 sqq.
Sextil Puşcarĭu, Locul limbiĭ romîne între limbile romanice, Bucureştĭ, 1920, discurs de recepţiune la Academia Romînă.
Sextil Puşcarĭu, Studiĭ istroromîne, I, Texte, în Analele Academieĭ Romîne, seriea II, tomul XXVIII, Memoriile secţiuniĭ literare.= S. P.
Sextil Puşcarĭu, Zur Rekonstruktion des Urrumänischen, în 26 Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie, Halle a. S. 1910.
Ravennatis anonymi cosmographia et Guidonis geographica, ediderunt Pinder et Parthey, Berlin, 1860. = Geograful Ravennas.
Rădulescu-Codin, O seamă de cuvinte din Muscel, Cîmpulung, 1901.

C. Rădulescu-Codin și D. Mihalache, Sărbătorile poporuluĭ, Bucureștĭ, 1909.

James W. Redhouse, A turkish and english Lexicon, Constantinople, 1890.

Ladislau Réthy, Dezlegarea chestiuniĭ originiĭ Romînilor, traducere din limba ungară de Ioan Costa, Budapesta, 1896.

Revista critică-literară, director Aron Densușianu, Iașĭ, 1893-1897.

Revista Noŭă, director B. P. Hasdeu, Bucureștĭ, 1887-1895.

Revista pentru istorie, archeologie și filologie, sub direcțiunea luĭ Gr. G. Tocilescu, Bucureștĭ, 1883 sqq. = Revista Tocilescu.

Revue de dialectologie romane, Bruxelles, apoĭ Hamburg, aniĭ 1909-1914.

Ed. Richter, Beiträge zur Landeskunde Bosniens und der Herzegovina, în W. M. B. H., X.

Elise Richter, Der innere Zusammenhang in der Entwicklung der romanischen Sprachen, în 27 Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie, Halle a. S. 1911.

Robert Roesler, Romänische Studien, Leipzig, 1871.

Romania, recueil trimestriel consacré à l'étude des langues et des littératures romanes, Paris, Emile Bouillon, apoĭ, cu începere dela anul 1906, Honoré Champion.

Radu Rosetti, Despre Ungurĭ și episcopiile catolice din Moldova, în Analele Academieĭ Romîne, seria II, tomul XXVII, Memoriile secțiuniĭ istorice

Radu Rosetti, Invaziunile Slavilor în peninsula balcanică și formațiunea naționalitățiĭ romîne, în Revista Noŭă, anul 1889.

L'abbé Rousselot, Principes de phonétique expérimentale, Paris-Leipzig, 1897-1908.

D. Russo, Elenismul în Romînia, Bucureștĭ, 1912.

Gust. Rydberg, Zur Geschichte des französischen ə, Upsala, 1896-1898.

Samy Bey Fraschery, Dictionnaire français-turc, Constantinople, 1905.

Sancti Demetrii martyris acta, în Migne Patrologia graeca, tomul 116.

Kr. Sandfeld-Jensen, Der Schwund des Infinitivs im Rumänischen, în Weigand's IX Jahresbericht, pag. 75 sqq. = Sand. Jahr.

Kr. Sandfeld-Jensen, Die Konjunktion *de* im Rumänischen, în Zeitschrift für romanische Philologie, XXVIII, pag. 11 sqq. = Sand. Zeit.
Kr. Sandfeld-Jensen, Die nichtlateinischen Bestandtheile im Rumänischen, în Gröber's Grundriss der romanischen Philologie, I, ediţiea II. = Sand. Grund.
Ferdinand de Saussure, Cours de linguistique générale, II ed., Paris, 1922.
V. Săghinescu, Scrutare dicţionaruluĭ universal al limbiĭ ro mîne de Lazăr Şăineanu, Iaşĭ, 1898.
V. Săghinescu, Vocabular romînesc, Iaşĭ, 1901.
Paul Joseph Schafarik, Slavische Alterthümer, deutsch von Mosig von Aehrenfeld, Leipzig, 1843-1844.
M. Schönfeld, Wörterbuch der altgermanischen Personen- und Völkernamen, Heidelberg, 1911. = Schönfeld.
Hugo Schuchardt, Vokalismus des Vulgärlateins, Leipzig, 1866-1868. = Schuch. Vok.
Friedrich Schürr, Zur rumänischen Lautlehre, în Mitteilungen, pag. 43 sqq.
Scriptor incertus, Chronographica narratio, complectens ea quae tempore Leonis filii Bardae Armeni contigerunt ediţiea Bonn.
Scriptores historiae augustae, recensuit Hermannus Peter Lipsiae, 1884. = H. A.
Emil Seelmann, Die Aussprache des Latein, Heilbronn, 1885
Elena Sevastos, Cîntece moldoveneştĭ, Iaşĭ, 1888
Eduard Sievers, Grundzüge der Phonetik, III Auflage, Leipzig, 1885.
Skylax, Periplus, în Geographi graeci mînores ed. Firmin Didot, Paris, 1882.
Skylitzes (Johannes), ediţiea Bonn.
I. Slavicĭ, Nuvele, Bucureştĭ, 1892-1896.
Slavisch-rumänisches Psalterbruchstück, herausgegeben von C. Găluşcă, Halle a. S. 1913. = Psaltirea slavo-romîna.
A. Sobolevskij, Einige Hypothesen über die Sprache der Scythen und Sarmaten, în Archiv für slavische Philologie, XXVII, pag. 240 sqq.
Felix Solmsen, Thrakisch-phrygisches, în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, XXXIV, pag. 68 sqq.
Felix Solmsen, Zum Phrygischen, în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, XXXIV, pag. 36 sqq.

L. Spitzer, Albanesische Etymologien, în Mitteilungen, pag. 318 sqq. = Spitzer.
L. Spitzer, Albanisches, în Indogermanische Forschungen, XXXIX, pag. 105 sqq.
L Spitzer, Zu den linguistischen Beziehungen der Albanesen und Rumänen, în Mitteilungen, pag. 292 sqq.
Stephanus Byzantinus, Leipzig, 1825.
Strabon, ed. Firmin Didot, Paris, 1853-1877, prin C. Müller. = S.
H. Suchier, Chlotars des II Sachsenkrieg und die Anfänge des französischen Volksepos, în Zeitschrift für romanische Philologie XVIII, pag. 175 sqq.
Suetonius.
Franz Joseph Sulzer, Geschichte des transalpinischen Daciens, Wien, 1781-1782.
Simeon Magister, ediţiea Bonn.
Lazăr Şăineanu, Dicţionar universal al limbiĭ romîne, Craĭova, 1896.
Lazăr Şăineanu, Elementele turceştĭ în limba romînă, în Revista Tocilescu IV.
Lazăr Şăineanu. Incercare asupra semasiologieĭ limbiĭ romîne, în Revista Tocilescu VI. = Şaĭn.
Şezătoarea, revistă pentru literatură şi tradiţiunĭ populare, director Artur Gorovei, Fălticenĭ, 1892 sqq.
G. Şincaĭ, Hronica Romînilor, Iaşĭ, 1853-1854.
Tabula peutingeriana, ed. Konrad Miller, Ravensburg, 1888.
Tacitus.
O. Tafrali, Thessalonique dès origines au XIV siècle, Paris, 1919.
D. M. Teodorescu, Monumente inedite din Tomi, în Buletinul comisiuniĭ monumentelor istorice, anul 1914, pag. 180 sqq., anul 1915, pag. 6 sqq.
W. S. Teuffel, Geschichte der römischen Literatur, neu bearbeitet von Ludwig Schwabe, V Auflage, Leipzig, 1890.
Theophanes Confessor, ediţiea Bonn.
Theophanes continuatus, ediţiea Bonn.
Theophylaktus Simokattes, ediţiea Bonn.
Ph. Thielmann, Habere mit dem Infinitiv und die Entstehung des romanischen Futurums, în Wölfflin's Archiv II, 48 sqq., 157 sqq.
Thukydides.

Albert Thumb, Altgriechische Elemente des Albanesischen, în Indogermanische Forschungen, XXVI, pag. 1 sqq

Albert Thumb, Handbuch der neugriechischen Volkssprache, II Auflage, Strassburg, 1910.

Iohann Thunmann, Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker, Leipzig, 1774.

H. Tiktin, Der Konsonantismus des Rumänischen, în Zeitschrift für romanische Philologie XXIV.

H. Tiktin, Der Vokalismus des Rumänischen, în Zeitschrift für romanische Philologie X, XI, XII.

H. Tiktin, Gramatica romînă, I, Etimologiea, Iaşı, 1892.

H. Tiktin, Rumänisch-deutsches Wörterbuch, Bucureşt , 1895—1915.

H. Tiktin, Studien zur rumänischen Philologie, I Theil, Leipzig, 1884.

Gr. Tocilescu, Dacia înainte de Romanĭ, Bucureştĭ, 1880, în Analele Academieĭ Romîne, seriea I, tomul X.

Gr. Tocilescu, Manual de istoriea romînă, Bucureştĭ, 1886

Gr. Tocilescu, Monumentele epigrafice şi sculpturale ale muzeuluı național de antichitățĭ, Bucureştı, 1902-1908

W. Tomaschek, Die alten Thraker, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumele 128, 130, 131. = Tomaschek.

W. Tomaschek, Die Gothen in Taurien, Wien, 1881.

W. Tomaschek, Ueber Brumalia und Rosalia, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 60.

W. Tomaschek, Zur Kunde der Haemus-Halbinsel, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 99.

Trebellius Pollio, în H. A. (Scriptores historiae augustae).

Karl Treimer, Albanisch und Rumänisch, în Zeitschrift für romanische Philologie, XXXVIII, pag. 385 sqq.= Treimer Zeit.

Karl Treimer, Beiträge zur albanischen Sprachgeschichte, în Mitteilungen, pag. 336 sqq.= Treimer.

Karl Treimer, Der albanische Nationalname, în Indogermanische Forschungen, XXXV, pag. 135 sqq. = Treimer Ind. XXXV.

Tunusli, Ἱστορία τῆς Βλαχίας πολιτικὴ καὶ γεωγραφικὴ ἀπο τῆσ ἀρχαιο-

τάτης αὐτῆς καταστάσεως ἕως τοῦ 1774 ἔτους, ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας, 1806.

A. Vasiliu, Cîntece, urăturĭ şi bocete de ale popornluĭ, Bucureştĭ, 1909.

Max Vasmer, Studien zur albanesischen Wortforschung, I, în Acta et commentationes universitatis dorpatensis, B, Humaniora, I, Tartu (Dorpat), 1921, pag. 3-65. = Vasmer.

Vechile cronicĭ moldoveneştĭ până la Ureche, texte slave cu studĭu, traducerĭ şi note de Ioan Bogdan, Bucureştĭ, 1891.

Viaţa romînească, revistă, Iaşĭ.

Alexĭu Vicĭu, Glosar de cuvinte dialectale din graĭul viŭ al poporuluĭ romîn din Ardeal, în Analele Academieĭ Romîne, seriea II, tomul XXIX, Memoriile secţiuniĭ literare. = Vicĭu.

Geoffroy de Villehardouin, ed. Ducange, Paris, 1657.

Vincentii de Vit, Totius latinitatis onomasticon, Prati, 1860-1887 (Anexă la dicţionarul latinesc al luĭ Forcellini).

Alois Walde, Lateinisches etymologisches Wörterbuch, II Auflage, Heidelberg, 1910.

Eduard Wechssler, Giebt es Lautgesetze? în Forschungen zur romanischen Philologie, Festgabe für H. Suchier, Halle a. S., 1900, pag. 349 sqq.

Stanislaus Wędkiewicz, Zur Charakteristik der rumänischen Lehnwörter im Westslavischen, în Mitteilungen, pag. 262 sqq.

Gustav Weigand, Albanesische Grammatik im südgegischen Dialekt, Leipzig, 1913.

Gustav Weigand, Die Aromunen, Leipzig, 1894-1895.

Gustav Weigand, Die Bildung des Imperfecti Futuri (Konditionalis, Optativi) im Rumänischen, în III Jahresbericht pag. 139 sqq.

Gustav Weigand, Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Leipzig, 1904.

Gustav Weigand, Die Sprache der Olympo-Walachen, Leipzig, 1888. = Weigand Olymp.

Gustav Weigand, Istrisches, în Weigand's I Jahresbericht, pag. 122 sqq. = W.

Gustav Weigand, Linguistischer Atlas des dakorumänischen Sprachgebietes, Leipzig, 1909.

Gustav Weigand, Vlacho-Meglen, Leipzig, 1892.= Weigand Meglen.
Fritz Werner, Die Latinität der Getica des Iordanis, Halle a. S. 1908.
Ernst Windisch, Keltische Sprache, în Gröber's Grundriss, I, ediţiea I pag. 283 sqq., ed. II pag. 371 sqq.
Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina, Wien, 1893 sqq.= W. M. B. H.
Wilhelm Wundt, Völkerpsychologie, Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythus und Sitte. Erster Band, Die Sprache, erster Theil, Leipzig, 1900. Zweiter Band, Die Sprache, zweiter Theil, vierte Auflage, Stuttgart, 1922.
Xenophon.
A. D. Xenopol, Istoriea Romînilor, Iaşĭ, 1888-1893.
A. D. Xenopol, Teoriea luĭ Roesler, Studiĭ asupra stăruinţiĭ Romînilor în Dacia traĭană, în Revista Tocilescu volumele I, II, III, IV. În ediţie a parte, Iaşĭ, 1884.
Zeitschrift für romanische Philologie, Halle a. S, Max Niemeyer.
Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, Gütersloh, C. Bertelsmann.
Jules Théodore Zenker, Dictionnaire turc-arabe-persan, Leipzig, 1866-1876.
Zonaras, Chronicon, în Migne Patrologia graeca, volumele 134, 135.
Zosimus, ediţiea Bonn.

ORIGINEA ROMÎNILOR

PARTEA I.

CE SPUN IZVOARELE ISTORICE

CAPITOLUL I.

§ 1. Cît de departe ajunsese romanizarea peninsuleĭ balcanice? La prima videre abundanța numelor romane în oștirile din răsărit, numărul mare al împăraților de origine balcanică și faptul că limba latină era limba oficială a imperiuluĭ de răsărit până la începutul seculuĭ VII ar indica o pătrundere a limbiĭ și culturiĭ romane peste toată peninsula, exceptîndu-se doar numaĭ teritoriul vechiŭ grecesc al Poloponesuluĭ și Helladeĭ și orașele greceștĭ depe coastele peninsuleĭ. La anul 1868 Tomaschek în Brumalia und Rosalia, pag. 398 a exprimat acest punct de videre: „Imperiul roman de răsărit prezintă pân la Iustinianus și Mauricius atît de mult caracterul roman în toate privințile, încît, cu excepție de Hellada propriu zisă, limba greacă se maĭ întrebuința numaĭ de învățațĭ, prin orașele greceștĭ, maĭ ales depe coastă, și la curte". Cu mult maĭ tîrziŭ, la 1893, Tomaschek a susținut acelaș lucru, de astă dată cu argumente, Die alten Thraker, I, pag. 78: „In imperiul roman de răsărit armata din Europa era compusă maĭ ales din Thracĭ. Impăratul Marcianus, contemporanul luĭ Attila, era un Thrac; succesorul săŭ, Leo I (457-474), era numit ὁ Βησσος (Malala p. 368). Impăratul Anastasius, un Illyr, a trimes (492) contra Isaurilor rebelĭ generalĭ μετὰ πλήθους Σκυθων καὶ γοτθικῆς καὶ βεσσικῆς χειρός (Malala p. 393), și maĭ tîrziŭ (502) contra Perșilor στρατιὰν Γότθων τε καὶ Βεσσῶν καὶ ἑτέρων θρακίων ἐθνῶν. Sub Dardanul Iustinian I întîlnim printre militarĭ necontenit Thracĭ și Bessĭ, și Procopius ni dă cele din

urmă exemple de nume personale curat besse, de pildă Κουτίλας, Μαρκέντιος, (anul 539) Βουρκέντιος Ρωμαίων τις, Βεσσος γένος. Sub Mauricius însă toţĭ şefiĭ poartă nume romane, de pildă Priscus, Castus, Martinus, Commentiolus, Salvianus, macarcă împăratul însuş era «primus ex Graecorum genere (Paulus Diaconus III, 15) care se suise pe tron. Intreaga organizaţie a statuluĭ din imperiul de răsărit purta încă cu totul caracterul roman în drept şi judecată, în armată şi în instituţiile bisericiĭ. Intîĭaş dată cu începere dela Heraclius ese la ivealā caracterul grecesc. Sub Iustinian doar a scris gramaticul Priscianus ale sale Institutiones grammaticae, a redactat Trebonianus renumitele Digesta (530-533), şi castele noŭ cladite aŭ primit nume romane! Incercase el, nu-ĭ vorbă, Cappadocul Ioannes pela 540 să întroducă limba grecească în serviciile publice, dar fără succes, anume, cum observă Ioannes Lydus (De magistratibus III, 68), διὰ το τους της Ευρωπης οἰκήτορας τῇ τῶν Ἰταλῶν φθέγγεσθαι φωνῃ, ceia ce e o probă decizivă contra tuturor acelora care socot că provincialiĭ Thraci ar fi vorbit greceşte *). In Rhodope şi în Haemus

*) Tomaschek nu spune lucrul exact. In realitate faptul povestit de Ioan Lydus este următorul. ‘Cel dintîiu magistrat care a întrodus limba greacă în actele publice a fost Cyrus Aegyptius, praefectus urbis şi în aceiaş vreme praefectus praetorio pe vremea luĭ Theodosius II [împărat 408-450]’, Lydus De magistratibus ed. Bonn pag. 178, 235. Cyrus Aegyptius a fost consul în anul 441, praefectus urbis şi în aceiaş vreme praefectus praetorio trebue să fi fost, deci, înainte de anul 441. ‘Inovaţiea lui Cyrus a prins pentru restul împărăţieĭ, afară de Europa, şi din cauza aceasta afacerile au început să meargă răŭ’. Lydus ibidem pag. 261-262. ‘In Europa inovaţiea lui Cyrus n-a putut prinde din cauză că „locuitorii dintr-însa, macarcă erau Greci ceĭ maĭ mulţi, vorbiau însă latineşte, mai ales funcţionarii publici“ (τὰ δὲ περὶ την Ευρωπην πραττόμενα πάντα τὴν ἀρχαιότητα διεφύλαξεν ἐξ ἀνάγκης διὰ το τους αὐτης οἰκήτορας, καίπερ Ἕλληνας ἐκ του πλείονος ὄντας, τῇ των Ἰταλῶν φθέγγεσθαι φωνῇ, καὶ μάλιστα τοὺς δημοσιεύοντας)’. Lydus ibidem pag. 262. ‘Ioan Cappadox însă, ca praefectus praetorio [pela anul 540], a scos limba latină şi din oficiile părţilor europene ale imperiului, în felĭul acela că toate serviciile funcţionarilor publici le făcea prin oamenii luĭ de casă (διὰ των οἰκείων), pentruca veniturile, pe care funcţionarii le aveau dela înpricinaţi, să le incaseze el, şi fiindcă aceştĭ agenţi aĭ luĭ eran necunoscătoriĭ de chipul, de formele legale, în care trebuĭau redactate actele respective, apoi redactarea acestora şi rezolvarea chestiunilor se făcea „cum se intîmpla, în stil de babă şi trivial“ (ὡς ἔτυχεν, εἰς γραώδη τινὰ κα.

se auzia încă până la Heraclius în toate părţile lingua rustica romanisca. Un exemplu tipic pentru aceasta ni-l oferă cunoscutele vorbe torna, retorna, fratre, pe care le-a strigat la 587 un soldat camaradului său, pecînd fugiau [fals!] printr-o trecătoare din Haemus. Soldaţii de rînd şi ceĭ de la bagaje eraŭ oamenĭ de origine bessă; compară Laurentius Lydus [acelaş cu Ioannes Lydus!] (De magistratibus 1, 47): Romaniĭ numesc τίρωνας τοὺς ταπεινούς, ὁποίους εἶναι συμβαίνει καθ' ἡμᾶς τοὺς λεγομένους Βέσσους, οὓς Ἀρριανὸς ἐν τοῖς περὶ Ἀλεξάνδρου προσηγόρευσε Τριβαλλούς. Cu mîndrie însă aceştĭ Bessĭ îşĭ ziceaŭ Romanĭ, aşa cum îşĭ zic descendenţiĭ lor de astăzĭ, Vlahiĭ".

§ 2. Lista de nume de împăraţĭ originarĭ din răsăritul Europeĭ şi de nume romane ale militarilor din oştirea bizantină până la începutul secoluluĭ VII este maĭ bogată cu mult decît s-ar părea din schiţa luĭ Tomaschek. Ceĭ maĭ vrednicĭ împăraţĭ, începînd dela Maximinus, aŭ fost de origine orĭ thracă orĭ illyră orĭ în general indigenă (dar negreacă) din răsăritul Europeĭ: Maximinus (235-238) era „dintr-un sat al Thracieĭ, vecin cu barbariĭ, născut din tată şi mamă barbarĭ, despre care se spune că unul ar fi fost Got, ïar ceïalaltă Alană" Iulius Capitolinus, Maximini duo cap. 1, Historia augusta II, 3; Decius (249-251) era originar din Pannonia inferior; Regilianus, unul din ceĭ treĭzecĭ de tyranni din timpul luĭ Gallienus (253-268), era „de neam dac, rudă, după cum se spune, cu însuş Decibalus" Trebellius Pollio, Tyranni triginta cap. 10, Historia augusta II, 108; Claudius II (268-270) "era din Dardania, după cum spuneaŭ uniĭ, orĭ din Dalmatia, după cum spunea el însuş" Trebellius Pollio, Claudius cap 11, Historia augusts II,142; Aurelianus (270-275) din „Sirmium [Panno-

---

χαμαίζηλον ἀπαγγελίαν). „De aicĭ încolo apoĭ s-a făcut obiceiŭ, şi toţĭ, la întîmplare, scriŭ şi execută şi rezoalvă chestiunĭ, la care nu se pricep, şi a căror legalitate era garantată înainte vreme într-o mulţime de feliurĭ, prin memoriile zilnice ale grefierilor, prin registrele păstrate la arhive, şi prin funcţionariĭ înşîşĭ care trăgeaŭ veniturĭ din redactarea legală a actelor" (Καὶ νόμος ἐκράτησεν ἐξ ἐκείνου, καὶ πάντες ὡς ἔτυχε καὶ γράφουσι καὶ πληροῦσι καὶ ἀπολύουσι τὰ παντελῶς αὐτοῖς ἀγνοούμενα, τὸ πρὶν μυρίοις κατησφαλισμένα τρόποις, τοῖς τε λεγομένοις κοττιδιανοῖς τοῦ ἀβ ἄκτις, τοῖς τε προσφόροις σκρινίοις, καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς ἐξ αὐτῶν ἔχουσι τὸν πόρον).' Lydus ibidem pag. 262-263. Lydus a scris după anul 552, cînd Ioan Kappadox de mult nu maĭ era praefectus praetorio.

nia inferior], cum spun ceĭ maĭ mulţĭ, dintr-o familie obscură, ïar după cum spun uniĭ, din Dacia ripensis; eŭ însă ţin minte că am cetit un autor care susţinea că Aurelianus era din Moesia“ Flavius Vopiscus, Aurelianus cap. 3, Historia augusta II,150; Probus (276-282) din Pannonia inferior; Diocletianus (284-305, „vir obscurissime natus, adeo ut a plerisque scribae filius, a nonnullis senatoris libertinus fuisse credatur. Eutropius l. IX, cap. 19) din Dalmatia, şi anume orĭ din Doclea-Podgoritza orĭ maĭ degrabă din Salona, C. I. L. III pag. 283; Galerius (292-311) din Serdica-Sofia; Constantius I (292-306) era nepotul de fiĭcă al luĭ Claudius II, Eutropius l. IX, cap. 22; Constantin cel mare (306-337), fiul luĭ Constantius I, născut la Naissus (Niş); Licinius (307-323) din Dacia aureliană, „îşĭ trăgea spiţa neamuluĭ din Dacĭ“ Zonaras Chronicon l. XII, cap. 34.; Constantin II, fiul luĭ Constantin cel mare (317-340); Constans, fiul luĭ Constantin cel mare (333-350); Constantius II, fiul luĭ Constantin cel mare (323-361); Julianus, nepot de frate al luĭ Constantin cel mare (355-363); Jovianus (363-364) din Singidunum-Belgrad; Valentinianus I (364-375) şi fratele săŭ Valens (364-378) şi fiul săŭ Gratianus 367-383) eraŭ de loc din Cibalae-Vinkovci, Pannonia inferior; Constantius, coregentul luĭ Honorius 420-421, din Naissus (Niş); Marcianus (450-457) şi Leo I (457-474) eraŭ Thracĭ; Anastasius I (491-518) era Illyro-Epirot din Dyrrhachion; Iustinus I (518-527) şi nepotul săŭ de soră Iustinianus I (527-565) eraŭ Dardanĭ din regiunea dela Scupi - Zlokućani nordvest de Skopje (Procopius De aedificiis IV, 1; C. Jireček, Geschichte der Serben, I, 54), membriĭ familieĭ cărora se numïaŭ Iustus, Iustinus, Iustinianus, Sabbatius, Marcellus, Dulcissimus, Germanus, Iustina, Lupicina, Vigilantia, Preiecta *) Această listă de împăraţĭ a dat-o C. Ji-

*) Cum că familiea împăratuluĭ Iustinian ar fi fost slavă de origine, şi că pe tatăl luĭ Iustinian l-ar fi chemat Iztok, ïar pe Iustinian Upravda, sînt invenţiĭ ale luĭ Iohannes Marnavich. Vezi Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur pag. 46. Macarcă de loc din Dardania, Iustinianus era probabil Thrac, nu Illyr, judecînd după numele tată-so *Sabbatius* (Σαββάτιος) Procopios Historia arcana 12, pentru care compară zeul thrac Sabazios, Sabadios, Tomaschek Die alten Thraker II_1 43. Să se maĭ noteze că pe unul din camaraziĭ şi consăteniĭ luĭ Iustinus I îl chema *Ditubistus* Διτύβιστος, Procopius Historia arcana 6, care nume este evident thrac. Compară pentru partea întîia a compusuluĭ *Di y-zelis* şi pentru partea a doua *Byrebistas*.

reček, Geschichte der Serben, I, 35. Eŭ am dat izvoare numaĭ acolo unde am făcut adăogirĭ la cele spuse de Jireček. Cu Iustinus II (565-578), nepotul de soră al luĭ Iustinian I, se încheĭe seriea împăraţilor de naţionalitate romană, în special de naţionalitate romană balcanică. Cu Tiberius II (578-582), care — cu toată afirmarea luĭ Paulus Diaconus III, 15, la Tomaschek Die alten Thraker I, 78, că Mauricius ar fi fost cel dintîiŭ împărat de sînge grecesc — a fost cel dintîiŭ Grec ajuns împărat roman (Vezĭ Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur 3), începe seriea împăraţilor de origine greacă, armeană, isauriană. Printre aceştiĭa este unul cu nume de familie probabil thrac, Cantacuzin *), dar dacă sînt Cantacuziniĭ cumva de origine thracă, nu sînt Thracĭ Romanĭ, ca Aurelian orĭ Galerius orĭ Licinius, ci Thracĭ Grecĭ.

§. 3. În acelaş timp o abundanţă de nume romane se găseşte la comandanţiĭ oştirilor din imperiul de răsărit. O listă a dat C. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens, I pag. 18-19: „Sub împăratul Zeno (474-491, el însuş un Isaurian) Sabinianus, Martinianus. Sub Anastasius

*) Καντακουζηνός, citeşte *Candacuzinó*, este o grecizare a unuĭ primitiv *Candacuzenu*, în care *-zenu* este corespondentul thrac al luĭ -γένης grecesc din nume ca Auluzenu, Diuzenu (=grec Διογένης, vezĭ § 171, Nota), ĭar partea întîĭa a compusuluĭ este un derivat prin sufixul thrac *-acu* din radicalul *Cand-*, care se găseşte în numele luĭ Mars thrac păstrat în transcrierea grecească Κανδάων, Κανδαῖος (Tomaschek, Die alten Thraker II, 56), şi în cognomen Candalio dintr-o inscripţie din Dalmatia (Vrbka), C. I. L. III, 9813 [a]. Pentru sufixul thrac *-acu* din nume personale compară Pittacu, Spartacu şi vezĭ § 171. *d* în *Candacuzinó* nu s-a prefăcut în gura Grecilor în spiranta neogreacă δ din cauză că prefacerea în sînul limbiĭ greceştĭ a luĭ *d* în δ a început foarte de mult (Vezĭ Karl Brugmann, Griechische Grammatik, în Iwan Müller's Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft II ed. II, München, 1890, § 33) şi încetase atuncĭ cînd s-a întrodus la Grecĭ numele thrac *Candacuzenu*. Pronunţarea *Cantacuzin*, cu *t*, este ceva romînesc, provenit din cetirea după firea scrieriĭ romîneştĭ a cuvîntuluĭ ortografiat greceşte Cantacuzinós, Καντακουζηνός. Fireşte că acest lucru s-a petrecut în sînul claselor sociale care puteaŭ scrie şi ceti, în special în sînul însuş al familieĭ cu acest nume stabilite printre Romînĭ şi complect romînizate. Poveştĭ asupra originiĭ familieĭ şi numeluĭ Καντακουζηνός vezĭ în Genealogiea Cantacuzinilor de banul Mihaĭ Cantacuzino, publicată de N. Iorga, Bucureştĭ, 1902, pag. 2 sqq., şi compară cele spuse de N. Iorga în Despre Cantacuzinĭ, Bucureştĭ, 1902, pag. VI sqq.

(491-518) Celer, Iustinus (viitorul împărat), Romanus, Bonosus, Patriciolus, Rusticius, Vitalianus, Maxentius, Carinus, Celerianus. Sub Iustinianus Bonus, Claudianus, Constantinus, Florentius (numit şi Constantiolus), Constantianus, Innocentius, Iustinus, Liberius, Magnus, Martinus, Maxentius, Maximinus, Palladius, Sabinianus, Ursicinus, Valentinus, Valerianus, Vitalis. Sub Iustinus II (565-578) Bonus, Marcianus, Longinus, Traianus, Vitalianus. Pentru ultima oară apar nume romane de militarĭ în războaele contra Perşilor, Avarilor şi Slavilor sub Mauricius (582-602): Bonosus, Castus, Comentiolus, Domentiolus, Germanus, Martinus, Priscus, Probus, Romanus, Rufinus, Rusticius, Salvianus, Vitalis. Impăratul Phokas însuş (602-610) era un μιξοβάρβαρος din Thracia, iar pe frateso îl chema Domentiolus" *).

§ 4. Printre aceştı împăraţĭ şi generalĭ, de origine barbarĭ romanizaţı din răsăritul Europei, se găsesc şi de aceia care reprezintă în special interesele aceştei romanităţı orientale. Astfel a fost Regilianus, care pe timpul celor 30 de tiranĭ depe vremea luı Gallienus se da drept descendent al luĭ Decebal şi se proclama împărat în Moesia (Trebellius Pollio, Tyranni triginta, 10), apoĭ Vitalianus de pe vremea luı Anastasius I şi Iustinus I, care, originar d'n Scythia Minor (Dobrogia), dispunea de nordestul peninsu e ca de un principat propriu, mergea contra Constantinopolului cu oştirı numeroase compuse din compatrioţı, şi silia

*) Este curios că cel maĭ mare general depe aceste timpuri îşı păstrase numele thrac. Belisar (Βελισάριος, Belesarius, Bilisarius) era de loc din Germania (Γερμανία, Γερμανή, vezı C. I. L. III pag. 1338)-Saparevska Banja lîngă Dupniţa, pe terenul romanizat din Dacia mediterranea. C. Jireček Geschichte der Serben, I, 49. „Cu nedrept", zice Jireček, în nota dela această pagină, „văd unii istorici maĭ noi în Belisar un Slav = beli ţar adecă *ţarul alb!*]. Neobulgarul *bjali ţar*, neoserbul *bijeli ţar* sunau în limba documentelor din secolele 9-12 *bjali ţ sar*". Tot aşa de pe nedrept l-au considerat alţii pe Belisar ca Got, pentrucă în vechea germană numele Belisar apare ca Piliheri, Pilsari =*Bilis-harjis, „sanftes Heer", „oştire blîndă"! Bilis-harjis este însă numaĭ o etimologie populară. Tomaschek, Die alten Thraker II_{II} 13. *Beli-saru* prezintă toată aparenţa unui *nume complect* (Vollname) thrac, şi pentru fiecare din părţile componente se pot aduce probe din nume ori personale ori topice sigur thrace (Vezı Tomaschek, Die alten Thraker II_{II} 13), macarcă înţelesul, ca în general la numele thrace, este enigmatic.

pe împărat să-ĭ dea magistraturile pe care el le poftia. Vitalian se maĭ da apoĭ drept apărător al ortodoxieĭ contra împăratuluĭ care era partizan al deipassianilor, şi prindea rude de ale luĭ Anastasius, pentru răscumpărarea cărora cerea apoi sume enorme. Vitalian se purta cu împărăţiea romană întocmaĭ aşa cum se purtaŭ regiĭ barbarĭ, de pildă regiĭ Goţilor, cu deosebire numaĭ că, învremece regiĭ barbarĭ reprezentaŭ interesele unor popoare care într-adevăr nu făceaŭ parte din imperiu, macarcă se dădeaŭ drept aliate şi servitoare ale împăratuluĭ, el reprezenta interesele cetăţenilor romani din peninsula balcanică, interesele popoarelor băştinaşe romanizate ale peninsuleĭ, în special ale celor din nordestul aceşteia, adecă ale strămoşilor Romînilor. Vitalianus era Thrac de neam, judecînd după numele Cutzis, pe care l-a pus ficioru-so, Malalas XVIII pag. 441. Thrac îl numeşte Zonaras Chronicon XIV, 3 şi Malalas XVI pag. 402. „El era fiul lui Patriciolus şi înpreună cu tatu-so a facut parte, printre şefi, din oştirea trimeasă de împăratul Anastasius să despresure oraşul Amida, care era asediat de Perşi. Nu mult după acea a rîdicat armele înpotriva lui Anastasius şi s-a făcut tyrannus (ὁ δὴ ὅπλα ἀντάρας Ἀναστασίῳ τῷ βασιλεῖ οὐ πολλῷ ὕστερον ἐτυράννησε)". Procopios De bello persico I, 8. „Perînd era tyrannus, a avut de sfetnic pe Hermogenes, pe care apoi Iustinianus l-a dat de coleg lui Belisarius, cînd a plecat acesta cu oştirea la Dara contra Perşilor". Procopios De bello persico I, 13. „Nepotul de soră al luĭ Vitalian, Ioannes, făcea parte ca şef din oştirea care opera sub comanda lui Belisarius contra Goţilor, a cucerit Ariminum, faptă prin care a silit pe Goţĭ să părăsească asediul Romeĭ, şi şi a cîştigat mare glorie cu aceasta". Procopios De bello gotthico II, 10. „Acest nepot al lui Vitalian a luat apoi în căsătorie pe fata lui Germanus, nepotul de frate al împăratuluĭ Iustinianus". Procopios De bello gotthico III, 12. „Feciorul lui Vitalianus, Cutzis, a fost unul din şefii oştirilor romane în războaele contra Perşilor pe vremea împăratului Istinianus I" Malalas XVIII pag. 441-442.— Marcellinus Comes anul 514: „Scythul Vitalianus a adunat în treĭ zile o oştire maĭ mare de şeizeci de mii, călărime şi pedestrime, şi dacă a ajuns la locul numit Septimus, a tăbărît acolo, înşirîndu-şĭ oştirea dela o mare pănă la cealaltă, ĭar el, fără să facă vreun răŭ cuĭva, s-a dus pănă la

poarta de aur, aşa numită, spunînd că a venit la Constantinopol ca să apere ortodoxiea şi în pricina episcopuluĭ Macedonius, care fusese pe nedrept surgunit de împăratul Anastasius. Ademenit însă şi înşălat de prefăcătoriile şi de jurămintele mincinoase ale luĭ Anastasius, prin mijlocirea lui Theodorus, s-a întors înapoĭ a opta zi dela sosirea luĭ la Constantinopol. De aicĭ a ajuns Vitalianus noaptea la Odyssus (Varna). Acolo a găsit pe Cyrillus, care se ţinea maĭ mult de petrecerĭ decît de oştire, dormind între două fimei, l-a luat din pat şi l-a ucis cu cuţit getic*) şi apoĭ s-a declarat pe faţă duşman al împăratului Anastasius". Anul 515: „Vitalianus a devenit un formidabil duşman al împăratului Anastasius. Şi-a trimes întîiŭ înainte cavaleriea, a încărcat o parte din oştire pe corăbiĭ, care plutiaŭ de-a stînga luĭ pelîngă ţărm, iar el încunjurat de pedestrime a întrat în cîmpiea dela Systhene, unde a luat reşedinţă în palatul împărătesc. A trimes atuncĭ la dînsul împăratul cîţiva senatorĭ, care să închee pace. Noŭăzecĭ de libre de aur a primit atuncĭ Vitalianus ca preţ de răscumpărare a luĭ Hypatios, afară de darurĭ altele împărăteştĭ şi de alte o mie şi o sută de libre de aur pe care le primise, înpreună cu captivul Uranius, dela rudele luĭ Hypatios în Sozopolis. Vitalianus, făcut magistru al miliţieĭ din ambele Thraciĭ, s-a întors acasă, şi pe Hypatius, pe care-l ţinuse până atunci închis şi în lanţuri la cetăţuea Acres [la actualul cap Kaliakra lîngă Cavarna după C. Jireček, Geschichte der Serben, I, 52], l-a trimes unchiu-so". Anul 516: „Împăratul Anastasius se supără pe Vitalianus şi hotărăşte să pună în locul luĭ pe Rufinus". Anul 519: „Împăratul Iustinus din bunătatea inimii sale a rechemat la afacerile publice pe Vitalianus, care a întrat în Constantinopol şi a şeptea zi după ce a fost primit de împărat a fost numit magistru al miliţiei". Anul 520: „Consulul Vitalianus în a şeptea lună a consulatului săŭ a fost ucis în palatul împărătesc cu şeispre-

---

*) Supt anul 493 vorbeşte Marcellinus de *ferrum scythicum*, cu care a fost ucis Iulianus, magistrul miliţiei, într-o luptă de noapte în Thracia. Este sigur vorba de un anumit cuţit, care probabil nu era altul decît cuţitul (ori dacă vrei, sabiea) în formă de secere fără dinţi, de care se serviau Dacii şi probabil toţi Thracii.

zece rănı înpreună cu sateliţii săĭ Celerianus şi Paulus“.*) Aceştı provincialı aı luĭ Vitalianus, care dădeaŭ acestuıa oştirĭ de peste şeızecĭ de miı de oamenı, apar la 587 ca formînd oştirea luĭ Commentiolus în luptele Bizantinilor cu Avariĭ, Theophylactos Simocattes l. II cap. 15 pag. paris. 52, şi Theophanes Confessor pag. paris. 218 (Vezı locurile în întregime în articolul meŭ „Prejudiţiĭ“ Viaţa Romînească April-Maĭŭ 1916), apoı, ca *Valahĭ*, supt aniı 1096, 1161-1173, la Anna Comnena pag. paris. 273-274, 451-452, Cinnamos pag. paris. 150-152 (Vezĭ locurile în întregime în studıul meŭ „Barangiı în istoriea Romînilor şi în limba romînească“ nota 12, Viaţa Romînească Mart 1916). Tot eĭ apar ca „Valahiĭ“ fundatorĭ aĭ imperıuluĭ romîno-bulgăresc la sfîrşitul secoluluı XII şi principalĭ locuitorı aı „Valahieı“ dintre Dunăre şi Balcanı pe vremea luı Ioniţă la începutul secoluluı XIII după mărturiea marturilor ocularĭ Niketas Choniates şi Villehardouin (Vezı discuţiea pe larg

*) Este curios că pe Vitalianus Iorga, Geschichte des rumänischen Volkes I, 102, îl face episcop de Odessus: „In centrele maĭ marĭ se găsĭaŭ episcopı: la Priscus episcopıı de Margus, Viminacium şi Sirmıum, la Marcellinus Comes Vitalianus de Odessos“. Şi citează ca informator pe Marcellinus Comes! Se înşeală Pârvan, Histria IV, 170, cînd numeşte pe Vitalianus general got şi-l face strănepot al luı Aspar. Dacă Marcellinus Comes numeşte pe Vitalianus Scyth, prin aceasta nu voeşte să zică că ar fi fost Got (Pe Goţĭ Marcellinus Comes îı numeşte Gothi), ci că era din Scythia Minor, pentrucă pe vremea luı Scythia Minor (Dobrogia) se numıa Scythia, şi locuıtoriĭ dintr-însa eraŭ numiţĭ Scythĭ (Compară, de pildă, Procopius De aedıficiis IV, 7: „Şi acum voıŭ trece la Scythĭ, 'Επὶ Σκύθας δὲ τὸ λοιπὸν βαδιοῦμαι“ [Adecă „şi acum voıu înşira cetăţile din Scythia“]). In ce priveşte pe Aspar, el şi cu fecĭorıĭ luı, Ardabur şi Patriciolus, au fost ucişĭ de împăratul Leo la anul 471, Iordanis Rom. 338, Marcellinus Comes anul 471, şi între Patriciolus, fecıorul luı Aspar, şi Patriciolus, tatăl luĭ Vitalianus, şef de oştire, alăturı cu fecıoru-so, pe vremea împăratuluı Anastasius (aniĭ 491-518) nu este nicıo legătură. Pentru afirmaţıea sa Pârvan n-aduce nicıo probă, trimete numaĭ la Gibbon, Roman Empire, cap. XL. La Gibbon (traducerea germană a luı Sporschil, Leipzig, 1862, tom VII, pag. 217, nota 2) cap. XL se spun într-adevăr următoarele: „Vitalian era strănepotul luı Aspar, care Aspar fusese prinţ al Scythieĭ Minor şi comes al foederaţilor Goţı din Thracia“. Nicı Gıbbon n-aduce vreo probă. Sıgur că a fost indus în eroare de numele Patriciolus al tatăluı luı Vitalian şi de numele Scytha pe care-l dă Marcellinus Comes acestuı din urmă.

în „Barangii în istoriea Romînilor şi în limba romînească“, Viaţa Romînească Mart 1916.

§ 5. Cu toate acestea numaĭ la prima videre apare romanizarea peninsulei balcanice aşa de puternică pela sfîrşitul secolului VI. In realitate lucrurile staŭ altfel. O parte numai din peninsulă a fost romanizată, şi anume, în general vorbind, jumătatea dela nord, jumătatea dela sud a fost grecizată.

Proba cea mai puternică o daŭ inscripţiile. Se înţelege în adevăr lesne că acolo unde inscripţiile, de orice fel ar fi ele, dedicatorii pe altare, onorifice pe statui ori pe monumente, funerarii, pietre miliare, acte publice ori private, sînt scrise ori numai într-o limbă oarecare, ori mai mult în limba aceia, populaţiea din localitatea respectivă trebue să fi aparţinut excluziv orĭ în majoritate acelei limbi. S-a petrecut în toate timpurile acelaş lucru care se petrece şi în timpul nostru. Se cunoaşte cît de colo că eşti în Franţa ori în Germania ori în Anglia după limba firmelor, a inscripţiilor depe monumentele publice ori depe morminte. Chiar dacă se găsesc străini în Franţa ori în Germania ori în Anglia, care să vorbească altă limbă decît cea franceză ori germană ori ingleză, dar majoritatea populaţiei din acele ţări cum că este franceză ori germană ori ingleză, se cunoaşte evident după inscripţii. Dacă te poţĭ înşela, te poţi în acel sens, că se întîmplă ca un popor stăpînitor să-şi impună limba în inscripţiile supuşilor de altă naţionalitate, cum s-a întîmplat ori se întîmplă, de pildă, ca Germanii să pue inscripţii germane pe monumentele publice din Posnania, ca Inglejii să pue inscripţiĭ ingleze pe monumentele publice din Irlanda, ca Ungurii să pue inscripţii ungureşti pe monumentele publice păn şi din oraşe ca Făgăraşul, dar această înşelăciune pentru cazul nostru, al celor care voim să cercetăm limitele romanizării din peninsula balcanică, este imposibilă. Dacă Romanii, cei mai mîndri stăpînitori, au permis ca o piatră miliară oarecare din peninsula balcanică, piatră oficială prin excelenţă, să poarte o inscripţie grecească, de pildă ἀπὸ Λυχνίδος, apoi poti fi sigur că locuitorii deprin ţinutul acela trebue să fi ştiut numaĭ greceşte. Cum şi-ar putea cineva închipui o regiune romană, cu limbă romană, cu civilizaţie romană, avînd inscripţiile funerarii, dedicatorii, etc. în greceşte? Asta e tot una ca şi cum şi-ar

închipui cineva Debreţinul cu inscripţiĭ romîneştı la gară, la şcolı, la teatru şi pe toate mormintele din ţintirim.

Pentru aceıa încă din 1887 Jung, Roemer und Romanen in den Donauländern, spunea pag. 101: „In general se poate zice că Thracia era un teritorıu în majoritate grec, ıar Moesia dintre Haemus şi Dunăre un teritorıu în majoritate latin“. Şi pag. 105: „Această provinçie [Moesia inferior, în special Dobrogia] era aşezată la graniţa dintre cele doŭă domeniı limbistice şi culturale, şi aparţinea răsărituluĭ nu numaĭ din punct de videre geografic“. Iar la 1892 Albert Dumont, Mélanges d'archéologie et d'épigraphie (Lucrarea e din 1869. Editoriĭ însă, Th. Homolle şi L. Heuzey aŭ pus-o la curent) afirmă următoarele. Pag. 201: „Ce texte [Inscripţiea dela Bessapara, pe care autorul o datează ca dela sfîrşitul secoluluĭ IV a. Chr.] nous montre dans cette partie reculée de la Thrace: 1) Le culte du dieu Apollon, divinité inconnue aux Thraces du temps d'Hérodote; 2) L'existence d'un temple qui lui est dédié; 3) L'habitude des panégyries, réunions dont le caractère hellénique est précisé par plusieurs passages des auteurs anciens, surtout par un témoignage remarquable d'Isocrate; 4) L'usage de décerner des couronnes publiques décrétées par les citoyens. La langue est le grec attique dans toute sa pureté. Les formes du décret, bien que le début soit aujourd'hui indéchiffrable, se rapprochent de celles usitées à Athènes; toutefois le sénat n'est pas nommé. Toute la rédaction du document prouve à cette époque l'existence, dans cette partie de la Thrace, d'une ville dont les institutions devaient être celles des pures cités helléniques“. *)—Pag. 213: „La

*) Introducerea timpurie a culturiĭ greceştı la Thracı se probează şi prin faptul că alfabetul grec se găseşte întrebuinţat de Thracı pentru a-şĭ scrie propriea limbă încă din prima jumătate a secoluluı V a. Chr. Există în adevăr o inscripţie în limba thracă (singura de altfel inscripţie în limba thracă aflată până astăzı) din prima jumătate a secoluluı V a. Chr., scrisă cu caractere greceştı de tipul ionic Paul Kretschmer, Die erste thrakische Inschrift, în Glotta, VI pag. 74-79: „In April 1912 doı ţăranı au găsit într-un tumulus lîngă satul Ezerovo, cercul Borissovgrad, lîngă Philippopol, un inel de aur cu o inscripţie, pe placa inelului, scrisă cu litere greceştı în limba thracă. In acelaş mormînt s-aŭ maĭ găsit şi alte podoabe de aur, apoı bucăţı dintruu vas de bronz şi o oglindă de bronz de stil arhaic grecesc.

période romaine nous a laissé. des inscriptions et des bas-reliefs plus nombreux que ceux de l'époque précédente. En étudiant les restes de cette époque, on arrive aux trois conclusions suivantes, qui ne sont peut-être pas toutes d'accord, surtout les deux premières, avec les opinions que le voyageur s'est formées par la lecture des livres anciens, avant de parcourir la Thrace: 1) La civilisation était très répandue en Thrace, même dans les parties les plus reculées, mais presque exclusivement dans les plaines ; 2) Cette civilisation était grecque et non romaine; 3) Elle était loin d'avoir fait disparaître le caractère national primitif; bien au contraire, elle avait accepté beaucoup des traditions du passé, de sorte que les moeurs religieuses du pays, au temps de l'empire, présentaient des traits originaux qu'il serait précieux de pouvoir tous retrouver". — Pag. 215 [Despre perioada romană]: „La langue du pays [de la Thrace] était le grec. Les inscriptions latines sont rares; presque toutes se lisent sur des monuments de légionnaires. Plusieurs fois, quand un Romain, mort en Thrace, appartient à une famille distinguée, un texte grec accompagne l'épitaphe latine. Toutes les inscriptions particulières à des Thraces sont en grec, même les plus barbares, même celles qui ont un caractère évident de rusticité. Les honneurs décernés aux gouverneurs de la province sont en grec; une borne milliaire trouvée près de Tatar-Bazargik est écrite en cette langue. L'inscription monumentale destinée à conserver le souvenir de la construction des murs de Philippopolis est bilingue".— Pag. 488: „Ces inscriptions donnent lieu tout

Asemenea tumuli se deosebesc de aceĭ depe vremea Romanilor şi nu sînt maĭ noĭ decît veacul IV a. Chr. Şi felĭul ineluluĭ şi felĭul celorlalte obiecte ne indică prima jumătate a secoluluĭ V a. Chr. Caracterele sînt cele greceştĭ din secolul V a. Chr, şi anume ale alfabetuluĭ ionic.[9] Asupra interpretăriĭ inscripţieĭ s-au încercat, în afară de Kretschmer la locul citat, acelaş învăţat în Glotta, VII, 86-92, Detschew în Glotta VII, 81-86, Hirt în Indogermanische Forschungen XXXVII, 213-217, Olsen în Indogermanische Forschungen XXXVIII, 166-168, dar zădarnic. Sigur se cunoaşte un singur nume personal, care se găseşte drept la începutul inscripţieĭ, Ρολις, care este sigur numele personal thrac *Roles* (pentru care vezĭ § 159), şi asupra acestuĭ lucru a atras atenţiea încă primul editor al inscripţieĭ, Filow, în Izvěstija na bulgarskogo archeologičestgo druzestvo anul 1912-1913, pag. 202 sqq.,

d'abord à une remarque générale: l'épigraphie de la Thrace est grecque et non latine. Les inscriptions latines sont très rares dans cette province. Les dédicaces aux empereurs sont en grec; les ex-voto populaires également. On sait qu'au nord de l'Hémus la langue latine domine au contraire dans l'épigraphie. L'introduction du grec en Thrace ne se fit pas seulement par les villes de la propontide. Le marbre le plus ancien de notre recueil est conservé dans la partie la plus reculée de la province, a Bessapara, dans le pays des Bessi, qui étaient renommés par leur barbarie. Ce texte me paraît être de la fin du IV-e siècle ou du III siècle avant notre ère. Ainsi, à cette date on parlait et on écrivait le grec au fond de la Thrace. Il y a lieu de croire que l'influence macédonienne explique en partie ce fait".—Pag. 488 nota 1: „Le recueil [de inscripţiĭ din Thracia] contient un peu plus de 560 inscriptions; sur ce nombre, on compte 43 latines et 12 bilingues, gréco-latines, pas même un dixième".

§ 6. Colecţiea de inscripţiĭ a luĭ Dumont-Homolle-Heuzey este adunată din provinciea romană Thracia cîtă se întinde până la Balcanĭ. Provinciea romană Thracia însă se întindea şi dincolo de Balcanĭ, ambele versanturĭ ale Balcanilor, nordic şi sudic, făceaŭ parte din Thracia. Aceasta se probează prin inscripţiile C. I. L. III. 749 (pag. 992), 12407, 13729 şi 14422[1], cea dintîĭŭ găsită la Hodniţa „un ceas dela Nikopoli (Nikjup) spre răsărit, doŭă ceasurĭ dela Tìrnova spre nord, pe malul stîng al rîuluĭ Ruşiţa, la şepte chilometri maĭ sus dela vărsarea luĭ în Ĭantra", cea de a doŭa la sud de satul Butovo, cea de a treĭa la Hadarca (azĭ Nikolajevska), şi cea de a patra la Iaĭğĭ. In cea dintîĭŭ, cea de a doŭa şi cea de a patra se spune că „Antius Rufinus inter Moesos et Thraces fines posuit" în anul XX de domnie a împăratuluĭ Hadrian, adecă la anul 136 p. Chr. In cea de a treĭa se arată „fines terrae Thraciae". La pagina 992 editorul (Mommsen) face observarea: „Se pare, decĭ, că cele doŭă provinciĭ [Moesia şi Thracia] eraŭ astfel împărţite că tot muntele Haemus aparţinea la Thracia, ĭar părţile despre Dunăre cu garnizoanele sale se stăpînĭaŭ de legatul Moesieĭ". Această împărţire oarecum nefirească se explică prin faptul că limba şi cultura grecească, proprie Tracieĭ, se întindea pe ambele poale ale Balcanilor. Şi în adevăr inscripţiile arată aceasta. Dintre cele 73 (aproxi-

mativ) de localităţi dintre Balcanĭ şi Dunăre, dela care s aŭ publicat inscripţiĭ în colecţiea luı Kalinka, Antike Denkmäler in Bulgarien, 18 aŭ numaĭ inscripţiĭ greceştĭ, 11 aŭ inscripţiĭ greceştĭ şi latineştı, 1 are inscripţiı grece, latine şi bilingues. Cele cu inscripţiĭ greceştı sînt următoarele: Mesdra, la sud-est de Vraţa, lîngă Isker, la poalele Balcanuluĭ (1 inscripţie, dedicatoare către împăratul Severus Alexander 222-235 din partea oraşuluı Serdica. La Mesdra era probabil un vicus); Orhanije, poalele Balcanuluı (1 inscripţie dedicatoare din partea luı M]estrius, probabil un Thrac *); 1 inscripţie funerară. La Orhanije era probabil un vicus); Ljeskoveţ, puţin la est de Rjahovo, lîngă Dunăre (1 inscripţie, îndoĭoasă, pentrucă nicı nu se ştie de unde provine, şi nicı nu cuprinde decît treı litere); Novi Nikjup, puţin la nord de Nıkjup (1 inscripţie, funerară, a unuı Grec, stoler, de loc din Nicaea. La Novi-Nıkjup era probabil un vicus aparţinînd la regiunea oraşuluĭ Nikopolis ad Istrum); Cerven, pe Lom, la sud de Rusciuc (1 inscripţie fără importanţă, funerară a unuı călugăr Grec din anul 870 p. Chr. Inscripţiile greceştĭ ale călugărilor grecı nu probează nimic asupra limbiĭ localităţilor unde ele s-ar găsi); Markovča, la mijlocul distanţeĭ dintre Şumla şi Provadia (1 inscripţie dedicătoare luĭ Jupiter şi Dioscurilor, cel maı tîrziŭ din secolul I p. Chr. La Markovča era probabil un vicus, aparţinînd la Marcianopolis); Madara, puţin la răsărit de Şumla (3 inscripţiı, dintre care una e de origine de la Kallatis-Mangalia, alta e probabil de origine dela Bizye-Viza, a treıa e funerară creştină fără datare posibilă. La Madara s-a maı găsit pe o stîncă un fragment de inscripţie latină C. I. L. III 7468. Era probabil un vicus aparţinînd la Marcianopolis); Mogila, puţin la răsărit de Madara (1 inscripţie funerară a unuı Thrac, Dorpanos [compară Diurpaneus], om de casa unuı han bulgar. Probabil vicus aparţinînd la Marcianopolis); Ienibazar, puţin la nordest de Madara (O listă de arme, probabil a unuı Bulgar. Nu se ştie sigur dacă inscripţiea e din Ienibazar şi nu maı degrabă din Preslav); Sijutli, la nord de Madara lîngă Aboba (2 inscripţiı, una funerară a unuı sclav şi alta probabil a-

*) Pentru numele *Mestrius* vezı § 118. După criteriile mele (vezı § 158) nu l-am putut pune printre numele sigur thrace.

dusă dela Didymotichos-Dimotika. Probabil vicus aparţinînd la Marcianopolis); Avren, sud-est de Provadia (1 inscripţie dedicatoare. Probabil vicus aparţinînd orı la Marcianopolis orı la Odessus); Galata lîngă Varna (1 inscripţie funerară a unuĭ Grec. Probabil vicus aparţinînd la Odessus); Euxinograd lîngă Varna (3 inscripţiı: una dedicatoare din partea locuitorilor uneı regiunı; alta funerară a unuı Grec şi a soţieĭ sale Grece; alta funerară a unuı Celt [Ἡράκων Βειτυρίγου]. Probabil vicus aparţinînd la Odessus); Golema Franga lîngă Varna (1 inscripţie funerară a unuĭ Grec. Probabil vicus aparţinînd la Odessus); Asargik, nordest de Provadia (1 inscripţie dedicatoare a unuı Thrac Αὐλούπορις Αὐλουπόρεος. Aicı era cea dintîiŭ staţiune pe drumul dela Marcianopolis la Durostorum, Kalinka sub No. 153); Şabla, nord-est de Kavarna (Doŭă inscripţiı: una cuprinde lista armelor unuı Bulgar Βαγατοὺρ Βαγαΐνου, ceıalaltă e un fragment în dialectul doric şi cu litere din sec. V-IV a. Chr. Probabil vicus aparţinînd la Dionysopolis); Iunuscilar, la vest de Şabla (1 inscripţie foarte fragmentară. Probabil vicus aparţinînd la Dionysopolis); Kalajğidere, nordvest de Şabla (1 inscripţie foarte fragmentară. Probabil vicus aparţinînd la Dionysopolis).— Cele cu inscripţiı greceştı şi latineştı sînt următoarele: Ferdinandovo Kutloviţa (I lat.: 3 inscripţiı dedicatoare, 1 funerară. II gr.: 1 inscripţie dedicatoare din partea preotuluı colegıuluı Asianilor, Saturninus, şi a soţieı sale Magna. La Ferdinandovo s-aŭ maı găsit inscripţiile latine C. I. L. III 7448-7451, 12371-12372, 12374, 12376,12378, 12529, adecă 10 inscripţiı. La Ferdinandovo era Municipium Montanensium, ıar în apropiere de municipıu era un castel cu un teritorıu deosebit de acel al municipıuluı. C. I. L. III 7450, 7451, 12376); Nikjup (Nicopolis iuxta Iatrum, πρὸς Ἴστρον, περὶ Αἷμον, lîngă Iantra la poalele Balcanilor. Să nu se confunde cu actualul Nicopol delîngă Dunăre. Această din urmă localitate se numıa în vechime Asamus şi numele de Nicopol l-a căpătat numaı dela veacul de mijloc încoace. Vezı C. I. L. III pag. 141. I lat.: 2 inscripţii, una dedicatoare, una funerară a unuı militar. II gr.: 2 inscripţiı dedicatoare pe monumente publice. La Nikjup s-aŭ maı găsit inscripţiile latineştı C. I. L. III 6144, 6146, 6147, 7461, 7462, 12432, 12433, 14427[1]); Preslav-Eski Stambul, sudvest de Şumla (I lat.: 3 inscripţiı, una dedicatoare din par-

tea unui vir clarissimus, vicarius Thraciae, alta dedicatoare creştină, alta funerară. II gr.: 1 inscripţie cuprinzînd o listă de arme, nu se ştie sigur dacă e din Preslav ori din Ienibazar, aici e înregistrată la Ienibazar, vezi mai sus. Era probabil un vicus aparţinînd la Marcianopolis); Şumla (I lat.: 1 inscripţie dedicatoare din partea lui Burtinus, civis tomitanus, magister vici, din anul 153 p. Chr. II gr.: 1 inscripţie [funerară?] din anul 819 ori 820 p. Chr., cuprinzînd numele probabil trac Τζύκος [citeşte ţiúko, compară romînul Ciucă]. La Şumla era, precum se vede din inscripţiea latină, un vicus, care, macarcă primarul era civis tomitanus, nu aparţinea, negreşit, la regiunea oraşului Tomi, ci, probabil, ca şi Markovča, Madara, Mogila, Sijutli, Preslav, Aboba, Provadia, la regiunea oraşului Marcianopolis); Provadia (I lat.: O inscripţie funerară a lui Secundus praefectus iure dicundo. II gr.: 2 inscripţii ale hanului bulgar Omortag, anii 819-829. Probabil un vicus aparţinînd la regiunea oraşului Marcianopolis); Devna (Marcianopolis), puţin la nordest de Provadia (I lat.: 2 inscripţii funerare, dintre care una a lui Cosconius Ingenus decurio. II gr.: 7 inscripţii, dintre care 2 dedicatoare, 4 funerarii şi o piatră miliară. La Devna s-aŭ mai găsit inscripţiile funerare latine C. I. L. III 14211[12], 14212 şi inscripţiea funerară bilinguă C. I. L. III 761. Marcianopolis era un municipium, precum se vede din inscripţiea funerară a *decurionului* Cosconius Ingenus şi acea a lui Secundus *praefectus iure dicundo* îngropat la o vilă a sa dela Provadia); Aboba, la nord de Madara, puţin la nordvest de Ienibazar (I lat.: 2 inscripţii funerare. II gr.: O inscripţie probabil de origine din Burdizus între Hafsa şi Lüle-Burgas. La Aboba s-aŭ mai găsit 2 inscripţii latine, una dedicatoare şi alta funerară, C. I. L. III 7464, 7465. Era probabil un vicus aparţinînd la oraşul Marcianopolis. La Aboba a fost cea mai veche reşedinţă a ţarilor bulgari, acolo era vechea Preslav, numită de Bizantini Pliska. Infloria încă pe vremea lui Simeon alături cu noŭa Preslav delîngă Eski-Stambul. Byzantinische Zeitschrift XVII pag. 211); Balcic (I lat.: 1 inscripţie funerară a fiului unui veteran. II gr.: 5 inscripţii, dintre care 4 dedicatoare şi una funerară. Dintre cele dedicatoare una e din partea oraşului pela 48 a. Chr., alta e din al treilea secol a. Chr., alta e dela 79-81 p. Chr. La Balcic era oraşul gre-

cesc Dionysopolis, πόλις Διονύσου, după cum se vede din inscripţiea dedicatoare dela anul 48 a. Chr. maĭ sus pomenită şi din C. I. L. III 14416); Cavarna, puţin la est de Balcic (I lat.: 1 inscripţie dedicatoare creştină cu scrisoare uncială din sec. IV-VI. II gr.: O listă de preoţı şi de patronĭ aı unuĭ colegĭu religios. La Cavarna era probabil un vicus aparţinînd la Dionysopolis); Abtatkalesi, la jumătatea distanţeĭ dintre Mangalia şi Silistra (I lat.: 3 inscripţiĭ, dintre care doŭă funerariı şi una dedicatoare din partea unuĭ Thrac, a luı Antonius *Zinenis* princeps [adecă primarul satuluı]. Această din urmă însă nu se ştie sigur dacă e din Abtatkalesi orĭ din Adamklisi. II gr.: 1 inscripţie funerară a Thracului Ζείνης Ζορδησιόπου. La Abtatkalesi era un castel roman cu *canabae*, identificat de uniĭ cu istoricul Abritum [orı Abrittus], unde a căzut la anul 251 împăratul Decius în lupta contra Goţilor. Kalinka pag. 349); Silistra (I lat.: 9 inscripţiı, dintre care 2 dedicatoare din aniı 226 şi 238 p. Chr. şi 7 funerariĭ. II gr.: 2 inscripţiı funerarıı, dintre care una a luĭ P. Flavius Respectianus pusă de tatăl săŭ Respectianus Threptus. La Silistra s-aŭ maĭ găsit inscripţiile C. I. L. III 6152, 7474, 7476-7478, 7480, 12456-12460, 14213^{3}. Silistra e vechea localitate tracă Durostorum, unde a staţionat întîiŭ legiunea I italica, apoı legiunea XI claudia, cu canabae. Numele Silistra [Δρίστρα] apare întîiŭ la Zonaras. Vezı C. I. L. III pag 1349 şi No. 7474).—Cea cu inscripţiı greceştı, latineştĭ şi bilingues este Varna. Din aproximativ 79 de inscripţiı sînt numaı 2 latine şi 3 bilingues. Dintre cele latine una este un edict al împăratuluı orı al legatuluı împărătesc, ıar ceĭalaltă e foarte fragmentară. Dintre cele bilingues una e dedıcatoare din partea oraşuluĭ cu ocaziea aducerii apeı, alta e dedicatoare către împărat, alta e funerară. De remarcat la această din urmă este faptul că partea latinească cuprinde formula funerară propriu zisă, pe care un Roman, Ma(n)lius Secundus, beneficiarius consularis, o pune soţieĭ sale Antistia Firmina, ıar partea grecească cuprinde interdicţiea de a se maı îngropa alt cineva în acel mormînt. La Varna era oraşul grecesc Odessus, Ὀδησσός.

§ 7. Aŭ fost însă şi în Thracia cîteva centre unde elementul roman exista puternic—dar nu preponderant—alăturĭ cu cel grecesc. Pentru a pricepe lucrul voĭŭ înşira datele din Dumont, din C. I. L. III şi din Kalinka.

Dumont: Sofia (Serdica) 13 gr., 5 lat.— Küstendil (Pautalia) 14 gr., 3 lat., 1 bil.—Tatarbazargik (Bessapara) 20 gr., 6 lat., 1 bil.—Philippopolis 40 gr., 2 lat., 2 bil.— Eski Zagra (Traiana Augusta) 26 gr.— Hadrianopolis 15 gr.— Iambol 6 gr.— Viza (Bizye) 4 gr.—Selivri (Selymbria) 53 gr.— Eregli (Heracleia, Perinthus) 62 gr., 9 lat., 1 bil.— Rodosto (Rhaedestus) 13 gr., 3 lat., 1 bil.— Panidon 64 gr., 3 lat.— Ganos 4 gr.— Chora 5 gr., 1 lat.— Charkeni [adecă Şarköi!], Peristasis (Tiristasis) 2 gr., 1 lat.— Hexamili (Lysimachia) 11 gr.—Plagiari 4 gr., 1 lat.—Burneri (Lysimachia) 1 lat.— Gallipoli (Kallipolis) 25 gr., 5 lat. —Ainos 7 gr., 1 lat.—Dimotica (Didymoteichos) 3 gr. Traianopolis 4 gr.— Dede-Agač 2 gr.— Abdera 1 gr., 1 lat., 1 bil.—Maronea 19 gr.—Kavala (Neapolis) 1 gr.— Kilia Koela) 3 gr., 1 lat.— Maito (Madytus) 9 gr., 1 lat.— Ialova (Sestos) 10 gr.— Burgas 1 gr.— Sizeboli (Apollonia) 10 gr.— Misivri (Mesembria) 10 gr.—Anchialos 8 gr.—Urum-Ieniköi (lîngă Calidae) 1 lat.— Thraciae incertae 2 gr.

Va să zică cele 45 inscripţiĭ latine, cîte există în colecţiea Dumont, alăturĭ cu 471 greceştĭ şi 7 bilingues (Mie mĭ-a eşit altă numărătoare decît autoruluĭ, care spune la pag. 488 nota 1, precum deja am maĭ făcut cunoscut [vezĭ maĭ sus § 5 fine], că din cele 560 inscripţiĭ ale colecţieĭ sale [eŭ am numărat 523] 43 sînt latineştĭ şi 12 bilingues. Probabil m-am înşelat eŭ), se repartizează astfel: Sofia 5, Küstendil 3, Tatarbazargik 6, Philippopolis 2, Eregli 9, Rodosto 3, Panidon 3, Chora 1, Şarköi-Peristasis 1, Plagiari 1, Burneri 1, Gallipoli 5, Ainos 1, Abdera 1, Kilia 1, Maito 1, Urum-Ieniköi 1. Adecă doŭă grupurĭ, un grup la nord-vest, compus din Sofia, Küstendil, Tatar-Bazargik, Philippopoli (16 inscripţiĭ), şi unul la extremul sud-est, compus din Eregli, Rodosto, Panidon, Chora, Şarköi-Peristasis, Plagiari, Burneri, Gallipoli, Ainos, Abdera, Kilia, Maito (28 incripţiĭ). Din grupul dela sud-est Eregli, Rodosto, Panidon, Chora, Şarköi-Peristasis, Plagiari, Burneri, Gallipoli, Maito, Kilia (26 inscripţiĭ) sînt pe coastele măriĭ de Marmara (Propontis) şi în peninsula Gallipoli (Chersonesos), Ainos e la gura Mariţeĭ, Abdera e la actualul cap Balastra la sud de Karasu-Jeniğe. Numaĭ Urum-Ieniköi lîngă Burgas (1 inscripţie) formează o săritură răzleaţă. Este remarcabil cum tot grosul, tot interiorul Thracieĭ, între coastele proponti-

deı de o parte și munții balcanĭ de altă parte, nu prezintă niciо inscripție latină. Nicĭ macar localitățı ca Traiana Augusta, Hadrianopolis, Didymoteichos, Traianopolis nu prezintă nimic latinesc. Și tot așa nimic latinesc nu prezintă marile și renumitele orașe depe coastele mării negre Apollonia, Mesembria, Anchialos.

Colecția luı Dumont formează un *corpus*. Pag. 306: „Ce mémoire forme une sorte de *Corpus* de la Thrace". Prin urmare rezultatele înșirate maĭ sus sînt bazate pe colecțiea strict proporțională cîtă exista la anul 1892. Dela anul 1892 până astăzĭ numărul inscripțiilor greceștĭ și latineștĭ aflate în Thracia a crescut. Un tabloŭ însă ca cel de maĭ sus pentru spațıul de timp dela 1892 încoace nu pot face din cauză că-mĭ lipsesc mijloacele pentru inscripțiile greceștĭ. Voiŭ căuta cu toate acestea să văd dacă datele din C. I. L. III, care se închee cu anul 1902, și dacă colecțiea Kalinka, încheıată în anul 1906, care din nenorocire nu e un *corpus* și nicĭ nu cuprinde toată Thracia, ci numaĭ acea parte din această provincie cîtă întra în granițele statuluĭ bulgăresc pela 1906, confirmă rezultatele căpătate pe baza colecțieĭ Dumont.

§ 8. C. I. L. III cuprinde următoarele inscripțiĭ latineștı din Thracia: Samothrace insula 713-723 (dintre care 5 bilingues), 7367-7377 (dintre care 3 bilingues), 12318-12323 (dintre care 4 bilingues) = 28 (dintre care 12 bilingues); Madytus (Maidos) 724 = 1; Callipolis 725, 7382-7383 = 3; Burneri-Plagiari-Peristasi, prope Lysimachiam 726, 7384-7386, 14406^{f} = 5; Khoras prope Heraklizzam 727 = 1; Rhaedestus (Rodosto) 728-729, 7388-7390, 14207^{2}-14207^{4} = 8; Perinthus sive Heraklea (Erekli) 730-731, 7391-7394, 7396-7400 (dintre care 1 bılinguis), 12326, 14207^{5}-14207^{9}, 14406^{g} = 18; Byzantium 732-745 (dintre care 3 bilingues), 7405-7407 (dintre care 1 bilinguis), 14207^{11} = 17; Philippopolis 746-747, 6120-6122 (dintre care 2 bilingues), 7410 (bilinguis), 14207^{14} = 7; Serdica 748, 7415-7416, 12333-12335, 14207^{17}-14207^{18}, 14207^{20}-14207^{29}, 14407^{a} = 19; Thasos insula 7366, 12317 = 2; Abdera (Bulustra orĭ Balastra) 7378-7379 (dintre care una bilinguis) = 2; Coela (Kilia) chersonesi thracicae 7380 = 1; Aquae calidae (Urum-Ieniköi prope Burgas) 7408 = 1; Golemo selo prope Kalofer 7411 = 1; Bessapara (Tatarbazargik) 7412-7414 (dintre care 2 bilingues) = 3; Pautalia

(Küstendil) 7417 (bilinguis), 12336 (bilinguis), 14207[31] = 3; Banja prope Dubnica 7418, 12338-12339 = 3; Aitos în apropiere de Deultum 12328 = 1; Deultum (Iakasli) 12329 = 1; Traiana (Eski-Zagora, Stara Zagora) 12330, 14207[15] = 2; Bona Mansio (Vetren la apus de Tatarbazarğik) 12332 = 1; Slivnica 13715-13716 = 2; Ţaribrod 13717 = 1; Tzanta (adecă čanta) Thraciae, 16 kilometri dela Perinthus 14207[10] = 1; Mesembria 14207[33] = 1; Intre Pautalia şi Serdica 14407 = 1; „Mahalé, petit village bulgare, situé au pied des premiers contreforts de l'Haemus, à 36 kil. de Philippopolis" 6123 (la Kalinka Mihilci) = 1; „La locul numit Baş-Kunar, între satele Ladğa-Köi, distr. Burgas, şi Hodğalare, distr. Anchialos, 4 kil. la răsărit de Aquae Calidae" 14207[35] = 1, bilinguis; Ichtiman 14207[37] = 1, bilinguis; „Satul Hagia Trapeza, nordvest de Voden, districtul Stanimaca" 14408 = 1; „De origine necunoscută" 14207[36] = 1. Adecă 139 inscripţii, dintre care 38 bilingues. Să se observe că Dumont n-a colectat inscripţiile din Samothrace insula, Byzantium şi Thasos. Dacă scădem, deci, inscripţiile din aceste din urmă localităţi (47 la număr, dintre care 16 bilingues) din cele 139, maĭ rămîn 92, dintre care 11 bilingues. Şi dacă nu luăm în considerare, ca adevărate latineştĭ,—după cum am facut şi la colecţiea Dumont decît pe cele scrise numaĭ în latineşte, apoĭ totalul inscripţiilor din C. I. L. III faţă cu cele ale luĭ Dumont, se reduce la 81 faţă cu 45. In zece ani, dela 1892-1902 s-a înmulţit colecţiea inscripţiilor latine din Thracia cu 36. Cu cît se va fi înmulţit colecţiea celor greceşti, nu ştiŭ. Nu este temerar a presupune că trebue să se fi înmulţit şi ea cel puţin în aceiaş proporţie, aşa că pela 1902 totalul inscripţiilor greceştĭ din Thracia cunoscute trebue să se fi rîdicat la numărul (luînd ca bază numărătoarea mea de 471, vezĭ mai sus § 7) 858 *). Acum aceste 81 de inscripţii latineşti ale

*) Un calcul aproximativ se poate face, comparîndu-se cifrele luĭ Dumont cu acele ale luĭ Kalinka. La 1892 colecţiea Dumont prezenta pentru acea parte din Thracia care era cuprinsă în regatul bulgăresc de dincolo de Balcanĭ suma de 148 de inscripţii greceşti. Pentru aceiaş parte din regatul bulgar colecţiea Kalinka prezenta la 1906 (4 ani numai după termenul 1902 la care se opreşte C. I. L. III) suma de 193 inscripţiĭ grece. La care este de observat că colecţiea Kalinka nu este un *corpus*, aşa că, de pildă, învremece Dumont înregistrează la Küstendil 14 inscripţii

Thraciei, înregistrate de C. I. L. III (cu excepție de Samothrace, Byzantium și Thasos), se grupează, exact ca cele ale lui Dumont, și în aceleaș localități ca la Dumont, la extremul nord-vest (Sofia, Küstendil, Tatarbazargik, Philippopoli: 26 inscripții) și extremul sud-est (Erekli, Rodosto, Panidon [la Rodosto], Khoras, Peristasis, Plagiari, Burneri, Gallipoli, Abdera, Kilia, Maito: 37 inscripții). Localitățile, de unde s-aŭ înregistrat inscripții latine în C. I. L. III și care lipsesc în Dumont, se grupează cele maĭ multe la aceleaș extremitățĭ: Golemo selo lîngă Kalofer, Banja lîngă Dubnița, Vetren la vest de Tatarbazargik, Slivnița la nordvest de Sofia pe drumul dintre Sofia și Pirot, Țaribrod la granița de nordvest a Traciei bulgăreștĭ, regiunea dintre Pautalia și Serdica, Mahale, Ichtiman, Hagia Trapeza, cu un total de 12 inscripțiĭ, aparțin la extremul nordvest; Čanta de lîngă Eregli cu o inscripție aparține la extremul sudest. Rămîn, ca stațiĭ răzlețe, în afară de Urum-Ieniköi delîngă Burgas (cu 1 inscripție), cunoscută și de Dumont, numai cincĭ localitățĭ: Aitos lîngă Deultum, Deultum (Iakasli) lîngă Burgas, Baș-Kunar lîngă Urum Ieniköi și Mesembria, cu cîte o inscripție, Traiana (Stara Zagora) cu două inscripțiĭ. O inscripție e de origine necunoscută.

§ 9. Acelaș rezultat, din punct de videre și numeric și topic, se capătă din colecțiea Kalinka. Dacă pe harta de la sfîrșitul volumuluĭ, în partea care reprezintă Thracia bulgărească, însemnă cineva cu puncte albastre localitățile de unde s-aŭ cules inscripțiĭ greceștĭ, și cu puncte roșiĭ pe acele de unde s aŭ cules inscripțiĭ latineștĭ, harta apare toată plină de puncte albastre, printre care se pĭerd, ca sporadice apariții, cîteva puncte roșiĭ la extremitatea de nordvest a Thraciei, și numaĭ treĭ puncte roșiĭ spre răsărit de Philippopoli, un punct anume la Traiana (Stara Zagora), unul la Aitos și unul la Apollonia (Sozopolis). Pentru a preciza mai bine lucrul daŭ lista localităților cu numărul respectiv al inscripțiilor. Sofia 26 gr., 5 lat.— Küstendil 8 gr., 1 biling.—

greceștĭ, la Tatarbazargik 20, la Starazagora 26, la Misivri 10, la Anchialos 8, Kalinka posede inscripții grece dela Küstendil (împreună cu Konjovo, Sgurovo) numai 11, dela Tatarbazargik (împreună cu Saladinovo, Tekira, Vetren) numai 8, dela Starazagora numai 9, dela Misivri numai 4 și dela Anchialos niciuna.

Tatarbazargik 5 gr.— Philippopolis 36 gr., 3 lat., 1 biling.— Kostinbrod (district Sofia) 1 gr.— Kurilovo (district Sofia) 1 gr.— Ormanli (district Sofia) 1 gr., 1 lat.— Čekalevo (district Sofia) 1 lat.— Konjovo (district Küstendil) 2 gr.— Sgurovo (district Küstendil) 1 gr.— Saladinovo (district Tatarbazargik) 1 gr.— Tekira (district Tatarbazargik) 1 gr.— Vetren (district Tatarbazargik) 1 gr. — Gorni Voden (district Philippopolis) 1 gr.— Hissar (district Philippopolis) 3 gr.— Karatair (dstrict Philippopolis) 2 gr.— Mersan (district Philippopolis) 1 gr.— Stara-Zagora 9 gr., 1 lat.— Sozopolis (Apollonia) 25 gr., 1 lat.— Ichtiman 1 gr., 1 lat., 1 biling.— Aitos 1 gr., 1 lat.— Dupniţa 2 lat.— Saparevo 1 lat.— Mihilci 1 lat.— Iambol 2 gr.— Burgas 1 gr.— Mesembria 4 gr.— Kosarsko 1 gr.— Losno 1 gr.— Kočerinovo 1 gr.— Ryla 1 gr.— Bobaraci 1 gr.— Črkva 2 gr.— Vrbniţa 1 gr.— Volujak 1 gr.— Gaber 1 gr.— Selenigrad 2 gr.— Miloslavţi 1 gr.— Dragoman 2 gr.— Gradine 1 gr.— Kalotina 2 gr.— Tuden 1 gr.— Čerprlinţi 1 gr.— Ţaribrod 1 gr.— Vakuf 1 gr.— Kapuğik 1 gr.—Batkun 2 gr.— Hağili 1 gr.— Aidinov 1 gr.— Arapovo 1 gr.— Polatovo 1 gr.— Geren 2 gr.— Hambarli 1 gr.— Karaorman 2 gr.— Turkmişli 1 gr.— Akčakairak 2 gr.— Hasnakovo 1 gr. Akbunar 2 gr.— Čirpan 1 gr.— Merčileri 1 gr.— Kurbet 1 gr.— Cakarlar 4 gr.— Sarasmail 2 gr.— Alipaşa 1 gr. — Alipaşanovo 1 gr.— Avğiduvanğa 1 gr.—Arabağiïevo 1 gr. - Novazagora 1 gr. Büjük-Monastir 1 gr.— Alağeli 1 gr.— Sliven 1 gr.— Hoğabük 1 gr.— Skef 1 gr.— Adecă 69 localităţı cu inscripţiı greceştı, 11 localităţĭ cu inscripţiı latineştĭ şi 3 localităţĭ cu inscripţiĭ bilingues. Inscripţiile greceştĭ sînt 193 la număr, cele latineştĭ 18 şi cele bilingues 3. Numaĭ 4 localităţĭ prezintă numaĭ inscripţiĭ latine (cîte una de localitate): Čekalevo, Dupniţa, Saparevo, Mihilci, care toate aparţin regiunii nordvestice a Thracieı bulgăreştı.

§ **10.** Grecizarea Thracieı se constată însă, maı mult decît din numărul, din felıul inscripţiilor.

Maı întîiŭ pıetrele miliare din această provincie sînt maĭ toate scrise în greceşte orı în latineşte şi greceşte.

In Kalinka şi C. I. L. III s-aŭ publicat din Thracia 17 pietre miliare greceştĭ (Dela Cirpan 1, Kalinka N° 33; dela Akbunar 2, Kalinka Nos 43, 64; dela Vrbniţa 1, Kalinka N° 45; dela Ţaribrod 3, Kalinka Nos 47, 53, 77; dela Polatovo 1, Kalinka N° 49; dela Philippopolis 3, Kalinka Nos 50, 51, 60; dela Sofia 2, Kalinka Nos 52, 61; dela Karatair 1, Kalinka N° 56; dela Devna 1, Kalinka N° 58; dela Hisargik 1, Kalinka N° 59; dela Dragoman 1, Kalinka N° 65), 3 bilingues (Dela Varna 1, Kalinka N° 72; dela Ichtiman 1, Kalinka N° 73, C. I. L. III N° 14207[37]; dela Baš-Kunar 1, C. I. L. III 14207[35]), şi numai 6 latineştĭ (Dela Mihilci 1, Kalinka N° 19, C. I. L. III N° 6123; dela Hagia Trapeza 1, C. I. L. III N° 14408; de origine necunoscută 1, C. I. L. III N° 14207[36]; dela Slivnita 2, C. I. L. III Nos 13715, 13716; dela Ţaribrod 1, C. I. L. III 13717). *) 16 din cele 17 greceştĭ sînt aşezate din partea oraşelor Traiana-Starazagora (Cirpan Kalinka N° 33; Akbunar Kalinka Nos 43,64), Serdica-Sofia (Vrbniţa Kalinka N° 45, Serdica Kalinka N° 52), Pautalia-Küstendil (Ţaribrod Kalinka Nos 47, 53, 77, Serdica Kalinka No. 61 **), Philippopolis (Polatovo Kalinka N° 49, Philippopolis Kalinka Nos 50, 51, 60, Karatair Kalinka N° 56, Hisargik Kalinka N° 59), Markianopolis-Devna (Devna Kalinka N° 58). Prin urmare localităţile actuale Cirpan şi Akbunar aparţineaŭ la regiunea Traianeĭ, Vrbniţa aparţinea la regiunea Serdiceĭ, Ţaribrod aparţinea la regiunea Pautalieĭ, Polatovo, Karatair şi Hisargik aparţineaŭ la regiunea Philippopolii. Dacă la oraşele Traiana, Serdica, Pautalia, Philippopolis cu regiunile lor, adaugĭ Marcianopolis cu piatra miliară

*) Să se observe că constatarea pietrelor miliare este aproximativă, pentrucă atuncĭ cînd nu se arată anume în inscripţie că avem a face cu o piatră miliară (de pildă „ἡ Παυταλεωτων πόλις τὸ μίλιον“ orĭ „m(ilia) p(assuum)“) pietrele miliare se confundă cu dedicaţii făcute împăraţilor. Astfel insiş editoriĭ C. I. L. III aşează două colume cu exact aceïaş inscripţie, pe una (13715) printre pietrele miliare, pe cealaltă (12333) însă nu. Pentru pietrele miliare din C. I. L. m-am dus după clasificarea editorilor. Pentru cele din Kalinka, care nu-s clasificate, m-am dus după simţul meŭ. In tot cazul am însemnat ca pietre miliare greceşti *mai puţine* decît sînt în realitate publicate de Kalinka.

**) Această piatră, găsită la Volujak lîngă Sofia, a fost probabil adusă acolo de aiurea de undeva, din regiunea Pautalieĭ.

greacă, şi Varna (a căreĭ grecizare de altfel n-are trebuinţă de probă) cu pĭatra miliară bilinguis, şi localităţile Dragoman (probabil în regiunea Pautalieĭ), Ichtiman, Baš-Kunar, cu inscripţiile lor, una greacă şi două bilingues, apoĭ toată Thracia, cîtă se cuprindea în graniţele regatuluĭ bulgăresc la 1906, apare plină de indicaţiĭ ale distanţelor scrise în limba grecească. Şi dacă se maĭ ţine socoteală de aceĭa că colecţiea Kalinka nu e un *corpus*, care să cuprindă *toate* inscripţiile, că ea nu înregistrează apoĭ decît inscripţiile dintr-o jumătate a Thracieĭ, şi că pentru *întreaga* Thracie C. I. L. nu poate înregistra decît 6 pietre miliare latineştĭ, apoĭ de aicĭ nu se poate deduce altceva decît că în Thracia limba obişnuită era cea grecească. Şi era cea grecească chĭar pe vremea celeĭ maĭ marĭ înflorirĭ a puteriĭ romane în această provincie, anume în seculele II, III şi IV p. Chr., căcĭ pĭetrele miliare poartă datele următoare: Cirpan 198-211 p. Chr.; Akbunar 222-235, 244-249; Vrbniţa 222-235; Ţaribrod 222-235; Polatovo 222-235; Philippopolis 222-235, 241-244; Sofĭa 222-235; 241-244; Karatair 235-238; Devna 238-244; Hisargik 238-244; Dragoman244-246; Varna 275-276; Ichtiman 317-323; Baş-Kunar 124.

§ 11. In al doilea loc, printre inscripţiile greceştĭ din Thracia, care de altfel şi aşa sînt cu mult maĭ numeroase decît cele latineştĭ, s-aŭ păstrat unele de aşa natură, că se văd reflectîndu-se în ele nu numaĭ sentimente ocazionale şi de paradă oarecum, ci însăş viaţa poporuluĭ. In inscripţiĭ dedicatoare orĭ zeilor orĭ unor personaje oficiale, în inscripţiĭ funerare chĭar, se poate face paradă, în fraze stereotipe, de sentimente factice. Şi fiindcă sentimentele sînt astfel, nicĭ în limba în care ele sînt exprimate nu poţĭ avea mare încredere. Nu se plînge doar Juvenal că în însăş Roma cea mare fimeile romane ziceaŭ amorezaţilor ψυχή μου şi ζωή μου? Şi Romîncele din aşa poreclitele înalte clase sociale şi „bîlbîiţiĭ cu gura strîmbă", care formează opiniea publică romînească, nu vorbesc (adecă vorba vine) numaĭ franţuzeşte? Cine ştie cîte inscripţiĭ funerare franţuzeştĭ nu se vor fi găsind pe morminte romîneştĭ puse de nişte mame sclifosite! Sînt însă şi ocaziĭ de acelea unde pospăĭala încetează, cînd, de pildă, întreaga populaţie îşi manifestează năzuinţile şi suferinţile. Atuncĭ ese la iveală firea adevărată exprimată în limba cea

cunoscută dela sînul mameĭ. *) Asemenea acte publice emanate dela conştiinţa uneĭ întregĭ populaţiĭ s-aŭ păstrat din Thracia şi sînt toate scrise în greceşte.

§ **12.** Kalinka № 34. La anul 202 p. Chr. s-a înfiinţat acolo unde este astăzĭ satul bulgăresc Čakîrlar (puţin la nord-est de Čirpan şi la nord-vest de Akbunar) un *emporium*, *Pizos*, cu locuitorĭ fruntaşĭ de prin satele *regiuniĭ* sub direcţiea unor *toparchi* aleşĭ dintre *senatoriĭ* (*buleutae*) din capitala *regiuniĭ*. Dacă ne-am servi de terminĭ modernĭ, ar trebui să zicem că dintre consilieriĭ comunalĭ aĭ capitaleĭ judeţuluĭ (orĭ dintre membriĭ consiliuluĭ judeţean) s a ales o delegaţie, care a adunat de prin satele şi comunele urbane ale judeţuluĭ oamenĭ dintre ceĭ maĭ cu dare de mînă şi a înfiinţat cu dînşiĭ un tîrg comercial. Tîrgul acesta s-a înfiinţat nu numaĭ pentru necesităţile *regiuniĭ*, ci maĭ ales pentru acelea ale întregiĭ provinciĭ, şi pentru aceia era aşezat la drumul mare care lega Hadrianopolis cu Philippopolis, după cum se vede din harta peutingeriană. Impărat era pe atuncĭ L. Septimius Severus, care-şĭ luase ca asociaţĭ la tron, cu titlul de Augustus pe ficĭoru-so maĭ mare M. Aurelius Antoninus (Caracalla), şi cu titlul de Caesar pe ficĭoruso maĭ mic P. Septimius Geta. A-

*) Dar poate că limba cunoscută dela sînul mameĭ era cea thracă, ĭar Thraciĭ se servĭaŭ de limba greacă în asemenea acte publice, şi în general în inscripţiĭ, numaĭ pentrucă această limbă era una din cele două limbĭ în general răspîndite şi în de obşte cunoscute în împărăţiea romană. Nu eraŭ doar să scrie în limba thracă, pe care n-o maĭ cunoştea nimenĭ afară de dînşiĭ. Această obiecţie are putere pentru tot teritorĭul imperiuluĭ roman, unde există inscripţiĭ orĭ latineştĭ orĭ greceştĭ. In special, în ce priveşte teritoriul imperĭuluĭ roman din răsăritul Europeĭ, care pe noĭ ne preocupă, nimenĭ nu poate tăgădui că sub pătura de inscripţiĭ greceştĭ şi latineştĭ nu vor fi existat limbile autohtone, prin regiunĭ din ce în ce maĭ restrînse şi până la o epocă nehotărîtă oarecare (Pentru limba thracă avem chĭar oarecare indicaţiĭ că a existat pe alocurea până prin secolul p. Chr. VI, vezĭ § 99). Insă tot atît de netăgăduit este faptul că, acolo unde apare limba greacă ca organ de manifestare a cunoştinţilor unuĭ neam de oamenĭ, acel neam de oamenĭ, oricît de mult şĭ-ar fi păstrat limba naţională, cunoştea dintre cele două limbĭ oficiale, oarecum, ale împărăţieĭ pe cea grecească, ĭar nu pe cea latină, că era supus influinţiĭ greceştĭ, ĭar nu celeĭ romane, că era ameninţat să fie grecizat, ĭar nu romanizat, şi că se petreceaŭ lucrurile din potrivă acolo unde organul de manifestare era limba latină.

cest vrednic domnitor se îngrijia ca pe de o parte tîrgurile deja existente pe căile împărăției să devină maĭ înfloritoare de cum fusese, ĭar pe de alta să se înființeze tîrgurĭ noŭă. Printre aceste din urmă a fost şi Pizos. Pentruca înființarea tîrguluĭ să se facă cu maĭ multă şi autoritate şi soliditate, a numit şefĭ aĭ intreprinderiĭ nu dintre locuitoriĭ înşişĭ adunațĭ deprin comunele regiuniĭ, macarcă şi pe aceştiĭa pusese să-ĭ aleagă dintre fruntaşı, ci pe cîțiva membri din senatul regional, aleşĭ pe răspunderea si pe garanțiea colegilor. Fără violență şi fără insolență aceştĭ *toparchi* trebuĭaŭ să administreze pe concetățenii lor din Pizos, ĭar clădirile publice, precum băile şi clădirile care servıaŭ de locuință autorităților, trebuıau să le primească dela antreprenorĭ cu cea maĭ mare băgare de samă, şi din punct de videre al zidărieĭ, şi din acel al ornamentăriĭ, şi din acel al practicitățiĭ. Orĭce neajuns, care se va fi constatat maı tîrzıŭ din aceste treı puncte de videre, trebuĭa să cadă în răspunderea toparchilor şi a colegilor lor senatorĭ care-ĭ delegase. Iar pentruca viitoriĭ locuitorĭ aĭ tîrguluĭ Pizos, care trebuĭaŭ recrutațĭ deprin satele deprin prejur fără silă, ci cu îndemn şi cu convingere, să aĭbă tragere de inimă la această colonizare, erau asigurațı din partea împăratuluĭ că se vor bucura de privilegiĭ, şi anume că nu vor da proviant pentru oştirĭ, nicı oamenĭ de pază prin cetățĭ orĭ pela alte stațiunĭ militare, nicı caĭ de poştă (*caĭ de olac*, cum ar zice cronicariĭ noştri). Aceste toate aŭ fost scrise pe o lespede de pĭatră de coloniştiĭ tîrguluĭ Pizos, cu o formulă întroducătoare de omagĭu pentru ceĭ treĭ împărațĭ şi pentru Iulia Domna, soțiea luı Septimius Severus, pentru senatul şi poporul roman şi pentru oştirile romane, pe vremea cînd eraŭ consulĭ ceĭ doı augusti, L. Septimius Severus şi fiĭuso M. Aurelius Antoninus (Caracalla), aniĭ p. Chr. 202. Intre formula dedicatoare şi hotărîrile împărăteştĭ şĭ-aŭ săpat în pĭatră numele coloniştiĭ, arătîndu-se locurile de obîrşie ale lor. Din opt sate se adunase, toate cu nume thrace (Vezĭ Tomaschek, Die alten Thraker II_{II}): Scelabria, Stratopara, Scepta, Gelupara, Curpisos, Bazopara, Strunilos, Busipara. Iată numele coloniştilor: Byzes Mucatraleos, Doles Mucatraleos, Bithes Biartu, Dydes Celsu, Bithas Tarsu, Mucatralis Athyos, Mucatralis Bitheus Bosis, Mucatralis Bithyos, Mucatralis Dineos, Auluzenis Tarsu cu frateso, Auluporis Auluporeos, Zurazis Auluzeneos, Mucaporis

Mucatraleos cu fra teso, Mucatralis Auluporeos, Mucatralis Mucatraleos, Eptetralis Auluzeneos, Bithys Mucatraleos, Salas Mucatraleos, Bithys Eptetraleos, Eptenis Crescentos, Cotys Carossu, Mucatralis Rymetalcu, Mucatralis Epteneos, Mucatralis Spartocu, Mucatralis Byzu, Mucatralis Ebreneos cu frateso, Mucatralis Mucatraleos, Tarsas Mucatraleos, Sidmus Byzu, Eptetralis Mucatraleos, Auluzenis Brizeneos, Auluzenis Dibithyos, Auluzenis Mucaporeos, Epteporis Mucatraleos, Mucaporis Antiochu, Mucabithyris Disyru cu frateso, Brincazis Eptacenthu, Brincazis Auluzeneos, Brizenis Bithyos, Gilpyris Dytutraleos, Sethilas Brizeneos, Diascuporis Brizeneos, Bithys Dibithyos, Eptaicenthos Mucatraleos, Mucatralis Mucaporeos, Mucaporis Mucatraleos, Mucaporis Bithyos, Mucaporis Dorzenthu, Sabinos Sabinu, Suris Auluzeneos, Secundos Mucatraleos, Suris Brincazereos cu frateso, Celsos Daleporeos, Mucatralis Boseos, Scaurianos Scaurianu, Dytuporis Bessodenthu, Suris Doleus Pantas cu frateso, Auluzenis Auluzeneos, Dytutralis Bithyos, Mucatralis Mucatraleos, Mucatralis Sa. threus, Mucatralis Bithyos, Mucatralis Diascuporeos, Mucatralis Auluzeneos, Diascuporis Brincazereos, Diomedes Diomedus, Mucaporis Dreneos, Flavios..., Mucaporis Bithyos, Brasetralis Mucatraleos, Mucatralis Brizeneos, Mucatralis Bithyos, Mucatralis Mucatraleos, Bithys Teru, Bastocilas Bithyos, Dytutralis Bithytraleos, Diascuporis Mucaporeos, Dytutralis Dytutraleos, Demosthenes Teru, Dringistas Brincazereos Hermogenes, Dytutralis Salu, Celsos Mucaporeos, Mucatralis Mucaporeos, Mucatralis Brizeneos, Mucatralis Diascuporeos, Mucatralis Dalezaleos, Mucatralis Salu, Mucatralis Dytutraleos, Mucianos Marcellu, Epteporis Dytutraleos, Salas Derodenthu, Salas Celsu, Teres Mucatraleos, Aurelios Mucatraleos, Auluzenis Muca..., Mucatralis Auluzeneos, Atticios Dytutraleos, Bithyris..., Bithys Brincazereos, Brincazis Doleus, Burgilos Bithyos, Bithys Bithytraleos, Dytutralis Doleus Trazyreses, Genicilas Aulutraleos, Dytutralis Diascuporeos, Doles..., Doles..., Eptetralis Doleus, Diuporis Salu, Doles Aulutraleos, Dringistas Diucilu, Eptetralis Bithycilu, Epteporis..., Castor Auluzeneos, Celsos Dringistu, Mucatralis..., Mucatralis Brincazereos, Mucatralis Doleus, Mucatralis Daletraleos, Mucatralis Diascuporeos, Mucatralis Brizeneos, ...Mucatraleos cu frateso, Mucatralis..., ...Dytuporeos, Mucatralis Mucaporeos, Mucatralis .., Mucaporis Mucaporeos, Mucatralis Seuthu, Mucatralis Bithyos, Mucatralis Dytutraleos, Mucatralis Diupo-

reos, Mucaporis Mucaporeos, Rusticus Bithyos, Salas Doleus, Sceles Diascenthu, Sceles Doleus, Seuthes Daletraleos, Tarsas Brincazereos, Teres Besodenthu cu frateso, Teres Celsu, Tarsas Mucatraleos, M. Aurelios Abidios Titos, Doles Dringistu, Mucatralis Doleus, Salas Mucaporeos, Sceles Celsu, Dytutralis Dytutraleos, Iulis Daltetraleos, Mucianos..., Sceles Seuthu, Thyles Apollodoru, Philippos Philippu, Dytutralis Mucatraleos Ephetes, Mucatralis Mucatraleos; Archelaos Acylu, Antonios Antoniu, G. Valerios Rufos, Mucianos Mucapareos, Mucianos Acylu, Vales Valentos, Valerios Rufos, Rufas.., Flavios Mucianos, Cointos Sicinnios Claros. Ceĭ zece din urmă, începînd dela Archelaos Acylu, sînt numiţĭ primiĭ coloniştĭ, οἱ πρῶτοι οἰκήτορες. La sfîrşitul decretuluĭ împărătesc, care este pus în gura legatuluĭ împăraţilor cu vorbele „legatul împăraţilor pro praetore zice“ (πρεσβευτὴς σεβαστῶν ἀντιστράτηγος λέγει), se găsesc săpate numele a doĭ locuitori din Bazopara cu fraţiĭ lor, „Epteporis Bithyos, Dringistas Brincazereos, cu fraţiĭ, din Bazopara“.

Maĭ toate aceste nume de coloniştĭ dela Pizos sînt thrace (vezĭ § 159), dupăcum era de aşteptat chĭar dela numirile thrace ale satelor de unde îşĭ trăgeaŭ originea. Şi nu numaĭ numele de botez (cum s-ar zice astăzĭ), numele personale sînt thrace, ci este thrac, fireşte, şi *chipul* de a se numi ca persoană în societate, prin numele personal anume şi prin genitivul numeluĭ personal al tatăluĭ. Era acesta un sistem de nomenclatură propriu tuturor popoarelor anteromane din peninsula balcanică, Thracilor, Illyrilor şi Grecilor. Pe icĭ colea se întrodusese la aceştĭ Thracĭ, care aŭ colonizat Pizos, cîteva nume grece şi romane: pe taţiĭ unuĭ Dydes, Eptenis, Mucaporis, Salas, Teres, Sceles, Thyles îĭ chemase Celsus, Crescens, Antiochos, Apollodoros; ĭar un Mucatralis, Daleporis, Teres, Dytutralis, Auluzenis, Dringista, Daltetralis, Mucapor îşĭ numise copiiĭ Secundus, Celsus, Demosthenes, Aurelius, Atticius, Castor, Rusticus, Iulius, Mucianus. Cîteodată porecla (signum) era grecească: Suris Doleus era poreclit *pantas*, Dringistas Brincazereos maĭ era numit şi *Hermogenes*, ĭar Dytutralis Mucatraleos avea porecla *ephetes*. Altă dată amîndouă numele, şi cel personal propriu şi cel al părinteluĭ, eraŭ grece orĭ romane: Sabinos Sabinu, Scaurianos Scaurianu, Diomedes Diomedus, Mucianos Marcellu, Philippos Philippu, Archelaos Acylu, Antonios Antoniu, Mu-

cianos Acylu, Valens Valentos. Numaĭ cincĭ poartă nume romane după *chipul* de a se numi roman (cu praenomen, nomen, cognomen), şi eraŭ prin urmare cetăţenĭ romanĭ: M. Aurelius Abidius Titus, C. Valerius Rufus, Valerius Rufus, Flavius Mucianus, Q. Sicinnius Clarus. Din 181 de persoane, care aŭ colonizat Pizos (Aŭ fost 183 de toţĭ, dar la doi numele sînt aproape şterse), 176 sînt numite după nomenclatura balcanică şi 5 după nomenclatura romană. Din cele 176 aŭ ambele nume (şi pe cel personal şi pe cel al părinteluĭ) thrace 138. Aceste persoane eraŭ sigur Thracĭ. 9 aŭ numaĭ unul din cele doŭă nume (căcĭ al doilea nume este şters), şi acel nume este thrac. Cum că şi aceştia eraŭ Thracĭ, nu încape îndoĭală. 17 aŭ unul din nume, orĭ pe cel personal, orĭ pe cel al părinteluĭ, grecesc saŭ latinesc, ĭar pe celălalt nume îl aŭ thrac. Cum că eraŭ Thracĭ şi aceştiĭa, nu este nicĭo îndoĭală. 3 sînt îndoioşĭ: Flavios..., Mucianos..., Rufas.... Flavios ar putea avea un cognomen şi fi prin urmare cetăţean roman, dar tot atît de posibil e ca în al doilea loc să fi fost la genitiv numele părintelui, care nume nu se ştie ce fel va fi fost, thrac, grec orĭ roman. Mucianos şi Rufas (=un derivat din rufus prin sufixul grecesc -ᾶς) trebue să fi avut în al doilea loc numele părintelui la genitiv, căcĭ nu există ca nomina în nomenclatura romană. Acel nume de părinte însă ce fel va fi fost, thrac, grec orĭ roman, nu se ştie. 9 aŭ amîndoŭă numele, şi pe cel personal şi pe cel al părinteluĭ, greceştĭ saŭ latineştĭ. Să fi fost Grecĭ aceştia? Căcĭ Romanĭ doar nu puteaŭ fi, pentrucă Romanii aveaŭ altfel de nomenclatură *). Poate. Dar maĭ probabil este că eraŭ tot Thracĭ. De ce naţionalitate eraŭ ceĭ cincĭ cetăţenĭ romanĭ? M. Aurelius Abidius Titus se arată a fi fost celt prin cognomen Abidius, care apare (şi anume ca nomen) numaĭ pe teritoriul celt (vezĭ Holder, Altceltischer Sprachschatz). Cei

*) Foarte probabil chiar cetăţeniĭ romani în peninsula balcanică se numĭau cîteodată după chipul de a se numi al popoarelor autohtone, prin numele propriu alipit la numele în genitiv al părinteluĭ. Vezi V. Pârvan Cetatea Ulmetum I pag. 46 şi 96, în special faptul din inscripţiea 5 pag. 45 că ficioriĭ lui Valerius Valens sînt numiţi Saturninus Valentis şi Varro Valentis. Dar aceşti cetăţeni romani eraŭ de sînge balcanic, erau Thracĭ ori Greci încetăţăniţi. Niciodată un cetăţean roman de sînge neoriental nu s-ar fi numit astfel.

doi Valerii ne aduc aminte de frecvenţa numeluĭ Valerius printre Thraciĭ romanizaţi din Scythia Minor (vezĭ V. Pârvan Cetatea Ulmetum I pag. 47).

Dar orĭcare va fi fost naţionalitatea celor vreo cîţiva, 17 la număr, despre care nu ştim sigur că eraŭ Thraci, marea majoritate a coloniştilor dela Pizos, în număr de 167 capi de familie, era compusă din Thracĭ adunaţĭ din opt sate deprin înprejurimele actualuluĭ sat bulgăresc Čakîrlar. Şi aceĭ Thracĭ eraŭ grecizaţi complect. Altfel cum s-ar explica faptul că pe vremea celei maĭ marĭ înflorirĭ a puteri romane în peninsula balcanică, pe vremea luĭ Septimius Severus, la anul 202 p. Chr., aceştĭ Thracĭ, în tîrgul înfiinţat de împăratul însuş cu atîta îngrijire, şi care tîrg însuş poartă un nume thrac, slăviaŭ acest eveniment pe un monument public în limba grecească? Edictul însuş împărătesc apare în traducere grecească pe piatra comemorativă dela Pizos. Intreaga regiune era compusă din sate de Thracĭ grecizaţi şi constituia o civitas cu capitala probabil în satul Bazopara, căcĭ ceĭ doĭ colonişti iscăliţĭ tocmaĭ la urmă, după decretul împărătesc, şi care eraŭ din satul Bazopara, trebue să fi fost înşişi toparchii delegaţĭ din sînul senatuluĭ regional.

§ 13. Cu totul alte înprejurărĭ reflectează inscripţiea C. I. L. III 12336. Sîntem aici în anul 238, la începutul domniei luĭ Gordianus III. Nu mai este timpul harniculuĭ domnitor, care în momentul cînd îşĭ da sufletul spunea „haĭ, daţi încoace, dacă avem ceva de făcut“ (Cassius Dio LXXVI, 17), ci acel al unui tînăr de 16 anĭ, care se încerca să domnească, dupăce văzuse asasinaţi, în spaţiul de o lună, pe tatăl său, Gordianus II, şi pe bunul său, Gordianus I. Şi nici nu mai este vorba aicĭ de înfiinţarea unuĭ tîrg şi de ^ngrijirĭ din partea împăratului ca clădirile publice să fie fără defecte, ci de starea nenorocită a unuĭ sat din cauza abuzurilor funcţionarilor publicĭ. Acolo unde este astăzi localitatea bulgărească Ğumaia (în hărţi Dshuma, Djumaa, Dschuma), la sudest de Küstendil, era pe vremurile acelea un sat Scaptopara, căruia iĭ mai zicea şi Gresita, aparţinînd la regiunea oraşului Pautalia. Eraŭ izvoare de ape calde folositoare sănătăţii în cuprinsul acelui sat, şi acele izvoare termale există şi până astăzi la Ğumaia. Dar acest

avantaj, precum şi poziţiea cea frumoasă a satului, devenise cu vremea un izvor de năcazuri pentru săteni, căci tot felhul de funcţionari ai statului şi mulţi militari se abăteaŭ din drum şi veniaŭ la Scaptopara să se scalde şi să petreacă gratis, cerînd dela săteni găzduire şi cele trebuitoare pentru hrană fără să plătească. S-aŭ adresat sătenii în repeţite rînduri la guvernatorul provinciei, care era un legatus pro praetore, dar cu puţin folos. La urmă s-aŭ adresat însuş împăratului, care a trimes pe un om de legĭ să facă anchetă. Ancheta a găsit juste plîngerile locuitorilor şi împăratul a dat un *rescript*, prin care hotăreşte ca afacerea să fie întîiu judecată de guvernatorul provinciei. Plîngerea sătenilor a fost înmînată împăratului şi rescriptul împărătesc a fost trimes sătenilor prin mijlocirea luĭ Aurelius Purrus, de loc din satul Scaptopara şi care era militar în cohorta X praetoria. Numaĭ rescriptul împărătesc şi formula iniţială sînt scrise în latineşte, încolo tot actul este grecesc. Şi chĭar formula iniţială, unde se spune că actul de maĭ jos a fost copiat sub consulatul cutărora după originalul dela Roma, nu este după tipicul roman scrisă, ci după cel grecesc, căci are începutul dedicaţiilor greceştĭ: bona fortuna = ἀγαθῇ τύχῃ.

Iată suplica sătenilor din Scaptopara:

„Rugăminte din partea sătenilor din Scaptopara, care se maĭ chĭamă şi Gresita, adresată împăratuluĭ Caesar M. Antonius Gordianus pius felix augustus. In vremurile tale cele prea fericite şi veşnice de multe ori aĭ poruncit ca satele să-şĭ înmulţească populaţiea şi să-şĭ îmbunătăţească starea, iar nu să se pustiească, căcĭ este acest lucru de folos nu numaĭ locuitorilor, ci şi prea sfîntuluĭ tăŭ tezaur. Pentru aceĭa vom adresa şi noĭ dumnezeiriĭ tale o legĭuită suplică, rugîndu-ne să te milostiveştĭ să ne daĭ ascultare, cînd te implorăm pentru înprejurarea următoare. Noĭ locuim şi stăpînim pămînt în satul spus maĭ sus, care sat se găseşte în condiţiĭ favorabile, pentrucă are izvoare de apă caldă şi este aşăzat la mijloc între cele două lagăre ale oştirilor tale din Thracia. In timpurile maĭ de demult locuitoriĭ trăiaŭ nesupăraţĭ şi fără frică şi-şĭ plătiaŭ birul şi celelalte dăjdii cu deplinătate. Decînd însă de o bucată de vreme aŭ început unii să se poarte cu violenţă şi cu samavolnicie, de atuncĭ a început şi satul nostru să dea îndărăt. La două mile anume de satul nostru se face un iarmaroc vestit, şi acei care vin pentru

ĭarmarocul acesta nu rămîn cincĭsprezece zile la locul unde el se ţine, ci se strămută de acolo în satul nostru şi ne silesc să-ĭ găzduim şi să le dăm alte multe pentru întreţinere fără banĭ. Apoi soldaţiĭ care sînt trimeşĭ ba colo ba dincolo se abat din drumul lor, vin în sat la noĭ şi ne silesc şi ei să-ĭ găzduim şi să le procurăm cele trebuitoare fără să ne dea nicĭo plată. Cel maĭ des vin şi staŭ în satul nostru, şi anume pentru folosul apelor, guvernatoriĭ provincieĭ şi procuratorii tăĭ. Acu, autorităţile le primim într-una, pentrucă n-avem încotro. Pe ceilalţĭ însă ne maĭ putîndu-ĭ duce în spinare, ne-am adresat de multe orĭ la guvernatoriĭ Thraciei, care într-adevăr aŭ dispus prin dumnezeeştĭ ordine să fim lăsaţĭ în pace, căcĭ le-am arătat că nu maĭ putem suferi şi că ne-am pus în minte să părăsim vetrele părinteşti din cauza violenţeĭ ce ni se face, după cum chiar cu adevărat din mulţĭ capĭ de familie, ce fusesem odată, am maĭ rămas astăzĭ numai cîţĭva. Şi pentru un timp aŭ avut putere ordinele guvernatorilor şi nu ne-a maĭ supărat nime nicĭ cu găzduirea nicĭ cu întreţinerea. Dar cu trecerea vremiĭ ĭar aŭ îndrăznit să se pună pe capul nostru, cîţĭ numaĭ aŭ vrut, dispreţuind prostiea noastră. Fiindcă, deci, nu maĭ putem suporta greutăţile şi vom fi nevoiţĭ să facem şi noĭ ce aŭ făcut ceilalţĭ consătenĭ aĭ noştri, să părăsim adecă vetrele părinteşti, pentru aceia te rugăm pe tine, neînvinsule Auguste, să porunceştĭ cu rescriptul tăŭ dumnezeesc ca să-şĭ caute fiecare de drum, să nu maĭ părăsească satele celelalte ca să vie la noĭ, şi să nu ne maĭ silească să le procurăm pe degeaba cele trebuitoare, ci nicĭ găzduire să nu le dăm, afară numaĭ cărora nu se poate altfel, după cum şi guvernatoriĭ aŭ hotărît adeseorĭ că pe alţiĭ nu trebue să-ĭ găzduim, fără numaĭ pe aceĭa care sînt trimeşĭ de guvernatorĭ şi de procuratori în afacerĭ de serviciu. Altfel, dacă vom maĭ fi împovoraţĭ, avem să fugim dela casele noastre şi cu aceasta se va aduce mare pagubă tezauruluĭ. Dacă vom fi milostiviţĭ prin înţelepcĭunea ta divină şi vom rămînea pela casele noastre, vom putea plăti sfîntul impozit şi celelalte dăjdii toate. Şi acest bine ni se va face în timpurile cele prea fericite ale tale, dacă veĭ porunci ca dumnezeescul tăŭ rescript să fie săpat pe o lespede şi expus în public, astfel ca să putem, dobîndind această graţie, să mulţămim noroculuĭ tău, după cum şi facem acum şi totdeauna vom face“.

Cum că eraŭ Thracĭ sătenii de altă dată dela Gumaĭa, se vede cît de colo din numele satuluĭ lor Scaptopara *) şi din numele consăteanuluĭ lor, „convicanus et compossessor“, Purrus (Pentru acest nume vezĭ Tomaschek, Die alten Thraker II_{II} 21), prin mijlocirea căruĭa făcuse să ajungă suplica lor la împărat (Şi pe atuncĭ, ca şi astăzĭ, o petiţie, ca să ajungă sigur la destinaţie, trebuia încredinţată unuĭ prietin. Trimeasă de a dreptul la oficiu era amenințată, pe atuncĭ ca şi astăzĭ, de a fi pusă pur şi simplu la dosar). Şi cum că eraŭ *grecizaţĭ* se vede destul din faptul că fac suplica în greceşte. N-ar fi scris-o doar în greceşte, dacă ar fi fost în satul lor macar un om care să ştie latineşte. Cum că eraŭ grecizaţĭ se vede însă şi din chipul cum s-a făcut şi s-a redactat ancheta. Insărcinat cu facerea ancheteĭ a fost anume un Grec, Διογένης ὁ Τύριος, şi acest legist (πραγματικός) şĭ-a făcut raportul în greceşte (Acest raport în inscripţie urmează îndată după suplica sătenilor). Dar ce maĭ este trebuinţă de vorbă?

§ **14.** Kalinka N°s 55,100. In regiunea actualuluĭ sat bulgăresc Hissar, spre nord de Philippopolis la poalele Balcanilor, eraŭ o mulţime de sate thrace, care se grupaŭ cîte treĭ şi cîte patru în comune, în mici civitates. Fiecare sat îşi avea magistratul săŭ, primarul săŭ, κώμαρχος, ĭar toate la un loc, cîte formaŭ comune, aveaŭ un magistrat maĭ mare, un φύλαρχος, care rezida în unul din satele comuneĭ. Se cunosc doŭă asemenea micĭ civitates, compuse una din satele Zercla, Zelobasta, Brentopara, Mosygena, ĭar alta din satele Itrizena, Gizagera, Bdecyra. Faptul acesta, că un număr res-

---

*) Pentru numele thrace de localităţi să se consulte Tomaschek Die Alten Thraker II_{II} 52 sqq. Pentru numele thrace personale să se consulte listele dela §§ 159, 170 şi Tomaschek Die alten Thraker II_{II} 1 sqq. La Tomaschek se găsesc nume personale thrace care lipsesc în listele mele, pentrucă după criteriile mele nu pot fi considerate ca *fără îndoĭală* thrace. La căutarea vreunui nume topic orĭ personal în listele mele şi ale lui Tomaschek să se aibă în vedere ambele părţi ale compusului: dacă, de pildă, nu se găseşte însemnat *Zelobasta*, se găseşte însemnat *Basteira*, şi dacă nu se găseşte însemnat *Brentopara*, cuvîntul e probat ca thrac prin *-para* din nenumărate nume topice altele. De altfel, îndatăce numele nu-ĭ grec nici roman şi se găseşte pe teritoriu thrac, e foarte probabil thrac, şi acesta a şi fost criteriul de care s-a servit în cea mai mare parte Tomaschek.

trîns de sate constituiaŭ o mică civitas, precum şi numirea de φύλαρχος a magistratuluĭ superior, se explică prin aceia că satele respective eraŭ censîngene şi constituiaŭ un trib, un neam, φύλη, care purta un nume. Cele patru sate întîiŭ numite formaŭ tribul, neamul Ebreis. Cum se va fi chemat neamul celor treĭ sate în urmă numite nu ştim. Pe timpul luĭ Severus Alexander (222-235 p. Chr.) cele patru sate din neamul Ebreis aŭ scris o piatră comemorativă de mulţămire pentru phylarchul Aurelius Cardenthes, pentrucă a administrat comuna „în mod cinstit, drept şi legal". La un timp necunoscut sătenii din cele trei sate aŭ scris şi ei o pĭatră spre a mulţămi phylarchuluĭ lor Aemilius Bithys pentru acelaş motiv. Aceştĭ philarchĭ eraŭ Thraci încetăţăniţĭ, nomina lor sint romane, dar se cunosc că-s Thracĭ după cognomina. Şi aceste lucruri intime, care privesc raporturile dintre un trib si şeful tribuluĭ, sînt spuse în greceşte.

•§ 15. Kalinka No. 161. La Stara Zagora, unde era oraşul Traiana, locuitorii unui sat (ori poate a unei corporaţii) Ergissa aŭ rîdicat o statue unuĭ consatean (orĭ poate unui membru al corporaţiei) Dinicenthos Brincazereos, pe care aŭ consacrat-o unuĭ zeŭ local, Apollo din Sicera, şi Nimfelor. Statuea nu mai există, dar s-a păstrat piatra, pe care era ea aşezată, cu numele dedicatorilor: Teres Brincazereos, Flavios Mucaporis Scelu, Flavios Demosthenes, Flavios Sceles, Flavios Maximos, Flavios Iason, Lucios Lucretios Proclos, Lucios Lucretios Emeritos, Lucios Lucretios Zosimos, Ulpios Emeritos, Ulpios Capiton, Philoxenos, Eptaitralis Engiscinos, Seuthes Auleneos, Mucatralis Celsu, Asiaticos Iasonos, Dorzenthes Iasonos. Uniĭa aŭ nume thrace complecte: mai întîiŭ personajul însuş căruĭa i s-a rîdicat statuea, Dinicenthos Brincazereos, apoĭ Teres Brincazereos, Eptaitralis Engiscinos în caz cînd *Engiscinos* e un genitiv), Seuthes Auleneos. Alţiĭ aŭ chipul de a se numi thrac, dar numele părintelui nu-ĭ thrac: Mucatralis Celsu, Dorzenthes Iasonos. Alţiĭ au chipul de a se numi roman, dar se cunosc că-s Thracĭ după cognomen: Flavios Sceles, Flavios Mucaporis Scelu (La acest din urmă întreg numele părinteluĭ, format după chipul thrac, serveşte ca cognomen al fiuluĭ). Alţiĭ aŭ chipul de a se numi roman cu cognomina greceştĭ: Flavios Demosthenes, Flavios Iason, L. Lucretios Zosimos. Alţiĭ aŭ chipul de a se numi roman cu cognomina romane: Flavios Maximos,

L. Lucretios Proclos (=Proculus), L. Lucretios Emeritos, Ulpios Emeritos, Ulpios Capiton. Unul are chipul de a se numi thrac, dar numele personal este roman și numele părintelui este grec: Asiaticos Iasonos. Unul în sfîrșit are numaĭ nume personal fără numele părinteluĭ: Philoxenos. Tot felul de numirĭ, pe care însă le poartă oamenĭ înrudițĭ între dînșiĭ. Căcĭ este foarte lesne de admis că cei cincĭ Flavii, dintre care doi aŭ cognomina thrace, aparțineaŭ aceleiaș familiĭ, și că tot așa aparțineaŭ aceloraș familiĭ ceĭ treĭ Lucretii și ceĭ doĭ Ulpii; apoĭ Asiaticos Iasonos, cu tot numele luĭ personal roman (adecă un cognomen roman întrebuințat ca nume personal), greŭ e să nu fi fost frate cu Dorzenthes Iasonos. Sigur este că toțĭ aceștĭ oameni, macarcă uniĭ etalează nume romane și eraŭ cetățenĭ romanĭ, eraŭ Grecĭ de limbă, căcĭ altfel n-ar fi celebrat pe un compatriot al lor în limba grecească *).

§ 16. In tot cazul nu se poate tăgădui că la extremitatea nordvestică a Thracieĭ pe de o parte, și în peninsula Gallipoli cu coastele maritime învecinate pe de altă parte, n-ar fi existat localitățĭ romanizate. Pentru a putea judeca mai bine, însemn aicĭ felul și data (rari sînt însă inscripțiile datate) inscripțiilor din C. I. L. III în ordinea în care au fost însemnate localitățile la § 8 fine.

*) Grecizarea Thracieĭ se probează și prin aceia că atunci cînd statul roman a căutat să organizeze comunele dintr-însa, li-a dat o organizație nu romană, ci greacă. Astfel în partea Thraciei dela nord de Balcanĭ orașele Nikopolis ad Istrum și Markianopolis (?), iar în partea ei dela sudul Balcanilor orașele Philippopolis, Topeiros, Nikopolis la Nestos, Plotinopolis, Pautalia, Serdica, Augusta Traiana, Traianopolis, Hadrianopolis, ori înființate ori mărite prin aducere și aglomerare de populație localnică de împărații Domitian, Traĭan și Hadrian, au primit organizație grecească. Și s-a înființat din inițiativa statuluĭ roman o dietă, o cameră reprezentativă a Thracieĭ, care rezida în Philippopolis, analoagă dietelor analoage care existaŭ în toate provinciile cu limbă și cultură grecești, precum în Grecia propriu zisă, în Thessalia, în Macedonia. Mommsen, Römische Geschichte, V, 194, 281-282. Aicĭ trebue menționat și faptul că Athena era plină de tineri thracĭ din provinciea Thracia care veniau la învățătură, după mărturiea luĭ Philostratos, Vitae sophistarum (prima jumătate a secoluluĭ III p Chr.) la Mommsen, Römische Geschichte, V, 259.

Sofia *): 748 fragmentară; 7415 funerară a unuĭ militar Flavius Felix; 7416 funerară a unuĭ cavaler roman; 12333 dedicatoare **) împăratuluĭ Aurelianus aniĭ 270-275 (poate pĭatră miliară, vezĭ nota dela § 10); 12334 funerară a unuĭ militar; 12335 fragmentară, funerară; 14207[17] dedicatoare împăratuluĭ din partea unuĭ veteran legionar; 14207[18] fragmentară, dedicatoare unuĭ împărat; 14207[20] funerară, a unuĭ om cu numire romană, dar cu cognomen probabil thrac (Avediur); 14207[21] dedicatoare creştină a unuĭ oratorium; 14207[22] funerară creştină a luĭ Demetrius Diaconus; 14207[23] funerară creştină a luĭ Decius; 14207[24] funerară creştină a feteĭ Florencia virgo; 14207[25] funerară creştină a luĭ Ioannes, fiul luĭ Georgius inlustris; 14207[26] funerară creştină a luĭ Maxentius presbyter; 14207[27] funerară creştină a luĭ Nocentianus; 14207[28] pe o cărămidă, secolul V orĭ VI p. Chr.; 14207[29] funerară a luĭ Theoprepius episcopus; 14407[a] fragmentară. — Küstendil: 7417 fragmentară, funerară a luĭ Alexander, bilinguis; 12336 (inscripţiea sătenilor din Scaptopara, despre care s-a vorbit maĭ sus § 13); 14207[31] fragmentară, dedicatoare. — Tatarbazargik: 7412 fragmentară, bilinguis; 7413 fragmentară, dedicatoare, vremea împăratuluĭ Iulianus aniĭ 355-363 p. Chr.; 7414 funerară a luĭ Iulius Iulianus, militar în cohors III praetoria, pusă din partea frateso, Aurelius Mucianus, militar în aceĭaş cohortă, bilinguis. — Philippopolis: 746 fragmentară, funerară; 747 fragmentară; 6120 dedicatoare zeuluĭ Medyzis din partea unuĭ veteran legionar, bilinguis, anul 76 p. Chr.; 6121 dedicatoare din partea oraşuluĭ Philippopolis cu ocaziea faceriĭ ziduluĭ oraşuluĭ din baniĭ dăruiţĭ de împărat, bilinguis, anul

---

*) Să se observe că în C. I. L. III inscripţiile sînt adeseorĭ grupate la o localitate maĭ însemnată după regiunĭ, şi că de multe orĭ sînt publicate sub titlul aceleĭ localităţĭ inscripţiĭ de origine nesigură, numaĭ pentrucă se găsesc în muzeul localităţiĭ. Aşa de ex. este pusă la Serdica inscripţiea 14207[17], macarcă s-a găsit la *Ichtiman*, pentrucă Ichtiman a fost considerat ca aparţinînd la regiunea Serdiceĭ (de altfel fără nicĭun motiv). Şi tot la Serdica sînt înregistrate inscripţiile 14207[18], 14207[20], 14207[21], macarcă nu se ştie de unde provin, numaĭ pentrucă se găsesc în muzeul dela Sofia. O sistematizare din acest punct de videre m-ar fi dus prea departe şi nicĭ n-ar fi adus vre-o schimbare concluziilor finale.

**) Pentru scurtare eŭ numesc *dedicatoare* toate inscripţiile care nu sînt funerare, pĭetre miliare şi pĭetre de limită.

172 p. Chr.; 6122 funerară a unuĭ Thrac, Aurelius Seutes, veteran „ex equitibus singulares [sic] imperatoris"; 7410 funerară a unuĭ cetățean roman, Ti. Claudius Martialis, din partea fratelui săŭ Ti. Claudius Primigenianus și a mameĭ sale Silvia Primigenia, bilinguis; 14207[14] funerară a uneĭ fimeĭ Coelia din partea soțuluĭ eĭ Verus „a commentariis provinciae". — Erekli: 730 dedicatoare împăratuluĭ Antoninus Pius, anul 138-161; 731 dedicatoare unuĭ legat al împăratuluĭ cu ocaziea întrăriĭ sale în ordinul senatoric, care legat împărătesc fusese înainte vreme prefect al cohorteĭ III a Breucilor, din partea călăreților săĭ „singulares" din această cohortă; 7391 dedicatoare împăratuluĭ Titus din partea luĭ Ti. Claudius Sabinus, anul 79 p. Chr.; 7392 dedicatoare împăratuluĭ Antoninus Pius, anul 138-161 p. Chr.; 7393 fragmeutară; 7394 dedicatoare luĭ L. Pullaienus Gargilius Antiquus, legat pro praetore al Thracieĭ, din partea a treĭ cornicularii, timpul luĭ Antoninus Pius orĭ al luĭ M. Aurelius și L. Verus (138-169); 7396 funerară a legionaruluĭ Aurelius Marcellus din partea moștenitorilor săĭ Aelius Iustinus, Aurelius Taurus și Septimius Sabinianus; 7397 funerară a unuĭ fost centurion din legiunile XV Apollinaris, V macedonică și XVI Flavia pe vremea împăraților Domitianus și Nerva, din partea surorilor luĭ; 7398 lista decurionilor uneĭ civitas, a căreĭ reședință se afla la actualul sat Umurğa între Erekli și Čorlu; 7399 funerară a luĭ Ti. Claudius Silvanus, bilinguis; 7400 funerară a luĭ C. Poblicius Xanthus; 12326 dedicatoare luĭ Diocletianus din partea unuĭ praefectus praetorio, anul 284-305; 14207[5] dedicatoare din partea unuĭ praefectus praetorio, anul 416-420; 14207[6] funerară a unuĭ legionar; 14207[7] funerară a unuĭ legionar; 14207[8] fragmentară, funerară; 14207[9] funerară creștină a unuĭ copil cu nume thrac, Ursucenthus; 14406[8] funerară a luĭ M. Iulius Maximus din partea frateluĭ și a copiilor săĭ. — Rodosto: 728 funerară a militaruluĭ Aprilius Eleuterus din numerus Divitensium, care numerus staționa în Thracia; 729 funerară a soțieĭ, Thetis, și a fiuluĭ, Perinthio, aĭ unuĭ sclav, Italicus, care era sclavul luĭ Coriscus, un libert al împăratuluĭ; 7388 funerară a luĭ P. Aelius Asclepias și P. Aelius Festus; 7389 funerară a luĭ Magava; 7390 fragmentară; 14207[2] fragmentară; 14207[3] fragmentară; 14207[4] frag-

mentară, funerară creştină a unuĭ militar.— Khoras: 727 dedicatoare luĭ L. Volusius Saturninus din partea uneĭ colonіĭ, care e probabil Colonia Iulia Parium depe coasta învecinată a Asieĭ micĭ, de unde a fost adusă apoĭ pĭatra cu vreo ocazie la Khoras, anul 11 a. Chr. orĭ 3 p. Chr.— Peristasis-Plagiari-Burneri: 726 *) dedicatoare unuĭ procurator al împăratuluĭ, vremea luĭ Traĭan, înainte de 114 p. Chr.; 7384 fragmentară, dedicatoare; 7385 dedicatoare unuĭ împărat; 7386 dedicatoare din partea uneĭ centuriĭ din cohorta X a legiuniĭ VII macedonice, timpul luĭ Augustus 23 a. Chr. - 15 p. Chr.; 14406[1] dedicatoare uneĭ Romane, Lollia Paulina, din partea duumvirilor quinquennales (probabil din Callipolis) Paulus Antonius Bosporus şi Aelius Apollinius.— Gallipoli: 725 **) dedicatoare a luĭ L. Calea Rufus; 7382 dedicatoare luĭ Antoninus Pius, anul 138-161; 7383 dedicatoare din partea unuĭ collegium.— Abdera: 7378 dedicatoare din partea adoratorilor zeuluĭ thrac ἥρως αὐλωνείτης (Tomaschek, Die alten Thraker II, 58) sub preotul cu nomen roman şi cognomen thrac Ποπίλλιος Ζείπας, bilinguis;

*) Cu ocaziea aceşteĭ inscripţiĭ editorul face observaţiea următoare: „Unde va fi fost pusă această inscripţie, nu-ĭ lucru lămurit, căcĭ Lysimachia din apropiere era pustie încă din timpul luĭ Plinius şi latineşte în ea nu se vorbise niciodată, apoĭ în tot Chersonesul nu cunosc nicĭun oraş unde să se fi vorbit latineşte înainte de timpul luĭ Traĭan. Cît despre Coela, dupăcum şi numele eĭ de *municipium aelium* arată, a căpătat dreptul municipal dela Hadrianus şi locuitoriĭ eĭ chiar în timpul înfloririĭ romane au vorbit în public numaĭ greceşte“.

**) Cu ocaziea aceşteĭ inscripţiĭ editorul face observaţiea următoare: „Nu pricep cum a putut fi această inscripţie scrisă în latineşte, deoarece Callipolitaniĭ n-aŭ avut niciodată dreptul nicĭ de colonie nicĭ de municipĭu“. Va să zică numaĭ în coloniĭ şi în municipiĭ se putea scrie latineşte? Orĭ poate editorul cu vorbele „haereo in tituli sermone latino“ a vrut să zică „nu pricep latineasca din această inscripţie“, raportîndu-se la faptul că personajul din inscripţie, L. Calea, se arată ca făcînd parte din tribul Arnensis? Dar, dacă un personaj arată într-o inscripţie tribul din care face parte, trebue numaĭ decît ca şi localitatea, unde s-a pus inscripţiea, să aparţină tribuluĭ aceluĭa? In ce priveşte afirmarea că niciodată Callipolis n-a avut dreptul municipal, ea este dezminţită de inscripţiea 14406[1], unde este vorba de duoviri quinquennales, despre care duoviri editorul admite indirect (după Seure, Bulletin de correspondance hellénique 1900) că ar fi fost din Callipolis.

7379 funerară copilului Aristocritos din partea mameĭ sale Uttiedia Cleopatra.— Kilia: 7380 dedicatoare din partea procuratoruluĭ împăratuluĭ cu ocaziea faceriĭ uneĭ băĭ, anul 55 p. Chr.— Maito: 724 funerară luĭ Q. Cornelius Crispus din partea mameĭ sale Servilia Antylla.— Golemo Selo: 7411 dedicatoare din partea luĭ Agatho duovir municipii Oesci.— Banja: 7418 dedicatoare împăratuluĭ din partea uneĭ cohorte, anul 199; 12338 dedicatoare împăratuluĭ din partea uneĭ cohorte, anul 217-218; 12339 dedicatoare împăratului din partea uneĭ cohorte, anul 217-218.— Vetren: 12332 fragmentară.— Slivniţa: 13715 pĭatră miliară timpul luĭ Aurelianus anul 270-275 p. Chr.; 13716 pĭatră miliară timpul lui Claudius Constantinus anul 317-340 p. Chr.— Ţaribrod: 13717 piatră miliară timpul luĭ Claudius Tacitus anul 275-276 p. Chr.— Intre Pautalia şi Serdica: 14407 funerară a luĭ C. Volusenus Nepos şi a soţieĭ sale Victoria.— Mahale (Mihilci Kalinka Nº 19): 6123 pĭatră miliară anul 61 p. Chr.— Ichtiman: 14207[37] pĭatră miliară anii 317-323 p. Chr. bilinguis.— Hagia Trapeza: 14408 piatră miliară.— Čanta: 14207[10] funerară a unuĭ militar din numerus exploratorum germanicorum.— Urum-Ieniköi: 7408 funerară a unuĭ libert L. Titovius Diadumenus din partea soţieĭ sale Flavia Vera.—Aitos: 12328 şi 14207[12] şi Kalinka Nº 82 dedicatoare împăratuluĭ Marcianus, anul 450-457 p. Chr., cu ocaziea restaurăriĭ uneĭ clădirĭ. Piatra a fost apoi ruptă pela mijloc şi pe cele două laturi înguste, superioară şi inferioară, ale ei, puse una lîngă alta, s-a pus o inscripţie grecească din care se poate ceti data, anul 6379 (870-871 p. Chr.).— Colonia Flavia Deultum (Iakasli): 12329 piatră de graniţă (F(ines) c(oloniae) D(eulti)).— Baş-Kunar: 14207[35] piatră miliară, anul 124, bilinguis.— Traiana: 12330 dedicatoare împăratuluĭ Constans, anii 341-344; 14207[15] funerară, în limbă populară, fimeiĭ Dona din partea luĭ Flavius Moco domesticos, pe care cognomenul Moco îl arată ca Thrac. Domesticos e o slujba bizantină din V orĭ VI secol. Vezĭ Kalinka Nº 428.— Mesembria: 14207[33] dedicatoare luĭ Jupiter din partea lui Tiberius Felix Naso şi a soţiei sale Aelia Antonia.— De origine necunoscută: 14207[36] piatră miliară, împăratul Tacitus, anul 275-276.

§ 17. Ceĭa ce caracterizează în trăsăturĭ generale aceste inscripţii este, la cele dedicatoare, oficialitatea persoa-

nelor. In ce limbă decît în cea latină puteaŭ să facă împăratuluĭ dedicații un veteran legionar, un praefectus praetorio, orĭ legatuluĭ împărătesc nişte cornicularii? Apoĭ de ce limbă decît de cea latină se putea servi într-o dedicație cohorta uneĭ legiunı? Acolo unde un caracter maĭ intim domneşte, orĭ unde oficialitatea este anonimă, apare bilinguitatea: un veteran legionar se închină zeuluĭ local în latineşte şi greceşte, şi oraşul Philippopolis slăveşte în ambele limbĭ pe împărat. Apoĭ să se țină socoteală de musafirĭ, care eraŭ de loc de aĭurea şi puneaŭ inscripțiĭ în Thracia, ca acel duovir al municipĭuluĭ Oescus dela Dunăre, care în vilegiatură fiind la poalele sudice ale Balcanuluĭ a rîdicat un altar luĭ Apollo şi Muzelor pentru sănătatea municipalilor săĭ (7411). O singură inscripție prezintă importanță prin seriosul cuprinsuluĭ eĭ (12336), dar aceĭa e scrisă, se poate zice, toată în greceşte şi este vîrîtă printre cele latineştı numaĭ din cauza a doŭă anexe micĭ ale eĭ scrise în latineşte, anume din cauza formuleĭ inițiale (şi aceıa în *stil* grec) şi a rescriptuluĭ împărătesc dela coadă.

In ce priveşte inscripțiile funerare, nu pot întra la socoteală acele ale militarilor (vreo 11 la număr), care probabil nu eraŭ localnicĭ, nicĭ acele ale unor funcționarĭ, ca cea pusă de Verus „a commentariis“ soțieĭ sale (14207[14]).

Importante sînt, pentru a proba romanizarea parțială, multele inscripțiĭ funerare creştine, ca cele dela Sofia (14207[22]-14207[27], 14207[29]), apoĭ lista decurionilor dela Umurğa (7398), duovirii quinquennales dela Callipolis (14406[1]) *), dar maı ales cele 6 pĭetre miliare latineştı (doŭă dela Slivnița 13715, 13716; una dela Țaribrod 13717; una dela Mahale-Mıhilci 6123; una dela Hagia-Trapeza 14408 — toate aceste localitățĭ sînt în regiunea de nord-vest—; una de origine necunoscută 14207[36]).

§ 18. Această prezență a elementuluĭ romanizat la cele doŭă capete, de nordvest şi de sudest, ale Thracieĭ se poate explica în mod diferit pentru cele doŭă locurĭ. Romanizarea—slabă—dela sudest stă poate în legătură cu faptul că cu începere dela Augustus (căruĭa îĭ fusese lăsat moşte-

*) Nu faptul existențeĭ uneĭ administrațiĭ comunale romane la Umurğa şi la Callipolis pledează pentru romanizarea, cel puțın în parte, a acelor regiunĭ, ci acela că decurionii şi duumvirii quinquennales respectivĭ scriŭ în latineşte.

nire de Agrippa) chersonesul tracic devenise proprietatea împăraţilor, care-l administraŭ printr-un anumit procurator. Acolo exista o întreagă aşăzare de sclavi şi de mici funcţionarĭ împărăteşti (familia Caesaris), care trăia alăturĭ cu populaţiea băştinaşă (populus) în oraşe importante, precum Coela (Kilia), care sub împăratul Hadrianus deveni chĭar municipium. Vezi cele spuse de editor în C. I. L. III pag. 1331 sub N° 7380, şi Mommsen Römische Geschichte, V, 281. Romanizarea—ceva mai tare—dela nordvest stă în legătură cu romanizarea complectă a provinciilor învecinate Moesia Inferior şi Moesia Superior. Acolo era oarecum punctul de trecere dela o limbă la alta, dela o cultură la alta. Dacă numai la nordvestul Thraciei, nu şi la nordestul eĭ, a existat element romanizat, aceasta se datoreşte înprejurării că în partea de nordest exista o puternică radiaţie de cultură greacă din partea importantelor oraşe depe coasta mării negre Apollonia, Anchialos, Mesembria, Odessus, Dionysopolis. Tot din această pricină şi liniea de demarcare dintre cele doŭă limbĭ dela vest spre est merge strîmb faţă de Dunăre, aşa că teritoriul romanizat (dacă ai în videre Moesia Inferior şi Thracia) de a dreapta Dunăriĭ merge tot îngustîndu-se cu cît înaintezi dela apus spre răsărit.

§ 19. Cu totul alt aspect prezintă Moesia Inferior. Dacă pe harta dela sfîrşitul volumuluĭ care cuprinde colecţiea Kalinka, în partea care reprezintă Moesia Inferior bulgărească, inseamnă cineva cu puncte albastre localităţile de unde s-aŭ cules inscripţii greceştĭ, şi cu puncte roşiĭ pe acele de unde s-aŭ cules inscripţiĭ latineştĭ, harta apare toată plină de puncte roşiĭ, printre care se pierd, ca sporadice apariţii, în partea despre vest, la poalele Balcanilor, cîteva puncte albastre, şi alăturĭ cu care numaĭ în partea despre răsărit, la poalele Balcanilor şi spre coasta mării negre, punctele albastre formează o masă covîrşitoare. Compară cele spuse la § 9.

Moesia Inferior cuprindea actuala Bulgarie dintre Dunăre şi poalele nordice ale Balcanilor (vezĭ § 6), începînd dela, excluziv, Ratiaria (Arţer-Palanka, Arčar), care făcea parte din Moesia Superior, apoĭ Dobrogia şi (în proporţiĭ pentru care vezi paragrafele următoare) Muntenĭa dela Olt spre răsărit, Moldova dela Siret spre răsărit, Basarabia până la Tyras incluziv.

§ 20. Cum că teritoriile de a stînga Dunării mai sus pomenite aparţineaŭ într-adevăr la Moesia Inferior se probează în primul loc prin inscripţii.

La Petroşani, judeţul Vlaşca, lîngă rîul Vedea aproape de Dunăre, s-a găsit în ruine de castre romane o cărămidă a legiunii I italica. C. I. L. III 12522.

La Drajna de sus, judeţul Prahova, la nord de Văleniĭ de munte, în ruine de castre romane s-aŭ găsit cărămizĭ de ale legiunilor I italica, V macedonica, XI claudia şi a unei cohors Comagenorum. C. I. L. III 12530.

La Gherghina *), lîngă Bărboşĭ, la confluenţa Siretiuluĭ cu Dunărea, s-aŭ găsit într-un castel roman cărămizĭ de ale cohorteĭ II Mattiacorum, legiunii V macedonica, legiuniĭ I italica, C. I. L. III 785 şi 7620, 7618, 7517 şi Pârvan Castrul dela Poïana pag. 23.

Legiunile I italica, V macedonica, XI claudia, cohors Comagenorum, cohors II Mattiacorum aparţineaŭ la Moesia Inferior. La inscripţiea C. I. L. III 12530 pag. 2107 editorul face observaţiea următoare: „Deoarece toate legiunile, care în al doilea secol rezidaŭ în Moesia Inferior, aŭ fost întrebuinţate la construirea de castre [în localitatea Drajna], este probabil că detaşamente din oştirea Moesieĭ inferioare aveaŭ castre stative la poalele Carpaţilor. Regiunea deci transdanu-

*) Gherghina după Frunzescu Dicţionar topografic, Miron Costin Carte pentru descălecatul dintîiu a ţării Moldovei cap. V ed. II Cogălniceanu I pag. 24, Dimitrie Cantemir Hronicul vechiului Romîno-Moldo-Vlahilor ed. Acad. Rom. pag. 162, Dimitrie Cantemir Descriptio Moldaviae IV, 8; Ghertina după Seulescul, Descrierea istorico-gheografică a cetăţii Caput Bovis, Capul Bouluĭ saŭ Ghertina, la Pârvan Castrul dela Poiana pag. 16, de unde am luat şi citaţiile din Miron Costin şi D. Cantemir; Gyergyitza după Timon Imago antiquae et novae Hungariae în C. I. L. III 777; Gerthina după C. Schuchhardt în C. I. L. III 7515 şi Vaillant La Romanie în C I. L. III 7620. Pârvan în Castrul dela Poiana numeşte localitatea de obiceiu Gherghina, la pag. 24 jos o numeşte Ghertina. Tot Gheitina (Gertina) stă scris în harta anexată la Pârvan Cetatea Ulmetum. Pe planşa VII figura 1 din Castrul de la Poiana spune Pârvan că lîngă Gherghina este o baltă care se numeşte „cotul Tirighiniĭ, unul din numele actuale ale cetăţiĭ". Va să zică Gherghina se numeşte şi Tirighina. Eu cred că Tirighina e turcul *terek'k'ün*, fermeté, Festigkeit Zenker 279c, a place 's being impregnable Redhouse 537a. Numele Gherghina ar fi o etimologie populară după gherghină, Dahlia.

biană, care este situată la răsărit de rîul Olt, făcea parte din provinciea Moesia Inferior". Aceiaş observaţie se poate face cu privire la Petroşanĭ şi la Gherghina.

§ 21. La o concluzie analoagă ne conduc inscripţiile următoare, unde este vorba de persoane aparţinînd la armata şi la guvernămîntul Moesieĭ inferioare.

La Gherghina la anul p. Chr. 112-113 s-a făcut o dedicaţie împăratuluĭ, menţionîndu-se ca legat pro praetore P. Calpurnius Macer Caulius Rufus. C. I. L. III 777. Acest personaj însă pe atuncĭ era legat pro praetore al Moesieĭ inferior.

La Gherghina anul 161-169 p. Chr. s-a pus o inscripţie dedicatoare din partea luĭ Cornelius Firmus, centurion în legiunea I italica. C. I. L. III 778 şi 7514.

In satul Kartal, districtul Bolgrad, în faţa Isacceĭ, lîngă Dunăre, s-a pus o inscripţie dedicatoare din partea unor militarĭ din legiunea V macedonica pe vremea împăratuluĭ M. Aurelius Antoninus, anul 161-180 p. Chr. C. I. L. III 780 şi 7519.

La anul 201 p. Chr., pe vremea împăratuluĭ Septimius Severus, care-şĭ asociase la tron pe fiu-so Caracalla, legatul împăraţilor pro praetore al Moesieĭ Inferior, L. Ovinius Tertullus, a trimes cetăţenilor din Tyras copie după două scrisorĭ adresate de împăraţĭ, una luĭ Ovinius Tertullus însuş, şi alta unuĭ oarecare Heraclitus, care probabil trebue să fi fost pe atuncĭ procurator al împăraţilor pentru vamile Illyriculuĭ. In acele scrisorĭ împăraţiĭ recunosc Tyranilor dreptul de a fi scutiţĭ de vamă aceĭ dintre dînşiĭ care ar fi cetăţenĭ aĭ oraşuluĭ Tyras, chĭar pentru mărfurile cu care ar vrea să facă comerţ, macarcă Tyraniĭ se bazaŭ numaĭ pe obiceĭŭ, pe dreptul consuetudinal, şi nu puteaŭ să prezinte nicĭun act oficial din care să se vadă că într-adevăr căpătase pe cale legală acest drept. Hotărăsc însă împăraţiĭ ca de acum înainte cetăţeniea oraşuluĭ Tyras să nu se maĭ acoarde decît acelora pe care legatul împărătesc al Moesieĭ Inferior îĭ va socoti demnĭ de aceasta. Aceste copiĭ ale scrisorilor împărăteştĭ Tertullus le însoţeşte cu o scrisoare a sa proprie în greceşte, adresată arhonţilor, senatuluĭ şi poporuluĭ din Tyras, prin care le face cunoscut că le trimete copiĭ depe scrisorile împăraţilor, pentruca, cunoscînd mărinimiea şi galantomiea acestora, să le fie recu-

noscătorĭ. La urmă stă însemnat în greceşte că acest act a fost înmînat la 17 Februar, sub consulatul luĭ Mucianus şi Fabianus [anul 201 p. Chr.], în timpul cînd magistrat suprem la Tyras era P. Aelius Calpurnius, la anul [decînd Tyras întrase sub stăpînirea romană] 145. C. I. L. III 781 şi 12509. „E o lespede de marmură, găsită în satul Korokotje pe malul stîng al Nistruluĭ, în faţa oraşuluĭ Ak-Kerman depe partea dreaptă a fluviuluĭ, unde [la Ak-Kerman] se ştie că a fost odată oraşul Tyras." Cu ocaziea aceşteĭ inscripţii editorul face observaţiile următoare: °Dacia se întindea până la Siret (Ptolemaeus 3, 8, 10), partea dela Siret până la Tyras incluziv aparţinea la Moesia Inferior. Olbia [cam unde-ĭ actualul Nikolajev] aparţinea la teritoriul barbar, extraroman. Aceasta se confirmă şi prin locul din Cassius Dio 68, 12, unde se spune că Decebal a cerut dela Traĭan să ĭ deie pămîntul până la Istru. Tyras a devenit parte a imperiuluĭ depe la aniĭ 56 orĭ 57 p. Chr. supt împăratul Nero, cînd legatul Moesieĭ, Ti. Plautius Silvanus, a strămutat în Moesia maĭ mult de o sută de miĭ de Transdanubieni cu soţiile, copiiĭ, şefiĭ şi regiĭ lor şi ĭ a obligat să plătească tribut. Acest fapt, atestat de o inscripţie, se potriveşte tocmaĭ cu data de 145 pe care magistratul din Tyras a pus-o dedesuptul decretuluĭ împărătesc, care face cuprinsul inscripţieĭ 781. Partea dransdanubiană a Moesieĭ Inferior a fost părăsită de Romanĭ pe vremea împăratuluĭ Maximinus (235-238 p. Chr.), pentrucă monezile dela Tyras încetează sub Severus Alexander (222-235), ĭar sub Maximinus Carpiĭ aŭ năvălit în Moesia şi aŭ ruinat oraşul Histria.°

§ 22. Stăpînirea romană însă pe acest întins teritoriu al Moesieĭ Inferior de de-a stînga Dunăriĭ avea slabe proporţiĭ. In afară de inscripţiile înşirate maĭ sus s-aŭ maĭ păstrat următoarele: Ieunşeştĭ lîngă gara Pĭatra-Olt, cărămidă a cohors II Comagenorum. C. I. L. III 8074[14 d].— Boroneasa, aproape de Stolnicenĭ, lîngă Olt, judeţul Vîlcea, cărămidă a cohors milliaria Brittonum. C. I. L. III 14216[25].— Bivolarĭ, în sus de mănăstirea Cozia, pe malul stîng al Oltuluĭ, judeţul Argeş, dedicatoare împăratuluĭ Hadrianus din partea a Suri sagittarii, anul 133. C. I. L. III 12601[a].—Bivolarĭ, dedicatoare împăratuluĭ Hadrianus din partea a Suri sagittarii, anul 133. C. I. L. III 12601[b].— Bivolarĭ, lamă

de argint cu numele luĭ Valerius Valerianus eques librarius cohortis I Hispanorum. C. I. L. III 12602.—Bivolari, lamă de argint cu numele luĭ Terentius decurio. C I. L. III 12603. — Racoviţă-Copăcenĭ, judeţul Argeş, dedicatoare împăratuluĭ Hadrianus din partea a numerus burgariorum et veredariorum Daciae inferioris, anul 138. C. I. L. III 13795.— Racoviţă-Copăcenĭ, dedicatoare luĭ Antoninus Pius cu ocaziea întăririĭ castrelor burgarilor şi veredarilor, anul 140 C. I. L. III 13796.—Racoviţă-Copăcenĭ, pĭatră miliară, anul 23? p. Chr. C. I. L. III 14216[19].— Racoviţă-Copăcenĭ, cărămidă cu numele Aurelius Ponticus. C. I. L III 14216[40].—Rădăcineştĭ, judeţul Argeş, dedicatoare împăratuluĭ Hadrianus. C. I. L. III 12604.— Rădăcineştĭ, dedicatoare împăratuluĭ Hadrianus din partea a Suri sagittarii. C. I. L. III 12605.— Gura Ialomiţeĭ, dedicatoare genĭuluĭ centurieĭ din partea luĭ signifer numeri Surorum sagittariorum. C. I. L. III 7493.—Jidovĭ lîngă Cîmpu Lung, judeţul Muşcel, fragmentară. C. I. L. III 12531.—Jidovĭ, fragmentară. C. I. L. III 12532.— Gherghina, funerară. C I. L. III 6219.— Gherghina, funerară. C. I. L. III 6220 şi 7518.— Gherghina, o listă de militarĭ, anul 147 p. Chr. C. I. L. III 7515. - Gherghina, fragmentară, în care se poate cetì legatus Augusti pro praetore. C. I. L. III 7516.— Gherghina, fragmentară. C. I. L. III 7517.— Gherghina (?), o lampă cu numele fabricantuluĭ Atimetus. C. I. L. III 7623.— Gherghina, funerară. C. I. L. III 12486.— Şendrenĭ, judeţul Covurluĭŭ, pe Siret, puţin spre nord de Bărboşĭ (Gherghina), dedicatoare luĭ Hercules victor din partea luĭ L. Iulius Iulianus, qui et Rundacio, quinquennalis, cu locul dat prin decretul senatuluĭ oraşuluĭ. Pârvan, Castrul dela Poĭana, pag. 11.— In ce priveşte inscripţiile dela Turnu Măgurele C. I. L. III 753 (7429) anul 161-168 p. Chr. şi 12351 anul 249 p. Chr., ele provin probabil dela Colonia Oescus (Gigen) de peste Dunăre din apropiere, de unde aŭ fost aduse ca material de construcţie.

§ 23. Dintre aceste localităţĭ Ĭenuşeştĭ (Acidava?), Boroneasa (Buridava ?), Bivolarĭ (Arutela ?), Racoviţă-Copăcenĭ (Praetorium ?) şi Rădăcineştĭ, unde la toate se găsesc ruine de castre romane, aparţineaŭ la Dacia, dupăcum se vede lămurit din inscripţiea 13795, şi făceaŭ parte din fruntariea orientală a aceşteĭ provinciĭ Vezĭ Gr. Tocilescu, Mo-

numentele epigrafice şi sculpturale ale muzeuluĭ național de antichitățĭ, I, Bucureştĭ, 1902, pag. 211. La Moesia Inferior rămîn numaĭ gura Ialomițeĭ (castre ?), Jidovĭ (castre), Gherghina (castre) şi Şendrenĭ, la care se adaug Petroşanĭ (castre) şi Drajna de sus (castre), pe care le-am văzut maĭ sus cu altă ocazie. Toate sînt aşezărĭ militare pela trecătorĭ, orĭ peste Dunăre, ca gura Ialomițeĭ, cap de pod în fața Hirşoveĭ (Carsium), Pârvan, Ştirĭ nouă din Dacia Malvensis pag. 29, Petroşanĭ în față de Şviştov (Novae), Gherghina, „unde se rîdica un castel puternic, care servĭa drept tovarăş altuĭ castel din dreapta Dunăriĭ, existent până astăzĭ la Bisericuța în Dobrogia şi alcătuind înpreună cu cel dela Bărboşĭ capetele de pod ale vaduluĭ dunărean dela Galațĭ, pentru legătura între Moesia inferioară şi Dacia estică,“ Pârvan, Castrul dela Poĭana, pag. 19, orĭ peste munțĭ, ca Jidovĭ (trecătoarea dela Bran-Torzburg), Drajna de sus (trecătorile de la Bratocea şi dela Buzăŭ). Cea mai importantă aşezare din toate se pare a fi fost, judecînd după resturile care ni s aŭ păstrat, acea dela Gherghina. *)

Era o cetate puternică, cu o mare garnizoană, în apropierea căreĭa eraŭ doŭă aşezărĭ civile, una în imediată apropiere, şi alta la cîțĭva chilometri depărtare, la actualul sat Şendreni, unde exista o administrație comunală cu quinquennales şi cu ordo decurionum, după cum se vede din inscripțiea publicată la Pârvan, Castrul dela Poiana pag. 11 (vezĭ maĭ sus § 22). Drumul pe malul Siretĭului, începînd dela Gherghina până la gura Trotuşuluĭ, apoi pe malul Trotuşuluĭ până în Transilvania la Bereczk prin pasul Oituzuluĭ,

*) „Cum s-a chemat castrul dela Bărboşi de cătră ceĭ vechi, nu ştim“. Pârvan, Castrul dela Poĭana pag. 24. Cum că Gherghina ar fi Caput Bovis, cunoscut din Procopius de aedificiis IV, 6 ca o cetate aşezată de a stînga Dunării între Orşova şi Turnul Severin, s-a scornit întîiu de G. Săulescul, Descrierea istorico-gheografică a cetății Caput Bovis, Capul Boului saŭ Ghertina, Iaşi, 1837. Pârvan, Castrul dela Poiana, pag. 16 sqq. Importanța aşezării romane de la Gherghina se poate vedea, pelîngă rămăşițile impunătoare ale ruinelor şi numărul relativ mare al inscripțiilor, încă şi dintr-un sarcofag de dimensiunĭ colosale, din epoca romană, găsit în cimitirul cetății („înalt până la culmea capacului de 2.10 metri, lung la corp de 2.45 metri, iar la capac de 2.61 metri, lat la corp de 1.31, ĭar la capac de 1.42 metri“). Sarcofagul acesta „a fost fabricat în Asia Mică şi expediat de acolo la gura Siretĭului“. Pârvan, Castrul dela Poĭana, pag. 20.

era din timpurile anteromane frecventat şi populat, după cum se constată prin „resturi preromane, cioburi de vase, instrumente de piatră, arme de bronz, oseminte, resturi de foc, tumulĭ grupaţi în chip de cimitire în localităţile Bîrsăneşti [jud. Bacăŭ], Brătila [jud. Bacăŭ], Rîpele la confluenţa Tazlăuluĭ cu Trotuşul, Homocea [jud. Tecuciŭ], Domneştĭ [jud. Putna], Poĭana la confluenţa Trotuşuluĭ cu Siretiul, Cozmeşti [jud. Tecuciŭ], Piscu [jud. Covurluĭŭ]," printr-o amforă dela Thasos secolul V-III a. Chr. găsită la Poĭana, şi prin lecythi din epoca clasică greacă găsiţĭ la Gherghina. Pârvan, Castrul dela Poiana pag. 2,8,25. Pe vremea stăpînirii romane acest drum a continuat de a fi frecventat şi populat, precum probează, pelîngă aşăzările dela Gherghina şi Şendreni, resturile („ceramică, monede, fibule de bronz din vremea imperiuluĭ") şi întăriturile romane dela Poĭana. Pârvan, Castrul dela Poĭana, pag. 3 Cum că drumul pe malul Siretiului şi al Trotuşului era o linie de comunicaţie între Moesia Inferior şi Dacia orientală, se constată prin diploma militară (C. I. L. III dipl. 15) dată în anul 92 p. Chr. de împăratul Domitianus unuĭ veteran din flota Moesiei (classis flavia moesica), şi găsită la Bereczk (la poalele munţilor, unde te scobori în Transilvania prin pasul Oituzului). Acest marinar veteran nu putuse ajunge la Bereczk, unde l-a apucat moartea (poate ca colon şi oaspete încă înainte de cucerirea Dacieĭ), decît pe drumul Gherghina-Poĭana.

§ 24. Valul roman care merge prin sudul Moldoveĭ dela Agĭud, în linie puţin curbă spre sud, până la vadul lui Isac la Prut, şĭ apoi de acolo prin Basarabia, în liniĭ puţin curbe spre nord, dela Vadul lui Isac la nordul laculuĭ Catlapug şi de aicĭ la nordul laculuĭ Conduc, a format probabil graniţa despre nord-est a Moesieĭ Inferior. In special valul mai scurt, intern, care se întinde dela Şerbeşti pe Siret, în cerc convex spre nord, până la Tuluceşti la nordul laculuĭ Brateş, a servit pentru a apăra Gherghina şi teritoriul comunal dela Şendreni. Pârvan, Castrul dela Poiana, pag. 25, 27. *)

---

*) Nu se poate tăgădui însă că acest din urmă val corăspunde foarte bine aceluĭ despre care vorbeşte Ammianus Marcellinus XXXI, 3, că l-ar fi construit Athanaric la anul 375 pentru a se apăra contra Hunilor: „a superciliis Gerasi fluminis adusque Danubium muros altius erigebat" (*murus* cu înţeles de *val de pă-*

§ 25. Pentru a căpăta o idee complectă despre starea inscripţiilor în Moesia Inferior, va trebui, pe lîngă tabloul oferit de colecţiea Kalinka, şi pe lîngă inscripţiile găsite în Moesia Inferior de de-a stînga Dunării, să înşir pe acele din Dobrogia (Scythia Minor). Pot face aceasta însă numaĭ în ce priveşte inscripţiile latineştı. Pentru inscripţiile greceştĭ îmĭ lipsesc mijloacele, şi numaĭ o aproximativă părere îşĭ poate face cineva din inscripţiile cercetate în publicaţiile romîneştĭ, singurele pe care şi mijloacele şi timpul mı-aŭ permis să le notez. Dar pentru a constata proporţiea de romanizare şi de grecizare a Scythieĭ Minor nu este trebuinţă numaĭ decît de un catalog complect al inscripţiilor greceştı. In ce priveşte anume oraşele greceştĭ Histria, Tomi, Callatis, avem trebuinţă de a cunoaşte cît maĭ mult inscripţiile latine din ele, ĭar nu pe cele greceştĭ, căcĭ n-avem doar nevoe de probe pentru a şti că eraŭ grece aceste oraşe. Trebuinţă de a cunoaşte cît maı complect inscripţiile greceştĭ avem pentru restul Scythieĭ Minor. Aicĭ însă ne ajută mult colecţiea de inscripţiĭ dela Ulmetum, publicată de Pârvan, care are toate caracterele unuĭ corpus, şi notiţa asupra inscripţiilor greceştĭ depe lîngă Adamclisi şi din ţinutul sudestic al Dobrogieĭ cunoscute pănă la anul 1911, dată de Pârvan Cetatea Tropaeum pag. 164 şi nota 111 dela pag. 165 (22 inscripţiĭ din următoarele 16 localităţĭ, Urluıa, Kerimcuıusu, Azarlîc, Sofular, Hasiduluk, Alakapu, Omurcea, Hasancea, Anadolchĭoĭ, Agigea, Laz-Mahale, Palazu, Buıuc-Tatlîgeac, Techirghĭol, Tuzla-Muratan, Caracichĭulachĭoĭ. Pârvan notează şi localitatea Beşoul cu inscripţiea C. I. L. III 7540, dar pe această din urmă inscripţie, dedicatoare din partea oraşuluĭ Tomi, eŭ am înregistrat-o sub Constanţa). La înşirarea localităţilor am procedat în ordin alfabetic şi am dat la fiecare poziţiea faţă cu oraşele orĭ satele cunoscute, care se pot găsi pe orĭce hartă. Numele localităţilor le-am dat cu ortografiea romînească, astfel cum le-am găsit în hărţile căilor de comunicaţie ale judeţelor Constanţa şi Tulcea, publicate de bĭuroul tehnic şi statistic dela ministerĭul lucrărilor publice, în „Tabloŭ de comunele rurale, cu satele şi cătunele ce le compun, şi de plăşile din ţară, pe judeţe“,

mînt, ca în Varro r. r. 1, 14, 3, vezĭ Georges Handwörterbuch. Hasdeu Etymologicum Magnum pag. 2807 înţelege că Gerasus ar fi Prutul şi raportează vorbele luĭ Ammianus la *Cheile Bîculuı)*.

publicat în Monitorul oficial din 29 April 1908, și în „Dobrogea în timpul Romanilor, harta așezărilor și drumurilor antice, de Vas le Pârvan“, anexată la Cetatea Ulmetum I. Acolo unde nu se indică limba în care inscripția este scrisă, se înțelege că această limbă este cea latină.

§ 26. 1. Acpunar (la sudest de Turcoaea, la nord de Cîrjelarĭ). O inscripție fragmentară pe un mitthraeum. Pârvan, Descoperirĭ noŭă în Scythia Minor pag. 51.

2. Adamclisi (la mijlocul drumuluĭ dintre Silistra și Techirghĭol, aproape și spre est de Cuzgun)=Tropaeum Traiani. C I. L. III 1246 și 14437 dedicatoare.—12463 dedicatoare.— 12464 dedicatoare p. Chr. 292-305.—12467 dedicatoare împăratuluĭ p. Chr. 109.—12468 dedicatoare. 12469 dedicatoare.—12470 dedicatoare împăratului din partea orășenilor p. Chr. 115-116.— 12471 dedicatoare.— 12473 funerară.— 12474 funerară.— 12475 funerară.— 13734 dedicatoare pentru reconstruirea orașuluĭ p. Chr. 307-323.—13736 funerară.—14214 dedicatoare în onoarea militarilor căzuțĭ în războĭŭ cu lista lor p. Chr. 108.— 14214^1 dedicatoare p. Chr. 138-161.—14214^2 dedicatoare p. Chr. 210.—14214^3 dedicatoare.—14214^4 dedicatoare.— 14214^5 dedicatoare —14214^6 funerară.—14214^7 funerară. —14214^8 funerară.—14214^9 funerară.—14214^{10} funerară. —14214^{11} funerară.—14214^{12} funerară p. Chr. 170-175; vezĭ Pârvan Cetatea Tropaeum pag. 6-7.—14214^{13} funerară. — 14214^{14} funerară.— 14214^{15} funerară.—14214^{16} funerară. —14214^{17} funerară.—14214^{18} funerară bilinguis creștină. 14437^1 fragmentară.

2ª Aproape de Adamclisi (In C. I. L. III la inscripția respectivă se dă numaĭ indicația „prope Adamclissi“. Pârvan în harta dela Cetatea Ulmetum I pune localitatea la sud de Adamclisi, la satul Asarlîc). C. I. L. III 14437^2 pĭatră de limită a teritoriuluĭ *civitatis Ausdeo* p. Chr. 177-179 ; vezĭ Pârvan Cetatea Tropaeum pag. 7.

3. Alacapu (la vest de Constanța, la nord de Murfatlar). C. I. L. III 7537 dedicatoare împăratuluĭ din partea orașuluĭ Tomi p. Chr. 116-117. — 14214^{27} dedicatoare bilinguis.

4. Atpunar (lîngă Adamclisi. In C. I. L. III la inscripția respectivă se dă numaĭ indicația „prope Adamclissi“,

dar localitatea lipsește și în harta IV anexată la Corpus, și în harta anexată la Pârvan Cetatea Ulmetum I, ea nu se găsește de asemenea în harta căilor de comuuicație a județuluĭ Constanța și nicĭ în lista satelor din monitorul oficial). C. I. L. III 12472 funerară.

5. Babadag=Vicus Novus. C. I. L. III 13739 funerară. —14214[24] o listă de militari, secolul IV p. Chr.— 14448 dedicatoare din partea cetățenilor romanĭ și a veteranilor din *Vicus novus*, p. Chr. 178.

6. Baculus (aproape de Cuzgun, la nord). C. I. L. III 7481 funerară.

7. Băltăgeștı (sudvest de Pantelimonul-de-sus). C. I. L. III 12477 funerară.

8. Beșoul (la sudest de Adamclisi. In harta IV dela Corpus greșit așezat în apropiere sudică de Pantelimonul-de-sus). C. I. L. III 7530 dedicatoare.

9. Beștepe (puțin la vest de Mahmudia)=Salsovia. Doŭă inscripțiĭ, una funerară, maĭ veche, și alta dedicatoare din anul p. Chr. 322, pe aceĭaș pĭatră. In cea dedicatoare se vorbește de *castris salsoviensibus*. Pârvan Salsovia pag. 26-27.

10. Caildere (la est de Hasarlîc, la nord de Rîmnicul-de-sus). C. I. L. III 12487 dedicatoare din partea *magister vici* p. Chr. 187.

11. Calachıoĭ (la nordvest de Băltăgeștĭ, la sud de Topal, lîngă Dunăre)=Capidava. C. I. L. III 12478 funerară.— 13737 funerară.— 13738 funerară. — 14214[19] funerară.— 14214[20] funerară,— 14440 funerară. — O inscripție dedicatoare p. Chr. 139-161. Pârvan Descoperirĭ noŭă în Scythia Minor pag. 5.

12. Calaĭgidere (la sud de Mangalia, în quadrilater). C. I. L. III 7587 pĭatră terminală : *f(ines) terr(itorii) Coll-(atidis)*.

13. Caraharman (la sud de Caranasuf)= Vicus Cereris? C. I. L. III 7526 dedicatoare, în care este vorba de *vicus Cereris*.— 7527 funerară.— 7544 funerară.— 12488 pĭatră limitară, în care este vorba de niște *vici Pars al, C Cos G*.

14. Caramurat (la nordvest de Constanța, la nord de Alacapu)= Vicus Clementinus? C. I. L. III 7565 funerară a luĭ Castus Mucapori *a vico Clementino*.

15. Caranasuf (aproape de locul de comunicare între

lacurile Sinoe şi Tuzla) = Histrus, Histria. (Pentru numirea *Histrus* vezĭ C. I. L. III 12489 : „Histro în oppido." Pentru forma *Histria* vezĭ Pârvan Cetatea Ulmetum I pag. 35). C. I. L. III 7525 funerară.— 2 inscripţiĭ greceştĭ, una funerară şi alta dedicatoare, Buletinul comisiunii monumentelor istorice, anul 1910 pag. 95, anul 1911 pag. 106 (C. Moisil).— Pârvan Histria IV: 65 inscripţiĭ, dintre care 40 sînt greceştĭ, 19 latineştĭ, 4 bilingues, 2 îndoĭoase din cauză că sînt prea fragmentare pentru a se putea hotărî în ce limbă sînt scrise. Cele greceşti sînt 27 dedicatoare, 2 funerare, 11 fragmentare, din a. Chr. secolele V, IV, III, II, p. Chr. secolele I, II, III, V-VI, şi p. Chr. anii 138, 160-180, 198-201, 196-198, 200-210, 212-217, 217,218, 218-222, 212-235, 235-238. №. 19 pag. 63 este dedicatoare din partea Thraculuĭ *Cutil[es] Apfu* prima jumătate a secoluluĭ II p. Chr. №. 20 pag. 64 p. Chr. 138 este lista membrilor unei *gerusiĭ*, printre care se găsesc numele probabil thrace *Cusias* (compară *Cusaia*) şi *Titoas* (compară *Thithus, Tithutes, Tittha*). Cele latineştĭ sînt 7 dedicatoare, 9 funerare, 1 piatră de limită, stampile pe cărămizĭ, 1 fragmentară, din p. Chr. secolele II, III, IV, şi p. Chr. aniĭ 139-151, 155, 139-161, 198-201, 491-518. N° 24 pag. 85 este dedicatoare din partea a „veterani et cives romani et Bessi consistentes *vico Quintionis*", cu un nume thrac, Derzenus Aulupori, p. Chr. 139-161. N° 54 pag. 153, p. Chr. secolul II orĭ III, este funerară a unuĭ Thrac, Mucatrius Seutonis. Inscripţiea din p. Chr. 491-518 (№. 61 pag 169) consistă în stampile pe cărămizĭ cu numele împăratuluĭ Anastasius. Cele bilingues sînt 3 dedicatoare din anii p. Chr. 100, 155, şi una funerară din p. Chr. a doua jumătate a secolului II.

16. Caranlîc (aproape şi la sudvest de Cuzgun). C. I. L. III 7482 funerară.

17. Carcaliu (nordvest de Igliţa). C. I. L. III 12483 dedicatoare cu ocaziea întăririĭ unui castel ca apărare contra Goţilor p. Chr. 337-340.

18. Casapchioĭ (la nord de Caranasuf). C. I. L. III 7524 funerară.— 14214[25] funerară.— 14449 funerară a lui T. Manius Bassianus buleuta Histri.

19. Cherimcuĭus (aproape de Adamclisi spre sudvest)= pagus Oc. C. I. L. III 7484 dedicatoare într-un *pagus Oc*, finele sec. III p. Chr.

20. Chĭuciucchĭoĭ orĭ Cucĭucchĭoĭ (la mijlocul drumuluĭ între Hîrşova şi Caranasuf). C. I. L. III 12489 funerară a luĭ L. Pompeius Valens de loc din Ancyra, care se stabilise in regione Histri şi făcuse în Histrus maĭ multe clădiri de utilitate publică.

21. Chizilasar (la sudvest de Babadag, lîngă Slava rusească). C. I. L. III 7523 funerară.

22. Cocargea (la nordest de Adamclisi). C. I. L. III 7483 dedicatoare p. Chr. 161-180.

23. Cogealac (la vest de Caranasuf). C. I. L. III 7528 funerară.

24. Constanţa=Tomi. C. I. L. III 763 dedicatoare.— 764 dedicatoare — 765 dedicatoare împăratuluĭ din partea oraşuluĭ p. Chr. 129.—766 şi 6153 dedicatoare p. Chr. 194.— 767 şi 7542 dedicatoare.— 768 dedicatoare.— 770 funerară. —771 funerară.— 6154 dedicatoare p. Chr. 222-235.— 6155 funerară.— 6156 funerară.— 6157 funerară.— 6158 fragmentară.— 7529 dedicatoare mijlocul sec. II p. Chr.—7531 dedicatoare p. Chr. 216.— 7533 dedicatoare din partea a cives romani consistentes *vico Turre Muca*.— 7534 dedicatoare.— 7535 dedicatoare —7538 dedicatoare p. Chr. 97-117. —7539 şi 12493 dedicatoare bilinguis împăratului din partea oraşuluĭ Tomi p. Chr. 120.— 7540 dedicatoare împăratuluĭ, probabil din partea oraşuluĭ Tomi, fragmentară, bilinguis, p. Chr. 201.— 7541 dedicatoare împăratului fragmentară.— 7545 funerară bilinguis.— 7546 funerară.—7547 funerară.— 7548 funerară.— 7549 funerară bilinguis.—7550 funerară.— 7551 funerară.— 7552 funerară bilinguis.—7553 funerară.—7554 funerară.—7555 funerară.—7556 funerară. —7557 funerară.—7558 funerară.— 7559 funerară.—7560 funerară a unuĭ bis duumviralis et augur municipii troesmensis.— 7561 fragmentară sec. IV p. Chr.— 7562 fragmentară p. Chr. 223.— 7563 funerară.— 7564 funerară. 7566 funerară.— 7567 funerară.— 7568 funerară bilinguis. — 7570 funerară.— 7571 fragmentară.— 7572 funerară.— 7573 funerară.— 7574 funerară.— 7575 fragmentară.—7576 funerară.— 7577 funerară.— 7578 fragmentară.— 7579 funerară.— 7580 fragmentară.— 7581 fragmentară.— 7582 funerară creştină cu titlul grec τοῦ ἁγίου θεοῦ şi cu începutul hibrid es (=εἰς) memoriam, sec. V-VII p. Chr. Vezĭ pentru datare Buletinul comisiuniĭ monumentelor istorice anul 1914

pag. 188 nota 1.— 7583 funerară, limbă populară.— 7584 funerară, limbă populară.— 12498 funerară.— 12502 fragmentară.— 12503 funerară.— 12504 fragmentară.— 12505 fragmentară.— 13744 funerară.— 13745 funerară.— 13746 funerară.— 14214[28] funerară.— 14214[29] funerară.— 14214[30] funerară.— 14214[31] funerară.— 14214[32] funerară bilinguis. — 14450 dedicatoare p. Chr. 285-305.— 14451 dedicatoare împăratuluĭ din partea orașuluĭ p. Chr. 102-103.— 14452 dedicatoare p. Chr. 97-117.— 14453 funerară.— 14454 funerară.— 14455 funerară.— 14456 funerară.— 14457 funerară.— 14458 funerară.— Buletinul comisiuniĭ monumentelor istorice (D. M. Teodorescu, Monumente inedite din Tomi) anul 1914 pag. 180 dedicatoare fragmentară greacă.— pag. 181 fragmentară greacă.— pag. 181 dedicatoare fragmentară greacă.— pag. 183 dedicatoare fragmentară greacă.— pag. 183 fragmentară latină.— pag. 184 dedicatoare latină. — pag. 184 fragmentară latină.— pag. 185 fragmentară greacă.— pag. 185 fragmentară greacă.— pag. 185 fragmentară greacă.— pag. 185 fragmentară greacă.— pag. 185 funerară fragmentară latină.— pag. 186 funerară fragmentară latină.— pag. 186 funerară fragmentară greacă.— pag. 186 funerară fragmentară greacă.— pag. 187 funerară greacă creștină.— pag. 188 fragmentară greacă.— pag. 189 funerară latină creștină, timpul luĭ Iustinian?, limbă populară. — pag. 191 funerară greacă creștină.— Buletinul comisiuniĭ monumentelor istorice (D. M. Teodorescu, Monumente inedite din Tomi) anul 1915 pag. 7 funerară fragmentară greacă. pag. 14 dedicatoare greacă.— pag. 18 dedicatoare fragmentară latină, limbă populară.— pag. 79 dedicatoare greacă p. Chr. 166 172.— pag. 81 dedicatoare greacă p. Chr. 175-179 (pe aceĭaș pĭatră pe care este și inscripțiea precedentă). — pag. 83 funerară latină.— pag. 86 dedicatoare latină p. Chr. 317-324.— pag. 87 funerară greacă creștină.

25. Dautcea (sudest de Iglița). C. I. L. III 7522 dedicatoare.

26. Dorobanț (sudest de Băltăgești) = Vicus Hi. C. I. L. III 12494 dedicatoare din partea *magister vici Hi.*

27. Dulgherul (la est de Hîrșova). C. I. L. III 7488 dedicatoare p. Chr. 138-161.

28. Hasarlîc (la 10 chilometri nordest de Hîrșova) = Cius. C. I. L. III 6159 și 7494 dedicatoare p. Chr. 369. E

vorba de un burgus rezidit de Valens, dupăce a învins pe Goţĭ sub regele Athanaric. — 7495 funerară. — 7496 funerară. — 12479 dedicatoare din partea a magister *vici Vero ..rittiani*. — 12480 funerară. — 14214[21] funerară.

29. Hasidoluc (la sudvest de Constanţa). C. I. L. III 7532 dedicatoare. — 7543 funerară a unuĭ buleuta dela Tomi. — 12495 dedicatoare p. Chr. 142. — 12496 fragmentară p. Chr 112-113. — 12497 funerară. — 12499 funerară. — 12500 funerară. — 12501 funerară.

30. Hinoc (lîngă Cernavoda, la sud) = Axiupolis. C. I. L. III 7485 dedicatoare p. Chr. 198-211. — 7486 fragmentară sec. IV p. Chr. — 14439 funerară.

31. Hîrşova = Carsium. C. I. L. III 7489 dedicatoare. — 7490 funerară. — 7491 fragmentară. — 7492 funerară. — Pârvan Descoperirĭ noŭă în Scythia Minor pag. 13 fragmentară latină. — pag. 13 fragmentară latină. — pag. 15 dedicatoare împăratuluĭ latină p. Chr. 103.

32. Igliţa (la sud de Măcin, la nord de Turcoaea, pe Dunăre) = Troesmis. C. I. L. III 773 şi 6170 dedicatoare p. Chr. 218-222. — 774 şi 6182 dedicatoare. — 775 şi 6183 dedicatoare. — 776 şi 6195 dedicatoare. — 6162 dedicatoare p. Chr. 139-161. — 6163 dedicatoare. — 6164 dedicatoare. — 6165 dedicatoare. — 6166 dedicatoare din partea veteranilor şi cetăţenilor din canabae legiunii V macedonice p. Chr. 117-138. — 6167 dedicatoare p. Chr. 147-161. — 6168 dedicatoare p. Chr. 138-161. — 6169 dedicatoare p. Chr. 161-169. — 6171 fragmentară. — 6172 dedicatoare p. Chr. 244-249. — 6173 dedicatoare. — 6174 dedicatoare p. Chr. 307-314 orĭ 307-323. — 6175 dedicatoare. — 6176 dedicatoare p. Chr. 173. — 6177 dedicatoare p. Chr. 198-211. — 6178 listă de militarĭ liberaţĭ din oştire p. Chr. 134. — 6179 listă de militarĭ liberaţĭ. — 6180 listă de militarĭ liberaţĭ. — 6181 fragmentară. — 6184 funerară. — 6185 funerară. — 6186 funerară. — 6187 funerară. — 6188 funerară. — 6189 funerară. — 6190 funerară. — 6191 funerară. — 6192 funerară. — 6193 funerară. — 6194 funerară. — 6196 fragmentară. — 6197 fragmentară. — 6198 fragmentară. — 6199 şi 12481 dedicatoare. — 6200 funerară. — 6201 funerară. — 6202 funerară. — 6203 funerară. — 6204 fragmentară. — 6205 fragmentară. — 6206 fragmentară. — 6207 funerară. — 6208 funerară. — 6209 funerară. — 6210 funerară. — 6211 funerară. — 6212

funerară.— 6213 funerară.— 6214 funerară.—6215 fragmentară.— 6216 fragmentară.—6217 fragmentară.— 7498 dedicatoare.— 7499 funerară.— 7500 funerară.— 7501 funerară.— 7502 funerară.— 7503 funerară.— 7504 funerară. — 7505 funerară, a doŭa jumătatea sec. II p. Chr.— 7506 funerară.— 7507 funerară.— 7508 funerară.— 7509 fragmentară.— 7510 funerară.— 12482 dedicatoare.— 12484 funerară.—12485 fragmentară.—14214[22] funerară.— 14214[23] funerară.— Pârvan Descoperirĭ noŭă în Scythia Minor pag. 27 funerară latină.— pag. 28 dedicatoare împăraţilor latină p. Chr. 162-163.

33. Isaccea = Noviodunum. C. I. L. III 14446 dedicatoare.— 14447 piatră de limită între *Siampudi villam* şi între *vicanos buridavenses* şi *siribuendu(enses)* p. Chr. 198-211. Această inscripţie a fost retipărită şi altfel interpretată de Pârvan Histria IV pag. 102. După Pârvan ea nu este din Noviodunum, ci din Histria, şi formează al doilea exemplar al inscripţieĭ (pĭatră de limită) din Histria N°. 30. Pârvan citeşte *Bessi Ampudi villam et vicanos Buteridavenses* şi tăgădueşte existenţa pe pĭatră a vreunui *siribuendu(enses)*.— Pârvan Descoperirĭ noŭă în Scythia Minor pag. 37 dedicatoare fragmentară latină secolul II p. Chr.

34. Mangalia = Callatis. C.I. L. III 769 dedicatoare.— 7585 dedicatoare p. Chr. 138-161.— 7586 dedicatoare p. Chr. 272.—12506 dedicatoare.— 14214[33] delimitarea unuĭ teren, bilinguis, în care este vorba de satele *Asbolodina* şi *Sardes*.— V. Pârvan, Gerusia din Callatis, pag. 10 dedicatoare greacă secolul I p. Chr.

35. Măcin = Arrubium. C. I. L. III 6218 funerară.— 7512 dedicatoare.— 7513 dedicatoare.

36. Meidanchĭoĭ (la sud de Nicoliţel). C. I. L. III 14445 dedicatoare p. Chr. 222-235.

37. Mulcĭova (la nord de Adamclisi). C. I. L. III 12465 dedicatoare împăratuluĭ din partea duumvirilor quinquennales aĭ municipĭuluĭ (Tropaeum Traiani) p. Chr. 161-180 orĭ 211-217.

38. Nastradin (la sudvest de Adamclisi). C. I. L. III 12466 dedicatoare.

39. Nicoliţel (la sud de Isaccea). C. I. L. III 7520 dedicatoare p. Chr. 211-217 (Moisil în Buletinul comisiuniĭ monumentelor istorice anul 1910 pag. 31 pune greşit timpul luĭ Elagabal).— 7521 funerară.

40. Intre Palaz şi Anadolchĭoĭ (Anadolchĭoĭ lîngă Constanţa spre nordvest, Palaz la nordvest de Anadolchĭoĭ). C. I. L. III 7536 dedicatoare din partea *magister.. vici Sc.*— 7569 funerară.

41 Pantelimonul de sus (cam la jumătatea drumuluĭ între Calachioi şi Caranasuf) = Vicus Ulmetum. C. I. L. III 12490 funerară.— 12491 funerară a luĭ C. Iulius Quadratus loci princeps quinquennalis *teritorii capidavensis.*— 12492 dedicatoare p. Chr. 150.— 14214[26] dedicatoare din partea a cives romani et Bessi consistentes *vico Ulmeto* p. Chr. 140. — Pârvan Cetatea Ulmetum I pag. 35 funerară latină a luĭ Aelius buleuta Histriae şi a soţiei sale Flavia Victorina.— pag. 39 funerară greacă *).— pag. 45 funerară latină din partea luĭ Valerius Valens şi Saturnina Saturnini fiilor Decius Valens, Saturninus Valentis, Varro Valentis.— pag. 48 funerară latină, lui Aemilius Postuminus din partea soţieĭ sale Theodote şi a fiilor Barbarus, Theodorus, Iulia.— pag. 50 funerară latină, limbă populară.— pag. 56 dedicatoare luĭ Iupiter, latină, din partea luĭ Valerius Felix, limbă populară.— pag. 60 dedicatoare latină pentru sănătatea lui L. Valerius Victorinus şi Ulpia Nicandra şi a fiilor L. Valerius Victorinus, L. Valerius Turbo, L. Valerius Soter din partea luĭ Valerius Nilus.— pag. 62 dedicatoare latină luĭ Iupiter şi Hercules din partea luĭ Calventius Constans.— pag. 65 funerară greacă din partea luĭ Attas Possei pentru ficĭoru-so Iustus.— pag. 68 funerară latină din partea luĭ Ithazis Dada

*) In privinţa lui συνήστρησαν din această inscripţie mi-aş permite să dau o părere. συνήστρησαν e numaĭ un mod de a scrie (provocat de asămănarea de pronunţare pe vremea cînd a fost pusă inscripţiea între η şi ει, între η şi υ) pentru συνείστρυσαν, ĭar acest din urmă cuvînt e = συνείσρυσαν, cu epenteza foarte firească a lui *t* între *s* şi *r*. συνείσρυσαν însuş e aoristul lui συνεισρέω. Pentru forma de aorist ἔρρυσα în loc de obişnuitul ἔρρευσα este probă participĭul ρύσας întrebuinţat de Ioan Damascenus, vezĭ Kühner Grammatik sub verbul ῥέω. In ce priveşte lipsa augmentuluĭ, συνείσρυσαν în loc de συνεισέρρυσαν, ea este ceva obişnuit în limba greacă populară, vezi Thumb Handbuch der neugriechischen Volkssprache ed. II § 182. Inţelesul se potriveşte bine. Mormîntul este considerat ca ἔκβασις, *liman* de scăpare, iar vieţile celor doĭ morţĭ, care aŭ fost îngropaţi în aceiaş zi in acelaş mormînt, sînt considerate ca doŭă rîuri care se scurg în acelaş loc: συνήστρησαν ἐν τῇ ἐγβάσι ὥρᾳ μιᾷ = s-aŭ scurs din vieaţă în limanul de scăpare în aceĭaş vreme.

pentru sine şi pentru soţiea sa Ziftia.— Pârvan Cetatea Ulmetum II_2 pag. 2 dedicatoare latină fragmentară.— pag. 5 funerară latină a luĭ Aurelius Sisinus paganus, limbă populară.— pag. 13 dedicatoare latină luĭ Iupiter şi Iuno din partea luı T. Flavius Severus.— pag. 15 dedicatoare latină fragmentară.— pag. 17 dedicatoare latină luĭ Iupiter şi Iuno pentru sănătatea împăratuluĭ din partea luĭ Martius Philo magister vici Ultinsium de suo et Besis, p. Chr. 172 *).— pag. 27 dedicatoare greacă pentru împărăteasa Sabinia Tranquillina din partea senatuluı şi poporuluı oraşuluĭ Tomi, p. Chr. 241-244.— pag. 31 dedicatoare latină luĭ Silvanus din partea consacrani-lor prin Valerius Valerianus, p. Chr. 178 — pag. 38 dedicatoare latină luĭ Iupiter şi Iuno pentru sănătatea împăraţilor din partea cetăţenilor romanĭ şi a Besilor din vicus Ulmetum prin Flavius Germanus magister vicı, p. Chr. 163, limbă populară.— pag. 41 dedicatoare laină luı Iupiter pentru sănătatea împăratuluı din partea luı Aelius Aelianus magistratus *vici Clementiancsces* p. Chr. 195, l'mbă populară.— pag. 44 fragmentară latină.— pag. 44 fragmentara latină. pag. 45 fragmentară latină.— pag. 46 fragmentară latină.— pag. 47 dedicatoare latină luı Iupiter şi Silvanus pentru sănătatea împăratuluı din partea luı Flavius augustalis p. Chr. 191, limbă populară. pag. 51 dedicatoare latină, timpul luĭ Iustinianus.— pag. 56 graffito latın, timpul luı Iustinianus.— pag. 56 graffito latin, timpul luı Iustinianus.— pag. 58 funerară latină a luĭ Valerius Valerianus din partea soţieĭ sale Matrona, probabil p. Chr. 324.— pag. 61 fragmentară latină.— pag. 62 pıatră de hotar latină p. Chr. 229.— pag. 64 fragmentară latină. —pag. 65 dedicatoare fragmentară latină.—pag. 66 lista membrilor unuı colegıu religios, greceşte.— pag. 67 fragmentară latină.—Pârvan Cetatea Ulmetum III pag. 12 funerară fragmentară greacă.— pag. 13 dedicatoare latină luı Iupiter şi Iuno din partea luı Iulius Teres magistras *Vico Ulmeto*, limbă populară.— pag. 15 dedicatoare latină luĭ Iupiter pentru sănătatea împăraţilor p. Chr. 198-209.

42. Rasova (la sud de Cernavoda, lîngă Dunăre) C. I. L. III 13735 dedicatoare.

*) Vicus Ultinsium este probabil = vicus Ulmitensium cu *mi* nescris din scăpare de videre. Pârvan crede că e vorba de un vicus nou, altul decît Ulmetum.

43. Rîmnicul de jos (la nordest de Pantelimonul de sus, la nordvest de Caranasuf). Pârvan Descoperiri nouă în Scythia Minor pag. 56 funerară a lui Aelius Ingenuus beneficiarius consularis din partea soției sale Ulpia Matrona.

44. Seimenii Mari (aproape de Cernavoda, la nord . C. I. L. III 7487 dedicatoare p. Chr. 292-304.— 12476 dedicatoare.

45. Şeremet (la nordest de Pazarlia, la nordvest de Cavargic, cam la mijlocul drumului între Băltăgeşti şi Caraharman. Pârvan Descoperiri nouă în Scythia Minor pag. 68-69 două inscripții greceşti, care arată granițile a două teritorii, pe stînci în pădurea Şeremetului.

46. Taița (la mijlocul drumului între Turcoaea şi Nicolițel). C. I. L. III 6160 şi 7497 dedicatoare p. Chr. 223. —6161 dedicatoare p. Chr. 218.

47. Techirghiol. C. I. L. III 772 pag. 997 funerară a lui M. Atius T. f. Firmus, *loci princeps*, şi a soției sale Cocceia Iulia.

48. Tulcea = Aegissus. C. I. L. III 6221 dedicatoare. — 14441 dedicatoare, în care e vorba de un vicus *I Urb*, p. Chr. 138-161.— 14442 dedicatoare, în care e vorba de un vicus *U*, p. Chr. 161-169.— 14443 funerară.— 14444 funerară.

49. Urluchioi (sudvest de Constanța) = Vicus Amlaidina. C. I. L. III 13743 funerară a lui Aurelius Dalenus ex vico *Amlaidina*.

50. Pietre miliare. C. I. L. III 7602 aproape de Cernavoda p. Chr. 200.— 7603 Hîrşova cu dublă inscripție p Chr. 200 şi 292-305.— 7604 Hîrşova p. Chr. 200.— 7605 Hîrşova p. Chr. 235-238.— 7606 Hîrşova cu dublă inscripție p. Chr. 238 şi 292-305.— 7607 Hîrşova p. Chr. 238. — 7608 Hirşova p. Chr. 253-259.— 7609 Hîrşova p. Chr. 292-305.— 7610 Măcin p. Chr. 292-305.— 7611 Nicolițel p. Chr. 355-363.— 7612 Camana (pe hartă Camena, nordest dela Ceamurli-de-sus) p. Chr. 237.— 7613 Constanța cu numele unei stațiuni, altfel necunoscute, *Protomis*, p. Chr. 134.— 7614 Gargalîc (la sud de Caranasuf, aproape de mare) cu dublă inscripție p. Chr. 292-305 şi 355-363.— 7615 Constanța p. Chr. 124.— 7616 Tatlageac Mic (puțin la nord de Mangalia) p. Chr. 162.— 12512 aproape de Rasova fragmentară.— 12513 Casapchioi p. Chr. 159.— 12514

Casapchioĭ p. Chr. 162.— 12515 Casapchioı p. Chr. 249-251.— 12516 aproape de Dorobanț fragmentară.— 12517 Constanța p. Chr. 270-275.— 12518 și 13756 Edilchĭoı nordvest de Mangalia p. Chr. 367-375.— 13755 aproape de Rasova cu dublă inscripție p. Chr. 292-305 și 367-375.— 13757 pag. 2316[55] Mangalia p. Chr. 161-180.— 13758 și 14215[1] Asargic (nordvest de Varna) p. Chr. 292-305.— 14215[2] Ilanlîc (la sud de Mangalia lîngă mare la granița Dobrogeı) p. Ch. 313-315.—14461 Peleclia (lîngă Tulcea) p. Chr. 200.— 14462 Cogealac p. Chr. 235-238.— 14463 Constanța cu dublă inscripție p. Chr. 292-305 și 323-337. — Buletinul comisiunii monumentelor istorice anul 1910 pag. 142 (C. Moisil) Garvan (la nord de Măcin, lîngă Văcăreni) două pietre miliare latine p. Chr. 162.

§ 27. Din acest tabloŭ se vede că, în afară de pietrele miliare, sînt 340 inscripții latineștı, 68 greceștı și 15 bilingues. Pietrele miliare prezintă 37 inscripții, toate latineștĭ. Prezența unuĭ puternic element romanic în Dobrogea este evidentă. Nu numaı numărul mare al inscripțiilor latineștı probează aceasta, dar și numărul localităților unde s-aŭ găsit inscripțiile și unde a existat deci populație romanizată *), care număr este de 49. Toată Dobrogea era apoı presărată de pietre miliare latineștĭ. Se cunosc numele vechı a 35 de localitățĭ, unde s-au pus inscripțiile, orĭ despre care se vorbește în inscripții (dacă cuprindem și pe acelea care sînt însemnate numaı cu numele de *vicus* orĭ *locus*): Tropaeum Traiani, Civitas Ausdec..., Vicus Novus, Salsovia, Vicus..., Capidava, Callatis, Asbolodina, Sardes, Vicus Cereris, Vicus Pars.. Al.., Vicus C.. Cos.. G.., Vicus Clementinus orı Clementianus, Histrus, vicus Quintionis, Pagus Oc.., Tomi, Vicus Turris Muca, Vicus Hi ., Cius, Vicus Vero.. rittiani, Axiupolis, Carsium, Troesmis, Noviodunum,

*) Această populație însă avea prin unele localitățĭ o organizație comunală care nu era nicı romană, nicĭ greacă, ci autohtonă, după cum probează numele *civitas* al comuneı *Civitas Ausdec..* (Mommsen, Roemische Geschichte, V, 649: „Numirea *civitas* ınseamnă o comună care n-are organizație nicı italică nicĭ greacă"), precum și numele de *actor civitatis* al unuı funcționar din *Civitas Ausdec...*, nume pe care nu-l poartă niciun funcționar din comunele cu organizație romană. Vezı și cele spuse de Pârvan, Cetatea Tropaeum, pag. 6. Compară § 83 No. 2, Nota.

Villa Siampudi ori Villa Bessi Ampudi, Vicus Buridava ori Vicus Buteridava, Arrubium, Vicus Sc.., Ulmetum, locus..., Aegissus, Vicus I Urb.., Vicus U.., Vicus Amlaidina. Unele din aceste numiri, ca Cius, Axiupolis, se cunosc din itinerarii, şi se atribue locurilor unde s-aŭ găsit inscripţiile prin socoteala distanţelor dela alte localităţi (de pildă poziţiea oraşului Axiupolis se poate socoti după numărul miliarelor arătate în tabula pentingeriana faţă cu Durostorum, care acest din urmă este sigur Silistra); unele, cunoscute şi din alte izvoare, sînt pomenite în inscripţiile înseş; unele se cunosc numaĭ din inscripţiĭ, precum Civitas Ausdec... şi diferiţii Vicus. Puternica romanizare a Dobrogei se mai constată şi din prezenţa a numeroase inscripţiĭ latine în centre cunoscute greceşti, ca Tomi (83), *) Callatis (4), Histria (20), precum şi din faptul că pe morminte ale senatorilor ori cetăţenilor distinşi din aceleaş oraşe greceşti, care erai îngropaţi în vile maĭ apropiate ori mai depărtate de aceste oraşe, se puneaŭ inscripţii latine: T. Manius Bassianus buleuta Histri, îngropat la Casapchioi; L. Pompeius Valens, de loc din Ancyra, care se stabilise in regione Histri şi facuse în Histrus mai multe clădirĭ de utilitate publică îngropat la Cuciucchĭoi; un buleuta dela Tomi, îngropa la Hasidoluc; un buleuta Histriae, îngropat la Ulmetum.

§ 28. Pe de altă parte elementul grec era şi el destul de răspîndit. În afară de oraşele greceştĭ Histria Tomi Callatis, se găsesc inscripţii grece încă în 19 localităţi A- nume în cele 16 notate de Pârvan, vezĭ mai sus § 25 apoi la Adamclisi, Şeremet, Ulmetum, pentru care vezi maĭ sus § 26 sub aceste localităţi. Alacapu, dela care am notat o inscripţie bilinguis, nu se cuprinde în numărătoare pentrucă face parte din localităţile înşirate de Pârvan), şi unele din ele sînt foarte semnificative, cum sînt cele două

*) Din Tomi în „secţiunea Constanţa a muzeuluĭ naţional de antichităţi“, care prezintă probabilitatea uneĭ colecţiĭ proporţionale, se găsesc 18 inscripţii greceştĭ şi nouă latine, Teodorescu, Monumente inedite din Tomi, B.c.m.i. anul 1914 pag. 180 (Inscripţiile vezi-le notate mai sus sub Constanţa). Dacă colecţiea muzeului naţional, în ce priveşte inscripţiile dela Tomi, este întradevăr proporţională, aşa cum a rezultat din săpături, apoi s-ar putea conchide că în Tomi inscripţiile greceştĭ erau numai de două ori mai multe decît cele latine.

dela Şeremet, care arată granițile dintre teritorii. Dar elementul grec ceda mult celui roman. O indicație specială pentru aceasta ni dă localitatea Ulmetum, pentrucă colecția de inscripții găsite aici, publicată de Pârvan, are caracterele unui corpus. *) S-au găsit în Ulmetum, dacă ținem socoteala și de inscripțiile publicate în C. I. L. III, 36 inscripții latine și 5 grecești. Aceasta înseamnă că, în vreme ce într-o localitate greacă ca Tomi elementul roman s› infiltrase în raportul de 1 la 2 (Vezi mai sus nota), într-o localitate romană ca Ulmetum elementul grec se infiltrase numai în raportul de 1 la 7.

§ 29. Dacă însă prin limbă elementul roman a fost puternic înrădăcinat în Scythia Minor, el a suferit influințe le viața socială din partea celui grec, ori mai degrabă din partea celui thrac. Aceasta se constată din faptul că cetățeni romani adoaptă felul de nomenclatură balcanic. Astfel pe copiii lui Valerius Valens și ai soției sale Saturnina Saturnini (această din urmă cu numire neromană) îi chiamă, pe unul Decius Valentis, pe altul Saturninus Valentis, și pe al treilea Varro Valentis (Pârvan, Cetatea Ulmetum I pag. 45 , ei poartă adecă, după felul grec și thrac, un nume personal urmat de numele personal al tatălui la genitiv. Și cu toate acestea numele tatălui, Valerius Valens, are forma romană, și Valerius Valens era sigur cetățean roman. Vezi și observațiile lui Pârvan la locul citat. **)

§ 30. Un raport analog aceluia dintre Thracia și Moesia nferior există ntre Macedonia ***) și Epir de o parte și Dal-

*) Faptul acesta, cum că colecția inscripțiilor dela Ulmetum ar prezenta un tablou proporțional exact al inscripțiilor puse în această localitate, trebue, firește, luat cu aproximație, căci totdeauna — mai ales în localități de atâtea ori ruinate și rezidite, cum sînt cele din Dobrogea — alături cu inscripții într-adevăr localnice se găsesc altele importate. Așa, de pildă, una din inscripțiile grecești găsite la Ulmetum, acea care cuprinde dedicațiea ăcută de senatul și poporul orașului Tomi împărătesei Sabinia Tranquillina, a fost probabil adusă, ca piatră de construcție, de aiurea, poate, după Pârvan, din Vicus Clementianus.

**) In ce privește inscripțiea din Pârvan Cetatea Ulmetum I pag. 48, ea este mai puțin concludentă. [D. M.] Aem. Postumini este cetit de Pârvan D.s Manibus Aemilio Postumini. Se poate ceti însă și Dis Manibus Aemilii Postumini.

***) Este vorba de provinciea romană Macedonia, nu de Macedonia regilor macedoneni.

matia şi Moesia Superior de altă parte: Macedonia şi Epirul eraŭ grecizate, Dalmatia şi Moesia Superior eraŭ romanizate.

Pentru a arăta aceasta daŭ pentru Macedonia şi Epir tabloul inscripţiilor greceşti din Boeckh Corpus inscriptionum graecarum, din L'abbé Duchesne et Bayet, Mémoire sur une mission au mont Athos, Paris, 1876, din Léon Heuzey, Le mont Olympe et L'Acarnanie, Paris, 1860, şi din Léon Heuzey, Mission archéologique de Macédoine, Paris, 1876, ĭar pe acel al inscripţiilor latineşti din C. I. L. III. Tabloul inscripţiilor greceşti este necomplect faţă cu acel al inscripţiilor latine, pentrucă mijloacele mi-aŭ fost insuficiente. Concluziea va fi însă cu atît mai puternică. Localităţile pentru inscripţiile greceşti le daŭ în ordinea în care aŭ fost înşirate de Boeckh. Pe acele din Duchesne şi Heuzey, care nu se găsesc la Boeckh, le daŭ în ordine alfabetică. Alăturı cu nscripţiile din Macedonia daŭ şi pe cele din Thessalia, din cauză că inscripţiile latineşti din aceste doŭă regiuni sînt grupate la un loc în C. I. L. III.

I. Inscripţiĭ greceşti.

§ 31. Macedonia şi Thessalia. 1) Dium: 1 inscripţie Boeckh; 2 inscripţii Heuzey. 2) Pydna (Kitros): 18 inscripţiĭ Boeckh; 2 inscripţii Heuzey.— 3) Thessalonica: 38 inscripţiĭ Boeckh; 115 inscripţii Duchesne; 8 inscripţii Heuzey.— 4) Berrhoea: 4 inscripţiĭ Boeckh.— 5) Pella (Ienige: 2 inscripţiĭ Boeckh; 4 inscripţiĭ Duchesne.— 6) Edessa (Vodena): 3 inscripţiĭ Boeckh; 17 inscripţiĭ Duchesne.— 7) In vecinătatea oraşelor vechĭ Leta şi Ossa între Thessalonica şi Sirrhae: 1 inscripţie Boeckh.— 8) Heraclea-Lyncestis, Heraclea Pelagoniae, Pelagonia (Bitolia): 9 inscripţii Boeckh; 1 inscripţie Heuzey.— 9) Sirrhae (Seres): 2 inscripţii Boeckh. — 10) Amphipolis: 3 inscripţii Boeckh; 10 inscripţii Heuzey. 10a.) Philippi: 2 inscripţiĭ Boeckh; 7 inscripţiĭ Heuzey. — 11) Olynthos (Hagio-Mamas): 7 inscripţiĭ Boeckh; 17 inscripţii Duchesne.— 12) Acanthos (Erissa): 1 inscripţie Boeckh.— 13) Charadriae, la muntele Athos: 2 inscripţii Boeckh.— 14) Atracis (Turnavo): 1 inscripţie Boeckh; 5 inscripţii Heuzey.— 15) Tatari, între Larissa şi Tempe: 1 inscripţie Boeckh.— 16) Thebae: 2 inscripţii Boeckh.— 17) Valea Titaresii, şese leghe franceze depărtare de Larissa: 1 inscripţie Boeckh.— 18) Thaumacis (Dhomoko): 3 inscripţii

Boeckh.— 19) Hypata (Neapatra): 1 inscripţie Boeckh. 20) Dhamasi: 1 inscripţie Boeckh; 2 inscripţii Heuzey. — 21) Lamia: 2 inscripţiĭ Boeckh. — 21a) Trikala: 1 inscripţie Boeckh; 2 inscripţiĭ Duchesne.— 22) Larissa: 14 inscripţiĭ Boeckh; 36 inscripţiĭ Duchesne; 3 inscripţii Heuzey.— 23) Aiginion: 2 inscripţii Duchesne.— 24) Celetrum: 1 inscripţie Duchesne.— 25) Potidaea: 3 inscripţiĭ Duchesne.— 26) A-lassona: 2 inscripţiĭ Heuzey.— 27) Apollonia: 7 inscripţiĭ Heuzey. — 28) Armyro: 1 inscripţie Heuzey. — 29) Bekidaes: 2 inscripţii ·Heuzey.— 30) Belovoditza: 1 inscripţie Heuzey.— 31) Bereketlu: 1 inscripţie Heuzey.— 32) Boriani: 1 inscripţie Heuzey. — 33) Derengli: 1 inscripţie Heuzey.— 34) Dikili-Taş: 2 inscripţii Heuzey.— 35) Drama: 1 inscripţie Heuzey.— 36) Duklista: 4 inscripţii Heuzey.— 37) Durazzo: 4 inscripţii Heuzey. — 38) Galakto: 1 inscripţie Heuzey.— 39) Ghelani: 1 inscripţie Heuzey.— 40) Gratziano: 2 inscripţiĭ Heuzey.— 41) Gurgi: 1 inscripţie Heuzey. 42) Hadji-Amar: 1 inscripţie Heuzey.— 43) Hadjobachi: 1 inscripţie Heuzey.— 44) Hagii Apostoli: 1 inscripţie Heuzey.— 45) Kaleh-Tepe: 1 inscripţie Heuzey.— 46) Kaliani: 2 inscripţiĭ Heuzey.— 47) Katerini: 1 inscripţie Heuzey.— 48) Kavaia: 1 inscripţie Heuzey.— 49) Kondu-riotissa: 9 inscripţii Heuzey.— 50) Kruchevitza: 1 inscripţie Heuzey.— 51) Kulindro: 2 inscripţii Heuzey.— 52) Kutlaes: 1 inscripţie Heuzey.— 53) Kutzokhiro: 2 inscripţii Heuzey. — 54) Mavromati: 1 inscripţie Heuzey.— 55) Neokastro: 1 inscripţie Heuzey.— 56) Nezero: 2 inscripţiĭ Heuzey.— 57) Ochrida: 3 inscripţiĭ Heuzey.— 58) Pacha-Magula: 3 inscripţiĭ Heuzey.— 59) Palama: 1 inscripţie Heuzey. — 60) Palaeokastro: 5 inscripţiĭ Heuzey. — 61) Palaeokhori: 1 inscripţie Heuzey.— 62) Perlepe: 3 inscripţii Heuzey. — 63) Phersala: 7 inscripţii Heuzey.— 64) Platamona: 1 inscripţie Heuzey. — 65) Pletvari: 1 inscripţie Heuzey.— 66) Porta-Panaghia: 1 inscripţie Heuzey.— 67) Pravista: 1 inscripţie Heuzey.— 68) Pyrgheto: 2 inscripţiĭ Heuzey.— 69) Ressova: 4 inscripţii Heuzey. — 70) Rhizi: 1 inscripţie Heuzey.— 71) Russo: 2 inscripţii Heuzey.— 72) Selos: 8 inscripţii Heuzey.—73) Sphighi: 1 inscripţie Heuzey.— 74) Stobi: 2 inscripţiĭ Heuzey — 75) Tchaltadja: 2 inscripţii Heuzey.— 76) Troiak: 1 inscripţie Heuzey.— 77) Vlakho-Livadhi: 1 inscripţie Heuzey.— 78) Volo: 9 inscripţiĭ Heuzey. 79) Vuvala: 1 inscripţie Heuzey.

Epir. 1) Ambracia (Arta): 13 inscripţiĭ Boeckh; 5 inscripţiı Duchesne. 2) Nicopolis (Preveza): 16 inscripţiı Boeckh.— 3) Buthrotum: 1 inscripţie Boeckh.— 4) Panormus (aproape de Avlona): 4 inscripţiĭ Boeckh.— 5) Loc incert: 1 inscripţie Boeckh.— 6) Paramythia: 1 inscripţie Boeckh.— 7) Grammata: 3 inscripţiı Heuzey.

II. Inscripţiı latineştı

§ 32. Macedonia şi Thessalia. 1) Hypata (Neapatra): 1 inscripţie.— 2) Lamia: 1 inscripţie.— 3) Simekli, treĭ ceasurĭ spre apus de Pharsalus: 1 inscripţie.— 4) Larissa: 2 inscripţiĭ.— 5) Tempe: 3 inscripţiĭ. 6) Dium (Malathria): 4 inscripţiĭ. 7) Mikro Aiani aproape de Pydna: 1 inscripţie.— 8) Berrhoea: 3 inscripţiı.— 9) Pella: 2 inscripţiĭ.— 10) Edessa (Vodena): 1 inscripţie.— 11) Byllis (Gradista): 1 inscripţie.— 12) Apollonia (Pollina): 1 inscripţie.— 13) Dyrrhachium: 14 inscripţiı.— 14) Stobi (Sirkovo): 3 inscripţiĭ.— 15) Chĭucĭuc-Orşova aproape de Amphipolis: 1 inscripţie.— 16) Philippi: 130 inscripţiĭ.— 17) Heraclea-Lyncestis (Bitolia): 6 inscripţiĭ.— 18) Lychnidis (Ochrida): 1 inscripţie.— 19) Elbassan-Bişdzukeza: 3 inscripţiĭ.— 20) Thessalonica: 10 inscripţiı.— 21) Olynthos: 1 inscripţie.— 22) Potidaea: 2 inscripţiı.— 23) Sirrhae (Seres): 7 inscripţiı. — 24) Amphipolis (Ieniköı): 6 inscripţiı.

Epir. 1) Insula Leucas: 1 inscripţie bilinguis.— 2) Nicopolis (aproape de Preveza): 1 inscripţie.— 3) Insula Corcyra: 4 inscripţiĭ.— 5) Paramythia (San Donato): 7 inscripţiĭ.— 6) Buthrotum (Vutzindro): 2 inscripţiı.— 7) Grammata aproape de Panormus: 3 inscripţiĭ.

§ 33. Constatăm din acest tabloŭ următoarele: 1) Pentru Macedonia-Thessalia sînt 477 inscripţiĭ greceştĭ şi 185 latineştĭ, adecă maı mult de doŭa orĭ şi jumătate atîtea inscripţiı grece cîte latine. Pentru Epir (unde se lasă la o parte insulele Leucas şi Corcyra, pentru care lipsesc cercetărĭ în Boeckh, Duchesne şi Heuzey) sînt 44 inscripţiı greceştı şi 13 latineştı, adecă maı mult de treĭ orĭ atîtea inscripţiĭ grece cîte latine. Să nu se uıte că colecţiea inscripţiilor greceştı luată în considerare la această socoteală este departe de a avea acea amplitudine pe care o are colecţiea inscripţiilor latineştĭ din C. I. L. III. 2) Numărul localităţilor unde s aŭ găsit inscripţiĭ greceştĭ, cu toată amplitudinea

mai mică a cercetărilor, este cu mult maĭ mare decît numărul localităţilor unde s-aŭ gasit inscripţiĭ latine (Macedonia-Thessalia: 79 cu greceşti, 24 [ori cel mult 42, dacă numărăm toate localităţile care formează domeniul dela Philippi] cu latineşti; Epir: 7 cu greceştĭ, 4 cu latineşti). 3) Localităţ cu mai mult de 6 inscripţii se găsesc printre cele cu inscripţii greceşti 15, iar printre cele cu inscripţiĭ latineşti numaĭ 5. 4) Localitatea cu cele mai multe inscripţiĭ greceşti, Thessalonica, nu cuprinde nici a treĭa parte din totalul inscripţiilor greceştĭ, pecînd localitatea cu cele mai multe inscripţiĭ latineştĭ, Philippi, cuprinde de două ori mai multe inscripţiĭ decît toate celelalte localităţi la un loc. 5 Dintre localităţile cu inscripţii greceşti şi latineşti se anulează cîteuna din cauza numărului exagerat de mare al inscripţiilor contrariĭ: Thessalonica cu 10 inscripţii latine dispare faţă cu Thessalonica cu 161 inscripţii grece, şi Philippi cu 9 inscripţii greceşti se anulează faţă cu Philippi cu 130 inscripţii latineşti, 6) In afară de Philippi numai o localitate mai prezintă un număr remarcabil de inscripţii la tine, Dyrrhachium, In afară de Salonic localităţi cu numeroase inscripţii greceşti se găsesc încă 12, Pydna, Edessa, Heraclea-Lyncestis, Amphipolis, Philippi, Olynthos, Larissa, Ambracia, Nicopolis, Konduriotissa, Selos, Volo.

La cele constatate din tabloŭ se adauge consideraţiea pietrelor miliare latineşti. Din Macedonia (Din Epir n-a eşit niciuna la iveală, ĭar pe cele din Thessalia nu le ĭaŭ în considerare) s-aŭ publicat 9 pĭetre miliare în C. I. L. III. Dintre acestea 4 sînt numaĭ latineşte scrise: 709 lîngă Dyrrhachium, 710 în apropiere de Dyrrhachium, 12316 la nord de Stobi, 14207 lîngă Philippi. 5 prezintă bilinguitate latinească grecească: 710[a] combinat cu 14206[37] Demirkapu, pe rîul Vardar, pe drumul dela Stobi la Salonic; are două rînduri, în rîndul întîiu e însemnată cu litere latineşti localitatea Stobi, ca termin de plecare, în rîndul al doilea e însemnat cuvîntul mie cu sigla (şi greacă şi latină) ∞ şi cuvîntul passus (orĭ poate numărul miilor) cu sigla grecească Π. 711 Struga, la locul unde Drinul ĭese din lacul Ochrida, e latinească, dar rîndul de jos cuprinde arătarea distanţei dela Ochrida în greceşte, ἀπὸ Λυχνίδου H. 712 Ochrida, e latinească, dar rîndul de jos cuprinde arătarea distanţeĭ dela Ochrida în greceşte, ἀπὸ Λυχνίδου H. 7365 Levani lîngă ve-

chea Apollonia, e latinească, dar jos are indicarea distanței cu cifra grecească Δ. 14206[38] lîngă Bitolia, e grecească, numaĭ rîndul al doilea, care cuprinde numele împăratuluĭ, e latinesc (Valentiniano), iar rîndul întîiŭ, care cuprinde sigla latinească *do* (= domino), exprimă această siglă cu litere greceștı: ΔΟ.

§ 34. Este evident că teritoriul cuprins de Macedonia-Thessalia-Epir prezenta ca și Thracia caracterul că, învremece restul teritoriuluĭ era grecizat, la extremitățile de nordvest și sudest avea doŭă centre romanizate. Centrul romanizat de nordvest era reprezentat de Dyrrhachium. Centrul romanizat de sudest era reprezentat de Philippi.

Acest lucru se explică prin înprejurările excepționale de colonizare a acestor două localități. Dyrrhachium (Colonia Dyrrhachium) a fost un vechiŭ oraș al neamuluĭ illyro-epirot Taulantii, lîngă care Corcyreii aŭ fundat orașul grec Epidamnus. Numele Dyrrhachium a fost păstrat de Greci întîiŭ pentru mica peninsulă (chersonesus) pe care era așezat orașul Dyrrhachium-Epidamnus, al doilea în monedele orașului, care dela cele mai vechĭ începînd nu poartă alt nume decît Dyrrhachium. Oraș liber deja dela anul 57 a. Chr., Dyrrhachium a fost colonizat după bătaliea dela Actium (31 a. Chr.) cu coloniștĭ din Italia, anume cu acei Italienĭ, care fusese partizanĭ aĭ lui Antonius și pe ale căror pămînturi Augustus le confiscase și le împărțise veteranilor săĭ (Cassius Dio LI, 4). Romaniĭ aŭ păstrat numele vechiu illyr Dyrrhachium și aŭ părăsit, ca de răŭ aŭgur *(damnum)*, pe cel grecesc Epidamnus. Vezı nota editorului în C. I. L. III pag. 117.— Colonia Iulia Philippensis orĭ Colonia Augusta Iulia Philippi a fost consituită după bătăliea care a avut loc la această localitate între partizaniĭ luĭ Caesar și republicanĭ la anul 41 a. Chr., bătălie în care aŭ căzut Cassius și Brutus. Orașul se numia pe vremea cînd s-a dat acea bătălie Philippi (Φίλιπποι), iar maĭ înainte vreme se numise Crenides (Κρηνίδες), Strabo, VII, fragmente, 41, 42. După bătăliea dela Actium coloniea aceasta a fost colonizată din noŭ cu Italienii partizanĭ aĭ luĭ Antonius, pe ale căror pămînturĭ le confiscase Augustus, și dintre care uniĭ aŭ colonizat Dyrrhachium (Cassius Dio LI, 4). Coloniea, care la înființarea eĭ purtase numele de Colonia Iulia Philippensis, a purtat de aici înainte numele de Colonia Augusta Iulia Philippi. Vezĭ nota editorului în C. I. L. III pag. 120.

Dintre aceste două centre romanizate cel maĭ important a fost Philippi. Era bucata de pămînt care se întinde între poalele munteluĭ Bozdag la nord, lacul Tachyno la vest, Kavala la est şi marea la sud, cuprinzînd la mijloc muntele cu mine de aur Pangaeus, actualul Bunardag (după Kiepert, Pirnari după Stieler, vîrful cel maĭ înalt se numeşte Pilaf-Tepe, Heuzey Mission de Macédoine, 27), spre nordest de care, lîngă malul nordic al unuĭ mic lac, pe care nu-l văd numit în hărţile ce-mĭ staŭ la dispoziţie, era oraşul propriu zis Philippi, ale căruĭ ruine se numesc astăzĭ Filibegik. Pe acest teritoriŭ s-aŭ găsit cele 130 de inscripţiĭ latine în următoarele localităţi (Le aşez după alfabet cu ortografiea romînească): Bulucica, Cadîn-chĭoprĭusĭu, Calambac, Caracavac, Cavala, Ceatalgea, Chirlicova, Chiupchĭoĭ, Crifia, Doxato, Drama, Orsilova, Paleohori, Pravişta, Prusoceani, Raccea, Seliani, Vasilachi, Voriani (Boriani ?). Editorul cuprinsese dintr-untîiu şi Seres printre localităţile care aparţineaŭ la teritoriul Philippi, dar în Supliment a revenit asupra acestui lucru şi a făcut pentru Seres o secţiune aparte *).

§ 35. Intru cît influinţa romanizătoare se extinsese asupra populaţieĭ indigene la Dyrrhachium, inscripţiile nu ni daŭ nicio indicaţie, căcĭ ele nu cuprind decît nume romane şi grece. In ce priveşte o asemenea influinţă pe teritoriul dela Philippi, ea este indicată de inscripţiile 703 (Orsilova, funerară, nume de Thraci cu nomenclatură thraca, unele cu porecle [signa] romane. Localitatea se numia pe atunci Tasibasta), 707 (Prusoceani, funerară, nume de Thraci cu nomenclatură thracă), 6115ª. (aproape de Cavala, funerară, nume de Thracĭ cu nomenclatură thracă), 14206[12] (Prusoceani, dedicatoare din partea unuĭ Thrac cu nomenclatură thracă), 14206[20] (Prusoceani, funerară, nume de Thrac cu nomenclatură thracă), 14406ᶜ. (Philippi, dedicatoare zeiţeĭ thrace Bendis din partea unuĭ Thrac cu nomenclatură thracă şi cu poreclă romană şi a soţieĭ sale cu nume thrac).

La Philippi era teatru şi o trupă de mimi întreţinută de comună (6119). La Philippi se stabilise cetăţeni romani

*) Pentru aceia dintre cele două inscripţii dela Seres, înregistrate sub Philippi, Nos 654 şi 680, am lăsat în tabloul făcut mai sus numărul 654 la Philippi, pentrucă nu se ştie sigur dacă într-adevăr la Seres s-a găsit această inscripţie, iar numărul 680 l-am pus printre inscripţiile dela Seres.

veniţı din alte provincii (13707, funerară a celor două soţii ale unui cetăţean roman venit dela Solva din Noric).

§ 36. Cîtă vreme vor fi persistat aceste două centre romanizate? Dintre inscripţiile dela Dyrrhachium este datată 628 (p. Chr. 530; din anul p. Chr. 531 este o inscripţie greacă dela Kavaia, în apropiere, puţin la sud, de Durazzo, Heuzey, Mission de Macédoine, pag. 390, ceïa ce înseamnă „coexistenţa celor două limbĭ, în al şeselea secol după Chr., pe teritorĭul colonieĭ Dyrrhachium dela frontiera dintre ţările greceştĭ şi cele barbare". Heuzey locul citat), ïar în 605 (vezĭ C. I. L. III pag. 989) este vorba de un Sulpicianus, căruĭa ı-a fost de 5 orı acordată praefectura fabrum de legatul T. Statilius Taurus, care a fost consul în anii a. Chr. 36 şi 25. Dintre cele dela Philippi se pot data două, 13706 (fragmentară, timpul luı Traıan) şi 14406[d] (o delimitare, timpul luı Hadrian); se maı pomenesc apoı treĭ flaminı a treı împăraţĭ răposaţı, al luı Augustus (386), al luı Claudius (650), al luı Vespasianus (660), şi o preoteasă a uneĭ Augustae (651). Nu este de admis ca romanismul să fi persistat multă vreme. La Philippi el a fost copleşit răpede de elenismul Thracieı şi Macedonieı, care-l încunjura de toate părţile, şi deja pe vremea împăratuluı Iulianus (p. Chr. 355-363 Himerios lăuda pe locuitorii dela Philippi pentru limba pură atică pe care o vorbïaŭ, Heuzey, Mission de Macédoine, pag. 64. La Dyrrhachium el şı-a rupt legăturile cu nordul romanizat atuncĭ cînd la împărţirea imperıuluĭ după moartea luĭ Theodosius (395) a căzut în partea imperĭuluĭ de răsărit şi a devenit pradă influinţii Epiruluĭ şi Macedonieı grecizate.

§ 37. La nordul Macedonieĭ se întindeaŭ provinciile complect romanizate Moesia Superior şi Dalmatia.

Dacă nu luăm în considerare nicĭ pıetrele miliare, nicı inscripţiile pe cărămizĭ, vase şi alte instrumente de tot felĭul, inscripţiile latineştĭ din Moesia Superior, publicate în C. I. L. III, sînt în număr de 387 (calculate exact, pecît mĭ-a fost posibil), ıar cele latineştı din Dalmatia, publicate tot acolo, sînt în număr de 4919 (calcul aproximativ). Dacă la inscripţiile din Dalmatia publicate în C. I. L. III se adaug cele 67 inedite publicate de Patsch în Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Herzegovina (IX pag. 216, 227, 251, 266, 270, 289; XI pag. 107, 108, 109, 120, 125, 126, 127, 129, 131, 133, 134, 135, 138, 139, 146, 147,

148, 149, 152, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 162; XII pag. 85, 93, 123, 124, 125, 126, 127, 132, 133, 135, 136, 140, 141, 142, 160, 166), totalul inscripţiilor din această provincie se urcă la 4986. Localităţile principale (căci editorul a grupat adeseorĭ diferite localităţi sub titlul uneia din ele) unde s-aŭ găsit inscripţiĭ în Moesia Superior sînt 23, iar acelea unde s-aŭ găsit inscripţii în Dalmatia sînt 62.

Pietre miliare s-aŭ publicat în C. I. L. III din Moesia Superior 14, din Dalmatia 80. Toate latineşti în întregime, fără nicĭo urmă de bilinguitate.

Cît de puternică era spre sudul acestor provinciĭ romanizarea se poate vedea din numărul remarcabil al inscripţiilor din doŭă localităţĭ ca Scupi (Scoplie, Üsküb, 52 inscripţii) şi Doclea (Podgoriţa în Montenegro, 77 inscripţii). In schimb pentru Dalmatia Boeckh înregistrează numai 28 inscripţii greceştĭ, şi anume 19 din Salonae, 5 din insula Issa şi 4 din insula Pharos; iar pentru Moesia Superior nu înregistrează nicĭo inscripţie greacă.

§ 38. Istoricii aŭ obiceĭŭ ca argumentele, pe care-şi bazează afirmările, să le enunţe numaĭ, fără să le dezvolteze. Dacă aceste argumente sînt, ca în majoritatea cazurilor, afirmările altor istorici, care de altfel rar se întîmplă să fie contemporani cu faptele, citaţiile se fac scurt, fără ca lectorul să fie pus în posibilitate de a şti ce anume spun acele *izvoare*. Iar daca argumentele sînt constituite de alte fapte, acestea sînt enunţate ca ştiute de istoric, pe care lectorul trebue să-l creadă pe cuvînt. Şi aşa procedează istoricii cei scrupuloşi. Lucrul e încurcat şi îngăimat, dar fiindcă fiecare fapt este bazat pe o citaţie, macarcă scurtă, dintr-un izvor, ori pe o înprejurare pe care istoricul spune că o ştie, istoriea cutărui istoric devine, de bine de răŭ, o povestire de lucruri aproximativ adevărate. Adeseorĭ însă istoricul îşi înaintează afirmările fără argumente. Nici nu citează pe alt careva, de unde va fi căpătat informaţiea, nici nu pomeneşte vreun fapt pe care se va fi bazînd, ci povesteşte pur şi simplu, ca o poveste. Procedarea aceasta e primejdioasă din punct de videre şi al lectoruluĭ şi al autoruluĭ. Cetitorul anume vrea să înveţe. Invăţătura se bazează însă pe probe, care probe provin orĭ dela propriea observaţie, ori dela inducţie, orĭ de la încrederea în cele spuse de altcineva. Cînd însă istoricul povesteşte faptele fără să arăte de unde le ştie, cetitorul nu

se încrede şi nu le poate întipări în memorie ca pe ceva adevărat, rămîne prin urmare tot aşa de neînvăţat ca şi cum nu le-ar fi cetit de fel. Iar istoricul, orĭcîtă tragere de inimă ar avea de a spune lucrurĭ adevărate, dacă le povesteşte fără să se controleze pe sine însuş, fără să-şĭ dea lămurit socoteală de unde le ştie, poate aluneca în naraţiunĭ fantastice.

§ 39. Cel maĭ bun cunoscător al istorieĭ peninsuleĭ balcanice, C. Jireček, în Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters, I, pag. 13 spune următoarele: „Inscripţiile, pĭetrele miliare şi monezile oraşelor din timpul imperĭuluĭ ne fac să putem stabili destul de precis limita dintre cele doŭă limbĭ care aveaŭ stăpînirea în împărăţiea romană, între limba latină dela Dunăre şi marea adriatică de o parte, şi între limba greacă din Macedonia şi din regiunile grecizate ale Thracieĭ pe de altă parte. Această limită coincide în mare parte cu graniţile acestor provincii din secolele I-III de dinainte de reformele luĭ Diocletian. Liniea de graniţă părăsĭa marea adriatică la Lissus (Alessio) şi urma dintruntîĭŭ graniţa dintre Dalmatia (maĭ tîrziu Prevalis) la nord şi Macedonia (maĭ tîrziu Epirus Nova) la sud. Această graniţă mergea, la sud de actualuĭ drum care duce dela Scutari la Prizren, spre răsărit şi se confunda cu limita dintre Moesia Superior şi Macedonia. Acolo locuitorii oraşelor dardanice Ulpiana (Lipljan) în actuala Kosovopolje şi Scupi (lîngă Scopje) în regiunea cea maĭ de sus a rîuluĭ Axios (Vardar) aŭ lăsat inscripţii latineşti, în vreme ce apropiatul Stobi [la sud de Köprülü, la vărsătura Cerneĭ în Vardar] poseda un caracter cu totul grecesc. Maĭ departe această graniţă urma pe acea dintre Moesia Superior şi Thracia, aşa că Naissus (Niş) şi Remesiana (Bela Palanka între Niş şi Pirot) aparţineaŭ la domenĭul latin, ĭar Pautalia (Küstendil) şi Serdica (Sofia) înpreună cu teritorĭul dela Pirot aparţineau la domeniul grecesc. Prin urmare provinciea de maĭ tîrziu romană, din secolele IV-VII, Dacia Mediterranea, compusă din bucăţi din Thracia şi Moesia Superior, cu oraşele Serdica, Pautalia, Naissus şi Remesiana forma un domeniu bilingvu. Dela regiunea dintre Bela Palanka şi Pirot se îndrepta limita dintre cele doŭă limbĭ spre răsărit de-a lungul versantuluĭ de nord al munteluĭ Haemus, de-a lungul graniţiĭ între provinciile Moesia Inferior şi Thracia, şi anume aşa fel că

inscripţiile din regiunea dela Vraţa şi Nicopolis (Nikjup lîngă Trnovo) sînt cele maĭ multe greceştĭ, ıar acele dela malul Dunăreı pănă la gurile aceşteĭa sînt aproape excluziv latineştı. In extremul est graniţa atingea teritoriile oraşelor greceştı care se întindeaŭ de-a lungul coasteĭ măriĭ negre pănă la gurile Dunăreı. Domeniul de limbă greacă se întindea pănă la marele regiunı grece şi grecizate ale Asieĭ, domeniul de limbă latină se alipia de regiunile romanizate ale Pannonieĭ, Noriculuı, Raetieĭ şi Gallieı. Cea maĭ mare lărgime o avea domeniul limbiı latine pe liniea dela graniţa de nord a Pannonieĭ pănă la acea dintre Dardania şi Macedonia, dela Carnuntum şi Brigetio pănă la spaţiul dintre Scupi şi Stobi. Cea maı mică lărgime o avea acest domeniu la Dunărea de jos, dela Ratiaria (Arčer) la vale. Pe vremea cînd aŭ stăpînit Romanii Dacia traıană domeniul limbiĭ latine a fost mărit cu întinse teritoriĭ de a stînga Dunăreı la nord de liniea dintre gura Saveĭ şi gura Oltuluĭ. In afara acestor domenii compacte apar numaĭ sporadic inscripţiĭ greceştĭ în domeniul latin şi inscripţiĭ latine în domeniul grecesc. Coloniile de veteranĭ romanĭ din provinciile greceştĭ, fundate cele maı multe după sfîrşitul războaelor civile, şi-aŭ păstrat numaı arareorı pentru maĭ multă vreme caracterul lor etnografic. Asemenea colonii aŭ fost maĭ ales Deultus din timpul luĭ Vespasian delîngă mlăştinile dela Burgas la marea neagră, o puternică fortăreaţă de graniţă în perioada bizantină contra Bulgarilor, care a fost pustiită de abia în secolul XIV, apoı, în provinciea Macedonia, care înainte de reformele luı Diocletian se întindea la vest păn la marea adriatică, Philippi la cîmpul de luptă din vremea războiuluı civil, Cassandrea lîngă Thessalonica, şi Byllis lîngă Apollonia în valea de jos a rîuluı Vojussa, la răsărit de Valona, la actualul sat Gradiţa. Cel maĭ bine s-a păstrat elementul roman la Dyrrhachium, unde inscripţiile latineştı ajung pănă în secolul VI. Din cauza multelor relaţiı cu Italia din faţă Dyrrhachium a fost totdeauna un oraş bilingvu; în veacul de mijloc se întîlniaŭ în regiunea luı cele treı limbı de atuncĭ ale documentelor, limbile greacă, latină şi slavă".

§ 40. Toate acestea, foarte adevărate, le spune Jirecek bazîndu-se pe argumente trase din inscripţiĭ, pıetre miliare şi monezile oraşelor: „Inscripţiile, pietrele miliare şi monezile oraşelor din timpul imperiuluĭ ne fac să putem stabili destul de precis limita..." Foarte bine, dar cum?

Cum, știe numaĭ Jirecek, lectorului nu spune nimic. Din cauza aceasta, cu toată autoritatea cea mare a acestuĭ istoric, ar putea cineva să ĭ facă oarecare întîmpinărĭ, care din discuția făcută de mine pănă la acest loc s-ar părea îndreptățite. Anume, *din inscripțiĭ*, dacă nu le citează cineva în bloc, ci le cercetează cu amănunțime, se vede că teritoriul dela Serdica, și în general partea nordvestică a provincieĭ Thracia, nu era așa complect grecizată, cum spune Jireček (Vezĭ maĭ sus § 39). Dacia Mediterranea nu prezenta aspectul pe care acest autor i l dă, că ar fi fost bilingvă în acel fel că o parte din ea (cea dela Remesiana și Pirot) era cu limbă latină, ĭar cealaltă parte (cea dela Serdica și Pautalia) era cu limbă greacă. *Din inscripțiĭ* reese alt ceva, anume că partea Dacieĭ mediterrane dela Remesiana și Pirot era cu limbă latinească, ĭar partea eĭ dela Serdica și Pautalia era bilingvă. Pentru Deultum (Nu *D - ultus*, vezĭ C. I. L. III pag. 2084), Cassandrea, Byllis și alte colonizărĭ cu Italici pe teritoriul grecizat al peninsuleĭ balcanice, colonizări care n-au avut nicĭ pe departe importanța celor dela Dyrrachium și dela Philippi și prin urmare a i putut rezista grecizării încă mai puțină vreme decît aceste din urmă, vezi § 83 No. 2 Nota.

Dintre argumentele pomenite numai de Jireček, *inscripții-pietre miliare-monezĭ*, eu am dezvoltat în acest capitol două, inscripțiile și pĭetrele miliare, din nefericire în mod necomplect, din cauză că colecțiea de inscripții și pietre miliare grecești, care mi-a stat la îndămînă, a fost neîndestulătoare. Dar chĭar așa rezultatele căpătate de mine confirmă aproape în totul cele povestite de Jireček și arată că acest istoric, cînd a afirmat cele maĭ sus expuse, a știut ce vorbește, decît numai—conform obiceiului istoricilor—a trecut răpede asupra argumentelor.

CAPITOLUL II.

§ **41.** Este evident că pe teritoriul romanizat din răsăritul Europeĭ trebuesc căutate originile poporului romîn. Rădăcinile acestui popor trebue să le fi formînd popoare anteromane depe acest teritoriu, care și-aŭ perdut limba băștinașă și aŭ adoptat pe cea latină. Trebue să știm, deci, mai înainte de toate ce neamuri de oamenĭ trăĭaŭ pe aceste locuri înainte de a fi stapînit Romanii locurile și pe

vremea cînd le-aŭ cucerit. Asupra acestuı fapt sîntem destul de bine informațĭ prin scriitorĭ contemporanĭ, grecĭ și romanı. Pe unele din aceste izvoare le înșir maĭ la vale, în cel maĭ complect mod care mĭ-a fost posibil. Aceste puține izvoare, intensiv cercetate, formează baza probelor.

§ 42. Herodotus, ed. Firmin Didot, Paris, 1887, prin C. Müller.

V, 9: „Ce fel de oamenĭ vor fi locuind la nord de această țară [Thracia] nimenĭ nu poate spune sigur. Se pare numaĭ că dincolo de Istru este o regiune fără capăt de mare și pustie. Atîta am putut să aflu că dincolo de Istru locuesc niște oamenĭ numițĭ Sigynni (Σιγύνναι), care poartă haıne ca ale Medilor. Caiĭ lor se spune că ar fi avînd pe tot corpul păr lung până la cincĭ degete, că ar fi micı și cîrnĭ, neapțı pentru călărie, dar foarte ıuțĭ, dacă-s înhămațĭ la cară, pentru aceĭa locuitoriĭ ar fi mergînd numaĭ cu carăle. Țara Sigynnilor se întinde până la Enetiĭ (Ἐνετοί), care locuesc la marea Adria. Se maĭ spune că Sigynniĭ îșĭ trag originea din Medı. Cum s-a putut face ca să fie eĭ colonĭ de aı Medilor nu pot pricepe, dar cu vremea se pot toate. De altfel la Liguriı care locuesc maĭ sus de Massilia sigynnae (σιγύνναι) se numesc crîșmariĭ, ĭar Cyprienıı numesc syginnae lăncile“.

I, 196: „[Babilonenii] aveaŭ un obiceıŭ foarte bun, care am auzit că s-ar fi găsind și la neamul illyr al Enetilor. In fiecare sat anume, odată pe an, pe fete, cîte eraŭ de măritat, le adunaŭ și le duceaŭ într-un loc, unde stăteaŭ prinprejur bărbațiĭ. Atuncĭ craĭnicul punea pe fiecare din ele la vînzare, și anume maĭ întîĭŭ pe cea maĭ frumoasă, apoĭ, dupăce o vindea cu preț mare pe aceasta, punea la vînzare pe alta care era după dînsa cea maı frumoasă. Le vindeaŭ pe fete pentru a fi luate de cumpărătorĭ în căsătorie. Și acu, aceĭ dintre Babilonenı care voĭaŭ să se însoare și eraŭ bogațĭ îșĭ cumpăraŭ fetele cele frumoase, întrecîndu-se cu plata unıı pe alțiĭ. Ceĭ săracı însă nu se uĭtaŭ la frumuseță, ci luaŭ pe fetele cele urîte, primind și banĭ pe deasupra. Pentrucă craĭnicul, dupăce sfîrșĭa cu vînzarea celor frumoase, scotea la vînzare pe cea maĭ urîtă, saŭ care ar fi fost vreo oloagă, și întreba care-ĭ acela care ar vrea s-o ĭee cu maĭ puține parale, până ce o da aceluıa care se mulțămıa cu maĭ puțin. Baniĭ se procuraŭ din vînzarea celor frumoase, astfel că fetele cele frumoase măritaŭ pe cele urîte și oloage“.

IV, 49: „[Se înşiră dela est spre vest rîurile din peninsula balcanică ce se varsă în Istru] Din vîrfurile munteluĭ Haemus treĭ rîurĭ marı curg spre nord şi se varsă în Istru: Atlas (Ἄτλας), Auras (Αὔρας) şi Tibisis (Τίβισις); ĭar prin Thracia şi prin ţara Thracilor Crobyzi (Κρόβυζοι) curg Athrys (Ἄθρυς) şi Noes (Νόης) şi Artanes (Ἀρτάνης), şi se varsă în Istru; ıar din ţara Paeonilor şi din muntele Rhodope se varsă în el fluvĭul Skios, care tae Haemus prin mijloc. Iar din ţara Illyrilor curge spre nord rîul Angros, care se varsă în Brongos în cîmpiea Triballilor (ἐς πεδίον τὸ τριβαλλικόν), şi Brongos se varsă în Istru, aşa că pe amîndouă aceste rîurĭ marĭ le primeşte Istrul". Skios (Σκίος) = Isker; Angros (Ἄγγρος) = Morava occidentală, Brongos (Βρόγγος) = Morava orientală.

IX, 42-43: 'Era un oracol în care se spunea că Illyriĭ şi Encheleiı (χρησμὸς.. ἐς Ἰλλυριούς τε καὶ τὸν Ἐγχελέων στρατόν) vor peri cînd vor prăda templul dela Delphi, după cum s-a şi întîmplat'.

V, 61: „Pe timpul cînd domnıa [la Theba] Laodamas, fiul luĭ Eteocles, Cadmeiı [= Fenicieniı], alungaţı [din Theba] de Argienı, s au refugiat la Encheleĭ."

VII, 185: „Armata de uscat procurată [pentru Xerxes] de Thracĭ, Paeonĭ, Eordı, Bottiaeĭ, locuitoriĭ din Chalcidica, Brygı, Pierĭ, Macedonenı, Perrhaebĭ, Aenianĭ, Dolopĭ, Magnetı, Achaeı şi cîţı locuesc pe coastele Thracieĭ, cred că a fost în număr de treĭzecĭ de miriade". (Θρήϊκες, Παίονες, Ἐορδοί, Βοττιαῖοι, Χαλκιδικὸν γένος, Βρύγοι, Πίερες, Μακεδόνες, Περραιβοί, Αἰνιῆνες, Δόλοπες, Μάγνητες, Ἀχαιοί).

VII, 128, 131: 'Oştirea Perşilor a trecut prin munţiı Macedonieĭ în Thessalia în ţara Perrhaebilor'.

VII, 131-132: „Crainiciı care fusese trimeşĭ în Grecia ca să ceară pămînt s-aŭ întors, uniıa fără, alţiĭ aducînd pămînt şi apă. Popoarele care aŭ dat pămînt şi apă Perşilor aŭ fost Thessaliı, Dolopiĭ, Aenianiĭ, Perrhaebiĭ, Locriĭ, Magnetiĭ, Malieiĭ, Achaeiĭ Phthieti, Thebaniĭ şi ceilalţĭ Boeotĭ afară de Thespieı şi Plataeeĭ". Θεσσαλοί, Δόλοπες, Αἰνιῆνες, Περραιβοί, Λοκροί, Μάγνητες, Μηλιέες, Ἀχαιοὶ οἱ Φθιῆται, Θηβαῖοι, Βοιωτοί, Θεσπιέες, Πλαταιέες.

VII, 173: „Maĭ este un drum, pe unde poate să treacă cineva în Thessalia, anume peste munţiĭ Macedonieĭ şi prin ţara Perrhaebilor pela oraşul Gonnos. Pe acolo a şi trecut oştirea luĭ Xerxes".

V, 12-16: „I s-a întîmplat luĭ Darius să vadă un lucru, care l a împins să ordoane luĭ Megabazus să supună pe Paeonĭ şi să-ĭ strămute din Europa în Asia. Pigres anume şi Mantyas (Πίγρης, Μαντύης), doĭ Paeonĭ, dupăce a trecut Darius în Asia, dorind să capete tiraniea asupra Paeonilor, aŭ venit la Sardes şi aŭ adus cu dînşiĭ pe o soră a lor, fimee mare la statură şi frumoasă. Păzînd vremea cînd Darius şedea în public într-o suburbie a oraşuluĭ, aŭ îmbrăcat pe sora lor cu ce-aŭ avut maĭ bun şi aŭ trimes-o să aducă apă. Fimeea purta vasul de apă pe cap, ducea cu un braţ un cal după dînsa şi torcea totodată in. Cum trecea fimeea pelîngă Darius, a atras atenţiea acestuĭa, pentrucă ce făcea ea era ceva neobişnuit şi la Perşĭ şi la Lydĭ şi la orĭcare alt popor din Asia. Devenind curios regele, a trimes pe cîţĭva din garziĭ luĭ să vadă ce are să facă fimeea cu calul. Şi aşa garziĭ s-aŭ pus s-o urmărească. Iar fimeea, dacă a ajuns la rîŭ, a adapat calul şi dupăce l-a adapat şĭ-a umplut vasul cu apă şi s-a întors pe acelaş drum, ducînd apa pe cap, trăgînd cu un braţ calul după dînsa şi învîrtind fusul. S-a mirat atuncĭ Darius şi de cîte a văzut el însuş şi de cîte a aflat dela cercetaşĭ şi a poruncit să aducă fimeea înaintea luĭ. Dacă au adus-o, s-aŭ înfăţoşat şi fraţiĭ eĭ, care eraŭ pe acolo pe aproape, ca să vadă ce are să se întîmple. A întrebat atuncĭ Darius că de unde-ĭ fimeea de loc, ĭar tineriĭ aŭ răspuns că-s Paeonĭ şi că fimeea-ĭ sora lor. Iar a întrebat regele că ce oamenĭ sînt aceĭa Paeoniĭ, unde locuesc, şi că ce caută eĭ de aŭ venit la Sardes. Eĭ aŭ răspuns că au venit ca să se deĭe regeluĭ, că Paeonia e o ţară delîngă rîul Strymon şi că Strymon nu-ĭ departe de Hellespont, aŭ maĭ spus apoĭ că Paeoniĭ sînt colonĭ de aĭ Teucrilor dela Troia. Dupăce aŭ spus eĭ acestea, ĭ-a întrebat regele dacă toate fimeile sînt pe acolo tot aşa de harnice, şi eĭ aŭ răspuns îndată că da, căcĭ doar pentru asta şi pusese eĭ treaba la cale. Atuncĭ a scris Darius luĭ Megabazus, pe care-l lăsase în fruntea oştiriĭ din Thracia, cu poruncă să strămute pe Paeonĭ din locurile lor şi să-ĭ aducă la dînsul cu fimeĭ cu copiĭ cu tot. Indată a plecat un călăreţ cu porunca la Hellespont şi trecînd Hellespontul a dat-o luĭ Megabazus. Acesta, dupăce a cetit ordinul, a luat călăuzĭ din Thracia şi a plecat cu oştirea asupra Paeonilor. Paeoniĭ, aflînd că Perşiĭ aŭ purces contra lor, s-au adunat şi aŭ plecat şi eĭ cu oştirea spre mare, socotind că

dinspre părţile acelea vor să li năvălească Perşii în ţară. Şi Paeonii eraŭ astfel gata să respingă oştirea luĭ Megabazus. Perşiĭ însă, aflînd că Paeoniĭ păzesc năvala în ţara lor din părţile despre mare, aŭ luat călăuzĭ şi aŭ apucat prin părţile de sus ale ţăriĭ, aŭ năvălit în oraşele goale de bărbaţĭ şi le-aŭ ocupat fără nicĭo greutate. Atuncĭ Paeoniĭ, dacă aŭ aflat că li s-aŭ luat oraşele, s-aŭ înprăştiat îndată, s-aŭ întors fiecare pela casele lor şi s-aŭ predat Perşilor. In acest chip dintre Paeoni Siropaeoniĭ (Σιροπαίονες) şi Paeoplii (Παιόπλαι) şi cîţĭ locuiaŭ până la lacul Prasias (Πρασιάς) au fost rîdicaţĭ din locurile lor şi duşĭ în Asia. Aceĭ însă depe lîngă muntele Pangaios şi Doberii (Δόβηρες) şi Agrianii (Ἀγριᾶνες) şi Odômantiĭ (Ὀδομάντοι) şi ceĭ depe lîngă lacul Prasias, aceia n-aŭ fost supuşĭ de Megabazus, care s-a încercat însă chiar pe ceĭ care trăesc în lac să-ĭ supună. Aceştiĭa locuesc astfel In mijlocul laculuĭ stă aşezat pe şarampoi un podiş, dela care până la ţărm conduce o punte îngustă. Şarampoiĭ mai înainte vreme era obiceĭŭ să-ĭ aşeze locuitoriĭ toţĭ în comun. După aceia însă aŭ făcut obiceiŭ să-ĭ aşeze, aducîndu-i din muntele Orbelos (Ὄρβηλος, Perim), fiecare barbat de fiecare fimee a luĭ cîte trei, ĭar fimeĭ are fiecare o mulţime. Chipul lor de a trăi este urmatorul. Pe podiş aŭ cîte o colibă în care locuesc, ĭar coliba are în partea de jos o uşă care se deschide spre lac. Pe copiĭ îĭ ţin legaţĭ cu funiĭ, ca să nu cadă în apă. Cailor şi boilor li daŭ peştĭ să mînînce. Iar peştĭ sînt aşa de mulţĭ, că dacă daŭ oameniĭ la o parte uşa cea de jos şi coboară cu o frînghie un coş în baltă, nu după multă vreme îl scot plin de peşte. Peştii sînt de două felĭurĭ, unu fel îĭ zic papraces (πάπρακες), iar celuĭlalt fel tilones (τίλωνες)".

VII, 113: „[Xerxes], dupăce a trecut pela popoarele dela nord de Pangaios, pela Paeonĭ anume, pela Doberi şi Paeopli, s-a îndreptat spre apus, pănăce a ajuns la rîul Strymon şi la oraşul Eion."

VII, 124: „Xerxes cu oştirea de uscat a plecat dela Acanthus şi a apucat drumul prin părţile dinuntru, voind să ajungă la Therma. A mers prin Paeonia şi prin Crestonia până la rîul Echedorus (Ἐχείδωρος)".

V, 1: „Perşiĭ pe care ĭ-a lăsat în Europa Darius sub conducerea lui Megabazus maĭ întîĭŭ dintre Hellespontienĭ aŭ supus pe Perinthii, care nu voĭaŭ să se plece luĭ Darius. Maĭ înainte de aceasta Perinthiĭ suferise răŭ şi din partea

Paeonilor. Paeonii dela Strymon anume primise dela un oracol știrea să plece cu războiŭ contra Perinthilor și dacă lĭ-or eși înpotrivă Perinthiĭ și ĭ-or chema în strigătele lor pe nume, să-i atace, ĭar dacă nu ĭ-or chema, să nu-ĭ atace. Perinthiĭ aŭ eșit înaintea Paeonilor în suburbĭul orașuluĭ, unde s-aŭ provocat la o luptă singulară triplă, așa că un om să se lupte cu un om, un cal cu un cal și un cîne cu un cîne. In doŭă din aceste lupte aŭ învins Perinthiĭ și aŭ început de bucurie să cînte un paean. Atuncĭ lĭ-a venit în minte Paeonilor că acesta trebue să fie oracolul și aŭ început să-șĭ spună unul altuĭa: ĭa acum ni s-a împlinit oracolul, acum a venit vremea să lucrăm.» Și pecînd cîntaŭ paeanul Perinthiĭ, ĭ-aŭ atacat Paeoniĭ și ĭ-aŭ învins cu totul, așa că numai puținĭ Perinthĭ aŭ scăpat din luptă."

V, 98: „Aristagoras [dela Milet], ca să facă în cĭuda lui Darius, a trimes un om în Phrygia la Paeoniĭ aceĭa care fusese dușĭ captivĭ dela Strymon de Megabazus și care trăĭaŭ de o parte într-un loc și într-un sat din Phrygia. Dacă a ajuns la Paeonĭ, omul le vorbi astfel: «Paeonilor, m-a trimes Aristagoras, tiranul Miletuluĭ, ca să vă spun cum putețĭ scăpa de aicĭ, dacă vreți să ascultațĭ. Anume, toată Ionia s-a răzvrătit contra regeluĭ, așa că acu-ĭ ocaziea să scăpațĭ înapoi la țara voastră. N-avețĭ să vă îngrijițĭ decît cum să ajungeți pănă la mare, că dela mare încolo-ĭ treaba noastră». Cum aŭ auzit așa Paeonii, aŭ și fugit cu copiiĭ și cu fimeile la mare, numai cîțiva dintr-înșiĭ s-aŭ temut și aŭ rămas pe loc. Dupăce aŭ ajuns la mare Paeoniĭ, aŭ trecut de acolo la Chios. Pecînd eraŭ deja în Chios, călărețĭ persanĭ în mare număr venise după dînșii în Asia, care, dacă n-aŭ putut prinde pe Paeoni, lĭ-aŭ trimes veste la Chios să se întoarcă îndărăt. Paeoniĭ însă nu s-aŭ lăsat înduplecațĭ, ci dela Chios ĭ-aŭ transportat Chienii la Lesbos, ĭar Lesbieniĭ ĭ-aŭ dus la Doriscos și de acolo s-aŭ dus Paeoniĭ pe jos în Paeonia".

V, 2-8: „Dupăce a supus Perinthus, Megabazus șĭ-a dus oștirea prin Thracia și a adus sub stăpînirea regeluĭ toate orașele și toate popoarele din această țară, pentrucă așa i se poruncise de Darius, să supună Thracia. Neamul Thracilor este, după acel al Indienilor, cel maĭ mare din toate. Dacă ar avea un singur domnitor și ar fi unițĭ între dînșiĭ, ar fi neînvinșĭ și, după cum cred eŭ, cu mult ceĭ maĭ puternicĭ dintre toate popoarele. Dar aceasta e greŭ, e cu

neputință să se întîmple vreodată la dînșiĭ, pentru aceia s- slabı. Numiri poartă diferite, după regiunĭ, obiceĭurĭ însă aŭ aceleaș toțĭ, afară de Gețĭ (Γέται) și de Trausi (Τραυσοί) și de aceĭ care trăesc maĭ sus de Crestonaei (Κρηστωναῖοι). Dintre aceștiĭa, obiceiurile Geților, care se cred nemuritori, le-am spus. Trausii în celelalte privințĭ toate trăesc ca și ceilalțĭ Thracĭ, numai în privința noilor născuți și a oamenilor cînd mor aŭ obiceĭul următor. In jurul nouluĭ născut se adună neamurile și-l jelesc, pentru năcazurile cele multe și marĭ prin care va trebui să treacă din momentul cînd s-a născut, înșirînd toate suferințile omeneștĭ. Pe cel răposat însă îl îngroapă glumind și veselindu-se, pomenind de cîte rele a scăpat și în ce fericire se găsește acuma. Iar cei care locuesc maĭ sus de Crestonaeĭ aŭ obiceiul acesta. Fiecare are maĭ multe fimeĭ. Cînd moare careva dintr-înșiĭ, mare discuție se încinge printre fimeĭ și printre prietenii răposatuluĭ asupra acestuĭ lucru, anume care dintre ele fusese maĭ dragă barbatuluĭ, ĭar aceĭa care se hotărește că a avut această onoare este lăudată și de barbațĭ și de fimei, apoi ucisă la mormînt de ruda ei cea maĭ de aproape și îngropată înpreună cu barbatuso. Fimeile celelalte socot aceasta ca o mare nenorocire pentru ele, pentrucă e cea mai mare batjocură ce li se poate face. In ce privește pe ceilalțĭ Thraci, eĭ aŭ următoarele obiceĭurĭ. Ișı vînd copiii, ca să fie dușĭ prin țărĭ străine. Pe fete nu le păzesc, ci le lasă să aĭbă relațiĭ cu care barbațĭ vor, pe fimeile măritate însă le păzesc cu străşnicie, și soțiile și le cumpără dela părințĭ cu preț mare. A fi tatuat este un semn de nobleță, a nu fi tatuat înseamnă a fi de neam prost. A nu face nicio treabă se consideră ca cel maĭ frumos și maĭ de cinste lucru, ĭar a lucra pămîntul este cea maĭ mare necinste. Cea mai de laudă viață este să trăĭască cineva din războĭŭ și din pradă. Zeĭ aŭ treĭ, pe Marte, pe Bacchus și pe Diana. Regiĭ lor însă, cu deosebire de ceilalțĭ cetățeni, se închină mai ales luĭ Mercur, se jură numaĭ în numele lui și susțin că-șĭ trag neamul dela dînsul. Inmormîntarea are loc la ceĭ bogați în chipul următor. Expun mortul în timp de trei zile, sacrifică tot feliul de victime și, dupăce-l bocesc întîiŭ, ospătează, apoĭ orĭ îl ard orĭ îl îngroapă în pămînt. Dupăce rîdică o movilă de pămînt deasupra mormîntuluĭ, fac lupte de întrecere de tot felıul, la care recompense de mare preț

se daŭ învingătorilor. Şi aşa se face înmormîntarea la Thracĭ“.

IV, 74: „In ţara aceasta [Scythia] creşte cînepa, care samănă foarte mult cu inul, fără numaĭ că e mult maĭ groasă şi maĭ mare decît inul. Creşte şi singură şi sămănată, şi dintr-însa îşĭ fac haĭne Thraciĭ foarte asămănătoare cu cele din in făcute, aşa că cine nu cunoaşte cînepa cu deamăruntul nicĭ nu poate deosebi dacă-s de cînepă orĭ de in; ĭar cine n-a văzut cînepă vreodată are să creadă că-s de in“.

VII, 110-111: „Neamurile thrace prin ţara cărora şi-a dus Xerxes oştirea aŭ fost acestea: Paetiĭ, Ciconiĭ, Bistoniĭ, Sapaeiĭ, Dersaeiĭ, Edoniĭ, Satriĭ (Παῖτοι, Κίκονες, Βίστονες, Σαπαῖοι, Δερσαῖοι, Ἠδωνοί, Σάτραι). Dintre aceştiĭa aceĭ care locuesc la mare aŭ urmat pe rege cu corăbiile, ĭar aceĭ care locuesc în părţile dinuntru ale ţăriĭ, toţĭ afară de Satri, aŭ fost siliţĭ să-ĭ urmeze pe jos. Satriĭ însă, după cît ştim, n-aŭ fost supuşĭ niciodată cuĭva, ci singurĭ dintre Thracĭ aŭ rămas totdeauna liberĭ până în zilele mele. Trăesc pe nişte munţĭ înalţĭ, acoperiţĭ cu codri de tot felul şi cu omăt, şi la războĭŭ sînt aprigĭ. Eĭ sînt aceĭ care aŭ oracolul luĭ Bacchus. Oracolul acesta se găseşte pe cel maĭ înalt munte, şi aceĭ dintre Satri care profetizează în templu sînt Bessiĭ (Βησσοί). Oracolele sînt date de o fimee, ca şi la Delphi, şi nu sînt maĭ cu meşteşug alcătuite decît cele dela Delphi“.

VII, 112: „Muntele Pangaeon e mare şi înalt, în care sînt mine de aur şi de argint exploatate de Pierĭ, de Odomantĭ şi maĭ ales de Satri“.

VIII, 115-116: „Xerxes, dacă a lăsat pe Mardonius în Thessalia, a plecat în grabă spre Hellespont şi după patruzecĭ şi cincĭ de zile a ajuns la trecătoare, ducînd cu dînsul maĭ de fel oştire. Ostaşiĭ pe drum, orĭunde ajungeaŭ şi la orĭce fel de oamenĭ, răpĭaŭ ce fruct al cîmpuluĭ găsĭaŭ şi mîncaŭ, şi dacă nu găsĭaŭ cereale, mîncaŭ ĭarba depe pămînt, şi jupĭaŭ scoarţa şi luaŭ frunzele depe copacĭ şi le mîncaŭ, şi depe pomĭ şi depe copacĭ sălbaticĭ, nu lăsaŭ nimic. Aŭ maĭ dat apoĭ peste dînşiĭ ciuma şi disenteriea, de perĭaŭ pe drumurĭ. Pe ceĭ bolnavĭ îĭ lăsa Xerxes prin oraşele pe unde ajungea cu însărcinarea să-ĭ îngrijească şi să-ĭ hrănească, aşa în Thessalia şi în Siris din Paeonia şi în Macedonia. Aicĭ [în Macedonia] n-a maĭ găsit la întoarcere Xerxes carul luĭ Jupiter, pe care-l lăsase cînd mergea asu-

pra Greciei, pentrucă Paeonii îl dăduse Thracilor, şi cînd li-a cerut Xerxes să-i dea carul, i-aŭ spus că pecînd iepele păşteaŭ aŭ fost răpite de Thracii care trăesc pelîngă izvoarele Strymonului. Tot aici regele Bisaltilor şi al Crestonilor, un Thrac, a făcut un lucru straşnic. Acesta anume declarase că de bună voe n-are să robească lui Xerxes şi s-a retras sus pe muntele Rhodope, iar feciorilor lui li-a poruncit să nu ia parte la expediţiea contra Greciei. Ei însă, ori că aŭ nesocotit vorbele tatălui lor, ori că i-a împins dorinţa de a videa războiul, aŭ plecat la războiŭ înpreună cu Perşii. Cînd s-aŭ întors însă acasă, teferi cu toţii, şese la numar, tatăl lor li-a scos ochii pentru această vină şi această răsplată aŭ căpătat-o".

II, 103: „[Sesostris] a trecut din Asia în Europa şi a supus pe Scyţi şi pe Thraci. Aceştiia aŭ fost cei din urmă, mi se pare, pănă la care a ajuns oştirea egipteană, căci în ţara lor se mai văd coloane aşezate, mai departe însă nu".

IX, 89: „[Artabazus cu o parte din oştirea persană, dupăce a scăpat dela Plataea,] şi-a dus oastea în grabă prin Thessalia şi Macedonia deadreptul în Thracia, tăind drumul prin părţile dinuntru ale ţarii, şi a ajuns la Bizanţ, dupăce a lăsat în drum o mulţime de ai săi, ori ucişi de Thraci ori periţi de foame şi de osteneală".

IV, 93-96: „Mai înainte de a ajunge la Istru [Darius] a supus pe Geţi (Γέται), care se cred nemuritori. Pentrucă Thracii dela Salmidessus şi acei care locuesc mai sus de Apollonia şi de Mesambria, care Thraci se numesc Scyrmiadi şi Nipsaei (Σκυρμιάδαι, Νιψαῖοι), aceia s-aŭ supus lui Darius fără luptă; Geţii însă, care dintre Thraci sînt cei mai vrednici şi cei mai drepţi, aŭ căutat să se împotrivească, dar aŭ fost şi ei robiţi îndată. Despre nemurire ei spun următoarele. Ei cred anume că nu mor, ci că dacă aŭ răposat se duc la zeul Zalmoxis (Ζάλμοξις), pe care unii dintr-înşii îl numesc Gebeleizis (Γεβελέϊζις). La fiecare cinci ani trag la sorţi pe unul dintr-înşii şi-l trimet sol la Zalmoxis, însărcinîndu-l să arăte acestuia păsurile lor dela fiecare dată. Pe sol îl trimet în chipul următor. Unii se aşează şi ţin trei lănci, iar alţii apucă de mîni şi de picioare pe cel pe care vor să-l trimeată la Zalmoxis şi-l zvîrl în sus ca să cadă deasupra lăncilor. Dacă moare pătruns de acestea, ei cred că zeul li-i favorabil; dacă nu moare, ei aruncă vina asupra solului, spunînd că-i

om răŭ, şi dacă aŭ dat vina pe dînsul, trimet pe altul în locul luĭ. Cele ce trebue să spună luĭ Zalmoxis eĭ le înşiră solului fiind încă acesta în viaţă. Tot Thracii aceştiia, cînd tună şi fulgeră, aruncă săgeţĭ spre cer şi ameninţă pe dumnezeŭ, pentrucă eĭ cred că nu este alt dumnezeŭ afară de al lor. Dupăcum însă am aflat dela Greciĭ care trăesc la Hellespont şi la Pont, acest Zalmoxis a fost om, sclav la Samos, şi anume sclav al luı Pythagoras, fiul luĭ Mnesarchus. Dupăce s-a liberat, a făcut avere mare şi s-a întors acasă. Şi fiindcă Thraciĭ duceaŭ viaţă proastă şi incultă, acest Zalmoxis, ştiutor cum era de chipul de a trăi ionian şi de obiceıurĭ maĭ delicate decît cele ale Thracilor, deoarece trăise printre Grecĭ şi încă pelîngă unul din ceĭ maĭ distinşĭ înţelepţı aı Grecilor, pelîngă Pythagoras, şĭ-a făcut o odae, în care primıa şi ospăta pe fruntaşiĭ concetăţenilor săĭ şi-ĭ învăţa că nicı el nicĭ oaspeţiĭ luĭ şi nicĭ urmaşiĭ acestora nu vor muri, ci vor merge într-un loc unde vor trăi veşnic şi vor avea toate bunătăţile. In odaea aceĭa, în care facea şi spunea cele expuse maĭ sus, el a pus să-ĭ facă o subterană. Indatăce a fost gata subterana, el s-a făcut nevăzut dintre Thracĭ, s-a scoborît în subterană şi a trăit acolo treĭ anĭ, ĭar Thracii îl regretaŭ şi-l jelĭaŭ ca pe un mort. In al patrulea an însă ıar s-a arătat printre dînşiĭ şi aşa s-aŭ încredinţat Thraciĭ că cele ce spunea Zalmoxis eraŭ adevărate. Aşa spun că ar fi făcut Zalmoxis. Eŭ despre acestea şi despre subterană nicĭ nu zic că n-aŭ fost, nicĭ nu cred tare că ar fi fost, bănuesc numaĭ că Zalmoxis acesta trebue să fi trăit cu mulţĭ anĭ înainte de Pythagoras. Dar orĭ că va fi fost om Zalmoxis, orĭ că va fi el vreun zeŭ pămîntean al Geţilor, treaba luı. Geţiı dar, care aŭ obiceıurile spuse, dacă aŭ fost supuşı de Perşı, aŭ urmat şi eĭ oştirea ceĭalaltă".

I, 28: „In timpul următor [Croesus] a supus aproape toate popoarele care locuesc dincoace de fluvĭul Halys, căcĭ, cu excepţie de Cilicĭ şi de Lycienĭ, pe toţĭ ceilalţĭ îĭ avea sub stăpînirea sa Croesus, anume pe Phrygĭ (Φρύγες), Mysĭ (Μυσοί), Mariandynĭ (Μαριανδυνοί), Chalybĭ, Paphlagonĭ, Thracii Thynı (Θυνοί), şi Bithynĭ (Βιθυνοί), Carĭ (Κᾶρες), Ionĭ, Dorĭ, Aeolı, Pamphylĭ".

VII, 115: „Dela Strymon, de unde a plecat oştirea [Perşilor], spre apus este ţărmul mărıĭ unde se găseşte oraşul grec Argilos, pelîngă care a trecut oştirea. Regiunea aceasta şi acea care se întinde maĭ sus de dînsa se numeşte Bisaltia."

IV, 92: „De acolo [dela rîul Tearus = Simerdere] plecînd Darius a ajuns la alt rîŭ, numit Artiscus [=Dekedere ?], care curge prin ţara Odrysilor (Ὀδρύσαι).“

V, 92,: „La Corintienı era odată oligarhie, şi aşa numiţiĭ Bacchiadi guvernaŭ oraşul şi nu se căsătorĭaŭ decît între dînşiĭ. Unul dintre dînşiĭ, Amphion, avea o fată şchĭoapă, numită Labda, şi fiindcă nimenı dintre Bacchiadi nu voĭa s-o ĭee de soţie, a luat-o Eetion, fiul luĭ Echecrates (Ἠετίων, Ἐχεκράτης), de loc din satul Petra, de neam însă Lapith şi Caen (Λαπίθης τε Καινίδης).“

VII, 20: „Inainte de timpurile troĭane Mysiı (Μυσοί) şi Teucriĭ aŭ trecut bosporul în Europa şi aŭ supus pe toţı Thraciĭ, aŭ ajuns până la marea ionică, ĭar spre mıazăzi aŭ pătruns până la rîul Peneius“.

I, 171: „In oraşul Mylasa Cariĭ aŭ un tempĭu vechıu al luı Jupiter carianul, înpreună cu Mysiı şi cu Lydiı, ca uniĭ ce sînt de acelaş neam cu Cariĭ, căcĭ spun că Lydus şi Mysus aŭ fost fraţiĭ luı Carus“.

III, 90: „De Mysĭ, Lydĭ, Lasonĭ, Cabalı, Hygennei se plătĭaŭ luĭ Darius] cincĭ sute de talanţĭ: aceasta era a doŭa provincie. De Hellespontiĭ, ceĭ din a dreapta, cum întri în strîmtoare, şi de Phıygienĭ, de Thraciĭ din Asia, de Paphlagonĭ, de Mariandynĭ, de Syrĭ treĭ sute şeĭzecĭ de talanţı: aceasta era a treĭa provincie“.

VII, 42: „Oştirea [luĭ Xerxes] a mers din Lydia la rîul Caicus şi în Mysia“.

VII, 74-75: „[In oştirea luĭ Xerxes] Mysiı purtaŭ pe cap căştĭ indigene, scutuıĭ micĭ şi lăncĭ arse la vîrf. Sînt colonĭ de aĭ Lydilor, şi dela muntele Olymp poartă numele de Olympienĭ. Thraciĭ [din Asia] aveaŭ pe cap pıeĭ de vulpe, pe corp tunicĭ şi peste tunicĭ mantale cu înflorriturĭ, în picĭoare şi la pulpe încălţărĭ de pĭele de cerb, apoĭ lăncĭ scurte, scuturı micĭ şi pumnale. Thraciĭ aceştiĭa, dupăce aŭ trecut în Asia, s-aŭ numit Bithynĭ; maĭ înainte vreme, spun eĭ, se numĭaŭ Strymonĭ, pentrucă locuıaŭ la Strymon, de unde aŭ fost alungaţĭ, se zice, de Teucri şi Mysĭ“.

VI, 45: „Pecînd Mardonius cu oştirea de uscat tăbărîse în Macedonia, l-aŭ atacat în timpul nopţiĭ Thraciĭ Bıygĭ Βρύγοι) şi aŭ ucis mulţĭ din Perşĭ şi aŭ rănit pe însuş Mardonius. Cu toate acestea n-aŭ scăpat să nu fie şi eĭ robiţĭ de Perşı, căcĭ n-a plecat Mardonius din locurile acelea până

ce nu i-a supus şi pe dînşii. Mardonius însă, dupăce i-a supus, s-a întors cu oştirea îndărăt, pentrucă cu oştirea de uscat suferise pierderi din partea Brygilor, iar flota suferise mult la muntele Athos".

VII, 73: „Phrygii (Φρύγες), după cum spun Macedonenii, se numiaŭ Brigi (Βρίγες) cîtă vreme aŭ locuit în Europa înpreună cu Macedonenii, apoi s-aŭ mutat în Asia şi odată cu schimbarea locului şi-aŭ schimbat şi numele în Phrygi. Armenii (Ἀρμένιοι) eraŭ înarmaţi ca şi Phrygii, pentrucă-s coloni de ai Phrygilor".

VI, 34, 36: „Chersonesul îl aveaŭ Thracii Dolonci (Δόλογκοι). Aceştiia, apăsaţi cu războiŭ din partea Apsinthiilor (Ἀψίνθιοι), aŭ trimes pe regii lor la Delphi, să consulte oracolul... Miltiades, fiul lui Cypselos, a închis istmul Chersonesului cu un zid dela oraşul Cardia până la oraşul Pactya, ca să nu poată năvăli Apsinthii şi să devasteze ţara".

§ 43. Polybius, ed. Firmin Didot, Paris, 1880.

II, 2-4: 'Agron (Ἄγρων), regele Illyrilor, fiul lui Pleuratos (Πλευρατος), cel mai puternic dintre toţi regii pe care-i mai avusese Illyrii până atunci, contemporan cu Demetrios II al Macedoniei [239-229 a. Chr.], a fost îndemnat cu bani de acest din urmă să dea ajutor oraşului din Acarnania Medion încontra Etolilor. Agron trimete cinci mii de Illyri în ajutorul acelui oraş care era asediat de Etoli. Illyrii bat complect pe Etoli, dela care iaŭ multă pradă. Agron de bucurie se îmbată aşa de tare, încît se înbolnăveşte şi moare. In domnie îi succede soţiea sa Teuta (Τεῦτα).'

II, 4-12: 'Teuta, avînd ca comandant al oştirilor pe cumnatul săŭ Scerdilaidas (Σκερδιλαΐδας), trimete flota să prade coastele Greciei continentale şi insulele greceşti şi să facă piraterie pe marea adriatică şi marea ionică. Intre alţii aŭ fost prădaţi, ucişi şi duşi în captivitate şi negustori romani. Romanii aŭ trimes soli la Teuta pe C. Coruncanius şi L. Coruncanius, ca să se plîngă şi să ceară satisfacere. Teuta răspunde cu mîndrie, şi pe unul, pe cel mai tînăr, dintre soli, care-i făcuse reginei o replică îndrăzneaţă, a pus să-l omoare pe drum la întoarcere. Consulii Cn. Fulvius şi A. Postumius [anul Romei 525, a. Chr. 229] debarcă oştire la Epidamnos [Dyrrhachium], pe care tocmai îl asediase Illyrii, şi despresură această cetate. Illyrii apucă fuga. Romanii pătrund în interiorul ţării şi supun pe Ardiaei (τοὺς Ἀρδιαίους).

Li-aŭ venit atuncĭ delegaţiĭ dela maĭ multe neamurĭ illyre, între care dela Parthini şi Atintani (τῶν Παρθεινῶν, τῶν Ἀτιντάνων), care s-aŭ supus Romanilor. Aceştiĭa plecară apoĭ la Issa (Ἴσσα, insula Lissa), care şi ea era asediată de Illyrii de sub stăpînirea regineĭ Teuta. La sosirea Romanilor Illyriĭ părăsesc asedĭul şi se retrag. Issaeiĭ (Ἰσσαῖοι) se supun Romanilor. Pecînd Romaniĭ plutesc cu flota pelîngă coastele Illyrieĭ, supun cu forţa maĭ multe cetăţĭ illyre, între altele Nutria (Νουτρία). Dintre Illyriĭ care asediase Issa Pharii (οἱ ἐν τῇ Φάρῳ, insula Lesina) aŭ rămas la locurile lor nevătămaţĭ pentru hatîrul luĭ Demetrios dela Pharos, fost general al regineĭ Teuta şi care trecuse de partea Romanilor, ceilalţĭ aŭ fugit la Arbon (Ἄρβων). Teuta cu puţinĭ a scăpat la Rhizon (Ῥίζων, actualul Risano). O parte din oştirea romană a ernat în Illyria. In primăvară Teuta a trimes delegaţi la Roma şi a încheĭat pace cu următoarele condiţiĭ: „Să plătească tributul ce i se va impune, să lese în stăpînirea Romanilor toată Illyria, afară de cîteva locurĭ, şi să nu navigheze dincolo de Lissos maĭ mult decît cu doŭă corăbiĭ.“ Insula Pharos şi locurile depe continent luate dela regina Teuta Romaniĭ le-aŭ dat spre guvernare luĭ Demetrios Pharios.'

IV, 16: 'Scerdilaidas şi Demetrios Pharius cu o flotă de 90 corăbiĭ pradă coastele Greciei şi cicladele, contra celor stipulate în tractatul cu Romaniĭ, că nu vor trece dincolo de Lissus cu maĭ multe corăbiĭ decît doŭă.'

IV, 29: 'Philippos [Philippos V, regele Macedonieĭ, a. Chr. 220-179] se înţelege cu Scerdilaidas ca acesta să-ĭ dea ajutor în războĭul pe care-l proecta contra Etolilor. Scerdilaidas cade la înţelegere cu atît maĭ uşor, cu cît maĭ înainte de acestea fusese înşelat de Etolĭ, care-ĭ făgăduise o parte din pradă, dacă li va da ajutor contra Acheilor, şi nu se ţinuse de cuvînt.'

IV, 55: 'Philippos trimete Cretanilor în ajutor 400 de Illyri sub conducerea luĭ Plator (Πλάτωρ).'

V, 3-4: 'Philippos scrie luĭ Scerdilaidas să-ĭ trimeată trupe în ajutor, cînd era să plece cu războĭŭ contra Eleilor. Scerdilaidas trimete numaĭ 15 corăbiĭ şi se scuzează că nu poate da maĭ mult ajutor „din cauza răscoaleĭ şi turburărilor provocate din partea a diferiţĭ regişorĭ (δυνάσται) din Illyria.“'

V. 95: 'Scerdilaidas trimete 15 corăbii să prade coastele Grecieĭ.'

III, 18-19: „Cam pe vremea aceia [cînd Hannibal asedia Saguntul] Demetrios [Pharios] a trimes o garnizoană la Dimalos cu cele trebuitoare pentru dînsa, ĭar celelalte oraşe, dupăce a ucis în ele pe ceĭ care-ĭ făceaŭ opoziţie, le-a dat spre guvernare la partizanĭ de aĭ săĭ, şi alegînd dintre supuşĭ pe ceĭ maĭ voĭnicĭ în număr de şese miĭ, ĭ-a aşezat in Pharos. Consulul roman [L. Aemilius, a Chr. 218], dupăce a ajuns cu legiunile în Illyric şi a aflat că duşmanul are mare încredere în tăriea cetăţiĭ Dimalos şi în pregătirile ce făcuse într-însa, astfel că se credea imposibilă de luat, a hotărît să atace maĭ întîiŭ de toate această cetate şi să vîre astfel spaĭma în inimicĭ. Inbărbătînd, decĭ, pe tribunĭ şi pe centurionĭ, a ordonat să se apropie în diferite puncte maşinile de războĭŭ şi a început atacul. In timp de şepte zile a luat cetatea şi cu aceasta atît de mult a vîrît spaĭma în vrăjmaşĭ, încît fără întîrziere aŭ început să sosească din toate părţile şi să se predee Romanilor. Consulul ĭ-a luat în stăpînire cu cuvenitele tractate şi apoĭ a plutit la Pharos, asupraĭ lu Demetrios însuş. Informîndu-se însă că oraşul are o aşezare tare şi că are în el o numeroasă oştire aleasă, bine pregătită şi prevăzută cu cele trebuitoare, se temea ca asediul să nu fie greŭ şi să nu dureze prea multă vreme. Pentru aceĭa s-a servit de stratagema următoare. In timpul nopţiĭ a abordat la insulă cu toată oştirea, a debarcat cea maĭ mare parte dintr-însa în nişte văi păduroase, ĭar el cu doŭăzecĭ de nave, dacă s-a făcut ziŭă, a plutit la iveală spre portul cel maĭ apropiat de oraş. Demetrios şi aĭ luĭ, cînd aŭ văzut năvile, cu dispreţ pentru numărul lor cel mic s-aŭ răpezit din oraş la port, ca să împĭedece debarcarea duşmanuluĭ. O luptă crîncenă s-a încins şi aŭ început tot maĭ mulţĭ să alerge din oraş în ajutor, până ce aŭ venit cu toţiĭ. Atuncĭ Romaniĭ ceĭ care debarcase în timpul nopţiĭ, viind prin locurĭ ascunse, aŭ intrat şi eĭ în acţiune, şi anume aŭ ocupat un deal întărit care se afla între oraş şi port şi aŭ interceptat astfel întoarcerea la oraş a inimiculuĭ. Cînd a văzut Demetrios ce s-a întîmplat, s-a lăsat de a maĭ împĭedeca debarcarea, şi adunîndu-şĭ oştirea şi îmbărbătîndu-o s-a îndreptat în ordine de bătălie asupra celor care ocupase dealul. Romaniĭ pe de altă parte, dacă aŭ văzut şi eĭ venind asupra lor oştirea Illyrilor înşirată pentru luptă temeĭnică, aŭ păşit încontra eĭ cu cea maĭ mare violenţă, învremece aceĭ care debar-

case din corăbii atacaŭ pe Illyri dela spate, astfel că mare învălmășag și turburare s-a produs în oastea Illyrilor. Pentru aceĭa, hărțuită și din față și depe la spate, oștirea luĭ Demetrios a apucat la urmă fuga. Uniĭa aŭ fugit în oraș, ceĭ maĭ mulțĭ s-aŭ împrăștiat pe drumurĭ neumblate prin insulă. Demetrios însuș s-a dus la niște corăbiĭ pe care le ținea gata pentru orice întîmplare, țărmurite într-un loc ascuns oarecare, și suindu-se în ele a plecat noaptea și a ajuns ca prin minune la regele Philippos, pelîngă care a trăit restul viețiĭ. Consulul roman Aemilius a luat îndată fără greutate orașul Pharos și l-a dărîmat, a supus restul Illyrieĭ, căreĭa ĭ-a dat așăzămintele ce a găsit el de cuviință, ĭar spre sfîrșitul verii s-a întors la Roma, unde a întrat în triumf cu toată gloriea."

V, 108: 'Philippos, întors din Grecia [îndată după victoriea luĭ Hannibal dela lacul Trasymenus, a. Chr. 217], află că Scerdilaidas prădase orașul din Pelagonia Pissaeum (Πισσαῖον), ocupase orașele din Dassaretis (τῆς Δασσαρήτιδος πόλεις), și-șĭ atrăsese cu făgăduelĭ orașele foebatide (φοιβάτιδας, variantă φιβώτιδας, lipsește la Strabo și Ptolemeŭ) Antipatria (Ἀντιπάτρια, lipsește la Strabo și Ptolemeŭ), Chrysondion (Χρυσονδύων, lipsește la Strabo și Ptolemeŭ) și Gertus (Γερτοῦντα acuzativ, variantă Γεροῦντα, lipsește la Strabo și Ptolemeŭ). Philippos pleacă cu oștirea, reĭa acele localitățĭ, și „ocupă în Dassaretis Creonion (Κρεώνιον) și Gerus (Γεροῦντα acuzativ); din cele depe lîngă lacul Lychnidia (περὶ τὴν Λυχνιδίαν λίμνην, lacul dela Ochrida) Enchelanes, Cerax, Sation, Boioi (Ἐγχελάνας, Κέρακα, Σατίωνα, Βοιούς); din țara Calicoinilor (Καλικοίνων) Bantia (Βαντίαν); ĭar din ale așa numiților Pissantinĭ (Πισσαντίνων) Orgyson (Ὄργυσον) Pe vremea aceia Romaniĭ aveaŭ consulĭ pe C. Terentius și L. Aemilius [a. Chr. 216]."'

V, 110: 'Scerdilaidas cere ajutor dela Romanĭ contra luĭ Philippos, în anul bătăliei dela Cannae [a. Chr. 216].'

XVIII, 30: 'T. Quinctius dă luĭ Pleuratos (Πλευρατος), fiul luĭ Scerdilaidas, orașele illyrice (οὔσας ἰλλυρίδας) Lychnis și Parthos, care fusese stăpînite de Philippos [a. Chr. 196].'

XXI, 9: 'Pleuratos fusese un regișor mic (ἐξ ἐλαφρων καὶ τῶν τυχόντων δυναστῶν), pe care Romaniĭ l-aŭ făcut prin protecțiea lor să devină un rege de importanță (βασιλεὺς ὁμολογουμένως). Așa scriia P. Cornelius Scipio luĭ Prusias regele Bitinieĭ, care se temea să nu desființeze Romaniĭ pe regiĭ din Asia.'

XXII, 4: '„Pe Pleuratos, care n-a avut niciun merit altul decît că v-a păstrat credința, l-ați făcut cel mai mare dintre regișorii din Illyria." Așa spunea Eumenes, regele Pergamului [Eumenes II a. Chr. 197-159], în discursul său către senatul roman.'

XXVIII, 8-9: „Perseus [cel din urmă rege al Macedoniei a. Chr. 179-168] trimete deputați la Genthios (fiul lui Scerdilaidas) pe Illyrul Pleuratos, care era fugar la dînsul, și pe Adaeus din Beroea, ca să-l îndemne să lege prietenie și alianță de arme cu Macedonenii. Aceștiia, dupăce aŭ trecut peste muntele Scardus [= Șar] prin așa numitul pustiŭ al Illyriei, prin acea regiune adecă pe care nu cu mult înainte Macedonenii înadins o devastase și o pustiise de locuitori, ca să îngreueze trecerea Dardanilor în Illyria, aŭ ajuns cu multă greutate la Scorda [= Școdra], unde aflînd că Genthios se găsia la Lissos, aŭ trimes după el să-l anunțe. Genthios i-a chemat îndată la dînsul, unde și-aŭ dat soliea. Genthios ar fi vrut să se alieze cu Perseus, dar, pentru a nu adera chiar de odată la cererile deputaților, a pretextat că nu-i pregătit de războiŭ și că nu poate fără bani să între în luptă contra Romanilor. Cu acest răspuns se întoarse Adaeus la Perseus. Regele venise atunci la Stubera și-și refăcea armata așteptînd întoarcerea lui Pleuratos. Dupăce s-a întors și acesta și a auzit Perseus răspunsul lui Genthios, a trimes îndată înapoi pe Adaeus și înpreună cu el pe Glaucias, unul dintre garzii săi de corp, precum și pe acelaș Pleuratos Illyrul, pentrucă știia limba illyră. Deputații trebuiaŭ să repete propunerile lui Perseus și să-i ceară să-și lămurească pretențiile și condițiile sub care vrea să între la învoială. Aceștí noi deputați s-aŭ întors fără să fi făcut mai mare ispravă decît ceilalți și fără să aducă alt răspuns decît dînșii. Genthios rămînea în aceleaș dispoziții, era anume gata să se alieze cu Perseus, dar spunea că are nevoe de bani. Făcîndu-se că n-aude, Perseus trimete atunci pe Hippias, ca să ratifice oarecum înțelegerea cu Genthios, trecînd cu vederea partea principală a afacerii, singurul lucru prin care și putea atrage de partea sa pe acesta."

XXIX, 2-3: „Inaintea iernii s-a întors Hippias, pe care-l trimesese Perseus să închee alianță cu Genthios, cu răspunsul că acesta este gata să între în războiŭ contra Romanilor, dacă i se vor da trei sute de talanți și i se va ga-

ranta reuşita afacerii. Auzind aceasta şi socotind că este numaĭ decît nevoe să-şĭ atragă societatea luĭ Genthios, regele dezignă pe Pantauchos, unul din prietenii săĭ intimĭ, şi-l trimese cu însărcinarea ca să dea consimţimîntul asupra banilor şi să facă jurămîntul reciproc privitor la alianţa de războiŭ, apoĭ să primească dela Genthios ostaticiĭ, pe care-ĭ va dezigna Pantauchos, şi să dea el însuş ostaticiĭ pe care-ĭ va arăta Genthios prin contract, în sfîrşit să se înţeleagă cu acesta asupra chipuluĭ cum să se trimeată ceĭ treĭ sute de talanţĭ. Pantauchos plecă îndată şi, ajungînd la Meteon (Μετέων) din ţara Labeatis (Λαβεάτις), se întîlni acolo cu Genthios şi convinse lesne pe tînăr de a se întovărăşi cu Perseus. Dupăce dar s-aŭ dat jurămintele privitor la alianţa de războiŭ şi s-aŭ aşternut în scris, Genthios trimese fără întîrziere ostaticiĭ ceruţĭ de Pantauchos şi înpreună cu dînşiĭ pe Olympion, care să primească jurămîntul şi ostaticiĭ din partea luĭ Perseus, precum şi pe alţĭ cîţiva care să se îngrijească de transportul banilor. L-a maĭ înduplecat Pantauchos pe Genthios ca să maĭ trimeată totodată şi nişte delegaţĭ, care înpreună cu ceĭ pe care-ĭ va trimete Perseus, să meargă la Rhodos, ca să se înţeleagă asupra alianţeĭ cu Rhodieniĭ. Căcĭ spunea Pantauchus că dacă se va întîmpla să între şi Rhodieniĭ în războiŭ, Romaniĭ vor fi învinşĭ fără îndoială. Invoindu-se şi la aceasta, Genthios a dat delegaţie luĭ Parmenion şi luĭ Morcos ca, dacă vor primi dela Perseus jurămîntul şi ostaticiĭ şi se vor înţelege asupra banilor, să plece în solie la Rhodos. Aceştiia toţĭ au plecat în Macedonia. Pantauchos însă a rămas lîngă Genthios, ca să-l îndemne pe tînăr şi să-l inteţească să nu întîrzie cu pregătirile, ci să apuce să iee înainte duşmanuluĭ locurĭ, oraşe şi aliaţĭ. Maĭ ales îl îndemna să se pregătească pentru războiul marin, căc, îi spunea el, Romaniĭ nefiind pregătiţĭ din punctul acesta de vedere, lesne vor putea, atît Genthios cît şi trimeşiĭ luĭ, să ocupe orĭce localităţĭ ar vrea din Epir şi din Illyria. Genthios, decĭ, împins de aceste sfaturĭ, se pregătĭa pentru războĭul pe apă şi pe uscat. Perseus pe de altă parte, dacă au sosit în Macedonia trimeşiĭ luĭ Genthios şi ostaticiĭ, a plecat din castrele dela rîul Enipeus cu toată cavaleriea şi ĭ-a întîmpinat la Dion. Şi maĭ întîĭu, dacă s-a întîlnit cu deputaţiea, a depus Perseus jurămîntul în faţa întregiĭ cavaleriĭ, căcĭ voĭa ca Macedoneniĭ să cunoască cu siguranţa alianţa cu Genthios,

sperînd că vor căpăta curaj, dacă vor afla de dînsa. Apoĭ a primit ostaticiĭ şi a dat luĭ Olympion pe aĭ săĭ, dintre care maĭ remarcabilĭ eraŭ Limnaeos, fiul luĭ Polemocrates, şi Balauchos, fiul luĭ Pantauchos ; ĭar pe ceĭ însărcinaţĭ de Genthios să primească baniĭ ĭ-a trimes la Pella, ca să-ĭ ĭa de acolo."

XXIX, 5, 7 : „Genthios a făcut multe rele în viaţa luĭ din cauza beţieĭ, pentrucă veşnic era bat, şi zi şi noapte. Şi pe frate-so Pleuratos l-a ucis, pe a căruĭ logodnică, fata luĭ Menunios (Μενούνιος), a luat-o apoĭ el de soţie. Cu supuşiĭ se purta crud."

XXX, 13: „L. Anicius [la anul a. Chr. 168, T. Livius XLIV, 30-32] a supus pe Illyrĭ, şi pe Genthios, regele Illyrilor, cu copiiĭ luĭ ĭ-a dus în triumf."

XXXII, 18 : „Dupăce Issiĭ (Ἴσσιοι) aŭ trimes de maĭ multe orĭ deputaţĭ la Roma ca să se plîngă că Dalmaţiĭ (Δελματεῖς) le devastează ţara şi oraşele de sub stăpînirea lor, anume Epetion şi Tragurion, şi dupăce şi Daorsiĭ (Δαορσοί) aŭ făcut asemenea plîngerĭ, senatul a delegat pe C. Fannius [consul a. Chr. 160] ca să se ducă să cerceteze lucrurile în Illyria, maĭ ales cu privire la Dalmaţĭ. Dalmaţiĭ, cîtă vreme trăise Pleuratos, fusese supuşĭ acestuĭa. Cînd însă a murit Pleuratos şi ĭ-a urmat în domnie Genthios, Dalmaţiĭ aŭ scuturat jugul acestuĭ din urmă şi aŭ început să se războĭască cu neamurile deprin prejur şi să supună popoarele învecinate, pe care le-aŭ făcut pe unele tributare. Tributul consista în fructe şi în grîne."

XXXII, 19 : „La întoarcerea sa C. Fannius a făcut cunoscut senatuluĭ că nu numaĭ Dalmaţiĭ nu vor să dea satisfacere celor nedreptăţiţĭ de dînşiĭ, dar nicĭ macar n-aŭ vrut să-l asculte, spunînd că n-aŭ nimic de a face cu Romaniĭ ; a maĭ arătat apoĭ că n-aŭ vrut să-l găzduĭască nicĭ să-ĭ dea cele trebuitoare pentru întreţinere, ba ĭ-aŭ luat cu sila şi caiĭ, pe care-ĭ căpătase din alt oraş, şi ar fi ajuns chĭar la violenţe personale, dacă n-ar fi cedat la timp şi n-ar fi plecat din ţara lor fără zgomot. Dacă a ascultat senatul cu băgare de samă acestea, a fost jignit de îndărătniciea şi de purtarea necuviincĭoasă a Dalmaţilor şi s-a gîndit că acum e timpul potrivit de a porni cu războĭŭ contra lor din maĭ multe pricinĭ. Maĭ întîĭŭ părţile acestea ale Illyrieĭ, care se întind spre marea adriatică, dela timpul decînd alungase pe Demetrios Pharios, fusese neglijate de Romanĭ cu totul, apoĭ

nu voia senatul ca locuitorii Italiei să se moleşească din cauza păcii prea îndelungate. Căci trecuse doisprezece ani dela războiul cu Perseus şi dela întîmplările din Macedonia. Pentru aceia prin războiul contra Dalmaţilor voia senatul pe de o parte să reînprospăteze avîntul şi spiritul războinic al oştirilor romane, iar pe de alta să-i sparie pe Illyri şi să-i silească să asculte de poruncile Romanilor. Aceasta a fost cauza pentru care Romanii aŭ purces războiŭ contra Dalmaţilor. Pentru străini însă arătaŭ ca pricină a războiului insultele pe care le făcuse Dalmaţii solilor romani". [a. Chr. 156].

II, 65: „La începutul verii Antigonos [Doson, rege al Macedoniei a. Chr. 229-220], dupăce Macedonenii şi Achaeii s-aŭ întors dela ernatic, a mers înpreună cu aliaţii în Laconia. Avea Macedoneni zece mii, care formaŭ falanga, oştire uşoară trei mii, călări trei sute, apoi Agriani (Ἀγριᾶνες) o mie, Galli iar o mie, mercenari cu totul trei mii de pedestri şi trei sute de călări, Achaei aleşi trei mii de pedestri şi trei sute de călări, Megalopolitani, armaţi ca Macedonenii, o mie. Apoi eraŭ dintre aliaţi Beoţi doŭă mii pedestri şi doŭă sute călăreţi, Epiroţi pedestri o mie, călări cincizeci, Acarnani tot pe atîţia, Illyri sub conducerea lui Demetrios Pharios o mie şese sute".

V, 79: 'In armata lui Antiochos, regele Syriei, în lupta dela Raphia contra lui Ptolemaeos, regele Egiptului, a. Chr. 217, „eraŭ Agriani şi Perşi, armaţi cu arcuri şi cu praştii, doŭă mii".?

II, 6: 'Pecînd Scerdilaidas era cu oştirea Illyrilor în Epir, a primit ordin dela regina Teuta să se întoarcă cît mai degrabă, pentrucă „uniia din Illyri aŭ trecut la Dardani [τινὰς τῶν Ἰλλυριῶν ἀφεστηκέναι πρὸς τοὺς Δαρδάνους]".?

IV, 66: „Pecînd Philippos era ocupat cu acestea, i-a venit veste de acasă că Dardanii aŭ hotărît să invadeze Macedonia şi că pentru asta strîng oştire şi fac mari pregătiri. Dacă a aflat acest lucru Philippos, socotind că este nevoe să apere cît mai în pripă Macedonia, s-a rîdicat cu oastea şi s-a întors grabnic înapoi pe acelaş drum pe care venise. Pecînd era să treacă golful ambracic din Acarnania în Epir, l-a întîlnit Demetrios Pharios, care venia cu o corabie, dupăce fusese alungat de Romani din Illyria, precum am arătat mai înainte. Regele l-a primit cu bunăvoinţă şi

ĭ-a spus să se ducă la Corint şi apoĭ de acolo să vie la dînsul prin Thessalia şi Macedonia, ĭar el însuş a străbătut Epirul şi a mers fără întrerupere tot maĭ departe. Dacă a ajuns la Pella, Dardaniĭ, aflînd de sosirea luĭ dela nişte Thracĭ fugarĭ, au fost cuprinşĭ de spaĭmă şi şĭ-aŭ desfăcut oştirea, macarcă ajunsese păn la granițile Macedonieĭ".

V, 97: „Regele Philippos a ocupat Bylazor (Βυλάζωρ), cel maĭ mare oraş al Paeonieĭ, şi care e aşezat la aşa loc potrivit față cu năvălirile Dardanilor în Macedonia, încît prin ocuparea luĭ aproape a scăpat de frica acelora. Căcĭ nu li maı era uşor să invadeze Macedonia, îndatăce Philippos prin ocuparea pomenituluĭ oraş se făcuse stăpîn pe toate trecătorile".

XXVI, 9: „Cînd au venit Dardaniĭ şi aŭ povestit despre Bastarnĭ, cît de numeroşĭ sînt, ce corpurĭ marĭ au şi cu ce curaj întîmpină primejdiile, şi aŭ arătat cum Perseus s-a aliat cu Galliĭ şi că se tem maĭ tare încă de Perseus decît de Bastarnĭ, cerînd ajutor, şi cînd Thessaliĭ, care eraŭ de fața, aŭ confirmat spusele Dardanilor şi s-aŭ rugat şi eĭ de ajutor, senatul a hotărît să trimeată cîțĭva care să cerceteze la fața loculuĭ cele povestite".

XXIV, 8: „Emathia se numĭa altă dată Poeonia".

XXVIII, 11: 'Q Marcius Philippus a trecut din Thessalia în Macedonia prin Perrhaebia'.

XVIII, 29: 'La jocurile istmice T. Quinctius Flamininus a pus un craĭnic să citească următoarea proclamație: „Senatul roman şi proconsulul T. Quinctius, învingătorĭ aĭ regeluĭ Philippos şi aĭ Macedonenilor, declară liberĭ, scutițı de garnizoane şi de dărĭ, şi autonomĭ pe Corinthienĭ, Phoceenĭ, Locri, Euboeĭ, Achaeĭ Phthioțĭ, Magnețĭ, Thessalĭ, Perrhaebĭ".'

XXIII, 4, 6; XXIV, 1: 'Perrhaebiĭ cer prin deputațĭ trimeşĭ la Roma ca să impue luĭ Philippos [după învingerea acestuĭa prin T. Quinctius] să li restitue oraşele, pe care Philippos le răpise dela Perrhaebĭ în timpul războĭuluĭ Romanilor cu Antiochos'.

XXXIV, 10: „Sînt numaĭ patru trecătorĭ peste Alpĭ, una prın țara Ligurilor în apropiere de marea tyrrhenică, alta prin țara Taurinilor (Ταυρῖνοι), pe unde a trecut Hannibal, a treĭa prin țara Salassilor, şi a patra prin țara Rhaetilor".

II, 15: „Pe amîndouă versanturile Alpilor, atît pe acele care privesc spre Rhodanus, cît și pe acele care privesc spre cîmpiile maĭ sus pomenite [care se întind la poalele Alpilor în Italia], colinele și văile sînt locuite, cele despre Rhodanus de Gallii Transalpinĭ așa numițĭ, ĭar cele despre cîmpiile Italieĭ de Taurisci (Ταυρίσκοι), Agonĭ, (Ἄγωνες), și alte multe neamurĭ barbare“.

XXXIV, 10: ‘Pe vremea luĭ Polybios, pela Aquileia, în țara Tauriscilor noricĭ (ἐν τοῖς Ταυρίσκοις τοῖς Νωρικοῖς), s-aŭ găsit bogate mine de aur. Dintruntiĭŭ aŭ exploatat acele mine Italiĭ înpreună cu Tauriscii și peste vreo două lunĭ a scăzut prețul auruluĭ în Italia cu a treĭa parte. Atuncĭ Tauriscii aŭ lepădat tovărășiea Italilor și aŭ exploatat minele singurĭ.’

XXXIX, 1 b: ‘Pe un rege din Illyria l-a chemat Bradyllis (Βράδυλλις).’

II, 17: „[In Gallia transpadană] locurile dinspre izvoarele Paduluĭ sînt ocupate de Laĭ și Lebeciĭ (Λάοι, Λεβέκιοι), apoĭ vin Isombriĭ (Ἴσομβρες), care sînt cel maĭ mare neam dintre acelea, și îndată după Isombri, pelîngă fluvĭu, Gonomaniĭ (Γονομάνοι). Locurile însă despre marea adriatică îl stăpînește un popor altul, vechĭŭ acela tare, care se numește Veneti (Οὐένετοι), și care la obiceĭurĭ și la port nu se deosebesc mult de Gallĭ, dar aŭ altă limbă decît aceștiĭa“.

II, 18: ‘Cauza pentru care s-aŭ retras Galliĭ, dupăce aŭ luat Roma [a. Chr. 392], a fost că Vețeniĭ li invadase teritorĭul.’

II, 23-24: ‘In războĭul Romanilor cu Galliĭ cisalpini, sub consulatul luĭ L. Aemilius și C. Atilius [a. Chr. 225], Vețeniĭ sînt de partea Romanilor; tot așa Galliĭ Gonomanĭ nu se unesc cu ceilalțĭ Gallĭ, ci îmbrățișează cauza romană. Vețeniĭ cu Gonomaniĭ la un loc daŭ în ajutor Romanilor o oștire de douăzecĭ de miĭ de oamenĭ.’

X, 41: „Se anunța că Thraciĭ vecinĭ cu Macedonia, și maĭ ales Maediĭ (Μαιδοί), se gîndesc să năvălească în Macedonia, numaĭ puțin de va lipsi regele [Philippos V] din țară.“

XXIV, 6: „Dupăce a sosit Q. Marcius ca legat în Macedonia [olympiada 149, a. Chr. 184], regele Philippos a evacuat orașele greceștĭ ale Thracieĭ, dar cu regret. Tot așa a îndeplinit și celelalte poruncĭ ale Romanilor, pentrucă voĭa să nu se vadă dușmăniea ce avea în suflet contra lor și să

aibă răgaz pentru a se pregăti de războiu. Cu gîndul acesta a făcut atuncĭ o expediţie contra barbarilor. Mergînd prin mijlocul Thracieĭ a năvălit în ţara Odrysilor, Bessilor şi Dentheletilor (εἰς 'Οδρύσας, Βέσσους, Δενθηλήτους). A ajuns la oraşul luĭ Philippos aşa numit, pe care l-a cuprins, şi aĭ căruĭ locuitorĭ aŭ fugit prin munţĭ. A cutrierat apoĭ tot şesul, pe uniĭ ĭ-a supus cu forţa, alţiĭ s-aŭ supus de bună voe, şi dupăce a aşezat o garnizoană în Philippopolis s-a întors acasă. Garnizoana aceasta însă nu mult după aceĭa a fost alungată de Odrysĭ, care aŭ rupt legămintele faţă de rege."

XXX, 12: 'După învingerea luĭ Perseus regele Odrysilor Cotys (Κότυς) a trimes deputaţĭ la Roma, să ceară să i se restitue copilul care fusese pe vremurĭ ostatic al luĭ Cotys la Perseus şi pe care Romaniĭ îl luase captiv înpreună cu copiiĭ acestuĭa. Totodată Cotys căuta să explice pentru ce fusese nevoit să între în legăturĭ cu Perseus. Romaniĭ ĭ-aŭ restituit copilul.'

Fragmenta grammatica ex Suida, XIV: 'Veracitatea proverbuluĭ ἀναδρομὴ γίγνοιτο κοὐ σφαλλοίμεθα o probează expediţiea luĭ Lysimachos încontra luĭ Dromichaetes, regele Odrysilor.'

XXXIX, 1 b: 'Pe un rege thrac l-a chemat Cersobleptes (Κερσοβλέπτης).'

IX, 35: „Cînd Galliĭ (Γαλάται), dupăce aŭ învins pe Ptolemaeos Ceraunos [a. Chr. 279], nu s-aŭ maĭ temut de Macedonenĭ, de ceilalţĭ n-aŭ maĭ ţinut nicĭo socoteală, şi sub conducerea luĭ Brennus aŭ pătruns până în mijlocul Grecieĭ. Şi lucrul acesta s-ar fi întîmplat de maĭ multe orĭ, dacă n-ar fi fost la marginile Grecieĭ Macedoneniĭ."

IX, 30: „Singurĭ Aetoliĭ dintre toţĭ Greciĭ aŭ rezistat, cînd a năvălit Brennus cu barbariĭ în Grecia."

I, 6: „Pyrrhos a trecut în Italia cu un an maĭ înainte de invaziea în Grecia a Gallilor (Γαλάται), care parte aŭ fost distruşĭ la Delphi, parte aŭ trecut în Asia."

IV, 46: „Galliĭ (Γαλάται) care aŭ scăpat din primejdiea dela Delphi, dacă aŭ ajuns la Hellespont, n-aŭ trecut în Asia, ci atraşĭ de bunătatea pămîntuluĭ depe lîngă Byzantium s-aŭ aşezat acolo. Aŭ învins pe Thracĭ, şi-aŭ aşezat reşedinţa la Tyle şi aŭ adus pe Byzantinĭ în cea maĭ mare primejdie. La început, de cîte orĭ regele Comontorius năvălĭa pe teritoriul lor, trebuĭaŭ să plătească Byzantiniĭ ca dar cîte treĭ orĭ cîte cincĭ miĭ, cîteodată chĭar cîte zece miĭ monede de

aur, ca să nu li devasteze ţara. Maĭ tîrziŭ aŭ fost siliţĭ să plătească pe fiecare an cîte optzecĭ de talanţĭ tribut, şi aceasta până la timpul luĭ Cavarus, sub domniea căruĭa regatul luĭ a fost răsturnat şi tot poporul Gallilor, învins la rîndul luĭ de Thracĭ, a fost distrus cu desăvîrşire."

IV, 52: „In timpul cînd regele Gallilor (Γαλάται) Cavarus venise la Byzantium şi se silĭa să facă să înceteze războiul [dintre Byzantinĭ şi Prusias I regele Bithynilor, a. Chr. 246-192], oferind intermedierea sa, şi Prusias şi Byzantinĭĭ ĭ-aŭ ascultat propunerile."

VIII, 24: „Cavarus, regele Gallilor (Γαλάται) din Thracia, avea o fire într-adevăr regească şi mărinimoasă şi făcuse sigură navigarea negustorilor în marea neagră, ĭar Byzantinilor în războaele lor cu Thracĭĭ şi cu Bithyniĭ lĭ-a fost de mare ajutor. Om de treabă de altfel, a fost stricat însă dela o vreme de linguşitorul Sostratos de loc din Chalcedon.'

II, 5: 'Pe timpul regineĭ Teuta [aproximativ a. Chr. 230] Illyriĭ ocupă oraşul din Epir Phoenice prin trădarea Gallilor (Γαλάται), care fusese tocmiţĭ ca mercenarĭ, în număr de opt sute, de Phoenicenĭ ca să le apere oraşul.'

II, 65: 'O mie de Gallĭ (Γαλάται) mercenarĭ în oştirea luĭ Antigonos Doson.' Vezĭ locul în întregime maĭ sus.

V, 3,17: 'Călăreţĭ Gallĭ (Γαλάται) mercenarĭ în oştirea luĭ Philippos în războĭul contra Eleilor [aproximativ 220-217 a. Chr.].'

XXVI, 9: 'Gallĭ (Γαλάται) în oştirea luĭ Perseus.' Vezĭ locul în întregime maĭ sus.

§ 44. Appianus, ed. Firmin Didot, Paris, 1877. De rebus illyricis.

1. „Greciĭ numesc Illyrĭ (Ἰλλυριοί) toate neamurile care locuesc maĭ sus de Macedonia şi de Thracia, dela Chaonĭ şi Thesprotĭ până la fluviul Istru. Aceasta-ĭ lungimea regiunii. Lăţimea-ĭ dela părţile muntoase ale Macedonilor şi Thracilor până la Paeonĭ [=Pannonĭ], la marea ionică şi la poalele Alpilor. Lăţimea-ĭ de cincĭ zile, lungimea de treizecĭ, după cum spun Greciĭ. După Romanĭ, care aŭ măsurat ţara, lungimea-ĭ peste şese miĭ de stadiĭ, ĭar lăţimea cam de o mie două sute".

2. „Spun că ţara-şĭ trage numele dela Illyrios, fiul luĭ Polyphemos. Se spune că din ciclopul Polyphemos şi din Galateia s-aŭ născut Celtos, Illyrios şi Galas, care aŭ ple-

cat din Sicilia şi aŭ domnit peste popoarele numite dela eĭ Celţĭ, Illyrĭ şi Gallĭ. Dintre multele poveştĭ care se maĭ povestesc aceasta-mĭ pare maĭ plauzibilă. Illyrios a născut băeţiĭ Encheleus, Autarieus, Dardanos, Maedos, Taulas, Perrhaebos şi fetele Partho, Daortho, Dassaro şi cîteva altele. Din aceştĭ copiĭ aŭ eşit Taulantiĭ (Ταυλάντιοι), Perrhaebiĭ (Περραιβοί), Encheleiĭ (Ἐγχελέες), Autariĭ (Αὐταριεῖς), Dardaniĭ (Δάρδανοι), Partheniĭ (Παρθηνοί), Dassaretiĭ (Δασσαρήτιοι) şi Darsiĭ (Δάρσοι). Se crede că din Autarieus s-a născut Pannonios orĭ Paion şi că din Paion s-aŭ născut Scordiscos şi Triballos, din care aŭ eşit popoarele cu acelaş nume. Dar acestea le las pe seama archeologilor".

3. „Neamurile Illyrilor, ca într-o aşa de mare ţară, sînt multe. Renumite încă şi astăzĭ sînt acel al Scordiscilor (Σκορδίσκοι) şi acel al Triballilor (Τριβαλλοί), care până întratîta s-aŭ sfîşiat în războae uniĭ cu alţiĭ, încît cîţĭ aŭ maĭ rămas dintre Triballĭ aŭ fugit la Geţĭ (Γέται) peste Istru, aşa că neamul lor, înfloritor până pe timpul luĭ Philipp şi Alexandru, nu se maĭ pomeneşte astăzĭ prin aceste locurĭ. Scordisciĭ la rîndul lor, slăbiţĭ tare din luptele contra Triballilor, aŭ păţit şi eĭ aceĭaş soartă din partea Romanilor, aşa că aŭ fost şi eĭ nevoiţĭ să fugă în insulele Istruluĭ. Cu vremea uniĭa aŭ eşit de acolo şi s-aŭ aşezat prin părţile dela margine ale Paeonilor [— Pannonilor], de unde şi până astăzĭ sînt Scordiscĭ în Paeonia. Tot aşa aŭ păţit şi Ardiaeiĭ (Ἀρδιαῖοι), care eraŭ ceĭ maĭ puternicĭ dintre Illyrĭ pe mare, din partea Autarieilor, care dintre Illyrĭ eraŭ ceĭ maĭ puternicĭ pe uscat: aŭ fost distruşĭ de Autarieĭ, dupăce adusese şi eĭ acestora marĭ pĭerderĭ. Puternicĭ pe mare după Ardieĭ aŭ devenit atuncĭ Liburniĭ (Λιβυρνοί), alt neam de Illyrĭ, care prădaŭ pe marea ionică şi prin insule cu corăbiĭ luţĭ şi uşoare, de unde şi până astăzĭ Romaniĭ numesc liburnice asemenea vase".

4. „Autarieiĭ la rîndul lor aŭ căzut în ultima calamitate din cauza pedepseĭ din partea luĭ Apollo. Eĭ anume aŭ fost părtaşĭ cu Molistomos şi cu Celţiĭ aşa numiţĭ Cimbri (Κελτοί, Κίμβροι) la expediţiea contra Delphilor. Ceĭ maĭ mulţĭ aŭ perit înainte de atac din cauza ploiĭ şi furtuniĭ şi trăsnetelor date peste dînşiĭ, ĭar pe ceĭ care s-aŭ întors acasă ĭ-a năpădit o mulţime nemăsurată de broaşte, care, dacă aŭ putrezit, aŭ stricat apele. Din cauza exhalaţiilor rele ale pămîntuluĭ s-a

născut o molimă printre Illyrĭ, de care aŭ perit maĭ ales Autarieiĭ, până ce aŭ fost nevoițĭ să fugă din țara lor, şi fiindcă pe unde ajungeaŭ duceaŭ boala cu dînşiĭ, şi nimenĭ nu voĭa să-ĭ primească de groaza aceasta, aŭ străbătut drum de doŭăzecĭ şi treĭ de zile şi s-aŭ aşezat în pămîntul mlăştinos şi anevoe de locuit al Geților lîngă Bastarnĭ. La Celțĭ pe de altă parte Apollo a dat cutremure de pămînt care le-a dărîmat oraşele, şi răul n-a încetat, până ce şi eĭ aŭ trebuit să fugă de acasă şi aŭ năvălit în țara Illyrilor, tovarăşiĭ lor la păcat şi care eraŭ slăbițĭ de molimă. Dupăce aŭ prădat aicĭ o bucată de vreme, a dat boala peste dînşiĭ şi aŭ fugit şi de acolo, până ce aŭ ajuns devastînd la Pyrene. De acolo s-aŭ întors ĭar spre răsărit şi Romaniĭ, aducîndu-şĭ aminte de ce pătimise dela Celțĭ altă dată şi temîndu-se să nu năvălească şi aceştiĭa în Italia, lĭ-au eşit cu consuliĭ înainte, dar aŭ perit cu toată oştirea. Această păţeală a Romanilor a vîrît mare spaĭmă de Celțĭ în toată Italia, pânăce şĭ-au ales Romaniĭ să-ĭ conducă pe C. Marius, care de curînd dovedise pe Numizĭ şi pe Mauritanĭ, şi atuncĭ aŭ învins pe Cimbri şi au făcut mare măcel într-înşiĭ. Celțiĭ, slăbițĭ şi fără putere de a maĭ căuta adăpost prin alte țărĭ, s-aŭ întors acasă la dînşiĭ, dupăce şi făcuse altora şi pătimise eĭ înşişi multe nenorocirĭ.“

5. „Acest sfîrşit l-a avut prin Apollo impietatea Illyrilor şi Celților. Cu toate acestea tot nu s-aŭ lăsat Illyriĭ de a prăda templul zeuluĭ, căcĭ uniĭa din eĭ, maĭ ales Scordisciĭ, apoĭ Maediĭ şi Dardaniĭ, tot înpreună cu Celțiĭ, au năvălit în Macedonia şi Hellas şi au prădat multe temple, între altele şi pe cel dela Delphi, perzînd însă mulțĭ dintre aĭ lor şi atuncĭ. Ĭar Romaniĭ, cînd s-au împlinit 32 de anĭ dela primul lor războĭŭ cu Celțiĭ, aŭ purces războĭŭ cu Illyriĭ din cauza acestuĭ sacrilegĭu sub conducerea luĭ L. Scipio, pecînd stăpînĭaŭ deja peste Grecĭ şi peste Macedonenĭ. Se zice că neamurile de prin prejur n-aŭ dat ajutor sacrilegilor, ci ĭ-au lăsat în prada Romanilor, aducîndu-şĭ aminte de nenorocirile ce dăduse peste toțĭ Illyriĭ din cauza Autarieilor. Scipio pe Scordiscĭ ĭ-a distrus şi cîțĭ aŭ maĭ rămas dintre aceştiĭa aŭ scăpat cu fuga şi s-aŭ adăpostit la Istru şi prin insulele Istruluĭ, pe Maedĭ însă şi pe Dardanĭ ĭ-a lăsat în pace, corupt fiind de aurul sfînt. Şi mulțĭ scriitorĭ romanĭ spun că din cauza aceasta au fost atîtea războae civile după

L. Scipio, până ce a venit monarhiea. Şi acestea fie spuse ca introducere despre acele popoare pe care Grecii le numesc Illyrĭ."

6. „Romaniĭ însă şi pe aceste popoare, şi pe Paeonĭ [= Pannonĭ], şi pe Raetĭ (Ῥαιτοί), şi pe Noricĭ, şi pe Mysiĭ din Europa, precum şi pe celelalte neamurĭ vecine, cîte locuesc de a dreapta Istruluĭ, le deosebesc, ca şi Greciĭ, de Grecĭ, şi le numesc pe fiecare cu numele lor particular, în comun însă pe toate la un loc le cuprind sub numele de Illyris. Cum aŭ ajuns eĭ la această părere, n-am putut afla. Dar o au şi până astăzĭ. Pentru aceĭa şi tributul acestor popoare, cîte se întind dela izvoarele Istruluĭ până la marea Pontuluĭ, îl socotesc la un loc şi-l numesc tributul Illyriculuĭ. Cum au supus apoĭ Romaniĭ aceste popoare, am spus deja, cînd am vorbit despre Creta, că n-am putut afla date precize, cînd am şi rugat pe ceĭ care pot, să spue maĭ multe. Eu voĭu însemna aĭcĭ cît am putut afla."

7. „Agron era un rege care stăpînĭa peste o parte din Illyrĭ pelîngă golful ionic, peste care golf stăpînise şi Pyrrhos, regele Epiruluĭ, şi succesoriĭ luĭ Pyrrhos. Agron cuprinse şi o parte din Epir, apoĭ Corcyra şi Epidamnos şi Pharos, unde avea garnizoane. Vrînd el maĭ departe să supună şi restul golfuluĭ ionic, o insulă, numită Issa, a chemat pe Romanĭ în ajutor. Aceştiĭa aŭ trimes deputaţĭ ca să cerceteze ce are de împărţit Agron cu Issieniĭ (Ἴσσιοι). Pecînd încă eraŭ pe mare deputaţiĭ, ĭ-aŭ atacat Illyriĭ cu corăbiile, şi dintre Issienĭ au ucis pe deputatul Cleemporos, ĭar dintre Romanĭ pe Coruncanius. Ceilalţĭ Romanĭ şi Issienĭ au scăpat cu fuga. Romaniĭ au purces atuncĭ războĭŭ pe apă şi pe uscat contra Illyrilor şi în vremea asta a murit Agron, lăsînd după el un copil mic, numit Pinnes (Πίννης), supt epitropiea mameĭ vitrige a copiluluĭ. Atuncĭ Demetrios, guvernatorul pus de Agron al insuleĭ Pharos, a dat Romanilor prin trădare aceastǎ insulă precum şi insula Corcyra (căcĭ pe amîndouă le avea în stăpînire Demetrios), ĭar Romaniĭ aŭ maĭ atras de partea lor Epidamnos şi aŭ trimes o flotă în ajutorul Epidamnuluĭ şi Isseĭ, pe care le asediase Illyriĭ. Illyriĭ aŭ părăsit asedĭul şi o parte din eĭ, Atintaniĭ (Ἀτιντανοί), aŭ trecut de partea Romanilor. In urma acestora soţiea luĭ Agron a trimes deputaţĭ la Roma, care să restitue captiviĭ şi să dea fugariĭ, rugîndu-se de ertare. Romaniĭ aŭ răspuns că Corcyra

și Pharos și Issa și Epidamnos și Atintanii sînt deja în stăpînirea Romanilor, Pinnes să stăpînească peste rest și să fie prieten Romanilor cu condiție ca să nu se atingă de posesiunile romane mai sus spuse și să nu poată pluti dincolo de Lissos mai mult de două corăbii illyre, și acelea nearmate. Regina a primit toate aceste condiții."

8. „Acestea aŭ fost primele ciocniri ale Romanilor cu Illyrii. Romanii aŭ lăsat apoi libere Corcyra și Apollonia, iar lui Demetrios i-au dat ca răsplată pentru trădare cîteva localități. Pecînd însă Romanii eraŭ prinși în războiŭ cu Gallii dela Padus, războiŭ care a ținut trei ani, Demetrios s-a apucat de piraterie pe mare, învremece atrase de partea sa pe Istri (Ἴστροι), alt neam de Illyri, și convinse pe Atintani să părăsească pe Romani și să se unească cu dînsul. Romanii însă, îndatăce s-aŭ așezat afacerile cu Gallii, aŭ stîrpit întîiu pe pirați, iar la anul după aceia aŭ plecat contra lui Demetrios și contra Illyrilor care se unise cu dînsul. Și pe Demetrios, care fugise întîiŭ la regele Macedoniei Philippos și apoi iar se întorsese și se apucase de prădat pe golful ionic, l-aŭ omorît și patriea lui Pharos aŭ distrus-o. Pe Illyri însă i-aŭ ertat de hatîrul lui Pinnes, care s-a pus pentru dînșii. Și aceasta a fost a doua ciocnire a Romanilor cu Illyrii."

9. „In cele ce urmează nu se povestesc evenimentele petrecute la toți Illyrii dintr-un timp oarecare la olaltă considerați, ci se urmărește istoricul fiecărui neam illyr aparte. Romanii eraŭ în războiŭ cu Macedonenii și Perseus era rege al Macedonenilor după Philippos. Pe vremea aceia Genthius, regele altor Illyri, s-a prins în războiŭ, pentru bani, alături de Perseus și a năvălit asupra Illyrilor celor de sub stăpînirea Romanilor, iar pe deputații trimeși de Romani la dînsul i-a legat, susținînd că nu-s deputați, ci spioni. Atunci Anicius, generalul roman, pe mare a prins cîteva corăbii ale lui Genthius, iar pe uscat l-a învins într-o bătălie, l-a asediat într-o cetate și i a ordonat, în urma rugămintelor lui de ertare, sa se predea Romanilor. Genthius a cerut să i se acoarde trei zile de deliberare și i s-aŭ acordat. Apoi văzînd că în vremea asta supușii lui s-au dat de partea Romanilor, a venit la Anicius și i-a căzut la genunchi. Anicius l-a îmbărbătat și l-a sculat în picioare. L-a poftit chiar la masă, dar dupăce a mîncat a ordonat lictorilor să-l pună la închi-

soare, şi apoĭ l-a dus la Roma împreună cu fiiĭ luĭ ca pradă de triumf. Tot acest războiŭ cu Genthius a ţinut 20 de zile. Pela cele 70 de oraşe ale luĭ Genthius a trecut, din ordinul senatuluĭ, cînd se întorcea la Roma, Aemilius Paulus, dupăce învinsese pe Perseus, şi, cum eraŭ ele îngrijorate, lĭ-a făgăduit ertare de cele întîmplate, dacă vor da tot argintul şi aurul ce vor fi avînd. Oraşele s-aŭ învoit, şi Aemilius Paulus a pus atuncĭ în fiecare din ele cîteo parte din oştire şi a dat ordin comandanţilor ca în aceĭaş zi, toţĭ, în răvărsatul zorilor să anunţe prin craĭnic ca în timp de treĭ ceasurĭ să se aducă baniĭ în pĭaţă şi apoĭ, dupace vor fi fost aduşĭ baniĭ, să deĭe oraşele în pradă. Şi aşa a prădat Paulus 70 de oraşe într-un singur ceas."

10. „Alte popoare illyrice, Ardeiĭ şi Palariĭ (Ἀρδιαῖοι, Παλάριοι), aŭ devastat într-o vreme Illyria supusă Romanilor. Aceştiia, fiindcă eraŭ ocupaţĭ pe aĭurea, aŭ trimes întîiŭ deputaţĭ să reclame, dar fiindcă reclamarea n-a avut nicĭun efect, aŭ trimes înpotriva lor zece miĭ de pedestraşĭ şi şese sute de călărĭ. Illyriĭ, aflînd de aceasta şi fiind încă nepregătiţĭ, aŭ trimes deputaţĭ ca să arăte căinţă şi să se roage de ertare. Senatul a ordonat să se plătească despăgubirĭ celor vătămaţĭ, dar Illyriĭ n-au vrut să plătească despăgubirĭ, şi atuncĭ a plecat contra lor Fulvius Flaccus. Şi războĭul acesta s-a sfîrşit numaĭ cu expediţiea. Cel puţin eu vreun sfîrşit hotărît al luĭ n-am putut să aflu. Incontra Iapodilor apoĭ, a celor care locuesc dincoace de Alpĭ, au purtat războiu Sempronius Tuditanus şi Tiberius Pandusas. Şi se pare că li s-au supus Iapodiĭ (Ἰάποδες). Tot aşa se pare că Segestaniĭ (Σεγεστανοί) au fost supuşĭ de L. Cotta şi Metellus. Dar nu mult după aceĭa şi uniĭ şi alţiĭ s-au desfăcut de Romanĭ".

11. „Dalmaţiĭ, alt neam de Illyrĭ, aŭ năvălit asupra Illyrilor supuşĭ Romanilor şi n-au vrut să primească pe deputaţiĭ trimeşĭ dela Roma pentru această afacere. Au plecat atuncĭ cu războiu contra lor Romaniĭ sub conducerea consuluĭ Marcius Figulus. Dar pecînd îşĭ făcea castrele Figulus, au năvălit Dalmaţiĭ, au învins posturile şi l-au alungat din castre la cîmpie. De abĭa la fluvĭul Narona s-a oprit Figulus din fugă. Dupăce s-au întors Dalmaţiĭ (era acum începutul ĭerneĭ), Figulus a crezut că-ĭ va putea lovi fără veste, dar ĭ-a găsit pe toţĭ adunaţĭ deprin oraşe la un loc, pregătiţĭ contra ataculuĭ. I-a alungat cu toate acestea

în orașul Delminia (Δελμίνια), dela care li se și trage numele de Dalmatĭ. Fiindcă însă așa în treacăt nu putea întreprinde nimic înpotriva uneĭ cetățĭ tarĭ, cum era Delminia, ĭar mașinĭ de războĭŭ să întrebuințeze nu putea din cauza înălțimiĭ celeĭ marĭ pe care era clădită cetatea, a atacat și a cuprins celelalte cetățĭ ale Dalmatilor, care rămăsese cu rară populație din cauza emigrăriĭ celeĭ marĭ în Delminion (Δελμίνιον). Apoĭ s-a întors Fιgulus contra Delminiuluĭ și a început a arunca din catapulte măcĭucĭ de cîte doĭ coțĭ de lungĭ, învălătucite cu cîlțĭ și unse cu smoală și cu pucĭoasă, care se aprindeaŭ prin zvîrlitură și zburaŭ ca niște făcliĭ aprinse, și pe unde ajungeaŭ ardeaŭ tot, astfel că mare parte din cetate a ars și cu asta s-a sfîrșit războĭul luĭ Figulus cu Dalmatiĭ. La un timp după aceĭa Caecilius Metellus consulul, fără să fi făcut Dalmatiĭ vreun neajuns, a făcut să se decreteze războĭŭ contra lor din dorința de a triumfa. Și în adevăr Dalmatiĭ l-aŭ primit ca prietin, și dupăce a petrecut ĭarna Metellus în orașul Salona, s-a întors la Roma și a triumfat."

12. „Pe vremea cînd administra Caesar provinciea Gallia ca proconsul Dalmatiĭ aceștiĭa înpreună cu alțĭ Illyrĭ, cîțĭ înflorĭaŭ pe vremea aceĭa, aŭ luat Promona (Πρωμόνα) dela Liburnĭ (Λιβυρνοί), alt neam de Illyrĭ și aceĭa. Liburniĭ s-au supus atuncĭ Romanilor și aŭ apelat la Caesar, care era în apropiere. Caesar a trimes întîĭŭ să ceară dela ceĭ care ocupaŭ Promona să dea orașul înapoĭ Liburnilor, apoĭ, fiindcă Illyriĭ nu ĭ-aŭ ținut în samă cererea, a trimes multă oștire contra lor, dar toată oștirea aceasta a fost distrusă de Illyrι. Caesar nu șĭ-a răsplătit, pentrucă n-a avut vreme, încurcat fiind în discordiile cu Pompeius. Iar dupăce discordiea a izbucnit în războĭŭ, Caesar cu oștirea cîtă o avea pelîngă dînsul a trecut marea ionică în timp de ĭarnă și a purces contra luĭ Pompeius în Macedonia. Din ceĭalaltă oștire o parte a dus-o Antonius luĭ Caesar în Macedonia, străbătînd și el marea ionică pe timp de ĭarnă foarte grea, ĭar cincĭsprezece cohorte de pedestrime și treĭ miĭ de călărețĭ a căutat să le ducă luĭ Caesar Gabinius prin Illyria, încunjurînd marea. Illyriĭ însă, de frica celor ce făcuse înpotriva luĭ Caesar, gîndindu-se că victoriea luĭ Caesar ar fi pentru dînșiĭ peirea, aŭ năvălit și aŭ ucis toată oștirea luĭ Gabinius. Numaĭ Gabinius și cîțiva puținteĭ aŭ putut scăpa cu fuga. Mulțĭ banĭ și multă putere aŭ căpătat atuncĭ Illyriĭ din prada luată."

13. „Caesar“ era ocupat atuncĭ cu Pompeius şi, după moartĕa luĭ Pompeius, cu afacerile de multe felĭurĭ ale partiduluĭ acestuĭa. Dupăce însă a pus toate lucrurile la cale, s-a întors la Roma şi se pregătĭa să plece contra Geţilor şi Parţilor. S-aŭ temut atuncĭ Illyriĭ să nu-ĭ atace Caesar şi pe dînşiĭ, pentrucă-ĭ eraŭ în cale. Şi aŭ trimes deputaţĭ la Roma să se roage de ertare pentru cele întîmplate, şi şĭ-aŭ oferit Romanilor prieteniea şi alianţa, lăudîndu-se că ar fi un popor puternic tare. Caesar, măcarcă se grăbĭa contra Parţilor, lĭ-a răspuns totuş cu demnitate că în prietenie nu-ĭ va putea primi, cînd aŭ făcut asemenea lucrurĭ, îĭ va erta însă, dacă vor plăti tribut şi vor da ostaticĭ, şi în urma făgăduinţiĭ lor că primesc aceste condiţiĭ trimese pe Vatinius cu treĭ legiunĭ şi cu multă cavalerie, ca să li impună cîteva uşoare impozite şi să primească ostaticiĭ. Dupăce însă a fost ucis Caesar, Illyriĭ, crezînd că puterea Romanilor stătuse în el şi că dispăruse înpreună cu dînsul, n-aŭ maĭ ascultat de Vatinius nicĭ în privinţa tributuluĭ nicĭ în celelalte privinţĭ. La încercarea luĭ Vatinius de a întrebuinţa forţa eĭ aŭ răspuns năvălind şi omorîndu-ĭ cincĭ cohorte înpreună cu şeful cohortelor, Baebius, bărbat de rang senatorial. Vatinius cu restul armateĭ s-a retras la Epidamnos, şi armata aceĭa, înpreună cu Macedonia şi cu Illyriĭ, cîţĭ eraŭ sub stăpînirea romană, a încredinţat-o senatul luĭ Brutus Caepio, omorîtorul luĭ Caesar, cînd tot atuncĭ a încredinţat Syria luĭ Cassius, altuĭa dintre omorîtorĭ. Dar şi aceştiĭa, ocupaţĭ cu războĭul contra luĭ Antonius şi a celuĭ de al doilea Caesar, numit Augustus, n-aŭ avut vreme să se ocupe şi cu Illyriĭ.“

14. „Paeoniĭ [= Pannoniĭ] sînt un popor mare la Istru, care se întinde în lungime dela Iapodĭ până la Dardanĭ. Paeonĭ îĭ numesc Greciĭ, ĭar Romaniĭ îĭ numesc Pannonĭ şi-ĭ numără la Illyricum, dupăcum am spus maĭ sus. Pentru aceĭa şi despre dînşiĭ socot potrivit să vorbesc aicĭ cu ocaziea Illyrilor. Mare nume şĭ-a făcut acest popor încă depe vremea Macedonenilor, cînd Agrianiĭ, care sînt Paeonĭ [=Paeonĭ] din părţile de jos ale Paeonieĭ, colonĭ de aĭ Illyrilor, aŭ fost de mare ajutor luĭ Philipp şi luĭ Alexandru. Iar în urma expediţieĭ fără succes a luĭ Cornelius contra Paeonilor [= Pannonilor] mare spaĭmă de dînşiĭ a întrat în toţĭ Italiĭ, şi multă vreme consuliĭ următorĭ aŭ hezitat să purceadă cu războĭŭ contra lor. Pentru timpurile maĭ vechĭ atîtea am

putut afla cu privire la Illyrĭ şi la Paeonĭ, şi nicĭ în memoriile celuĭ de al doilea Caesar, Augustus numitul, n-am găsit ştirĭ privitoare la istoriea veche a Paeonilor.“

15. „Şi alte popoare illyre, în afară de cele pomenite, se pare că s-aŭ supus Romanilor încă din timpurile maĭ de demult, dar cum, n-am putut afla. Căcĭ Augustus n-a însemnat în scris faptele altora, ci numaĭ pe ale sale propriĭ: cum pe ceĭ care se răsculase ĭ-a făcut din noŭ tributarĭ, cum a supus pe alţiĭ care fusese neatîrnaţĭ până la dînsul, şi cum a ajuns să stăpînească toate neamurile, barbare şi războĭnice, cîte trăesc pe culmile Alpilor şi care prădaŭ până la dînsul Italia învecinată. Şi mi-ĭ de mirare că multe şi marĭ oştirĭ romane aŭ putut străbate Alpiĭ contra Celţilor şi Iberilor şi aŭ trecut cu viderea aceste neamurĭ, şi că însuş C. Caesar, bărbatul cel maĭ norocos la războae, n-a căutat să le supună cînd purta războĭŭ cu Galliĭ şi a ernat zece anĭ prin acele locurĭ. Se vede că ceilalţĭ, în graba de a ajunge unde-şĭ propusese, se gîndĭaŭ numaĭ să treacă Alpiĭ, ĭar Caesar era preocupat numaĭ de afacerile cu Galliĭ şi a tot amînat să hotărască asupra Illyrilor, maĭ ales că îndată după războĭul cu Galliĭ aŭ venit luptele cu Pompeius. De altfel se pare că fusese însărcinat, alăturĭ cu supunerea Gallilor, şi cu guvernarea Illyriculuĭ, negreşit numaĭ a aceleĭ părţĭ din Illyric care era pe atuncĭ sub stăpînirea Romanilor.“

16. „Augustus a supus complect toate aceste popoare şi, în comparaţie cu lipsa de activitate a luĭ Antonius, a înşirat către senat serviciile făcute, cînd a scăpat Italia de incursiile dese ale unor neamurĭ grele de dovedit. El a supus într-o singură expediţie pe Oxyaeĭ, Pertheenatĭ, Bathiatĭ, Taulantiĭ, Cambaeĭ, Cinambri, Meromenuĭ şi Pyrissaeĭ (Ὀξυαῖοι, Περθεηνᾶται, Βαθιᾶται, Ταυλάντιοι, Καμβαῖοι, Κινάμβροι, Μερομέννοι, Πυρισσαῖοι). Cu maĭ multă greutate aŭ fost supuşĭ şi siliţĭ să plătească tributul, pe care refuzase să-l maĭ plătească, Docleatiĭ, Carniĭ, Interphruriniĭ, Naresiĭ, Glintidioniĭ şi Tauriscĭĭ (Δοκλεᾶται, Κάρνοι, Ἰντερφρουρῖνοι, Ναρήσιοι, Γλιντιδίωνες, Ταυρίσκοι). După subjugarea acestora i s-aŭ supus de frică neamurile vecine, anume Hippasiniĭ şi Bessiĭ (Ἱππασῖνοι, Βεσσοί). Pe alţiĭ, care se revoltase, anume pe insulariĭ Meliteuĭ şi Corcyrenĭ [= Corcyra Nigra, Curzola] (Μελιτηνοί, Κορκυρηνοί), ĭ-a distrus cu desăvîrşire, pentrucă făceaŭ prădăciunĭ pe mare, şi anume pe bărbaţiĭ în putere ĭ-a ucis, ĭar restul populaţieĭ l-a vîndut.

Liburnilor (Λιβυρνοί), pentrucă şi eĭ făceaŭ piraterie, lĭ-a luat corăbiile. Dintre Iapodiĭ de dincoace de Alpĭ Moentiniĭ şi Avendeatiĭ (Μοεντῖνοι, Αὐενδεᾶται) i s-aŭ supus cînd s-a apropiat de ţara lor, Aurupiniĭ însă (Αὐρουπῖνοι), ceĭ maĭ numeroşĭ şi maĭ războĭnicĭ dintre aceştĭ Iapodĭ, s-aŭ strîns deprin sate într-un oraş, apoĭ la apropierea luĭ aŭ fugit în pădurĭ. Caesar a cuprins oraşul, dar nu l-a ars, cu nădejdea că barbariĭ aŭ să i se predee. Şi i s-aŭ şi predat în adevăr, şi lĭ-a restituit oraşul să-l locuĭască."

17. „Foarte mult de muncă ĭ-aŭ dat Salassiĭ (Σαλασσοί), Iapodiĭ de dincolo de Alpĭ, Segestaniĭ (Σεγεστανοί), Dalmatiĭ, Daesitiatiĭ (Δαισιτιᾶται) şi Paeoniĭ [= Pannoniĭ], care aceştĭ din urmă sînt ceĭ maĭ îndepărtaţĭ dela Salassĭ. Salassiĭ locuesc pe ceĭ maĭ înalţĭ Alpĭ, prin munţĭ greŭ de străbătut, cu drumurĭ strîmte şi anevoĭoase. Pentru aceĭa îşĭ păstrase libertatea, ba cereaŭ chĭar plată dela ceĭ care treceaŭ pelîngă ţara lor. Asupra lor năvăli fără veste Vetus (Οὐέτερ), care ocupă strîmtorile pe furiş şi-ĭ ţinu înpresuraţĭ timp de doĭ anĭ, pănăce, din nevoea de sare, de care duc mare lipsă, fură siliţĭ să primească garnizoane. Îndată însă ce s-a retras Vetus, Salassiĭ alungară garnizoanele romane, ocupară strîmtorile, şi oştirea trimeasă de Caesar contra lor nicĭ n-o maĭ luară în samă, ca pe una ce în adevăr chĭar n-avea să facă vreo mare ispravă. Pentru aceĭa Caesar, fiindcă se aştepta la un războĭŭ cu Antonius, s-a învoit să-ĭ lese liberĭ şi nepedepsiţĭ pentru cele făcute contra luĭ Vetus. Salassiĭ primiră această hotărîre cu bănuĭală, adunară o mare cătăţime de sare şi începură să prade prin provinciea romană, pănă ce fu trimes contra lor Messala Corvinus, care-ĭ supuse prin foame. Şi aşa aŭ fost supuşĭ Salassiĭ."

18. „Iapodiĭ de dincolo de Alpĭ, popor puternic şi sălbatec, de doŭă orĭ aŭ respins pe Romanĭ în timp cam de doŭăzecĭ de anĭ, aŭ atacat Aquileia şi aŭ prădat Tergestum, colonie romană. Pecînd înainta Caesar contra lor pe drumul stîncos şi aspru, Iapodiĭ îĭ făceaŭ calea şi maĭ grea tăind copaciĭ. Şi cînd Caesar urca, eĭ tot fugĭaŭ în altă pădure şi-l atăcaŭ din ascunzătorĭ. Caesar însă, care presupunea aceasta, trimetea totdeauna pe uniĭa să se urce pe crestele munţilor de o parte şi de alta a drumuluĭ, şi aceştiĭa înaintaŭ odată cu dînsul pe de lăturĭ, învremece el mergea prin părţile de jos şi tăĭa pădurea. Iapodiĭ se tot repezĭaŭ deprin as-

cunzătorĭ şi rănĭaŭ pe mulţĭ, dar eĭ însiş perĭaŭ ucişĭ în maĭ mare număr de Romaniĭ care deprin părţile de sus ale munţilor năvălĭaŭ asupra lor. Cîţĭ aŭ rămas din eĭ aŭ fugit prin desişurile munţilor şi şĭ-aŭ părăsit oraşul, numit Terponos (Τέρπωνος). Oraşul l-a luat Caesar, dar nu l-a ars, în nădejdea că şi Iapodiĭ aŭ să se predee. Şi în adevăr s-aŭ predat."

19. „După aceĭa a mers asupra altuĭ oraş, Metulos (Μετοῦλος), capitala Iapodilor, aşezată într-un munte foarte păduros, pe doŭă vîrfurĭ, între care se găseşte o rîpă strîmtă. Tinerĭ războinicĭ în număr cam de vreo treĭ miĭ, vitejĭ luptătorĭ şi bine înarmaţĭ, respingeaŭ cu uşurinţă pe Romaniĭ care asediaŭ zidurile cetăţiĭ. Romaniĭ rîdicaŭ valurĭ de pămînt, Metuleniĭ însă li stricaŭ lucrul, năvălind din cetate şi zi şi noapte, ĭar pe luptătoriĭ romanĭ îĭ înproşcaŭ depe zidurĭ cu maşinĭ, pe care le căpătase din războiul luĭ D. Brutus contra luĭ Antonius şi a luĭ Augustus. Iar cînd zidul a început să se strice, Metuleniĭ aŭ făcut altul maĭ înăuntru şi aŭ trecut depe zidul cel dărîmat pe cel noŭ. Romaniĭ aŭ dat foc ziduluĭ celuĭ vechĭŭ şi în jurul celuĭ noŭ aŭ rîdicat doŭă valurĭ de pămînt, şi dela ele pănă la zidul cetăţiĭ aŭ pregătit patru punţĭ. Cînd aceste pregătirĭ aŭ fost gata, Caesar a trimes cîtăva oştire spre părţile de din dosul cetăţiĭ, ca să distragă din partea aceĭa pe duşman, ĭar celorlalţĭ le-a dat ordin să sară pe zidurĭ cu ajutorul punţilor. El însuş s-a suit într-un turn înalt, ca să privească."

20. „La încercarea Romanilor de a trece la zid barbariĭ s-aŭ opus depe creasta zidului şi aŭ început alţiĭ dintr-înşiĭ să înpungă pe dedesupt în punţĭ cu nişte suliţĭ lungĭ, şi mare curaj aŭ prins cînd una din punţĭ a căzut, apoĭ şi alta. Iar cînd a căzut şi a treĭa punte, a cuprins pe Romanĭ mare spaĭmă. Nimenĭ dintre eĭ nu maĭ îndraznĭa să se suie pe a patra punte, pănă ce şi Caesar a trebuit să se scoboare în grabă din turn şi să-ĭ ocărască. Dar nicĭ aşa nu s-aŭ înduplecat, şi atuncĭ Caesar însuş a apucat un scut şi s-a răpezit pe punte, avînd pelîngă el dintre şefĭ pe Agrippa şi pe Hieron şi pe protectorul L. Scaevola. Aceştĭ patru numaĭ eraŭ şi vreo cîţĭva sateliţĭ. Deja Caesar străbătea puntea, cînd ostaşiĭ fură cuprinşĭ de ruşine şi se răpeziră pe punte grămadă. Dar puntea s-a îngreuĭat atuncĭ şi s-a prăbuşit, îngropînd sub dărîmăturĭ pe luptătorĭ. Uniĭa aŭ perit, alţiĭ aŭ

fost scoşi striviţĭ. Caesar a fost rănit la fluerul picĭorului drept şi la amîndouă braţele. S-a suit cu toate acestea răpede pe turn şi s-a arătat să-l vadă că-i viŭ, pentruca să nu se nască vreo turburare crezîndu-se c-ar fi murit. Şi ca duşmanii să nu-şi închipuiască că se va retrage, renunţînd la întreprindere, a şi pus îndată să construĭască alte punţi, ceia ce a împlut de groază pe Metulĭ, care aŭ văzut că sînt în luptă cu un om de o hotărîre nestrămutată."

21. „Şi a doua zi aŭ trimes deputaţi la Caesar şi ĭ-aŭ dat cincĭzecĭ de ostaticĭ pe care el i-a ales, s-aŭ învoit apoi să primească garnizoană romana şi vîrful cel maĭ înalt l-aŭ lăsat pentru dînsa, iar eĭ s-aŭ mutat pe celălalt. Cînd însă garnizoana, dupăce a ocupat locul, li-a cerut să predee armele, eĭ aŭ refuzat, pe fimeĭ şi pe copiĭ ĭ-aŭ închis într-o clădire destinată dezbaterilor publice, ordonînd garzilor ca la caz de nenorocire să dea foc clădiriĭ, şi cu desperare s-aŭ răpezit asupra Romanilor. Fiindcă însă eĭ atacaŭ din loc maĭ de jos pe un duşman aşezat maĭ sus decît dînşi, aŭ fost distruşĭ în masă. Pazitoriĭ aŭ dat atuncĭ foc clădiriĭ. Multe fimeĭ şĭ-aŭ ucis copiiĭ şi apoĭ s-aŭ ucis şi ele, altele cu copiii viĭ în braţe s-aŭ zvîrlit în foc. Şi astfel aŭ perit Metulii, războĭniciĭ lor toţĭ în luptă, ĭar partea cea slabă a populaţieĭ în foc mai toată. Şi lĭ a ars şi oraşul, aşa că nici urmă n-a mai rămas din mare ce fusese odinioară. Dupăce a cazut Metulos, ceiialţĭ Iapodi înspăĭmîntaţi s-aŭ predat lui Caesar. Şi atuncĭ pentru prima oară s-aŭ supus Romanilor Iapodiĭ de dincolo de Alpĭ. Dintre dînşiĭ însă, după retragerea luĭ Caesar, s-aŭ răzvrătit Posenii (Ποσηνοί), şi contra lor fu trimes M. Helvius, care pe şefiĭ răscoalei ĭ-a ucis, ĭar restul populaţieĭ l-a vîndut."

22. „In ţara segestică Romaniĭ făcuse maĭ înainte vreme de două ori incursiĭ, dar nicĭ ostatic nicĭ altceva nu luase de acolo. Pentru aceĭa şi căpătase multă încredere în eĭ însiş Segestaniĭ. Caesar a plecat contra lor prin ţara Paeonilor [= Pannonilor], care şi aceştiĭa nu fusese până atunci supuşĭ Romanilor. Iar ţara Paeonilor e păduroasă şi se întinde în lungime dela Iapodĭ până la Dardanĭ. Şi Paeoniĭ aceştiĭa nu locuĭaŭ prin oraşe, ci prin sate orĭ pe ogoare, grupaţĭ după înrudire. Niscai adunărĭ comune, orĭ domnĭ de care să asculte cu toţiĭ, n-aveaŭ. Oamenĭ în stare de a purta armele eraŭ până la o sută de miĭ. Dar nicĭ aceştiĭa nu formaŭ

o oştire comună, din cauza anarhiei. Şi cînd înainta Caesar, ei fugiaŭ prin păduri şi ucideaŭ pe soldaţii răzleţi. Caesar, cîtă vreme a tras nădejde că aŭ să vie Paeonii la dînsul, nu li-a devastat nici satele nici ogoarele. Dacă a văzut însă că nu-l întîmpină nimeni, a pus să ardă şi să distrugă tot timp de opt zile, până ce a ajuns în ţara Segestanilor, care şi aceştiia sînt Paeoni, la rîul Sava. La acest rîŭ este şi oraşul lor, bine întărit, încunjurat de rîŭ şi de un şanţ foarte mare, din care pricină şi Caesar avea mare trebuinţă de dînsul, ca să-i servească de întrepozit la războiul contra Dacilor şi Bastarnilor. Aceştiia sînt dincolo de Istru, care pe acolea se numeşte Danubius, iar Istru puţin mai la vale. Iar Sava se varsă în Istru, şi Caesar avea corăbii pe Sava, care trebuiaŭ să-i transpoarte provizii la Danubius."

23. „Şi deci pentru această pricină avea nevoe Caesar de Segeste. Cînd s-a apropiat însă, Segestanii au trimes să-l întrebe ce vrea. El a răspuns că vrea sa aşeze o garnizoană şi să ia o sută de ostatici, ca să-i fie oraşul întrepozit sigur contra Dacilor. A mai cerut şi grîŭ, cît or putea da. Cei mai mari ai oraşului aŭ primit condiţiile. Poporul însă, foarte supărat, de ostatici că au fost daţi n-a ţinut nicio socoteală, căci ostaticii eraŭ doar copii de ai fruntaşilor, iar nu de ai lui, garnizoană însă nici să vadă n-a suferit, ci cu furie nebună a închis porţile şi s-a urcat pe ziduri. Atunci Caesar a făcut un pod peste rîu, a încunjurat oraşul cu şanţuri şi cu palisade, şi apoi a rîdicat doŭă valuri de pămînt. Segestanii aŭ făcut întîiŭ mai multe navăliri, şi dacă n-aŭ putut lua întăriturile Romanilor, au început să arunce de sus cu lemne aprinse şi cu foc de tot felul. Şi în vremea asta li-aŭ venit alţi Paeoni în ajutor, dar Caesar li-a eşit înainte şi i-a atacat dintr-un ascunziş, şi pe unii i-a ucis, iar alţii aŭ scăpat cu fuga, şi nimea dintre Paeoni n-a mai îndrăznit după aceia să li vie în ajutor."

24. „Segestanii aŭ suportat asediul până la a treizecea zi, cînd li s-a luat cetatea cu asalt. Şi atunci de abia au început să se roage de ertare. Caesar, ca recunoaştere a vitejiei pe de o parte, şi din milă pe de alta faţă cu rugăminţile lor, nici nu i-a omorît, nici nu i-a alungat. A despărţit numai prin zid o parte din oraş şi a pus acolo o garnizoană de 25 de cohorte. Şi dupăce a îndeplinit acestea, s-a dus la Roma, cu gînd ca în primăvară să se întoarcă în Illyric,

dar răspîndindu-se ves'ea că Segestaniĭ ar fi distrus garnizoana, s-a întors în pripă chĭar în timpul ĭerneĭ. Vestea s-a dovedit că era mincinoasă, în ce priveşte rezultatul, dar adevărată, în ce priveşte cauza. Militariĭ fusese într-adevăr în primejdie, căcĭ Segestaniı îi atacase fără veste, şi perise chıar mulţĭ dintr-înşiĭ, dar a doua zi atacase eĭ şi dovedise pe Segestanĭ. Caesar decĭ a plecat de acolo contra Dalmaţilor, alt neam de Illyrĭ, vecin cu Taulantiĭ."

25. „Dalmaţiı, din timpul cînd distrusese cele cincĭ cohorte de sub comanda luı Gabinius şi li luase steagurile, căpătase mare încredere în sine şi nu depusese armele timp de zece anĭ. Cînd a plecat Caesar contra lor, s-aŭ unit cu toţiı pentru o luptă comună. Şi eraŭ, oaste aleasă, maı mult de 12 miı, de comandant aveaŭ pe Versus (Οὐέρσος). Acesta ocupă Promona (Προμόνα), cetatea Liburnilor, şi o întări, care cetate de altfel şi dela natură era foarte tare. E un loc muntos, de jur împrejur din toate părţile sînt vîrfurĭ ascuţite, ca nişte dinţı de herăsăŭ. Grosul oştiriı era în cetate, ĭar pe culmĭ aşezase Suaros (Σούαρος Οὐέρσος) posturĭ, şi cu toţiı privĭaŭ de sus asupra Romanilor. Caesar s-a apucat atuncĭ pe faţă să-ĭ încunjure cu un zid pe toţĭ, ıar pe ascuns a trimes pe ceĭ maı îndrăzneţĭ să caute un drum la cel maı înalt dintre vîrfurĭ. Aceştiĭa, mergînd ascunşĭ de pădure, surprind în timpul nopţiĭ santinelele adormite, le ucid şi încă înainte de a se face ziuă daŭ prin semnale de veste luı Caesar. Atuncĭ acesta cu partea maĭ mare a oştiriĭ a plecat să atace oraşul, ĭar la vîrful ocupat trimetea ostaşĭ peste ostaşĭ, care mergeaŭ apoĭ contra celorlalte vîrfurĭ. Frică şi turburare aŭ cuprins deodată pe toţı barbariı, atacaţı astfel din toate părţile; frica cea maĭ mare o aveaŭ ceĭ depe înălţimĭ, pentrucă nu era pe acolo apă şi se temeaŭ să nu li se tae drumurile. De aceĭa fugiră cu toţiĭ în Promona."

26. „Caesar a pus să încunjure cu zid oraşul şi doŭă culmĭ care maĭ rămăsese în stăpînirea inimiculuĭ, 40 de stadiĭ în circuit. In vremea asta Dalmatul Testimos (Τέστιμος) aducea o oştire în ajutorul celor din Promona, dar Caesar ĭ-a eşit înainte şi l-a alungat în munţĭ şi supt ochiĭ luĭ a luat Promona încă înainte de a se fi sfîrşit de zidit murul încunjurător. Căcĭ ceĭ dinăuntru aŭ făcut o eşire, ĭar Romaniĭ ĭ-aŭ pus pe goană, aŭ întrat odată cu dînşiĭ în oraş

şi aŭ omorît a treĭa parte din eĭ. Cîţĭ aŭ maĭ rămas aŭ scăpat cu fuga în cetăţue. O cohortă romană a fost pusă să păzească la porţile cetăţuiĭ, dar în a patra noapte barbariĭ aŭ dat navală la porţĭ şi cohorta a fugit înspăimîntată. Caesar a respins atacul duşmanilor, care a doŭa zi s-aŭ şi închinat, ĭar cohorta, care părăsise postul, a pedepsit-o tragînd la sorţĭ pe aĭ zecelea soldaţı şi ucigîndu-ı, maĭ omorînd şi doĭ centurionı pe deasupra. Celor rămaşĭ din acea cohortă a poruncit ca în vara aceĭa să li dea ca hrană orz în loc de grîŭ."

27. „Şi aşa a fost luată Promona. Iar Testimos, văzînd aceasta, a dat drumul oştiriĭ, să fugă uniı într-o parte, alţiĭ în alte părţĭ. Pentru aceĭa Romaniĭ nu ĭ-aŭ putut fugări multă vreme, pentrucă şi să se înprăştie în prea multe părţĭ găsĭaŭ că-ĭ primejdios, şi drumurile nu le cunoşteaŭ, şi urmele fugarilor eraŭ încurcate. Aŭ cuprins însă Synodion (Συνόδιον), un oraş dela poalele codruluĭ, unde atăcase şi distrusese odată prin surprindere Dalmaţiĭ oştirea luĭ Gabinius, la o vale adîncă şi lungă între doı munţĭ. Acolo şi luĭ Caesar voıaŭ să-ı întindă curse barbariĭ. Caesar însă a ars Synodion, apoĭ şi de o parte şi de alta a trimes sus pe munţĭ oştire, care să înainteze odată cu dînsul, ıar el a mers prin mijlocul văiĭ, taind pădurea, cuprinzînd oraşele şi arzînd tot ce întîlnĭa în cale. Cînd asediĭa oraşul Setovia (Σετουία), a căutat să vie în ajutorul oraşuluĭ o oştire de barbarĭ, căreĭa însă ĭ-a eşit Caesar înainte şi a înpĭedecat-o de a intra în oraş. La acea nevoe a fost rănit cu o pıatră la genunchĭŭ, de care rană a zăcut maĭ multe zile. Dacă s-a îndreptat, s-a întors la Roma, ca să poarte consulatul înpreună cu Volcatius Tullus, şi a lăsat pe Statilius Taurus să ducă războĭul maĭ departe."

28. „La zi întîĭŭ a anuluĭ a intrat în consulat Caesar, dar chıar în ziŭa aceĭa a încredinţat această demnitate luı Autronius Paetus, ĭar el a şi plecat răpede din noŭ contra Dalmaţilor. Era atuncĭ încă triumvir, căcĭ maı trebuĭaŭ încă doı anĭ pănă să se sfîrşească a doŭa perioadă de cincĭ anı a triumviratuluĭ, pe care şĭ-o votase lor însiş triumviriĭ şi poporul o confirmase. Dalmaţiĭ suferĭaŭ deja mult de foame, din cauză că li se interceptase căile de aprovizionare externă, şi pentru aceĭa, cînd a venit de astă dată Caesar, ĭ-aŭ eşit în întîmpinare şi s-aŭ predat cu rugăminte de er-

tare, dînd ostaticĭ 700 de copiĭ, pe care-ĭ cerea Caesar, precum şi steagurile romane luate dela Gabinius. Aŭ maĭ făgăduit că vor plăti şi tributul pe care nu-l maĭ plătise dela C. Caesar încoace, şi de aicĭ înainte aŭ trăit în supunere. Steagurile Caesar le-a aşezat în porticul numit al Octavieĭ. După învingerea Dalmaţilor Derbaniĭ (Δερβανοί) s-aŭ rugat şi eĭ de ertare, cînd s-a apropiat Caesar de ţara lor, aŭ dat ostaticĭ şi s-aŭ obligat să plătească tributul pe care refuzase până atuncĭ să-l plătească. Şi tot aşa populaţiile, de ţările cărora se apropia Caesar, aŭ dat toate ostaticĭ şi aŭ intrat în înţelegere. Pe unde însă Caesar nu s-a putut duce din cauza boaleĭ, nicĭ ostaticĭ n-aŭ dat şi nicĭ în înţelegere n-aŭ intrat. Se pare însă că şi aceştiia aŭ fost supuşĭ maĭ tîrziŭ. Şi aşa a supus Caesar tot pămîntul Illyriculuĭ, şi cît scuturase jugul Romanilor, şi cît nu fusese până atuncĭ supus lor. Senatul ĭ-a decretat triumful illyric, pe care l-a ţinut odată cu cele decretate în afacerile cu Antonius"

29. „Dintre popoarele pe care Romaniĭ le socot ca aparţinînd Illyriculuĭ maĭ sînt, înaintea Paeonilor [=Pannonilor] Raetiĭ şi Noriciĭ, ĭar după Paeonĭ [=Pannonĭ] Mysiĭ, până la pontul Euxin. Pe Raetĭ şi pe Noricĭ cred că ĭ-a supus C. Caesar, pecînd se lupta cu Galliĭ, orĭ Augustus în războĭul cu Paeoniĭ, căcĭ ţara lor e la mijloc între acea a Gallilor şi acea a Paeonilor. Despre ceva special întreprins contra Raetilor orĭ a Noricilor n-am putut afla, de unde cred că aŭ fost supuşĭ odată cu veciniĭ lor."

30. „Pe Mysĭ M. Lucullus, fratele luĭ L. Lucullus celuĭ cu războĭul contra luĭ Mithridates, ĭ-a atacat, cînd a pătruns până la Istru, unde sînt şese oraşe greceştĭ, Istros, Dionysopolis, Odessos, Mesembria... [Callatis şi Apollonia], de unde, din Callatis, a adus la Roma statuea cea mare a luĭ Apollo, dedicată în Palatium. Alt ceva n-am maĭ aflat că s-ar fi întreprins în timpul republiciĭ contra Mysilor, nicĭ că ar fi fost supuşĭ la tribut, chĭar supt Augustus. Aŭ fost însă supuşĭ de Tiberius, care a domnit la Romanĭ după Augustus. Eŭ toate evenimentele, cîte s-aŭ întîmplat din ordinul poporuluĭ roman înainte de căderea Egyptuluĭ, le-am scris după categoriĭ a parte. Peste cîte lucrurĭ împăraţiĭ, după căderea aceleĭ provinciĭ, şĭ-aŭ întarit orĭ şĭ-aŭ întins stăpînirea, pe acestea le-am povestit ca propriĭ fapte ale

împăraţilor, în urma faptelor comune ale republicii. In acest loc, fiindcă Romanii socot pe Mysi ca făcînd parte din Illyric, iar acest capitol se ocupă cu faptele din Illyric, a trebuit să pomenesc, pentruca discuţiea să fie complectă, că Lucullus supt auspiciile poporului roman a condus o oştire contra Mysilor şi că Tiberius ca autocrat a supus acest popor."

De bellis civilibus IV, 75: 'Soţiea unui rege thrac se numia Πολεμοκρατία.' Timpul lui Brutus, ucigaşul lui Caesar.

De bellis civilibus IV, 87: „Decidius şi Norbanus, pe care-i trimesese Caesar şi Antonius cu opt legiuni în Macedonia, aŭ mers din Macedonia prin munţii Thraciei o mie şi cinci sute de stadii, pănăce, trecînd dincolo de Philippi, aŭ ocupat strîmtorile Corpililor şi Sapaeilor (Κορπίλων, Σαπαίων), care eraŭ sub stăpînirea lui Rhascupolis (Ῥασκούπολις), şi pe unde este drumul obişnuit pentru cei care trec din Asia în Europa. Şi acesta a fost primul obstacul pentru oştirea lui Cassius, cînd a trecut dela Abydos la Sestos. Rhascupolis şi Rhascos (Ῥάσκος) eraŭ doi fraţi din neam de regi thraci şi stăpîniaŭ aceiaş ţară, dar se deosebiaŭ la gînd în ce priveşte alianţa de războiŭ, şi anume Rhascos da ajutor partidului lui Antonius, iar Rhascupolis celui al lui Cassius, fiecare cu cîte 3000 de călăreţi. Cînd l-aŭ întrebat despre drumuri Cassianii, Rhascupolis li-a spus că drumul mare, care e şi cel mai scurt şi mai obişnuit, merge pela Ainos şi Maroneia prin strîmtorile Sapaeilor, dar e nepracticabil din cauză că-i ocupat de duşman, iar drumul cel mai pe încunjur e de trei ori mai lung şi greŭ."

De bello mithridatico 6: „Prusias [Prusias II, regele Bithyniei, 192-150 a. Chr.] a cerut şi a căpătat dela socrul săŭ, Thracul Diegylis (Διήγυλις), cinci sute de Thraci, cărora li-a încredinţat paza sa, şi s-a refugiat cu dînşii în cetăţuea dela Nicaea."

De rebus macedonicis 16: „Perseus a trimes delegaţi la Geţii (Γέται) de dincolo de Istru... şi cînd a aflat că-i vin Geţii în ajutor în număr de zece mii de călări şi zece mii de pedestri, n-a mai ţinut socoteală de Eumenes... Dacă aŭ trecut Geţii Istrul, trebuia după tocmeală să se plătească lui Cloelios (Κλοίλιος, variantă Κλόνδικος), şefului lor, o mie de stateri de aur, fiecărui călăreţ cîte zece stateri de aur, şi fiecărui pedestraş cîte cinci, ceia ce făcea cu totul ceva mai

mult de o sută cincizeci de mii de monezi de aur. Perseus însă le aducea cîteva chlamide şi brăţelete de aur şi ca, prezente pentru şefi, iar stateri zece mii. Cînd s-a apropiat, a trimes să cheme pe Cloelios. Acesta a întrebat pe trimeşi dacă aduc banii cu dînşii, şi aflînd că nu i-au adus, li-a ordonat să se întoarcă înapoi la Perseus. Perseus cînd a auzit, fiindcă dumnezeu îl persecuta, a început să acuze către prieteni pe Geţi de perfidie, pentrucă şi-ar fi schimbat adecă hotărîrea. Apoi s-a prefăcut că se teme să primească douăzeci de mii dintr-înşii în castre. De abia, zicea, dac-ar putea primi zece mii, căci numai aşa ar putea să-i ţină în frîu, în caz cînd s-ar apuca de dezordini. Dupăce a spus acestea către prietini, a vrut să facă cu Geţii altă combinaţie, anume a cerut dela dînşii numai jumătate din oştire, făgăduindu-li că are să li dea banii pe care i-ar avea gata. Până într-atîta era de neconsecvent: îi era acum de bani, pecînd nu cu mult înainte voise să fie aruncaţi banii în mare. Cloelios iar, cînd a văzut pe trimeşii lui Perseus viind, i-a întrebat cu glas tare dacă au adus aurul şi voind ei să spună nu ştiu ce, li-a poruncit să spună întîiu de aur. Indatăce a aflat că n-au banii la dînşii, nici n-a vrut să-i mai asculte, ci şi-a dus oştirea înapoi."

De bellis civilibus II, 110: „Caesar plănuia o expediţie mare contra Geţilor şi Parţilor, şi anume voia să meargă întîiu contra Geţilor, un neam de oameni aspru şi războinic din vecinătatea statului roman."

De bellis civilibus III, 25: „S-a răspîndit deodată vestea că Geţii, cum au aflat de moartea lui Caesar, au năvălit în Macedonia. Antonius a cerut atunci dela senat oştirea, ca sa-i pedepsească, căci, spunea el, oştirea a fost strînsă de Caesar mai întîiu cu privire la Geţi şi apoi cu privire la Parţi. Senatul, căruia vestea aceia era suspectă, a trimes exploratori să cerceteze... Exploratorii la întoarcere au spus că Geţi n-au văzut în Macedonia, dar că este teamă că, dacă s-ar retrage cumva oştirea romană din acea provincie, să nu năvălească într-adevăr Geţii într-însa (Ori că va fi fost aşa cu adevărat, ori că-i va fi învăţat Antonius să spună astfel)."

§ 45. Strabon, ed. Firmin Didot, Paris, 1853-1877, prin C. Müller.

VII, 5,1: „A mai rămas partea Europei ţărmurită de Istru şi de marea care o încunjură, care parte începe dela

golful adriatic şi se sfîrşeşte la gura sacră a Istruluĭ [canalul Sfîntul George]. In această parte se găsesc Grecia, popoarele macedonene şi epirote, şi neamurile care locuesc maĭ sus de acestea până la Istru şi până la marea de de o parte şi de alta, pân la marea adecă adriatică şi pontică, neamurĭ care spre marea adriatică sînt cele illyre, ĭar spre marea pontică până la Propontis şi Hellespont sînt cele thrace şi cîteva scythice şi celtice (κελτικά) amestecate cu ele. Inceputul trebue să-l fac dela Istru, şi anume dela acele locurĭ care sînt maĭ în apropiere de regiunile descrise până acum, care sînt adecă vecine cu Italia, cu Alpiĭ, cu Germaniĭ, cu Daciĭ şi cu Geţiĭ. Aceste locurĭ şi ele se pot despàrţi în două. Se poate spune anume că munţiĭ Illyrieĭ, Paeonieĭ şi Thracieĭ merg paralel cu Istrul, astfel că fac o linie care se întinde dela marea adriatică până la marea pontuluĭ; dela liniea aceasta spre mĭază noapte se găsesc regiunile dintre Istru şi munţĭ, ĭar dela liniea aceasta spre mĭază zi se găsesc Grecia şi regiunile barbare dintre Grecia şi munţĭ. Munţiĭ dinspre Pont sînt Haemus, ceĭ maĭ marĭ şi maĭ înalţĭ depe aceste locurĭ, depe care spune Polybios că s-ar videa amîndouă mările. Dar nu-ĭ adevărat ce spune el, căcĭ dinspre marea adriatică sînt şi mare întindere de loc şi multe lucrurĭ care împĭedică vederea. Spre marea adriatică se găseşte aproape toată Ardia, ĭar la mijloc se află Paeonia, care şi ea toată-ĭ înaltă. De o parte şi de alta a Paeonieĭ, dinspre Thracia se găsesc munţiĭ Rhodope, ceĭ maĭ înalţĭ după Haemus, ĭar dinspre mĭază noapte ţinuturile Illyrieĭ, şi anume ţara Autariatilor (Αὐταριᾶται) şi acea a Dardanilor (δαρδανική). Să vorbim decĭ întîĭu despre acele regiunĭ illyrice care se mărginesc cu Istrul şi cu Alpiĭ şi se găsesc între Italia şi Germania, începînd dela lacul din ţara Vindelicilor (Οὐινδολικοί), Raetilor (Ῥαιτοί) şi Toeniilor (Τοίνιοι).“

VII, 5,₂: „O parte din această regiune aŭ pustiit-o Daciĭ, dupăce aŭ învins pe Boĭ şi pe Tauriscĭ (Βόϊοι, Ταυρίσκοι), neamurĭ celte de sub regele Critasiros. Daciĭ spuneaŭ ca ţara aceĭa e a lor, macarcă o disparte fluvĭul Parisos (Πάρισος = Πάθισσος, Tisa), care curge din munţĭ şi se varsă în Istru în ţara Gallilor numiţĭ Scordisci (Σκορδίσκοι), unde aceştiĭa aŭ trăit amestecaţĭ cu neamurĭ illyre şi cu neamurĭ thrace. Pe Scordiscĭ ĭ-aŭ stîrpit Daciĭ, care cu Illyriĭ însă

şi cu Thraciĭ au fost adeseorĭ şi în alianţă de războĭu. Restul regiuniĭ îl posed Pannoniĭ (Παννόνιοι) până la Segestica (Σεγεστική, Sissek) şi Istru spre mĭazănoapte şi spre răsărit. Spre celelalte direcţiĭ Pannoniĭ se întind maĭ mult. Segestica este un oraş al Pannonilor aşezat la confluenţa maĭ multor rîurĭ, toate navigabile, şi formează o fortăreaţă bine situată pentru un războĭu contra Dacilor, aşezată la poalele Alpilor, care se întind până la Iapodĭ (Ἰάποδες), un neam amestecat de Celţĭ şi de Illyrĭ. De aicĭ şi curg fluviile, care aduc la Segestica printre alte mărfurĭ şi pe acele din Italia. Căcĭ dela Aquileia, dacă trecĭ peste munţiĭ Ocra (Ὄκρα, Birnbaumerwald), sînt treĭ sute cincĭzecĭ de stadiĭ, uniĭa spun cincĭ sute, până la Nauportos (Ναύπορτος, Ober-Laibach), oraş al Tauriscilor, până la care pot merge şi trăsurile. Ocra este partea cea maĭ puţin înaltă a Alpilor, care se întind dela Raetia până la Iapodĭ, de unde ĭarăş se înalţă munţiĭ în ţara Iapodilor şi poartă numele de Albia (Ἄλβια, Kapella). Alt drum peste Ocra este dela Tergeste (Τεργέστε, Triest) la balta numită Lugeon (Λούγεον, Zirknitzersee). Aproape de Naupactos este rîul Corcoras (Κορκόρας Gurk), pe care se îmbarcă mărfurile, şi care se varsă în Sava (Σαῦος). Sava se varsă în Drava (Δραβος), ĭar Drava în Noaros (Νόαρος, probabil Muhr) la Segestica. De aicĭ Noaros, maĭ primind în sine şi rîul Colapis (Κόλαπις, Kulpa), care curge prin ţara Iapodilor din muntele Albios (Ἄλβιος), se varsă în Danuvius în ţara Scordiscilor. Plutirea pe aceste rîurĭ se face maĭ mult spre mĭazănoapte. Drumul dela Tergeste până la Danuvius este cam de vreo mie şi două sute de stadiĭ. In apropiere de Segestica sînt castelul Siscia (Σισκία) şi Sirmion (Σίρμιον), care sînt aşezate pe drumul care duce în Italia."

VII, 5,₃: „Neamurile Pannonilor sînt Breuciĭ (Βρεῦκοι) şi Andizetiĭ (Ἀνδιζήτιοι) şi Ditioniĭ (Διτίωνες) şi Pirustiĭ (Πειρουσται) şi Mazaeiĭ (Μαζαῖοι) şi Daesitiatiĭ (Δαισιτιᾶται), al căror şef este Baton (Βάτων), şi altele maĭ puţin însemnate şi maĭ micĭ. Aceste neamurĭ se întind până la Dalmatia şi cam până la ţara Ardiaeilor (Ἀρδιαῖοι), spre mĭazăzi. Toată regiunea muntoasă, cîtă se întinde dela fundul sinuluĭ adriatic până la sinul rizonic (ῥιζονικὸς κόλπος, actualul golf dela Risano) şi până la ţara Ardiaeilor, [constitue acea parte maritimă a Illyrieĭ], care este aşezată între mare şi între ţara

Pannonilor. De aicĭ trebue să facem începutul descrierii noastre, dupăce vom aminti maĭ întîiu cîteva din cele spuse maĭ sus. Am spus anume în descrierea Italiei că ceĭ dintîiu depe partea maritimă a Illyrieĭ, şi care sînt în imediată vecinătate cu Italia şi cu Carniĭ, sînt Istriĭ, pentru aceia au şi împins principiĭ noştri de astăzĭ granița Italieĭ până la oraşul istrian Pola (Πόλα). Această graniță este depărtată cam de vreo opt sute de stadiĭ dela partea internă a sinului adriatic. Cam tot atîtea stadiĭ sînt dela promontoriul de dinaintea oraşului Polae (Πόλαι) până la Ancona, avînd cineva la dreapta țara Venetilor (Ἐνετική). Toată plutirea dealungul coastelor Istrieĭ este de o mie trei sute de stadiĭ.“

VII, 5, 4: „Indată după aceia vine navigațiea dealungul coastelor Iapodieĭ, care e de o mie de stadii. Căci Iapodii sînt aşezațĭ pe muntele Albios (Ἄλβιος, Kapella), care e cel mai din urmă dintre munțiĭ Alpĭ şi e foarte înalt. Iapodiĭ se întind de o parte până la Pannonĭ şi la Istru, iar de alta până la marea adriatică, sînt oamenĭ războinici, dar au fost domolițĭ de Augustus cu totul. Oraşele lor sînt Metulon (Μέτουλον, Möttling?), Arupini (Ἀρουπῖνοι, Vitalj lîngă Otočaț, sudest de Zengg, C. I. L. III pag. 384 şi 1641), Monetion (Μονήτιον), Vendon (Οὐένδων, Țrkvinie la est de Zengg, C. I. L. III pag. 384 şi 1641). Pămîntul e steril, oamenii se hrănesc maĭ mult cu alac şi cu meiŭ. Chipul de a se înarma este cel celt. Se tatuează ca şi Illyrii şi Thracii. După Iapodĭ vine navigațiea dealungul coastelor Liburniei, care e mai mare decît cea precedentă cu cinci sute de stadii. Pe coasta Liburniei se varsă un rîu, pe care se transpoartă mărfurile până la Dalmațĭ, şi este un oraş liburnic, Scardon (Σκάρδων, Scardona).“

VII, 5, 5: „Dealungul coastelor despre care am vorbit sınt insulele Apsyrtides (Ἀψυρτίδες, Cherso şi Ossero), unde se zice că ar fi ucis Medeia pe frate-so Apsyrtos, care o urmăria, apoĭ Cyrictice (Κυρικτική, Veglia) la coasta Iapodilor, apoĭ Libyrnides cam vreo patruzeci la număr (Λιβυρνίδες), apoĭ alte insule, dintre care maĭ cunoscute sînt Issa (Ἴσσα, Lissa), Tragurion (Τραγούριον, insula Bua lîngă Traŭ), colonie a Isseilor (Ἰσσεῖς), Pharos (Φάρος, Lesina), care altă dată se numia Paros (Πάρος), colonie a Parienilor, de unde era de loc Demetrios Pharios. Vine apoĭ coasta Dalmaților şi portul

lor Salon (Σάλων, Salona). Neamul acesta este dintre acele care au purtat îndelungate războae cu Romanii. Aveau așezări importante până la cincizeci, dintre care și câteva orașe, anume Salon (Σάλων, Salona) și Priamon (Πριάμων=Προμωνα A. 12, Teplu lîngă Drniș, la est de Scardona, la muntele Promina, C. I. L. III pag. 1620), Ninia (Νινία, Knin lîngă rîul Kerka?), Sinotion (Σινώτιον, Sinj nordest de Spalato?) nou și vechiu, pe care pe toate le-a ars Augustus. Mai este Andetrion (Ἀνδήτριον, Muć la nord de Spalato, C. I. L. III pag. 361), loc întărit, și Dalmion (Δάλμιον = Delminion Pt. II, 17, 11, Jupaniaț sudvestul Bosniei. C. I. L. III pag. 2328 [160], Jelić 201), odată un mare oraș, dela care și-a tras poporul numele, pe care însă l-a redus la mici proporții Nasica (consul a. Chr. 155), iar teritoriul i l-a făcut pășune pentru oi, din cauza lăcomiei oamenilor. Au aceasta particular Dalmații, că la fiecare opt ani fac o nouă distribuție a pămînturilor. In ce privește faptul că nu se servesc de monedă, aceasta este ceva particular al lor față de celelalte neamuri depe coasta Illyriei, dar se găsește la o mulțime de barbari alții. Adrion (Ἄδριον, mai degrabă Ardion, vezi S. VII, 5, 1 = Munții Dinara. Nu Monte Negro, cum afirmă C. Müller sînt niște munți care taie Dalmatia pela mijloc, într-o parte despre mare și una despre uscat. Vine apoi fluviul Naron (Νάρων, Narenta), lîngă care sînt Daorizii (Δαόριζοι) și Ardiaeii (Ἀρδιαῖοι) și Pleraeii (Πληραῖοι). Lîngă Pleraei se găsește insula Corcyra Neagră (Μέλαινα Κόρκυρα, Curzola, Karkar), cu un oraș fundat de Cnidieni. Lîngă Ardiaei este insula Pharos (Lesina), altă dată Paros numită, căci a fost colonizată de Parieni."

VII, 5, 6: „Pe Ardiaei cei mai tîrzii i au numit Vardaei (Οὐαρδαῖοι), și Romanii i-au împins dela mare spre partea dinuntru a țării, pentrucă infestau marea cu pirateriea, și i-au silit să lucreze pămîntul. Țara însă e aspră și sterilă și nu-i bună pentru agricultură, astfel că poporul acesta a decazut complect și aproape a dispărut. Acelaș lucru s a întîmplat și cu alte neamuri din părțile acestea, căci popoare care altă dată aveau cea mai mare putere au fost slăbite cu totul ori chiar au încetat de a mai exista, dintre Galli anume Boii și Scordiscii, dintre Illyri Autariatii (Αὐταριάται) și Ardiaeii și Dardanii, dintre Thraci Triballii, mai întîiu din cauza luptelor dintre dînșii, apoi din cauză că au fost distruși în războae de Macedoneni și de Romani."

VII, 5, 7: „După coasta Ardiaeilor şi a Pleraeilor este sinul Rhizaeilor şi oraşul Rhizon (Ῥίζων, Risano) şi alte orăşele şi rîul Drilon (Δρίλων, Drin), care este navigabil spre răsărit până în Dardania, care se mărgineşte cu neamurile macedonene şi cu cele paeonice spre mĭazăzi, după cum şi Autariatiĭ şi Dasaretiĭ (Δασαρήτιοι) prin unele locurĭ se învecinesc între dînşiĭ, ĭar prin altele se învecinesc cu † Dardaniĭ. La Dardanĭ aparţin şi Galabriĭ (Γαλάβριοι), care au un oraş vechĭu, şi Thunatiĭ (Θουνάται), care spre răsărit se mărginesc cu neamul thrac Maedi (Μαῖδοι). Dardaniĭ duc viaţă sălbatică tare, aşa că sapă bordee sub băligare şi acolo îşĭ fac locuinţa. Cu toate acestea au cultivat muzica şi au totdeauna lăutarĭ şi cîntă din flaute şi din instrumente cu coarde. Dardaniĭ însă aparţin la locuitoriĭ dinuntrul continentuluĭ şi pentru aceĭa avem să pomenim de dînşiĭ şi maĭ tîrziu."

VII, 5, 8: „După sinul rizonic este oraşul Lissos (Λίσσος, Alessio, Lĭeş) şi Acrolissos (Ἀκρόλισσος) şi Epidamnos (Ἐπίδαμνος), colonie a Corcyreilor, care acum se numeşte Dyrrhachion, la fel cu chersonesul pe care este aşezat (Durazzo, Durresi), apoĭ vin rîurile Apsos (Ἄψος, Semeni-Devol-Uzumi) şi Aoos (Ἀῶος, Voĭusa, Vovusa), la care se află oraşul Apollonia [Pollina la nord de Avlona lîngă Fieri C. I. L. III pag. 117], cu foarte bune legĭ, colonie a Corinthienilor şi Corcyreilor, depărtată dela rîu de zece stadiĭ, ĭar de'a mare de şeĭzecĭ. Rîul Aoos Hecataeos îl numeşte Aias, şi spune că din acelaş loc, orĭ maĭ bine din aceĭaş înfundătura, pelîngă Lacmos (Λάκμος, Zygos), Inachos (Ἴναχος) curge spre mĭazăzi la Argos, ĭar Aias spre apus şi spre marea adriatică. In ţara Apolloniatilor este o stîncă, numită Nymphaeon, din care ĭese foc. Sub dînsa sînt izvoare de apă caldă şi de smoală. Probabil pămîntul e plin acolo de smoală şi arde. Pe o înălţime din apropiere este şi o carieră de unde se scoate smoală, şi smoala cîtă se scoate se face la loc cu vremea, pentrucă pămîntul care se aruncă în gropile săpate se preface în smoală, după cum spune Poseidonios. Acelaş autor spune că pămîntul bituminos, cu care se îngroapă viile şi care se exploatează la Seleucia din Pieria, este bun contra păduchilor viţeĭ de vie. Dacă se amestecă cu untdelemn pămîntul acela şi se acopere viţa cu dînsul, ucide păduchiĭ maĭ înainte de a se urca la vlăstarele rădăciniĭ. Maĭ spune

Poseidonios că un astfel de pămînt s-a găsit şi la Rhodos, pecînd era el acolo prytan, dar că-i trebue mai mult untdelemn. După Apollonia vin Bylliace (Βυλλιακή, Gradişta lîngă Avlona C. I. L. III pag. 116) şi Oricon (Ὠρικόν, în fundul golfului de Avlona, Heuzey, Mission de Macédoine, 403) şi portul acestuia Panormos (Πάνορμος) şi munţii Cerauni (Κεραύνια), care formează începutul gurii sinului ionic şi a celui adriatic."

VII, 5, 9: „Gura este comună pentru amîndouă, deosebirea este numai că numele de sin ionic aparţine la prima parte a mării aceşteia, iar acel de sin adriatic aparţine la partea mai dinăuntru până la înfundătură, iar astăzi toată marea aceasta se numeşte adriatică. Theopompos spune că primul din aceste două nume provine dela un om care ar fi stăpînit peste aceste locuri, de neam din Issa, iar acel de Adria provine dela rîul cu acelaş nume [actualul Tartaro între Po şi Adige]. Dela Liburni până la munţii Ceraunii sînt ceva mai mult de două mii de stadii. Theopompos spune că toată plutirea dela înfundătură începînd ar fi de şese zile, şi că pe jos toată lungimea coastei illyrice s-ar face în treizeci de zile. Eu cred că exagerează. Căci mai spune el şi alte lucruri de necrezut, ca de pildă că mările comunică printr-o spărtură între dînsele, pentrucă se găsesc oale din Chios şi din Thasos în rîul Naron, ori că este un munte depe care se pot videa amîndouă mările, ori că din insulele liburnice † fiecare are până la cinci sute de stadii de circuit şi că Istrul se varsă prin una din guri în marea adriatică. De aceste ştiri falşe de origine populară are şi Eratosthenes vreo cîteva, după cum arată Polybios, cînd vorbeşte despre Eratosthenes şi despre alţi scriitori."

VII, 5, 10: „De altfel pe tot parcursul coastei illyrice se găsesc porturi multe şi bune, atît pe ţermul continental cît şi în insulele din apropiere, contrariu de ce se întîmplă pe coasta Italiei din faţă, unde este lipsă de porturi. Sorite însă şi fructifere sînt amîndouă coastele acestea. Bogate în maslini şi în vii. Afară numai că pe ici pe colea terenul este aspru tare. Şi cu toate acestea, aşa fertilă cum este, coasta Illyriei a fost neglijată înainte vreme, poate şi din cauză că nu i se cunoşteau calităţile, dar mai ales din cauza sălbătăciei locuitorilor şi a deprinderilor lor hoţeşti. Partea ţării de dincolo de coastă este toată muntoasă şi friguroasă,

şi ninge mult întrînsa, mai ales cea despre mĭazănoapte, astfel că viile sînt rari şi prin locurile maĭ înalte şi prin cele maĭ joase. Acestea sînt podişurile Pannonilor, care spre mĭazăzi ajung până la Dalmaţĭ şi la Ardiaeĭ, spre nord se sfîrşesc la Istru, ĭar spre răsărit ating ţara Scordiscilor † celor dela munţiĭ Macedoniei şi Thraciei."

VIĬ, 5,$_{11}$: „Autariatii au fost cel mai mare şi mai puternic popor illyr, care într-o vreme a fost fără întrerupere în războiu cu Ardiaeii din cauza sării. Sarea aceasta se coagula din apa care curgea în timpul veriĭ supt o crăpătură de stîncă dela confiniile celor două popoare. Luau anume apa şi o lăsau cincĭ zile până ce se depunea sarea. Invoiala era ca ambele popoare să se servească de izvorul de sare alternativ, dar nu se ţineau de învoială şi se băteau între ele. Autariatii au supus odată pe Triballi, a căror ţară se întindea dela Agrianĭ până la Istru cale de cincisprezece zile, şi au domnit şi peste ceilalţĭ Thraci şi peste Illyri, dar şi puterea lor a fost sfărîmată mai întîiu de Scordisci şi apoi de Romani, ĭar Scordisciĭ, dupăce fusese mari si tarĭ multă vreme, au fost şi eĭ răpuşi de Romanĭ."

VII, 5,$_{12}$: „Scordisciĭ locuĭau la Istru şi erau despărţiţĭ în două, în Scordiscii marĭ aşa numiţi şi Scordisciĭ mici. Ceĭ dintîĭu erau aşezaţi între două rîuri care se varsă în Dunăre, între Noaros care curge pelîngă Segestica şi între Margos (uniĭa îĭ zic Bargos) [Μάργος, Βάργος, Morava]. Cei de al doilea erau aşezaţi dincolo de Margos şi se învecinau cu Triballiĭ şi cu Mysiĭ. Mai aveau Scordiscii şi cîteva insule, şi atît de mult crescuse în putere, încît înaintase până la munţii Illyrieĭ, Paeonieĭ şi Thracieĭ. Stăpîniau apoĭ cele mai multe insule din Istru şi aveau şi oraşe, Heorta (Ἑόρτα, Heortberg) şi Capedunon (Καπέδουνον, Kappberg). După ţara Scordiscilor este la Istru acea a Triballilor şi a Mysilor, de care am pomenit maĭ sus, şi mlăştinile aşa numiteĭ Scythia mică, care este dincoace de Istru. Şi despre Scythii din Scythia mică am maĭ pomenit [VII, 4,$_{5}$]. Aceştiia şi Crobyziĭ (Κρόβυζοι) şi aşa numiţiĭ Troglodytĭ (Τρωγλοδύται) locuesc dincolo de teritoriile depe lîngă Callatis (Κάλλατις, Mangalia), Tomeus (Τομεύς, Constanţa) şi Istru. Vin apoi neamurile care locuesc la Haemus şi sub poalele luĭ până la Pont, anume Coralliĭ (Κόραλλοι) şi Bessiĭ (Βέσσοι) şi o parte din Maedĭ (Μαῖδοι) şi din Dantheletĭ (Δανθηλητῶν), neamurĭ

foarte prădalnice. Bessilor în special, care ocupă cea mai mare parte a munteluĭ Haemus, pănă şi hoţiĭ le zic că-s hoţĭ. Bessiĭ trăesc în colibe, duc viaţă aspră tare şi se mărginesc cu muntele Rhodope, cu Paeoniĭ, iar dintre Illyri cu Autariatiĭ şi cu Dardaniĭ. Intre Autariati şi Dardanĭ şi între Ardiaei sînt Dasaretiĭ (Δασαρήτιοι) şi † Brygianii (Ὑβριανες) şi alte neamurĭ puţin însemnate, pe care le-au distrus Scordiscii, aşa că li-au pustiit ţara, de s-a prefăcut într-un codru de nestrăbătut de maĭ multe zile de drum mărime."

VII, 6, 1: „A rămas coasta Pontului dintre Istru şi munţiĭ de de o parte şi de alta a Paeoniei, coastă care se întinde dela gura sacră a Istruluĭ pănă la regiunea muntoasă a Haemuluĭ şi pănă la gura măriĭ dela Byzantion. Dupăcum, cînd am descris coasta Illyrieĭ, am mers pănă la munţiĭ Cerauniĭ, care cad în afară de partea muntoasă a Illyriei, dar formează un termin potrivit, şi am delimitat şi neamurile dinuntrul continentuluĭ dinspre partea aceasta, socotind că descrierea lor va prezenta un interes maĭ mare şi faţă cu cele spuse acum şi faţă cu cele ce se vor spune maĭ la vale; tot aşa şi aicĭ coasta măriĭ, macarcă trece peste liniea muntoasă, se va sfîrşi la gura măriĭ, care formează un termin potrivit şi faţă cu cele ce acum se spun şi faţă cu cele ce se vor spune mai încolo. Acum, dacă aĭ la dreapta coasta continentului, la cincĭ sute de stadii dela gura sacră a Istruluĭ se află orăşelul Istros (Ἴστρος, Caranasuf), colonie a Milesienilor; apoĭ Tomis (Τόμις, Constanţa), alt orăşel la două sute cincizecĭ de stadii; apoĭ oraşul Callatis (Κάλλατις, Mangalia), la douăsute optzecĭ de stadiĭ, colonie a Heracleoţilor; apoi Apollonia (Ἀπολλωνία, Sozopolis, Sisebolu) la o mie trei sute de stadii, colonie a Milesienilor, zidită mai mult pe o insulă mică, avînd un templu al luĭ Apollo, de unde M. Lucullus a luat statua colosală a zeului, opera lui Calamis, şi a pus o în Capitoliu. In spaţiul dela mijloc dintre Callatis şi Apollonia este Bizone (Βιζώνη), din care o mare parte s-a scufundat prin cutremure de pămînt, şi Cruni (Κρουνοί) şi Odessos (Ὀδησσός, Varna), colonie a Milesienilor, şi Naulochos (Ναύλοχος), orăşel al Mesembrianilor. Apoĭ vine muntele Haemos, care ajunge pănă la marea de dincoace [marea neagră], apoĭ Mesembria (Μεσημβρία, Misivri), colonie a Megareilor, care se numia întîiu Menebria (Μενεβρία), adecă oraşul luĭ Mena, pentrucă pe cel care a zidit-o îl chema

Mena, ïar bria (βρία) înseamnă în limba Thracilor oraş, aşa după cum şi oraşul luï Selys (Σῆλυς) s-a numit Selybria (Σηλυβρία, Silivri), ïar Aenos (Αἶνος) s-a numit altă dată Poltyobria (Πολτυοβρία). Apoï vine Anchiale (Ἀγχιάλη, Ahiolu), orăşel al Apolloniaţilor, şi însăş Apollonia. Tot pe această coastă este şi promontoriul Tirizis (Τίριζις, Kali Akra?), loc tare, unde-şĭ avea Lysimachos tezaurul. Dela Apollonia până la insulele Cyanee (Κυάνεαι) sînt iarăş vreo mie cincĭ sute de stadiĭ, iar la mijloc este Thynias Θυνιάς), teritoriu al Apolloniaţilor, şi Phinopolis (Φινόπολις) şi Andriace (Ἀνδριάκη), situate lîngă Salmydessus (Σαλμυδησσός). Acesta e un ţerm pustiu şi petros, fără porturĭ, care se lăţeşte mult spre mïazănoapte, lung cam de şepte sute de stadiı până la Cyanee, şi ceĭ care sînt aruncaţı la dînsul sînt prădaţĭ de Asti "Ἀσται), un neam thrac care locueşte în regiunea ce domineazǎ acest ţerm. Iar Cyanee sînt două insule micĭ dela gura Pontuluĭ, dintre care una este lîngă ţermul Europeĭ, ıar ceïalaltă lîngă ţermul Asieĭ, despărţite printr-un pasaj cam de douăzecĭ de stadiĭ. Tot cu atîtea stadiı sînt depărtate, una de templul Byzantinilor şi ceıalaltă de templul Chalcedonilor. Acolo-ı partea cea maĭ strîmtă a guriĭ Pontuluĭ Euxin, căcĭ dacă mergı zece stadiĭ maĭ departe, este un promontoriu care face ca strîmtoarea să fie numaı de cincĭ stadiı, de acolo înainte strîmtoarea se lărgeşte tot maĭ tare şi începe să formeze Propontida."

VII, 6, 2: „Dela promontoriul care face strîmtoarea de cincı stadiı până la portul numıt *supt smochin* sînt treïzecı şi cincĭ de stadiĭ, ıar de aicĭ până la cornul Byzantinilor cincĭ. Cornul acesta este un golf, care merge pelîngă zidul Byzanţuluĭ spre apus cam vreo şeïzecĭ de stadıı şi samănă cu cornul unuĭ cerb, căcĭ se desface într o mulţime de golfurĭ altele, ca în nişte ramurĭ, în care întră pelamida şi se prinde cu mare lesnicïune, şi pentrucă-ĭ multă, şi pentrucă o împinge puterea curentuluĭ, ïar golfurile sînt strîmte, aşa că se poate prinde şi cu mîna... Şi aşa am ajuns până la Byzantion, pentrucă acest oraş celebru, şi care e cel maı apropiat de gura Pontuluĭ, ni procura un termin maĭ cunoscut pentru descrierea coasteĭ măriĭ pe care am început-o dela Istru. Maĭ sus de Byzantion locueşte neamul Astilor, la care se găseşte oraşul Calybe (Καλύβη), unde Philippos al luĭ Amyntas a aşezat pe ceĭ maĭ răĭ oamenĭ."

VII, 7, 1: „Acestea sînt, decĭ, neamurile dela Istru şi dela munţiĭ Illyrieĭ şi Thracieĭ, demne de menţiune, ale căror graniţe se pot hotărî, şi care ocupă toată coasta Adriaticeĭ, începînd dela înfundătura aceşteĭa, şi coasta de a stînga, cum se zice, a Pontuluĭ, dela fluvĭul Istru până la Byzantion. Aŭ maĭ rămas părţile dela sud ale regiuniĭ muntoase pomenite şi ţările care cad imediat sub dînsele, adecă Hellas şi regiunea barbară dela Hellas în sus până la munţĭ. Hecataeos Milesianul spune despre Peloponnesos că înainte de Grecĭ l-au locuit barbariĭ. Dar poate chĭar toată Grecia a fost locuită de barbarĭ în vremurile de demult, dacă te gîndeştĭ la cele ce se povestesc. Căcĭ Pelops şĭ-a adus din Phrygia poporul în ţara numită dela dînsul Peloponnesos, Danaos şĭ-a adus poporul din Aegyptos, ĭar Dryopiĭ şi Cauconiĭ şi Pelasgiĭ şi Lelegiĭ (Δρύοπες, Καύκωνες, Πελασγοί, Λέλεγες) şi alţiĭ de acest fel posedau teritoriĭ şi de o parte şi de alta a istmuluĭ. In special Attica au avut-o Thraciĭ cu Eumolpos, la Daulis în Phocis a stăpînit Tereus, la Cadmeia au stăpînit Phoeniciieniĭ cu Cadmos, ĭar Boeotia au locuit-o Aoniĭ şi Temmiciĭ şi Hyantiĭ (Ἄονες, Τέμμικες, Ὕαντες), cum zice Pindar: «era o vreme cînd oamenilor din Boeotia li ziceau porcĭ.» Şi dintre aceste nume unele se cunosc bine că-s barbare, precum Cecrops şi Codros şi Aeclos şi Cothos şi Drymas şi Crinacos. Thraciĭ pe de altă parte şi Illyriĭ şi Epiroţiĭ şi până astăzĭ sînt în coastele Grecieĭ. Şi acest lucru avea loc altă dată maĭ mult încă decît astăzĭ, deoarece chĭar din numita fără contestare astăzĭ Hellas multă parte o ocupă barbariĭ, anume Thraciĭ ocupă Macedonia şi cîteva părţĭ din Thessalia, ĭar părţile de sus ale Acarnanieĭ şi ale Aetolieĭ le ocupă Thesprotiĭ şi Cassopaeiĭ şi Amphilochiĭ şi Molottiĭ şi Athamaniĭ (Θεσπρωτοί, Κασσωπαῖοι, Ἀμφίλοχοι, Μολοττοί, Ἀθαμᾶνες), neamurĭ epirote."

VII, 7, 2: „Despre Pelasgĭ am vorbit aĭurea. Despre Lelegĭ uniĭa spun că ar fi aceĭaş cu Cariĭ (Κᾶρες), alţiĭ spun că ar fi trăit numaĭ împreună cu Cariĭ şi ar fi fost numaĭ tovarăşĭ de războĭŭ aĭ acestora. Pentru aceĭa în teritorĭul Milesienilor unele localităţĭ se numesc aşezărĭ ale Lelegilor, şi în multe locurĭ din Caria se arată morminte de ale Lelegilor şi întăriturĭ pustiĭ numite Lelegia. Şi Ionia care se chĭamă astăzĭ, toată, era locuită odată de Carĭ şi de Lelegĭ. Ioniĭ ĭ-aŭ alungat şi aŭ ocupat eĭ ţara. Şi în timpu-

rile încă de maĭ înainte aceĭ care au luat Troia au alungat pe Lelegiĭ din locurile depe lîngă Ida, dela Pedasos şi dela rîul Satniois. Cum că erau barbarĭ Lelegiĭ, se probează prin însuş faptul că trăĭau în tovărăşie cu Cariĭ. Iar cum că rătăcĭau din loc în loc, orĭ cu Cariĭ înpreună orĭ şi fără dînşiĭ, şi aceasta încă din vechĭ timpurĭ, arată Statele (πολιτεῖαι) luĭ Aristotel, căcĭ în Acarnania, spune Aristotel, o parte din ţară o au Curetiĭ (Κουρῆται), ĭar o alta, cea despre apus, au avut-o întîĭu Lelegiĭ şi apoĭ Teleboiĭ (Τηλεβόοι); în Aetolia pe actualiĭ Locri îi numeşte Lelegĭ şi spune că Lelegiĭ aŭ stăpînit odată şi Boeotia. Acelaş lucru-l spune despre ţara Opuntiilor şi Megareilor, ĭar în Leucas zice că a fost un autochthon Lelex, care a avut un nepot de fiĭcă Teleboas, şi că Teleboas a avut doŭăzecĭ şi doĭ de băeţĭ, numiţĭ şi eĭ Teleboĭ, dintre care cîţĭva aŭ locuit în Leucas. Maĭ cu seamă însă ar trebui să creadă cineva luĭ Hesiodos, care spune despre dînşiĭ astfel: «Sigur Locros a domnit peste neamurile Lelegilor, pe care odinioară Jupiter, fiul luĭ Cronos, cel care ştie sfaturi nemuritoare, ĭ-a cules din pămînt în mare număr şi ĭ-a dat luĭ Deucalion.» Căci prin originea [dela λέγω culeg] cuvîntuluĭ se face aluzie, mi se pare, la aceia că Lelegiĭ aŭ fost dela capul locului adunaţi şi amestecaţi din maĭ multe neamuri, din care pricină vor fi şi dispărut. Acelaş lucru l-ar putea spune cineva şi despre Cauconĭ, care astăzi nu maĭ există, macarcă altă dată se găsĭaŭ aşezaţi într-o mulţime de locurĭ.“

VII, 7, 3: „Maĭ înainte vreme, macarcă neamurile eraŭ micĭ şi multe şi fără celebritate, cu toate acestea, din cauză că eraŭ bogate în oamenĭ şi se guvernau fiecare de cîteun rege, nu era greŭ să li fixeze cineva graniţile. Astăzĭ însă, cînd cea maĭ mare parte din ţară a ajuns pustie, şi cînd aşezările, dar maĭ ales oraşele, aŭ fost distruse, chĭar dacă ar putea cineva să fixeze graniţĭ, n-ar aduce vreun folos cu aceasta, din cauză că neamurile înseş nu mai aŭ nicĭo importanţă, ba chĭar nicĭ fiinţă. Distrugerea, care a început de mult, nici până astăzĭ n-a încetat în multe locurĭ, unde oameniĭ îşĭ părăsesc vetrele, ĭar prin casele lor campează Romaniĭ, pe care şi ĭ-aŭ făcut stăpînĭ. Iar Polybios spune că Paulus, dupăce a doborît pe Macedonenĭ şi pe Perseus, a distrus şeptezecĭ de oraşe ale Epiroţilor, dintre care cele mai multe eraŭ ale Molottilor, şi a făcut robĭ o sută cincĭ-

zecĭ de miĭ de oamenĭ [Vezĭ A. 9]. Cu toate acestea vom încerca, întrucît se potriveşte cu această scriere şi pe cît ni este cu putinţă, să înşirăm diferitele popoare unul cîte unul, începînd dela coasta sinuluĭ ionic, şi anume de acolo unde se sfîrşeşte navigaţiea din sinul adriatic.“

VII, 7, 4: „Prima parte depe această coastă este acea depe lîngă Epidamnos şi Apollonia. Iar dela Apollonia spre răsărit la Macedonia este calea Egnatia (Ἐγνατία), măsurată după numărul miilor de paşĭ şi însemnată cu pietre miliare până la Cypsela (Κύψελα, Ipsala) şi la rîul Hebru (Ἕβρος, Mariţa); este lungă această cale de cincĭ sute treĭzecĭ şi cincı de miĭ de paşı. Dacă socoteştĭ, cum fac ceĭ maı mulţĭ, miea de paşĭ ca opt stadiĭ, apoĭ ar fi patru miĭ doŭă sute optzecı de stadiĭ; dacă socoteştĭ însă, ca Polybios, la miea de paşĭ opt stadiĭ şi doĭ plethri, adecă şi o treime din stadĭu, apoĭ maĭ trebuesc adăogiţĭ o sută şeptezecĭ şi opt de stadiĭ, a treıa parte din numărul miilor de paşı. Şi aceĭ care pleacă din Apollonia, şi aceĭ care pleacă din Epidamnos, ajung după o egală distanţă la acelaş punct din această cale. Calea întreagă se chĭamă Egnatia, prima eı parte însă se numeşte drumul la Candavia (Κανδαυία, Babagora, Heuzey, Mission de Macédoine, 346), un munte din Illyria, şi duce prin oraşele Lychnidos (Λυχνιδός, Ochrida) şi Pylon (Πυλών), care oraş din urmă este pe această cale locul care desparte Illyria de Macedonia. De acolo merge calea pelîngă muntele Barnus (Βαρνοῦς) prin Heracleia (Ἡράκλεια, Bitolia), prin teritorĭul Lyncestilor (Λυγκῆσται), Eordilor (Ἐορδοί), la Edessa (Ἔδεσσα, Vodena) şi Pella (Πέλλα, lîngă Ianiţa-Ienige), până la Thessaloniceia (Θεσσαλονίκεια). Până aicĭ sînt, zice Polybios, doŭă sute şeĭzecı şi şepte de miĭ de paşĭ. Aceı care fac acest drum plecînd din locŭrile dela Epidamnos şi dela Apollonia aŭ la dreapta popoarele epirotice, udate de marea sicelică [marea ionică] până la sinul ambracic [golful dela Arta], ĭar la stînga munţiĭ Illyrilor, despre care am vorbit, şi popoarele care locuesc lîngă aceştĭ munţĭ până la Macedonia şi Paeonia. Pămîntul care se întinde dela golful ambracic spre răsărit, în faţa Peloponesuluĭ, este al Helladeı şi dă la marea egee (αἰγαῖον πέλαγος), lăsînd întreg Peloponesul la dreapta. Dela capătul muntilor Macedonieĭ şi Paeonieĭ până la fluvĭul Strymon (Στρυμών, Struma) locuesc Macedoneniĭ (Μακεδόνες) şi Paeoniĭ şi unele din neamurile muntene

thrace, ĭar regiunea de dincolo de Strymon până la gura Pontuluĭ şi până la Haemos este toată a Thracilor, afară de coasta măriĭ. Coasta este locuită de Grecĭ, care sînt aşezaţĭ, uniĭa la Propontis, alţiĭ la Hellespontos şi la golful negru (Μέλας Κόλπος, golful de Saros), ĭar alţiĭ la marea egee. Marea egee spală două coaste ale Helladeĭ, una care priveşte spre răsărit şi se întinde dela Sunion (Σούνιον, capul Colonnaes) spre mĭazănoapte până la golful thermeŭ (θερμαῖος, golful dela Salonic) şi Thessaloniceia, cel maĭ înfloritor oraş al Macedonieĭ în momentul de faţă, ĭar alta, cea macedonică, care priveşte spre sud, începînd dela Thessaloniceia până la Strymon. Uniĭa socotesc la Macedonia şi regiunea dela Strymon până la Nestos (Νέστος, Mesta), pentrucă Philippos şĭ-a dat multă osteneală cu dînsa, ca să şĭ-o facă ţară a sa, şi şĭ-a creat veniturĭ foarte marĭ din mine şi din alte avantaje ale locurilor. Dela Sunion până la Peloponnesos este marea myrtoă (μυρτῷον), şi cea cretică (κρητικόν, marea Candieĭ), şi cea lybică (λυβικόν, marea albă), cu golfurile lor, până la marea sicelică (σικελικόν, marea ionică). Aceasta umple golfurile ambracic, corintic şi crisaeŭ (κρισαῖον, golful de Salona, o subdivizie a golfuluĭ corintic)."

VII, 7, 5: „Theopompos spune că neamurile Epiroţilor sînt în numar de cincĭsprezece. Dintre acestea cele maĭ renumite sînt acel al Chaonilor (Χάονες) şi al Molottilor (Μολοττοί) din cauză că aŭ avut sub stăpînirea lor tot Epirul întîĭŭ Chaoniĭ şi apoĭ Molottiĭ. Aceştĭ din urmă aŭ ajuns la mare putere şi din cauza viţeĭ din care se trăgeaŭ regiĭ lor (căcĭ eraŭ Aeacizi), precum şi din cauză că pe teritoriul lor se află oracolul dela Dodona (Δωδώνη), vechĭŭ şi celebru. Chaoniĭ şi Thesprotiĭ (Θεσπρωτοί) şi după dînşiĭ îndată Cassopaeiĭ (Κασσωπαῖοι), care şi aceştiĭa sînt Thesprotĭ, locuesc ţermul măriĭ dela munţiĭ ceraunii până la golful ambracic, avînd ţară bogată. Plutirea, dacă pleacă cineva dela Chaonĭ spre soare răsare şi spre golful ambracic şi cel corinthic, avînd la dreapta marea ausonică (αὐσόνιον πέλαγος, marea ionică), ĭar la stînga Epirul, este de o mie treĭ sute de stadiĭ, dela munţiĭ ceraunicĭ până la gura golfuluĭ ambracic. Pe această distanţă de loc este Panormos (Πάνορμος), port mare, în mijlocul munţilor ceraunicĭ, şi după aceştiĭa Onchesmos (Ὄγχησμος), alt port, în faţa căruĭa se găseşte extremitatea de vest a Corcyreĭ şi portul Cassiope (Κασσιόπη, Cassopo în insula

Corfu), dela care până la Brentesion (Βρεντέσιον, Brindisi) sînt o mie şepte sute de stadiĭ. Tot atîtea stadiĭ sînt până la Tarent dela alt promontoriŭ maĭ la sud de Cassiope numit Phalacron (Φαλακρόν, probabil Cap Drasti în Corfu). După Onchesmos vin Poseidion (Ποσείδιον), şi Buthroton (Βουθρωτόν, Vuţindro) la gura portuluĭ numit Pelodes (Πηλώδης, gloduros), oraş cu coloniştĭ romanĭ şi aşezat într-un loc care are forma uneĭ peninsule, şi Sybota (Σύβοτα, Sivota). Sybota sînt nişte insule mici, puţin depărtate de Epir, situate în faţa promontoriuluĭ răsăritean al Corcyreĭ Leucimma (Λευκίμμα). Pe acest parcurs maĭ sînt şi alte insule micĭ, dar nu merită să fie menţionate. Vin apoĭ capul Cheimerion (Χειμέριον) şi portul Glycys (Γλυκύς), în care se varsă rîul Acheron (Ἀχέρων, probabil Mavropotamos, care se varsă maĭ jos de Parga şi lîngă care, la puţină distanţă de ţerm, se găseşte actualul sat Glyky), care izvoreşte din lacul Acherusia (Ἀχερουσία) şi primeşte în el maĭ multe alte rîurĭ, astfel că îndulceşte apa golfuluĭ. In apropiere curge rîul Thyamis (Θύαμις, Calamas?). Maĭ sus de acest golf este oraşul Thesprotilor Cichyros, care maĭ întîiŭ se numia Ephyra (Κίχυρος, Ἔφυρα), iar maĭ sus de golful dela Buthroton este oraşul Phoenice (Φοινίκη, Finiki). Aproape de Cichyros este orăşelul Cassopaeilor Buchetion (Βουχέτιον), aşezat puţin deasupra măriĭ, şi Elatria (Ἐλάτρια), Pandosia (Πανδοσία) şi Batiae (Βατίαι), aşezate înuntrul continentuluĭ. Ţara Cassopaeilor se întinde până la acest golf [dela Glycys]. După portul Glycys sînt îndată două alte porturĭ, unul maĭ în apropiere şi maĭ mic, Comaros (Κόμαρος, Comaro), care formează un istmu de şeĭzecĭ de stadiĭ lîngă golful ambracic şi lîngă Nicopolis, oraşul zidit de Caesar Augustus, iar altul ceva maĭ departe, maĭ mare şi maĭ bun, aproape de gura golfuluĭ, departe cam douăsprezece stadiĭ de Nicopolis (Νικόπολις, lîngă Preveza)."

VII, 7, 6: „Indată apoĭ vine gura golfuluĭ ambracic. Gura golfuluĭ acestuia este puţin maĭ mare de patru stadiĭ, iar circuitul luĭ este aproximativ de treĭ sute de stadiĭ şi este plin de porturĭ bune. Cum intri în el, în regiunea din dreapta locuesc Grecíĭ Acarnanĭ (Ἀκαρνᾶνες), şi aicĭ este, aproape de gura golfuluĭ, templul luĭ Apollo Actios (Ἄκτιος Ἀπόλλων), anume o colină, pe care se află templul, şi la poalele colineĭ o cîmpie, pe care se găsesc o pădurice consacrată zeuluĭ şi şantiere navale, unde Caesar a dedicat o flo-

tilă de zece vase, luate pradă de războiŭ, cuprinzînd cîteun vas, dela unul cu un rînd de vîsle până la unul cu zece rîndurĭ de vîsle. Se zice însă că aŭ ars şi şoproanele, unde se păstraŭ vasele, şi vasele. La stînga sînt Nicopolis şi Epiroţiĭ Cassopaei până la înfundătura dela Ambracia (Ἀμβρακία, Arta). Aceasta e aşezată puţin maĭ sus de înfundătură şi a fost zidită de Gorgos, fiul luĭ Kypselos. Pelîngă dînsa curge rîul Aratthos (Ἄρατθος, Arta), pe care se poate pluti până la dînsa dela mare pe distanţă de cîteva stadiĭ, şi care izvoreşte din muntele Tymphe (Τύμφη) în regiunea Paroraea (Παρωραία). Inflorise şi maĭ înainte foarte mult acest oraş (dela dînsul doar îşĭ trage şi golful numele), dar maĭ ales l-a împodobit Pyrrhos, care-şĭ avea într-însul reşedinţa. Maĭ tîrziŭ însă Macedoneniĭ şi Romaniĭ l-aŭ păgubit mult, şi pe dînsul ca şi pe celelalte oraşe, prin războaiele cele neîncetate, pentrucă nu eraŭ ascultătoare, aşa că Augustus, văzînd cum se stîng cu totul aceste oraşe, le-a unit pe toate la un loc în unul singur, în numitul de către dînsul Nicopolis, aşezat la golf, şi pe care l-a numit astfel dela victoriea pe care a repurtat-o pe mare la gura golfuluĭ asupra luĭ Antonius şi a regine Egiptenilor Cleopatra, care şi ea fusese de faţă la luptă. Astazĭ Nicopolis înfloreşte şi pe fiecare zi creşte. Are pămînt mult şi podoaba prăziĭ de războiŭ, apoĭ în suburbiŭ posede un teren consacrat, din care o parte cuprinde păduricea sacră, unde se găsesc gimnasiul şi stadĭul, destinate pentru luptele de intrecere ce aŭ loc la fiecare cincĭ anĭ, ĭar altă parte cuprinde colina sacră a luĭ Apollo, care domină păduricea. Acele lupte de întrecere olimpice, Actia numite, au fost constituite în onoarea luĭ Apollo Actius, ĭar grija de ele o aŭ Lacedemoniĭ. Aşezările cîte sînt pelingă oraş aparţin la Nicopolis. Şi maĭ înainte vreme se ţineaŭ în onoarea luĭ Apollo aceste lupte de întrecere, Actia, la care se dădeaŭ coroane învingătorilor, decătră locuitoriĭ din localităţile învecinate, astăzĭ însă li-a mărit reputaţiea Caesar."

VII, 7, 7: „După Ambracia este Argos Amphilochic (Ἄργος τὸ ἀμφιλοχικόν), oraş zidit de Alcmaeon şi de fiiĭ luĭ. Ephoros în adevăr spune că Alcmaeon după expediţiea Epigonilor contra Thebeĭ a fost invitat de Diomedes, cu care împreună a mers în Aetolia şi aŭ cucerit această ţară şi Acarnania, şi că atuncĭ cînd ĭ-a chemat Agamemnon să meargă în războĭul troĭan, Diomedes s-a dus, Alcmaeon însă

a rămas în Acarnania şi a zidit Argos, pe care l-a numit amphilochic după numele frate-so, ĭar rîul care curge pe acolo în golf l-a numit Inachos după numele rîuluĭ care curge prin Argeia. Thucydides spune însă că Amphilochos însuş, dupace s-a întors dela Troia, nemulţămit cu înprejurările dela Argos, s-a dus în Acarnania, şi moştenind dela frate-so domniea a fundat oraşul care-ĭ poartă numele."

VII, 7, 8: „Epiroţĭ sînt şi Amphilochiĭ precum şi popoarele situate maĭ sus de dînşiĭ, care se învecinează cu munţiĭ Illyrieĭ şi aŭ ţară aspră, anume Molottiĭ (Μολοττοί) şi Athamaniĭ (Ἀθαμᾶνες) şi Aethiciĭ (Αἴθικες) şi Tymphaeiĭ (Τυμφαῖοι) şi Orestiĭ şi Paroraeiĭ (Ὀρέσται, Παροραῖοι) şi Atintaniĭ (Ἀτιντᾶνες), dintre care uniĭ sînt în apropiere de Macedonenĭ, ĭar alţiĭ sînt aşezaţĭ spre sinul ionic. Se spune că Orestiada (Ὀρεστιάς) a stăpînit-o odată Orestes, cînd a fugit pentrucă omorîse pe maĭcă-sa, şi că ţara a trecut apoĭ la urmaşiĭ luĭ aşa numită după dînsul. Se maĭ spune că a fundat şi un oraş, care se numĭa Argos Orestic (Ἄργος ὀρεστικόν). Cu aceste popoare epirote s-aŭ amestecat acele neamurĭ illyrice, care locuesc teritoriile dinspre partea de mĭazăzi a regiuniĭ muntoase şi teritoriile de deasupra sinuluĭ ionic, căcĭ în sus de Epidamnos şi de Apollonia pănă la munţiĭ ceauniĭ locuesc Byllioniĭ (Βυλλίονες) şi Taulantiĭ (Ταυλάντιοι) şi Parthiniĭ (Παρθῖνοι) şi Brygiĭ (Βρῦγοι). Pe acolo pe aproape sînt şi minele de argint dela Damastion (Δαμάστιον), pelîngă care şĭ-aŭ aşezat stăpînirea Dyestiĭ (Δυέσται) şi Encheleiĭ (Ἐγχελέαι), † pe care-ĭ chĭamă şi Sesarethĭ (Σεσαρήθιοι). La aceştiĭa se adaug Lyncestiĭ (Λυγκησταί) şi ţara Deuriopos (Δευρίοπος) şi Pelagonia cu cele treĭ oraşe ale sale (ἡ τριπολῖτις Πελαγονία) şi Eordiĭ (Ἔορδοι) şi Elimeia (Ἐλίμεια) şi Eratyra (Ἐρατυρα). Aceste popoare înainte vreme aveaŭ fiecare regiĭ lor, dintre care aceĭ care domnĭaŭ peste Encheleĭ eraŭ descendenţĭ din Cadmus şi Harmonia, şi se arată în ţara Encheleilor diferite monumente privitoare la cele povestite despre dînşiĭ. Encheleiĭ decĭ n-aveaŭ regĭ indigenĭ. Lyncestiĭ pe de altă parte aŭ avut rege pe Arrabaeos (Ἀρραβαῖος), care-şĭ trăgea neamul din Bacchiadĭ. Nepoata de fiică a acestuĭa a fost Eurydice, mama luĭ Philippos al luĭ Amyntas, ĭar † Sirrha (Σίρρα) a fost fata luĭ. Apoĭ dintre Epiroţĭ Molottiĭ aŭ fost domniţĭ de Pyrrhos, fiul luĭ Neoptolemos al luĭ Achilleus, şi de descendenţiĭ luĭ, care eraŭ Thessalienĭ. Celelalte po-

poare aveaŭ domnĭ indigenĭ, şi dupăce aŭ avut supremaţiea cînd unul cînd altul din ele, aŭ căzut toate sub stăpînirea Macedonenilor, afară de cîteva din susul sinuluĭ ionic. Ba chĭar Lyncestis şi Pelagonia şi Orestias şi Elimeia le numĭaŭ Macedonia de sus, ĭar ceĭ de maĭ tîrziŭ le numĭaŭ Macedonia liberă. Uniĭa chĭar toată ţara până la Corcyra o numesc Macedonia, pentru motivul că samănă popoarele şi la chipul cum îşĭ tae părul, şi la limbă, şi la chlamydă, şi la altele de acest fel. Cîteva din ele vorbesc însă doŭă limbĭ. Cînd s-a desfiinţat puterea macedoneană, aceste popoare aŭ căzut sub Romanĭ, şi prin ţara lor merge calea Egnatia dela Epidamnos şi dela Apollonia, pe care cale, în regiunea munţilor Candavia, sînt bălţile depe lîngă Lychnidos (Λυχνιδός, Ochrida), care procură peşte sărat din belşug. Rîurile curg, unele în sinul ionic, altele spre părţile de mĭazăzi. Ele sînt Inachos şi Aratthos şi Acheloos (Ἀχελῶος, Aspropotamos) şi Evenos (Εὔηνος, Fidari), care altă dată se numia Lycormas (Λυκόρμας), dintre care Aratthos se varsă în sinul ambracic, Inachos se varsă în Acheloos, ĭar Acheloos însuş şi Evenos în mare, dupăce aŭ străbătut, unul Acarnania, ĭar celalalt Aetolia. Iar Erigon (Ἐρίγων, Cerna, Carasu), dupăce a primit multe rîurĭ din munţiĭ Illyrieĭ şi din ţara Lyncestilor, Brygilor, Deuriopilor (Δευριόπων) şi Pelagonilor, se varsă în Axios (Ἀξιός, Vardar)."

VII, 7, 9: „Altă dată eraŭ şi oraşe pela popoarele acestea. Pelagonia era numită «cu treĭ oraşe» (τριπολῖτις), şi unul din aceste oraşe era Azoros (Ἄζωρος). Pe Erigon se aflaŭ toate oraşele Deuriopilor, printre care eraŭ Bryanion (Βρυάνιον) şi Alalcomenae (Ἀλαλκομεναί) şi Stymbara (Στύμβαρα). Cydriae (Κύδριαι, Codras pe Vovusa?) era un oraş al Brygilor, şi Aeginion (Αἰγίνιον, Stagus) era un oraş al Tymphaeilor, vecin cu Aethicia (Αἰθικία) şi cu Tricca (Τρίκκη, Triccala?). In apropiere de Macedonia şi de Thessalia, pela muntele Poeon (Ποῖον) şi la Pindos sînt Aethiciĭ (Αἴθικες) şi izvoarele Peneuluĭ (Πηνειός, Salamvria), asupra cărora se dispută Tymphaeiĭ şi Thessalieniĭ de sub Pindos. Maĭ este apoĭ oraşul Oxyneia (Ὀξύνεια) la rîul Ion (Ἴων, Craţova, rîŭ care se varsă în Salamvria), depărtare de o sută doŭăzecĭ de stadiĭ dela oraşul Pelagonieĭ Azoros, în apropiere de Alalcomenae şi de Aeginion şi de Europos (Εὔρωπος) şi de vărsarea rîuluĭ Ion în Peneios. Pe atuncĭ, decĭ, cum am spus, Epirul tot, macarcă ţară aspră

şi plină de munţĭ, precum Tomaros (Τόμαρος) şi Polyanos (Πολύανος) şi alţiĭ mulţĭ, şi tot aşa şi Illyria, eraŭ înfloritoare. Astăzĭ cele maĭ multe localităţĭ sînt pustiĭ, ĭar cîte sînt locuite sînt numaĭ nişte sate şi nişte ruine. Şi ca celelalte a încetat aproape de a maĭ exista şi oracolul dela Dodona."

VII 7, 10: „Acest oracol, cum spune Ephoros, este o instituţie a Pelasgilor. Iar Pelasgiĭ din cîţĭ aŭ stăpînit în Grecia sînt ceĭ maĭ vechı. Şi poetul [Homer Il. XVI, 233 zice astfel: «Jupiter, rege al Dodoneĭ, pelasgicule , ıar Hesiod [fragment 134]: «Se ducea la Dodona şi la stejar, locuinţa Pelasgilor.» Despre Pelasgiĭ din teritoriile tyrrhenice am vorbit. Despre locuitoriĭ depe lîngă templul dela Dodona cum că ar fi fost barbarĭ ne face să înţelegem Homer din chipul lor de a trăi, pentrucă spune [Il. XVI, 235] că nu se spălaŭ pe picĭoare şi că se culcaŭ pe pămîntul gol. Cum trebue zis, Helli (Ἑλλοί), cum face Pindar, orĭ Selli (Σελλοί), cum se crede că stă la Homer [Il. XVI, 234: ἀμφὶ δὲ Σελλοὶ σοὶ ναίουσ' ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι], nu se poate afirma cu siguranţă, din cauză că scrierea e îndoĭoasă. Philochoros spune că locul depe lîngă Dodona, ca şi Euboea, s-a numit Hellopia (Ἑλλοπία), pentrucă Hesiod zice aşa [fragm. 54]: Este o ţară Hellopia, bogată în ogoare şi în păşunĭ, acolo la capătul eĭ este zidită Dodona.» Apollodoros zice că se crede că s-ar fi numit ţara aşa dela bălţile (ἕλος) depe lîngă templu, şi susţine că Homer nu numeşte Helli, ci Selli, pe locuitoriĭ depe lîngă templu, pentrucă şi pe un rîı îl numeşte Selleis, cînd zice [Il. II, 659, XV, 531]: «de departe, din Ephyra, dela rîul Selleis. † [Dar după Demetrios Scepsios n-ar fi vorba aicĭ despre] Ephyra din ţara Thesprotilor, ci de acea din Eleia, căcĭ în Eleia este rîul Selleis, ĭar la Thesprotĭ şi la Molottĭ nu este nicıun rîŭ cu asemenea nume. Cele ce se povestesc despre stejar şi despre porumbı, şi altele de acest fel, cum se povestesc şi despre Delphi, unele aparţin maĭ mult la poezie, altele se potrivesc însă şi cu descrierea de faţă."

VII, 7, 11: „Dodona, decĭ, din vechime aparţinea la Thesprotĭ, şi tot aşa şi muntele Tomaros orĭ Tmaros (căcı se zice în ambele felĭurĭ), sub care se află templul, pentru aceĭa şi tragiciĭ şi Pindar numesc Dodona Thesprotis. Maı tîrziŭ însă a fost sub stăpînirea Molottilor. Spun că dela

muntele Tomaros interpreţiĭ luı Jupiter, cum li zice poetul, despre care tot el spune că umblaŭ cu picĭoarele nespălate şi dormıaŭ pe pămîntul gol, aŭ fost numiţı tomuri (τομοῦροι), şi în Odysseia astfel scriŭ uniĭa acele ce spune Amphinomos, cînd sfătueşte pe peţitorĭ să nu atace pe Telemachos maı înainte de a fi întrebat pe Jupiter [Od. XVI, 403]: «Dacă vor aproba tomuriĭ mareluĭ Jupiter, eŭ însumĭ îl voıŭ ucide şi voĭŭ îndemna să fie omorîţı şi ceilalţĭ toţĭ. Dacă se va opune însă cumva zeul, vă îndemn să staţĭ liniştiţĭ. Şi este maı bine, spun eĭ, să se scrie τομοῦροι decît θέμιστες, căcĭ nicăirı la Homer nu se găseşte themistes cu înţelesul de oracol, ci numaı cu acela de sfat, hotărîre politică, legıuire, ĭar Tomuri trebue să fie o prescurtare lin † tomaruri, adecă păzitorıı tomaruluĭ (τομάρου λακες). Şi aşa ceĭ maĭ noı zic tomuri. La Homer este maı simplu însă să primim pe themistes, întrebuinţat în mod impropriu, aşa lupă cum şi bulae poate să însemneze ordinele şi hotărîrile oraculelor şi ale legilor, ca de pildă [Od. XIV, 328] «ca s-audă sfatul (βουλήν) luĭ Jupiter din stejarul cu înalte ramurĭ.»"

VII, 7, 12: „La început acei care profetizaŭ eraŭ bărbaţĭ, după cum dă a înţelege şi poetul, căcĭ vorbeşte de interpreţı (ὑποφῆται), prin care trebue să se înţeleagă şi profeţiĭ (προφῆται). Maĭ tîrziŭ aŭ fost numite treı babe, cînd alăturĭ cu Jupiter a fost instalată ca zeiţă a templuluı şi Dione. Suidas însă pentru placul Thessalienilor dă crezare la nişte povestirĭ fabuloase, după care templul acesta ar fi fost strămutat din Pelasgia cea de lîngă Scotussa (Scotussa aparţine la Pelasgiotis a Thessalieĭ), cînd înpreună cu oracolul s-ar fi dus şi fimeile maı toate, din care s-ar fi trăgînd profetesele de astăzĭ; pentru aceıa s-ar fi chemînd şi Jupiter pelasgicul."

VII, Fragmente, 4: „Paeonia este la răsărit de aceste popoare [despre care s a vorbit la VII, 7, 8] şi la apus de munţiı Thracieı. Spre mĭazănoapte este aşezată maĭ sus de Macedonia, avînd prin oraşele Gortynion şi Stobi eşirea spre † [strîmtoarea] prin care curgînd rîul Axios face grea întrarea din Paeonia în Macedonia, aşa dupăcum Péneios curgînd prin Tempe întăreşte Macedonia din partea despre Grecia. Se mărgineşte dinspre mĭazăzi cu Autariatıı şi Dardaniĭ şi Ardiaeiĭ. Paeonia se întinde pănă la Strymon."

VII, Fragmente, 6: „Orestis e ţară întinsă şi are un munte mare care se întinde până la Corax din Aetolia şi păna la Parnassus. Locuesc pelîngă acest munte Orestii însiş şi Tymphaeiĭ şi Greciĭ din afara istmuluĭ depe lîngă Parnassos şi Oeta şi Pindos. Cu un nume comun muntele acesta se chĭamă Boion (Βοιον), dar părţile luĭ poartă numirĭ diferite. Spun ca depe cele maĭ înalte vîrfurĭ ale luĭ s-ar fi văzînd şi marea egee şi sinurile ambracic şi ionic, dar cred că se exagerează. Inalt de ajuns este şi muntele Pteleon delîngă sinul ambracic, care de o parte se întinde până la marea dela Corcyra ĭar de altă parte până la cea dela Leucas."

VII, Fragmente, 9: „Aŭ maĭ rămas din Europa Macedonia şi părţile Thracieĭ delîngă Macedonia până la Byzantion, apoĭ Grecia şi insulele delîngă dînsa. Negreşit, şi Macedonia e tot Grecie, dar luîndu-ne după firea locurilor şi după configuraţiea lor am socotit că trebue s-o separăm de ceialaltă Grecie şi s-o alipim de vecina eĭ Thracie până la gura Euxinuluĭ şi a Propontideĭ."

VII, Fragmente, 10: „Macedonia se mărgineşte la apus cu coasta măriĭ adriatice; la răsărit cu liniea meridiană care e paralelă cu acea coastă şi care merge prin gurile rîuluĭ Hebru şi prin oraşul Cypsela (Κύψελα, Ipsala); la mĭazănoapte printr-o închĭpuită linie dreaptă, care trece prin munţiĭ Bertiscos (Βερτίσκος, greşit in loc de Βέβιος? Ptolemaeus III, 13, 19 pune Bertiscos maĭ jos de Amphipolis şi Heraclea Sintica, la actualul munte Bečik [Bešik?], nord-estul peninsuleĭ chalcidice), Scardus (Σκάρδος, Şar), Orbelos (Ὄρβηλος, Perim Dag), Rhodope (Ροδόπη, Despoto) şi Haemus, care munţĭ, începînd dela marea adriatică, ajung în linie dreaptă până la Euxin, formînd o peninsulă mare spre mĭazăzi, care cuprinde Thracia şi Macedonia şi Epirul şi Achaia; la mĭazăzi prin calea Egnatia, care merge dela oraşul Dyrrhachion spre răsărit până la Thessaloniceia. Şi este forma aceasta a Macedonieĭ foarte asămănătoare cu un paralelogram."

VII, Fragmente, 11: „Macedonia de astăzĭ se numĭa odată Emathia (Ἠμαθία), numele actual şi l-a luat dela unul din vechiĭ domnitorĭ, Macedon. Era şi un oraş Emathia lîngă mare. Ţara aceasta o ocupaŭ neamurĭ epirote şi illyre, dar maĭ ales Bottiaeĭ (Βοττιαῖοι) şi Thracĭ. Bottiaeiĭ, după cum se spune, îşĭ trăgeaŭ neamul din Creta, de unde

venise sub conducerea unuĭa Botton. Dintre Thracĭ Pierii (Πίερες) locuĭaŭ Pieria (Πιερία) şi teritorĭul depe lîngă Olympos, Paeonii pelîngă rîul Axios teritoriul aşa numit din cauza aceasta Amphaxitis, ĭar Edoniĭ (Ἠδωνοί) şi Bisaltii (Βισάλται) restul ţăriĭ pănă la Strymon. Dintre aceştĭ din urmă Bisaltiĭ se numĭaŭ numaĭ aşa Bisaltĭ, Edoniĭ însă uniĭ se chemaŭ Mygdonĭ (Μύγδονες), alţiĭ Edonĭ, ĭar alţiĭ Sithonĭ (Σιθῶνες). Peste toate aceste popoare aŭ stăpînit aşa numiţii Argeadi (Ἀργεάδαι) şi Chalcidiĭ din Euboea (Χαλκιδεῖς). Chalcidĭ anume din Euboea aŭ venit în ţara Sithonilor şi aŭ fundat acolo pănă la treĭzecĭ de oraşe, din care aŭ fost însă alungaţĭ maĭ tîrziŭ şi s-aŭ întrolocat ceĭ maĭ mulţĭ numai în unul din ele, în Olynthos. Chalcidiĭ aceştiia se numĭaŭ Chalcidiĭ din Thracia."

VII, Fragmente, 12: „Faţă de Thessalia şi de Magnesia graniţa Macedonieĭ de jos şi dinspre mare o formează Peneios, iar graniţa Macedonieĭ de sus o formează Haliacmon (Ἁλιάκμων, Vistriţa-Inge-Carasu). Acelaş Haliacmon şi Erigon şi Axios şi alte rîurĭ dispart Macedonia de Epiroţi şi de Paeoni."

VII, Fragmente, 25: „Acolo este şi muntele Bermion (Βέρμιον), pe care-l stăpînĭaŭ înainte vreme Brigiĭ, neam thrac, dintre care uniĭa aŭ trecut în Asia şi şĭ-aŭ schimbat numele în Phrygĭ."

VII, Fragmente, 26: „Oraşul Beroia (Βέροια, Verria) este la poalele munteluĭ Bermion."

VII, Fragmente, 36: „Dela Peneios pănă la Pydna sînt o sută doŭăzeci de stadiĭ. Pe coasta mării dela gura rîului Strymon sînt oraşele Datenilor (Δατῆνα.) Neapolis (Cavala, C. Müller la Scylax 67) şi Daton (Δάτον, Eski-Cavala, C. Müller la Scylax 67), care are cîmpiĭ fertile şi un lac şi rîuri şi şantiere navale şi bogate mine de aur, de unde în loc de proverbul ghemurĭ de bunătăţĭ» (ἀγαθῶν ἀγαθίδες) se maĭ zice şi dat de bunătăţi (δάτον ἀγαθῶν). In regiunea de dincolo de Strymon, în locurile depe lîngă mare şi depe lîngă Daton locuesc Odomantiĭ (Ὀδομάντεις) şi Edonii şi Bisaltiĭ, şi aceĭ autohtonĭ precum şi aceĭ veniţĭ din Macedonia şi cărora lĭ-a fost rege Rhesus. Iar maĭ sus de Amphipolis [20 stadiĭ dela gura Strumeĭ, S. VII, Fragmente, 35] locuesc Bisaltiĭ pănă la oraşul Heracleia [aproape de vărsătura rîuluĭ Strymon în lacul Tachyno, Pt. III,

13, 30], avînd o vale fertilă, prin care curge Strymon, ce izvoreşte din ţara Agrianilor dela Rhodope, vecină cu Parorbelia Macedonieĭ, care această din urmă, aşezată în interiorul continentuluĭ, are în valea ce începe dela Eidomene (Εἰδομένη, Gradisca) oraşele Callipolis [Strumiţa?], Orthopolis, Philippupolis [Petrovič?], Garescus (Γαρησκός, Melnic?). In ţara Bisaltilor, cum mergĭ în susul rîuluĭ Strymon, este satul Berge (Βέργη), cam doŭă sute de stadiĭ distanţă dela Amphipolis. Iar dacă mergĭ dela Heracleia spre mĭazănoapte şi spre strîmtoarea prin care trece Strymon, avînd rîul la dreapta, spre stînga este Paeonia şi teritorĭul depe lîngă oraşul Doberus (Δόβηρος), † ĭar la dreapta munţiĭ Rhodope şi Haemus. De ceĭa parte a rîuluĭ Strymon şi chĭar lîngă el se află Scotussa (Σκοτοῦσσα). Iar lîngă lacul Bolbe (Βόλβη, Bešik [Bečik?]) este Arethusa (Ἀρέθουσα), şi ca locuitorĭ depe lîngă lac maĭ ales Mygdoniĭ se numesc. Nu numaĭ Axios curge din ţara Paeonilor, ci şi Strymon. Strymon anume izvoreşte dela Agrĭanĭ, curge prin ţara Maedilor (Μαῖδοι) şi Sintilor (Σιντοί) şi se varsă în mare între teritorĭul Bisaltilor şi acel al Odomantilor."

VII, Fragmente, 38: „Pe Paeonĭ uniĭa-ĭ consideră ca colonĭ aĭ Phrygienilor, alţiĭ din contra ca colonizatorĭ aĭ acestora. Spun că Paeonia s-a întins pănă la Pelagonia şi la Pieria, că Pelagonia se numĭa odată Orestia, că cu drept cuvînt Asteropaeos, unul din şefiĭ de loc din Paeonia care s-aŭ luptat la Troia, se numeşte fiul luĭ Pelagon, şi că Paeoniĭ se numĭaŭ Pelagonĭ (Πελαγόνες)."

VII, Fragmente, 41: „Se pare că Paeoniĭ şi altă dată, ca şi astăzĭ, aŭ ocupat o mare parte a Macedonieĭ, aşa că şi Perinthos l-aŭ asediat şi aŭ avut sub stăpînirea lor Crestonia (Κρηστωνία) şi toată Mygdonis şi ţara Agrianilor pănă la Pangaeos (Παγγαῖος, Bunar). Maĭ sus de coasta măriĭ dela golful strymonic, care coastă se întinde dela Galepsos pănă la Nestos, se găseşte oraşul Philippi şi teritorĭul luĭ. Philippi se numĭa maĭ înainte Crenides (Κρηνίδες) şi era o localitate mică, a crescut după învingerea luĭ Brutus şi a luĭ Cassius."

VII, Fragmente, 43: „In faţa acestuĭ ţerm sînt doŭă insule, Lemnos şi Thasos. † Dincolo de canalul măriĭ dela Thasos este Abdera (Ἄβδηρα, Balastra). Abdera aŭ locuit-o Thraciĭ Bistonĭ (Βίστονες), peste care domnĭa Diomedes. Nes-

tus nu păstrează totdeauna aceiaş albie, ci de multe ori inundează ţara. Apoĭ vine oraşul Dicaea, aşezat pe golf, şi portul lui. Maĭ sus de aceste oraşe este balta Bistonis [Buru Göl], avînd cam doŭă sute de stadiĭ de circuit... Dincolo de balta dela mijloc sînt Xantheia (Ξάνθεια), Maroneia (Μαρώνεια, Maronia) şi Ismaros (Ἴσμαρος, Ismara), oraşe ale Ciconilor. Ismaros se numeşte astăzĭ Ismara (Ἰσμάρα), e lîngă Maroneia, şi în apropiere se varsă în mare balta Ismaris. Maĭ sus de aceste oraşe locuesc Sapaeiĭ (Σαπαῖοι)."

VII, Fragmente, 45: „Sintiĭ (Σιντοί), neam thrac, locuĭaŭ în insula Lemnos."

VII, Fragmente, 47: „Toată Thracia se compune din doŭăzecĭ şi doŭă de popoare, şi, macarcă-ĭ foarte zdruncinată, tot poate pune pe picĭor de războĭŭ până la cincĭsprezece miĭ de călăreţĭ, ĭar pedestraşĭ chĭar doŭă sute de miĭ. Dincolo de Maroneia este oraşul Orthagoria (Ὀρθαγορία) şi teritorĭul dela Serrion (Σέρριον), loc greŭ pentru navigatorĭ, apoĭ orăşelul Samothracilor Tempyra (Τέμπυρα) şi alt orăşel Characoma (Χαράκωμα), în faţa căruĭa se găseşte insula Samothrace şi nu departe de aceasta Imbros, ĭar la o depărtare maĭ mult de doŭă orĭ maĭ mare Thasos. Dela Characoma mai încolo este Doriscos (Δορίσκος), unde a numărat Xerxes mulţimea oştiriĭ sale. Apoĭ vine Hebros (Ἕβρος, Mariţa), pe care se pluteşte în sus până la Kypsela (Κύψελα, Ipsala) spaţiu de o sută doŭăzecĭ de stadiĭ. Aicĭ este graniţa Macedonieĭ pe care aŭ luat-o Romaniĭ dela Perseus şi dela falşul Philippos. Paulus însă, dupăce a învins pe Perseus, a alipit la Macedonia şi neamurile epirote şi a divizat ţara în patru părţĭ, pe una a atribuit-o la Amphipolis, pe alta la Thessaloniceia, pe alta la Pella, şi pe alta la Pelagonĭ. La Hebros locuesc Corpiliĭ (Κορπίλοι) şi puţin mai sus Breniĭ (Βρέναι), ĭar ceĭ maĭ din urmă Bessiĭ (Βέσσοι), şi se poate pluti în sus până la aceştĭ din urmă. Toate neamurile acestea sînt prădalnice, dar maĭ ales Bessiĭ, care sînt vecinĭ cu Odrysii (Ὀδρύσαι) şi cu Sapaeiĭ (Σαπαῖοι). Capitala † Astilor (Ἄσται) este Bizye (Βιζύη, Viza). Uniĭa numesc Odrysĭ pe toţĭ cîţĭ locuesc coasta măriĭ dela Hebros şi Cypsela până la Odessos. Peste Odrysĭ aŭ domnit Amadocos (Ἀμάδοκος) şi Cersobleptes (Κερσοβλέπτης) şi Berisades (Βηρισάδης) şi Seuthes (Σεύθης) şi Cotys (Κότυς)."

VII, Fragmente, 49: „Insula Samothrace o locuĭaŭ fraţiĭ

Iasion (Ἰασίων) şi Dardanos (Δάρδανος). Dupăce a fost trăsnit Iasion pentru păcatul comis contra zeiţeĭ Ceres, Dardanos a plecat din Samothrace şi s-a dus să locuiască la poalele munteluĭ Ida, a zidit oraşul Dardania şi a învăţat pe Troĭanĭ misterele din Samothrace. Samothrace maĭ înainte vreme se numĭa Samos (Σάμος).“

IV, 6, $_8$: „Vindeliciĭ şi Noriciĭ ocupă teritorĭul dela poalele Alpilor din ceĭa parte a Italieĭ, în mare parte înpreună cu Breuniĭ (Βρεῦνοι) şi Genauniĭ (Γεναῦνοι), care aparţin deja la Illyrĭ.“

VII, 3, $_1$: „Partea de mĭazăzi a Germanieĭ de dincolo de Elba aparţine încă o bucată Germanieĭ şi este locuită de Soevi (Σόηβοι), apoĭ îndată vine ţara Geţilor (Γέται), dintruntîiŭ îngustă, întinzîndu-se prin partea sa despre mĭazăzi dealungul Istruluĭ, ĭar prin partea despre mĭazănoapte dealungul poalelor codruluĭ hercynian (Ἑρκύνιος δρυμός), ocupînd şi ea o parte a munţilor. Apoĭ se lăţeşte spre mĭazănoapte până la Tyregetĭ (Τυρεγέται). Marginile nu le putem cerceta preciz. Din cauză că nu se cunosc locurile acestea s-a dat crezare celor care povestesc basmele despre munţiĭ Rhipaeĭ (Ῥιπαῖα ὄρη) şi despre Hyperboreĭ, şi luĭ Pytheas dela Marsilia, care a inventat poveştile despre ţara dela ocean, servindu-se ca probă de cunoştinţĭ asupra ceruluĭ şi asupra mathematicilor. Pe aceştĭ scriitorĭ îĭ lăsăm la o parte. Tot aşa şi cele ce cîntă Sophocles despre Oreithyia, cînd zice că a fost răpită de Boreas şi a fost dusă «dincolo de mare tocmaĭ la capatul pămîntuluĭ, la izvoarele nopţiĭ, unde stă deschis cerul, la grădina veche a luĭ Phoebus », n-au nicĭo valoare pentru cele de faţă, ci trebuesc lăsate la o parte, după cum face şi Socrates în Phaedros. Ce am aflat însă şi în istoriea veche şi în cea maĭ recentă, aceasta să spunem.“

VII, 3, $_2$: „Greciĭ consideraŭ pe Geţĭ ca Thracĭ. Locuĭaŭ de ambele părţĭ ale Istruluĭ şi eĭ şi Mysiĭ (Μυσοί), care şi aceştiĭa tot Thracĭ sînt şi se numesc astăzĭ Moesi (Μοισοί). Dela aceştiĭa aŭ plecat şi Mysiĭ care trăesc astăzĭ în ţara dintre Lydia, Phrygia şi Troia. De altfel şi Phrygiĭ (Φρύγες) sînt Brigĭ (Βρίγες), neam thrac, după cum sînt Thracĭ şi Mygdoniĭ (Μυγδόνες) şi Bebryciĭ (Βέβρυκες) şi Maedobithyniĭ (Μαιδοβιθυνοί) şi Bithyniĭ (Βιθυνοί) şi Thyniĭ (Θυνοί), şi, cred, Mariandyniĭ (Μαριανδυνοί). Toţĭ aceştiĭa aŭ părăsit Europa în

întregime. Mysiĭ aŭ rămas însă o parte şi în Europa. Şi cred că cu dreptate presupune Poseidonios că Homer vorbeşte despre Mysiĭ din Europa (adecă despre Mysiĭ din Thracia), cînd zice [Il. XIII, 3]: Iar el [Jupiter] îşĭ întoarse îndărăt privirile strălucitoare, ca să vadă în depărtare ţara Thracilor iubitorĭ de caĭ şi a Mysilor care se luptă de aproape;» pentrucă, dacă s-ar gîndi cineva la Mysiĭ din Asia, vorba poetuluĭ ar fi îndepărtată de subiect. Ca să zică în adevăr cineva că şĭ-a întors dela Troenĭ privirea spre ţara Thracilor, şi să pună alăturĭ cu ţara Thracilor şi pe acea a Mysilor, care aceştĭ din urmă nu eraŭ departe de Troada, ci vecinĭ cu dînsa, şi aşezaţĭ şi în dosul şi de ambele laturĭ ale eĭ, separaţĭ de Thracĭ prin toată lărgimea Hellespontuluĭ, inseamnă a confunda continentele şi totodată a nu pricepe ce vrea să spună Homer. Înţelesul cel maĭ obişnuit al vorbelor «întoarse îndărăt (πάλιν τρέπει) este acela de întoarse dela cineva în sens contrariŭ (εἰς τοὐπίσω). Acel care însă îşĭ îndreaptă privirile dela Troenĭ spre oameniĭ din dosul lor şi depe lîngă dînşiĭ, acela priveşte maĭ departe înainte, ĭar nu îndărăt. Probă pentru aceasta sînt şi cele ce spune poetul maĭ departe, căcĭ la Mysĭ adauge pe Hippemolgĭ (Ἱππημολγούς) şi pe Galactofagĭ (Γαλακτοφάγους) şi pe Abiĭ (Ἀβίους), care nu sînt alţiĭ decît Scythiĭ (Σκύθαι) şi Sarmatiĭ (Σαρμάται) trăitorĭ în care. Chiar şi astăzĭ neamurile acestea şi cele bastarnice trăesc amestecate cu Thraciĭ, maĭ ales cu Thraciĭ ceĭ de dincolo de Istru, dar şi cu ceĭ de dincoace de rîŭ. Cu Thraciĭ de dincoace de Istru maĭ trăesc amestecate şi neamurĭ celte (κελτικά), anume Boiĭ (Βόϊοι) şi Scordisciĭ (Σκορδίσκοι) şi Tauriscii (Ταυρίσκοι). Pe Scordiscĭ uniĭa-ĭ numesc Scordistĭ (Σκορδίσται), ĭar pe Tauriscĭ iĭ numesc Ligyriscĭ (Λιγυρίσκοι) şi Tauristĭ (Ταυρίσται).“

VII, 3, 3: „Poseidonios spune că Mysiĭ din evlavie mare nu mînîncă nicĭo vietate, prin urmare nicĭ animale, că trăesc numaĭ cu mĭere, cu lapte şi cu brînză, şi duc viaţă liniştită, şi că din cauza aceasta li zic oameniĭ religioşĭ şi trăitorĭ din aburĭ (καπνοπάται) [adecă din aburiĭ sacrificiilor]. Maĭ spune Poseidonios că sînt uniĭ Thracĭ care trăesc fără fimeĭ, că-ĭ numesc ctistae» (κτίσται), sînt onoraţĭ ca sfinţĭ şi nimea nu-ĭ supără cu nimic, şi că pe toate aceste neamurĭ la un loc poetul le numeşte «nobiliĭ mulgătorĭ de caĭ, mîncătoriĭ de lapte, săracĭ, ceĭ maĭ dreptĭ oamenĭ» (ἱππημολγοί,

γαλακτοφάγοι, ἄβιοι, δικαιότατοι ἀνθρώπων, Il. XIII, 5 sqq.), zicîndu-li săracı maĭ ales pentrucă ar fi trăind fără fimeı, căcĭ viaţa fără fimeĭ şi-o închipueşte Homer numaĭ ca o jumătate de viaţă, dupăcum şi casa luĭ Protesilaos o numeşte jumătate de casă (δόμος ἡμιτελής Il. II, 701), pentrucă Protesilaos era văduv. Spune apoĭ Poseidonios că pe Mysĭ îĭ numeşte Homer luptătorĭ de aproape (ἀγχέμαχοι), pentrucă sînt neînvinşĭ şi bunĭ războınicĭ, şi că în a treĭsprezecea carte a Iliadeĭ trebue scris Μοισῶν τ' ἀγχεμάχων în loc de Μυσῶν τ' ἀγχεμάχων."

VII, 3, 4: „Ar fi de prisos să schimbe cineva o scrisoare primită ca bună de atîţĭa anĭ, căcĭ este maĭ probabil că dela capul loculuĭ s-aŭ numit Mysĭ şi că şĭ-aŭ schimbat numele astăzı. Iar ca săracĭ (ἄβιοι) ar putea înţelege cineva pe aceştı oamenĭ maĭ mult pentrucă eraŭ fără sălaşurı şi trăĭaŭ pe care, decît că eraŭ fără fimeĭ uniĭa, căcĭ, deoarece nedreptăţile aŭ loc maĭ mult din cauza contractelor şi a preţuluĭ mare pe care-l pun oameniĭ pe cîştigarea de avere, ceĭ maĭ dreptĭ tocmaĭ asemenea oamenĭ este potrivit să fie numiţĭ, care trăesc din puţin cu mică cheltuĭală. Pentru aceĭa şi filosofiĭ, considerînd justiţiea ca foarte strîns unită cu moderaţiea, aŭ tins maĭ înainte de toate să ducă viaţă sobră şi simplă, din care cauză exagerările aŭ înpins pe uniĭ dintr-înşiĭ la cinism. Faptul însă de a trăi fără fimeĭ nu desemnează nicĭo imagine de acest fel, maĭ ales la Thracı, şi încă la Geţĭ. Vezĭ, de pildă, ce spune Menandros despre dînşiĭ, nu plăzmuind, probabil, ci luînd din experienţă: «Toţĭ Thraciĭ, dar maĭ ales dintre toţĭ noĭ Geţiı (pentrucă mă pot lăuda că eŭ de acolo sînt de neam)·nu sîntem prea cumpătaţĭ. Şi puţin maĭ jos dă exemple despre distrăbălarea cu privire la fimeĭ: «Fiecare dintre noĭ ţine cîte zece orĭ unsprezece orĭ doŭăsprezece fimeĭ, orĭ şi maĭ multe uniĭa. Dacă se întîmplă să moară cineva şi să fi avut numaĭ patru orĭ cincĭ neveste, un asemenea om e considerat de ceĭ de acolo ca un bĭet om, care n-a ştiut nicĭ ce-ĭ cununiea nicĭ ce-ĭ însurătoarea.» Aceste lucrurĭ sînt confirmate şi de alţiĭ. Nu se potriveşte însă ca aceĭaş oamenĭ să considere pe de o parte viaţa fără multe fimeı ca nenorocită, ĭar pe de alta să considere ca pe un om vrednic şi drept pe cel care trăeşte în burlăcie. Apoĭ a considera ca religioşĭ, şi ca oamenĭ care se hrănesc cu aburĭ, pe ceı

fără fimei este ceva contrariu cu totul concepţiilor obişnuite. In adevăr toţi sînt de părere că fimeile aŭ fost promotoarele fricii de dumnezeŭ. Tot ele îndeamnă pe bărbaţĭ la servicii religioase pompoase, la serbări şi la suplicaţii. Rar dacă se găseşte un bărbat fără fimee şi cu asemenea dispoziţii. Vezĭ, de pildă, ce spune acelaş poet, cînd pune în scenă pe un bărbat care se plînge de cheltuelile fimeilor cu sacrificiile şi .vorbeşte astfel: «Ne prăpădesc zeiĭ, maĭ ales pe ceĭ însuraţĭ, în fiecare zi trebue să serbăm cîteo sărbătoare; orĭ pe un misogyn care aceleaş acuzaţiĭ le aduce: Sacrificam de cincĭ orĭ pe zi, şepte sclave în cerc băteaŭ în ţimbale, ĭar altele zbĭeraŭ. Cum că decĭ tocmaĭ acei dintre Geţĭ, care n-aveaŭ fimei, vor fi fost consideraţĭ ca religioşĭ, pare ceva absurd. Cum că însă sentimentul religios era puternic la acest popor, pare probabil, atît din cele ce spune Poseidonios despre dînşiĭ, cît şi din alte ştiri."

VII, 3, 5: „Se spune anume că un Get, cu numele Zamolxis (Ζάμολξις), a fost sclavul lui Pythagoras şi că a învăţat dela dînsul ceva din ştiinţa ceruluĭ, ba şi dela Egipteni cîteva, pentrucă şi până acolo rătăcise, şi că, dacă s-a întors acasă, a avut mare trecere şi la şefĭ şi la popor, pentruca prezicea semnele meteorologice, până ce maĭ la urmă a înduplecat pe rege să-l ĭee tovarăş la domnie, ca pe unul care era în stare să anunţe cele ce se întîmplă pela zeĭ. La început l-aŭ pus preot al celuĭ maĭ de cinste zeŭ dela dînşii, după aceĭa însă a fost proclamat el însuş zeŭ, şi alegîndu-şĭ un loc, unde era o peşteră, şi până la care nu putea nimeni pătrunde, a trăit acolo, întîlnindu-se numaĭ rar cu alţi oamenĭ, afară de rege şi de servitori. La aceasta regele i-a dat tot concursul, fiindcă vedea că oameniĭ îĭ erau supuşi cu mult maĭ mult decît înainte, ca unuĭa ale cărui ordine eraŭ date în înţelegere cu zeiĭ. Acest obiceiŭ a dăĭnuit până în zilele noastre, căcĭ totdeauna s-a găsit cineva de aşa natură, că să fie consilier al regeluĭ, iar Geţiĭ să-l socoată drept zeŭ. Şi muntele a fost considerat ca sfînt şi-l numesc sfînt, numele luĭ e Cogaeonon (Κωγαίονον), la fel cu numele rîuluĭ care curge pelîngă dînsul. Cînd domna peste Geţi Byrebistas, asupra căruĭa se pregătĭa pentru războiŭ divul Caesar, această onoare o avea Decaeneos (Δεκαίνεος). Poate că şi preceptul acela pitagoric, de a nu mînca vietăţĭ, a rămas prin tradiţie dela Zamolxis."

VII, 3, $_6$: „De altfel nu face cineva răŭ, dacă stă să discute asupra celor spuse de Homer asupra Mysilor și asupra nobililor Hippemolgĭ, pentrucă cele ce afirmă Apollodoros în a doŭa carte Despre corăbiĭ , în prefață, nu se pot admite. Apollodoros anume aproabă părerea luĭ Eratosthenes, care spune că Homer și ceĭ vechĭ toțĭ cunosc lucrurile deprin Grecia, dar despre cele maĭ depărtate n-aŭ nicĭo cunoștință, pentrucă nu făcuse nicĭ călătoriĭ lungĭ nicĭ navigațiĭ, și aprobînd această părere zice că Homer numește Aulis stîncoasă , după cum și este, pe orașul Eteonos îl numește muntos și păduros , pe orașul Thisbe îl numește cu porumbĭ mulțĭ», pe orașul Haliartos îl numește cu ĭarbă multă , dar despre țările maĭ depărtate nicĭ el nu știe nimic, nicĭ ceilalțĭ. Așa, macarcă se varsă în Pont vreo patruzecĭ de rîurĭ, Homer nu pomenește nicĭ dintre cele maĭ cunoscute pe vreunul, precum ar fi Istrul, Tanais, Borysthenes, Hypanis, Phasis, Thermodon, Halys. Nicĭ de Scythĭ nu pomenește, plăzmuește însă niște nobilĭ Hippemolgĭ și niște Galactofagĭ și niște Abiĭ. Despre Paphlagoniĭ dinuntrul continentuluĭ a aflat dela ceĭ care ajunsese pe jos până la acele locurĭ, dar coasta maritimă a Paphlagonieĭ n-o cunoaște. Și cu drept cuvînt, zice Apollodoros, căcĭ marea aceasta pe vremurile acelea nu era navigabilă și chĭar se numĭa Axenos, și din cauza ĭernelor celor grele și a furtunilor, și din acea a sălbătăcieĭ neamurilor depe lîngă dînsa, maĭ ales a celor scythice, care omoraŭ pe străinĭ și-ĭ mîncaŭ și din țestele capetelor lor îșĭ făceaŭ pahare. Numaĭ maĭ tîrziŭ, dupăce Ioniĭ aŭ fundat orașe pe coastele eĭ, s-a numit marea Euxeinos. Tot așa, spune Apollodoros maĭ departe, nu cunoaște Homer Egyptul și Libya, și nicĭ inundațiile Niluluĭ, nicĭ aluvioanele măriĭ, despre care nu pomenește nicăirĭ, după cum nu pomenește nicĭ despre istmul dintre marea roșie și marea Egyptuluĭ. De asemenea nu vorbește despre Arabia orĭ despre Aethiopia orĭ despre ocean, numaĭ dacă nu vom urma pe Zenon filosoful, care scrie [Od. IV, 84, unde stă Αἰθίοπάς θ' ἱκόμην καὶ Σιδονίους καὶ Ἐρεμβούς] Αἰθίοπάς θ' ἱκόμην καὶ Σιδονίους Ἄραβάς τε. Și la Homer nu este de mirat așa ceva, cînd și ceĭ de după dînsul multe lucrurĭ nu cunosc și inventează minunățiĭ, ca Hesiod, care vorbește de oamenĭ pe jumătate cînĭ, de oamenĭ cu capetele marĭ, și de pigmeĭ, orĭ ca Alcman, care vorbește de oamenĭ cu pi-

cioare ca talpa gîştiĭ (? στεγανόποδες), ori ca Aeschylos, care vorbeşte de oameni cu cap de cîne, orĭ cu ochiĭ în pĭept, ori cu un singur ochiŭ (în Prometheus spune acestea), şi altele nenumărate. Dela acestea trece Apollodoros la scriitoriĭ care povestesc despre munţiĭ Rhipaeĭ (Ῥίπαια ὄρη), despre muntele Ogyion (Ὠγύιον), despre locuinţa Gorgonelor şi Hesperidelor, la ţara Meropis a luĭ Theopompos, la oraşul Cimmeris dela Hecataeos, la ţara Panchaea dela Euemeros, la pietrele fluviale de năsip care se topesc la ploae din Aristoteles, la oraşul luĭ Dionysos din Libya pe care acelaş om nu-l maĭ poate găsi a doŭa oară. Se mai leagă apoi de aceĭa care, luîndu-se după Homer, fac pe Ulysses să rătăcească prin prejurul Siciliei, căcĭ, dacă susţin ei aceasta, apoi trebuĭaŭ să spună că Ulysses a rătăcit în adevăr pe acolo, dar că poetul a strămutat întîmplările în ocean de gustul poveştilor. Şi încă altora li se mai poate erta, dar cu niciun preţ nu poate fi scuzat Callimachos, care se pretindea că-ĭ învăţat şi cu toate acestea spune că Gaudos (Γαῦδος, Gozo) ar fi insula Calipso-eĭ, ĭar Corcyra ar fi Scheria (Σχερία). Acuză apoi pe alţiĭ că aŭ spus neadevăruri despre Gereni, despre Acacesion, despre Demos din Ithaca, despre Pelethronion din Pelion, despre Glaucopion din Athena. Şi după ce mai adauge la acestea cîteva altele de acelaş fel sfîrşeşte Apollodoros. Cele mai multe le-a luat dela Eratosthenes, după cum am spus şi maĭ sus. Dar n-are dreptate. Căcĭ, cumcă ceĭ maĭ noĭ aŭ căpătat mai multe cunoştinţi asupra acestor lucrurĭ decît ceĭ vechĭ, aceasta trebue acordat şi luĭ Eratosthenes şi lui Apollodoros; li se poate face însă cu dreptate o imputare din aceia că trec aşa tare măsura, maĭ ales cu privire la Homer, şi li se poate întîmpina că lucrurile, pe care eĭ nu le cunosc, le pun ca greşeli pe socoteala poetuluĭ. Despre unele se va face menţiune specială la fiecare fapt aparte, despre altele se va vorbi în partea generală.“

VII, 3, 7: „Acum însă vorbiam despre Thracĭ, despre Mysiĭ care se luptă deaproape şi nobiliĭ Hippemolgi, mîncătoriĭ de lapte, şi Abiĭ, ceĭ maĭ dreptĭ dintre oamenĭ, voind să comparăm cele spuse de noĭ şi de Poseidonios cu cele spuse de Eratosthenes şi Apollodoros. Maĭ întîiŭ argumentarea lor a fost contrarie celor ce-şĭ propusese să probeze, căcĭ îşĭ propusese să arăte că ceĭ vechĭ cunoşteaŭ maĭ

puţin lucrurile depărtate de Grecia decît ceĭ noı, aŭ probat însă contrarĭul, şi aceasta nu numaı cu privire la cele îndepărtate de Grecia, ci şi la cele din Grecia însăş. Dar, cum am spus, pe celelalte le las pentru altă ocazie. Să cercetăm numaĭ cele privitoare la locul de faţă. Acum spun eĭ că Homer nu pomeneşte de Scythĭ, pentrucă nu-ĭ cunoştea, nicı de cruzimea lor faţă de străinı, pe care-ĭ omoraŭ şi-ı mîncaŭ şi-şĭ făceaŭ din ţestele lor pahare, din care pricină şi pontul era numit Axenos, plăzmueşte însă pe nişte Hippemolgĭ şi Galactofagĭ şi Abiĭ, care ar fi ceĭ maĭ dreptĭ dintre oamenı, dar care nu se află nicăirĭ. Dar cum ar fi numit ceĭ vechĭ pontul Axenos, dacă n-ar fi cunoscut sălbătăciea locuitorilor şi maĭ ales pe locuitoriı aceştiĭa însiş, care nu eraŭ alţiĭ sigur decît Scythiĭ? Şi nu eraŭ maı înainte vreme oamenii, care trăĭaŭ dincolo de Mysĭ, de Thracı şi de Geţĭ, mulgătorĭ de epe, mîncătorĭ de lapte şi săracĭ? Dar şi azĭ trăesc pe acolo şi-s numiţı Hamaxoecĭ (ἁμάξοικοι, trăitorı pe care) şi Nomazı (Νομάδες), trăesc cu brînză şi cu lapte de animale, maĭ ales de ĭapă, nu ştiŭ ce vrea să zică a strînge avere şi nicı negustoriea n-o cunosc, ci schimbă numaı marfă cu marfă. Cum nu cunoştea, decĭ, Homer pe Scythı, cînd vorbeşte de oameniı care mulg epe şi trăesc cu lapte? Cum că oameniı depe atuncı îı numıaŭ pe Scythı Hippemolgı, este martur şi Hesiod în versul citat de Eratosthenes: Aethiopiı, Lygiı şi Scythiĭ mulgătorĭ de ĭepe. Cînd la noĭ se fac atîtea nedreptăţĭ din cauza afacerilor privitoare la banĭ, ce poate să fie de mirare că Homer a numit nobilĭ şi dreptĭ pe nişte oamenĭ care nu cunosc afacerile băneştĭ şi, în afară de sabie şi de pahar, pe toate celelalte le au în comun, în special fimeile şi copiiĭ, după cum vrea Platon? Şi Aeschylos e de aceĭaş părere cu Homer, cînd zice despre Scythĭ: Scythiı ceı cu legĭ bune, mîncătorĭ de brînză de ıapă. Şi astăzĭ stăpîneşte la Grecĭ această părere. Noĭ anume socotim pe Scythĭ ca ceı maĭ simpli şi ceı maı puţin şireţĭ oamenı, ca mult maı frugalĭ şi maĭ lipsiţı de trebuinţĭ decît noĭ, macarcă chipul nostru de a trăi a provocat aproape la toţĭ oameniĭ o schimbare în spre maĭ răŭ, aducînd cu sine luxul şi voluptăţile şi meşteşugurile rele pentru satisfacerea lăcomiilor de tot felıul. Multe din aceste răutăţĭ aŭ ajuns şi la barbarĭ, între alţiĭ la nomazĭ. Căcĭ dacă s-aŭ deprins cu marea, s-aŭ înrăutăţit şi s-aŭ a-

pucat de prădat şi de ucis străinii, şi dacă aŭ întrat în relaţii cu multe feliurĭ de oamenĭ, învaţă dela dînşiĭ luxul şi negustoriea. Aceste lucrurĭ se crede că răspîndesc înblînzirea vieţiĭ, în realitate însă corup obiceiurile şi în locul simplicităţii, despre care tocmai s-a vorbit, vîră şireteniea."

VII, 3, 8: „Acum, Scythiĭ de dinainte de timpurile noastre, şi mai ales ceĭ de aproape de timpurile luĭ Homer, astfel eraŭ şi aşa eraŭ socotiţĭ de Grecĭ, precum ĭi descrie Homer. Căcĭ vezĭ ce spune Herodot despre regele Scythilor, asupra căruia purcesese cu războiŭ Dareios, şi despre mesajul trimes de el luĭ Dareios. Vezĭ apoĭ ce spune Chrysippos despre regiĭ Bosporuluĭ, între alţiĭ despre Leucon. Pline de simplicitatea de care vorbesc sînt şi scrisorile Perşilor, apoĭ povestirile Egyptenilor, Babilonenilor şi Indienilor. Pentru aceia şi Anacharsis şi Abaris şi alţĭ cîţiva asemenea oameni eraŭ în mare cinste la Greci, pentrucă arătaŭ în firea lor un caracter specific neamuluĭ, de frugalitate, de modestie şi de dreptate. Şi ce să mai vorbim despre ceĭ vechi? Dar Alexandru al luĭ Philippos în expediţiea sa contra Thracilor de dincolo de Haemos a năvălit în ţara Triballilor (Τριβαλλοί), şi văzînd că Triballii se întind pănă la Istru şi pănă la insula din Istru Peuce (Πεύκη). şi că Geţiĭ ocupă locurile de dincolo de Istru, se spune că a ajuns pănă acolo şi că în insulă n-a putut să se ducă din cauză că n-avea vase (căcĭ acolo se refugiase regele Triballilor Syrmos, ca să se opună atacului), dar a trecut la Geţi, li-a cuprins un oraş şi apoĭ s-a întors răpede acasă, dupăce a primit darurĭ dela acele popoare şi dela Syrmos. Spune Ptolemaeos al luĭ Lagos că în timpul expediţieĭ aceşteia l-aŭ întîmpinat pe Alexandru Celţiĭ (Κελτοί) dela marea adriatică, pentru a întra cu el în legăturĭ de prietenie şi de ospitalitate, şi că regele ĭ-a primit cu bunăvoinţă şi ĭ-a întrebat la un pahar cu vin de care lucru se tem ei maĭ tare, crezînd că aŭ să răspundă că de dînsul, eĭ însă ĭ-aŭ răspuns că nu se tem de nimenĭ, afară numai de cer să nu cadă pe dînşiĭ, dar preţuesc maĭ mult decît orice prieteniea unui om ca Alexandru. Acestea sînt probe de curăţenie sufletească din partea barbarilor, cînd unul s-a opus la debarcarea în insulă, a trimes însă darurĭ şi a vrut să lege prietenie, iar ceilalţĭ aŭ declarat că nu se tem de nimenĭ, dar că preţuesc maĭ mult decît orĭce prieteniea cu

oamenii mari. Pe vremea succesorilor lui Alexandru era rege al Geților Dromichaetes (Δρομιχαίτης). Acesta, luînd ca prizonier pe Lysimachos, care purcesese cu războiŭ contra luĭ, l-a făcut întîiŭ să vadă săraciea şi mulțamirea cu puțin, şi a sa proprie şi a poporului săŭ, şi apoĭ l-a sfătuit să nu se maĭ războiască cu asemenea oamenĭ, ci maĭ bine să şi-ĭ facă prietenĭ. Apoĭ l-a ospătat, a făcut pace cu dînsul şi ĭ-a dat drumul. Şi Platon în Republica» este de părere că oamenii care vor să formeze o societate, unde să stăpînească dreptatea, trebue să fugă cît maĭ departe de mare şi să nu trăĭască în apropiere de dînsa, pentrucă ea învață pe oamenĭ toate răutățile."

VII, 3, 9: „Ephoros în a patra carte a istorieĭ sale, intitulată Europa, dupăce ajunge cu descrierea Europeı la Scythĭ, spune la sfîrşit că şi ceilalțĭ Scythĭ şi Sarmații nu duc toțĭ acelaş fel de viață, aşa că, învremece uniĭ sînt duşmănoşĭ la suflet, încît mînîncă şi carne omenească, alțiĭ nu mînîncă nicĭ carne de alte animale. Ceilalțĭ scriitorĭ, zice Ephoros, vorbesc numaĭ de sălbătaciea lor, ştiind bine că tot ce este grozav şi de necrezut impresionează puternic, ar fi trebuit însă să povestească şi de calitățile contrariĭ şi să dea exemple; pentru aceĭa el va vorbi numaĭ de aceĭ Scythĭ care aŭ cele maĭ bune obiceĭurĭ. Sînt, zice el, uniĭ Scythĭ nomazĭ care se hrănesc cu lapte de ĭapă şi care întrec prin spiritul de dreptate pe toțĭ oamenii, de dînşiĭ pomenesc şi poețiĭ, de pildă Homer, care spune că Jupiter priveşte țara mîncătorilor de lapte şi a Abiilor, celor maĭ dreptĭ dintre oamenĭ , şi Hesiod, care în poema intitulată Incunjurul pămîntuluı face pe Phineus să fie dus de harpiĭ în țara mîncătorilor de lapte, care-şĭ aŭ casele în care.» Cauza acestuĭ spirit de dreptate o găseşte Ephoros în faptul că aceştı oamenĭ duc viață modestă şi nu umblă după avere, aşa că față uniĭ de alțiĭ se pot găsi în raporturĭ legale bune, ca uniĭ ce aŭ toate celea în comun, până şi fimeile şi copiiĭ şi toată rubedeniea, ĭar față cu străiniĭ sînt irrezistibilĭ şi invincibilĭ, deoarece n-aŭ nimic pentru care ar voi duşmaniı să-ĭ robească. Citează Ephoros şi pe Choerilos, care în Trecerea poduluı (pe care l-a construit † Xerxes) a zis: «Saciĭ (Σάκαι), crescătorĭ de oĭ, de neam Scythĭ, locuĭaŭ Asia cea bogată în grîne, eraŭ colonĭ aĭ nomazilor, aĭ oamenilor celor detreabă.» Anacharsis, pe care-l numeşte înțelept,

Ephoros spune că era şi el de neam scyth, şi că a fost socotit ca unul din ceĭ şepte înţelepţĭ din cauza prudenţeĭ şi a cuminţenieĭ sale, maĭ zice că a inventat foile şi ancora cu doŭă cornurĭ şi roata olaruluĭ. Acestea le spun, ştiind bine că şi Ephoros însuş nu povesteşte numaĭ tot ce e maı adevărat, cum e cazul, de pildă, şi cu cele despre Anacharsis (Cum ar putea în adevăr să fie invenţiea luĭ roata olaruluĭ, pe care o cunoaşte şi Homer, care e maĭ vechĭu decît Anacharsis: «Ca atuncı cînd olarul potriveşte roata în mînĭ, ca s-o cerce,» şi celelalte [Il. XVIII, 600]?). Am vrut numaĭ să arăt că în urma uneĭ faĭme generale s-a întîmplat că şi ceĭ vechĭ şi ceĭ maı noĭ aŭ crezut că Nomaziĭ, care trăesc ceĭ maĭ departe de ceĭlalţĭ oamenĭ, sînt mîncătorĭ de lapte, săracĭ şi foarte cum se cade, şi că aceste părerı n-aŭ fost de Homer scornite."

VII, 3, 10: „In ce priveşte pe Mysĭ, este bine să dea socoteală Apollodoros despre cele spuse în Homer, anume, crede el că şi Mysiĭ sînt o plăzmuire a poetuluĭ, cînd zice «Mysiı, care se luptă de aproape, şi nobiliĭ Hippemolgĭ,» orĭ înţelege prin Mysiĭ aceştiĭa pe ceĭ din Asia? Dacă înţelege pe Mysiĭ din Asia, apoĭ nu pricepe vorbele poetuluı, după cum s-a arătat maĭ sus, ĭar dacă-ĭ socoate o invenţie a luĭ Homer, pentrucă n-ar fi adecă Mysĭ în Thracia, apoı vorbeşte contra realităţiĭ. Căcĭ doar chĭar în timpul nostru Aelius Catus a strămutat din părţile de peste Istru cincızecĭ de miĭ de suflete, dela Geţĭ, neam care vorbeşte aceĭaş limbă cu Thraciĭ, în Thracia, şi astăzĭ aceştĭ oamenĭ locuesc acolo şi se numesc Moesĭ, orĭ ca aşa s-aŭ chemat şi maĭ dinainte şi apoĭ în Asia şĭ-aŭ schimbat numele în Mysĭ, orĭ că, ceĭa ce se potriveşte maĭ bine cu istoriea şi cu spusele poetuluĭ, Moesiĭ din Thracia s-aŭ chemat maı înainte vreme Mysĭ. Dar despre acestea destul. Să trec la povestirea care urmează."

VII, 3, 11: „Las la o parte istoriea veche a Geţilor. Cele ce s-aŭ întîmplat în zilele noastre însă sînt următoarele. Boirebistas (Βοιρεβίστας), un Get, dupăce a căpătat domniea peste poporul săŭ, a făcut întîĭŭ să răsufle pe oamenĭ, care fusese tare năcăjiţĭ din cauza necontenitelor războae, şi apoĭ atît de mult lĭ-a rîdicat puterea prin exerciţĭu şi sobrietate şi disciplină, încît în timp de cîţĭva anĭ a înfiinţat un imperĭu mare şi a supus Geţilor pe cele maĭ multe din po-

poarele vecine. Şi Romanii se temeaŭ de dînsul. Trecea fără frică Istrul şi prăda Thracia până la Macedonia şi până în Illyria. Pe Celţiĭ cîţĭ trăĭaŭ printre Thracĭ şi printre Illyrĭ i-a sfărmat, ĭar pe Boiĭ de sub regele Critasiros şi pe Tauriscĭ ĭ-a stîrpit chĭar cu totul. Ca să facă pe poporănii lui să asculte de dînsul, îşĭ luase ca ajutor pe Decaeneos, un şarlatan, care călătorise prin Egypt şi învăţase cîteva semne meteorologice, cu care-şĭ da aparenţe că ar fi în contact cu zeiĭ. Şi chĭar nu după multă vreme chĭar a fost socotit ca zeŭ, cum am spus că s-a întîmplat şi cu Zamolxis, cînd am vorbit despre dînsul. Să daŭ o probă de ascultare: aŭ fost convinşĭ anume Geţii să distrugă viile şi să trăĭască fără vin. Acest Boirebistas a apucat să fie răsturnat, din cauză că s-aŭ răsculat vreo cîţiva contra lui, maĭ înainte de a fi trimes Romaniĭ oştire înpotriva-ĭ, ĭar urmaşii lui aŭ disfăcut statul în mai multe bucăţĭ. Şi chĭar acum, cînd a trimes oştire contra lor Augustus Caesar, eraŭ disfăcuţĭ în cincĭ părţĭ. Pe atuncĭ însă se disfăcuse în patru. Şi asemenea disfaceri temporare aŭ avut loc şi altele în alte dăţĭ.“

VII, 3, 12: „Din vechime însă a mai avut loc o disfacere a ţăriĭ în doŭă părţĭ, care durează încă: pe uniĭ anume îĭ chĭamă Dacĭ (Δακούς), ĭar pe alţiĭ Geţĭ. Geţĭ sînt numiţĭ ceĭ dinspre Pont şi dinspre răsărit, ĭar Dacĭ ceĭ din părţile din potrivă, dinspre Germania şi dinspre izvoarele Istruluĭ, şi aceştia, cred eŭ, s-aŭ chemat în vremurile vechĭ Daı (Δάοι), de unde s-aŭ răspîndit şi la Atticĭ numele de sclavi Geta şi Daos. Căcĭ e maĭ probabil aceasta decît că s-ar fi răspîndit aceste nume dela aceĭ Scythĭ pe care-i chĭamă Daae (Δάαι). Scythiĭ aceia sînt în adevăr departe, pelîngă Hyrcania, şi nu este de admis că ar fi fost aduşi sclavĭ depe acolo în Attica. Pentrucă pe sclavĭ îi numĭau Greciĭ după locurile depe unde eraŭ aduşi, şi anume orĭ li dădeaŭ numele neamuluĭ din care făceaŭ parte, de pildă Lydos şi Syros, orĭ li dădeaŭ nume obişnuite prin ţara lor, de pildă unuĭ Phrygian îĭ ziceaŭ Manes orĭ Midas, unui Paphlagon îi ziceaŭ Tibios. Şi aşa naţiunea, care ajunsese la atîta putere sub Boirebistas, a fost slăbită de Romani şi din cauza discordiilor interne, tot maĭ sînt în stare însă chiar şi astăzĭ să pună pe picĭor de războĭŭ păn la patruzecĭ de mii de oamenĭ.“

VII, 3, 13: „Prin ţara lor curge în Danuvios (Δανούιον) rîul Marisos (Μάρισος, Mureşul şi partea Tiseĭ dela vărsătura Mureşuluĭ pănă la Dunăre), pe care-şĭ transportaŭ Romaniĭ aparatul de războĭŭ. Părţile de sus anume ale Istruluĭ, cele dinspre izvoarele fluviuluĭ pănă la cataracte, se numıaŭ Danuvios, care merg maĭ mult prin ţara Dacilor, ĭar părţile din jos pănă la Pont, cele dinspre Geţĭ, se numesc Istru. Aŭ aceĭaş limbă însă şi Dacıı şi Geţiĭ. Grecilor li sînt maı cunoscuţĭ Geţiĭ, maĭ ales petrucă necontenit se strămută, cînd de o parte cînd de alta a Istruluĭ, şi pentrucă s-aŭ amestecat cu Thraciı şi cu Mysiĭ. Şi neamul Triballilor, care şi el e thrac, a suferit acelaş lucru, a primit şi el emigranţĭ. Popoarele limitrofe anume aŭ năvălit asupra vecinilor, cînd eraŭ maĭ slabĭ decît ele, aşa că dintr-o parte a ţăriĭ dovedıaŭ de multe orĭ Scythiı şi Bastarniĭ şi Sarmaţiĭ, şi dupăce alungaŭ pe Geţĭ, treceaŭ chĭar Istrul după dînşiĭ şi uniĭa se şi aşezaŭ prin insule şi prin Thracia, ĭar din ceĭalaltă parte a ţăriĭ făceaŭ opresiunı maĭ ales Illyriı. Şi aşa, dupăce se mărise foarte mult Geţiĭ şi Daciĭ, astfel că puteaŭ trimete oştire păn la doŭă sute de miı de oamenı, astăzĭ aŭ scăzut pănă la patruzecĭ de miĭ şi sînt pe punctul de a se supune Romanilor. Nu s-aŭ supus încă cu totul numaĭ pentrucă maĭ trag nădejde dela Germanĭ, care sînt în războıŭ cu Romaniĭ."

VII, 3, 14: „Intre † Geţĭ şi marea Pontuluĭ care se întinde dela Istru pănă la Tyras (Τύρας, Nistru) este pustiul Geţilor, tot şes şi fără apă. In acel pustiŭ s-a încurcat Dareios al luĭ Hystaspes în timpul cînd trecuse Istrul asupra Scythilor, şi a fost în primejdie să pĭară de sete cu toată oştirea, pănă ce într-un tîrziŭ a înţeles cum stă lucrul şi s-a întors îndărăt. Tot acolo maĭ tîrziŭ după aceĭa Lysimachos, care purcesese contra Geţilor şi contra regeluĭ Dromichaetes, nu numaĭ că a perdut bătăliea, dar a fost şi prins viŭ, a scăpat însă prin graţiea barbaruluĭ, după cum am spus maĭ sus."

VII, 3, 15: „La gurile Istruluĭ este o insulă mare, Peuce. O stăpînesc Bastarniĭ, aşa numiţĭ dela dînsa Peuciniĭ. Sînt şi alte insule, dar maĭ micĭ cu mult, unele maĭ în sus de Peuce, altele din partea măriĭ. Căcĭ Istrul are şepte gurĭ. Cea maı mare se chĭamă sacră, pe dînsa plutirea în sus pănă la Peuce este de o sută douăzecĭ de stadiĭ. In partea

de jos a insuleĭ aceşteĭa a făcut Dareios podul, s-ar putea însă face pod şi la partea din sus. Gura sacră este cea dintîĭŭ din stînga, cum întri în Pont. Celelalte vin în şir după dînsa în drumul la Tyras. A şeptea gură este cam la treĭ sute de stadiĭ depărtare. Intre gurĭ sînt insule micĭ. Cele treĭ gurĭ care vin îndată după gura sacră sînt micĭ, celelalte sînt maĭ micĭ cu mult decît dînsa, dar maĭ marĭ decît cele treĭ. Ephoros spune că Istrul are cincĭ gurĭ. Dela Istru până la rîul Tyras, care e navigabil, sînt noŭă sute de stadiĭ. In spaţĭul dela mijloc sînt două bălţĭ marĭ, una e deschisă spre mare, aşa că serveşte şi ca port, ceĭalaltă e fără gură."

VII, 3, $_{16}$: „La gura rîuluĭ Tyras este un turn, numit al luĭ Neoptolemos, şi un sat, numit al luĭ Hermonax. Dacă pluteştĭ în susul rîuluĭ o sută patruzecĭ de stadiĭ, se găseşte de o parte şi de alta cîteun oraş, unul Niconia şi altul, la stînga, Ophiussa. † Locuitoriĭ depe lîngă rîu spun că maĭ este un oraş, dacă maĭ mergĭ încă în sus o sută doŭăzecĭ de stadiĭ. La distanţă de cincĭ sute de stadiĭ dela gura rîuluĭ Tyras este în mare insula Leuce, consacrată luĭ Achilles."

VII, 3, $_{17}$: „Apoĭ vine rîul Borysthenes (Βορυσθένης, Bug), navigabil pe o distanţă de şese sute de stadiĭ, şi aproape de dînsul rîul Hypanis (Ὕπανις, Dnipru). La gura rîuluĭ Borysthenes este o insulă, care are port. Dacă pluteştĭ pe Borysthenes în sus două sute de stadiĭ, este un oraş cu acelaş nume ca şi rîul, care se maĭ numeşte însă şi Olbia (Ὀλβία), mare antrepozit, colonie a Milesienilor. In teritoriul din sus, dintre Borysthenes şi Istru, este întîĭŭ pustiul Geţilor, apoĭ vin Tyregetiĭ (Τυρεγέται), după dînşiĭ Sarmaţiĭ Iazygĭ şi Sarmaţiĭ numiţĭ regeştĭ, apoĭ Urgiĭ (Οὖργοι), popoare maĭ mult nomade şi care fac numaĭ puţină agricultură. Despre aceste popoare se maĭ spune că locuesc şi pelîngă Istru, şi anume adeseorĭ pe ambele malurĭ ale fluviuluĭ. Inăuntrul continentuluĭ, vecinĭ cu Tyregetiĭ şi cu Germaniĭ, trăesc Bastarniĭ, probabil de neam german, disfăcuţĭ în maĭ multe triburĭ. Uniĭ anume se numesc Atmonĭ (Ἄτμονοι), alţiĭ Sidonĭ (Σιδόνες), aceĭ care stăpînesc insula din Istru Peuce se numesc Peucinĭ (Πευκῖνοι), ĭar ceĭ maĭ dela mĭazănoapte, care ocupă cîmpiile dintre Tanais (Τάναις, Don) şi Borysthenes, se numesc Roxolanĭ (Ῥωξολανοί). Tot locul dinspre mĭazănoapte, dela Germania până la marea caspică,

cît îl cunoaştem, este şes. Cine vor fi trăind dincolo de Roxolani, nu ştim. In ce priveşte pe Roxolanĭ, eĭ au purtat războiu, avînd de şef pe Tasios (Τάσιος), şi contra generalilor luĭ Mithridates Eupator, pentrucă venise să dea ajutor luı Palacos al luĭ Sciluros, şi se credea întîiu că ar fi războĭnici tare, dar orice neam barbar, uşor înarmat cum este, este slab faţă de falanga bine întocmită şi bine armata. Pentru aceĭa, măcarcă eraŭ în număr de vreo cincĭzeci de mii, n-aŭ putut susţinea lupta faţa de şese miĭ de ostaşı de sub conducerea luĭ Diophantos, generalul luı Mythridates, ci ceı maĭ mulţı aŭ perit în războĭu. Au coĭfurı şi platoşe de pĭele de bou neargăsită, scuturĭ de nuele împletite, ĭar ca arme au lăncĭ şi arcurĭ şi săbiĭ. Tot aşa înarmate sînt şi celelalte neamurĭ cele maĭ multe. Corturile nomazilor sînt de pîslă şi sînt fixate pe carele în care stau. Pelîngă corturĭ sînt turmele de animale, cu a căror lapte, brînză şi carne se hrănesc. Merg din loc în loc după păşunı, strămutîndu-se necontenit în locurile unde este ĭarbă, în timpul ierneı prin bălţile depe lîngă Maeotis, ĭar vara prin şesurı."

VII, 3, 18: „Toată ţara până la locurile dela mare dintre Borysthenes şi gura măriĭ Maeotis are ıernĭ grele. Chıar din teritorĭul maritim sînt geroase părţile maĭ dinspre mıazănoapte, apoĭ gura Maeotideĭ şi încă maĭ mult gura Borysthenelnĭ şi înfundătura golfuluĭ Tamyrac, care se chĭamă şi Carcinit, unde-ĭ istmul chersonesuluĭ celuı mare. Măcarcă locuitorii trăesc la şes, faptele următoare probează frigul cel mare depe acolo. Magarĭ nu-s, pentrucă animalele acestea nu sufăr frigul. Boiĭ sînt uniĭa dela natură fără coarne, ıar celorlalţĭ li pilesc coarnele (căcĭ această parte a corpuluı este maı sensibilă la frig). Caiĭ sînt micĭ, oile sînt însă marı. Vasele de aramă plesnesc, pentrucă îngheaţă lichidul din ele. Dar puterea geruluĭ se poate vedea maı ales din cele ce se petrec la gura Maeotideĭ. Trecerea anume dela Panticapaeon la Phanagoria se face cu carele, aşa că se face şi glod ca pe un drum terestru. Peştiĭ se scot cu plasa numită gangame săpînd în ghiaţă, maĭ ales moruniĭ, care sînt cam de aceĭaş mărime cu delfiniĭ. Spun că Neoptolemos, generalul luĭ Mythridates, în aceĭaş strîmtoare a Maeotideĭ a învins pe barbarĭ vara în luptă navală, ĭar ĭarna în luptă de cavalerie. Maĭ spun că la Bosporos îngroapă viea în timpul ĭerneı şi îngrămădesc mult pămînt

peste dînsa. Se zice că pe de altă parte şi căldurile sînt foarte mari, orĭ pentrucă nu-ĭ deprins corpul cu căldura, orĭ poate pentrucă n-a fi bătînd vîntul pe şesurĭ, orĭ şi din cauză că aerul va fi maĭ des şi se va fi încălzind maĭ tare din cauza aceasta, aşa cum fac parheliĭ în nourĭ. Se pare că Ateas, acel care a purtat războlu cu Philippos al luĭ Amyntas, a domnit peste ceĭ maĭ mulţĭ din barbariĭ depe locurile acestea."

VII, 3, $_{19}$: „Dincolo de insula de dinaintea Borystheneluĭ se pluteşte îndată spre soare răsare la promontoriul cursuluĭ luĭ Achilles, care promontoriu, macarcă n-are copacı, se numeşte totuş pădurice, şi e consacrat luĭ Achilles. Apoĭ vine cursul (δρόμος) luĭ Achilles, o peninsulă aproape la nivelul măriĭ. Este o şuşăniţă de pămînt lungă cam de o mie de stadiĭ; lăţimea, acolo unde-ĭ maĭ mare, este de două stadiĭ, ĭar unde-ı maĭ mică, numaĭ de patru plethri. Distanţa dela continent, şi de o parte şi de ceĭalaltă a gîtuluĭ, este de şeĭzecı de stadiĭ. Peninsula-ĭ năsipoasă şi apă se găseşte numaĭ în puţurĭ. Pela mijlocul eĭ este gîtul istmuluĭ, cam de patruzecĭ de stadiĭ. Se sfîrşeşte într-un promontoriu, căruĭa-ĭ zic Tamyrace, şi care are o staţiune de vase în faţa continentuluĭ. După această peninsulă este golful Carcinites, foarte mare, care se întinde păn la o mie de stadiĭ, ĭar alţiı spun că ar fi şi de treı orı pe atîtea stadiı până la fund, † unde trăesc aşa numiţiĭ Taphri. Golful acesta se maĭ numeşte şi Tamyraces, la un fel cu promontoriul."

§ 46. Ptolemaeus, ed. Nobbe, Leipzig, 1881.

II, 17, $_{1}$: „Illyria se mărgineşte la mĭazanoapte cu cele două Pannoniĭ, la apus cu Istria, la răsărit cu Moesia superior, la mĭazăzi cu Macedonia şi cu coasta măriĭ adriatice."

II, 17, $_{8}$: „Locuesc în această provincie, maĭ întîiu drept lîngă Istria, Iapudiĭ (Ἰάπυδες), apoĭ maĭ sus de Liburnia Mazaeiĭ (Μαζαῖοι)—aceştiĭa maĭ dinspre apus—şi după Mazaeĭ Derriopiĭ (Δερρίοπες) şi Derriĭ (Δέρριοι), şi maĭ sus de Derriopĭ Dindariĭ (Δινδάριοι), maĭ sus de care sînt Ditioniı (Διτίωνες), maĭ sus de Derriĭ sînt Ceauniĭ (Κεραύνιοι). Inuntrul Dalmatieĭ sînt Daursiĭ (Δαούρσιοι), maĭ sus de care sînt Melcomeniĭ (Μελκομένιοι) şi Vardaeiĭ (Οὐαρδαῖοι). Maĭ sus de aceştiıa sînt Narensiĭ (Ναρήνσιοι) şi Sardiotiĭ (Σαρδιῶται), ĭar maĭ jos de

aceştiia sînt Siculotiĭ (Σικουλῶται) şi Docleatiĭ (Δοκλεᾶται) şi Pirustiĭ (Πιροῦσται) şi Scirtoniĭ (Σκίρτονες) lîngă Macedonia; cu totul şeĭsprezece popoare."

III, 9, $_1$: „Moesia superior (ἡ ἄνω Μυσία) se mărgineşte la apus cu Dalmatia, la mĭazăzí cu Macedonia, la răsărit cu Thracia, la mĭazănoapte cu Danuvius."

III, 9, $_2$: „Locuesc în această provincie, în părţile dinspre Dalmatia Tricornensiĭ (Τρικορνήνσιοι), ĭar în acele despre rîul Ciambros (Κίαμβρος, Gibriţa orĭ Ţibriţa) Mysiĭ (Μυσοί). La mijloc sînt Picensiĭ (Πικήνσιοι), ĭar în părţile despre Macedonia Dardaniĭ (Δάρδανοι)."

III, 10, $_{1-7}$: „Moesia inferior (ἡ κάτω Μυσία) se mărgineşte dinspre apus cu rîul Ciambros, la mĭazăzi cu partea Thracieĭ care se întinde dela Ciambros în sus de muntele Haemus până la capătul dela Pont dinspre Mesembria. La mĭazănoapte cu Danubius dela rîul Ciambros până la Axiupolis (Ἀξιούπολις, lîngă Cernavoda), şi apoĭ de acolo cu Danubius, numit însă de aicĭ înainte Istru, până la vărsarea luĭ în Pont. Dispoziţiea gurilor Istruluĭ este următoarea. Cea dintîĭu ramură este cea dela oraşul Noviodunon (Νουιόδουνον), ĭar cea maĭ dela sud, care cuprinde o insulă numită Peuce, se varsă în Pont cu gura numită sacră orĭ Peuce. Ramura cea maĭ nordică se desparte şi ea în două. Partea dinspre nord a eĭ se desparte la rîndul eĭ ĭar în două, şi dintre aceste din urmă două părţĭ cea dinspre mĭazăzi încetează puţin maĭ înainte de a se vărsa în Pont, ĭar cea dinspre mĭază noapte, dupăce formează o baltă, numită Thiagola (Θιαγόλα), din partea despre nord, se varsă în Pont printr-o gură numită şi ea tot Thiagola. Partea dinspre sud a ramuriĭ nordice se desparte şi ea în două alte părţĭ, dintre care cea maĭ dinspre nord se varsă în Pont printr-o gură numită Boreion (Βόρειον), ĭar cea maĭ dinspre sud se desparte în alte două părţĭ, dintre care cea dinspre sud se varsă în Pont prin gura numită Naracion (Ναράκιον, variantă Inariacion, Ἰναριάκιον), ĭar cea dinspre nord se desparte la rîndul eĭ în alte două, dintre care cea nordică se varsă prin gura numită gura falşă (ψευδόστομον), ĭar cea sudică se varsă prin gura numită frumoasă (Καλόστομον). Dinspre răsărit Mysia se mărgineşte cu coasta măriĭ, începînd dela gurile Istruluĭ până la graniţa, despre care am vorbit, a Thracieĭ."

III, 10, 9: „In părţile despre apus ale Moesiei inferior locuesc Triballii (Τριβαλλοί). In părţile despre răsărit locuesc, supt gura Peuce Troglodytii (Τρωγλοδύται), la gurile Istrului Peucinii (Πευκῖνοι), în părţile dinspre Pont Crobyzii (Κροβυζοι, variante Cerobyzi, Κερόβυζοι, şi Crybyzi, Κρυβυζοί), mai sus de aceştiia Oitensii (Οἰτήνσιοι) şi Obulensii (Ὀβουλήνσιοι). In părţile dela mijloc locuesc Demensii (Δημήνσιοι, variantă Λειμήνσιοι) şi Piarensii (Πιαρήνσιοι)."

III, 10, 13: „Coasta mării, începînd dela gura cea mai dela nord a Istrului până la vărsătura rîului Borysthenes (Dnipru), precum şi ţara dinăuntru până la rîul Hierasos (Ἱέρασος, Siret), le locuesc, supt Sarmatii Tyrangeti (Τυραγγέται Σαρμάται) Arpii (Ἄρπιοι), şi deasupra Peucinilor Britolagii (Βριτολάγαι)."

§ 47. Cassius Dio, Hamburg, 1750.

Fragmente, 151. a. Chr. 234: „Romanii, voind pe de o parte să facă şi ei un serviciu Issaeilor, care trecuse de partea lor, pentru ca să se vadă că ei ajută pe cei care sînt cu tragere de inimă pentru dînşii, iar pe de alta să pedepsească pe Ardiaei, pentrucă atacaŭ pe cei care plutiau pe mare dela Brundisium, au trimes deputaţi la Agron, ca să intervină în favoarea Issaeilor (Ἰσσαῖοι) şi să-i aducă imputări că face rău Romanilor fără să fi suferit niciun neajuns din partea lor. Deputaţii nu l-au găsit pe Agron în viaţă, căci murise şi lăsase ca urmaş un băeţel cu numele Pinnes (Πίννης), iar soţiea lui şi maştiha lui Pinnes, Teuta (Τεῦτα), care domnia peste Ardiaei, li-a răspuns cu insolenţă, ba chiar, pelîngă lipsa de cumpăt proprie firii fimeeşti, mai fiind îngîmfată şi de puterea pe care o avea, pe unii din deputaţi a pus de i-a legat, iar pe alţii, care-i vorbise fără încunjur, i-a ucis. Şi atunci de odată, dacă a făcut aceasta, a căpătat curaj, ca cum prin graba cu care arătase cruzimea ar fi dat probă de putere, dar şi-a dat de gol îndată slăbăciunea genului fimeesc, care din cauza scurtimii minţii răpede se înfurie şi apoi tot aşa de răpede se teme. Căci, îndată ce a aflat că Romanii au decretat războiŭ contra ei, a apucat-o groaza, şi pe acei din Romani pe care-i avea la dînsa a făgăduit că-i va libera, iar cu privire la cei morţi s-a apărat zicînd că ar fi fost ucişi de hoţi. Cînd Romanii însă aŭ renunţat la expediţie şi au cerut să li predee pe

asasinĭ, ea atuncĭ, pentrucă primejdiea se îndepărtase, iar a început să nu-i ţină în samă, n-a vrut să dea pe nimeni şi a trimes o oştire asupra insuleĭ Issa. Şi ĭarăş cînd a simţit că consuliĭ au sosit, s-a spăriat din nou, şĭ-a perdut curajul şi s-a arătat gata să primească orĭce condiţie i s-ar pune. Şi nicĭ aşa nu s-a cuminţit. Căcĭ îndatăce consuliĭ au plecat maĭ departe la Corcyra, a prins la inimă, a părăsit cauza romană şi a trimes oştire asupra Epidamnuluĭ. Romaniĭ însă au scăpat oraşele şi au pus mîna pe corăbiile eĭ şi pe baniĭ dintr-însele, şi atuncĭ ea ĭar s-a arătat a fi docilă. Fiindcă însă Romaniĭ cînd treceaŭ marea au suferit pagube lîngă dealul Atyrios, ea a început să tergiverseze cu nădejdea că au să se ducă Romaniĭ, maĭ ales că era şi ĭarnă. Dar cînd a aflat că Albinus rămîne în ţară, şi că Demetrios din cauza nebuniilor eĭ, precum şi de frica de Romanĭ, a trecut de partea acestora şi a convins şi pe alţiĭ să facă acelaş lucru, s-a îngrozit cu totul şi a părăsit domniea."

Fragmente, 46. a. Chr. 219: „Demetrios se îngîmfase, pentrucă era epitropul luĭ Pinnes şi luase în căsătorie pe mama acestuĭa, pe Triteuta (Τρίτευτα), după ce murise Teuta, şi începuse să apese pe locuitorĭ şi să se poarte rău cu veciniĭ. Romaniĭ, aflînd de aceasta, maĭ ales că se credea că Demetrios face aceste răutăţĭ abuzînd de prieteniea lor, au trimes la dînsul să-l cheme. Dar el nu s-a supus, ba a început să atace şi pe soţiĭ Romanilor, şi atuncĭ aceştiĭa au trimes o oştire contra luĭ la Issa."

XXXVIII, 8. a. Chr. 59: „Poporul a dat luĭ Caesar Illyricul şi Gallia cisalpină, ca să le guverneze cu treĭ legiunĭ în timp de cincĭ anĭ."

XXXVIII, 10. a. Chr. 59: „Acest Antonius [colegul de consulat al luĭ Cicero], cîtă vreme guvernase Macedonia, multe lucrurĭ fără cale comisese şi înpotriva supuşilor din acea provincie precum şi înpotriva aliaţilor, dar multe neajunsurĭ pătise şi el însuş. Căcĭ, dupăce a devastat teritoriul Dardanilor şi pe acel al vecinilor acestora, cînd au venit Dardaniĭ contra luĭ n-a avut curaj să li reziste, ci, ca şi cum ar fi avut altă treabă, s-a retras cu cavaleriea şi a fugit. Atuncĭ Dardaniĭ au încunjurat pedestrimea romană şi au alungat-o din ţară, dupăce şi-au luat prada îndărăt. Acelaş lucru l-a făcut şi cu aliaţiĭ Romani-

lor din Mysia. Dupăce anume lĭ-a devastat ţara, a fost bătut la oraşul Istrienilor de Scythiĭ Bastarnĭ care venise Mysilor în ajutor, şi a fugit. Şi pentru aceste lucrurĭ n-a fost tras la răspundere, dar a fost pedepsit pentru ele atuncĭ cînd a fost acuzat că a luat parte la conspiraţiea luĭ Catilina, aşa că i s-a întîmplat că n-a putut fi dovedit vinovat pentru faptele de care era acuzat şi a fost din contra pedepsit pentru acele fapte pentru care nu-l trăsese nimenĭ la răspundere."

XLI, 40. a. Chr. 49: „Pecînd se petreceau acestea la Roma şi în Hispania, M. Octavius şi L. Scribonius Libo au alungat din Dalmatia pe P. Cornelius Dolabella, partizanul luĭ Caesar, cu ajutorul floteĭ luĭ Pompeius."

XLI, 49. a. Chr. 48: „Dyrrhachion se găseşte pe pămîntul care a fost odată al Illyrilor Parthinĭ (Παρθῖνοι)."

XLII, 10. a. Chr. 48: „Cato fusese lăsat din partea luĭ Pompeius la Dyrrhachion, ca să observe dacă nu trece cineva marea din Italia, şi să ţină în frîŭ pe Parthinĭ, de s-ar apuca cumva să se mişte. Cato începuse lupta cu Parthiniĭ, dar dupăce Pompeius a fost învins a părăsit Epirul."

XLVII, 21. a. Chr. 42: „Brutus a venit în Macedonia tocmaĭ în timpul cînd C. Antonius de abĭa sosise, ĭar Q. Hortensius, fostul guvernator al provincieĭ, se pregătĭa să plece. Pentru aceĭa n-a întimpinat nicĭo greutate. Căcĭ Hortensius s-a unit îndată cu dînsul, ĭar Antonius era slab, ca unul ce era împĭedecat de a lua niscaĭ măsurĭ conforme magistraturiĭ sale, deoarece toată puterea o acaparase Caesar la Roma. Vatinius însă, guvernatorul Illyrilor din apropiere, a venit de acolo şi a ocupat Dyrrhachion, şi în discordiile civile nu era de partea luĭ Brutus, dar n-a putut să facă acestuĭa nicĭo pagubă, pentrucă ostaşiĭ luĭ, cărora nu era simpatic, şi care nu-l luaŭ în samă, căcĭ era tot bolnav, l-aŭ părăsit."

XLVIII, 28. a. Chr. 40: „Caesar a căpătat ca parte a sa Sardinia, Dalmatia, Hispania, Gallia, ĭar Antonius toate celelalte provinciĭ de dincolo de marea ionică, şi din Europa şi din Asia, cîte eraŭ sub stăpînirea Romanilor. Lepidus a avut neamurile din Libya, ĭar Sextus Pompeius Sicilia."

XLVIII, 41. a. Chr. 39: „Pe vremea aceĭa s-aŭ răsculat şi Illyriĭ Parthinĭ, dar acea răscoală a domolit-o Pollio după cîteva lupte."

XLIX, 34-38. a. Chr. 35-34: „Între acestea Caesar, fiindcă Sextus Pompeius murise, ĭar afacerile din Libya trebuĭaŭ regulate, s-a dus în Sicilia, pentruca de acolo să treacă în Africa. Dupăce timpul răŭ l-a reținut în Sicilia o bucată de vreme, n-a maĭ plecat maĭ departe, pentrucă Salassiĭ (Σάλασσοι) şi Iapydiĭ (Ἰάπυδες) şi Tauriscii (Ταυρίσκοι) şi Liburniĭ (Λιβυρνοί), care nu se purtase cuviincĭos față de Romanĭ nicĭ înainte vreme, ci refuzase să plătească tributul şi făceaŭ cîteodată şi incursiĭ pe teritoriile învecinate, atuncĭ, profitînd de absența luĭ, se răsculase pe față. Din cauza aceasta s-a întors Caesar şi s-a apucat de preparative contra lor. S-a întîmplat tot atuncĭ că uniĭ dintre militariĭ liberațĭ din oştire, care nu primise nicĭo recompensă, s-aŭ revoltat şi aŭ cerut să fie înrolațĭ din noŭ. Caesar a făcut din eĭ o legiune a parte, pentruca, fiind numaĭ eĭ în de eĭ, să nu maĭ strice şi pe alțiĭ, ĭar dacă s-ar apuca de neorînduelĭ, să fie dovedițĭ îndată. Dar nu s-aŭ liniştit cu toate acestea. Atuncĭ pe cîțĭva dintr-înşiĭ, care eraŭ maı bătrînĭ, ĭ-a trimes în Gallia şi lĭ-a dat pămînt acolo, cu gînd că, insuflîndu-li o asemenea speranță, îĭ va linişti şi pe ceilalțı. Fiindcă însă tot aŭ continuat să se înpotrivească, a pedepsit pe uniĭ dintr-înşiĭ. Ceilalțĭ s-aŭ întețit însă şi maĭ tare. Atuncı ĭ-a convocat Caesar ca pentru alt ceva, ĭ-a încunjurat cu armată, lĭ-a luat armele şi ĭ-a dat afară din oştire. Şi aşa, văzîndu-şĭ pe de o parte propriea slăbăcĭune, ĭar pe de alta mărinimiea luĭ Caesar, şi-aŭ schimbat într-adevăr purtarea, s-aŭ rugat mult să fie ertațĭ şi să fie înrolațĭ din noŭ. Caesar, care avea trebuință de ostaşĭ şi se temea ca să nu-ĭ atragă de partea sa Antonius, lĭ-a declarat că-ĭ ĭartă şi ĭ-a avut ca ceı maĭ bunĭ militarĭ în toate înprejurările, după cum s-a văzut maĭ tîrziŭ.—Atuncĭ de o cam dată pe celelalte neamurĭ le-a dat în sarcina altora ca să fie domolite, ĭar el însuş a plecat contra Iapydilor. Şi pe aceĭ dintre Japydĭ care locuesc dincoace de munțĭ, nu tare departe de mare, ĭ-a supus maĭ fără greutate. Peste ceĭ care trăesc însă prin munțĭ şi prin ținuturile de ceĭa parte a munților n-a ajuns stăpîn decît cu mare osteneală. Căcĭ fortificase Metulon, cel maĭ mare oraş al lor, şi multe atacurĭ de ale Romanilor aŭ respins, multe maşinĭ de războĭŭ aŭ aprins, şi pe însuş Caesar, care se încerca să treacă pe zidurĭ depe un turn de lemn, l-aŭ rănit. La urmă, dacă aŭ văzut că nu se

lasă de întreprindere şi că tot trimete să-i vie oştire noüă, s-aŭ prefăcut că vor să între la înţelegere şi aŭ primit o garnizoană în cetate. Dar în timpul nopţiĭ aŭ ucis pe soldaţiĭ romanĭ pe toţĭ, apoĭ şĭ-aŭ dat foc caselor, şi uniĭ s-aŭ sinucis, alţiĭ şi-aŭ ucis şi fimeile şi copiiĭ, încît n-a maĭ rămas nimic de al lor luĭ Caesar. Căcĭ nu numaĭ ceĭ din oraş, dar şi aceĭ care căzuse prinşĭ în timpul războiuluĭ şĭ-aŭ făcut samă singuri nu mult după aceĭa.—Dupăce aceştiĭa aŭ perit astfel cu totul, ĭar ceilalţĭ aŭ fost supuşĭ fără niscaĭ fapte de arme demne de comemorat, a dus Caesar oştirea contra Pannonilor (Παννόνιοι). Vreun subĭect de plîngere contra lor n-avea, căci nici nu-ĭ făcuse vreun neajuns. Voĭa numai să-şĭ exercite oştirea şi s-o hrănească totodată din avutul altuĭa, socotind că bunul plac al celuĭ maĭ puternic este drept faţă de ceĭ maĭ slabĭ. Pannoniĭ locuesc lîngă Dalmatia şi la Istru, dela Noric începînd până la Mysia din Europa. Duc cea maĭ rea viaţă din toţĭ oameniĭ. Nicĭ pămînt bun n-aŭ, nici climă bună. Nu cultivează nicĭ maslinul nicĭ vinul (afara de foarte puţin şi acela foarte prost), pentrucă în cea maĭ mare parte trăesc în locurĭ unde ĭarna este grea tare, ci samănă numaĭ orz şi meĭŭ, din care-şĭ procură şi mîncare şi băutură. Sînt socotiţĭ însă ca ceĭ maĭ vitejĭ din cîţĭ oamenĭ cunoaştem. Sînt apoĭ foarte irascibilĭ şi gata la omorurĭ, ca uniĭ care n-aŭ nimic care să-ĭ facă să dorească viaţa. Acestea le ştiŭ nu din auzite, nicĭ din cetite, ci din propriea experienţă, pentrucă am fost şi guvernator în ţara lor. Căcĭ, dupăce am avut această funcţiune în Africa, mi s-a încredinţat guvernămîntul Dalmatieĭ, unde şi tată-mĭo guvernase cîndva o bucată de vreme, apoĭ acel al Pannonieĭ aşa numite de sus. Pentru aceĭa tot ce scriŭ despre dînşiĭ cunosc cu acurateţă. Se numesc astfel din cauză că poartă nişte tunicĭ cu mînecĭ, făcute din bucăţĭ [panni] de stofă, pe care le tae într-un chip anumit (şi le şi numesc cu un cuvînt special) şi apoĭ le coasă înpreună. Şi Pannoniĭ, ori din cauza aceasta orĭ din altă pricină careva, aşa se numesc. Uniĭ Grecĭ însă, care nu ştiŭ cum staŭ lucrurile, li zic Paeonĭ (Παίονες). Acesta este, drept, un nume vechĭŭ, dar nu se întrebuinţează în Pannonia, ci la muntele Rhodope şi pelîngă Macedonia de astăzĭ până la mare. Pentru aceĭa şi eŭ pe aceştĭ din urmă ĭ-oĭŭ numi Paeonĭ, pe ceilalţĭ însă Pannonĭ (Παννόνιοι), după cum şi Romaniĭ li zic şi eĭ pe eĭ

însiş se numesc.—Plecînd, deci, Caesar contra Pannonilor, dintruntîiŭ nicĭ nu devasta nimic, nicĭ nu prăda, măcarcă satele dela cîmpie şi le părăsise, căcĭ trăgea nădejde să şi-ĭ atragă de partea sa de bună voe. Cînd însă pe drumul spre Siscia [Sissek] aŭ început să-l hărţuĭască, s-a supărat şi a pus şi el să ardă ţara şi să prade tot ce se găsĭa. Cînd s-a apropiat de oraş, atuncĭ de odată locuitoriĭ, convinşĭ la aceasta de ceĭ maĭ marĭ aĭ lor, i s-aŭ plecat şi ĭ-aŭ dat ostaticĭ. După aceĭa însă aŭ închis porţile şi s-aŭ pregătit contra asediuluĭ, pentrucă aveaŭ şi ziduri tarĭ şi încredere că sînt apăraţĭ de doŭă rîurĭ navigabile. Căcĭ rîul Colops (Κόλοψ, Kulpa) curgea drept pelîngă zidurĭ şi apoĭ se vărsa în Sava la o mică distanţă de oraş. Astăzĭ acest rîŭ încunjură tot oraşul, pentrucă Tiberius ĭ-a abătut apa într-un canal mare, prin care canal apoĭ este condus ĭarăş la vechea albie. Pe atuncĭ însă pe o parte curgea Colops pelîngă zidurĭ, ĭar pe altă parte curgea Sava la oarecare distanţă de acestea, aşa că rămînea un spaţĭu gol şi acel spaţĭu era întărit cu palisade şi cu şanţurĭ. Caesar a luat dela soţiĭ de prin părţile acelea corăbiile pe care eĭ le pregătise şi le-a dus pe Istru păn la Sava şi pe Sava păn la Colops, şi a început să atace pe duşman şi pe uscat şi pe apă. S-aŭ făcut şi cîteva bătăliĭ navale. Căcĭ barbariĭ îşĭ făcuse luntri şi cu dînsele intraŭ în luptă, aşa că în aceste încăerărĭ depe rîŭ printre alţiĭ mulţĭ aŭ ucis şi pe Menas, libertul luĭ Sextus Pompeius. Tot aşa de vitejeşte se luptaŭ şi pe uscat. Pănă ce, aflînd că uniĭ din aliaţiĭ lor fusese prinşĭ într-o cursă şi distruşĭ, şĭ-aŭ perdut curajul şi s-aŭ predat. Şi atuncĭ, dacă aŭ fost învinşĭ ceĭ dela Siscia, restul Pannonieĭ s-a supus şi el.—In urma acestora Caesar a lăsat acolo pe Fufius Geminus cu ceva oştire, ĭar el s-a întors la Roma. Triumful ce i se decretase l-a amînat, ĭar Octavieĭ şi Livieĭ lĭ-a dat statuĭ, dreptul de a-şĭ administra averea fără tutor şi acelaş privilegĭu ca al tribunilor poporuluĭ, de a nu putea fi nicĭ amenințate nicĭ insultate. Şĭ-a pus în minte apoĭ, din emulaţie faţă cu părintele săŭ, să facă o expediţie în Britannia şi ajunsese chĭar păn în Gallia după ĭarna din timpul consulatuluĭ luĭ L. Libo şi al celuĭ de al doilea al luĭ Antonius, cînd tocmaĭ s-aŭ răsculat uniĭa din barbariĭ de curînd supuşĭ şi Dalmaţiĭ înpreună cu dînşiĭ. Şi pe Pannonĭ ĭ-a domolit Geminus după cîteva lupte, macarcă dintruntîiŭ

fusese alungat din Siscia. Pe Salassĭ pe de altă parte, şi pe alţiĭ care se răzvrătise înpreună cu dînşiĭ, ĭ-a readus la supunere Valerius Messala. Iar încontra Dalmatilor a mers întîiŭ Agrippa, apoĭ Caesar însuş, şi pe ceĭ maĭ mulţĭ dintre dînşiĭ i-aŭ răpus, cu multe şi marĭ pĭerderĭ şi din partea Romanilor (căcĭ şi Caesar a fost rănit, şi unora dintre militarĭ li s-a dat orz în loc de grîŭ, ĭar alţiĭ care părăsise rîndurile aŭ fost decimaţĭ), ĭar contra celorlalţĭ a dus războĭul maĭ departe Statilius Taurus."

LI, 21. a. Chr. 29: „In prima zi a serbat Caesar triumful asupra Pannonilor, Dalmaţilor, Iapydilor..., a doŭa zi a triumfat asupra victorieĭ navale dela Actium, a treĭa zi asupra supuneriĭ Egyptuluĭ."

LIII, 12. a. Chr. 27: „Provinciile romane s-aŭ împărţit în doŭă, unele maĭ liniştite, domolite cu totul, altele maı turbulente, în care primejdiea războĭuluĭ nu dispăruse cu totul. Cele dintîiŭ aŭ fost puse supt administrarea senatuluĭ şi eraŭ Africa, Numidia, Asia, Grecia cu Epirul, Dalmatia, Macedonia, Sicilia, Creta cu Libya cyrenaică, Bithynia cu Pontul, Sardinia, Hispania Baetica. Cele de al doilea aŭ fost puse supt administrarea luĭ Caesar şi eraŭ Hispania tarraconensis, Lusitania, Gallia narbonensis, Gallia lugdunensis, Aquitania, Germania superior, Germania inferior, Coelesyria, Phoenice, Cilicia, Cyprus, Aegyptus. Nu sînt însemnate acele provincii, care se guvernaŭ încă de legile lor propriĭ, nu de legile romane."

LIV, 20. a. Chr. 16: „Multe turburărĭ aŭ avut loc pe vremea aceĭa. Cammuniĭ (Καμμούνιοι) şi Veniĭ (Οὐένιοι), neamurĭ alpine, aŭ apucat armele, dar aŭ fost învinse şi aduse la supunere de Publius Silius. Pannoniĭ înpreună cu Noricii aŭ invadat Istria, dar aŭ suferit înfrîngerĭ din partea luĭ Silius şi a legaţilor luĭ şi s-aŭ supus din nou. Acest lucru a provocat robirea Noriculuĭ. Alte turburărĭ, care au avut loc în Dalmatia şi în Hispania, aŭ fost în scurtă vreme liniştite."

LIV, 24. a. Chr. 14: „Atuncĭ s-au răsculat Pannoniĭ, dar aŭ fost din nou subjugaţĭ."

LIV, 28. a. Chr. 13: „Caesar luĭ Agrippa, care se întorsese din Syria, ĭ-a dat puterea tribunicie pe încă cincĭ anĭ şi l-a trimes în Pannonia, care se pregătĭa de războĭŭ, dîndu-ĭ putere maĭ mare decît aceĭa pe care o avea orĭcine

altul pe aiurea afară din Italia. Agrippa a făcut această expediţie măcarcă era asupra ĭerneĭ din timpul consulatuluĭ luĭ M. Valerius şi P. Sulpicius, dar fiindcă Pannoniĭ la apropierea luĭ s-aŭ îngrozit şi s-au lăsat de turburărĭ, s-a întors înapoĭ, şi cînd a ajuns în Campania s-a înbolnăvit."

LIV, 31. a. Chr. 12: „După moartea luĭ Agrippa Caesar a trimes pe Tiberius contra Pannonilor, care se liniştise de frica luĭ Agrippa, dar după moartea acestuĭa se răsculase din noŭ. Tiberius, după multe devastărĭ şi rele aduse ţăriĭ şi locuitorilor, ĭ-a adus la supunere, avînd ca ajutor foarte eficace pe Scordiscĭ, care sînt vecinĭ cu Pannoniĭ şi aŭ aceleaş arme ca şi aceştiĭa. Pannonilor Tiberius lĭ-a luat armele, şi pe oameniĭ tinerĭ, maĭ pe toţĭ, ĭ-a vîndut robĭ pentru străinătate."

LIV, 34. a. Chr. 11: „Tiberius pe Dalmaţĭ, care se apucase de turburărĭ, şi apoĭ pe Pannonĭ, care şi eĭ se răzvrătise, profitînd de lipsa luĭ şi a celeĭ maĭ marĭ părţĭ din oştirea romană, ĭ-a adus la supunere, purtînd războĭul de odată cu amîndoŭă aceste popoare şi ducîndu-se cu oştirea cînd colo cînd dincolo. De aici înainte Dalmatia a fost pusă sub paza luĭ Caesar, deoarece şi din cauza eĭ însăş şi din acea a vecinătăţiĭ cu Pannonia avea trebuinţă de putere armată."

LIV, 36. a. Chr. 10: „Dalmaţii s-au răsculat din cauza plăţiĭ tributuluĭ. Tiberius a fost trimes din Gallia, unde se dusese cu Augustus, contra lor şi ĭ-a liniştit."

LV, 2. a. Chr. 9: „Tiberius, pentrucă dovedise pe Dalmaţĭ şi pe Pannonĭ, care se răsculase, a triumfat călare."

LV, 29-34. p. Chr. 5-7: „Dalmaţiĭ, îngreuĭaţĭ de dări, stătuse şi maĭ înainte vreme liniştiţĭ numaĭ de nevoe. Indatăce însă a plecat Tiberius pentru a doŭa oară contra Germanilor şi înpreună cu dînsul s-a dus şi Valerius Messalinus, care era guvernator pe atuncĭ şi al Dalmatieĭ şi al Pannonieĭ, luînd cu el cea maĭ mare parte a armateĭ, Dalmaţiĭ, cărora li se impusese să dea şi eĭ cîtăva oştire, s-au adunat din toate părţile, şi văzînd mulţimea de oamenĭ în floarea vrîsteĭ de care dispun n-aŭ maĭ stat la îndoĭală, ci excitaţĭ maĭ ales de unul Baton (Βάτων), un Dysidiat (Δυσιδιάτης), s-au răzvrătit, maĭ întîĭŭ numaĭ uniĭa, şi au bătut pe Romaniĭ care le veniaŭ înpotrivă, apoĭ s-au răsculat şi ceilalţĭ. In urma acestora Breuciĭ (Βρεῦκοι), un neam pannon,

şĭ-aŭ pus şi eĭ şef pe un alt Baton şi s-aŭ dus contra Sirmiuluĭ şi a Romanilor din acest oraş. Sirmiul însă nu l-aŭ putut lua. Căcĭ, simţind de răscoala lor Caecina Severus, guvernatorul Mysieĭ din apropiere, a venit în grabă contra lor, care se aflaŭ pelîngă rîul Drava, ĭ-a atacat şi ĭ-a învins. In speranţa că vor putea reîncepe războĭul, fiindcă şi dintre Romanĭ căzuse mulţĭ, s-aŭ apucat să-şĭ caute aliaţĭ, şi şĭ-aŭ găsit pe care aŭ putut. In vremea aceasta Baton Dalmatul mersese contra Saloneĭ, dar rănit greŭ de o piatră n-a isprăvit nimic, a trimes însă pe alţiĭ să devasteze toată coasta măriĭ până la Apollonia, unde într-o luptă cu Romaniĭ aŭ dovedit întîĭŭ aceştiĭa şi apoĭ Dalmaţiĭ.—Cînd a aflat despre acestea Tiberius, s-a temut să nu năvălească şi în Italia, s-a întors decĭ în grabă din Germania, şi trimiţînd înainte pe Messalinus, el cu grosul oştiriĭ mergea din urmă. Baton, aflînd de apropierea lor, a eşit înaintea luĭ Messalinus, macarcă nu se îndreptase încă de rană, şi la luptă deschisă l-a învins, dar a căzut după aceĭa într-o cursă şi a fost şi el învins la rîndul luĭ. S-a dus atuncĭ la Baton Breucul, şi continuînd războĭul înpreună cu acesta a luat un munte Alma, apoĭ într-o luptă scurtă cu Rhymetalces Thracul, care fusese trimes înpotriva lor de Severus, au fost învinşĭ, contra luĭ Severus însuş însă au rezistat cu tărie, şi după aceĭa, fiindcă Severus a trebuit să se întoarcă în Mysia din cauză că Daciĭ şi Sarmaţiĭ (Σαυρομάται) năvălise într-însa, ĭar Tiberius şi Messalinus pe de altă parte eraŭ reţinuţĭ la Siscia, au invadat teritorĭul aliaţilor Romanilor şi au atras de partea lor pe mulţĭ dintr-înşiĭ, ĭar cînd s-a apropiat Tiberius, nu s-au dat la luptă cu dînsul, ci-şĭ duceau oştirea cînd într-o parte cînd în alta şi devastau, căcĭ cunoscătorĭ cum erau de locurĭ, şi fiind şi uşor înarmaţĭ, lesne puteaŭ să se ducă orĭunde voĭau. Cu atît maĭ mult răŭ făceaŭ, cu cît era şi vremea spre ĭarnă. Şi în Macedonia aŭ năvălit a doua oară, dar ĭ-au respins în urma uneĭ lupte Rhymetalces şi frateso Rhascyporis. Ceilalţĭ în ţara lor n-aŭ maĭ putut sta, pentrucă o dase în pradă consuliĭ Caecilius Metellus şi Licinius Silanus, ci s-au refugiat în nişte locurĭ tarĭ, de unde făceau incursiunĭ cînd puteau.—Cînd a aflat aceasta Augustus, a bănuit pe Tiberius că ar fi putut să-ĭ dovidească maĭ răpede, dar a trăgănat lucrul înadins, ca să stea la armată cît maĭ multă vreme sub pre-

text de războiu. A trimes deci pe Germanicus, măcarcă era quaestor, şi i-a dat militari nu numai oameni liberi, ci şi liberţi, printre alţii şi pe sclavii pe cîţi i-a luat dela bărbaţi şi dela fimei, în număr proporţional cu censnl acestora, înpreună cu hrana pe şese luni, şi i-a liberat. Nu numai acest lucru l-a făcut pentrn nevoile războiului, dar a amînat şi recensimentul călărilor, care trebuia să aibă loc în for, apoi a promis lui Jupiter jocuri mari, pentrucă o fimee îşi săpase nişte litere în braţ şi spunea nişte profeţii. Ştiia el bine că nu era inspirată de vrenn zeŭ fimeea aceia, ci că făcea înadins, dar fiindcă poporul suferia mult şi din pricina războaelor şi din acea a foametei, care tocmai iarăş se nimerise, se prefăcea şi el că crede în cele spuse de fimee. Făcea şi el de nevoe tot ce putea să aducă vreo mîngîere mulţimii. Pentru trebuinţile aprovizionării a însărcinat doi consulari cu procurarea alimentelor şi li-a dat şi lictori. Apoi, fiindcă avea trebuinţă de bani, şi pentru războiŭ şi pentru întreţinerea garzilor de noapte, a pus impozit de o cincizecime asupra vînzării sclavilor, iar banii care se dădeaŭ din tezaur praetorilor pentru luptele de gladiatori a oprit să se mai cheltuiască.—Pe Germanicus l-a trimes la războiu, nu pe Agrippa, pentrucă acesta avea o fire ordinară şi toată vremea şi-o petrecea cu păscuitul, de unde-l şi poreclise lumea Neptun. Era apoi iute la mînie, aşa că şi de Livia vorbia răŭ, ca de o maştihă, şi chiar lui Augustus îi făcea de multe ori imputări cu privire la moştenirea rămasă dela tatăso. Pentru aceia, fiindcă nu se mai cnminţia, a fost dezmoştenit, averea lui s-a dat tezaurului armatei, iar el a fost exilat în insula Planasia delîngă Corsica. Acestea se petreceaŭ la Roma. Dupăce însă Germanicus a ajuns în Pannonia şi s-aŭ adunat acolo oştiri din toate părţile, cei doi Batoni au păzit vremea cînd venia Severus din Mysia şi au căzut asupra lui fără veste, pecînd îşi aşeza castrele lîngă bălţile volcae (πρὸς τοῖς οὐολκαίοις ἕλεσι), şi pe Romanii din afară de valuri i-au pus pe fugă şi i-aŭ înpins în castre, dar dupăce li-aŭ sărit în ajutor cei dinuntrul castrelor, au perdut bătăliea. După aceia s-au dispărţit Romanii în multe corpnri, ca să devasteze ţara în mai mnlte locuri deodată, şi alţii n-au făcut atunci nimic demn de pomenire, Germanicus însă a învins în luptă şi a păgubit răŭ pe Mazaei (Μαζαῖοι), un neam dalmat. Şi în annl acela

acestea s-au petrecut.—Iar sub consulatul luĭ M. Furius şi al luĭ Sex. Nonius ar fi vrut Dalmaţiĭ şi Pannoniĭ să facă pace, pentrucă eraŭ chinuiţĭ răŭ, maĭ întîiŭ de foame, apoĭ şi de bolĭ, pentrucă de nevoĭa foameĭ mîncase ĭerburĭ şi rădăcinĭ neobişnuite, dar n-au întrat în tratative, pentrucă s-au opus aceĭa dintre eĭ care n-aveau nicĭo nădejde de ertare din partea Romanilor. Pentru aceĭa se luptau şi aşa maĭ departe. Pecînd acum Germanicus, fiul luĭ Drusus, purta războĭu cu dînşiĭ, după cum s-a spus, şi asediĭa un oraş puternic, pe care nu-l putea lua, s-a întîmplat că un călar german, Pulio, a aruncat cu atîta putere un petroĭu asupra ziduluĭ, încît s-a cutremurat meterezul şi a căzut jos, trăgînd după el şi pe omul care fusese aplecat pe dînsul. Acest lucru atît de mult a impresionat şi a înspăĭmîntat pe duşmanĭ, încît aŭ părăsit zidul acela şi aŭ fugit în cetăţue. Apoĭ aŭ predat cetăţuĭa şi s-au predat şi eĭ. Cînd Baton, care provocase răscoala Dalmaţilor şi făcuse atîta pagubă Romanilor, a venit la Tiberius pentru a se înţelege asupra păciĭ şi i s-a prezentat a doua zi, pecînd şedea Tiberius pe tribună, l-a întrebat acesta: «Ce gînd v-a venit să vă răsculaţĭ şi să vă războiţĭ cu noĭ atîta vreme?» Iar Baton ĭ-a răspuns: «Voĭ sînteţĭ de vină, pentrucă păzitorĭ la turmele voastre trimeteţĭ nu cînĭ, nicĭ păstorĭ, ci lupĭ.» Şi aşa Dalmatia, parte prin războĭu, parte prin bună înţelegere, iarăş a întrat sub stăpînirea Romanilor.—Pe vremea aceĭa Augustus a dat senatuluĭ înputernicirea ca cele maĭ multe afacerĭ să le rezoalve şi fără dînsul, ĭar la adunările poporuluĭ nu s-a maĭ prezentat. Incă în anul precedent, fiindcă erau turburărĭ, el însuş în persoană desemnase pe toţĭ magistraţiĭ. In anul acesta şi în ceĭ următorĭ însa a recomandat numaĭ prin scrisorĭ poporuluĭ pe aceĭ pentru care se interesa. In ce priveşte însă afacerile războĭnice a arătat atîta energie, încît, pentruca să poată lua din apropiere măsurile trebuitoare şi cu privire la Dalmaţĭ şi cu privire la Pannonĭ, s-a dus la Ariminum, şi cînd a plecat, s-au făcut rugăcĭunĭ publice, ĭar cînd s-a întors, s-au făcut sacrificiĭ, ca şi cum s-ar fi întors din ţara duşmanilor. Acestea se petreceaŭ la Roma. In acest timp Baton Breucul, care trădase pe Pinnes, şi ca răsplată căpătase domniea peste Breucĭ, a fost prins şi ucis de celalalt Baton. Fiindcă anume avea bănuelĭ asupra supuşilor săĭ, Baton Breucul mergea pela di-

feritele cetăţĭ şi lua ostaticĭ. Aflînd de aceasta celalalt Baton, ĭ-a întins o cursă, l-a biruit în luptă şi l-a încunjurat într-un castel. Ceĭ din castel l-au trădat şi Baton Dalmatul l-a dus la oştire, unde a fost condamnat la moarte şi ucis. In urma aceşteĭ întîmplărĭ mulţĭ Pannonĭ s-au răsculat. Silvanus a purces contra lor şi pe Breucĭ ĭ-a învins, ĭar pe alţiĭ ĭ-a adus la supunere fără luptă. Văzînd aceasta Baton Dalmatul, n-a maĭ avut nicĭo nădejde în Pannonia, şi ocupînd cu garnizoane trecătorile din acea ţară făcea incursiunĭ de pradă într-însa. Atuncĭ şi ceilalţĭ Pannonĭ toţĭ, maĭ ales că Silvanus li devasta ţara, s-aŭ plecat la pace, afară numaĭ că au maĭ rămas bande de hoţĭ, care se înmulţise în urma atîtor turburărĭ (Acest lucru şi la alţiĭ totdeauna se întîmplă, dar maĭ ales la Pannonĭ), dar şi pe acelea le-au stîrpit alţiĭ."

LVI, 11-17. p. Chr. 8-9: „Romaniĭ de sub Germanicus au mers contra oraşuluĭ Dalmaţieĭ Rhaetinon (Ῥαίτινον, actualul Golubić aproape de Bihać la rîul Una, C. I. L. III pag. 1639?), dar nu lĭ-a eşit bine. Duşmaniĭ anume, copleşiţĭ de mulţimea Romanilor şi neputînd să li reziste, au dat eĭ singurĭ foc ziduluĭ de jur înprejur precum şi la clădirile din apropierea luĭ, potrivind însă aşa ca să nu izbucnească focul îndată, ci să mocnească o bucată de vreme; apoĭ, dacă au făcut aceasta, s-au retras în cetăţue. Romaniĭ, neştiind cele petrecute, au dat năvală, crezînd că dela cel dintîiŭ atac aŭ să pună mîna pe toate, şi au întrat astfel în mijlocul foculuĭ, şi fiindcă aveaŭ mintea aţintită la inimicĭ, nu l-au observat pănăce n-au fost cuprinşĭ de dînsul din toate părţile. Atuncĭ s-aŭ găsit în culmea primejdieĭ, căcĭ din sus erau atacaţĭ de oamenĭ, ĭar din dărăt erau pîrjoliţĭ de flacărĭ, şi nicĭ nu puteaŭ sta loculuĭ fără primejdie, nicĭ să se retragă. Dacă se dădeau la o parte din lovitura armelor, îĭ ardea focul; dacă se îndepărtau dela foc, îĭ omorau armele duşmanuluĭ. Şi uniĭa la strîmtorare perĭau de ambele rele de odată, şi raniţĭ şi arşĭ. Ceĭ maĭ mulţĭ din năvălitorĭ astfel au păţit-o. Numaĭ puţinteĭ au scăpat, zvîrlind cadavre în flacărĭ şi făcîndu-şĭ prin mijlocirea lor o trecere, ca pe o punte. La atîta putere ajunsese focul, încît nicĭ ceĭ din cetăţue n-au putut sta loculuĭ, ci au trebuit noaptea s-o părăsească şi să se ascundă prin beciurĭ.— Şi acolo aşa s-au întîmplat lucrurile. Oraşul Seretion (Σερέτιον) însă,

pe care-l asediase Tiberius fără să-l poată lua, a fost cuprins, şi după dînsul şi alte cîteva localităţĭ aŭ fost cîştigate maĭ cu uşurinţă. Fiindcă însă restul ţării rezista cu toate acestea, şi războĭul se prelungĭa, ĭar foamete mare se iscase din pricina luĭ în Italia, a trimes Augustus în Dalmatia din noŭ pe Tiberius. Acesta, văzînd că militariĭ nu maĭ pot suporta trăgănarea războĭuluĭ, ci doresc să-l sfîrşească cu preţul al orĭcăror primejdiĭ, şi temîndu-se să nu se răzvrătească dacă vor fi toţĭ laolaltă, ĭ-a împărţit în treĭ corpurĭ, pe uniĭa ĭ-a pus sub comanda luĭ Silvanus, pe alţiĭ supt acea a luĭ M. Lepidus, ĭar el cu ceilalţĭ şi cu Germanicus a mers contra luĭ Baton. Lepidus şi Silvanus au biruit fără greutate pe duşmaniĭ din partea lor în diferite lupte. Tiberius însă a cutrierat, se poate zice, toată ţara, pentrucă Baton rătăcĭa cînd într-o parte cînd într-alta, pănăce la urmă s-a refugiat într-un castel Anderion (Ἀνδήριον=Andetrium C. I. L. III, 3200, actualul Muć C. I. L. III pag. 361), zidit drept lîngă Salona, şi acolo l-a asediat Tiberius, dar a avut mare năcaz. Castelul acesta anume era aşezat pe o stîncă bine întărită şi la care cu greŭ se putea ajunge, era încunjurat de rîpĭ adîncĭ prin care curgeaŭ torente, şi locuitoriĭ toate cele trebuitoare parte le strînsese în el, parte şi le aduceaŭ din munţiĭ de sub stăpînirea lor. Ĭar aprovizionarea Romanilor o împedecau întinzînd curse, astfel că Tiberius îĭ asediĭa numaĭ de formă, căcĭ de fapt el ducea toate lipsurile asediaţilor.—Pecînd era în încurcătură şi nu ştiĭa ce să facă, pentrucă asedĭul era zădarnic şi primejdios, ĭar retragerea era ruşinoasă, au făcut tumult ostaşiĭ şi aşa de mult şi de mare strigăt au scos, încît duşmaniĭ, care campaŭ sub zidurĭ, s-aŭ înspăĭmîntat şi s-au dus deacolo. De acest lucru s-a şi supărat Tiberius, şi s-a şi bucurat, şi convocînd pe militarĭ, pe de o parte ĭ-a ocărît, pe de altă parte ĭ-a lăudat, apoĭ nici n-a întreprins vreo luptă, nicĭ nu s-a dus de acolo, ci a stat nemişcat loculuĭ. Până ce Baton a perdut nădejdea de a învinge, căcĭ toată ţara afară de cîteva localităţĭ fusese cuprinsă de Romanĭ, ĭar puterea de care dispunea era inferioară aceleĭ a inimiculuĭ, şi a cerut dela Tiberius pace, ĭar pentrucă n-a putut convinge şi pe ceilalţĭ să facă acelaş lucru, ĭ-a părăsit, şi de aicĭ încolo n-a maĭ dat ajutorul săŭ nimăruĭ, măcarcă mulţĭ au apelat la dînsul. Tiberius după aceĭa n-a maĭ dat

vreo importanţă celor ce maĭ rămăsese în cetate, ci crezînd că poate să-ĭ învingă fără vărsare de sînge, nicĭ de poziţiea loculuĭ n-a maĭ ţinut socoteală, şi a mers contra cetăţiĭ. Fiindcă loc aşezat nu era, ĭar duşmaniĭ să se scoboare la luptă nu voĭau, Tiberius a şezut pe tribună la un loc deschis, pentru ca să poată vedea cele ce se vor întîmpla, ca militariĭ să se lupte maĭ cu curaj, şi ca să li poată trimete ajutor la vreme, cînd va fi trebuinţă. Pentru acest scop anume o parte din oştire (căcĭ era o mulţime) a ţinut-o pelîngă el, ĭar ceilalţĭ au început să urce încet, maı întîĭŭ în şirurĭ dese formate în patrulater, apoĭ, din cauza asperităţiĭ şi inegalităţiĭ terenuluĭ (căcĭ era plin de povîrnişurĭ şi tăĭat de rîpĭ în toate părţile), s-au desfăcut uniı de alţiĭ, şi uniĭ se suĭaŭ maĭ răpede, alţiĭ maĭ încet.—Văzînd aceasta Dalmaţiĭ, s-aŭ aşezat în şir de bătălie în afara zidurilor, drept deasupra povîrnişuluĭ, şi aŭ început să zvîrle bolovanĭ cu praştiile şi să dea stîncĭ de-a rostogolul asupra Romanilor. Alţiĭ rostogolĭaŭ roţĭ, alţiĭ care încărcate cu pĭetre, alţiĭ lăzı rotunde, făcute după obiceĭul loculuĭ, p'ine cu bolovanı. Şi acestea toate de odată eraŭ răpezite în jos cu mare putere, şi pe Romanĭ îĭ desfăceaŭ maĭ tare uniĭ de alţiĭ şi-ĭ stîlcĭaŭ. Iar alţiĭ, uniı dădeaŭ cu săgeţile, uniĭ cu lăncile, şi pe mulţĭ îı culcaŭ la pămînt. In vremea aceasta mare întrecere se produsese printre luptătorĭ, uniĭa căutînd să pună mîna pe înălţimĭ, ĭar ceilalţı să respingă pe năvălitorĭ şi să-ĭ prăbuşească în jos. Multă emulaţie era şi din partea celor care privıaŭ la luptă, a celor depe ziduri şi a celor care eraŭ pelîngă Tiberius. Şi uniĭ şi alţiĭ îndemnaŭ pe aĭ lor, orĭ toţĭ într-o gură, orı fiecare în parte, încurajînd pe ceĭ care ţineaŭ pĭept la luptă, ocărînd pe ceĭ care daŭ înapoĭ Iar cîţĭ aveaŭ glas maĭ puternic decît alţiĭ maĭ invocaŭ, şi dintr-o parte şi dintr-alta, şi pe zeĭ totodată, ca să scape pe luptătorĭ din primejdie, implorîndu-ĭ uniĭ, ca să li dea libertatea, ĭar ceilalţĭ, ca să li dea pacea. Şi toate silinţile Romanilor eraŭ să fie zădarnice, pentrucă se luptaŭ cu doŭă greutăţĭ de odată, şi cu firea locurilor şi cu rezistenţa inimiculuĭ. I-a împĭedecat însă să fugă Tiberius prin trimeterea de ajutoare proaspete. Apoĭ a trimes din altă direcţie alţĭ soldaţĭ, care făcînd un încunjur maĭ pe de departe aŭ ajuns pe cel maĭ înalt punct al loculuĭ, şi cu aceasta aŭ sfărmat rezistenţa inimicilor. De

aicĭ înainte aceştiĭa aŭ dat dosul şi nicĭ n-aŭ putut să între în cetate, ci s-aŭ înprăştiĭat prin munţĭ, zvîrlind şi armele dela dînşiĭ, ca să fie maĭ uşorĭ la fugă. Iar Romaniĭ s-aŭ luat după eĭ şi ĭ-au urmărit în toate locurile (căcĭ ardeaŭ de dorinţa să se sfîrşească odată războĭul şi nu voĭau să-ĭ lese să se maĭ adune ĭar la un loc şi să aĭbă ĭar de luptat cu dînşiĭ), şi pe ceĭ maĭ mulţĭ ĭ-aŭ găsit ascunşĭ prin pădurĭ şi ĭ-aŭ omorît ca pe fĭare. Ceĭ din castel s-aŭ predat apoĭ şi eĭ şi aŭ fost luaţĭ în stăpînire. Faţă de aceştiĭa a luat Tiberius dispoziţiĭ conforme cu înţelegerea avută cu dînşiĭ la predare.—Germanicus s-a îndreptat atuncĭ asupra Dalmaţilor care maĭ rezistaŭ încă, pentrucă transfugiĭ, care se găsĭaŭ în mare număr la dînşiĭ, nu-ĭ lăsaŭ să facă pace, şi a cucerit cetatea Arduba (Ἀρδουβα). Cu puterea pe care o avea, macarcă era cu mult maĭ mare decît a duşmanuluĭ, n-ar fi putut face Germanicus aceasta, pentrucă locul fusese fortificat tare şi un rîŭ cu curs răpede curgea, cu excepţie de un mic spaţĭu, de jur înprejurul poalelor luĭ. Dar s-aŭ luat la ceartă transfugiĭ cu localniciĭ, pentrucă aceştiĭa ar fi voit să facă pace, şi apoĭ la bătae. De partea transfugilor eraŭ şi fimeile din cetate, care voĭaŭ libertatea chĭar contra păreriĭ bărbaţilor, şi orĭce preferĭaŭ să îndure numaĭ să nu cadă în mînile duşmanuluĭ. Lupta a fost aprigă, transfugiĭ aŭ fost dovediţĭ şi aŭ trebuit să cedeze. Uniĭa aŭ scăpat cu fuga, ĭar fimeile, apucîndu-şĭ copiiĭ, unele s-aŭ aruncat în foc, altele s-au precipitat în rîŭ. Şi astfel, dupăce a căzut şi cetatea aceĭa, celelalte localităţĭ deprin prejur s-au supus luĭ Germanicus de bună voe, care isprăvind acestea s-a întors la Tiberius. Restul a fost supus de Postumius.—Atuncĭ şi Baton a trimes pe ficĭoruso Scevas (Σκευᾶς) la Tiberius şi a promis că se vor preda, şi el şi aĭ luĭ toţĭ, dacă li se asigură impunitatea. Dîndu-i-se încredinţare pentru aceasta, a venit noaptea în castrele luĭ Tiberius şi a doŭa zi a fost adus înaintea acestuĭa, care şedea pe tribună. Pentru dînsul personal nu s-a rugat, ci şĭ-a întins şi capul, ca să i-l tae, dar pentru apărarea a lor luĭ a vorbit şi s-a rugat mult. Şi ĭar l-a întrebat Tiberius: «Ce gînd aţĭ avut de v-aţĭ răzvrătit şi v-aţĭ războit cu noĭ atîta vreme?» Şi el a răspuns ca şi în cela rînd: «Voĭ sînteţĭ vinovaţĭ, pentrucă trimeteţĭ păzitorĭ la turmele voastre nu cînĭ, nicĭ păstoriĭ, ci lupĭ.» Războĭul avu decĭ ĭarăş acest sfîrşit, cu multă

pagubă în oamenĭ, şi cu maı multă pagubă încă de banĭ, căcĭ multe legiunĭ au fost întreţinute pentru dînsul, ĭar pradă a fost foarte puţină.—Vestea despre victorie a adus-o Germanicus şi pentru ea s-au decretat luĭ Augustus şi luĭ Tiberius titlul de împărat, triumful, precum şi alte onorurĭ, apoĭ doŭă arcurĭ triumfale în Pannonia, căcĭ numaĭ aceste onorurĭ a voit să primească Augustus dintre multele care se votase. Luĭ Germanicus i s-aŭ dat onorurile învingătorilor, care aŭ fost date de altfel şi celorlalţĭ generalĭ, apoı acele de praetor, apoĭ dreptul de a vota în senat îndată după consularĭ şi de a ajunge la consulat maĭ degrabă decît era prevăzut prin lege. Şi luĭ Drusus, fiul luĭ Tiberius, macarcă nu luase parte la războĭŭ, i s-a dat dreptul de a asista la şedinţile senatuluĭ maĭ înainte de a fi ales senator, şi, dupăce va fi fost quaestor, de a vota înaintea foştilor praetorĭ.“

Fragmente, 73. a. Chr. 168: „Perseus n-a plătit nicı luĭ Eumenes nicĭ luĭ Gentios baniĭ pe care li-ĭ făgăduise, închipuindu-şĭ că şi eĭ aŭ cauza lor specială de duşmănie contra Romanilor. Aceştiĭa atuncĭ, ca şi Thraciĭ, cărora nicĭ lor nu li se plătise solda în întregime, s-aŭ lăsat greoĭ în darea ajutoruluı, şi Perseus a ajuns la aşa desperare, încît s-a rugat de pace.“

Fragmente, 116. a. Chr. 88: „Thraciĭ din îndemnul luĭ Mithridates aŭ devastat Epirul şi celelalte teritoriĭ până la Dodona, aşa că aŭ prădat şi templul luĭ Jupiter.“

XXXV, 9. a. Chr. 68: „[Mithridates ajutat de Armenı] a bătut pe M. Fabius, generalul Romanilor din acele locurĭ. In această luptă ĭ-aŭ fost de mare ajutor Thraciĭ, care maĭ înainte fusese în serviciul luĭ Mithridates, ĭar atuncĭ eraŭ înpreună cu Fabius, precum şi sclaviĭ cîţĭ se găsĭaŭ în castrele Romanilor. Pentrucă Thraciĭ, trimeşĭ ca cercetaşĭ de Fabius, ĭ-aŭ dat informaţiĭ falşe, şi apoĭ, cînd Fabius a înaintat fără grijă, ĭar Mithridates l-a atăcat fără veste, aŭ sărit şi eı asupra Romanilor. Şi atuncĭ aŭ sărit asupra acestora şi sclaviĭ, cărora barbarul li făgăduise libertatea. Ar fi perit Romaniĭ cu totul, dacă Mithridates, pecînd se învîrtĭa printre duşmanĭ (căcĭ, măcarcă era peste şeptezecĭ de anĭ, lua şi el parte la luptă), n-ar fi fost rănit cu o pĭatră şi nu s-ar fi temut barbariĭ că are să moară, aşa că aŭ întrerupt lupta şi aŭ dat răgaz luĭ Fabius şi celorlalţĭ să scape cu fuga.“

XLI, 7. a. Chr. 49: „[Aceĭ care plecau înpreună cu Pompeius] ştiaŭ bine că, chiar de vor scăpa de primejdiile războiuluĭ, vor trebui de aicĭ înainte să trăiască prin Macedonia şi prin Thracia."

XLVII, 25 a. Chr. 42: „Indatăce a aflat Brutus de încercarea luĭ M. Antonius [de a libera pe frate-so C. Antonius, pe care-l ţinea Brutus sub pază la Apollonia] şi de uciderea frateluĭ acestuia, s-a temut să nu se întîmple şi alte turburărĭ în Macedonia din cauza absenţeĭ sale şi s-a întors în grabă în Europa, unde a luat în stăpînire ţara luĭ Sadales (Σαδάλης) [un rege thrac], care murise fără copiĭ şi o lăsase Romanilor, şi a năvălit în ţara Bessilor (Βησσοί), ca să-ĭ pedepsească de răutăţile ce făceaŭ şi tot odată să capete numele şi demnitatea de împărat, pentruca maĭ uşor să poarte războiul contra luĭ Caesar şi a luĭ Antonius. Amîndouă aceste lucrurĭ le-a îndeplinit cu ajutorul foarte eficace a unuĭ rege Rhascyporis (Ῥασκυπόρις). După aceia s-a dus în Macedonia, a pus acolo toate în bună orînduială, şi apoi s-a întors în Asia."

L, 6. a. Chr. 32: „[In războiul dintre Augustus şi Antonius] de partea luĭ Caesar erau Italia, Gallia, Hispania, Illyricum (τὸ Ἰλλυρικόν), Africa afară de Cyrena, Sardinia, Sicilia, şi insulele depe lîngă aceste continente. De partea lui Antonius eraŭ părţile din Asia şi din Thracia cîte eraŭ sub stăpînirea Romanilor, Grecia, Macedonia, Egyptul, Cyrena cu locurile de prin prejur, insulele din apropierea acestor continente, apoĭ regiĭ şi principiĭ toţĭ, aproape, care se învecinau cu provinciile romane de supt oblăduirea luĭ."

L, 13. a. Chr. 31: „Q. Dellius şi Amyntas Galatul fusese trimeşĭ de Antonius să strîngă mercenarĭ în Macedonia şi în Thracia."

LI, 22. a. Chr. 29: „[La spectaculele date de Augustus după victoriea dela Actium şi după cucerirea Egyptuluĭ] au luptat uniĭ cu alţiĭ numeroşĭ Dacĭ (Δακοί) şi Suevĭ (Σουῆβοι). Aceştĭ din urmă sînt Celţĭ [=Germanĭ], ĭar ceĭ dintîĭŭ un fel de Scythĭ. Sueviĭ locuesc dincolo de Rhenus, propriŭ vorbind (căcĭ maĭ sînt o mulţime alţiĭ care-şĭ daŭ numele de Suevĭ), ĭar Daciĭ locuesc şi de o parte şi de alta a Istruluĭ, decît numaĭ, aceĭ care sînt dincoace de fluvĭu, spre ţara Triballilor, se socotesc la provinciea Mysia şi se şi numesc, însă nu decătră indigenĭ, Mysĭ, ĭar ceĭ de din-

colo de fluviu se numesc Dacĭ, şi sînt orĭ Geţĭ, uniĭa, orĭ şi Thracĭ din neamul Dacilor celor care aŭ locuit odată la muntele Rhodope. Aceştĭ Dacĭ trimesese înainte de acest timp deputaţĭ la Caesar, dar fiindcă nu li se încuviinţase cererile, trecuse de partea luĭ Antonius, însă nu ĭ-aŭ fost de mare ajutor din cauza discordiilor interne. Cîţĭva dintr-înşiĭ însă aŭ fost prinşĭ în războĭŭ şi apoĭ puşĭ să se lupte în circ cu Sueviĭ."

LI, 23-27. a. Chr. 29: „Pe vremea aceasta M. Crassus, care fusese trimes în Macedonia şi în Grecia, a purtat războiŭ cu Daciĭ şi cu Bastarniĭ. Cine sînt Daciĭ, şi pentru ce se războĭaŭ cu Romaniĭ, am spus. Bastarniĭ sînt consideraţĭ cu hotărîre ca Scythĭ, şi atuncĭ aŭ trecut Istrul şi au supus Mysia din faţa ţăriĭ lor şi apoĭ pe Triballĭ, care sînt în vecinătatea Mysieĭ, şi pe Dardaniĭ cîţĭ locuesc în ţara Triballilor. Cîtă vreme aŭ făcut acestea, n-aŭ avut nimic a face cu Romaniĭ. Aŭ trecut însă Haemus şi au năvălit în Thracia Dentheletilor (Δενθελῆται), aliaţiĭ Romanilor, şi atuncĭ Crassus, pe de o parte ca să ajute pe Sitas (Σιτᾶς), regele Dentheletilor, care era orb, ĭar pe de alta, maĭ ales, pentrucă se temea pentru Macedonia, a mers înpotriva lor. Şi numaĭ cu plecarea luĭ înpotrivă-li atîta ĭ-a intimidat, încît ĭ-a scos din ţară fără luptă. I-a urmărit însă maĭ departe pe drumul lor spre casă, a cuprins teritorĭul numit Segetica (Σεγετική), a năvălit în Mysia, pe care a devastat-o, şi înaintînd până la o cetate puternică, a suferit pagube în avangardă, căcĭ Mysiĭ, socotind că ea formează toată armata, au atacat-o, dar sosind el cu toată cealaltă armată în ajutor, a bătut pe Mysĭ şi apoĭ a asediat cetatea şi a luat-o.—Pecînd isprăvĭa el acestea, Bastarniĭ se oprise din fugă şi stăteaŭ la rîul Hebrus, ca să vadă ce are să se întîmple, şi cînd, după ce a învins pe Mysĭ, s-a îndreptat Crassus contra lor, aŭ trimes deputaţĭ la dînsul să-ĭ spue să nu se ĭa după dînşiĭ, pentrucă n-aŭ făcut Romanilor nimic. Crassus a oprit pe deputaţĭ, spunîndu-li că are să li dea răspunsul a doŭa zi, apoĭ s-a purtat prietenos cu dînşiĭ şi ĭ-a îmbătat, aşa că a aflat dela eĭ toate planurile Bastarnilor, pentrucă tot neamul Scythilor bea vin fără măsură şi îndată se îmbată. Crassus atuncĭ în timpul nopţiĭ a străbătut o pădure şi înaintea păduriĭ aceleĭa a aşezat cercetaşĭ, ĭar oştirea a lăsat-o să se hodinească. Bastarniĭ aŭ socotit că aceĭ cerce-

tașĭ sînt singurĭ, s-aŭ luat după dînșiĭ și urmărindu-ĭ în retragere au întrat în pădure, și Romaniĭ ĭ-aŭ măcelărit pe mulțĭ acolo, ĭar pe mulțĭ alțiĭ fugărindu-ĭ. Căcĭ depe la spate iĭ împĭedecaŭ pe Bastarnĭ carele, apoĭ se maĭ silĭaŭ să-șĭ scape copiiĭ și fimeile, și s-aŭ prăpădit cu totul. Pe regele lor Deldon (Δέλδων) l-a omorît Crassus cu mîna luĭ, și spoliile luĭ le-ar fi hărăzit luĭ Jupiter Feretrius ca opima, dacă ar fi comandat oștirea ca împărat. Din ceilalțĭ Bastarnı uniĭ aŭ fugit într-o pădure, unde aŭ fost arșĭ, alțiĭ s-aŭ refugiat într-un castel, dar aŭ fost asediațĭ și luațĭ cu asalt, alțiĭ aŭ căzut în Dunăre și s-aŭ înecat, alțiĭ aŭ perit împrăștiațĭ prin țară. Cîțĭ maĭ rămăsese și așa dintre dînșiĭ aŭ ocupat un loc întărit, unde vreo cîteva zile ĭ-a asediat Crassus fără folos, până ce ĭ-a biruit și pe dînșiĭ cu ajutorul luĭ Rholes (Ῥώλης), regele unor Gețĭ, pentru care faptă acest Rholes s-a dus la Caesar și a fost recunoscut de acesta ca prietin și aliat al săŭ. Captiviĭ aŭ fost dațĭ soldaților.— După aceasta s-a întors Crassus asupra Mysilor și pe uniĭa cu convingerea, pe alțiĭ cu amenințarea, ĭar pe alțiĭ cu sila, ĭ-a supus pe toțĭ, cu excepție de foarte puținĭ, cu multă greutate însă și cu multe primejdiĭ. Apoĭ, fiindcă era și ıarnă, s-a retras pe teritoriul aliaților, suferind mult și din pricina friguluĭ și maĭ ales din partea Thracilor, prin teritoriul cărora, ca al unor prietenĭ chipurile, îșĭ avea drumul. Din care cauză a și gîndit că ar fi bine să se mulțămească cu cele până acum făcute, căcĭ se și votase sacrificiĭ și triumful nu numaĭ luĭ Caesar, dar și luĭ (N-a primit însă și numele de împărat, cum spun uniĭa, ci acest titlu și l-a luat numaĭ Caesar). Fiindcă însă Bastarniĭ, care eraŭ supărațĭ de cele pățite și aflase că el n-are să maĭ întreprindă contra lor nicĭo expediție, aŭ plecat ĭarăș contra Dentheletilor și contra luĭ Sitas, pe care-l consideraŭ ca principala cauză a nenorocirilor ce dase peste dînșiĭ, apoĭ s-a sculat Crassus ĭarăș, macarcă fără voe, și mergînd răpede a căzut asupra lor fără veste, ĭ-a învins și lĭ-a impus condițiile de pace pe care a vrut. Și fiindcă apucase acu armele odată, s-a gîndit să pedepsească și pe Thracĭ, care-ĭ făcuse neajunsurĭ cînd se întorcea din Mysia, maĭ ales că i se anunțase că Thraciĭ se întăresc în diferite locurĭ și se pregătesc de războiŭ. Și pe Merdĭ (Μέρδοι) anume și pe Serdĭ (Σερδοί), dupăce ĭ-a biruit în cîteva lupte și a tăĭat mînile captivilor,

ĭ-a supus, macarcă nu fără greutate, ĭar ceĭalaltă Thracie a dat-o în pradă, afară de țara Odrysilor (Ὀδρύσαι). Pe aceștiĭa, fiindcă sînt adoratorĭ aĭ luĭ Dionysos și-ĭ eșise înainte fără arme, ĭ-a cruțat, și lĭ-a dăruit, luîndu-l dela Bessi, care-l stăpînise până atuncĭ, și teritoriul unde se face cultul zeuluĭ.—Pecînd lucra acestea Crassus, l-a chemat Rholes încontra luĭ Dapyx (Δάπυξ), care și acela era rege al unor Getĭ, contra căruĭa purta războĭŭ. Crassus ĭ-a venit în ajutor și înpingînd cavaleriea inimiculuĭ asupra pedestrimiĭ acestuĭa a vîrît spaĭma și-ntr-însa, și apoĭ luptă n-a maĭ făcut, a măcelărit însă mulțime și din călărĭ și din pedestrașĭ, care apucase fuga. După aceĭa l-a încunjurat pe Dapyx într-un castel, unde fugise, și a început să bată cetatea. In timpul asediuluĭ l-a salutat unul depe zid în grecește, a întrat în vorbă cu dînsul și s-a înțeles să trădeze cetatea. Barbariĭ, cînd eraŭ să cadă astfel pradă inimiculuĭ, s-aŭ ucis uniĭ pe alțiĭ, și așa aŭ perit și Dapyx și o mulțime alțiĭ. Pe fratele luĭ Dapyx l-a prins însă viŭ Crassus, dar nu ĭ-a făcut nimic, ci ĭ-a dat drumul. După aceĭa a plecat cu oștirea la peștera numită Ceire (Κείρη). Această peșteră, care este foarte mare și tare, așa că se povestește că și Titaniĭ după învingerea pățită din partea zeilor s-aŭ refugiat într-însa, o ocupase pămînteniĭ în mare număr, și vîrîse întrînsa tot ce aveaŭ eĭ maĭ de preț, între altele și turmele toate. Crassus, dupăce a găsit gurile peșteriĭ, care eraŭ cu o mulțime de cotiturı și greŭ de cercetat, le-a astupat și a silit pe barbarĭ prin foame să se predeĭe. Dupăce ĭ-aŭ reușit astfel întreprinderile, s-a legat și de ceilalțĭ Getĭ, macarcă nu fusese sub stăpînirea luĭ Dapyx, și a mers asupra Genucleĭ (Γένουκλα), care era cea maĭ puternică cetate de sub domniea luĭ Zyraxes (Ζυράξης), pentrucă auzise că acolo s-ar fi găsind steagurile pe care le luase Bastarniĭ luĭ C. Antonius lîngă orașul Istrienilor. El a asediat acest castel și pe uscat și pe apă totodată, pentrucă era clădit lîngă fluviu, și l-a cuprins, nu după multă vreme, dar cu multă osteneală, măcarcă Zyraxes nu era acolo, căcĭ, îndatăce simțise de expedițiea luĭ Crassus, plecase cu banĭ la Scythĭ după ajutor și nu apucase să se întoarcă.—Acestea a făcut Crassus cu Gețiĭ. In ce privește pe Mysĭ, uniĭa dintre ceĭ care fusese supușĭ s-aŭ răsculat, și pe aceștiĭa ĭ-a readus la supunere prin locotenențĭ de aĭ săĭ. Asupra Artacilor însă (Ἀρτάκιοι,

variantă Ἀρτάβιοι), alți Mysĭ, care eraŭ încă independenți și nu vroĭaŭ să i se plece, și care din cauza aceasta nu numaĭ că se îngîmfaŭ, dar inspiraŭ și altora indignare și gust de răzvrătire, a mers el singur, și ĭ-a supus, pe uniĭa, dupăce s-aŭ apărat însă tare, cu forța, pe alțiĭ de frica relelor ce puteaŭ să se întîmple celor căzuțĭ captivĭ. Așa s-aŭ petrecut evenimentele unele după altele. Eŭ le-am scris cum le-am găsit povestite de alții, și tot așa și numele popoarelor le-am dat după cum le-am găsit însemnate. Căcĭ înainte vreme Mysiĭ și Gețiĭ locuĭaŭ tot locul dintre Haemus și Istru, dar cu scurgerea vremiĭ uniĭa din eĭ șĭ-aŭ schimbat numele altfel. Așa că sub numele de Mysia astăzi se cuprinde toată regiunea dela mĭazănoapte de Dalmatia, Macedonia și Thracia, pe care o disparte de Pannonia rîul Sava, care se varsă in Dunăre. In această actuală Mysie sînt însă multe popoare, între alțiĭ așa numițiĭ altă dată Triballĭ, apoĭ Dardaniĭ, care de altfel și astăzĭ tot Dardanĭ se numesc.“

LIV, 3. a. Chr. 22: „Un oarecare M. Primus fusese acuzat că, pe cînd era guvernator al Macedonieĭ, făcuse războĭŭ Odrysilor, și fiindcă el spunea ba că a făcut aceasta din îndemnul luĭ Augustus, ba că din acel al luĭ Marcellus, Augustus s-a prezentat la judecată fără să fi fost citat, și fiind întrebat de praetor dacă într-adevăr ordonase luĭ Primus să facă acel războĭŭ, a răspuns că nu.“

LIV, 20. a. Chr. 16: „Macedonia a fost prădată de Dentheletĭ și de Scordiscĭ. Atuncĭ s-a dus în Thracia maĭ întîĭŭ Lollius Marcellus în ajutorul luĭ Rhymetalces (Ῥυμη-τάλκης), unchĭul și epitropul copiilor luĭ Cottys (Κόττυς), și a supus pe Bessĭ. Apoĭ C. Lucius s-a războit cu Sarmațiĭ din aceĭaș pricină, ĭ-a învins și ĭ-a respins peste Istru.“

LIV, 34. a. Chr. 11: „Tot atuncĭ Thracul Bes Vologaesos (Οὐολόγαισος), preotul luĭ Dionysos al lor, șĭ-a atras de partea sa vreo cîțĭva, spunînd multe ca din inspirațiea zeuluĭ, apoĭ s-a răzvrătit înpreună cu dînșiĭ, și pe Rhascyporis (Ῥασκύπορις), fiul luĭ Cottys, l-a biruit și l-a ucis, ĭar pe unchĭu-so Rhymetalces l-a făcut să-șĭ pĭardă toată oștirea fără luptă, numaĭ prin credința ce aveaŭ toțĭ că trebue să fie ceva dumnezeesc la mijloc, și să apuce fuga, apoĭ luîndu-se după dînsul a năvălit în Chersones, pe care l-a devastat strașnic. Pecînd făcea el acestea, se apucase și Sia-

letiĭ (Σιαλέται) să devasteze Macedonia, şi atuncĭ fu trimes contra lor L. Piso din Pamphylia, unde era guvernator. Şi fiindcă Bessiĭ se întorsese acasă, cînd aflase că li vine înpotrivă, Piso a întrat în ţara lor şi dintruntiĭŭ a fost înfrînt, dar după aceĭa a dovedit el şi a prădat şi ţara Bessilor şi acea a vecinilor lor, care se răsculase înpreună cu dînşiĭ, şi uniĭa i s-aŭ dat de bună voe, pe alţiĭ ĭ-a silit să i se supue, dupăce şi lupte s-aŭ dat înpotriva unora dintr-înşiĭ, aşa că ĭ-a subjugat pe toţĭ. După aceĭa s-aŭ maĭ răsculat cîţiva dintr-înşiĭ, dar ĭ-a robit ĭar, şi pentru aceste isprăvĭ i s-aŭ decretat luĭ Piso rugăcĭunĭ publice şi triumful."

LIV, 36. a. Chr. 10: „S-a decretat ca templul luĭ Ianus Geminus, care fusese deschis, să fie închis, pentrucă se isprăvise oarecum războaele. Dar n-a putut fi închis, pentrucă Daciĭ aŭ trecut Istrul pe ghĭaţă şi aŭ prădat Pannonia, ĭar Dalmaţiĭ s-aŭ răsculat din cauza plăţiĭ tributuluĭ. Tiberius a fost trimes din Gallia, unde se dusese cu Augustus, contra lor şi ĭ-a liniştit."

LXVII, 6-7. p. Chr. 85: „Cel maĭ mare războiŭ al Romanilor pe vremea aceĭa a fost cu Daciĭ, al căror rege pe atuncĭ era Decebalos (Δεκέβαλος), pentrucă Duras (Δοῦρας), care domnise înainte, îĭ cedase de bună voe domniea, fiindcă era meşter şi să priceapă cele privitoare la războiŭ şi să facă războaele, cunoştea timpul potrivit cînd trebuĭa să atace şi cînd să se retragă, se pricepea să întindă curse, era viteaz la luptă, ştia să profite de victorie, şi să-şĭ aşeze lucrurile dacă era biruit, din care pricină a fost multă vreme un adversar al Romanilor demn de dînşiĭ. Eŭ îĭ numesc Dacĭ, dupăcum îĭ numesc Romaniĭ şi după cum se numesc şi eĭ pe eĭ însiş, măcarcă ştiŭ că uniĭ Grecĭ, cu drept orĭ fără drept, li zic Geţĭ. Eŭ ştiŭ că Geţĭ sînt ceĭ care locuesc dincolo de Haemus la Istru. Domitianus decĭ a plecat cu oastea asupra lor, dar n-a luat parte şi la războiŭ, căcĭ s-a oprit într-un oraş al Mysieĭ, unde s-a apucat de ticăloşiĭ, cum îĭ era obiceĭul, căcĭ era nu numaĭ incapabil de vreo osteneală cu trupul şi fără nicĭo vigoare la suflet, dar era cu totul desfrînat şi cu fimeile şi cu tineriĭ. A însărcinat, decĭ, cu războiul pe alţĭ comandanţĭ, dar în cea maĭ mare parte n-aŭ mers bine lucrurile. Cînd se perdea vreo luptă, da vina pe comandanţĭ, ĭar toate reuşitele, macarcă el nu luase parte la ele, şi le atribuĭa luĭ. Pentru toate pĭerde-

rile, chiar dacă avusese loc vreuna din cauza ordinelor date de dînsul, acuza pe alţii. La ceĭ care duceaŭ la capăt bun vreo întreprindere se uĭta cu ochĭ răĭ, ĭar pe ceĭ care nu reuşĭaŭ îĭ ocăra.—Şi fiindcă Quadiĭ şi Marcomaniĭ nu-ĭ dăduse ajutor încontra Dacilor, a voit să-ĭ pedepsească, s-a dus în Pannonia să poarte războĭŭ cu dînşiĭ şi pe ceĭ de aĭ doilea deputaţĭ trimeşĭ de eĭ cu privire la pace ĭ-a ucis. Dar a fost învins de Marcomanĭ şi fugărit, şi atuncĭ a trimes în grabă la Decebalos, regele Dacilor, şi l-a invitat să între în tratative de pace, pe care de multe orĭ i le ceruse înainte acela şi el le refuzase. Decebalos propunerile de pace le-a primit, pentrucă era strîmtorat tare de înprejurărĭ, dar să vie el singur să stea de vorbă n-a voit, ci a trimes pe Diegis (Διῆγις) cu alţı cîţĭva, care să predee şi cîteva arme şi să restitue cîţĭva captivĭ, singuriĭ pe care-ĭ avea, zicea el. Atuncĭ Domitianus a pus pe capul luĭ Diegis o diademă, ca şi cum într-adevăr ar fi fost învingător şi ar fi putut să dea Dacilor un rege, soldaţilor lĭ-a împărţit onorurĭ şi banĭ, ĭar la Roma, ca învingător, a trimes între altele şi nişte deputaţĭ din partea luĭ Decebalos şi o scrisoare, a acestuia, după cum pretindea Domitianus, dar pe care o plăzmuise el, spunea lumea. Şi triumful l-a împodobit cu multă expoziţie de prăzĭ, pe care nu le luase dela duşman însă. Căcĭ lucrurile se petrecuse cu totul dinpotrivă. Pentru a putea face pacea Domitianus anume cheltuise chĭar atuncĭ banĭ mulţĭ, şi dăduse luĭ Decebalos meşterĭ pentru tot felĭul de meşteşugurĭ, şi de pace şi de războĭŭ, apoĭ făgăduise că-ĭ va da mereŭ alte darurĭ multe, dar din mobilele şi obĭectele tezauruluĭ împărătesc, căcĭ de acestea el se servĭa totdeauna, ca cum ar fi fost pradă de războĭŭ, voind să arăte oarecum că-şĭ robise însăş stăpînirea romană."

LXVII, 10. p. Chr. 90: „In războiul cu Daciĭ s-aŭ maĭ întîmplat următoarele demne de povestit. Iulianus, însărcinat de împărat cu războĭul, a luat multe măsurĭ bune, între altele a dispus ca militariĭ să-şĭ scrie pe scuturĭ numele lor şi pe acele ale centurionilor, pentruca să se poată şti maĭ uşor cine s-a purtat bine şi cine s-a purtat răŭ. Apoĭ încăerîndu-se cu duşmaniĭ la luptă la Tapae (ἐν ταῖς Τάπαις), a ucis pe ceĭ maĭ mulţĭ dintre dînşiĭ. Vezinas (Οὐεζίνας), care era al doilea în rang după Decebalos, fiindcă nu putuse scăpa cu fuga, s-a făcut înadins că pică jos ca mort,

şi apoĭ, scăpînd astfel nevăzut, a fugit în timpul nopţiĭ. S-a temut atuncĭ Decebalos ca Romaniĭ învingătorĭ să nu meargă şi asupra capitaleı sale şi s-a apucat şi a tăĭat copaciĭ depe lîngă dînsa şi a îmbrăcat tulpinile cu arme, pentruca Romaniĭ, luîndu-le drept oştire, să se teamă şi să se retragă. Ceĭa ce s-a şi întîmplat."

CAPITOLUL III

Din izvoarele înşirate constatăm următoarele. Constatările le fac sub numele de *note* la izvorul respectiv.

§ 48. Nota H 1. De a stînga Dunăriĭ nu trăĭaŭ Geţĭ, ci alt neam de oamenĭ, Sigynniĭ, care se întindeaŭ până la Veneţĭ, purtaŭ haĭne ca ale Medilor şi se ziceaŭ că sînt colonĭ de aĭ acestora. H. V, 9. Fiindcă Scythiĭ se întindeaŭ probabil până la Olt (H. IV, 48, 99, în caz cînd prin Tiarantus se înţelege Oltul), apoĭ Sigynniĭ se întindeaŭ dela Olt spre apus, cuprinzînd între altele Oltenia şi Banatul (Nu numaĭ Banatul, cum spune Hasdeu Istoriea critică, I, 194). Dacă Mediĭ eraŭ Indogermanĭ din grupul iranic (Hirt, Die Indogermanen, I, 109), şi dacă tradiţiea că ar fi fost colonĭ de aĭ Medilor are ceva adevărat în sine, ca toate tradiţiile, înţeleasă fireşte numaı în felĭul acela că Sigynniĭ eraŭ *înrudiţi* cu Mediĭ, Sigynniĭ eraŭ Indogermanĭ aparţinînd la grupul *satem*, ca şi Thraciĭ.

Nota H 2. Veneţiĭ eraŭ Illyrĭ. H. I, 196. Obiceĭul tîrguluĭ de fete, însă modificat, s-a păstrat şi până astăzĭ pe teritorĭul vechĭuluı Illyricum. La Romîniĭ din Transilvania are loc în ziua de Sîn Pĭetru, orĭ în cea dintîĭu duminică după Sîn Pĭetru, în ţara Moţilor din munţiĭ apusenĭ, pe muntele Găina, aşa numitul «tîrgul de fete», la care ıaŭ parte Moţĭ şi Crişenĭ. Fetele vin cu zestrea şi flăcăiĭ îşĭ aleg cîteuna din ele, dar numaĭ de formă, „pentrucă de fapt tot tîrgul acesta nu e decît un rendez-vous general pentru atarĭ părechĭ, a căror căsătorie s-a hotărît de maĭ înainte." „Tîrgurĭ de fete asemenea celor depe Găina se maĭ află în Transilvania încă şi la Recea din ţara Făgăraşuluĭ, care se ţine în ziua de bobotează, apoĭ la Teĭuş depe vatra Mureşuluĭ, care se ţine la Sîntă Mărie, şi la Blaş, care se ţine la Ispas. La aceste tîrgurĭ însă fetele nu-şĭ ĭau zestrea cu dînsele." Marian, Nunta la Romînĭ, 70 sqq. In regiunea dela

Prozor (sudul Bosnieĭ, aproape de granița Herțegovineĭ) țărancele mohametane umblă cu capul descoperit, pentrucă bărbații lor, dupăce se face căsătoriea la imam, daŭ un pumn de banĭ, fără să-ĭ numere, orĭ mireseĭ însăș orĭ unuĭ reprezentant al eĭ, și prin aceasta mireasa se consideră oarecum că ar fi fost cumpărată de pețitorul eĭ, că ar fi prin urmare sclava acestuĭa, ĭar sclavele după Coran nu trebue să-șĭ acopere fața. Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina, IV, 523. „In maĭ multe regiunĭ din Bosnia și din Herțegovina au loc adunărĭ, la care fetele de măritat ĭaŭ parte cu scopul ca flăcăiĭ care vor să se însoare să le vadă și să le pețească. La Trnovo, cercul Sarajevo, de pildă, se adună la o sărbătoare mare o mulțime de fete înaintea bisericiĭ, și se așează la rînd, ca se le vadă flăcăiĭ. Și în Sarajevo se expun fetele de țăran sîrboaĭce la videre într-un șirag, a doua zi de paștĭ înaintea bisericii sîrbeștĭ, cu acelaș scop, îmbrăcate și împodobite fiecare cu ce au maĭ frumos. In cercul Trebinje «se văd» fetele și flăcăiĭ în ziua de floriĭ (am stillen Sonntag). Fetele se gîndesc cu un an înainte cum să se îmbrace și să se împodobească pentru această ocazie. Fetele catolice dela granița Dalmațieĭ la sărbătorile cele marĭ se împodobesc cu ce au maĭ frumos, apoĭ se adună în două orĭ treĭ grupurĭ și cîntă înaintea flăcăilor. Aceștiĭa se apropie apoĭ de ele, se așează în cerc în jurul lor și pe acele care li plac le calcă pe picĭor. Dacă-l calcă și fata pe picĭor pe flăcău, aceasta înseamnă că și l-a ales." Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina VII, 317. Și Unguriĭ au un ĭarmaroc de fete la Topanfalva, „sătucean din susul văiĭ Arieșuluĭ, în partea muntoasă a Transilvanieĭ", Contemporanul VII, II pag. 22 din Journal des voyages No. 656.

Nota H 3. La rîul Iantra eraŭ Thraciĭ Crobyzĭ. Căcĭ Athrys, la Iordanis Get. XVIII, 101 Iatrus, este foarte probabil actualul Iantra. La izvoarele rîuluĭ Isker erau Paeonĭ. La vărsătura Moraveĭ occidentale (sîrbeștĭ) în Morava orientală (bulgărească) era cîmpiea Triballilor. Triballiĭ decĭ locuĭaŭ în centrul și în sudul Serbieĭ actuale. La izvoarele Moraveĭ occidentale erau Illyrĭ. H. IV, 49.

Nota H 4. Illyriĭ și Encheleiĭ erau două neamurĭ deosebite. H. IX, 42-43.

Nota H 5. Thraciĭ eraŭ un neam de oamenĭ, ĭar Pae-

onii, Eordii, Bottiaeiĭ, Brygiĭ, Pieriĭ, Macedonenii, Perrhaebii, Aenianiĭ, Dolopii, Magnetiĭ alte neamurĭ. H. VII, 185.

Nota H 6. Perrhaebiĭ eraŭ la nordul Thessalieĭ. H. VII, 128, 131, 173.

Nota H 7. Thessaliĭ, Dolopiĭ, Aenianii, Perrhaebiĭ, Magnetiĭ, Malieiĭ se consideraŭ ca făcînd parte din Grecia, adecă se considerau ca Grecĭ. H. VII, 131-132.

Nota H 8. Paeonii trăĭau la rîul Strymon. Ţara lor se întindea până la mare şi cuprindea în sine lacul Prasias, care nu poate fi altul decît actualul Tachyno dela cursul de jos al Strumeĭ, muntele Orbelos (actualul Perim-Dag), şi o parte din muntele Pangaeos (actualul Pirnari, Bunar). Doberii, Agrianiĭ, Odomantiĭ, Siropaeoniĭ şi Paeopliĭ erau Paeonĭ. Spre vest Paeoniĭ nu ajungeaŭ până la rîul Echedorus (Gallico), pentrucă între eĭ şi Echedoros era Crestonia. Inainte de expediţiea luĭ Darius în Europa (a. Chr. 513) Paeoniĭ aveaŭ hegemoniea în sudestul peninsuleĭ balcanice, pentrucă puteaŭ să meargă cu oştirea dela Strymon asupra Perinthuluĭ (Erakli) depe ţărmul propontideĭ. H. V, 12-16; VII, 113, 124; V, 1. In ce priveşte hărniciea fimeilor paeone să se compare cele spuse de Léon Heuzey, Le mont Olympe et l'Acarnanie, pag. 274 despre fimeile romînce din Acarnania: „Trebue să le vezĭ cînd vin dela fîntînă, purtînd în spate o sarcină de rufe ude, pe cap baliea de metal în care fac leşiea, pe umăr atîrnată o putină plină cu apă şi, ca să nu pĭardă vremea, torcînd în aceĭaş vreme.“ Povestea cu fimeea cea harnică se găseşte întocmaĭ aşa şi la Constantin Porphyrogenitus De thematibus I, thema Thracesiorum, cu deosebirea că este pusă pe vremea regeluĭ Lydieĭ Alyattes şi că fimeea e o Thracă, care venise cu bărbatu-so şi cu copiiĭ din Moesia europeană şi se stabilise lîngă oraşul Sardes.

Nota H 9. Thraciĭ formaŭ maĭ multe state şi se desfăceaŭ în maĭ multe neamurĭ, fiecare cu numele luĭ a parte. Se tatuaŭ. H. V, 2-8. Obiceĭul tatuăriĭ exista şi la Illyrĭ. S. VII, 5, $_4$. El există şi până astăzĭ în Bosnia şi Herţegovina, dar numaĭ la populaţiea catolică. Figurile, care se fac pe frunte, pe pĭept, pe braţe, pe podul mîniĭ, sînt foarte variate, însă în toate apare ca motiv principal crucea. Pentru aceĭa şi tatuarea poartă numele de *križ* (cruce), *križevi* (crucĭ). Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der

Hercegovina, IV, 493 sqq. La Romînĭ obiceĭul nu există. Cuvîntul *a scrijela* însă, care are înțelesul tocmaĭ de a zgîria, a face tăeturĭ micĭ, scarifier, égratigner, şi care trebue pus în legătură cu sîrbele *krížati*, *iskrížati*, a tăĭa, ele înseş derivate dela obiceĭul de a se tatua cu semnul cruciĭ, *križ*, ar proba că obiceĭul a existat odată şi la Romînĭ.

Nota H 10. Paetiĭ, Ciconiĭ, Bistoniĭ, Sapaeiĭ, Dersaeiĭ, Edoniĭ, Satriĭ eraŭ Thracĭ la sud de Haemos. O parte din Satri se numĭaŭ Bessi. Satriĭ până în timpul luĭ Herodot nu fusese supuşĭ de nimenĭ. In țara lor, foarte muntoasă şi păduroasă, pe cel maĭ înalt munte era templul cu oracol al luĭ Dionysos. Eĭ se întindeaŭ până la muntele Pangaeos, pentrucă minele de aur şi de argint ale acestuĭ munte eraŭ exploatate de dînşiĭ, de Odomanțĭ şi de Pierĭ. H. VII, 110-112.

Nota H 11. Paeoniĭ eraŭ un neam de oamenĭ şi Thraciĭ alt neam de oamenĭ. Bisaltiĭ şi Crestoniĭ eraŭ Thracĭ şi vecinĭ, căcĭ puteaŭ avea unul şi acelaş rege. Muntele Rhodope aparținea, cel puțin o parte din el, Bisaltilor. H. VIII, 115-116.

Nota H 12. Thraciĭ atacă oştirea persană a luĭ Artabazus la retragerea eĭ din Grecia după bătăliea dela Plataea şi ucid mare parte dintr-însa. H. IX, 89.

Nota H 13. La Salmydessus şi la nord de Apollonia şi Mesembria locuĭaŭ Thraciĭ Scyrmiadi şi Nipsaei. Intre Haemus şi Istru, pe drumul luĭ Darius (Acesta a făcut pod peste Dunăre în partea de jos a insuleĭ Peuce. S. VII, 3, 15) erau Gețiĭ. H. IV, 93-96.

Nota H 14. Thyniĭ şi Bithyniĭ din Asia eraŭ Thracĭ. H. I, 28.

Nota H 15. Bisaltiĭ locuĭau dela Strymon spre apus atît pe coasta măriĭ cît şi în regiunea din sus de coastă. H. VII, 115.

Nota H 16. Odrysiĭ locuĭau la actualul afluent al Marițeĭ Ergene. H. IV, 92.

Nota H 17. Lapithiĭ eraŭ Caenĭ. H. V, 92, 2. Fiindcă Caeniĭ eraŭ Thracĭ S. XIII, 4, 2, Lapithiĭ eraŭ Thracĭ. După Pt. III, 11, 9 Caeniĭ locuĭaŭ probabil la sudul actualuluĭ afluent al Marițeĭ Ergene. Caeniĭ se întindeaŭ mult maĭ spre vest pe vremea Bacchiadilor (a. Chr. 857-657, fiindcă după S. VIII, 6, 20 Bacchiadiĭ aŭ domnit la Corinth 200 de anĭ

dela Kypselos în sus), pentrucă Lapithiĭ ocupase nordestul Thessalieĭ depe lîngă mare, de unde alungase pe Perrhaebĭ, şi muntele Pelion, de unde alungase pe Centaurĭ, încă înainte de timpurile troene S. IX, 5, 19.

Nota H 18. Inainte de timpurile troene între Bospor, rîul Peneios şi marea ionică eraŭ Thracĭ. H. VII, 20.

Nota H 19. Carii şi Lydiĭ eraŭ de acélaş neam cu Mysiĭ, decĭ Thracĭ. H. I, 171. Pe faptul că Mysiĭ, Lydiĭ şi Cariĭ eraŭ părtaşĭ la acelaş templu din Mylasa, ca uniĭ ce ar fi fost de acelaş neam, şi pe tradiţiea—care, ca toate tradiţiile, are ceva adevărat în sine—că Mysus, Lydus şi Carus eraŭ fraţĭ, trebue pusă maĭ multă greutate decît pe orĭce combinaţiĭ le-ar face indogermaniştiĭ pe baza a cîteva nume propriĭ din inscripţiĭ şi pe baza a cîtorva glose. Cu toate acestea Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, care de altfel recunoaşte importanţa celor spuse de Herodot (pag. 375: „Fiindcă Herodot reproduce aicĭ părerile Carilor, asupra cărora, ca unul ce era din Halicarnassos, era bine informat, apoĭ păreriĭ sale trebue să i se dea importanţa cuvenită“), ar vrea să susţină că n-aŭ fost Thracĭ Cariĭ, pentrucă ar fi avut un sufix care se găseşte şi în limba Lycienilor, ĭar limba acestor din urmă n-ar fi indogermană. Dar maĭ întîĭu să susţiĭ înrudirea a doŭă limbĭ pe baza unuĭ sufix, care s-ar fi găsind într-amîndoŭă, este imposibil. Sufixele pot fi împrumutate foarte lesne între limbile cele maĭ deosebite. Şi limba romînească, de pildă, are sufixe turceştĭ şi ungureştĭ, şi cu toate acestea nu-ĭ o limbă uralo-altaică. Apoĭ că există într-adevăr acel sufix comun limbilor cariană şi lyciană este foarte îndoĭos. Această presupunere (pag. 382) se bazează numaĭ pe admiterea prealabilă că nişte cuvinte din cîteva inscripţiĭ ar fi cuprinzînd numele părinteluĭ la genitiv, orĭ un adĭectiv format dela numele părinteluĭ, dar această admitere este cu totul gratuită. Ce vor fi însemnat în realitate acele cuvinte, de altfel arbitrar despărţite, numaĭ dumnezeŭ ştie. In sfîrşit, cum că limba lyciană n-ar fi fost indogermană se poate proba tot aşa de puţin—ba încă maĭ puţin—ca şi că ar fi fost indogermană. Proba cea maĭ puternică pentru această nedumerire este că faţă cu vreo treĭ învăţaţĭ (între care Kretschmer), care susţin neindogermanitatea, sînt vreo cincĭ (tot aşa de proaspeţĭ ca şi Kretschmer), care susţin con-

trariul. Nici nu se poate altfel, cînd ai ca material de discuție vreo zece vorbe. Ca să se vadă inanitatea unor asemenea cercetări, daŭ ca exemplu chipul cum doi învățați interpretează una și aceiaș inscripție lyciană (Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, XXV, anul 1879, pag. 442). Unul (J. Savelsberg) traduce: «Dies Schnitzwerk verfertigte Perikles, Priester, Apindibaza's Sohn.» Iar altul (Moriz Schmid) traduce: «Kindla hat 's bauen lassen, des Perikles mahinaza, des Apindibaza 's Sohn.» La acest din urmă, în special, nu mai este vorba nici de «Schnitzwerk», nici de Priester», în schimb apare un *mahinaza*, pe care autorul nu-l traduce, și bine face. Cu alte vorbe un singur lucru este cert, că este numele Perikles (și este cert, pentrucă literele sînt grecești), încolo poți pune în inscripție ce vrei, «Schnitzwerk , Priester», «Mahinaza», «Kindla», «Apindibaza , etc. etc. In aceiaș revistă, XXXIV, anul 1897 (la un an după publicarea cărții lui Kretschmer), pag. 80, Felix Solmsen a susținut că limba cariană era o limbă indogermană și aparținea la grupul *centum*.

Nota H 20. Thynii și Bithynii se numiaŭ și simplu Thracii din Asia. H. III, 90.

Nota H 21. Mysii se considerau ca coloni ai Lydilor. H. VII, 74-75. Deci Lydii eraŭ Thraci. Cum că Lydii, cel puțin o parte din ei, erau Phrygi, adecă Thraci, aceasta admit în deobște și indogermaniștii. Se admite anume că în Lydia ar fi trăit mai multe neamuri de oameni, dintre care uniia, Maeonii, eraŭ Phrygi și aŭ avut preponderanța până la ultimul lor rege Candaules, cînd aŭ fost înlocuiți în importanță prin neamul autohton al Lydilor, care aŭ rîdicat pe unul din ai săi la tron, pe Gyges, a. Chr. 687. Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, pag. 384 sqq. Pure presupuneri. Resturile din limba lydiană—cîteva glose și nume proprii și o singură inscripție din 13 litere!—sînt neîndestulătoare pentru a hotărî ceva.

Nota H 22. Pe vremea cînd generalul lui Darius, Mardonius, era cu oștirea în Macedonia (a. Chr. 493) trăiaŭ în această țară Thracii Brygi. H. VI, 45. Cu toate acestea, fiindcă la VII, 185 Herodot pune pe Thraci în antiteză oarecum față de Paeoni, Eordi, Bottiaei, Brygi, Pieri, Macedoneni, Perrhaebi, Aeniani, Dolopi, Magneti, trebue să fi existat oarecare deosebiri remarcabile între Brygi și ceilalți Thraci.

Nota H 23. Phrygiĭ eraŭ colonĭ de aĭ Thracilor Brigĭ (=Brygĭ) din Macedonia şi Armeniĭ eraŭ colonĭ de aĭ Phrygilor. Phrygiĭ şi Armeniĭ eraŭ, decĭ, Thracĭ. H. VII, 73. Acest lucru îl recunosc şi indogermaniştiĭ, Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, 208 sqq.

Nota H 24. In secolul a. Chr. VI Chersonesul era ocupat de Thraciĭ Dolonci, ĭar coasta maritimă dela nordul Chersonesuluĭ era ocupată de Thraciĭ Apsinthii. H. VI, 34, 36.

§ 49. Nota P 1. Intre aniĭ a. Chr. 239 şi 229 exista în partea de sud a Illyrieĭ un stat puternic sub domniea regeluĭ Agron şi, după moartea acestuĭa, a soţieĭ sale Teuta, avînd ca reşedinţă oraşul Rhizon (actualul Risano). La acest stat aparţinea insula Pharos (Lesina). Oştirile luĭ mergeaŭ în ajutorul unuĭ oraş grecesc din Acarnania, ĭar pe de altă parte căutaŭ să cuprindă Dyrrhachion şi insula Issa (Lissa). Flota luĭ făcea piraterie pe coastele Grecieĭ, prin insulele greceştĭ, pe toată marea adriatică şi marea ionică. Sîmburele acestuĭ stat îl forma neamul Ardiaeilor. Din el făceaŭ parte, ca supuşĭ, între alţiĭ Parthiniĭ şi Atintaniĭ. In afară de Rhizon eraŭ maĭ multe oraşe altele, între care Nutria şi Arbon. La anul a. Chr. 229 Romaniĭ liberează de sub stăpînirea acestuĭ stat pe Parthinĭ, pe Atintanĭ, pe Issaei, pe Pharĭ, şi pe alţĭ Illyrĭ, şi şi-ĭ supun lor. Statul acesta însuş, redus la micĭ proporţiĭ (probabil numaĭ la neamul Ardiaeilor), se supune atuncĭ Romeĭ, ĭar graniţa luĭ de mĭazăzi este fixată de Romanĭ la Lissos (Λίσσος, Alessio, Lĭeş). P. II, 2-12. Insula Pharos şi regiunile depe continent luate dela regina Teuta Romaniĭ le-aŭ încredinţat spre guvernare luĭ Demetrios Pharios, fost guvernator al insuleĭ Pharos pe vremea regeluĭ Agron şi trecut apoĭ de partea Romanilor. Dacă se admite că Parthiniĭ şi Atintaniĭ ocupaŭ pe vremurile acestea aceleaş locurĭ ca pe timpul luĭ Strabon (S. VII, 7, $_8$), apoĭ statul illyr al regeluĭ Agron şi al regineĭ Teuta între aniĭ a. Chr. 239 şi 229, adecă stăpînirea Ardiaeilor, se întindea aproximativ dela latitudinea insuleĭ Lesina până la Avlona.

Nota P 2. In timpul domnieĭ luĭ Philippos V al Macedonieĭ (a. Chr. 220-179) vechĭul stat depe vremea regeluĭ Agron şi a regineĭ Teuta s-a desfăcut în două şi a eşit de sub stăpînirea romană. In partea despre mĭazăzi Scerdi-

laidas, fratele luĭ Agron, ajuns la domnie, continuă purtarea de maĭ înainte a Illyrilor, pradă coastele Grecieĭ şi cicladele, se amestecă în luptele Grecilor dintre dînşiĭ, dă ajutor luĭ Philippos în războaele acestuĭa contra Grecilor, ĭar stăpînirea şĭ-o lăţeşte asupra neamurilor illyre învecinate, anume asupra Dassaretilor, Calicoinilor, Pissantinilor, asupra regiuniĭ laculuĭ Lychnidia (Ochrida) şi a o parte din Pelagonia. P. IV, 16, 29, 55; V, 3-4, 95, 108. Se vede de aicĭ că neamul Dassaretilor ocupa regiunea pe care lĭ-o atribue şi Strabon (S. VII, 5, $_{7, 12}$). Neamul Calicoinilor şi acel al Pissantinilor, care nu sînt pomenite de Strabon şi de Ptolemaeos, trebue să fi fost prin apropiere de lacul Lychnidia, de Pelagonia şi de Dassaretĭ, în tot cazul în partea de sud a Illyrieĭ. Localitatea (care din tot şirul discuţieĭ se pare a fi fost un oraş) Enchelanes de lîngă lacul Ochrida nu se poate separa de neamul illyr al Encheleilor, aşa că acest neam ocupa regiunea pe care lĭ-o atribue şi Strabon (S. VII, 7, $_8$). Din chipul de a vorbi al luĭ Polybios se vede apoĭ că, în afară de Dassareti şi de Enchelei, care eraŭ în apropiere de lacul Lychnidia, maĭ era un teritorĭu pelîngă acest lac, care nu era nicĭ al Dassaretilor nicĭ al Encheleilor, şi pe care l-am putea presupune ca locuit de un popopor Lychnidi, omonim cu oraşul Lychnidos (actualul Ochrida, C. I. L. III pag. 1322).—In partea despre mĭazănoapte Demetrios Pharios se rupe de supremaţiea romană şi se apropie de regele Philippos al Macedonieĭ. P. III, 18-19.

Nota P 3. Pretenţiea de independenţă a luĭ Scerdilaidas n-a ţinut însă multă vreme. Deja la anul a. Chr. 216 el se adresează Romanilor cu rugăminte de ajutor contra luĭ Philippos V, şi întră prin urmare sub suzeranitatea romană. După bătăliea dela Cynoscephalae (a. Chr. 197) T. Quinctius Flamininus dă luĭ Pleuratos, fiul şi succesorul luĭ Scerdilaidas, teritorĭul Parthinilor şi acel de lîngă lacul Lychnidia, pe care le stăpînise Philippos, şi face ca statul luĭ, care prin cuceririle regeluĭ Macedonieĭ se redusese la proporţiile unuĭa dintre multele stătuleţe illyre, să devină un regat de oarecare importanţă. P. V, 108, 110; XVIII, 30; XXI, 9; XXII, 4.—Pe de altă parte năzuinţile luĭ Demetrios Pharios aŭ fost tot atît de efemere. La anul a. Chr. 218 încă Romaniĭ îl înving şi pe continent, unde-ĭ cuprind principala cetate Dimalos, şi în insula Pharos, unde-ĭ era prin-

cipala reşedinţă, şi-l alungă depe teritoriul illyr, pe care i-l încredinţase spre guvernare. Acest teritoriu, partea de miazănoapte a vechiului regat al luĭ Agron şi al regineĭ Teuta, cade direct sub stăpînirea romană. P. III, 18-19.

Nota P 4. Fiul luĭ Pleuratos şi nepotul luĭ Scerdilaidas, Genthios, ajuns după moartea tatăluĭ său, care fusese un supus credincios al Romanilor, rege, s-a lăsat ademenit de Perseus, ultimul rege al Macedonieĭ (a. Chr. 179-168), să se scoale înpotriva Romeĭ. Dupăce a căzut Perseus şi Macedonia a devenit provincie romană, Romaniĭ s-aŭ întors asupra luĭ Genthios şi la anul a. Chr. 168 aŭ adus sub directa lor stăpînire şi partea de sud a vechiuluĭ stat al luĭ Agron şi al Teuteĭ. P. XXVIII, 8-9; XXIX, 2-3; XXX, 13. Cu această ocazie se constată că punctul de gravitate al domnieĭ regeluĭ din sudul Illyrieĭ se scoborîse dela timpurile luĭ Agron tot maĭ spre miazăzi. Pentruca să se întîlnească cu Genthios, deputaţiĭ luĭ Perseus vin la Scorda (actuala Şcodra), ceia ce înseamnă că se aşteptaŭ să-l găsească acolo. Genthios rezidează apoĭ de obiceiŭ la Lissos (actualul Alessio, Lieş) şi la Meteon. Această din urmă localitate este „actualul bine cunoscut Medun, un castel cu resturĭ de ziduri ciclopice şi cu stravechĭ trepte săpate în stîncă, aşezat sus pe o stîncă albă de calcar, în regiunea tribuluĭ Kuči, în răsăritul Montenegruluĭ.“ C. Jireček, Geschichte der Serben, I, 22. La Meteon pe vremurile luĭ Genthios era neamul illyr al Labeatilor, de care vorbeşte şi T. Livius XLIV, 23, 31, 32. Acest neam illyr căpătase preponderanţa în stat în locul Ardiaeilor depe vremea luĭ Agron, căcĭ după T. Livius XLIV, 31 Scodra (= Scorda a luĭ Polybios) era capitala luĭ Genthios şi se afla pe teritoriul Labeatilor.

Nota P 5. Dardaniĭ şi Illyriĭ erau două neamuri deosebite. Cu toate acestea o afinitate oarecare exista între dinşiĭ, deoarece Illyriĭ treceaŭ bucuros de partea Dardanilor şi părăsiaŭ stăpînirea regilor illyrĭ. Dardaniĭ n-au fost supuşĭ acestor din urmă nicĭ chiar pe timpul celeĭ maĭ marĭ înflorirĭ a statuluĭ luĭ Agron, decĭ niciodată. Tot aşa n-au fost niciodată supuşĭ de Macedonenĭ. Din contra făceaŭ necontenite năvălirĭ în ţara acestora, aşa că Macedoneniĭ, pentru a înpiedeca pe Dardanĭ de a căpăta ajutor din partea Illyrilor, aŭ redus, pe vremea regeluĭ Philippos V, la pustietate teritoriul depe ambele versanturĭ ale munteluĭ Scardus (Şar). P. II, 6; XXVIII, 8; IV, 66; V, 97.

Nota P 6. Dardanii întră în relații cu Romanii, cerîndu-li ajutor contra Bastarnilor și a lui Perseus (a. Chr. 179-168). P. XXVI, 9.

Nota P 7. Romanii, după alungarea lui Demetrios Pharios și după supunerea lui Genthios stăpîniau peste neamurile illyre și epirote Issaei, Phari, Ardiaei, Parthini, Atintani, Dassareti, Calicoini, Pissantini, Encheleï, Labeati și Daorsi. Dintre aceste neamuri Issaeii, care pelîngă insula Issa (Lissa) posedaŭ pe continent teritorii cu orașele Tragurion (Traù) și Epetion (Stobreț, puțin la sud de Spalato), aparțineaŭ Romanilor încă depe timpul reginii Teuta, ïar Pharii, care pelîngă insula Pharos (Lesina) stăpîniaŭ și eï teritorii pe continent, aparțineaŭ direct Romanilor dela alungarea lui Demetrios Pharios începînd (a. Chr. 218). Tot dela a. Chr. 218 aŭ aparținut direct Romei și Ardiaeii. Parthinii, Atintanii, Dassaretii, Calicoinii, Pissantinii, Encheleii și Labeatii aŭ aparținut direct Romanilor după înfrîngerea lui Genthios (a. Chr. 168). Despre Daorsi, care după Strabon (S. VII, 5, $_5$) locuiaŭ, ca și Ardiaeii, lîngă rîul Naron (Narenta), nu putem ști dacă aŭ aparținut la partea sudică ori la cea nordică a vechiului stat al lui Agron, dacă prin urmare aŭ fost supuși direct Romanilor dela alungarea lui Demetrios Pharios începînd, ori abia după răsturnarea regelui Genthios. Dalmații, care după Strabon (S. VII, 5, $_5$) locuiaŭ la sud imediat de Phari, și anume atît pe coasta mării, cît și înuntrul continentului, așa că țara lor era tăiată la mijloc de muntele Adrion (Monte negro), fusese supuși de Pleuratos, fiul lui Scerdilaidas, dar își recăpătase independența sub Genthios, ïar Romanilor până la anul a. Chr. 156 nu fusese supuși niciodată. De altfel stăpînirea Romanilor asupra Illyrilor până la anul 156 fusese mai numai cu numele, „fusese neglijată cu totul." De abia în acest an, cînd aŭ început Romanii războiŭ contra Dalmaților, și-aŭ pus eï în minte să pună în Illyria o stăpînire temeinică. P. II, 4-12; III, 18-19; V, 108; XXVIII, 8-9; XXIX, 2-3; XXX, 13; XXXII, 18, 19.

Nota P 8. Agrianii, Epiroții și Illyrii însemnați ca treï neamuri deosebite în oștirea regelui Macedoniei Antigonos Doson. P. II, 65.

Nota P 9. Agriani mercenari în oștirea lui Antiochos, regele Syriei, a. Chr. 217. P. V, 79.

Nota P 10. Trecătorile din Dardania în Macedonia erau pelîngă orașul Paeonilor Bylazor. P. V, 97. Bylazor e probabil actualul oraș pe care Albanejiĭ îl numesc Veléză, Slaviĭ Velița și Turciĭ Köprülü. Tomaschek, care stabilește această identitate Die alten Thraker II, II, 61, nu arată motivul pentru caré o face. Eu mă bazez întîĭŭ pe cele spuse de S. VII, Fragmente, 4, că Paeonia are prin Stobi eșirea spre strîmtoarea prin care curgînd Axios face grea intrarea din Paeonia în Macedonia, apoĭ pe faptul că în albanezul *Veléză* se păstrează probabil vechĭul nume paeon *Bylazor*. Numele de *veléză* însă, cu care Tomaschek spune că Albanejiĭ numesc acest oraș, este maĭ degrabă reflexul grecesc al vechĭuluĭ Bylazor (Greciĭ vor fi zicînd *velezé*, după cum văd scris pe hărțile luĭ Stieler și Kiepert), pe care apoĭ l-aŭ împrumutat Albanejiĭ dela Grecĭ. Reflexul albanez curat al luĭ Bylazor eŭ îl găsesc în albanezul *văláză r*, frațĭ, pluralul luĭ *vălá*, frate, orĭ *vălazărí*, frăție. Vezĭ § 344 fine No. 26.

Nota P 11. Pe timpul luĭ Polybios Paeoniĭ îșĭ perduse din importanță, pentrucă teritorĭul numit altă dată Paeonia se numĭa pe vremea luĭ Emathia, cu vechĭul nume al Macedonieĭ, cunoscut încă de Homer (Iliada XIV, 226), și care atuncĭ eșise ĭar la iveală. P. XXIV, 8.

Nota P 12. Perrhaebiĭ eraŭ la granița dintre Thessalia și Macedonia. P. XXVIII, 11.

Nota P 13. Faptul că T. Quinctius Flamininus a proclamat liberĭ pe Magnetĭ, Thessalĭ și Perrhaebĭ alăturĭ de Corinthienĭ, Phoceenĭ, Locri, Euboeĭ, Achaeĭ Phthioțĭ, P. XVIII, 29, probează că Magnetiĭ, Thessaliĭ și Perrhaebiĭ se considerau ca făcînd parte din Grecia, adecă se considerau ca Grecĭ, . ca și pe timpul luĭ Herodot (H. VII, 131-132).

Nota P 14. Veneții sînt alt neam decît Galliĭ, vorbesc altă limbă decît aceștiĭa și sînt vechĭ tare în Italia. P. II, 17.

Nota P 15. Veneții trăĭaŭ în dușmănie cu Galliĭ. P. II, 18, 23-24.

Nota P 16. Thraciĭ Maedĭ eraŭ în vecinătatea Macedonieĭ. P. X, 41.

Nota P 17. Punctul extrem pe care l-a atins Philippos V al Macedonieĭ, cînd a năvălit în țara Odrysilor, Bessilor și Dentheletilor, a fost orașul Philippopolis. P. XXIV, 6. Aceasta înseamnă că Odrysiĭ, Bessiĭ și Dentheletiĭ eraŭ la sudul munteluĭ Haemos.

Nota P 18. Regele Odrysilor caută să se pună bine cu Romanii după învingerea luĭ Perseus. P. XXX, 12.

Nota P 19. Dromichaetes, regele Geţilor depe timpul luĭ Lysimachos, stăpînía şi peste Odrysĭ. P. Fragmenta ex Suida XIV. Compară S. VII, Fragmente, 47.

Nota P 20. Tauriscii trăĭaŭ la poalele Alpilor dinspre Italia şi în Noric, de unde se întindeaŭ peste munţĭ până la Aquileia. P. II, 15; XXXIV, 10.

Nota P 21. Galliĭ aŭ invadat Macedonia şi Grecia pela anul a. Chr. 279. P. IX, 35; I, 6.

Nota P 22. Galliĭ s-aŭ aşezat în Thracia, în regiunea delîngă Byzantion, cam depe la a. Chr. 278, unde aŭ format un stat, care a dăĭnuit până cel puţin la anul a. Chr. 220, pentrucă la acest an s-a încheĭat pacea între Byzantinĭ şi Prusias I, regele Bithynieĭ, prin intermedierea luĭ Cavarus, regele Gallilor. P. IV, 46, 52; VIII, 24.

Nota P 23. Pela anul a. Chr. 230 Gallĭ mercenarĭ în serviciul oraşuluĭ Phoenice din Epir. P. II, 5.

Nota P 24. Intre aniĭ a. Chr. 229-220 Gallĭ mercenarĭ în serviciul Macedonieĭ. P. II, 65.

Nota P 25. Intre aniĭ a. Chr. 220-217 Gallĭ mercenarĭ în serviciul Macedonieĭ. P. V, 3, 17.

Nota P 26. Gallĭ aliaţĭ cu Perseus a. Chr. 179-168. P. XXVI, 9.

Nota P 27. Bastarniĭ pătrund în peninsula balcanică până la Dardanĭ pe timpul domnieĭ luĭ Perseus a. Chr. 179-168. P. XXVI, 9.

§ 50. Nota A 1. Greciĭ nu cuprindeaŭ la Illyrĭ nicĭ pe Pannonĭ, nicĭ pe Veneţĭ. Din contra Romaniĭ cuprindeaŭ la Illyric Raetia, Noricul, Pannonia superior, Pannonia inferior, Illyria în înţelesul grecesc (=provinciea Dalmatia), Moesia superior, Moesia inferior, Dacia. A. 1, 6. Faptul acest din urmă nu se poate explica numaĭ dintr-o consideraţie de administraţie financiară. Este adevărat că acest Illyric roman avea fiinţă numaĭ în ce priveşte administraţiea vămilor şi strîngerea tributuluĭ (portorium Illyrici, vectigal Illyrici), dar nu s-ar fi dat numele de Illyric la un atît de vast teritoriŭ, dacă n-ar fi fost la bază o comunitate etnică a popoarelor dintr-însul. Trebue să fi constatat Romaniĭ o comunitate de obiceĭurĭ orĭ chĭar de limbă, o trăsătură oarecare uniformă fizică şi morală, care eşia în cea maĭ mare

iveală la popoarele propriŭ zise illyrice din peninsula balcanică, pentruca să lăţească eĭ numele de illyr până la Raetia şi până la marea neagră.

Nota A 2. Legenda că Celtos, Illyrios şi Galas eraŭ fraţĭ A. 2 trebue să fi cuprinzînd ceva adevărat. Toate aceste poveştĭ, care simbolizează popoarele prin cîteun presupus străbun eponym (tipul acestor legende cel maĭ cunoscut este acel al luĭ Avram şi al descendenţilor luĭ până la ceĭ doĭsprezece fiĭ aĭ luĭ Iacob incluziv), sînt poveştĭ, dar se bazează pe o experienţă. Este un mijloc comod de a exprima un adevăr istoric. Trebue să fi constatat Greciĭ reale înrudirĭ între Celţĭ şi Illyrĭ, pentruca să-ĭ derive din doĭ fraţĭ. Faptul că Appianos deosebeşte pe Celţĭ de Gallĭ se explică prin aceĭa că, conform obiceĭuluĭ depe timpul săŭ, el numeşte Celţĭ pe Germanĭ (La Cassius Dio, care face parte din generaţiea de imediat după Appianos, Celţĭ, Κέλται, este numele obişnuit pentru Germanĭ), aşa că înrudirea exprimată prin legendă este înrudirea dintre Illyrĭ, Germanĭ şi Gallĭ.

Nota A 3. Legenda că din Illyrios s-aŭ născut Encheleus, Autarieus, Dardanos, Maedos, Taulas, Perrhaebos, Partho, Daortho, Dassaro, că din Autarieus s-a născut Pannonios, şi că din Pannonios s-aŭ născut Scordiscos şi Triballos, A. 2, exprimă sentimentul Grecilor că Illyrĭ sînt Encheleiĭ, Autarieiĭ, Dardaniĭ, Maediĭ, Taulantiĭ, Perrhaebiĭ, Parthiniĭ, Daorsiĭ, Dassaretiĭ, că Pannoniĭ sînt înrudiţi cu Illyriĭ, dar nu Illyrĭ propriŭ zişĭ, şi că Scordisciĭ şi TribalIiĭ sînt înrudiţĭ cu Pannoniĭ, dar nu Pannonĭ propriŭ zişĭ. In ce priveşte pe Maedĭ, eĭ sînt în mod hotărît numiţĭ Thracĭ de Polybios (P. X, 41), şi să se observe că Appianos pune pe Maedos între fiiĭ luĭ Illyrios, dar printre popoarele eşite din aceĭ fiĭ nu pune pe Maedĭ, aşa că orĭ Maedi printre popoare este o lipsă, orĭ Maedus printre fiiĭ luĭ Illyrios este o greşală. Maĭ este un popor thrac vîrît în această genealogie, dar nu pus direct printre Illyrĭ, ci alipit indirect la dînşiĭ, anume Triballiĭ, pe care Strabo iĭ numeşte hotărît Thracĭ (S. VII, 3, 13). Să se observe însă că Triballiĭ dintre neamurile thrace aŭ fost aceĭa care, din cele maĭ vechĭ timpurĭ începînd (H. IV, 49), aŭ trăit la extremitatea nordvestică a lumiĭ thrace, în contact imediat şi necontenit, de o parte cu Illyriĭ şi Pannoniĭ, de altă parte cu Scordisciĭ (S. VII,

5, 12). Scordiscii eraŭ sigur Celţĭ (S. VII, 3, 2), dar aceĭ Celţĭ care maĭ de multă vreme, şi în mod continuŭ, aŭ fost în contact cu Illyriĭ, cu Pannoniĭ şi cu Thracii. E foarte natural să admită cineva că din cauza desuluĭ şi îndelungatuluĭ contact Scordisciĭ, Triballiĭ şi Pannonii, macarcă treĭ neamurĭ deosebite, vor fi căpătat cu vremea un aer de familie, provocat de împrumuturĭ reciproce.

Nota A 4. Pe timpul luĭ Appianos neamul Triballilor dispăruse din cauza Scordiscilor. Cîţĭ maĭ rămăsese din eĭ fugise peste Istru la Geţĭ. A. 3.

Nota A 5. Pe timpul luĭ Appianos maĭ eraŭ Scordiscĭ în Pannonia inferior, A. 3, dar statul lor cel vechiŭ fusese distrus de Romanĭ. A. 3.

Nota A 6. Pe timpul luĭ Appianos Ardiaeiĭ dispăruse, distruşĭ de Autarieĭ. A. 3. Cum că fusese distruşĭ de Autarieĭ, este numaĭ o presupunere a luĭ Appianos. Vezĭ Nota S 41.

Nota A 7. Pe timpul luĭ Appianos Autarieiĭ dispăruse. Resturile lor se adăpostise în Scythia minor lîngă Bastarnĭ. A. 4.

Nota A 8. Pe vremea luı Appianos în Scythia minor eraŭ Bastarnĭ, lîngă care se adăpostise şi resturile Autarieilor. A. 4.

Nota A 9. Autarieiĭ aŭ luat parte la expediţiea Gallilor în Grecia [pela anul a. Chr. 279 după P. IX, 35; I, 6]. A. 4.

Nota A 10. Appianos amestecă invăziea Gallilor în peninsula balcanică dela începutul seculuĭ III a. Chr. cu invaziea Cimbrilor în aceĭaş peninsulă din a doŭa jumătate a secolului II a. Chr. A. 4.

Nota A 11. Scordiscii, Maediĭ şi Dardaniĭ aŭ năvălit în Macedonia şi în Grecia şi aŭ prădat templul dela Delphi cîţiva anĭ înainte de a. Chr. 156. A. 5. Prin „primul războĭŭ cu Celţiĭ“, la 32 de anĭ după care aŭ purces Romaniĭ războĭŭ contra Illyrilor, trebue înţeles războĭul de supunere al Gallieĭ cisalpine, pe care l-aŭ întreprins Romanii după timpurile luĭ Hannibal, războĭŭ care a luat o întorsătură favorabilă pentru Romanĭ maĭ ales prin victoriea luı P. Cornelius asupra Boilor a. Chr. 191, T. Livius XXXVI, 38. Astfel că data de 32 de anĭ după acest războĭŭ, fixată de Appianos, se potriveşte aproximativ cu anul a. Chr. 156,

cînd aŭ purtat Romaniĭ războĭŭ contra Dalmaților sub consulul C. Marcius (T. Livius, argumentul cărțiĭ XLVII, compară P. XXXII, 18, 19).

Nota A 12. La anul a. Chr. 155 consulul L. Scipio poartă războĭŭ cu Scordisciĭ, Maediĭ şi Dardaniĭ. Pe Scordiscĭ ĭ-a desființat cu totul, aşa că numaĭ puținĭ aŭ scăpat la Istru şi prin insulele acestuĭ fluvĭu. Pe Maedĭ însă şi pe Dardanĭ ĭ-a cruțat. A. 5. L. Scipio este sigur Cornelius Nasica, învingătorul Dalmaților, T. Livius, argumentul cărțiĭ XLVII, şĭ pe care cronica luĭ Cassiodorus îl înseamnă ca P. (nu L.!) Scipio, consul la anul dela zidirea Romeĭ 599 (a. Chr. 155). Pe Scordiscĭ ĭ-a maĭ învins apoĭ la aniĭ a. Chr. 109-106 proconsulul M. Minucius Rufus, care tot atuncĭ s-a luptat cu succes contra Bessilor şi a Triballilor. C. I. L. III 14203[23], T. Livius argumentul cărțiĭ LXV, Eutropius IV, 27. Faptul că inscripțiea C. I. L. III 14203[23] este pusă de oraşul Delphi în onoarea luĭ M. Minucius, pentrucă a învins pe Scordiscĭ şi pe Bessĭ, arată că Scordisciĭ, Bessiĭ şi Tribal							liĭ năvălise pe atuncĭ în Grecia până la Delphi, pe al căruĭ templu voise să-l prade, dupăcum făcuse cu vreo 50 de anĭ maĭ înainte Scordisciĭ, Maediĭ şi Dardaniĭ.

Nota A 13. La sfîrşitul războĭuluĭ cu Teuta, care domnĭa ca epitropă a fiuluĭ eĭ vitrig Pinnes, Romaniĭ aŭ luat în stăpînire pe Pharĭ, pe Issaeĭ şi pe Atintanĭ. A. 7.

Nota A 14. Demetrios Pharios, cînd s-a răzvrătit contra Romanilor, a atras de partea sa pe Istri şi pe Atintanĭ. Cînd aŭ alungat Romaniĭ pe Demetrios din Pharos (a. Chr. 218, P. III, 18-19), domnĭa peste Illyriĭ dela sud Pinnes. A. 8. Ce spune Appianos 8 despre Demetrios Pharios, cum că ar fi fost ucis de Romanĭ, nu-ĭ adevărat: Demetrios a murit cînd căuta după îndemnul luĭ Phillippos V să cuprindă Messena din Peloponnes, P. III, 19.

Nota A 15. Istriĭ eraŭ Illyriĭ. A. 8. Aŭ fost supuşĭ la a. Chr. 178-177, T. Livius XLI, 1 sqq., apoĭ de C. Sempronius Tuditanus, acelaş care a supus şi pe Iapodĭ, la a. Chr. 129, Plinius, Naturalis historia III, 23.

Nota A 16. După supunerea luĭ Perseus (a. Chr. 168) L. Aemilius Paulus a devastat 70 de oraşe ale regeluĭ illyr Genthios. A. 9.

Nota A 17. Invingătorul luĭ Genthios (în anul a. Chr. 159) a fost L. Anicius [care fusese cu un an maĭ înainte, dela zidirea Romeĭ 594, consul]. A. 9.

Nota A 18. Ardiaeiĭ şi Palariĭ, popoare illyre, devastează Illyria supusă Romanilor. Fulvius Flaccus face o expediţie contra lor fără rezultat. A. 10. Fiindcă Romaniĭ dela alungarea luĭ Demetrios Pharios (a. Chr. 218) până la anul a. Chr. 156 neglijase afacerile Illyrieĭ, P. XXXII, 19, evenimentele cu Ardiaeiĭ şi Palariĭ trebue să se fi petrecut după anul 156. După anul 156 însă până la războiul civil dintre Caesar şi Pompeius aŭ fost Fulviĭ consulĭ următoriĭ: Q. Fulvius 153, Ser. Fulvius 135, C. Fulvius Flaccus 134, M. Fulvius 125. Şi fiindcă este probabil ca comandantul expediţieĭ contra Illyrilor să fi fost orĭ consul orĭ proconsul, apoĭ acea expediţie trebue să fi avut loc orĭ în aniĭ 153-152, 135-134, 125-124 (căcĭ Fulviiĭ din aceştĭ anĭ vor fi fost şi eĭ Flacci, macarcă în gens Fulvia maĭ eraŭ şi multe cognomina altele), orĭ maĭ ales în anul 134-133, cînd este însemnat ca consul chĭar un Fulvius Flaccus. Şi în adevăr la anul 134 „consulul Fulvius Flaccus supune în Illyricum pe Vardaeĭ." T. Livius argumentul cărţiĭ LVI. Urmează apoĭ că distrugerea Ardiaeilor decătră Autarieĭ (care de alt fel este numaĭ o presupunere a luĭ Appianos, vezĭ Nota A 6), de care se vorbeşte în A. 3, şi dispariţiea Autarieilor, de care se vorbeşte în A. 4, aŭ avut loc după anul 134. Palariĭ probabil = Pleraeiĭ din S. VII, 5, $_{5}$, $_{7}$, vezĭ Notele S 16, 29, 37.

Nota A 19. Iapŏdiĭ de dincoace de munţĭ aŭ fost supuşĭ de Sempronius Tuditanus şi Tiberius Pandusas, dar numaĭ pentru o vreme. A. 10. Dela anul a. Chr. 156 până la războĭul civil dintre Caesar şi Pompeius un singur Sempronius, C. Sempronius, a fost consul la anul 129. Şi în adevăr în acest an „consulul C. Sempronius întîiŭ n-a avut izbîndă înpotriva Iapydilor, curînd însă cu o victorie a şters înfrîngerea suferită, mulţămită bărbăţieĭ luĭ D. Iunius Brutus." T. Livius argumentul cărţiĭ LIX.

Nota A 20. Segestaniĭ aŭ fost supuşĭ de L. Cotta şi Metellus, dar numaĭ pentru o vreme. A. 10. Cotta era cognomen al ginţilor Aurelia şi Valeria. Până la anul a. Chr. 35, cînd Augustus a făcut o expediţie contra Segestanilor, C. XLIX, 37, se găsesc următoriĭ L. Aurelius şi L. Cotta (fără nomen) şi Metellĭ consulĭ în apropiere uniĭ de alţiĭ: L. Aurelius 144— Q. Metellus 143, L. Aurelius 119—M. Metellus 115, Q. Metellus 109—L. Aurelius 103, L. Me-

tellus 68—L. Cotta 65. Fiindcă este probabil ca expediţiea contra Segestanilor să se fi făcut de consulĭ orĭ de proconsulĭ, apoĭ supunerea vremelnică a lor trebue să fi avut loc în una din perioadele 144-142, 119-114, 109-102, 68-64. Ea a avut loc la anul 119 după Patsch, Archäol.- epigr. Untersuchungen zur Geschichte der röm. Provinz Dalmatien, VI, 167.

Nota A 21. Consulul Marcius Figulus (a. Chr. 156) supune pe Dalmaţĭ, dupăce li arde oraşul lor cel maĭ întărit Delminion (Jupanĭaţ). Consulul Caecilius Metellus (a. Chr. 117) a făcut o expediţie contra Dalmaţilor fără să întîmpine vreo rezistenţă din partea acestora. A. 11. După T. Livius argumentele cărţilor XLVII şi LXII Dalmaţiĭ aŭ fost supuşĭ nu de Marcius Figulus (C. Marcius), care s-a luptat numaĭ contra Dalmaţilor, „la început fără izbîndă, apoĭ cu deplin succes“, ci de consulul Cornelius Nasica (a. Chr. 155), ĭar Caecilius Metellus n-a făcut numaĭ o plimbare prin ţara Dalmaţilor, cum spune Appianos, ci a supus chĭar pe Dalmaţĭ.

Nota A 22. Între aniĭ a. Chr. 58-49 s-aŭ supus de bună voe Liburniĭ Romanilor. A. 12.

Nota A 23. Promona (Teplĭu la est de Scardona, numele s-a păstrat în acel al actualuluĭ munte Promina) aparţinea Liburnilor. Delminium (Jupanĭaţ) şi Salona aparţineaŭ Dalmaţilor. A. 11. 12.

Nota A 24. Intre aniĭ a. Chr. 58-49 Dalmaţiĭ şi alţı Illyrĭ s-aŭ răsculat şi aŭ învins o oştire trimeasă de Caesar contra lor. A. 12.

Nota A 25. Dalmaţiĭ şi alţĭ Illyrĭ aŭ distrus oastea pe care o ducea Gabinius prin ţara lor în ajutorul luĭ Caesar contra luĭ Pompeius, a. Chr. 48. A. 12.

Nota A 26. In anul a. Chr. 44 Dalmaţiĭ şi Illyriĭ răzvrătiţĭ ofer supunere luĭ Caesar, dar după moartea acestuĭa înfrîng şi alungă oştirea romană din ţara lor. A. 13.

Nota A 27. Chĭar în timpul răscoaleĭ Dalmaţilor uniĭ Illyrĭ rămăsese sub stăpînirea romană. A. 13.

Nota A 28. Neamurile din provinciea Dalmatia cîte locuĭaŭ spre răsărit de Iapodĭ şi de Dalmaţĭ, pănă la Dardanĭ spre sud, eraŭ Pannonĭ. A. 14.

Nota A 29. Agrianiĭ sînt colonĭ de aĭ Illyrilor. A. 14.

Nota A 30. Un consul Cornelius a făcut în timpurile

maĭ vechĭ o expediţie fără succes contra Pannonilor. A. 14. Să fie Cornelius Nasica a. Chr. 155? Vezĭ Nota A 21.

Nota A 31. Augustus a supus pe Oxyaeĭ, Pertheenatĭ, Bathiatĭ, Taulantiĭ, Cambaeĭ, Cinambri, Meromennĭ, Pyrissaeĭ. Pe Docleatĭ, Carnĭ, Interphrurinĭ, Naresiĭ, Glintidionĭ, Tauriscĭ ĭ-a readus la supunere. Hippasiniĭ şi Bessiĭ i s-aŭ supus de frică. Pe Melitenĭ şi Corcyrenĭ, care se revoltase, ĭ-a distrus. Liburnilor li-a luat corăbiile. Dintre Iapodiĭ de dincoace (adecă la vest) de munţĭ Moentiniĭ şi Avendeatiĭ i s-aŭ supus fără rezistenţă, ĭar Aurupiniĭ după înverşunată luptă. Pe aceştiĭa pe toţĭ ĭ-a supus el însuş în persoană. Apoĭ a supus cu mare greutate, prin generalĭ de aĭ săĭ pe Salassĭ, şi în persoană pe Iapodiĭ de dincolo de munţĭ şi pe Segestanĭ (a. Chr. 35-34, vezĭ C. XLIX, 34-38). Dintre Iapodiĭ de dincolo de munţĭ uniĭa aŭ fost maĭ înpăcĭuitorĭ, anume ceĭ cu oraşul Terponos, alţiĭ însă, anume ceĭ cu oraşul Metulos, aŭ preferit, decît să se supună, să pĭară până la unul, ĭar oraşul lor a fost distrus. Şi după retragerea luĭ Augustus din ţara lor aŭ maĭ cercat uniĭ dintre Iapodiĭ de dincolo de munţĭ, Poseniĭ, să se răscoale, dar aŭ fost supuşĭ de un general al luĭ Augustus. Augustus, ca să ajungă la Segestanĭ, a străbătut Pannonia. Iapodiĭ de dincolo de munţĭ de doŭă orĭ respinsese maĭ înainte vreme pe Romanĭ în timp cam de doŭăzecĭ de anĭ, şi tot aşa în ţara Segestanilor de doŭă orĭ năvălise Romaniĭ maĭ înainte vreme, dar fără rezultat. A. 15-24. Dintre aceste popoare şi oraşe sînt cunoscute Taulantiĭ (S. VII, 7, $_8$, graniţa de nord a Epiruluĭ), Docleatiĭ (Pt. II, 17, $_8$; inscripţiĭ; capitala Doclea era lîngă Podgoriţa din Montenegro, vezĭ C. I. L. III pag. 283), Carniĭ (S. IV, 6, $_9$; inscripţiĭ; în actualul Friaul), Naresiĭ (Pt. II, 17, $_8$ Narensii, la rîul Naron, actualul Narenta. Probabil acestuĭ popor aparţinea oraşul Narona, dintruntîiŭ un vicus, apoĭ colonia, dela care s-aŭ păstrat numeroase inscripţiĭ, ĭar Narensii=Naronenses C. I. L. III, 8783), Glintidioniĭ (Sînt puşĭ de Pl. N. H. III 26 [Glinditiones] în conventus Naroneĭ, fără ca să se poată nimic preciza asupra poziţieĭ teritorĭuluĭ ocupat de dînşiĭ, care trebue să fi fost undeva prin actualele Bosnia şi Herzegovina), Tauriscіĭ (P. II, 15, XXXIV, 10: la poalele Alpilor dinspre Italia şi în Noric, până la Aquileia; S. IV, 6, $_{9, 10}$, VII, 5, $_2$: în Noric şi în Pannonia, Nauportus [Oberlaibach, C.

I. L. III pag. 483] era orașul lor), Melitenii și Corcyrenii (locuitorii din insulele Melita [actuala Meleda] și Corcyra nigra [actuala Curzola]), Liburnii (S. VII, 5, $_{4}$, $_{9}$: la sud de Iapodi, cu orașul Scardon, actualul Scardona), Moentinii (S. VII, 5, $_{4}$: orașul Monetion în Iapodia), Avendeatii (S. VII, 5, $_{4}$: orașul Vendon, actualul Ţrkvinie la est de Zengg, C. I. L. III pag. 384 și 1641), Aurupinii (S. VII, 5, $_{4}$: orașul Arupini, actualul Vitalj lîngă Otočaţ, sudest de Zengg, C. I. L. III pag. 384 și 1641), Salassii (P. XXXIV, 10: la Alpii vestici între Taurini și Rhaeti, prin ţara lor era una din cele patru trecători peste Alpi; S. V, 1, $_{3}$, IV, 6, $_{5}$, $_{11}$: la mijlocul curbei pe care o formează Alpii dintre Italia și Gallia, prin ţara lor ducea drumul din Italia la Lugdunum și curgea rîul Duria, actualul Dora), Segestanii (S. VII, 5, $_{2}$: orașul Segestica=Siscia din inscripţii, vezi C. I. L. III pag. 501), Metulos (S. VII, 5, $_{4}$: orașul Metulon în Iapodia, actualul Möttling lîngă rîul Kulpa ?). Cambaeii poate că sînt tot una cu Clambetis din tabula peutingeriana și cu Crambeis din geograful Ravennas (în Liburnia, în apropiere de Iadera-Zara). Meromennii sînt poate aceiaș cu Melcomenii lui Pt. II, 17, $_{8}$ (în interiorul Dalmatiei, mai sus de Daursii). Oxyaeii sînt poate Oxybii (Ὀξύβιοι), neam ligur, pe care i-a supus întîiaș dată Q. Opimius a. Chr. 153, P. XXXIII, 7, ori mai degrabă Ozuaei, Illyri în conventus Naronei, Pl. N. H. III, 26. Cum că s-aŭ supus și din Bessi unii cu ocaziea acestor expediţii ale lui Augustus, este foarte puţin probabil. Augustus, după cum se vede din lămurita descriere a lui Cassius Dio, XLIX, 34-38, a mers întîiŭ în Iapodia și apoi de acolo prin actuala Croaţie la Sissek. In vremea aceasta locotenenţi de ai lui supuneaŭ popoarele celelalte, dela Salassi începînd, pe tot parcursul Alpilor, și în jos de Iapodia până la Taulantii. Să fi ajuns unii din ei cu incursiea până pe teritoriul Bessilor, chiar al celor mai extremi nordvestici, este imposibil de admis. Celelalte popoare înșirate de Appianos sînt necunoscute, dar toate popoarele înșirate de el formează numai un mic număr faţă cu acele numeroase supuse pe atunci, și mai tîrziŭ, ori de Augustus însuș ori supt auspiciile lui. Iată numele (60 la număr) popoarelor muntene supuse împărăţiei romane, însemnate în doŭă inscripţii, una dela Segusio (actuala Susa, în Alpii grai, în Piemont) din anul a. Chr.

9-8, şi alta dela Tropaea Augusti (actuala La Turbia lîngă Monaco) din anul a. Chr. 7-6, după lista alfabetică din C. I. L. V pag. 907: Acitavones, Adanates, Ambisontes, Belaci, Breuni, Brigiani, Brixenetes, Brodiontii, Caenaunes, Calucones, Camunni, Catenates, Caturiges, Cosuanetes, Ecdinii, Edenates, Egui, Esubiani, Focunates, Gallitae, Genaunes, Iemerii, Isarci, Lepontii, Licates, Medulli, Nantuates, Nemaloni, Nematuri, Nerusi, Oratelli, Quadiates, Rucinates, Rugusci, Salassi, Savincates, Seduni, Segovii, Segusini, Sogiontii, Suanetes, Suetri, Tebavii, Triullatti, Trumpilini, Turi, Varagri, Uberi, Ucenni, Veaminii, Velauni, Venisami, Vennonetes, Venostes, Vergunni, Vesubiani, Vindelicorum gentes quattuor. Deasupra listeĭ popoarelor inscripţiea dela Tropaea Augusti cuprinde vorbele următoare: „toate neamurile alpine dela marea adriatică până la marea tyrrheniană, care supt conducerea şi supt auspiciile luĭ Augustus aŭ fost supuse poporuluĭ roman.“ Şi încă nu-s toate, pentrucă lipsesc acele înşirate de Appianos, apoĭ Raetiĭ, pe care ĭ-aŭ supus Tiberius şi Drusus la anul a. Chr. 15, C. LIV, 22. Aceste neamurĭ eraŭ unele illyre, altele gallice, altele ligurice, altele raetice, altele vindelice (Liguriĭ eraŭ probabil Indogermanĭ, Kretschmer, Die Inschriften von Ornovasso und die ligurische Sprache, Zeitschrift für vergl. Sprachforschung, XXXVIII, anul 1905, pag. 97 sqq; Raetiĭ şi Vindeliciĭ probabil nu, Hirt, Die Indogermanen, I, pag. 57, Gröbers Grundriss der roman. Philologie I ed. II pag. 378). Toate s-aŭ romanizat răpede. Pe unele le cunoaştem din alte izvoare: Ἀμβισόντιοι în partea de vest a Noricululĭ, Pt. II, 13, $_2$. Breuni Nota S 120, Nota S 121. Brigiani, compară Βριγάντιοι, Vindelicĭ, S. IV, 6, $_8$, la oraşul Brigantion, actualul Bregenz, C. I. L. III pag. 708. Brixenetes, compară oraşul din Gallia transpadana Brixia, actualul Brescia, S. V, 1, $_6$, Βριξάνται, popor în Raetia nordică, Pt. II, 12, $_3$. Brodiontii, compară Brodentia, actualul Brenz?, la graniţa dintre provinciile Raetia şi Germania, pe Dunăre, Pt. II, 11, $_{30}$. Calucones, Καλούκωνες, popor în Vindelicia, Pt. II, 12, $_3$. Camunni, Καμοῦνοι, popor raet, S. IV, 6, $_8$; Nota C 38. Caturiges, Κατόριγες, maĭ sus de Salassĭ, în vîrful munţilor, S. IV, 6, $_6$, Κατούριγες în Alpiĭ graĭ, Pt. III, 1, $_{39}$. Cosuanetes, Κωτουάντιοι, popor raet, S. IV, 6, $_8$, Κονσουάνται, popor în Vindelicia, Pt. II, 13, $_1$. Genaunes, Nota S 121. Isarci, la rîul Isara, ac-

tualul Eisack, afluent al Adigeluĭ (Etsch) în Tirol, S. IV, 6, $_9$, nota luĭ C. Müller. Lepontii, Ληπόντιοι, popor raet, la nordvest de lacul Como, S. IV, 6, $_{6, 8}$, probabil în actuala Val Leventina, nota luĭ C. Müller. Licates, Λικάττιοι, popor vindelic, S. IV, 6, $_8$, Λικάτιοι, popor în Vindelicia la rîul Licia, actualul Lech, Pt. II, 13, $_1$, compară nota la S. a luĭ C. Müller. Medulli, Μέδουλλοι, pe vîrful Alpilor, la izvoarele rîurilor Druentia (actualui Durance) şi Duria (actualul Dora Riparia), S. IV, 6, $_5$. Nantuates, Ναντουᾶται, în Alpĭ deasupra Salassilor, S. IV, 6, $_6$. Rucinates, Ρουκάντιοι, popor raet, S. IV, 6, $_8$, Ρουνικᾶται (evident greşală în loc de Ρουκινᾶται), popor în Vindelicia, Pt. II, 13, $_1$. Rugusci, Ριγοῦσκαι, popor în Raetia, Pt. II, 12, $_3$. Segusini, Σεγουσιανοί în Alpii graĭ, la oraşul Segusio, actualul Susa, Pt. III, 1, $_{40}$. Suanetes, Σουανῆται, popor în Raetia, Pt. II, 12, $_3$. Turi, Turri-Turi, popor ligur de dincoace de Alpĭ, Pl. N. H. 3, $_{5, 47}$, 3, $_{20, 135}$, C. I. L. V pag. 873. Varagri, Οὐάραγροι, în Alpĭ deasupra Salassilor, S. IV, 6, $_6$. Velauni, Οὐελλάϊοι-Οὐέλλαοι, popor arvern, între Garonne şi Loire, S. IV, 2, $_2$, Οὐέλαυνοι, popor din Aquitania, Pt. II, 7, $_{20}$, probabil la actualiĭ Monts du Velay, districtul Haute Loire. Vennonetes, Οὐέννωνες, popor vindelic, nordest de lacul Como, S. IV, 6, $_{6, 8}$, la actualul Vintschgau în Tirol, numit Venonesgowe în sec. XI, C. Müller în nota la S.; Nota C 38.

Nota A 31[a]. La aniĭ a. Chr. 35-34 Augustus plănuĭa un războĭŭ contra Dacilor şi Bastarnilor de dincolo de Istru. A 22.

Nota A 32. Intr-o expediţie, pe care a făcut-o în persoană contra Dalmatilor a. Chr. 34-33 Augustus ĭ-a supus, dupăce lĭ-a cuprins treĭ oraşe, Promona (la S. VII, 5, $_5$ Priamon, Πριάμων, actual Teplĭu aproape de Drniş la est de Scardona, C. I. L. III pag. 1620), Synodion (Sinotion S. VII, 5, $_5$. Synodion e probabil o etimologie populară grecească a unuĭ autohton Synnada orĭ Synada, compară Synnada-Synada, oraş în Phrygia, S. XII, 8, $_{13}$, Pt. V, 2, $_{24}$) şi Setovia. A. 25-27.

Nota A 33. In anul a. Chr. 33, dupăce a supus pe Dalmaţĭ, Augustus a cutrierat mare parte a Illyrieĭ şi a adus la supunere pe cele maĭ multe neamurĭ ale eĭ, printre care pe Derbanĭ. A. 25-28.

Nota A 34. Pe Raetĭ şi pe Noricĭ orĭ ĭ-a supus Cae-

sar, pecînd se lupta cu Galliĭ, orĭ Augustus în timpul războĭuluĭ cu Pannoniĭ. A. 29. In realitate pe Raetĭ ĭ-aŭ supus Tiberius şi Drusus a. Chr. 15, C. LIV, 22, ĭar Noriciĭ aŭ fost supuşĭ de P. Silius a. Chr. 16, C. LIV, 20.

Nota A 35. Pe Mysĭ ĭ-a atacat întîĭaş dată, fără să-ĭ supună, M. Lucullus, care a pătruns pănă la Istru şi a supus oraşele greceştĭ Istros (Caranasuf), Dionysopolis (Balcic), Odessos (Varna), Mesembria (Misivri), Callatis (Mangalia), Apollonia (Sisebolu). A, 30. M. Lucullus a fost consul a. Chr. 73, ĭar T. Livius argumentul cărţiĭ XCVII spune că M. Lucullus a supus pe Thracĭ ca proconsul, şi aşază acest fapt între consulatul luĭ Cn. Lentulus (a. Chr. 72) şi acel al luĭ M. Crassus şi Cn. Pompeius (a. Chr. 70). Decĭ expediţiea luĭ M. Lucullus contra Mysilor a avut loc între anii a. Chr. 72-70.

Nota A 36. Mysiĭ aŭ fost supuşĭ de Tiberius. A. 30. In realitate eĭ aŭ fost supuşĭ de M. Crassus a. Chr. 29. C. LI, 23-27.

Nota A 37. Soţiea unuĭ rege thrac pe vremea luĭ M. Brutus (a. Chr. 44-42) purta nume grecesc, Polemocratia. A. de bellis civilibus IV. 75.

Nota A 38. Dincolo de Philippi eraŭ strîmtorile Corpililor şi Sapaeilor. A. de bellis civilibus IV, 87.

Nota A 39. Pe vremea războĭuluĭ civil dintre Brutus-Cassius şi Octavianus-Antonius (a. Chr. 44-42) Corpiliĭ şi Sapaeiĭ formaŭ un singur stat sub domniea a doĭ fraţĭ, dintre care unul era partizan al luĭ Brutus-Cassius, ĭar celalalt al luĭ Octavianus-Antonius. A. de bellis civilibus IV, 87.

Nota A 40. Geţĭ în număr de zece miĭ de călărĭ şi zece miĭ de pedestri veniaŭ în ajutorul luĭ Perseus, a. Chr. 172-168. A. de rebus macedonicis 16.

Nota A 41. Caesar plănuĭa o expediţie contra Geţilor. A. de bellis civilibus II, 110.

Nota A 42. Geţiĭ, îndatăce aŭ aflat de moartea luĭ Caesar, aŭ vrut să năvălească în Macedonia. a. Chr. 44. A. de bellis civilibus II, 25.

§ 51. Nota S 1. In partea despre marea adriatică a peninsuleĭ balcanice locuesc neamurĭ illyre, ĭar în cea despre pontul euxin neamurĭ thrace. S. VII, 5, 1.

Nota S 2. Cu neamurile thrace din peninsula balcanică sînt amestecate cîteva scythice şi celtice. S. VII, 5, 1.

Nota S 3. La mĭazănoapte de Paeonia este ţara Autariatilor şi acea a Dardanilor. S. VII, 5, $_1$.

Nota S 4. Autariatiĭ şi Dardaniĭ sînt Illyrĭ. S. VII, 5, $_1$.

Nota S 5. Illyricul începe dela lacul din ţara Vindelicilor, Raetilor şi Toeniilor [=lacul de Constanţa, Bodensee]. S. VII, 5, $_1$. Toenii=Τωύγενοι din Helvetia, S. VII, 2, $_2$, compară regiunea Tog şi localităţile Toggenburg din nordestul Elveţieĭ.

Nota S 6. Intre Dunăre şi Tisa locuise Boiĭ şi Tauriscii, neamurĭ celte, Daciĭ însă aŭ trecut Tisa, susţinînd că ţara dinspre apus de acest rîŭ e a lor, aŭ învins pe Boĭ şi pe Tauriscĭ, şi aŭ pustiit ţara acestora. S. VII, 5, $_2$.

Nota S 7. La vărsătura Tiseĭ în Dunăre eraŭ Scordiscĭ. S. VII, 5, $_2$.

Nota S 8. In Pannonia spre vărsătura Tiseĭ în Dunăre trăise Scordiscĭ înpreună cu Illyrĭ şi Thracĭ. Pe Scordiscĭ ĭ-aŭ stîrpit Daciĭ, care însă cu Illyriĭ şi cu Thraciĭ de acolo aŭ trăit în bună înţelegere. S. VII, 5, $_2$.

Nota S 9. In regiunea Illyriculuĭ dintre Italia şi Germania trăesc Pannoniĭ, care spre apus se întind până la Segestica (Sissek), spre nord şi spre răsărit până la Dunăre, ĭar spre sud se întind încă maĭ mult. S. VII, 5, $_2$.

Nota S 9^a. Segestica (Sissek) e un oraş al Pannonilor. S. VII, 5, $_2$.

Nota S 10. Iapodiĭ sînt un neam amestecat de Celţĭ şi de Illyrĭ. S. VII, 5, $_2$.

Nota S 11. Nauportos (Ober-Laibach C. I. L. III, pag. 483) e oraş al Tauriscilor. S. VII, 5, $_2$.

Nota S 12. Colapis (Kulpa) se varsă în Dunăre în Scordiscilor. S. VII, 5, $_2$.

Nota S 13. Colapis (Kulpa) curge prin ţara Iapodilor. S. VII, 5, $_2$.

Nota S 14. Breuciĭ, Andizetiĭ, Ditioniĭ, Pirustiĭ, Mazaeiĭ şi Daesitiatiĭ sînt Pannonĭ. Se întind spre mĭazăzi până la Dalmatia şi până la ţara Ardiaeilor. S. VII, 5, $_3$. Pt. II, 16, $_3$: „In partea despre apus a provincieĭ [Pannonia inferior] locuesc ceĭ maĭ spre nord Amantiniĭ (Ἀμαντινοί) şi sub dînşiĭ Hercuniatiĭ (Ἑρκουνιάται), apoĭ Andiantiĭ (Ἀνδιάντες), apoĭ Breuciĭ (Βρεῦκοι). Iar în partea eĭ despre răsărit locuesc ceĭ maĭ spre nord Arabisciĭ (Ἀραβίσκοι), ĭar maĭ spre mĭazăzi Scordisciĭ." Breuciĭ decĭ trebue să fi locuit de o parte şi de alta

a rîuluĭ Sava, prin regiunea actualelor localităţĭ Mitroviţa şi Semlin, alăturĭ cu Scordiscii (Eĭ sînt Illyriĭ despre care vorbeşte S. VII, 5, $_2$, vezĭ Nota S 8). După Jelić 205 numele Breucilor s-ar fi păstrat şi până astăzı pelîngă localităţile Ribnik şi Ozalĭ, pe care nu le-am putut găsi pe hărţile ce-mĭ staŭ la dispoziţie. — După Pt. II, 17, $_8$ Ditioniĭ locuĭaŭ spre părţile cele maĭ despre răsărit ale Illyrieĭ nordice. Pe pĭatra miliară C. I. L. III, 3198 (10156) din anul p. Chr. 16-17 se spune că dela Salona până la un munte din ţara Ditionilor eraŭ 77 de miĭ de paşĭ în direcţie estică, adecă aproape 16 mile germane, aproximativ 120 chilometri. Dacă nu se ĭa direcţiea drept spre est, ci cam spre nordest, apoĭ la 120 chilometri de Salona s-ar găsi muntele aşa numit negru, Ţrnagora. In inscripţiea depe pĭatra miliară pomenită se daŭ oarecare detaliĭ asupra munteluĭ din ţara Ditionilor prin doŭă cuvinte, dintre care unul este probabil *summum*, ĭar celălalt orĭ *ulcirum* orĭ maĭ degrabă *uicirum* (AD /// ^{7}VM MONTEM DITIONVM VICIRVM): „la muntele Viciru, cel maĭ înalt din ţara Ditionilor." *Viciru* este foarte posibil să fi fost cuvîntul Ditionilor pentru *negru*, şi atuncĭ trebue pus în legătură cu radicalul ŭekero- „seară" din limbile slave, lituană, armeană (Orĭ că înţelesul *negru* va fi fost dela capul loculuĭ acel al radicaluluĭ *ŭekero-*, de unde apoĭ se va fi dezvoltat acel de *seară*, orĭ că, din contra, din înţelesul primitiv *seară* se va fi dezvoltat acel de *întunecat*, *întunecos*, *negru*). Bauer în Archäologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn 17 pag. 139 (vezĭ C. I. L. III pag. 2275) pune muntele în chestiune la localitatea actuală Rastello di Grab (Grabski Raştel), la nord de Knin, la munţiĭ Dinara. Această localitate însă se găseşte drept la nord de Salona, pecînd în inscripţiea depe pĭatra miliară, despre care ni este vorba, după cifra miilor de paşĭ LXXVII se găseşte litera D, căreĭa nu i se poate da altă interpretare decît că acele miĭ de paşĭ trebuesc numărate în direcţiea *decumana*, adecă dela vest spre est. Jelić 207 pune muntele la „Vilica planina, la vest de Grahovsko polje", fără să deĭe vreun motiv. Asupra aceşteĭ părerĭ se poate face aceĭaş întîmpinare ca şi asupra păreriĭ luĭ Bauer.— După Pt. II, 17, $_8$ Pirustiĭ locuĭaŭ maĭ jos de Docleaţĭ, în partea despre sud a Illyrieĭ, alăturĭ cu dînşiĭ şi lîngă Macedonia eraŭ Scirtoniĭ (La Macedonia pe vremea luĭ Ptole-

maeos se cuprinde şi sudul Illyrieĭ dela munţiĭ Acroceraunniĭ până la Lissos-Lĭeş-Alessio). Pirustiĭ, deci, eraŭ în nordul Albanieĭ. Jelić 208: „Centrul Pirustilor era în nordul Albanieĭ, anume la Fondi în regiunea Dukagin, la Bulgari în regiunea Miriditilor, şi în munţiĭ dela Alessio. Probabil ocupaŭ Pirustiĭ Bocche di Cattaro, unde Perasto este o amintire dela dînşiĭ, şi sudul Herţegovineĭ, unde o amintire dela eĭ este Beruşiţa lîngă Gaţco."—Mazaeiĭ după Pt. II, 17, $_8$ eraŭ la est de Liburnia şi lîngă Liburnia, şi făceaŭ parte din popoarele cele maĭ dinspre nord ale Illyrieĭ. Fiindcă lăţimea Liburnieĭ nu este dată nicĭ de S. nicĭ de Pt., apoĭ aproximativ nu se poate spune decît că Mazaeiĭ trebue să fi locuit în răsăritul actualeĭ Dalmaţiĭ nordice. După Patsch VII, 55, domenĭul Mazaeilor începea la Sana şi cuprindea spre răsărit regiunea dela rîurile Vrba, Vrbanĭa şi ajungea până la rîul Bosna. Jelić 205: „Oraşul Maglaĭ la rîul Bosna şi Maĭeviţa planina dintre Drin şi Bosna, dupăcum şi numele lor arată, constituĭaŭ maĭ ales regiunea Mazaeilor." Ce spune însă Jelić, că „în urma uneĭ greşite orientărĭ Ptolemaeos pune pe Mazaeĭ la vestul Liburnieĭ", nu este exact. Jelić n-a înţeles vorbele luĭ Ptolemaeos.—Daesitiatiĭ sînt pomeniţĭ (Daesitiatium gen. pl.) în pĭatra miliară C. I. L. III, 3201 (10159) p. Chr. 19-20, ca trăind la 156 de miĭ de paşĭ (aproximativ 32 mile germane, 240 chilometri) dela Salona. Fiindcă în înşirarea acestor popoare S. nu urmează o ordine topografică, ĭar Pt. pe Daesitiatĭ nu-ĭ cunoaşte, nu putem şti în ce direcţie dela Salona vor fi fost aşezaţĭ Daesitiatiĭ. Pĭatra însăş nu ni poate da nicĭo indicaţie, căcĭ amîndouă pĭetrele miliare, şi aceasta în care se pomenesc Daesitiatiĭ, şi acea în care este vorba de Ditionĭ, se găsesc la Spalato şi nu se ştie de unde aŭ fost aduse. In orĭce caz, dacă se consideră direcţiea nordică orĭ cea nordestică orĭ cea estică, Daesitiatiĭ eraŭ în Bosnia actuală; dacă se consideră direcţiea sudestică, eĭ eraŭ în Herţegovina actuală. Direcţiea nordvestică nu se poate considera, pentrucă întracolo, la distanţa de 240 chilometri dela Salona, eraŭ Iapodiĭ.— Dacă în loc de Andiantes Pt. II, 16, $_3$, se citeşte Andizetes Ἀνδίζητες, dupăcum se găseşte într-un manuscris (Vezĭ ediţiea luĭ Ptolemeŭ de C. Müller), apoĭ Andizetiĭ eraŭ în Pannonia inferior, imediat la nord de Breuci.

Nota S 15. Şeful Daesitiatilor Baton, despre care vorbeşte

S. VII, 5, $_3$, este Baton Dysidiatul, şeful Dalmaţilor, care s-a luptat contra Romanilor între aniĭ p. Chr. 5-9, C. LV, 29-34, LVI, 11-17. Timpul nu este exprimat prin verb în expresiunea luĭ S. (ὧν Βάτων ἡγεμών), dar din vorbirea prezentă a întregiĭ fraze maĭ degrabă se poate admite timpul prezent în propoziţiea relativă ὧν Βάτων ἡγεμών, decît cel trecut, aşa că ar urma că S. scria aceste lucrurĭ între aniĭ p. Chr. 5-9. Compară Nota S 24.

Nota S 16. Ardiaeiĭ eraŭ la sudul Dalmaţilor şi se întindeaŭ pănă la Risano. S. VII, 5, $_3$. Altă concluzie nu se poate trage din vorbele „aceste neamurĭ se întind pănă la Dalmatia şi cam pănă la ţara Ardiaeilor." „Aceste neamurĭ", în adevăr, sînt neamurĭ pannone, care sînt aşezate maĭ spre continent decît neamurile illyre şi merg în dosul acestora într-o linie care se apropie de mare tot maĭ mult dela nord spre sud. In această direcţie dela nord spre sud liniea atinge întîiŭ domeniul Dalmatilor şi apoĭ pe acel al Ardiaeilor. Dalmaţiĭ însă este ştiut lămurit că se întindeaŭ pănă maĭ jos de Salona şi de Delminion (S. VII, 5, $_5$), care eraŭ oraşele lor principale. Pe de altă parte vorbele „toată regiunea muntoasă cîtă se întinde dela fundul sinuluĭ adriatic pănă la sinul rizonic şi pănă la ţara Ardiaeilor constitue partea maritimă a Illyrieĭ aşezată între mare şi între ţara Pannonilor" arată pe Ardiaeĭ lămurit ca ceĭ maĭ dinspre sud Illyrĭ (din provinciea romană Dalmatia). Din Pt. II, 17, $_8$ se poate înţelege numaĭ atîta că Vardaeiĭ (=Ardiaeiĭ) sînt maĭ înspre mare decît Narensiĭ şi maĭ la nord decît Pirustiĭ, şi aceasta nu contrazice cele spuse de S. Cu toate acestea la VII, 5, $_5$ S. aşează pe Ardiaeĭ în faţa insuleĭ Lesina şi maĭ la sud de dînşiĭ, în faţa insuleĭ Curzola, pune pe Pleraeĭ. Prin urmare trebue adoptată părerea luĭ Jelić 207 că Vardaeiĭ se întindeaŭ dela malul drept al Narenteĭ spre nord pănă la Cetina. Jelić maĭ adauge că pănă astăzĭ numele lor se păstrează în acel al munteluĭ Varda planina la nord-vest de Mostar şi la est de Trilĭ.

Nota S 17. Pănă la Risano ţara muntoasă dinspre mare, cîtă se întinde dela fundul măriĭ adriatice, era locuită de Illyrĭ. Partea continentală muntoasă paralelă era locuită de Pannonĭ. S. VII, 5, $_3$. Aceasta înseamnă că pănă la Risano ţara Illyrilor (adecă ţara populată de Illyrĭ în provinciea romană Dalmatia) era formată de actualele ţărĭ : Istria, Croa-

ţia din jos de Kulpa, şi Dalmaţia. Bosnia şi Herţegovina făceau parte din ţara Pannonilor (adecă din ţara locuită de Pannonĭ în provinciea romană Dalmatia).

Nota S 18. Ceĭ maĭ nordicĭ dintre Illyrĭ, în imediată vecinătate cu Italia şi cu Carniĭ, eraŭ Istriĭ. Pola era oraş al lor. S. VII, 5, $_3$. Că Istriĭ eraŭ Illyrĭ ştim din A. 8.

Nota S 19. Carniĭ nu eraŭ Illyrĭ. S. VII, 5, $_3$.

Nota S 20. Veneţiĭ nu eraŭ Illyrĭ. S. VII, 5, $_3$.

Nota S 21. Iapodiĭ se învecinesc de o parte cu Pannoniĭ, de altă parte cu marea adriatică. S. VII, 5, $_4$.

Nota S 22. Coastele Iapodieĭ sînt de o mie de stadiĭ [=125 de miĭ de paşĭ, 25 mile germane, 187 chilometri]. S. VII, 5, $_4$. Această măsurătoare trebue începută dela graniţa peninsuleĭ Histria, ĭar nu dela graniţa provincieĭ romane Histria (dela Pola), căcĭ S. VII, 5, $_3$, dupăce spune că dela partea internă a sinuluĭ adriatic până la Pola plutirea este de 800 de stadiĭ, adauge că „toată plutirea dealungul coastelor Histrieĭ este de 1300 de stadiĭ.“ Cînd, decĭ, spune la VII, 5, $_4$ că „îndată după aceĭa vine navigaţiea dealungul coastelor Iapodieĭ“, înţelege prin „îndată după aceĭa“ îndată după graniţa peninsuleĭ Histria. Graniţa dinspre sud a coasteĭ Iapodieĭ ar fi prin urmare cam pela Carlopago, orĭ şi maĭ jos, la graniţa actualeĭ Dalmaţiĭ, ĭar măsurătoarea din atlasul luĭ Strabon al luĭ C. Müller este greşită.

Nota S 23. Iapodiĭ eraŭ aşezaţĭ pe muntele Albios, care e cel maĭ din urmă din munţiĭ Alpĭ şi e foarte înalt. S. VII, 5, $_4$. Acest munte, numit de S. VII, 5, $_2$ Albia, e muntele actual Kapella, Kapela (Jelić 183), şi fiindcă Iapodiĭ trăĭaŭ şi *dincolo* şi *dincoace* de aceştĭ munţĭ, A. 16, 18, şi se întindeaŭ spre nord până la Kulpa, S. VII, 5, $_2$, apoĭ aproximativ Iapodia cuprindea actualele districte Fiume, Ogulin-Szluin şi Lika-Otočaţ ale Croaţieĭ. După Patsch, VI pag. 165, VII pag. 55, Iapodiĭ se întindeaŭ încă maĭ mult spre răsărit: „Din inscripţiile noŭ descoperite aflăm că reşedinţa guvernuluĭ Iapodieĭ era la Bihać, şi fiindcă trebue să admitem că această reşedinţă nu putea fi la periferiea regiuniĭ, apoĭ sîntem îndreptăţiţĭ să susţinem că regiunea Iapodilor avea o maĭ mare întindere spre est, în domeniul rîuluĭ Sana, şi spre sud, spre izvoarele rîuluĭ Una... Altarele Iapodilor ne fac să admitem cu probabilitate că domenĭul acestuĭ popor ajungea dincolo de Una până la Sana.“

Nota S 24. „Iapodiĭ aŭ fost domolițĭ de Augustus cu totul“. S. VII, 5, $_4$. Aceasta înseamnă că Strabon scria aceste lucrurĭ după anul a. Chr. 34. Vezĭ A. 15-24, C. XLIX, 34-38. Compară Nota S 15.

Nota S 25. Orașele Iapodilor sînt Metulon, Arupini, Monetion, Vendon. S. VII, 5, $_4$. Aceasta înseamnă că pe vremea cînd scria S. (p. Chr. 5-9, vezĭ Nota S 15) orașul Metulon, care după A. 19-21 fusese distrus (pela anul a. Chr. 34), se rezidise. Părerea obișnuită însă, dar pe nimic bazată, este că Metulum n-ar fi maĭ fost rezidit. „Der Ort soll nicht mehr aufgebaut worden sein.“ Patsch, VI, 170. Simplu prejudițiu.

Nota S 26. Navigațiea pe coasta Liburnieĭ, care vine îndată după cea a Iapodieĭ, este de 1500 de stadiĭ [=280 chilometri]. Scardon (actualul Scardona) era un oraș al Liburnilor. S. VII, 5, $_4$. Coasta Liburnieĭ se întindea, decĭ, cam dela actuala graniță de nord a Dalmațieĭ până dincolo de Scardona.

Nota S 27. După coasta Liburnieĭ vine coasta Dalmațieĭ. Dalmațiĭ trăĭaŭ de o parte și de alta a munților Dinara, pela actualele localitățĭ Salona, Teplĭu, Muć, Jupanĭaț, Knin?, Sinĭ?. S. VII, 5, $_5$. Fiindcă lîngă rîul Narenta locuĭaŭ alte neamurĭ, ĭar *lîngă* trebue înțeles la oarecare distanță și la nord, ĭar nu numaĭ la sud, de acest rîŭ, apoĭ Dalmațiĭ trebue să se fi întins până pela longitudinea cursuluĭ de jos al rîuluĭ Cetina.

Nota S 28. Teritoriul orașuluĭ Delminion l-aŭ prefăcut Romaniĭ în pășune pentru oĭ. S. VII, 5, $_5$.

Nota S 29. Daoriziĭ, Ardiaeiĭ și Pleraeiĭ locuĭaŭ la rîul Narenta. Ardiaeiĭ eraŭ maĭ la nord decît Pleraeiĭ, pentrucă în fața Ardiaeilor era insula Lesina, ĭar în fața Pleraeilor era insula Curzola. Daoriziĭ eraŭ maĭ înuntrul continentuluĭ, îndărătul Ardiaeilor și Pleraeilor. S. VII, 5, $_5$. Pleraeiĭ probabil=Palariĭ din A. 10, vezĭ Nota A 18.

Nota S 30. Pe vremea luĭ Strabon Ardiaeiĭ nu maĭ trăĭaŭ pe coasta măriĭ, Romaniĭ îĭ silise să se retragă înuntrul continentuluĭ, unde din cauza sterilitățiĭ pămîntuluĭ aproape dispăruse. S. VII, 5, $_6$.

Nota S 31. Pe vremea luĭ Strabon aproape nu maĭ existaŭ Boiĭ, Scordisciĭ, Autariatiĭ, Ardiaeiĭ, Dardaniĭ, Triballiĭ. S. VII, 5, $_6$.

Nota S 32. Boiĭ şi Scordiscii eraŭ Gallĭ. Autariatiĭ, Ardiaeiĭ şi Dardaniĭ eraŭ Illyrĭ. Triballiĭ eraŭ Thracĭ. S. VII, 5, $_{6}$.

Nota S 33. Dardania se mărgineşte la mĭazăzi cu neamurile macedonene şi paeonice, ĭar în alte direcţiĭ se mărgineşte cu Autariatiĭ şi Dasaretiĭ. Rîul Drin este navigabil păn în Dardania. S. VII, 5, $_{7}$. Dardania corespundea aproximativ provincieĭ Kossovo din vechea Turcie europeană (la sud de vechĭul regat al Serbieĭ).

Nota S 34. Autariatiĭ şi Dasaretiĭ se învecinaŭ între dînşiĭ şi cu Dardaniĭ. S. VII, 5, $_{7}$. Pe de altă parte la S. VII, 5, $_{1}$ se spune că la mĭazănoapte de Paeonia este ţara Autariatilor şi acea a Dardanilor. Autariatiĭ apoĭ şi Ardiaeiĭ eraŭ veciniĭ S. VII, 5, $_{11}$, dar învremece Ardiaeiĭ eraŭ popor maritim, Autariatiĭ eraŭ puternici pe uscat, A. 3. In sfîrşit între Autariatĭ şi Dardanĭ de o parte şi între Ardiaeĭ de altă parte sînt Dasaretiĭ, S. VII, 5, $_{12}$. De aicĭ urmează că Autariatiĭ eraŭ la răsărit de Ardiaeĭ şi la vest de Dardanĭ, ĭar Dasaretiĭ eraŭ vecinĭ cu Autariatiĭ şi Dardaniĭ dinspre răsărit şi cu Ardiaeiĭ dinspre apus. Spre sud se întindeaŭ Dasaretiĭ până departe, căcĭ Pt. III, 13, $_{32}$ şi T. Livius, XXXI, 33 îĭ pun la lacul Ohrida. După P. V, 108 Dassaretiĭ eraŭ în apropiere de graniţa vestică a Macedonieĭ.

Nota S 35. Galabriĭ şi Thunatiĭ eraŭ Dardanĭ, ceĭ dintîĭŭ eraŭ la vestul celor de al doilea, ĭar la răsărit de Thunatĭ eraŭ Thraciĭ Maedi. S. VII, 5, $_{7}$.

Nota S 36. Maediĭ eraŭ Thracĭ. S. VII, 5, $_{7}$.

Nota S 37. Pleraeiĭ ajungeaŭ până aproape de Risano. S. VII, 5, $_{7}$.

Nota S 38. Coasta Illyrieĭ se continuă şi dela Risano în jos până la munţiĭ Ceraunii. S. VII, 5, $_{8-9}$.

Nota S 39. Pannoniĭ locuesc pe podişurile care se întind la răsărit de Illyrĭ, începînd delîngă ţara Ardiaeilor la sud până la Istru la nord şi până la Scordisciĭ ceĭ dela munţiĭ Macedonieĭ şi Thracieĭ la răsărit. S. VII, 5, $_{10}$.

Nota S 40. La răsărit de Pannonĭ, la munţiĭ Macedonieĭ şi Thracieĭ, locuesc Scordiscĭ. S. VII, 5, $_{10}$.

Nota S 41. Autariatiĭ fusese în necontenite lupte cu Ardiaeiĭ. Eĭ îşĭ supusese odată pe Triballĭ şi pe alţĭ Thracĭ, precum şi pe Illyrĭ, dar puterea lor a fost sfărmată de Scor-

discĭ întîĭŭ şi apoĭ de Romanĭ. S. VII, 5, $_{11}$. După A. 3 eĭ supusese şi pe Ardiaeĭ. Aceste lucrurĭ, supunerea adecă a Triballilor şi a altor Thracĭ şi a Illyrilor decătră Autariatĭ, trebue să se fi petrecut înainte de timpurile luĭ Agron, pe vremea aproximativ cînd Autariatiĭ luaŭ parte înpreună cu Galliĭ la expediţiea din Grecia, a. Chr. 279, vezĭ A. 4. Dela Agron în jos, în adevăr, Ardiaeiĭ, care vor fi fost supuşĭ odată de Autariatĭ, apar din noŭ ca popor preponderant pănă la anul a. Chr. 134 (vezĭ Nota A 18), învreme-ce despre Autariatĭ nu se maĭ pomeneşte nimic.

Nota S 42. Triballiĭ eraŭ aşezaţĭ odată dela Agrianĭ pănă la Istru. S. VII, 5, $_{11}$. Fiindcă ţara Agrianilor era la Rhodope, vecină cu Parorbelia Macedonieĭ, S. VII, Fragmente, 36, ĭar pe timpul luĭ Herodot Triballiĭ locuĭaŭ în centrul şi în sudul Serbieĭ actuale, H. IV, 49, apoĭ Triballiĭ se întinsese odată, în afară de centrul şi sudul Serbieĭ, în Bulgariea actuală pănă la o linie care ar merge dela vestul provincieĭ bulgăreştĭ Rumelia la Dunăre, orĭ, ca să vorbim din punct de videre al provinciilor romane, eĭ trăise în centrul Moesieĭ Superior, vestul Moesieĭ Inferior şi nordvestul Thracieĭ. Pt. III, 10, $_{9}$ iĭ pune în vestul Moesieĭ Inferior.

Nota S 43. Scordisciĭ aŭ fost răpuşĭ de Romanĭ. S. VII, 5, $_{11}$. a. Chr. 155 şi a. Chr. 109-106, vezĭ Nota A. 12.

Nota S 44. Puterea Autariatilor a fost sfărmată de Scordiscĭ. S. VII, 5, $_{11}$. Acest lucru nu s-a putut întîmpla decît înainte de anul 155, vezĭ Nota precedentă.

Nota S 45. Autariatiĭ aŭ fost supuşĭ întîĭŭ de Scordiscĭ şi apoĭ de Romanĭ. S. VII, 5, $_{11}$. Aceasta înseamnă că chĭar după supunerea lor de către Scordiscĭ tot maĭ păstrase oarecare vigoare, şi fiindcă puterea Scordiscilor a fost sfărmată la a. Chr. 155, vezĭ Nota A 12, apoĭ supunerea Autariatilor de către Romanĭ trebue să fi avut loc orĭ pela a. Chr. 155 orĭ după aceĭa.

Nota S 46. Scordisciĭ marĭ eraŭ aşezaţĭ la Istru între rîurile Noaros şi Margos. S. VII, 5, $_{12}$. Noaros este probabil actualul Mur după C. Müller, ĭar Margus se ştie bine că e actualul Morava. Scordisciĭ marĭ locuĭaŭ, decĭ, aproximativ în provinciile austriace Slavonien, Syrmien, şi în nordvestul Serbieĭ, orĭ, în termenĭ aĭ provinciilor romane, în sudul Pannonieĭ Superior, sudul Pannonieĭ Inferior şi într-o parte din nordvestul Moesieĭ Superior.

Nota S 47. Scordiscii mici locuiaŭ la Istru dincolo de Margus și eraŭ vecini cu Triballii și cu Mysii. S. VII, 5, $_{12}$. Locuiaŭ deci în nordestul Serbiei, în nordestul Moesiei superior.

Nota S 48. Din așezările lor mai vechi (vezi Nota precedentă) Scordiscii se lățise însă cu vremea până la munții Illyriei, Paeoniei și Thraciei. S. VII, 5, $_{12}$. In paguba, firește, a populațiilor thrace, în special a Triballilor, și a popoarelor illyre, în special a Autariatilor. Vezi Notele S 41, 44, 45.

Nota S 49. Spre răsărit de Scordisci la Dunăre sînt întîiŭ Triballii și apoi Mysii. S. VII, 5, $_{12}$.

Nota S 50. Dincolo de Mysi spre răsărit este Scythia mică, țară mlăștinoasă. S. VII, 5, $_{12}$. La VII, 4, $_{5}$ S. spune că mai înainte vreme se numia Scythia mică chersonesul tauric (Crimeea) și regiunea dinspre vest de Crimeea până la Borysthenes (S. prin Borysthenes înțelege rîul Bug). Din cauză că populația era prea deasă, aŭ trecut uniia din locuitorii acelei regiuni peste rîurile Tyras (Nistru) și Istru și s-aŭ stabilit în Scythia mică din a dreapta Dunării (Dobrogia), de unde vechii locuitori, Thracii, ori s-aŭ retras înaintea năvălitorilor de nevoe, ori aŭ cedat locul de bună voe, pentrucă terenul e mlăștinos și nu-i bun de nimica. De atunci regiunea aceia din a dreapta Dunării a căpătat numele de Scythia mică. Tot acolo spune S. că chersonesul tauric era locuit de „Tauri (Ταῦροι), neam scyth". Foarte probabil însă, dacă consideri cele spuse de H. IV, 99, Taurii nici nu eraŭ Scythi și nici nu locuiaŭ tot chersonesul tauric, ci numai partea dinspre sud și dinspre mare, muntoasă, a acestuia. Așa că acei locuitori ai Scythiei mici dintre Bug și Palus Maeotis, care aŭ emigrat și aŭ populat Scythia mică din a dreapta Dunării, nu eraŭ Tauri, ci Scythi.

Nota S 51. Alături cu Scythii locuesc în Scythia Minor Crobyzii și Troglodytii. S. VII, 5, $_{12}$. După Pt. III, 10, $_{9}$ Troglodytii eraŭ supt gura Dunării Peuce (Sînt George), iar Crobyzii în părțile dinspre marea neagră.

Nota S 52. La Haemos și la poalele acestui munte dinspre Dunăre, începînd dela marea neagră spre apus, locuesc Coralli, Bessii și o parte din Maedi și Dantheleti. S. VII, 5, $_{12}$. Din toată discuția lui S. VII, 5—VII, 7, $_{1}$ se vede lămurit că popoarele, despre care spune la VII, 5, $_{12}$

că „locuesc la Haemos și sub poalele luĭ până la Pont, anume Coralliĭ și Bessiĭ și o parte din Maedĭ și din Dantheletĭ“, locuĭaŭ într-adevăr între Haemos și Dunăre, dela Scythia mică spre apus. Numaĭ dela VII, 7, $_1$ începe S. să înșire neamurile care locuesc la sud de Haemos. Prin Haemos S. înțelege toțĭ munțiĭ, care, maĭ spre nord de Rhodope, se găsesc în peninsula balcanică în linie estică-vestică dela marea neagră până la munțiĭ Illyrieĭ. Vezĭ S. VII, Fragmente, 10.

Nota S 53. Bessiĭ se mărginesc cu muntele Rhodope, Paeonia, Autariatiĭ și Dardaniĭ, și ocupă cea maĭ mare parte a munteluĭ Haemos. S. VII, 5, $_{12}$. Această mărginire e dinspre apus spre sud și corăspunde aproape cu granița Serbieĭ sudvestice și sudice, a provincieĭ turceștĭ Kossovo nordestice, și cu a provincieĭ turceștĭ Macedonia nordice și estice, până la latitudinea munteluĭ Rhodope. S. VII, Fragmente, 47 spune că Bessiĭ locuesc la cursul de sus al rîuluĭ Hebros (Marița) și că pe de altă parte sînt vecinĭ cu Odrysiĭ și cu Sapaeiĭ. Sapaeiĭ după S. VII, Fragmente, 43 trăĭaŭ maĭ sus de coasta măriĭ dintre rîul Nestos (actualul Mesta, Carasu) și orașul Maroneia (actualul Maronia), adecă prin munțiĭ Ceal, Caraoglan, Carlîc (din harta luĭ Kiepert). Iar după Herodot VII, 110-112 o parte din Satri se numĭaŭ Bessĭ, ĭar Satriĭ locuĭaŭ pelîngă muntele Pangaeos. Bessapara (=orașul Bessilor) din Itinerarium Antonini 136 este identificat cu Tatar-Bazargic C. I. L. III, pag. 1336. Bessiĭ trăĭaŭ prin urmare, spre răsărit, dela granița fixată maĭ sus, prin toțĭ munțiĭ cîțĭ se întind dela Pangaeos (Bunar-dag) și dela munțiĭ Ceal-Caraoglan-Carlîc spre nord și nordvest (Rhodope, Balcan, munțiĭ din sudvestul Bulgarieĭ, munțiĭ din sudul și sudvestul Serbieĭ, munțiĭ din sudestul Bosnieĭ), pe o lățime spre răsărit cam ca acea dela granița vestică a provincieĭ bulgăreștĭ Rumelia până la Philippopoli. Eĭ aparțineaŭ la patru provinciĭ romane, la Thracia, Moesia Inferior, Moesia Superior și Dalmatia.

Nota S 54. La răsărit de Bessĭ sînt Coralliĭ. S. VII, 5, $_{12}$. A. de bello mithridatico 69 pune pe Corallĭ printre popoarele sarmatice din Europa care aŭ dat ajutor lui Mithridates: „[Din Europa ĭ-aŭ venit în ajutor] dintre Sarmațĭ Regaliĭ, Iazygiĭ și Coralliĭ, ĭar din Thracĭ toate neamurile cîte locuesc la Istru, la Rhodope și la Haemos.“ Co-

rallii depe timpul luĭ S. eraŭ probabil un neam scyth, dintre aceĭ Scythĭ anume care s-aŭ stabilit în Scythia mică de a dreapta Dunăriĭ, vezĭ Nota S 50.

Nota S 55. La apus de Bessĭ sînt o parte din Maedĭ. S. VII, 5, $_{12}$. Maediĭ după S. VII, Fragmente, 36 locuesc spre sud de Agrianĭ, la rîul Strymon: „Strymon izvoreşte dela Agrianĭ, curge prin ţara Maedilor şi Sintilor şi se varsă în mare între teritoriul Bisaltilor şi acel al Odomantilor.“ Veniaŭ, decĭ, în ordine nordică-sudică, lîngă Strymon Agrianiĭ, Maediĭ, Sintiĭ, Bisaltiĭ şi Odomantiĭ. După A. 5 Maediĭ trebue să fi fost vecinĭ cu Dardaniĭ. După P. X, 41 Maediĭ se învecinaŭ cu Macedonia şi eraŭ Thracĭ. După Pt. III, 11, $_{9}$ Maediĭ eraŭ în Thracia dinspre Macedonia maĭ la sud de Bessĭ. T. Livius XL, 22 spune că Philippos V al Macedonieĭ, ca să ajungă la cel maĭ înalt munte din Haemos, de unde auzise că se pot videa şi marea neagră şi marea adriatică şi Dunărea, şi care munte nu poate fi altul decît actualul Vitoş delîngă Sofia, a plecat dela Stobi (puţin la sud de Köprülü), a străbătut ţara Maedilor şi deşerturile dintre ţara Maedilor şi Haemos, şi a ajuns după şepte zile la poalele munteluĭ. Urmează că Maediĭ se întindeaŭ între Dardanĭ la vest şi Bessĭ la răsărit, dela poalele munţilor din nordul provincieĭ turceştĭ Macedonia şi pela răsăritul provincieĭ turceştĭ Kossovo, în sus pănă prin Serbia sudică. Eĭ aparţineaŭ la provinciile romane Thracia şi Moesia Superior.

Nota S 56. La apus de o parte din Maedĭ sînt o parte din Dantheletĭ. S. VII, 5 $_{12}$. După P. XXIV, 6 Philippos V al Macedonieĭ „a năvălit, mergînd prin mijlocul Thracieĭ, asupra Odrysilor, Bessilor şi Dentheletilor“, atingînd ca punct extrem oraşul Philippopolis. După C. LI, 23 Bastarniĭ, dupăce aŭ supus pe Triballĭ, aŭ trecut dela dînşiĭ Haemos în ţara Thracilor Dentheletĭ. T. Livius XL, 22 spune că în drumul dela muntele Vitoş spre Stobi Philippos V al Macedonieĭ a trecut prin ţara Dentheletilor şi apoĭ prin acea a Maedilor. Cînd mersese dela Stobi la Vitoş însă trecuse numaĭ prin ţara Maedilor. La întors a făcut sigur un încunjur, pentru a putea căpăta într-o ţară amică alimente, pentrucă în lagărul luĭ Philippos lipsa alimentelor se simţia foarte tare, ĭar Dentheletiĭ eraŭ aliaţiĭ luĭ Philippos, Maediĭ însă nu. După Pt. III, 11, $_{8}$, $_{9}$ Dentheletiĭ sînt puşĭ alăturĭ

cu Sardiĭ în Thracia şi consideraţĭ ca maĭ apropiaţĭ de cele două Moesiĭ (superior şi inferior) decît Bessiĭ şi Maediĭ, care ar fi maĭ apropiaţĭ de Macedonia. Din toate acestea rezultă că Dentheletiĭ locuĭaŭ maĭ spre nord şi maĭ spre vest de Maedĭ. Eĭ aparţineaŭ la provinciile romane Thracia şi Moesia superior.

Nota S 57. Pe Dasaretĭ şi alte neamurĭ illyre maĭ puţin cunoscute, care se găsĭaŭ între Autariatĭ, Dardanĭ şi Ardiaeĭ, ĭ-aŭ distrus Scordisciĭ, lĭ-aŭ pustiit ţara şi aŭ prefăcut-o într-un codru de nestrăbătut de maĭ multe zile de mărime. S. VII, 5, $_{12}$. Dacă se adauge la acest pustiŭ acel pe care maĭ spre sud îl făcuse Philippos V de o parte şi de alta a munteluĭ Scardos (Şar) P. XXVIII, 8, apoĭ pustíul se întindea aproximativ pe o linie care mergea din mijlocul Bosnieĭ până la munţiĭ Şar.

Nota S 58. Astiĭ (Ἄσται) eraŭ Thraciĭ care locuĭaŭ la Salmydessos. S. VII, 6, $_1$.

Nota S 59. Philippos al luĭ Amyntas îşĭ întinsese influinţa până în ţara Astilor, căcĭ oraşul Calybe (maĭ degrabă Cabyle, ca la P.,= actualul Iambol [Tomaschek]? In harta dela Kalinka este identificat cu Sliwen) de acolo îĭ servia ca loc de exilare pentru răŭ făcătorĭ. S. VII, 6, $_2$.

Nota S 60. Thraciĭ, Illyriĭ şi Epiroţiĭ sînt treĭ neamurĭ deosebite. S. VII, 7, $_1$.

Nota S 61. Macedonia şi Thessalia fac parte fără contestare din Grecia. S. VII, 7, $_1$. Aceasta înseamnă că Macedonia şi Thessalia sînt complect grecizate. Compară Notele S 71, 84.

Nota S 62. Thraciĭ locuesc Macedonia şi cîteva părţi din Thessalia. S. VII, 7, $_1$. Fiindcă tot acolo se spune că Macedonia şi Thessalia eraŭ complect grecizate, apoĭ Thraciĭ din Macedonia şi Thessalia eraŭ complect grecizaţĭ.

Nota S 63. Thesprotiĭ, Cassopaeiĭ, Amphilochiĭ, Molottiĭ şi Athamaniĭ eraŭ neamurĭ epirote, care ocupaŭ părţile de sus ale Acarnanieĭ şi ale Aetolieĭ şi eraŭ complect grecizate. S. VII, 7, $_1$.

Nota S 64. Cele 70 de oraşe prădate de Aemilius Paulus (A. 9) eraŭ după Polybios epirote. S. VII, 7, $_3$.

Nota S 65. Lyncestiĭ şi spre est de dînşiĭ Eordiĭ sînt la calea Egnatia între graniţa vestică a Macedonieĭ şi Edessa. S. VII, 7, $_4$.

Nota S 66. Dela Epidamnos și dela Apollonia spre sud până la sinul ambracic locuesc popoarele epirote. S. VII, 7, $_4$.

Nota S 67. In Macedonia până la Strymon locuesc Macedonenĭ, Paeonĭ și prin munțĭ Thracĭ. S. VII, 7, $_4$.

Nota S 68. Macedoneniĭ, Paeoniĭ, Thraciĭ sînt treĭ neamurĭ deosebite. S. VII, 7, $_4$.

Nota S 69. Dela Strymon până la Bospor și până la Haemos locuesc Thracĭ. S. VII, 7, $_4$.

Nota S 70. Coasta măriĭ negre este locuită de Grecĭ. S. VII, 7, $_4$.

Nota S 71. Coasta Grecieĭ se întinde dela capul Colonnaes până la Struma. S. VII, 7, $_4$. Aceasta înseamnă că Macedonia se considera ca făcînd parte din Grecia, pentrucă era complect grecizată. Compară Notele S 61, 84.

Nota S 72. Uniĭa socotesc la Macedonia, adecă la Grecia (vezĭ Notele S 61, 71, 84) și regiunea dela Struma până la Mesta. S. VII, 7, $_4$. Aceasta înseamnă că și acea regiune era grecizată.

Nota S 73. Dela munțiĭ Cerauniĭ spre sud, în partea despre mare, vin popoarele epirote, întîĭŭ Chaoniĭ, apoĭ Thesprotiĭ și apoĭ Cassopaeiĭ, care și aceștiĭa sînt Thesprotĭ, până la golful ambracic. S. VII, 7, $_5$.

Nota S 74. In dosul Chaonilor, Thesprotilor și Cassopaeilor, începînd dela golful ambracic spre nord, sînt popoarele epirote Amphilochiĭ (aceștiĭa la partea răsăriteană a golfuluĭ ambracic) și la nord de dînșiĭ Molottiĭ, Athamaniĭ, Aethiciĭ, Tymphaeiĭ, Orestiĭ, Paroraeiĭ, Atintaniĭ. S. VII, 7, $_8$.

Nota S 75. Deasupra măriĭ ionice, dela munțiĭ Cerauniĭ spre nord, în partea continentală muntoasă, care se întinde dela Epidamnos și Apollonia spre răsărit, trăesc popoarele illyrice care s-aŭ amestecat cu neamurĭ epirote, și anume Byllioniĭ, Taulantiĭ, Parthiniĭ, Brygiĭ, pelîngă minele de argint dela Damastion Dyestiĭ și Encheleiĭ, care aceștĭ din urmă se maĭ numesc și Sesarethĭ, apoĭ Lyncestiĭ, Deuriopiĭ, Pelagoniĭ, Eordiĭ, Elimeiĭ, Eratyriĭ. S. VII, 7, $_8$. Byllioniĭ eraŭ sigur așezațĭ acolo unde exista coloniea romană Byllis (Gradișta, sudest de Apollonia, pe Aoos, C. I. L. III, 600). Pt. III, 13, $_2$ pune pe Taulantii la orașele Dyrrhachion și Apollonia. Parthiniĭ locuĭaŭ regiunea delîngă Dyrrhachion. C. XLI, 49. Cu totul alțĭ Partinĭ sînt Par-

theni din Pl. N. H. III, 143, care aparțineaŭ la conventus Naroneĭ, și al căror nume este pomenit în epitetul Partinus dat luĭ Jupiter în inscripțiile C. I. L. III 8353 (I. O. M. Partino) și 14613 (I. O. Par[tino]) dela Užice. Aceștĭ din urmă Partini locuĭaŭ probabil pe teritoriul actualeĭ localitățĭ Užice în vestul Serbieĭ. Vezĭ nota editoruluĭ dela C. I. L. III 14613. Cu aceștĭ *Partini* din vestul Serbieĭ sînt poate identicĭ Pertheenatiĭ luĭ Appianos 16, cum vrea editorul dela C. I. L. III 14613, dar Pertheenatiĭ luĭ Appianos ar putea fi identificațĭ tot atît de bine cu *Parthini* dela Dyrrhachion. Lyncestiĭ eraŭ la orașul Heraclea Lyncestis (Bitolia, C. I. L. III, pag. 1321. Pe Pelagonĭ Pt. III, 13, $_{34}$ îĭ pune la orașul Stobi (sudest de Köprülü, acolo unde se varsă Cerna în Vardar). Din țara Brygilor curg rîurĭ care se varsă în Erigon (Cerna) S. VII, 7, $_{8}$. Lacul Damastion, lîngă care eraŭ Dyestiĭ și Encheleiĭ, este pus în legătură cu actuala localitate Argyrocastro de C. Müller, care se bazează pe aceĭa că Lycophron 1017, cînd vorbește de munțiĭ ceraunii, pomenește niște νάπας ἀργυρίζους. După S. VII, 7, $_{9}$ Deuriopiĭ îșĭ avuse orașele pe rîul Erigon (Cerna). Calea Egnatia trecea prin țara Eordilor, dupăce străbătuse întîĭŭ teritoriul Lyncestilor S. VII, 7, $_{4}$. La IX, 5, $_{11}$ S. numește Elimiotae (Ἐλιμιῶται) pe locuitoriĭ regiuniĭ Elimeia și-ĭ așează în vecinătatea Macedonieĭ.

Nota S 76. Nepoata regeluĭ Lyncestilor Arrabaeos purta nume grecesc, Eurydice și a fost mama luĭ Philippos al luĭ Amyntas, tatăl luĭ Alexandru cel mare. S. VII, 7, $_{8}$.

Nota S 77. Toate popoarele epirote și cele illyre amestecate cu Epirotĭ, afară de cîteva dela nord de sinul ionic, aŭ căzut sub stăpînirea Macedonenilor. S. VII, 7, $_{8}$.

Nota S 78. Uniĭa cuprind la Macedonia toate popoarele epirote și pe cele illyre amestecate cu Epirotĭ. S. VII, 7, $_{8}$.

Nota S. 79. Toate popoarele epirote și cele illyre amestecate cu Epirotĭ vorbesc aceĭaș limbă ca și Macedoneniĭ, aŭ acelaș port și acelaș chip de a-șĭ tăĭa părul ca și Macedoneniĭ. S. VII, 7, $_{8}$. Aceasta înseamnă că vorbĭaŭ grecește. Vezĭ Notele S 61, 71, 84.

Nota S 80. Numaĭ cîteva din popoarele epirote și din cele illyre amestecate cu Epirotĭ șĭ-aŭ maĭ păstrat, alăturĭ cu limba grecească, limba națională. S. VII, 7, $_{8}$.

Nota S 81. Epirul și partea sudică a Illyrieĭ dela E-

pidamnos în jos pustiĭ în cea maĭ mare parte pe vremea luĭ Strabon. S. VII, 7, $_{3, 9}$.

Nota S. 82. Prin Stobi are Paeonia eşire spre strîmtoarea prin care curgînd rîul Axios face grea întrarea din Paeonia în Macedonia. S. VII, Fragmente, 4. Prin urmare este probabil că la Veleză-Köprülü trebue să fi fost aşezat oraşul Paeonilor Bylazor, de care vorbeşte P. V, 97.

Nota S 83. Vorbele „se mărgineşte [Paeonia] dinspre mıazăzi cu Autariatiĭ şi Dardaniĭ şi Ardiaeiĭ“, S. VII, Fragmente, 4, trebuesc înţelese în felĭul acela că Paeonia e aşezată în partea despre mĭazăzi a Autariatilor, Dardanilor şi Ardiaeilor. Este apoĭ imposibil de priceput cum s-ar fi putut mărgini Paeonia la nord *direct* cu Ardiaeiĭ şi cu Autariatiĭ. Vorbele luĭ S. trebuesc prin urmare interpretate în felĭul acela că la nord de Paeonia vin Dardanıı şi apoĭ Autariatiĭ şi Ardiaeiĭ.

Nota S 84. „Şi Macedonia e tot Grecie.“ S. VII, Fragmente, 9.

Nota S 85. Graniţa dinspre răsărit a Macedonieĭ, rîul Hebros (Mariţa), fixată de S. VII, Fragmente, 10, trece peste graniţa reală a provincieĭ romane Macedonia, care era rîul Nestus (Mesta, Carasu). S. şi cu această ocazie, ca de obiceĭŭ, nu se pune din punct de vedere al graniţilor administrative, ci din acel al naţionalităţilor. Grecizarea complectă, pe care o mărturiseşte S. (vezĭ Notele S 61, 71, 79, 80, 84) pentru Macedonia, populaţiile epirote şi cele illyre amestecate cu Epiroţĭ, se întindea până la Hebros. Până acolo de altfel stăpînise Perseus, vezĭ S. VII, Fragmente, 47.

Nota S 86. Bottiaeiĭ, unul din popoarele care locuĭaŭ Macedonia, nu eraŭ nicĭ Epiroţĭ, nicĭ Illyrĭ, nicĭ Thracĭ. Işı trăgeaŭ originea din Creta. S. VII, Fragmente, 11. Trebue să fi fost Grecĭ.

Nota S 87. Paeoniĭ eraŭ Thracĭ. S. VII, Fragmente, 11.

Nota S 88. Thraciĭ din Macedonia eraŭ: Pieriĭ (în Pieria şi la muntele Olympos), Paeoniĭ (la rîul Axios), Edoniĭ şi Bisaltiĭ (restul ţăriĭ până la Strymon). S. VII, Fragmente, 11.

Nota S 89. Mygdoniĭ şi Sithoniĭ eraŭ Edonĭ. S. VII, Fragmente 11.

Nota S 90. Chalcidiĭ din Macedonia venise din Euboea. S. VII, Fragmente, 11. Eraŭ Grecĭ.

Nota S 90ª. Magnetiĭ eraŭ în Thessalia de nord, la sud de rîul Peneios.

Nota S 91. La muntele Bermion, la poalele căruĭa era oraşul Beroia (actualul Verria) fusese Thraciĭ Brigĭ, dela care se trag Phrygiĭ din Asia. S. VII, Fragmente, 25, 26.

Nota S 92. Pe coasta măriĭ dela gura rîuluĭ Strymon sînt Dateniĭ. S. VII, Fragmente, 36. Şantierele navale ale Datenilor, despre care se vorbeşte în acest loc, şi numele grecesc al unuĭa din oraşele lor (Neapolis. Celălalt oraş, Daton, are un nume negrec) arată că Dateniĭ eraŭ grecizaţĭ. Dar ce eraŭ eĭ însiş? Thracĭ? In nota dela Scylax 67 C. Müller spune că după Eustathios, într-o notă dela Dionysios Periegetes, Daton (pomenit încă de Herodot) ar fi fost o colonie a Thasienilor. Eustathios Commentarii 517: „Θάσος τὸ Δάτον συνῴκισε."

Nota S 93. Odomantiĭ, Edoniĭ şi Bisaltiĭ locuĭaŭ dincolo de Strymon în regiunea depe lîngă Daton (Eski-Cavala). S. VII, Fragmente, 36. Edoniĭ şi Bisaltiĭ locuĭaŭ decĭ şi de a dreapta şi de a stînga rîuluĭ Strymon. Compară S. VII, Fragmente, 11.

Nota S 94. Strymon izvoreşte din ţara Agrianilor. S. VII, Fragmente, 36.

Nota S 95. Ţara Agrianilor este vecină cu Parorbelia. S. VII, Fragmente, 36. Parorbelia este regiunea depe lîngă muntele Orbelos (actualul Perim Dag).

Nota S 96. Oraşele cu nume greceştĭ din Parorbelia, Eidomene, Callipolis, Orthopolis, Philippopolis, S. VII, Fragmente, 36, arată intensitatea grecizăriĭ până în ceĭ maĭ nordicĭ munţĭ aĭ Macedonieĭ.

Nota S 97. Cum mergĭ spre strîmtoarea prin care curge Strymon, Paeonia este la stînga. S. VII, Fragmente, 36.

Nota S 98. Bisaltiĭ locuesc valea rîuluĭ Strymon dela Amphipolis până la Heracleia, aproximativ înprejurul lacului Tachyno. S. VII, Fragmente, 36.

Nota S 99. Doberiĭ sînt Paeonĭ, situaţĭ în stînga, cum mergĭ dela Heracleia spre mĭazănoapte şi spre strîmtoarea prin care trece Strymon. S. VII, Fragmente, 36. Compară Herodot V, 16.

Nota S 100. Mygdonĭ locuesc pelîngă lacul Bolbe. S. VII, Fragmente, 36.

Nota S 101. Agrianiĭ eraŭ Paeonĭ. S. VII, Fragmente, 36.

Nota S 102. Strymon izvoreşte dela Agrianĭ şi curge prin ţara Maedilor şi Sintilor. S. VII, Fragmente, 36. Findcă până la Heracleia sînt Bisaltiĭ, S. VII, Fragmente, 36, la nord de Bisaltĭ sînt prin urmare Sintiĭ şi la nord de Sintĭ Maediĭ.

Nota S 103. La gura rîuluĭ Strymon sînt de o parte Bisaltiĭ şi de altă parte Odomantiĭ. S. VII, Fragmente, 36. Fiindcă Odomantiĭ nu sînt puşĭ S. VII, Fragmente, 11, printre popoarele din Macedonia, urmează că eĭ trebue să fi fost de a stînga de gura Strumeĭ.

Nota S 104. Fiindcă Paeoniĭ eraŭ consideraţĭ orĭ ca colonĭ orĭ ca colonizatorĭ aĭ Phrygienilor, S. VII, Fragmente, 38, urmează că eĭ eraŭ Thracĭ.

Nota S 105. Pelagoniĭ sînt Paeonĭ. S. VII, Fragmente, 38.

Nota S 106. Paeoniĭ se întindeaŭ odată până în Pieria. S. VII, Fragmente, 38.

Nota S 107. Paeoniĭ ocupaŭ pe vremea luĭ S. o mare parte a Macedonieĭ. S. VII, Fragmente, 41.

Nota S 108. Paeoniĭ aŭ avut odată sub stăpînirea lor Crestonia, ţara Mygdonilor, ţara Agrianilor până la Pangaeos. S. VII, Fragmente, 41. Pentru Crestonĭ vezĭ H. VII, 124.

Nota S 109. Abdera fusese locuită de Thraciĭ Bistonĭ. S. VII, Fragmente, 43.

Nota S 110. Numele Bistonis al actualuluĭ lac Buru-Göl, S. VII, Fragmente, 43, arată că lîngă dînsul locuĭaŭ Bistoniĭ.

Nota S 111. Ciconiĭ locuesc la oraşele actuale Maronia şi Ismara. S. VII, Fragmente, 43.

Nota S 112. Spre nord de Ciconĭ locuesc Sapaeiĭ. S. VII, Fragmente, 43.

Nota S 113. Thraciĭ Sinti locuise în insula Lemnos. S. VII, Fragmente, 45.

Nota S 114. Neamurile thrace din Thracia sînt 22 la număr. S. VII, Fragmente, 47. Prin Thracia S. înţelege ţara care se întinde spre răsărit de Strymon până la Bospor şi la nord până la Haemos. Vezĭ S. VII, 7, $_4$.

Nota S 115. Pe vremea luĭ S. Thraciĭ eraŭ slăbiţĭ tare, dar tot puteaŭ pune pe piciŏr de războĭŭ până la 15000 de călăreţĭ şi 200000 de pedestraşĭ. S. VII, Fragmente, 47.

Nota S 116. Perseus stăpînise până la Hebros şi până

la orașul depe Hebros Kypsela. Tot acest teritoriŭ l-aŭ luat în stăpînire Romanii după învingerea luĭ Perseus. S. VII, Fragmente, 47.

Nota S 117. Pe Hebros spre nord locuesc întîiŭ Corpilii, apoĭ Brenii, apoĭ Bessii. Aceștĭ din urmă sînt vecinĭ cu Odrysiĭ și cu Sapaeiĭ. S. VII, Fragmente, 47.

Nota S 118. Astiĭ aveaŭ de capitală Bizye (actualul Viza). S. VII, Fragmente, 47.

Nota S 119. Sub numele maĭ cuprinzător de Odrysĭ se înțeleg toțĭ Thraciĭ dinspre mare dela Hebros și Cypsela până la Odessos. S. VII, Fragmente, 47. Compară ce spune P., Fragmenta ex Suida XIV, că Dromichaetes era regele Odrysilor.

Nota S 120. Breuniĭ, neam illyr, care trăĭaŭ alăturĭ de Vindelicĭ și de Noricĭ S. IV, 6, $_8$, eraŭ după Pt. II, 13, $_1$ în Vindelicia, probabil, după C. Müller, la actualiĭ munțĭ din Tyrol Brenner, care li păstrează numele.

Nota S 121. Popoarele illyre (Breuniĭ, Genauniĭ), bine deosebite de cele vindelice și norice, începeaŭ deja din Vindelicia. S. IV, 6, $_8$.

Nota S 122. Țara Geților se mărginĭa la apus cu Germania, la sud cu Istrul, la mĭazănoapte cu codrul hercynian. S. VII, 3, $_1$.

Nota S 123. Getiĭ sînt Thracĭ. S. VII, 3, $_2$.

Nota S 124. Mysiĭ sînt Thracĭ. Pe vremea luĭ S. se numĭaŭ Moesĭ. S. VII, 3, $_2$.

Nota S 125. Getiĭ și Mysiĭ locuĭaŭ de ambele părțĭ ale Istruluĭ. S. VII, 3, $_2$.

Nota S 126. Dela Mysiĭ din Europa îșĭ trag originea Mysiĭ din Asia. S. VII, 3, $_2$.

Nota S 127. Phrygiĭ sînt Brigĭ, neam thrac. S. VII, 3, $_2$.

Nota S 128. Mygdoniĭ, Bebryciĭ, Maedobithyniĭ, Bithyniĭ, Thyniĭ, Mariandyniĭ sînt Thracĭ. S. VII, 3, $_2$.

Nota S 129. Scythĭ, Sarmațĭ și Bastarnĭ trăesc pe timpul luĭ S. amestecațĭ cu Thraciĭ, și cu Thraciĭ din a dreapta Istruluĭ, și încă maĭ mult cu ceĭ din a stînga fluvĭuluĭ. S. VII, 3, $_2$.

Nota S 130. Cu Thraciĭ din a dreapta Istruluĭ trăesc amestecate și neamurĭ celte, anume Boĭ, Scordiscĭ și Tauriscĭ. S. VII, 3, $_2$. Din S. V, 1, $_6$, unde se spune că Boiĭ, dupăce aŭ fost alungațĭ de Romanĭ din Italia, s-aŭ refugiat la Tau-

riscii dela Istru, cu care înpreună aŭ purtat războae contra Dacilor, şi din S. VII, 5, $_{2}$, unde se spune că rîul Tisa despărţise pe Dacĭ de Boĭ şi de Tauriscĭ, rezultă că Boiĭ şi Tauriscii locuise, înainte de a fi distruşĭ de Dacĭ, în Pannonia inferior, şi anume în partea nordică a Pannonieĭ inferior, căcĭ în partea sudică a aceşteĭ provinciĭ trăĭaŭ Scordisciĭ, S. VII, 5, $_{12}$. Dar, macarcă la S. V, 1, $_{6}$ se spune că Boiĭ şi Tauriscii ar fi fost distruşĭ de Dacĭ (ἀπώλοντο πανεθνεί), tot maĭ rămăsese dintr-înşiĭ, deoarece pe vremea luĭ S. trăĭaŭ încă amestecaţĭ cu Thracĭ. Tot aşa afirmarea dela S. VII, 5, $_{2}$ cum că Daciĭ ar fi stîrpit şi pe Scordisciĭ din sudul Pannonieĭ inferior, este exagerată, căcĭ pe vremea luĭ S. trăĭaŭ încă amestecaţĭ cu Thracĭ. Faptul că Boiĭ, Tauriscii şi Scordiscii trăĭaŭ amestecaţĭ cu Thracĭ *de a dreapta* Dunăriĭ, probează că teritoriul dintre Dunăre şi Tisa aparţinea pe vremea luĭ S. excluziv Dacilor, numaĭ dacă nu va admite cineva că poziţiea acelor locurĭ şi rîurĭ nu era tocmaĭ clară în mintea luĭ Strabon.

Nota S 131. Mysiĭ din Europa cunoscuţĭ deja de Homer, Il. XIII, 3. S. VII, 3, $_{2}$.

Nota S 132. Mysiĭ eraŭ sobri, religioşĭ şi liniştiţĭ, după Posidonios. S. VII, 3, $_{3}$.

Nota S 133. Thraciĭ eraŭ necumpătaţĭ şi poligamĭ, după mărturisirea însăş a unuĭ Get dintr-o comedie a luĭ Menandros. S. VII, 3, $_{4}$.

Nota S 134. Până în timpurile luĭ S. regiĭ Geţilor aveaŭ cîteun preot consilier care trecea drept zeŭ. S. VII, 3, $_{5}$.

Nota S 135. Pe vremea luĭ S. dincolo de Mysĭ, de Thracĭ şi de Geţĭ (care sînt enumeraţĭ ca neamurĭ a parte) trăĭaŭ Hamaxoeciĭ şi Nomaziĭ, care se hrănĭaŭ cu brînză şi cu lapte de animale, maĭ ales de ĭapă, nu ştiaŭ ce vrea să zică a strînge avere şi nicĭ negustoriea n-o cunoşteaŭ, ci schimbaŭ numaĭ marfă cu marfă. S. VII, 3, $_{7}$.

Nota S 136. Hamaxoeciĭ şi Nomaziĭ, în afară de sabie şi de pahar, toate le aŭ în comun, în special fimeile şi copiiĭ. S. VII, 3, $_{7}$.

Nota S 137. Alexandru cel mare a făcut o expediţie contra Thracilor de dincolo de Haemos şi a năvălit în ţara Triballilor, care se întindeaŭ până la Istru şi până la insula din Istru Peuce. Geţiĭ locuĭaŭ de a stînga Istruluĭ. In insula Peuce se refugiase regele Triballilor. Alexandru a

ajuns până la Peuce, dar n-a putut pătrunde în insulă din lipsă de vase. A trecut însă Dunărea şi a cuprins un oraş al Geţilor. Apoĭ s-a retras, dupăce a primit darurĭ dela Geţĭ şi dela Triballĭ. S. VII, 3, $_8$.

Nota S 138. In timpul expediţieĭ contra Thracilor de dincolo de Haemos Alexandru a fost întîmpinat de Celţiĭ dela marea adriatică, cu care a legat prietenie. Celţiĭ ĭ-aŭ spus că nu se tem de nimenĭ, decît numaĭ de cer să nu cadă pe dînşiĭ. S. VII, 3, $_8$.

Nota S 139. Dromichaetes, regele Geţilor, a prins viŭ pe Lysimachos (a. Chr. 292), cînd acesta făcuse o expediţie contra luĭ, l-a făcut să vadă sărăciea sa şi a poporuluĭ săŭ, l-a sfătuit să nu se maĭ războĭască cu asemenea oamenĭ, apoĭ l-a ospătat şi ĭ-a dat drumul. S. VII, 3, $_8$.

Nota S 140. După Ephoros Scythiĭ şi Sarmatiĭ nu duc toţĭ acelaş fel de viaţă. In vreme ce uniĭ sînt antropofagĭ, alţiĭ nu mînîncă nicĭ carne de animale. S. VII, 3, $_9$.

Nota S 141. Pe vremurile luĭ S. Aelius Catus a strămutat de peste Istru 50000 de Geţĭ în Thracia. Aceştĭ Geţĭ trăĭaŭ, pecînd scria S., în Thracia, se numĭaŭ însă Moesĭ. S. VII, 3, $_{10}$. In Monumentum Ancyranum c. 30 (C. I. L. III) Augustus spune că armata sa a trecut Dunărea şi a silit neamurile dace să se supună poporuluĭ roman, dupăce Pannoniĭ aŭ fost supuşĭ prin legatul săŭ Ti. Nero. Expediţiea luĭ Aelius Catus, decĭ, contra Geţilor din a stînga Dunăriĭ şi strămutarea de către el a 50000 de Geţĭ în Thracia aŭ trebuit să aĭbă loc între aniĭ p. Chr. 9, cînd aŭ fost supuşĭ Pannoniĭ (Vezĭ Notele C 61, 62, 63), şi 14, cînd a murit Augustus. Aelius Catus trebue să fie Sex. Aelius, care a fost consul p. Chr. 4. Fiindcă S. scria probabil între aniĭ p. Chr. 5-9 (vezĭ Nota S. 15), apoĭ urmează că expediţiea luĭ Aelius Catus a avut loc la anul p. Chr. 9.

Nota S 142. Geţiĭ vorbesc aceĭaş limbă cu Thraciĭ. S. VII, 3, $_{10}$.

Nota S 143. Boirebistas a sfărmat pe Celţiĭ cîţĭ trăĭaŭ printre Thracĭ şi printre Illyrĭ (vezĭ S. VII, 5, $_2$), şi a stîrpit pe Boiĭ de sub regele Critasiros şi pe Tauriscĭ (vezĭ S. VII, 5, $_2$; VII, 3, $_2$; şi Nota S 130). Trecea fără frică Istrul şi prăda pân la Macedonia şi pân în Illyria. Avea ca consilier pe Decaeneos, care trecea drept zeŭ. Boirebistas a domnit peste toţĭ Geţiĭ şi ĭ-a convins să stîrpească viile.

Maĭ înainte de a trimete Romanii oştire înpotrivă-ĭ a fost răsturnat printr-o răscoală şi Geţiĭ s-aŭ disfăcut în patru state deosebite. Pe vremea luĭ S. eĭ eraŭ disfăcuţĭ în cincĭ state. Acesta fusese de altfel un obiceĭŭ al Geţilor totdeauna, se unĭaŭ cîteodată adecă pentru scurtă vreme într-un stat şi apoĭ se disfăceaŭ în maĭ multe state. S. VII, 3, $_{11}$. Intr-o inscripţie pusă în onoarea concetăţeanuluĭ lor Acornion Dionysiu decătră locuitoriĭ oraşuluĭ Dionysopolis (Balcic) la anul 48 a. Chr. (Kalinka 95) se spune că Byrebistas (Βυρεβίστα, Βυραβείστα) a fost cel dintîĭŭ şi cel maĭ mare dintre regiĭ din Thracia, că a stăpînit toată ţara şi de dincolo [de a stînga] şi de dincoace [de a dreapta] de Dunăre şi că a trimes ca delegat la Cn. Pompeius pe Acornion. Acornion, care era în mare favoare la regele Byrebista şi profita de această favoare ca să apere interesele oraşuluĭ săŭ natal, s-a întîlnit cu Cn. Pompeius pe lîngă Heraclea Lyncestis în Macedonia (Bitolia) şi a stabilit legăturĭ prieteneştĭ între dînsul şi Byrebistas, cu care ocazie a căutat să cîştige bunăvoinţa luĭ Pompeius şi pentru patriea sa Dionysopolis. Aceste lucrurĭ s-aŭ petrecut la anul a. Chr. 49. Byrebistas a fost răsturnat înainte de expediţiea contra Geţilor a luĭ M. Crassus (a. Chr. 29, C. LI, 23-27), cînd Geţiĭ eraŭ dispărţiţĭ în maĭ multe state.

Nota S 144. Din vechime Geţiĭ aŭ fost disfăcuţĭ în doŭă, în Geţĭ (ceĭ dinspre Pont şi dinspre răsărit), şi în Dacĭ (ceĭ dinspre Germania şi dinspre izvoarele Istruluĭ). S. VII, 3, $_{12}$.

Nota S 145. Daco-Geţiĭ pe vremea luĭ S. eraŭ slăbiţĭ tare din cauza discordiilor interne şi a războaelor cu Romaniĭ, dar tot maĭ puteaŭ pune pe picĭor de războĭŭ păn la 40000 de oamenĭ. S. VII, 3, $_{12}$.

Nota S 146. Pe rîul Marisos (Mureşul şi partea Tiseĭ dela vărsătura Mureşuluĭ până la Dunăre) îşĭ transportaŭ Romaniĭ aparatul de războĭŭ contra Dacilor. S. VII, 3, $_{13}$.

Nota S 147. Până la cataracte, începînd dela izvoare, rîul se numeşte Danuvios, dela cataracte în jos se numeşte Istros. S. VII, 3, $_{13}$.

Nota S 148. Daciĭ şi Geţiĭ aŭ aceĭaş limbă. S. VII, 3, $_{13}$.

Nota S 149. Geţiĭ se strămută cînd de a dreapta cînd de a stînga Istruluĭ. S. VII, 3, $_{13}$.

Nota S 150. Geţiĭ s-aŭ amestecat cu Thraciĭ şi cu Mysiĭ. S. VII, 3, $_{13}$. Să se observe că Thraciĭ sînt număraţĭ ca un neam aparte.

Nota S 151. Triballiĭ sînt Thracĭ. Eĭ aŭ primit, ca şi Geţiĭ, emigranţĭ din a stînga Dunăriĭ. S. VII, 3, $_{13}$.

Nota S 152. Scythiĭ, Sarmatiĭ şi Bastarniĭ dovedĭaŭ adesea pe Geţiĭ din a stînga Dunăriĭ, care fugĭaŭ atuncĭ de a dreapta fluvĭuluĭ. Scythiĭ, Sarmatiĭ şi Bastarniĭ treceaŭ însă Dunărea după dînşiĭ şi uniĭa se stabilĭaŭ chĭar de al binelea prin insule şi prin Thracia. Din partea dinspre apus făceaŭ presiune asupra Dacogeţilor Illyriĭ. S. VII, 3, $_{13}$.

Nota S 153. Pe timpul luĭ S. Dacogeţiĭ, care fusese nu de mult aşa de puternicĭ, că puteaŭ pune pe picĭor de războĭŭ până la două sute de miĭ de oamenĭ, slăbise atît de mult că nu puteaŭ avea maĭ multă oştire decît de patruzecĭ de miĭ, şi eraŭ pe punctul de a se supune Romanilor. S. VII, 3, $_{13}$.

Nota S 154. Pecînd scria S., Dacogeţiĭ nu se supusese încă Romanilor numaĭ pentrucă maĭ trăgeaŭ nădejde în Germanĭ, cu care Romaniĭ se aflaŭ în războĭŭ. S. VII, 3, $_{13}$. Aceasta nu putea fi decît în anul p. Chr. 9, cînd după dezastrul luĭ Varus a fost trimes Tiberius contra Germanilor.

Nota S 155. Cu toată emendarea textuluĭ prin adăogirea vorbelor Γετῶν καὶ între μεταξὺ δὲ şi τῆς ποντικῆς θαλάττης S. VII, 3, $_{14}$ înţelesul „între Geţĭ şi marea Pontuluĭ care se întinde dela Istru până la Tyras este pustiul Geţilor“ nu-ĭ clar. Probabil trebue înţeles că „pustiul Geţilor se întinde dela Istru din ţara Geţilor până la Nistru“, adecă dela Prut până la Nistru, în Basarabia de sud, în Bugeac.

Nota S 156. In Basarabia de sud, unde era pustiul Geţilor, a fost prins Lysimachos de Dromichaetes. S. VII, 3, $_{14}$.

Nota S 157. Bastarniĭ stăpînesc insula Peuce. S. VII, 3, $_{15}$.

Nota S 158. Între Bug şi Dunăre este în partea de jos, dinspre mare, pustiul Geţilor; maĭ sus de acesta, adecă maı spre nord, sînt Tyregetiĭ; maĭ la nord de Tyregetĭ sînt Sarmaţiĭ Iazygĭ şi Sarmaţiĭ regeştĭ; maĭ la nord de Sarmaţĭ sînt Urgiĭ. Toate aceste popoare, care sînt nomade, ajung în emigraţiile lor până la Dunăre şi adeseorĭ trec Dunărea şi se stabilesc pe ambele malurĭ ale fluvĭuluĭ. S. VII, 3, $_{17}$.

Nota S 159. Vecinĭ cu Tyregetiĭ şi cu Germaniĭ sînt Bastarniĭ. S. VII, 3, $_{17}$.

Nota S 160. Bastarniĭ sînt probabil Germanĭ. S. VII, 3, $_{17}$.

Nota S 161. Bastarniĭ se împart în maĭ multe neamurĭ: Atmonĭ, Sidonĭ, Peucinĭ, Roxolanĭ. S. VII, 3, $_{17}$. Peuciniĭ eraŭ la gurile Dunăriĭ Pt. III, 10, $_{9}$ şi-şi trăgeaŭ numele dela insula Peuce ocupată de dînşiĭ.

Nota S 162. Roxolaniĭ trăesc în cîmpiile dintre Don şi Bug. S. VII, 3, $_{17}$. După Tacitus H. I, 79 Roxolaniĭ eraŭ Sarmaţĭ („Rhoxolani sarmatica gens“) şi aŭ făcut în Moesia [adecă Moesia Inferior] doŭă invaziĭ în doŭă ĭernĭ consecutive, în ĭarna anuluĭ 67-68, cînd aŭ ucis doŭă cohorte romane, şi în acea a anuluĭ 68-69, cînd aŭ năvălit în număr de noŭă miĭ de călăreţĭ, dar aŭ fost distruşĭ de o legiune romană întărită cu trupe auxiliare.

§ 52. Nota Pt. 1. Derriopiĭ, probabil greşit în loc de Adriopiĭ (Ἀδρίοπες), cum stă scris în harta luĭ Pt., locuĭaŭ în regiunea oraşuluĭ Adra, actualul Medvigje în Bucoviţa, astfel că Adriopiĭ ocupaŭ teritoriul pe care-l ocupă actualmente Bukovčaniĭ între rîurile Zrmanja şi Krka. Jelić 206. Pt. II, 17, $_{8}$.

Nota Pt 2. Derriĭ locuĭaŭ probabil la sudest de Adriopĭ, pelîngă actualul oraş Drniş, în numele căruĭa se păstrează amintirea despre dînşiĭ. Jelić 206. Pt. II, 17, $_{8}$.

Nota Pt 3. Dindariĭ eraŭ la răsărit de Adriopĭ, la graniţa Bosnieĭ, la munţiĭ Dinara, în numele cărora se păstrează poate amintirea lor. Jelić 206. Pt. II, 17, $_{8}$.

Nota Pt 4. Ceauniĭ eraŭ la răsărit de Derrĭ. După Jelić 207 Ceauniĭ ar fi ocupat nordestul Bosnieĭ şi ar fi ajuns spre vest până la actualele localităţĭ Foĭniţa şi Creşevo. Aceasta nu rezultă din vorbele luĭ Pt. de fel. Pt. II, 17, $_{8}$.

Nota Pt 5. Poziţiea faţă uniĭ de alţiĭ a Adriopilor, Derrilor, Dindarilor şi Ceaunilor, şi fixarea lor pe teren, aşa cum s-a arătat în notele precedente, prezintă greutăţĭ numaĭ din punct de videre al Mazaeilor, pentrucă după Pt. II, 17, $_{8}$ aceste patru popoare ar fi aşezate spre est de Mazaeĭ, ĭar Mazaeiĭ foarte probabil ocupaŭ regiunea dela rîurile Vrba, Vrbanĭa şi ajungeaŭ spre răsărit până la rîul Bosna. Vezĭ Nota S 14. Nu este alt ceva de făcut decît să admitem o lipsă de precizie în chipul de a se exprima al luĭ Pt.

Nota Pt 6. Melcomenii eraŭ la răsărit de Daursĭ. Pt. II, 17, $_{8}$. Daursiĭ eraŭ la răsărit de Ardiaeĭ şi Pleraeĭ, ale căror poziţiĭ le ştim relativ bine. Nota S 29. Dificultatea este numaĭ că, învremece S. pune pe Daorizĭ (=Daursĭ) la răsărit de Ardiaeĭ, Pt. pune, din contra, pe Vardaeĭ (=Ardiaeĭ) la răsăritul Daursilor. Trebue să admitem şi de astă dată o lipsă de precizie în chipul de a se exprima al luĭ Pt. Pe Melcomenĭ Jelić 207 îĭ numeşte Comenĭ din cauză că în cele maĭ multe manuscripte, şi în hartă, sînt variantele μὲν Κόμενοι, μὲν Κομένιοι, Κομένιοι. Formele Meromenni a luĭ A. 16 şi Melcomanni a luĭ Plinius Naturalis historia XXVI, 23 (citat de Jelić) probează că variantele μὲν Κόμενοι, μεν Κομένιοι, Κομένιοι sînt greşelĭ. Harta luĭ Pt. pune pe Κομένιοι la vest de Vardaeĭ.

Nota Pt 7. Dacă ţinem socoteală numaĭ de Vardaeĭ, a căror poziţie o cunoaştem relativ bine, Nota S 16, Narensiĭ şi Sardiotiĭ eraŭ la răsărit de dînşiĭ. Pt. II, 17, $_{8}$. Narensiĭ trebŭe să fi fost, fireşte, lîngă rîul Naron (Narenta), dela care-şĭ trăgeaŭ şi numele. Sardiotiĭ după harta luĭ Pt. eraŭ la nord de Narensĭ; probabil pelîngă vechĭul oraş Sarite, actualul Podgradine, puţin la răsărit de izvoarele rîuluĭ Unaţ (Sardiotĭ=*Saritiotĭ?), al căruĭ nume s-a păstrat şi până astăzĭ în numele munţilor Staretina planina dela sud de Podgradine. Jelić 207.

Nota Pt 8. Siculotiĭ eraŭ la nord de Docleatĭ Pt. II, 17, $_{8}$, decĭ prin actualul Montenegro. După harta luĭ Pt. însă eĭ locuĭaŭ între Traŭ şi rîul Cetina, la oraşul Sicun (Σικοῦν, numit Siculi la Plinius Naturalis historia III, 22 [26] C. I. L. III pag. 305). Jelić 208.

Nota Pt 9. Docleatiĭ Pt. II, 17, $_{8}$, foarte cunoscuţĭ şi din inscripţiĭ, eraŭ la oraşul Doclea, actualul Duke lîngă Podgoriţa în Montenegro.

Nota Pt 10. Scirtoniĭ eraŭ prin apropiere de Docleatĭ şi de Pirustĭ, lîngă Macedonia. Pt. II, 17, $_{8}$. Cunoscuţĭ din diploma militară LXII, C. I. L. III pag. 1987. Scirtari in conventu naronensi la Plinius Naturalis historia, III, 22, 143; Scirtiana în Itinerarium Antonini, 27 de miĭ de paşĭ dela Lychnidus (Ochrida). C. I. L. III, pag. 1987. Probabil la muntele (homonym?) Scardos, actualul Şar. Jelić 208.

Nota Pt 11. Tricornensiĭ locuesc in partea dinspre Dalmatia a Moesieĭ superior. Pt. III, 9, $_{2}$. La oraşul Tricor-

nion Pt. III, 9, $_3$, pe lîngă actualul Groţca, pe Dunăre între Belgrad şi Morava. Ptolemaei Tabulae. Probabil Celţĭ, Holder, 1950.

Nota Pt 12. Mysiĭ locuesc în Moesia superior spre rîul Ciambros, actualul Gibriţa-Ţibriţa, care se varsă în Dunăre la oraşul Gibra-Ţibar, în faţa bălţiĭ Nedeĭa din Oltenia. Pt. III, 9, $_2$.

Nota Pt 13. Intre Tricornensĭ şi Mysĭ locuesc în Moesia superior de nord Picensiĭ. Pt. III, 9, $_2$. In regiunea aceasta era rîul Pincus, actualul Pek, şi oraşul Pincus, actualul Gradişte, C. I. L. III pag. 1447. De unde se vede că adevăratul nume al poporuluĭ trebue să fi fost Pincensii. Probabil Celţĭ, Holder 1004.

Nota Pt 14. Crobyziĭ locuesc în Moesia Inferior la marea neagră spre vest de gurile Dunăriĭ. La nord de Crobyzĭ trăesc Oitensiĭ şi Obulensiĭ. Pt. III, 10, $_9$.

Nota Pt 15. Demensiĭ Pt. III, 10, $_9$ eraŭ la oraşul Dimus, actualul Beleni între Nicopol şi Şviştov. C. I. L. III, pag. 2091 No. 12363.

Nota Pt 16. Piarensiĭ Pt. III, 10, $_9$ =*Appiarenses, la oraşul Appiaria, actualul sat Rĭahovo la Dunăre la mijlocul distanţeĭ dintre Rusciuc şi Turtucaĭa. C. I. L. III pag. 2099.

Nota Pt 17. Britolagiĭ locuesc în sudul Moldoveĭ dela Siret până la Prut, şi în sudul Basarabieĭ dela Prut până la gura Dunăriĭ. Pt. III, 10, $_{13}$. Probabil Celţĭ, judecînd după nume. Vezĭ Holder pag. 550. In ce legătură vor fi stat Britolagiĭ cu celelalte neamurĭ celte din Illyric nu pot să ştiŭ. Se pare că în secolul IV a. Chr., cînd aŭ năvălit Celţiĭ dinspre apus în peninsula balcanică, în special în secolul III, cînd aŭ invadat Macedonia şi Grecia (Vezĭ Galli sub § 54), o parte din eĭ s-aŭ scurs pelîngă Dunăre şi marea neagră spre răsărit până pela Bug şi Dnipru, căcĭ într-o inscripţie greacă dela Olbia (la gura Buguluĭ) din secolul III a. Chr. (la Pârvan, Zidul cetăţiĭ Tomi, pag. 10) se vorbeşte de un atac îndreptat contra aceşteĭ cetăţĭ din partea Galatilor, ĭar Iustinus l. XXV cap. 1 povesteşte că "Galliĭ care rămăsese acasă [în Pannonia] după plecarea luĭ [Belgius] şi a luĭ Brennus aŭ năvălit în ţara Geţilor şi a Triballilor, pe ale căror oştirĭ le-aŭ învins [pela a. Chr. 277]." O rămăşiţă din aceĭ Celţĭ vor fi fost Britolagiĭ. Tot

acestor Celţĭ se datoreşte probabil originea oraşelor din Scythia Minor Noviodunum (Isaccea) şi Arrubium (Măcin).

Nota Pt 18. Arpiĭ locuesc pe coasta măriĭ dincolo de gura de nord a Dunăriĭ până la Dnipru. Pt. III, 10, $_{13}$.?

Nota Pt 19. La nord de Britolagĭ şi Arpiĭ trăesc Sarmatiĭ Tyrangetĭ. Pt. III, 10, $_{13}$.= Tyregetiĭ luĭ S. VII, 3, $_{17}$.

§ 53. Nota C 1. La anul a. Chr. 234 Agron, regele Illyrilor, murise de curînd. C. Fragmente, 151.

Nota C 2. La anul a. Chr. 234 domnĭa peste Illyrĭ Pinnes, ficĭorul luĭ Agron, sub tutela maĭcăsa vitrigă Teuta. C. Fragmente, 151.

Nota C 3. Ardiaeiĭ eraŭ poporul dominant în regatul illyr al luĭ Agron. C. Fragmente, 151.

Nota C 4. Ardiaeiĭ făceaŭ prădăcĭunĭ pe mare. C. Fragmente, 151.

Nota C 5. Issaeiĭ, atacaţĭ de Ardiaeĭ, aŭ trecut de partea Romanilor, a. Chr. 234. C. Fragmente, 151.

Nota C 6. Demetrios Pharios a trecut de partea Romanilor a. Chr. 234. C. Fragmente, 151.

Nota C 7. Teuta, după o scurtă domnie, părăseşte puterea a. Chr. 234. C. Fragmente, 151.

Nota C 8. La anul a. Chr. 219 Demetrios Pharios era epitropul luĭ Pinnes, ficĭorul luĭ Agron, şi ţinea în căsătorie pe mama luĭ Pinnes, Triteuta, soţiea luĭ Agron, de care acesta se despărţise pentru a lua pe Teuta. C. Fragmente, 46.

Nota C 9. La anul a. Chr. 219 Teuta murise. C. Fragmente, 46.

Nota C 10. La anul a. Chr. 219 Demetrios Pharios s-a răzvrătit contra Romanilor. C. Fragmente, 46.

Nota C 11. La anul a. Chr. 219 Demetrios Pharios a atacat Issa. C. Fragmente, 46.

Nota C 12. Provinciile, pe care Caesar după consulat le căpătase spre guvernare, eraŭ Gallia cisalpină şi Illyricul, a. Chr. 59. C. XXXVIII, 8.

Nota C 13. La anul a. Chr. 59 proconsulul Macedonieĭ Antonius a devastat teritorĭul Dardanilor, dar a fost învins de dînşiĭ. C. XXXVIII, 10.

Nota C 14. La anul a. Chr. 59 Mysiĭ eraŭ în legăturĭ de alianţă cu Romaniĭ. C. XXXVIII, 10.

Nota C 15. La anul a. Chr. 59 proconsulul Macedonieĭ Antonius atacă pe Mysĭ, macarcă eraŭ aliaţiĭ Roma-

nilor, li devastează ţara şi pătrunde până la oraşul grecesc Istros, actualul Caranasuf în Dobrogia, unde a fost însă bătut şi fugărit de Bastarnĭ, care venise Mysilor în ajutor. C. XXXVIII, 10.

Nota C 16. La anul a. Chr. 59 Mysiĭ trăĭaŭ până pela oraşul Istros. C. XXXVIII, 10.

Nota C 17. La anul a. Chr. 59 Bastarniĭ eraŭ la gurile Dunăriĭ. C. XXXVIII, 10.

Nota C 18. La anul a. Chr. 49 Dalmatia a fost teatrul războĭuluĭ civil dintre M. Octavius şi L. Scribonius Libo, partizaniĭ luĭ Pompeius, şi P. Cornelius Dolabella, partizanul luĭ Caesar. C. XLĬ, 40.

Nota C 19. Teritoriul dela Dyrrhachion fusese odată al Illyrilor Parthinĭ. C. XLI, 49 supt anul a. Chr. 48. Aceasta înseamnă că la anul a. Chr. 48 nu maĭ eraŭ Parthinĭ pe teritoriul dela Dyrrhachion.

Nota C 20. Cu toate acestea, dacă teritoriul însuş al oraşuluĭ Dyrrhachion nu maĭ era ocupat de Parthinĭ la anul a. Chr. 48, Parthiniĭ ocupaŭ încă la această epocă ţara de prin prejur. C. XLIĬ, 10.

Nota C 21. Parthiniĭ eraŭ de partea luĭ Caesar în războĭul civil dintre acesta şi Pompeius. C. XLII, 10.

Nota C 22. La anul a. Chr. 42 Illyria supusă Romanilor avea un guvernator a parte, pe Vatinius. C. XLVII, 21.

Nota C 23. La anul a. Chr. 40 Dalmatia a făcut parte, ca provincie, din domeniul triumviruluĭ Caesar Octavianus. C. XLVIII, 28.

Nota C 24. La anul a. Chr. 39 s-aŭ răsculat Illyriĭ Parthinĭ, dar aŭ fost domoliţĭ de Pollio. C. XLVIII, 41.

Nota C 25. Inainte de anul a. Chr. 35-34 Salassiĭ, Iapydiĭ, Tauriscii şi Liburniĭ nu se purtase cuviincĭos faţă de Romanĭ, refuzase să plătească tributul şi făceaŭ şi incursiĭ pe teritoriile învecinate. C. XLIX, 34. Aceasta înseamnă că Salassiĭ, Iapydiĭ, Tauriscii şi Liburniĭ devenise tributarĭ Romanilor înainte de anul a. Chr. 35.

Nota C 26. La aniĭ a. Chr. 35-34 Augustus a supus fără mare greutate pe Iapydiĭ de dincoace de munţĭ, şi cu mare greutate pe Iapydiĭ de dincolo de munţĭ, al căror oraş Metulon a fost incendiat. C. XLIX, 35.

Nota C 27. La aniĭ a. Chr. 35-34, dupăce a supus pe Iapydĭ, Augustus a mers contra Pannonilor, care nu-ĭ fă-

cuse niciun neajuns, li-a devastat ţara şi a ajuns până la Siscia (Sissek), pe care a supus-o după o îndelungată rezistenţă pe apă şi pe uscat a locuitorilor. Dupăce a căzut Siscia, restul Pannonieĭ s-a supus şi el Romanilor. C. XLIX, 36-37.

Nota C 28. Pannoniĭ locuesc lîngă Dalmatia şi la Istru, dela Noric începînd până la Mysia din Europa. C. XLIX, 36.

Nota C 29. Paeoniĭ sînt un popor şi Pannoniĭ alt popor. C. XLIX, 36.

Nota C 30. Paeoniĭ locuesc la muntele Rhodope şi pelîngă Macedonia până la mare. C. XLIX, 36.

Nota C 31. Pannoniĭ pe eĭ însiş se numesc astfel. C. XLIX, 36.

Nota C 32. Augustus în expediţiea luĭ contra Pannonilor din aniĭ a. Chr. 35-34, la asedĭul Sisciei, s-a servit de vase, pe care soţiĭ Romanilor dela Dunăre le făcuse, şi pe care Romaniĭ le-aŭ dus în sus pe Dunăre şi apoĭ din Dunăre pe Sava până la Siscia. C. XLIX, 37. Aceĭ soţĭ aĭ Romanilor nu puteaŭ fi alţiĭ decît Mysiĭ-Moesiĭ.

Nota C 33. La anul a. Chr. 34, pecînd Augustus se afla în Gallia cu gînd de a se duce să supue Britannia, s-aŭ răsculat Salassiĭ, Pannoniĭ, şi înpreună cu aceştĭ din urmă Dalmatiĭ. Pe Pannonĭ ĭ-a domolit Geminus. In contra Dalmaţilor a mers întîiŭ Agrippa, apoĭ Augustus însuş. După multe greutăţĭ a reuşit Augustus să supună pe Dalmatĭ, pe ceĭ maĭ mulţĭ. Războĭul contra celorlalţĭ l-a dus apoĭ maĭ departe Statilius Taurus. Pe Salassĭ şi pe alţiĭ care se răzvrătise înpreună cu dînşiĭ ĭ-a supus Valerius Messala. C. XLIX, 38.

Nota C 34. La anul a. Chr. 29 Augustus a triumfat asupra Pannonilor, Dalmaţilor, Iapydilor. C. LI, 21.

Nota C 35. La anul a. Chr. 27 Dalmatia era provincie romană pusă supt administrarea senatuluĭ. C. LIII, 12.

Nota C 36. La anul a. Chr. 27 Pannonia nu se găseşte în lista provinciilor romane, C. LIII, 12. Aceasta înseamnă că Pannonia, macarcă supusă de Romanĭ, era încă pe vremea aceĭa autonomă.

Nota C 37. La anul a. Chr. 27 Moesia nu se găseşte în lista provinciilor romane. C. LIII, 12.

Nota C 38. La anul a. Chr. 16 Cammuniĭ şi Veniĭ aŭ fost aduşĭ la supunere. C. LIV, 20. Cammuniĭ eraŭ Raetĭ

şi Venii (adecă Vennonii, Οὐέννωνες la S.) eraŭ Vindelicĭ, S. IV, 6, $_8$. Supunerea complectă a Raetilor a avut loc prin Drusus şi prin Tiberius la anul a. Chr. 15, C. LIV, 22. Tot atuncĭ aŭ fost supuşĭ şi Vindeliciĭ, căcĭ Dio sub Raetĭ cuprinde şi pe Vindelicĭ, despre care a parte nu vorbeşte nicĭodată şi pe care macar cu numele nu-ĭ pomeneşte nicĭodată.

Nota C 39. La anul a. Chr. 16 Pannoniĭ s-aŭ răsculat cu ajutorul Noricilor şi aŭ invadat Istria, dar aŭ fost readuşĭ la supunere. C. LIV, 20.

Nota C 40. La anul a. Chr. 16 aŭ fost supuşĭ Noriciĭ. C. LIV, 20.

Nota C 41. La anul a. Chr. 16 s-aŭ răsculat Dalmaţiĭ, dar aŭ fost îndată linişti̧ţĭ. C. LIV, 20.

Nota C 42. La anul a. Chr. 14 s-aŭ răsculat Pannoniĭ, dar aŭ fost din noŭ subjugaţĭ. C. LIV, 24.

Nota C 43. La anul a Chr. 13 Pannoniĭ s-aŭ răsculat, dar s-aŭ liniştit dela sine, cînd a fost trimes contra lor Agrippa. C. LIV, 28.

Nota C 44. La anul a. Chr. 12 Pannoniĭ s-aŭ răsculat ĭarăş, îndată ce aŭ aflat de moartea luĭ Agrippa (a. Chr. 13), şi a fost trimes contra lor Tiberius, care ĭ-a adus la supunere. C. LIV, 31.

Nota C 45. La supunerea Pannonilor din anul a. Chr. 12 aŭ dat ajutor luĭ Tiberius Scordisciĭ. C. LIV, 31.

Nota C 46. La anul a. Chr. 11 Pannoniĭ s-aŭ răzvrătit şi înpreună cu dînşiĭ Dalmaţiĭ. Tiberius ĭ-a adus la supunere. C. LIV, 34.

Nota C 47. La anul a. Chr. 11 Dalmaţia a fost pusă sub paza luĭ Augustus. C. LIV, 34.

Nota C 48. La anul a. Chr. 10 Dalmaţiĭ s-aŭ răsculat şi aŭ fost liniştiţĭ de Tiberius. C. LIV, 36.

Nota C 49. La anul a. Chr. 9 Tiberius a triumfat de Dalmaţĭ şi de Pannonĭ. C. LV, 2.

Nota C 50. La anul p. Chr. 5 Valerius Messalinus era guvernator şi al Dalmaţieĭ şi al Pannonieĭ. C. LV, 29.

Nota C 51. La anul p. Chr. 5 s-aŭ răsculat Dalmaţiĭ sub conducerea luĭ Baton Dysidiatul. C. LV, 29. Daesitiatiĭ eraŭ Pannonĭ, S. VII, 5, $_3$ şi Nota S 14. Pe acest Baton Dysidiatul C. LV, 29 îl numeşte şi Baton Dalmatul. Aceasta, dar maĭ ales faptul că în tot timpul răscoaleĭ Dalmaţilor lĭ-a fost şef Baton Dysidiatul, probează că Daesitiatiĭ aŭ luat

parte la răscoală alături cu Dalmaţii, eraŭ vecinii acestora şi, dacă nu exact de acelaş neam, dar înrudiţĭ cu eĭ. Pannoniĭ şi Illyriĭ eraŭ, deci, neamurĭ de oamenĭ asămănătoare.

Nota C 52. La anul p. Chr. 5 alăturĭ cu Dalmaţiĭ s-aŭ sculat cu războiŭ contra Romanilor Breuciĭ, neam pannon, avînd de şef pe Baton Breucul. C. LV, 29.

Nota C 53. La anul p. Chr. 5 Sirmium (actualul Mitroviţa pe rîul Sava) era ocupat de Romanĭ, şi Breuciĭ, cînd s-aŭ răsculat, aŭ mers contra acestuĭ oraş, dar nu l-aŭ putut lua. C. LV, 29. Breuciĭ locuĭaŭ, tocmaĭ, pelîngă Sirmium, vezĭ Nota S 14. Tot pe acolo locuĭaŭ Scordisciĭ, vezĭ Nota S. 8, Nota S 46, Nota S 47.

Nota C 54. La anul p. Chr. 5 Mysia era provincie romană. C. LV, 29.

Nota C 55. Breuciĭ se întindeaŭ pănă la rîul Drava. C. LV, 29.

Nota C 56. La anul p. Chr. 5 regele thrac Rhymetalces era aliat al Romanilor contra Breucilor, pe care ĭ-a învins. C. LV, 30.

Nota C 57. La anul p. Chr. 5 Daciĭ şi Sarmaţiĭ aŭ năvălit în provinciea romană Moesia. C. LV, 30.

Nota C 58. La anul p. Chr. 5 Breuciĭ şi Dalmaţiĭ aŭ năvălit în Macedonia. C. LV, 30.

Nota C 59. Regele thrac Rhymetalces şi frateso Rhascyporis aŭ respins la anul p. Chr. 5 pe Breuciĭ şi Dalmaţiĭ care năvălise în Macedonia. C. LV, 30.

Nota C 60. Mazaeiĭ, un neam dalmat, aŭ luat parte la războiul Breucilor şi Dalmaţilor contra Romanilor, anul p. Chr. 6. C. LV, 32. Mazaeiĭ eraŭ Pannonĭ, S. VII, 5, $_3$ şi Nota S 14. Faptul că C. ĭĭ numeşte Dalmaţĭ probează înrudirea dintre Pannonĭ şi Illyrĭ. Compară Nota C. 51.

Nota C 61. La aniĭ p. Chr. 5-7 a fost războiul Breucilor, aliaţĭ şi cu alţĭ Pannonĭ, de pildă cu Mazaeiĭ, şi al Dalmaţilor contra Romanilor. Teatrul războiuluĭ a fost maĭ ales pelîngă Siscia. Pannoniĭ aŭ fost supuşĭ cu mare greutate de Tiberius şi de Germanicus, Dalmaţiĭ aŭ fost şi eĭ supuşĭ, dar nu toţĭ, căcĭ şeful lor, Baton, a continuat de a fi stapînitor peste o parte din eĭ pănă la războiul următor contra Romanilor dintre aniĭ p. Chr. 8-9. C. LV, 29-34. Vezĭ maĭ jos Nota C 63.

Nota C 62. La sfîrşitul războiuluĭ dela aniĭ p. Chr.

5-7 dintre Pannonĭ şi Dalmaţĭ contra Romanilor apare Baton Breucul ca trădător al unuĭ Pinnes, şi ca unul care căpătase ca răsplată pentru această trădare domniea asupră Breucilor. C. LV, 34. Aceasta înseamnă că Baton Breucul a trecut de partea Romanilor, că a tradat pe un alt şef al Breucilor, Pinnes, care apăra cauza naţională a Pannonilor, că a căpătat dela Romanĭ domniea asupra tuturor Breucilor ca răsplată pentru această trădare, şi că Breuciĭ avusese maĭ multĭ şefĭ.

Nota C 63. La aniĭ p. Chr. 8-9, dupăce Pannoniĭ şi o parte din Dalmaţĭ aŭ fost supuşĭ, a continuat războĭul contra Dalmaţilor sub conducerea luĭ Germanicus şi apoĭ a luĭ Tiberius şi Germanicus. Teatrul războĭuluĭ a fost Illyria între Bihać şi Salona. Cu multă greutate a fost dovedit Baton Dysidiatul, care a fost sufletul acestuĭ războĭŭ, în urma căruĭ fapt Dalmaţiĭ aŭ fost definitiv subjugaţĭ. C. LVI, 11-17. In cursul războĭuluĭ cu Dalmaţiĭ dela aniĭ p. Chr. 8-9 doŭă cetăţĭ aŭ prezentat mare rezistenţă, Rhaetinon şi Anderion. C. LVI, 11-14. Rhaetinon, orĭ maĭ degrabă Raetinium, cum apare într-o inscripţie, dacă este într-adevăr Golubić lîngă Bihać, după cum se presupune, C. I. L. III pag. 1639, era pe teritorĭul Iapodilor, vezĭ Nota S 23. Prin urmare şi Iapodiĭ aŭ luat parte la războĭul Breucilor şi Dalmaţilor contra Romanilor.

Nota C 64. Perseus ceruse ajutor dela Thracĭ contra Romanilor, dar nu lĭ-a plătit solda in întregime, şi atuncĭ Thraciĭ s-aŭ lăsat greoĭ în darea ajutoruluĭ, a. Chr. 168. C., Fragmente, 73.

Nota C 65. La anul a. Chr. 88 Thraciĭ din îndemnul luĭ Mithridates aŭ devastat Epirul, cu care ocazie aŭ prădat şi templul dela Dodona. C., Fragmente, 116.

Nota C 66. La anul a. Chr. 68 Thraciĭ mercenarĭ din oştirea luĭ Fabius, care opera în Armenia contra luĭ Mithridates, aŭ tradat pe Romanĭ şi în timpul lupteĭ aŭ sărit înpotriva lor. C. XXXV, 9.

Nota C 67. Faptul că aceĭ care plecaŭ cu Pompeius a. Chr. 49 ştiaŭ că vor trebui să traĭască prin Macedonia şi prin Thracia, C. XLI, 7, probează că pe atuncĭ o parte din Thracĭ eraŭ orĭ aliaţĭ orĭ chĭar supuşĭ aĭ Romanilor.

Nota C 68. La anul a. Chr. 42 regele thrac Sadales murise fără copiĭ şi lăsase ţara sa moştenire Romanilor. C. XLVII, 25.

Nota C 69. La anul a. Chr. 42 Brutus a năvălit în ţara Bessilor, pe care ĭ-a dovedit, aşa că prin această expediţie şĭ-a căpătat numele de imperator. C. XLVII, 25.

Nota C 70. La expediţiea luĭ Brutus contra Bessilor din anul 42 ĭ-a dat ajutor regele thrac Rhascypolis. C. XLVII, 25.

Nota C 71. La anul a. Chr. 32 apare Illyricum (τὸ Ἰλλυρικόν) în înţelesul larg pe care-l arată A. 6. C. L, 6.

Nota C 72. La anul a. Chr. 32 părţĭ din Thracia eraŭ sub stăpînirea Romanilor. C. L, 6.

Nota C 73. La anul a. Chr. 31 Antonius prin delegaţĭ aĭ săĭ strîngea mercenarĭ prin Thracia. C. L, 13.

Nota C 74. Pe timpul luĭ Cassius Dio Dacii locuĭaŭ şi de o parte şi de alta a Istruluĭ. Ceĭ din a dreapta fluvĭuluĭ trăĭaŭ spre ţara Triballilor şi eraŭ numiţĭ de străinĭ Mysĭ, localniciĭ însă nu-ĭ numĭaŭ Mysĭ, ci Dacĭ. Dacĭ eraŭ numiţĭ şi decătră străinĭ ceĭ din a stînga Dunăriĭ. C. LI, 22.

Nota C 75. Pe timpul luĭ Cassius Dio Daciĭ eraŭ consideraţĭ ca „un fel de Scythĭ". C. LI, 22.

Nota C 76. Odată fusese Dacĭ, un neam thrac, la muntele Rhodope. C. LI, 22.

Nota C 77. Daciĭ îşĭ trăgeaŭ originea, uniĭa din Geţĭ, alţiĭ din Daciĭ care trăise odată la muntele Rhodope. C. LI, 22.

Nota C 78. Daciĭ înainte de anul a. Chr. 29, pe vremea cînd se aştepta lumea la un războĭŭ civil între Caesar Octavianus şi Antonius, oferise, cu oarecare condiţiĭ, ajutorul lor luĭ Caesar, dar fiindcă acesta n-a vrut să li primească condiţiile, aŭ trecut de partea luĭ Antonius, însă nu ĭ-aŭ putut fi de mare ajutor din cauza discordiilor interne. C. LI, 22. Pregătirile de războĭŭ între Caesar Octavianus şi Antonius aŭ început în anul a. Chr. 32, C. L, 1 sqq. Dacă Daciĭ aŭ oferit ajutorul lor, întîĭŭ luĭ Caesar şi apoĭ luĭ Antonius, cu condiţiĭ, cu cererĭ, care eraŭ aşa de marĭ, că Caesar n-a vrut să le primească, aceasta înseamnă că pela anul a. Chr. 32 aveaŭ putere mare. Şi dacă n-aŭ putut fi de nicĭun folos luĭ Antonius din cauza discordiilor interne, aceasta înseamnă că puterea şi unitatea naţională, de care se bucuraŭ la anul 32, încetase la anul 31. Puterea acea mare a lor nu putea fi alta decît acea pe care lĭ-o dăduse Byrebistas. Răsturnarea decĭ a acestuĭa a trebuit să aĭbă loc între aniĭ a. Chr. 32-31.

Nota C 79. La războlul civil dintre Caesar Octavianus şi Antonius din anul a. Chr. 31 Dacii aŭ luat totuş parte, macarcă slăbiţi şi în mod neeficace, ca partizani ai lui Antonius, şi aŭ căzut uniia prizonieri ai armatelor lui Caesar. Pentru aceia la spectaculele date de Augustus la anul a. Chr. 29 aceştĭ Dacĭ prizonierĭ s-aŭ luptat în circ cu Sueviĭ. C. LI, 22.

Nota C 80. La anul a. Chr. 29 Bastarniĭ aŭ trecut Istrul şi aŭ supus Mysia din faţa ţăriĭ lor. C. LI, 23. Bastarniĭ prin ŭrmare pela acest an, profitînd de discordiile Dacogeţilor, ocupase teritorĭul Geţilor din a stînga Dunăriĭ. Pe Geţĭ orĭ îĭ supusese orĭ îĭ alungase de acolo. Compară Nota S 152.

Nota C. 81. La anul a. Chr. 29 Bastarniĭ, care aŭ trecut Istrul şi aŭ supus Mysia din faţa ţăriĭ lor, aŭ supus şi pe Triballĭ şi pe Dardaniĭ cîţĭ locuesc în ţara Triballilor. C. LI, 23. Cînd scriĭa aceste lucrurĭ C., pe popoare le numĭa după izvoarele contemporane cu faptele, dar în ce priveşte provinciile se punea din punct de videre al timpuluĭ săŭ (compară C. LI, 27). Pentru aceĭa, fiindcă Moesia superior depe vremea luĭ cuprindea ţara Triballilor şi a Dardanilor, C. vorbeşte de Dardaniĭ din ţara Triballilor, macarcă aceştĭ Dardanĭ nu eraŭ alţiĭ decît aceĭ din propriea lor ţară Dardania.

Nota C 82. La anul a. Chr. 29 Bastarniĭ, dupăce aŭ supus Moesia inferior şi Moesia superior, aŭ trecut şi Haemos, în ţara Thracilor Dentheletĭ, care eraŭ aliaţiĭ Romanilor, şi prin aceasta aŭ provocat pe M. Crassus, guvernatorul Macedonieĭ, să plece contra lor. C. LI, 23. Prin urmare pela anul a. Chr. 29 Romaniĭ nu aveaŭ a face întru nimic cu popoarele din viitoarele provinciĭ Moesia superior şi Moesia inferior. M. Crassus a fost consul anul a. Chr. 30. Pentru Dentheletĭ vezĭ Nota S. 56.

Nota C 83. La anul a. Chr. 29 M. Crassus a plecat din Macedonia, unde era guvernator, contra Bastarnilor, care năvălise în ţara Dentheletilor, aliaţiĭ Romanilor. Bastarniĭ s-aŭ retras înaintea luĭ fără luptă şi s-aŭ oprit la cursul superior al rîuluĭ Hebros (Mariţa). M. Crassus, dupăce a scăpat pe Dentheletĭ de invaziea Bastarnilor, a lăsat de o cam dată pe aceştiĭa şi a plecat contra Mysilor până la o cetate a acestora, pe care a asediat-o şi a luat-o. C. LI, 23.

Drumul pe care a mers Crassus a fost prin sudestul Serbieĭ şi vestul Bulgarieĭ.

Nota C 84. La anul a. Chr. 29 M. Crassus, dupăce a bătut pe Mysĭ, a plecat contra Bastarnilor, care se oprise la cursul de sus al rîuluĭ Mariţa, ĭ-a bătut, ĭ-a fugărit, pecînd se retrăgeaŭ spre casă, şi a măcelărit mulţime din eĭ, atît în bătăliea care s-a dat, cît şi pe vremea cînd ĭĭ fugăria. Uniĭa din Bastarnĭ s-aŭ înecat în Dunăre, alţiĭ aŭ perit înprăştiaţĭ prin ţară. La asedĭul uneĭ cetăţĭ ocupate de Bastarnĭ Romaniĭ aŭ fost ajutaţĭ de regele get Rholes. C. LI, 24. Crassus probabil s-a întors din Moesia pe drumul pe care ajunsese în această ţară şi apoĭ, dupăce a învins pe Bastarnĭ la cursul de sus al rîuluĭ Mariţa, a trecut după dînşiĭ Haemus pela trecătorile din apropierea acestuĭ curs, prin partea despre vest a Bulgarieĭ.

Nota C 85. La anul a. Chr. 29 M. Crassus, fugărind pe Bastarnĭ, a întrat din noŭ în Moesia şi a supus pe toţĭ Moesiĭ. Apoĭ s-a dus în Macedonia, hotărît să nu maĭ facă alte întreprinderĭ războĭnice. C. LI, 25.

Nota C 86. La anul a. Chr. 29, după retragerea luĭ M. Crassus, Bastarniĭ aŭ năvălit ĭarăş în ţara Dentheletilor. M. Crassus a plecat din noŭ contra lor, ĭ-a învins, şi cu această ocazie a supus pe Merdĭ, pe Serdĭ, şi ţara celorlaltor Thracĭ, afară de a Odrysilor, care i s-aŭ supus de bună voe, a dat-o în pradă. Motivul pentru care a întreprins el supunerea unor Thracĭ şi devastarea ţăriĭ celorlalţĭ a fost că, pecînd se retrăgea în urma campanieĭ contra Moesilor, Thraciĭ, macarcă prietenĭ aĭ Romanilor, ĭĭ făcuse o mulţime de neajunsurĭ. Teritorĭul unde se făcea cultul luĭ Dionysos l-a luat Crassus dela Bessĭ, care-l stăpînise până atuncĭ, şi l-a dăruit Odrysilor. C. LI, 25. Merdiĭ şi Serdiĭ, pe care ĭ-a supus Crassus cu armele, eraŭ probabil aceĭ Thracĭ prin ţara cărora trecuse pentru a ajunge în Macedonia, în urma campanieĭ contra Moesilor, şi care de formă fusese prietenĭ aĭ Romanilor, dar li făcuse acestora neajunsurĭ pe drum. Serdiĭ eraŭ la oraşul Serdica, actualul Sofia, C. I. L. III pag. 1337. Merdiĭ trebue să fi fost vecinĭ cu Serdiĭ.

Nota C 87. La anul a. Chr. 29 M. Crassus, dupăce a supus pe uniĭ Thracĭ şi a devastat ţara celorlalţĭ, a plecat contra Geţilor şi ĭ-a supus pe uniĭ dintr-înşiĭ, anume a

supus domeniile regilor Dapyx şi Zyraxes. Pretextul a fost că l-a chemat în ajutor Rholes, un rege get prieten al Romanilor, care dăduse ajutor luĭ Crassus în primul luĭ războiŭ cu Bastarniĭ (C. LI, 24), contra duşmanuluĭ săŭ Dapyx. C. LI, 26. Probabil Geţiĭ, care acum nu maĭ stăpîniaŭ de a stînga Dunăriĭ, unde locul era ocupat de Bastarnĭ, aveaŭ pe vremea aceasta de a dreapta Dunăriĭ, în jumătatea estică a Bulgarieĭ actuale, treĭ state, dintre care pe doŭă le-a supus Romanilor M. Crassus, ĭar al treilea a rămas autonom, însă sub suzeranitatea Romeĭ.

Nota C 88. La Genucla, capitala regeluĭ get Zyraxes, auzise Crassus că s-ar fi găsind steagurile luate de Bastarnĭ dela C. Antonius, cînd l-aŭ învins pe acesta lîngă oraşul Istros. C. LI, 26. Este foarte probabil că Genucla să fi fost în apropiere de Istros. In tot cazul regatul luĭ Zyraxes, încontra căruĭa a mers cel maĭ în urmă Crassus, trebue să fi fost dintre cele treĭ regate gete cel maĭ dinspre mare. Pe de altă parte din faptul că regele Rholes dăduse ajutor luĭ Crassus contra Bastarnilor, pecînd Crassus se lupta cu Bastarniĭ în vestul Bulgarieĭ actuale (vezĭ maĭ sus Nota C. 84), urmează că din cele treĭ regate gete cel maĭ dinspre vest era regatul luĭ Rholes. Regatul luĭ Dapyx trebue să fi fost, decĭ, la mijloc, între acele ale luĭ Rholes şi Zyraxes.

Nota C 89. La anul a. Chr. 29 Moesiĭ, dupăce a supus M. Crassus pe Geţĭ, s-aŭ răzvrătit. Crassus ĭ-a readus la supunere prin locoteneuţĭ de aĭ săĭ, ĭar el în persoană a subjugat, dar cu greutate, pe ultimiĭ Moesĭ care maĭ rămăsese independenţĭ, anume pe Artacĭ (variantă Artabĭ). C. LI, 27. Inscripţiea funerară C. I. L. III, 14207 $^{15}_{-}$ dela Traiana, actualul Stara Zagora, nordest de Philippopoli, la poalele munteluĭ Cerna-Gora, este pusă uneĭ fimeĭ Dona de un Fl(avius) Moco, care era de loc din Artacia, din satul Calsus (de patria Artacia de vico Calso). Moco se intitulează domesticos, numele uneĭ funcţiĭ bizantine din al V orĭ al VI secol (Kalinka No. 428). Acest din urmă fapt, precum şi limba inscripţieĭ, probează că ea trebue să fi fost pusă prin al V orĭ al VI secol. Patriea Artacia a luĭ Moco era ţara Artacilor, care este probabil că va fi fost prin apropiere de locul unde a fost pusă inscripţiea.

Nota C 90. La anul a. Chr. 22 Odrysiĭ nu eraŭ supuşĭ Romanilor. C. LIV, 3.

Nota C 91. La anul a. Chr. 16 Dentheletiĭ şi Scordisciĭ pradă Macedonia. C. LIV, 20.

Nota C 92. La anul a. Chr. 16 Romaniĭ daŭ ajutor regeluĭ thrac Rhymetalces, unchĭul şi epitropul copiilor regeluĭ Cottys, contra Bessilor, pe care ĭ-aŭ supus cu această ocazie. C. LIV, 20.

Nota C 93. La anul a. Chr. 16 Sarmaţiĭ năvălesc în Moesia, C. Lucius îĭ învinge şi-ĭ respinge peste Dunăre. C. LIV, 20.

Nota C 94. La anul a. Chr. 11 Bessiĭ sub conducerea luĭ Vologaesos, preotul luĭ Dionysos, se scoală contra regeluĭ thrac Rhascyporis şi a unchĭuluĭ acestuĭa Rhymetalces, pe cel dintîĭŭ îl omoară, pe cel de al doilea îl alungă în Chersones, pe care-l devastează. Dar sînt învinşĭ cu mare greutate de L. Piso, guvernatorul Pamphylieĭ, şi supuşĭ. C. LIV, 34. Cottys şi fiul săŭ Rhascyporis, contra căruĭa s-aŭ sculat cu războĭŭ Bessiĭ, trebue să fi fost regĭ aĭ Odrysilor, aĭ singurilor Thracĭ rămaşĭ credincioşĭ aliaţĭ aĭ Romanilor încă dela anul a. Chr. 29 (vezĭ C. LI, 25). Motivul duşmănieĭ Bessilor contra Odrysilor a fost faptul că teritorĭul lor sacru, unde exercitaŭ cultul luĭ Dionysos (H. VII, 111), li fusese luat de M. Crassus la anul a. Chr. 29 şi dat Odrysilor, C. LI, 25. Dacă Rhymetalces fuge în Chersones, unde se ĭaŭ Bessiĭ după dînsul, aceasta înseamnă că Odrysiĭ ocucupaŭ pe vremea aceĭa şi Chersonesul, adecă teritorĭul intern al Chersonesuluĭ, căcĭ coastele luĭ eraŭ ocupate de oraşe greceştĭ.

Nota C 95. La anul a. Chr. 11, pecînd Bessiĭ se sculase contra Odrysilor, aliaţiĭ lor, Sialetiĭ, aŭ năvălit în Macedonia. Sialetiĭ eraŭ vecinĭ cu Besiĭ şi aŭ fost supuşĭ odată cu aceştiĭa de L. Piso. C. LIV, 34.

Nota C 96. La anul a. Chr. 10 Daciĭ aŭ trecut Dunărea pe ghĭaţă şi aŭ prădat Pannonia. C. LIV, 36.

Nota C 97. Daciĭ pe eĭ însiş se numesc Dacĭ. C. LXVII, 6.

Nota C 98. La anul p. Chr. 85 Domitianus a purtat războĭŭ cu Daciĭ, care aveaŭ de rege pe Decebalos, prin locotenenţĭ de aĭ săĭ, dar cu puţin succes. El însuş a stat toată vremea în Moesia. Din Moesia Domitianus s-a dus în Pannonia, de unde a purtat războĭŭ cu Quadiĭ şi cu Marcomaniĭ, care l-aŭ învins şi l-aŭ fugărit. Atuncĭ a încheĭat pace cu Decebalos, care dorĭa pacea din cauza nevoilor din-

ăuntru ale țării sale. C. LXVII, 6-7. Moesia unde a stat Domitianus a fost Moesia superior. Vezĭ nota următoare.

Nota C 99. La anul p. Chr. 90 Iulianus, legatul luĭ Domitianus, a purtat războiŭ cu Daciĭ și i-a învins la Tapae. De abĭa șĭ-a putut scăpa Decebalos capitala. C. LXVII, 10. Tapae, pe unde a pătruns maĭ tîrziŭ și Traianus în Dacia, în primul săŭ războiŭ contra Dacilor (C. LXVIII, 8), sînt așa numita astăzĭ poarta de fĭer, în sudvestul Transilvanieĭ. Drumul pe care a mers Iulianus a fost acel pe care a mers maĭ tîrziŭ Traianus, anume drumul însemnat pe tabula peutingeriana prin stațiunile Lederata (punctul de trecere al Dunăriĭ), Arcidava, Centum Putea, Bersovia, Azizis, Caput Bubali (actualele localitățĭ Rama=Lederata, Varadia =Arcidava, Zsidovin=Bersovia). Cum că într-adevăr Traĭan pe acest drum a mers contra Dacilor in primul săŭ războiŭ, se vede din următorul citat, pe care gramaticul Priscianus VI, 13 îl face din scrierea luĭ Traĭan asupra războiuluĭ cu Daciĭ, astăzĭ perdută: „Traianus in I Dacicorum: «Inde Berzobim, deinde Aizi processimus.»" (Variante Berzomim, Berzobini, Bertobuni, Azi, Aiti. Forma Aixi e a editorilor, nu a manuscriptelor).

CAPITOLUL IV.

§ 54. Din Raetia și Vindelicia, care formaŭ capătul de vest al Illyriculuĭ, până în Asia Mică avem însemnate în izvoarele de maĭ sus, complectate cu 53 de nume din Plinius Naturalis Historia și cu vreo 18 din T. Livius, Tacitus, Ptolemaeos și inscripțiĭ, 308 nume de popoare negrece.*)

*) Numele din izvoarele principale le-am dat pe toate, macarcă unele din ele—puține—sînt locale (derivate adecă dela numele uneĭ localitățĭ, cum sînt, de pildă, numirile Bîrlădean, Tecucean, etc.). N-am dat însă numele locale negrece din izvoarele secundare. Pe acestea le înșir maĭ la vale, macarcă unele poate nu sînt locale.

1. Aestreenses. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Aistraion Pt. III, 13, 27.

2. Allantenses. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Allante la Stephanus Byzantinus.

3. Aloritae. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Aloros Pl. N. H. IV, 17.

4. Alveritae. In Dalmatia, C. I. L. III 9938: probabilă localitate Alveria. Vezĭ nota editoruluĭ.

Atestările în ordine cronologică sînt date de Herodotos a. Chr. 484-425 (a scris între anii 445-428), Polybios a. Chr. 205-123 (a scris între anii 150-132), Strabon a. Chr. 63-p. Chr. 19 (a scris între anii p. Chr. 5-9, vezĭ N S 15, 24), Appianos (a scris pela p. Chr. 160), Ptolemaeos, timpul luĭ M. Aurelius, p. Chr. 161-180, Cassius Dio p. Chr. 150-235 (a scris dela p. Chr. 201 în jos). Atestările luĭ Herodotos, Polybios, Strabon, Appianos, Cassius Dio sînt, în general vorbind, contemporane, adecă ele probează existenţa

---

5. Amantes şi Amantini. In Epir, Pl. N. H. III, 26, IV, 17: Amantia Pt. III, 13, 5.

6. Andarvani. In Dalmatia, C. I L. III 8370: Andarva Itinerarium Antonini. Vezĭ nota editoruluĭ.

7. Arethusii. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Arethusa Pl. N. H. IV, 17.

8. Asseriates. In Dalmatia, C. I. L. III 9938: Asseria (Aserie) Tabula Peutingeriana.

? 9. Assessiates. In Dalmatia, Pl. N. H. III, 25: Assesia Pt. II, 17, 10. Greşală în loc de Asseriates, Asseria?

10. Andaristenses şi Adaristenses. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Andraristos (probabil greşeală în loc de Andaristos) Pt. III, 13, 34.

10[a]. Burnistae. In Dalmatia, Pl. N. H. III, 25: Burnum Pt. II, 17, 10.

11. Butuates. In Dalmatia, C. I. L. III 8783: Butua Pl. N. H. III, 23.

12. Cestrini. In Epir, Pl. N. H. IV, 1: Cestria Pl. N. H. IV, 1.

13. Corinienses. In Dalmatia, C. I. L. III 2883, 9973: Corinium Pt. II, 17, 3.

14. Cyrrhestae. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Cyrrhos Pt. III, 13, 39.

15. Ephyri. In Aetolia, Pl. N. H. IV, 3: Ephyra S. VIII, 3, -.

16. Flanates. In Dalmatia, Pl. N. H. III, 25: Flanona Pt. II, 17, 2.

17. Garesci. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Garescos Pt. III, 13, 25.

18. Iori. In Macedonia, Pt. III, 13, 29: Ioron Pt. III, 13, 2.

19. Lamatini. In Dalmatia, C. I. L. III 9864 [a]: Lamatis Geographus Ravennas. Vezĭ nota editoruluĭ.

20. Lopsi. In Dalmatia, Pl. N. H. III, 25: Lopsica Pl. N. H. III, 25.

21. Morylli. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Moryllos Pt. III, 13, 36.

22. Narestini şi Nerastini. In Dalmatia, C. I. L. III 8472, 12794: Nareste Pl. N. H. III, 26. Vezĭ nota editoruluĭ.

faptelor pentru timpul cînd vorbesc aceşti autorĭ despre dînsele, pentru prezent, dacă vorbesc la timpul prezent, şi pentru trecut, dacă vorbesc la timpul trecut. Ptolemaeos însă descrie cîteodată ca prezente fapte trecute, şi starea topografică şi etnografică a Illyrieĭ, de pildă, o dă, nu cum era pe vremea luĭ (macarcă scrie la timpul prezent), ci cum era în secolul II a. Chr., Jelić pag. 189, 203.

1. Acitavones. N A 31. Munteni din Alpĭ. Domiciliu necunoscut.

2. Adanates. N A 31. Munteni din Alpĭ. Domiciliu necunoscut. Poate aceiaş cu Edenates. Adanates se găsesc în inscripţiea dela Segusio, ĭar Edenates în cea dela Tropaea Augusti.

---

23. Naronenses. In Dalmatia, C. I. L. III 8783: Narona Pt II, 17, 12.

24. Neditae. In Dalmatia, C. I. L. III 2883, 9973: Nedinum Pt. II, 17, 10.

25. Onastini. In Dalmatia, C. I. L. III 8472: Onaion Pt. II, 17, 4.

26. Ortoplini. In Dalmatia, C. I. L. III 15053 şi pag. 387 Ortopla Pt. II, 17, 3.

27. Othryonei. Probabil în Thessalia, Pl. N. H. IV, 17 Othrys munte în Thessalia Pt. III, 13, 19.

28. Pazinates. In Dalmatia, C. I. L. III 8783: civitas Pasini Pl. N. H. III, 25.

29. Pituntini. In Dalmatia, C. I. L. III 12794: Pituntium, vezĭ nota editoruluĭ dela această inscripţie.

30. Salviatae. In Dalmatia, C. I. L. III 9860: Salvia Pt. II, 17, 9.

31. Sapuates. In Dalmatia, C. I. L. III 9864 [a]: Sapua Geographus Ravennas. Vezĭ nota editoruluĭ.

32. Scotussaei. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Scotusa Pt. III, 13, 31.

33. Splonistae. In Dalmatia, C. I. L. III 8783: Municipium Splonum C. I. L. III 1322.

34. Stlupini. In Dalmatia, Pl. N. H. III, 25: Stlupi Pt II, 16, 9

35. Stridonenses. In Dalmatia, C. I. L. III 9860: Strido Hieronymus Viri illustres 135. Vezĭ nota editoruluĭ.

36. Toronaei. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Torone Pl. N. H. IV, 17.

37. Tyrissaei. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Tyrissa Pt III, 13, 39.

38. Vallaei. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Vallae Pt. III, 13, 40.

39. Varvarini. In Dalmatia, C. I. L. III 6418, Pl. N. H. III, 25: Varvaria Pt. II, 17, 9.

3. Adriopes. N Pt 1, 5. Illyrĭ. In regiunea orașului Adra, actualul Medvigje în Bukovița. Ocupaŭ teritoriul pe care-l ocupă actualmente Bukovčaniĭ între rîurile Zrmanja și Krka.

4. Aenianes. N H 5, 7. Orĭ Illyrĭ, orĭ Epiroțĭ, grecizațĭ deja pe vremea luĭ Herodotos. Locuiaŭ, parte în vecinătatea Perrhaebilor, în nordul Thessalieĭ, parte în vecinătatea Aetolilor, în sudul Thessalieĭ. Aceștĭ din urmă aŭ fost distrușĭ de Aetolĭ și de Athamanĭ. S. IX, 5, $_{22}$, IX, 4, $_{11}$.

5. Aethices. N S 74. Epiroțĭ. Locuiaŭ la muntele Pind în nordvestul Thessalieĭ.

6. Agrianes. N H 8; N P 8, 9; N A 29; N S 42, 55, 94, 95, 101, 102, 108. Paeonĭ. Locuiaŭ la munțiĭ Rholope, Perim Dag și izvoarele rîuluĭ Struma.

7. Alauni. Popor în Noric. Pt. II, 14, $_{2}$.

8. Albani. Popor în Macedonia. Pt. III, 13, $_{23}$. Probabil Epiroțĭ.

9. Almopes și Almopii. Popor în Macedonia. Pt. III, 13, $_{24}$, Pl. N. H, IV, 17. Probabil Epiroțĭ.

10. Alutae. Popor în conventus Scardoneĭ. Pl. N. H. III, 25. Probabil Illyrĭ.

11. Amantini. N S 14. Pannonĭ, dacă judecăm după numele Liccavus, Liccaus, Licaios, Loricus, C. I. L. III 3224. Locuiaŭ în nordvestul Pannonieĭ inferior. După alte izvoare ar fi locuit între Sava și Drava. C. I. L. III pag. 415.

12. Ambidravi. Popor în Noric. Pt. II, 14, $_{2}$.

13. Ambilici. Popor în Noric. Pt. II, 14, $_{2}$.

14. Ambisontes orĭ Ambisontii. N A. 31. Muntenĭ din Alpĭ. Locuiaŭ în partea de vest a Noriculuĭ.

15. Amphilochi. N S 63, 74. Epiroțĭ, grecizațĭ pe vremea luĭ Strabon. Locuiaŭ la estul golfuluĭ de Arta.

16. Andiantes. N S 14. Probabil=Andizetii.

17. Andizetii. N S 14. Pannonĭ. Locuiaŭ în sudvestul Pannonieĭ inferior, la nord de Breuci.

18. Aorsi. Sarmațĭ în Moesia Inferior. Pl. N. H. IV, 18, 25.

19. Apsinthii. N H 24. Thracĭ. Locuiau în secolul a. Chr. VI coasta maritimă dela nordul Chersonesuluĭ thrac.

20. Arabisci. N S 14. Araviscus C. I. L. III, 3325, 13389. Eraviscus C. I. L. III, 10418, dipl. 42, dipl. 46. Judecînd după nnmele Bato (care este probabil și celt, vezĭ

Holder), Spumarus, Mogitmarus, din inscripţiile citate, Araviscii eraŭ probabil Celţĭ, macarcă Tacit, De moribus Germanorum 28, 43 spune că ar fi fost Pannonĭ. Locuĭaŭ în nordestul Pannonieĭ inferior.

21. Ardiaei şi Ardeii şi Vardaei. N P 1, 4, 7; N A 6, 18; N S 14, 16, 29, 30, 31, 32, 34, 39, 41, 57, 83; N C 3, 4, 5; N Pt 6, 7. Illyrĭ. Dupăce fusese odată poporul predominant în cel maĭ mare şi maĭ puternic stat illyr, acel al luĭ Agron şi al regineĭ Teuta (a. Chr. 239-229), pe vremea luĭ Strabon eĭ aproape dispăruse şi pe acea a luĭ Appianos nu se maĭ pomenĭa despre dînşiĭ. Ardiaeiĭ fusese popor maritim şi trăise în faţa insuleĭ Lesina, dela malul drept al Narenteĭ spre nord până la Cetina. Romaniĭ ĭ-aŭ silit apoĭ să părăsească coasta măriĭ şi să traĭască numaĭ în interiorul continentuluĭ. Pl. N. H. III, 26 îĭ pomeneşte în conventus Naronae cu observaţiea că eĭ, „care fusese odată prădătoriĭ Italieĭ, nu aveaŭ acum maĭ mult de 20 decuriĭ [de judecătorĭ].“

22. Areatae şi Arraei. Sarmaţĭ în Moesia Inferior. Pl. N. H. IV, 18.

23. Arivates. Popor în Pannonia, fără poziţie lămurită. Pl. N. H. III, 28. Probabil Pannonĭ.

24. Armenii. N H 23. Thracĭ.

25. Armistae. Popor în conventus Naroneĭ. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyrĭ. Nu maĭ eraŭ pe vremea luĭ Plinius.

26. Arpii. N Pt 18, 19. Popor de origine necunoscută. Locuĭaŭ pe coasta măriĭ dincolo de gura de nord a Dunăriĭ până la Dnipru.

27. Artacii. N C 89. Thracĭ. Un neam de Moesĭ, care locuĭaŭ probabil în muntele Haemus, poate pela actualul Cerna-Gora, nordest de Philippopoli.

28. Arthitae. Popor în conventus Naroneĭ. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyrĭ. Nu maĭ eraŭ pe vremea luĭ Plinius.

29. Astae. N S 58, 59, 118. Thracĭ. Locuĭaŭ la Salmydessus, coasta măriĭ negre dela Byzanţ în sus în lungime cam de şepte sute de stadiĭ. Oraşul Bizye, actualul Viza, era capitala lor.

30. Athamanes. N S 63, 74. Epiroţĭ, grecizaţĭ pe vremea luĭ Strabon. Locuĭaŭ la nord de Amphilochi.

31. Atintanes. N P 1, 7; N A 13, 14; N S 74. Epiroţĭ. Locuĭaŭ în partea continentală nordică a Epiruluĭ.

32. Atmoni. N S 161. Bastarnĭ.

33. Atraces. Popor în Aetolia. Pl. N. H. IV, 3. Probabil Epiroțĭ.

34. Aurupini. N A 31. Iapodĭ. Locuĭau la actualul Vitalĭ lîngă Otočaț, sudest de Zengg.

35. Autariees și Autariatae. N A 3, 6, 7, 8, 9, 18; N S 3, 4, 31, 32, 33, 34, 41, 44, 45, 48, 53, 57, 83. Illyrĭ. Alăturĭ cu Ardiaeiĭ, și maĭ înainte de dînșiĭ, fusese odată cel maĭ puternic popor illyr, dar pe vremea luĭ Strabon eĭ aproape dispăruse și pe acea a luı Appianos maĭ trăĭaŭ numaĭ resturĭ dintr-înșiĭ în Scythia Minor, unde se refugiase alăturĭ de Bastarnĭ. Locuĭaŭ la răsărit de Ardiaeĭ și la vest de Dardanĭ.

36. Avendeatae. N A 31. Iapodĭ. Locuĭaŭ la actualul Țrkvinĭe la est de Zengg.

37. Azali. Popor în Pannonia superior, în partea despre nordvest. Pt. II, 15, $_2$. Judecînd după numele Atta, Dasmenus, Breucus, Liccaius, C. I. L. III dipl. 39, dipl. 60 supplement, dipl. 61 supplement, dipl. 98 supplement, dipl. 100 supplement, eraŭ probabil Pannonĭ.

38. Bastarnae. N P 27; N A 7, 8, 31[a]; N S 56, 129, 152, 157, 159, 160, 161; N C 15, 17, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88. Germanĭ? S. VII, 3, $_{17}$: „Inăuntrul continentuluĭ, vecinĭ cu Tyregetiĭ și cu Germaniĭ, trăesc Bastarniĭ, probabil de neam german (σχεδόν τι καὶ αὐτοὶ τοῦ γερμανικοῦ γένους ὄντες).“ Pl. N. H. IV, 28 consideră pe Bastarnĭ ca unul din cele cincĭ neamurĭ ale Germanilor. Tacitus, De moribus Germanorum, 46 spune că Bastarniĭ sămănaŭ la vorbă, la port și la locuință cu Germaniĭ. T. Livius XL, 57, din contra, afirmă că eĭ sămănaŭ la vorbă și la obiceĭurĭ cu Scordisciĭ. Holder, Altceltischer Sprachschatz pag. 358: „Bastarnae, Basternae sind Germanen.“ Cu toate acestea numele Deldon al regeluĭ Bastarnilor îl pune Holder la elementele celte. Tot la elementele celte pune Holder numele Cotto și Clondicus a doĭ șefĭ Bastarnĭ. Dacă Bastarniĭ eraŭ Germanĭ, apoĭ eĭ aŭ fost ceĭ dintîĭŭ Germanĭ care aŭ pătruns și s-aŭ stabilit în peninsula balcanică. Intîĭaș dată aŭ pătruns eĭ în această peninsulă, și anume până în țara Dardanilor, în timpul domnieĭ luĭ Perseus, a. Chr. 179-168. La anul a. Chr. 59 eĭ eraŭ așezațĭ la gurile Dunăriĭ. Fiindcă între aniĭ a. Chr. 35-34 Augustus plănuĭa un războĭŭ

contra Dacilor şi Bastarnilor, aceasta înseamnă că Bastarnii eraŭ aliaţiĭ luĭ Boirebistas. După moartea acestuia eĭ ocupă teritoriul Geţilor din a stînga Dunăriĭ, şi de acolo, ca şi dela gurile Dunăriĭ, unde eraŭ maĭ de mult stabiliĭţĭ, fac incursiunĭ în teritoriile care vor forma maĭ tîrziŭ provinciile Moesia Inferior şi Moesia Superior. Pe vremea luĭ Strabon trăĭaŭ alăturĭ cu Geţiĭ şi de a stînga şi de a dreapta Dunăriĭ şi stăpînĭaŭ insula Peuce dela gurile fluvĭuluĭ. Pe timpul luĭ Appianos locuĭaŭ în Scythia Minor.

39. Bathiatae. N A 31. Popor muntean. Domiciliu necunoscut.

40. Bebryces. N S 128. Thracĭ din Asia Mică.

41. Belaci. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domiciliu necunoscut.

42. Belgites. Popor în Pannonia, fără poziţie lămurită. Pl. N. H. III, 28. Probabil Pannonĭ.

43. Benlauni. Popor din Vindelicia. Pt. II, 13, 1.

44. Bessi. N H 10; N P 17; N A 12, 31; N S 52, 53, 54, 55, 56, 117; N C 69, 70, 86, 92, 94, 95. Thracĭ. De acelaş neam cu Satriĭ. Dinspre apus spre sud aveau ca graniţă o linie care ar corăspunde aproximativ cu graniţa Serbiei sudvestice şi sudice, a provincieĭ turceştĭ Kossovo nordestice, şi cu a provincieĭ turceştĭ Macedonia nordice şi estice, până la latitudinea munteluĭ Rhodope. Spre răsărit, dela această graniţă, trăĭaŭ Bessiĭ prin toţĭ munţiĭ cîţĭ se întind dela Pangaeos (Bunar Dag) şi dela munţiĭ Ceal-Caraoglan-Carlîc spre nord şi nordvest (Rhodope, Balcan, munţiĭ din sudvestul Bulgarieĭ, munţiĭ din sudul şi sudvestul Serbieĭ, munţiĭ din sudestul Bosnieĭ), pe o lăţime spre răsărit cam ca acea dela graniţa vestică a provincieĭ bulgăreştĭ Rumelia până la Philippopoli. Eĭ aparţineaŭ la patru provinciĭ romane, la Thracia, Moesia Inferior, Moesia Superior şi Dalmatia.

45. Bisaltae. N H 11, 15; N S 55, 88, 93, 98, 102, 103. Thracĭ. Locuĭaŭ la cursul de jos al rîuluĭ Struma, şi de o parte şi de ceĭalaltă a rîuluĭ, dela Amphipolis până la Heracleia, aproximativ înprejurul laculuĭ Tachyno.

46. Bistones. N H 10; N S 109, 110. Thracĭ. Locuiau la nord de oraşul Abdera, pelîngă actualul lac Buru Göl.

47. Bithyni. N H 14, 20; N S 128. Thracĭ din Asia Mică.

48. Boii. N S 6, 31, 32, 130, 143. Celţĭ. Trăise din-

truntĭiŭ în partea de nord a Pannonieĭ Inferior, precum şi peste granițele de răsărit ale aceşteĭ provinciĭ între Dunăre şi Tisa, dar aŭ fost aproape distruşĭ de Boirebistas. Cu toate acestea pe vremea luĭ Strabon tot maĭ existaŭ resturĭ dintr-înşiĭ în partea din a dreapta Dunăriĭ a vechĭuluĭ lor teritorĭu, dar reduse la ultima extremitate.

49. Bottiaei. N H 5; N S 86. Probabil Grecĭ. Locuĭaŭ în Macedonia.

50. Brenae (orĭ maĭ degrabă Benae, cum li zice Pt. III, 11, $_9$: Βεννικὴ στρατηγία?). N S 117. Thracĭ. Trăĭaŭ la cursul de mijloc al rîuluĭ Marița.

51. Breuci. N S 14; N C 52, 53, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63. Pannonĭ. Locuĭaŭ de o parte şi de alta a rîuluĭ Sava, în regiunea oraşelor Mitrovița şi Semlin, ajungeau spre nord până la rîul Drava.

52. Breuni. N A 31; N S 120, 121. Illyrĭ. Trăĭaŭ în Vindelicia, probabil la actualiĭ munțĭ din Tyrol Brenner.

53. Brigantii. N A 31. Vindelicĭ, la oraşul Brigantion, actualul Bregenz.

54. Brigiani. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ, probabil= Brigantii.

55. Britolagae. N Pt 17, 19. Probabil Celțĭ. Locuĭaŭ în sudul Moldoveĭ dela Siret până la Prut şi în sudul Basarabieĭ dela Prut până la gura Dunăriĭ.

56. Brixantae. N A 31. Popor în Raetia nordică.

57. Brixenetes. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ.=Brixantae? Orĭ pelîngă actualul oraş Brescia?

58. Brodiontii. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. La Brodentia, actualul Brenz, la granița dintre provinciile Raetia şi Germania, pe Dunăre?

59. Brygi şi Briges. N H 5, 22, 23; N S 91, 127. Thracĭ, dar cu oarecare deosebirĭ remarcabile față de ceilalțĭ Thracĭ. Pela începutul secoluluĭ a. Chr. V trăĭaŭ în Macedonia la muntele Bermion (la poalele căruĭ munte era oraşul Beroia, actualul Verria). Pe vremea luĭ Strabon nu maĭ eraŭ acolo, probabil nu maĭ existaŭ.

60. Brygi. N S 75. Illyrĭ amestecațĭ cu Epiroțĭ. Trăĭaŭ probabil în regiunea dela sudul lacurilor Ochrida şi Presba.

61. Brysae. Thracĭ la sud de Haemus, fără poziție lămurită. Pl. N. H. IV, 18. Să fie=Brygi?

62. Buni. Popor liburn. Pl. N. H. III, 25. Nu maĭ era pe vremea luĭ Plinius.

63. Bylliones. N S 75. Illyrĭ amestecațĭ cu Epiroțĭ Trăĭaŭ în regiunea coloniei romane Byllis, actualul Gradişta, la est de Avlona, pe rîul Vovusa.

64. Cabyleti. Thracĭ la rîul Hebros. Pl. N. H. IV, 18.

65. Caenaunes. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domicilĭu necunoscut.

66. Caeni. N H 17. Thracĭ. Locuĭaŭ probabil la sudul actualuluĭ afluent al Mariței Ergene. Prin seculele a. Chr. IX-VII se întindeaŭ spre vest până în nordestul Thessalieĭ.

67. Calicoini. N P 2, 7. Illyrĭ. Locuĭaŭ în partea de sud a Illyrieĭ prin apropiere de lacul Ochrida.

68. Calucones. N A 31. Popor în Vindelicia.

69. Cambaei. N A 31. Probabil Illyrĭ. Locuĭaŭ poate în apropiere de oraşul Zara.

70. Camunni şi Camuni şi Cammunii. N A 31; N C 38. Popor raet.

71. Carbilesi. Thracĭ la rîul Nestos. Pl. N. H. IV, 18.

72. Cares. N H 19. Thracĭ din Asia Mică.

73. Carni. N A 31; N S 18, 19. Nu eraŭ Illyrĭ. Trăĭaŭ în actualul Friaul. Poate că eraŭ Celțĭ, căcĭ în fasti triumphales Tauriscii sînt numițĭ *Galli Karni*, Mommsen, Römische Geschichte, II, 173.

74. Cassopaei. N S 63, 73, 74. Epiroțĭ, grecizațĭ pe vremea luĭ Strabon. Eraŭ de acelaş neam cu Thesprotiĭ. Locuĭaŭ teritorĭul despre mare la nordul golfuluĭ de Arta.

75. Catari. Popor în Pannonia, fără poziție lămurită. Pl. N. H. III, 28. Probabil Pannonĭ.

76. Catenates. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domicilĭu necunoscut.

77. Caturiges şi Catoriges. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Locuĭaŭ în Alpiĭ graĭ, maĭ sus de Salassĭ, în vîrful munților.

78. Cavii. T. Livius XLIV, 30: "Regele Genthius, care se afla la Lissos (Lĭeş), a trimes contra acestuĭ popor pe frate-so. In țara Caviilor era un oraş Caravandis." Dacă acest oraş este tot una cu Carvanium, de care se vorbeşte în inscripțiea C. I. L. III, 8308 (dela Colovrat-Ceadinĭe, lîngă Priĭepolĭe, pe rîul Lim, la răsărit de granița nordestică a Montenegruluĭ; inscripțiea e funerară, pusă unuĭ

P. Aelius Pladomenus de loc din Carvanium), şi dacă orașul natal al luĭ Pladomenus nu va fi fost prea îndepărtat de locul unde a fost îngropat, apoĭ Caviĭ locuĭaŭ la nordul actualuluĭ Montenegro, şi, judecînd după poziţiea pe care o aveaŭ în provinciea Dalmatia popoarele pannone, trebue să fi fost Pannonĭ.

79. Celegeri. Popor în Moesia Superior. Pl. N. H. III, 29. Dacă ordinea în care sînt înşirate popoarele de Plinius „Dardani, Celegeri, Triballi, Timachi, Moesi, Thraces Pontoque contermini Scythae") corăspunde, în ce priveşte pe Celegeri, poziţieĭ reale a acestora, apoĭ eĭ trebue să fi fost aşezaţĭ între Dardanĭ şi Triballĭ şi trebue să fi fost Thracĭ.

80. Celti. Vezĭ Galli.

81. Ceraunii. N Pt 4, 5. Probabil Illyrĭ. Locuĭaŭ la răsărit de Drniş, pelîngă munţiĭ Dinara, orĭ dinspre partea Dalmaţieĭ actuale, orĭ maĭ degrabă dinspre partea Bosnieĭ. După Pl. N. H. III, 26 aparţineaŭ la conventus Naroneĭ, decĭ trebue să fi fost aşezaţĭ undeva în Bosnia maĭ spre sud de teritorĭul Dalmaţilor.

82. Chalcidees. N S 90. Grecĭ veniţĭ din Euboea. Locuĭaŭ în Macedonia.

83. Chaones. N S 73, 74. Epiroţĭ. Locuĭaŭ teritorĭul despre mare din nordvestul Epiruluĭ, dela Avlona spre sud.

84. Cicones. N H 10; N S 111, 112. Thracĭ. Locuĭaŭ coasta maritimă dela actualele oraşe Maronia şi Ismara.

85. Cinambri. N A 31. Popor muntean. Domicilĭu necunoscut.

86. Clariae. Popor între Haemos şi Dunăre. Pl. N. H. IV, 18. Origine necunoscută.

87. Coeletae, Tacitus Annales, III, 38. Κοιλητικὴ στρατηγία Pt. III, 11, $_9$. Pt. ĭĭ pune printre Thraciĭ dinspre Macedonia şi dinspre marea egee, alăturĭ cu Sapaeiĭ. După Pl. N. H. IV, 18 uniĭa (maiores) eraŭ la poalele munteluĭ Haemus, ĭar alţiĭ (minores) la poalele munteluĭ Rhodope.

88. Colapiani. Popor în Pannonia la rîul Savus. Pl. N. H. III, 28. Probabil Pannonĭ.

89. Coletiani. Popor în Pannonia Superior, în partea mijlocie despre vest. Pt. II, 15, $_2$.

90. Coralli. N S 52, 54. Scythĭ. Locuĭaŭ la poalele nordice ale Balcanilor în regiunea dinspre marea neagră.

91. Corcyreni. N A 31. Illyrĭ. Locuĭaŭ insula Corcyra Nigra, actuala Curzola.

92. Cornacates. Popor în Pannonia, fără poziție lămurită. Pl. N. H. III, 28. Pannonĭ, judecînd după numele Dases, Dasmenus, Lora, Prososius, Turuna, C. I. L. III dipl. 101 Suppl.

93. Corpili. N A 38, 39; N S 117. Thracĭ. Locuĭau la rîul Marița, la sud de Brenĭ.

94. Cosuanetes. N A 31. Popor raet.

95. Crestonaei. N H 8, 11; N S 108. Thracĭ. Locuĭaŭ lîngă Bisaltae, la vest de aceştiĭa până la rîul Echedoros (actualul Gallico).

96. Crobyzi. N H 3; N S 51; N Pt 14. Thracĭ. Locuĭaŭ pe vremea luĭ Strabon şi Ptolemaeos în Scythia Minor, spre vest de gurile Dunăriĭ, în părțile dinspre mare. Pe timpul luĭ Herodotos se întindeaŭ spre vest până la rîul Iantra.

97. Cytni. Popor în Pannonia Superior, în partea despre nordest. Pt. II, 15, $_2$.

98. Daci. N A 31[a]; N S 6, 8, 130, 141, 144, 145, 146, 148, 152, 153, 154; N C 57, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 96, 97, 98, 99. Thracĭ. De acelaş neam cu Gețiĭ. Despărțițĭ însă de mult de aceştĭ din urmă ca națiune aparte, macarcă uneorĭ unițĭ cu dînşiĭ într-un singur stat Dacogețiĭ ocupaŭ un teritorĭu foarte mare, dela munțiĭ esticĭ aĭ Boemieĭ şi dela cursul Dunăriĭ dintre Pesta şi Belgrad dinspre vest începînd, până la Nistru spre răsărit *). La sud trăĭaŭ şi de o parte şi de alta a Dunăriĭ dela Belgrad începînd până la mare, şi anume de a dreapta Dunăriĭ în proporție crescîndă dela vest spre est, aşa că depe la mijlocul Bulgarieĭ actuale spre marea neagră eĭ formau partea principală a populațieĭ. La nord granița Dacogeților era nehotărîtă, probabil o formaŭ munțiĭ Carpațĭ din nordul Ungarieĭ. Daciĭ eraŭ Dacogețiĭ dinspre apus, dinspre părțile muntoase, Gețiĭ eraŭ Dacogețiĭ dinspre răsărit, dinspre părțile şase. Daciĭ din a dreapta Dunăriĭ eraŭ numițĭ de străinĭ Moesĭ, localniciĭ însă ştiaŭ bine că nu-s Moesĭ, ci Dacĭ, şi-ĭ şi numĭaŭ Dacĭ. Dinspre apus Daciĭ suferĭaŭ

---

*) Infiltrații dacogete existaŭ şi dincolo de Nistru „în ținutul scit dela nordul măriĭ negre, dupăcum se vede din numărul însemnat de nume thrace, care se întîmpină în inscripțiile greceşti din sudul Rusiei, în special din părțile sudvestice, către Olbia“ Pârvan, Considerațiuni asupra unor nume de rîuri daco-scitice, pag. 2.

presiunĭ din partea Illyrilor (adecă a Pannonilor) şi Celţilor (Boĭ, Tauriscĭ, Scordiscĭ). Dinspre răsărit Geţiĭ suferĭaŭ presiunĭ din partea Scythilor, Sarmatilor, Bastarnilor. Presiunile Pannonilor şi Celţilor Daciĭ aŭ reuşit să le domolească. Geţiĭ aŭ trebuit însă să cedeze presiunilor Scythilor, Sarmatilor şi maĭ ales acelor ale Bastarnilor, care aŭ reuşit să li stăpînească teritorĭul din a stînga Dunăriĭ, unde de altfel aŭ maĭ rămas mulţĭ dintr-înşiĭ, şi să-ĭ silească să se mărginească la cel din a dreapta fluvĭuluĭ, unde de altfel eraŭ stabilițĭ temeĭnic deja pe vremea expedițieĭ luĭ Darius încontra Scythilor. Aceasta era starea de lucrurĭ pela anul a. Chr. 29. Odată fusese şi la muntele Rhodope un popor thrac numit Daci şi pe vremea luĭ Cassius Dio era părerea că Daciĭ dela nord şĭ-ar fi trăgînd, cel puţin o parte dintr-înşiĭ, originea din Daciĭ dela Rhodope.

99. Daesitiatae şi Daesitiates şi Desidiates C. I. L. III dipl. 6 şi Dysidiati (acest din urmă nume, dat de Cassius Dio, este sigur o stîlcire greacă din cauza prefixuluĭ grecesc δυσ-). N S 14, 15; N C 51, 63. Pannonĭ. Domicilĭu nesigur, în tot cazul vecinĭ cu Dalmaţiĭ, undeva în Bosnia orĭ în Herţegovina actuale. După Pl. N. H. III, 26 aparţineaŭ la conventus Naroneĭ, decĭ trebue să fi fost aşezaţĭ undeva spre sud de teritorĭul Dalmaţilor.

100. Dalmatae şi Dalmatees şi Delmatees (în inscripţiĭ Dalmatae şi Delmatae). N P 7; N A 11, 12, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32, 33; N S 15, 16, 27, 28; N C 18, 23, 33, 34, 35, 41, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 58, 59, 60, 61, 62, 63. Illyrĭ. Cel maĭ puternic şi maĭ însemnat popor illyr din timpurile de după Autarieĭ şi Ardiaeĭ. Locuĭaŭ de o parte şi de alta a munţilor Dinara pela actualele localităţĭ Salona, Teplĭu, Muć, Jupanĭaţ. Spre sud se întindeaŭ pănă pela cursul de jos al rîuluĭ Cetina.

101. Daorsi şi Daorizi şi Daursii şi (C. I. L. III dipl. 16) Daversi. N P 7; N A 3; N S 29; N Pt 6. Illyrĭ. Trăĭaŭ la rîul Narenta, îndărătul Ardiaeilor şi Pleraeilor.

102. Dardani. N P 5, 6, 10, 27; N A 3, 11, 12, 28; N S 3, 4, 31, 32, 33, 34, 35, 53, 55, 57, 83; N C 13, 81. Illyrĭ, dar cu caractere specifice remarcabile faţă cu Illyriĭ ceilalţĭ. Locuĭaŭ aproximativ în provinciea Kossovo din vechea Turcie europeană (la sud de vechĭul regat al Serbieĭ). Puternicĭ odată, aşa că nu putuse fi supuşĭ de Ma-

cedonenĭ, ci din contra adusese marĭ nevoĭ acestora, ajunsese pe vremea luĭ Strabon, în urma multelor lupte cu Macedonenii şi cu Romaniĭ, la aşa grad de slăbăciune, încît se putea zice că nu maĭ existaŭ.

103. Dassaretii şi Dasaretii. N P 2, 7; N A 3; N S 33, 34, 57. Illyrĭ. Locuĭaŭ în apropiere de graniţa vestică a Macedonieĭ, eraŭ vecinĭ cu Autariatiĭ şi Dardaniĭ dinspre răsărit şi cu Ardiaeiĭ dinspre apus. Spre sud se întindeaŭ până pela lacul Ochrida. Pe vremea luĭ Strabon îĭ distrusese Scordisciĭ şi ţara lor se prefăcuse într-un codru de nestrăbătut.

104. Dateni. N S 92. Thracĭ? Grecizaţĭ. Locuĭaŭ pe coasta măriĭ dela gura rîuluĭ Struma.

105. Decuni. Popor în conventus Saloneĭ. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyrĭ.

106. Demensii. N Pt 15. Probabil Moesĭ. Locuĭaŭ la oraşul Dimus, actualul Beleni între Nicopol şi Şviştov.

107. Dentheleti şi Dentheletae şi Dantheletae (în inscripţiĭ Dansala C. I. L. XIII, 7049, 8308). N P 17; N S 52, 56; N C 82, 83, 86, 91. Thracĭ. Locuĭaŭ maĭ spre nord şi maĭ spre vest de Maedĭ. Uniĭa eraŭ la nord de munţĭ, alţiĭ la sud de dînşiĭ. Aparţineaŭ la provinciile romane Thracia şi Moesia Superior.

108. Derbani. N A 33. Illyrĭ. Domiciliŭ necunoscut.

109. Deremistae şi (C. I. L. III dipl. 16) Deramistae. Popor în conventus Naroneĭ. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyrĭ.

110. Deretini. Popor în conventus Naroneĭ. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyrĭ.

111. Derrii. N Pt 2, 5. Illyrĭ. Locuĭaŭ probabil pelîngă actualul oraş Drniş.

112. Derriopes. N Pt 1. Greşit=Adriopes.

113. Dersaei. N H 10. Thracĭ. Locuĭaŭ la sud de Haemos. La răsărit de Struma, vecinĭ cu Odomantiĭ. Thucydides, II, 101.

114. Deuriopes. N S 75. Illyrĭ amestecaţĭ cu Epiroţĭ. Locuĭaŭ la rîul Erigon, actualul Cerna. In regiunea localităţilor Tsepichovo şi Topoltzano la nord de Monastir. Heuzey, Mission de Macédoine, pag. 313 sqq.

115. Digeri. Thracĭ la stînga rîuluĭ Strymon. Pl. N. H. IV, 18.

115[a]. Dii. Thracĭ, în muntele Rhodope. Thucydides, II, 96.

116. Dindarii. N Pt 3, 5. Illyrĭ. Locuĭaŭ la răsărit de Adriopes, la granița Bosnieĭ, la munțiĭ Dinara. După Pl. N. H. III, 26 aparțineaŭ la conventus Naroneĭ, prin urmare trebue să fi avut o poziție la munțiĭ Dinara cît maĭ spre sud posibilă.

117. Diobessi. Thracĭ la rîul Nestos. Pl. N. H. IV, 18.

118. Ditiones. N S 14. Pannonĭ. Locuĭaŭ probabil la actualul munte Țrna Gora din Bosnia.

119. Doberes. N H 8; N S 99. Paeonĭ. Locuĭaŭ la dreapta rîuluĭ Struma, la nord de latitudinea laculuĭ Tachyno.

120. Docleatae. N A 31; N Pt 8, 9, 10. Orĭ Illyrĭ orĭ Pannonĭ. Locuĭaŭ la orașul Doclea, actualul Duke lîngă Podgorița în Montenegro.

121. Dolonci. N H 24. Thracĭ. Locuĭaŭ în secolul a. Chr. VI Chersonesul thracic.

122. Dolopes. N H 5, 7. Probabil Epirоțĭ. Grecizațĭ încă depe timpul luĭ Herodot. Locuĭaŭ la nord de Amphilochi, la partea sudică a munteluĭ Pindos. S. IX, 5, $_{12}$, X, 2, $_{1}$.

122[a]. Droi. Thracĭ, la sud de Haemos, la răsărit de Struma. Thucydides II, 101.

123. Drugeri. Thracĭ la rîul Hebros. Pl. N. H. IV, 18.

124. Dryopes. Popor în Epir, fără poziție lămurită. Pl. N. H. IV, 1. Probabil Epirоțĭ. Strabo îĭ pune la muntele Oeta IX, 5, $_{10}$ și în Peloponnes în Argolis la orașele Asine și Hermione VII, 7, $_{1}$, VIII, 6, $_{13}$.

125. Dyestae. N S 75. Illyrĭ amestecațĭ cu Epirоțĭ. Locuĭaŭ în partea de sud a Illyrieĭ, poate pelîngă actualul oraș Argyrocastro.

126. Ecdinii. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domiciliŭ necunoscut.

127. Edenates. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domiciliŭ necunoscut. Vezĭ Adanates.

128. Edoni. N H 10; N S 88, 89, 93. Thracĭ. Locuĭaŭ și de a dreapta și de a stînga rîuluĭ Struma.

129. Egui. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domiciliŭ necunoscut.

130. Elethi. Thracĭ la rîul Nestos. Pl. N. H. IV, 18.

131. Elimiotae. N S 75. Illyrĭ amestecaţĭ cu Epiroţĭ. Locuĭaŭ în sudul Illyrieĭ în vecinătatea Macedonieĭ.

132. Enchelees şi Enchelanes şi Encheleae. N H 4; N P 2, 7; N A 3; N S 75. Illyrĭ amestecaţĭ cu Epiroţĭ. Deja pe vremea luĭ Herodot eĭ nu eraŭ consideraţĭ ca Illyrĭ curaţĭ. Locuĭaŭ pelîngă lacul Ochrida.

133. Enderoduni. Popor în sudul Illyrieĭ. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyrĭ. Nu maĭ eraŭ pe timpul luĭ Plinius.

134. Eordi. N H 5; N S 65, 75. Illyrĭ amestecaţĭ cu Epiroţĭ. Locuĭaŭ la calea Egnatia spre est de Lyncesti, între actualele oraşe Bitolia şi Vodena.

135. Epirotae. N P 8; N S 60, 63, 64, 66, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 85. Alt neam de oamenĭ decît Thraciĭ şi Illyriĭ. Locuĭaŭ dela Epidamnos-Dyrrhachion (actualul Durazzo) şi Apollonia (actualul Pollina la nord de Avlona în apropiere de malul drept al rîuluĭ Vovusa) spre sud pănă la golful de Arta, atît în partea despre mare, cît şi în cea muntoasă a ţăriĭ. Pe vremea luĭ Strabon eraŭ grecizaţĭ, puţinĭ din eĭ numaĭ alăturĭ cu limba greacă maĭ vorbĭaŭ şi limba naţională. De altfel ţara locuită de popoarele epirote ajunsese pe vremea luĭ Strabon aproape pustie, oraşele ajunsese numaĭ nişte sate şi nişte ruine, din cauza războaelor şi a administraţieĭ vitrige a Romanilor.

136. Eratyri (Poporul însuş nu este numit, este numită numaĭ regiunea locuită de dînsul, Eratyra, Ἐράτυρα). N S 75. Illyrĭ amestecaţĭ cu Epiroţĭ. Trăĭaŭ în sudul Illyrieĭ. Locul unde nu se poate maĭ de aproape hotărî.

137. Esubiani. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domiciliŭ necunoscut.

138. Focunates. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domiciliŭ necunoscut.

139. Galabrii. N S 35. Un neam de Dardanĭ.

140. Galli şi Galatae şi Celti. N P 21, 22, 23, 24, 25, 26; N A 2, 9, 10; N S 2, 41, 130, 138, 143; N Pt 17. Pe vremea cînd Alexandru făcea expediţiea contra Thracilor dela Dunăre (a. Chr. 335) Galliĭ se găsĭaŭ deja la marea adriatică în peninsula balcanică. După Alexandru, la începutul seculuĭ a. Chr. III, eĭ aŭ invadat Macedonia, Thracia, Grecia, şi teritoriŭl Triballilor şi Geţilor, ĭar oarde de ale lor se puneaŭ ca mercenarĭ în serviciŭl regilor Macedonieĭ şi al oraşelor greceştĭ. Un stat aşezat aŭ format în

Thracia prin apropierea Byzanţuluĭ, care stat a dăĭnuit cam depe la a. Chr. 278-220, cînd a fost sfărmat de Thracĭ. Incă pe timpul luĭ Perseus (a. Chr. 179-168) stăpînĭaŭ regiunĭ în peninsulă, căcĭ întraŭ în alianţă cu acest rege contra Romanilor, ĭar cînd aŭ ocupat Romaniĭ Macedonia eraŭ în această ţară Gallĭ, care se ocupaŭ cu agricultura, T. Livius, XLV, 30. Vettii, poporul războĭnic, despre care spune T. Livius la locul citat că trăĭa pe acea vreme în Macedonia în regiunea dintre rîurile Axios şi Peneios, eraŭ probabil tot Gallĭ. Grosul lor s-a scurs însă în Asia Mică, unde aŭ fundat statul Galatilor. Neamurile celte, despre care se vorbeşte în Strabon că ar fi amestecate cu Thraciĭ, sînt Boii şi Tauriscii, care nu trebuesc confundaţĭ cu Celţiĭ de supt acest număr, şi Scordisciĭ.

141. Gallitae. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domiciliŭ necunoscut.

142. Gaudae. Popor între Haemos şi Dunăre. Pl. N. H. IV, 18. Origine necunoscută.

143. Genaunes şi Genauni. N A 31; N S 121. Illyrĭ. Trăĭaŭ în Vindelicia.

144. Getae. N H 1, 13; N P 19; N A 4, 40, 41, 42; N S 122, 123, 125, 134, 135, 137, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 148, 149, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 158; N C 77, 80, 87, 88, 89. Thracĭ. Pe vremea luĭ Herodot nu eraŭ Geţĭ de-a stînga Dunăriĭ, ci de-a dreapta fluvĭuluĭ, în actuala Dobrogie. Pe timpul expediţieĭ luĭ Alexandru contra Thracilor dela Dunăre (a. Chr. 335) Geţiĭ eraŭ de-a stînga Dunăriĭ, de-a dreapta fluvĭuluĭ până la gurile luĭ eraŭ Triballiĭ. Pe vremea luĭ Lysimachos (a. Chr. 292) eĭ domnĭaŭ peste ambele malurĭ ale Dunăriĭ şi-şĭ întindeaŭ stăpînirea şi asupra Odrysilor. Pentru rest vezĭ Daci.

145. Glintidiones. N A 31. Trăĭaŭ undeva prin actualele Bosnia şi Herzegovina. Probabil Illyrĭ.

145 [a]. Graaei. Paeonĭ, la cursul de sus al rîuluĭ Struma. Thucydides II, 96.

146. Grabaei. Popor în sudul Illyrieĭ. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyrĭ. Nu maĭ eraŭ pe timpul luĭ Plinius.

147. Hamaxoeci. N S 135, 136. Prin Hamaxoeci înţelegeaŭ Greciĭ pe vremea luĭ Strabon toate popoarele nomade care trăĭaŭ dincolo de Mysĭ, de Thracĭ şi de Geţi (anume Scythiĭ, Sarmatiĭ, Bastarniĭ). Vezĭ Nomades.

148. Hellopes. Pl. N. H. IV, 1 = Selli. S. VII, 7, $_{10}$.

149. Hemasini. Popor în conventus Naroneĭ. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyrĭ. Nu maĭ eraŭ pe vremea luĭ Plinius.

150. Hercuniatae. N S 14. Probabil Pannonĭ. Trăĭaŭ în partea vestică a Pannonieĭ inferior la mĭazăzi de Amantini.

151. Hippasini. N A 31. Popor muntean. Domiciliŭ necunoscut.

152. Hymani. Popor liburn. Pl. N. H. III, 25. Nu maĭ era pe vremea luĭ Plinius.

153. Hypsalti. Thracĭ la rîul Hebros. Pl. N. H. IV, 18.

154. Iapodes şi Iapydes. N A 19, 28, 31; N S 10, 13, 14, 21, 22, 23, 24, 25; N C 25, 26, 27, 34, 63. Illyrĭ amestecaţĭ cu Celţĭ. Locuĭaŭ de o parte şi de alta a munteluĭ Kapela, aproximativ în actualele districte Fiume, Ogulin-Szluin şi Lika-Otočaţ ale Croaţieĭ. Spre est se întindeaŭ dincolo de rîul Una până la rîul Sana.

155. Iassii, în inscripţiĭ Iasi. Popor în Pannonia Superior. Pt. II, 15, $_2$. Locuĭaŭ în nordestul provincieĭ austriace Croaţia între localităţile Varasdin şi Daruvar, C. I. L. III pag. 507. Eraŭ orĭ Pannonĭ orĭ Illyrĭ.

156. Iazyges. N S 158. Un neam de Sarmatĭ. Trăĭaŭ în regiunea nordică dintre Bug şi Dunăre. Pt. III, 5, $_{19}$, III, 7, $_1$ îĭ aşează pe uniĭ la marea de Azov şi pe alţiĭ (Iazyges Metanastae) între Dunăre şi Tisa.

157. Iemerii. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domiciliŭ necunoscut.

158. Illyrii. N H 2, 3, 4; N P 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8; N A 1, 2, 3, 13, 14, 16, 17, 18, 24, 25, 26, 27, 31, 33; N S 1, 5, 8, 14, 17, 18, 38, 41, 48, 57, 60, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 85, 120, 121, 143, 152; N C 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 22, 51, 60, 71. Greciĭ socotĭaŭ pe Illyrĭ înrudiţĭ cu Celţiĭ şi cu Germaniĭ. O maĭ strînsă înrudire constataŭ eĭ că există între Illyrĭ şi Pannonĭ. Illyriĭ începeaŭ din Vindelicia (Bavaria de sud) şi se continuaŭ prin teritorĭul actual al Veneţieĭ şi prin Istria în ţara muntoasă dinspre mare, cîtă se întinde dela fundul măriĭ adriatice până la golful dela Avlona. In trăsăturĭ generale, până la Risano teritorĭul ocupat de Illyrĭ în peninsula balcanică mergea îngustîndu-se dela nord spre sud, aşa că, vorbind în termeniĭ ţărilor actuale, eĭ ocupaŭ Istria, Croaţia din jos

de Kulpa şi Dalmaţia. Bosnia şi Herţegovina eraŭ locuite de Pannonĭ. Dupăce dela Risano până pela Alessio-Lĭeş teritoriul lor ajungea la cea maĭ mare îngustime (căcĭ Albania de nord era ocupată de Pirustĭ, care eraŭ Pannonĭ, ĭar sudul Montenegruluĭ era ocupat de Docleatĭ, care eraŭ orĭ Illyrĭ orĭ Pannonĭ), se lărgĭa din noŭ dela Alessio în jos până la latitudinea golfuluĭ dela Avlona, pe toată lăţimea dintre mare şi dintre munţiĭ Macedonieĭ. Spre răsărit de această ţară a Illyrilor, şi în continuitate neîntreruptă teritorială cu dînsa, eraŭ Illyriĭ Dardanĭ. Cît despre Illyriĭ despre care spune Strabon că ar fi trăit în Pannonia spre vărsătura Tiseĭ în Dunăre înpreună cu Scordiscĭ şi cu Thracĭ, aceĭa trebue să fi fost Pannonĭ. Pe vremea luĭ Strabon Illyriĭ dela Lĭeş spre sud, care eraŭ de mult amestecaţĭ cu Epiroţĭ, eraŭ aproape complect grecizaţĭ, numaĭ puţinĭ din eĭ, alăturĭ cu limba grecească, îşĭ maĭ păstrase limba naţională.

159. Interphrurini. N A 31. Popor muntean. Domicilĭu necunoscut.

160. Isarci. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Locuĭaŭ la actualul rîŭ Eisack în Tirol.

161. Issaei şi Issii. N P 1, 7; N A 13; N C 5, 11. Illyrĭ. Locuĭaŭ insula Lissa şi pe continent teritorĭul depe lîngă actualele localităţĭ Traŭ şi Stobreţ (puţin la sud de Spalato).

162. Istri. N A 14, 15; N S 18. Illyrĭ. Locuĭaŭ în actuala Istria. Pola era oraş al lor.

163. Labeati. N P 4, 7. Illyrĭ. Trăĭaŭ în nordul Albanieĭ pela Şcodra şi în sudul Montenegruluĭ pela actuala cetate Medun. Nu maĭ existaŭ pe vremea luĭ Plinius, Naturalis historia III, 26.

164. Lacinienses. Popor liburn. Pl. N. H. III, 25.

164 [a]. Laeaei. Paeonĭ, la cursul de sus al rîuluĭ Struma. Thucydides II, 96.

165. Lapithae. N H 17. Thracĭ. Locuise în nordestul şi estul Thessalieĭ. Existaŭ încă pe vremea Bacchiadilor (a. Chr. 857-657). Pe vremea luĭ Strabon maĭ eraŭ încă localităţĭ pe rîul Peneios, spre vest de valea Tempe, despre care se ştia că fusese ale Lapithilor.

166. Latobici. Popor în Pannonia Superior, în partea

despre sudvest. Pt. II, 15, $_2$. Locuiaŭ în Krain, în regiunea dela Treffen, sudest de Laibach. C. I. L. III pag. 496.

167. Lepontii. N A 31. Popor raet. Locuiaŭ la nordvest de Lacul Como, probabil în actuala Val Leventina.

168. Leuni. Popor în Vindelicia. Pt. II, 13, $_1$.

169. Libyrni și Liburni. N A 22, 23, 31; N S 26, 27, N C 25. Illyrĭ. Locuiaŭ pe coasta maritimă a Illyrieĭ dela actuala graniță de nord a Dalmațieĭ până dincolo de Scardona spre sud. La Liburnĭ aparțineaŭ și locuitoriĭ din răsăritul Istrieĭ dela rîul Arsa începînd până la extremitatea de nordest a aceșteĭ peninsule. Plinius Naturalis historia III, 25: „Dela Arsia începe neamul Liburnilor, care se întinde până la rîul Titius." La Liburnĭ aparțineaŭ foarte probabil și locuitoriĭ numeroaselor insule cîte se găsesc dela Quarnero spre sud până la latitudinea Scardoneĭ cel puțin.

170. Licates și Licattii și Licatii. N A 31. Popor vindelic la actualul rîŭ Lech.

171. Lychnidi? N P 2, 3.

172. Lycii. N H 19.

173. Lydi. N H 19, 21. Thracĭ din Asia Mică.

174. Lyncestae. N S 65, 75, 76. Illyrĭ amestecațĭ cu Epiroțĭ. Locuiaŭ în regiunea orașuluĭ Bitolia.

175. Macedones (Macedonia). N H 5; N S 33, 61, 62, 67, 68, 71, 72, 78, 79, 82, 84, 85, 96, 107, 116. Macedoniĭ eraŭ alt neam decît Thraciĭ, Paeoniĭ, Illyriĭ și Epiroțiĭ. In Macedonia propriŭ zisă, care se mărginia la vest cu Epirul, la sud cu Thessalia, la est cu Struma și la nord cu o linie care ar merge dela muntele Perim Dag până la sudul provincieĭ Kossovo, trăiaŭ Macedonĭ, Thracĭ și Paeonĭ, toțĭ complect grecizațĭ pe vremea luĭ Strabon. Din cauza grecizăriĭ complecte pe de o parte însă, pe de alta din cauza unitățiĭ de stat depe vremea cuceririlor regilor macedonenĭ, se înțelegeaŭ prin Macedonie în înțeles larg, pelîngă Macedonia propriŭ zisă, toate popoarele epirote și cele illyre amestecate cu Epiroțĭ spre vest, și tot teritoriul maritim până la Mesta-Carasu, ba chiar până la Marița, spre răsărit. Tot acest teritoriu era „Grecie" pe vremea luĭ Strabon.

176. Maedi. N P 16; N A 3, 11, 12; N S 35, 36, 52, 55, 56, 102. Thracĭ. Locuiaŭ la răsărit de Dardanĭ, cu care eraŭ în imediat contact, la rîul Struma, pe drumul dela Köprülü la muntele Vitoș, și de o parte și de alta a

munţilor din sudvestul Bulgarieĭ, avînd la răsărit de veciniĭ pe Bessi. Se întindeaŭ între Dardanĭ la vest şi Bessi la răsărit dela poalele munţilor din nordul provincieĭ turceştĭ Macedonia şi pela răsăritul provincieĭ turceştĭ Kossovo în sus până prin Serbia sudică. Aparţineaŭ la provinciile Thracia şi Moesia Superior.

177. Maedobithyni. N S 128. Thracĭ din Asia Mică.

178. Magnetes. N H 5, 7; N P 13; N S 90[a]. Nu eraŭ Grecĭ, nicĭ Thracĭ, S. I, 2, $_{20}$. Grecizaţĭ încă depe timpul luĭ Herodot. Locuĭaŭ în Thessalia de nord la sud de rîul Peneios.

179. Maliees. N H 7. Nu eraŭ Grecĭ, nicĭ Thracĭ, S. I, 2, $_{20}$. Grecizaţĭ încă depe timpul luĭ Herodot. Locuĭaŭ în sudul Thessalieĭ, în regiunea din faţa insuleĭ Euboea şi dela Thermopylae, S. IX, 5, $_{1}$.

180. Maraces. Popor în Aetolia. Pl. N. H. IV, 3. Probabil Epiroţĭ.

181. Mariandyni. N S 128. Thracĭ din Asia Mică.

182. Mazaei, în inscripţiĭ (C. I. L. III, 6383, dipl. 7; Patsch XII pag. 133) Maezei, Maezaei. N S 14; N C 60, 61; N Pt 5. Pannonĭ. Locuĭaŭ orĭ în răsăritul actualeĭ Dalmaţiĭ nordice, orĭ maĭ departe spre est, între rîurile Sana şi Bosna.

183. Medulli. N A. 31. Muntenĭ din Alpĭ. Locuĭaŭ pe vîrful Alpilor, la izvoarele rîurilor Durance şi Dora Riparia.

184. Melcomenii. Vezĭ Meromenni.

185. Meliteni. N A 31. Illyrĭ. Locuĭaŭ în insula Meleda.

186. Mentores. Popor liburn. Pl. N. H. III, 25. Nu maĭ era pe vremea luĭ Plinius.

187. Merdi. N C 86. Thracĭ. Probabil eraŭ veciniĭ cu Serdiĭ.

188. Meromenni, probabil aceĭaş cu Melcomenii-Melcomanni. N A 31; N Pt 6. Illyrĭ. Locuĭaŭ în interiorul Dalmatieĭ, maĭ sus de Daorsi.

189. Moentini. N A 31. Iapodĭ. Locuĭaŭ dincoace (adecă la vest) de muntele Kapela.

190. Molotti şi Molossi. N S 63, 74. Epiroţĭ grecizaţĭ. Locuĭaŭ în partea continentală a Epiruluĭ la nord de Amphilochi.

191. Moriseni. Popor în Moesia Inferior pelîngă mare Pl. N. H. IV, 18. Origine necunoscută.

192. Mygdones. N S 89, 100, 108, 128. Thracĭ Edonĭ. Locuĭaŭ pelîngă lacul Bolbe, nordul peninsuleĭ chalcidice, actualul Beşic-Göl.

193. Mysi şi Moesi. N H 19, 21; N A 35, 36; N S 47, 49, 50, 124, 125, 126, 131, 132, 135, 141, 150; N Pt 12, 13; N C 14, 15, 16, 32, 37, 54, 74, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 89. Numele Mysi e maĭ vechĭŭ, numele Moesi maĭ noŭ. Thracĭ. Locuĭaŭ uniĭ în peninsula balcanică, alţiĭ în Asia Mică. Pe vremea luĭ Strabon Mysi se numĭaŭ numaĭ ceĭ din Asia, ceĭ din Europa se numĭaŭ Moesi. Moesiĭ din peninsula balcanică locuĭaŭ în actuala Bulgarie de dincoace de Balcanĭ, începînd dinspre apus de rîul Gibriţa-Ţibriţa (după hărţĭ, Čibriţa după Tomaschek, Die alten Thraker, I, pag. 51) pănă spre Dobrogia. Maĭ înainte vreme Moesiĭ, ca şi Geţiĭ, trăĭaŭ şi de-a stînga Dunăriĭ.

194. Nantuates şi Nantuatae. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Locuĭaŭ deasupra Salassilor.

195. Naresii şi Narensii. N A 31; N S 16; N Pt 7. Illyrĭ. Trăĭaŭ la rîul Narenta, la răsărit de Ardiaeĭ.

196. Nemaloni. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domiciliŭ necunoscut.

197. Nematuri. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domiciliu necunoscut.

198. Nerusi. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domiciliŭ necunoscut.

199. Nipsaei. N H 13. Thracĭ. Trăĭaŭ pe coasta măriĭ negre în regiunea oraşelor Sozopoli şi Misivri.

200. Nomades. N S 135, 136.=Hamaxoeci.

201. Norici. N A 1, 34; N C 39, 40. Supt acest nume se înţelegeaŭ toate popoarele din provinciea romană Noricum (Ober-Österreich, Kärnthen, Steiermark). In special însă numeşte Pt. II, 14, $_2$ Norici un anumit popor din Noric. Noriciĭ eraŭ probabil în majoritate Celţĭ. Vezĭ Holder supt acest cuvînt.

202. Obulensii. N Pt 14. Popor de origine obscură. Locuĭaŭ în răsăritul Moesieĭ Inferior la nord de Crobyzi.

203. Odomanti şi Odomantes. N H 8, 10; N S 55, 93, 103. Paeonĭ. Locuĭaŭ la rîul Struma, în partea despre mare, la răsărit de acest rîŭ. Pe vremea luĭ Herodot eĭ se întindeaŭ pănă la muntele Pangaeos (Pirnari, Bunar).

204. Odrysae. N H 16; N P 17, 18, 19; N S 53,

56, 117, 119; N C 56, 86, 90, 94, 95. Thracĭ. Locuĭaŭ la afluentul Mariţeĭ Ergene. Spre vest se învecinaŭ cu Bessiĭ. Pela anul a. Chr. 11 eĭ îşĭ întinsese domeniul până în interiorul Chersonesuluĭ. In înţeles maĭ larg se înţelegeaŭ supt Odrysae toţĭ Thraciĭ dinspre mare, dela Mariţa şi dela oraşul Cypsela (actualul Ipsala) spre nord până la Odessos (Varna). La anul p. Chr. 21 aveaŭ de capitală oraşul Philippopolis. Tacitus, Annales, III, 38.

205. Oitensiĭ. N Pt 14. Popor de origine obscură. Locuĭaŭ în răsăritul Moesieĭ Inferior la nord de Crobyzi.

206. Olbonenses. Popor liburn. Pl. N. H. III, 25.

207. Oratelli. N A 31. Munteni din Alpĭ. Domiciliu necunoscut.

208. Orestae. N S 74. Epiroţĭ. Locuĭaŭ în partea continentală nordică a Epiruluĭ.

209. Orphei. Popor în Moesia Inferior pelîngă mare. Pl. N. H. IV, 18. Origine necunoscută.

210. Oseriati. Popor în Pannonia Superior, la sud de Iassii. Pt. II, 15, $_2$.

211. Oxyaei. N A 31. Popor muntean. Poate=Oxybii, neam ligur, dela poalele Alpilor maritimĭ dinspre Franţa, orĭ Ozuaei.

211[a]. Oxybii. N A 31. Vezĭ Oxyaei.

212. Ozuaei. Popor în conventus Naroneĭ. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyrĭ. Nu maĭ eraŭ pe vremea luĭ Plinius.

213. Paeones. N H 3, 5, 8, 11; N P 10, 11; N S 3, 33, 48, 53, 67, 68, 82, 83, 87, 88, 97, 104, 106, 107, 108; N C 29, 30. Thracĭ, dar cu remarcabile caractere specifice faţă cu Thraciĭ ceilalţĭ. Tomaschek, Die alten Thraker, I, 65, iĭ consideră fără motiv ca Illyrĭ. Cu toate acestea, dacă ţinem socoteală că cuvîntul paeon *Bylazor* este probabil=albanezul *vălázăr* fraţĭ, orĭ *vălazărĭ* frăţie (Vezĭ § 49 Nota P 10 şi § 344 fine N° 26), şi că Albanejiĭ sînt probabil *Pannonĭ* (Vezĭ § 351), apoĭ *Paeoniĭ* vor fi fost maĭ degrabă *Pannonĭ*. Nu de geaba, se vede, Greciĭ numĭaŭ pe Pannonĭ şi pe Paeonĭ cu acelaş nume Παίονες, Cassius Dio XLIX, 36 (Vezĭ § 47). Maĭ înainte vreme fusese cu mult maĭ răspîndiţĭ decît pe timpul luĭ Strabon. Prin sec. a. Chr. VI ţara lor se întindea până la marea egee spre sud, până dincolo de Struma la muntele Pangaeos spre est, până la Rhodope, Perim Dag şi izvoarele rîuluĭ Struma spre nord. Spre apus e-

rau mult maĭ lățițĭ dinspre partea nordică decît dinspre cea sudică, pentrucă dinspre nord ajungeaŭ spre apus până dincolo de actualul Köprülü, care era un oraș al lor, ĭar dinspre sud nu ajungeaŭ spre apus până la rîul Echedoros (Gallico). Supusese pe Crestonĭ însă și-șĭ întinsese chĭar dinspre sud stăpînirea spre apus până la Pieria, adecă până la Vardar. Pe timpul luĭ Strabon Paeoniĭ perduse domenĭul lor dela mĭazăzi și în general se redusese mult din raspîndirea lor de altă dată, cu toate acestea tot ocupaŭ o mare parte a Macedonieĭ. Eraŭ grecizațĭ.

214. Paeoplae. N H 8. Paeonĭ. Locuĭaŭ în partea muntoasă a Paeonieĭ.

215. Paeti. N H 10. Thracĭ. Locuĭaŭ coasta maritimă dela răsărit de Ciconĭ.

216. Palarii. N A 18. Probabil=Pleraei.

216[a]. Panaei. Thracĭ, la sud de Haemos, la răsărit de Struma. Thucydides II, 101.

217. Pannonii. N A 1, 3, 28, 30, 31, 34; N S 9, 9[a], 14, 17, 21, 39, 40, 141; N C 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 36, 39, 42, 43, 44, 45, 46, 49, 50, 51, 60, 61, 62, 63, 96. Greciĭ consideraŭ pe Pannonĭ ca înrudițĭ cu Illyriĭ. Pannoniĭ începeaŭ dinspre apus dela Noric (Oberösterreich, Kärnthen, Steiermark) și se continuaŭ spre răsărit în dosul Illyrilor prin provinciile romane Pannonia Superior și Pannonia inferior (Ungaria dela apus și dela sud de Dunăre) până în peninsula balcanică, unde se întindeaŭ tot în dosul Illyrilor prin Bosnia, Serbia și Herzegovina până în Albania de nord.

218. Parentini. C. I. L. III, 15053. Iapodĭ. Locuĭaŭ la cursul superior al rîuluĭ Lika.

219. Paroraei. N S 74. Epiroțĭ. Locuĭaŭ în partea continentală nordică a Epiruluĭ.

220. Parthini. N P 1, 3, 7; N A 3; N S 75; N C 19, 20, 21, 24. Illyrĭ amestecațĭ cu Epiroțĭ. Locuĭaŭ regiunea de lîngă Dyrrhachion (Durazzo).

221. Parthyaei orĭ Parthiaei. Popor în Macedonia. Pt. III, 13, $_{41}$. Probabil Epiroțĭ.

222. Partini. N S 75. Probabil Pannonĭ. Locuĭaŭ în regiunea actualeĭ localitățĭ Užice din vestul Serbieĭ.

223. Pelagones. N P 2; N S 75, 105. Paeonĭ amestecațĭ cu Epiroțĭ. Locuĭaŭ în regiunea unde se varsă Cerna în Vardar.

224. Perrhaebi. N H 5, 6, 7, 17; N P 12, 13 ; N A 3. Illyrï. Locuïaŭ la granița dintre Thessalia și Macedonia în regiunea dinspre muntele Olympos. Erau grecizațĭ încă de-pe timpul luĭ Herodotos.

225. Pertheenatae. N A 31; N S 75. Popor muntean. Domiciliŭ necunoscut. Identic cu Partini? cu Parthini ?

226. Peucetiae. Popor liburn. Pl. N. H. III, 25.

227. Peucini. N S 161. Un neam de Bastarnĭ. Locuïaŭ în insula dela gurile Dunăriĭ Peuce.

228. Pharii. N P 1, 2, 3, 7; N A 13, 14; N C 6, 8, 10, 11. Illyrĭ. Locuïaŭ în insula Pharos, actuala Lesina.

229. Phryges. N H 21, 23; N S 91, 104, 127. Thracĭ din Asia Mică.

230. Piarensii. N Pt 16. Orĭ Moesĭ orĭ Gețĭ. Locuïaŭ în regiunea orașuluĭ Appiaria, actualul sat Rïahovo la Dunăre la mijlocul distanțeĭ dintre Rusciuc și Turtucaïa.

231. Picensii. N Pt 13. Probabil Celțĭ. Locuïaŭ în Serbia de răsărit, la rîul Pek, în regiunea localitățiĭ dela Dunăre Gradiște.

232. Pieres. N H 5, 10; N S 88, 106. Thracĭ. Locuïaŭ în regiunea orașuluĭ Pydna (Mikro-Aïani, puțin la sud de gura rîuluĭ Vistrița), S. VII, Fragmente, 20, și a munteluĭ Olympos, la nord se întindeaŭ până la Vardar, S. VII, Fragmente, 22. Se pare că pe vremea luĭ Herodot eraŭ mult maĭ lățițĭ spre răsărit, căcĭ exploataŭ, alăturĭ cu Satriĭ și cu Odomantiĭ, minele de aur și de argint ale munteluĭ Pangaeos.

233. Pirustae. N S 14, 16; N Pt 10. Pannonĭ. Locuïaŭ în nordul Albanieĭ.

234. Pissantini. N P 2, 7. Illyrĭ din sudul Illyrieĭ, prin apropiere de lacul Ochrida.

235. Pleraei. N S 16, 29, 37; N Pt 6. Illyrĭ. Locuïau în fața insuleĭ Curzola, la sud ajungeaŭ pân aproape de Risano.

236. Poseni. N A 31. Iapodĭ de dincolo (adecă la est) de muntele Kapela.

237. Priantae. Thracĭ la rîul Hebros. Pl. N. H. IV, 18.

238. Pyraei. Popor în sudul Illyrieĭ. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyrĭ. Nu maĭ eraŭ pe timpul luĭ Plinius.

239. Pyrissaei. N A 31. Popor muntean. Domiciliŭ necunoscut. Să fie cumva=Pirustae?

240. Pyrogeri. Thracĭ la rîul Hebros. Pl. N. H. IV, 18.

241. Quadiates. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domiciliŭ necunoscut.

242. Rhaeti. N A 1, 34; N S 5; N C 38. Supt acest nume se înţelegeaŭ diferitele popoare din provinciea romană Rhaetia (Tyrolul şi jumătatea estică a Elveţieĭ). Naţionalitate necunoscută.

243. Roxolani. N S 161, 162. Bastarnĭ? Maĭ degrabă Sarmaţĭ. Locuĭaŭ pe vremea luĭ Strabo în cîmpiile dintre Don şi Bug, ĭar pela anul 67 p. Chr. ajunsese pănă la cursul de jos al Dunăriĭ.

244. Rucinates şi Rucinatae şi Rucantii. N A 31. Popor raet în Vindelicia.

245. Rugusci şi Riguscae. N A 31. Popor în Raetia.

246. Salassi. N A 31; N C 25, 33. Muntenĭ din Alpĭ. Locuĭaŭ pe versantul dinspre Italia al Alpilor, la mijlocul curbeĭ pe care o formează Alpiĭ dintre Italia şi Gallia, prin ţara lor curgea rîul Duria, actualul Dora.

247. Sapaei. N H 10; N A 38, 39; N S 53, 112, 117. Thracĭ. Locuĭaŭ la nord de Ciconĭ şi în vecinătatea Corpililor, maĭ sus de coasta măriĭ dintre rîul Mesta şi oraşul actual Maronia, prin munţiĭ Ceal, Caraoglan, Carlîc.

248. Sardi şi Serdi. N S 56; N C 86. Thracĭ. Locuĭaŭ în regiunea oraşuluĭ Serdica, actualul Sofia.

249. Sardiotae. N Pt 7. Orĭ Illyrĭ orĭ Pannonĭ. Probabil în regiunea oraşuluĭ Sarite, actual Podgradine, puţin la răsărit de izvoarele rîuluĭ Unaţ.

250. Sarmatae şi Sauromatae. N S 129, 140, 152, 158; N C 57, 93. In ce priveşte naţionalitatea Sarmatilor şi Scythilor daŭ notiţele următoare. E. Kuhn, Miscellen, Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, XXVIII, anul 1887, pag. 214-215: „Dupăce Müllenhoff a probat în chip nediscutabil părerea, susţinută încă înainte de dînsul de Zeuss şi de Diefenbach, că Scythiĭ şi Sarmatiĭ dela marea neagră eraŭ de origine iranică, cercetările istorice din ultimiĭ anĭ aŭ susţinut cu drept cuvînt aceĭaş origine şi pentru Scythiĭ asiaticĭ.“ A. Sobolevskij, Einige Hypothesen über die Sprache der Scythen und Sarmaten, Archiv für slavische Philologie, XXVII, anul 1905, pag. 240-244: „Chestiunea asupra naţionalităţiĭ Scythilor şi Sarmatilor se poate considera ca rezolvată. Şi uniĭ şi alţiĭ eraŭ de neam iranic, maĭ mult saŭ

mai puţin înrudiţi cu actualii Osseti. La începutul erei noastre Scythii aŭ dispărut din sudul Rusieĭ şi aŭ fost înlocuiţĭ prin Sarmaţĭ. Sarmatiĭ aŭ venit depe la cursurile de sus ale Nistruluĭ, Dnipruluĭ şi Buguluĭ, pentrucă aŭ adus cu dînşiĭ în sudul Rusieĭ numirile Danaster, Danapris, Vagus ale acestor rîurĭ, cu care aŭ înlocuit numirile scythe Tyras, Borysthenes, Hypanis.“ După Peisker, Die Abkuuft der Rumänen pag. 181-182, Scythiĭ eraŭ iranĭ numaĭ prin limbă, pe care o căpătase dela fimeile lor de origine iranică, de rasă însă eraŭ Turco-tatarĭ. Recunoaşte însă că figurile lor depe vasele greceştĭ găsite în săpăturile din sudul Rusieĭ aŭ tipul iranic şi că numaĭ portul păruluĭ (ca o coamă de cal, Pferdemähne) ar trada o origine uraloaltaică. Acestea le spune Peisker din cauza păreriĭ sale prin nimic probate că toate popoarele nomade din Asia şi Europa sînt de origine turco-tataro-mongolă. Vezĭ § 230 a. Pe timpul luĭ Strabon trăĭaŭ, alăturĭ de Scythĭ, de Thracĭ şi de Bastarnĭ, şi de-a stînga şi de-a dreapta Dunăriĭ. Spre nord ajungeaŭ departe în continent în regiunea dintre Bug şi Dunăre. Eraŭ nomazĭ în general.

251. Sassaei. Popor în sudul Illyrieĭ. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyrĭ. Nu maĭ eraŭ pe timpul luĭ Plinius.

252. Satrae. N H 10; N S 53. Thracĭ. De acelaş neam cu Bessiĭ. Trăĭaŭ în vecinătatea munteluĭ Pangaeos Bunar, Pirnari).

253. Savincates. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domiciliŭ necunoscut.

254. Scirtones. N S 14; N Pt 10. Probabil Pannonĭ. Locuĭaŭ spre răsărit de Docleatĭ şi de Pirustĭ, lîngă Macedonia, probabil la muntele Scardos, actualul Şar.

255. Scordisci. N A 3, 4, 5, 11, 12; N S 7, 8, 12, 14, 31, 32, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 57, 130; N C 45, 53, 91. Celţĭ. Din cauza desuluĭ contact cu Pannoniĭ şi cu Illyriĭ căpătase oarecare asămănare cu aceştiĭa. Se deosebĭaŭ în Scordisciĭ marĭ şi Scordisciĭ micĭ. Scordisciĭ marĭ eraŭ aşezaţĭ la Dunăre între rîurile Mur şi Morava, aproximativ în provinciile austriace Slavonien, Syrmien, şi în nordvestul Serbieĭ, orĭ, în termenĭ aĭ provinciilor romane, în sudul Pannonieĭ Superior, sudul Pannonieĭ Inferior şi într-o parte din nordvestul Moesieĭ Superior. Scordisciĭ micĭ locuĭaŭ la Dunăre dincolo de Morava, în nord-

estul Serbieĭ, adecă în nordestul Moesieĭ Superior. Din aceste aşezărĭ ale lor vechĭ se lăţise odată, ca năvălitorı, până la munţiĭ Illyrieĭ, Paeonieĭ şi Thracieĭ. Pe vremea luĭ Strabon eraŭ aproape distruşĭ, dar tot maĭ existaŭ încă. Rămăşiţĭ dintr-înşiĭ maĭ eraŭ şi pe vremea luĭ Appianos. Scordisciĭ făceaŭ parte din Galliĭ care aŭ invadat în peninsula balcanică în secolul IV, în special dintre aceĭ care au năvălit în Macedonia şi în Grecia în secolul III (Vezĭ Galli). Iustinus l. XXXII, cap. 3: "Galliĭ care aŭ scăpat din expediţiea dela Delphi, unde a perit Brennus [puţin după a. Chr. 279], aŭ fugit şi s-aŭ stabilit, uniĭa în Thracia, alţiĭ în Asia, alţiĭ între Dunăre şi Sava. Aceştĭ din urmă sînt Scordisciĭ."

256. Scyrmiadae. N H 13. Thracĭ. Locuĭaŭ coasta măriı negre dela Byzanţ în sus, pe acolo pe unde maĭ tîrziŭ locuĭaŭ Astiĭ.

257. Scythae. N S 2, 50, 51, 54, 129, 140, 152. Pentru naţionalitatea Scythilor vezĭ Sarmatae. Pe timpul luı Strabon locuĭaŭ în actuala Dobrogie alăturĭ cu Sarmatı, Bastarnĭ, Crobyzĭ şi Troglodytĭ. Locuĭaŭ alăturĭ cu Bastarniĭ şi Sarmatiĭ şi de a stînga Dunăriĭ.

258. Seduni. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domiciliŭ necunoscut.

259. Segestani. N A 20, 31; N S 9, 9 a; N C 27, 32, 61. Pannonĭ. Locuĭau în regiunea dela actualul oraş Sissek în districtul Agram al Croaţieĭ.

260. Segovii. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domiciliŭ necunoscut.

261. Segusini şi Segusiani. N A 31. Muntenĭ din Alpı. Locuĭaŭ în Alpiı graĭ, la oraşul Segusio, actualul Susa.

262. Selli? Popor în Epir, fără poziţie lămurită. Pl. N. H. IV, 1. Strabo VII, 7, $_{10}$ vorbeşte despre eĭ ca de un popor mythic cunoscut numaĭ din poeţĭ (Homer, Pindar) că ar fi locuit la Dodona, şi asupra numiriĭ căruĭa, dacă se numĭa Helli, cum iĭ zice Pindar, orĭ Selli, cum iĭ zice Homer, era nesiguranţă.

263. Serrapilli. Popor în Pannonia la rîul Dravus. Pl. N. H. III, 28. Probabil Pannonĭ.

264. Serretes. Popor în Pannonia la rîul Dravus. Pl. N. H. III, 28. Probabil Pannonĭ.

265. Sevaces. Popor în Noric. Pt. II, 14, $_{2}$.

266. Sialetae. N C 95. Thracĭ. Erau vecinĭ cu Bessiĭ. Pt. III, 11, $_8$ pune pe Selletae, care probabil = Sialetae, στρατηγία σελλητική, în partea nordestică a Thracieĭ. C. Müller, Ptolemaei Geographia, Tabulae, pune pe Selletae în sudul Thracieĭ, la dreapta rîuluĭ Mariţa, în dreptul Corpililor. Pe nedrept, după cum recunoaşte şi Kalopathakes, De Thracia provincia romana, pag. 17.

267. Siculotae. N Pt 8. Illyrĭ. Locuĭau între oraşul Traù şi rîul Cetina.

268. Sidones. N S 161. Un neam de Bastarnĭ.

269. Sinti. N S 55, 102, 113. Thracĭ. Locuĭau la rîul Struma, la nord de Bisaltae. Locuise odată şi în insula Lemnos.

270. Siropaeones. N H 8. Un neam de Paeonĭ. Locuĭau în partea muntoasă a Paeonieĭ.

271. Sithones. N S 89. Thracĭ Edonĭ. Pl. N. H. IV, 18 (Sithonii) îĭ pune în Moesia Inferior pelîngă mare.

272. Sogiontii. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domiciliŭ necunoscut.

273. Suanetes şi Suanetae. N A 31. Popor în Raetia.

274. Suetri. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domiciliŭ necunoscut.

275. Taulantii. N A 3, 31; N S 75. Illyrĭ amestecaţĭ cu Epiroţĭ. Locuĭau în regiunea oraşelor Dyrrhachion (Durazzo) şi Apollonia (Pollina, la nord de Avlona, în apropiere de malul drept al rîuluĭ Vovusa), îndărătul Parthinilor. Nu maĭ existau pe vremea luĭ Plinius, Naturalis historia III, 26.

276. Taurisci. N P 20; N A 31; N S 6, 11, 130, 143; N C 25. Celţĭ. Locuĭau în două locurĭ. In Noric, în regiunea oraşuluĭ Nauportus (Ober-Laibach), care era oraş al lor, la nord de Iapodi, de unde se întindeau spre sudvest până la Aquileia (nordvestul golfuluĭ de Triest, la nord de oraşul Grado, deasupra laguneĭ de Marano); şi în nordul provincieĭ Pannonia Inferior, alăturĭ cu Boiĭ. Aceştĭ din urmă Taurisci au fost aproape distruşĭ de Boirebistas. Cu toate acestea pe vremea luĭ Strabon tot maĭ existau resturĭ dintr-înşiĭ, dar reduse la ultima extremitate.

277. Tebavii. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domiciliŭ necunoscut.

278. Thesproti. N S 63, 73, 74. Epiroţĭ, grecizaţĭ pe vremea luĭ Strabon. Locuĭaŭ în partea despre mare a Epiruluĭ la mĭazăzi de Chaones.

279. Thessali şi Thettali. N H 7; N P 13; N S 61, 62. Sub numele generic de Thessali se înţelegeaŭ diferite neamurĭ, unele greceştĭ, altele illyre, altele thrace, altele epirote, care traĭau în Thessalia. Toate eraŭ complect grecizate pe vremea luĭ Herodot.

280. Thraces. N H 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 20, 22; N A 37; N S 1, 2, 8, 14, 41, 48, 50, 54, 60, 62, 67, 68, 69, 88, 114, 115, 129, 130, 133, 135, 137, 138, 143, 150, 152; N C 56, 59, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 72, 73, 86, 87, 92, 94. Thraciĭ se întindeaŭ în dosul Pannonilor spre răsărit, începînd dela munţiĭ răsăritenĭ aĭ Boemieĭ şi dela cursul Dunăriĭ dintre Pesta şi Belgrad. Spre sud se întindeaŭ în peninsula balcanică prin actualele ţărĭ Serbia răsăriteană, Bulgaria dela nord şi dela sud de Balcanĭ, Thracia, Macedonia, până în Thessalia. Peste strîmtorĭ ocupaŭ o parte din Asia Mică, unde Bithyniĭ, Mysiĭ, Lydiĭ, Cariĭ, Phrygiĭ, Armeniĭ eraŭ de neam thrac. De-a stînga Dunăriĭ se întindeaŭ până la Nistru spre răsărit şi până la Carpaţiĭ din nordul Ungarieĭ spre mĭazănoapte.

281. Thunatae. N S 35. Un neam de Dardanĭ. Locuĭaŭ în partea de vest a Dardanieĭ.

282. Thyni. N H 14, 20; N S 128. Thracĭ din Asia Mică. După Pl. N. H. IV, 18 eraŭ şi la rîul Hebros.

282 a. Tilataei. Thracĭ, vecinĭ cu Treres. Thucydides II, 96.

283. Timachi. Popor în Moesia Superior. Pl. N. H. III, 29. Probabil Thracĭ la rîul Timacus.

283 a. Tralles. Illyrĭ cu domiciliŭ necunoscut. T. Livius XXVII, 32, XXXI, 35.

284. Trausi. H. V, 4; T. Livius, XXXVIII, 41. Locuĭaŭ la dreapta rîuluĭ Mariţa, deasupra coasteĭ măriĭ, între Mariţa şi oraşul Maronea.

285. Treres. Popor în Macedonia. Pl. N. H. IV, 17. Thracĭ, la muntele Scomion din apropiere de Rhodope, Thucydides II, 96.

286. Triballi. N H 3; N A 3, 4, 12; N S 31, 32, 41, 42, 47, 48, 49, 56, 137, 151; N C 74, 81. Thracĭ. Locuise odată în centrul şi sudul Serbieĭ actuale şi în Bulgaria actuală până la o linie care ar merge dela vestul provincieĭ bulgăreştĭ Rumelia la Dunăre, orĭ, ca să vorbim din punct de videre al provinciilor romane, în centrul Moesieĭ Supe-

rior, vestul Moesieĭ Inferior şi nordul Thracieĭ. Pe vremea luĭ Alexandru cel mare se întindeaŭ chĭar până la gurile Dunăriĭ. Pela anul a. Chr. 29 ocupaŭ încă teritorĭul lor dela vestul Moesieĭ Inferior incluziv spre apus, macarcă foarte împuţinaţĭ din cauza cotropirilor din partea Scordiscilor. Pe vremea luĭ Strabon aproape dispăruse. Pecînd scria Appianos se povestĭa că rămăşiţile lor ar fi fugit de răul Scordiscilor la Geţĭ peste Dunăre.

287. Triccraensii. N Pt 11, 13. Probabil Celţĭ. Locuĭaŭ în partea dinspre Dalmatia a Moesieĭ Superior, la oraşul Tricornion, pelîngă actualul Groţca, pe Dunăre între Belgrad şi Morava.

288. Triullatti. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domicilĭu necunoscut.

289. Troglodytae. N S 51. Probabil un nume generic pentru aceĭ locuitorĭ din Scythia Minor care trăĭaŭ în bordee, şi care locuitorĭ trebue să fi fost de diferite neamurĭ.

290. Trumpilini. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Pl. N. H. III, 24 ĭĭ pune (Triumpilini) la răsărit de Camuni.

291. Turi şi Turri. N A 31. Popor ligur de dincoace de Alpĭ.

292. Tymphaei. N S 74. Epiroţĭ. Trăĭaŭ în partea continentală nordică a Epiruluĭ.

293. Tyregetae şi Tyrangetae. N S 158, 159; N Pt 19. E un nume local=Geţiĭ dela Nistru. Eraŭ nomazĭ.

294. Uberi. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domicilĭu necunoscut.

295. Ucenni. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domicilĭu necunoscut.

296. Urgi. N S 158. Popor de naţionalitate necunoscută, nomad, care locuĭa în regiunea dintre Dunăre şi Bug la nord de Sarmaţĭ. Ajungeaŭ şi eĭ, ca şi Sarmatiĭ, în emigrările lor până la Dunăre şi treceaŭ şi de-a dreapta Dunăriĭ.

297. Varagri. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Locuĭaŭ în Alpĭ deasupra Salassilor.

298. Varciani. Popor în Pannonia Superior, în partea despre sudest. Pt. II, 15, $_2$. Judecînd după numele Iantumarus, Andedu, Mendus, C. I. L. III, dipl. 2, C. I. L. III, 9796, eraŭ Celţĭ amestecaţĭ cu Pannonĭ.

299. Veaminii. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domicilĭu necunoscut.

300. Velauni şi Vellaii şi Vellai. N A 31. Popor arvern, probabil la actualiĭ Monts du Velay, districtul Haute Loire.

301. Veneti şi Eneti. N H 1, 2; N P 14, 15; N S 20. Illyrĭ, dar cu caractere specifice remarcabile faţă de Illyriĭ ceilalţĭ. Locuĭaŭ în partea maritimă a actualeĭ provinciĭ italiene Venezia. Spre răsărit ajungeaŭ până în apropiere de Aquileia. Aquileia era în afară de teritorĭul lor. S. V, 1, $_{8}$, $_{9}$.

302. Venisami. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domiciliu necunoscut.

303. Vennonetes şi Vennones. N A 31; N C 38. Popor vindelic, nordest de lacul Como, la actualul Vintschgau în Tirol.

304. Venostes. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domicilĭu necunoscut.

305. Vergunni. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domicilĭu necunoscut.

306. Vesubiani. N A 31. Muntenĭ din Alpĭ. Domicilĭu necunoscut.

307. Vettii. Vezĭ Galli.

308. Vindelici şi Vindolici. N S 5; N C 38. Supt acest nume se înţelegeaŭ diferitele popoare din provinciea romană Vindelicia (sudul Bavarieĭ), dintre care unele eraŭ illyre, altele de naţionalitate necunoscută.*)

§ 55. Dacă din aceste 308 nume se lasă la o parte Andiantes = Andizetii, Celti = Galli, Derriopes = Adriopes, Hellones = Selli, Hamaxoeci şi Nomades care sînt nume generice pentru diferite popoare, Lychnidi care nu este sigur dacă aparţinea unuĭ popor, Melcomenii = Meromenni, maĭ rămîn 300 de nume (adecă 308 cu numerele anexe 115 [a], 122 [a], 145 [a], 164 [a], 211 [a], 216 [a], 282 [a], 283 [a]). Am păstrat numele generic Thessali, pentrucă aparţine în aceĭaş vreme

*) Determinările teritoriale date de mine se potrivesc, în liniĭ generale şi aproximativ, cu acele date de Kiepert în Formae orbis antiqui. Se găsesc însă şi deosebiri remarcabile. De pildă poziţiea Moesilor e cu totul alta la Kiepert, unde Moesiĭ sînt aşezaţi la vest de Triballi pe un mic teritoriu din nordestul Moesieĭ Superior. Acest lucru stă în contrazicere cu cele maĭ autorizate izvoare, pe care vezi-le sub Mysi-Moesi, şi din care citez aici, ca exemplu, pe A. 30, S. VII, 5, $_{12}$, C. XXXVIII, 10. Este evident că Kiepert a avut în videre, pentru acest caz, numaĭ pe Ptolemaeu, care, în ce priveşte *popoarele*, nu este cel maĭ solid din izvoare. De alt fel se pare că pe Kiepert l-a interesat maĭ mult fixarea localităţilor decît acea a popoarelor.

unuĭ teritoriu. Am păstrat apoĭ cîteva nume de popoare care nu se găsesc în cadrul teritorial al Illyriculuĭ, pentrucă fac parte dintr-o grupă de popoare muntene a căror cucerire a avut loc în aceĭaş vreme şi a căror comemorare s-a făcut în aceleaş inscripţiĭ. In sfîrşit am păstrat şi două popoare greceştĭ, pentrucă unul era numaĭ probabil grec, ĭar celalalt făcea parte din Macedonia.

Aceste 308 neamurĭ se dispart din punct de videre ethnic în următoarele grupe: 1) Bastarnĭ. 2) Celţĭ. 3) Epiroţĭ. 4) Grecĭ. 5) Illyrĭ. 6) Illyrĭ amestecaţĭ cu Celţĭ. 7) Illyrĭ amestecaţĭ cu Epiroţĭ. 8) Muntenĭ din Alpĭ. 9) Muntenĭ. 10) Noricĭ. 11) Pannonĭ. 12) Raetĭ. 13) Sarmaţĭ. 14) Scythĭ. 15) Thracĭ. 16) Vindelicĭ. 17) Origine necunoscută.

§ 56. Bastarnĭ *).

Bastarniĭ din Scythia Minor aŭ fost probabil supuşĭ de Romanĭ la anul a. Chr. 29. In tot cazul supunerea lor a fost îndeplinită odată cu constituirea Moesieĭ Inferior în provincie romană. Ceĭ din a stînga Dunăriĭ, care locuĭaŭ dela Olt spre răsărit până pela Siret, aŭ fost supuşĭ cam depe la aniĭ p. Chr. 9-57.

§ 57. Celţĭ.

Arabisci. Aŭ fost supuşĭ de Romanĭ odată cu Pannoniĭ.

Boii. Aŭ fost supuşĭ de Romanĭ odată cu Pannoniĭ.

Britolagae. Aŭ fost supuşĭ de Romanĭ cel maĭ tîrziŭ atuncĭ cînd a fost supus teritoriul oraşuluĭ Tyra, adecă la anul p. Chr. 56 orĭ 57. C. I. L. III pag. 148.

Galli. Ceĭ care aŭ rămas prin peninsula balcanică şi n-aŭ trecut în Asia s-aŭ disolvat în populaţiile autohtone maĭ înainte de a fi putut fi supuşĭ de Romanĭ. Cîţĭ trăĭaŭ prin Macedonia aŭ fost supuşĭ odată cu această ţară. Ceĭ din Asia aŭ fost supuşĭ la anul a. Chr. 25, C. LIII, 26.

Picensii. Este un nume local, dat dela oraşul Pincus, unde trăĭaŭ aceştĭ Celţĭ. Teritoriul lor corespunde cu acel al Scordiscilor. Trebue să fi fost Scordiscĭ. Aŭ fost supuşĭ, decĭ, de Romanĭ odată cu Scordisciĭ ceilalţĭ.

Scordisci. Aceĭ care se lăţise ca năvălitorĭ până la

---

*) Probele pentru notiţile istorice care se vor da asupra diferitelor popoare să se caute la notele izvoarelor şi la locurile din izvoare citate în acele note. §§ 48-53. Notele respective ale izvoarelor sînt arătate la fiecare popor sub § 54.

munţiĭ Illyrieĭ şi supusese pe Autariaţĭ aŭ fost supuşĭ şi în parte distruşĭ de Romanĭ la aniĭ a. Chr. 155 şi a. Chr. 109-106. Ceilalţĭ aŭ fost supuşĭ odată cu Pannoniĭ, în special odată cu Breuciĭ.

Taurisci. Ceĭ din Noric devenise tributarĭ Romanilor încă înainte de anul a. Chr. 35, şi aŭ fost definitiv supuşĭ la aniĭ a. Chr. 35-34. Ceĭ din Pannonia Inferior aŭ fost supuşĭ odată cu Pannoniĭ.

Tricornensii. Este un nume local, dat dela oraşul Tricornion, unde trăĭaŭ aceştĭ Celţĭ. Teritoriul lor corespunde cu acel al Scordiscilor. Trebue să fi fost Scordiscĭ. Aŭ fost supuşĭ, decĭ, de Romanĭ odată cu Scordisciĭ ceilalţĭ.

Varciani. Aŭ fost supuşĭ odată cu Pannoniĭ.

§ 58. Epiroţĭ.

La Epiroţĭ sînt trecute şi acele popoare despre care nu ştim sigur dacă eraŭ illyre orĭ epirote.

Aenianes. Aŭ fost supuşĭ de Romanĭ odată cu Macedoneniĭ.

Aethices. Aŭ fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Albani. Au fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Almopes. Au fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Amphilochi. Aŭ fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Athamanes. Aŭ fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Atintanes. Supuşĭ Romanilor încă dela anul a. Chr. 229. Se răzvrătesc sub Demetrios Pharios, dar sînt ĭar supuşĭ la anul a. Chr. 218. Aparţin definitiv Romeĭ dela anul a. Chr. 168.

Atraces. Aŭ fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Cassopaei. Aŭ fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Chaones. Au fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Dolopes. Au fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Dryopes. Au fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Maraces. Au fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Molossi. Au fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Orestae. Au fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Paroraei. Au fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Parthyaei. Au fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Selli. Au fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ, dacă vor fi maĭ existat pe vremea aceĭa.

Thesproti. Aŭ fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Tymphaei. Aŭ fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

§ 59. Grecĭ.

Bottiaei. Aŭ fost supuşĭ odată cu Macedonenii.
Chalcidees. Aŭ fost supuşĭ odată cu Macedonenii.

§ 60. Illyrĭ.

Se cuprind la Illyrĭ şi acele popoare despre care nu ştim cu probabilitate dacă eraŭ Illyrĭ orĭ Pannonĭ.

Adriopes. Aŭ fost supuşĭ probabil odată cu Dalmaţiĭ.

Alutae. Aŭ fost supuşĭ probabil odată cu Dalmaţiĭ.

Ardiaei. Sînt supuşĭ la anul a. Chr. 218. Se răzvrătesc şi sînt din nou supuşĭ la anul a. Chr. 134.

Armistae. Aŭ fost supuşĭ probabil odată cu Dalmaţiĭ.

Arthitae. Aŭ fost supuşĭ probabil odată cu Dalmaţiĭ.

Autariees. Aŭ fost supuşĭ pela anul a. Chr. 155.

Breuni. Aŭ fost supuşĭ odată cu Raetiĭ.

Buni. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Liburnĭ.

Calicoini. Aŭ fost supuşĭ la anul a. Chr. 168.

Cambaei. Aŭ fost supuşĭ la anul a. Chr. 35-34.

Ceraunii. Aŭ fost supuşĭ probabil odată cu Dalmaţiĭ.

Corcyreni. Aŭ fost supuşĭ la un timp nehotărît înainte de anul a. Chr. 35-34.

Dalmatae. Aŭ fost întîĭaş dată supuşĭ la anul a. Chr. 155. Aŭ fost în stare de răscoală între a. Chr. 58- a. Chr. 34, cînd între aniĭ a. Chr. 34-33 aŭ fost supuşĭ din noŭ. S-aŭ răsculat apoĭ în patru rîndurĭ, a. Chr. 16, a. Chr. 11, a. Chr. 10 şi p. Chr. 5. In cele treĭ rîndurĭ dintîĭŭ, a. Chr. 16, 11, 10, aŭ fost răpede domolițĭ. Răscoala dela p. Chr. 5 a fost însă înverşunată, şi numaĭ după un războĭŭ de patru anĭ, p. Chr. 5-9, aŭ reuşit Romanii să-ĭ supună, dar de data aceasta definitiv.

Daorsi. Aŭ fost supuşĭ cel maĭ tîrziŭ la anul a. Chr. 168.

Dardani. Intră supt influinţa romană întîĭaş dată a. Chr. 179-168. Probabil aŭ fost supuşĭ la auul a. Chr. 29, atuncĭ cînd lĭ-aŭ cucerit ţara Bastarniĭ şi apoĭ aceştĭ din urmă aŭ fost alungaţĭ de Romanĭ.

Dassaretii. Aŭ fost supuşĭ la anul a. Chr. 168.

Decuni. Aŭ fost supuşĭ probabil odată cu Dalmaţiĭ.

Derbani. Aŭ fost supuşĭ la anul a. Chr. 33.

Deremistae. Aŭ fost supuşĭ probabil odată cu Dalmaţiĭ.

Deretini. Aŭ fost supuşĭ probabil odată cu Dalmaţiĭ.

Derrii. Aŭ fost supuşĭ probabil odată cu Dalmaţiĭ.

Dindarii. Aŭ fost supuşĭ probabil odată cu Dalmaţiĭ.

Docleatae. Supuşĭ înainte de a. Chr. 35. Readuşĭ la supunere a. Chr. 35-34.

Enderoduni. Aŭ fost cel maĭ tîrziŭ supuşĭ odată cu Dalmaţiĭ.

Galabrii. Vezĭ Dardani.

Genaunes. Supuşĭ odată cu Raetiĭ.

Glintidiones. Supuşĭ la a. Chr. 35-34.

Grabaei. Aŭ fost cel maĭ tîrziŭ supuşĭ odată cu Dalmaţiĭ.

Hemasini. Aŭ fost probabil supuşĭ odată cu Dalmaţiĭ.

Hymani. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Liburnĭ.

Issaei. Supuşĭ la anul a. Chr. 229.

Istri. Supuşĭ întîiŭ la anul a. Chr. 218, vezĭ şi T. Livius, argumentul cărţiĭ XX; apoĭ la aniĭ a. Chr. 178-177 şi 129.

Labeati. Supuşĭ la anul a Chr. 168.

Lacinienses. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Liburnĭ.

Liburni. Supuşĭ între aniĭ a. Chr. 58-49. Intre aniĭ a. Chr. 35-34 s-aŭ răsculat, dar aŭ fost supuşĭ din noŭ.

Meliteni. Aŭ fost supuşĭ la un timp nehotărît înainte de anul a. Chr. 35.

Mentores. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Liburnĭ.

Meromenni. Supuşĭ la a. Chr. 35-34.

Naresii. Supuşĭ la a. Chr. 35-34.

Olbonenses. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Liburnĭ.

Ozuaei. Aŭ fost probabil supuşĭ odată cu Dalmaţiĭ.

Palarii. Vezĭ Pleraei.

Perrhaebi. Aŭ fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Peucetiae. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Liburnĭ.

Pharii. Supuşĭ la anul a. Chr. 218.

Pissantini. Supuşĭ la anul a. Chr. 168.

Pleraei. Supuşĭ la anul a. Chr. 134.

Pyraei. Aŭ fost cel maĭ tîrziŭ supuşĭ odată cu Dalmaţiĭ.

Sardiotae. Supuşĭ probabil odată cu Dalmaţiĭ.

Sassaei. Aŭ fost cel maĭ tîrziŭ supuşĭ odată cu Dalmaţiĭ.

Siculotae. Supuşĭ probabil odată cu Dalmaţiĭ.

Thunatae. Vezĭ Dardani.

Tralles. Supuşĭ poate odată cu Dalmaţiĭ.

Veneti. La anul a. Chr. 225 eĭ sînt independenţĭ şi aliaţĭ aĭ Romanilor. La anul a. Chr. 181 Romaniĭ stabilesc

o colonie la Aquileia, T. Livius, XL, 26. Trebue să fi fost supuşĭ în intervalul dintre aniĭ a. Chr. 225-181.

§ 61. Illyrĭ amestecaţĭ cu Celţĭ=Iapodes.

Aurupini. Aŭ fost supuşĭ la anul a. Chr. 35-34.

Avendeatae. Aŭ fost supuşĭ la anul a. Chr. 35-34.

Iapodes în general. Iapodiĭ de dincoace (*dincoace* şi *dincolo* din punct de videre al Romeĭ) de munţĭ aŭ fost supuşĭ la anul a. Chr. 129, dar numaĭ pentru scurtă vreme. Temeĭnic aŭ fost supuşĭ Iapodiĭ, atît ceĭ de dincoace cît şi ceĭ de dincolo de munţĭ, la aniĭ a. Chr. 35-34. Probabil aŭ luat şi eĭ parte la cea din urmă răscoală a Dalmaţilor şi aŭ fost definitiv supuşĭ înpreună cu aceştiĭa, p. Chr. 5-9.

Moentini. Aŭ fost supuşĭ la anul a. Chr. 35-34.

Ortoplini. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Iapodĭ.

Parentini. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Iapodĭ.

Poseni. Aŭ fost supuşĭ la anul a. Chr. 35-34.

§ 62. Illyrĭ amestecaţĭ cu Epiroţĭ.

Brygi. Supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Bylliones. Supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Deuriopes. Supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Dyestae. Supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Elimiotae. Supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Enchelees. Supuşĭ la anul a. Chr. 168.

Eordi. Supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Eratyri. Supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Lyncestae. Supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Parthini. Supuşĭ la anul a. Chr. 168. S-aŭ răsculat, dar aŭ fost din noŭ supuşĭ a. Chr. 39.

Taulantii. Supuşĭ la anul a. Chr. 35-34.

§ 63. Muntenĭ din Alpĭ.

Munteniĭ din Alpĭ, a căror supunere este atestată prin doŭă inscripţiĭ, una din anul a. Chr. 9-8 şi alta din anul a. Chr. 7-6, aŭ fost aproximativ supuşĭ atuncĭ cînd aŭ fost supuşĭ Salassiĭ şi Munteniĭ despre care vorbeşte Appianos (vezĭ N A 31), şi despre care nu putem spune cu siguranţă că locuĭaŭ într-adevăr în Alpĭ şi nu cumva în munţiĭ Illyrieĭ. Salassiĭ însă şi Munteniĭ din Appianos aŭ fost supuşĭ la aniĭ a. Chr. 35-34.

Aceştĭ Muntenĭ din Alpĭ (printre care, pentru a nu se strica unitatea faptuluĭ istoric, s-a păstrat şi un popor care nu

trăia în Alpi, ci în munţiĭ Cévennes) sînt: Acitavones, Adanates, Ambisontes, Belaci, Brigiani, Brixenetes, Brodiontii, Caenaunes, Catenates, Caturiges, Ecdinii, Edenates, Egui, Esubiani, Focunates, Gallitae, Iemerii, Isarci, Medulli, Nantuates, Nemaloni, Nematuri, Nerusi, Oratelli, Quadiates, Salassi, Savincates, Seduni, Segovii, Segusini, Sogiontii, Suetri, Tebavii, Triullatti, Trumpilini, Turi, Uberi, Ucenni, Varagri, Veaminii, Velauni, Venisami, Venostes, Vergunni, Vesubiani.

§ 64. Munteni.

Aceştĭ Muntenĭ, despre care nu ştim dacă eraŭ din Alpĭ (macarcă foarte probabil din Alpĭ eraŭ) orĭ din munţiĭ Illyrieĭ, aŭ fost supuşĭ la aniĭ a. Chr. 35-34. Eĭ sînt: Bathiatae, Cinambri, Hippasini, Interphrurini, Oxyaei, Pertheenatae, Pyrissaei.

§ 65. Noricĭ.

Popoarele norice aŭ fost supuse la anul a. Chr. 16. Aceste popoare sînt: Alauni, Ambidravi, Ambilici, Norici, Sevaces.

§ 66. Pannonĭ.

Amantini. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Pannonĭ, în special cu Breuciĭ.

Andizetii. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Pannonĭ, în special cu Breuciĭ.

Arivates. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Pannonĭ.

Azali. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Pannonĭ.

Belgites. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Pannonĭ.

Breuci. Aŭ fost supuşĭ la aniĭ p. Chr. 5-7.

Catari. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Pannonĭ.

Cavii. Aŭ fost supuşĭ probabil odată cu Dalmaţiĭ în timpul războĭuluĭ celuĭ depe urmă al acestora cu Romaniĭ.

Colapiani. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Pannonĭ.

Coletiani. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Pannonĭ.

Cornacates. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Pannonĭ.

Cytni. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Pannonĭ.

Daesitiatae. Aŭ fost supuşĭ la aniĭ p. Chr. 8-9.

Ditiones. Aŭ fost supuşĭ probabil odată cu Dalmaţiĭ în timpul războĭuluĭ celuĭ depe urmă al acestora cu Romaniĭ.

Hercuniatae. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Pannonĭ, în special cu Breuciĭ.

Iassii. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Pannonĭ.

Latobici. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Pannonĭ.

Mazaei. Aŭ fost supuşĭ la aniĭ p. Chr. 5-7.

Oseriati. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Pannonĭ.

Pannonii în general. Aŭ fost supuşĭ întîiŭ Segestaniĭ la aniĭ a. Chr. 35-34. De aicĭ încolo, după neîncetate răscoale (aniĭ a. Chr. 34, 16, 14, 13, 12, 11), şi după sculare a cu războiŭ contra Romeĭ a necontenit nouă neamurĭ (ceĭ din urmă Mazaeiĭ, Breuciĭ şi Daesitiatiĭ, aniĭ p. Chr. 5-9), Pannonii au fost supuşĭ cu toţiĭ şi definitiv.

Partini. Aŭ fost supuşi probabil odată cu Dalmaţiĭ.

Pirustae. S-aŭ supus de bună voe Romanilor la anul a. Chr. 168, T. Livius, XLV, 26. Dar numaĭ cu numele, căcĭ la anul a. Chr. 54 nu ascultaŭ de Romanĭ şi făceau incursiunĭ în teritoriile Illyrilor care pe vremea aceĭa erau într-adevăr supuşĭ Romei, Caesar de bello gallico, V, 1. Temeinic aŭ fost probabil supuşĭ odată cu veciniĭ lor Taulantii.

Scirtones. Au fost supuşĭ probabil odată cu veciniĭ lor Pirustae şi Docleatae.

Segestani. Aŭ fost supuşĭ la aniĭ a. Chr. 35-34.

Serrapilli. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţi Pannonĭ.

Serretes. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Pannonĭ.

§ 67. Raetĭ.

Popoarele raete au fost supuse între aniĭ a. Chr. 16 (cînd aŭ fost supuşĭ Camunnii) şi 15. Aceste popoare sînt : Brixantae, Camunni, Cosuanetes, Lepontii, Rucinates, Rugusci, Suanetes.

§ 68. Sarmaţĭ.

Cîţĭ dintre dînşiĭ eraŭ stabiliţĭ în Moesia Inferior au fost supuşĭ odată cu Moesiĭ şi cu Getiĭ. Eraŭ maĭ multe neamurĭ: Sarmaţiĭ regeştĭ, Iazyges, Aorsi (în Moesia Inferior), Areatae orĭ Arraei (în Moesia Inferior).

§ 69. Scythĭ.

Coralli. Aŭ fost supuşĭ odată cu Moesiĭ şi cu Getiĭ.

Scythae în general. Cîţĭ din eĭ eraŭ stabiliţĭ în Scythia Minor aŭ fost supuşĭ odată cu Getiĭ.

§ 70. Thracĭ.

Agrianes. Aŭ fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Apsinthii. Aŭ fost supuşĭ probabil odată cu Odrysiĭ, dacă maĭ existaŭ pe vremea aceĭa.

Armenii.

Artacii. Aŭ fost supuşĭ la anul a. Chr. 29.

Astae. Aŭ fost supuşĭ probabil odată cu Odrysiĭ.

Bebryces.

Bessi. Poate (puţin probabil) ceĭ maĭ dinspre nordvest dintr-înşiĭ aŭ fost supuşi deja la aniĭ a. Chr. 35-34. La aniĭ a. Chr. 109-106 aŭ fost învinşĭ de Romanĭ cînd aŭ năvălit, înpreună cu Scordisciĭ şi cu Triballiĭ, în Grecia până la Delphi. La aniĭ a. Chr. 72-70 M. Lucullus, care a năvălit în ţara Moesilor, a năvălit şi în acea a Bessilor, pe care ĭ-a învins într-o mare bătălie la muntele Haemus şi lĭ-a luat oraşul Uscudama (=Adrianopol, Iordanis Rom. 221 pag. 28). Eutropius, VI, 10 (8). Pe Bessiĭ învinşĭ de M. Lucullus ĭı numeşte T. Livius, argumentul cărţiĭ XCVII, cu un termen maĭ general Thracĭ, şi de fapt trebue să fi luat parte la acele lupte cu Romaniĭ şi alţĭ Thracĭ alăturĭ cu Bessiĭ, dar nu ştim care. La anul a. Chr. 42 Romaniĭ năvălesc în ţara lor şi-ı dovedesc în luptă, dar nu-ĭ supun încă. La anul a. Chr. 29 Romaniĭ li pradă ţara şi li răşluesc o bucată din ea, pe care o daŭ Odrysilor, dar nu-ĭ supun încă. Au fost supuşĭ la anul a. Chr. 16, dar numaĭ pentru scurtă vreme şi netemeĭnic, căcĭ la a. Chr. 11 Bessiĭ se răscoală şi numaı cu mare greutate tot acelaş an au putut fi supuşĭ din noŭ. Marea răzvrătire a Thracilor din Haemus dela anul p. Chr. 26, despre care vorbeşte Tacitus, Annales, IV, 46-51, şi care numaĭ cu mare greutate a fost domolită —fără ca cu toate acestea toţĭ Thraciĭ care luase parte la dînsa să fi fost supuşĭ—decătră Poppaeus Sabinus, a fost sigur în mare parte tot opera Bessilor. Complecta supunere a acestuĭ popor a avut loc, foarte probabil, numaĭ cînd (la anul p. Chr. 47 după Eusebius Chronicorum II, Migne Patrologia graeca tom XIX pag. 539; pe vremea luĭ Vespasianus, p. Chr. 69-79, după Eutropius VII, 19 [13]; la anul p. Chr. 46 după Cassiodorus Chronica) a încetat de a maĭ exista singurul stat autonom thrac care maĭ era pe atuncĭ în peninsula balcanică, acel al Odrysilor, şi s-a înfiinţat provinciea romană a Thracieĭ.

Bisaltae. Aŭ fost probabil supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Bistones. Aŭ fost probabil supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Bithyni.

Brenae. Au fost probabil supuşĭ odată cu Bessiĭ.

Brygi. Au fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ, dacă vor fi maĭ existat pe atuncĭ.

Brysae. Aŭ fost supuşĭ cel maĭ tîrziŭ odată cu Odrysiĭ.

Cabyleti. Aŭ fost supuşĭ cel maĭ tîrziu odată cu Odrysiĭ.

Caeni. Aŭ fost supuşĭ probabil odată cu Odrysiĭ, cu care erau veciniĭ.

Carbilesi. Au fost probabil supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Cares.

Celegeri. Aŭ fost probabil supuşĭ odată cu Moesiĭ.

Cicones. Au fost probabil supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Coeletae. In războiŭ cu Romaniĭ p. Chr. 21, Tacitus Annales III, 38. Supuşĭ probabil odată cu Bessiĭ.

Corpili. Aŭ fost probabil supuşĭ odată cu Bessiĭ.

Crestonaei. Au fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Crobyzi. Aŭ fost supuşĭ odată cu Getiĭ.

Daci. Sub domniea luĭ Boirebistas (aproximativ a. Chr. 50-a. Chr. 31) Dacogeţiĭ, uniţĭ într-un singur regat, ajunsese la mare putere, îşĭ supusese dinspre vest pe Boĭ, pe Tauriscĭ, pe Scordiscĭ, dinspre sud populaţiile thrace dintre Dunăre şi Balcanĭ şi ameninţau cu invaziĭ provinciea romană Macedonia. Caesar cu puţin înainte de a muri plănuĭa o expediţie contra lor. După moartea luĭ (a. Chr. 44), la aniĭ a. Chr. 35-34 Caesar Octavianus plănueşte şi el o expediţie contra lor, pe care însă n-o poate duce la capăt. Pecînd se pregătĭa războiul civil dintre Caesar Octavianus şi Antonius, eĭ propun celuĭ dintîiŭ o alianţă contra rivaluluĭ său. Refuzaţĭ, fiindcă puneau condiţiĭ grele, trec de partea luĭ Antonius, dar nu pot da vreun ajutor eficace acestuĭa, fiindcă Boirebistas a fost răsturnat printr-o revoluţie şi Dacogeţiĭ s-aŭ desfăcut în patru state. De aicĭ înainte destinele Dacilor şi ale Geţilor sînt deosebite. Pe vremea cînd scria Strabon (p. Chr. 5-9) Romaniĭ făcuse deja expediţiĭ contra Dacilor, ducîndu-şĭ trupele şi muniţiile de războiu pe Tisa şi pe Mureş, şi în două rîndurĭ Daciĭ invadase provinciile romane, Pannonia la a. Chr. 10 şi Moesia la p. Chr. 5. In aceste lupte fusese Daciĭ atît de slăbiţĭ, încît numaĭ nădejdea că vor putea Germaniĭ păgubi tare pe Romanĭ după dezastrul luĭ Varus şi în timpul expediţieĭ luĭ Tiberius contra Germanilor (p. Chr. 9) iĭ oprĭa la această epocă să se supună Romeĭ. In această stare de semisupunere au persistat Daciĭ pănăce Decebalus a reînfiinţat un stat puternic, nu aşa ca acel al luĭ Boirebistas, căcĭ numaĭ Daciĭ aŭ con-

tribuit la formarea luĭ—Geţiĭ acum erau supuşĭ Romanilor—, dar puternic în de ajuns pentru a deveni din nou agresivĭ faţă cu Romaniĭ. Incontra luĭ a purtat întîĭu războĭu Domitianus la aniĭ p. Chr. 85-90, maı mult cu pagubă decît cu succes din partea Romanilor, apoĭ Traianus în două rîndurĭ, p. Chr. 101-103 şi p. Chr. 105-107. In cel dintîĭu rînd Traïan a învins pe Dacĭ, dar nu lĭ-a supus ţara, ci lĭ-a lăsat-o autonomă, macarcă sub hegemoniea Romeı. In al doilea rînd Traïan a supus pe Dacĭ şi lĭ-a prefăcut ţara în provincie romană. C. LXVIII, 6-9, 11-14, vezĭ asupra cronologieĭ discuţiea din C. I. L. III N⁰ 550.—Daciĭ de de-a dreapta Dunăriĭ au fost supuşĭ odată cu Moesiĭ.—Au rămas însă şi Dacĭ independenţĭ, precum aceĭ care aŭ prădat unele părţĭ din provinciea Dacia pe vremea luĭ Macrinus, p. Chr. 217, C. LXXVIII, 27, apoĭ Castabociĭ şi Carpiĭ, pentru care vezĭ § 82, N°s 5, 6.

Dateni. Aŭ fost supuşĭ probabil odată cu Macedoneniĭ.

Demensii. Au fost supuşĭ odată cu Moesiĭ.

Dentheleti. La anul a. Chr. 29 aliaţĭ aĭ Romanilor. La anul a. Chr. 16 în duşmănie cu dînşiĭ. Probabil au fost supuşĭ odată cu Bessiĭ.

Dersaei. Au fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Digeri. Au fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Dii. Au fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

D obessi. Aŭ fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Doberes. Au fost supuşĭ odată cu Macedoneniı.

Dolonci. Au fost supuşĭ probabil odată cu Odrysiĭ.

Droi. Au fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Drugeri. Aŭ fost supuşĭ cel maĭ tîrziu odată cu Odrysiı.

Edoni. Au fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Elethi. Au fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.

Getae. Dintre Dacogeţĭ eĭ au fost ceĭ care maĭ întîĭu aŭ ajuns la mare putere. Destul de îndrăzneţĭ pentru a rezista chĭar luĭ Alexandru cel mare, a. Chr. 335, eĭ pe vremea regeluĭ lor Dromychaetes au putut învinge complect pe unul din ceĭ maĭ distinşĭ diadochĭ, pe regele Thracieĭ Lysimachos, a. Chr. 292. Pe timpul regeluĭ Macedonieĭ Perseus puteau trimete acestuĭa ajutor de zece miĭ de călărĭ şi zece miĭ de pedestri. La cea maĭ mare putere au ajuns cînd sub regele Boirebistas s-au unit cu Daciĭ şi aŭ format un singur stat înpreună cu aceştiĭa (Vezĭ Daci). După detro-

narea luĭ Boirebistas, Geţiĭ, desfăcuţĭ de Dacı şi înpărţiţĭ în maĭ multe state (Dacogeţiĭ la căderea luĭ Boirebistas s-au desfăcut în patru state, dintre care se poate admite că două vor fi fost ale Geţilor; pe vremea cînd scria Strabon, p. Chr. 5-9, Dacogeţiĭ constituĭaŭ cincĭ state; la anul a. Chr. 29 Geţiĭ singurĭ aveau treĭ state), au decăzut răpede. Maĭ întîĭŭ, aproximativ la doĭ anĭ după căderea luĭ Boirebistas, a. Chr. 29, eĭ au perdut domeniul lor din a stînga Dunăriĭ, pe care l-au ocupat Bastarniĭ, macarcă au continuat de a trăi pe el încă în mare număr (La anul p. Chr. 9 Romaniĭ aŭ strămutat depeste Dunăre în Thracia cincĭzecĭ de miĭ de Geţĭ); apoĭ statele lor din a dreapta Dunăriĭ, în mare parte din cauza duşmănieı dintre ele, au căzut la anul a. Chr. 29 în stăpînirea Romanilor, afară de unul, cel maı dinspre vest, care a rămas autonom, dar supt hegemoniea romană, şi a persistat în această autonomie probabil pănă la constituirea Moesieĭ în provincie romană. Geţiĭ din a stînga Dunăriĭ, care locuĭau alăturĭ cu Bastarniĭ dela Olt spre răsărit pănă pela Siret, aŭ fost supuşĭ cam depe la aniĭ p. Chr. 9-57.

Graaei. Au fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Paeonĭ.

Hypsalti. Au fost supuşĭ cel maĭ tîrziu odată cu Odrysiĭ.

Laeaei. Au fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Paeonĭ.

Lapithae. Macarcă nu aşa de mythicĭ, cum se spune de obiceĭu, nu maĭ existau pe vremea Romanilor.

Lydi.

Maedi. La anul a. Chr. 156 năvălesc în Macedonia. La a. Chr. 155 în războĭu cu Romaniĭ. Au fost probabil supuşĭ odată cu veciniĭ lor Bessi.

Maedobithyni.

Mariandyni.

Merdi. Aŭ fost supuşĭ la anul a. Chr. 29.

Moesi. Romaniĭ ĭ-au atacat întîĭaş dată la aniĭ a. Chr. 72-70, cînd au pătruns pănă la oraşele greceştĭ Odessos (Varna), Dionysopolis (Balcic), Callatis (Maugalia), Istros (Caranasuf). Atacul a avut loc, decĭ, dinspre partea răsăriteană a teritorĭuluĭ Moesilor. La anul a. Chr. 59 erau aliaţiĭ Romanilor, proconsulul Macedonieĭ Antonius îĭ atacă în acest an totuş, li devastează ţara şi pătrunde pănă la oraşul grecesc Istros, dar este aicĭ bătut şi fugărit de Bas-

tarnĭ, care venise Moesilor în ajutor. La aniĭ a. Chr. 35-34 în legăturĭ de alianță cu Romaniĭ, cărora le procură vase în războiul contra Pannonilor. Aŭ fost supușĭ de Romanĭ la anul a. Chr. 29. Expedițiea contra lor de astă dată a avut loc prin părțile despre apus ale teritoriuluĭ Moesilor.

Mygdones. Aŭ fost supușĭ odată cu Macedoneniĭ.

Nipsaei. Au fost supușĭ probabil odată cu Odrysiĭ.

Odomanti. Au fost supușĭ odată cu Macedoneniĭ.

Odrysae. Intră în raporturĭ amicale cu Romaniĭ la anul a. Chr. 168. Se supun de bună voe la anul a. Chr. 29 și continuă de aicĭ înainte de a forma un stat autonom supt hegemoniea Romeĭ pănăce s-a înființat provinciea romană Thracia (la anul p. Chr. 47 după Eusebius Chronicorum II, Migne Patrologia graeca tom XIX pag. 539: „Thracia hucusque regnata in provinciam redigitur“; pe vremea luĭ Vespasianus, p. Chr. 69-79, după Eutropius VII, 19 [13]; la anul p. Chr. 46 după Cassiodorus Chronica). Regele thrac Rhymetalces, care a dat la anul p. Chr. 5 ajutor Romanilor contra Breucilor și a dovedit pe Breucĭ, era un rege al Odrysilor. Tot Odrysĭ sînt și Thraciĭ despre care vorbește Tacitus, Annales, II, 64-67 supt anul p. Chr. 19, unde este vorba de cearta între regiĭ celor două fracțiunĭ ale statuluĭ Odrysilor, și unde Odrysiĭ sînt descrișĭ ca într-adevăr niște clienți aĭ Romeĭ. La anul p. Chr. 21 Odrysiĭ, contra voințiĭ regilor lor, se răscoală, alăturĭ de Coeletĭ și de alte neamurĭ thrace, dar sînt învinșĭ lesne. Tacitus, Annales, III, 38. Cu începere dela anul a. Chr. 29 aŭ fost în necontenită dușmănie cu Bessiĭ.

Paeones. Aŭ fost supușĭ odată cu Macedoneniĭ.

Paeoplae. Au fost supușĭ odată cu ceilalțĭ Paeonĭ.

Paeti. Aŭ fost probabil supușĭ odată cu Macedoneniĭ, dacă vor fi maĭ existat pe vremea aceĭa.

Panaei. Au fost supușĭ odată cu Macedoneniĭ.

Pelagones. Au fost supușĭ odată cu Macedoneniĭ.

Phryges.

Piarensii. Au fost supușĭ odată cu Moesiĭ.

Pieres. Aŭ fost supușĭ odată cu Macedoneniĭ.

Priantae. Aŭ fost cel maĭ tîrziŭ supușĭ odată cu Odrysiĭ.

Pyrogeri. Aŭ fost cel maĭ tîrziŭ supușĭ odată cu Odrysiĭ.

Sapaei. Aŭ fost supușĭ sigur odată cu Corpiliĭ, cu care formaŭ cîteodată un singur stat.

Sardi (Serdi). Aŭ fost supuşĭ la anul a. Chr. 29.
Satrae. Aŭ fost supuşĭ odată cu Bessiĭ.
Scyrmiadae. Aŭ fost supuşĭ probabil odată cu Odrysiĭ, dacă vor fi maĭ existat pe vremea aceĭa.
Sialetae. Aŭ fost supuşĭ la anul a. Chr. 11.
Sinti. Aŭ fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.
Siropaeones. Aŭ fost supuşĭ odată cu ceilalţĭ Paeonĭ.
Sithones. Aŭ fost supuşĭ odată cu Edoniĭ.
Thyni. Ceĭ din Europa aŭ fost supuşĭ cel maĭ tîrziŭ odată cu Odrysiĭ.
Tilataei. Aŭ fost supuşĭ probabil odată cu Bessiĭ.
Timachi. Aŭ fost probabil supuşĭ odată cu Moesiĭ.
Trausi. Supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.
Treres. Aŭ fost supuşĭ probabil odată cu Bessiĭ.
Triballi. Cîţĭ maĭ rămăsese din eĭ aŭ fost supuşĭ probabil odată cu Moesiĭ. Maĭ înainte vreme fusese învinşĭ de Romanĭ la aniĭ a. Chr. 109-106, cînd împreună cu Scordisciĭ şi cu Bessiĭ năvălise în Grecia.
Tyregetae.

§ 71. Vindelicĭ.

Popoarele vindelice aŭ fost supuse între aniĭ a. Chr. 16 (cînd aŭ fost supuşĭ Vennonetiĭ) şi 15. Aceste popoare sînt: Benlauni, Brigantii, Calucones, Leuni, Licates, Rucinates, Vennonetes.

§ 72. Origine necunoscută.

Arpii.
Carni. Supuşĭ la o epocă nehotărîtă înainte de anul a. Chr. 35. Readuşĭ la supunere a. Chr. 35-34.
Clariae. Aŭ fost supuşĭ odată cu Moesiĭ orĭ cu Getiĭ.
Gaudae. Aŭ fost supuşĭ odată cu Moesiĭ orĭ cu Getiĭ.
Macedones. Aŭ fost supuşĭ la anul a. Chr. 168. In provincie Macedonia a fost redusă la anul a. Chr. 146.
Magnetes. Aŭ fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.
Maliees. Aŭ fost supuşĭ odată cu Macedoneniĭ.
Moriseni. Aŭ fost probabil supuşĭ odată cu Getiĭ.
Obulensii. Aŭ fost supuşĭ odată cu Getiĭ.
Oitensii. Aŭ fost supuşĭ odată cu Getiĭ.
Orphei. Aŭ fost probabil supuşĭ odată cu Getiĭ.
Troglodytae. Aŭ fost supuşĭ odată cu Getiĭ.
Urgi.

§ 73. In complexul de provincii romane numit Illyricum (Raetia, Noricum, Pannonia Superior, Pannonia Inferior, Dalmatia, Moesia Superior, Dacia) şi în peninsula balcanică până la granițile Greciei propriu zise (Moesia Inferior, Thracia, Epirus, Macedonia, Thessalia) se întindeaŭ dela apus spre răsărit cinci pături de popoare: Munteni, Illyri, Epiroți, Pannoni şi Thraci. Naționalitatea Illyrilor, Epiroților, Pannonilor şi Thracilor era una bine țărmurită, unitară. Naționalitatea Muntenilor era complexă. Judecînd după popoarele învecinate, uniĭa vor fi fost Celți, alții Illyri, alții Pannoni, dar trebue să fi fost printre dînşii şi neamuri de alt soiŭ, unele chiar neindogermane. Intrucît însă lămurirea din acest punct de videre este imposibilă, iar faptul că trăiaŭ în aceleaş condiții climaterice şi probabil sociale li dădea la toate oarecare asămănări de traiŭ şi chiar de constituție fizică, este îndreptățită aşezarea lor într-un grup. In imediat contact cu Muntenii eraŭ Raetii, Vindelicii, Noricii şi Carnii. Numele de Raet şi de Vindelic nu însemnează din punct de videre etnic nimic, căci asupra naționalității Raetilor şi Vindelicilor sîntem tot aşa de puțin informați ca şi asupra naționalității Muntenilor. In aparență numai numele Raet şi Vindelic capătă o unitate mai mare, pentrucă aparțin la două provincii romane, şi este tot odată posibil ca şi din punct de videre etnic popoarele rete şi cele vindelice să fi prezentat un caracter unitar oarecare. Noricii erau probabil, cel puțin în majoritate, Celți. Carnii nu ştim cărei naționalități aparțineaŭ şi i-am separat de Munteni numai pentrucă ocupaŭ, relativ vorbind, un teritoriu care nu era muntos. Printre Illyri şi Pannoni se găsiau popoare celte: Arabisci, Boii, Scordisci, Varciani. Erau chiar Illyri amestecați cu Celți, aşa că din acest amestec rezultase o naționalitate deosebită: Iapodii. Erau apoi Illyri amestecați cu Epiroți. Printre Thraci se găsiau popoare scythe, sarmate, celte (Britolagae), şi probabil germane (Bastarnae). Eraŭ apoi Thraci amestecați cu Epiroți: Pelagonii. In imediat contact cu Thracii eraŭ în sfîrşit Macedonii, Magnetii şi Malieii, cărora nu li putem hotărî o naționalitate. Judecînd după neamurile încunjurătoare, Macedonii trebue să fi fost Thraci, şi anume acei Thraci care, la oarecare depărtare de granițile Grecilor, s-aŭ grecizat mai degrabă şi apoi prin influința lor politică au lățit foarte adînc şi foarte

departe grecizarea la popoarele thrace, epirote şi illyro-epirote deprin prejur.

§ 74. Cele cincĭ pînze de popoare principale, Muntenii, Illyriĭ, Epiroţiĭ, Pannoniĭ şi Thraciĭ, se întind dela apus spre răsărit în dimensiĭ tot maĭ largĭ. Cu cît adecă vin maĭ spre răsărit aceste pînze, cu atît maĭ largĭ sînt. Ceĭ maĭ strîmtoraţĭ erau Munteniĭ, pe maĭ larg spaţĭu se lăţĭaŭ Illyriĭ şi Epiroţiĭ, pe maĭ larg spaţĭu încă se lăţĭau Pannoniĭ, pe cel maĭ larg din toate erau aşezaţĭ Thraciĭ. Aceştĭ din urmă eraŭ lăţiţĭ şi dincolo de strîmtorile care despart Europa de Asia şi se întindeau peste o mare parte din Asia Mică până în Armenia. Dacă din această înprejurare se poate trage vreo concluzie asupra chipuluĭ cum s-au aşezat aceste popoare, apoĭ acea concluzie nu poate fi alta decît că dintre cele cincĭ seriĭ de popoare s-au aşezat maĭ întîiŭ pe locurile, unde se găsĭau, Munteniĭ, apoĭ Illyriĭ şi Epiroţiĭ, apoĭ Pannoniĭ, şi tocmaĭ la urmă Thraciĭ. O apăsare dinspre răsărit treptată, din partea Illyrilor asupra Muntenilor, din partea Pannonilor asupra Illyrilor, şi din partea Thracilor asupra Pannonilor, Illyrilor şi Epiroţilor, a înghesuit popoarele tot maĭ mult, cu cît erau maĭ de multă vreme aşezate. Ceĭ maĭ vechĭ veniţĭ au trebuit să fie Munteniĭ şi apoĭ treptat după dînşiĭ aŭ venit Illyriĭ şi Epiroţiĭ, Pannoniĭ, Thraciĭ. Despre ceĭ maĭ de mult aşezaţĭ, Munteniĭ, nu se poate conchide că vor fi venit toţĭ dinspre răsărit. Despre ceilalţĭ însă se poate susţinea acest lucru, întru atîta fireşte, întru cît o concluzie de inducţie poate să aĭbă în general valoare. Mărturie istorică, bazată pe propriea observare, nu există.

§ 75. Aceste diferite popoare aŭ fost supuse de Romanĭ începînd dela vestul şi dela sudvestul peninsuleĭ balcanice. Inceputul l-aŭ făcut cu Illyriĭ şi cu uniĭa din Epiroţĭ şi Pannonĭ, şi anume la anul a. Chr. 229 aŭ luat în stăpînire insula Issa (Lissa) şi posesiunile aceşteĭ insule pe continent, adecă teritorĭul depe lîngă actualele localităţĭ Traù şi Stobreč (puţin la sud de Spalato), la a. Chr. 229 şi apoĭ din noŭ la a. Chr. 218 şi 168 aŭ supus pe Atintanĭ, la a. Chr. 218 aŭ supus insula Pharos (Lesina), pe Istri şi pe Ardiaeĭ, la a. Chr. 181 pe Veneţĭ, la a. Chr. 168 pe Calicoinĭ, Daorsĭ, Dassaretĭ, Labeatĭ, Pissantinĭ, Encheleĭ, Parthinĭ, Pirustĭ, dar aceste cucerirĭ asupra neamurilor illyre

aŭ fost numaĭ provizorii, fără temeiŭ făcute, şi neglijate, pentrucă Roma era încurcată în războaele cu Hannibal şi cu Macedonenii. La anul a. Chr. 168 a fost însă supusă Macedonia şi prin această singură lovitură aŭ căzut în stăpînirea definitivă a Romei, pelîngă popoarele Macedonieĭ propriŭ zise, toţĭ Epiroţii, toţĭ Illyrii amestecaţi cu Epiroţĭ (afară de Taulantii, care aŭ fost supuşĭ a. Chr. 35-34), şi toţi Thraciĭ dinspre coastele măriĭ egee dela Struma spre răsărit pănă la Mariţa. Atuncĭ, dar nu chiar dela anul a. Chr. 168, ci dela anul a. Chr. 156, şi-aŭ îndreptat Romaniĭ atenţiea cu temeiŭ asupra Illyrilor şi aŭ căutat să-şi întărească stăpînirea asupra lor. La a. Chr. 155 anume aŭ subjugat pe Dalmati, la a. Chr. 134 pe Pleraeĭ şi din noŭ pe Ardiaeĭ, la a. Chr. 129 pe Iapodiĭ de dincoace de munţi, la a. Chr. 58-49 pe Liburni, şi probabil în acest interval de timp şĭ-aŭ întărit autoritatea asupra neamurilor cucerite maĭ înainte. Dar tot provizorie şi superficială a rămas autoritatea romană pănă la timpul triumviruluĭ Caesar Octavianus. Acest personaj anume, întîiŭ ca triumvir, apoi ca imperator Augustus, atît în persoană cît şi prin legaţĭ de aĭ săĭ, între alţiĭ prin viitorul împărat Tiberius şi prin celebrul nepot de frate al luĭ Tiberius, Germanicus, cu începere dela anul a. Chr. 35 pănă la anul p. Chr. 9, a avut meritul (dacă se poate chema aceasta un merit) să subjuge definitiv arbitraruluĭ şi jafului Romeĭ pe Illyrĭ şi odată cu Illyriĭ pe Illyriĭ amestecaţĭ cu Celţĭ (Iapodiĭ), pe Pannonĭ, pe Muntenĭ, pe Raetĭ, pe Vindelicĭ, pe Noricĭ, pe Carnĭ şi pe Celţiĭ care trăiaŭ în vecinătate cu Illyriĭ şi cu Pannoniĭ. Organizarea în provinciĭ e începută încă în anul a. Chr. 59, cînd *Illyria* se dă ca provincie alăturĭ cu Gallia cisalpină luĭ Caesar. La anul a. Chr. 42 *Illyria* avea un guvernator a parte. La a. Chr. 40 apare provinciea illyră sub numele de Dalmatia, sub care nume a persistat pănă la sfîrşitul lumiĭ romane. La a. Chr. 40 Dalmatia făcea parte din domeniul triumviruluĭ Caesar Octavianus, şi atît de mult se socotia dominaţiea romană asigurată în această provincie*), încît la

*) Şi într-adevăr stăpînirea şi cultura romană aŭ pătruns răpede şi adînc în ea (Compară § 111). Cînd Octavianus a învins pe Sextus Pompeius a. Chr. 36, răsunetul aceşteĭ victorii a ajuns pănă sus pe valea Narentei, unde, la Tasovčići Crkvine, doi Romanĭ, fraţiĭ Papii, aŭ pus o inscripţie în onoarea triumviruluĭ, C. I. L. III, 14625.

a. Chr. 27 a fost pusă, alături cu provinciile liniştite şi sigure Africa, Numidia, Asia, Grecia cu Epirul, Macedonia, Sicilia, Creta cu Libya cyrenaică, Bithynia cu Pontul, Sardinia, Hispania Baetica, supt administrarea senatului. Dar în urma răscoalei din anul a. Chr. 16 Dalmatia apare la a. Chr. 11 ca provincie pusă supt paza împăratului. La a. Chr. 27 Pannonia nu se găseşte în lista provinciilor romane. La a. Chr. 7 Breucii eraŭ încă autonomi sub hegemoniea romană, dar în acelaş an deja sînt supuşi complect, şi findcă eĭ fusese sufletul războiuluĭ purtat de Pannonĭ contra Romanilor, alăturĭ cu dînşiĭ aŭ fost sigur tot atuncĭ cu desăvîrşire domolite şi populaţiile celelalte din viitoarele provinciĭ Pannonia Superior şi Pannonia Inferior. La anul p. Chr. 5 apare Pannonia ca provincie supt acelaş guvernator cu Dalmatia. Raetia şi Noricum aŭ fost probabil constituite în provinciĭ atuncĭ cînd popoarele din ele aŭ fost supuse, a. Chr. 15 Raetia, a. Chr. 16 Noricum (macarcă această din urmă ţară nu ca *provincia*, ci ca *regnum* până la M. Aurelius, cînd a primit întiiaş dată organizare provincială. C. I. L. III pag. 588). In sfîrşit la a. Chr. 32 apare deja *Illyricum* ca nume complex pentru toate popoarele cîte eraŭ supuse pe vremea aceĭa puteriĭ romane dela munţiĭ Raetieĭ dinspre apus până la graniţile Macedonieĭ.

§ 76. Ceĭ maĭ din urmă, dintre cele cincĭ păturĭ de popoare, aŭ fost supuşi Thraciĭ. Este adevărat că uniĭa din eĭ aŭ întrat în dominaţiea romană odată cu Macedoneniĭ (a. Chr. 168). Pe alţiĭ ĭ-aŭ atacat Romaniĭ încă din aniĭ a. Chr. 72-70 (Moesiĭ, Bessiĭ), 42 (Bessiĭ). Uniĭa dintre Bessĭ, ceĭ maĭ dinspre nordvest, aŭ fost poate supuşĭ încă la aniĭ a. Chr. 35-34. Dar cu hotărîre n-aŭ păşit Romaniĭ la cotropirea grosuluĭ popoarelor thrace decît cu începere dela anul a. Chr. 29, cînd aŭ cucerit dintr-o dată pe Triballĭ, pe Moesĭ, pe Getĭ, pe Serdĭ, pe Merdĭ, aŭ luat supt hegemoniea lor statul Odrysilor, şi aŭ devastat ţara Thracilor celorlalţĭ. De aicĭ înainte, după repetate răzvrătirĭ din partea Bessilor şi a altor neamurĭ thrace aliate cu dînşiĭ, de pildă a Sialetilor şi Dentheletilor, subjugarea a devenit tot maĭ complectă până la stîngerea ultimuluĭ regat autonom thrac, acel al Odrysilor, anul p. Chr. 47 saŭ 46, orĭ timpul luĭ Vespasianus p. Chr. 69-79. Odată cu cucerirea Thracilor a avut loc acea a Dardanilor, a poporuluĭ illyr care, şi din

punct de videre ethnic şi geografic, era cel maĭ îndepărtat de grosul naţiuniĭ illyre (a. Chr. 29), şi acea a Bastarnilor, a Sarmatilor şi Scythilor şi a popoarelor de origine obscură Obulensii şi Oitensii, care cu toţiĭ trăĭaŭ alăturĭ cu Getiĭ în Scythia Minor (a. Chr. 29). Doŭă provinciĭ romane s-aŭ înfiinţat în urma acestor cucerirĭ, Moesia (desfăcută maĭ tîrziŭ în Moesia Superior şi Moesia Inferior) şi Thracia. La anul a. Chr. 27 Moesia nu se găseşte în lista provinciilor romane, la anul p. Chr. 5 provinciea Moesia există, această provincie a trebuit, decĭ, să fie constituită în intervalul dintre a. Chr. 27 şi p. Chr. 5. Provinciea Thracia a fost constituită la p. Chr. 47 saŭ 46, orĭ sub Vespasianus p. Chr. 69-79.

§ **77.** La p. Chr. 9 Romaniĭ fac expediţiĭ de-a stînga Dunăriĭ din faţa Moesieĭ, în ţara ocupată de Bastarnĭ şi de Geţĭ, şi de aicĭ înainte până la anul p. Chr. 57 eĭ pun stăpînire pe teritorĭul riveran dela Olt până la Nistru şi-şĭ supun pe Bastarniĭ, pe Geţiĭ şi pe Celţiĭ (Britolagae) cîţĭ locuĭaŭ pe acel teritorĭu.

Din altă parte, dela gura Tiseı în sus, pe Tisa şi pe Mureş, Romaniĭ aŭ început înainte de anul p. Chr. 5 să năvălească în ţara Dacilor. Pela p. Chr. 9 Daciĭ slăbiţĭ eraŭ chĭar gata de a se supune. O stagnare însă a avut loc în avîntul roman de cucerire până la aniĭ p. Chr. 85-90, cînd s-a încercat Domitianus să-ĭ supună, dar n-a putut. I-a supus însă Traianus şi lĭ-a prefăcut ţara în provincie, p. Chr. 107. Aceasta a fost ultima cucerire romană temeĭnică, căcĭ cuceririle luĭ Traianus şi ale unora din succesoriĭ luĭ prin Assyria, Mesopotamia şi Arabia aŭ fost lipsite de stabilitate.

§ **78.** Cînd aŭ luat în stăpînire Romaniĭ neamurile din peninsula balcanică, mare parte din ele eraŭ complect grecizate. Macedonia proprĭu zisă, Thessalia, toţĭ Epiroţiĭ, toţĭ Illyriĭ amestecaţĭ cu Epiroţĭ, toţĭ Thraciĭ dinspre marea egee până la Mariţa, pentru Strabon eraŭ „*Grecie*", „ţară grecească". Această grecizare fusese opera şi a oraşelor greceştĭ depe coaste, dar şi maĭ ales a infiuinţiĭ macedonene. Influinţa macedoneană se întinsese însă cu mult peste marginile „Grecieĭ" luĭ Strabon, căcĭ Philippos, tatăl luĭ Alexandru, fundase în centrul naţiuniĭ Bessilor un oraş mare, Philippopolis, al căruĭ nume Bessiĭ l-aŭ tradus în

limba lor cu Pulpudeva (Iordanis Rom. 283 pag. 37: „Philippus... urbem nominis sui in Thracia, que dicebatur Pulpudeva, Philippopolim reconstruens nominavit“. Numele thrac al acestuĭ oraş s-a păstrat pănă astăzĭ, căcĭ Bulgariĭ numesc oraşul Philippopolis *Plovdiv*, Kalužniacki, Zur Geschichte der bulgarischen Benennung der Stadt Philippopel, în Archiv für slavische Philologie, XVI, pag. 594 sqq., C. Jireček, Zum Namen Plovdin oder Plovdiv, ibidem pag. 596 sqq.), şi-şĭ făcuse din oraşul Calybe-Cabyle (astăzĭ orĭ Iambol orĭ Sliven), la extremitatea de nord a ţăriĭ Astilor, un loc de exilare pentru răŭ făcătorĭ. Intinderea influinţiĭ macedonene peste întreaga de maĭ tîrziŭ provincie romană Thracia este chĭar numaĭ ea o probă puternică pentru grecizarea aceşteĭ provinciĭ. Dar pentru grecizarea provincieĭ romane Thracia mărturisesc maĭ ales inscripţiile. Vezĭ §§ 30-36.

CAPITOLUL V.

§ 79. Pe teritorĭul de limbă latină din peninsula balcanică, fixat în capitolul I (Vezĭ în special §§ 39, 40), şi care corăspunde în liniĭ generale cu provinciile Dalmatia, Moesia Superior şi Moesia Inferior (coprinzînd şi o parte din sudul provinciilor Pannonia Superior şi Pannonia Inferior), existaŭ în momentul cînd acel teritorĭu a fost cucerit de Romanĭ următoarele popoare, care aŭ fost romanizate. Inşirarea o fac dela vest spre est.

1. Iapodĭ. In districtele Fiume, Ogulin-Szluin şi Lika-Otočaţ ale Croaţieĭ. Spre est se întindeaŭ dincolo de rîul Una pănă la rîul Sana.

2. Liburnĭ. Coasta maritimă a Illyrieĭ dela actuala graniţă de nord a Dalmaţieĭ pănă dincolo de Scardona spre sud.

3. Adriopĭ. In regiunea localităţiĭ Medvidje în Bukoviţa. Ocupaŭ teritorĭul pe care-l ocupă actualmente Bukovčaniĭ între rîurile Zrmanja şi Krka.

4. Dindarĭ. La răsărit de Adriopĭ, la graniţa Bosnieĭ, la munţiĭ Dinara.

5. Derriĭ. Pelîngă actualul oraş Drniş.

6. Ceraunĭĭ. La răsărit de Drniş, pelîngă munţiĭ Dinara, orĭ dinspre partea Dalmaţieĭ, orĭ maĭ degrabă dinspre partea Bosnieĭ.

7. Cambaeĭ. Poate în apropiere de oraşul Zara.

8. Dalmatĭ. De o parte şi de alta a munţilor Dinara, pela actualele localităţĭ Salona, Teplĭu, Muć, Jupanĭaţ. Spre sud se întindeaŭ până pela cursul de jos al rîuluĭ Cetina.

9. Siculoţĭ. Intre oraşul Traù şi rîul Cetina.

10. Ardiaeĭ. In faţa insuleĭ Lesina, dela malul drept al Narenteĭ spre nord până la Cetina. Dintruntîĭŭ pe coasta măriĭ, maĭ tîrziŭ, dupăce aŭ fost supuşĭ de Romanĭ, în interiorul continentuluĭ.

11. Autarieĭ. La răsărit de Ardiaeĭ şi la vest de Dardanĭ.

12. Pleraeĭ. In faţa insuleĭ Curzola. La sud ajungeaŭ păn aproape de Risano.

13. Docleatĭ. In regiunea oraşuluĭ Podgoriţa din Montenegro.

14. Labeatĭ. In nordul Albanieĭ pela Şcodra şi în sudul Montenegruluĭ pela actuala cetate Medun.

15. Daorsĭ. La rîul Narenta, îndărătul Ardiaeilor şi Pleraeilor.

16. Naresiĭ. La rîul Narenta, la răsărit de Ardiaeĭ.

17. Meromennĭ. In interiorul provincieĭ Dalmatia, maĭ sus de Daorsĭ.

18. Dardanĭ. In provinciea Kossovo din vechea Turcie europeană (la sud de vechĭul regat al Serbieĭ).

19. Dassaretĭ. La vest de Dardanĭ. Dassaretiĭ, ca şi Bessiĭ, se întindeaŭ pe un mare teritorĭu în lungiş, dela nord spre sud. In partea lor cea maĭ nordică ajungeaŭ până printre Ardiaeĭ şi Dardanĭ. In partea lor cea maĭ sudică atingeaŭ lacul Ochrida. Prin partea lor dela mĭazănoapte cădeaŭ pe teritorĭul latin, prin partea lor dela mĭazăzi aparţineaŭ teritorĭuluĭ grecesc.

20. Breucĭ. De o parte şi de alta a rîuluĭ Sava, în regiunea oraşelor Mitroviţa şi Semlin. Ajungeaŭ spre nord până la rîul Drava.

21. Mazaeĭ. Orĭ în răsăritul actualeĭ Dalmaţiĭ nordice, orĭ maĭ departe spre est, între rîurile Sana şi Bosna.

22. Ditionĭ. Probabil la actualul munte Ţrna Gora din Bosnia.

23. Daesitiatĭ. Vecinĭ cu Dalmaţiĭ, undeva în Bosnia orĭ în Herţegovina actuale.

23[a]. Partinĭ. In regiunea actualeĭ localităţĭ Užice în vestul Serbieĭ.

24. Caviĭ. Probabil la nordul actualuluĭ Montenegro.

25. Pirustĭ. In nordul Albanieĭ.

26. Scirtonĭ. La răsărit de Docleatĭ şi de Pirustĭ, lîngă Macedonia, probabil la muntele Şar.

27. Scordiscĭ. In provinciile austriace Slavonien, Syrmien, şi în nordul Serbieĭ.

28. Triballĭ. In centrul şi în sudul Serbieĭ şi în Bulgaria actuală pănă la o linie care ar merge dela vestul provincieĭ bulgăreştĭ Rumelia la Dunăre.

29. Moesĭ. In actuala Bulgarie de dincoace de Balcanĭ, începînd dinspre apus de rîul Gibriţa-Ţibriţa-Čibriţa pănă spre Dobrogia.

30. Dacĭ. In teritorĭul ocupat de Moesĭ, în partea dinspre Dunăre.

31. Bessĭ. Prin munţiĭ cîţĭ se întind dela sudestul Bosnieĭ pe de a stînga (cum mergĭ dela nord spre sud) graniţiĭ apusene a Serbieĭ pănă la sudvestul Bulgarieĭ (teritorĭul dela Sofia) incluziv. Bessiĭ se întindeaŭ pe un mare teritorĭu în lungiş, continuîndu-se dela sudvestul Bulgarieĭ spre sudest pănă la munţiĭ Ceal-Caraoglan-Carlîc şi Bunar. Prin partea lor dela mĭazănoapte cădeaŭ pe teritorĭul latin, prin partea lor dela mĭazăzi aparţineaŭ teritorĭuluĭ grecesc.

32. Maedĭ. La răsărit de Dardanĭ, cu care eraŭ în imediat contact, la rîul Struma, pe drumul dela Köprülü la muntele Vitoş dela sud de Sofia, şi de o parte şi de alta a munţilor din sudvestul Bulgarieĭ, avînd la răsărit de vecinĭ pe Bessĭ. Se întindeaŭ între Dardanĭ la vest şi Bessĭ la răsărit dela poalele munţilor din nordul provincieĭ turceştĭ Macedonia şi pela răsăritul provincieĭ turceştĭ Kossovo în sus pănă prin Serbia sudică. Prin partea lor dela mĭazănoapte cădeaŭ pe teritorĭul latin, prin partea lor dela mĭazăzi aparţineaŭ teritorĭuluĭ grecesc.

33. Dentheletĭ. Maĭ spre nord şi maĭ spre vest de Maedĭ. Uniĭa eraŭ la nord de munţĭ, alţiĭ la sud de munţĭ. Prin partea lor dela mĭazănoapte cădeaŭ pe teritorĭul latin, prin partea lor dela mĭazăzi aparţineaŭ teritorĭuluĭ grecesc.

34. Sardĭ-Serdĭ. In regiunea oraşuluĭ Sofia. Uniĭ aŭ fost romanizaţĭ, alţiĭ grecizaţĭ.

35. Getĭ. In Bulgaria de dincoace de Balcanĭ, cam depe la mijlocul eĭ spre răsărit pănă în Dobrogia.

36. Crobyzĭ. In Dobrogia, spre vest de gurile Dunăriĭ, în părţile dinspre mare.

37. Corallĭ. La poalele nordice ale Balcanilor în regiunea dinspre marea neagră.
38. Scythĭ. In Dobrogia.
39. Sarmațĭ. In Dobrogia.
40. Bastarnĭ. In Dobrogia.
41. Obulensiĭ. In Dobrogia la nord de Crobyzĭ.
42. Oitensiĭ. In Dobrogia la nord de Crobyzĭ.
43. Autarieĭ fugarĭ. In Dobrogia alăturĭ cu Bastarniĭ.

§ 80. La nord de acest teritoriu de limbă latină al peninsuleĭ balcanice veniaŭ teritoriile excluziv latineştĭ ale Moesieĭ inferior din a stînga Dunăriĭ, ale Dacieĭ, Pannonieĭ Inferior, Pannonieĭ Superior.

Moesia Inferior cuprindea de a stînga Dunăriĭ teritoriul dela Olt spre răsărit până la Nistru, dar maĭ mult pe cel riveran, dinspre Dunăre şi dinspre mare. Pentru detaliĭ vezĭ §§ 19-24. Popoarele care locuiaŭ acest teritoriu, începînd dela vest spre est, eraŭ Bastarniĭ (Dela Olt spre răsărit până pela Siret), Getiĭ (Alăturĭ cu Bastarniĭ, dela Olt spre răsărit până pela Siret) şi Britolagiĭ (In sudul Moldoveĭ dela Siret până la Prut şi în sudul Basarabieĭ dela Prut până la gura Dunăriĭ). Teritoriul cel maĭ dinspre răsărit al Moesieĭ Inferior, acel al oraşuluĭ Tyra, era grecizat.

Dacia cuprindea Oltenia, Transilvania şi o parte din răsăritul Banatuluĭ (Cea maĭ mare parte a Banatuluĭ aparținea la Moesia Superior, C. I. L. III, pag. 1019, nota dela inscripțiea 1631). Poporul care locuia această provincie eraŭ Daciĭ.

Pannonia Inferior se mărginea la nord şi la răsărit cu Dunărea până la Belgrad, la apus cu o linie care mergea dela oraşul Gran până la capătul de nord al laculuĭ Balaton, urma coasta de răsărit a laculuĭ până la jumătatea acestuia şi apoĭ mergea aproape vertical spre sud până trecea Sava la vest de Brod şi se continua puțin şi la sud de Sava până la latitudinea oraşuluĭ Doboi. La sud mergea limita dela latitudinea oraşuluĭ Doboi oblic spre răsărit până dincolo de Şabaț, unde atingea Sava la satul Novoselo, şi urma apoĭ cursul Saveĭ până la vărsătura acestuĭ rîŭ în Dunăre. Popoarele care locuiaŭ această provincie eraŭ, începînd dela nord spre sud:

1. Arabiscĭ. In nordest.
2. Boĭ. In nord.

3. Taurisci. In nord.
4. Amantini. Ori în nordvest ori între Sava și Drava.
5. Hercuniati. In vest, la miazăzi de Amantini.
6. Andizetii. In sudvest, la nord de Breuci.
7. Breuci. De o parte și de alta a riului Sava, în regiunea orașelor Mitrovița și Semlin, ajungeaŭ spre nord până la riul Drava.
8. Scordisci. In provinciile austriace Slavonien, Syrmien, și în nordul Serbiei.

Pannonia Superior cuprindea aproximativ Ungaria dela sudul Dunării și dela vestul lacului Balaton, Croația până la riul Kulpa, și Krain. Popoarele care locuiaŭ această provincie eraŭ, începînd dela nord spre sud:

1. Cytni. In partea despre nordest.
2. Azali. In partea despre nordvest.
3. Coletiani. In partea mijlocie despre vest.
4. Varciani. In partea despre sudest.
5. Latobici. In partea despre sudvest.
6. Iassii. In nordestul provinciei austriace Croația, între localitățile Varasdin și Daruvar.
7. Oseriati. La sud de Iassii.
8. Segestani. In regiunea dela actualul oraș Sissek din districtul Agram al Croației.
9. Scordisci.

§ 81. Dela momentul cînd aceste popoare aŭ fost cucerite—moment variabil, pe care l-am fixat în capitolul precedent §§ 56-77—până la acel la care procesul de romanizare se poate considera ca sfîrșit, populațiea din teritoriul de limbă latină al peninsulei balcanice și din teritoriile limitrofe (Moesia Inferior de de-a stînga Dunării, Dacia, Pannonia Inferior *)) a suferit schimbări prin immigrațiuni de elemente noŭă. Și anume doŭă soiuri de immigrații aŭ avut loc: A. Immigrații de neamuri străine. B. Immigrații de persoane care aparțineaŭ statului roman.

§ 82. A. 1. p. Chr. 19: Marcomanii care se refugiase pe teritoriul roman înpreună cu șefii lor Maroboduus și Catualda aŭ fost stabiliți „dincolo de Dunăre între riurile Ma-

---

*) Pannonia Superior este trecută cu viderea in toată discuțiea ulterioară, mai întîiu pentrucă nu mi-aŭ mai ajuns puterile, și apoi pentrucă din punct de videre al lucrării de față această provincie n-are importanță.

rus și Cusus". Tacitus Ann. II, 63. Prin Marus Tacit înțelege aceia ce înțelege prin Mariscus Strabo VII, 3, 13, anume Mureșul și Tisa dela vărsătura Mureșului până la Dunăre. Prin Cusus nu se poate înțelege altceva decît localitatea Cusum din Tabula Peutingeriana și Itinerarium Antonini, actualul Peterwardein, C. I. L. III pag. 421. Acei Marcomani, deci, aŭ fost așezați în imediat contact cu partea sudestică a Pannoniei Inferior și se poate presupune o infiltrare reciprocă *).

2. p. Chr. 173: Impăratul M. Aurelius stabilește Germani în provinciile Dacia, Pannonia, Moesia. C. LXXI, 11.

3. p. Chr. 173: Germani, între alții Astingii, năvălesc în Dacia. C. LXXI, 11-12. "Astingii, adecă *Hasdingii*, nu sînt alții decît Vandalii. Intre anii 171 și 175 ei ocupă teritoriul Costobocilor, pe care-i alungă, din părțile dela nordvestul Tisei, apoi se lățesc spre sud, pe teritoriul dintre

*) Lucrul nu-i sigur. Mai întîiŭ Tacit vorbește de rîul Cusus, iar localitatea Cusum nu-i rîŭ și nici vreun rîŭ pelîngă dînsa nu există. Dar se poate întîmpla ca vorbele autorului „inter flumina Marum et Cusum" să fie greșit puse în loc de „inter flumen Marum et Cusum". Apoi din vorbele lui Tacit „barbari utrumque comitati, ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra inter flumina Marum et Cusum locantur, dato rege Vannio, gentis Quadorum" s-ar părea că Romanii aŭ dat ca rege Marcomanilor refugiați pe Vannius, acest Vannius însă apare la Tacit Ann. XII, 29 (domniea lui Claudius, p. Chr. 41-54) ca rege al Suevilor (adecă al Marcomanilor), și anume tocmai ca acel rege care li fusese dat Suevilor de Romani la anul p. Chr. 19 („Per idem tempus Vannius, Suevis a Druso Caesare impositus, pellitur regno"), iar Plinius Naturalis historia IV, 25 într-un pasaj obscur spune că Marus este granița dintre Bastarni și regatul lui Vannius. Ar rezulta deci că locul unde aŭ fost așezați Marcomanii fugari trebuește căutat prin apropierea statului Marcomanilor (actualele Boemia și Moravia), și în consecință Mommsen Roemische Geschichte V, 196 îl pune între rîurile March (care ar fi Marus) și Gusen lîngă Linz (care ar fi Cusus). Dar se poate întîmpla ca vorbele lui Tacit „dato rege Vannio" să nu se raporteze de fel la Marcomanii refugiați, ci la statul Marcomanilor, iar Marus al lui Plinius (care probabil e March) și Marus al lui Tacit să fie două rîuri deosebite. In orice caz e mai probabil ca Marcomanii refugiați să fi fost așezați pe teritoriul limitrof dunărean sudic al Iazygilor, care de altfel a și fost încorporat la imperiŭ (Mommsen Roemische Geschichte, V, 206), decît pe rîpa stîngă a Dunării între rîurile March și Gusen, unde stăpînia direct statul Marcomanilor, iar teritoriŭ neutru nu exista.

munţiĭ Transilvanieĭ şi Tisa, până la Mureş. La aniĭ 274-275, cînd Romaniĭ aŭ părăsit Banatul, Vandaliĭ aŭ ocupat şi Banatul până la Dunăre.“ C. C. Diculescu, Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien, Leipzig, 1923, pag. 1-3.

4. Supt aniĭ p. Chr. 140, 163, 172 se pomeneşte de Bessi stabilițĭ la Ulmetum, actualul Pantelimonul de sus în Dobrogia, pe teritoriul Geților. C. I. L. III 14214^{26}, Pârvan Ulmetum II_2 pag. 38, 17.

5. In inscripţiea funerară a luĭ Daizis Comozoi, C. I. L. III 14214^{12} dela Adam-Clissi, se spune că acest personaj fusese „ucis de Castaboci.“ Castabociĭ eraŭ Dacĭ, după cum se probează prin numele unuĭ rege al lor, Pieporus, şi al unuĭ nepot al acestuĭ rege, Natoporus, Tomaschek Die alten Thraker I pag. 108. Numele lor apare, pelîngă forma Castaboci din C. I. L. III 14214^{12}, ca Costuboci C. LXXI, 12, Cistoboci Pt. III, $8,_5$, Coistoboci Pt. III, $5,_{21}$, Costobocci Pl. N. H. VI, 7. C. LXXI, 12 îĭ pune în vecinătatea Dacieĭ. Pt. III, $8,_5$ îĭ pune în nordul Dacieĭ, ĭar III, $5,_{27}$ în Sarmatia europeană (prin mijlocul Galiţieĭ în Ptolemaei Tabulae). Pl. N. H. VI, 7 îĭ consideră Sarmaţĭ şi-ĭ pune pelîngă rîul Tanais (Don). In sfîrşit C. C. Diculescu, Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien, Leipzig, 1923, pag. 2 îĭ pune în teritoriul dela nordvestul Tiseĭ, de unde ĭ-aŭ alungat Vandaliĭ pela aniĭ 171 orĭ 172. Eĭ aŭ năvălit în peninsula balcanică (probabil prin Scythia Minor, după cum arată inscripţiea C. I. L. III 14214^{12}), pe vremea războĭuluĭ luĭ M. Aurelius cu Marcomaniĭ (p. Chr. 166-180) şi aŭ pătruns prădînd până în Grecia (Phocis). Tomaschek Die alten Thraker I pag. 107.

6. In treĭ inscripţiĭ apar ca năvălitorĭ Carpiĭ. In C. I. L. III 14416 Gigen p. Chr. 211-217 împăratul Antoninus (Caracalla) dărueşte cu banĭ pe T. Aurelius Flavinus, primipilaris, princeps ordinis coloniae Oesci, pentrucă s-a purtat viteješte în lupta contra Carpilor. In C. I. L. III 12456 Silistra p. Chr. 270-275 se spune că Aurelianus a distrus pe Carpĭ între Carsium şi Sucidava. Carsium e Hîrşova, ĭar Sucidava trebue să fi fost prin apropiere de Carsium. Despre victoriea luĭ Aurelian asupra Carpilor, fără să se arăte locul unde s-a dat lupta, vorbeşte şi Flavius Vopiscus, Aurelianus, 30. In C. I. L. III 1054 Alba Iulia un C. Valerius

Sarapio face o dedicaţie luĭ Jupiter, pentrucă a scăpat din mîna Carpilor („a Carpis liberatus"). Pt. III, 5, $_{24}$ îĭ numeşte Carpiani şi-ĭ pune în Sarmatia europeană (pela mijlocul Moldoveĭ şi Basarabieĭ în Ptolemaei Tabulae). Zosimus IV, 34 îĭ numeşte Καρποδάκαι. Probabil cu numele lor stă în legătură acel al munţilor Carpaţĭ *) (Καρπάτης ὄρος Pt. III, 5, $_{6, 15, 18, 20}$, 7, $_1$, 8, $_1$). Trebue să fi fost un trib dac orĭ get. Ostilităţile lor aŭ început probabil, ca şi acele ale Castabocilor, în timpul războĭuluĭ cu Marcomaniĭ (p. Chr. 166 -180), şi năvălirile lor aŭ avut loc poate şi în Dacia, după cum ar arăta inscripţiea C. I. L. III 1054 (macarcă C. Valerius Sarapio a putut să fi scăpat din mînile Carpilor pe alt teritoriŭ şi numaĭ dedicaţiea s-o fi făcut la Alba Iulia, locul săŭ de obîrşie), dar sigur prin Scythia Minor în peninsula balcanică, după cum atestă inscripţiile C. I. L. III 14416, 12456. In spaţiul de timp dela 211-217, cînd se pomeneşte întîiaş dată de o năvălire a Carpilor pe teritoriul roman, până la 270-275, cînd aŭ fost învinşĭ de Aurelian, aŭ maĭ invadat Carpiĭ în patru rîndurĭ în peninsula balcanică, odată, înpreună cu Goţiĭ, în Moesia Inferior, la anul 238, Iulius Capitolinus, Maximus et Balbinus, 16 („Supt aceştĭ împăraţĭ [Maximus şi Balbinus] aŭ avut războiŭ Carpiĭ contra Moesilor. Tot atuncĭ s-a început şi războĭul cu Scythiĭ [=Goţiĭ], şi a fost ruinată Histria, orĭ, cum zice Dexippus, civitas histrica."), a doŭa oară la aniĭ 244-249 tot în Moesia Inferior (După Zosimus I, 20 "Carpiĭ devastează teritoriul roman depe lîngă Dunăre; împăratul Philippus merge contra lor, îĭ învinge în doŭă lupte şi închee pace cu dînşiĭ." După Iordanis Get. XVI, 91 Carpiĭ eraŭ în număr de treĭ miĭ, ca auxiliarĭ aĭ Goţilor), a treĭa oară la aniĭ 251-253, cînd, după Zosimus I, 27, "Carpiĭ înpreună cu Goţiĭ, cu Boraniĭ şi cu Urugundiĭ devastează oraşele din Europa [= peninsula balcanică]," a patra oară la anul 253, cînd, după Zosimus I, 31, „Boraniĭ, Goţiĭ, Carpiĭ şi Urugundiĭ, neamurĭ care trăesc pelîngă Istru, nu lăsaŭ un loc nedevastat în Italia şi în Illyric". In timpul de după Aurelian se pomeneşte de Carpĭ supt aniĭ 292-305 că ar fi fost supuşĭ şi

---

*) După Vasmer, Studien zur albanesischen Wortforschung, pag. 24 numele munţilor Carpates trebue pus în legătură cu cuvîntul albanez *kárpă*, stîncă, Fels, Klippe (la Christophorides), şi anume cu forma neutră (colectivă) articulată a acestuĭ cuvînt, *kárpătă*.

aşezaţĭ pe teritorĭul roman de Galerius Caesar (Iordanis Get. XVI, 91: „Galerius Caesar a învins acest neam războĭnic şi l-a supus republicii romane.“ Iordanis Rom. 299: „Neamul Carpilor a fost atuncĭ învins şi strămutat pe teritorĭul roman.“). Probabil s-aŭ aşezat în Moesia Inferior, după cum probează localitatea *Carporum vicus* Ammianus Marcellinus XXVII, 5, $_4$. Dar domoliţĭ complect n-aŭ fost prin aceasta, căcĭ la anul 381 ‘Scyrĭ, Carpodacĭ şi Hunĭ năvălesc peste Istru în teritorĭul roman, dar sînt bătuţĭ de Theodosius şi nevoiţĭ să treacă Istrul îndărăt’ Zosimus IV, 34.

7. Impăratul Probus (aniĭ 276-282), „dupăce a făcut pace cu Perşiĭ, s-a întors în Thracia şi a aşezat pe teritorĭul roman o sută de miĭ de Basternĭ [din ceĭ de de-a stînga Dunăriĭ; vezĭ Bastarnae § 54], care toţĭ aŭ păstrat credinţa.“ Flavius Vopiscus, Probus, 18. Acelaş lucru îl povesteşte Zosimus 1, 71 astfel: „Bastarniĭ, neam scyth, i s-aŭ plecat cu supunere. El ĭ-a primit şi ĭ-a aşezat prin locurĭ din Thracia şi totdeauna aŭ trăit credincĭoşĭ legilor romane.“ Prin Thracie Zosimus înţelege şi Moesia Inferior. Vezĭ, de pildă, V, 11 „Scythia e o parte a Thracieĭ“. (Aceĭaş concepţie despre Thracia o are şi Ammianus Marcellinus XXVII, 4, $_{12}$. E concepţiea dela Diocletianus în jos). De fapt Bastarniĭ aŭ fost aşezaţĭ în Moesia Inferior, după cum probează localitatea Basternas, care exista în această provincie pe vremea luĭ Procopius, De aedificiis, IV, 11.

8. Asupra Sarmaţilor pot da notiţele următoare. Anul p. Chr. 107 Aelius Spartianus, Hadrianus, 3: ‘Hadrianus ca legatus pro praetore în Pannonia Inferior a domolit pe Sarmaţĭ.’—Anul 118 Aelius Spartianus, Hadrianus, 5: ‘Sarmaţiĭ se scoală cu războĭŭ’.—Anul 118 Aelius Spartianus, Hadrianus, 6: ‘Hadrianus vine în Moesia, cînd a auzit de mişcarea Sarmaţilor.’—Anul 177 Iulius Capitolinus, M. Antoninus, 17: ‘M. Aurelius învinge cu desăvîrşire pe Marcomanĭ, Quadĭ, Vandalĭ, Sarmaţĭ şi scapă Pannoniile de incursiile lor.’—Anul aproximativ 180 Aelius Spartianus, Pescennius Niger, 4: ‘Sarmaţĭ înrolaţĭ în oştirea romană pe vremea luĭ M. Antoninus.’—Anul 235-238 Iulius Capitolinus, Maximini duo, 13: ‘Maximinus vine la Sirmium şi plănueşte războĭŭ contra Sarmaţilor.’—Anul 258 Trebellius Pollio, Tyranni triginta, 9: ‘Ingenuus, guvernatorul Pannoniilor, e proclamat împărat de legiunile din Moesia din

cauză că Sarmaţiĭ ameninţaŭ cu războiŭ.⁾—Pela anul 260 Trebellius Pollio, Tyranni triginta, 10: ⁽Regilianus, proclamat împărat de legiunile din Moesia, poartă cu succes războiŭ contra Sarmaţilor.⁾—Aniĭ 270-275 Flavius Vopiscus, Aurelianus, 18: ⁽Aurelian a învins pe Sarmaţĭ.⁾—Aniĭ 276-282 Flavius Vopiscus, Probus, 16: ⁽Probus a învins în Illyric pe Sarmaţĭ şi lĭ-a luat prada înapoĭ.⁾—Aniĭ 282-283 Flavius Vopiscus, Carus, 9: ⁽Carus învinge pe Sarmaţĭ, care ameninţaŭ cu invaziile lor nu numaĭ Illyricul, ci şi Thraciile şi Italia, ucide din eĭ şeĭsprezece miĭ, ĭa prinşĭ doŭăzecĭ de miĭ, şi în cîteva zile pune în siguranţă Pannoniile.⁾—Anul 322 Zosimus II, 21-22: ⁽Sarmaţiĭ dela Palus Maeotis trec Dunărea şi devastează teritoriul roman. Constantinus I merge contra lor, iĭ bate. Barbariĭ trec Dunărea îndărăt, Constantin iĭ urmăreşte dincolo de fluviu, iĭ întîlneşte lîngă un deal păduros, iĭ bate din noŭ, şi regele Sarmaţilor Rausimodus cade însuş în luptă. Impăratul cu mulţime de captivĭ se întoarce acasă. Pe aceştĭ captivĭ ĭ-a aşezat prin oraşe.⁾—La anul 332 (Pentru această datare vezĭ C. C. Diculescu, Die Wandalen und die Goten pag. 23) Excerpta Valesiana 31: ⁽Constantinus I poartă războiŭ cu Goţiĭ, contra cărora îl chemase în ajutor Sarmaţiĭ.⁾—La anul 334 (Pentru această datare vezĭ C. C. Diculescu, Die Wandalen und die Goten pag. 25) Excerpta valesiana 32: ⁽Sclavii Sarmaţilor se scoală contra stăpînilor lor. Sarmaţiĭ sînt nevoiţĭ să-şĭ părăsească ţara, şi maĭ mult de treĭ sute de miĭ dintr-înşiĭ, bărbaţĭ, fimeĭ şi copiĭ, sînt primiţĭ de Constantin şi aşezaţĭ prin Thracia, Scythia Minor şi Macedonia.⁾—Anul 354 Zosimus III, 1: ⁽Sarmaţiĭ şi Quadiĭ devastează Pannonia şi Moesia Superior.⁾—Anul 358 Ammianus Marcellinus XVII, 12-13: ⁽Pecînd se afla în timpul ĭerneĭ Constantius Augustus la Sirmium, i se anunţă că Sarmaţiĭ şi Quadiĭ fac incursiĭ de pradă în Pannoniĭ şi în „Moesia altera“ [Moesia Superior?]. Incursiea în Pannoniĭ era făcută din partea Quadilor şi a Sarmaţilor liberĭ, a acelora care fusese odată alungaţĭ din vechĭul lor teritorĭu decătră sclaviĭ lor, care se răsculase contra stăpînilor, iĭ învinsese şi-ĭ silise să-şĭ părăsească ţara şi să se refugieze la Victohali [„Probabil un neam vandal“ Schönfeld. Identicĭ cu Hasdingiĭ, adecă cu Vandaliĭ, după C. C. Diculescu, Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien, pag. 12-13]. Incursiea în Moesia

Superior era făcută din partea Sarmaţilor Limigantes, a acelor Sarmaţĭ care fusese odată sclavĭ, se răsculase contra stăpînilor lor şi-ĭ silise să-şĭ părăsească ţara. Sarmaţiĭ liberĭ locuĭaŭ pe vremea acestor evenimente între Tisa şi Dunăre, Quadiĭ în regiunea transistriană dinspre Brigetio [Ó-Szöny], Sarmaţiĭ Limigantes între Tisa şi munţiĭ apusenĭ aĭ Transilvanieĭ, precum şi în partea de nord a Moesieĭ Superior, între altele pe teritorĭul care fusese odată al Picensiilor. Constantius bate întîiŭ pe Quadĭ şi pe Sarmaţiĭ liberĭ, care —Quadĭ şi Sarmaţĭ liberĭ—i se supun şi recunosc autoritatea romană. Apoĭ învinge pe Sarmaţiĭ Limigantes, li devastează ţara şi-ĭ constrînge să se supună şi eĭ. Pe Limigantes îĭ sileşte să-şĭ părăsească ţara, pe care o răpise dela Sarmaţiĭ liberĭ, şi să se aşeze în alte teritoriĭ [nedeterminate care], unde să poată fi maĭ puţin periculoşĭ. Sarmaţilor liberĭ li restitue vechĭul lor teritorĭu şi li dă un rege dintre dînşiĭ. La războĭul contra Sarmaţilor Limigantes Romaniĭ aŭ fost ajutaţĭ de Sarmaţiĭ liberĭ şi de Taifalĭ, astfel că Romaniĭ îĭ atăcaŭ din partea Moesieĭ Superior, Taifaliĭ din partea ţăriĭ lor [care nu putea fi alta decît Transilvania şi Banatul răsăritean], ĭar Sarmaţiĭ liberĭ din partea teritorĭuluĭ ocupat de dînşiĭ dupăce fusese alungaţĭ de Limigantes.᾽—Anul 359 Ammianus Marcellinus XIX, 11: ʻIn ĭarna anuluĭ următor, pecînd Constantius se găsĭa ĭar la Sirmium, Sarmaţiĭ Limigantes, nemulţămiţĭ cu teritorĭul care li se dase de împărat, l-aŭ părăsit şi s-aŭ apropiat de limita romană, cu gînd ca s-o treacă şi să prade provinciea. Constantius s-a dus în provinciea Valeria [jumătatea dinspre nord a Pannonieĭ Inferior, începînd dela Altinum-Mohacs; spre vest Valeria, provincie instituită de Galerius, ajungea la incluziv Brigetio. C. I. L. III pag. 416] şi a chemat pe Sarmaţĭ de ceastălaltă parte a fluvĭuluĭ, ca să se înţeleagă cu dînşiĭ. Sarmaţiĭ aŭ venit, dar aŭ năvălit fără veste asupra împăratuluĭ, care se pregătĭa să li vorbească. Împăratul a scăpat cu fuga, ĭar Sarmaţiĭ aŭ fost învinşĭ şi în mare parte ucişĭ de legionarĭ.᾽—Anul 371 Ammianus Marcellinus XXIX, 6: ʻQuadiĭ invadează şi devastează provinciile Valeria şi Pannonia secunda [partea sudică a Pannonieĭ Inferior, C. I. L. III pag. 416] din cauză că Romaniĭ voĭaŭ să clădească castele pe teritorĭul lor. La prădările Quadilor se asociează şi Sarmaţiĭ. Cu mare greutate sînt respinşĭ.᾽— Anul 374

Zosimus IV, 16: ʻSarmaţiĭ şi Quadiĭ devastează Pannonia şi Moesia Superior.ʼ—Anul 454 Iordanis Get. L, 265: ʻSarmaţiĭ, alungaţĭ de Goţĭ din Pannonia, se stabilesc cu voea împăratuluĭ Marcianus în regiunea oraşuluĭ Castramartis (Moesia Inferior).ʼ—Aniĭ 457-474 Iordanis Get. LV, 282: ʻSarmaţiĭ aşezaţĭ sub Marcianus în peninsulă se scoală cu armele contra Romanilor, ocupă şi alte teritoriĭ în afară de cele care li se hotărîse şi cuprind Singidunum. Sînt însă atacaţĭ şi învinşĭ de Goţiĭ din Pannonia, care li răpesc Singidunum.ʼ

Dintre aceste ştirĭ este îndoïoasă acea a luĭ Zosimus II, 21-22, anul 322, despre Sarmaţiĭ dela Palus Maeotis. Pe aceştĭ Sarmaţĭ Excerpta Valesiana 21 îĭ numeşte Goţĭ.*) Lupta s-a dat în regiunea Moesieĭ Inferior, pentrucă în urma înţelegeriĭ dela anul 317 dintre Constantin şi Licinius Moesia Inferior aparţinea stăpîniriĭ luĭ Licinius (Zosimus II, 20), ĭar Licinius s-a găsit jignit prin expediţiea luĭ Constantin contra Goţilor dela anul 322, ca una ce fusese făcută într-o provincie de sub stăpînirea luĭ Licinius (Excerpta Valesiana 21: „Licinius s-a plîns că acest lucru s-a făcut contra pactuluĭ încheïat, căcĭ o provincie care-ĭ aparţinea luĭ a fost luată în apărare de altul"). După C. C. Diculescu, Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien, Leipzig, 1923, pag. 19-21, 23-24, 41, Sarmaţiĭ dela Palus Maeotis, de care vorbeşte Zosimos, aŭ venit în adevăr de acolo şi s-aŭ stabilit în Muntenia, în special în munţiĭ judeţuluĭ Buzăŭ, de unde aŭ fost alungaţĭ de Visigoţiĭ luĭ Athanaric, cînd s-aŭ refugiat aceştiïa, fugînd dinaintea Hunilor, în Kaukaland, care n-ar fi alt ceva decît regiunea munţilor din districtul Buzăŭ.—Grea de interpretat este apoĭ ştirea de supt anul 332 din Excerpta Valesiana 31, după care Constantin a fost chemat în ajutor de Sarmaţĭ contra Goţilor, căcĭ pe vremea aceïa teritoriul Goţilor era despărţit de acel al Sarmaţilor prin Vandalĭ şi decĭ un conflict între Sarmaţĭ şi Goţĭ era imposibil. Pentru aceïa C. C. Diculescu, Die Wandalen und die Goten, pag. 23-24, susţine că Sarmaţiĭ care aŭ cerut ajutorul luĭ Constantin nu

---

*) Zonaras Chronicon XIII, 2 spune că eraŭ Sarmaţı şi Goţı şi că războĭul cu dînşiĭ a avut loc în Thracia. Pentru Thracia de după Diocletian vezı maı sus 7.

eraŭ ceĭ dintre Tisa şi Dunăre, ci Sarmaţiĭ ceĭ de curînd veniţĭ dela Marea de Azov, despre care vorbeşte Zosimos, şi care se aşezase în actuala Muntenie. Cu toate acestea însuş Diculescu citează la pag. 25 un loc din Eusebius, după care Sarmaţiĭ dintre Dunăre şi Tisa, tocmaĭ pe vremea aceasta, cînd între teritorĭul lor şi cel al Goţilor era interpus teritorĭul ocupat de Vandalĭ, şĭ-aŭ înarmat sclaviĭ ca să se poată apăra contra Goţilor, ceĭa ce ar fi şi provocat răscoala acestor sclavĭ contra stăpînilor lor dela anul 334. Locul din Eusebius, care raportează în mod preciz evenimentele dela anul 332, despre care este vorba, la Sarmaţiĭ dintre Dunăre şi Tisa, este respins ca neveridic de Diculescu. Să fie oare neveridic? Cunoaştem noĭ atît de bine graniţile dintre Sarmaţĭ, Vandalĭ, Goţĭ depe vremurile acelea? Aŭ ocupat, de pildă, Vandaliĭ tot Banatul până la Dunăre? Pentru această ocupare prin Vandalĭ a întreguluĭ Banat până la Dunăre este o singură mărturie, acea a luĭ Iordanis, citată de Diculescu la pag. 3, şi pe care vezĭ-o maĭ jos sub N° 9 aniĭ 306-337. Mărturiea luĭ Iordanis cuprinde anachronisme, după propriea recunoaştere a luĭ Diculescu, şi este apoĭ o punere în bloc pe socoteala Vandalilor depe vremea luĭ Constantin a teritorĭuluĭ ocupat de Gepizĭ pe vremea sa, a luĭ Iordanis. Nu cumva de fapt teritorĭul ocupat de Vandalĭ pe vremea luĭ Constantin a corăspuns numaĭ aproximativ celuĭ ocupat de Gepizĭ pe vremea luĭ Iordanis? Din Excerpta Valesiana 34 (Acest loc vezi-l maĭ jos sub 9), precum şi din alte izvoare citate de Diculescu pag. 23, se vede că oştirile romane aŭ trecut cu această ocazie Dunărea şi aŭ bătut pe Goţĭ „în însuş teritorĭul barbar, adecă în regiunea Sarmaţilor.“ Din faptul că cu opt zile înainte de bătălie Constantin se găsĭa la Marcianopolis Diculescu conchide pag. 24 că Romaniĭ aŭ trecut Dunărea orĭ pela Silistra orĭ pela Turtucaĭa şi că bătăliea a avut loc în judeţul Ialomiţa. Se poate. Dar nicĭ faptul că Constantin a atacat pe Goţĭ în judeţul Ĭalomiţa, nicĭ acela că izvoarele numesc acest teritorĭu „regiune sarmată“, nu pledează contra presupuneriĭ că Sarmaţiĭ care aŭ implorat ajutorul Romanilor ar fi fost ceĭ dintre Dunăre şi Tisa, pentrucă Constantin a atacat pe Goţĭ pe unde ĭ-a venit maĭ lesne, a făcut, cum se zice, o diversiune, ĭar dacă un izvor ca Excerpta Valesiana numeşte teritorĭul de de-a stînga

Dunării din fața Moesiei Inferior regiune sarmată, aceasta o face poate din punct de videre retrospectiv, pentrucă regiunea aceïa fusese într-adevăr odinioară ocupată de Sarmațï (Vezï *Sarmatae* § 54).

In tot timpul acesta, cuprins de notițele de maï sus, dela anul p. C. 107 până la aniï 457-474, Sarmațiï apar în teritorïul dintre Dunăre și Tisa, ocupat din străvechï timpurï de Sarmațiï Jazyges (Vezï Jazyges § 54), și în acel dintre Tisa și munțiï apusenï aï Transilvanieï. Necontenit eï tind spre vest către Pannonia Inferior și spre sud către cele doŭă Moesiï. Presiunea spre sud a devenit eficace îndată după părăsirea Dacieï de Romanï, și pe vremea luï Constantinus I, pela anul 336, eï ocupaŭ probabil Banatul, după retragerea de acolo a Vandalilor (Vezï sub Goțï aniï 306-337), și o parte din nordul de de-a dreapta Dunăriï al Moesieï Superior. Presiunea spre vest, către Pannoniï, a putut fi ținută în frîŭ cu mare greutate până în timpul încă al împăraților Valentinianus I-Valens-Gratianus, aniï 364-383, dar după aceïa, cînd a avut loc năvala cea mare a Goților și haosul din administrarea imperïuluï rezultat din cauza eï, haos început încă din timpul luï Theodosius I (aniï 379-395; vezï Zosimus IV, 25 sqq.), Pannoniile aŭ fost copleșite de Hunï, de neamurï germane (maï ales de Goțï) și de Sarmațï, ïar aceștï din urmă, înpinșï spre sud de Goțï, ocupă pela mijlocul secoluluï V, cu voea (!) și fără voea împăratuluï, teritoriï din Moesia Superior și Moesia Inferior. Dacă la Sarmațiï stabilițï în masă, ca invadatorï, pe teritorïul roman se adaug ceï treï sute de miï așezațï de Constantinus I și numeroșiï prinșï de războïŭ, ca ceï doŭăzecï de miï luațï de Carus, apoï numărul Sarmaților stabilițï pe teritorïul romanizat al peninsuleï balcanice a trebuit să fie foarte mare. Despre așezările lor mărturisesc numele de localitățï *Sarmates* din Moesia Superior și *Sarmathon* die Haemimontus depe vremea luï Procopius, De aedificiis IV, 4, 11.

9. Asupra Goților și altor popoare afară de Slavï dau notițele următoare. Aniï p. Chr. 235-238 Iulius Capitolinus, Maximini duo, 1: „Maximinus senior era dintr-un sat al Thracieï vecin cu barbariï, născut din tată și mamă barbarï, și anume, după cum se spune, tată-so era Got, ïar mă-sa era Halană. Se maï spune că pe tată-so îl chema Micca, ïar pe mă-sa Hababa"—Anul p. Chr. 238 Iulius Capitolinus, Maximus

et Balbinus, 16: „Supt aceştĭ împăraţĭ [Maximus şi Balbinus] aŭ avut războiŭ Carpiĭ contra Moesilor. Tot atuncĭ s-a început şi războĭul cu Scythiĭ [=Goţiĭ] şi a fost ruinată Histria, orĭ, cum zice Dexippus, civitas histrica."—Aniĭ 244-249 Iordanis Get. XVI, 89: ᶜSupt împăratul Philippus Goţiĭ aŭ trecut Dunărea şi aŭ devastat Moesia şi Thraciile.ᵓ —Aniĭ 244-249 Iordanis Get. XVI, 91: ᶜSupt împăratul Philippus treĭ sute de miĭ de Goţĭ, la care s-aŭ asociat cîţĭva Taifalĭ şi Astringĭ, treĭ miĭ de Carpĭ, şi Peucinĭ din insula Peuce, aŭ trecut Dunărea şi aŭ prădat de a doŭa oară Moesia şi aŭ asediat Marcianopolis, pe care oraş însă l-aŭ părăsit, dupăce aŭ primit banĭ dela locuitoriĭ luĭ.ᵓ—Aniĭ 249-251 Iordanis Get. XVIII, 101-103; Zosimus I, 23-24: ᶜGoţiĭ trec Dunărea [Zosimus zice greşit Tanais, vezĭ nota editoruluĭ] şi pradă Moesia Inferior, pătrund peste Haemus şi asediează Philippopolis, pe care-l cuprind şi-l devastează. Impăratul Decius în luptele cu dînşiĭ are dintruntîĭŭ succese, dar apoĭ este învins şi pĭere însuş în luptă la Abrittus [Abtatcalesi în cadrilater]. Trebonianus Gallus, succesorul în domnie al luĭ Decius, lasă pe Goţĭ să se întoarcă în ţara lor cu prada făcută şi se învoeşte să li plătească pe fiecare an o sumă de banĭ.ᵓ—Aniĭ 251-253 Zosimus I, 25-28: ᶜScythiĭ [=Goţiĭ] şi înpreună cu eĭ Borani, Urugundi, Carpi, continuă de a prăda oraşele din Europa [=peninsula balcanică], ĭar Scythiĭ [=Goţiĭ] ajung cu prădăcĭunile pănă la Ephes, Pessinus [în Galatia] şi Cappadocia.ᵓ—Anul 253 Zosimus I, 29-30; Trebellius Pollio, Gallieni duo, 5: ᶜLa urcarea pe tron a luĭ Valerianus prădăcĭunile Scythilor [=Goţĭ] în peninsula balcanică ajunsese la culme. Thraciile erau ocupate, Macedonia devastată, Thessalonicul era asediat şi redus la ultima extremitate, Athena îş dregea muriĭ, Peloponnesul întărĭa istmul. Valerian ĭa asupra sa afacerile din Asia cu Perşiĭ, ĭar pe cele din Europa le lasă pe sama fiĭorusо Gallienus. Acesta pleacă în Gallia contra Germanilor, ĭar peninsula balcanică o încredinţează şefilor oştirilor dintr-însa.ᵓ—Anul 253 Zosimus I, 31: ᶜBorani, Gotthi, Carpi, Urugundi, neamurĭ care locuesc pelîngă Dunăre, „nu lasă un loc nedevastat în Italia şi în Illyric".ᵓ—Aniĭ 253-254 Zosimus I, 31-33: ᶜBoraniĭ cu corăbiĭ luate dela Bosporanĭ [Greciĭ dela Bosporus cimmerius] trec în doŭă rîndurĭ marea şi pradă coastele greceştĭ ale măriĭ negre din Asia, cu-

prind şi pradă pău şi oraşele Pityus şi Trapezus.›—Anii 254-258 Zosimus I, 34-35; Iordanis Get. XX, 107-108: ‹Goţii, îndemnaţi de cele ce văzuse că aŭ făcut Boranii, se duc şi eĭ în Asia să prade, dar nu pe calea mării, ci aŭ mers pedestri pe ţărmul mării, lăsînd la dreapta oraşele Istrus, Tomi, Anchialos; aŭ ajuns la lacul Phileatina delîngă Byzanţ, şi cu vasele păscarilor de acolo aŭ trecut Bosporul şi au cuprins şi prădat oraşele Chalcedon, Nicomedia, Nicaea, Cius, Apamea, Prusa.›—Anul 259 Zosimus I, 37; Iordanis Get. XX, 108-109, XXI, 110: ‹Goţii, la întoarcerea lor din invaziea făcută în Asia mică, pradă Thracia, Illyricul şi Italia.› —Anii 260-268 Zosimus I, 39-40: ‹Scythiĭ [=Goţiĭ] devastează Grecia şi cuprind chĭar Athena. Gallienus merge contra lor şi se întîlneşte cu dînşiĭ în Thracia. Are succese în lupta contra lor, dar este nevoit să plece în Italia şi lasă sarcina de a sfîrşi războĭul cu Goţiĭ luĭ Marcianus.› Trebellius Pollio, Gallieni duo, 13: „Intre acestea Scythiĭ [= Goţiĭ], plutind pe marea neagră, aŭ întrat în Dunăre şi au făcut multe stricăcĭunĭ pe pămîntul roman. Dacă a aflat acest lucru, Gallienus a însărcinat pe Cleodamus şi pe Athenaeus, ambiĭ din Byzanţ, să restaureze oraşele şi să le întărească. S-a dat o luptă pelîngă marea neagră şi au fost învinşĭ barbariĭ de duciĭ byzantinĭ. Pe de altă parte Goţiĭ aŭ fost învinşĭ de Venerianus într-o luptă navală, dar Venerianus a perit în luptă. După aceĭa Goţiĭ au devastat Cyzicul şi Asia, apoĭ Achaĭa toată, pănăce au fost învinşĭ de Athenienĭ sub conducerea luĭ Dexippus, care a scris despre aceste timpurĭ. Respinşĭ de acolo, Goţiĭ aŭ cutrierat Epirul, Macedonia, Boeotia. Gallienus în sfîrşit, deşteptat într-un tîrziŭ de nenorocirile publice, a eşit înaintea unor Goţĭ, care treceaŭ prin Illyric, şi a ucis pe ceĭ maĭ mulţĭ dintr-înşiĭ. Dacă aŭ auzit de acest lucru Scythiĭ, aŭ fost nevoiţĭ să-şĭ strîngă tabăra şi să fugă peste muntele Gessax (per Gessacem montem).“—Aniĭ 260-268 Orosius VII, 22: „Germaniĭ străbat Alpiĭ, Rhaetia, toată Italia şi ajung păn la Ravenna. Alamanniĭ cutrieră Galliile şi trec şi în Italia. Grecia, Macedonia, Pontus, Asia sînt nimicite de năvala Goţilor, ĭar Dacia de peste Dunăre o ĭaŭ Goţiĭ pentru totdeauna (Dacia trans Danubium in perpetuum aufertur).“—Aniĭ 268-270 Trebellius Pollio, Claudius, 6: „Goţiĭ, care scăpase pe vremea cîud îĭ urmărĭa Marcianus [Vezĭ maĭ sus sub aniĭ

260-268], aŭ sculat toate neamurile lor să prade ţara Romanilor. In sfîrşit diversele popoare ale Scythilor [=Goţi], Peuci, Grutungi, Austrogoti, Tervingi, Visi, Gipedes, apoĭ Celtae şi Eruli, aŭ năvălit de dorul prăziĭ pe teritoriul roman şi aŭ făcut multe devastărĭ... Eraŭ treĭ sute doŭăzecĭ de miĭ." Trebellius Pollio, Claudius, 8: „Goţiĭ maĭ aveaŭ şi doŭă miĭ de corăbiĭ...Claudius către Brocchus: «Am distrus treĭ sute doŭăzecĭ de miĭ de Goţĭ şi am scufundat doŭă miĭ de corăbiĭ.»" Trebellius Pollio, Claudius, 9: „Războiul a fost în Moesia [Inferior], multe lupte s-aŭ dat la Marcianopolis. Ceĭ maĭ mulţĭ regĭ aŭ fost prinşĭ, fimeĭ nobile din diferite neamurĭ aŭ fost captivate, provinciile romane s-aŭ umplut de sclavĭ scythĭ şi de agricultorĭ scythĭ. Goţiĭ aŭ devenit colonĭ dela graniţa barbară." Trebellius Pollio, Claudius, 11: ʳCîţĭ Goţĭ scăpase s-aŭ refugiat în Haemimontus, unde aŭ suferit de foame şi de o molimă... Pe acea vreme aŭ perit însă doŭă miĭ de militarĭ romanĭ, din cauză că, pecînd eraŭ ocupaţĭ să adune prada, aŭ fost atacaţĭ de duşmanĭ şi măcelăriţĭ, macarcă duşmaniĭ eraŭ maĭ puţinĭ la număr.ˀ Zosimus I, 42-43: ʳGoţĭ, Herulĭ, Peucĭ şi alţĭ barbarĭ s-aŭ înbarcat la gura Nistruluĭ pe şese miĭ de vase în număr de treĭ sute doŭăzecĭ de miĭ. Aŭ căutat să ĭa Tomi şi Marcianopolis, dar n-aŭ putut, aŭ ajuns până la Propontis, unde aŭ perdut multe vase şi oamenĭ din cauza greutăţilor plutiriĭ, aŭ căutat să ĭa Cyzicul, dar n-aŭ putut, aŭ trecut Dardanelele şi aŭ asediat Cassandria şi Thessalonicul, fără să le poată lua, aŭ pătruns apoĭ în Macedonia şi aŭ devastat, uniĭa, maĭ ales regiunea dela Doberus şi Pelagonia, unde s-aŭ întîlnit cu Claudius [la Naissus după Zosimus I, 45] şi aŭ fost învinşĭ, perzînd în luptă cincĭzecĭ de miĭ. Alţiĭ s-aŭ răspîndit prădînd peste Thessalia şi Grecia.ˀ Zosimus I, 45: ʳGoţiĭ şi ceilalţĭ barbarĭ, cîţĭ aŭ scăpat din bătăliea dela Naissus, aŭ vrut să se ducă în Macedonia, dar aŭ fost respinşĭ de oştirea romană şi s-aŭ îndreptat spre Haemus, dar acolo ĭar s-aŭ întîlnit cu oştirea romană şi aŭ fost învinşĭ. Ceĭ care nu debarcase pe continent aŭ ajuns cu năvile lor până la Rodos şi Creta, dar n-aŭ isprăvit mare lucru şi s-aŭ întors şi eĭ la continent. A dat apoĭ o molimă peste dînşiĭ. La urmă cîţĭ aŭ scăpat din lupte şi din boală, prin Macedonia şi prin Thracia, uniĭa s-aŭ înrolat în legiunile romane, alţiĭ s-aŭ stabilit pe teritoriul roman ca agri-

cultorĭ.ʾ—Aniĭ 270-275 Flavius Vopiscus, Aurelianus, 22: „[Aurelianus] a plecat contra Palmyrenilor... In drum a dat în Thraciĭ şi în Illyric peste barbarĭ şi ĭ-a învins, ba chĭar pe ducele Goţilor Cannaba orĭ Cannabaudes l-a ucis înpreună cu cincĭ miĭ de oamenĭ peste Dunăre.“—Anul 275 Zosimus I, 63-64: ʿScythiĭ [=Goţiĭ şi alţĭ barbarĭ] trec prin marea de Azov şi marea neagră până la coastele Asieĭ micĭ şi străbat prădînd Asia mică până în Cilicia. Impăratul Tacitus ĭ-a bătut pe uniĭa de ĭ-a stîns, pe ceilalţĭ ĭ-a lăsat în sama luĭ Florianus. Aceştĭ din urmă aŭ putut scăpa în ţara lor.ʾ—Aniĭ 276-282 Flavius Vopiscus, Probus, 18: „Dupăce a făcut pace cu Perşiĭ, [Probus] s-a întors în Thraciĭ şi a aşezat pe teritorĭul roman o sută de miĭ de Basternĭ, care toţĭ aŭ păstrat credinţa. Dar în aceĭaş vreme a strămutat pe teritorĭul roman şi din alte neamurĭ o mulţime, anume Gipedĭ, Grauthungĭ şi Vandulĭ. Aceştiĭa însă toţĭ aŭ stricat credinţa, şi, pecînd Probus era ocupat cu războĭŭ contra tiranilor, aŭ cutrierat aproape toată împărăţiea pe jos şi pe apă şi aŭ adus mare pagubă glorieĭ romane. Probus însă în diferite rîndurĭ ĭ-a învins şi ĭ-a domolit, aşa că numaĭ puţinĭ s-aŭ putut lăuda că s-aŭ întors pela locurile lor şi că aŭ scăpat din mînile luĭ.“ Acelaş lucru e povestit de Zosimus I, 71, care însă, în mod greşit, în loc de Gipedĭ, Grauthungĭ, Vandulĭ pune Franci.—Anul 285 Iordanis Get. XXI, 110-112: ʿGoţiĭ cu începere dela Maximianus până în timpul autoruluĭ (551) aŭ adus şi aduc marĭ serviciĭ ca feoderati împărăţieĭ romane. Fără dînşiĭ cu greŭ ar fi putut ţinea Romaniĭ pĭept atîtor duşmanĭ.ʾ—Aniĭ 306-337 Iordanis Get. XXII, 113: „[Vandaliĭ] pe vremea aceĭa [a luĭ Constantinus I] trăĭaŭ acolo unde sînt astăzĭ [551] Gepidiĭ, anume la rîurile Marisia [Mureşul şi Tisa dela vărsătura Mureşuluĭ până la Dunăre], Miliare, Gilpil şi Grisia [Crişul], care acest din urmă e maĭ la nord decît toate celelalte (qui omnes supra dictos excedet). Vandaliĭ aveaŭ pe atuncĭ la răsărit pe Goţĭ, la apus pe Marcomanĭ, la mĭazănoapte pe Hermundolĭ, şi la mĭazăzi Istrul, care se maĭ chĭamă şi Danubius.“—Aniĭ 306-337 (Probabil aniĭ 335-336 după C. C. Diculescu, Die Wandalen und die Goten, pag. 26) Iordanis Get. XXII, 114-115: „Pecînd trăĭaŭ Vandaliĭ în această regiune, s-a sculat cu războĭŭ contra lor regele Goţilor Geberich. In lupta care s-a dat la rîul Marisia a căzut regele

Vandalilor Visimar cu mare parte dintre aĭ luĭ. Geberich, regele Goților, dupăce a învins pe Vandalĭ şi lĭ-a prădat țara, s-a întors în propriea sa țară, de unde venise. Atuncĭ puținiĭ Vandalĭ care scăpase şĭ-aŭ părăsit patriea şi aŭ cerut voe dela împăratul Constantinus să se aşeze în Pannonia, unde aŭ trăit vreo şeĭzecĭ de anĭ ca supuşĭ aĭ legilor împărățieĭ."— Anul 322 Excerpta Valesiana 21: „Pecînd Constantinus era la Thessalonic, Goțiĭ, fiindcă hotarele nu eraŭ apărate, aŭ năvălit, aŭ devastat Thracia şi Moesia şi aŭ început să ducă prăzile. Dar a venit Constantin asupra lor şi ĭ-a bătut. Aŭ dat atuncĭ captiviĭ îndărăt şi aŭ făcut pace. Licinius s-a plîns că acest lucru s-a făcut contra pactuluĭ încheĭat, căcĭ o provincie care-ĭ aparținea luĭ a fost luată în apărare de altul." Zosimus II, 21-22 vorbeşte cu noŭă detaliĭ despre acest eveniment, dar pune Sarmațĭ în loc de Goțĭ. Vezĭ locul maĭ sus sub Sarmațĭ.—Anul 323 Excerpta Valesiana 27: 'Majoritatea oştiriĭ luĭ Licinius în ultima bătălie dintre el şi Constantin era formată din Goțĭ.'—La anul 332 (Pentru această datare vezĭ C. C. Diculescu, Die Wandalen und die Goten pag. 23.) Excerpta Valesiana 31: 'Constantin poartă războĭŭ cu Goțiĭ, contra cărora îl chemase în ajutor Sarmațiĭ. „Constantinus Caesar [fiul luĭ Constantin] a redus aproape o sută de miĭ dintr-înşiĭ să pĭară de foame şi de frig. Atuncĭ a primit Constantin şi ostaticĭ, între alțiĭ pe fiul regeluĭ Ariaricus."' Excerpta Valesiana 34: „[Constantinus] a distrus neamurile foarte puternice şi foarte numeroase ale Goților în însuş teritoriul barbar, adecă în regiunea Sarmaților."—Aniĭ 329-332 Zosimus II, 30: 'Taifaliĭ în număr de cincĭ sute de călărĭ fac o incursie de pradă în peninsula balcanică.'—Pela anul 337 Iordanis Get. XXIII, 116: „După o bucată de vreme a murit regele Goților Geberich [Vezĭ maĭ sus sub aniĭ 306-337] şi ĭ-a urmat în domnie Hermanaricus, cel maĭ nobil dintre Amalĭ, care a supus multe şi foarte războĭnice neamurĭ dela mĭazănoapte, şi pe care cu drept cuvînt l-aŭ comparat uniĭa cu Alexandru cel mare."— Aniĭ 337-340 C. I. L. III 12483 Iglița Dobrogia: 'Impărațiĭ Constantinus [II], Constantius şi Constans aŭ fortificat locul „dela graniță foarte expus la năvălirile Goților barbarĭ."'—Anul 358 Ammianus Marcellinus XVIĬ, 13, $_{19-20}$: 'In lupta contra Sarmaților Limigantes Romaniĭ aŭ fost ajutațĭ de Taifalĭ.' Vezĭ locul pe larg maĭ

sus sub Sarmaţĭ.—Aniĭ 364-378 Iordanis Get. XXV, 131-133: ⸢Visigoţiĭ (Vesegothae), fugind dinaintea Hunilor, aŭ cerut dela împăratul Valens pămînturĭ în Thracia saŭ în Moesia cu condiţie ca să-ĭ fie supuşĭ credincioşĭ, şi aŭ maĭ cerut să li trimeată predicatorĭ care să-ĭ creştinească. Valens lĭ-a acordat ambele cererĭ şi lĭ-a trimes predicatorĭ arienĭ, pentrucă şi el era arian, care ĭ-a creştinat la arianism şi pe Visigoţĭ şi pe Gepizĭ. Visigoţiĭ aŭ trecut Dunărea şi s-aŭ aşezat în Dacia ripensis, Moesia şi Thraciĭ.⸣—Aniĭ 364-378 (Timpul domnieĭ luĭ Valens, cînd a scris Eutropius) Eutropius VIII, 2: „Traĭan a supus Dacia şi a făcut o provincie romană din acele teritoriĭ de peste Dunăre pe care astăzĭ le ocupă Taiphaliĭ, Victohaliĭ şi Thervingiĭ." *)—Aniĭ 367-369 Ammianus Marcellinus XXVII, 5, $_{2-6}$: ⸢In treĭ anĭ consecutivĭ Valens a mers contra Goţilor. In primul an a trecut Dunărea pela Daphne [pe malul stîng al Dunăriĭ la gura Argeşuluĭ după Kiepert Formae orbis antiqui; la satul Spanţov, 10 chilometri spre răsărit de Olteniţa, după Tocilescu, Monumente epigrafice, I, 180] şi n-a dat peste duşman, care se retrăsese la munţĭ. In al doilea an n-a putut trece Dunărea, din cauză că venise mare şi se revărsase, ci a trebuit să steĭe până toamna în castre lîngă Vicus Carporum. Al treilea an a trecut Dunărea pela Noviodunum [Isaccea] şi dupăce a înaintat mult a atacat pe Creuthungi, care trăesc în regiunĭ depărtate. I-a eşit apoĭ înpotrivă Athanaricus, judele cel maĭ puternic depe vremurile acelea (iudex potentissimus) [al Thervingilor, vezĭ maĭ jos Ammianus XXXI, 3], pe care l-a învins şi l-a fugărit.⸣—Anul 369 Ammianus Marcellinus XXVII, 5, $_{7}$: ⸢Valens a făcut pace cu Athanaric.⸣—Anul 369 C. I. L. III 6159 şi 7494 Hasarlîc Dobrogia: ⸢Impăratul Valens, dupăce a învins pe Athanaricus şi pe Goţĭ, a zidit castelul.⸣—Anul 375 Ammianus Marcellinus XXXI, 2-3: ⸢Huniĭ, venind din părţĭ îndepărtate ale răsărituluĭ, năvălesc în teritoriul Alanilor, care se întindea spre vest până la Tanais [Don], su-

*) In ce priveşte pe Victohalĭ, care eraŭ aceĭaş cu Vandaliĭ (Vezĭ Diculescu, Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien, pag. 12-13), Eutropius comite un anachronism, căcĭ Vandaliĭ părăsise încă din anul 336 teritoriul din Dacia ocupat de dînşiĭ (Banatul) şi se dusese în Pannoniĭ (Vezĭ maĭ sus locul din Iordanis Get. XXII, 114-115).

pun pe Alanĭ şi şi-ĭ asociează, apoĭ năvălesc în ţara Goţilor Greuthungi [Ostrogoţĭ], care se întindeaŭ până la Tanais spre răsărit, unde se învecinaŭ cu Alaniĭ. Regele Greuthungilor, Ermenrich, dupăce a rezistat o bucată de vreme, a perdut nădejdea şi s-a sinucis. Vithimir, ales rege în locul luĭ, a perit în luptă contra năvălitorilor. I-a urmat în domnie fiul minor Viderich sub tutela luĭ Alatheus şi Saphrax. Aceştiĭa, văzînd că nu maĭ este posibilă rezistenţa, s-aŭ scoborît cu Greuthungiĭ până în regiunea Danastuluĭ [Nistru], la graniţa Goţilor Thervingi [Visigoţĭ]. Athanaricus, judele Thervingilor, îşĭ aşează armata în castre lîngă Danast, dar nu poate rezista Hunilor, care l-aŭ atacat, şi se retrage cu poporul săŭ într-o regiune a Taifalilor dintre Gerasus [Siret] şi Dunăre, pe care o întăreşte cu un val de pămînt *). Cea maĭ mare parte a poporuluĭ părăseşte însă pe Athanaric şi se hotăreşte să treacă Dunărea şi să caute adăpost în Thracia.⁾—Anul 376 Ammianus Marcellinus XXXI, 4, $_{1-8}$: ⁽Goţiĭ [Visigoţĭ], hotărîţĭ să treacă în Thracia, se răspîndesc pe malul Dunăriĭ şi trimet suplicĭ la Valens. In aceĭaş vreme [sub presiunea Hunilor] toate neamurile barbare, dela Marcomanĭ şi Quadĭ spre vest până la marea neagră, aŭ năvălit pe ţărmurile Dunăriĭ dinspre ţara lor, cu fimeĭ şi copiĭ. Valens permite Goţilor să treacă Dunărea şi o nenumărată mulţime a lor se revarsă peste Thracia.⁾—Anul 376 Ammianus Marcellinus XXXI, 4, $_{9-11}$: ⁽Duciĭ romanĭ din Thracia, Lupicinus şi Maximus, exploatează lipsa de alimente a Goţilor până într-atît, că li vindeaŭ cîteun cîne în schimbul a cîteunuĭ Got.⁾—Anul 376 Ammianus Marcellinus XXXI, 4, $_{12-13}$: ⁽Vithericus, regele Greuthungilor [Ostrogoţĭ], cere şi el voe să se stabilească cu poporul săŭ în Thracia, dar este refuzat. Iar Athanaric însuş cu o parte din Thervingĭ [Visigoţĭ] nu trece Dunărea, ci se duce în Caucaland, unde se stabileşte, dupăce alungă de acolo pe Sarmaţi.⁾— Anul 376 Ammianus Marcellinus XXXI, 5, $_{3}$:

---

*) După Diculescu, Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien, Leipzig, 1923, pag. 40, întăriturile pe care le-a făcut Athanaric contra Hunilor ar fi fost pe liniea Focşanĭ-Nămoloasa-Galaţĭ, adecă tocmaĭ acolo unde se găsesc şi actualele întăriturĭ romîneştĭ. Eŭ cred că întăriturilor luĭ Athanaric va fi corăspunzînd maĭ degrabă actualul val de pămînt care se întinde dela Şerbeştĭ pe Siret până la Tuluceştĭ la nordul laculuĭ Brateş. Vezĭ § 24 Nota.

‘Greuthungiĭ profită de un timp cînd nu era păzită Dunărea de flota romană, şi trec fluvĭul în Thracia fără voea împăratuluĭ.’— Anul 376 Ammianus Marcellinus XXXI, 5,$_{4\ 9}$: ‘Lîngă Marcianopolis Thervingiĭ, fiindcă nu li s-a dat voe să între în oraş, să-şĭ cumpere cele trebuitoare, s-aŭ sculat cu armele contra Romanilor. Ducele roman Lupicinus a voit să-ĭ aducă la supunere cu puterea, dar a fost învins şi de abĭa a putut scăpa cu fuga în Marcianopolis.’—Anul 376 Ammianus Marcellinus XXXI, 6: ‘Goţiĭ aceĭa care cu mult maĭ înainte vreme fusese primiţĭ şi aşezaţĭ în regiunea oraşuluĭ Hadrianopolis, şi care până atuncĭ privise indiferenţĭ la cele petrecute, se răscoală şi eĭ, provocaţĭ de orăşeniĭ aceluĭ oraş, care voise să-ĭ silească cu forţa să plece maĭ răpede la Hellespontus, unde li se dăduse ordin de împărat să se stabilească. Se unesc cu noiĭ năvălitorĭ, care trecuse acum peste Haemus, şi cu toţiĭ înpreună se revarsă, prădînd şi arzînd, peste toată Thracia. Cu dînşiĭ s-aŭ unit şi mulţĭ indigenĭ, care li arătaŭ locurile şi ascunzătorile, pe unde se putea găsi ceva de prădat.’—Anul 377 Ammianus Marcellinus XXXI, 7-8: ‘Valens trimete legiunile din Armenia, care înping pe Goţĭ peste Haemus spre nord şi ocupă trecătorile munţilor cu gînd ca să constrîngă prin foamete pe duşman. La aceste legiunĭ s-aŭ adăogit apoĭ îndată ajutoarele de trupe pe care le-a trimes Gratianus din Pannonia şi din Gallia. Intre oştirea romană, concentrată lîngă oraşul Salices, şi între Goţĭ, care eraŭ întăriţĭ într-un lagăr de cară în apropiere, s-a dat o luptă mare, care a rămas nehotărîtă. Valens trimete un noŭ ajutor cu Saturninus, şi acesta, temîndu-se ca nu cumva Goţiĭ, aduşĭ la desperare din cauza lipseĭ de alimente, să reuşească să rupă obstaculele trecătorilor, cînd atuncĭ ar fi putut năvăli în bloc, a găsit de cuviinţă că e maĭ bine să-ĭ lese să se scurgă fără ordine şi răzleţĭ. Pentru aceĭa a lăsat trecătorile munţilor libere, şi îndată Goţiĭ pe întrecute şi în dezordine aŭ năvălit peste munţĭ spre sud. Dar, macarcă năvala nu s-a făcut în bloc, ororile comise prin Thracia dela sudul Balcanilor aŭ fost de neînchipuit.’—Anul 378 Ammianus Marcellinus XXXI, 11, $_6$: ‘Pe drumul dintre Sirmium şi Castra Martis Gratianus [care venĭa în ajutorul luĭ Valens] a fost atăcat de Alanĭ.’— Anul 378 Ammianus Marcellinus XXXI, 11-13: ‘Valens pleacă din Antiochia şi vine la Constanti-

nopol, unde stă cîtăva vreme. Apoĭ pleacă contra Goţilor. Lîngă Adrianopol se dă o luptă crîncenă, în care Romaniĭ sînt zdrobiţĭ. Valens însuş pĭere în luptă, probabil ars de viŭ într-o colibă ţărănească, unde se refugiase, şi căreĭa barbariĭ ĭ-aŭ dat foc fără să ştie că împăratul era înuntru.ᵓ—Anul 378 Ammianus Marcellinus XXXI, 15-16: ᶜGoţiĭ, după pĭerderea bătălieĭ din partea Romanilor, aŭ asediat zădarnic Adrianopolul, apoĭ aŭ prădat teritorĭul dela Perinthus şi aŭ ajuns până la Constantinopol. După aceĭa, înpreună cu Hunĭ şi cu Alanĭ, s-aŭ dus înspre părţile de nord ale peninsuleĭ balcanice, pe care le-aŭ devastat până la poalele Alpilor Iuliĭ.ᵓ—Aniĭ 376-378 Iordanis Get. XXVI, 134-138: ᶜVisigoţiĭ, stabiliţĭ ca prietenĭ în imperĭu, sufer de foamete. Comandanţiĭ trupelor romane din partea loculuĭ, Lupicinus şi Maximus, li vînd alimentele foarte scump, li vînd până şi mortăcĭunĭ, ĭar la un ospăţ, la care invitase pe Fritigernus, unul din şefiĭ Goţilor, Lupicinus pune pe soldaţiĭ săĭ să ucidă garda luĭ Fritigernus. Acesta scapă cu şireclic, spunînd că vrea să domolească indignarea poporuluĭ got, şi se rîdică cu Goţiĭ contra Romanilor. De aicĭ înainte încep Goţiĭ să se poarte ca stăpînĭ. Valens vine din Antiochia să pue ordine şi este ucis în luptă lîngă Adrianopol. „De aicĭ înainte Visigoţiĭ aŭ ocupat Thraciile şi Dacia ripensis şi s-aŭ stabilit în ele ca într-o ţară a lor de baştină."ᵓ—Aniĭ 378-380 Zosimus IV, 24-33: ᶜGratianus îş asociează la domnie pe Theodosius şi-ĭ încredinţează afacerile orientuluĭ, în special acele din peninsula balcanică. Dar Theodosius nu poate aduce nicĭo înbunătăţire. Goţiĭ continuă de a sta în Moesia, Thracia, Macedonia, Thessalia, cîteodată maĭ liniştiţĭ, dîndu-se drept aliaţĭ aĭ Romanilor, altă dată ca devastatorĭ.ᵓ—Aniĭ 378-381 Zosimus IV, 30: ᶜTheodosius atît de mulţĭ Goţĭ a înrolat în oştirea romană din răsăritul Europeĭ, încît se temea să nu devină această oştire o primejdie pentru statul roman. Pentru aceĭa a luat măsurĭ ca o parte din militariĭ Goţĭ să-ĭ trimeată la oştirea din Egypt şi în locul lor să aducă militarĭ din oştirea egipteană.ᵓ—Aniĭ 378-381 Zosimus IV, 31: ᶜGoţiĭ se înrolează în oştirea romană cînd vor şi o părăsesc cînd vor, şi aŭ drum liber peste Dunăre încoace şi încolo.ᵓ—Anul 379 Iordanis Get. XXVII, 139-141: ᶜLa începutul domnieĭ luĭ Theodosius Goţiĭ sînt respinşĭ din Thracia. Theodosius însă se înbolnăveşte şi Goţiĭ

atuncĭ, uniĭa sub Fritigernus [Visigoţĭ, vezĭ maĭ sus sub aniĭ 376-378] năvălesc în Thessalia, Epir şi Achaia, ĭar alţiĭ supt Alatheus şi Safrac [Ostrogoţĭ, vezĭ maĭ sus sub aniĭ 375, 376] intră în Pannonia. Gratianus vine cu armată şi reuşeşte prin darurĭ şi prin procurare de hrană să facă pace cu Goţiĭ.˒—Aniĭ 380-392 Iordanis Get. XXVIII, 142-145: ˓Theodosius, dupăce s-a îndreptat din boală, a consimţit la pacea încheĭată de Gratianus şi a poftit la Constantinopol pe şeful got Athanaricus, care succedase luĭ Fritigernus şi care după cîteva lunĭ de şedere în Constantinopol a murit în acest oraş. După moartea luĭ Athanaricus Theodosius a reînoit cu Goţiĭ tractatul de foederati, care fusese întîĭaş dată încheĭat de Constantin. Armata Goţilor a format cu cea romană un singur corp, şi cînd Theodosius a plecat contra tiranuluĭ Eugenius, care ocupase Galliile după uciderea luĭ Gratianus, a luat cu dînsul maĭ mult de doŭăzecĭ de miĭ de soldaţĭ Goţĭ.˒—Anul 381 Zosimus IV, 34: ˓Scyrĭ, Carpodacĭ şi Hunĭ trec Dunărea şi devastează Moesia. Theodosius îĭ bate şi-ĭ sileşte să treacă fluvĭul îndărăt.˒—Anul 383 Zosimus IV, 35: „Oedotheus a strîns o oştire foarte mare, compusă nu numaĭ din barbariĭ locuitorĭ la Dunăre, ci şi din alte neamurĭ tare îndepărtate şi pănă atuncĭ necunoscute, şi a început să treacă fluvĭul. Promotus, ducele oştirilor pedestre din Thracia, ĭ-a eşit înainte cu forţele de uscat şi de apă, şi atîta măcel a făcut în duşmanĭ, încît s-a umplut fluvĭul de cadavre, ĭar pe uscat morţiĭ nu se maĭ puteaŭ număra.“—Anul 386 Zosimus IV, 38-39: ˓„Cam pe vremurile acestea s-a ivit dincolo de Istru un neam scyth [=got], necunoscut pănă atuncĭ, şi pe care barbariĭ depe locurile acelea îl numesc Grothingi. Fiind numeroşĭ, bine înarmaţĭ, şi în aceĭaş vreme vîrtoşĭ la trup, aŭ străbătut fără nicĭo greutate ţările barbarilor dintre eĭ şi Istru, aŭ ajuns la malul Istruluĭ şi aŭ cerut voe să treacă fluvĭul.“ Promotus, ducele oştirilor romane din partea loculuĭ, nu lĭ-a dat voe. Barbariĭ aŭ căutat atuncĭ să treacă cu de-a sila, dar aŭ fost crunt bătuţĭ, şi foarte mulţĭ din eĭ, între care fimeĭ şi copiĭ, aŭ fost luaţĭ captivĭ, pe care însă împăratul ĭ-a primit cu binele şi ĭ-a liberat, cu gînd ca să-ĭ facă să se înroleze în oştirea romană.˒—Aniĭ 388-392 Zosimus IV, 51: ˓Rufinus pune pe barbarĭ să aţină calea luĭ Promotus, cînd acesta a plecat dela Constantinopol în

Thracia, şi să-l omoare.⁾—Anii 394-396 Zosimus V, 5-7: ⁽Alarichus fusese şeful Goţilor auxiliari în expediţiea luĭ Theodosius contra luĭ Eugenius şi până la anul 396 a stat cu Goţiĭ săĭ [Visigoţi] în Thracia. La anul 396 invadează Macedonia, Thessalia şi Grecia până în Peloponnes incluziv, devastînd. Apoĭ se retrage în Epir.⁾—Anul 396 Iordanis Get. XXIX, 146-151: ⁽După moartea luĭ Theodosius, fiindcă succesoriĭ luĭ n-aŭ maĭ vrut să dea Goţilor darurile obişnuite, Halaricus s-a pus în fruntea lor, sfătuindu-ĭ „să-şĭ cîştige cu munca lor o domnie maĭ degrabă decît să slujască de lene străinilor.“ Şi a plecat prin Pannoniĭ şi prin Sirmium în Italia, unde a ajuns la Ravenna pe vremea consulatuluĭ luĭ Stilico şi Aurelianus [anul 400].⁾—Aniĭ 399-401 Zosimus V, 13-21: ⁽Peninsula balcanică şi Asia Mică sînt la discreţiea Goţilor, care, ca generalĭ în serviciul Romanilor, şi ca ostaşĭ înrolaţĭ în armatele romane, dispun de împărăţiea romană după bunul lor plac, ĭar un general Got, Gainas, a fost chĭar pe punctul de a cuprinde Constantinopolul şi de a desfiinţa imperĭul de răsărit.⁾—Anul 401 Zosimus V, 22: ⁽Cînd Gainas cu Goţiĭ luĭ a trecut de-a stînga Dunăriĭ din partea Thracieĭ, dupăce încercarea de a cuprinde Constantinopolul nu-ĭ reuşise, regele hun Uldes ĭ-a interzis rămînerea pe teritorĭul săŭ, l-a bătut şi Gainas a perit în luptă. Capul i l-a trimes Uldes împăratuluĭ la Constantinopol.⁾—Anul 427 Marcellinus Comes: „Pannoniile, care în timp de cincĭzecĭ de anĭ fusese stăpînite de Hunĭ, aŭ fost recăpătate de Romanĭ.“ Iordanis Get. XXXII, 166: „Huniĭ aŭ fost alungaţĭ de Romanĭ şi de Goţĭ din Pannonia, pe care o ocupase în timp de aproape cincĭzecĭ de anĭ.“—Aniĭ 433-454 Iordanis Get. XLIII, 226: „Attila a eşit din provinciile Dacia şi Pannonia, în care stăteaŭ atuncĭ Huniĭ cu diferite naţiunĭ supuse lor, şi a plecat cu oştirea contra Alanilor.“—Anul 441 Marcellinus Comes: „Regiĭ Hunilor cu numeroase miĭ de aĭ lor aŭ năvălit în Illyric şi aŭ distrus Naissul, Singidunul şi alte foarte multe cetăţĭ şi oraşe ale Illyriculuĭ.“—Anul 442 Marcellinus Comes: „Bleda şi Attila, fraţĭ şi regĭ aĭ multor popoare, aŭ devastat Illyricul şi Thracia.“—Anul 447 Marcellinus Comes: „Regele Attila a ajuns devastînd până la Thermopyle.“—Anul 451 Iordanis Get. XXXVIII, 199: ⁽In armata luĭ Attila în lupta din cîmpiĭ catalaunicĭ se găsĭaŭ ca auxiliarĭ Ostrogoţĭ sub conducerea

fraților din familiea Amalilor Valamir, Theodemir, Videmer, și Gepiziĭ sub conducerea regeluĭ Ardaricus.ʼ—Anul 454 Iordanis Get. L, 259-263: ʻDupă moartea luĭ Attila fecĭoriĭ luĭ, care eraŭ nenumărațĭ de mulțĭ, aŭ vrut să-șĭ împartă popoarele stăpînite. Acestea, în frunte cu Gepiziĭ și cu regele lor Ardarichus, se scoală contra stăpîniriĭ Hunilor. Lupta între răsculațĭ și Hunĭ se dă în Pannonia lîngă rîul Nedao. Ellac, fiul cel maĭ mare al luĭ Attila, pĭere în luptă. Frațiĭ luĭ și Huniĭ sînt silițĭ să se retragă la țărmul măriĭ negre, unde șezuse odată Goțiĭ.ʼ—Anul 454 Iordanis Get. L, 264: „Gepiziĭ aŭ reclamat ca un drept al lor locurile unde șezuse Huniĭ și aŭ pus stăpînire pe toată Dacia. Dela împărățiea romană n-aŭ cerut alt ceva decît pace și obișnuitele darurĭ anuale, ceĭa ce a și acordat cu plăcere împăratul. Și încă și acum [anul 551] acest popor primește obișnuitul dar anual dela împăratul roman. Goțiĭ [Ostrogoțiĭ] însă, dacă aŭ văzut că Gepiziĭ aŭ ocupat locurile unde șezuse Huniĭ, și că Huniĭ aŭ luat în stăpînire locurile unde șezuse altă dată eĭ, Goțiĭ, aŭ crezut că e maĭ bine să ceară pămînturĭ dela împărățiea romană decît să ocupe cu forța și cu rizic pămînturĭ străine, și aŭ primit [dela împărat] Pannonia, o țară mare șasă, care are la răsărit Moesia Superior, la mĭazăzi Dalmatia, la apus Noricul, la mĭazănoapte Dunărea, țară împodobită cu orașe multe, dintre care cel maĭ dincoace e Syrmis, ĭar cel maĭ dincolo e Vindomina [Viena]"—Anul 454 Iordanis Get. LII, 268: ʻOstrogoțiĭ s-aŭ așezat în Pannonia sub regele Valamir și frațiĭ luĭ, Thiudimer și Videmir: Valamir între fluviile Scarniunga [?] și Aqua Nigra [?], Thiudimer lîngă lacul Pelsois [Balaton, Platten See], Vidimer la mijloc între frațiĭ luĭ.ʼ—Pela anul 454 Iordanis Get. L, 265-LI, 267: „Iar Sarmațiĭ [dupăce aŭ ocupat Gepiziĭ Dacia și Ostrogoțiĭ Pannonia] și Cemandri și cîțĭva din Hunĭ s-aŭ așezat într-o parte a Illyriculuĭ, pe care lĭ-a dat-o împărățiea, în regiunea orașuluĭ Castramartis [Moesia Inferior]. Din neamul acestora a fost Blivila, ducele Pentapoliĭ, și frate-so Froila, și patricĭul Bessa din timpul nostru. Iar Scyriĭ și Sadagariĭ și uniĭ dintre Alanĭ cu ducele lor anume Candac aŭ primit [dela împărăție] Scythia Minor și Moesia Inferior... Iar Rugiĭ și alte cîteva neamurĭ aŭ cerut să li se deĭe voe să se așeze în Bizzis [Bizye, oraș în Thracia nu departe de Constantinopol, astăzĭ Viza] și Arcadiopolis [la sudvest de

Bizye]. Hernac, un fiŭ maĭ mic al luĭ Attila, cu aĭ săĭ şĭ-a ales loc de şedere la extremitatea Scythieĭ Minor. Emnetzur şi Vitzindur, rude de ale luĭ, aŭ căpătat în Dacia Ripensis Utum şi Hiscum [Oescus] şi Almum, şi mulţĭ Hunĭ s-aŭ scurs atuncĭ prin diferite locurĭ în Romania şi s-aŭ supus împărăţieĭ, dintre care şi până astăzĭ trăesc aşa zişiĭ Sacromontisi şi Fossatisii [la localitatea Fossatum din Moesia Inferior]. Maĭ eraŭ şi alţĭ Goţĭ, aşa numiţiĭ minores, popor numeros tare (populus immensus) cu pontificele şi primatul lor Vulfila, care se spune că lĭ-a făcut şi un alfabet. Astăzĭ [anul 551] aceştĭ Goţĭ trăesc în Moesia, în regiunea oraşuluĭ Nicopolis, la poalele munteluĭ Haemus, popor numeros, dar sărac şi slab. Alt ceva n-are decît turme multe de tot felĭul de animale, şi păşunĭ şi pădurĭ. Pămînt producător de grîŭ şi de alte cereale are puţin. Viĭ uniĭa din eĭ nicĭ n-aŭ văzut, ĭar vin cumpără deprin localităţile vecine. Ceĭ maĭ mulţĭ se hrănesc numaĭ cu lapte."—Pela aniĭ 457-461 Iordanis Get. LII, 270-271: „Regele Valamir şi cu fraţiĭ săĭ Thiudemir şi Vidimir, fiindcă întîrziaŭ din partea împăratuluĭ Marcianus obişnuitele darurĭ, pe care le primĭaŭ pe fiecare an, ca să păzească tratatul de pace, aŭ trimes o deputaţie la împărat şi aŭ aflat că Theoderic, fiul luĭ Triarius, Got şi el, dar din altă familie, nu din familiea Amala, trăeşte acolo foarte bine cu aĭ săĭ, în legăturĭ prieteneştĭ cu Romaniĭ şi primind darurĭ anuale dela dînşiĭ, în vreme ce eĭ, Amaliĭ, nu sînt luaţĭ în nicĭo consideraţie. Indată s-aŭ umplut de mînie mare, aŭ pus mîna pe arme şi aŭ cutrierat prădînd aproape tot Illyricul. Impăratul şĭ-a schimbat atuncĭ numaĭ decît intenţiile, a recurs la vechea prietenie şi a trimes o delegaţie care lĭ-a dat darurile din aniĭ trecuţĭ, cîte rămăsese în întîrziere, precum şi pe cele din anul curent, şi lĭ-a făgăduit că pentru viitor li se vor da fără nicĭo contestare. Ca o garanţie de pace împăratul a primit ostatic pe Theoderic, copilaşul luĭ Thiudimer, care împlinise tocmaĭ şepte anĭ şi păşĭa pe al optulea."—Aniĭ 461-472 Iordanis Get. LIII, 272-LV, 282: "In Pannonia alăturĭ cu Ostrogoţiĭ maĭ eraŭ Sadagĭ, şi maĭ rămăsese Hunĭ sub regele Dintzic, unul din fiiĭ luĭ Attila. Goţiĭ atacă pe Sadagĭ şi sînt atacaţĭ de Hunĭ. Pe aceştĭ din urmă, care asediease oraşul Basiana, Goţiĭ îĭ înving cu desăvîrşire şi-ĭ alungă din Pannonia. Suaviĭ, care locuĭaŭ în vecinătatea Pannonieĭ precum şi, pro-

babil, într-o parte a Pannonieĭ însăş, fac o incursie de pradă în Dalmatia, şi la întoarcere trec prin Pannonia, unde sînt atacaţĭ şi învinşĭ de Goţĭ la lacul Pelsodis [orĭ Balaton-Platten See, orĭ Fertö tava-Neusiedler See, căcĭ ambele aceste lacurĭ purtaŭ numele de Pelso]. Goţiĭ maĭ poartă şi alte războae, cu succes variabil, cu Suaviĭ şi Sciriĭ, veciniĭ lor, ĭar la sfîrşitul aceşteĭ perioade de timp Theodoricus, fiul luĭ Thiudimer [Theodoric cel mare], atacă pe Sarmaţĭ de a dreapta Dunăriĭ şi li răpeşte Singidunum, pe care Sarmaţiĭ şi eĭ îl luase cu sila dela Romanĭ.?—Aniĭ 473-493 Iordanis Get. LVI, 283-LVII, 296: "Nu mult dupăce s-a întors Theodoric [fiul luĭ Thiudimer, Theodoric cel mare] în vrîstă de 18 anĭ dela Constantinopol [unde stătuse 11 anĭ ostatic, dela vrîsta de 7 anĭ], Ostrogoţiĭ părăsesc Pannonia şi se împart în doŭă corpurĭ. Uniĭa sub conducerea luĭ Vidimer năvălesc în Italia, de unde sînt îndemnaţĭ de împăratul Glycerius să ocupe Gallia, căcĭ tot eraŭ în apropiere rudele lor Visigoţiĭ [în Spania], şi supunîndu-se acestuĭ îndemn se duc într-adevăr în Gallia, pe care o ocupă. Alţiĭ sub conducerea luĭ Thiudimer trec în imperĭul de răsărit. Ostrogoţiĭ de sub Thiudimer anume trec Sava, ocupă Naissus, Ulpiana [aceste doŭă în Moesia Superior], Stobi, Eraclea [aceste doŭă în Macedonia], Larissa în Thessalia, şi asediează Thessalonica, unde se închee un tratat între Ostrogoţĭ şi Romanĭ, prin care Romaniĭ cedează Goţilor „Cerru, Pellas, Europa, Mediana, Petina, Bereu, Sium [Cyrrhus, Pella, Europus, Methone, Pydna, Beroea, Dium, oraşe în Macedonia], unde Goţiĭ cu regele lor s-aŭ aşezat, dupăce aŭ depus armele şi aŭ făcut pace.“ Nu mult după aceĭa regele Thiudimer moare în oraşul Cerra [Cyrrhus] şi lasă succesor pe fiul săŭ Theodoricus. Impăratul Zeno invită pe Theodoric să vină la Constantinopol. Theodoric se duce şi i se dă triumful, este făcut consul, i se rîdică o statue echestră în faţa palatuluĭ şi este adoptat ca fiŭ de împărat. Dupăce petrece o bucată de vreme la Constantinopol, Theodoric cere voe [!] dela împărat să cuprindă Italia. Voea i se dă. Theodoric pleacă [anul 488] prin Sirmium şi Venetia, învinge pe Odoacer într-o bătălie la Verona şi-l asediează în Ravenna. După treĭ anĭ de asedĭu Odoacer [care la anul 477 pusese capăt imperĭuluĭ roman de apus] se predă şi este ucis. Theodoric se îmbracă în haĭne regeştĭ şi ĭa în căsătorie pe Audefleda,

fiica luĭ Lodoin, regele Francilor.²—Anul 481 Marcellinus Comes: „Theodoricus, fiul luĭ Triarius, regele Goţilor, şĭ-a strîns pe aĭ săĭ şi a înaintat cu oştirea pănă la Anaplus, la patru miĭ de paşĭ depărtare de Constantinopol, dar s-a întors îndată fără să facă nicĭun răŭ Romanilor. In drumul spre Illyric, pecînd mergea printre carăle oştiriĭ, i s-a spăriat calul şi l-a împins în ascuţişul uneĭ arme dintr-un car. Străpuns de armă a murit.“ Tot aşa Iordanis Rom. 346.—Anul 483 Marcellinus Comes: „Theodoricus [fiul luĭ Thiudimer, Theodoric cel mare], regele Goţilor, a primit dela împărat o parte din Dacia Ripensis şi din Moesia Inferior şi a stăpînit-o o bucată de vreme.“—Anul 487 Marcellinus Comes: „Theodoricus, regele Goţilor, care nu maĭ putea fi săturat de binefacerile împăratuluĭ Zeno, a venit ca duşman cu o mare oştire pănă la Constantinopol, şi dupăce a ars o mulţime de localităţĭ s-a întors la oraşul Novae din Moesia [Şviştov], de unde venise.“—Anul 488 Marcellinus Comes: „Regele Theodoricus şĭ-a luat mulţimea tuturor Goţilor săĭ şi a plecat în Italia.“—Aniĭ 491-518 Procopius De bello gotthico II, 14-15: “Eruliĭ aŭ făcut tributarĭ pe Langobarzĭ, apoĭ aŭ purces războĭŭ fără motiv contra acestora. Aŭ fost învinşĭ de Langobarzĭ şi foarte mulţĭ ucişĭ. Ceilalţĭ şĭ-aŭ părăsit ţara şi aŭ cutrierat locurile de dincolo de Istru pănă ce aŭ ajuns în ţara locuită altă dată de Rugĭ, care trecuse în Italia înpreună cu Goţiĭ. Fiindcă ţara aceasta, foastă a Rugilor, era o pustietate necultivată, aŭ plecat maĭ departe şi aŭ ajuns la Gepizĭ. Gepiziĭ ĭ-aŭ primit întîĭŭ cu binele, pe urmă aŭ început să-ĭ persecute în tot feliul, pănă ce Eruliĭ aŭ fost nevoiţĭ să treacă Istrul, pe vremea împăratuluĭ Anastasius, şi să ceară adăpost dela împărat. Impăratul ĭ-a primit. Iustinian, cînd a ajuns la domnie, lĭ-a dat pămînturĭ bune şi banĭ şi ĭ-a făcut să treacă la creştinism. Dar Eruliĭ aŭ continuat să prade pe vecinĭ şi să ducă vieaţă barbară... Eruliĭ trecuţĭ pe teritoriul roman s-aŭ stabilit în Illyric... Eĭ trăĭaŭ pelîngă Singidunum [Belgrad].”—Anul 499 Marcellinus Comes: „Aristus, şeful oştiriĭ din Illyric, cu cincĭsprezece miĭ de ostaşĭ şi cu cincĭ sute doŭăzecĭ de cară încărcate cu arme, a plecat contra Bulgarilor care devastaŭ Thracia. Bătăliea s-a dat lîngă rîul Tzurta, unde aŭ perit maĭ mult de patru miĭ de aĭ noştri. Acolo a perit puterea armateĭ din Illyric şi aŭ fost ucişĭ comiţiĭ Nicostratus, In-

nocentius, Tancus şi Aquilinus."—Anul 502 Marcellinus Comes: „Neamul Bulgarilor, după obiceiŭ, ĭar a devastat Thracia cea de atîtea orĭ prădată, fără să li se înpotrivească niciun militar roman."—Anul 504 Cassiodorus Chronica: „Prin vredniciea regeluĭ Theoderic Bulgariĭ (Vulgares) aŭ fost învinşĭ şi Italia a recăpătat Sirmium."—Anul 530 Marcellinus Comes: „Mundo, şeful armateĭ din Illyric... a mers contra Bulgarilor care prădaŭ Thracia şi a ucis cincĭ sute dintr-înşiĭ."—Anul 535 Marcellini Comitis auctarium: „Tzitta patricius s-a lovit cu Bulgariĭ în Mysia la rîul Iatrus şi ĭ-a dovedit."—Aniĭ 535 şi următoriĭ Procopius De bello gotthico III, 33: "Indată după retragerea Ostrogoţilor Gepiziĭ aŭ ocupat încet încet teritoriile din Moesia Superior şi Moesia Inferior pe care le stăpînise Ostrogoţiĭ." Vezĭ locul în întregime maĭ jos la § 88.—Anul 539 Marcellini Comitis auctarium: „Calluc, magister militum, s-a luptat cu Gepiziĭ, întîiŭ cu noroc, a doŭa oară însă a fost învins."—Anul 548 Marcellini Comitis auctarium: "Bulgarĭ în serviciŭl Bizantinilor în Italia."—Anul 551 Iordanis Get. XII, 74: „De Dacia veche vorbesc, pe care azĭ, după cum se ştie, o stăpînesc neamurile Gepizilor."

Inainte de toate este de observat înţelesul pe care-l aŭ cuvintele Thracia şi Illyric la scriitoriĭ citaţĭ. Inţelesul este acel dela Diocletianus şi, maĭ ales, dela Theodosius în jos. Prin Thracia se înţelege şi Moesia Inferior (Vezĭ maĭ sus acest paragraf sub 7). Iar prin Illyric se înţelege acea parte a Illyriculuĭ cîtă cădea în domeniŭl imperiŭluĭ de răsărit, anume Dacia Mediterranea cu capitala Serdica, Dacia Ripensis cu capitala Ratiaria, Praevalis=Dalmatia de sud cu capitala Scodra, Moesia Prima=basenul rîuluĭ Morava, Dardania; orĭ, în nomenclatură de dinainte de timpul luĭ Theodosius, Moesia Superior, Dalmatia sudică, extremul vest al Moesieĭ Inferior şi extremul nordvest al Thracieĭ (Vezĭ Jung, Roemer und Romanen in den Donauländern, pag. 49, 185).

Ca immigranţĭ paşnicĭ Goţiĭ aŭ început să se strecoare în peninsula balcanică încă, cel puţin, dela începutul secoluluĭ III p. Chr., căcĭ, dacă tatăl împăratuluĭ Maximinus era Got, trebue să admitem că se va fi stabilit pe teritoriŭl roman pela anul 200. Ca năvălitorĭ apar însă întîiaş dată la anul 238. Şi năvălirile lor aŭ dela început un caracter violent şi irezistibil. Eĭ vin dela răsărit şi obĭectivul invazieĭ

îl formează imediat şi maĭ ales Moesia Inferior şi Thracia. Două epoce se deosebesc lămurit, una dela 238-375 şi alta dela 375-473. In prima epocă Goţiĭ viu ca duşmanĭ numaĭ, care sînt împinşĭ de dorinţa de a cuceri şi de a prăda. In a doŭa epocă eĭ vin ca duşmanĭ încă, dar şi ca oamenĭ năcăjiţĭ în aceĭaş vreme, care caută în teritorĭul roman nu atît un loc de pradă, cît un adăpost contra năvăliriĭ Hunilor, care li răpise propriile teritoriĭ.

In prima epocă năvălirile se succedează răpede, aproape fără întrerupere, la aniĭ 238, 244-249, 249-251, 251-253, 253, 254-258, 259, 260-268, 268-270, 270-275, 276-282, 322, 329-332, şi alăturĭ cu Goţiĭ ĭaŭ parte la ele şi alţĭ barbarĭ, uniĭa Germanĭ, alţiĭ de alt neam (probabil Uralo-altaicĭ), anume la 244-249 Taifali (Germanĭ), *) Astringi (Germanĭ = Astingi, vezĭ acest paragraf N⁰. 3), Peucini (Bastarnĭ), la 251-253 Borani, Urugundi, la 253 Borani, Urugundi, la 268-270 Peuci (Bastarnĭ), Visi (Germanĭ), Gipedes (Gepidĭ, Germanĭ), Eruli (Germanĭ), la 276-282 Gipedes, Vanduli (Vandalĭ, Germanĭ), la 329-332 Taifali. Impărăţiea romană este aproape fără putere contra lor, maĭ ales în timpul luĭ Gallienus (253-268). Starea de lucrurĭ o descrie pe scurt Ammianus Marcellinus XXXI, 5, $_{15-17}$: „Pe doŭă miĭ de corăbiĭ aŭ străbătut neamurile Goţilor Bosporul şi Propontis, şi aŭ dat pe apă şi pe uscat loviturĭ amare. Aŭ căzut luptîndu-se cu barbariĭ împăraţiĭ Decii, părintele şi fiĭoru-so. Aŭ fost asediate oraşele Pamphilieĭ, insule aŭ fost devastate o mulţime, Macedonia a fost dată flacărilor, şi mulţimea barbarilor a ţinut încunjurate multă vreme Thessalonica şi Cyzicul. Anchialos a fost luat, şi tot atuncĭ a fost luat Nicopolis, pe care l-a zidit împăratul Traianus ca semn de victorie contra Dacilor. După multe şi crude nenorocirĭ altele a fost distrus Philippopolis, unde, dacă nu minţesc istoriile, o sută de miĭ de oamenĭ aŭ fost ucişĭ în-

*) După Diculescu, Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien, Leipzig, 1923, pag. 1-2, 11-15, "Taifaliĭ aparţineau la neamul Vandalilor şi erau aceiaş cu Lakringiĭ, care pela anul 169 ocupau teritoriul dela Tisa superioară. Ei au părăsit acest teritoriu, pe care în locul lor l-au ocupat Gepizii, la anul 249, pentru a lua parte înpreună cu Goţiĭ la incursiea în Moesia Inferior. După această incursie eĭ aŭ ocupat Muntenia şi cu începere dela anul 274 şi-au întins treptat ocuparea şi asupra Olteniei şi a părţilor sudice ale Transilvanieĭ vecine cu Oltenia."

untrul orașuluĭ. Aŭ cutrierat dușmaniĭ prădînd Epirul și Thessalia și toată Grecia." In afară de Decius (249-251), aŭ rezistat cu tărie, și cu succes, înuntrul peninsuleĭ împărațiĭ Claudius II (268-270), Aurelianus (270-275), Probus (276-282), Constantinus I (306-337). Treĭ împărațĭ aŭ trecut chĭar Dunărea contra barbarilor, Aurelianus (în Muntenia), Constantinus I (la 322 în Muntenia, și tot în Muntenia poate la 332), *) Valens (la 367 în Muntenia, la 369 în Basarabia). Dar până la sfîrșitul aceșteĭ perioade a năvălirilor tot ce stăpînĭaŭ Romaniĭ de-a stînga Dunăriĭ este copleșit de Goțĭ și răpit stăpîniriĭ romane. Aurelian părăsește oficial Dacia (Eutropius IX, 15. De fapt ea fusese perdută sub Gallienus), unde vedem atestațĭ pe Goțĭ la aniĭ 306-337 sub regele Geberich, și la anul 337 sub regele Hermanaric. **) La aniĭ 306-337 Vandaliĭ trăĭaŭ la rîurile Mureș, Tisa și Criș, de unde aŭ trebuit să fugă în Pannonia de răul Goților, și unde în locul lor aŭ venit Sarmațiĭ (Vezĭ acest paragraf maĭ sus sub 8). La anul 358 Taifaliĭ trăĭaŭ alăturĭ cu Goțiĭ în Transilvania și în partea răsăriteană a Banatuluĭ (Vezĭ și acest paragraf maĭ sus sub 8). La aniĭ 364-378 Dacia se găsĭa ocupată de Visigoțĭ și de Taifalĭ. La aniĭ 367-369 Goțiĭ trăesc în Muntenia, Moldova și Basarabia. La anul 375 Greuthungiĭ (Ostrogoțĭ) trăesc dela Nistru până la Don, ĭar Thervingiĭ (Visigoțĭ) trăesc dela Nistru spre apus. Granița dela sud a Thervingilor este Dunărea. La anul 375 alăturĭ cu Thervingiĭ trăesc Taifalĭ în sudul Moldoveĭ. De a dreapta Dunăriĭ Goțiĭ se așează, orĭ ca prinșĭ în războĭŭ și apoĭ eliberațĭ, orĭ ca supușĭ de bună voe, la aniĭ 268-270 și 276-282, prin Macedonia, Thracia și la granița romană (adecă la Dunăre). Alăturĭ cu dînșiĭ sînt așezațĭ de împăratul Probus la 276-282 și alțĭ barbarĭ, anume Gepizĭ, Vandalĭ și Bastarnĭ (Pentru aceștĭ din urmă vezĭ în special

---

*) Constantin a făcut și un pod de pĭatră peste Dunăre la anul 328, pe drumul dintre Gigen (Bulgaria) și Celeĭ (Oltenia). Diculescu, Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien, pag. 22.

**) Existența Visigoților în Transilvania dela mijlocul secoluluĭ IIĬ până în a doŭa jumătate a secoluluĭ IV este probată și prin resturile arheologice dela Sîntana-de-Mureș. C. C. Diculescu, Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien, pag. 16-18.

acest paragraf maĭ sus sub 7). Maĭ mult însă decît ca colonĭ ĭaŭ parte Goţiĭ la vieaţa romană ca ostaşĭ. La aniĭ 268-270 îĭ videm înrolaţĭ în oştirea romană, ĭar la anul 323 majoritatea oştiriĭ luĭ Licinius era compusă dintr-înşiĭ. Iar între Goţiĭ din a stînga Dunăriĭ, cîţĭ ocupaŭ teritoriile dela graniţile de vest ale Dacieĭ pănă la Nistru (Thervingi, Visigoţĭ), şi între împărăţiea romană s-aŭ stabilit oarecare raporturĭ amicale, intermitente, încă dela anul 285, cînd aŭ devenit *foederati* aĭ Romanilor. La anul 332 tratatul de foederaţie a fost reînoit sub Constantinus I. In sfîrşit, din prima jumătate a secoluluĭ al patrulea (Timpul luĭ Ulfilas, născut pela 311, mort la 383, episcop al Goţilor la 341, traducător al biblieĭ în limba gotă), dar maĭ ales între aniĭ 364-375 aĭ domnieĭ luĭ Valens, Visigoţiĭ aŭ trecut la creştinism, şi anume la arianism. Odată cu dînşiĭ, între aniĭ 364-375, aŭ devenit creştinĭ arianĭ şi Gepidiĭ.

A doŭa epocă începe cu năvălirea Hunilor asupra Goţilor la anul 375. Huniĭ, care trăise în regiunĭ răsăritene dincolo de Alanĭ, aŭ năvălit întîĭŭ asupra Alanilor, veciniĭ dela Don aĭ Goţilor, şi dupăce aŭ supus şi şĭ-aŭ asociat pe Alanĭ, aŭ trecut spre vest asupra Goţilor. Cu atîta putere aŭ izbit pe aceştiĭa şi cu atîta răpezime aŭ pătruns spre apus, încît în timp de doĭ anĭ tot teritorĭul Goţilor (al Ostrogoţilor şi Visigoţilor) a căzut sub stăpînirea lor şi pe deasupra aŭ ocupat şi Pannoniile. La 375 deja eĭ stăpînesc teritorĭul Ostrogoţilor întreg şi pe acel al Visigoţilor din Basarabia şi Moldova. Cum că la 377 eĭ stăpînĭaŭ Pannoniile, probează ştirea din Marcellinus Comes că la anul 427 „Pannoniile, care în timp de cincĭzecĭ de anĭ fusese stăpînite de Hunĭ, aŭ fost recăpătate de Romanĭ.“ Că aŭ fost recăpătate Pannoniile de Romanĭ trebue interpretat în acel fel că la anul 427 Huniĭ aŭ devenit foederati aĭ imperĭuluĭ (Vezĭ Jung, Roemer und Romanen in den Donauländern pag. 182). Cu toate că de fapt imperĭul n-avea la anul 427 nicĭo putere asupra Pannoniilor, fiindcă însă el nu renunţase oficial asupra lor, considera pe Hunĭ numaĭ ca pe nişte deţinătorĭ autorizaţĭ de dînsul aĭ acelor provinciĭ. Si această stare de drept iluzorĭu a continuat şi după rîsipirea puteriĭ Hunilor, şi pentru aceĭa Ostrogoţiĭ la anul 454 aŭ ocupat Pannoniile chipurile cu autorizarea împărăţieĭ romane. Ceĭa ce spune Iordanis despre alungarea decătră Goţĭ şi decătră Romanĭ a

Hunilor din Pannonii la anul 427, în toiul puterii Hunilor, este o curată aberație. Ocuparea Pannoniilor decătră Huni implică pe acea a Daciei, și la 378 vedem în adevăr pe Huni stăpînind tot litoralul stîng al Dunării, cît fusese odată în stăpînirea romană, căci pe drumul dela Sirmium la Castramartis din Moesia Inferior Gratianus, care mergea pe malul drept al fluviului, a fost atacat de Alani, supușii și auxiliarii Hunilor. Dar cu totul altă stare de drept avea loc cu privire la Dacia. La această provincie imperiul renunțase oficial pe vremea lui Aurelianus. Pentru aceia nu povestește nimeni că Dacia ar fi fost recăpătată de Romani la anul 427, cînd aŭ devenit Hunii foederati, tot așa dupăcum nimeni nu pomenește că ar fi fost recăpătată de Romani Dacia la anii 289 ori 332, cînd devenise foederati Goții. Pentru aceia și Gepizii, cînd au pus stăpînire pe Dacia la anul 454, aŭ pus stăpînire pe ea ca pe țara Hunilor și n-aŭ cerut voe dela împărăție să se stabilească într-însa, ci aŭ pretins numai ca împărățiea să continue de a li plăti lor tributul pe care-l plătise Hunilor, și pe care vanitatea împărătească îl ascundea sub numele de prezente anuale. *) Compară cele ce spuneaŭ deputații Langobarzilor împăratului Iustinianus, Procopius De bello gotthico III, 34, mai jos, § 88. Deja dela 378 Hunii încep excursiile de pradă în peninsulă și le continuă apoi în special la anii 381, 441, 442, 447. Cînd s-a prăbușit imperiul lor la moartea lui Attila, anul 454 (Attila a murit în toamna anului 453, Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 60), foarte mulți din ei aŭ ocupat nume-

---

*) Este adevărat că într-un loc din Iulianus, Caesares, citat de Diculescu, Die Wandalen und die Goten, pag. 24, Constantinus I, vorbind despre el însuș, spune că "este egalul lui Traian, dacă nu chiar superior, pentrucă a recăpătat țara pe care Traian o căpătase și este mai mare lucru să recapeți ceva decît să capeți." Dar Constantin, care sigur face aluzie la Dacia, pe care ar fi recăpătat-o, nu înțelege lucrul în felul acela că ar fi recăpătat Dacia prin faptul că Goții devenise foederati ai Romanilor pe un teritoriu care aparținea de drept Romanilor, ci în felul acela că el în adevăr prin puterea armelor ar fi cucerit Dacia dela Goți, exagerînd importanța expedițiilor sale peste Dunăre și a vreunor castele ca Daphne (acesta atestat ca zidit de Constantin la Procopius De aedificiis IV, 7; la actualul sat Spanțov, 10 chilometri spre răsărit de Oltenița, după Tocilescu, Monumentele epigrafice și sculpturale ale muzeului național de antichități, pag. 180-184), pe care le va fi zidit pe malul stîng al Dunării.

roase locurĭ din Moesia Inferior, unde aŭ continuat de a trăi în aceleaş condiţiĭ caşi ceilalţĭ barbarĭ care aŭ immigrat în peninsulă pe acea vreme, ca supuşĭ adecă aĭ împărăţieĭ. Încă la o sută de anĭ după aceĭa, pe vremea cînd scriĭa Iordanis, se ştiĭa că cutare locuitorĭ din cutare localităţĭ se trag din Hunĭ. Compară localitatea Οὔννων în Procopius De aedificiis IV, 6, în Moesia Inferior.

Sub presiunea Hunilor, care li desfiinţase organizaţiea independentă de stat, Goţiĭ aŭ inundat peninsula balcanică. De astă dată eĭ n-aŭ maĭ văzut în teritoriile împărăteştĭ de de-a dreapta Dunăriĭ un loc de pradă, unde s-ar putea stabili întîmplător uniĭa dintr-înşiĭ, ci un loc unde să se aşeze în masă, ca neam întreg. După cum în prima epocă a năvăliriĭ imperĭul n-a fost în stare să împĭedece incursiile prădalnice ale Goţilor în peninsulă, tot aşa în a doŭa epocă el n-a putut să împĭedece stabilirea lor într-însa. Această immigraţie în masă a avut loc la anul 376 din partea Visigoţilor. Până la anul 378 Visigoţiĭ în majoritatea lor, cu excepţie de aceĭ, maĭ puţinĭ, care aŭ emigrat spre nord în regiunea necunoscută Caucaland *), şi de aceĭ care vor fi rămas sub stăpînirea Hunilor, s-aŭ scurs de a dreapta Dunăriĭ. Raporturile lor cu statul roman aŭ fost la început, şi scurtă vreme, paşnice, apoĭ aŭ devenit foarte duşmănoase,

---

*) După Diculescu, Die Wandalen und die Goten, pag. 41-44, "*Caucaland* ar fi partea muntoasă a judeţuluĭ Buzău, unde se găsesc numele topice *Góteş*, *Gotánul*, care ar fi derivate dela *Got*, numele topic *Gólta*, care ar fi derivat dela cuvîntul got *gulth* aur, şi o mulţime de numirĭ topice *Cóca (Muntele Coca, Valea Coca, Coca Plină, Coca Seacă*, etc.), care *Cóca* n-ar fi alt ceva decît *Cauca* din *Caucaland.* Pronunţarea *Coca* în loc de *Cauca* ar fi după firea limbiĭ gote. La acestea s-ar adăogi consideraţiea că localitatea Petroasa, unde s-a găsit tezaurul got numit *cloşca cu puĭ* dela muzeul din Bucureştĭ, se află tocmaĭ în partea muntoasă a judeţuluĭ Buzăŭ, ĭar acel tezaur ar fi aparţinut chĭar luĭ Athanaric, care l-a ascuns acolo atuncĭ cînd din cauza unor certe de familie a fost nevoit să fugă la Constantinopol la anul 381."—Dar Athanaric cel care s-a dus în Caucaland este în adevăr acelaş cu Athanaric cel care s-a dus la Constantinopol? Pentru acest din urmă Athanaric vezĭ maĭ sus citatul din Iordanis Get. XXVIII, 142-145, aniĭ 380-392. La pag. 44 Diculescu maĭ citează şi alte izvoare despre acest Athanaric, dar de nicăirĭ nu se vede că ar fi fost identic cu Athanaric cel fugit în Caucaland.

pe urmă s-aŭ îndulcit ĭarăş, şi această alternanţă de pace şi de duşmănie a ţinut până la anul 481, cînd a murit Theodoricus Triarii, ultimul rege al Visigoţilor din peninsulă. Raporturile prieteneştĭ ale Visigoţilor cu statul roman consistaŭ în aceĭa că eraŭ foederati aĭ imperĭuluĭ (de pildă între aniĭ 380-392) şi că se înrolaŭ în oştirile romane. Autoritatea statuluĭ roman în peninsulă era însă foarte precară. Oştirea romană era înăduşită de elementul got dintrînsa. Goţiĭ îşĭ aveaŭ organizaţiea de stat a parte sub regĭ propriĭ (Se cunosc patru din eĭ: Fritigernus pela 376-380, Athanaricus pela 380, Alaricus pela 394-396, Theodoricus Triarii 457-481). Eĭ se înrolaŭ în oştirea romană şi o părăsĭaŭ cînd poftĭaŭ. Regiĭ lor primĭaŭ dela împărat darurĭ peste darurĭ şi onorurĭ peste onorurĭ, fără să poată fi vreodată satisfăcuţĭ. Goţiĭ formaŭ cu alte vorbe un stat în stat în împărăţie, care, în ce priveşte peninsula balcanică, era la discreţiea lor şi trăĭa din graţiea lor. În ce priveşte raporturile duşmănoase, cînd aveaŭ loc, ele întreceaŭ poate în grozăvie pe acele din prima epocă a năvălirilor. O îmbunătăţire în această stare de lucrurĭ a avut loc cînd regele Alaricus a părăsit cu o mare parte din Visigoţĭ peninsula şi a plecat spre Italia (anul 396). Puterea Visigoţilor rămaşĭ în peninsulă a fost apoĭ domolită complect atuncĭ cînd după moartea ultimuluĭ lor rege, Theodoricus Triarii, teritoriile stăpînite de acesta aŭ trecut sub stăpînirea regeluĭ Ostrogoţilor Theodoricus, fiul luĭ Thiudimer, anul 481. Locurile ocupate de Visigoţĭ în peninsulă eraŭ (în nomenclatură antediocletiană) Moesia Inferior, răsăritul Moesieĭ Superior, Thracia şi, maĭ puţin, Macedonia şi Thessalia. In Epir aŭ staţionat numaĭ scurtă vreme mulţimile conduse de Alaric în cursul anuluĭ 396. Mulţimea lor, rămasă în peninsulă după plecarea luĭ Alaricus, a fost aşa de mare, încît nicĭ pe timpul cînd scriĭa Iordanis (anul 551) nu se romanizase toată, ci trăĭa încă, gotă ca limbă, în masă numeroasă în Moesia Inferior, în regiunea oraşuluĭ Nicopolis (Nikjup). Ba chĭar în prima jumătate a secoluluĭ IX existaŭ încă Goţĭ, care-şĭ păstrase limba, în Dobrogia, C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 35.

Ostrogoţiĭ s-aŭ deprins maĭ lesne cu dominaţiea hună. La început aŭ căutat şi eĭ să se adăpostească de a dreapta Dunăriĭ, şi fiindcă nu li s-a permis trecerea—după cum li

se permisese Visigoților—, aŭ pătruns cu de-a sila, dar nu în prea mare număr, și s-aŭ stabilit în Thracia (anul 376). In doŭă rînduri apoĭ, la aniĭ 383 și 386, aŭ năvălit în mase marĭ la Dunăre, dar aŭ fost împedecațĭ de oștirea romană de a trece fluvĭul, și s-aŭ așezat, foarte probabil tot în Thracia (nomenclatură postdiocletiană), numaĭ ca prizonierĭ de războĭŭ liberațĭ din grațiea împărătească. Dar aceĭ relativ puținĭ Ostrogoțĭ, care reușise să pătrundă pe teritorĭul roman de de-a dreapta Dunăriĭ la anul 376, deja după treĭ anĭ, la anul 379, aŭ părăsit peninsula și s-au dus în Pannonia. Tocmaĭ peste aproape o sută de anĭ, la anul 473, are loc năvălirea în masă și stabilirea în peninsulă a Ostrogoților. In acest interval de timp eĭ aŭ trăit, ca supușĭ aĭ Hunilor și alăturĭ cu Huniĭ, în teritoriile ocupate de aceștiĭa, în special în acele dinspre vest, în Dacia, în vechĭul teritorĭu al Sarmaților dintre Tisa și Dunăre, și în Pannoniĭ. Eĭ și cu Gepiziĭ ĭaŭ parte ca auxiliarĭ în războaele luĭ Attila, și în bătăliea din cîmpiĭ catalaunicĭ (anul 451) Ostrogoțiĭ eraŭ auxiliarĭ aĭ Hunilor, ĭar Visigoțiĭ (Ceĭ plecațĭ altă dată cu Alaric din peninsula balcanică și care acum stăpînĭaŭ Gallia de sud) eraŭ auxiliarĭ aĭ Romanilor (Iordanis Get. XXXVIII, 197-199). Cînd la rîsipirea imperĭuluĭ luĭ Attila (anul 454) Gepiziĭ aŭ reclamat ca drept al lor și aŭ ocupat Dacia, propriea țară a Hunilor, Ostrogoțiĭ aŭ ocupat Pannoniile ca foederati aĭ împărățieĭ romane, unde aŭ stat, în continue lupte cu veciniĭ lor, cu Sadagiĭ, cu Huniĭ cîțĭ maĭ rămăsese în Pannoniĭ, cu Suaviĭ, cu Sciriĭ, în timp de noŭăsprezece anĭ. Intre aniĭ 457-461 eĭ fac o incursie de pradă în Illyric, ĭar în anul 472 fac o presiune spre sud și ocupă Singidunum (dela Sarmațĭ). In anul 473 eĭ părăsesc Pannoniile în masă, și uniĭa se îndreaptă spre Italia, ĭar alțiĭ năvălesc în peninsulă și ocupă jumătatea dinspre apus a Moesieĭ Superior și o parte din Macedonia. La anul 483, după moartea ultimuluĭ rege visigot din peninsulă, Theodoricus Triarii (anul 481), eĭ ocupă și teritoriile acestuĭa, anume jumătatea dinspre vest a Moesieĭ Inferior și răsăritul Moesieĭ Superior. Raporturile Ostrogoților cu statul roman, în timpul cît aŭ stat în peninsulă, aŭ fost exact aceleaș ca ale Visigoților. După 15 anĭ de ședere eĭ părăsesc peninsula balcanică sub regele lor Theoderic, fiul luĭ

Thiudimer (Theodoric cel mare), şi se duc în Italia. Mulţi din eĭ însă, probabil, aŭ rămas pe loc şi n-aŭ plecat *).

Cu voea şi fără voea împăratuluĭ, cu începere dela anul 454, cînd s-a desfiinţat imperĭul luĭ Attila, s-aŭ stabilit în peninsulă şi alţĭ barbarĭ, unĭĭa Germanĭ, alţiĭ de alt neam. Anume pela 454 s-aŭ stabilit: în Moesia Inferior Cemandri; în Moesia Inferior şi Scythia Minor Sadagarii, Scyri (Sciri, Germanĭ), care la 381 înpreună cu Carpĭ şi cu Hunĭ devastase Moesia Inferior, Alani, care la 378 înpreună cu Visigoţiĭ şi cu Huniĭ luase parte la devastarea peninsuleĭ; în Thracia nu departe spre nord de Constantinopol Rugi (Germanĭ).

După date arheologice şi istorice a scris istoriea Gepizilor C. Diculescu, Die Gepiden, I, de unde daŭ notiţile următoare: "Gepiziĭ aparţin la Germaniĭ de răsărit şi în special sînt de acelaş neam cu Goţiĭ. Aveaŭ limba şi obiceĭurile asămănătoare cu limba şi obiceĭurile Goţilor. pag. 1-7.—S-aŭ mişcat (nu toţĭ) din patriea lor, dela gura Vistuleĭ, spre sud la anul p. Chr. 248 şi aŭ ajuns în nordul Dacieĭ la anul 249, unde s-aŭ cĭocnit cu oştirea romană comandată de împăratul Philippus junior. pag. 17-26.—Cu învoirea Romanilor se stabilesc în partea de nord a Dacieĭ. Locuitoriĭ Romanĭ din locurile acelea se strămută în Apulum. Anul 250. pag. 31.—La anul 260 Transilvania cade în mîna Goţilor şi Gepiziĭ sînt despărţiţĭ prin aceasta de imperĭul roman. pag. 33.—Gepiziĭ intră în conflict cu Goţiĭ, şi în anul 262, la localitatea de astăzĭ Galt, pe malul drept al Oltuluĭ, se

*) După Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 114-116, 122-124 ar fi ocupat Ostrogoţiĭ Dacia aureliană la anul 505 şi ar fi stăpînit-o până la anul 535, dar din citaţiile de izvoare aduse de autor cu privire la aceasta, precum şi din acele aduse de el la pag. 125-132 cu privire la ocuparea uneĭ părţĭ din Dacia aureliană decătră Gepizĭ în anul 539, nu se constată de fel acest lucru. Atîta numaĭ se vede din discuţiea luĭ Diculescu dela pag. 120-124, că Ostrogoţiĭ aŭ ocupat la anul 530 o parte din teritorĭul gepid din Dacia traĭană, anume o bucată din teritorĭul sudic al Banatuluĭ, pe care au stăpînit-o până la anul 535, cînd s-a început răsboiul luĭ Iustinian cu dînşiĭ. O parte din Dacia aureliană a fost ocupată în realitate dela anul 505 până la anul 526 de aventurierul Mundo, care a ocupat acel teritorĭu ca client al Ostrogoţilor până la moartea luĭ Theoderic (anul 526), cînd a devenit client al Bizantinilor până la moartea sa în războiŭ contra Ostrogoţilor, vechilor săĭ suzeranĭ, la anul 536. Vezĭ Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 114-117.

dă o bătălie, în care Gepiziĭ sînt învinşĭ. Eĭ sînt constrînşĭ să se retragă în locurile lor dela granița de nord a Dacieĭ. pag. 33-37.—Pela anul 275 alțĭ Gepizĭ aŭ plecat spre sud din patriea lor dela gura Vistuleĭ şi s-aŭ stabilit în regiunea dela Kiev, în vecinătatea Bastarnilor şi Ostrogoților. Din aceştĭ Gepizĭ sînt aceĭa pe care împăratul Probus, împreună cu Bastarnĭ şi Ostrogoțĭ, ĭ-a colonizat în Thracia la anul 280. pag. 39-40.—La anul 290 Gepiziĭ cu ajutorul Vandalilor fac o noŭă încercare de a lua Transilvania dela Goțĭ, dar sînt din noŭ învinşĭ. pag. 41-42.—La anul 336 Vandaliĭ părăsesc vestul Dacieĭ şi Gepiziĭ se întind pe acest teritoriŭ [Prin vestul Dacieĭ Diculescu înțelege teritoriul dintre munțiĭ vesticĭ aĭ Transilvanieĭ şi Tisa, cu începere dela Criş la nord până la Dunăre la sud. Vezĭ ştirea din Iordanis Get. XXII, 113 de supt aniĭ 306-337 maĭ sus în acest paragraf şi acest număr]. pag. 43.—Pela anul 336 aŭ venit în Dacia ultimele rămăşițĭ ale Gepizilor din vechea lor patrie dela gura Vistuleĭ. pag. 46.—Pela anul 405 o parte din Gepiziĭ Dacieĭ aŭ ajuns în escursie de pradă până în Gallia, de unde nu s-aŭ maĭ întors, căcĭ s-aŭ aşezat ca foederati aĭ Romanilor la granița Rinuluĭ. pag. 48-52.—Pela anul 418 Gepiziĭ cad sub stăpînirea Hunilor, şi de aicĭ înainte până la moartea luĭ Attila (anul 453) eĭ ĭaŭ parte la expedițiile Hunilor şi regiĭ lor sînt în favoare la Hunĭ. pag. 53-59.—La moartea luĭ Attila, anul 453, copiiĭ luĭ se ceartă dela domnie, popoarele supuse se răscoală în frunte cu Gepiziĭ. In anul 454 se dă lupta între popoarele răsculate, în special germane, şi Hunĭ, care aceştĭ din urmă sînt învinşĭ. Gepiziĭ ĭau în stăpînire toată Dacia traĭană. pag. 59-69.—Teritoriul ocupat dela anul 454 în jos de Gepizĭ cuprindea toată Dacia traĭană, apoĭ teritoriul dintre Dacia traĭană şi Tisa atît dinspre vest cît şi dinspre nord. pag. 70-77.—La anul 469 Gepiziĭ, înpreună cu alțĭ Germanĭ şi cu Sarmațiĭ, se scoală cu războĭŭ contra Ostrogoților din Pannoniĭ, dar sînt învinşĭ. In aceste turburărĭ Sarmațiĭ pĭerd Singidunum la Goțĭ şi se supun Gepizilor, astfel că țara lor dintre Tisa şi Dunăre se încorporează la țara Gepizilor. La anul 473, cînd Goțiĭ aŭ părăsit Pannoniile şi aŭ năvălit în peninsula balcanică, Gepiziĭ aŭ ocupat Sirmium, pe care l-aŭ stăpînit până la anul 488, cînd Theuderic cu Ostrogoțiĭ în drumul spre Italia aŭ luat Sirmium dela Gepizĭ, dupăce a

învins pe aceştiïa, care nu voïau să-ĭ permită trecerea prin teritorĭul lor, într-o mare bătălie. In anul 489 Ostrogoţiĭ pleacă maĭ departe spre Italia şi părăsesc Sirmium, care rămîne din noŭ în mîna Gepizilor. pag. 101-110.—Dela războĭul dela Sirmium al Gepizilor cu Goţiĭ s-au desfăcut Gepiziĭ în doŭă regate, unul la Sirmium, care era un fel de clientelă gotică, şi altul în Dacia cu dispoziţiĭ duşmănoase faţă de Goţĭ. Acest lucru a durat 16 anĭ, până la anul 504, cînd teritorĭul gepid dela Sirmium a fost supus de Ostrogoţĭ. pag. 110-112.—La anul 523 Gepiziĭ din regiunea Sirmium aŭ fost strămutaţĭ de Ostrogoţĭ în Gallia. pag. 118.—La anul 530 Gepiziĭ se încearcă să ĭa Sirmium dela Ostrogoţĭ, dar nu reuşesc. Ba chĭar Ostrogoţiĭ cu ocaziea aceasta ocupă cîteva locurĭ dincolo de Dunăre, depe teritorĭul dac al Gepizilor, anume în Banat, de a stînga Dunăriĭ. pag. 120-121.—In anul 535, cînd s-a început războĭul luĭ Iustinian cu Ostrogoţiĭ, Romaniĭ aŭ pus stăpînire pe teritoriile ocupate de Ostrogoţĭ din ţara Gepizilor la anul 530, şi Gepiziĭ vin din noŭ în direct contact cu Romaniĭ dela Tisa până la Olt. pag. 122-124.—La anul 536 Gepiziĭ ocupă Sirmium dela Ostrogoţĭ. pag. 124-125.—Indatăce aŭ ocupat Gepiziĭ Sirmium la anul 536 eĭ intră din cauza aceasta în conflict cu Bizantiniĭ. La anul 539 doŭă bătăliĭ marĭ aŭ avut loc între Gepizĭ şi Bizantinĭ. In prima aŭ învins Bizantiniĭ, în a doŭa aŭ învins Gepiziĭ, care au ocupat în urma aceşteĭa o parte din Dacia aureliană, pe care aŭ stăpînit-o până la anul 552. Heruliĭ depe teritorĭul bizantin aŭ devenit dela anul 545 până la anul 552 clientelă gepidă, dar cu rege proprĭu. pag. 125-132.—Pela anul 505 Langobarziĭ s-aŭ stabilit în cîmpiile dela nordvest de Tisa (Ungaria de nord, Slovacia şi Moravia), apoĭ la anul 546 cu învoirea luĭ Iustinian eĭ aŭ ocupat provinciile Pannonia prima şi Valeria [In nomenclatura de dinainte de Diocletian jumătatea dinspre nord a Pannonieĭ superior=Pannonia prima, şi jumătatea dinspre nord a Pannonieĭ inferior=Valeria. C. I. L. III, pag. 416, 482], ĭar locul lor din Ungaria de nord, Slovacia şi Moravia l-aŭ luat Gepiziĭ [Pentru informaţiea din urmă autorul se bazează numaĭ pe geograful Ravennas]. pag. 133-135.—La anul 547 aŭ început ostilităţile dintre Gepizĭ şi Langobarzĭ, care aŭ continuat în aniĭ 549, 551, 565, 566, până ce în anul 567 Langobarziĭ cu ajutorul Avarilor distrug re-

gatul Gepizilor şi Avarii ocupă teritoriul acestora. Intre anii 567-571 Gepizii aŭ căutat să maĭ reziste Avarilor, dar aŭ fost complect domoliţĭ. Bizantinii aŭ luat în timpul acestor războae partea, ba a Langobarzilor contra Gepizilor, ba a Gepizilor contra Langobarzilor, şi la anul 551 aŭ căpătat înapoĭ dela Gepizĭ Dacia aureliană, ĭar la anul 567 aŭ căpătat înapoĭ dela Gepizĭ Sirmium. pag. 136-164.?

La anul 512 (Pentru această dată vezĭ Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 112-113) Eruliĭ (Germanĭ) s-aŭ aşezat cu voea împăratuluĭ, oarecum ca apărare contra Gepizilor, în regiunea dela Singidunum (Belgrad) din Moesia Superior. Dar nu apărătorĭ, ci duşmanĭ aŭ fost şi eĭ aĭ împărăţieĭ.

Ca năvălitorĭ prădalnicĭ, care se retrăgeaŭ însă după devastare de a stînga Dunăriĭ, apar dela anul 499 Bulgariĭ. Năvălirile lor, foarte silnice, contra cărora rar se puteaŭ opune cu succes oştirile romane, s-aŭ succedat des, în special în aniĭ 502, 530, 535. Provinciea expusă devastărilor lor a fost maĭ ales Moesia Inferior. La anul 548 apar ca mercenarĭ în oştirea bizantină. Ştirea din Cassiodorus Chronica anul 504 nu trebue interpretată însă în felĭul acela că Bulgariĭ ar fi ocupat o bucată de vreme chĭar Sirmium, de unde i-ar fi alungat Theoderic la anul 504. De fapt regele ostrogot a luat la acel an Sirmium dela Gepizĭ, nu dela Bulgarĭ. Cu Bulgariĭ însă s-au bătut în adevăr la anul 505 Ostrogoţiĭ din Sirmium, atuncĭ cînd aŭ avut războĭu cu Sabinian, comandantul Illyriculuĭ, care avea în oştirea sa ca foederati zece miĭ de Bulgarĭ. Pentru acestea vezĭ Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 112, 115.

10. Timpul cînd aŭ început să invadeze Slaviĭ teritorĭul romanic din răsăritul Europeĭ este puţin sigur. Marin St. Drinov în Zaseleniĭe balkanskago poluostrova Slavĭanami (Colonizarea prin Slavĭ a peninsuleĭ balcanice), Moscva, 1873, pusese pela sfîrşitul secoluluĭ II p. Chr. cea dintîĭŭ apariţie a Slavilor în regiunea dunăreană (După Archiv für slavische Philologie XXVIII pag. 638). Cam tot pe atuncĭ o altă părere, opusă aceleĭ a luĭ Drinov, eşĭa la iveală. Anume Roesler, Ueber den Zeitpunkt der slavischen Ansiedelung auf der unteren Donau, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien anul 1873, şi Müllenhoff Deutsche Altertumskunde II, 89 (la Niederle, vezĭ maĭ jos) aŭ susţinut că Slaviĭ n-au apărut la

Dunăre înainte de secolul V p. Chr. şi n-au trecut în Moesia înainte de secolul VI. Invăţaţii slavĭ aŭ sprijinit multă vreme punctul de videre al luĭ Drinov, apoĭ, printr-un fel de reacţie, pe acel al luĭ Roesler şi Müllenhoff (Pentru istoricul chestieĭ vezĭ articolul luĭ Niederle). Acum în urmă Niederle, Ein Beitrag zur Geschichte der südslavischen Wanderungen, Archiv für slavische Philologie XXV (anul 1903), susţine din nou părerea luĭ Drinov. Niederle crede că existenţa la Dunăre a Slavilor înainte de secolul V p. Chr. se poate proba prin următoarele fapte. a) "Numele de localităţĭ dace Tsierna, Berzovia sînt slave şi nu pot proveni decît dela Slavĭ, care trebue să se fi stabilit în Dacia înainte de Dacĭ, orĭ pe vremea Dacilor." Acest lucru fusese deja susţinut de P. I. Schafarik, Slavische Alterthümer, deutsch von Aerenfeld, Leipzig, 1843-1844, I pag. 246-249. *) Tsierna (C. I.

---

*) Această părere a luĭ Niederle se poate considera ca unul din ultimele vlăstare ale uneĭ alte părerĭ, maĭ cuprinzătoare şi foarte răspîndită altă dată, maĭ ales la învăţaţiĭ slavĭ, cum că anume Slaviĭ aŭ fost autohtoniĭ peninsuleĭ balcanice şi aĭ regiunilor limitrofe, şi că Thraciĭ, Illyriĭ, Pannoniĭ erau Slavĭ. In contra aceşteĭ părerĭ au reagitat puternic Drinov în opera sa citată puţin maĭ sus şi C. I. Jireček în Geschichte der Bulgaren, Prag, 1876, pag. 67 sqq. Ea este trecută astăzĭ în rîndul poveştilor care nu merită nicĭo atenţie, macarcă tot maĭ apar din cînd în cînd susţinătorĭ aĭ eĭ, ca de pildă Gančo Cěnov, Praotečestvoto i praezikătă na Bălgarite (Patriea primitivă şi limba primitivă a Bulgarilor), Sofia, 1907, pentru care vezĭ recensiea luĭ S. Mladenov în Archiv für slavische Philologie, XXIX, pag. 613 sqq. Alăturĭ însă cu dînsa apăruse o alta, maĭ moderată, anume că înainte de invaziea cea mare a Slavilor aceştiĭa se stabilise deja în considerabil număr prin unele teritoriĭ ale Illyrilor, Pannonilor şi Thracilor din răsăritul Europeĭ, astfel că, atuncĭ cînd au venit Slaviĭ în invaziea lor cea maĭ din urmă şi cea mare (în al doilea orĭ în al cincilea secol p. Chr., după cum e părerea unora orĭ a altora), eĭ aŭ găsit prin acele teritoriĭ o populaţie slavă mult maĭ veche, peste care s-aŭ aşezat. De această maĭ moderată părere a fost însuş Drinov, care a susţinut în lucrarea sa Južnie Slavĭane i Vizantiĭa vu X věkě (Slaviĭ de sud şi Bizanţul în al X secol), 1876, că înainte de invaziea Sîrbocroaţilor exista pe teritoriul actual čakav (în Dalmaţia şi insule), pe acel al dialectuluĭ Resava din Serbia răsăriteană, şi pe acel al Montenegruluĭ o populaţie slavă maĭ veche (După Boris Ljapunov în Archiv für slavische Philologie, XXVIII, pag. 637-639). La această maĭ moderată părere aparţine şi Niederle (Iată înseş vorbele luĭ, pag. 308: „Este nu numaĭ probabil, dar aproape sigur, că deja în cele din-

L. III 1568 lîngă rîul Cerna: stationis tsiernen[sis]; Tabula Peutingeriana: Tierna [la Dunăre, de-a stînga rîuluĭ, 11 miĭ de paşĭ dela Ad Mediam]; Pt. III, 8, $_{10}$: Διέρνα; C. I. L. III 8277 [2]: Dierna; Ulpianus Digestae 50, 15, 1, 8. 9 [vezĭ C. I. L. III pag. 248]: Zernensium colonia; Procopios De aedificiis IV, 6: Ζέρνης) era numele uneĭ coloniĭ dela gura rîuluĭ Cerna, unde este actuala localitate Orşova veche (Ó-Orsova, Alt-Orsova), şi statio tsiernensis era numele uneĭ staţiunĭ militare din apropiere de Ad Mediam (actuala Mehadia), lîngă rîul Cerna. Berzovia (Tabula Peutingeriana: Bersovia [la 25 de miĭ de paşĭ dela Tibiscum pe drumul dela Tibiscum la Viminacium]; împăratul Traianus la Priscianus VI, 13, vezĭ C. I. L. III pag. 247: Berzobim, unde *-m* este probabil forma de acuzativ latină) era numele uneĭ localităţĭ de lîngă rîul Bîrzáva, acolo unde este actuala localitate Jidovin. Este evident că vechĭul nume Berzovia al localităţiĭ dace (şi poate că şi rîul delîngă acea localitate tot Berzovia se va fi chemat) s-a păstrat în actualul nume Bîrzáva (aşa-ĭ zic Romîniĭ, după cum mĭ-a spus răposatul academician Atanasie Marienescu) al rîuluĭ; şi este foarte probabil că vechĭul nume Tsierna al localităţiĭ dace s-a păstrat în numele Cérna (aşa-ĭ zic Romîniĭ, vezĭ Alexandri Poeziĭ populare pag. 14) al rîuluĭ delîngă acea localitate.

———

tîiu timpurĭ ale împărăţieĭ romane întîlnim în Ungaria unele nume topografice slave, care ne arată că încă pe atuncı Slaviı se stabilise temeinic prin acele locurĭ. Aicı aparţin numele Tsierna-Διέρνα, Berzobis-Berzovia, Ulcus-Οὔολκος".), dar ea a fost respinsă cu hotărîre de slaviştı. Vezı V. Oblak, Eine Bemerkung zur ältesten südslavischen Geschichte, în Archiv für slavische Philologie, XVIII (anul 1896), pag. 228-234. Observaţiea luĭ Oblak este următoarea: "Sîrbocroaţiĭ aŭ venit odată cu Sloveniı în peninsula balcanică. Populaţie maı veche slavă prin acele regiunı, pe unde se găsesc astăzı Slaviĭ de sud (Sîrbocroaţiĭ, Sloveniı, Bulgariĭ), nu exista înainte de invaziea slavă din secolul VI. Argumente contra păreriĭ că ar fi fost Slaviı autohtonı, orĭ maı de demult stabiliţĭ, în Pannonia, Dacia, peninsula balcanică, se scot puternice din firea actualelor dialecte slave din acele teritoriı: firea acestora este acea a uneĭ trecerĭ treptate dela un dialect la altul şi dela o limbă la alta, lucru care nu s-ar putea explica în caz cînd înainte de invaziea slavă din secolul VI ar fi existat o populaţie maĭ veche slavă autohtonă."— Este de observat că părerea cum că Slaviĭ ar fi fost populaţiea băştinaşă a Dacieĭ şi a Pannoniilor a fost emisă pe terenul istoriografieı romîneştĭ de Dimitrie Philippide, vezĭ § 189.

Fonetismul acestor vorbe nu-ĭ romînesc: vechĭul Tsierna trebuĭa să sune în romîneşte maĭ degrabă Ceárna*), ĭar vechĭul Berzava (cum va fi sunat în realitate cuvîntul în loc de stîlcitele Bersovia, Berzobis) trebuĭa să sune în romîneşte Bîrzáŭa. Cerna şi Bîrzava aŭ din contra aparenţa unor drepte cuvinte bulgăreştĭ: čérna, bărzáva: vechĭŭ bulgar *črŭna*, neobulgar *černa*, neagră; vechĭu bulgar *brŭzava, neobulgar *bărzava, răpede (vechĭŭ bulgar brŭzŭ, neobulgar bărz, răpede + sufixul slav -av). Aceste cuvinte ar putea însemna în mod curat slav apa (voda) neagră, răpede, rîul (rěka) negru, răpede, după cum şi în adevăr pe teritoriile slave există rîurĭ numite *černa* şi brz-, Miklosich Die Slavischen Ortsnamen aus Appellativen. Insemnau cuvintele dace tsierna şi berzava, ale căror descendente probabile bulgaro-romîne sînt numirile de rîurĭ din Banat Cerna şi Bîrzava, acelaş lucru ca şi cuvintele curat slave *černa*, bărzava? Foarte posibil. De aicĭ nu urmează însă de fel că vor fi trăit Slavĭ înainte de Dacĭ prin Dacia orĭ că chĭar vor fi fost Daciĭ Slavĭ. Radicalele cuvintelor slave *črŭnŭ*, brŭzu, indogermanele *krsn-*, *bhreg'-*, există şi în alte limbĭ indogermane, nu numaĭ în limbile slave (Vezĭ Brugmann, Vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen, I, 242, 340, 446, II, 1052; Berneker Slavisches etymologisches Wörterbuch pentru *črŭnŭ* dă şi el radicalul indogerman *krsn-*, pentru *brŭzŭ* însă nu admite pe *bhreg'-*, ci ar propune maĭ degrabă radicalul *bhers-*.), şi au putut prin urmare exista foarte bine şi în limba Thracilor, în care, din cauză că limba thracă era o limbă satem, ca şi limbile slave, *k* şi *g* au putut să aĭbă valoarea unor africate—cum este *ts*—, orĭ a unor spirante şuerătoare—cum este *z*. Din faptul că cuvintele dace tsierna, berzava vor fi fost aceleaş cu cuvintele slave črŭnŭ, brŭzŭ, un singur lucru ar rezulta, anume că limba thracă aparţinea, ca şi limbile slave, la acel grup de limbĭ satem, unde se africatizează nu numaĭ *k'*, *g'*

*) ţ + ĭ + vocală < č + vocală. Vezı § 249 N° 159. In ce priveşte diftongul *eá* > *é* din acest cuvînt, el a trebuit să aıbă loc numaı în caz cînd cuvîntul *Tsierna* se va fi întrebuinţat şi nearticulat, orı cînd asupra luĭ va fi lucrat analogiea cuvintelor care se întrebuinţează şi nearticulate, căcı *é* nu se diftonghează cînd în silaba următoare este un *a* constant (Vezı Iordan, Diftongarea luĭ *é* şi *ó* pag. 104). Nu se poate afirma decı cu siguranţă că fonetismul *tsiérna* < *čérna* n-ar fi romînesc.

palatale înaintea tuturor vocalelor, ci şi *k*, *g* guturale înainte de vocalele *e*, *i*. (Tot aşa nicĭ alte asămănărĭ care s-ar găsi între cuvinte dace şi cuvinte slave nu pot proba slavitatea Dacilor, ca de pildă aceĭa dintre elementul *-zila*, *-zela* din nume de plante dace şi slavul *zel-* plantă, pe care a constatat-o şi Tomaschek 130 pag. 26, 33, orĭ acea dintre μίζηλα [varianta luĭ μόζουλα, vezĭ § 328 sub *mazăre*], cetit *midzela*, şi cuvintele slave *med-* mĭere şi *zel-* plantă [oarecum mellifera herba, ceĭa ce de altfel se potriveşte bine cu înţelesul de θύμος al planteĭ], pe care a constatat-o un învăţat ungur Lattyák Sándor, dupăcum spune Drăganu în Dacoromania II pag. 756. Faţă de interpretarea luĭ Lattyák Sándor aş avea numaĭ de observat că Tomaschek 130 pag. 27 dă altă interpretare, care şi aceĭa se potriveşte bine, dela cu totul altă rădăcină şi în special dela cu totul altă limbă: „Varianta μίζηλα trebue preferită, de oarece, fiindcă planta θύμος conţine o substanţă oleĭoasă eterică, ĭar Dioscorides face observaţiea că «are efect diuretic, ἔστι δὲ οὐρητικόν», se potriveşte foarte bine o derivare dela rădăcina *meigh-*, *meiz-*, armeneşte *mizel* sucum effundere, mingere.")—b) Priscos pag. 183 (ed. Bonn) povesteşte că autohtoniĭ din ţara care se întindea între Dunăre şi capitala luĭ Attila beaŭ o băutură numită μέδος. „Cine nu cunoaşte cît de colo după acest Meth că avem a face cu Slaviĭ?" zicea deja P. I. Schafarik Slavische Alterthümer I pag. 251. De aceĭaş părere este şi Niederle. Burlă, Dl. P. Hunfalvy şi teoriea luĭ Roesler, în Revista Tocilescu II 283 sqq. III 89 sqq., vedea din contra în acest μέδος o probă de existenţa Romînilor pe acele locurĭ. In realitate nicĭ băutura med, care e foarte răspîndită la tot felĭul de popoare, şi nicĭ cuvîntul μέδος, care a putut fi orĭ german (vechĭu german *medo* hydromel, ţara luĭ Attila era plină de Ostrogoţĭ şi de Gepizĭ), orĭ slav (vechĭŭ bulgar medŭ, vin), orĭ romîn (mĭed, hydromel, împrumutat orĭ dela Germanĭ orĭ dela Slavĭ, dacă nu cumva băştinaş), nu pot proba existenţa Slavilor în Banat pe vremea luĭ Priscos (prima jumătate a secoluluĭ V).— c) ⌜Prezenţa poporuluĭ Venadi, Venedi (Greciĭ numesc pe Slavĭ Σκλαβηνοί, Ἄνται; Germaniĭ îĭ numesc Winiden, Winden, Wenden) pe tabula peutingeriana, a căreĭ redactare ar fi din secolul p. Chr. III, între Ad Aquas (adecă Aquae, Kis-Kalán, în Dacia) şi Carpaţĭ şi la gurile Dunăriĭ.⌝ In tabula peutingeriana însă sin-

gura indicaţie sigură este acea a numărului miilor de paşi dintre localităţi. Incolo indicaţiea din punct de videre al punctelor cardinale este cea mai rudimentară posibilă, şi tot aşa de rudimentară este acea a distanţei relative a localităţilor, atunci cind nu este indicat numărul miilor de paşi dintre dinsele. Astfel, începind dela Aquae (Kis Kalán) până la Porolissum (Mojgrád), toate localităţile, care în realitate se întind în linie curbă dela sudvestul Daciei până la extremul nordvest al aceştei provincii, sînt însemnate în tabula peutingeriana pe o linie orizontală dela vest spre est, iar la nordul aceştei linii orizontale, la marginea foii, sînt însemnate pe o linie orizontală, începînd dela vest spre est, Venadi, Sarmatae, Blastarni, Dac(i) Petoporiani, şi imediat dedesuptul acestui şirag de numiri sînt însemnaţi nişte munţi, al căror nume, Alpes Bastarnice, se află scris pe aceiaş linie cu Venadi, Sarmatae, Blastarni, Dac(i) Petoporiani. Ce concluzie poate trage cineva dintr-o asemenea însemnare asupra poziţiei reale pe care vor fi avut-o Venadii? Că erau aşezaţi în Dacia între Aquae şi Carpaţi? De fel! Alt ceva nu se poate bănui decît că Venadii erau aşezaţi undeva la nordul Daciei, şi anume la nord de liniea munţilor Carpaţi. Pe de altă parte, între cursul de jos al Dunării şi între primul rîu care se varsă la răsărit de Dunăre în marea neagră, rîu care nu poate fi altul decît Nistrul şi este însemnat pe hartă ca curgînd din Alpii bastarnici aproape paralel cu Dunărea, sînt însemnate popoarele următoare, începînd dela vest spre est: Piti, Gaete vagae, Venedi. Se poate conchide de aici că Venedii erau aşezaţi la gurile Dunării? De fel! Alt ceva nu se poate bănui decît că Venedii erau aşezaţi undeva între Dunăre şi Nistru.—d) In special pentru faptul că Slavii au început să treacă Dunărea şi să se stabilească în Moesia cel mai tîrziŭ la finele secolului IV Niederle găseşte probele următoare: α) (dar aceasta nu e probă, ci numai o presupunere!) „Slavii au trebuit [?] să participe la invaziile Goţilor, Bastarnilor şi altor Germani, apoi ale Hunilor. Cînd Goţii împinşi de Huni au trecut Dunărea, ca să se stabilească în împărăţiea bizantină, şi Slavii trebue să fi fost tîrîţi înpreună cu dînşii peste Dunăre.” β) „Dar tocmai, ca o confirmare a aceştei presupuneri, într-o geografie armenească, o prelucrare a geografiei lui Ptolemeu, atribuită lui Moïse de Khorene († 487), păstrată

într-o redacţie din al V orĭ din al VII secol, se spune că Goţiĭ, venind dela nord, au împins peste Dunăre 25 de neamurĭ slave, care fusese înainte de dînşiĭ în Dacia, în urma căreĭ înprejurărĭ Slaviĭ s-au stabilit în Thracia, Macedonia, Achaia şi Dalmatia.[9] Despre această geografie au maĭ vorbit Jung, Roemer und Romanen in den Donauländern, pag. 324; C. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters I, pag. 29; C. Jireček, Geschichte der Serben I, pag. 102, care pune redacţiea geografieĭ între aniĭ 670-680 *).— Asupra Slavilor spune C. Jireček Geschichte der Serben I pag. 69, 70, 81, 87, 89, 100, 102, şi Die Romanen in den Städten Dalmatiens I pag. 33 următoarele: „In a doua jumătate a secoluluĭ V Slaviĭ ocupase deja, probabil, la spatele Gepizilor, Transilvania **), în

*) Ştirile despre Slavi ale geografuluĭ armean le raportează Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 229-231, la Gepizii de sub stăpînirea Avarilor, care ar fi alungat în a doua jumătate a secoluluĭ VII pe Slavĭ din Dacia. In realitate ştirea geografuluĭ armean este vagă. Diculescu o reproduce în traducerea germană a lui J. Marquart: „Nach der nördlichen Seite aber ist das grosse Land Dakia, in welchem die Slawen wohnen, 25 Stämme bildend, an deren Stelle die Goten im Kampfe eindrangen, gekommen von der Insel Skandia, welche genannt wird Emios der Germanen. Aber die Slawen überschritten den Donaufluss und nahmen ein anderes Land in Thrakia und Makedonia ein und gingen hinüber nach Achaia und Dalmatia.“ Partea din urmă a ştiriĭ priveşte sigur invaziea cea mare a Slavilor în peninsula balcanică din veacul VII, în care vreme Gepizii se aflau în Dacia sub stăpînirea Avarilor, dar cu niciun preţ nu se poate conchide dintr-însa că pe atunci ar fi alungat Gepiziĭ niscaĭ Slavi din Dacia. Partea întîia a ştirii priveşte începutul năvăliriĭ Goţilor în Dacia (a doua jumătate a secoluluĭ III) şi pe nişte Slavĭ care ori trăiau deja pe atuncĭ în Dacia (căcĭ *wohnen, trăesc* poate fi un *prezent* reprodus exact după vreun izvor grecesc din veacul III), orĭ trăiaŭ în Dacia prin veacul V (căcĭ *wohnen, trăesc* poate fi un prezent reprodus exact din prima redacţie a geografieĭ armeneşti, care primă redacţie este probabil acea a luĭ Moise de Khorene), ori trăiau în Dacia în secolul VII (căcĭ *wohnen, trăesc* poate fi un *prezent* datorit ultimuluĭ redactor al Geografieĭ armeneştĭ). In orice caz, dacă te iai după ştirea cea vagă a geografuluĭ armean, tot maĭ degrabă te poţĭ gîndi că vor fi existat Slavĭ în Dacia înainte de năvălirea Goţilor, decît că ar fi alungat Gepiziĭ pe Slavĭ din Dacia în veacul al şeptelea.

**) După Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 77-78, 220-221, 228 „nu este exactă părerea luĭ C. Jireček că în a doua jumătate a secoluluĭ V Slaviĭ ocupase deja Transilvania în spatele

a căreĭ nomenclatură topografică aŭ lăsat aşa de multe urme. De acolo şi din Moldova aŭ început să pătrundă la Dunărea de jos, unde ajunsese deja pe vremea cînd Ostrogoţiĭ aŭ plecat spre Italia. Trecătorile Slavilor pe vremea luĭ Iustinian erau pela Silistra, Vidin şi în domeniul Gepizilor, care pe atuncĭ trăĭau pelîngă Singidunum şi Sir-

---

Gepizilor, deoarece Jordanis iĭ mărturiseşte pentru timpul săŭ (mijlocul secoluluı VI) pe Gepizĭ în Dacia traĭană, ĭar din seculele V şi VI se găsesc tezaure şi morminte în Transilvania care sînt sigur de origine germană. Slaviĭ aŭ pătruns în Transilvania şi Oltenia întîıaş dată în a doŭa jumătate a secoluluĭ VI înpreună cu Avariĭ, ca supuşĭ aĭ acestora, cu care aŭ şi participat foarte probabil la luptele contra Gepizilor. Aceasta se probează prin numele de localităţĭ slave şi prin resturile arheologice slave din Dacia, care aceste din urmă (arderea cadavrelor şi vase cu ornamentaţie slavă) sînt de acelaş soiu cu resturile arheologice slave din secolul VI care se găsesc în Volinia. După treĭ generaţiı Slaviĭ aŭ părăsit Dacia [alungaţĭ de Gepizĭ, vezĭ nota precedentă].[9]— In anexa 17 dela pag. 253 autorul spune că după maı matură cercetare a ajuns la concluziea că acele resturı arheologice presupuse de dînsul slave sînt maĭ vechĭ decît veacul VI şi provin dela Vandalı. Va să zică resturĭ arheologice slave nu sînt de fel. Cu toate acestea Slavı trebue să fi fost prin Dacia, şi încă mulţı tare şi foarte de demult, pentrucă altfel, cum singur Diculescu recunoaşte (după nenumăraţĭ alţiĭ care aŭ recunoscut acelaş lucru), nu s-ar putea explica mulţimea de numirĭ topice slave, pe care Romîniı *le-au primit* dela Slavĭ şi le-au păstrat până astăzı. Resturile arheologice probează numaı pozitiv, dar nu şi negativ. Vreau să zic că, dacă se găsesc resturĭ arheologice gepide în Dacia din seculele V şi VI, aceasta probează sigur că erau Gepizı în Dacia în seculele acelea; dacă însă nu se găsesc resturı arheologice slave din seculele V şi VI (orĭ şi din seculele III, IV, VII etc.), aceasta nu probează de fel că n-ar fi fost Slavı în Dacia pe vremurile acelea. Resturile arheologice atîrnă dela întîmplare. Cît despre timpul cel scurt, de treĭ generaţiĭ numaı, cît ar fi stat Slaviĭ în Dacia, el se potriveşte foarte puţin cu mulţimea şi importanţa numirilor topice provenite dela Slavı. După Diculescu Gepiziĭ aŭ stat în mare număr şi în strînsă prietenie cu Romîniĭ timp de şese secule în Dacia, şi cu toate acestea în nomenclatura topică actuală din Dacia nu există gepid maĭ nimic (Vezı § 273 nota a doŭa); ĭar Slaviĭ aŭ stat numaĭ treĭ generaţiĭ, şi în duşmănie cu Gepiziı şi cu Romîniĭ (Die Gepiden I, pag. 228: „Slaviĭ aŭ venit ca duşmanĭ şi ca duşmanı aŭ fost nevoiţĭ după treı generaţiĭ să părăsească ţara“), şi cu toate acestea aŭ botezat cu nume slave nenumărate locurĭ (unele dintre cele maĭ importante, ca Bălgrad, Zlatna, etc.) şi aŭ transmis acele nume duşmanilor Romînı, care le-aŭ păstrat până astăzı! Este cu putinţă una ca aceasta?

mium. Pe vremea împăratuluĭ Mauricios (582-602) principalele localitățĭ slave de a stînga Dunăriĭ eraŭ în fața cetăților de graniță Durostorum, Novae (Şviştov), Securisca (lîngă Nicopol), Asemus (la gura rîuluĭ Osem), Palatiolum (la gura rîuluĭ Isker). Valahia de astăzĭ se numia Slavinia. Despre invaziunile Slavilor peste Dunăre este întîiŭ vorba supt împăratul Iustin I (518-527). Pela 584 aŭ atăcat întîiaş dată Slaviĭ Salonicul în ziŭa de Sf. Dimitrie. La 586 (nu 597) Slaviĭ atacă ïarăş Salonicul. Pe vremea timpurilor furtunoase ale luĭ Phocas şi Heraclios s-aŭ aşezat Slaviĭ temeĭnic la sudul Dunăriĭ. Aşezarea a fost complectă la sfîrşitul secoluluĭ VII; după aceïa aŭ maĭ avut loc numaĭ oarecare strămutărĭ. Maĭ întîiŭ aŭ fost ocupate locurile dintre Dunăre şi Balcanĭ, unde Theophanes şi Nicephoros Patriarcha pela 679 vorbesc de 7 triburĭ slave (γενεαί), fără îndoĭală venite din Valahia. Thracia a rezistat, numaĭ tribul Smolenilor s-a stabilit acolo, în Rhodope. Alt torent slav s-a revărsat peste Moesia Superior şi Dacia Ripensis în Macedonia, Hellas, până în Laconia. Din Macedonia un curent a plecat spre vest în Albania de mijloc. Maĭ puternice curente s-aŭ revărsat în Dalmatia pe vechile căĭ romane dela Naissus la Lissus şi dela Sirmium la Salona şi Narona. Din Pannonia în sfîrşit s-aŭ răspîndit dealungul Saveĭ şi Draveĭ până la izvoarele acestora. Dacia însă s-a golit de Slavĭ şi cîțĭ aŭ maĭ rămas acolo s-aŭ contopit cu Romîniĭ. Intensitatea colonizațieĭ slave se cunoaşte după toponimie. Cele maĭ multe numirĭ antice s-aŭ păstrat pe coaste de jur înprejurul peninsuleĭ, dela Thracia până la Quarnero. Cele maĭ puține nume slave s-aŭ născut în Thracia răsăriteană şi în Albania de nord. Cele maĭ marĭ schimbărĭ le-aŭ suferit Moesia Superior, Macedonia interioară şi Dalmatia continentală. In Moesia Superior nu s-a păstrat un singur nume roman. Acest fapt e bătător la ochĭ în comparație cu provinciile învecinate Dacia mediterranea şi Dardania, unde s-aŭ păstrat până astăzĭ cîteva numirĭ: Naissus (Niş), Serdica (în veacul de mijloc Srĭădeț), Scupi (Skopje), Ulpiana (Lipljan). Un singur izvor contemporan pomeneşte de întinderea aceşteĭ colonizațiĭ slave: o geografie armenească, compilată pela 670-680, atribuită altă dată luĭ Moses de Khorene. Ea poveşteşte că în Dacia aŭ locuit altă dată 25 popoare slave, maĭ tîrziŭ «s-aŭ dus Slaviĭ peste Dunăre, aŭ căpătat alte lo-

curĭ în Thracia, Macedonia şi aŭ pătruns pănă în Achaia şi Dalmatia.» Decĭ Slaviĭ, care s-aŭ stabilit în peninsulă, eraŭ aceĭaş care maĭ înainte vreme, dela Iustinian pănă la Mauricius, trăĭaŭ în Romînia, Transilvania şi părţile învecinate ale Ungarieĭ."

Cum că Slaviĭ eraŭ aşezaţĭ în mare număr în peninsula balcanică la începutul seculuĭ VI, ba şi maĭ înainte, cred eŭ că se poate proba prin următoarele fapte. a) Cartea luĭ Procopios despre clădirĭ, Περὶ κτισμάτων, a fost sfîrşită de scris la anul 558 (Krumbacher Geschichte der byzantinischen Litteratur pag. 42). Se poate spune, decĭ, că faptele despre care se vorbeşte în ea existaŭ pela 550. Intre localităţile din Epirus Nova (=„Provinciea dela Dyrrhachium" C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 15) este însă însemnată una Streden (orĭ maĭ degrabă Stredin, căcĭ η s-a pronunţat ca *i* încă din al II secol p. Chr., ĭar scrierea cu -ην a fost la Procopios numaĭ o grecizare, o adaptare la cuvintele greceştĭ terminate în -ην), Στρέδην, Περὶ κτισμάτων IV, 4, ed. Bonn pag. 278. Acest cuvînt nu poate fi însă decît vechĭul bulgar strѣdina medium, strѣdînĭ medius. Pentru felĭul numiriĭ compară romîn Mijloc, sat în judeţul Vîlcea, Frunzescu Dicţionar topografic Bucureştĭ 1872. După regiunea depe lîngă oraşul Sardica = Serdica, Sofia Procopios înşiră localităţile din ţara Laveţo, ἐν τῇ Λαβετζῷ χώρᾳ (β pe timpul luĭ Procopios se pronunţa *v*), IV, 4, ed. Bonn pag. 282. Această ţară Laveţo nu poate fi alt ceva decît ţara Lovča, regiunea depe lîngă actualul oraş Lovča din Bulgaria vestică de dincoace de Balcanĭ. Iar Lovča este un cuvînt slav, vechĭŭ bulgar lovъ venatio, lovĭţĭ venator, lovĭčiĭ venator, lovĭčĭ venatorum. Maĭ apropiat de stîlcitura greacă este celălalt nume al oraşuluĭ bulgăresc Lovča, Lovaţ (căcĭ aşă văd scris, de pildă, pe harta luĭ Flemming: Lowtscha Lowatz), sîrb lòvaţ vînător, neobulgar loveţ vînător. Pentru ca o regiune întreagă să poarte pela 550 un nume slav, trebue ca Slaviĭ să fi ocupat regiunea aceĭa macar cu 50 de anĭ maĭ înainte, pe de o parte, ĭar pe de alta trebue să fi fost foarte numeroşĭ pela 550 în acea regiune. *) b) Din

*) Slave sînt poate şi numirile de localităţı Πετρίζην (Petritsen) din Dardania, Procopios De aedificiis IV, 4, pag. ed. Bonn 281 > vsl. petru pıatră + sufixul deminutival vsl. -iţa; Μιλλάρεκα (Millareca) din nordvestul Thracieĭ, orĭ din regiunea oraşuluı Naissus, Procopios De aedificiis IV, 4, pag. ed. Bonn 284 = vsl.

Studenița, treĭ ceasurĭ spre mĭazănoapte de Ipek, sînt publicate în C. I. L. III două inscripțiĭ funerare cu numele Blazziza, Milizza, Vulcassinus (8292: D M Vels Sadragita mag dom vix an XXXII et su fil Blazziza vix...; 8294: D M Milizza Bossina vixit annis XXII... Ulpius Vulcassinus vix ann XXX). Acestea sînt nume slave. Maĭ întîĭŭ însă o observație. Pentru a scrie cuvinte străine în care apăreaŭ sunete neobișnuite limbiĭ latineștĭ lapidariĭ eraŭ în încurcătură mare. Atuncĭ cînd aveaŭ a face cu sunete noŭ produse în cuvintele latineștĭ înseș, ca de pildă cu *ts* provenit dintr-un maĭ vechĭŭ *c*, lucrul nu prezenta nicĭo greutate: se scriea maĭ departe *c* și se pronunța *ts*, după cum toată lumea era obișnuită. Dar ce puteaŭ face eĭ cu niscaĭ *ts*, *š*, *ž*, *tš*, *dž* din cuvinte străine? Mijlocul obișnuit la care recurgeaŭ era acel al reduplicărilor. Pentru aceĭa apar în inscripțiĭ cuvinte bucșite (să mi se erte vorba) de reduplicărĭ, ca de pildă *Virssucciussus* C. I. L. III 3256 (Viršukĭušu?). Cîteodată recurgeaŭ la litere greceștĭ, ca de pildă cînd scriaŭ pe *s* inițial din Suc(idavensis) și din Siamaus (numele unuĭ vicus) cu Σ: Σuc(idavensis), Pârvan Știrĭ nouă din Dacia Malvensis pag. 23, Σiamao (abl.) C. I. L. III 14413 (Pârvan locul citat și în Buletinul comisiuniĭ monumentelor istorice anul IV pag. 8 presupune că pronunțarea va fi fost *š*). Altă dată inventaŭ litere nouă, ca de pildă ꟷ în Boꟷoni C. I. L. III 13860, Posaulꟷonis, ꟷaci C. I. L. III 13866, pentru a reprezenta pe *ĭ* consonant, ꞇ în Briꞇidia C. I. L. III 8302 pentru a reprezenta poate pe *ts* (Briꞇidia e un nume de localitate și nota editoruluĭ compară Bricize din Itinerarium Antonini). Blazziza, Milizza, Vulcassinus reprezentaŭ foarte probabil pronunțările Blažitsa, Militsa, Vulcašinus (Să se observe, pentru dubla valoare a luĭ zz=*ž*, ts, că alt lapidar a scris inscripțiea cu Blazziza și altul pe cea cu Milizza). Blažitsa însă se poate interpreta ca un deminutiv prin sufixul masculin -ĭțĭ din Blažo (sîrbul Blážo,

---

mila rěka, rîul frumos (dacă admitem că vsl. milu căpătase încă depe atuncı ınțelesul bulgaruluı milu, gentil, gracieux, joli).— Asupra unor asemenea numirı slave au atras atențiea și alții. Astfel de „Milareka, Streden" pomenește în mod neprecis Schafarik, Slavische Altertümer, I, 61; că despre „Mila reka" a fost vorbă, spune C. Jireček, Geschichte der Bulgaren, 68. Că și actualul Lovča-Lovaț va fi fost de careva pus în legătură cu Lavețo al luı Procopius, este posibil.

el însuş un deminutiv din Blagomir). Sufixul -ĭţĭ sună astăzĭ în limba sîrbă -aţ şi în cea bulgară -eţ, dar pe vremea cînd a fost pusă inscripţiea ĭ (ь) din el avea valoarea sa din limba primitivă slavă, anume acea de *i* deschis scurt. In caz cînd Blazziza era o fimee, cuvîntul se poate interpreta ca un deminutiv prin sufixul feminin -iţa din adĭectivul blaga, bună, Blažitsa ar fi un analog slav al latinesculuĭ Bonita (C. I. L. III 2248, 7482, 11698). Militsa se poate interpreta ca un deminutiv prin sufixul masculin -ĭţĭ din Milo (sîrbul Mílo, scurtare din Milosav). In caz cînd Militsa era o fimee, avem a face cu actualul sîrb Mìlitsa, deminutiv din Míla, care el însuş e o scurtare din Milosava. Vulcašinus este sîrbul Vukàšin, care pe vremea aceĭa nu perduse pe *l* din radicalul vulk-, vechĭŭ bulgar vlŭkŭ lupus. Slavul Vukašin Vulcašin este analogul latinesculuĭ Lupicinus C. I. L. III 3767, 10681 (Lupicina se numĭa soţiea împăratuluĭ Iustinus I, Procopios Historia arcana VI, ed. Bonn pag. 45; Lupicinus se numĭa un general roman, vezĭ acest paragraf la N° 9 supt aniĭ 376). Din ce timp sînt aceste inscripţiĭ, în care apar numele, după părerea mea slave, Blazziza, Milizza, Vulcassinus? Inscripţiea 8292, dacă vorbele mag dom se interpretează ca magister vici domaviani, după cum crede că se pot interpreta editorul, este anterioară timpuluĭ luĭ Severus Alexander (222-235), deoarece inscripţiile C. I. L. III 8359, 8360 sînt dedicate aceluĭ împărat de ordo municipii domaviani: inscripţiea 8292 a fost pusă pe vremea cînd municipium domavianum era încă un vicus, înainte de aniĭ 222-235. Va să zică înainte de aniĭ 222-235 un Slav a fost primar într-un sat important din Dalmatia nordestică, sat care după aceĭa a devenit municipium! Dar interpretarea vorbelor mag dom ca magister vici domaviani este problematică. Ceĭa ce-ĭ sigur este că iscripţiile în chestiune nu pot fi decît cel mult de aceĭaş vrîstă cu cele maĭ noŭ datate din inscripţiile Dalmatieĭ continentale, adecă din a doŭa jumătate a seculuĭ IV. De altfel chipul redacţieĭ lor este cel maĭ bun posibil, prin nimic în formular orĭ în limbă nu se tradează vreo divergenţă faţă cu tipul clasic al inscripţiilor, după cum se întîmplă cu inscripţiile din Salona din secolul V. Apoĭ o probă de vechimea lor este însuş

faptul că sînt păgîne (Nicĭo inscripţie funerară păgînă nu există în Dalmatia din secolul V orĭ VI). *)

Cum că în a doŭa jumătate a secoluluĭ IV Slaviĭ eraŭ aşezaţĭ la Dunăre (cel puţin de a stînga rîuluĭ), este probă mărturiea contemporanuluĭ Caesarius de Nazianz (a trăit şi a scris în a doŭa jumătate a secoluluĭ IV),**) după care Slaviĭ aşezaţĭ la Dunăre chĭar purtaŭ numele special de Dunărenĭ, Δανούβιοι. La Müllenhoff, Donau, Dunavъ, Dunaj, în Archiv für slavische Philologie I, anul 1875, pag. 290 sqq.: „Sclaveniĭ (Σκλαβηνοί), aşa numiţiĭ Danuvii, uniĭa mînîncă păn şi ţîţele fimeilor, pentrucă-s pline de lapte, şi pe sugacĭ îĭ omoară cu pĭetrele, ca pe şoarecĭ, ĭar alţiĭ din contra nicĭ mîncările obişnuite de carne nu vor să mînînce; uniĭa trăesc de capul lor, în anarhie, şi pe şefiĭ lor vremelnicĭ îĭ omoară într-una, orĭ în vremea meseĭ, orĭ cînd sînt pe drum, mînîncă vulpĭ, mîţe sălbatice, şi alte fĭare, şi urlă ca lupiĭ cînd se strigă uniĭ pe alţiĭ, ĭar alţiĭ din contra sînt cumpătaţĭ la mîncare şi sînt supuşĭ şi plecaţĭ orĭcuĭ.“ Asupra acestor contraste din vieaţa Slavilor dela Dunăre compară cele spuse de Ephoros asupra Scythilor la Strabon VII, 3, $_9$, vezĭ § 51 Nota S 140.

§ 83. B. In afară de aceste immigraţiunĭ de neamurĭ străine a avut loc un alt soĭŭ de immigraţie, anume de persoane care aparţineaŭ statuluĭ roman. Acest soĭŭ de immigraţie prezintă treĭ categoriĭ.

1. S-aŭ strămutat oamenĭ dintr-o provincie a Illyriculuĭ în alta. C. I. L. III 2086 Salonae (Dalmatia): Funerară a soţieĭ luĭ Aurelius Aquila, decurio al oraşuluĭ Potaissa (Dacia), negustor din provinciea Dacia.—2679 Tragu-

*) Este aşa de bătătoare la ochı concluziea pe care o trag eŭ din inscripţiile citate cu numele Blazziza, Milizza, Vulcassinus, încît e de abĭa de crezut să n-o maĭ fi tras şi alt careva înainte de mine, maĭ ales cînd atîţĭa slaviştĭ şı-aŭ frămîntat mintea cu aflarea de urme slave vechĭ în peninsula balcanică. Este posibil ca chĭar cel dintîĭu editor al lor să fi remarcat lucrul (Milojević, Putopis Stare Srbije, Belgrad, 1871, de unde le-a luat şi le-a republicat Evans în Archaeologia, London, vol. XLIX, 1, anul 1885, vezĭ nota editoruluı din C. I. L. III). Dar mijloacele mele de informaţie nu pot merge aşa de departe.

**) Autenticitatea acestuĭ scriitor nu-ĭ complect sigură, dar e foarte probabilă. Pentru informaţiı asupra luĭ vezĭ Fabricii Bibliotheca graeca, editio nova (quarta), Hamburg, 1790-1809.

rium (Dalmatia): Funerară a luĭ Aurelius Longinianus, decurio al orașuluĭ Drobeta (Dacia).—2866 Nedinum (Dalmatia): Funerară a luĭ Cocceius Umbrianus, decurio, augur și pontifex al orașuluĭ Porolissum (Dacia).—9962 Nedinum (Dalmatia): Funerară a unuĭ barbat de loc din Siscia (Pannonia Superior).—864 Napoca (Dacia): Dedicatoare a luĭ Aurelius Umbrianus, decurio al orașuluĭ Napoca, de loc din Vindobona (Pannonia Superior).—1108 Apulum (Dacia): Dedicatoare din partea luĭ Aurelius Bassinus, decurio al orașuluĭ Aequum (Dalmatia).—1223 Apulum (Dacia): Funerară a fimeiĭ Sertoria de loc din Aequum (Dalmatia).—1322 Ampelum (Dacia): Funerară a luĭ T. Aurelius de loc din Splonum (Dalmatia).—1323 Ampelum (Dacia): Funerară a luĭ P. Celsenius Constans, care fusese întîiŭ decurio în orașul Aequum (Dalmatia) și apoĭ la Sarmizegethusa (Dacia).—3424 Aquincum (Pannonia Inferior): Dedicatoare din partea locuitorilor originarĭ din provinciea Raetia.—13379 și pag. 2328 [21] Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ Dac Scorilus.—La Alburnus Maior și în satele de prin prejur (Dacia) se stabilise o întreagă colonie de Pirustae, astfel că Alburnus Maior se numĭa Vicus Pirustarum. C. I. L. III pag. 213, 921.

2. Aŭ venit oamenĭ din diferite alte provinciĭ ale imperĭuluĭ. C. I. L. III 2127 [a] Salonae (Dalmatia): Funerară a luĭ Q. Publicius Aemilianus, rhetor, de națiune Afer (din provinciea Africa).—2937 Iadera (Dalmatia): Funerară a luĭ C. Modius de loc din Verona (Italia).—6380 Salonae (Dalmatia): Funerară a luĭ Ulpius Andronicus, născut în Phrygia și care după multe călătoriĭ s-a stabilit în Dalmatia.—8825 Salonae (Dalmatia): Funerară a luĭ Crinitus, gladiator, de națiune Afer (provinciea Africa).—8836 Salonae (Dalmatia): Funerară a luĭ Sossius Successus, iure peritus, de loc din Ravenna (Italia).—14894 Salonae (Dalmatia): Funerară a feteĭ Eusebia de loc din satul Apsona din regiunea Antiochieĭ Syrieĭ.—14933 Gardun (Dalmatia): Funerară a luĭ M. Percennius de loc din Philippi (Macedonia).—8213 Scupi (Moesia Superior): Funerară a luĭ L. Cornelius de loc din Methymna (Lesbos).—757 Novae (Moesia Inferior): Funerară a luĭ L. Metilius Iustus de loc din Ticinum (Gallia Cisalpina).—6203 Troesmis (Moesia Inferior): Funerară a luĭ T. Rascanius Fortunatus, medic, de loc din

Faventia (Gallia Cispadana).—7460 Burumli (Moesia Inferior): Funerară a luĭ C. Iulius Bassus de loc din Massaca (Cappadocia).—12489 Kucĭucchĭoĭ (Moesia Inferior): Funerară a luĭ L. Pompeius Valens de loc din Ancyra (Galatia), stabilit în Istrus, unde făcuse maĭ multe clădirĭ de utilitate publică.—859 Napoca (Dacia): Dedicatoare luĭ Jupiter Erusenus din partea luĭ Aurelius Alexander. Erusenus=Erizenus, dela Eriza, oraş în Caria. Este de admis că n-ar fi venit nimăruĭ în minte să facă dedicaţiĭ luĭ Jupiter dela Eriza, dacă nu vor fi fost macar cîţĭva Carienĭ în Dacia.—860 Napoca (Dacia): Dedicatoare luĭ Jupiter Tavianus (dela Tavia, oraş în Galatia) din partea Galatilor care trăĭaŭ în oraşul Napoca.—870 Napoca (Dacia): O listă de Asianĭ (Prin Asiani se înţelegeaŭ Thyniĭ şi Bithyniĭ din Asia. Vezĭ § 48 N H 20).—1021, 1022 Apulum (Dacia): Dedicatoare zeuluĭ Glycon din partea luĭ M. Antonius Onesas şi M'. Aurelius Theodotus. „Acest zeŭ se găseşte pe monedele dela Abonitichos din Paphlagonia bătute pe vremea împăraţilor M. Aurelius şi L. Verus, şi despre el vorbeşte Lucianus în Pseudomantis.“ Nota editoruluĭ. Este de admis că trebue să fi trăit prin Dacia oamenĭ din partea loculuĭ.—1033 Apulum (Dacia): Dedicatoare luĭ Jupiter Bussumarus. Bussumarus e cuvînt celt, Jupiter Bussumarus trebue să fi fost un zeŭ celt şi adoraţiea luĭ presupune existenţa macar a unor Celţĭ, în special Gallĭ, pe teritorĭul Dacieĭ.—1108 Apulum (Dacia): Dedicatoare zeuluĭ Sol Hierobolus=Ἰαρίβωλος din inscripţiĭ greceştĭ dela Palmyra, Ἱεροβάαλ numele luĭ Gedeon. Adorarea acestuĭ zeŭ presupune existenţa macar a unor Semiţĭ (Syrienĭ) în Dacia.—1222 Apulum (Dacia): Funerară a fimeiĭ Isidora de loc din Asia.—1301[a] Ampelum (Dacia): Dedicatoare luĭ Jupiter al Commagenilor din partea luĭ Matrinus Matrianus, preotul luĭ Jupiter Dolichenus. Doliche era un oraş al Commageneĭ, părţiĭ de nord a Syrieĭ. Trebue să fi fost în Dacia macar cîţĭva oamenĭ din partea loculuĭ.—1301[b] Ampelum (Dacia): Dedicatoare luĭ Jupiter Dolichenus, zeul Commagenilor, din partea luĭ Aurelius Marinus, Addebar Semei şi Oceanus Socratis, preoţiĭ zeuluĭ. Vezĭ observaţiea dela numărul precedent.—1324 Ampelum (Dacia): Funerară a luĭ Asclepius şi Asclepia de loc din Bithynia.—1394 Al-Gyógy (Dacia): Dedicatoare din partea collegĭuluĭ Galatilor.—1431 Sarmizegethusa (Dacia): Dedicatoare luĭ

Jupiter Dolichenus. Vezĭ observaţiea dela 1301 ª.—7680 Potaissa (Dacia): Dedicatoare luĭ Jupiter Balmarcodes. Acest Jupiter se maĭ găseşte în inscripţiile C. I. L. III 155, 159, 6673, 6677, 6678, 12098, toate dela Deir-el-Kal'a lîngă Beirut (coasta Syrieĭ). Trebue să fi fost în Dacia macar cîţiva oamenĭ depe acolo.—7728 Dorstadt (Dacia): Dedicatoare din partea luĭ P. Aelius Artemidorus de loc din Macedonia, ales preot de Palmyreni.—7761 Apulum (Dacia): Dedicatoare din partea luĭ Aurelius Alexander şi Aurelius Flaus, negustorĭ syrienĭ.—7915 Sarmizegethusa (Dacia): Dedicatoare din partea luĭ Gaius Gaianus şi Proculus Apollofanes, negustorĭ syrienĭ.—7954 Sarmizegethusa (Dacia): P. Aelius Theimes, duumviralis al oraşuluĭ Sarmizegethusa, a zidit din temelie un templu zeilor părinteştĭ Malagbel şi Bebellahamon şi Benefal şi Manavat. Aceştĭ zeĭ, după nota editoruluĭ, eraŭ zeĭ dela Palmyra şi dedicatorul era sigur un Palmyren. Pentru Palmyreniĭ stabiliţĭ în Dacia vezĭ şi maĭ sus N⁰ 7728. Inscripţiea de faţă ne arată că eĭ ajungeaŭ până la cele maĭ înalte demnitățĭ municipale, chĭar în capitala ţăriĭ.—7997 Tibiscum (Dacia): Dedicatoare luĭ Jupiter Dolichenus. Vezĭ observaţiea dela 1301ª.—14215[15] Apulum (Dacia): Dedicatoare luĭ Jupiter Bussumarius. Vezĭ observaţiea dela 1033.—3343 Sár-Pentele (Pannonia Inferior): Dedicatoare luĭ Jupiter Dolichenus din partea preoţilor întregiĭ provinciĭ pentru sănătatea împăraţilor. Vezĭ observaţiea dela 1301ª. Mulţĭ Syrienĭ trebue să fi trăit în Pannonia Inferior, pentru ca un zeŭ naţional al lor să ajungă la aşa grad de importanţă, încît toţĭ preoţiĭ provincieĭ să-ĭ înalţe rugăcĭunĭ pentru sănătatea împăraţilor. Motivul însă pentru care tocmaĭ luĭ Jupiter al Commagenilor s-aŭ adresat cu rugăcĭunĭ preoţiĭ provincieĭ poate să fi fost şi acela că împăraţiĭ purtaŭ pe atuncĭ războĭŭ prin Syria, ceĭa ce ne-ar face să credem că inscripţiea a fost pusă pe vremea expediţieĭ luĭ L. Verus (p. Chr. 161-169) contra Parţilor, cînd acest împărat a stat maĭ mult în Antiochia Syrieĭ, ĭar războĭul l-aŭ purtat generaliĭ luĭ (Eutropius VIII, 10).—3490 Aquincum (Pannonia Inferior): Dedicatoare din partea unuĭ Syrian de loc din regiunea Dolica (depe lîngă oraşul Doliche, vezĭ observaţiea dela 1301ª).—3576 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ Francus.—3688 Loc nehotărît al provincieĭ Pannonia Inferior: Funerară a E-

vreïceï Septima Maria (D M Septimae Mariae Iudeae).—10300 Annamatia (Pannonia Inferior): Funerară a luï Sextius Iuventius Primitivus de loc din Aquileia (Italia).—10417 Aquincum (Pannonia Inferior): Dedicatoare a luï T. Flavius Romanus de loc din Roma.—10430 Aquincum (Pannonia Inferior): Dedicatoare luï Jupiter, Junoneï, luï Neptun şi luï Mars din partea luï L. Valerius Italus pentru collegiul negustorilor.—10540 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a luï L. Aurelius Fortunatus de naţiune Cappadox.—10551 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a luï C. Iulius Euritus de loc din Alexandria.—10611 Loc nehotărît al provincieï Pannonia Inferior: Funerară a unor Evreï.—14349[1] Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a luï L. Carisius de loc din Aretium (Italia). *)

*) Immigraţiea de persoane civile a avut loc în răsăritul romanizat al Europeï din iniţiativă privată. In special colonizărï cu persoane italice orï cu veteranï organizate de stat, ca acele care aŭ avut loc pentru Spania, Gallia, Britannia, Noricum, Asia mică, Syria, Palaestina, provinciea Africa, Numidia, Mauritania, şi chïar pentru peninsula balcanică în partea eï grecească (Grecia propriu zisă: Corinthus, Dyme, Patrae) şi grecizată (Epir: Buthrotum; Macedonia: Dyrrhachium, Philippi, Byllis, Dium, Pella, Cassandrea; Thracia: Apri, Deultum), vezï Mommsen Roemische Geschichte V, 61, 81, 161, 180, 181, 301, 305, 310, 451, 544, 634, 647, 648, 237, 238, 270, 184, 276, 281, asemenea colonizărï n-aŭ avut fiinţă pentru provinciile Dalmatia, ambele Pannoniï, ambele Moesiï şi Dacia. Aceïa ce spune Eutropius VIII, 6 (Vezï § 90) despre Traian, că „a strămutat în Dacia nenumărată mulţime de oamenï din toată lumea romană, ca să lucreze pămîntul şi să formeze oraşe", trebue înţeles în felïul acela că împăratul a facilitat numaï şi a încurajat iniţiativa privată. In ce priveşte notiţa luï Constantin Porphyrogennetus, De administrando imperio, cap XXIX, că „împăratuluï Diocletian ï-a plăcut foarte mult ţara Dalmatieï, pentru aceïa a adus şi oamenï dela Roma cu familiile lor şi ï-a aşezat în ţara Dalmatieï, care s-aŭ numit Romanï, fiindcă aŭ fost aduşï dela Roma, şi poartă şi până astăzï acest nume," este evident că Constantin, care din populaţiea romană a peninsuleï balcanice cunoştea numaï pe Dalmaţï, pentrucă Romîniï, ceï înglobaţï pe acea vreme în imperïul bulgăresc, i se sustrăgeau viderilor, şï-a închipuit prin proprie combinaţie că pe aceï Romanï din Dalmatia trebue să-ï fi adus dela Roma Diocletian, acel împărat despre care Constantin ştiïa că era de loc din Salona şi că-şï făcuse la Aspalathon nişte palate maï presus de închipuire (De thematibus, IX; De administrando imperio, cap. XXIX). Cu nicïun preţ nu se poate conchide din vorbele luï Constantin că

3. Aŭ venit militarĭ. In privința aceasta am de făcut doŭă observațiĭ prealabile. Cassius Dio LXXIV, 2 spune că înainte de Septimius Severus (193-211) militariĭ pretorianĭ se recrutaŭ numaĭ din legiunile din Italia, Hispania, Macedonia, Noricum, şi eraŭ din cauza aceasta maĭ omenoşĭ şi la chip şi la obiceĭurĭ, şi că Severus cel dintîĭŭ a hotărît ca lipsurile din cadrele pretoriane să fie împlute cu militarĭ din toate legiunile. Aceasta înseamnă că şi înainte de Septimius Severus şi cu atît maĭ mult după dînsul legiunile se recrutaŭ din provinciile înseş unde staționaŭ*). Foarte in-

---

Diocletian ar fi adus în Dalmatia niscaı coloniştı din Italia, ba încă din Roma!

Romanizarea răsărituluĭ Europeĭ este în primul loc opera legiunilor. Mommsen, Roemische Geschichte, V, 194-195: "Romanizarea Moesieĭ [superior şi inferior], maĭ mult încă decît acea a Dalmatieĭ şi Pannonieı, se datoreşte leginnilor, plecînd maı ales dela Singidunum şi Viminacium. In special Moesia Inferior înainte de începutul secoluluı II, cînd s-aŭ înființat lagărele legionare dela Novae, Durostorum şi Troesmis, a fost lăsată în starea de organizare socială anteromană, şi numaĭ după aceıa s-a romanizat prin legiunı." (Cu privire la *starea de organizare socială anteromană,* care a persistat să existe în Moesia Inferior sub stăpînirea romană, vezĭ cele spuse la § 27, prima notă). Ea se datoreşte apoı constrîngerıı din partea oficialitățıı romane. După cum, de pildă, Evreıı din părțile greceştĭ ale imperĭuluĭ eraŭ silițĭ de statul roman să adoapte limba grecească, tot astfel coloniĭ din părțile de limbă latină ale imperĭuluĭ erau silițĭ de statul roman să adoapte limba latină (Mommsen, Roemische Geschichte, V, 490).

Comunele cu organizație romană, municipiile adecă şi coloniile, depe teritorĭul romanizat al răsărituluĭ Europeĭ aŭ provenit în felĭul acela că statul a acordat această organizație unor comunitățĭ de cetățenı romanĭ deja existente. Statul a constatat adecă existența unor comunitățĭ de cetățenĭ romanı, pe care nu le provocase el direct prin trimeterea din oficıu a coloniştilor, şi lı-a acordat acestor comunitățĭ organizațiea comunală romană. Erau oarecum municipiĭ şi coloniĭ *titulare*. Mommsen, Roemische Geschichte, V, 646: „Dreptul municipal şi chıar cel colonial maĭ tîrziŭ [prin *maı tîrziu* înțelege Mommsen în mod neprecis timpul dela Traıan incluziv în jos] s-a acordat de regulă numaĭ în mod titular fără anumită trimetere de coloniştĭ."

*) Mommsen, Roemische Geschichte, V, 228: „Cu începere dela Hadrian elementul italic dispare din armată, cu excepție de ofițerı, şi în general fiecare legiune se recrutează în provinciea unde staționează."

structivă din punctul acesta de videre este inscripţiea C. I. L. III 14507 din Viminacium, dedicatoare a veteranilor legiuniĭ VII missi honesta missione la anul p. Chr. 195. Legiunea VII a staţionat în Dalmatia până la un timp nehotărît înainte de moartea luĭ Nero (p. Chr. 68), apoĭ în Moesia Superior, unde-şĭ avea reşedinţa (praetorium) la Viminacium, C. I. L. III pag. 280,264. Veteraniĭ eliberaţĭ din oştire la anul 195 eraŭ de loc din Pautalia, Sarmizegetusa, Ampelum, Sirmium, Ratiaria, Iadera, Scupi, Mursa, Salonae, Nicopolis, Trimontium (Philippopolis), Romula, Castra (=Viminacium), Thessalonica, Remesiana, Cap(idava)?, Pergamum, Heraclea (probabil a Macedonieĭ), Philippi, adecă din provinciile Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia, Pannonia Inferior, Macedonia, Thracia, Asia. După cum chĭar din această listă de veteranĭ se vede, cadrul recrutăriĭ era maĭ larg cu mult decît provinciile înseş unde staţionaŭ legiunile, şi acest lucru se va videa încă maĭ bine din discuţiea de maĭ la vale. In general însă se poate spune că legiunile se recrutaŭ din provinciile înseş unde staţionaŭ şi din provinciile învecinate; ĭar aproximativ, atuncĭ cînd aĭ a face cu un militar dintr-o legiune oarecare, a căruĭ loc de naştere orĭ naţionalitate nu se menţionează, se poate susţinea că acel militar aparţinea regiuniĭ şi naţionalităţiĭ unde staţiona legiunea.—In corpurile auxiliare de armată — alae, cohortes, numeri — militariĭ nu aparţineaŭ numaĭ decît toţĭ, ba nicĭ macar în mare parte, naţionalităţiĭ anunţate în titlul corpuluĭ, şi în numerus Palmurenorum, de pildă, militariĭ nu eraŭ numaĭ decît toţĭ, ba nicĭ macar în mare parte, de naţionalitate Palmureni. Acest lucru se vede clar din inscripţiea C. I. L. III 14214, cu ocaziea căreĭa editorul pag. 2316[50] face observaţiea următoare: „Originile auxiliariilor arată lămurit că deja pe vremea luĭ Traĭan numele corpuluĭ de oştire nu indica originea reală a militarilor dintr-însul, deoarece aceĭaş cohortă cuprindea Brittonĭ, Gallĭ, Germanĭ, Raetĭ, Noricĭ, Hispanĭ şi Africanĭ."

Legio I italica. A staţionat în Moesia Inferior cu praetorium la Novae, C. I. L. III pag. 992. C. I. L. III 8198 Scupi (Moesia Superior): Funerară a unuĭ veteran din legio I italica de loc din Lucus (Vocontiorum? Gallia Narbonensis).—6144 Rahovica (Moesia Inferior): Funerară a unuĭ veteran din legio I italica de loc din Nicopolis (Moesia

Inferior).—6185 Troesmis (Moesia Inferior): Funerară a unuĭ centurion care servise în legio III augusta, X gemina, I italica, de loc din Carthago (foarte probabil cea din Africa). —6223 Loc nehotărît al provincieĭ Moesia Inferior: Funerară a unuĭ primus pilus din legio I italica de loc din Bononia (cea din Italia după notiţa editoruluĭ dela indices).—6224 Loc nehotărît al provincieĭ Moesia Inferior: Dedicatoare a unuĭ primus pilus din legio I italica de loc din Horreum Margi (Moesia Superior).—7441 Novae (Moesia Inferior): Funerară a unuĭ militar din legio I italica de loc din Heraclea (Macedonieĭ după nota editoruluĭ).—12352 Oescus (Moesia Inferior): Funerară a unuĭ veteran din legio I italica de loc din Ariminum (Italia).—12409 Nedan (Moesia Inferior): Funerară a unuĭ veteran din legio I italica de loc din Stobi (Macedonia).—14491 Celeĭŭ (Dacia): Funerară a unuĭ veteran din legio I italica de loc din Aspendus (Pamphylia).

Legio I adiutrix. A staţionat cu începere dela Domitianus în Pannonia Superior cu praetorium la Brigetio, C. I. L. III pag. 482. C. I. L. III 13372 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ militar din legio I adiutrix de loc din Admedera (Syria).

Legio II adiutrix. A venit la un timp nehotărît în Pannonia Inferior şi a staţionat acolo maĭ multe secule, cu praetorium la Aquincum, C. I. L. III pag. 416. C. I. L. III 6186 Troesmis (Moesia Inferior): Funerară a unuĭ centurion care servise în legiunile X gemina, IV flavia, XII fulminata, III cyrenaica, X fretensis, II adiutrix, de loc din Laodicea Syrieĭ.—3301 Várdomb (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ militar din legio II adiutrix, de naţiune Syrian, de loc din Hemesa (Syria).—3529 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară pusă părinteluĭ săŭ P. Aelius Martialis, veteran al legiuniĭ II adiutrix, din partea fiuluĭ Aelius Aelianus, praefectus al pomeniteĭ legiunĭ, care s-a întors în patrie („regressus ad lares patrios").—3544 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ militar din legio II pia fidelis (=legio II adiutrix) de loc din Luceria (Italia). —3556 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ militar din legio II adiutrix de loc din Porolissum (Dacia). —3560 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ veteran din legio II adiutrix de loc din Mursa (Pannonia In-

ferior).—3563 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară pusă soţieĭ sale de un militar din legio II adiutrix de loc din Sirmium (Pannonia Inferior).—3565 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ evocatus din legio II adiutrix de loc din Taurini (Italia).—3567 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ militar din legio II adiutrix de loc din Vercellae (Italia).—3642 Pomáz (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ veteran din legio II adiutrix de loc din Agrippina (Köln, Germania Inferior).—3680 Loc nehotărît al provincieĭ Pannonia Inferior: Funerară a unuĭ veteran din legio II adiutrix de loc din Africa.—10315 Intercisa (Pannonia Inferior): Funerară a luĭ Malchias, militar din legio II adiutrix, fiŭ al luĭ Mocur, signifer în cohorta Hemesenilor. Foarte probabil de neam syrian.—10319 Duna-Vecse (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ militar din legio II adiutrix de loc din Ephesus (Asia).—10497 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ militar din legio II adiutrix de loc din Ancyra (Galatia).—10498 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ militar din legio II adiutrix de loc din Apollonia (Eraŭ maĭ multe Apollonii, în Grecia, Epir, Thracia, Macedonia, Cyrenaica, Pisidia, Bithynia).—10499 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ militar din legio II adiutrix de loc din Ancyra (Galatia).—10500 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ veteran din legio II adiutrix de loc din Thessalonica (Macedonia).—10515 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ veteran din legio II adiutrix de loc din Teveste (Africa).—10519 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ veteran din legio II adiutrix de loc din Aemona (Pannonia Superior).—10525 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ militar din legio II adiutrix de loc din Savaria (Pannonia Superior).—14349 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ militar din legio II adiutrix de naţiune Italian.—14349[2] Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ militar din legio II adiutrix de loc din Comum (Italia).—14349[9] Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ militar din legio II adiutrix de loc din Vercellae (Italia).

Legio IV flavia felix. A staţionat maĭ multe secule în Moesia Superior, cu praetorium la Singidunum, C. I. L. III pag. 264, 265. C. I. L. III 1653 şi 8143 Margum (Moesia

Superior): Funerară a unuĭ centurion din legio IV flavia felix de loc din Lucus (Vocontiorum? Gallia Narbonensis). —1665 Singidunum (Moesia Superior): Funerară a soţieĭ de loc din Vindobona (Pannonia Superior) a unuĭ veteran din legio IV flavia.—14511 Viminacium (Moesia Superior): Funerară a unuĭ centurion din legio IV flavia felix de loc din Caesaraugusta (Hispania Tarraconensis).—10250 Cornacum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ militar din legio IV flavia felix de loc din Viminacium (Moesia Superior).— 10508 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ militar din legio IV flavia felix de loc din Agrippina (Köln, Germania inferior).

Legio V macedonica. In secolul II până la Septimius Severus a staţionat în Moesia Inferior, unde-şĭ avea praetorium la Troesmis; cu începere dela timpul luĭ Septimius Severus (193-211) a fost strămutată în Dacia, unde-şĭ avea praetorium la Potaissa; C. I. L. III pag. 161, 172, 999. C. I. L. III 6184 Troesmis (Moesia Inferior): Funerară a unuĭ veteran din legio V macedonica de loc din Ancyra (Galatia), care a maĭ trăit cel puţin 10 anĭ după eliberarea din oştire.—6190 Troesmis (Moesia Inferior): Funerară a unuĭ veteran din legio V macedonica de loc din Oescus (Moesia Inferior).—7501 Troesmis (Moesia Inferior): Funerară a unuĭ veteran din legio V macedonica de loc din Amastris (Paphlagonia).—7502 Troesmis (Moesia Inferior): Funerară a unuĭ militar din legio V macedonica de loc din Amastris (Paphlagonia).—7505 Troesmis (Moesia Inferior): Dedicatoare, în care e vorba de un veteran al legiuniĭ V macedonice, născut în castrele acesteĭ legiunĭ dela Troesmis, care a luat parte la două expediţiĭ militare, una în orient contra Parţilor, şi alta contra Germanilor (războĭul cu Marcomaniĭ), şi apoĭ a fost eliberat din oştire şi s-a întors acasă („ad lares suos"), unde s-a însurat.—12348 Oescus (Moesia Inferior): Funerară a unuĭ veteran din legio V macedonica de loc din Brixia (Italia).—14214[10] Tropaeum Traiani: Funerară a unuĭ centurion din legio V macedonica de loc din Amasia (Pontus Galaticus).—14415 Oescus (Moesia Inferior): Funerară a unuĭ veteran din legio V macedonica de loc din Luca (Italia).—14492 Celeĭŭ (Dacia): Funerară a unuĭ stegar din legio V macedonica de loc din Edessa (Macedonia).

Legio VII claudia pia fidelis. A staționat dinainte de anul p. Chr. 10 până la ceva înainte de moartea luĭ Nero p. Chr. 68 în Dalmatia, unde-șĭ avea praetorium la Gardun. După aceĭa a staționat maĭ multe secule în Moesia Superior, unde avea praetorium la Viminacium. C. I. L. III pag. 264, 280, 282. C. I. L. III 2678 Tragurium (Dalmatia): Funerară a unuĭ centurion din legio VII claudia pia fidelis de loc din Arretium (Italia).—2709 Gardun (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio VII de loc din Laranda (Cappadocia).—2710 Gardun (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio VII de loc din Pessinus (Galatia).—2716 Gardun (Dalmatia): Funerară a unuĭ stegar din legio VII de loc din Forum Cornelii (Italia).—2717 Gardun (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio VII de loc din Philippi (Macedonia).—2913 Iadera (Dalmatia): Funerară a unuĭ veteran din legio VII de loc din Ticinum (Italia).—8487 aproape de Ljubuški (Dalmatia): Funerară a unuĭ veteran din legio VII de loc din Myliada (Lycia).—8488 aproape de Ljubuški (Dalmatia): Funerară a unuĭ veteran din legio VII de loc din Myliada (Lycia).—8493 aproape de Humac (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio VII de loc din Sebastopolis (Pontus galaticus).—8723 Salonae (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio VII de loc din Florentia (Italia).—8764 Salonae (Dalmatia): Funerară a unuĭ veteran din legio VII claudia pia fidelis de loc din Arretium (Italia).—9712 Tragurium (Dalmatia): Funerară a unuĭ veteran din legio VII de loc din Florentia (Italia).—9733 Gardun (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio VII de loc din Conana (Pisidia).—9737 Gardun (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio VII de loc din Amblada (Pisidia).—9741 Gardun (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio VII de loc din Dyrrhachium (Macedonia).—9742 Gardun (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio VII de loc din Aese (Italia).—13251 Burnum (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio VII claudia pia fidelis de loc din Lucus Augusti (Gallia Narbonensis).—14244[1] Salonae (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio VII claudia pia fidelis de loc din Bononia (Eraŭ maĭ multe localitățĭ Bononia, în Italia, Moesia Superior, Pannonia Inferior). —14931 Gardun (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio VII de loc din Forum Cornelii (Italia).—14932 Gar-

dun (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio VII de loc din Beneventum (Italia).—14946 Aequum (Dalmatia): Funerară a unuĭ veteran din legio VII de loc din Brixia (Italia).—14514 Viminacium (Moesia Superior): Funerară a unuĭ primus pilus din legio VII claudia de loc din Varvaria (Dalmatia).—12498 Tomi (Moesia Inferior): Funerară a unuĭ imaginifer din legio VII claudia pia fidelis de loc din Pessinus (Galatia).—Patsch XII pag. 132 Humac (Dalmatia): Funerară a unuĭ veteran din legio VII de loc din Alorus (Macedonia).

Legio IX hispana. Inainte de p. Chr. 10 a staţionat în Dalmatia, după p. Chr. 10 a staţionat în Pannonia şi, dela Claudius (p. Chr. 41-54), în Britannia, C. I. L. III pag. 280, 482. C. I. L. III 3577 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ tribunus laticlavius al legiunii IX hispana de loc din Petovio (Pannonia Superior).

Legio XI claudia pia fidelis. A staţionat dinainte de anul p. Chr. 10 până puţin după anul p. Chr. 69 în Dalmatia, unde avea praetorium la Burnum; după aceĭa a fost strămutată în Germania superior; C. I. L. III pag. 280, 282. C. I. L. III 2711 Gardun (Dalmatia): Funerară a unuĭ tribun din legio XI de loc din Eporedia (Italia).—2818 Vissovaz (Dalmatia): Funerară a unuĭ veteran din legio XI de loc din Laranda (Cappadocia).—2834 Burnum (Dalmatia): Funerară a unuĭ centurion din legio XI claudia pia fidelis de loc din Verona (Italia).—2839 Burnum (Dalmatia): Funerară a unuĭ veteran din legio XI claudia pia fidelis de loc din Forum Iulii (Gallia Narbonensis).—6413 Scardona (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio XI de loc din Eporedia (Italia).—6416 Burnum (Dalmatia): Funerară a unuĭ călăreţ din legio XI de loc din Cremona (Italia).—6417 Burnum (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio XI claudia pia fidelis de loc din Caesaraugusta (Hispania tarraconensis).—6418 Burnum (Dalmatia): Funerară a unuĭ veteran din legio XI de loc din Arretium (Italia).—9885 Scardona (Dalmatia): Funerară a unuĭ veteran din legio XI de loc din Regium Lepidum (Italia).—9903 Burnum (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio XI claudia pia fidelis de loc din Tarvisum (Italia).—13263 Corinium (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio XI claudia pia fidelis de loc din Amasia (Pontus Galaticus).—14321[13] Bur-

num (Dalmatia). Funerară a unuĭ militar din legio XI de loc din Brixellum (Italia).—14997 Burnum (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio XI claudia pia fidelis de loc din Placentia (Italia).—14997 [1] Burnum (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio XI de loc din Cremona (Italia).—14997 [2] Burnum (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio XI de loc din Brixsia (Italia).—14998 Burnum (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio XI claudia pia fidelis de loc din Comum (Italia).—14999 Burnum (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio XI claudia fidelis de loc din Heraclea (Eraŭ maĭ multe orașe Heraclea, în Macedonia [doŭă], Thracia, Asia, Grecia, Grecia mare, Sicilia, Bithynia).—15001 Burnum (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio XI de loc din Cremona (Italia).—15004 Burnum (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din legio XI claudia pia fidelis de loc din Aequum (Dalmatia).—14214 [1] Tropaeum Traiani (Moesia Inferior): Dedicatoare luĭ Jupiter, Hercules, Ceres și Liber din partea luĭ M. Stabius, tribun al legiuniĭ XI claudia, de loc din Luca (Italia), stabilit ca colon la Tropaeum Traiani.—971 între Mühlbach și Reussmarkt (Dacia): Funerară a unuĭ veteran din legio claudia pia fidelis de loc din Amasia (Pontus Galaticus).—13360 Cibalis (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ centurion din legio XI claudia, de loc din Salona, care după aceĭa a maĭ servit ca centurion în legiunile I adiutrix, II adiutrix, XV apollinaris, ĭar I adiutrix, IV flavia, și a trăit 85 anĭ.

Legio XIII gemina. A staționat în Dacia dela constituirea aceșteĭ provinciĭ până la părăsirea eĭ de Romanĭ, praetorium eĭ a fost păn la Antoninus Pius (138-161) la actuala localitate Héviz, ĭar după aceĭa la Apulum. Maĭ înainte vreme staționase în Germania Superior, apoĭ depe la jumătatea seculuĭ p. Chr. I în Pannonia Superior, unde șĭ-a avut praetorium întîĭŭ la Poetovio, apoĭ la Vindobona. C. I. L. III pag. 160, 482, 580. C. I. L. III 1188 Apulum (Dacia): Funerară a unuĭ militar din legio XIII gemina de loc din Carsulae (Italia).—1200 Apulum (Dacia): Funerară a unuĭ călăreț din legio XIII gemina de loc din Iadera Dalmatia).

Legio XIV gemina martia victrix. A staționat o bucată de vreme—cît, nu se poate hotărî—în Pannonia Inferior,

C. I. L. III pag. 416. C. I. L. III 1196 Apulum (Dacia): Funerară a unuĭ veteran din legio XIV gemina martia victrix de loc din Anticaria (Hispania).

Legio nedeterminată. C. I. L. III 2718 Gardun (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar de loc din Augusta Bagiennorum (Italia).—2840 Burnum (Dalmatia): Funerară a unuĭ veteran de loc din Arretium (Italia).—13976 Salonae (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar de loc din Verona (Italia).—6188 Troesmis (Moesia Inferior): Funerară a unuĭ veteran de loc din Ancyra (Galatia), decurio al municipĭuluĭ Troesmis.—7500 Troesmis (Moesia Inferior): Funerară a unuĭ veteran de loc din Hemesa (Syria), care a maĭ trăit doĭ anĭ după liberarea din oştire.—14416 Oescus (Moesia Inferior): Dedicatoare luĭ T. Aurelius Flavinus, fost primipilaris, care acum era princeps ordinis coloniae Oesci (ca cum am zice astăzĭ primar al oraşuluĭ).— 3353 Stuhlweissenburg (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ militar de loc din Savaria (Pannonia Superior).—3549 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ militar de loc din Vicetia (Italia).—13374 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerarară a unuĭ militar de loc din Mursa (Pannonia Inferior). *)

Cohors miliaria Hemesenorum. A staţionat între aniĭ 216-247 în Pannonia Inferior, C. I. L. III pag. 2494. C. I. L. III 10307 Intercisa (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ militar din cohors miliaria Hemesenorum de loc din Carrae (Mesopotamia).—10318 Intercisa (Pannonia Inferior): Inscripţie funerară pusă sieş de un veteran din cohors miliaria Hemesenorum, de loc din Hemesa, în vrîstă de 82 anĭ, fiind încă în viaţă.

Cohors quingenaria Maurorum. C. I. L. III 3324 Gyorköny (Pannonia Inferior): Funerară a unuĭ veteran din cohors quingenaria Maurorum de loc din Africa.

---

*) Legionariĭ eraŭ cetăţenĭ romanĭ, şi anume, atuncĭ cînd eĭ se recrutaŭ din provinciĭ şi nu aparţineaŭ cumva vreuneĭ naţiunĭ căreĭa i se va fi acordat cetăţeniea în masă, legionariĭ primĭaŭ individual cetăţeniea, pentru a putea fi recrutaţĭ ca legionarĭ. In privinţa aceasta sînt instructive vorbele împăratuluĭ Claudius I (p. Chr. 41-54) la Tacitus Annales XI, 14: „Specie deductarum per orbem terrae legionum additis provincialium validissimis fesso imperio subventum est."

Cohors I campestris. A staţionat între aniĭ 145-160 în Pannonia Inferior, C. I. L. III pag. 2492. C. I. L. III 8438 Narona (Dalmatia): Funerară a unuĭ centurion din cohors I campestris de loc din Ariminum (Italia).

Cohors I Alpinorum. A staţionat în Illyric (fără maĭ de aproape determinare) p. Chr. 60, în Pannonia (fără maĭ de aproape determinare) p. Ch. 84, în Pannonia Inferior între aniĭ 138-146 şi 145-160, C. I. L. III pag. 2490. C. I. L. III 9907 Burnum (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din cohors I (orĭ II) Alpinorum de neam Bodionticus (Gallia Narbonensis).

Cohors II. C. I. L. III 14934 Gardun (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din cohors II de loc din Berea (= Beroea, Macedonia).

Cohors III Alpinorum. A staţionat la p. Chr. 93 în Dalmatia, C. I. L. III pag. 2490. C. I. L. III 2746 Andetrium (Dalmatia): Funerară a unuĭ centurion din cohors III Alpinorum de loc din Celeia (Noricum).—14935 Gardun (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din cohors III Alpinorum de loc din Noricum.

Cohors VIII. A staţionat la anul p. Chr. 93 în Dalmatia, C. I. L. III pag. 2499. C. I. L. III 2745 Andetrium (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din cohors VIII de loc din Celeia (Noricum).

Cohors XI Gallorum. C. I. L. III 8439 Narona (Dalmatia): Funerară a unuĭ militar din cohors XI Gallorum de loc din Patavium (Italia).

Ala claudia nova. A staţionat la p. Chr. 74 în Germania, la p. Chr. 82 în Moesia, C. I. L. III pag. 2486. C. I. L. III 2712 Gardun (Dalmatia): Funerară a unuĭ călăreţ din ala claudia nova de neam Cugernus (Germania Inferior).

Ala I Dardanorum. A staţionat la aniĭ p. Chr. 99, 105, înainte de 114, şi 134 în Moesia Inferior, C. I. L. III pag. 2486. C. I. L. III 7504 Troesmis (Moesia Inferior): Funerară a unuĭ veteran din ala I Dardanorum, care fusese pontifex şi duumvir quinquennalis al municipĭuluĭ Troesmis.

Ala frontoniana. A staţionat la aniĭ p. Chr. 80, 84, 85 în Pannonia (fără maĭ de aproape determinare), la p. Chr. 114 în Pannonia Inferior, C. I. L. III pag. 2489. C. I. L.

III 3679 loc nehotărît al provincieĭ Pannonia Inferior: Funerară a unuĭ călăreț din ala frontoniana de loc din Andautonia (Pannonia Superior).

§ 84. Aceste doŭă soĭurĭ de immigrațiĭ reprezintă doŭă curente deosebite din punct de videre al naționalitățiĭ care trebuĭa să se nască în provinciile din răsăritul Europeĭ. Prin immigrațiile de neamurĭ străine s-a mărit puterea de rezistență față de romanizare, ĭar prin immigrațiile de persoane aparținînd statuluĭ roman s-a făcut romanizarea.

Mărirea puteriĭ de rezistență față de romanizare prin immigrația de neamurĭ străine s-a exercitat în doŭă felĭurĭ.

a) Prin persistența pe teritorĭul provinciilor romane a unor oamenĭ străinĭ de cultura și de limba romană, care-șĭ păstraŭ cu tenacitate propriea cultură și propriea limbă. Goțiĭ, de pildă, care rămăsese după plecarea luĭ Alaric și a luĭ Theodoric, îșĭ păstrase, cel puțin uniĭa din eĭ, încă limba, pela mijlocul seculuĭ VI și chĭar în prima jumătate a seculuĭ IX (vezĭ § 82 N° 9, anul 454 [Iordanis], și rezumatul dela finele număruluĭ, alineatul 5). In războĭul Byzantinilor cu Goțiĭ din Italia, pela anul 536, generalul byzantin Bessas a ținut de vorbă în limba gotă pe Goțiĭ dintr-un turn al zidurilor Neapoluluĭ, pentru ca să nu prindă de veste că Byzantiniĭ pătrundeaŭ în oraș printr-un apeduct din apropierea turnuluĭ. Procopios b. g. I, 10. Acest Bessas era unul din șefiĭ oștiriĭ byzantine pe care o trimesese Iustinian în Italia sub comanda supremă a luĭ Belisarios. Procopios b. g. I, 5. El era de loc din Thracia (Prin Thracia se înțelege diecesa, dioecesis, Thracia, anume provinciile Thracia și Moesia Inferior. Vezĭ § 82 N° 7) și anume „Got de neam dintre aceĭ Goțĭ care s-aŭ stabilit de mult în Thracia și n-aŭ vrut să urmeze pe Theoderich, cînd șĭ-a dus poporul Goților de aicĭ în Italia, om vrednic și meșter la războae". Procopios b. g. I, 5, 16. Ce spune Iordanis despre el vezĭ § 82 N° 9, pela anul 454. Numele Bessas l-ar arăta maĭ de grabă ca Thrac (compară numele etnic Bessus, apoĭ numele personale Besodenthes, Bisa, Bisine, Bisius, Bisyras, dintre care vorbele cele patru din urmă ar fi putut suna pe timpul luĭ Procopios Bésa, Bésine, Bésius, Bésyras, în caz cînd ĭ' va fi fost scurt, deoarece în veacul VI ĭ' devenise é). Dacă va fi fost Thrac Bessas, aceasta ar proba nu numaĭ persistența limbiĭ gote, la uniĭ Goțĭ macar, încă

pe timpul luĭ Iustinian, dar şi o influință atît de puternică din partea lor asupra populațieĭ băştinaşe, încît chĭar o parte, macar cît de mică, din aceasta învățase limba gotă. In tot cazul este probat că cuvinte gote aŭ pătruns în limba latină din peninsula balcanică. C. I. L. III 12377 Kutloviţa (Municipium Montanensium) Moesia Inferior: Funerară pusă de Aurelius Crescentio şi soţiea sa Vincentia „Aureliae Vericiae bruti suae"; C. I. L. III 12666 C'uprija (Horreum Margi) Moesia Superior: Funerară pusă unuĭ militar de tatăl luĭ, de mama luĭ, şi de „Aurelia Rufina brutes"; Kalinka N° 412 Nikup (Nicopolis ad Istrum) Moesia Inferior: Funerară pusă de un militar „bruti Amica". Acest „brutis" este = nurus, noră, got bruths, cu acelaş înţeles. Cuvîntul se maĭ găseşte, în afară de limba gotă, bruths, şi în alte limbĭ germane, între altele în Alt-, Mittel- şi Neuhochdeutsch (Braut), dar în toate are înţelesul de mireasă, numaĭ în limba gotă are înţelesul de noră. Diez Etymologisches Wörterbuch pag. 535. Cu înţelesul de noră, ca în limba gotă, se găseşte întrodus în limbile franceză (bru), retoromană (engadin brüt, friaul brut), dalmată (bertain), Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch pag. 99, şi în inscripţiile maĭ sus pomenite. *)

---

*) Dacă s-a întrodus bruths în limba latină din peninsula balcanică (Vorbele care arată o înrudire se împrumută de obiceiŭ maĭ greŭ. Diez Etymologisches Wörterbuch pag. 535: „Bru este singurul cuvînt de înrudire german, care s-a întrodus într-o limbă romanică"), cu atît maĭ lesne se vor fi întrodus şi alte vorbe. Nimic nu este maĭ posibil prin urmare ca să se fi găsind cuvinte gote (orĭ în general vechĭ germane, căcĭ şi cu alte neamurĭ germane, în afară de Goţĭ, au fost în îndelungat contact Romaniĭ din răsăritul Europeĭ, vezĭ maĭ sus § 82 N°s 2, 9) în limba romînă. Cu atît maĭ curioază este prevenirea (cîteodată din motive patriotice !, altă dată din motive pur intelectuale) contra vreunor eventuale elemente gotice orĭ vechĭ germane din limba romînă, cu care aŭ păşit învăţaţiĭ pănă astăzĭ. Deja Petru Maior în Istoriea pentru începutul Romînilor în Dacia, Buda, 1834, pag. 242 a afirmat că niciun cuvînt got nu există în limba romînă (Ce putea şti Petru Maior despre aşa ceva ?). Iar Hasdeu în Istoriea critică a Romînilor, Bucureştĭ, 1875, pag. 297 zice: „Scormonind pretutindenĭ în paragrafiĭ precedenţĭ şi zgîndărind toate coardele şi cordiţele limbiĭ romîne, noĭ nu găsim nicĭo umbră de necontestabil gotism, măcar în două optimĭ ale uneĭ singure vorbe". Este de prisos să maĭ adaog la această pretenţioasă afirmare că în aceĭ paragrafĭ precedenţĭ Hasdeu nu scormonise şi nu zgîndărise nimic din limba

romînească! Şi s-a născut apoĭ clişeul „după cum se ştie". Ovidiu Densuşianu, Histoire de la langue roumaine I pag. 235: „Comme on l-a souvent remarqué, le roumain ne contient aucun élément germanique ancien... L'absence complète d'éléments germaniques en roumain..." Sextil Puşcariu, Lateinisches tĭ und kĭ im Rumänischen pag. 12: „Complecta lipsă de cuvinte de origine germană în limba romînă..." Este drept că aceĭ care au căutat să afle elemente gote orĭ vechĭ germane în romîneşte aŭ procedat aşa de uşurel, încît, ca şi pentru elementele thrace din aceiaş limbă, aŭ compromis chestiunea. In Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung anul 1906 pag. 265-334 Richard Loewe a publicat articulul Altgermanische Elemente der Balkansprachen, unde pentru limba romînă admite ca împrumuturĭ gote prin limba latină pe *bălan*, *bardă*, *stangă* (adecă *şteangă* din lexiconul budan), *nastur*, *beară* (?=bere), şi ca împrumuturĭ directe pe *targă*, *dop*, macedoromîn *armă*=arme Kleidung (!), istroromîn *brec* (cîne). La pag. 593-599 ale aceluĭaş volum din Zeitschrift Meyer-Lübke arată netemeiniciea acestor etimologiĭ (Se poate întîmpla însă ca vreuna din ele să fie justă) şi scoate la iveală între altele marea nebăgare de samă care a făcut pe Loewe să interpreteze vorbele din Weigand Aromunen II 294 „armă pl. arme Kleidung" ca „armă=arme Kleidung", de unde a rezultat etimologiea „got *arms* pauper"! Acest de pe urmă „Schnitzer" ne poate da o idee îndepărtată de ce greşelĭ enorme sînt capabilĭ indogermaniştiĭ atuncĭ cînd nu aŭ a face, ca în cazul de faţă, cu nişte texte clar tipărite ale uneĭ limbĭ care trăeşte încă cu toată vigoarea, ci cu nişte inscripţiĭ de cîteva rîndurĭ ale uneĭ limbĭ moarte, cum se întîmplă lucrul cu inscripţiile venete, mesapice, frigiene, lidiene, liciene, ligure, etc. Meyer-Lübke recunoaşte însă că din punct de videre teoretic nu se opune nimic admiteriĭ de elemente gotice orĭ în general vechĭ germane în limba romînă: „Theoretisch steht natürlich der Annahme solcher Entlehnungen nichts im Wege". — In schimb cred că merită atenţie cele spuse de Diculescu asupra chestiuniĭ în articulul săŭ Altgermanische Bestandtheile im Rumänischen, publicat în Zeitschrift für romanische Philologie XLI (anul 1921), pag. 420-428, precum şi în cartea sa Die Gepiden, I, căcĭ se poate întîmpla ca unele din cuvintele date de autor să fie într-adevăr de origine veche germană. După Diculescu ele ar fi numaĭ decît gepide. Ele însă ar putea fi tot atît de bine gote. Pentru preferinţa pe care o dă Diculescu Gepizilor vezĭ § 273 nota a doŭa. Cuvintele din Zeitschrift sînt următoarele: *boáre*, *butúră* Stumpf; *cotîngán* ausgewachsener Knabe, Bursche; *grind* Sandbank; *iázmă* Gespenst; *a îmburdá* umfallen, niederreissen (vom Zaun und Mauer); *rófiĭ* Milchschorf auf dem Kopfe und im Gesicht der Säuglinge; *smétle* Züchtigungsrute; *stărnút*, adĭectiv, mit weissem Maul, bezwar mit einem weissen Fleck daran; *strúgure*; *turecĭ*, *tureác*, *tureácă*, *tureátcă*; *a se uitá*, auf etwas sehen; *vórbă*; *a zburdá* vor Freude umherspringen; *a zgudui*. In Die

Gepiden I s-aŭ reluat cuvintele *butúră, butúr, butúre, butór* pag. 174-175; *cotîngán* pag. 180; *grind* pag. 183-184; *stărnút* pag. 175-176; *strúgure* pag. 178-179; *turécĭ* pag. 179-180; *a zguduĭ* pag. 180-181. Şi s-au maĭ adăogit *béŭcă, bă'ucă* eine enge Vertiefung zwischen bewaldeten Bergen, eine Schlucht, pag. 182; *bî'tcă* Anhöhe der Hügel auf dem Abhange eines Berges, pag. 181; *bulz, bulţ* pag. 181-182; *burdúf, burdúc* pag. 176-177; *búrtă, bî'rtă* pag. 177; *élele* Elfen pag. 186; *găldă'ŭ, gîldă'ŭ, căldă'u. cîldă'ŭ* Quelle pag. 95; *hárnic* pag. 180; *mă'gură* pag. 182-183; *mîrţoágă* pag. 176; *picúiu* Berggipfel pag. 182; *pisc* pag. 182; *plug* pag. 204. La pag. 185 spune Diculescu că "numărul elementelor vechĭ germane din limba romînă, în afară de numele proprii, este de cel puţin 300." Căcĭ şi nume proprii, atît personale cît şi topice, susţine Diculescu că ar exista multe în romîneşte, şi se poate întîmpla ca unele nume personale să fie într-adevăr de origine veche germană, în special gotă orĭ gepidă, şi ca unele nume topice depe teritoriul Dacieĭ să fie chiar de origine gepidă. Numele personale ar fi *'Aldea* Die Gepiden, I, pag. 185; *Aldúlea* pag. 186; *'Arca* pag. 187; *Bádea* pag. 185; *Bádu* pag. 187-188; *Basaráb* pag. 190-191; *Bérea* pag. 185; *Biberea, Ghiberea* (Accentul?) pag. 189; *Bî'ndea* pag. 185; *Bî'rlea, Bî'rla* pag. 192; *Bódea* pag. 185; *Fára* pag. 187; *Gămúlea* pag. 186; *Góma* pag. 187; *Góndea* pag. 186; *Gótea* pag. 186; *Limberea* (Accentul?) pag. 189; *Mailát* pag. 189; *Máĭnea* pag. 189; *Mánea* pag. 186; *Mínu, Mínea* pag. 187-188; *Móndea* pag. 186; *Mónea* pag. 186; *O'nea* pag. 186; *Pătrăúlea* pag. 186; *Rădúlea* pag. 186; *Sárul* pag. 190-191; *U'lea* pag. 186. Şi la aceste nume personale (Măcar că asemenea chestiĭ de vechĭ germanisme posibile din romîneşte trebue să le înregistrez fără niciun comentariu) sînt nevoit să fac numai decît observaţiea că unele din ele sînt în mod hotărît relativ nouă şi decĭ nu pot data depe vremea Goţilor şi Gepizilor: *Góndea* anume şi *Móndea, Mónea, 'Onea,* dacă ar fi aşa de vechĭ în romîneşte, ar trebui să sune astăzi *Gúndea, Múndea, Múnea, 'Unea,* şi *Mánea* ar trebui să sune *Mî'nea,* şi *Bódea, Gótea* (fiindcă *-e* > *-i* îş are obîrşiea în înseş originalele gepide după Diculescu) ar trebui să sune *Boádea, Goátea* (Asupra luĭ *-l-* însă din *Aldúlea, Gămúlea, Mailát, Pătrăúlea, Rădúlea, U'lea* să nu se gîndească lectorul a face vreo întîmpinare, căcĭ în originalele gepide propuse de autor îĭ corăspunde *lf* ori *nl.* Şi tot aşa lipsa diftongului în *Góma* s-ar putea explica prin presupunerea unora că *ó* nu se diftonghează în poziţiea—*a*). Pentru numele topice presupuse de Diculescu că ar fi de origine gepidă vezĭ § 273 nota a doŭa.—Tot aşa merită atenţie studiul luĭ G. Giuglea, Cuvinte şi lucrurĭ, Elemente vechi germane în orientul romanic, publicat în Dacoromania II pag. 327-402, căcĭ iarăş se poate întîmpla ca unul ori altul din cuvintele date de autor să fie într-adevăr de origine veche germană. In vreme ce Diculescu însă pune elementele vechĭ germane din limba romînă, propuse de dînsul, pe socoteala Gepizilor, Giuglea le pune pe ale sale pe socoteala

b) Prin rărirea populației băștinașe din cauza enormului număr de prizonieri pe care-i luaŭ barbarii năvălitori și-i duceaŭ cu dînșii. Cîteva exemple: La p. Chr. 173 Iazygii aŭ restituit Romanilor o sută de mii de captivi. Maĭ mulți decît atîția unii̯a fusese vînduți, alții murise, alții scăpase cu fuga. C. LXXI, 16.—La anul 540 Hunii (probabil =Bulgarĭ, vezĭ § 82, N° 9, sub anii 502, 530, 535) aŭ dus cu dînșii pradă din peninsula balcanică o sută doŭăzeci de mii de prizonieri. Procopios b. p. II, 4.—La 546 Hunii aŭ dus în robie soțiile și copiii locuitorilor din diecesa Illyrieĭ. Procopios b. g. III, 11.—La 547 Sclavenii aŭ luat în robie o mulțime de locuitorĭ din diecesa Thracieĭ. Procopios b. g. III, 13.—La 549 „Sclavenii aŭ trecut Istrul și aŭ devastat tot Illyricul până la Epidamnus. Pe toți locuitorii fără deosebire de vrîstă orĭ ĭ-aŭ ucis orĭ ĭ-aŭ dus în captivitate.“ Procopios b. g. III, 29.—Pela 550 „Langobarzii... aŭ început și eĭ să prade și să robească pe Dalmați și pe Illyrĭ până la Epidamnus, în așa grad că, dacă se întîmpla ca niscaĭ robiți să poată scăpa dela dînșii și să fugă acasă, barbarii aceștii̯a străbăteaŭ stăpînirea romană, și orĭ unde găsi̯aŭ pe fugarĭ îĭ luaŭ, ca cum ar fi fost robĭ de aĭ lor fugiți dela stăpînĭ, îi răpi̯aŭ dela părinți și-i duceaŭ cu dînșii acasă.“ Procopios b. g. III, 33.—La 551 Sclavenii, dupăce aŭ devastat diecesa Thracieĭ, „s-aŭ întors acasă cu

---

maĭ puțin a Goților și maĭ mult a Langobarzilor, cu care aceștĭ din urmă Romînii ar fi venit în contact încă de prin seculele II-III în regiunea dela cursul de mijloc al rîurilor Drava și Sava. De fapt însă Langobarzii, în drumul lor dela nord spre sud, de abi̯a pela începutul secolului VI s-au stabilit în regiunea dela nordvest de Tisa, apoĭ pela mijlocul secolului VI aŭ ocupat jumătățile dinspre nord ale Pannonieĭ superior și Pannonieĭ inferior, de unde, îndată după sfărmarea regatuluĭ Gepizilor și ocuparea teritori̯uluĭ Gepizilor prin Avarĭ, aŭ plecat în Italia. Eĭ n-au fost în contact cu romînimea nici̯odată. Vezĭ § 82 N° 9 sub Gepizĭ. Elementele vechi germane din limba romînă presupuse de Giuglea sînt următoarele: *amără'sc* (care ar fi o contaminație din latin **amarire* și vechiu german *marjan* hemmen, ärgern); *bag; băț; borț; creț; grăpă; gúdur; loáțe* păr dezordonat, lînă cu șuvițe lungi; *múmă; nástur;* sufixul *-ói̯u; screm* (care ar fi o contaminație din *exprimo* și vechiŭ german *krem* drücken); *stínghie; strúngă* (care ar fi o contaminație din vechiu german *stanga* și latin *ruga*); *zgribulésc*. Giuglea maĭ socoate apoĭ că dintre cuvintele propuse de Loewe *bárdă* și *dop* ar putea fi într-adevăr de origine veche germană.

nenumărate miriade de captivĭ". Procopios b. g. III, 38.— „Cînd Uturgurii aŭ învins în războĭŭ pe Cuturgurĭ, multe miriade de captivĭ Romanĭ aŭ scăpat cu fuga dela Cuturgurĭ şi s-aŭ întors acasă." Procopios b. g. IV, 19.—La anul 553 Sclaveniĭ, dupăce aŭ pradat diecesa Illyrieĭ, „s-aŭ întors acasă cu un infinit număr de captivĭ şi de pradă, fără să-ĭ împĭedece nimenĭ." Procopios b. g. IV, 25.

Pentru devastările şi omorurile pe care le făceaŭ barbariĭ, care şi acele, încă maĭ mult decît ducerile în robie, aŭ contribuit la golirea provinciilor din peninsula balcanică de populaţiea băştinaşa, vezĭ tabloul maĭ detaliat pe care-l daŭ din Procopios la § 88.

§ 85. Romanizarea s-a făcut prin immigraţiile de persoane aparţinînd statuluĭ roman. Funcţionariĭ civilĭ, militariĭ, coloniĭ şi negustoriĭ, aparţinînd statuluĭ roman, uniĭ ca cetăţenĭ romanĭ, alţiĭ ca supuşĭ aĭ Romeĭ, aŭ întrodus obiceĭurile—maĭ ales legile—romane şi limba latină,*) şi cu aceasta aŭ produs romanizarea. Durata procesuluĭ de romanizare ni-l arată în chipul cel maĭ lămurit tabloul următor al inscripţiilor datate. Macarcă inscripţiile care se pot data sînt foarte puţine, faţă cu numărul total al inscripţiilor dintr-o provincie, cu toate acestea concluziile trase din ele asupra timpuluĭ cît s-aŭ pus inscripţiĭ sînt juste, căcĭ este foarte greŭ de admis că dintr-o perioadă de timp oarecare să nu se fi păstrat macar o inscripţie care să se poată data. Dacă, de pildă, s-aŭ păstrat din Moesia Superior inscripţiĭ datate într-o serie aproape neîntreruptă dela p. Chr. 33 pănă la p. Chr. 287, este foarte greŭ de admis că ar exista din această provincie şi inscripţiĭ din al IV secol, orĭ că în general ar fi fost puse inscripţiĭ în această provincie şi în al IV secol.

---

*) Limba latină populară! Aşa de populară, cum a fost populară limba franceză, cînd s-a întrodus întîĭŭ în coloniile franceze, orĭ limba ingleză, cînd s-a întrodus întîĭŭ în coloniile ingleze, adecă limba oficială latină, limba comună latina, pe care o vorbiaŭ funcţionariĭ, coloniĭ, negustoriĭ, militariĭ, fiecare cum putea, maĭ mult sau maĭ puţin amestecată cu caractere locale, cu caractere dialectale, propriĭ loculuĭ de unde-şĭ trăgea originea fiecare individ, dar limba oficială, limba comună, nu dialectul. Această limbă oficială, comună latinească, era limba Latiuluĭ, în special limba Romeĭ, limba care, fixată în operele unor scriitorĭ din cursul a pu-

ține secule și în gramatici, a devenit așa numita limbă clasică latină.

Asupra chipuluĭ cum s-a născut limba latină comună deasupra dialectelor—care aceste din urmă au trebuit să existe în mod necesar în societatea romană cea maĭ veche, orĭcît va fi fost aceasta de restrînsă—s-a discutat mult și degeaba. Diferitele păreri până la 1866 le înșiră Hugo Schuchardt, dar nu clar, în Vokalismus des Vulgärlateins I, 44 sqq. Ele se pot rezuma în următoarele antiteze: uniĭa au spus că limba comună a rezultat din dialect, ĭar alțiĭ că dialectele aŭ rezultat din limba comună. Este cearta dacă a fost oul întîĭŭ ori găina, supt altă formă. Schuchardt, dupăce le înșiră pe toate cu mare răbdare, se hotărește pentru următoarea părere Vokalismus I, 49: „Vorbirea era deosebită după înprejurări, nu după persoane. Pe asemenea deosebirĭ s-a bazat despărțirea limbiĭ latine în două dialecte." Adecă stilul s-a prefăcut în limbă: "modul de a vorbi în ocaziĭ solemne a devenit limbă comună, ĭar vorbirea din ocazii maĭ puțin solemne a devenit dialect." Deja această afirmare, că limba unuĭ gen literar (Ca să vorbesc modern, macarcă pe vremurile acelea genurile literare existaŭ numaĭ ca vorbite) s-ar fi întins asupra tuturor genurilor literare, este foarte originală. Dar noutatea lucruluĭ se mărește prin modul cum Schuchardt explică nașterea acestui stil de ocaziĭ solemne. Vokalismus I, 49: „Diferitele forme ale aceleiaș vorbirĭ se găsĭaŭ una către alta în raportul de vechĭŭ către nou, de primitiv către derivat. Raportul între ele era un raport de succesie. Fiindcă însă orice schimbare în limbă se face treptat, apoĭ cele două stărĭ succesive trebuĭaŭ să existe una lîngă alta o bucată de vreme, până cînd una se stîngea încetul cu încetul, ĭar ceĭalaltă căpăta vieață tot maĭ tare. Totdeauna vorbirea maĭ simplă se servia de treapta cea maĭ noŭă, ĭar vorbirea maĭ solemnă se servĭa de treapta cea maĭ veche. Această întîmplătoare coexistență s-a prefăcut în dialecte în perioada literară; aceĭa ce era numai întîmplător a devenit constant." Adecă din diferitele stărĭ în timp ale uneĭa și aceleĭaș limbĭ, care se luptă încă una cu alta pentru vieață,—din uzul vechĭŭ și uzul noŭ, am zice, ca să ne servim de termeni maĭ obișnuițĭ astăzĭ—, s-aŭ diferențiat stilurile, care au devenit apoĭ două limbi deosebite. Schuchardt se înșeală cînd crede că a rezolvit chestiunea prin asemenea curioase presupunerĭ. El în realitate a unit numaĭ părerile contrariĭ ale celorlalțĭ. Uniĭ au spus că dialectul s-a născut din limba comună, alții că limba comună s-a născut din dialect. Schuchardt zice: Nu din dialect, ci din jumătate dintr-însul numaĭ s-a produs limba comună. Dacă cearta cu oul și găina caracterizează pe predecesoriĭ luĭ Schuchardt, părerea acestuĭ bărbat însuș s-ar putea compara cu aceia a învățatuluĭ care ar susținea că n-a eșit găina din tot oul, ci numaĭ din gălbănuș, orĭ că n-a eșit oul din toată găina, ci numaĭ dintr-o parte dintr-însa.—Cea maĭ importantă lucrare, din punct de videre teoretic, pe acest teren (al firiĭ adecă a așa

numiteĭ latine populare), şi care şi ea dă bibliografiea complectă a chestiunii şi rezumatul tuturor părerilor propuse până la apariţiea ei, este G. Mohl, Introduction à la chronologie du latin vulgaire, Paris, 1899. După Mohl „au existat dela începutul întinderii dominaţiuniĭ romane peste Italia o mulţime de dialecte latine, provenite din cauza influinţii limbilor autohtone italiene asupra limbiĭ latine. Din diferite înprejurărĭ politice însă, maĭ ales din cauza războĭuluĭ cu soţiĭ, dialectul latin din Umbria s-a lăţit peste toată Italia. Acest dialect latin din Umbria formează baza limbii latine pe care Romaniĭ aŭ dus-o cu dînşiĭ în cuceririle lor din afară de Italia. Pe timpul imperĭului limba latină vorbită în diferitele provinciĭ romane ajunsese, din cauza influinţiĭ tot crescscînde a limbiĭ latine dela Roma, adecă a limbiĭ latine clasice, aproape identică cu această din urmă. Aşa numita limbă latină vulgară, care ar fi existat alături cu limba latină clasică, şi din care ar fi eşit limbile romanice, este un mit, n-a existat."

Orĭce limbă comună este un product al voinţiĭ, datorit imitaţieĭ. Indată ce se înjgheabă un stat, membrii statuluĭ imitează vorba centruluĭ de guvernămînt; şi îndată ce se iveşte o literatură, toţĭ cîţĭ o citesc imitează limba autorilor literaturii aceleĭa. Cu cît statul e maĭ unitar, şi cu cît autoritatea centruluĭ de guvernămînt e maĭ mare, cu atît imitaţiea este maĭ activă; şi cu cît o literatură este mai de valoare, maĭ iubită, maĭ răspîndită, maĭ cetită, cu atît ĭarăş maĭ activă este imitaţiea limbii eĭ din partea cetitorilor. In statul roman începuturile limbiĭ comune cad în cele dintîiŭ timpurĭ de stăpînire a Romeĭ asupra populaţiilor din Latium, şi în măsura în care vorbirea oraşuluĭ Roma a evoluat în timp, această limbă s-a lăţit tot mai mult ca limbă comună la popoarele de limbă latină, apoĭ la acele de limbĭ străine din Italia şi din afară de Italia, cîte şĭ-aŭ uĭtat limba băştinaşă şi aŭ adoptat această limbă comună latină. Căcĭ limba comună latină aŭ adoptat-o popoarele romanizate, nu vreo limbă latină vulgară, care ar fi existat alăturĭ cu limba clasică, şi care, cum spune cu drept cuvînt Mohl, n-a existat nicĭodată. Contribuţiea pe care a adus-o literatura latină la formarea limbii comune a fost nemăsurat maĭ mică decît acea provenită dela autoritatea vorbiriĭ poporuluĭ şi senatuluĭ roman, dar a existat. Decît numai, dupăce limba scriitorilor o bucată de vreme, până aproximativ la sfîrşitul republicii, a evoluat înpreună cu limba comună, a fost adecă identică cu această din urmă, dela un timp ea s-a fixat, a devenit staţionară, a devenit, maĭ ales cînd a fost înregistrată, catalogată de gramaticĭ, limba scrisă latină, o limbă moartă. De aicĭ înainte au existat două felĭurĭ de scriitorĭ latinĭ, uniĭa care aŭ căutat să scrie, cît au putut, întocmaĭ limba luĭ Cicero, alţiĭ care—orĭ că aşa aŭ vrut, ori că n-aŭ putut altfel—au scris în limba comună cea vie şi care continua de a evolua cu vremea, şi la aceştiĭa apare fantazma aceleĭ limbĭ populare, vulgare latine, cu care se frămîntă de atîta amar de vreme Romaniştii. A-

ceastă limbă latină comună, care nu era nici limba scrisă latină, cea înțepenită, dar nici dialectul, cel deosebit dela un teritoriu romanizat la altul, ci o limbă vie și schimbătoare cu vremea, care-și avea obîrșiea în centrul de guvernămînt și se întindea în mod uniform dela un capăt la altul al statului roman, este acea numită de Seelmann „*Umgangs*- oder *allgemeine Volkssprache*". Aussprache des Latein 8: „In diferitele domenii ale limbii trebue să deosebim trei mari cercuri, trei sfere de particularități limbistice: limba curat artistică ori scrisă, limba de toate zilele ori populară și limba vulgară (die *Sphäre* der reinen Kunst- oder Schriftsprache, die der Umgangs- oder allgemeinen Volkssprache, schliesslich die der vulgär- oder Pöbelsprache). Noi atragem încă odată atențiea asupra deosebirii celor două sfere din urmă: prea des numim noi vulgar pur și simplu tot aceia ce ortografiea artistică a unei limbi literare oarecare nu poate exprima. In general cu raportul dintre ortografie și limbă nu stă lucrul așa de simplu. Despre limba artistică ori scrisă se poate susținea fără excepție că niciodată nu este vorbită curată, nici chiar de acele individe care vorbesc curat mecanic după gramatică; iar despre limba vulgară se poate susținea că niciodată nu este scrisă curată. Prima este o construcție artistică moartă, care se naște totdeauna relativ tîrziu prin comuna lucrare a diferiți factori, un ideal totdeauna neatins al unor teoretici fanatici, și tocmai prin tradițiile și prescripțiile acestor din urmă se transmite ea ca un tezaur din generație în generație, fără ca să-și păstreze cu toate acestea fizionomiea neschimbată. Curentul cel larg dela mijloc, care străbate diferitele lacuri ale vorbirilor, și al cărui curs se poate urmări pas cu pas, este limba generală populară. Ea se scurge liberă și neabătută în cursul său nici de limba literară, cea care stagnează oprită de stavile artistice, nici de izvoarele cele fără număr și fără țel ale limbii vulgare, care izvorăsc de prin fundul lacului limbii".

Cu chestiunea limbii comune celei vii stă în legătură acea a dialectelor care s-au născut în diferitele provincii romanizate. Cea mai sistematic expusă părere în această privință este acea a lui Gröber, Wölfflin's Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik, I, 204 sqq.: "Italia a fost centrul de unde s-aŭ desfăcut, odată cu cuceririle, diferitele dialecte latine. Indată ce poporul roman a căpătat provincii în afară de peninsula Italiei, limba, uniformă până atunci, s-a desfăcut în două: un dialect pe teritoriul însuș al Italiei și altul pe acel al provinciei. Desfacerea aceasta a avut loc de atîtea ori peste cîte nouă provincii și-aŭ întins vulturii romani stăpînirea. Astfel s-au desfăcut treptat dialectul Sardiniei, al peninsulei iberice, al Galliei, al Raetiei, al Daciei. După fiecare dezbinare limba latină din Italia, oarecum limba de baștină latinească, continua drumul ei de schimbare mai departe, și așa limba din Sardinia actuală este limba latină din Italia depe timpul colonizării Sardiniei dezvoltată mai departe pe

teritoriul provincial al Sardiniei..., limba din Dacia actuală este limba latină din Italia depe timpul colonizării Daciei dezvoltată mai departe pe teritoriul provincial al Daciei, iar limba italiană este limba latină băştinaşă dezvoltată pe teritoriul roman prin excelenţă al Italiei. In fiecare din provincii s-au cristalizat unele fenomene care în Italia nu se întîlnesc decît pe timpul colonizării respective. Astfel Sardinia are încă pe *ke, ki, i', u'*, *s* final, *t* final. *ke, ki, i', u'* nu se găsesc nici într-o altă provincie. *s* final se găseşte însă în spaniola, portugheza, catalana, provensala, franceza, retoromana, şi lipseşte în italiana şi dacoromana. *t* final se găseşte în spaniola, portugheza, catalana, provensala, franceza, şi lipseşte în italiana, retoromana şi dacoromana. Prin urmare *ke, ki, i', u'* au trebuit să facă loc lui *tše, tši* (ori *tse, tsi*), *é, ó* înainte de cucerirea celorlalte provincii afară de Sardinia;—*t* final a trebuit să dispară înainte de cucerirea Raetiei şi Daciei;— *s* final a trebuit să dispară înainte de cucerirea Daciei. Şi, în consecinţă, apar în inscripţii *optenui=obtĭnui* a. Chr. 139, *semol=sĭmul* vechiu nedatat, *oquoltod=occŭlto* a. Chr. 186, *pronontiare, detolerit=pronuntiare, detulerit* a. Chr. 123-122, *denontiari=denuntiari* a. Chr. 133-118. [Decît numai exemplele acestea, trebue să observ imediat, nu probează nimic. *Optenui=obtĭnui* poate fi, după propriea mărturisire a lui Gröber, un fenomen de analogie, o reconstituire după *tenui*; *semol* este anterior lui *simul*, *simul* a eşit din *semol*, nu din contra, Walde Lateinisches etymologisches Wörterbuch; *nontio, denontiari, pronontiato, nontiata* sînt anterioare lui *nuntio, denuntiari, pronuntiato, nuntiata* şi s-au prefăcut în aceste din urmă de abia pela sfîrşitul republicii, Lindsay Die lateinische Sprache pag. 288; *oquoltod*, adecă *ocoltod*, este mai vechiu decît *occulto*, *occulto* a eşit din *ocolto*, nu din contra, pentrucă rădăcina acestui cuvînt este *cel-*, iar *ĕl* devine în latineşte *ŏl* şi numai ulterior *ul*, Lindsay Die lateinische Sprache pag. 259, 261, Walde Lateinisches etymologiches Wörterbuch; *detolerit* este forma mai veche a lui *detulerit*, pentrucă *tuli=tetuli* are rădăcina *tol-* din *tollo*, Lindsay Die lateinische Sprache 571, 626, Walde Lateinisches etymologisches Wörterbuch]. De aici urmează că, pentru a fixa timpul până la care se rîdică un etymon, va trebui să ai în considerare fenomenele comune celorlalte limbi afară de italiana, şi să hotăreşti ca termin în sus momentul colonizării provinciei celei mai nouă. De exemplu, dacă însemnăm prin *a* sardica, prin *b* spaniola, prin *c* portugheza, prin *d* catalana, prin *e* povensala, prin *f* franceza, prin *g* retoromana, prin *h* romîna, apoi o potrivire între *a, b, c, d, e, f, g, h* arată că fenomenul exista deja la anul 100 p. Chr.; o potrivire între *a, b, c, d, e, f, g* arată că fenomenul exista deja la începutul secolului I p. Chr...., o potrivire între *a, b* probează existenţa fenomenului pela 200 a. Chr. Pentruca socoteala să fie justă, trebue să ai în videre ori toate limbile din lanţ, ori un şirag neîntrerupt din care să facă parte numai decît extremitatea *a*, ori *a*

limbă dela un capăt şi altă limbă dela alt capăt, de pildă *a* şi *d*, *a* şi *h*. Cînd această condiţie nu se îndeplineşte, ai a face cu un fenomen local, de ex. la o potrivire între *b*, *c* aĭ a face cu un fenomen din peninsula iberică, a căruĭ existenţă în sus nu se poate pune deja pe timpul colonizăriĭ celeĭ maĭ noŭă provinciĭ, căcĭ ar trebui atuncĭ să se găsească în toate provinciile maĭ vechĭ. De altfel toată această procedare de comparaţie este foarte sigură, este maĭ sigură decît izvoarele celelalte pentru cunoaşterea limbiĭ latine populare, unde se amestecă totdeauna greşelĭ ortografice, consideraţiĭ de limbă comună.[9] Intîmpinări altele, cîte am făcut asupra aceşteĭ aşa numite teoriĭ a luĭ Gröber, le poate videa cineva în Un specialist romîn la Lipsca pag. 117 sqq. (Viaţa Romînească aniĭ 1909, 1910). Aicĭ, pentru scopul special al noteĭ aceşteĭa, am de observat că fundamentala eroare a autoruluĭ stă în aceĭa că-şĭ închipueşte că limba latină, îndatăce a fost înplîntată, întrodusă într-o provincie romană, a încetat de a maĭ participa la vieaţa comună a limbiĭ latine din Italia, şi a devenit imediat o limbă cu vieaţă proprie, un dialect al limbiĭ latineştĭ. Aceasta nu este exact. Că nu este exact nu pot proba prin vreun fapt de experienţă, prin arătarea vreunuĭ exemplu, a căruĭ experienţă am putea-o face orĭ aŭ făcut-o alţiĭ (Macar că aş întreba, de exemplu, pe ceĭ în stare de a răspunde: Limba ingleză întrodusă în Scoţia, în Wales, în Cornwall şi în Irlanda a încetat de a lua parte la comuna dezvoltare a limbiĭ ingleze? Limba franceză întrodusă în Bretagne a încetat de a lua parte la comuna dezvoltare a limbiĭ franceze?). Dar, acolo unde Gröber se mărgineşte numaĭ să afirme, eu aş putea aduce oarecare argumente. Maĭ întîiu limba latină într-o provincie oarecare, să zic de pildă Gallia, nu s-a întrodus de odată, în bloc, ci treptat, în curs de veacurĭ. Dela momentul cînd aŭ pus Romaniĭ întîĭaş dată picĭorul în Gallia, până la momentul cînd ultima rămăşiţă de stăpînire a lor a încetat în acea provincie, se poate spune fără exagerare că romanizarea a continuat într-una, că infiltrarea obiceĭurilor romane şi a limbiĭ latine a devenit tot maĭ intensă, s-a lăţit adecă tot asupra maĭ multor localităţĭ şi maĭ multor indivizĭ. Ar trebui atuncĭ, după Gröber, ca în Gallia să existe o nenumărată sumă de dialecte, care să reprezinte fazele limbiĭ latineştĭ an cu an depe la a. Chr. 123 până la p. Chr. 486. Dialecte sînt destule în Gallia actuală, dar toate îşĭ aŭ obîrşiea într-o limbă. Diez Grammatik I, 101: „Este de crezut că în toată Gallia exista la început una şi aceĭaş limbă romană. Această limbă s-a păstrat în provensala maĭ curată decît în franceza, care cam de prin al noŭălea secol s-a desfăcut treptat de provensala printr-o deprimare (Abplattung) a formelor". Dacă prin al noŭălea secol încă formaŭ vorbirile din toată Gallia una şi aceĭaş limbă, cu atît maĭ mult trebuĭau să formeze ele una şi aceĭaş limbă la finele secoluluĭ V, cînd a încetat în Gallia complect dominaţiea romană. Dar chĭar în bloc, chĭar de odată de ar fi adoptat limba latină Gallia întreagă, aŭ încetat de a e-

xista factorii, care au întrodus această limbă, şi n-aŭ continuat ei şi maĭ departe să influinţeze vorbirea latinească a Gallilor romanizaţi? Agenţiĭ statuluĭ roman—funcţionariĭ, militariĭ, coloniĭ, negustoriĭ—, care aŭ avut atîta putere ca să schimbe limba a milioane de oamenĭ, n-au maĭ avut puterea de a lĭ-o modifica după felĭul vorbiriĭ din centrul de guvernămînt? Imitaţiea, care a făcut pe Gallĭ să-şĭ părăsească limba strămoşească, n-a continuat ea maĭ departe să-ĭ facă să şĭ-o modifice după felĭul de a vorbi al Italieĭ? Despre această strădănuinţă de a vorbi ca Romaniĭ din Roma, şi despre reuşita maĭ mare a unor părţĭ din Gallia decît a altora în această privinţă, mărturiseşte următorul loc dintr-un dialog al luı Sulpicius Severus (365-425, la Schuchardt Vokalismus I, 25): „Cînd mă gîndesc că eŭ, un Gal, am să vorbesc printre Aquitanĭ, mă tem ca vorbirea mea ţărănească să nu supere urechile voastre cele deprinse numaĭ cu limbă cultivată (vereor ne offendat vestras nimium urbanas aures sermo rusticus)". Pentru aceĭa nimic maĭ absurd decît cronologiea fenomenelor limbiĭ latine populare (adecă a limbiĭ latine comune) admisă de Gröber. După el, de pildă, *ke, ki, ï', u'* trebue să se fi prefăcut deja pe vremea cuceririĭ Spanieĭ (a. Chr. 206-134) în *tse, tsi, é, ó*, pentrucă, dacă africatizarea luĭ *ke, ki*, şi schimbarea luĭ *ï', u'*, în *é, ó* ar fi fost ulterioare cuceririĭ aceşteĭ provinciĭ, vechile *ke, ki, ï', u'* ar fi trebuit să se cristalizeze în limba eĭ şi să rămînă aşa până în limbile Spanieĭ de astăzĭ. Dar *ce, ci* nu se prefăcuse în africate nu numaĭ pe vremea cuceririĭ Spanieĭ încă, dar nicĭ pe vremea cuceririi Dacieı, după cum se vede din cele spuse de Velius Longus (timpul luĭ Traĭan) asupra luĭ *coquit*, că [c] e maĭ bine să se scrie *coquit* şi să se pronunţe *kokŭit*, decît să se scrie *cocit* şi să se pronunţe *kokit*. [9] Vezĭ Seelmann Aussprache des Latein pag. 335, 351. Iar grecul *kyriake* s-a putut preface în italianul *ğerace* (în Calabria), macarcă a întrat în limba italiană de abĭa în secolele V-VI, Meyer-Lübke în Bausteine zur romanischen Philologie pag. 316. Alte probe, maĭ puţin precize din punct de videre al timpuluĭ absolut, dar foarte puternice, precum reflexele cuvintelor latineştı în limbile germane şi celtice, reflexele cuvintelor germane în limbile romanice, ne duc la concluziea că africatizarea luı *ke, ki* s-a petrecut de abĭa prin secolul VI. (Istoricul pe scurt al chestiuniĭ aceşteĭ africatizărĭ şi bibliografiea vezi-le în Meyer-Lübke, Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft, II ed. §§ 125-127, şi în Grandgent Introduzione § 261. Cu această ocazıe observ că la § 127 Meyer-Lübke raportează asupra luĭ *k* ceĭa ce Marius Victorinus vorbeşte despre *q*, şi trage de aicĭ nişte concluziĭ asupra deosebiteĭ pronunţărĭ, a luĭ *ce* de o parte, şi a luĭ *ca* de altă parte, pe vremea aceluĭ gramatic, despre care Marius Victorinus nu pomeneşte. Maĭ observ apoĭ că din studĭul luĭ Matthias Friedwagner, Zur Aussprache des lateinischen *c* vor hellen Vokalen, în Hauptfragen der Romanistik, Festschrift für Philipp August Becker, Heidelberg,

1922, pag. 37-49 rezultă că nu se poate baza cineva pentru a data africatizarea luĭ *ce*, *ci* [cum face Meyer-Lübke în Einführung ed. II § 126 şi în Bausteine zur romanischen Philologie pag. 316, 317] pe elveţianele *Kempraten* şi *Erlach*. *Kempraten*, un sat lîngă Rapperswil pe malul de nordest al lacului Zürich, este numit în documente cu începere dela anul 741 *Centoprato*, *Centoprata*, *Centiprata*, *Centipratae* şi, dacă în adevăr ar fi latinul *Cento-*, ar proba că africatizarea n-a avut loc nicĭ în veacul VII, deoarece nu s-a petrecut în acest cuvînt prefacerea germană $p < pf$, pe care aŭ suferit-o elementele latinoromanice cîte aŭ intrat în limba germană înainte de veacul VIII. Dar, după Friedwagner, în *Kempraten* avem probabil a face cu un cuvînt german, pe care l-au *etymologhisit* scriitorii documentelor. *Erlach*, o localitate din cantonul Bern, ar fi după Meyer-Lübke eşit dintr-un presupus **Zerlach*, care ar fi el însuş un presupus latin **Caerelliacum*: Alamanniĭ anume, care ar fi pătruns până la această localitate încă din veacul V, ar fi găsit în gura Romanilor pronunţarea *t'*, pe care ar fi prefăcut-o apoĭ prin alunecare germană de sunet în *ts*. Dar, după Friedwagner, Alamanniĭ n-aŭ putut pătrunde până la acea localitate decît abĭa în secolul VII, aşa că cel mult presupusul **Zerlach* > **Ca relliacum* ar proba că în secolul VII *ce* devenise *tse*. Friedwagner aduce în importantul săŭ articul şi două probe pozitive cu privire la chestiune. *Kellmünz*, localitate în Bavaria pe malul drept a rîuluĭ Iller, este romanul *Celio* [cuvînt probabil celt] *monte* şi a fost cunoscut de Alamanniĭ din gura populaţieĭ romane pela anul 470. Deci pela anul 470 *ce* nu se africatizase încă. *Kelsbach*, rîu care se varsă în Dunăre pe malul drept al acestuĭ fluvĭu, în Bavaria, este romanul *Celeusum* [cuvînt probabil celt] şi a fost cunoscut de Bavarĭ din gura populaţieĭ romane pela începutul secoluluĭ VI. Decĭ pela începutul secoluluĭ VI *ce* nu se africatizase încă). In ce priveşte pe *i'*, *u'*, cum că aceste sunete existau încă în secolele I-III p. Chr. (Vezĭ în special § 109, A) o probează faptul că sînt alt fel reflectate decît *é*, *ó* în limbile celte şi germane, Meyer-Lübke Einführung § 94.

Deosebirĭ dialectale au trebuit, fireşte, să existe chĭar dela început, îndatăce neamul de oamenĭ care adopta limba latină avea altă complexiune fizică şi altă stare psihică decît acele ale Romeĭ, şi nu numaĭ provinciile din afară de Italia, dar diferitele regiunĭ ale Italieĭ şi diferitele localităţĭ ale Latiuluĭ însuş aŭ trebuit să poseadă chĭar dela început germeniĭ dialectelor. Şi asemenea deosebiri dialectale aŭ trebuit să se manifesteze şi în scris, maĭ ales în greşelile copietorilor de manuscripte (din care şi-a cules în primul loc Schuchardt materialul în Vokalismus des Vulgärlateins) şi în inscripţii. Dar puterea centrifugă dialectală era ţinută în frîu de influinţa limbiĭ comune emanate dela centrul stăpînirii romane, şi numaĭ în măsura în care acea influinţă a scăzut aŭ putut treptat treptat să se reliefeze caracterele dialectale. Cînd stăpînirea romană a încetat, numaĭ atuncĭ dialectul a fost lăsat la

propriile sale impulsiunĭ și forțe și a trăit din vieața sa proprie. Grade numeroase aŭ existat și aicĭ ca în toate manifestările vieții omeneștĭ. Aŭ fost neamurĭ maĭ refractare față cu influința limbiĭ comune, altele maĭ primitoare în această privință, aŭ fost apoĭ vicisitudinĭ diverse, după timpurĭ și după locurĭ, ale exercițiuluĭ forțeĭ de guvernămînt romane. Unor împrejurărĭ de acest fel se datorește faptul că în Sardinia *ce, ci, ĭ', ŭ'* aŭ rămas neschimbate, că *s* final s-a păstrat pe teritoriul Gallieĭ și Hispanieĭ, că *t* final s-a păstrat pe teritoriul Gallieĭ, Raetieĭ și Sardinieĭ, că *ĭ'*, *ŭ'* aŭ primit în Corsica cu totul altă schimbare decît în restul Romanieĭ, macar că aceste teritoriĭ aŭ trăit sub stăpînirea uneĭ limbĭ comune latineștĭ care africatizase pe *ce, ci*, prefăcuse în *ẹ́*, *ọ́* pe *ĭ'*, *ŭ'* și perduse pe *s*, *t* finalĭ (In Einführung § 99 Meyer-Lübke ar atribui fenomenele sardin și corsican împrejurăriĭ că la anul p. Chr. 458 Sardinia și Corsica s-aŭ rupt dela stăpînirea și influința romană prin regele Vandalilor Geiserich. Această împrejurare ar explica pe *ce, ci* sarde, căcĭ africatizarea luĭ *ce, ci probabil* n-avusese încă loc la mijlocul secoluluĭ V, dar nu poate explica pe *ĭ'*, *ŭ'* sarde și reflexele lor, *ẹ'*, *ọ'*, din Corsica, pentrucă în limba comună *foarte probabil ĭ', ŭ'* pela mijlocul secoluluĭ V suferise schimbarea în *ẹ́*, *ọ́*).

Cînd a încetat de a trăi limba comună latină? Atuncĭ cînd a încetat existența centruluĭ de guvernămînt al căruĭ organ oficial era ea. Primul și principalul centru de guvernămînt, al căruĭ organ oficial a fost limba latină comună, a fost Roma până la căderea complectă a imperiuluĭ roman de apus, anul 476; după aceĭa Constantinopolul până la începutul secoluluĭ VII, cînd limba latină comună a încetat de a maĭ fi organul oficial al imperiuluĭ roman de răsărit și a fost înlocuită în acest serviciu de limba greacă. (In privința înlocuiriĭ treptate în oficiile statuluĭ a limbiĭ latine prin limba greacă cu începere dela timpul luĭ Theodosius II până la acel al luĭ Iustinian vezĭ nota dela § 1. In special să se observe faptul că pe timpul luĭ Iustinian rescriptele împărăteștĭ eraŭ scrise latinește și grecește pentru motivul pe care însuș Iustinian îl arată în novella 66: „grecește pentru comoditatea mulțimiĭ, latinește din cauza formeĭ de guvernămînt". Alemannus în nota dela Procopius Historia arcana pag. paris. 144. Pentru timpul luĭ Mauricius, aniĭ 582-602, probă despre existența limbiĭ latine ca limbă oficială a imperiuluĭ de răsărit este scrierea Strategica, contemporană cu acest împărat. „Scrierea Strategica atribuită împăratuluĭ Mauricius, care după Zachariae von Lingenthal este scrisă de un oarecare Rufus, contemporan cu Mauricius, cere ca articulele de războĭŭ să fie cetite înaintea trupelor în latinește și grecește, și ca ofițeriĭ să știe latinește. Vorbele de comandă din textul grec sînt latineștĭ: cede, sta, move, transforma, largiter ambula, etc. Toată terminologiea din Στρατηγικά este plină de elemente latine: βάνδος, βανδοφόρος, ἀρμάτος, κούρσωρ, μενσῶρες, φλάμμουρα,

βούκινα, τουβάτωρ, φόσσα, etc." C. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, pag. 18. Pentru timpul de după Mauricius spune Constantin Porphyrogenitus, De thematibus, I, introducere, pag. Bonn 12, următoarele: „Dupăce cu începere dela domniea luĭ Heraclius [aniĭ 610-641] împărățiea romană a fost strîmtată și mutilată dinspre răsărit și dinspre apus, împărațiĭ care aŭ stăpînit după dînsul, fiindcă nu aveaŭ unde și cum să-șĭ exercite stăpînirea, aŭ divizat imperĭul și armata în bucățĭ micĭ, și aŭ întrebuințat limba greceească, ĭar pe cea străbună latină aŭ părăsit-o". In Vocalismus des Vulgärlateins I, 100 zice Schuchardt: „Impăratul Phokas a alungat limba latină din Constantinopol". De unde va fi luat această informație nu spune și nicĭ eŭ nu știŭ). Vieața aceșteĭ limbĭ însă tot de Roma a fost întreținută chĭar după căderea imperĭuluĭ roman de apus, maĭ întîĭŭ din cauza neîntreruptelor aproape relațiĭ ale Italieĭ cu imperĭul de răsărit până la sfîrșitul domnieĭ luĭ Iustinian (565), și apoĭ din cauza bisericiĭ, a căreĭ capitală a continuat de a fi Roma, chĭar dupăce acest oraș își perduse autoritatea politică. Eŭ cred că mult trebue atribuit influințiĭ bisericiĭ din punct de videre al vitalitățiĭ limbiĭ latineștĭ comune până la sfîrșitul secoluluĭ VI, căcĭ influința pe care putea să ĭ-o dea statul politic roman a fost în tot cursul secolelor V și VI foarte precară. Cu toate acestea, cînd cele depe urmă resturĭ de autoritate romană cu limba latină comună ca organ oficial aŭ încetat (aniĭ 476 în Italia, 486 în Gallia, primul sfert al secoluluĭ VII în peninsula balcanică [Vezĭ § 82, N° 10, § 89] și în ultimele stăpînirĭ romane de pe coastele Spanieĭ), se poate spune că dialectele din diferitele provinciĭ romanizate aŭ căpătat vigoarea trebuitoare ca să se poată transforma răpede în limbĭ romanice deosebite. Slabele licărirĭ însă pe care le-a maĭ dat încă limba latină comună la Constantinopol până la începutul secoluluĭ VII, ajutate de biserica romană, aŭ fost încă suficiente ca să întreţină chĭar și în secolul VI o trăsătură unitară în vieața limbiĭ dela un capăt la celălalt al Romanieĭ. Dacă se schimbă VII în VI, această stare de lucrurĭ a fost exact exprimată de Schuchardt în Vokalismus des Vulgärlateins I, 101: „Incă în al VII secol p. Chr. se pare că aceĭaș bătae de puls le-a animat pe toate [dialectele romane]: oarecare schimbărĭ de sunete circulă încă prin toate membrele mareluĭ corp. Asibilațiea luĭ *c* înainte de *i* și *e* simple în acest secol întîĭaș dată a ajuns la complectă dezvoltare, macarcă începuturile eĭ se rîdică cu mult înapoĭ. Tot așa diftongarea vocalelor scurte *e* și *o*". De aicĭ încolo limba latină comună a devenit ea însăș un dialect, acel al Romeĭ.—Pentru motive practice voĭŭ zice și eŭ *limbă latină populară.*

Fiindcă limba latină populară joacă un rol important în lucrarea de față, va trebui să întru asupra eĭ în oarecare detaliĭ.

Primul impuls pentru constatarea eĭ a fost faptul că se găsesc în toate limbile romanice fenomene de sunete, forme, sintaxă și cuvinte, care nu se găsesc în limba latină clasică. Concluziea

a fost că nu este cu putință să se' fi dezvoltat a parte în atîtea limbi deosebite aceleaș fenomene. Și această concluzie a fost întărită de împrejurarea că în unele izvoare latinești (inscripții; unii scriitori postclasici, în special cei creștini; gramatici; glosare; acte publice; greșelile copietorilor de manuscripte) acele fenomene se găsesc. Și după diferite fluctuații aŭ ajuns învățații, de bine de răŭ, la o părere uniformă, acea a luĭ Seelmann, cum că la baza limbilor romanice a fost o limbă comună latină, vie și variabilă cu vremea, răspîndită dela centrul de guvernămînt, aceîaș, peste toată lumea romană. Supt această tacită înțelegere s-a început apoi o febrilă dezmormîntare a limbiĭ latine populare pe baza comparațieĭ între ele a limbilor romanice, și cu începere dela Vokalismul luĭ Hugo Schuchardt până astăzi s-aŭ scos la iveală în toate părțile sunete, forme, și maĭ ales cuvinte, pretinse ca aparținătoare aceleĭ limbĭ. Chĭar expunerĭ sistematizătoare aŭ fost încercate, de Meyer-Lübke (Die lateinische Sprache in den romanischen Ländern, Gröber's Grundriss, I, prima ediție pag. 351 sqq., a doŭa ediție pag. 451 sqq.; Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft, II ediție, Heidelberg, 1909), de C. H. Grandgent, Introduzione allo studio del latino volgare, traduzione dall' inglese, Milano, 1914. De apariția în izvoare latinești a unor asemenea fapte de limbă aŭ ținut învățațiĭ socoteală cît aŭ putut, dar nu cu tragere de inimă. Comparațiea limbilor romanice li-a fost de cele maĭ multe orĭ suficientă. Ba chĭar Meyer-Lübke, Die lateinische Sprache, I ed. pag. 359 a spus: „Istoriea limbiĭ latine populare trebue construită maĭ numaĭ din limbile viĭ. Puținul material, pe care ni-l ofere antichitatea, poate servi numaĭ ca sprijin. Tot ceîa ce din acest material nu se potrivește cu construcțiea, poate fi zvîrlit la o parte ca nefolositor și înșelător.“ (Este adevărat însă că în a doŭa ediție Meyer-Lübke nu maĭ este atît de intrasigent din acest punct de videre și afirmațiea citată lipsește).

Dar, cu toată această tacită înțelegere asupra firiĭ limbiĭ latine populare, și cu toată această aproximativă recunoaștere ca latine populare a fenomenelor comune limbilor romanice, maĭ ales cînd sînt sprijinite de izvoare latine, chestiunĭ importante, și care nu pot fi înlăturate, turbură necontenit activitatea pe acest teren a învățaților.

1. Această limbă latină comună își are ea obîrșiea numaĭ în centrul de guvernămînt, în Italia, în special în Roma? Nu numaĭ că firea acestuĭ centru de guvernămînt nu-ĭ de fel clară, dar, chĭar dacă, pentru a scăpa de greutate, l-am însemna prin termenul vag de Italia, orĭ de Umbria (cum face Mohl), orĭ de Italia centralo-sudică, nu cumva obîrșiea cutăruĭ orĭ cutăruĭ fenomen trebue căutată prin vreo provincie alta, de pildă prin Gallia orĭ prin Africa? Romania era doar un complex de dialecte latine, care nu se puteaŭ manifesta cu vigoare din cauza concurențeĭ limbiĭ latine comune, care existaŭ însă, și din vreunul din ele s-a putut intro-

duce în limba comună cutare ori cutare caracter. Şi de fapt aŭ şi fost manifestate păreri în acest sens. Pentru Thielmann, Habere mit dem Infinitiv und die Entstehung des romanischen Futurums, Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik II 48 sqq. 157 sqq. (vezĭ în special pag. 181 sqq.) formarea viitoruluĭ şi a optativuluĭ (condiţionaluluĭ) prin compunerea luĭ *habere* cu infinitivul, formare răspîndită în majoritatea limbilor romanice, ar fi de origine din Africa, de unde, maĭ ales prin influinţa scriitorilor bisericeştĭ, s-ar fi răspîndit în celelalte provincii romane, şi pentru Bartoli, Alle fonti del neolatino, 893, între altele *ĭ* < *ẹ*, fenomen răspîndit peste toată Romania, cu excepţie de Sardinia, ar fi de origine din Gallia. Aceste păreri însă cîteodată se bazează pe ceva, ca atuncĭ cînd Thielmann găseşte maĭ vechĭ şi maĭ numeroase exemple de compunerĭ ale luĭ *habere* cu infinitivul la scriitoriĭ latinĭ africanĭ, altă dată însă, cum e cazul pentru *ĭ* < *ẹ*, nu se bazează pe nimic, şi totdeauna ceĭ care le emit ne lasă nedumeriţĭ asupra unuĭ punct capital, dacă adecă fenomenele provinciale, care aŭ căpătat o generală extensiune, s-aŭ introdus întîiŭ în limba comună a centruluĭ de guvernămînt şi apoĭ prin ea aŭ fost răspîndite, orĭ s-aŭ infiltrat dela o localitate la alta, pănă ce aŭ cuprins Romania toată, avînd ca centru de radiare punctul de obîrşie însuş. Işĭ poate cineva închipui cîtă zdruncinare se poate aduce prin asemenea consideraţiĭ aceleĭ clădirĭ a uneĭ limbĭ latine comune emanate dela centrul de guvernămînt, clădire care, aproximativ considerată, e admisă aproape de toţĭ.

2. Despre care fenomene comune tuturor limbilor romanice se poate zice că într-adevăr nu s-aŭ putut naşte a parte în diferitele provinciĭ, ci aŭ trebuit să emaneze dela limba comună? In privinţa aceasta nu spune nimenĭ nimic. Numaĭ indirect, nu cu privire la limba latină comună, ci cu privire la propagarea fenomenelor dialectale, vorbeşte Puşcariu, Locul limbiĭ romîne între limbile romanice, pag. 10 sqq., de *important* şi *neimportant*: importante ar fi fenomenele *rarĭ* şi *neobişnuite* (de pildă *pĭe*<*ke*), orĭ acele care aŭ aceïaş cauză (de pildă cînd umlautul e provocat de *e*, *a* următorĭ, orĭ, din contra, de *i*, *u* următorĭ), orĭ acele care prezintă aceleaş excepţiĭ (de pildă cînd *qŭ* < *p* şi *gŭ* < *b* aŭ loc cu aceleaş excepţiĭ), orĭ acele care aŭ aceleaş efecte (de pildă cînd dispariţiea luĭ *-s* final aduce confuziea între nominativul singular cu acuzativul singular, şi din cauza aceasta se provoacă, prin analogie, păstrarea nominativuluĭ plural). Cu toată relativitatea acestor criteriĭ, nu li se poate tăgădui oarecare valoare, atuncĭ cînd aĭ a face cu baze de articulaţiĭ deosebite. Dar de ele, la cercetarea pe baza comparaţieĭ limbilor romanice a fenomenelor latineştĭ populare, nu s-a făcut uz, şi nicĭ nu se face.

3. Acel *toate limbile romanice*, despre care am tot vorbit maĭ sus, e un termen relativ. Rarĭ sînt fenomenele comune tuturor limbilor romanice. De fapt avem a face cu fenomene răspîndite pe un cîmp maĭ mult orĭ maĭ puţin larg al Romanieĭ. Şi din

acest punct de videre confuziea cu privire la acele fapte care vor fi aparținut limbiĭ latine comune este complectă. Considerațiea că fenomenul ar aparținea și Italieĭ nu ajută la nimic: ar putea fi tot așa de *dialectal* pe terenul italian ca și pe terenul uneĭ alte provinciĭ romane. Tot așa nu ajută la nimic considerațiea că fenomenul n-ar aparținea Italieĭ: se poate să fi existat în Italia cîndva și apoĭ să fi fost înlocuit cu alt fenomen, immigrat din altă provincie. Ce aparține în acest haos de fenomene, unele maĭ răspîndite, altele maĭ puțin răspîndite, limbiĭ comune, și ce aparține infiltrăriĭ dela dialect la dialect? Nu există criteriŭ de judecată din acest punct de videre.

4. Sigur în tot cazul este că multe din fenomenele comune limbilor romanice n-aŭ aparținut limbiĭ comune latine, ci sînt dialectale. Dar atuncĭ, aŭ apărut ele a parte în diferitele teritoriĭ unde se găsesc astăzĭ, orĭ s-aŭ răspîndit dela un centru de obîrșie oarecare? Criteriile luĭ Pușcariu (Vezĭ maĭ sus sub 2) nu sînt suficiente. După acest învățat fenomenele cele *importante* nu pot apărea deodată în maĭ multe teritoriĭ, ci numaĭ în unul, de unde apoĭ se răspîndesc prin imitație. Care sînt însă fenomene importante? Numaĭ acele înșirate de autor? Firește că nu, căcĭ autorul le dă doar numaĭ ca exemple. Maĭ sînt și altele. Dar după ce avem să le judecăm importanța? Relativitatea importanțeĭ este enormă. Se poate vedea chiar din exemplele alese de Pușcariu. Pentru ce n-ar putea apărea *rarul* și *neobișnuitul* în mod independent pe maĭ multe teritoriĭ? Pentru ce, dacă fenomenul este *rar* și *neobișnuit*, pentrucă apare numaĭ în două locurĭ, de pildă numaĭ în Sardinia și pe teritoriul romînesc, trebue făcut încă și maĭ rar și neobișnuit și restrîns la unul numaĭ din cele două locurĭ? Cu maĭ puțin motiv încă se poate restrînge la un singur loc acțiunea uneĭ cauze orĭ producerea unuĭ efect. Dacă umlautul prin *e*, *a* următorĭ se produce într-un loc, trebue numaĭ decît restrîns la acest loc unic? Pentru ce? E doar un proces fiziologic, care se poate desfășura în diferite gurĭ, nu numaĭ în una. Și dacă unificarea nominativuluĭ singular cu acuzativul singular din cauza căderiĭ luĭ *-s* final a provocat prin analogie (Numaĭ să fie așa!) păstrarea nominativuluĭ plural, trebue numaĭ decît ca fenomenul să se fi produs într-un singur loc, în Italia, și de acolo să fie importat în limba romînească? E doar un proces psihic, care se poate desfășura în diferite capete, nu numaĭ într-unul. In ce privește *excepțiile*, care ar fi aceleaș, ele înseamnă restrîngerea împrejurărilor în care fenomenul are loc, și nu se poate pricepe pentru ce apariției fenomenuluĭ în anumite împrejurărĭ trebue numaĭ decît mărginită la o unică localitate.

Cu toată această nedumerire asupra ființiĭ limbiĭ latine comune și a dialectelor din diferite provinciĭ romane, precum și asupra acelor fenomene din limbile romanice care se datoresc pe de o parte limbiĭ comune, iar pe de alta împrumutuluĭ dela dialect la dialect, admiterea influințiĭ bazeĭ de articulație și a ba-

zeĭ psihologice asupra constituiriĭ dialectelor latine, devenite cu vremea limbĭ desebite, a pus oarecare ordine şi orientare. Aproximativ eraŭ cîteva lucrurĭ pricepute: Dialecte aŭ trebuit să existe, pentrucă bazele de articulare şi psihologice aŭ fost diferite la diferitele popoare romanizate. Fenomene comune maĭ multor limbĭ romanice trebue să-şĭ fi avînd, macar unele, obîrşiea în limba comună, ĭar fenomene comune cîtorva limbĭ romanice trebue să-şĭ fi avînd, macar unele, obîrşiea în împrumuturile făcute dela dialect la dialect, pentrucă este greŭ de admis ca, cu atîtea baze de articulaţie şi baze psihologice deosebite, să se fi putut dezvolta un aşa mare număr de fenomene identice. Iar această origine din limba comună, orĭ din infiltrare dialectală, este probabilă atuncĭ cînd fenomenele comune maĭ multor limbĭ romanice se petrec numaĭ în cuvintele latineştĭ, orĭ în general băştinaşe. Chĭar chestiunĭ de *importanţă* şi *neimportanţă* a fenomenelor, macarcă chestiunĭ foarte relative, pot fi luate în considerare. Nu trebuesc confundate dialectele limbiĭ latineştĭ din diferitele provinciĭ romane cu dialectele uneĭ limbĭ romanice actuale, orĭ în general cu dialectele limbiĭ unuĭ popor cu unitate etnică; pentrucă cele dintîĭŭ sînt izvorîte din baze de articulare şi psihologice tare deosebite, ĭar cele de al doilea sînt izvorîte din baze de articulare şi psihologice puţin deosebite. Pentru aceĭa, chĭar dacă veĭ observa infiltrărĭ dialectale numeroase la cele de al doilea, nu trebue să abuzezĭ de admiterea împrumuturilor dialectale la cele dintîĭŭ, căcĭ firea proprie a unuĭ dialect izvorît dintr-o bază de articulare şi psihologică deosebită e maĭ puternică decît tendinţa de infiltrare din partea altuĭ dialect izvorît din altă bază de articulare şi psihologică. Pentru aceĭa o limbă romanică (precum în general orĭce limbă) trebue explicată, pe cît este cu putinţă, prin ea însăş, cu ajutorul a tot felĭul de cauze fiziologice şi psihologice, pe care de bine de răŭ le cunoaştem astăzĭ (atîta, fireşte, cît se pot cunoaşte cauzele: felix qui potuit rerum cognoscere causas!), ĭar nu, cu rost şi fără rost, prin împrumuturĭ pe care le va fi făcut, pecînd era încă un dialect latin, dela un alt dialect latin oarecare. Pentru aceĭa, în sfîrşit, pe de altă parte, *importanţa* şi *neimportanţa* fenomenelor sînt altele la dialectele limbiĭ latineştĭ şi altele la dialectele uneĭ limbĭ romanice: ceĭa ce ţi se pare că ar fi cu neputinţă să fi apărut în mod independent în maĭ multe dialecte latineştĭ, a putut foarte bine apărea în mod independent, a parte, în maĭ multe dialecte ale uneĭ limbĭ romanice, de pildă în dialectele limbiĭ romîneştĭ.

Ordinea însă şi orientarea aŭ fost zdruncinate atuncĭ cînd Meyer-Lübke n-a maĭ vrut să recunoască baza de articulare ca o cauză de schimbare a limbilor şi în special a pus cauza deosebirilor dintre limbile romanice în obstaculele geografice şi politice (Die romanischen Sprachen, în Die Kultur der Gegenwart I, xĭ, ı, anul 1909, pag. 457-461 [Articulul a fost scris în anul 1904, după cum spune autorul într-o notă dela sfîrşit]; Einführung in

das Studium der romanischen Sprachwissenschaft, ed. II, anul 1909, §§ 212-226. Vezĭ § 268 N° 4 Nota). Atuncĭ a început să apară Romania ca un vast cîmp de scurgere a unor fenomene dialectale, care plecate din anumite puncte privilegiate s-aŭ infiltrat dela un capăt la altul al latinitățiĭ, fără alte obstacule decît cele geografice și politice, ĭar concepția limbiĭ comune latine s-a întunecat complect. Inițiativa apoĭ a altor teritoriĭ afară de cele privilegiate a dispărut. La orĭce fenomen, ce veĭ observa în vreunul din teritoriile oropsite, trebue să te uĭțĭ departe spre teritoriile favorizate de soartă, pentru a vedea dacă nu a venit de undeva. Numaĭ cînd fenomenul nu apare nicăirĭ aĭurea, este lăsat în pace și considerat ca născut pe teritorĭul săŭ proprĭu. Această concepție a fost expusă de M. G. Bartoli, Alle fonti del neolatino, în Miscellanea di studi in onore di Attilio Hortis, Trieste, 1910, pag. 889-918. Teritoriile de unde s-aŭ lățit caracterele pe care limbile romanice le au comune între ele sînt Italia centralo-sudică și Gallia transalpină, ĭar acolo unde un fenomen există în doŭă teritoriĭ despărțite geograficește, care nu se ating unul cu altul (*arie dispaiate*), cum este cazul pentru *qŭ* < *p*, *gŭ* < *b*, care se găsește în limbile sardă și romînă, el a trebuit să existe odată și în teritorĭul intermediar, de pildă, în ce privește fenomenul dat ca exemplu, în Italia centralo-sudică. Pentru foarte rarĭ fapte admite autorul și aparițiĭ independente. Pag. 892: „Inovațiile din seriea următoare îș aŭ originea în Gallia transalpina și de acolo s-aŭ răspîndit în alte regiunĭ. Este posibil ca cîteva din ele să se fi născut și în alte ariĭ, în mod independent de inovațiile galloromane“. Pag. 894: „Inovațiile din a doŭa serie [galloromane] îș aŭ originea în limba gallă. Cîteva puține, *u* < *ü*, *a* < *e* și altele, fiindcă apar și în Illyria, în Italia sudestică și în Iberia sudvestică, s-aŭ născut nu numaĭ pe teritorĭul celt, ci și pe cel illyr, iber, și poate chĭar italic“. Pentru unele inovațiĭ apoĭ autorul trece peste granițile limbilor romanice și chĭar peste acele ale limbilor indogermane și admite imitațiĭ făcute de limba latină dela limba greacă, și de limbile indogermane dela limbĭ neindogermane, astfel că fenomene care apar în limbile romanice șĭ-ar avea obîrșiea în limbĭ străine de limba latină. Pag. 897: „Școala neolimbistică, cînd ea va însufleți maĭ bine gramatica istorică arioeuropee, așa după cum pentru moment însuflețește limbistica neolatină, va zice: dintr-o regiune nu arioeuropee, dela sudest, dela basinul măriĭ mediterane orientale, orĭ maĭ probabil dela basinul măriĭ negre, valurĭ de *ü* și de alte fenomene aŭ inundat ariea luĭ *u*“. Pag. 912: „Pĭerderea formelor de declinare nominală și pronominală din limbile romanice îș are probabil originea în Africa. Acolo anume limba greacă, maĭ înainte de limba latină, a perdut formele de declinare, și prin imitație după limba greacă le-a perdut apoĭ și limba latină. Limba greacă însăș a primit probabil impulsul în această privință din partea vreuneĭ limbĭ neindogermane sărace în forme flexionare.“ La orĭcare fenomen dintr-o limbă trebue să te uĭțĭ

să vezĭ de unde a venit. Pag. 901: „Numaĭ în cazul cînd o vorbă oarecare nu găseşte un locuşor în paragrafele gramaticiĭ, în căsuţele fonetice şi de altfel, se nĭtă şcoala neogramatică pe deasupra căsuţelor. Şcoala neolimbistică, din contra, se nĭtă totdeauna. Aicĭ se deschide — nu voĭŭ zice abisul — principala deosebire dintre neogramaticĭ şi neolimbiştĭ". Orĭce fenomen dintr-o limbă trebue judecat numaĭ din punctul acesta de videre, al împrumutuluĭ, al immigraţieĭ de undeva, şi clasificat cronologiceşte, dacă e maĭ vechĭŭ orĭ maĭ noŭ. Vreo explicare alta a luĭ, din punct de videre al vreuneĭ alte cauze, este exclusă. Pag. 899-900: „Şcoala veche, neţinînd socoteală de geografie, de cronologie şi de comparaţie, judecă astfel: în urma uneĭ legĭ fonetice *-s* final cade la Milano şi *ct* devine *t* în Veglia; milanez *tri* [> *tres*], vegliot *vuát* [> *octo*], *fréte* [> *frictae*] sînt normale, ĭar [milanez] *sez* [> *sex*] şi [vegliot] *guápto* [> *octo*] sînt anormale. Aceste din urmă sînt explicate, ca alte vorbe anormale, prin analogie: sînt produse prin analogiea luĭ [milanez] *dez* > *decem* şi [dalmat] *sápto* > *septem*. Aşa că *sez* şi *guapto*, care sînt rămăşiţĭ dintr-o fază antică, devin, de dragostea normelor fonetice, haĭnă noŭă şi modernizată. Aceasta e una din multele *aberaţiĭ (aberrazioni)* care-şĭ aŭ originea în expresiunile echivoce *normal*, *normă* şi altele de acest fel. Să se părăsească odată pentru totdeauna echivocul. In loc de a zice că *x* e normal şi *y* anormal, să zicem totdeauna şi numaĭ: *x* e vechĭŭ, orĭ, maĭ bine, *x* e maĭ vechĭŭ decît *y*". Nimic (orĭ maĭ nimic) nu-ĭ indigen, tot este importat. Pag. 900: „Neogramaticiĭ fac deosebire între cuvinte de origine literară şi cuvinte de origine populară, între cuvinte importate şi cuvinte indigene. Este ştiut cu toate acestea că în istoriea limbilor graniţile de spaţiu şi timp şi altele sînt pură fantazie. In vieaţa limbilor, ca să repetăm motto luĭ Meyer-Lübke [dela Historische Grammatik der französischen Sprache, I, Heidelberg, 1908], πάντα ῥεῖ. Şcoala veche spune că, de exemplu, în Abruzzo reflexele luĭ *testa* şi în parte acele ale luĭ *quasi* n-aŭ nimic anormal. Decĭ *testa* şi *quasi* sînt aicĭ indigene şi de origine populară. Numaĭ dacă ar fi anormale, numaĭ în acest caz ar admite şcoala veche ceĭa ce zice şcoala noŭă, anume că *testa* e importat în Abruzzo dela nordvest, ĭar *quasi* e una din acele vorbe care aŭ foarte mică forţă vitală şi care, după ce aŭ dispărut din limba poporuluĭ, s-aŭ întors pe alocurea din limba şcoaleĭ". In asemenea împrejurărĭ i se pare autoruluĭ că nu maĭ poate fi vorba de legĭ. Legile admise până acum că ar exista în schimbarea limbilor nu există. Pag. 898-899: „Dar unde mergem? Cum rămîn legile gramaticale? Legile fonetice, şi gramaticale în genere, «precize» ca matematica, orĭ maĭ răŭ încă, există orĭ ba? Şi dacă există, cum putem trece peste această «glorioasă descoperire» a neogramaticilor?" Pag. 918: „Nu există nicĭo lege fonetică, nicĭ gramaticală, nicĭ lexicală".

Această concepţie, pe care Bartoli o numeşte *şcoală neolimbistică,* pleacă maĭ întîĭŭ dela o presupunere falşă, aceĭa că

baza de articulaţie n-ar juca nicĭun rol la constituirea limbilor. Vezĭ pentru falşitatea aceşteĭ presupunerĭ § 268 N° 4 Nota. In adevăr, cîtă vreme admiţĭ că caracterele uneĭ limbĭ izvorăsc în mare parte din firea fizică şi psihică proprie a celor care o vorbesc, recunoştĭ prin aceasta însuş că nu numaĭ caracterele specifice ale eĭ, care nu se vor fi maĭ găsind în altă limbă, ci şi caractere de acelea care se vor fi găsind şi pe aĭurea, chĭar prin limbĭ din imediată vecinătate, îş aŭ probabila origine în sînul eĭ însuş. Cînd există asămănărĭ între limbĭ, te gîndeştĭ atuncĭ, maĭ degrabă decît la împrumut, la asămănărĭ etnice, maĭ ales cînd limbile care prezintă asămănările se găsesc în vecinătate geografică. Vecinătatea geografică este atuncĭ un indicĭu de asămănare etnică maĭ degrabă decît de posibilitatea împrumutuluĭ. Valurile care se desemnează până la anumite graniţĭ geografice şi politice apar atuncĭ maĭ degrabă ca manifestărĭ etnice, decît ca conglomerate de împrumuturĭ, de împrumuturĭ plecate dela un punct şi care s-ar fi oprit la cutare graniţĭ. Pentru aceĭa este extrem de curioază mărturisirea luĭ Bartoli, că el n-ar fi, ca uniĭ extremiştĭ, chĭar cu totul contra bazeĭ de articulaţie. Dalmazia e Albania, pag. 462, nota 26: „Macarcă extrema stîngă a neolimbiştilor neagă baza de articulare, eŭ rămîn, în această privinţă, o leacă conservator.“ Dar atuncĭ Bartoli îş tae tot sprijinul, căcĭ admiterea bazeĭ de articulare înseamnă negarea tuturor combinaţiilor sale de împrumut.

Apoĭ această concepţie e neconsecventă, căcĭ se admit şi inovaţiĭ independente. Iar neconsecvenţa aceasta are urmărĭ grave pentru existenţa concepţieĭ însăş. In adevăr, îndatăce admiţĭ posibilitatea inovaţiilor independente şi nu stabileştĭ şi nişte criteriĭ după care să poţĭ admite această posibilitate (Asemenea criteriĭ nu există. Pentru *importanţă* şi *neimportanţă*, de care vorbeşte Puşcariu, vezĭ maĭ sus această notă sub 2,4), daĭ orĭcuĭ prilejul să mărească numărul inovaţiilor independente la infinit, fără să-ĭ poţĭ face vreo întîmpinare. De pildă, după Bartoli, pag. 892-893, ar avea originea în Gallia următoarele fenomene comune multor orĭ unor limbĭ romanice: 1. Tipul *-ática* < *-ád(e)ga* < *-á(d)g(e)*. 2. *ts*, *dz*, *tš*, *dž*, *l'* < *s*, *z*, *š*, *ž*, *ĭ*. 3. *ĭ'*, *ŭ'* < *ę*, *ǫ*. 4. *ĕ'*, *ŏ'* < *eé*, *oó* < *ĭé*, *ŭó*. 5. *ę*, *ǫ* < *ée*, *óo* < diftongarea luĭ *ę*, *ǫ*. 6. *u*, *a*, *o* < *ü*, *e*, *ö*. 7. *au*, *ai* (laudare, magis) < *o*, *e*. 8. Africatizarea luĭ *c*, *g* înainte de vocale palatale sonante. 9. *ct*, *cl* < *ĭt*, *ĭl*. 10. Tipul *calculus* < *cauc-*. 11. *cantavi*, *cantaveram* înlocuite prin *cantatum habeo*, *cantatum habebam*. 12. *cantamus* < *cantemus*. 13. *-esco* < *-isco*. 14. *-ities* < *-itia*. 15. Abstractele în *-or* şi *flos*, *fel*, *mel*, *sal* devenite femenine. 16. *ille* < *illi*. 17. Adverbe în *-mente*. 18. *canto* înlocuit prin *ego canto* şi *ego canto* înlocuit prin *me canto*. 19. *meus frater* în loc de *frater meus*, *iste frater* în loc de *frater iste*. 20. gal *ande-* în loc de *ambulo*. Autorul admite însă însuş pag. 894 că „*u* < *ü*, *a* < *e* *şi altele* din aceste fenomene, fiindcă apar şi în

Illyria, în Italia sudestică şi în Iberia sudvestică, s-aŭ născut nu numaĭ pe teritoriul celt, ci şi pe cel illyr, iber, şi poate chiar italic". Care *altele?* Nu cumva acele care se vor fi găsind, ca *u* < *ü*, *a* < *e*, în ariĭ despărţite geograficeşte, *dispalate?* D-apoĭ în privinţa acestora a avut grijă autorul să ne asigure, cu ocaziea fenomenuluĭ sardo-romîn *qu* < *p*, *gü* < *b*, că acolo unde un fenomen apare în doŭă regiunĭ despărţite geograficeşte, el a existat odată şi într-o regiune intermediară, astfel că ariile care astăzĭ sînt despărţite, *dispaiate*, aŭ fost odată vecine, *appaiate* (pag. 904). Aceste *altele*, ca şi fenomenele *u* < *ü*, *a* < *e*, citate anume de autor, sînt decĭ lăsate la bunul plac al cuĭva. Şi în adevăr, dacă aş zice eŭ, de pildă, că numerele 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 17 dintre cele înşirate maĭ sus s-aŭ produs şi pe alte teritoriĭ decît pe cel gal (după cum, de altfel, foarte probabil a şi fost), cum şi cu ce mĭ-ar putea respinge Bartoli părerea? După cum a făcut răŭ Bartoli că a admis baza de articulaţie, tot aşa a făcut răŭ că a admis posibilitatea inovaţiilor independente, în maĭ multe puncte decît unul. Pentrucă aceste lucrurĭ sînt tăgăduĭala dela bază a concepţieĭ sale despre omnipotenţa împrumutuluĭ şi a comunicaţieĭ. Dar se pare că, cu toată bunăvoinţa ce ar avea-o cineva, apariţiea aceluĭaş fenomen în mod independent în maĭ multe locurĭ nu poate fi tăgăduită. Insuş Meyer-Lübke şi însuş Sextil Puşcariu, care tăgăduesc baza de articulare (Vezĭ § 268 N° 4 Nota), admit apariţiea independentă în maĭ multe locurĭ a aceluĭaş fenomen. Meyer-Lübke admite apariţiea independentă pe teritoriul romînesc a unuĭ fenomen aşa de *important* cum e acel al africatizăriĭ luĭ *c*, *g* înainte de *e*, *i* (Vezĭ § 339 Nota). Iar Sextil Puşcariu a căutat să dividă fenomenele din acest punct de videre în *importante* şi *neimportante* (Vezĭ maĭ sus această notă sub 2, 4), şi în special a dat cîteva exemple de cele neimportante, la a căror apariţie independentă în maĭ multe limbĭ trebue să se aştepte cineva, Locul limbiĭ romîne, 10: „Pe terenul lingvistic va trebui ca fiecare fenomen în parte să fie pus sub microscopul criticiĭ cît maĭ temeĭnice. Sînt evoluţiunĭ de limbă pe care le vedem repeţindu-se independent pretutindenĭ. Nimic maĭ uşor şi maĭ explicabil pentru cel ce cunoaşte natura acestor sunete decît trecerea unuĭ *s* în *ş* saŭ invers, pronunţarea luĭ *l* ca *e* saŭ invers, etc. A deduce din faptul că la Franceji *l'* s-a prefăcut în *i*, întocmaĭ ca la Romînĭ, asupra uneĭ înrudirĭ maĭ strînse a acestor doŭă limbĭ, ar fi greşit, căcĭ schimbarea aceasta fonetică e una dintre cele maĭ frecvente în toate limbile şi în toate timpurile". (Este de notat numaĭ la aceste spuse de Puşcariu că *microscopul criticiĭ temeĭnice* e o vorbă goală [Vezĭ maĭ sus această notă sub 4], şi că *înrudirea dintre doŭă limbĭ* nu trebue luată cumva în înţelesul de *înrudire etnică*, ci de *comunicaţie geografică* şi *infiltrare dialectală*, căcĭ cu acest înţeles, *de comunicaţie geografică* şi *infiltrare dialectală*, întrebuinţează Puşcariu cuvîntul *înrudire* pretutidenĭ în lucrarea sa „Locul limbiĭ romîne". De altfel cel care tăgădueşte

influință bazeĭ de articulare nicĭ n-ar putea vorbi de înrudire etnică). Şi în adevăr, a susținea că un fenomen limbistic nu poate apărea decît într-un loc este echivalent cu a susținea că în lumea aceasta lucrurile, concrete orĭ abstracte, n-aŭ decît caractere specifice, prin care se deosebesc de alte lucrurĭ, ĭar caractere comune cu alte lucrurĭ n-aŭ, este, cu alte vorbe, cum ar zice Bartoli (Vezĭ maĭ sus citatul dela pag. 899-900), o *aberație*.

In ce priveşte părerea că n-ar exista legĭ în aparițiea fenomenelor de limbă, Bartoli a ajuns la ea din considerarea că aceste fenomene capătă ființă în chip imperceptibil, în mijlocul uneĭ scurgerĭ de împrumut dela un moment la altul în timp şi dela un loc la altul în spațĭu. Pag. 898: „Orĭce vorbire, la orĭce moment şi a orĭcăruĭ individ, este o inovație, o creație, dar nu o creație din nimic, ci din elemente preexistente. E o imitație a uneĭ alte vorbirĭ, anume a vorbiriĭ altuĭ individ şi a altuĭ moment. Din aceste vorbirĭ creatoare şi la rîndul lor create noĭ cunoaştem un foarte mic număr, şi pe acelea le cunoaştem foarte răŭ... Dar unde mergem? Cum rămîn legile gramaticale? Legile fonetice, şi gramaticale în genere, ‹precize› ca matematica, orĭ maĭ răŭ încă, există orĭ ba? Şi dacă există, cum putem trece peste această ‹glorioasă descoperire› a neogramaticilor?" Dalmazia e Albania 487: „Inovațiile *ẹ*, *ọ* din *i*, *u* scurțĭ, plecate din Gallĭĭ, aŭ ajuns la Veglia numaĭ în parte. A ajuns întreagă raza, orĭ fascicula din raze, a luĭ *ẹ* din *i*, şi aŭ ajuns şi mulțĭ *ọ* din *u*, dar mulțĭ alțĭ *u* aŭ rămas. După ce normă? După nicĭuna".

Dar schimbarea imperceptibilă a limbiĭ îş are analogul în schimbarea imperceptibilă a tuturor lucrurilor. Toate lucrurile, concrete şi abstracte, se schimbă imperceptibil, şi cu toate acestea schimbările lor sînt înregistrate, sub formă de legĭ, de oameniĭ de ştiință. Iar în special împrumutul, acest chip particular de a se schimba al unor anumite lucrurĭ, anume al animalelor, în special al oamenilor, are loc nu numaĭ pe terenul limbiĭ, ci şi pe alte terenurĭ ale vießiĭ, şi acolo, pe celelalte terenurĭ ale vieţiĭ, se petrece după anumite norme. Pentru ce împrumutul, imitațiea, n-ar avea norme şi pe terenul limbiĭ? Dar nu-ĭ tot numaĭ imitație în limbă. In timp limba nu-ĭ numaĭ imitație, dela generație la generație, dela părinte la copil, dela uzul unuĭ individ la vorbirea ocazională a acestuĭa, ci şi creație, căcĭ necontenit pe baza modeluluĭ se formează o noŭă copie, care nu-ĭ identică cu modelul. In spațĭu limba nu-ĭ numaĭ imitație dela un individ la altul, dela un loc la altul, ci şi creație la individul şi locul de obîrşie. Să admitem că *i'* < *é* ar fi de origine din Gallĭĭ, cum spune Bartoli, şi că din Gallĭĭ s-ar fi propagat în toată lumea romană prin imitație dela loc la loc, dela individ la individ. Dar acolo, în Gallĭĭ, trebue să fi apărut fenomenul undeva, chĭar numaĭ într-un singur loc, şi la cineva, chĭar numaĭ la un singur individ, fără imitație. Căcĭ de unde era să-l maĭ imiteze acel unic loc, acel unic individ? Şi acum ce facĭ cu aceste momente ale limbiĭ, care nu-s imitațiĭ? Admițĭ legĭ la aparițiea lor orĭ ba? Despre aceasta Bartoli nu po-

menește nimic. Aŭ pomenit însă alţiĭ înainte de dînsul. Căcĭ povestea aceasta, a legilor din limbă, este veche.

Ea începe dela gramaticiĭ grecĭ, dintre care uniĭ susţineaŭ că în limbă există ἀναλογία (legĭ), ĭar alţiĭ susţineaŭ că există ἀνωμαλία (lipsă de legĭ). Vezĭ Benfey, Geschichte der Sprachwissenschaft, pag. 151 sqq. Ea a preocupat apoĭ fără întrerupere pe învăţaţĭ dela momentul cînd a început studĭul comparativ și istoric al limbilor (prima jumătate a seculuĭ XIX) până astăzĭ. Decît numaĭ, în vreme ce Greciĭ agitaŭ chestiunea regularităţiĭ maĭ mult pe terenul morfologieĭ, al formelor gramaticale, învăţaţiĭ modernĭ aŭ agitat această chestiune excluziv pe terenul fonologieĭ, pe terenul sunetelor, și încă numaĭ pe terenul acelor fenomene fonologice care se explică prin cauza numită de Germanĭ *Lautwandel* (în special de H. Paul numită *Variabilität der Aussprache*), și pe care eŭ o numesc *alunecarea sunetuluĭ*. Părerile învăţaţilor aŭ trecut prin treĭ faze.

1). Până aproximativ la anul 1870 s-a susţinut că legĭ sînt, dar cu excepţiĭ. De această părere aŭ fost între alţiĭ Bopp, Schleicher, Curtius, Benfey, von der Gabelenz, Whitney, Hugo Schuchardt.

2). Depe la 1870 apare principĭul legilor fără excepţiĭ. Principalul teoretician al acestuĭ punct de videre a fost Osthoff, în Osthoff und Brugmann, Morphologische Untersuchungen, I, anul 1878, pag. XIII: „Cele maĭ importante principiĭ de metodă ale direcţieĭ *neogramatice* (der junggrammatischen Richtung) sînt următoarele doŭă. Intîĭŭ. Orĭce schimbare de sunet, întru cît se petrece în mod mecanic, se îndeplinește după *legĭ fără excepţiĭ*, adecă direcţiea în care sunetul se schimbă este totdeauna aceĭaș la toţĭ membriĭ uneĭ comunităţĭ limbistice, afară de cazul cînd are loc o desfacere în dialecte, și schimbarea are loc fără excepţie în toate cuvintele unde sunetul supus schimbăriĭ se găsește în aceleaș împrejurărĭ. Al doilea. Fiindcă este probat că asociaţiea de forme, adecă crearea de forme noŭă prin analogie, joacă un mare rol în vieaţa limbilor maĭ noŭă, apoĭ trebue să recunoască cineva numaĭ decît că acest chip de a reînoi limba a avut loc și în perioadele vechĭ și cele maĭ vechĭ, și nu numaĭ trebue constatat acest principĭu de explicare, ci trebue și întrebuinţat la explicărĭ, așa după cum e întrebuinţat pentru explicarea fenomenelor de limbă din perioadele maĭ tîrziĭ. Nu trebue să ne surprindă de fel, dacă în perioadele maĭ vechĭ și cele maĭ vechĭ ale limbilor formaţiunile de analogie se întîlnesc cu aceĭaș extensiune, ba chĭar cu maĭ mare extensiune, decît în perioadele maĭ noŭă și cele maĭ noŭă.“ In acest manifest al școaleĭ noŭă apare (nu știŭ dacă pentru prima oară) numele de *neogramaticĭ*, *Junggrammatiker*, spre deosebire de *vechiĭ gramaticĭ*, *Altgrammatiker*, care admiteaŭ legĭ cu excepţiĭ. Dar apare încă ceva maĭ important, o formulare anume unilaterală a termenuluĭ *lege*, care persistă până în momentul de faţă: aicĭ se face termenul *lege* dependent de „toţĭ mem-

brii unei comunități“ și de „toate cuvintele unde sunetul se găsește în aceleaș înprejurări“. După Osthoff, și tot așa după toți limbiștii, partizani ori nu ai legilor, care aŭ vorbit despre legi dela dînsul încoace, pentruca o lege să existe, trebue numai decît ca un fenomen să apară simultan la toți membrii unei *comunități*. Dar cîți membri trebuesc, pentruca asociațiea să poarte numele de *comunitate*, *Sprachgenossenschaft*? *Doi* sînt de ajuns? Orice hotărîre a numărului de indivizi, dela care incluziv în sus începe să existe o *comunitate*, *Sprachgenossenschaft*, nu poate fi decît arbitrară. Insă dacă pentru existența legii trebuesc *doi* indivizi, pentru ce n-ar fi de ajuns și *unul*? Toată greșeala vine dela lipsa de precizie asupra înțelesului cuvîntului *lege*. Aici, în studiul limbilor, însă *lege*, ca postulat al minții omenești, nu poate avea alt înțeles decît acel pe care-l are în studiul oricărui alt lucru din natură, anume acela de „generalizare prin inducție a unui raport de predicat“. Generalizarea însă are nenumărate grade, noțiunile între care se stabilește un raport de predicat oarecare pot să aibă sfera cea mai întinsă, ori cea mai restrînsă. Prin urmare un singur individ, în fenomenele de limbă pe care el singur le reprezintă, poate prezenta un cîmp larg pentru generalizarea prin inducție, adecă pentru formularea de legi. Să daŭ un exemplu. Să admit că numai individul X din comunitatea romînească ar strămuta prin metateză pe *ĭ* consonant precedat de labială din silaba neaccentuată în silaba accentuată precedentă, că numai individul X ar pronunța *dăĭbă* > *hâbĭat*, *roĭb* > *rúbĭus*, *zgăĭbă* > *scâbĭa*, *cuĭb* > **cubĭum*. (Și chiar există de fapt fenomene limbistice specifice cîteunui individ, dar nu se ostenește nimeni să le cerceteze). Indatăce un alt individ, Y, ar auzi pe X zicînd *dăĭbă* la un moment dat și ar conchide prin inducție, fără o prealabilă proprie observație, că X zice și *roĭb*, *zgăĭbă*, *cuĭb*, ar formula o lege. Și dacă ar merge mai departe cu generalizarea, și ar stabili raportul între noțiuni cu sferă mai întinsă, și ar zice că individul X pronunță și *suĭb* > *súbĭo*, *plŏăĭbă* > *plúvĭa*, ar formula iar o lege, dar ar formula o lege greșită, căci în realitate X pronunță *suĭŭ*, nu *suĭb*, și *plŏăĭe*, nu *plŏăĭbă*. Tot așa de greșită este cerința ca, pentru a exista o lege, un sunet să prezinte acelaș fenomen în toate cuvintele unde se va fi găsind în aceleaș înprejurări. Care sînt acele *toate* cuvintele? Prin faptul însuș că e un alt cuvînt, înprejurările nu mai sînt aceleaș. *Aceleaș* înprejurări nu se pot găsi doar decît în unul și acelaș cuvînt, și nici acolo încă nu, căci fiecare *cuvînt reprezentare* nu mai prezintă exact aceleaș înprejurări pentru un sunet oarecare. *Acelaș* este ceva care nu există în natură. Să daŭ un exemplu. *ĭ* consonant din cuvintele *habĭat*, *rubĭus scabĭa*, *cubĭum*, macarcă în toate aceste cuvinte e precedat de labială și se găsește în silabă neaccentuată după o silabă accentuată, se află totuș în înprejurări deosebite în fiecare din aceste cuvinte, căci alt ceva e să fie precedată labiala de *ha*, și alt ceva e să fie precedată de *ru*, de *sca*, de *cu*. Este tot așa

de absurd de a lega existenta unei legi de prezența fenomenului la mai multe cuvinte, după cum e de absurd de a lega existența legii de prezența fenomenului la mai multe individe. Dupăcum un individ este suficient pentru existența unei legi, tot așa este suficient un cuvînt. Dacă dela pronunțarea ocazională decătră X a cuvîntului *ăĭbă* ar conchide Y prin inducție că X totdeauna pronunță astfel, ar formula o lege, căci ar generaliza raportul dela *reprezentarea* cuvîntului *ăĭbă* la *noțiunea* acestui cuvînt. Aceĭa ce a fost bun în declarațiile luĭ Osthoff a fost susținerea hotărîtă că sînt legĭ care guvernează fenomenele limbistice și că aceste legĭ sînt fără excepții. Din acest punct de vedere nu este nicĭo deosebire între limbă și între alte lucrurĭ din natură. Decît numaĭ regularitatea care există în obĭectul însuș nu corăspunde decît arareorĭ acelĕĭa pe care mintea omenească o întrezărește în obĭect, legea ca postulat al mințiĭ nu corăspunde decît arareorĭ legiĭ obĭective, pe care de fapt o prezintă obĭectul, căcĭ mintea operează prin generalizarea pripită a inducțieĭ, care nu prezintă nicĭo garanție de veracitate. Singurul mijloc de a ne apropia cît maĭ mult de adevăr este acela de a fixa cu amănunțime *înprejurările* (adecă *raporturile*, pentru care vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ) în care se petrece un fenomen oarecare, dupăce, cu privire la legile limbistice, ne vom fi liberat de prejudițĭul că nu pot fi legĭ fără ca fenomenul să nu se fi petrecînd la întregĭ comunitățĭ limbistice (care?) și la toate (care toate?) cuvintele unde se vor fi întîlnind aceleaș înprejurărĭ. *Excepțĭe* nu există în natură, tot așa după cum nu există *acelaș*. Excepțiile aparente se explică orĭ prin faptul că am făcut o generalizare falșă, pripită, și asemenea generalizărĭ falșe, pripite sînt nenumărate în toate domeniile științiĭ omeneștĭ, orĭ prin faptul că o cauză împĭedecă efectul uneĭ alte cauze. Un exemplu de felĭul întîĭŭ este, de pildă, legea formulată de Lambrior (Romania IX, 366) că în limba romînă *á* accentuat urmat de *m* s-a prefăcut în *ă'*, pecînd în realitate s-a prefăcut în *ă'* numaĭ *á* accentuat urmat de *m*+*u* (Vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ, pag. 20). Un exemplu de felĭul al doilea este acel citat maĭ sus cu *ĭ* consonant precedat de labială în silabă neaccentuată, care a trecut prin metateză în silaba accentuată precedentă. Se poate prea bine ca o lege astfel formulată „*ĭ* consonant din diftong ascendent, precedat de labialele *b*, *v*, *f*, în silabă neaccentuată finală, în elemente latine și romanice vechĭ, cînd silaba neaccentuată finală a fost precedată imediat de silabă accentuată deschisă, a trecut prin metateză în silaba accentuată și a format diftong descendent cu sonanta silabĕĭ accentuate", să corespundă realitățiĭ, decît numaĭ, în vreme ce în exemplele *ăĭbă* > *hábĭat*, *roĭb* > *rubĭus*, *zgáĭbă* > *scabĭa*, *cuĭb* > **cubĭum*, *coĭf* > *cófĭa*, istroromîn *ca̐ĭbă* > *cávĭa*, metateza a lucrat singură, fără pĭedecă, în *ploáĭe*, nu *ploáĭbă*, > *plúvĭa*, *suĭŭ*, nu *suĭb*, > *súbĭu* ea a fost împĭedecată de analogie, care prin **plovet*, *plovebat*, *subis*, *subit*, *subimus*, *subitis*, *subire*,

---

subitus a împiedecat trecerea lnĭ *ĭ* în silaba accentnată precedentă.
Aicĭ, la explicarea excepţiilor, joacă raportnl de *cauză* nn rol indispensabil, tot aşa dnpăcnm joacă nn rol, dar nn indispensabil, la fixarea înprejnrărilor în care fenomenul se petrece : canza, cel maĭ greŭ de aflat din toate raportnrile, nn este indispensabilă pentrn fixarea legilor, dnpăcum îş închipneşte Wechssler, Giebt es Lantgesetze? pag. 528. Canza *explică*, ĭar aflarea legilor nn înseamnă explicarea lncrnrilor. Cn atît maĭ pnţin nn trebne confnndată canza cn însăş legea. Wnndt, Die Sprache, II pag. 472-478 spnne că şi înţelesnrile cnvintelor, nn nnmaĭ snnetele lor, sînt gnvernate de legĭ. El spnne annme, fiindcă se pnne nnmaĭ din pnnct de videre diacronic (Vezĭ alineatnl nrmător), că, dnpăcnm schimbarea snnetelor (Lantwandel) se petrece dnpă legĭ, care prezintă excepţiĭ aparente numaĭ atnncĭ cînd o lege este împedecată de altă lege, tot aşa sînt legĭ care gnvernează schimbarea înţelesnrilor (Bedentnngswandel), şi că este de mirare cnm se găsesc învăţaţĭ (de pildă Whitney, Leben nnd Wachstnm der Sprache pag. 83 şi G. von der Gabelentz, Die Sprachwissenschaft pag. 226) care să creadă că la schimbarea înţelesnrilor ar exista nnmaĭ ‹deprinderĭ›, «tendinţĭ» şi că nicĭo clasificare a nennmăratelor, maĭ mnlt saŭ maĭ pnţin izolatelor fenomene de schimbare a înţelesnlnĭ n-ar fi posibilă. Apoĭ vorbeşte Wnndt în chipnl nrmător: „Un caracter de necesitate stăpîneşte şi la schimbarea înţelesnrilor, ca şi la schimbarea snnetelor. De pildă, nn se pntea ca cnvîntnl pentrn *banĭ* (Geld) să se dezvoalte altfel decît dintr-nn cnvînt care însemna, pe vremea cînd bannl încă nn exista, singnra avere care se pntea schimba, annme averea în vite: bannl n-a pntnt fi, decĭ, exprimat de Romanĭ decît prin *pecunia*. Şi chĭar la dnblete, nnde maĭ ales se crede că n-ar exista vreo regnlă de diferenţiare a înţelesnrilor, regnla, necesitatea se observă, pecît este posibil. Dacă *Orte, Worte, Bande* arată colectivnl, pricina este că samănă maĭ mnlt cn singnlarele *Ort*, *Wort*, *Band* decît plnralele *Örter*, *Wörter*, *Bänder*. Dacă *ward* arată ceva momentan, ĭar *wurde* ceva dnrativ, pricina este că *ward* e maĭ scnrt, ĭar *wurde* maĭ lnng. Dacă *dann* s-a întrebninţat ca temporal, ĭar *denn* ca condiţional, pricina este inflninţa lnĭ *da*, *damals*; *dann*, *denn* aŭ inflninţat apoĭ diferenţiarea lnĭ *wann*, *wenn*. Dacă *Rabe* înseamnă corb, ĭar *Rappe* cal, pricina este că snnetele *rab* samănă maĭ mnlt cn croncănitnl corbnlnĭ, ĭar snnetele *rapp* samănă maĭ mnlt cn răpăitnl calnlnĭ. Trebne să fie în toate părţile o necesitate şi o regnlă, care aŭ provocat schimbările de înţeles, chĭar acolo nnde nn ne pntem da socoteală de acea necesitate şi acea regnlă. In orĭce caz nn poate fi vorba de *întîmplare* (Znfall), care *întîmplare* pe domenĭnl psihologic este sinonim cn *capriţ* (Lanne). „Din contra, trebne să plece cineva în mod principial dela postnlatnl (Fordernng), că schimbarea înţelesnlnĭ, ca şi schimbarea snnetnlnĭ, este snpnsă nneĭ severe regnlarităţĭ (Gesetzmässigkeit); pe care o constatăm greŭ în mnlte caznrĭ nnmaĭ

din pricină că vin în conflict una cu alta multe cauze de diferite origini" [9]. Cum că trebue să fie legĭ care guvernează şi schimbarea înţelesuluĭ, nu numaĭ legĭ care guvernează schimbarea sunetuluĭ (cu care legĭ din urmă, *legile fonologice,* se ocupă în mod excluziv limbiştiĭ), este un postulat al minţiĭ noastre, căruia trebue să-ĭ fie corăspunzînd reale legĭ în însuş obiectul, căcĭ doar şi înţelesurile cuvintelor tot din natură fac parte, şi se constată că în natura însăş, în toate manifestările eĭ, există realmente regulele şi legile pe care le formulează prin inducţie mintea omenească, printr-un fel, se pare, de armonie prestabilită, cum zicea Lebnitz, se constată, adecă, că cutare raport apare nu numaĭ la un unic lucru-individ (concret orĭ abstract), ci la o mulţime de lucrurĭ-individe *asemenea.* Şi tot aşa, dupăcum există legĭ de schimbarea sunetelor, cu care legĭ singure se ocupă limbiştiĭ, şi dupăcum există legĭ de schimbarea înţelesurilor, pe care le maĭ revendică Wundt, există sigur şi legĭ care guvernează dispariţiea cuvintelor, anume atît a cuvintelor ca schelete considerate (cînd cuvintele dispărute sînt înlocuite prin altele), cît şi a cuvintelor în întregimea lor considerate (cînd dispar nu numaĭ scheletele cuvintelor, ci şi înţelesurile acestora). Decît numaĭ exemplele date de Wundt, pentru a arăta oarecum existenţa de legĭ pe terenul schimbăriĭ înţelesuluĭ, nu sînt exemple de legĭ, ci de cauze. *Pecunia,* zice el, a trebuit să capete înţelesul de *banĭ* din cauză că etc. *Rabe* a trebuit să capete înţelesul de *corb* şi *Rappe* înţelesul de *cal* din cauză că etc. Un exemplu de lege ar fi dat Wundt cînd ar fi putut arăta că şi alte cuvinte cu înţelesul de *avere care se poate schimba,* nu numaĭ *pecunia,* aŭ căpătat înţelesul de *banĭ* în limba latină, orĭ că cuvinte analoage ca înţeles luĭ *pecunia* aŭ căpătat înţelesul de *banĭ* în alte limbĭ afară de cea latină. Un exemplu de *lege* ar fi dat Wundt cînd ar fi putut arăta că şi în alte dublete, din limba latină orĭ din limbĭ altele afară de cea latină, analoage luĭ *Rabe-Rappe,* un cuvînt a căpătat înţelesul unuĭ animal şi celălalt cuvînt înţelesul altuĭ animal, potrivit cu asămănările onomatopeice dintre cuvintele respective şi animalele respective. Şi tot aşa maĭ departe. De fapt nu sînt maĭ greŭ de aflat legile pe terenul înţelesuluĭ cuvintelor (şi tot aşa pe acel al dispariţieĭ cuvintelor) decît pe terenul sunetelor, dar nu se ocupă învăţaţiĭ cu dînsele. O lege depe terenul dispariţieĭ cuvintelor ca schelete ar fi acea pe care Gilliéron ar vrea s-o întrevadă în chipul regulat în care dispar omonimele (Vezĭ maĭ la vale această notă), dar legea este departe de a fi formulată, pentrucă există în toate limbile mulţime de omonime, cu înţelesurile cele maĭ deosebite posibile, unele lîngă altele. O lege de schimbarea înţelesuluĭ pe terenul formelor gramaticale, adecă al raporturilor, ar fi aceia că în limba romînească infinitivele întregĭ devin substantive concrete orĭ abstracte. Şi încă aflarea legilor de schimbarea înţelesuluĭ prezintă dificultăţĭ numaĭ cînd vrea cineva să formuleze legĭ maĭ generale, care să îmbrăţişeze maĭ multe cuvinte, căcĭ cînd este vorba de legĭ cu ca-

drul cel maĭ restrîns posibil, orĭcare singur cuvînt, după cum este suficient pentru constatarea uneĭ legĭ de schimbarea sunetuluĭ, tot aşa este suficient pentru constatarea uneĭ legĭ de schimbarea înţelesuluĭ, deoarece această schimbare nu se petrece numaĭ la cuvîntul individ, ci la cuvîntul noţiune (Vezĭ maĭ sus pag. 374).

Dacă Wundt confundă *legea* cu *cauza*, Saussure, Cours de linguistique générale, din contra tăgădueşte existenţa legilor tocmaĭ pentrucă ele totdeauna se pot explica printr-o cauză oarecare.

Maĭ întîĭŭ Saussure, care pag. 97 sqq. afirmă cu drept cuvînt că trebue să se facă deosebire între modul de a considera limba la un moment dat al existenţiĭ sale (linguistique statique, synchronique) şi între modul de a o considera în evoluţiea eĭ dela un moment dat la altul (linguistique évolutive, diachronique)—De altfel acelaş lucru se petrece în toate domeniile ştiinţiĭ omeneştĭ, nu numaĭ în limbistică—, tăgădueşte la pag. 131 existenţa legilor privitoare la faptele de limbă sincronice, "pentrucă acele legĭ ar fi în realitate numaĭ o *constatare de lucrurĭ*. De pildă nişte regulĭ ca acele din limba greacă antică, că „accentul nu se rîdică nicĭodată maĭ sus de antepenultima", orĭ că „toate cuvintele se termină cu o vocală saŭ cu *s*, *n*, *r*, cu excluderea orĭcăreĭ alte consonante" sînt „o simplă expresie a unuĭ ordin de fapte existent, ele constată numaĭ o stare de lucrurĭ, sînt de aceĭaş natură cu legea care ar constata că copaciĭ dintr-o grădină sînt dispuşĭ *en quinconce*"". Şi cu toate acestea sînt legĭ, şi regulele acelea din gramatica grecească, precum şi constatarea că copaciĭ dintr-o grădină oarecare ar fi aşezaţĭ în cutare fel. Chĭar din punct de videre al postulatuluĭ minţiĭ, al procesuluĭ de inducţie dela baza legiĭ subĭective dacă te puĭ, acel care a formulat regulele din gramatica greacă şi acel care a constatat chipul cum sînt aşezaţĭ copaciĭ din grădină, n-aŭ numărat sigur nicĭ toate cuvintele nicĭ toţĭ copaciĭ, ci în mod precipitat aŭ formulat regulele. Şi apoĭ, în ce priveşte în special limba greacă, de care limbă greacă vorbeştĭ? De cea cunoscută din monumentele de limbă greacă păstrate? Dar acelea cuprind *toată* limba greacă? De unde ştiĭ că nu va apărea în vreo inscripţie, care se va descoperi cîndva, vreun cuvînt grecesc terminat şi în vreo altă consonantă în afară de *s*, *n*, *r*? Iar din punct pe videre al legiĭ obĭective dacă te puĭ, o lege nu încetează de a fi prin faptul că s-ar constata *toate* lucrurile-individe care prezintă acelaş raport. Faptul acesta, al constatăriĭ *tuturor* lucrurilor-individe la care un raport există, fapt greu de realizat, dar posibil, are loc de altfel şi pe terenul diacronic, nu numaĭ pe cel sincronic, al fenomenelor limbistice, şi în general al fenomenelor naturale. Singura deosebire dintre legile sincronice şi cele diacronice stă în predicat: la cele dintîĭŭ predicatul este *a fi*, la cele de al doilea *a deveni*.

In ce priveşte faptele de limbă diacronice Saussure pag. 131-134 spune că "la ele se constată într-adevăr legĭ, dar acele legĭ

prezintă numaĭ *aparența legiĭ* (l'apparence d'une loi), pentrucă se pot explica. Așa, de pildă, dacă francezul *poutre*, care dela capul locului a însemnat ‹*ĭapă*›, a căpătat înțelesul de ‹*grindă*›, „aceasta se datorește unor cauze particulare“ [Dar aceasta nicĭ nu-ĭ o lege. Vezĭ maĭ sus exemplele citate din Wundt, *pecunia* devenit *banĭ*, etc.]. Dacă „la o anumită epocă mai toate formele vechĭuluĭ caz subĭect aŭ dispărut în limba franceză“, aceasta se datorește faptuluĭ că Francezul a perdut cunoștința raportuluĭ de subĭect („C'est la notion particulière de cas sujet qui a été atteinte et sa disparition a entraîné naturellement celle de toute une série de formes“ [Că limba se schimbă și din pricina aceia că mintea omuluĭ se schimbă din punct de vedere al aptitudiniĭ de a putea orĭ de a nu putea percepe oarecare raporturĭ, aceasta este știut. Dar că ar ajunge vreodată mintea în așa hal de decrepitudine, încît să nu maĭ aĭbă conștiință de raportul de subĭect, aceasta e de necrezut]). Dacă în limba greacă explozivele fonice aspirate indogermane aŭ devenit ezplozive afone aspirate (de pildă **nebhos* < *néphos*, **medhu* < *méthu*, **angho* < *ánkho*, etc.), aceasta se explică prin aceĭa că „un singur fapt particular se manifestează în toate părțile“ („ce ne sont que les manifestations d'un seul fait particulier“ [Saussure bucuros ar fi numit cauza însăș, dar n-o putea ști, pentrucă așa numitul de Germanĭ spontaner Lautwandel este încă o enigmă, dupăcum și Saussure mărturisește pag. 202-208]), cu alte vorbe prin aceĭa că o cauză oarecare a făcut ca Greciĭ să nu maĭ poată pronunța fonic explozivele aspirate.[5] Luĭ Saussure ĭ-ar trebui legĭ fără cauze. Este adevărat că pentru a formula prin inducție legile omul n-are trebuință să cunoască cauzele, în obĭectul însuș însă legile aŭ toate cauze, căcĭ nu există nimic fără cauză (Acesta este ĭarăș un postulat al mințiĭ omeneștĭ, căruĭa sigur că-ĭ corăspunde o realitate obĭectivă, căcĭ în forme goale ale mințiĭ astăzĭ nu maĭ crede nimenĭ). S-ar părea că Saussure are în videre niscaĭ legĭ extraordinare, dinafară de natură, pe care nu le-ar putea găsi nicăirĭ. Cu toate acestea, din contra, el are în videre, ca termen de comparație cu legile din limbă, atuncĭ cînd tăgăduește acestora firea de lege, niște legĭ foarte reale și cu cauze foarte aparente, anume pe acele care guvernează societățile omeneștĭ. Saussure anume, care crede că limba este o instituție socială și o invenție arbitrară a omuluĭ (Vezĭ § 268 N° 4 Nota), este în aceĭaș vreme așa de obsedat de societate și de instituțiile omeneștĭ, încît nu pricepe alt fel de legĭ decît pe cele instituite de om pentru a guverna societatea, și orĭce regulĭ în limbă orĭ, fireste, și în alte domeniĭ ale naturiĭ, la care nu este manifestă o voință omenească, pentru dînsul nu-s legĭ. Pag. 129: „On parle couramment de lois en linguistique. Mais les faits de la langue sont-ils réellement régis par des lois et de quelle nature peuvent-elles être? La langue étant une institution sociale, on peut penser *a priori* qu'elle est réglée par des prescriptions analogues à celles qui régissent les col-

lectivités. *Or* toute loi sociale a deux caractères fondamentaux: elle est *impérative* et elle est *générale*. Elle s'impose et elle s'étend à tous les cas". Cînd Saussure tăgăduește oricăreĭ legĭ firea de lege, dacă nu-ĭ provenită din voința omenească, și dă numele de lege numaĭ legiĭ sociale, restrînge fără trebuință înțelesul unuĭ cuvînt. De altfel, dacă este vreo deosebire între legile făcute de om pentru guvernarea societățiĭ și acele existente în natură fără voința omenească, deosebirea consistă tocmaĭ în aceĭa că acel caracter general și imperativ, pe care-l atribue Saussure legilor omeneștĭ, aparține tocmaĭ nu legilor omeneștĭ, ci celor naturale. Căcĭ nicăirĭ maĭ mult decît pe terenul legilor omeneștĭ nu există atîtea excepțiĭ provocate de atîtea cauze care se bat cap în cap. Legea omenească există maĭ mult cu numele, oricine poate s-o calce în picĭoare fără pedeapsă. Maĭ bine ar fi lăsat Saussure numele de lege în pace și ar fi inventat un cuvînt noŭ pentru acea parodie de lege, pe care o fabrică omul pentru a guverna societatea și, din nenorocire, pentru a guverna și limba cîteodată, ca atuncĭ cînd fabrică omul tot felĭul de proecte de limbĭ scrise și de limbĭ literare, unele maĭ tolerabile, ĭar altele curat nebuneștĭ, ca acele fabricate de etimologiștĭ ca Laurian orĭ de fonetiștĭ ca Pumnul.

3) In vremea aceasta (cam depe la anul 1880) studiarea dialectelor din punct de videre al graniților dintre ele, din punct de videre al lățiriĭ în spațĭu a unuĭ fenomen limbistic (de pildă, și maĭ ales, a unuĭ sunet, apoĭ a uneĭ forme gramaticale, a unuĭ cuvînt, a unuĭ înțeles), formarea de atlase dialectale, unde se arată în mod bătător la ochĭ întretăerea în tot felĭul de direcțiĭ a tot felĭul de fenomene, au dus la concluziea că nu numaĭ dezvoltarea dialectală nu este treptată dela un spațĭu la altul, că nu numaĭ există de multe orĭ asămănărĭ maĭ marĭ între valurile maĭ depărtate decît între cele maĭ apropiate, dar că este așa de mare încurcătură de liniĭ, așa de mare lipsă de contururĭ, încît la urma urmelor se pune chestiunea dacă nu cumva nu există dialecte de fel (Ba sînt, dacă judecĭ cu aproximațiea cu care trebue să judece o minte omenească), dacă nu cumva sînt tot atîtea dialecte cîte individe. Și atuncĭ, plecînd dela postulatul falș al neogramaticilor, că pentru existența uneĭ legĭ trebue prezența simultană a unuĭ fenomen oarecare la toțĭ indiviziĭ dintr-o comunitate limbistică, Hugo Schuchardt, Ueber die Lautgesetze, gegen die Junggrammatiker, Berlin, 1885, a întîmpinat că, întru cît asemenea comunitățĭ limbistice nu există, deoarece sînt tot atîtea dialecte cîte individe, apoĭ nicĭ legĭ la fenomenele de limbă nu există.

Și la această părere, bazată pe un postulat falș, a luĭ Schuchardt, pe care Bartoli o motivează încă și maĭ slab decît Schuchardt, a adăogit Bartoli pe acea a imitațieĭ exagerate dela dialect la dialect, fără ca s-o motiveze cu nimic, nicĭ macar cu admiterea (de altfel imposibilă) a lipseĭ bazeĭ de articulare și a lipseĭ de inovațiĭ independente, apoĭ pe acea a uneĭ imitațiĭ exa-

gerate dela limbă la limbă (dela limba greacă la limba latină, dela limbĭ neindogermane la limbĭ indogermane), a fixat apoĭ, în special pentru limbile romanice, în mod arbitrar Gallia ca punct de plecare pentru nenumărate fenomene, şi a numit această concepţie *şcoala neolimbistică.* Nu tot ce-ĭ *maĭ noŭ* este numaĭ decît şi *maĭ bun.* Dacă bunătatea unuĭ lucru în ştiinţă se judecă după puterea probelor cu care-şĭ afirmă cineva părerile, apoi se poate zice fără exagerare că această şcoală noŭă limbistică este cea maĭ slabă şcoală limbistică care a existat vreodată. Ar fi fost în orĭce caz de dorit ca să lipsească tonul megaloman, cu care această şcoală nouă se adresează către şcoala-chipurile-veche, şi să lipsească vorba *aberaţiĭ*, cu care sînt botezate părerile şcoaleĭ-chipurile-vechĭ. Asemenea vorbe tari, pelîngă că sînt lipsite de modestie, dar sînt şi primejdioase, căci sînt arme cu doŭă tăĭuşurĭ.

Eŭ decĭ, dacă în lucrarea de faţă voiŭ numi cutare fenomene latineştĭ populare (adecă aparţinătoare limbiĭ latine comune), ĭar pe cutare altele latineştĭ dialectale, voiŭ face aceasta într-atît, întru cît am putut afla ceva despre ele dela şcoala veche.

Pe nedrept caută Bartoli un sprijin pentru şcoala neolimbistică în şcoala luĭ Gilliéron şi vrea să dea a înţelege că Gilliéron ar fi susţinînd părerĭ analoage cu ale sale. Dalmazia e Albania pag. 489 nota: „Eŭ n-am făcut alt ceva decît că am dat un nume *(neolinguistica, neolinguisti)* la lucrurĭ şi persoane care existaŭ deja. Cel mult am cercat în limbistica neolatină metoda pe care în special şcoala luĭ Gilliéron a întrodus-o în dialectologiea franceză."

Gilliéron (Am cetit dela acest scriitor următoarele lucrări: Pathologie et thérapeutique verbales I, II, Neuveville, 1915; La faillite de l'étymologie phonétique, Neuveville, 1919. Pe următoarele le cunosc din extrase pe care mi le-a trimes din Bonn Dl. Iorgu Iordan: Etudes de géographie linguistique d'après l'atlas linguistique de la France par Jules Gilliéron et Mario Roques, Paris, 1912; J. Gilliéron, Pathologie et thérapeutique verbales III, Paris, 1921) vrea să-şĭ dea socoteală cu logica de operaţiile de care se serveşte limba pentru a remedia relele produse prin alunecarea sunetuluĭ. El dă o importanţă extraordinară principĭuluĭ pe care eŭ îl numesc *diferinţiare* şi-l consider ca voinţa limbiĭ (Vezĭ ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ sub *diferenţiare)*, pe care-l amestecă maĭ mult saŭ maĭ puţin cu acel al voinţiĭ individuluĭ, de mine *legĭuire* numit (Vezi ale mele Principiĭ sub *legĭuire),* şi-şĭ închipueşte că toată vieaţa limbiĭ ar fi o luptă de refacere şi de îndreptare faţă de forţa de distrugere a alunecăriĭ sunetuluĭ. De aicĭ termeniĭ de *pathologie* şi de *thérapeutique.* Numaĭ pe icĭ colea pomeneşte ceva de analogie. Toată celalaltă enormă activitate a limbiĭ, tot atît de independentă de voinţa limbiĭ ca şi de voinţa individuluĭ, activitate pe care eŭ am grupat-o supt atîtea

cauze altele în afară de alunecarea sunetuluĭ și de analogie (Să se gîndească cineva numaĭ la schimbările provocate în limbă de faptul că chipul de a cugeta s-a schimbat, că chipul de a pricepe lucrurile, în special raporturile, a devenit altul, schimbărĭ grupate supt cauza numită de mine *lămurirea psihică a cunoștinților*. Vezĭ ale mele Principiĭ), pentru Gilliéron nu există. Dar de ceĭalaltă enormă activitate a limbiĭ în afară de alunecarea sunetuluĭ și de analogie nu țin vreo socoteală limbiștiĭ în general. Cel puțin Gilliéron, spre deosebire de alțiĭ, scoate în evidență activitatea diferențieriĭ și a voințiĭ, macarcă o exagerează, și revendică cu drept cuvînt pentru cercetarea aceșteĭ activitățĭ un interes pe care limbiștiĭ îl consacră aproape excluziv alunecăriĭ sunetuluĭ și analogieĭ.

In lupta pe care o susține limba pentru a se reface, față de activitatea distrugătoare a alunecăriĭ sunetuluĭ, Gilliéron crede că există maĭ ales un răŭ pe care limba caută să-l înlăture, anume omonimiea, care se manifestează în doŭă feliurĭ: orĭ în acela că doŭă cuvinte devin omonime (ca, de pildă, *spica* devenit omonim cu *spina*, saŭ *claudere* devenit omonim cu *clouer* > *clou* > *clavus)*, și atuncĭ saŭ unul din ele este înlocuit prin alt cuvînt saŭ amîndoŭă sînt înlocuite prin alte cuvinte; orĭ în acela că un cuvînt devine omonim saŭ aproape omonim cu o formă gramaticală (ca, de pildă, persoanele plurale dela prezentul indicativuluĭ ale verbuluĭ *issir* > *exire*, *issons*, *issez*, *issent*, devenite omonime cu formele respective *-issons*, *-issez*, *-issent*, saŭ *quissent*, a treĭa persoană plurală imperfectul conjunctivuluĭ dela *quérir* > *quaerere*, devenită omonimă cu *qu' issent*, a treĭa persoană plurală prezentul conjunctivuluĭ dela *issir* > *exire* însoțită de conjuncțiea *que*), și atuncĭ cuvîntul este înlocuit prin altul.

Alăturĭ cu omonimiea un alt răŭ produs prin alunecarea sunetuluĭ este *neregula*, care constă în aceĭa că diferite forme ale cuvîntuluĭ devin prea deosebite din punct de videre al scheletuluĭ unele față de altele, cum s-a întîmplat de pildă lucrul la verbe ca *faire*, *mettre*, *naître*, *mourir*, *vivre*, *pouvoir*, *prendre*, *tenir*, *voir*, *savoir*, la care perfectul simplu a ajuns foarte deosebit în privința sunetuluĭ față de prezent. Maĭ ales la verbe a rezultat *neregula*, și maĭ ales la perfectul simplu față de prezent. Limba remediează în feliul acela că orĭ unifică formele prin analogie, astfel că, de pildă, singularul *batel* devine *bateau* supt influința pluraluluĭ *bateaux*, orĭ renunță chĭar la exprimarea unuĭ raport, numaĭ ca să scape de formele neregulate, astfel că, de pildă, limba franceză comună a renunțat la raportul de perfect simplu (passé défini). Asupra faptuluĭ din urmă insistă în special Gilliéron, La faillite pag. 102-113. După el limba franceză comună s-a simțit jignită întîĭŭ, în tendința eĭ spre regularitate, de perfectele simple ale unor verbe ca cele citate puțin maĭ sus, apoĭ și-a întins aversiunea chĭar asupra perfectelor simple regulate, ca *trouvai*, și din gustul pentru regulă în forme a părăsit perfectul simplu în întregime și a re-

nunțat la raportul exprimat prin el, apoĭ a renunțat și la raportul exprimat prin imperfectul conjunctivuluĭ, din cauză că forma acestuĭ raport sămăna cu acea a perfectuluĭ simplu. Gilliéron spune că altă dată, într-o notă dela pag. 224 a lucrăriĭ sale Généalogie des mots qui désignent l'abeille d'après l'atlas linguistique de la France, Paris, 1918, susținuse că pĭerderea perfectuluĭ simplu s-ar fi datorind faptuluĭ că limba a perdut simțul pentru raportul exprimat prin-tr-însul, dar că acum retractează ce spusese atuncĭ. La faillite pag. 102: „C'est par un mea culpa que nous commençons ce chapitre, qui n'est en réalité tout entier qu'une rétractation: nous prions le lecteur de ne tenir aucun compte d'une note qui figure à la page 224 de notre travail sur *l'abeille*. Dans cette note nous prétendions que c'était dans l'extension de l'emploi du présent de l'indicatif, de l'imparfait et du plus-que-parfait à la place du passé défini qu'il faut chercher la raison de la disparition d'un temps qui nous fait sourir dans le parler des méridionaux›, que le passé défini aurait conduit la phonétique où il aurait voulu, si la pensée linguistique eût continué à avoir besoin de ses services»". La faillite pag. 106: „Il est faux, radicalement faux, de dire qu'une modification survenue dans les fonctions des temps a entraîné la chute du passé défini et de l'imparfait du subjonctif. C'est l'inverse qui est vrai, et nous sommes honteux d'avoir pu soutenir le contraire". Gilliéron întrezărise și alt chip de vieață a limbiĭ, și altă cauză de schimbare a eĭ decît alunecarea sunetuluĭ, analogiea, diferențiarea și voința, dar s-a refugiat cu groază și cu rușine la ĭubitul săŭ cal de bătae. Aicĭ s-ar potrivi vorba: c'est le premier mouvement qui est bon.

La faillite pag. 54 se întreabă autorul: „Y aurait-il donc une autre raison que la collision homonymique qui tue ou estropie?" Intrebarea și-o pune cu ocaziea faptuluĭ că "verbul *choir* a dispărut din cauza fonetizmuluĭ variat al formelor sale, fonetizm variat rezultat din pricină că *ci* și *ai* se confundaŭ în pronunțare, și, de pildă, la imperfectul indicativuluĭ „on aurait pu dans un salon entendre s'entrecroiser les quatre variantes suivantes: *je choyois, je choyais, je chayois, je chayais.*" Pentru a evita această încurcătură de pronunțărĭ deosebite *choir* a fost înlocuit prin *tomber.*[9] Aceasta, pletora de forme cu fonetizme deosebite ale unuĭ cuvînt, ar fi a treĭa cauză a disparițieĭ cuvintelor, pe care o constată Gilliéron alăturĭ cu omonimiea și cu neregularitatea. In realitate avem a face cu un fenomen mult maĭ cuprinzător, anume cu *sinonimiea*, pe care limba o evită tot cu atîta băgare de samă ca și pe *omonimie*, căcĭ limba nu permite lux, vezĭ ale mele Principiĭ pag. 213 sqq.

Materialul, prin mijlocirea căruĭa limba se reface și se îndreaptă în urma pagubelor aduse de alunecarea sunetuluĭ, se găsește în ea însăș orĭ se capătă prin împrumut, ĭar împrumuturile limba comună franceză le face din limba latină, ĭar dialectele le fac dela unul la altul orĭ din limba comună. Și la frămîntarea și

prelucrarea materialului limbistic decătră limbă pentru a se îndrepta din relele pricinuite de alunecarea sunetuluĭ un instrument maĭ ales serveşte, anume acel al etimologiei populare. Limba operează cu acest instrument într-un grad mult maĭ mare decît şĭ-aŭ închipuit limbiştiĭ pănă astăzĭ, şi grupează materialul lexical după etimologiile presupuse de dînsa într-o vastă clasificaţie, unde nu numaĭ se vîră la acelaş grup cuvinte socotite ca de aceĭaş origine (ca de pildă *férir* şi *fermer*, care aŭ fost vîrîte la grupul luĭ *fer)*, ci se şi separă cuvinte de un grup unde sînt socotite ca aparţinînd pe nedrept (ca de pildă *pouvoir*, care a fost separat de grupul luı *voir)*, cu care ocaziĭ, după cum cuvintele vîrîte în acelaş grup se ınfluinţează între ele la sunet şi la înţeles, tot aşa cuvîntul separat de un grup, la care ar fi aparţinut pe nedrept, este modificat ad hoc, din punct de videre al sunetuluĭ, pentru a se deosebi de acel grup, astfel că *pouvoir*, de pildă, a fost prefăcut în *pouloir* oıı în *peudre* (Această putere a diferinţieriĭ de a crea prin ea însăş simboalele de care are trebuinţă a fost recunoscută de mine încă în Principiĭ pag. 227 sqq.). Faţă cu această etimologie, pe care limba o înţelege şi şĭ-o dă la un moment dat, se găseşte etimologiea fonetică, cum o numeşte Gilliéron, adecă etimologiea savantuluĭ, care merge cu mintea tot la origine, pe terenul special al limbisticiĭ romanice tot la limba latină, şi tot caută să lege de etyma latine cuvinte actuale romanice, care şĭ-aŭ perdut filiaţiea veche şi aŭ întrat în grupurĭ altele decît cele dela capul loculuı, şi susţine morţiş că *il appert* este a treĭa persoană singulară prezent indicativ dela fostul *apparoir*, pecînd *il appert* în realitate, chĭar de va fi fost cîndva acea persoană dela *apparoir*, a devenit astăzı = *apert* > *apertus*, şi că *comparer* este latinul *comparare*, pecînd *comparer* în realitate, chĭar de va fi fost cîndva *comparare*, a devenit astăzĭ un derivat prin *com-* din *pair*, ba caută chĭar un etymon latin pentru *peudre*, care în realitate e un product al etimologieĭ populare. Aceasta numeşte Gilliéron faillite de l'étymologie phonétique. Maĭ tare ar fi scos încă la iveală acest faliment, dacă nu s-ar fi mărginit numaĭ la etimologiea populară, ci ar fi atins şi acele produse noŭă ale limbiĭ care se datoresc analogieı şi creaţieı imediate, şi ar fi relevat pe terenul etimologieı franceze apariţiunĭ ca *mustaciola*, *catteulla*, *conveniosus*, *amaritiosus*, *frondiarium*, *pandiatura*, *mulgearia*, *sugaria*, *ingrossiare*, *piccicare*, *fenacius*, *floccacia*, *remansicia*, *fenicia*, *granicia*, *maricius*, *liganare*, etc. depe terenul etimologieĭ romîneştı, apariţiunĭ create de Sextil Puşcariu, Lateinisches *tĭ* und *kĭ*, şi dintre care unele *(mustaciola*, *amaritiosus)* aŭ pătruns şi în dicţionarul etimologic al luı Meyer-Lubke. Compară studıul meŭ „Un specialist romîn la Lipsca" pag. 121.

Cîtă vreme, decĭ, nu-ţĭ veĭ fi dat întîıŭ socoteală de clasificarea prin etimologie populară a uneı limbı, etimologiea fonetică, etimologiea savantuluĭ este expusă la erorĭ nenumărate şi devine

aproape un lucru netrebnic. La faillite pag. 132: „La phonétique n'a rien à voir, tant que l'étymologie populaire n'aura pas, au préalable, fait la part qui lui revient". La faillite pag. 96: „En présence de ces faits, qui ne sauraient être niés, que valent les savantes doctrines de phonétique et d'étymologie, que valent nos dictionnaires et nos grammaires étymologiques, tels qu'ils ont été conçus jusqu'ici? Nous laissons au lecteur le soin d'en apprécier la valeur". Toată munca trebue îndreptată într-acolo ca să constatăm clasificarea pe care limba însăș şi-a dat-o prin propriile eĭ calcule etimologice, prin etimologiea populară adecă. Şi cum avem să putem elucida acest nămol de etimologie populară? Prin logica noastră individuală. La faillite pag. 133: „Observez, comme si à la base des évolutions il n'y avait aucun mystère physiologique, mais simplement une oeuvre de réflexion, plus ou moins consciente, à laquelle votre raison peut atteindre". Şi de fapt chĭar face Gilliéron enorm logică în diferitele sale articule. Dar este oare potrivire completă între logica învăţatuluĭ şi acea a poporuluĭ, şi acea în special a limbiĭ însăş, adecă (din punct de videre al individuluĭ considerată) a inconştientuluĭ?

In cercetarea însă pe care trebue să o facă limbistul cu logica pentru a-şĭ da socoteală de operaţiile de care s-a servit limba pentru a se reface şi a se reînoi Gilliéron pleacă dela doŭă postulate, dela doŭă propoziţiĭ, a căror veracitate trebue oarecum admisă dela capăt, fără să maĭ existe nevoe de a fi probate. Aceste postulate, direct contrariĭ celor susţinute de neolimbiştĭ, sînt următoarele:

1. Existenţa de *legĭ fonetice*, de legĭ care guvernează alunecarea sunetuluĭ. Pathologie et thérapeutique verbales I pag. 12: „Il ne saurait faire de doute que *caro* n'eût existé partout sous sa *forme phonétique régulière* de *kar* dans le nord de la France". Ibidem pag. 13: „De nos jours presque tous les parlers de la France sont privés de l'élément directeur régional qui police *l'action mécanique, aveugle, destructive de la phonétique*, depuis qu'ils sont délaissés par les classes instruites et lettrées, toutes converties au français littéraire. Dans leur pauvreté génétique, dans leur misère actuelle les parlers ont recours à la grande pourvoyeuse qu'est la langue littéraire, et leurs emprunts sont moins souvent peut-être les effets d'une servilité à son égard que ceux d'une necessité causée par *l'engrenage des lois phonétiques qui provoquent un désarroi lexical*, auquel ils ne savent plus remédier autrement que par l'emprunt". Ibidem pag. 14: „On a tenté soit de nier, soit de mettre en doute, soit de restreindre le rôle délétère de la phonétique en tant que créatrice de produits homonymes, qui obligent le parler à remanier son patrimoine lexical, le contraint constamment à un travail de réparation. *Nous croyons pouvoir prétendre qu'il n'est aucune loi phonétique qui, dans le long cours d'un parler, s'effectue sans causer des dommages nécessitant une oeuvre de réparation et des modifications de tout ordre*, que la phonétique est responsable de la disparition d'une grande

partie des mots du patrimoine latin, qu'une foule des disparus sont des déchets de l'usure phonétique, qu'une foule de mots nouveax sont des compensations, plus ou moins heureuses, à ces déchets". Ibidem pag. 21: „Une langue populaire peut, sans inconvénient, emprunter des mots à quelqu'autre langue, *pourvu que ces emprunts ne contrecarrent pas, ne dénaturent pas ses lois fondamentales*". Pathologie et thérapeutique verbales II pag. 16-17: „La langue littéraire possède, à côté de la langue parlée, une langue écrite pleine de traditions étymologiques, légitimes ou illégitimes, qui constitue en quelque sorte une autre vie linguistique, tolérant des phonèmes proscrits par la phonétique de la langue parlée, en même temps qu'un réservoir où celle-ci peut se régénérer et se prémunir des accidents qui la menacent. Une langue sans tradition littéraire ne le saurait; *elle reste attachée fidèlement aux lois de la phonétique, en doit supporter patiemment la tyrannie* et trouver d'autres moyens pour parer aux suites de la mutilation et de l'homonymie." Ibidem pag. 23: „C'est dans cette zone intermédiaire entre le français du nord et la langue du midi, caractérisée par le maintien de *c* devant *a*, que M. Herzog a trouvé des parlers qui seraient les uniques dépositaires d'un mot disparu de tout le reste de la Romania. Son **commenquer* y serait devenu *commentsar*, le serait devenu sûrement à 807 qui dit *o'tsò* pour *auca* et *tru'tsă'* pour *trauka*. Par quelle maille du filet aurait pu passer **commenquer* pour échapper à la palatalisation, alors que celle-ci atteint des *c* latins d'âges aussi divers?"

2. O limbă oarecare are firea eĭ proprie. Pentru aceĭa schimbările petrecute într-o vorbire nu se pot pricepe decît cînd îţĭ veĭ fi dat întîĭŭ socoteală de firea proprie a vorbiriĭ aceleĭa şi a vorbirilor de prin prejur. De pildă: Pathologie et thérapeutique verbales II, 9, „*commanquer* n'a pu naître de *commencer* que dans un milieu triplement conditionné au point de vue phonétique, que dans une région où alternaient *š* et *s* (= français *s*), *ẽ* et *ã* (= français *ã*), *š* et *k* (= français *š*)". La faillite pag. 9 sqq.: "Acolo unde existaŭ *clavus* < *clou* şi *clouer*, derivatul din *clou*, *clouer* s-a confundat prin alunecarea sunetuluĭ cu *clore* > *claudere*, a dovedit pe *clore*, şi în locul acestuĭa a apărut *fermer* > *firmare*, care a căpătat, pentru a putea substitui pe *clore*, prin mijlocirea etimologieĭ populare > *ferrum*, înţelesurile luĭ *clore* şi a perdut vechile sale înţelesurĭ. Acolo unde exista, nu *clavus*, ci *clavellus* < *clavel*, confuzie între *claudere* şi vreun verb derivat din *clavellus* n-a putut să existe, *claudere* a continuat de a trăi şi serviciul făcut de el n-a trecut asupra luĭ *firmare*, care nu şi-a schimbat înţelesurile prin vreo etimologie populară > *ferrum*. Dacă acum se întîmplă ca pe terenul (aire) luĭ *clavellus* să se găsească *firmare* cu înţelesurile luĭ *claudere* prin etimologiea populară > *ferrum*, acest *firmare* este un împrumut dela ariea *clavus*, căcĭ *firmare* > *ferrum* = *claudere* nu s-a putut naşte decît în ariea *clavus* şi anume, fireşte, în acea arie *clavus*, unde prin a-

lunecarea sunetuluĭ se putea produce omonimie între verbul derivat din el și între *claudere*.[9] La faillite pag. 63 sqq.; "*ouïr* a dispărut în limba comună franceză din cauza conflictuluĭ de omonimitate cu *avoir* și a fost înlocuit cu *entendre*, care șĭ-a modificat înțelesurile vechĭ pentru a putea face suplinirea, și ale căruĭ înțelesuri vechĭ aŭ trecut unele asupra altor verbe. Acest fapt a avut ca efect că aŭ suferit schimbări de sunet și de înțeles o sută poate de cuvinte altele, asupra cărora s-a răsfrînt mișcarea purceasă dela *entendre*. Dar aceste lucrurı s-aŭ petrecut numaĭ în acea vorbire unde a putut exista omonimie între *ouïr* și *avoir*, ele nu s-aŭ petrecut în vorbirile din estul și din nordestul domeniuluĭ de limbă franceză.[9] Istoriea uneĭ limbĭ numaĭ așa se poate urmări, cu asemenea îngrădirĭ geografice; istoriea unei limbi și geografiea eĭ este tot una. Pathologie et thérapeutique verbales II pag. 10: „En voulant soustraire la linguistique à l'examen de la géographie, on la diminue d'un facteur puissant, le plus puissant peut-être, qui peut lui donner le droit d'être considérée comme une véritable science". La faillite pag. 18: „historiquement et géographiquement est tout un pour nous, car nous ne savons à quel sophisme on a recours pour opposer la documentation géographique à la documentation historique". La faillite pag. 19: „Un seul mot, avec assises historiques solides (comprenant les assises géographiques) a plus de valeur critique pour l'explorateur que tout un déballage de pacotille de mots de tous lieux et de tous âges. Cette remarque devrait être une banalité qu'on dût se gêner de publier." Și pe limbistul care ține socoteală de firea proprie a uneĭ vorbirĭ oarecare (noĭ iștialalțĭ zicem: care admite baza de articulare și baza psihologică ca factorĭ importanțĭ în istoriea limbilor) Gilliéron îl numește, de pildă La faillite pag. 18, *géographe linguiste, lexicographe géographe.*

In special etimologiea populară, acel factor atît de important pentru refacerea limbiĭ și care operează pe o scară mult maĭ mare decît și-aŭ închipuit limbiștiĭ, se manifestează în diferite felurĭ după firea proprie a limbilor, ĭar nu numaĭ în mod puțin aparent și remarcabil. La faillite pag. 63: „Dire: L'étymologie populaire n'a atteint que les mots rares, techniques ou étrangers, que les sujets s'asimilent imparfaitement», *c'est méconnaître dans le français ce qu'il a de français, dans l'italien ce qu'il a d'italien, dans n'importe quelle langue dérivée ce q'elle a de personnel, c'est nier l'existence de plusieurs langues et les réduire toutes à une seule.*"

Firea proprie a limbilor anihilează obstaculele fizice. Pathologie et thérapeutique verbales II pag. 32: „Si à Vissoie *essever* (exaequare), par un mirage étymologique populaire, est devenu l'équivalent d'**exaquare*, ce mirage s'explique non seulement par la puissance évocatrice d'**aquare*, mais peut-être aussi par sa présence réelle dans le voisinage immédiat de Vissoie. *Il est vrai que les vallées valaisannes sont séparées des vallées italiennes,*

---

comme aussi des vallées savoyardes, par de hautes chaînes de montagnes; mais celles-ci ne sont pas davantage des obstacles à une évolution linguistique commune que ne le seraient ailleurs de simples ruisseaux."

Ea însă este un obstacul pentru propagarea unui fenomen limbistic, în felĭul că orĭ acesta nu se poate propaga acolo unde firea limbiĭ se opune, orĭ primeşte acele schimbărĭ pe care ea le impune. La faillite pag. 133: „Observez, comme si, à la base des évolutions il n 'y avait aucun mystère physiologique, mais seulement une oeuvre de réflexion, plus ou moins consciente, à laquelle votre raison peut atteindre. Songez que peut-être l'histoire finira par vous révéler qu'il n'a tenu qu 'à un fil que les plus grandes révolutions phonétiques, séparant en compartiments la matière linguistique, se soient ou ne se soient pas produites, que ce que nous considérons comme un mouvement général de la matière linguistique n'est peut-être qu '*une propagation à l'infini, jusqu' à des bornes qui en nécessitent l'arrêt, d'un mouvement individuel, en dehors duquel il n' y a qu'imitation, adaptation, assimilation, propagation, ayant pour cause l'identité ou la parenté des milieux sociaux."*

Va să zică, şcoala luĭ Gilliéron, dacă se poate numi astfel, e noŭă în privinţĭ, despre care habar n-are şcoala neolimbiştilor, ba chĭar, prin aceĭa ce are noŭ şcoala luĭ Gilliéron, ea se poate considera ca o reacţie contra şcoaleĭ germane, unde se găseşte originea şcoaleĭ neolimbiştilor (Compară, de pildă, următorul loc, La faillite pag. 96: „Il est regrettable qu'en deça du Rhin on ait usé partout et toujours, pour observer le français, de bésicles qui portent la marque *made in Germany*. Il serait temps enfin de se débarrasser de cet appareil qui déforme la vue"). In acele privinţĭ însă prin care şcoala neolimbiştilor se caracterizează, şcoala luĭ Gilliéron este identică cu aşa numita şcoală veche, cu care se războesc neolimbiştiĭ (Despre *filologiĭ idealiştĭ* vezĭ § 268 No. 4 Nota).

Poate că ar fi trebuit romaniştiĭ, maĭ înainte de a enunţa păreriĭ aşa de extraordinare, ca aceĭa de a tăgădui posibilitatea apariţieĭ aceloraş fenomene în mod independent în maĭ multe vorbirĭ omeneştĭ, să vadă ce cred în privinţa aceasta indogermaniştiĭ, căcĭ indogermanistica este maĭ bătrînă şi maĭ cu experienţă decît romanistica. Iată ce spune, de pildă, în această privinţă A. Meillet, Linguistique historique et linguistique générale, Paris, 1821. Pag. 37: „Aussi longtemps que des accidents historiques graves n'interviennent pas, les divers dialectes d'une même langue évoluent d'une manière parallèle, et cela sans qu'il y ait lieu d'admettre aucune influence des uns sur les autres". Pag. 37-38: „Ca probă pentru afirmarea de maĭ sus autorul citează dezvoltarea independentă în diferitele limbĭ slave, dela perioada veche bulgară încoace, a felĭuluĭ de declinare a adĭectivuluĭ şi a substantivuluĭ. In

special pentru lățirea formeĭ de instrumental plural feminin *-ami* la masculine și la neutre autorul zice pag. 38: „Ce fait s'est produit à date historique et en partie récente dans plusieurs langues slaves bien distinctes et tout à fait séparées les unes des autres“.° Pag. 36-43 în articulul „Note sur une difficulté générale de la grammaire comparée“ autorul arată ^cǎ limbile indogermane s-aŭ dezvoltat în acelaș fel, macarcă în mod independent, într-o mulțime de privințĭ, și că din cauza aceasta este adesea imposibil de hotărît dacă un fenomen oarecare, comun tuturor orĭ maĭ multor limbĭ indogermane, trebue rîdicat până la limba indogermană primitivă, orĭ ba.° Pag. 63: „Dans le cas où une langue se différencie sans changer de type, le parallélisme des développements indépendants aboutit souvent à des résultats identiques, même dans le détail matériel de la forme“. Pag. 64: „Les langues slaves présentent un grand nombre d'innovations communes à plusieurs dialectes, parfois presque à tous les dialectes, et qui sont exactement les mêmes dans ces divers domaines; quelques-unes de ces innovations, comme celle qui porte sur les formes employées avec les noms de nombre, sont inattendues au plus haut point, et pourtant elles se sont réalisées indépendamment dans plusieurs langues slaves longtemps après que ces langues avaient cessé de former une unité, et sans qu'il y ait eu influence de l'une de ces langues sur les autres.“ Pag. 62-75 în articulul „Convergence des développements linguistiques“ autorul arată ^cǎ limbile aparținătoare aceleiaș tulpine, de pildă limbile indogermane orĭ limbile semite, se dezvoaltă în multe privințĭ în acelaș fel, macarcă dezvoltarea are loc în mod separat și independent; că inovațiile limbistice apar pe terenul sunetelor și al formelor aceleaș în mod independent la maĭ mulțĭ indivizĭ și în maĭ multe locurĭ, nu sînt creațiĭ ale unuĭ singur individ lățite prin împrumut și imitație; că numaĭ cînd este vorba de cuvinte orĭ de „tours de phrase“ nu se poate tăgădui că n-ar putea exista și invenția unuĭ singur individ lățită prin imitație.° Pag. 103: „Il ne faut pas attribuer à une ancienne communauté ce qui provient de développements parallèles, mais indépendants“. Pag. 316-317: „L'indépendance des développements n'exclut pas le parallélisme. A beaucoup d'égards les déviations de l'usage latin qu'offrent les langues romanes, tout en étant identiques entre elles ou de même type, reposent non sur des innovations déja réalisées en latin dans l'usage courant, mais sur des tendances communes, sur des développements parallèles, qui ont eu lieu indépendamment dans chacun des parlers romans. Le français et le provençal offrent de ce grand fait un exemple saisissant. L'innovation grammaticale la plus grave par laquelle les langues romanes se destinguent du latin ancien est la ruine du système de la déclinaison du nom, qui a été accompagnée universellement d'un renouvellement complet dans la manière de grouper les mots, de l'emploi de nombreuses particules, qui se sont substituées aux formes casuelles défaillantes, et de la fixation de l'or-

§ 86.
Dalmatia

a. Chr. 57 : Issa, 3078 *).
a. Chr. 36 : Tašovčić, malul stîng al Narenteĭ, aproape de Viddo 14625.
a. Chr. 27 - p. Chr. 14: Viddo 1769 ; Zara 13264.
a. Chr. 16 : Nona 2973.
înainte de p. Chr. 10 : Šupljaja crkva 2836.
înainte de p. Chr. 18 : Spalato 3199.
înainte de p. Chr. 31 : Scardona 2808.
înainte de p. Chr. 41 : Spalato 3200.
înainte de p. Chr. 69 : Novigrad 2883.
p. Chr. 3 : Nona 2974.
p. Chr. 14 : Ragusa vecchia 1741 ; Karin 9973.
p. Chr. 14-18 : Salona 14712.
p. Chr. 16-17 : Spalato 3198.

---

dre des mots, grâce à quoi l'on a rendu en partie ce que le latin rendait par ses formes casuelles. Or, cette ruine du système de la déclinaison n'est achevée ni en vieux français ni en vieux provençal. Dans ces deux dialectes il ne subsiste plus six cas distincts comme en latin classique. Mais les masculins distinguent, au singulier et au pluriel, un cas sujet et un cas régime: au singulier le nominatif *caballus* a donné le cas sujet, vieux français *chevaus*, vieux provençal *cavals*, et l'accusatif *caballum* a donné le cas régime, vieux français *cheval*, vieux provençal *caval*; au pluriel le nominatif *caballi* a donné le cas sujet, vieux français *cheval*, vieux provençal *caval*, el l'accusatif *caballos* a donné le cas régime, vieux français *chevaus*, vieux provençal *cavals*. Au contraire, toutes les autres langues romanes n'ont, depuis l'époque la plus ancienne, qu'une seule forme à chaque nombre, et, par suite, toute trace de déclinaison y a disparu. Le développement propre du français et du provençal a abouti finalement à la même simplification, et dès le XIV-e siècle le français et le provençal ont perdu les derniers restes de déclinaison, ne gardant au singulier comme au pluriel que le cas régime, ce qui a abouti à l'opposition d'un singulier, français *cheval*, provençal *caval*, et d'un pluriel, français *chevaus* (écrit *chevaux*), provençal *cavals*. Des types exactement pareils se sont donc réalisés finalement en français et en provençal, d'une part, dans les autres langues romanes, de l'autre; mais ç'a été de manière tout à fait indépendante, et en conséquence surtout de l'identité des conditions initiales du développement".—Pentru părerea extremă pe care se pare că ar avea-o Saussure cu privire la dezvoltările independente vezĭ § 268 N° 4 Nota.

*) Numerele arată numărul inscripţieĭ din C. I. L. III.

p. Chr. 17: Nona 2972.
p. Chr. 19-20: Spalato 3201.
p. Chr. 26-27: Lokvičić 8512.
p. Chr. 34-35: Starigrad di Obrovac 14322.
p. Chr. 37-38: lîngă Krug di Poljica la est de Spalato 8472.
p. Chr. 42-56: Nona 2976.
p. Chr. 47: Risanovci, la nord de Knin, la sud de rîul Unac 13329; Han Bulat, la rîul Unac 13330; între Dolnji Unac şi Petrovac 13331; Han Glišo, la est de Petrovac, aproape de rîul Sana 13335.
p. Chr. 47-48: Ragusa vecchia 10175.
p. Chr. 51-52: Salona 1977; Šupljaja crkva 14321[16]; Šupljaja crkva 14987[1].
p. Chr. 52: Gradac lîngă Posušje (la Novae) 13880.
p. Chr. 54: Salona 1947.
p. Chr. 68-69: Salona 8702.
p. Chr. 69-70: Podgradje lîngă Benkovac 9938.
p. Chr. 80-81: Salona 14243[5].
p. Chr. 97: Salona 8703.
p. Chr. 97-98: Doclea 12681.
p. Chr. 97-117: Traŭ 10171; Kula la nord de Gospić, la nord de rîul Lika 15104.
p. Chr. 113: Podgradje lîngă Benkovac 15021.
p. Chr. 118: Šupljaja crkva 2828.
p. Chr. 119-138: Medvidje 2844.
p. Chr. 127: Šupljaja crkva 2830.
p. Chr. 137: Salona 1933.
p. Chr. 138-161: Imoski 1912 şi pag. 2328[121].
p. Chr. 145-146: Zara 9995.
p. Chr. 158: Skelani (la Municipium Domavianum) 14219[7].
p. Chr. 161: Gradina lîngă Srebrnica 12741.
p. Chr. 161-180: Ragusa vecchia 1740.
p. Chr. 163: Medvidje 2845.
p. Chr. 169: Skelani (la Municipium Domavianum) 14219[10].
p. Chr. 170: Imoski 1913 şi pag. 2328[121]; Salona 1979; Salona 1980.
p. Chr. 173: Viddo 1790; aproape de Ljubuški 8484.
p. Chr. 179: Salona 8663.
p. Chr. 184: lîngă Trilj 3202.
p. Chr. 191: Salona 1945.
p. Chr. 193: Gradina lîngă Srebrnica 12726.

p. Chr. 193-211 : Gradina prope Nadin 2862 ; Rudnik 6313; lîngă Doboj (la regio inter Verbanum et Drinum) 14618.
p. Chr. 194 : lîngă Makarska 1909 ; Taschlydscha 13847.
p. Chr. 195 : Scardona 2809; Runović 12802.
p. Chr. 196-197 : Iosephsthal 10059.
p. Chr. 197 : Jezdina 8336.
p. Chr. 200 : Lješće lîngă Skelani (la municipium Domavianum) 14219[16].
p. Chr. 209 : Viddo 1780.
p. Chr. 213-217 : Skelani (la municipium Domavianum) 12727.
p. Chr. 220 : Gradina prope Srebrnica 12734.
p. Chr. 222-235 : Gradina prope Srebrnica 8359, 8360.
p. Chr. 225 : Viddo 1781.
p. Chr. 235-238 : Medak la poalele munteluĭ Velebit 10052 şi 15103; lîngă Konjica 10165.
p. Chr. 238-244 : Josephsthal 3021 ; Gradina prope Srebrnica 12724.
p. Chr. 239 : Runović 1911 ; Renić lîngă Buškoblato la jumătatea drumuluĭ între Trilj şi Županjac 13320 ; Staretina planina nordvest de Livno 13327.
p. Chr. 241 : Agići gornji la sud de Novi, la est de Bihać (la regio inter Verbanum et Unam) 14972.
p. Chr. 244-249 : Doclea 8285 şi pag. 2328[115] ; lîngă Konjica 10166 ; Doclea 12685 ; între Debelobrdo şi Tisovac cam la jumătatea distanţeĭ între Sarajevo şi Zvornik 13306.
p. Chr. 245 : Gardun lîngă Trilj 2706.
p. Chr. 247 : Salona 3203; Salona 10169 ; Bihać 10174 ; Doclea 12684 ; Doclea 12686.
p. Chr. 249-250 : Renić lîngă Buškoblato cam la jumătatea drumuluĭ între Trilj şi Županjac 13321.
p. Chr. 249-251 : Doclea 8286 şi pag. 2328[115]; lîngă Brkovina cam la jumătatea distanţeĭ între Sarajevo şi Zvornik 13309, 13310.
p. Chr. 250-251 : între Brkovina şi Kraljevopolje puţin la nordest de Brkovina 13311 ; Kiriğinkidol lîngă Kraljevopolje 13312; Konjica 15102[1].
p. Chr. 251-253 : Gradina lîngă Srebrnica 12728, 12729 ; între Debelobrdo şi Tisovac cam la jumătatea distanţeĭ între Sarajevo şi Zvornik 13307; Lukavica nordest de Brkovina 13316.

p. Chr. 253: Doclea 12687, 12688.
p. Chr. 253-259: Castel Stafileo lîngă Traŭ 14333[8]; Šupljaja crkva 14333[9].
p. Chr. 253-268: Josephsthal 3022.
p. Chr. 254: Doclea 13823.
p. Chr. 256: Gradina prope Nadin 2863.
p. Chr. 257-260: Doclea 1705.
p. Chr. 268-270: Renic' lîngă Buškoblato cam la jumătatea drumuluĭ între Trilj şi Županjac 13322; Renić lîngă Buškoblato 13323; lîngă Runović 15105.
p. Chr. 270-275: Kiriğinkidol lîngă Kraljevopolje 13314; Dračevica lîngă Proboj la nordvest de Viddo 13317.
p. Chr. 274: Gradina prope Srebrnica 12736.
p. Chr. 275-276: Zara 3204; Kiriğinkidol lîngă Kraljevopolje 13313.
p. Chr. 276: Tersatto 10061.
p. Chr. 277: Salona 8707.
p. Chr. 280: Viddo 1805.
p. Chr. 284-305: Bukarica lîngă Porto Re puţin la est de Fiume 14333[10]; Podgradje prope Benkovac 15106.
p. Chr. 292-305: Podgradje prope Benkovac 3205.
p. Chr. 303: Salona 1968.
p. Chr. 305-306: lîngă Dabrica 13305.
p. Chr. 305-307: lîngă Bukarica puţin la est de Fiume 3212 şi 14333[11]; lîngă Klepci (Klepči ?) puţin la nordest de Viddo 13303.
p. Chr. 305-308: lîngă Podgradje 3206.
p. Chr. 306-337: Bukovic' între Benkovac şi Podgradje 10177; Salona 14725.
p. Chr. 316: Salona 1967.
p. Chr. 319: Salona 1968; Podgradje lîngă Benkovac 15023.
p. Chr. 320: Salona 1968.
p. Chr. 323-337: Dugopolje între Sinj şi Klissa, puţin la nordest de Salona 10170.
p. Chr. 333-337: Salona 1981; Tasovčic'i-Crkvine puţin la nordest de Viddo, Patsch XII pag. 93.
p. Chr. 333-350: Šupljaja crkva 2829.
p. Chr. 337-350: Salona 1982; Salona 1983; S. Danillo 2771; Zengg 14333.
p. Chr. 342: Salona 8709.
p. Chr. 355-363: Viddo 3207; Zara vecchia 3208; Zara 3209; lîngă Klepči puţin la nordest de Viddo 13304.

p. Chr. 358 : Salona 2654 ; Salona 13120[a].
p. Chr. 359-360 : Salona 9503.
p. Chr. 360 : Salona 9504.
p. Chr. 364-375 : lîngă Ervenik la răsărit de Obrovac 10180.
p. Chr. 372 : Salona 9505.
p. Chr. 375 : Salona 9506.
p. Chr. 377 : Salona 14663.
p. Chr. 378 : Salona 9507.
p. Chr. 382 : Salona 9508.
p. Chr. 385 : Salona 9509; Salona 13121.
p. Chr. 395 : Salona 9523 şi 12861 ; Salona 13122.
p. Chr. 400 : Salona 13123.
p. Chr. 402 : Salona 9510.
p. Chr. 403 : Salona 2655.
p. Chr. 407 : Salona 9511 ; Salona 14306.
p. Chr. 411 : Salona 2656.
p. Chr. 412 : Salona 9512.
p. Chr. 414 : Salona 9513.
p. Chr. 418 : Salona 9479 şi 12855.
p. Chr. 421 : Salona 9514.
p. Chr. 423 : Brazza 3104 şi pag. 2328[18]; Salona 14303[1].
p. Chr. 425 : Salona 9515.
p. Chr. 425 orĭ 426 orĭ 430 orĭ 435 : Salona 2657.
p. Chr. 426 orĭ 430 : Salona 13124.
p. Chr. 429 orĭ 512 : Salona 13125.
p. Chr. 431 : Salona 9516.
p. Chr. 432 : Salona 9517.
p. Chr. 435 : Salona 13962.
p. Chr. 437 : Salona 9518.
p. Chr. 438 : Traù 14929.
p. Chr. 438-440 : Salona 2658.
p. Chr. 439-440 : Salona 2658.
p. Chr. 440 : Salona 9519.
p. Chr. 442 : Salona 12860.
p. Chr. 443 : Salona 2659; Salona 13126; Salona 14304.
p. Chr. 459 : Salona 13127.
p. Chr. 460 : Salona 9522.
p. Chr. 462 : Slano di Ragusa 14623.
p. Chr. 474-491 : Salona 14684[1].
p. Chr. 506 orĭ 551: Salona 9551 şi pag. 2328[126].

p. Chr. 511 : Salona 9525.
p. Chr. 517 : Salona 9526.
p. Chr. 535 : Salona 2659.
p. Chr. 592-620: Salona 13131.
p. Chr. 599 : Salona 9527.
p. Chr. după 600 : Ossero 10146.
Veacul de mijloc : Ossero 10144 ; Ossero 10145.

Moesia Superior

p. Chr. 33 : în stîncile numite Gospodin depe rîpa dreaptă a Dunăriĭ la sud de Drenkova, la răsărit de Golubac 13813[b].
p. Chr. 33-34: Boljetin 1698.
p. Chr. 69-79: în stîncile Gospodin la sud de Drenkova 13813[c].
p. Chr. 80 : în stîncile Gospodin la sud de Drenkova 13813[a].
p. Chr. 92-93 : în stîncile Gospodin la sud de Drenkova 13813[d].
p. Chr. 97-117 : Zlokučani 8272.
p. Chr. 99 : Praovo 1642.
p. Chr. 100 : în faţa localităţiĭ Ogradina, pe malul drept al Dunăriĭ, puţin la vest de Orşova 1699.
p. Chr. 138-161 : Zlokučani 8273.
p. Chr. 155 : Kostolatz 8110.
p. Chr. 158-159 orĭ 195-196 : Runjevo 8184.
p. Chr. 161-180 orĭ 198-217 : Trn 8256.
p. Chr. 168 : Brnitza 6297.
p. Chr. 177 : lîngă Üsküb 8271.
p. Chr. 184 orĭ 187 orĭ 223 : Zlokučani 8196.
p. Chr. 193-211 : Kostolatz 14217[2].
p. Chr. 195 : Kostolatz 14507.
p. Chr. 196-197 : Zlokučani 1696.
p. Chr. 196-211 : Mustafa Paşa Palanka 1686.
p. Chr. 198-209 : Kostolatz 14506[1].
p. Chr. 198-211 : Arcer 8086 ; Kostolatz 14217[3].
p. Chr. 200 : Blače 8237.
p. Chr. 202-209 : Mustafa Paşa Palanka 1685.
p. Chr. 209 : Runjevo 8185.
p. Chr. 211-217 : Kostolatz 13805.
p. Chr. 213 : Arcer 6291.
p. Chr. 213-217 : Bjela 14502[1]; Kostolatz 14506[1]; Kostolatz 14509.

p. Chr. 216 : Zlokučani1697 ; Kumanova 8243.
p. Chr. 220 : Niš 12672.
p. Chr. 221 : Niš 14562.
p. Chr. 223 : Niš 14565.
p. Chr. 225 : Niš 1676.
p. Chr. 226 : Lipljan 8173.
p. Chr. 228 : Kostolatz 8112.
p. Chr. 234 : Niš 14564.
p. Chr. 238-244 : Belgrad 8154.
p. Chr. 244-245 : Niš 8269.
p. Chr. 244-249 : Mustafa Paşa Palanka 1687 ; Kostolatz 8113.
p. Chr. 253 : Kačanik la nord de Üsküb 8270.
p. Chr. 253-259 : C'uprija 8268.
p. Chr. 253-268 : Zlokučani 8193.
p. Chr. 263 : Kumanova 14549.
p. Chr. 270 : Arcer 12648 ; Kostolatz 8117.
p. Chr. 272 : Belgrad 1661.
p. Chr. 284-305 : Kostolatz 1646 ; Kostolatz 12657.
p. Chr. 287 : Belgrad 1660.

Moesia Inferior

p. Chr. 98-117 : Constanţa 7538.
p. Chr. 102-103 : Constanţa 14451.
p. Chr. 103 : Hîrşova, Pârvan Descoperirĭ noŭă în Scythia Minor pag. 15.
p. Chr. 109 : Adam-Clissi 12467 ; Adam-Clissi 14214.
p. Chr. 112-113 : Gherghina 777.
p. Chr. 115-116 : Adam-Clissi 12470.
p. Chr. 116-117 : Alacapu puţin la vest de Constanţa 7537.
p. Chr. 117-138 : Igliţa 6166.
p. Chr. 119 : Aptat cam la mijlocul distanţeĭ între Mangalia şi Silistra 14464.
p. Chr. 120 : Constanţa 7539 şi 12493.
p. Chr. 124 : Constanţa 7615.
p. Chr. 129 : Constanţa 765.
p. Chr. 134 : Igliţa 6178 ; Constanţa 7613.
p. Chr. 136 : Sviştov 749 ; Butovo nordvest de Nikup 12407 ; Jajği la sud de Sviştov 14422[1].
p. Chr. 138-146 : Nedan nordvest de Nikup 12405.
p. Chr. 138-147 : Adamclissi 14214[1] ; Tulcea 14442.
p. Chr. 138-161 : Varna 762 ; Igliţa 6167 ; Hîrşova 7488 ; Mangalia 7585 ; Razgrad 13727.

p. Chr. 139-161 : Igliţa 6162 ; Igliţa 6168 ; Silistra 7474.
p. Chr. 139-161 : Calachĭoĭ, Pârvan Descoperirĭ noŭă în Scythia Minor pag. 5.
p. Chr. 140 : Pantelimonul de sus 14214[26].
p. Chr. 142 : Hasidoluc 12495.
p. Chr. 147 : Gherghina 7515.
p. Chr. 150 : Pantelimonul de sus 12492.
p. Chr. 153 : Şumla 7466.
p. Chr. 155 : Kutlovica 7449.
p. Chr. 157 : Cucĭucchĭoĭ 12489.
p. Chr. 159 : Casapchĭoĭ 12513.
p. Chr. 161-168 : Nicopole 751 şi 7434 ; Turnu Măgurele 753.
p. Chr. 161-169 : Gherghina 778 ; Igliţa 6169 ; Bjela Slatina pe rîul Skit 12387 ; Gromšin pe rîul Ogost nord-est de Kutlovica 12385 ; Mangalia 13757 şi pag. 2316[55].
p. Chr. 161-180 : Cocargea 7483.
p. Chr. 161-180 orĭ 198-217 orĭ 218-222 : Kartal 7519.
p. Chr. 162 : Tatlageac mic între Mangalia şi Constanţa 7616 ; Casapchĭoĭ 12514.
p. Chr. 162 : Garvăn, comuna Văcărenĭ, judeţul Tulcea, Buletinul comisiuniĭ monumentelor istorice, an. III pag. 142.
p. Chr. 162-163 : Igliţa, Pârvan Descoperirĭ noŭă în Scythia Minor pag. 28.
p. Chr. 163 : Pantelimonul de sus, Pârvan Ulmetum II_2 pag. 38.
p. Chr. 166-172 : Constanţa, Buletinul comisiuniĭ monumentelor istorice an. VIII pag. 79.
p. Chr. puţin după 170 : Igliţa 7505.
p. Chr. 172 : Ulmetum, Pârvan Ulmetum II_2 pag. 17.
p. Chr. 173 : Igliţa 6176.
p. Chr. 175-179 : Constanţa, Buletinul comisiuniĭ monumentelor istorice an. VIII pag. 81.
p. Chr. 177-179 : Adam-Clissi 14437[2].
p. Chr. 178 : Babadag 14448.
p. Chr. 178 : Pantelimonul de sus, Pârvan Ulmetum II_2 pag. 31.
p. Chr. 182 : Nicopole 752 şi 7435 ; fără loc hotărît 6223.
p. Chr. 187 : Caildere 12487.
p. Chr. 191 : Pantelimonul de sus, Pârvan Ulmetum II_2 pag. 47.

p. Chr. 193-211: Constanța 766; Aboba puțin la nordest de Șumla 7464.
p. Chr. 195: Pantelimonul de sus, Pârvan Ulmetum II_2 pag. 41.
p. Chr. 196-211: Hinoc 7485; Nicolițel 7520; Măcin 7513.
p. Chr. 198: Lomec la sud de Lovča 14428.
p. Chr. 198-209: Akkerman 12510; Akkerman 13747.
p. Chr. 198-209: Pantelimonul de sus, Pârvan Ulmetum III pag. 15.
p. Chr. 198-211: fără loc hotărît 6229; Radinice la răsărit de Plevna aproape de rîul Osem 12400.
p. Chr. 200: Iglița 775; aproape de Cernavoda 7602; Hîrșova 7603; Hîrșova 7604; Tulcea 14461.
p. Chr. 201: Akkerman 781; Constanța 7540.
p. Chr. 201-211: fără loc hotărît 6230.
p. Chr. 209-211: Sviștov 14211[6].
p. Chr. 211: Lopușna puțin la vest de Kutlovica 12369.
p. Chr. 211-217: Enovo (Ienibazar) pe Bjeli Lom la sud de Rusciuc 14431.
p. Chr. 212-218: fără loc hotărît 6231 și 7597.
p. Chr. 215: Dermanci pe rîul Vid la nord de Teteven 12394.
p. Chr. 216: Constanța 7531.
p. Chr. 218: Taița 6161.
p. Chr. 218-222: Iglița 773; Adam-Clissi 12465.
p. Chr. 222-235: Constanța 6154; Konino pe Isker la răsărit de Vrața 13722; Jenica la nord de Konino 13723; Meidanchioĭ 14445.
p. Chr. 223: Taița 6160; Constanța 7562.
p. Chr. 224: fără loc hotărît 6224.
p. Chr. 227: Lyžane aproape de rîul Osem la răsărit de Plevna 6150.
p. Chr. 229: Pantelimonul de sus, Pârvan Ulmetum II_2 pag. 62.
p. Chr. 230: Rusciuc 7473.
p. Chr. 233: Lovča 6141.
p. Chr. 234: Ezibei la nord de Dobrič (Pazargic) 12519; Asarğik la nord de Provadia 13758.
p. Chr. 235: Lomec la sud de Lovča 14429.
p. Chr. 235-238: Hîrșova 7605; Cogealac 14462.
p. Chr. 237: Camana 7612.

p. Chr. 238 : Hîrşova 7607 ; Silistra 12455 ; Lomec 14430.
p. Chr. 238-244 : Hîrşova 7606 ; între satele Čelošnica şi Belimel în districtul Ferdinand la vest de Kutlovica 14211[9].
p. Chr. 240: Adam-Clissi 14214[2].
p. Chr. 241-244 : Pantelimonul de sus, Pârvan Ulmetum II_2 pag. 27.
p. Chr. 244-249 : Igliţa 6172.
p. Chr. 249 : Turnu Măgurele 12351.
p. Chr. 249-251 : Casapchĭoĭ 12515.
p. Chr. 253-259 : Hîrşova 7608.
p. Chr. 256 : Kutlovica 12376.
p. Chr. 258 : Kutlovica 7450.
p. Chr. 267 (?): fără loc hotărît 6227.
p. Chr. 270 : Tîrnova 12341 ; aproape de satul Dolapite lîngă Rusciuc 14460.
p. Chr. 270-275 : Constanţa 12517.
p. Chr. 271-275 : Silistra 12456.
p. Chr. 272 : Mangalia 7586.
p. Chr. 274 : Maratin la răsărit de Rusciuc 6238.
p. Chr. 284-305 : Constanţa 764.
p. Chr. 285-305 : Constanţa 14450 ; Constanţa 14463.
p. Chr. 292-304 : Seĭmeniĭ marĭ 7487.
p. Chr. 292-305 : Hîrşova 7606 ; Hîrşova 7609 ; Măcin 7610 ; Gargalîc 7614 ; Adam-Clissi 12464 ; Rasova 13755 ; Asargic 14215[1].
p. Chr. 293-300 : Turtucaĭa 6151.
p. Chr. 297 : Silistra 14433[1].
p. Chr. 308-314 orĭ 308-323 : Igliţa 6174.
p. Chr. 308-323 : Adam-Clissi 13734.
p. Chr. 313-315 : Ilanlîc 14215[2].
p. Chr. 317-324 : Constanţa, Buletinul comisiuniĭ monumentelor istorice an. VIII pag. 86.
p. Chr. 322 : Mahmudia, Pârvan Salsovia pag. 27.
p. Chr. 323 : Tlančene (Klančene) pe rîul Skit la est de Kutlovica 12520 ; între Bodinica şi Dolnja Kremena lîngă Isker la est de Vraţa 12521.
p. Chr. 323-337 : Constanţa 14463.
p. Chr. 324 : Pantelimonul de sus, Pârvan Ulmetum II_2 pag. 58.
p. Chr. 337-340 : Carcaliu lîngă Igliţa 12483.

p. Chr. 355-363: Nicolițel 7611; Gargalîc 7614.
p. Chr. 367-375: Edilchĭoĭ 12518 și 13756; Rasova 13755.
p. Chr. 369: Hasarlîc 6159 și 7494.
p. Chr. 383-392: Aptat 14464.
p. Chr. secolul IV: Babadag 14214[21].
p. Chr. timpul luĭ Iustinian (527-565): Pantelimonul de sus, Pârvan Ulmetum II_2 pag. 51, 56.—Constanța, Pârvan Zidul cetățiĭ Tomi pag. 6.

Dacia

p. Chr. 105-117: Zalatna 1323.
p. Chr. 107-117: Alba Iulia 1004.
p. Chr. 108: Versecz 6273.
p. Chr. 109-110: lîngă Torda 1627.
p. Chr. 110: Várhely 1443.
p. Chr. 117: Rădăcineștĭ 12605.
p. Chr. 117-138: Héviz 953; Alba Iulia 1169; Alba Iulia 1170.
p. Chr. 118: Várhely 1445.
p. Chr. 119-138: Veczel 1371; Rădăcineștĭ 12604.
p. Chr. 123: Alba Iulia 7754.
p. Chr. 131: Verespatak C XVII.
p. Chr. 132-133: Várhely 1446.
p. Chr. 133: Bivolarĭ 12601.
p. Chr. 138: între Racovița și Copăcenĭ 13795.
p. Chr. 138-161: Alba Iulia 1128; Alba Iulia 1153.
p. Chr. 139: Verespatak C VI.
p. Chr. 139-161: Klausenburg 860.
p. Chr. 140: între Racovița și Copăcenĭ 13796.
p. Chr. 142: Várhely 1448; Verespatak C VII.
p. Chr. 144 orĭ 151 orĭ 172 orĭ 207 orĭ 227 orĭ 232 orĭ 253: Alba Iulia 1205.
p. Chr. 145: Turnul Severin 1581 și pag. 1018.
p. Chr. 150: Mehadia 1562; Mehadia 1575.
p. Chr. 157: Mojgrád 836; Muncelu-Grădiște 1416; Mehadia 1568.
p. Chr. 158: Fel-Gyógy puțin la sudvest de Nagy-Enyed 940; Alba Iulia 1061; Zalatna 1299.
p. Chr. 159: Verespatak C II; Verespatak C VIII.
p. Chr. 160: Alba Iulia 1078; Mehadia 1576; Verespatak C XXV.
p. Chr. 161: Nagy-Enyed 943; Alba Iulia 1171; Alba

Iulia 1177; Zalatna 1295; Vajda-Hunyad 1412; Várhely 1460.
p. Chr. 161-167: Zalatna 1307.
p. Chr. 161-169: Enlaka 949.
p. Chr. 161-175: Várhely 1449.
p. Chr. 161-180 orĭ 193-211: Alsó-Városviz 12574.
p. Chr. 161-180 orĭ 198-217 orĭ 218-222: Torda 877; Torda 884.
p. Chr. 162: Verespatak C III; Verespatak C V.
p. Chr. 163: Verespatak C IX.
p. Chr. 164: Cetate lîngă Veczel 1372; Branyicska lîngă Veczel 1373; Verespatak C X.
p. Chr. 167: Verespatak C I; Verespatak C XII; Verespatak C XIII.
p. Chr. 170: Várhely 1457.
p. Chr. 172: Várhely 1450.
p. Chr. 174-180: Várhely 7969.
p. Chr. 180: Alba Iulia 986.
p. Chr. 180-192: Celeĭ 8042.
p. Chr. 183-185: Alba Iulia 1074; Alba Iulia 1075; Alba Iulia 1076; Alba Iulia 1092; Alba Iulia 1111.
p. Chr. 185-192: Klausenburg 865.
p. Chr. 186: Broos (Szaszváros) 1396.
p. Chr. 191: Alba Iulia 1172; Alba Iulia 1193.
p. Chr. 193: Cetate lîngă Veczel 1374; Derite puţin la sudest de Sebesváralya 7647.
p. Chr. 193-211: lîngă Slăvenĭ 13802.
p. Chr. 195: Torda 905.
p. Chr. 198-210: Várhely 1451.
p. Chr. 198-211: Alba Iulia 1127; Alba Iulia 1174; Deva 1340; Veczel 1343; Deva 1375; Várhely 1439; Mehadia 1564; Alba Iulia 7794; Alba Iulia 14215^{16}; Turnul Severin 14216^{3}; Alba Iulia 14479.
p. Chr. 198-217: Klausenburg 7659.
p. Chr. 200: Torda 876; Alba Iulia 1042; Zalatna 1308; Al-Gyógy puţin la est de Csigmó 1393.
p. Chr. 201: fără loc hotărît 1602; Bumbeştĭ 14485^{a}.
p. Chr. 204: Klausenburg 7657.
p. Chr. 205: Alba Iulia 1051; Slăvenĭ 13800; Slăvenĭ 13801.
p. Chr. 209-211: Várhely 7901.

p. Chr. 211-212 : Várhely 1464.
p. Chr. 211-217 : Alba Iulia 1070 ; Veczel 1376 ; Máros-Németi puţin la nordvest de Deva 1377; Várhely 1453; Torda 7690 ; Petroşanĭ lîngă Zalatna 7836 ; Várhely 7958.
p. Chr. 211-217 orĭ 218-222: Gált 954 ; Zalatna 1309.
p. Chr. 211-222 : Alba Iulia 1038 ; Alba Iulia 1071 ; Alba Iulia 1072 ; Alba Iulia 1129 ; Alba Iulia 1178 ; Várhely 1479 ; Mehadia 1569.
p. Chr. 212-217 : Mehadia 1565 ; Varmezö 7645.
p. Chr. 213 : Alsó-Ilosva 795 ; Alsó-Ilosva 796.
p. Chr. 215 : Alba Iulia 1063.
p. Chr. 216 : Szamos-Ujvár 12359.
p. Chr. 217 : Mojgrád 7638.
p. Chr. 218-222 : Torda 902.
p. Chr. 222-235 : Alsó-Ilosva 798; Homorod Szent Márton 950; Várhely 7955; Várhely 7970.
p. Chr. 222-236 : Alsó-Ilosva 797.
p. Chr. 224 : Alba Iulia 1086.
p. Chr. 235 : Klausenburg 870; Alba Iulia 1139.
p. Chr. 236 : Nagy-Almás puţin la sudvest de Zutor 8060; Copăcenĭ 14216[19].
p. Chr. 237 : fără loc hotărît 1596.
p. Chr. 238 : Várhely 1422; Várhely 1423 ; Várhely 1456.
p. Chr. 238-244 : Klausenburg 858 ; Alba Iulia 990 ; Alba Iulia 1017 ; Alba Iulia 1125 ; Alba Iulia 1159 ; Várhely 1433.
p. Chr. 239 : Alsó-Kosály 827 şi 7633 ; Alba Iulia 1175.
p. Chr. 241 : Várhely 1454.
p. Chr. 244-246 : Deva 1380.
p. Chr. 244-249 : Reşca 8031.
p. Chr. 245 : Mâros Németi 1379 ; Csigmó 12573.
p. Chr. 250 : Alba Iulia 1176.
p. Chr. 251-253 : Veczel 8061.
p. Chr. 253-260 : Torda 875.
p. Chr. puţin înainte de 254 ; Mehadia 1573.
p. Chr. 257-260 : Mehadia 1577.
p. Chr. 259-268 : acolo unde se varsă Bistra în Temeş 1550; Várhely 7971.
p. Chr. 260-268 : Mehadia 1560.

Pannonia inferior

p. Chr. 81-96: fără loc hotărît 14347[2].
p. Chr. 85-96: Mitrovica 10224.
p. Chr. 96-98: Peterwardein 3700.
p. Chr. 117-138: Alt-Ofen 3431; fără loc hotărît 3676.
p. Chr. 133: Eszeg 3280.
p. Chr. 134: Szegszard 10281.
p. Chr. 138: Alt-Ofen 3487.
p. Chr. 138-161: Karlowitz 3699.
p. Chr. 145-160: Eszeg 3282; Alt-Ofen 3419; Alt-Ofen 3486.
p. Chr. 146: Stuhlweissenburg 10336.
p. Chr. 161: Ofen 3744; puţin la răsărit de Vörösvár 3748; Alt-Ofen 13369.
p. Chr. 161-169: Alt-Ofen 14341[3].
p. Chr. 161-180: Ténye puţin la sud de Eszeg 10263.
p. Chr. 162: Alt-Ofen 10441.
p. Chr. 163: Bölcske puţin la sud de Duna-Földvár 3318.
p. Chr. 164: Alt-Ofen 3432.
p. Chr. 167: Mitrovica 10615; Adóny 10632; Titel pe Tisa puţin la nord de Szlankamen 10638; Titel 10653.
p. Chr. 172: Stuhlweissenburg 3347.
p. Chr. 173: Alt-Ofen 10485.
p. Chr. 185: Bátta 3385; Duna-Pentele 10312; Duna-Pentele 10313.
p. Chr. 187 orĭ 223: Alt-Ofen 10529.
p. Chr. 189: Alt-Ofen 3494.
p. Chr. 191: Alt-Ofen 10466.
p. Chr. 193: lîngă Vörösvár 3745; Alt-Ofen 10398.
p. Chr. 193-211: Mitrovica 3233; Alt-Ofen 3519; Alt-Ofen 10396.
p. Chr. 194-197: Erd puţin la nord de Batta 3387.
p. Chr. 197: Alt-Ofen 3508.
p. Chr. 198: Neudorf 3664; lîngă Mitrovica 10616; Alt-Ofen 14347.
p. Chr. 198-211: Sár-Pentele puţin la sud de Stuhlweissenburg 3342; Stuhlweissenburg 3346; Tétény 3391; Alt-Ofen 3518; Rákos-Pálota lîngă Alt-Ofen 3615; Bélye puţin la nordest de Eszeg 10269; Szekcsö 10279.
p. Chr. 198-217: Stuhlweissenburg 10333.
p Chr. 198-217 orĭ 218-222: Csév nordvest de Alt-Ofen 3637.

p. Chr. 199 : Ofen 3706 ; Báttaszek puţin la nordvest de Szekcsö 3733.
p. Chr. 201 : Alt-Ofen 3580; Szekcsö 10277; Szekcsö 10278 Szekcsö 15148.
p. Chr. 205 : Gran 3649.
p. Chr. 207 : Alt-Ofen 3509 ; lîngă Ofen 10410.
p. Chr. 209 : Eszeg 15143.
p. Chr. 209-211 : Alt-Ofen 10471 ; Alt-Ofen 10472; Alt-Ofen 10473.
p. Chr. 210 : Tétény 3390 ; Stuhlweissenburg 10335; Alt-Ofen 10429.
p. Chr. 211 : Stuhlweissenburg 3345; Alt-Ofen 10419.
p. Chr. 211-217 : Titel pe Tisa puţin la nord de Szlankamen 10197.
p. Chr. 211-217 orĭ 218-222: Alt-Ofen 3472 ; Uj-Bánovce 13358.
p. Chr. 211-222 : Alt-Ofen 10435.
p. Chr. 212 : Mitrovica 3237.
p. Chr. 213 : Duna-Pentele 10306.
p. Chr. 213-217 : Brod 3269.
p. Chr. 214 : Alt-Ofen 10439.
p. Chr. 216 : Alt-Ofen 3526.
p. Chr. 217 : Kovácsi puţin la nordvest de Alt-Ofen 3620, Tárnok puţin la sudvest de Tétény 3720; Titel pe Tisa puţin la nord de Szlankamen 3724; Titel 3725; Szalk Szent Márton de a stînga Dunăriĭ în faţă de Duna-Pentele 3726 ; Buda-Ujlak (un cartier din Ofen) 6467: Páty lîngă Ofen 10367 ; Promontor puţin la sud de Ofen 10629; Duna Pentele 10637; Bölcske puţin la sud de Duna-Földvár 10644; Batina (Kis-Köszeg) puţin la nordest de Baán 10647; Pilis-Szántó la nordvest de Ofen 10658 ; Alt-Ofen 14354[3].
p. Chr. 217-218 : Promontor puţin la sud de Ofen 3714.
p. Chr. 218 : Stuhlweissenburg 3344; Alt-Ofen 3445 ; Alt-Ofen 3499.
p. Chr. 218-222 : Peterwardein 3700.
p. Chr. 219 : Alt-Ofen 3484.
p. Chr. 220 : Alt-Ofen 10486.
p. Chr. 222: Promontor puţin la sud de Ofen 3713.
p. Chr. 222-235 : Duna-Pentele 3327 ; Szent-Endre 3639 Üröm puţin la nord de Ofen 6471; Duna-Pentele 10304 · Alt-Ofen 10469; Alt-Ofen 10489.

p. Chr. 223: Alt-Ofen 10476; Alt-Ofen 10481.
p. Chr. 225: fără loc hotărît 3675; Puszta Jaba la răsărit şi aproape de lacul Balaton spre partea nordică a acestuĭa 13364.
p. Chr. 226: Dálya 3270.
p. Chr. 226 orĭ 229: Alt-Ofen 10443.
p. Chr. 228: Alt-Ofen 3412; Alt-Ofen 3490; Alt-Ofen 3524; Visegrad pe Dunăre puţin la răsărit de Gran 10588.
p. Chr. 229: Alt-Ofen 3510; Alt-Ofen 3511; Mitrovica 3704; Szent-Endre 3738; Bogdány 10580.
p. Chr. 230: Alt-Ofen 3515; Szent-Endre 3638; Neştin pe malul drept al Dunăriĭ puţin la răsărit de Illok 3703; între Ofen şi Promontor 3710; Promontor 3715; Tétény 3719; Iváncsa puţin la nord de Adóny 3721; Paks puţin la sud de Kömlöd 3731; Eszeg 6469; Titel pe Tisa puţin la nord de Szlankamen 6470[b]; Ladjarak lîngă Mitrovica spre vest 6466; Gran 10594; fără loc hotărît 10622; Promontor 10628; Erd puţin la nord de Batta 10630; Pilis-Szántó la nordvest de Ofen 10657.
p. Chr. 231: Alt-Ofen 3457.
p. Chr. 233: Alt-Ofen 3427; Vinkovce 10254.
p. Chr. 235: între Ofen şi Promontor 3711; Iváncsa puţin la nord de Adóny 3722; Szalk Szent Márton de a stînga Dunăriĭ în faţă de Duna-Pentele 3727; Báta puţin la nord de Szekcsö 3734; fără loc hotărît 3743; Podgajce pe Drava la vest de Eszeg 6465; Fadd pe Dunăre la sud de Kömlöd 10645.
p. Chr. 235-238: Ofen 3708; Batta 10375; Duna-Pentele 10636.
p. Chr. 236: între Tolma şi Szegszard 3732; Bélye puţin la nordest de Eszeg 3735; Szent-Endre 3739; Szent-Endre 3740; Duna-Földvár 10642; Alt-Ofen 14354[4]; Alt-Ofen 14354[5].
p. Chr. 237: Puszta Barács puţin la sudvest de Duna-Pentele 10639.
p. Chr. 238: Alt-Ofen 10428; Alt-Ofen 10487.
p. Chr. 238-244: Peterwardein 3701; Dobrince 10205.
p. Chr. 240: Duna-Pentele 3331; Alt-Ofen 3474; Alt-Ofen 3520.
p. Chr. 241: Alt-Ofen 15157.

p. Chr. 242: Promontor puţin la sud de Ofen 10623.
p. Chr. 243: Alt-Ofen 10427.
p. Chr. 244: Promontor puţin la sud de Ofen 3718; Promontor 10627.
p. Chr. 244-249: Alt-Ofen 10436: Alt-Ofen 10619; Alt-Ofen 10620; Puszta Barács puţin la sudvest de Duna-Pentele 10640; Szent-Endre 10654.
p. Chr. 245: Promontor puţin la sud de Ofen 3717; Alt-Ofen 14354[6].
p. Chr. 249: Adóny 3723; Puszta Barács puţin la sudvest de Duna-Pentele 10641.
p. Chr. 249-284: Szent-Endre 3742.
p. Chr. 250: între Ofen şi Vörösvár 3746.
p. Chr. 250-300: Alt-Ofen 3418.
p. Chr. 251: Promontor puţin la sud de Ofen 10624.
p. Chr. 254-255: Szlankamen 3255.
p. Chr. 259: Alt-Ofen 10440.
p. Chr. 259-268: Mitrovica 3228; Petrovce lîngă Dobrince, spre răsărit, 10206.
p. Chr. 267: Alt-Ofen 3424.
p. Chr. 268: Alt-Ofen 3525; Alt-Ofen 10492.
p. Chr. 268-270: Peterwardein 3702.
p. Chr. 270: Alt-Ofen 3521.
p. Chr. 279: Alt-Ofen 10488.
p. Chr. 284: Alt-Ofen 3469.
p. Chr. 285-305: Mitrovica 3231.
p. Chr. 290: Ofen 10406.
p. Chr. 292-305: Eszeg 10648.
p. Chr. 305-306: între Buda şi Promontor 3711; Promontor 10625; Eszeg 10648; Vörösvár 10656.
p. Chr. 305-307: Alt-Ofen 3522.
p. Chr. 307-323: Ofen 3709.
p. Chr. 310: Duna-Pentele 3335.
p. Chr. 337-361: Gyurgyevacz aproape (la sud) de Drava la nordest de Sziszek 13392.
p. Chr. 354: Mitrovica 3705.
p. Chr. 358: Szent-Endre 15172.
p. Chr. 360-363: Eszeg 10648.
p. Chr. 365-367: Gran 10596.
p. Chr. 371: Gran 3653.
p. Chr. 377: în faţa satuluĭ Szobb puţin la est de Gran

3761[g,h,i,k]; Duna-Pentele 3761[b]; Duna-Keszi lîngă Szent-Endre la sud 3761[c]; Alt-Ofen 3761[d]; Verӧcze pe malul stîng al Dunăriĭ în fațǎ de Bogdány 3761[e,f].

§ 87. Inscripțiile din Dalmatia se găsesc dela anul a. Chr. 57 până la după 600 p. Chr. Decît cu începere dela anul 372 până la 599 ele se găsesc numaĭ în Salona şi (cîte una) în localitățile depe coastă Traŭ şi Slano di Ragusa, ĭar inscripțiile de după 600, numaĭ treĭ la număr, se găsesc în insula Ossero.—Inscripțiile din Moesia Superior merg dela aniĭ p. Chr. 33 până la p. Chr. 287.—Inscripțiile din Moesia Inferior se întind dela aniĭ p. Chr. 98-117 până la p. Chr. 383-392. Dincolo de această graniță, după o tăcere de un secol şi maĭ bine, apar patru inscripțiĭ (dintre care doŭă numaĭ nişte zgîrieturĭ), provenite dela ceĭ care reparaŭ zidurile unor cetățĭ, din timpul luĭ Iustinian.—Inscripțiile din Dacia se găsesc dela aniĭ p. Chr. 105-117 până la p. Chr. 260-268.—Inscripțiile din Pannonia Inferior se găsesc dela aniĭ p. Chr. 81-96 până la p. Chr. 377.

§ 88. Inceputul acestor inscripțiĭ corespunde aproximativ cu începutul stăpîniriĭ temeĭnice romane în provinciile respective, şi anume corespondența e maĭ mare pentru provinciile Dalmatia şi Dacia, maĭ mică pentru provinciile Moesia Superior, Moesia Inferior, Pannonia Inferior, unde inscripțiile apar maĭ tîrziŭ decît acea temeĭnică stăpînire cu aproximativ 50-100 de anĭ (Vezĭ §§ 75, 76, 77). Nimic maĭ natural decît a admite că momentul încetăriĭ inscripțiilor trebue să fi coràspunzînd aproximativ cu acel al încetăriĭ de fapt a stăpînirii romane. Acest lucru este cel puțin sigur pentru doŭă provinciĭ, pentru Dacia şi pentru Pannonia Inferior. Sub Gallienus (253-268) „Dacia de dincolo de Dunăre, care fusese alipită imperĭuluĭ de Traianus, a fost perdută", Eutropius IX, 8 (Vezĭ şi cele spuse de Orosius maĭ sus la § 82 N° 9 supt aniĭ 260-268); ĭar cea maĭ noŭă inscripție din Dacia este din timpul luĭ Gallienus. Huniĭ aŭ ocupat Pannonia Inferior la anul 377 (Marcellinus Comes supt anul 427: „Pannoniile, care în timp de 50 de anĭ fusese stăpînite de Hunĭ, aŭ fost recăpătate". Adecă numaĭ cu numele recăpătate, considerîndu-se Huniĭ ca foederati! Vezĭ Jung Roemer und Romanen in den Donauländern ed. II pag. 182); ĭar cele din urmă inscripțiĭ din Pannonia

Inferior sînt din anul 377. Pentru Dalmatia, Moesia Superior şi Moesia Inferior înprejurările provocate de necontenitele incursiĭ ale barbarilor şi de aşezările lor în aceste provinciĭ în secolele V şi VI eraŭ de aşa natură, că stăpînirea romană, macarcă exista cu numele, de fapt însă încetase. Peninsula balcanică în aceste doŭă secule, maĭ ales în partea eĭ romanizată, era un fel de meidan deschis, unde neamurile străine, botezate de cele maĭ multe orĭ de curtea dela Constantinopol cu numele de aliaţĭ aĭ imperĭuluĭ, foederati, venĭaŭ, prădaŭ, staŭ o bucată de vreme, ĭar se duceaŭ, ĭar venĭaŭ, fără să li pese de nimenĭ şi fără să li poată cere nimenĭ vreo socoteală. Pentru timpul pănă la Ĭustinian vezĭ cele înşirate maĭ sus la § 82, N° 9. Pentru timpul luĭ Iustinian (527-565) daŭ următoarele locurĭ din Procopios. De bello persico II, 4: „[In anul 13 al domnieĭ luĭ Iustinian, 540] O mare armată de Hunĭ [probabil = Bulgarĭ, vezĭ § 82, N° 9, sub aniĭ 502, 530, 535] a trecut fluvĭul Istru şi a năvălit în toată Europa [= peninsula balcanică; în De aedificiis IV, 9 pag. paris. 87 Procopios înţelege prin Europa partea Thracieĭ depe lîngă Constantinopol]. De multe orĭ maĭ înainte făcuse eĭ aceasta, dar atît de multe şi atît de marĭ nenorocirĭ nu adusese pănă acum oamenilor depe aceste locurĭ. Dela golful ionic şi pănă în suburbiile Byzanţuluĭ barbariĭ aceştiĭa aŭ devastat totul. Aŭ luat 32 de castele în Illyria [pentru înţelesul Illyria pe vremea luĭ Procopios vezĭ § 82, N° 9, rezumatul dela finele număruluĭ, primul alineat] şi aŭ cuprins cu asalt oraşul Cassandria (numită Potidaea de ceĭ vechĭ, după cît ştiŭ), eĭ care nu maĭ asaltase oraşe pănă atuncĭ, şi s-aŭ întors cu toţiĭ în ţara lor ducînd cu dînşiĭ pradă şi o sută doŭăzecĭ de miĭ de prizonierĭ, fără să li se opue nimenĭ. Şi după aceĭa de multe orĭ aŭ maĭ venit pe aicĭ şi aŭ făcut Romanilor rele nevindecabile. Aŭ atacat şi zidul dela Chersones, aŭ alungat garnizoana de acolo şi aŭ forţat, trecînd prin valurile măriĭ, partea ziduluĭ care este dinspre golful aşa numit negru. Pătrunzînd astfel în interiorul zidurilor celor marĭ, aŭ căzut fără veste asupra Romeilor, aŭ ucis pe mulţĭ, ĭar pe ceilalţĭ aproape pe toţĭ ĭ-aŭ luat robĭ. Cîţiva din eĭ aŭ trecut şi strîmtoarea dintre Sestos şi Abydos, aŭ devastat localităţile din Asia şi s-aŭ întors apoĭ în Chersones, de unde s-aŭ dus cu toată oştirea şi cu toată prada acasă. La altă năvală aŭ de-

vastat Illyria şi Thessalia, apoĭ aŭ căutat să forţeze zidul dela Thermopyle şi au fost respinşĭ de posturile zidulu̇ĭ, care s-aŭ luptat vitejeşte, dar aŭ cercetat înprejurimile şi au găsit cărarea care duce la muntele ce domineazǎ locurile acelea. Şi aşa aŭ ucis aproape pe toţĭ Grecii, afară de ceĭ din Peloponnes, şi apoĭ s-aŭ dus". De bello gotthico III, 13: "[In al 11 an al războĭuluĭ cu Goţiĭ, 547] Sclaveniĭ aŭ trecut Istrul în număr foarte mare, aŭ devastat Thracia [pentru înţelesul Thracia pe vremea luĭ Procopios vezĭ § 82, N° 7] şi au luat în robie o mulţime de locuitorĭ. Tocmaĭ atuncĭ se nimerise că Narses eunucul fusese trimes de împărat la Erulĭ, ca să-ĭ tocmească pentru oastea ce trebuĭa să plece în Italia. Narses strînsese o numeroasă armată de Erulĭ şi o aşezase la ernatic în Thracia. Această armată de Erulĭ a atacat pe Sclavenĭ la întoarcere, ĭ-a învins, ucigînd mulţime dintr-înşiĭ, şi a liberat pe captivĭ." De bello gotthico III 29: "[In al treĭsprezecelea an al războĭuluĭ cu Goţiĭ, 549] Sclaveniĭ aŭ trecut Istrul şi aŭ devastat tot Illyricul până la Epidamnos. Pe toţĭ locuitoriĭ fără deosebire de vrîstă orĭ ĭ-aŭ ucis orĭ ĭ-aŭ dus în captivitate. Pe cele maĭ multe cetăţĭ le-au luat, fără să găsească opoziţie, în vreme ce generaliĭ oştiriĭ din Illyric, macarcă adunase cincĭsprezece miĭ de ostaşĭ, urmărĭaŭ pe barbarĭ fără să îndrăznească a da pĭept cu dînşiĭ." De bello gotthico III, 33: "Gepiziĭ aŭ ocupat oraşul Sirmion şi în cea maĭ mare parte Daciile toate [=Dacia aureliană] şi le-aŭ stăpînit. Căcĭ îndatăce împăratul Iustinian a luat de sub stăpînirea Goţilor acele locurĭ, Gepiziĭ aŭ început să robească pe Romaniĭ din acele ţinuturĭ şi, înaintînd şi maĭ departe pe teritorĭul roman, s-aŭ apucat de devastat stăpînirea romana. Pentru aceĭa împăratul a încetat de a le maĭ plăti pensiunea, pe care o primĭaŭ maĭ dinainte vreme din partea Romanilor. Pe de altă parte împăratul Iustinian a dăruit Langobarzilor oraşul Noricum şi cetăţile din Pannonia şi alte locurĭ *), şi le-a maĭ dat şi marĭ sume de banĭ, ĭar Longobarziĭ şi-aŭ părăsit locurile pă-

*) Aceste lucrurĭ le-a dăruit împăratul fără să fi avut în realitate puterea de a le dărui, căcĭ ele eraŭ deja stăpînite de barbarı. Era numaı un fel de investitură oficială cu nişte posesiunĭ pe care barbariı şi le arogase din propriea lor putere. Era cam aşa ceva cum Ţiganul care şĭ-a scăpat căcĭula pe baltă a dăruit-o de sufletul tată-so.

rintești și s-aŭ așezat dincoace de Istru, nu departe de Gepizĭ. Și atuncĭ aŭ început și eĭ să prade și să robească pe Dalmațĭ și pe Illyrĭ până la Epidamnos, în așa grad că, dacă se întîmpla ca niscaĭ robițĭ să poată scăpa dela dînșiĭ și să fugă acasă, barbariĭ aceștiĭa, sub numele că ar fi aliațĭ aĭ Romanilor, străbăteaŭ stăpînirea romană și orĭunde găsĭaŭ pe fugarĭ îĭ luaŭ, ca cum ar fi fost robĭ de aĭ lor fugițĭ dela stăpînĭ, îĭ răpĭaŭ dela părințĭ și-ĭ duceaŭ cu dînșiĭ acasă, fără să li se înpotrivească nimenĭ. Alte părțĭ ale Dacieĭ [= Dacia aureliană], anume pelîngă Singidunum, unde sînt așezațĭ și până astăzĭ, le-a dat împăratul Erulilor, care și aceștiĭa invadează și pradă într-una părțile Illyrieĭ și ale Thracieĭ. Uniĭa dintr-înșiĭ s-aŭ înrolat în oștirea romană printre așa numițiĭ foedeterati. Și orĭdecîteorĭ vin trimeșiĭ Erulilor la Byzanț, primesc regulat pensiile dela împărat pentru aceștĭ devastatorĭ aĭ supușilor împărățieĭ și se întorc acasă fără nicĭo supărare.[9] De bello gotthico III, 34 [Din discursul deputaților Langobarzĭ către împăratul Iustinian]: „Pecînd Goțiĭ aveaŭ tributară țara Dacilor [= Dacia aureliană], Gepiziĭ toțĭ trăĭaŭ de ceĭa parte a Istruluĭ și așa de mult se temeaŭ de puterea Goților, încît nu îndrăznĭaŭ nicĭ macar să cerce să treacă fluvĭul. Pe vremea aceĭa eraŭ aliațĭ și prietenĭ aĭ Romanilor și primĭaŭ darurĭ multe, sub numele de prietenie, și dela împărațiĭ care aŭ domnit înainte de tine, precum și dela tine însuțĭ. I-aș întreba pe aceștĭ oamenĭ ce bine aŭ făcut Romanilor în schimb pentru atîtea darurĭ. N-ar avea ce spune, nicĭ mic nicĭ mare. Cîtă vreme n-aŭ avut prilej să facă răŭ, aŭ stat liniștițĭ, nu pentrucă aŭ vrut, ci pentrucă n-aŭ putut alt fel. Căcĭ în ce privește părțile de dincolo de Istru, asupra lor nu aveațĭ pretenție de stăpînire, ĭar în ce privește părțile de dincoace de fluvĭu, îĭ ținea în respect frica de Goțĭ“. De bello gotthico III, 38: [r][In al 15 an al războĭuluĭ cu Goțiĭ, 551] O armată de treĭ miĭ de Sclavenĭ a trecut Istrul, apoĭ Hebrul și s-a desfăcut în doŭă. O parte cuprindea o mie opt sute, ceĭalaltă cuprindea restul. Generaliĭ romanĭ aĭ oștirilor din Thracia și din Illyria ĭ-aŭ atacat, dar aŭ fost învinșĭ. Lĭ-a eșit apoĭ în întîmpinare Asbades, unul din garziĭ personalĭ aĭ împăratuluĭ, în fruntea călăreților care formaŭ garnizoana din Tzurulum, dar a fost și el învins și ars de viŭ, dupăce ĭ-aŭ luat fîșiĭ de pĭele depe spinare. S-aŭ răspîndit apoĭ

Sclavenii peste toată Thracia şi peste toată Illyria devastîndu-le. Multe cetăţi le-aŭ luat cu asedĭu, eĭ care maĭ înainte vreme nu îndrăznise să atace cetăţile, ba nicĭ la cîmp deschis să se lupte nu cutezase. Niciodată nu încercase barbarii aceştiia să cutriere devastînd pămîntul Romanilor şi nicĭ nu maĭ trecuse cu oştirea fluvĭul Istru vreodată înainte de timpul despre care s-a spus maĭ sus [adecă înainte de anul 547, vezĭ maĭ sus citatul din de bello gotthico III, 13]. Aceĭ care învinsese pe Asbades aŭ ajuns devastînd pănă la mare şi aŭ luat cu asalt Toperos, primul oraş maritim al Thracieĭ [la extremitatea sudvestică a Thracieĭ, aproape de gura rîuluĭ Nestos-Mesta-Karasu], depărtare 12 zile de Byzanţ. In afară de garnizoană, care a fost toată ucisă, aŭ maĭ omorît barbariĭ cincĭsprezece miĭ de locuitorĭ, afară de copiĭ şi de fimeĭ, pe care ĭ-aŭ dus în robie. Aceştiia aŭ fost ceĭ dintîiŭ robĭ luaţĭ de dînşiĭ în această expediţie, căcĭ altfel ucisese pe toţĭ, fără deosebire de vrîstă, cîţĭ li eşise înainte, astfel că în Illyria şi în Thracia pămîntul în lung şi în lat era acoperit de cadavre. Şi ucideaŭ nu cu sabiea orĭ cu lancea orĭ în alt chip obişnuit de a ucide, ci băteaŭ în pămînt ţăpuşĭ ascuţite, puneaŭ victimele cu şezutul pe ele şi le îndesaŭ pănă ce li pătrundeaŭ ţăpuşile la maţe. Maĭ băteaŭ în pămînt patru lemne groase şi legaŭ pe prinşĭ la ele de mînĭ şi de picĭoare şi apoĭ îĭ lovĭaŭ cu cĭomegele în cap, pănă ce-ĭ omoraŭ ca pe cînĭ orĭ şerpĭ orĭ alte jivine. Pe alţiĭ înpreună cu boiĭ şi oile pe care nu puteaŭ să le ducă acasă îĭ închideaŭ prin case şi li dădeaŭ foc. Dela o vreme însă s-aŭ săturat de a maĭ omorî şi pe uniĭa aŭ început să-ĭ lese în viaţă şi s-aŭ întors acasă cu nenumărate miriade de captivĭ.' De bello gotthico III, 40: '[In al 16 an al războĭuluĭ cu Goţiĭ, 552] Pe cînd Germanus aduna şi instruĭa la Serdica armata cu care trebuĭa să plece în Italia, turme de Sclavenĭ, maĭ numeroase decît orĭcînd, aŭ trecut Istrul şi aŭ ajuns păn la Naissus. Scopul lor era să cuprindă Thessalonicul şi oraşele învecinate. Cînd aŭ aflat însă că Germanus cu oştirea bizantină se afla la Serdica, aŭ părăsit proectul de a se duce la Thessalonic şi aŭ trecut peste munţĭ în Dalmaţia. .... Sclaveniĭ, atît ceĭ care năvălise deja în împărăţie, precum şi alţiĭ care aŭ trecut Istrul după dînşiĭ, s-aŭ răspîndit prădînd peste toată peninsula, împărţindu-se în treĭ corpurĭ de oştire. Impăratul a trimes contra lor o

mare armată sub conducerea luĭ Constantianus, Aratius, Nazares, Iustinus unul din fiiĭ luĭ Germanus, şi Ioannes cu supranumele Phagas. Şef suprem era Scholasticus, unul din eunuciĭ palatuluĭ. Această armată s-a întîlnit cu una din oştirile barbare la Adrianopol, dar a fost complect bătută de barbarĭ şi şefiĭ de abĭa aŭ putut scăpa cu fuga. Păn şi steagul luĭ Constantianus a căzut în mîna duşmanuluĭ. Sclaveniĭ, care nu prădaŭ în această expediţie din fugă, ci ernaŭ în linişte, ca şi cum ar fi fost la dînşiĭ acasă, aŭ ajuns atuncĭ, după învingerea oştiriĭ bizantine, cu prădăcĭunile pănă la provinciea Astica aşa numită [sudestul Traciei], care nu maĭ fusese pănă atuncĭ devastată de duşmanĭ, şi pănă la zidul cel lung [zidit de împăratul Anastasius la distanţă de 40 miliare de Constantinopol, mergea dela marea neagră la marea de marmara, Procopios De aedificiis IV, 9 pag. paris. 86]. Prada luată de barbarĭ a fost enormă.ʾ De bello gotthico IV, 21: ʿ[In al 17 an al războĭuluĭ cu Goţiĭ, 553] Narses a plecat cu oştirea în Italia. Cînd a ajuns în mijlocul Thracieĭ, s-a oprit o bucată de vreme la Philippopoli, din cauză că drumul ĭĭ era tăĭat de turmele Hunilor [=Bulgarilor orĭ Avarilor], care năvălise în împărăţie şi devastaŭ şi prădaŭ totul, fără să li se opue cineva. Dela o vreme uniĭ din Hunĭ s-aŭ îndreptat spre Thessalonic, alţiĭ spre Byzanţ, şi atuncĭ de abĭa cu greutate a putut Narses să-şĭ continue drumul în Italia.ʾ De bello gotthico IV, 25: ʿ[In al 17 an al războĭuluĭ cu Goţiĭ, 553] Nenumărată mulţime de Sclavenĭ a invadat Illyria, comiţînd lucrurĭ care nu se pot povesti. Impăratul a trimes contra lor o armată condusă de fiiĭ luĭ Germanus, care fiind însă inferioară la număr urmărĭa numaĭ pe duşman, hărţuindu-l depe la spate. Barbariĭ aŭ devastat multă vreme şi cu un infinit număr de captivĭ şi de pradă s-aŭ întors acasă, fără să-ĭ împĭedece nimenĭ. Toate drumurile eraŭ pline de cadavre de ale locuitorilor. Bizantiniĭ n-aŭ putut să-ĭ împĭedece de a trece Istrul, pentrucă-ĭ treceaŭ Gepiziĭ, luînd de fiecare cap cîteun stater de aur.ʾ

Caracteristic este faptul că Narses pleacă din Thracia să libereze Italia şi din Thracia de abĭa poate scăpa de răul Hunilor! Acasă la el de abĭa putea hălădui de duşmanĭ şi scăpînd cu chiŭ cu vaĭ din mîna lor se ducea să libereze Italia de Goţĭ! De alt fel oştirea luĭ Narses era compusă maĭ numaĭ din străinĭ, printre care Hunĭ. Procopios

De bello gotthico IV, 26: „Strînsese o mare mulţime de militarĭ romanĭ din oraşul Byzanţ şi din Thracia, strînsese mulţĭ şi din Illyrĭ. Maĭ era Ioannes cu armata sa proprie şi cu acea pe care ĭ-o lăsase socruso Germanus. Şi Auduin, regele Langobarzilor, înduplecat printr-o mare sumă de banĭ dată de împăratul Iustinian, precum şi prin tractatul de alianţă, adunase şi trimesese în ajutor doŭă miĭ cincĭ sute de ostaşĭ bunĭ, pentru serviciŭl cărora maĭ adăogise peste treĭ miĭ de războĭnicĭ. Eraŭ apoĭ maĭ mult de treĭ miĭ de Erulĭ, toţĭ călărĭ, sub maĭ mulţĭ şefĭ, printre care Philimuth, şi Hunĭ foarte mulţĭ, şi Dagisthaeos cu aĭ săĭ, care Dagisthaeos pentru aceasta anume fusese liberat din închisoare, şi Cabades cu o mulţime de Perşĭ dezertorĭ, care Cabades era fiul luĭ Zamos şi nepotul luĭ Cabades regele Perşilor. Maĭ era Asbados, un tînăr Gepid, foarte vrednic, avînd patru sute de conaţionalĭ cu dînsul, toţĭ războĭnicĭ aleşĭ, şi Aruth Erulul, care din copilărie ĭubise feliŭl de a trăi al Romanilor şi luase în căsătorie pe fata luĭ Mauricius, fiĭorul luĭ Mundos, era foarte bun ostaş şi avea cu dînsul o mulţime de Erulĭ încercaţĭ foarte în primejdiile războaelor“. Şi tot aşa toate oştirile bizantine din timpul luĭ Iustinian eraŭ pline de barbarĭ, cîteodată maĭ numaĭ din barbarĭ formate. Alăturĭ cu barbariĭ sînguriĭ cetăţenĭ aĭ imperiŭluĭ care formaŭ oştirile eraŭ aproape numaĭ Thraciĭ şi Illyriĭ (Θρᾶκες, οἱ ἐκ Θρᾴκης, Ἰλλυριοί, adecă locuitoriĭ din dioecesele Thracia şi Illyria, pentru al căror înţeles vezĭ § 82, N° 9, rezumatul dela finele număruluĭ, primul alineat). Procopios De bello persico I, 13: ‘La lupta dela Dara contra Perşilor aŭ luat parte Buzes cu multă cavalerie, Pharas Erulul cu treĭ sute de Erulĭ..., Massageţiĭ [=orĭ Bulgarĭ, orĭ Avarĭ] Simas şi Ascan cu 600 călăreţĭ.’ De bello persico II, 21: ‘Armata luĭ Belisarius era compusă din Thracĭ, Illyrĭ, Goţĭ, Erulĭ, Vandalĭ şi Maurĭ’. De bello vandalico I, 11: ‘La început prin foederati se înţelegeaŭ barbariĭ care nu eraŭ sub stăpînirea Romanilor, ci întrase în legăturĭ de prietenie cu statul roman, deoarece chĭar cuvîntul foedera înseamnă prietenie şi alianţă cu cineva. Acum însă prin foederati se înţeleg orĭce barbarĭ servesc în oştirea bizantină. Şefĭ aĭ foederaţilor din oastea trimeasă contra Vandalilor eraŭ Dorotheus, care avea sub dînsul pe militariĭ Armenĭ, apoĭ Salomon, Cyprianus, Valerianus, Marthinus, Althias, Ioannes, Marcellus, Cyrillus. Şefĭ aĭ Romei-

lor eraŭ Rufinus, Aigan, Barbatus, Pappus, Theodorus cu supranumele Ctenatus, Terentius, Zaidus, Marcianus, Sarapis, Ioannes din orașul Epidamnus. Dintre aceștĭ șefĭ Salomon era „din răsărit, chĭar dela granița împărățieĭ romane, unde azĭ este orașul Dara; Aigan era Massaget de neam, orĭ, cum li zic astăzĭ, Hun; ceilalțĭ aproape toțĭ eraŭ de loc din Thracia (σχεδόν τι ἅπαντες τὰ ἐπὶ τῆς Θρᾴκης χωρία ᾤκουν). Maĭ veniaŭ apoĭ patru sute de Erulĭ sub conducerea luĭ Pharas, și aliațĭ barbarĭ șese sute, maĭ ales din neamul Massageților, călărețĭ arcașĭ toțĭ“?. Să se observe că adevărațiĭ barbarĭ foederati, aliațĭ, care nu făceaŭ parte din imperĭu, eraŭ numaĭ patru sute de Erulĭ și șese sute de Bulgarĭ orĭ Avarĭ. Ceilalțĭ barbarĭ, numițĭ numaĭ în mod abuziv foederati, eraŭ de loc din cuprinsul împărățieĭ, desfăcuțĭ din neamurile lor respective, și trăĭaŭ în împărăție orĭ ca localnicĭ (ceĭa ce e aproape sigur) orĭ ca mercenarĭ. Să se maĭ observe că aceștĭ barbarĭ localnicĭ eraŭ așa de numerojĭ în oștirea bizantină trimeasă contra Vandalilor, încît șefiĭ lor eraŭ egalĭ în număr cu șefiĭ Romeilor, și superiorĭ în importanță, căcĭ printre dînșiĭ era Salomon, care nu mult după aceĭa a luat comanda supremă a armateĭ, după retragerea luĭ Belisarius. Să se observe în sfîrșit că afară de Salomon și de Aigan, ceilalțĭ șefĭ aproape toțĭ eraŭ de loc din Thracia, că eraŭ ceĭ maĭ mulțĭ (cel puțin ceĭ cu nume romane: Cyprianus, Valerianus, Marthinus, Marcellus, Rufinus, Barbatus, Terentius, Marcianus; pe Rufinus îl numește lămurit Thrac Procopios De bello vandalico II, 10) sigur Thracĭ, ceĭa ce face probabilă presupunerea că ostașiĭ care nu eraŭ barbarĭ din oștirea aceasta trebue să fi fost în majoritate Thracĭ. De bello gotthico I, 5: ‚Împăratul Iustinian în al noŭălea an al domnieĭ a trimes pe Belisarius în Italia contra Goților cu o flotă. Armata era compusă din patru miĭ de oamenĭ, militarĭ regulațĭ și federațĭ (στρατιώτας ἐκ καταλόγων καὶ φοιδεράτων), și aproape treĭ miĭ de Isaurĭ. Principaliĭ șefĭ eraŭ Constantinus și Bessas de loc din Thracia (ἐκ τῶν ἐπὶ Θρᾴκης.χωρίων), Peranius, care era Iber, Valentinus, Magnus, Innocentius, Herodianus, Paulus, Demetrius, Ursicinus. Șeful Isaurilor era Ennes. Maĭ eraŭ apoĭ doŭă sute de Hunĭ și treĭ sute de Maurĭ.’ De bello gotthico I, 27: ‚Unul din corpurile de oștire bizantină care operaŭ în Italia sub conducerea luĭ Martinus și Valerianus era compus din o mie șese sute de călărețĭ, ceĭ maĭ mulțĭ Hunĭ, Scla-

venĭ şi Anţĭ.ᵓ De bello gotthico II, 13: ᶜOştireă, cu care a venit Narses eunucul în ajutor luĭ Belisarius în războĭul cu Goţiĭ, era compusă din şepte miĭ de oamenĭ, dintre care două miĭ de Erulĭ.ᵓ De bello gotthico II, 26 : ᶜIn armata bizantină eraŭ Sclavenĭ, care se pricepeaŭ să prindă pe duşmanĭ din embuscade.ᵓ De bello gotthico III, 6 : ᶜIustinian trimete o flotă în Italia c-o oştire compusă din Thracĭ, Armenĭ şĭ Hunĭᵓ.

Şi nu numaĭ ostaşiĭ din armata bizantină eraŭ în mare parte barbarĭ, dar posturile de încredere şi importante ale armateĭ, precum acele de garzĭ personalĭ (δορυφόροι) şi de şefĭ, eraŭ încredinţate barbarilor. Procopios De bello persico I, 8 : ᶜPrintre şefiĭ oştiriĭ pe care a trimes-o împăratul Anastasius [I, 491-518], ca să despresure oraşul Amida din Armenia, eraŭ Goţiĭ Godidisclus (Γοδιδίσκλος, var. Γοδιγίσκλος) şi Sbesas (Σβέσας), care eraŭ dintre aceĭa care nu se dusese cu Theoderich, cînd a plecat acesta din Thracia în Italia.ᵓ De bello persico II, 14 : ᶜToţĭ fruntaşiĭ Goţĭ, care venise cu regele lor Vitigis la Constantinopol [compară de bello gotthico III, 1], aŭ însoţit pe Belisarius în războĭul acestuĭa contra Perşilor.ᵓ De bello gotthico I, 16: ᶜPrintre garziĭ de corp (δορυφόροι) aĭ luĭ Belisarius eraŭ Massageţiĭ (=Bulgarĭ orĭ Avarĭ) Zanter, Horsomanos (variantă Horsamantis), Aishmanos (Ζαντήρ, Χορσομάνος, Αἰσχμάνος).ᵓ De bello gotthico II, 2: ᶜIn fruntea unuĭ atac făcut de şese sute de ostaşĭ asupra castrelor duşmanuluĭ Belisarius a pus pe treĭ din garziĭ săĭ de corp, Persul Artasines (variantă Artasires), Massagetul Buhan şi Thracul Cutilas (Ἀρτασίνης, Βούχαν, Κουτίλας). In această luptă Cutilas a primit o săgeată în cap şi cu dînsa înfiptă în rană a continuat a se lupta până ce şĭ-a întors ostaşiĭ înapoĭ. Săgeata a fost extrasă de medic, dar Cutilas a murit în urma operaţieĭ.ᵓ De bello gotthico II, 13: ᶜThracul Ulimun (Οὐλιμοῦν ἐκ Θράκης) şi Massagetul Bulgudu (Βουλγουδοῦ), unul gard de corp al luĭ Belisarius, celălalt gard de corp al luĭ Valerianus, cu vitejiea lor aŭ scăpat Ancona de asedĭul Goţilor.ᵓ De bello gotthico III, 14: ᶜIn al patrulea an al domnieĭ sale (531) Iustinian a pus pe Chilbudius (Χιλβούδιος) comandant (στρατηγός) peste oştirile din Thracia, ca să împĭedece pe barbarĭ să treacă Istrul, pentrucă deja Huniĭ, Anţiĭ şi Sclaveniĭ trecuse de maĭ multe orĭ fluvĭul şi devastase peninsula. In timp de treĭ anĭ barbariĭ n-aŭ maĭ îndrăznit să

treacă Istrul, ba din contra adeseorĭ a trecut Chilbudius de a stînga fluvĭuluĭ, a bătut pe barbarĭ şi a luat captivĭ o mulţime din eĭ. După treĭ anĭ Chilbudius a trecut din noŭ Istrul, dar barbariĭ ĭ-aŭ eşit în număr mare înainte, l-aŭ bătut şi însuş Chilbudius a căzut în luptă. S-a născut după aceĭa ceartă între Anţĭ şi Sclavenĭ, Anţiĭ aŭ fost învinşĭ şi un Sclaven a luat prins pe un tînăr Ant, pe care-l chema Chilbudius. Chilbudius acesta s-a arătat cu multă tragere de inimă pentru stăpînuso, a făcut multe fapte vitejeştĭ în războae şi şĭ-a căpătat nume mare. Pe vremea aceĭa Anţiĭ aŭ năvălit în Thracia şi aŭ adus de acolo o mulţime de captivĭ. Unul dintre aceştiĭa a spus stăpînuso că se găseşte captiv la Sclavenĭ generalul roman Chilbudius şi l-a sfătuit să-l răscumpere şi să-l deĭe îndărăt Romanilor, căcĭ va obţinea în chipul acesta şi laudă şi avere mare dela împărat. Antul se duse atuncĭ la Sclavenĭ şi răscumpără pe Chilbudius dela stăpînuso cu o mare sumă. Dacă l-a dus acasă, l-a întrebat Antul să spună dacă este într-adevăr Chilbudius generalul roman. El ĭ-a spus însă adevărul, că este Ant de neam, că a căzut prins la Sclavenĭ şi că acum, dupăce s-a întors acasă, trebue după legile loculuĭ să fie liber. Atuncĭ captivul roman, care sfătuise pe stăpînuso să răscumpere pe falşul Chilbudius, cu scopul ca prin acest mijloc să scape şi el de captivitate, a făcut pe Anţĭ să creadă că falşul Chilbudius este într-adevăr generalul roman Chilbudius, dar că se teme să mărturisească adevărul; dacă-l vor duce însă pe teritorĭul roman, are să spună drept. Anţiĭ aŭ amenințat atuncĭ cu moartea pe falşul Chilbudius, dacă nu va declara că este Chilbudius cel adevărat. Pe vremea aceĭa Iustinian trimesese la barbariĭ aceştiĭa o deputaţie, prin care li spunea că li dă în deplină posesiune oraşul vechĭŭ, zidit de Traĭan, Turris (Τοῦρρις),*) care se găseşte dincolo

*) Iustinian stăpînĭa pe malul drept al Dunăriĭ, după cum se vede din Procopios De aedificiis IV, 6, 7, cîteva castele: în faţa vechĭuluĭ oraş Lederata, care acum se numĭa Novae (Vezĭ § 92 sub IV, 6), castelul Literata; maĭ multe castele pe distanţa dintre Novae şi Pontes (Pentru Novae şi Pontes vezĭ § 92 sub IV, 6); Sicibida în faţă de Palatiolum (Pentru Palatiolum vezĭ § 92 sub IV, 6); Dafne (Δάφνη), cetate zidită de Constantin cel mare, în faţă de Transmarisca (Pentru Transmarisca vezĭ § 92 sub IV, 7). In ce priveşte pe Turris, C. Jireček Geschichte der Serben I pag. 82 presupune că ar fi fost Dinogetia „pe malul

de Istru şi acum era pustiŭ din cauza devastărilor barbarilor de prin prejur, împreună cu teritoriul luĭ (τῇ ἀμφ'αὐτὴν χώρᾳ), precum şi banĭ mulţĭ, numaĭ să nu lese pe Hunĭ să invadeze teritoriul roman. Barbariĭ s-aŭ învoit, cu condiţiea ca să restitue în vechea demnitate de general roman pe Chilbudius şi să-l lese să traĭască printre dînşiĭ. Atuncĭ şi falşul Chilbudius a început să dorească aceasta şi să afirme că într-adevăr el ar fi generalul roman Chilbudius. In acest scop el a plecat la Byzanţ, dar pe drum a dat peste Narses, care a început să-l cerceteze şi, macarcă vorbia latineşte şi cunoştea cîteva din particularităţile adevăratuluĭ Chilbudius, l-a dat de gol şi l-a silit, dupăce l-a pus la închisoare, să destăĭnuĭască toată şireteniea. L-a dus apoĭ cu dînsul la Byzanţ.[3] Faptul că un Ant se chema Chilbudius probează în de ajuns că generalul bizantin Chilbudius era şi el Slav, Ant orĭ Sclaven. In cuvîntul Chilbud este sufixul slav *-ud* (Miklosich Vergleichende Grammatik II pag. 211), care cel puţin într-o limbă slavă serveşte pentru a forma numirĭ personale, anume în sîrbeşte: Hrgud, Lopud, Mrgud. Cuvintele acestea sîrbeştĭ sînt probabil derivate dela verbe, compară *hrgati* abreiben, abnutzen, detero, *lopiti* in Menge fliessen, profluo, *mrgoditi se* ein finsteres Gesicht machen, obscuro vultum, şi sînt porecle (cel puţin pe Mrgud îl găsesc anume însemnat ca poreclă în dicţionar; Hrgud şi Lopud sînt nume de localităţĭ, dar probabil dela capul loculuĭ aŭ fost şi ele nume personale). In limba polonă dă Miklosich locul citat pe *maruda*, langer Mensch, un cuvînt care şi el s-ar potrivi cu un nume personal, şi încă cu o poreclă. In ce priveşte radicalul din cuvîntul Χιλβοὺδ, Chilbud, care aşa transcris cu litere latine reprezintă pronunţarea clasică grecească, χ trebue pronunţat *h*, căcĭ aceasta era valoarea pe vremea luĭ Procopios a exploziveĭ afone aspirate antice greceştĭ *ch*, ĭar β poate fi cetit şi *v*, căcĭ în ortografiea luĭ Procopios β reprezenta şi pe *b* şi pe *v*. Un radical *hilv-* însă, dacă se ţine socoteală de uşurinţa cu care Greciĭ stîlcĭaŭ

---

stîng al Dunăriĭ lîngă Galaţĭ" (adecă Gherghina, pentrucă „Dinogetia a fost în dreapta Dunăriĭ, foarte probabil la Bisericuţa", Pârvan Castrul dela Poĭana pag. 24); după Schafarik Slavische Alterthümer deutsch von Aehrenfeld II, 153 şi Iorga Geschichte des rumänischen Volkes I, 66 ar fi fost actualul oraş Turnul Măgurele. Simple presupunerĭ.

cuvintele străine, lesne ar reprezenta radicalul slav *hlĭev-*, *hlѣv-* din vechiul bulgar *hlĭevŭ, hlѣvъ*, stabulum, casa. *Hlĭevud* va fi fost şi el o poreclă slavă, ca şi sîrbeştile Hrgud, Lopud, Mrgud, derivată însă nu dela un verb, ci dela un substantiv. De bello gotthico III, 30: ʻIn castelul Ruscianum eraŭ 300 de călăreţĭ illyrĭ, aĭ căror şefĭ eraŭ gardul de corp Chalazar (Χαλάζαρ), de neam Massaget, şi Thracul Gudilas (Γουδίλας).ʼ De bello gotthico IV, 9: ʻImpăratul Iustinian a trimes în Lazica pe Bessas ca şef al oştiriĭ de acolo, unde fusese trimeşĭ deja Benilus, fratele luĭ Buzes, Odonachus, Thracul Babas şi Erulul Uligagus. (Βέσσας, Βενίλος, Βούζης, Ὀδόναχος, Βάβας ἐκ Θράκης, Οὐλίγαγος).ʼ

§ 89. Domniea luĭ Iustinianus, atît de strălucită în aparenţă, a fost în realitate o ţesetură de expediente, prin care un monarh ambiţios şi fără scrupule, dar neputincĭos, căuta să cîrpească o stare de lucrurĭ putredă şi iremediabil perdută. Oştirile luĭ, care eraŭ în realitate nişte bande de prădătorĭ *), aŭ sleit de ultimele mijloace de traiŭ provin-

*) Procopios De bello gotthico III, 19: ʻBessas strînsese pentru el toate provĭziile trimese la Roma din Sicilia, din care dădea foarte puţin populaţieĭ de jos a oraşuluĭ şi vindea foarte scump senatorilor. Din cauza aceasta nicĭ nu dorĭa să se rîdice asedĭul Romeĭ şi nu se supunea la ordinele luĭ Belisarius.ʼ De bello gotthico II, 20: ʻPopulaţiea Italieĭ mînca pîne de ghindă. In Picenum cincĭzecĭ de miĭ de ţăranĭ aŭ perit de foame. Alţiĭ aŭ devenit antropofagĭ.ʼ In ce priveşte gradul de destrăbălare şi lipsa de orĭce interes pentru binele public ale administraţieĭ centrale din Constantinopol, îşĭ poate cineva face o idee din următorul fapt aproape de necrezut povestit de Procopios în Historia arcana 21: „De multe orĭ, cînd Huniĭ robĭaŭ şi prădaŭ stăpînirea romană, generaliĭ de prin Thracia şi de prin Illyria ar fi vrut să sară asupra lor, dar se oprĭaŭ, pentrucă primĭaŭ scrisorĭ dela împărat prin care li se poruncĭa să nu se atingă de barbarĭ, pentrucă are nevoe împărăţiea de ajutorul lor înpotriva Goţilor orĭ a altor popoare cu care era în războiŭ. Şi atuncĭ barbariĭ aceĭa despoĭaŭ şi robĭaŭ pe Romaniĭ de prin părţile acestea de loc şi apoĭ se duceaŭ acasă cu toată prada şi cu robiĭ, pentrucă eraŭ chipurile prieteniĭ şi aliaţiĭ Romanilor. De multe orĭ ţăraniĭ depe acolo, împinşĭ de dorul după fimeile şi după copiiĭ robiţi, se adunaŭ şi sărĭaŭ asupra Hunilor la întoarcerea acestora, pe mulţĭ îĭ omoraŭ şi reuşĭaŭ să li ĭee caiĭ cu toată prada, dar cădeaŭ în mare belea din cauza aceasta, pentrucă venĭaŭ slujbaşĭ dela Byzanţ, care-ĭ băteaŭ şi-ĭ schingĭuĭaŭ şi-ĭ globĭaŭ fără milă, până ce dădeaŭ înapoĭ barbarilor toţĭ caiĭ pe care li-ĭ luase“. Foarte

ciile pe care le cutrieraŭ, fără să reuşească macar cu numele, decît pentru foarte scurtă vreme, să le alipească la imperĭul dela Constantinopol. Rezultatul îl spune Procopios De bello gotthico III, 33: „Rezultatul războaelor cu Goţiĭ a fost că nu numaĭ s-aŭ rîsipit baniĭ mulţĭ şi sînge mult fără de nicĭun folos, dar că Italia a fost perdută şi că am văzut cum Thraciĭ şi Illyriĭ aproape toţĭ aŭ fost ruinaţĭ şi prăpădiţĭ fără samă de barbariĭ care acum s-aŭ aşezat lîngă dînşiĭ". De bello gotthico III, 34: „Barbariĭ şi-aŭ împărţit între dînşiĭ împărăţiea romană".

După Ĭustinian, cînd toate forţele de care dispunea împărăţiea eraŭ întrebuinţate în Asia contra Perşilor şi apoĭ contra Arabilor, peninsula balcanică a căzut încă maĭ mult pradă Slavilor şi Avarilor. Despre timpul luĭ Tiberius II (aniĭ 578-582) povesteşte scriitorul sirian contemporan Iohannes Ephesius (a trăit între aniĭ 558-585) că 'Slaviĭ aŭ devastat până sub zidurile Constantinopoluluĭ în timp de patru anĭ şi s-aŭ aşezat în peninsulă fără nicĭo grijă, prădînd şi arzînd. Aŭ banĭ, turme, şi aŭ învăţat războĭul maĭ bine decît Bizantiniĭ.' O. Tafrali, Thessalonique dès origines au XIV siècle, pag. 98. Slaviĭ ajung cu incursiile lor până în Peloponnes şi în insulele arhipelaguluĭ, şi atacă în cincĭ rîndurĭ Thessalonicul (întîĭa oară anul 581; a doŭa oară anul 586; a treia oară anul 609, cînd aŭ venit cu fimeĭ, copiĭ şi cu toată pojijiea şi s-aŭ stabilit definitiv în apropierea Saloniculuĭ; a patra oară într-un timp nehotărît al domnieĭ luĭ Heraclius; a cincea oară pela 634). Constantinopolul cu mare greutate reuşeşte să nu fie cuprins de Avarĭ la anul 626. Cele maĭ importante cetăţĭ dela nord-vest şi dela vest cad în mînile barbarilor: Sirmium, Singidunum, Viminacium la anul 582 în mînile Avarilor, Salona la aniĭ 612-614 în acele ale Slavilor. C. Jireček, Geschichte der Serben I, 81 sqq., Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 26; O. Tafrali, Thessalonique dès origines au XIV siècle, 101-125. Slabele rămăşiţĭ de stăpînire bizan-

---

caracteristic este următorul loc din Iohannes Lydus De magistratibus ed. Bonn pag. 264 [cu privire la timpul luĭ Iustinianus]: „Supuşiĭ împărăţieĭ socot că maĭ uşor pot suporta o invazie a barbarilor decît o staţiune în mijlocul lor a armateĭ naţionale" (κουφοτέραν τὴν ἐπιδρομὴν τῶν βαρβάρων τῆς ἐπιστασίας τῶν οἰκείων τὸ ὑπήκοον ἑαυτῷ συλλογίζεται).

tină în peninsulă depe la sfîrşitul domnieĭ luĭ Iustinian în jos le arată C. Jireček Geschichte der Serben I, 106 astfel: „Până pela 679 stăpînia împărăţiea malul drept al Dunăriĭ de jos [adecă *cetăţile* numaĭ depe malul Dunăriĭ!]. Graniţa dinspre ţara Avarilor se găsia probabil acolo, unde a fost maĭ tîrziŭ graniţa dintre Bulgarĭ şi Avarĭ, însemnată prin treĭ valurĭ de pămînt paralele, care se maĭ văd şi până astăzĭ între rîurile Isker şi Lom. In Dacia Mediterranea aŭ stăpînit Bizantiniĭ până la 809 importanta localitate Serdica, care avea legăturĭ cu imperĭul nu numaĭ prin Thracia, ci, după cum se vede din povestirile luĭ Theophaues, şi prin valea Strymonuluĭ. Teritoriile depe coasta Macedonieĭ aŭ fost totdeauna în stăpînirea împărăţieĭ, macarcă urme de colonizare slavă se observă până în jumătatea de răsărit a Chalcidiceĭ. In Grecia aŭ fost păstrate Athena, Theba, Corinthul, Patras şi în general toate oraşele marĭ. Tot aşa aŭ fost păstrate teritoriile depe coastă dela Dyrrachion şi din Praevalis. Din contra în Dalmatia răsturnările se observă maĭ ales pe micile teritoriĭ ale diferitelor oraşe". La anul 679 Bulgariĭ aŭ ocupat teritorĭul dintre Dunăre şi Balcanĭ (aproximativ Moesia Inferior), Theophanes Confessor pag. paris. 297-299 şi (din acelaş izvor ca şi Theophanes) Nicephoros Patriarches pag. paris. 22-24, şi aŭ fundat un stat care s-a tot lăţit cu vremea spre apus şi spre mĭazăzi. De aicĭ înainte, în afară de cîteva oraşe depe coasta Dalmatieĭ, precum Iadera, Tragurium, Butua, Scodra, Lissus, Bizantiniĭ n-aŭ maĭ stăpînit în timp de secule (până la Ioan Tzimiskes 969-976) absolut nimic din teritorĭul romanizat al peninsuleĭ balcanice, care în tot acest interval de timp a fost complect sub stăpînirea Slavilor.

§ 90. In urma aceşteĭ concordanţe dintre inscripţiĭ şi starea socială atestată de izvoarele istorice a provinciilor din răsăritul Europeĭ, se poate spune că puterea de romanizare, care-şĭ găsia principalul sprijin în energiea statuluĭ roman, a încetat în aceste provinciĭ la începutul secoluluĭ V. Dela acea dată înainte romanismul, macarcă influinţat de limba latină comună încă aproximativ până la sfîrşitul secoluluĭ VI, după cum s-a arătat în nota dela § 85, a fost lăsat în acele provinciĭ, din punct de vidcre al energieĭ agenţilor romanizatorĭ (funcţionarĭ civilĭ, militarĭ, colonĭ, negustorĭ, vezĭ §§ 83, 85), la propriile sale forţe. Din punct de

videre al forțelor acestora două teritorii aŭ fost maĭ puțin favorizate. Maĭ întîiŭ partea Moesieĭ Inferior de de-a stînga Dunăriĭ a fost și slab populată cu elemente romane și puțin timp stăpînită de Romanĭ (vreo 178 de anĭ; partea transdanubiană a Moesieĭ Inferior a fost părăsită pe vremea împăratuluĭ Maximinus p. Chr. 235-238), pentru care chestiunĭ vezĭ §§ 20-24, 77. Din cauzele acestea sigur, după părăsirea acestuĭ teritoriu de Romanĭ, populațiunea romană, cîtă va fi maĭ rămas într-însul și nu va fi fugit de-a dreapta Dunăriĭ, s-a stîns cu vremea. Cam tot atîta vreme aŭ stăpînit Romaniĭ Dacia, dela 107 până la, cel maĭ tîrziŭ, sfîrșitul domnieĭ luĭ Gallienus, 268, adecă vreo 161 de anĭ. Decît numaĭ în Dacia elementul roman era foarte numeros, după cum probează multele inscripțiĭ păstrate din această provincie, apoĭ foarte puternic, pentrucă elementele romanizătoare immigrate aŭ venit într-însa în număr mare, în vreme ce populația autohtonă fusese redusă la minimum (Eutropius VIII, 6: „Traĭan, dupăce a supus Dacia, a strămutat într-însa nenumărată mulțime de oamenĭ din toată lumea romană, ca să lucreze pămîntul și să formeze orașe, pentrucă Dacia, în urma războaelor îndelungate cu Decebal, fusese secată de locuitorĭ". Traianus, victa Dacia, ex toto orbe romano infinitas eo copias hominum transtulerat, ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decebali viris fuerat exhausta). Ce s-a făcut această numeroasă populație romană din Dacia? După Flavius Vopiscus, scriitor aproape contemporan cu faptele (a scris în primul șfert al secoluluĭ IV; vezĭ însă a doua notă dela acest paragraf) și Eutropius împăratul Aurelianus (270-275), a strămutat locuitoriĭ dintr-însa, și dela țară și din orașe, peste Dunăre și i-a așezat în teritoriul care după aceĭa a purtat numele de Dacia aureliană, împărțită în două, în Dacia Ripensis și Dacia Mediterranea („Dacia Ripensis dela Orșova păn pela Isker; Dacia Mediterranea în munțiĭ dela Sofia, Niș și Küstendil". C. Jireček Geschichte der Serben I pag. 34. Dacă ne punem din punct de videre al provinciilor de dinainte de Diocletian, Dacia aureliană coprindea aproximativ jumătate din vestul Moesieĭ Inferior, aproape toată jumătatea estică a Moesieĭ Superior, și colțul nordvestic al Thracieĭ). Flavius Vopiscus, Aurelianus 39: „[Impăratul Aurelian], văzînd că Illyricul e pustiit și că Moesia e ruinată, a luat armata și pe locuitoriĭ din

provinciea Dacia de peste Dunăre, cea înființată de Traianus, și a părăsit-o, ne maĭ trăgînd nădejde că ar putea fi stăpînită, ĭar populațiea adusă de acolo a așezat-o în Moesia, pe care a numit-o Dacia luĭ, care acum e așezată între cele doŭă Moesiĭ. Cum vastatum Illyricum ac Moesiam deperditam videret, provinciam transdanuvinam Daciam, a Traiano constitutam, sublato exercitu et provincialibus reliquit, desperans eam posse retineri, abductosque ex ea populos in Moesia conlocavit appellavitque suam Daciam, quae nunc duas Moesias dividit". Aproape întocmaĭ așa povestește lucrul Eutropius (a scris sub Valens 364-378), IX, 15: „Provinciam Daciam, quam Traianus ultra Danubium fecerat, intermisit, vastato omni Illyrico ac Moesia, desperans eam posse retineri, abductosque Romanos ex urbibus et agris Daciae in media Moesia collocavit appelavitque eam Daciam, quae nunc duas Moesias dividit et est in dextra Danubio in mare fluenti, cum antea fuerit in laeva". Cam tot așa Rufus (orĭ Rufius) Festus (a scris în anul 369), Breviarium rerum gestarum populi romani, 8 (la Petru Maior Istoriea pentru începutul Romînilor, pag. 27, care nu citează paragraful și numește pe autor Sextus Rufus. Iung Roemer und Romanen in den Donauländern II ed. pag. 178 numește pe autor Sextus Rufinus și nu citează nicĭ el paragraful. Mommsen C. I. L. III pag. 161 și Pič Abstammung der Rumänen îl numesc Sextus Rufus și citează Brev. 8. Eŭ n-am putut consulta acest autor și-ĭ daŭ numele după Teuffel): „Per Aurelianum translatis exinde Romanis duae Daciae in regionibus Moesiae ac Dardaniae factae sunt". Aŭ copiat Eutropius și Rufus Festus pe Vopiscus (Vezĭ a doŭa notă dela acest paragraf)? Orĭ aŭ scris cîteș treĭ după acelaș izvor? Nu se poate ști. Multă logică a cheltuit Petru Maior opul citat pag. 26-45, ca să probeze că cele spuse de Vopiscus (și după el de Eutropius și de Rufus Festus, care aceștĭ din urmă ar fi copiat pe Vopiscus) nu sînt adevărate: „Și Hadrianus a vrut să părăsească Dacia și nu l-aŭ lăsat prieteniĭ, pentrucă ar fi fost lăsațĭ mulțime de cetățenĭ romanĭ în mînile barbarilor (Eutropius VIII, 6: „Traiani gloriae invidens statim provincias tres reliquit, quas Traianus addiderat, et de Assyria, Mesopotamia et Armenia revocavit exercitus, ac finem imperii esse voluit Euphratem. Idem de Dacia facere conatum amici deterruerunt, ne multi cives

romani barbaris traderentur“). Dacă ar fi putut Hadrianus să strămute locuitorii de a dreapta Dunării, i-ar fi strămutat sigur, numai ca să-şi facă gustul de a părăsi Dacia. Dar n-a putut. Şi ce n-a putut el la cîţiva ani după cucerirea provinciei, era să poată Aurelian un secol şi jumătate după aceia, cînd numărul cetăţenilor devenise în Dacia cu mult mai mare? Apoi la ce s-ar fi dus Romanii din Dacia în Moesia? Inprejurările din Moesia eraŭ încă mai nefavorabile decît cele din Dacia, Moesia era încă mai bîntuită de barbari decît această din urmă provincie, unde cel puţin locuitorii eraŭ legaţi de pămînt şi deprinşi întru cîtva de atîta amar de vreme cu barbarii, care probabil îi lăsaŭ să-şi caute de treabă, ca să aibă şi ei, barbarii, de unde să-şi procure cele trebuitoare pentru hrană *). Şi apoi, ce locuitori era să strămute Aurelian din Dacia, cînd această provincie era de fapt perdută pentru Romani încă din timpul domniei lui Gallienus? Dacia era doar pe vremea lui Aurelian ocupată de Goţi. Eraŭ Goţii să-l lese să strămute locuitorii, par că ar fi fost la el acasă? Poate că pe fugarii din timpul lui Gallienus, care rătăciaŭ fără căpătîiŭ prin peninsula balcanică, i-a fi strîns Aurelian şi i-a fi aşezat între cele doŭă Moesii. Cine ştie, poate că nici textul lui Vopiscus nu-i corect. Cel puţin Toppeltin Origines et occasus Transilvanorum cap. 6 cetia astfel: „Cum vastatum Illyricum et Moesiam deperditam videret, provinciam trans Danubium Daciam a Traiano constitutam, sublato exercitu, provincialibus reliquit“, fără *et* între exercitu şi provincialiabus, aşa că înţelesul e că Aurelian a retras numai legiunile din provincie, pe care a lăsat-o pe socoteala locuitorilor. Dar Vopiscus însuş nu-i de bună credinţă. El a scris vieaţa lui Aurelian din îndemnul unei rude a împăratului, un mare personaj, prefectul Romei, faţă de care scriitorul era legat prin consideraţii de tot feliul şi dela care căpătase chiar un îndemn direct să minţească: „Scrie“, a zis odată acel personaj către Vopiscus (după mărturisirea însăş a acestuia), „cum îţi place, fără grijă, spune ce vrei, vei avea de colegi ai minciunilor pe toţi scriitorii de istorie“. Şi ce era să spună în

*) In sprijinul argumentării lui Petru Maior vine următoarea notiţă dintr-un cronicar syrian înpărtăşită de C. Jireček Geschichte der Serben I, 95: „Avarii şi Slavii ziceaŭ către locuitorii ţării: «Sămănaţi şi seceraţi, noi avem să vă luăm numai o parte».“

asemenea înprejurărĭ Vopiscus? Că a lăsat Aurelian pe cetățeniĭ romanĭ pradă barbarilor? Sigur că trebuĭa să spună, din lingușire, că împăratul a strămutat odată cu armata și pe locuitorĭ. Numaĭ de nu va fi cumva nevinovat Vopiscus și nu va fi trebuind să se interpreteze vorbele luĭ astfel: „[Impăratul Aurelian], văzînd că Illyricul e pustiit și că Moesia e ruinată, a părăsit provinciea de peste Dunăre Dacia, cea înființată de Traianus, din care deja fusese retrașĭ armata și locuitoriĭ [încă depe timpul luĭ Gallienus], ne maĭ trăgînd nădejde că ar putea fi stăpînită, ĭar populațiea adusă de acolo a așezat-o în Moesia, pe care a numit-o Dacia luĭ, care acum e așezată între cele doŭă Moesiĭ“. Orĭcum fie, strămutarea populațieĭ din Dacia traĭană în Dacia aureliană de împăratul Aurelian e o poveste. Ceĭa ce nu se poate contesta este că o parte, mică, din populație, între alțiĭ slujbașiĭ statuluĭ, a părăsit într-adevăr Dacia traĭană și s-a strămutat de a dreapta Dunăriĭ. Grosul populațieĭ însă trebue să fi rămas pe loc.? Va fi ea o poveste strămutarea de către Aurelian a locuitorilor și armatelor din Dacia (Căcĭ, în adevăr, nu se poate pricepe ce fel de strămutare va fi putut să aĭbă loc, cînd cu anĭ maĭ înainte Dacia fusese deja perdută de Romanĭ). Ceĭa ce nu-ĭ poveste este însă faptul că într-adevăr Aurelian a înființat provinciea Dacia aureliană și că însuș numele aceșteĭ provinciĭ nu se poate îndreptăți decît prin faptul că locuitorĭ din Dacĭa traĭană se vor fi stabilit într-însa (Daciĭ băștinașĭ din peninsula balcanică, pentru care vezĭ § 54 sub Daci, ar fi putut îndreptăți numirea de Dacia pentru Dacia Ripensis, dar nu pentru Dacia Mediterranea). Apoĭ eŭ nu pot admite că tot ce povestește Vopiscus despre această afacere este minciună*). In toată această povestire despre o strămutare

*) Scriitoriĭ tîrziĭ, de după epocele așa numite clasice, și latinĭ și grecĭ, merită maĭ multă considerație decît li se acoardă de obiceĭŭ. Punctul lor de videre istoric este maĭ cuprinzător, ĭar cel etic maĭ altruist. Eĭ nu văd în vieața popoarelor numaĭ războae, regĭ și împărațĭ, consulĭ și alțĭ înalțĭ funcționarĭ, șefĭ de armate, vieață de curțĭ monarhice și de parlamente democratice, discursurĭ eroice și patriotice, și vorbărie goală din păturile conducătoare. Eĭ se maĭ uĭtă și la masa ceĭalaltă a societățiĭ, și ni comunică ceva din chipul cum ea trăĭa, adecă cum se chinuĭa, și la lumina interesuluĭ general *eĭ* numaĭ (nu clasiciĭ) devin conștiențĭ de netrebniciea expedientelor și instituțiilor prin care-șĭ lungesc vieața state (nu

societăţĭ) putrede. Nu este un scriitor de lepădat acel care, ca Flavius Vopiscus în Probus, 20, 23, a putut scrie—nu frumos, fireşte, ca Tit Livĭu orĭ ca Tacit!—următoarele: „[Probus], dupăce a îndeplinit acestea, s-a apucat să se pregătească de războĭŭ contra Perşilor, dar, pecînd trecea prin Illyric, militariĭ s-aŭ răsculat şi l-aŭ ucis. Cauzele pentru care l-aŭ ucis aŭ fost acestea. Maĭ întîĭŭ pentrucă nu lăsa niciodată pe soldaţĭ să stee fără treabă şi zicea că militarul nu trebue să mînînce degeaba. Apoĭ a spus o vorbă, care nu era de fel în interesul lor, dar care, dacă s-ar fi îndeplinit, ar fi fost de mare folos pentru republică, anume că în curînd nu va maĭ fi trebuinţă de militarĭ... «In curînd, a zis, nu vom maĭ avea nevoe de militarĭ». Adecă, nu va maĭ fi armată romană, republica fără teamă va domni pretutindenea şi va stăpîni toate, pămîntul nu va maĭ fabrica arme, nu va maĭ da proviziĭ pentru oştirĭ, boiĭ vor servi la plug, calul se va naşte pentru pace, nu vor maĭ fi războae, nicĭ oamenĭ căzuţĭ în robiea duşmanuluĭ, ci în toate părţile va fi pace, în toate părţile vor domni legile romane şi judecătoriĭ noştri... Ce fericire ar fi fost, dacă s-ar fi desfiinţat armata supt acel împărat! Nicĭun provincial n-ar fi maĭ dat proviziĭ pentru armată, nu s-ar fi maĭ plătit lefurĭ, tezaurul public ar fi fost veşnic numaĭ al republiciĭ, împăratul n-ar fi maĭ cheltuit nimic, fiecare ar fi fost stăpîn pe al săŭ. Probus făgăduĭa în adevăr timpurĭ fericite. Nu eraŭ să maĭ fie castre, nu eraŭ să se maĭ audă trîmbiţĭ, nu eraŭ să se maĭ fabrice arme, lumea aceasta de războĭnicĭ, care acum ruinează republica cu războae civile, ar face plugărie, orĭ s-ar ocupa cu ştiinţa, cu arta şi cu meşteşugul, orĭ ar cutriera mările. Unde maĭ puĭ că n-ar peri nimenĭ în războĭŭ? Mare dumnezeule, cu ce te-a supărat aşa de tare republica romană, că aĭ lipsit-o de un asemenea împărat?" In ce priveşte în special pe scriptores historiae augustae, părerea până acum vreo treĭzecĭ de anĭ în urmă a fost că din ceĭ şese scriitorĭ patru (Aelius Spartianus, Iulius Capitolinus, Vulcacius Gallicanus, Trebellius Pollio) aŭ scris sub Diocletianus (284-305), ĭar doĭ (Aelius Lampridius, Flavius Vopiscus) aŭ scris în primul şfert al secoluluĭ IV (300-325). Vezĭ Teuffel. Cam de acum vreo 30 de anĭ în urmă însă a apărut la iveală părerea că sub numele celor 6 scriitorĭ se ascunde un anonim, care ar fi scris în timpul luĭ Theodosius (379-395) şi ar fi aparţinut la cercul luĭ Q. Aurelius Symmachus (345-405). Motivul care l-ar fi făcut pe acest anonim să facă un asemenea falşificat, din punct de videre al celor 6 nume pe care şi le-a dat, precum şi din acel al timpuluĭ anterior luĭ în care se preface că ar fi scris, ar fi fost un motiv religios. Anonimul anume ar fi fost un păgîn, care ar fi vrut prin această procedare pe de o parte să dea oarecare ajutor păgînismuluĭ (arătînd, de pildă, că împăraţiĭ păgînĭ aŭ fost toleranţĭ faţă cu creştinismul, şi dînd prin aceasta a înţelege unuĭ împărat creştin ca Theodosius să fie şi el tolerant faţă cu păgînismul), ĭar pe de alta să facă oarecare aluziĭ ofensătoare la adresa creştinismuluĭ. Vezĭ Ioh.

a populației din Dacia traiană în cea aureliană se ascunde ceva adevărat. Orĭ că strămutarea va fi avut loc pe vremea luĭ Gallienus, orĭ că ea se va fi complectat pe vremea luĭ Aurelianus (prin retragerea, de pildă, între altele a ultimelor garnizoane romane care se vor fi maĭ susținut pe undeva în tot timpul dela Gallienus până la Aurelianus), o strămutare macar a uneĭ părțĭ din populație trebue să fi avut loc, după cum admite însuș Petru Maior, şi decĭ o slăbire a populației romane din Dacia traiană s-a înfăptuit *).

Geffcken, Religionsgeschichtliches in der Historia Augusta, în Hermes, Zeitschrift für classische Philologie, volumul LV (anul 1920), pag. 279-295, şi E. Hohl, Ueber den Usprung der Historia Augusta, tot acolo, pag. 296-310. Chĭar dacă va fi aşa, valoarea de informatorĭ pentru acele fapte istorice care n-aŭ a face cu scopul religios al anonimuluĭ, a celor 6 scriitorĭ aĭ istorieĭ auguste (Eĭ informează pentru aniĭ 117-284) rămîne neatinsă. Un lucru numaĭ ne interesează pe noĭ în special, anume acela că, dacă sub numele închipuit de Flavius Vopiscus se ascunde anonimul depe vremea luĭ Theodosius, apoĭ nu acest Pseudovopiscus a fost informatorul, în ce priveşte părăsirea Dacieĭ de Aurelian, luĭ Eutropius şi al luĭ Rufus Festus, ci din contra Pseudovopiscus şi-a luat informația dela Eutropius orĭ dela Rufus Festus, şi că prin urmare toată argumentarea luĭ Petru Maior, bazată pe afirmarea mincinoasă a luĭ Pseudovopiscus că ar fi scris istoriea luĭ Aurelian din îndemnul uneĭ rude a acestuĭ împărat, cade.

*) Probă pentru existența uneĭ populațiĭ romane în Dacia traĭană în timpul de imediat după pĭerderea aceşteĭ provinciĭ de către Romanĭ ar fi documentul dela anul 1366 (Documente Hurmuzaki I_2 pag. 112), în care se vorbeşte de Romînĭ în Transilvania pe vremea Hunilor. Intr-un act anume de hotărnicie dela 1557 se vorbeşte de un alt act de hotărnicie dela anul 1366, în care se spunea că „Valahiĭ din satul Sîn Pĭetru nu pot suferi ca să li se înstrăineze pămîntul pe care l-aŭ stăpînit eĭ şi strămoşiĭ lor în timp de maĭ bine de o mie de anĭ şi l-aŭ răscumpărat cu sîngele lor în maĭ multe rîndurĭ, pămînt al căruĭ hotar a fost fixat încă dela venirea Hunilor şi hotărît ca neschimbător decătră duciĭ acestora". Blacci de willa Sancti Petri egre ferunt ut territorium suum ultra mille annos possessum per se et maiores suos multis wicibus sanguine redemptum dissipetur, cum territorium limites ingressu adhuc Hunnorum designate et per duces eorum sancite sint immutabiles. Critica istorică nu are nimic de întîmpinat în privința autenticitățiĭ documentuluĭ dela 1557 şi a celuĭ dela 1366 citat într-însul. Numaĭ din punct de videre al criticiĭ gramaticale şi generice şi al felĭuluĭ scrisoriĭ, literelor, se prezintă îndoelĭ. In privința aceasta editorul din Ducumente Hurmuzaki dă notița următoare: „Pelîngă toată veracitatea datelor literatul Schuller [primul editor al do-

Şi întrebarea este acum: s-a putut ea păstra această populaţie ca romană, dacă a trăit cu începere dela anul 266 complect separată de lumea romană ceĭalaltă? Un exemplu ni dă provinciea învecinată Pannonia Inferior. Populaţiea romană din această provincie nu fusese probabil maĭ puţin deasă decît în Dacia, dacă judecăm după numeroasele inscripţiĭ care ni s-aŭ păstrat şi dintr-însa, maĭ ales din nordul eĭ. A avut apoĭ avantajul că a trăit maĭ îndelungată vreme decît Dacia supt influinţa romanizăriĭ: inscripţiile datate din ea încep cu aniĭ p. Chr. 81-96 şi sfîrşesc cu anul 377. Chĭar dacă nu ţinem socoteală de faptul că încă dela anul p. Chr. 5 Pannonia fusese constituită ca provincie romană (vezĭ § 75), şi socotim numaĭ termeniĭ extremĭ aĭ inscripţiilor, încă avem pentru Pannonia Inferior un interval de timp de aproape treĭ sute de anĭ, aproape dublu decît acel în care Dacia a fost romanizată. Ba partea eĭ sudică, dintre rîurile Drava, Sava şi Dunăre (aşa numita Pannonia Secunda), a fost întru cîtva stăpînită de Bizantinĭ

---

cumentuluĭ, în Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, neue Folge, I] crede că amîndouă documentele acestea, atît cel din 1557, cît şi cel din 1366, sînt numaĭ simple apocrife. Motivele principale ale dînsuluĭ sînt două: anume forma scrisoriĭ, care e silită, artificială, nesigură, şi care nu prezintă de loc tipul scrisoriĭ din secolul XVI, ĭar al doilea motiv este stilul acestor două documente, aproape uniform în amîndouă şi cu totul străin de stilul documentelor oficiale din seculele XIV şi XVI. Ce e drept, Schuller adauge totodată că în privinţa stiluluĭ critica are să considere totdeauna că dela un simplu notar, care numaĭ arareorĭ se află în poziţiune să redacteze diplome oficiale în limba latină, de loc nu se poate aştepta aceĭaş siguranţă şi consecinţă în întrebuinţarea frazelor, a expresiunilor şi a formulelor diplomatice, precum de exemplu o aflăm în mulţimea de documente date din partea principilor, episcopilor şi a regilor. Aicĭ, ca şi în alte lucrurĭ omeneştĭ, singur numaĭ deprinderea face pe maestru". In caz cînd aceste documente vor fi autentice, să nu fie cumva miea ceĭa de anĭ şi maĭ bine numaĭ o exagerare (Ce bine informaţĭ de alt fel trebue să ni-ĭ închipuim pe ţăraniĭ din Sîn Pĭetru pela 1360 asupra istorieĭ Romanilor!), şi să nu se fi înţelegînd cumva prin Hunĭ Unguriĭ? Căcĭ Unguriĭ se numĭaŭ pe eĭ înşiş şi Hunĭ, Géza Kuun Relationum Hungarorum cum oriente historia antiquissima, ed. II, vol. II pag. 53 nota, ĭar cronicariĭ lor, precum Simon de Kéza şi chronicon pictum, numesc pe Ungurĭ ba Huni, ba Magori, ba Hungari, Géza Kuun opul citat vol. II pag. 59, 61 (Caracteristice sînt următoarele vorbe din chronicon pictum: „Wulgariter Magori sive Huni, latine vero Ungari").

pănă la anul 582, cînd împăratul Tiberius II a părăsit-o Avarilor. C. I. L. III pag. 416. Iar dacă se spune că acel împărat ar fi strămutat atuncĭ populaţiea din Pannonia Secunda de a dreapta Dunăriĭ (C. I. L. III locul citat), această strămutare sigur nu va fi avut nicĭ macar intensitatea aceleĭ atribuite pentru populaţiea Dacieĭ traïane împăratuluĭ Aurelian. Şi cu toate acestea populaţiea romană veche a Pannonieĭ Inferior s-a stîns, a dispărut. Prin ce minune s-ar fi putut păstra multă vreme populaţiea veche romană a Dacieĭ traïane?

§ 91. Grosul populaţieĭ romane din răsăritul Europeĭ, şi din punct de videre al întinderiĭ teritoriale (cuprindea treĭ provinciĭ, Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior), şi din acel al desimiĭ populaţieĭ (după cum probează numărul cel mare al inscripţiilor: în C. I. L. III numărul aproximativ al inscripţiilor din Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior este de 6267, acel al inscripţiilor din Dacia şi Pannonia Inferior este de 2672; în special inscripţiile se repartizează aproximativ astfel: Dalmatia 5110, Moesia Superior 448, Moesia Inferior 709, Dacia 1489, Pannonia Inferior 1183), şi din acel al timpuluĭ cît populaţiea a fost supusă romanizăriĭ energice (Dalmatia vreo 450 de anĭ, Moesia Superior şi Moesia Inferior la un loc luate vreo 400 de anĭ), şi din acel al influinţiĭ pe care a maĭ putut-o avea limba latină comună chïar dupăce energiea romanizăriĭ slăbise, a existat în peninsula balcanică. Cu atît maĭ mult acolo a existat grosul aceşteĭ populaţiĭ romane, cu cît sigur o parte din populaţiea romană a provinciilor Dacia şi Pannonia Inferior a fost strămutată de a dreapta Dunăriĭ (vezĭ § 90).

§ 92. Oarecare ştirĭ despre starea populaţieĭ depe teritorïul romanizat al peninsuleĭ balcanice în timpul luĭ Iustinian căpătăm din cartea De aedificiis a luĭ Procopios.

Teritorïul era plin cu nume romane de localităţĭ. Inşirarea o fac dela apus spre răsărit, exact în ordinea în care e dată de autor. Localităţĭ din Dalmatia nu dă Procopios, pentrucă în acea provincie împăratul Iustinian n-a făcut restaurărĭ orĭ zidirĭ din noŭ.

Ἐπὶ Δαρδανίας. Dardania IV, 4: Καστέλλιον (Castellion) > castellum; sufixul grec deminutiv -ιον? — Βικτωρίας (Victo-

rias) > victoria. — Κεσίανα (Cesiana) > Caesius. Compară cognomen Caesianus C. I. L. III. — Κελλιριανά (Celliriana) > celer. Compară cognomina Celerianus, Celeriana C. I. L. III. — Βικτωριανά (Victoriana) > victoria. Compară cognomen Victorianus C. I. L. III. — Μαριανά (Mariana) > Marius. Compară cognomina Marianus, Mariana C. I. L. III. — Μιλετής (Miletes) = milites? — Βερινιανά (Veriniana) > cognomina Verinus, Verina C. I. L. III. — Καστελλοβρέταρα (Castellobretara) = castellum Britorum? Pentru forma Britus, Brittus = Brito, Britto, Britannus compară cognomen Brittus C. I. L. III. In Pannonia Inferior, Dacia și Moesia Inferior aŭ staționat vremelnic ala I flavia britannica, cohors I britannica, cohors I Brittonum, cohors II flavia Brittonum, C. I. L. III pag. 2485, 2492. Compară Βρίττουρα, Βρίταρο în teritoriul Remesianei. — Καστελῶνα (Castelona) > castellum; sufixul grec -ών? — Καπόμαλβα (Capomalva) > caput + malva? — Κουίντου (Quintu) > quintus. — Μαρκελλινά (Marcellina) > Marcellus. Compară cognomina Marcellinus, Marcellina C. I. L. III. — Ἀρία (aria) > area. — IV, 1: Οὐλπιᾶνα (Ulpiana), actualul Lipljan C. Jireček Geschichte der Serben I pag. 54 > Ulpius. Compară cognomen Ulpianus C. I. L. III.— Ἰουστινιανὴ πρίμα (Iustiniana prima), actualul Skopje C. Jireček Geschichte der Serben I pag. 54. — Ἰουστινιανὴ σεκούνδα (Iustiniana secunda) = Ulpiana C. Jireček ibidem.

Ὑπὸ πόλιν Σαρδικήν. In regiunea orașului Serdica (Sofia) IV, 4: Μαρκίπετρα (Marcipetra) = Marci petra. — Ῥωμανιανά (Romaniana) > Romanus. Compară cognomina Romanius, Romanianus C. I. L. III. — Στρούας (Struas) = strues.

Ἐν τῇ Λαβετζῷ χώρᾳ. In țara Lovča, în regiunea actualului oraș Lovča (vezĭ § 82 N° 10) IV, 4: Βαλβαί (valvae) = valvae.— Τούρικλα (Turicla) = turricula.— Μέδεκα (Medeca). Vezĭ maĭ jos sub IV, 7.— Κοῦναι (cunae) = cunae.— Βίνεος (vineos) = vinea? — Ἀρδεία (Ardia) = ardea? ἀρδεία?

Teritoriŭ nehotărît (Tomaschek Die alten Thraker II_2 62 găsește pe Βούγαρμα din acest teritoriŭ însemnat cu forma Bugaraca într-un itinerarĭu, ca o stațiune îndepărtată de XVIII miĭ de pașĭ de Serdica, și identifică pe Bugaraca cu actuala localitate Văcărel. Acest teritoriŭ nehotărît, decĭ, era pelîngă Serdica și anume spre răsărit de acest oraș) IV, 4: Σαλεβρίες (Salebries) > salebra. Orĭ poate = Sale-bria. Vezĭ maĭ jos numele thrace § 96.— Βαρβαρίες (barbaries).

Compară cognomina Barbarus, Barbara, Barbario C. I. L. III.— Τουγουρίας (tugurias) > tugurium.—Στραμεντίας (stramentias) > stramentum.

Ὑπὸ πόλιν Γέρμανε. In regiunea orașuluĭ Germane IV, 4: Γέρμανε la IV, 1 e numită Γερμανή (Germane) și în De bello vandalico I, 11 Γερμανία (Germania). La acest loc din urmă se spune că e „așezată la granița dintre Thracĭ și Illyrĭ“. E actuala localitate Saparevska [adecă zaparevska?] -Banja lîngă Dubnița după C. Jireček Geschichte der Serben I, 49. >germanus, frate? Compară cognomen Germanus C. I. L. III. Germanus era mult întrebuințat și ca praenomen pe vremea luĭ Iustinian: pe un nepot de frate al împăratuluĭ Iustinian îl chema Germanus, Procopios De bello vandalico II, 16 etc., pe un general al luĭ Iustinian îl chema Germanus, Procopios De bello persico I, 13. Pentru cuvîntul „frăție“ întrebuințat ca nume de localitate vezĭ cele spuse pentru orașul paeon Bylazor la § 49, Nota P 10 și § 344 fine N° 26. Orĭ poate, cum vrea Tomaschek Die alten Thraker II_2 88, din thracul *germ (džerm, žerm)* cald? Vezĭ maĭ jos § 97 sub Germisara și Germas. Dacă Germania era într-adevăr la Saparevska [adecă zaparevska?] -Banja, și dacă aŭ fost orĭ sînt acolo ape calde, apoĭ e maĭ probabilă derivarea din cuvîntul thrac.— Ριγινοκάστελλον (Riginocastellon) > cognomen Reginus (celt, vezĭ § 163) + castellum.

Ὑπὸ πόλιν... In regiunea orașuluĭ... Judecînd după Γούρβικον (Gurbicon), care în tabula peutingeriana este însemnată (Gurbita) ca cea dintîiŭ stațiune la nord de Stopi (Stobi), se pare că acest teritoriŭ aparține la nordvestul Thracieĭ. In regiunea orașuluĭ Naissus după C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 15. IV, 4: Καλβεντία (Calventia) > cognomen Calventius C. I. L. III.— Σάρματες (Sarmates) = Sarmatae. — Ἐραρία (Eraria) = aeraria.— Βικούλεα (Viculea) > viculus.— Καστέλλιον (Castellion) >castellum; sufixul grec deminutiv -ιον? —Κασσία (Cassia) > Cassius? — Γράνδετον (Grandeton) = *granatetum > granatum? — Νώγετο (Nogeto) = nucetum?—Δουλιάρες (Duliares) = doliarii. — Μεδίανα (Mediana, lîngă Naissus C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 15) = mediana. — Ἔρκουλα (Hercula) > Hercules? — Μουτζιανικάστελλον (Mutsianicastellon) = Muciani castellum.

Ἐν χώρᾳ Ρεμεσιανεσίᾳ. In regiunea orașuluĭ Remesiana IV,

4 : Δάλματας (Dalmatas) = Dalmatae. — Πριμίανα (Primiana) > primus. Compară cognomen Primianus C. I. L. III.—Φρερραρία (Frerraria) = ferraria.—Τζερζενούζας (Tsertsenutsas) > circinus + -uceus. — Λούτζολο (Lutsolo) = *luciolus, licuriciŭ (compară it. lucciola, licuriciŭ; compară numirile de localităţĭ romîneştĭ Licuriciŭ în judeţele Gorj şi Teleorman, Frunzescu Dicţionar topografic).— Σπελοῦγκα (Spelunca)=spelunca.— Σκοῦμβρο (Scumbro)=scomber (din gr. σκόμβρος)? Pentru nume de peştĭ date la localităţĭ compară rom. Păstrăv, deal în judeţul Putna, Ştĭucă, munte în judeţul Prahova, Plătică, munte în judeţul Muscel. — Τουλκοβοῦργο (Tulcoburgo)> ? + burgus. — Λογγίανα (Longiana) > longus. — Λουποφάντανα (Lupofantana) > lupus + fontana. — Γραῖκος (Graecos) = Graecus.

Ἐν χώρᾳ Ἀκυεσίᾳ. In regiunea oraşuluĭ Aquae (In tabula peutingeriana la 65 miliare spre vest de Ratiaria este pusă pe partea dreaptă a Dunăriĭ Ad Aquas. In harta dela C. I. L. III Ad Aquas este aşezată la actuala localitate Praovo). IV, 4 : Σκουλκοβοῦργο (Sculcoburgo) > sculca + burgus. Sculca, σκοῦλκα, cu înţelesul de „gardă“, în limba romană din peninsula balcanică este atestat de Theophylactos VI, 9, pag. paris. 156. Este acelaş cuvînt cu it. scolta, gardă, sp. escucha, gardă, derivat imediat dela auscultare. Sculco- din Procopios şi sculca din Theophylactos sînt probabil stîlciturĭ greceştĭ în loc de Sculto-, sculta. — Βινδιμίολα (Vindimiola) = vindemiola.— Καστελλόνοβο (Castellonovo) = castellum novum.— Φλωρεντίανα (Florentiana) > florens. Compară cognomina Florentius, Florentia C. I. L. III. — Ρωμυλίανα (Romuliana) > Romula, mama luĭ Galerius, C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 15. Compară cognomen Romulianus C. I. L. III. — Σκεπτεκάσας (Sceptecasas) = septem casae. — Ἀργένταρες (argentares) = argentarii. — Αὐριλίανα (Auriliana)> Aurelianus. Compară cognomen Aureliana C. I. L. III.—Τουρρίβας (Turribas). Greşit în loc de Turribus=turribus.— Μερίδιο (Meridio) = meridies, cu înţelesul poate de mĭazăzi, sud. Pentru numirea de localităţĭ prin punctele cardinale compară rom. Apus, moşie în judeţul Argeş, Răsărit, moşie în judeţul Arges, Despre răsărit, sat în judeţul Vîlcea, Răsărit şi Apus, pădure în judeţul Argeş, Frunzescu Dicţionar topografic.—Μεριοπόντεδε (Meriopontede). Greşeală în loc de Meridioponte ? > meridies + pons ? — Τρεδετιτιλίους (Tredetitilius) = tredecim tiliae. — Βικάνοβο (Vicanovo) = vicus no-

vus. — Κουαρτίανα (Quartiana) > cognomen Quartianus C. I. L. III. — Ἰουλιόβαλλαι (Iuliovalle) > Iulius + vallis. — Ζάνες (Zanes) = Diana. Sub forma Diana apare în C. I. L. III 14215^{12} Praovo.

IV, 5 : Ὄκταβον (Octavon), numele unuĭ castel zidit din noŭ de Iustinian la opt mile depărtare de Singidunum spre răsărit.=octavum.

IV, 6 : „Cum mergĭ dela Viminacium sînt treĭ forturĭ lîngă malul Istruluĭ, Picnus şi Cupus şi Novae [= novae] (Πικνούς, Κούπους, Νοβαί). Maĭ înainte vreme şi ca zidire şi ca nume eraŭ numaĭ cîteun turn, împăratul Iustinian însă lĭ-a rîdicat şi case şi ziduri aşa de multe şi de aşa mărime, încît să merite în adevăr numele de oraşe. In faţa oraşuluĭ Novae, pe ceĭa parte a continentuluĭ era din vechĭ un turn, părăsit, numit Literata (Λιτερατά), pe care înainte vreme îl numĭaŭ oamenii Lederata (Λεδεράτα). Pe acest turn l-a prefăcut împăratul nostru într-o fortăreaţă mare şi foarte puternică." Fiindcă Procopios are în videre maĭ numaĭ cetăţĭ de a dreapta Dunăriĭ, şi localitatea Novae este înşirată alăturĭ cu localităţile Picnus (adecă Pincum C. I. L. III pag. 1447) şi Cupus (adecă Cuppae C. I. L. III pag. 1447), care eraŭ de a dreapta Dunăriĭ, fără nicĭo menţiune cum că ea ar fi aşezată de a stînga fluvĭuluĭ, apoĭ este probabil că pe vremea luĭ Procopios Lederata, care fusese de a dreapta Dunăriĭ (C. I. L. III pag. 1447), îşĭ schimbase numele în Novae, ĭar un castel din faţă, de a stînga fluvĭuluĭ, păstrase vechĭul nume, schimbat prin etimologie populară, de Literata.

IV, 6: "Intre Novae şi Πόντες [Pontes=pontes], care această din urmă localitate era de-a dreapta Dunăriĭ la capătul poduluĭ zidit de împăratul Traĭan, eraŭ de a dreapta fluvĭuluĭ Δουκέπρατον [Ducepraton = ducis pratum], Καπούδβοες [Capudboes= caput bovis], Ζάνες [Zanes = Diana]." Despre Zanes, pe care autorul a însemnat-o şi sub IV, 4 ἐν χώρᾳ Ἀκυεσίᾳ (vezĭ maĭ sus), se spune la acest loc că era „nu tare departe" de Pontes. Capudboes, despre care se spune tot la acest loc că fusese zidită de împăratul Traĭan, era, după cum se vede din ordinea înşirăriĭ, spre vest de Zanes. După Pârvan, Castrul dela Poĭana pag. 15, ar putea fi „identică cu localitatea situată în Banat pe drumul dela Viminacium la Tibiscum Caput Bubali". Maĭ întîĭŭ însă Procopios pune

în mod lămurit Capudboes de a dreapta fluvĭuluĭ şi imediat înainte de Zanes („După Novae vin castelele Cantabazates şi Smornes şi Campses şi Tanatas şi Tsernes şi Ducepraton, ĭar pe continentul din faţă alte multe castele, pe care şi pe acelea le-a zidit din temelie. Apoĭ vine aşa numita Capudboes, lucrare a împăratuluĭ Romanilor Traĭan, şi îndată după aceĭa un orăşel vechĭŭ cu numele Zanes, şi nu tare departe de Zanes un castel cu numele Pontes“), apoĭ, dacă într-adevăr Iustinian stăpînĭa şi cîteva locurĭ întărite de-a stînga Dunăriĭ, acele locurĭ eraŭ tot prin apropiere de malul rîuluĭ, şi nu se poate închipui cum ar fi putut stăpîni acel împărat o localitate aşa de îndepărtată în continent cum era Caput Bubali, zece mile romane numaĭ spre vest de actualul Caransebeş.

IV, 6: ᶜIntre Pontes şi Ad Aquas eraŭ castelele Μαρεβοῦργος [Mareburgos = mare + burgus. Mare este foarte probabil actualul romîn *mare*, al căruĭ etymon este poate latinul mas], Σουσίανα [Susiana > Sosius. Compară cognomen Sossianus C. I. L. III], Στιλιβούργου [Stiliburgu > ? + burgus], Ἁλικανιβούργου [Halicaniburgu > ? + burgus].ᵓ

IV, 6: ᶜDupă orăşelul Ἀκυές [Aques = Aquae = aquae, pentru care vezĭ maĭ sus Ἐν χώρᾳ Ἀκυεσίᾳ] vin [tot spre răsărit] Βουργονόβορε [Burgonovore = burgus novus. -re ?], Λακκοβοῦργο [Laccoburgo > lacus + burgus], Βουργουάλτου [Burgualtu = burgus altus], Γόμβες [Gombes = Combae ? > cŭmbae, gr. κύμβη, Höhlung, Vertiefung, Kahn. Acelaş cuvînt cu sp. comba Krümmung; pr. comba, vfr. combe tiefes Thal, Schlucht; it. în nume de localităţĭ ca Alta-Comba, Comba-Longa; în dialectul dela Como cuvîntul sună cu g, gomba. Vezĭ Diez Etymologisches Wörterbuch pag. 104, care însă maĭ degrabă ar deriva cuvîntul din concavus. Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch N° 2386 ar admite un cuvînt celt *cumba, Thal, tot aşa Holder], Κρίσπας [Crispas, acuzat. > crispus], Λογγιάνα [Longiana > longus], Ποντεσέριον [Ponteserion = pons serius, adecă podul temeĭnic], Βονωνία [Bononia > bonus. Compară cognomen Bononia C. I. L. III], Νωβός [Novos = novus]. După Novos vine Ρατιαρία [Ratiaria > ratiarius? orĭ poate celt, compară ratis, nume gal al planteĭ pteris, un fel de ferigă, Georges ?].ᵓ

IV, 6: ᶜDupă Ratiaria veniaŭ [tot spre răsărit] Ἄλμος [Almos = almus ? Maĭ degrabă celt, vezĭ Holder], Πούτεδις [Putedis > putidus], Αὐγοῦστε [Auguste = augusta].ᵓ

IV, 6: ᶜDupă Augustae veniaŭ [tot spre răsărit] Βαριάνα [Variana > Varus orĭ Varius. Compară cognomen Varianus C. I. L. III], Βαλεριάνα [Valeriana > Valerius. Compară cognomen Valerianus].ᵓ

IV, 6: „Pelîngă aceste localitățĭ s-a maĭ îngrijit și de altele, care nu eraŭ așezate pe malul fluvĭuluĭ, ci la mare depărtare de dînsul și eraŭ să cadă în ruină, și pe care le-a încunjurat cu ziduri puternice, anume Καστράμαρτις [Castramartis=castra Martis], Ζητνουκόρτου [Zetnucortu >? + actualul rom. cort > mediogrec κόρτη] și Ἰσκός.“ Ἰσκός este sigur Oescus, actualul Gigen, care nu e așa tare departe de malul Dunăriĭ. In tot cazul Castramartis și Zetnucortu nu eraŭ chĭar lîngă Dunăre și pozițiea lor trebue să fi fost undeva între Augustae și Oescus.

IV, 6: ᶜDela Iscos [tot maĭ departe spre răsărit] pe malul Istruluĭ veniaŭ Παλατίολον [Palatiolon = *palatiolum > palatium. După C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 15 ar fi fost la gura rîuluĭ Isker. La gura rîuluĭ Isker însă era Oescus, și apoĭ între Oescus și Palatiolon maĭ era după Procopios o localitate, Οὔννων, Hunnon] și tocmaĭ la capătul teritorĭuluĭ illyr Λαπιδαρίας [Lapidarias acuzat. = lapidariae latomiae. Pentru teritorĭul illyr vezĭ § 82, N° 9, rezumatul dela finele număruluĭ, primul alineat. Inainte de Lapidariae, spre vest, era după Procopios Οὔτως, Utos, care era așezată la gura rîuluĭ omonim, astăzĭ Vid, C. I. L. III 12354. Lapidariae prin urmare era așezată între gura rîuluĭ Vid și Securisca, pentru care vezĭ maĭ jos] și Λουκερναριαβούργου [Lucernariaburgu > lucernaria Kerzenkraut Georges+burgus. Pentru numirĭ de plante ca topice compară rom. Curpăn, sate în județele Mehedințĭ și Gorj, Frunzescu Dicționar topografic; curpăn, clematis vitalba L., este poate tocmaĭ planta numită lucernaria în latinește. Alte numirĭ de plante în toponimiea romînească sînt o mulțime, precum cătină, ceapă, ciriteĭŭ, colilie, păpădie, plopĭ, rogoz, salcie, săcară, urzică, etc.].ᵓ

IV, 7: ᶜDincolo de Lucernariaburgu, cu care se sfîrșesc fortărețele din Illyria, vine Σεκούρισκα [Securisca > securis + sufixul deminutival grec -ίσκος?], cu care începe țara Mysilor [lîngă Nicopole C. I. L. III pag. 992].ᵓ

IV, 7: ᶜDincolo de Securisca [spre răsărit] vin Κυντοδήμου [Quintodemu, probabil greșit orĭ stîlcit în loc de Quintode-

cimu=quintus decimus. Pentru numirea localităților prin nume care arată numărul miliarelor dela un punct oarecare compară Procopios De bello gotthico I, 11: „Un rîŭ din Italia se numeşte Δεκαννόβιον, Decannovion, pentrucă după un curs de noŭăsprezece miliare se varsă în mare la oraşul Taracina". Compară maĭ jos Κυντῶν], „castelul aşa numit al medicilor, Ἰατρῶν" [Se poate întîmpla ca acest castel „aşa numit al medicilor" să nu fi purtat numele grecesc Ἰατρῶν, ceïa ce într-adevăr ar fi foarte curios, ci să se fi numit cu numele latinesc medici, şi atuncĭ e posibil ca acest castel al medicilor să fie totuna cu castelul Μέδεκα, Medeca, înşirat de Procopios ἐν τῇ Λαβετζῷ χώρᾳ, vezĭ maĭ sus], Μαξεντίου [Maxentiu genit. =Maxentii], Κυντῶν [Quinton genit. pl.=Quintorum. Compară maĭ sus Κυντοδήμου], Τραμακαρίσκα [Tramacarisca. Variantă cîteva rînduri maĭ jos Τρασμαρίκα Trasmarica, Pt. III, 10, $_{11}$ Τρομάρισκα, Tabula peutingeriana Trasmarisca, Itinerarium Antonini C. I. L. III pag. 997 Transmarisca.= trans *mariscam; marisca, acelaş poate ca formă şi ca înțeles cu fr. marais, probabil un derivat din mare prin -iscus. Mariscus, cu înțelesul de iuncus, stuh, se găseşte deja la Plinius N. H. XV, 72 Georges, şi nu trebue confundat cu mariscus smochin, care are alt etymon > mas].ˀ

IV, 7: ʳDincolo de Transmarisca [spre răsărit] eraŭ Κανδιδιανά [Candidiana > candidus. Compară cognomen Candidianus C. I. L. III], Σαλτουπύργος [Saltupurgos >saltus+burgus], după care îndată venia Δοροστόλος [Dorostolos = Durostorum].ˀ

IV, 7: ʳDincolo de Durostorum era Πάλματις [Palmatis > palmatus], care şi ea a fost reparată, „macarcă nu era aşezată lîngă malul fluviuluĭ".ˀ

IV, 7: ʳCu Palmatis, cu Ἄδινα [Adina], care era aşezată drept lîngă Palmatis şi care a fost rezidită „din cauză că barbariĭ Sclaveni necontenit se ascundeaŭ pe acolo şi atacaŭ din ascunzătorĭ pe călătorĭ, aşa că locurile devenise inpracticabile", şi cu castelul Τιλικίων [Tilicion genit. pl.] s-aŭ sfîrşit forturile din Mysia şi încep cele din Scythia. Cel dintîiŭ castel din Scythia reparat, care vine la rînd, este acel al luĭ sfîntul Cyrillos. „Dincolo de care era din vechime un fort cu numele Οὐλμιτῶν [Ulmiton = * ulmetum > ulmus], din cauză însă că barbariĭ Sclaveni îşĭ făcuse ascunzătorile şi se aşezase de foarte multă vreme pe acolo, fortul se pus-

tiise cu totul şi nu mai rămăsese decît doar numele. [Impăratul] prin urmare l-a zidit tot din temelie şi a liberat ţinutul de prin părţile acelea de atacurile şi de cursele din partea Sclavenilor." Pârvan Cetatea Ulmetum a probat că acel castel era aşezat acolo unde este astăzi Pantelimonul de sus. In ce priveşte castelul luĭ sfîntul Cyrillos, Pârvan opul citat I pag. 98 îl pune lîngă Axiopolis, lîngă (la sud) Cernavoda, ĭar în harta dela sfîrşitul volumuluĭ îl pune cu semn de întrebare la actuala localitate Raşova. Nu există însă nicĭo probă că ar fi fost orĭ colo orĭ dincolo.

Αἱμιμόντου. Haemimonti. După numele însuş al regiuniĭ dacă te ducĭ, Haemimontul trebue să fi fost la muntele Haemus. Această localizare vagă însă se poate întru cîtva preciza prin inscripţiea C. I. L. III 8256 dela Trn, în Bulgaria, vest-nordvest de Sofia, aproape de graniţă: dedicatoare luĭ Sanctus Casebonus pentru sănătatea împăratuluĭ M. Antoninus Augustus. Este posibil ca locul unde a fost pusă inscripţiea aceasta să fi fost orĭ însăş localitatea Κασιβόνων (Casibonon), înşirată de Procopios printre cele din Haemimontus, orĭ prin apropiere de această localitate, căcĭ Sanctus Casibonus nu poate fi decît un zeŭ local al localităţiĭ Casibonon. In asemenea caz Haemimontul trebue să fi început dela capătul Balcanilor dinspre actuala graniţă vestică a Bulgarieĭ. In lista luĭ Procopios, care, după cum am văzut până acum, face înşirarea tot dela vest spre est, Caşibonon este a treĭa localitate, înainte de ea sînt Ζημάρκου (Zemarcu) şi Κηριοπάρων (Cerioparon), decĭ, orĭcare va fi fost ceĭalaltă extensiune a sa, o porţiune din Haemimontus va fi aparţinut la teritorĭul romanizat. Ammianus Marcellinus XXVII, 4, $_{12}$ numeşte Thracie proprĭu zisă (quae Thracia speciali nomine adpellatur) partea de nord a provincieĭ Thracia cu oraşul principal Philippopolis, şi supt această Thracie proprĭu zisă pune Haemimontus cu oraşele Hadrianopolis şi Anchialos. Hierocles, Synecdemus: „4°, Eparchia Haemimontu cu cincĭ oraşe, Adrianopolis, Anchialos, Debeltos, Plotinupolis, Tzoides". Constantinus Porphyrogennetus, De thematibus, II, pag. 47: „Eparchia Haemimontu cu cincĭ oraşe, Adrianopolis, Anchialos, Debeltos, Plutinopolis, Tzoidos". IV, 11: Οὔγκου (Uncu) = uncus. — Ἀντωνῖνον (Antoninon) > Antoninus. — Γεσιλαφοσσάτον (Gesilafossaton) = Gesilae (nume got, Schönfeld) fossatum.— Προβίνου (Probinu genit.)=Probini. Pentru cognomen Probinus

vezĭ C. I. L. III.—Τζιταετοῦς (Tsitaetus)=civitas vetus? Tomaschek Die alten Thraker II_2 76 face întîmpinarea că ar trebui să fie „vetere“. Civitas vetus a putut fi însă o izolare veche, unde nu se maĭ putea întroduce noul vetere. Din civitavetu, izolat după căderea luĭ *s* final, *v* intervocalic putea să cadă încă depe aceste vremurĭ (Chĭar în limba latină comună căderea luĭ *v* intervocalic—întré altele în pozițiile *o-e*, *a-i*—avea loc, vezĭ Meyer-Lübke Einführung II ed. § 131, Grandgent Introduzione § 324; cu atît maĭ mult pe terenul romînesc, unde v şi b intervocalicĭ cad în mod regulat, fenomenul putea să existe în mare masă deja în secolul VI. -*s* din Τζιταετους e o formă grecească aninată de Procopios).—Βία (Via)=via? Compară rom. Drumul Mare, sate în județul Dolj Frunzescu Dicționar topografic.—Σαρμαθῶν (Sarmathon) = Sarmatae. — Μαρκέρωτα (Marcerota) = Marci rota? Pentru rota ca nume de loc compară Roata, moşie nelocuită în județul Rîmnicul sărat, Roata-Cătun, sat în județul Vlaşca, Roata-de-jos, sat în județul Vlaşca, Roata-de-sus, locuință în județul Vlaşca, Frunzescu Dicționar topografic. — Καβοτοῦμβα (Cavotumba) = cava tumba? — Γητιστράους (Getistraus) = Getae strava?— Προβίνου (Probinu), încă odată, vezĭ maĭ sus. — Ἐσιμόντου (Esimontu) > ? + mons.— Μαρκιανόν (Marcianon) > Marcianus.

Παρὰ ποταμὸν Ἴστρον, Μυσίας. Dinspre fluvĭul Istru, în Moesia. In vreme ce până acum Procopios a înşirat localitățile dela apus spre răsărit, de astă dată le înşiră dela răsărit spre apus. Apoĭ castelele despre care vorbeşte la acest loc nu sînt toate—poate că nicĭ chĭar cele maĭ multe—pelîngă Istru, după cum ar da să înțeleagă titlul παρὰ ποταμὸν Ἴστρον, ci unele sînt pelîngă mare, altele sînt continentale. IV, 11: Ἐρκουλέντε (Erculente)>Hercules?— Ἐξεντάπριστα (Exentaprista). In alte izvoare Sexantaprista, Sexagintaprista C. I. L. III pag. 1349. = sexaginta pristae (din gr. πρίστης).—Ἀρῖνα (Arina)=arena.—Πολισκάστελλον (Poliscastellon)>?+castellum.—Βαστέρνας (Basternas) = Bastarnae. — Μέταλλα (Metalla) = metalla. — Μαρκέρωτα (Marcerota). Acelaş cu Μαρκέρωτα din Haemimontus? Vezĭ maĭ sus. — Γεμελλομοῦντες (Gemellomuntes) = gemelli montes.— Ἀσίλβα (Asilva)=Ad silvam.— Φοσσᾶτον (Fossaton) = fossatum.

Παρὰ ποταμὸν Ἴστρον, Σκυθίας. Dinspre fluvĭul Istru, în Scythia. In această secțiune Procopios începe de o cam dată dela

vest spre est cu cetățĭ depe lîngă Dunăre, apoĭ sare tocmaĭ la Callatis și înșiră și localitățĭ continentale, ca Abrittus. Compară alineatul precedent. IV, 11 : Νονώ (Nono)=nonus ? Compară cele spuse la Quintodemu sub IV, 7.—Κωνσταντιανά (Constantiana) > Constantius, Constantianus.—Ρουβοῦστα (Rubusta)=robusta ?—Μοντερεγῖνε (Monteregine)=Mons Regini.—'Αλτῖνα (Altina) > *altinus, deminutiv dela altus ?—Μαυρόβαλλε (Maurovalle)=μαῦρος+vallis.—Νόβας (Novas)=novae.

'Εν τῇ μεσογείᾳ. Inuntrul continentuluĭ. Judecînd după Ζάλδαπα (Zaldapa), care era situată între Durostorum și Marcianopolis (Tomaschek II_2 77), în această secțiune Procopios înșiră localitățĭ din Moesia Inferior, în ce direcție nu se poate ști. Dacă însă Καρσώ (Carso) este cumva = Carsium-Hîrșova, Τόμις (Tomis)=Tomis-Constanța, apoĭ autorul catalogheazā localitățĭ din Moesia Inferior propriu zisă și din Scythia Minor, și nu numaĭ localitățĭ continentale, ci și dunărene și maritime. Tomaschek le pune, fără niciun motiv, pe toate în Scythia Minor. IV, 11 : Βιργιναζώ (Virginatso)>*virgīna, deminutiv dela virga, + -aceus ? Virginatsu va fi fost analogul luĭ virgetum, virgultum.— Τιλλιτώ (Tillito)=*tilietum ?—Καστελλονόβο (Castellonovo)=castellum novum.—Βαλεντινιανά (Valentiniana) > Valentinianus.—Γρατιανά (Gratiana) >Gratianus.—Παυλίμανδρα (Paulimandra)=Pauli mandra.—Ποῦλχρα Θεοδώρα (Pulchra Theodora) = pulchra...— Νοβεβιουστινιανά (Noveviustiniana)=nova iustiniana.—Πρεσιδιώ (Presidio)=praesidium.

§ 93. Nume romane de localitățĭ se găsesc în opera luĭ Procopios și pe teritoriul grecizat al peninsuleĭ.

'Εν 'Ηπείρῳ νέᾳ. In Epirul noŭ. „Die Provinz von Dyrrhachium". C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 15. Adecă partea de vest, maritimă, a provincieĭ Macedonia, care se întindea dela Lissus în jos până la munțiĭ Acroceraunii și care era populată de neamurĭ illyre amestecate cu Epiroțĭ (vezĭ § 54 sub Illyrii și § 62). IV, 4 : Γέμενος (Gemenos)=geminus.—Μάρτις (Martis)=Martis (supt-înțeles castra ?).—Λάβελλος (Labellos)=labellus în loc de labellum, vezĭ Georges Lexicon der lateinischen Wortformen.—Πισκιναί (Piscinae)=piscinae. — Τιτιάνα (Titiana)> Titianus.—Οὐλίβουλα (Ulivula) > oliva.—"Απις (Apis)=apis.—Κλημεντιανά (Clementiana) > cognomina Clemens, Clementianus C. I. L. III.—'Αμαντεία (Amantia) > cognomen Amantius C. I. L. III ? Cunoscută din Pt. III, 13, $_5$, $_{22}$: eraŭ două localitățĭ cu acest nume.—Παρέτιον (Paretion) > paries ?

'Eν τῇ 'Ηπείρῳ παλαιᾷ. In Epirul vechiŭ. IV, 4: Μαρκιανά (Marciana) > Marcianus. — Μουρκίαρα (Murciara)=Murci ara ? Compară nomen Murcius C. I. L. III. — Κάστινα (Castina) > cognomen Castinus C. I. L. III ?— Μαρμάρατα (Marmarata)> marmorata ? — Πετρωνιανά (Petroniana) > Petronius, Petronianus.— Κάρμινα (Carmina) > carmen Kardätsche, carde, darac, ragilă ?— Μάρτιος (Martios) > martius?— Κάστελλον (Castellon) = castellum.

'Επὶ Μακεδονίας. In Macedonia. IV, 4: Κάνδιδα (Candida) = candida.—'Αδριάνιον (Adrianion)> Hadrianus+ -eus.—Σίκλαι (Siclae)=siculae ?—Πρινίανα (Priniana)> prinus (din gr. πρῖνος)? —Κουμαρκιανά (Cumarciana) > cognomen Comargus C. I. L. III? — Φασκίαι (Fasciae)=fasciae.— Πλακιδιανά (Placidiana)>nomen Placidius, cognomen Placidianus C. I. L. III.

Θρᾴκης. In Thracia. Prin Thracia înțelege Procopios aicĭ Thracia propriu zisă, provinciea Thracia așa cum a fost până la Diocletianus. De altfel numele romane din această provincie de abia s-ar putea numi astfel, deoarece ele consistă în niște cuvinte, castra, castellon, Augusta, care se întrodusese și în limba greacă. IV, 11: Καστράζαρβα (Castrazarva) = castra+ ? — Ποταμουκάστελλον (Potamucastellon) = ποταμοῦ + castellum. — Αὐγούστας (Augustas) = augustae.

§ 94. Lista luĭ Procopios se poate mări, macarcă nu mult, cu nume din alte izvoare. Daŭ maĭ jos pe acele notate în C. I. L. III (de unde s-aŭ găsit inscripțiĭ). Lărgesc însă cadrul și ĭaŭ în considerare toate provinciile pe ale căror inscripțiĭ le-am cercetat în §§ 113-117, anume Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia și Pannonia Inferior.

Dalmatia : Novae=novae.— Aequum=aequum.—Municipium Magnum.—Municipium Salvium. Salvium > salvus ? Compară nomen și cognomen Salvius C. I. L. III.

Moesia Superior : Horreum Margi. — Praesidium Pompei.—Timacum Minus.

Moesia Inferior : Novae=novae.— Municipium Montanensium.—Tropaeum Traiani.—Pentru diferite civatas, vicus, pagus, villa din Scythia Minor vezĭ § 26.

Dacia : Largiana > largus, cognomen Largus. — Optatiana > optatus, cognomen Optatus C. I. L. III. Compară cognomen Optatianus C. I. L. III.—Salinae=salinae.—Alburnus Maior. Alburnus=alburnus pește ? alburnum, Splint,

aubier? orĭ maĭ degrabă cuvînt pannon?— Aquae = aquae. — Pons Augusti.—Ad Mediam.— Romula > cognomina Romulus, Romula C. I. L. III.

Pannonia Inferior: Bassiana > Bassus. Compară cognomen Bassianus C. I. L. III. — Antiana > cognomina Antius, Antianus C. I. L. III.—Intercisa=intercisa.—Vetus Salina. —Ulcisia Castra= ? (probabil celt)+castra.

§ 95. Alte nume se găsesc în itinerariĭ, şi ĭată, de pildă, cele pe care le-am putut găsi în tabula peutingeriana.

Dalmatia: Ad turres; Ad pretorium; Magno; Castra; Ad Diana; Ad Fusciana > cognomina Fuscus, Fuscianus C. I. L. III; Ad libros; In monte Bulfinio; Ad matricem; Ad turres; Argentaria; Vicinium = vicinia? — Pentru alte nume romane de localităţĭ în Dalmatia vezĭ C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 58 sqq.

Moesia Superior: Confluentibus; Tricornio > tricornis; Monte aureo; Iovis pago; Presidio Dasmini (Dasmenus nume illyropannon, vezĭ § 162); Timacum maius; Turribus; Vindemiis; Ad fines; Ad Herculem; Ad scrofulas.

Moesia Inferior: Pedonianis > cognomen Pedo C. I. L. III; Ad putea; Sub radices; Ad radices; Monte mino(re); Latro=latro?; Trimamio > *trimammis > tres + mamma; Nigrinianis > cognomina Nigrinus, Nigrinianus C. I. L. III; Tegulicio > tegulicius.

Dacia: Centum putea; Caput bubali; Pretorio; Ad Pannonios; Ponte Augusti; Petris; Blandiana > cognomen Blandus C. I. L. III; Castris novis; Ponte Aluti; Castra tragana (tragana greşit în loc de traiana); Pretorio; Ponte vetere.

Pannonia Inferior: Vetus Allo (Allo cuvînt celt, vezĭ Holder); Alta ripa; Donatianis > cognomina Donatus, Donatianus C. I. L. III; Marinianis > cognomina Marinus, Marinianus C. I. L. III; Ad labores; Servitium; Ad fines.

Generalul bizantin Comentiolus, cînd urmărĭa pe Avarĭ la anul p. Chr. 587, s-a scoborît din Haemus, în părţile despre Marea Neagră, la muntele Calvus, ἐπὶ Καλβομοῦντιν, Theophylactos Simocattes l. II, cap. 15 pag. paris. 52.

Eutropius IX, 17 spune că împăratul Probus „a pus să planteze cu viĭ muntele Alma (Almam montem) lîngă Sirmium şi muntele Aureus [Aureum, pe care l-am văzut şi în tabula peutingeriana] în Moesia Superior“.

In Itinerarium Antonini sînt puse în Scythia Minor în-

tre Salsovia şi Ĭstros localităţile Valle Domitiana şi Ad salices. La Pârvan Salsovia pag. 21.

§ 96. Alăturĭ cu numele romane cartea luĭ Procopios prezintă încă maĭ multe nume străine de localităţĭ. Cele maĭ multe din aceste nume străine trebue să fie autohtone, în special thrace. Cu siguranţă însă ca thrace nu putem considera decît pe cele compuse cu -dava, -para, -bria şi -dina. Dava (variantă orĭ greşală deva) însemna probabil sat orĭ oraş, Tomaschek Die alten Thraker II_1 pag. 9. Para (variantă orĭ greşală pera) este pus de obiceiŭ în legătură cu acea rădăcină care apare în gr. πόρος, ἐμπόριον şi este interpretat de Tomaschek II_1 pag. 16 ca „Sammelplatz, Marktort", tîrg. R. Roesler, Oester. Gymnasialzeitschr. 1873 pag. 108, la C. Jireček Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel pag. 37, îl pune în legătură cu gr. πόλις. Bria „înseamnă în limba Thracilor πόλις" Strabo VII, 6, $_1$. Pentru -dina compară numele personale thrace Dines, Dinicenthos, Dinis, Dinnius, Dinus. Caracteristic pentru numele topice în -dina este că ele se găsesc numaĭ în Scythia Minor.

Dardania IV, 4: Πρισκούπερα (Priscupera). Priscu- = cognomen latin Priscus C. I. L. III.— Δαρδάπαρα (Dardapara).

In regiunea oraşuluĭ Serdica (Sofia) IV, 4: Βρίπαρον (Briparon).

In ţara Lovča IV, 4: Δανεδέβαι (Danedevae).

Teritoriŭ nehotărît (pelîngă Serdica, spre răsărit) IV, 4: Βρεγέδαβα (Bregedava).— Σαλεβρίες (Salebries). Orĭ poate > salebra. Vezĭ maĭ sus numele romane.— Ἰταδεβά (Itadeva).

In regiunea oraşuluĭ... (nordvestul Thracieĭ orĭ regiunea oraşuluĭ Naissus) IV, 4: Ζαβινιβρίες (Zabinibries).— Χεσδούπαρα (Hesdupara).

In regiunea oraşuluĭ Remesiana IV, 4: Αἰάδαβα (Aiadava).— Κουμούδεβα (Cumudeva).— Δαρδάπαρα (Dardapara).

In regiunea oraşuluĭ Aquae IV, 4: Μουτζίπαρα (Muţipara). Muţi e genitivul numeluĭ latin Mucius.— Σκαρίπαρα (Scaripara).

IV, 6: ⌜Indată după Augustae spre răsărit era lîngă Istru localitatea Ἀέδαβα [Aedava].⌝

IV, 6: ⌜In faţă de Palatiolon era de-a stînga fluviuluĭ Istru Σικίβιδα [Sicivida].⌝ Probabil greşit în loc de Sicidiva, Sicideva. Compară cu toate acestea Ἰβιδά în Scythia Minor IV, 7.

IV, 7: ⸢Lîngă Durostorum spre răsărit era Σουκιδάβα [Sucidava], iar foarte aproape de Palmatis era Ἄδινα [Adina].⸣ Pentru Sucidava compară C. I. L. III 12456: ⸢Aurelianus a distrus pe Carpĭ între Carsium şi Sucidava.⸣

Haemimontus IV, 11: Κηριοπάρων (Cerioparon).—Ἀνθιπάρου (Anthiparu).— Κυρίδανα (Cyridana). Greşit în loc de Κυρίδαβα?

Dinspre fluvĭul Istru, în Moesia IV, 11: Ζικίδεβα (Zicideva).—Βηρίπαρα (Veripara).— Ζισνούδεβα (Zisnudeva).— Βισδίνα (Bisdina).

Dinspre fluvĭul Istru, în Scythia IV, 11: Βασσίδινα (Bassidina).— Βελεδίνα (Beledina).— Σκεδεβά (Scedeva).

Inuntrul continentuluĭ (Moesia Inferior şi Scythia Minor) IV, 11: Μουρίδεβα (Murideva).

In Rhodope IV, 11: Βρέ (Bre) = Bria.

In Thracia IV, 11: Βόσπαρα (Bospara).— Οὐεσσύπαρον (Vesuparon).— Βηρίπαρα (Veripara).— Ἰσγίπερα (Isgipera).— Βηλαϊδίπαρα (Belaidipara).— Βέπαρα (Bepara).— Ὑμαυπάρουβρι (Hymauparubri).

Alte nume thrace în -dava şi -dina ni ofer inscripţiile. C. I. L. III 12399 Pelişat, Moesia Inferior: Giridava.— 12491 Pantelimonul de sus, Scythia Minor: Capidava.— 14447 lîngă Isaccea, Scythia Minor: Buridava.— 13743 Urluchĭoĭ, Scythia Minor: Amlaidina. — 14214[33] Mangalia, Scythia Minor: Asbolodina.

§ 97. Mulţime de nume altele thrace (în Dardania şi illyre) se găsesc sigur printre acele ale localităţilor înşirate de Procopios în De aedificiis, care nu sînt romane orĭ greceştĭ, dar nu le putem cu siguranţă proba ca atare. Voĭŭ maĭ face pentru aceĭa numaĭ cîteva observaţiĭ asupra unora din numele de localităţĭ ale luĭ Procopios. Γένζανα (Genţana) IV, 4 din Dardania > cognomina Gentius şi Gentianus. Gentius însă e un cuvînt illyr, vezĭ § 162.—Βούγαρμα (Bugarma) IV, 4 în teritorĭul nehotărît depe lîngă Serdica este sigur greşit în loc de Βούγαρκα (Bugarca), după cum probează reflexul Bugaraca dintr-un itinerarĭu, vezĭ § 92 sub Teritorĭu nehotărît. Vacarel însă, numele actual al satuluĭ depe locul unde a fost odată Bugarca (vezĭ § 92 sub Teritorĭu nehotărît), sat vechĭŭ, căcĭ exista încă pela 1530 (C. Jireček, Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel pag. 129), şi cu nume romînesc (Văcărel. La sud de Vacarel, de altfel, maĭ este un sat cu nume romînesc de forma-

ţiune analoagă, Pasarel=Păsărel, C. Jireček opul şi pagina citate), ar putea foarte bine fi o traducere romînească a vechĭuluĭ nume Bugarca, şi în asemenea caz acest din urmă cuvînt s-ar putea desface în elementele *bug-ar-ca,* elemente care într-o limbă indogermană oarecare ar fi putut forma tocmaĭ analogul romînuluĭ Văcărel. In adevăr radicalul bug- se poate lega de acel al cuvintelor lat. bos, gr. βοῦς, etc. (Pentru diferite reflexe ale acestor cuvinte în alte limbĭ vezĭ, de pildă, Walde Lateinisches etymol. Wörterbuch); -ar face, de pildă, în slavoneşte (vechĭŭ bulgar -arĭ) exact serviciul luĭ -arius din romanicul *vaccarius; -ca face, de pildă, în slavoneşte (vechĭŭ bulgar -kŭ, -ĭkŭ, -ŭkŭ) exact serviciul luĭ -el din romînescul *văcărel (cuvîntul acesta, după cît ştiŭ, nu maĭ există astăzĭ ca nume comun în romîneşte). Intru cît însă radicalul bug- în limbile slave nu există (cel puţin nu există cu aceste sunete, căcĭ reflexul cel maĭ vechĭŭ cunoscut slav al acestuĭ radical, reflexul vechĭŭ bulgăresc, sună govědo), este foarte cu putinţă ca bugarca să fie un cuvînt thrac. In asemenea caz ni s-ar face dintr-o dată cunoscute un radical şi—ceĭa ce e cu mult maĭ important—două sufixe din limba thracă.— Στρόγγες (Stronges) IV, 4 în regiunea oraşuluĭ Remesiana este foarte probabil actualul romînesc strungă. Despre strungă spune Miklosich Die slavischen Elemente im Rumunischen 47 următoarele: „sîrb struga crates, stružnĭak mulctrae genus, ungur. esztrenga, alb. štrungă. Cuvînt de obscură origine, probabil înrudit cu strîng, lat. stringo, şi decĭ de origine romînă“. Iar în Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte Voc. III, 25: „De obscură origine este strungă, de unde aŭ provenit sîrb struga şi unguresc esztrenga. Vreo legătură cu strîng este greŭ de admis“. Strunga este locul strîmt pe unde ĭes oile una cîte una din ţarc pentru a fi mulse. T. Pamfile Industriea casnică la Romînĭ pag. 29: „In Moldova de sus ţarcul unde staŭ oile se chĭamă strungă. In Moldova de jos strungă e numaĭ poarta, deschizătura acoperită cu tufanĭ pentru vreme de ploae. La acea deschizătură stă mocanul, cînd îĭ vine oae cu oae la mulsoare“. E locul pe unde *se scurg* oile. In acest cuvînt avem a face cu rădăcina sru-, stru-, care însemna curgerea, scurgerea (în forma eĭ primitivă poate sreŭ-, Brugmann Vergleichende Grammatik II, 277), de unde gr. ῥύ-σις, vechĭŭ bulgar stru-ga fluctus, thracele Stru-mon (cum ni s-a păstrat în stîlcitură greacă)

= actualul Stru-ma, I-stru-s. Nimic maĭ posibil decît ca strungă să fie un cuvînt thrac, care va fi sunat în limba thracă chĭar aşa cum sună astăzĭ în romîneşte, strúnga (-ŭ'- era probabil scurt, judecînd după gr. ῥύσις). Forma păstrată de Procopios στρόγγες se poate explica în doŭă felĭurĭ: orĭ e o etymologie populară grecească după στρογγύλος, orĭ e un reflex exact al pronunţăriĭ reale depe atuncĭ, cînd ŭ' se prefăcuse în ọ́, după firea limbiĭ latine comune *), dar ón nu se prefăcuse încă în ún după firea specială a limbiĭ romîne. Vezĭ şi §§ 108, 268 N° 8.—Στένες (Stenes) IV, 4 în regiunea oraşuluĭ Serdica şi în regiunea oraşuluĭ Remesiana e foarte probabil actualul romînesc stînă. Miklosich Die slavischen Elemente im Rumunischen 46 şi Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte Voc. I 22 pune pe rom. stînă printre elementele slave şi compară vechĭŭ bulgar stanŭ castra, deversorium, neosloven stan [Stand, Lager, Stamm], sîrb stan [Sennerei, locus et casa mulgendis aestate ovibus, Wohnung, domicilium], rus stanŭ [stature, station], albanez stan Schafpferche. Gaster Zeitschrift für romanische Philologie II, 473, V, 169 îl consideră ca împrumutat din albaneza. Tiktin Zeitschrift für romanische Philologie X, 247 îl crede slav. In tot cazul romînul stînă nu poate fi împrumutat din albaneza, unde stan este un împrumut recent: un vechĭŭ stan ar fi trebuit să sune azĭ în albaneza ştăr, pentru aceĭa şi Gustav Meyer în Etymologisches Wörterbuch der alb. Sprache pag. 391 consideră pe albanezul stan ca împrumutat din sîrbeşte. Că ar fi cuvîntul romînesc un slavism, e posibil, dar nu se poate proba decît prin apropierea romîn stînă—slav stan. Tot aşa însă se pot face apropierĭ între romînul stînă şi un thrac—macarcă numaĭ presupus —*stan. Maĭ întîĭŭ un asemenea derivat din rădăcina sta- prin sufixul -n există şi în alte limbĭ indogermane, şi încă tocmaĭ în limbĭ din grupul satem, din care făcea parte şi limba thracă (sanscrit sthana- das Stehen, Standort, zend stana- Stand, lituan stona- Stand, Brugmann Grundriss der vergl. Grammatik II 145). Apoĭ dintre lucrurile privitoare la stînă sînt în romîneşte unele cu nume care orĭ sînt foarte proba-

---

*) Cum că părerea că nicĭun u' nu s-a prefăcut în ọ' în romîneşte e un prejudiţiu, sper că am probat în de ajuns în „O rămăşiţă din timpurĭ străvechĭ: jioară=cristal“ în Arhiva Iaşĭ anul 1914. Vezĭ şi § 241 N° 66.

bil thrace, orĭ de sigur nu slave, nicĭ albaneze, nicĭ din vreo altă limbă străină. Astfel sînt cuvintele strungă, despre care s-a vorbit maĭ sus, apoĭ brînză, jîntiță, urdă. Astfel sînt cuvintele zăr, zară, despre care există cel puțin tot atîta probabilitate ca şi pentru strungă că ar fi thrace. Zărul este: 1) partea care rămîne din laptele de oae, dupăce s-a extras din lapte caşul; în acest zăr aŭ maĭ rămas substanțe grase, care prin fĭerberea zăruluĭ produc urda. 2) Partea care rămîne din zărul 1, dupăce s-a extras din el urda. 3) Partea care rămîne din laptele de vacă, dupăce s-a extras din chişleag brînza. Zara este partea care ramîne din zmîntînă, dupăce s-a extras dint-însa untul. Traducerile care s-aŭ dat prin dicționare despre aceste cuvinte sînt falşe, unele chĭar extraordinar de greşite, ca de pildă acea a luĭ Damé Nouveau dictionnaire roumain-français despre zară: „lait caillé“! Aceste traducerĭ sînt de altfel falşe în mod necesar, din cauză că Romînul nu face brînza ca Nemțiĭ orĭ Franțujiĭ. In special zara nu este germanul Buttermilch, cum traduce Bărceanu, francezul lait de beurre, cum traduce Damé Incercare de terminologie poporană romînă *), pentrucă zara este ceĭa ce a rămas din zmîntînă dupăce s-a ales untul din aceasta, învremece Buttermilch, lait de beurre este ceĭa ce a rămas din lapte dupăce s-a extras untul din acesta, şi e mare deosebirea: în Buttermilch, lait de beurre există toată caseina laptelui, toată brînza de vacă romînească, pecînd în zară nu există caseină, brînza de fel. Pentru aceĭa şi aparența acestor doŭă producte, Buttermilch, lait de beurre, de o parte, şi zara de altă parte, este cu totul deosebită: Buttermilch, lait de beurre samănă cu laptele, pecînd zara samănă cu apa. Zăriĭ romîneştĭ pentru aceĭa Neamțul ĭ-ar zice nu Buttermilch, ci Butterwasser. Sîntem însă bine informațĭ că în limba thracă apa se numĭa zer. In satul Feredö-Gyógy, unde sînt izvoare minerale de apă caldă (în Transilvania, la răsărit de Deva, puțin la nord de Broos), s-a găsit inscripțiea C. I. L. III 1395, dedicatoare nimfeĭ regine a undelor din partea unuĭ Bassus, a căruĭ rugăminte fusese ascultată de nimfă, şi care se găsĭa prin urmare obligat să se țină de cuvînt şi să rîdice un monument nimfeĭ lîngă zidurile cetățiĭ Germi-

*) Numaĭ în Muntenia are *zără* acest înțeles, Pamfile Industriea casnică la Romînı 25.

sara[9]: Hanc tibi marmoreo caesam de monte dicavi, regina undarum, nympha, decus nemoris, voto damnasti perfecta quem prece, Bassus, moenitae propter moenia Germisarae. Apelė calde dela actualul Feredö-Gyógy existaŭ decĭ și pe vremea Romanilor, ĭar lîngă ele era un oraș întărit, ale căruĭ ruine se văd în adevăr și până astăzĭ lîngă Feredö-Gyógy, și acel oraș întărit se numĭa Germisara. Acest nume apare în tabula peutingeriana ca Germizera și în Ptolemaeus III, 8, 8 ca Ζερμίζιργα. Care era adevărata pronunțare? *). Dacă despărțim cuvîntul Germisara-Germizera-Zermizirga în doŭă, din care partea întîĭa să fie Germi, Zermi, apoĭ această primă parte corăspunde foarte bine radicaluluĭ indogerman *gherm*, care se găsește reprezentat într-o mulțime de limbĭ și înseamnă cald (gr. θερμός cald; armean ğerm cald; albanez zĭarm, căldură; cu altă vocală lat. formus cald, german warm cald, vezĭ Walde Lateinisches etymologisches Wörterbuch). Dacă etimologiile date pentru dacele tsierna și berzava la § 82, N° 10 sînt juste, și dacă prin urmare limba thracă aparținea la acel grup de limbĭ satem unde k și g guturale se africatizează înainte de e, i, apoĭ radicalul *gherm-*, orĭ că va fi avut *g'h* palatal, orĭ că va fi avut *gh* gutural (căcĭ

*) Această nesiguranță în scrierea numelor de localitățĭ dace —și nu numaĭ dela inscripții la scriitorĭ, ci chĭar dela inscripție la inscripție—se întîlnește și altfel: C. I. L. III 3556 Porolissensi, 2866 Paralisensium, tabula peutingeriana Porolisso, Pt. III, 8, 6 Πορόλισσον var. Παρόλισσον.—C. I. L. III 1627 Potaissa, 2086 Patavisesis, tabula peutingeriana Patavissa, Pt. III, 8, 7 Πατρούισσα.—C. I L. III 1450 Sarmizegetusa, 7742 Sarmis(egetusa), 973 Zarmiz(egetusa), 8011 Zermizegetusae, 7429 Sarmizegethusensium, tabula peutingeriana Sarmategte, Pt. III, 8, 9 Ζαρμιζεγέθουσα. Cum se numĭa în realitate capitala Dacieĭ, sarmi-, zarmi-, orĭ zermi-? Această fluctuație se poate explica—și tot așa orĭcare fluctuație de acest soĭŭ—în maĭ multe felĭurĭ: 1) Existaŭ diferite pronunțărĭ dialectale dace. 2) O pronunțare oarecare primitivă dacă unică a căpătat diferite aspecte după materialul apercepător diferit al populațieĭ immigrate, așa că în unele părțĭ ale țăriĭ se pronunța într-un fel, în altele altfel, ba chĭar uniĭ indivizĭ aveaŭ altă pronunțare decît alțiĭ. S-a întîmplat adecă cu un nume așa de străin de simțul unuĭ immigrant cum era Sarmizegetusa (orĭ cum se va fi numit în realitate decătră Dacĭ acest oraș), acelaș lucru care se întîmplă și cu numele comune împrumutate care sînt prea străine de materialul apercepător al împrumutătoruluĭ: a căpătat o mulțime de aspecte. Vezĭ în privința aceasta ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ pag. 108.

şi cu un sunet şi cu celalalt apare în diferite limbĭ indogermane, vezĭ M. Wört. 485), trebue să fi sunat în limba thracă cu africatele dž, dz orĭ cu spirantele ž, z. Să admitem că ar fi sunat acest radical cu dž orĭ cu ž (ca în slavul žar, care are la bază rădăcina gher- din radicalul gherm-), cum ar fi putut scrie cuvîntul ǧerm orĭ žerm un Roman orĭ un Grec (cum eraŭ de fapt scriitorul inscripţieĭ C. I. L. III 1395, acel al tabuleĭ peutingeriane şi Ptolemaeus, în caz cînd, bine înţeles, aceştĭ doĭ din urmă vor fi scris după ureche şi nu — ceĭa ce e maĭ probabil—după cele văzute în scrisoarea altora), care nicĭ nu aveaŭ în limba lor pe dž orĭ pe ž, nicĭ nu cunoşteaŭ litere prin mijlocirea cărora să se fi reprezentat exact aceste sunete? Trebuĭaŭ aceştĭ scriitorĭ să se ducă foarte aproximativ după asămănarea timbrelor. Şi care sunete samănă maĭ mult la auz cu dž, ž decît g orĭ z? Dacă va fi sunat cuvîntul džerm orĭ žerm şi-l vor fi scris Romaniĭ şi Greciĭ ba germ ba zerm, nu e nimic maĭ explicabil. Orĭcum ar fi însă, este foarte probabil că germi, zermi, partea întîĭa a cuvîntuluĭ Germisara-Germizera-Zermizirga, însemna cald şi că cuvîntul întreg trebue să fi însemnat apă caldă orĭ ape calde. Lucrul de altfel a fost aşa de bătător la ochĭ, încît şi Tomaschek Die alten Thraker II_2 88 şi Kretschmer Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache 231 îl admit ca sigur. Rămîne, decĭ, ca partea a doŭa a cuvîntuluĭ, sara-zera-zirga, să fi însemnînd apă. Cum va fi sunat însă în realitate cuvîntul dac? Pentru a şti acest lucru ne ajută cuvintele romîneştĭ zăr şi zară. Romînul a uĭtat cuvîntul săŭ thrac de baştină şi a adoptat latinescul aqua, dar pe cuvîntul băştinaş l-a maĭ păstrat la stînă pentru a reprezenta prin el apa care rămîne dupăce se aleg brînza şi untul din lapte. Din vechĭul *zer aŭ eşit actualele romîneştĭ zer, zăr, dintre care cel dintîĭŭ, acolo unde se găseşte, nu este numaĭ decît totdeauna descendentul direct neschimbat al vechĭuluĭ zer, deoarece în romîneşte prin multe locurĭ z este muĭat, şi anume de curînd muĭat, şi a provocat din cauza aceasta pe acolo prefacerea luĭ ă următor în e, aşa că prin acele părţĭ ale romînimeĭ, unde z este muĭat, zer este posibil să fie provenit dintr-un maĭ vechĭŭ zăr *). Din

*) Pentru a lămuri prin cîteva exemple aceĭa ce vreaŭ să spun aicĭ: munteneştile şes, şed, uşe, grije, mişel, băşică, şi, tuşire, bătrîneţe, frumuseţe, tinereţe, mătase, tuse, lehuze, către, di-

vechiul *zera a eşit *zĕáră şi apoi zúră. Că zară va fi eşit din *zeară a presupus deja Miklosich Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte Conson. II 87. Zeară nu s-aude nicăiri, după cît ştiŭ, afară numai dacă nu se va fi născut pe undeva o asemenea pronunţare din cauza muierii lui z. Faptul acesta se explică prin aceia că zara a fost un cuvînt propriu unor anumite regiuni ale romînimii, acelor regiuni anume, unde industriea laptelui s-a făcut pe o scară mai mare, şi unde s-a nimerit ca influinţa lui *z* asupra lui *e* următor, în feliul de a-l preface în *ă*, să existe. Din acele regiuni apoi cuvîntul zară s-a lăţit asupra romînimii întregi (adecă asupra dacoromînimii, căci la Macedoromîni, Megleniţi şi Istroromîni cuvîntul zară nu există; există însă cuvîntul zer: mr. dzăru, zeru Dalametra, Mihăileanu, megl. zǫr Papahagi Romînii din Meglenia, istr. zer Iosif Popovici Dialectele romîne din Istria). De alfel prefacerea lui *e* supt influinţa lui *dz*, *z* precedenţi în *ă* este atît de răspîndită în toate dialectele (dacoromîn, macedoromîn, meglenit, lipseşte în istroromîn) şi subdialectele romîneşti (Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Ţara Oaşului, Munteni-Pădureni, Oltenia, Muntenia prin multe locuri, Moldova, Bucovina, Basarabia), încît e probabil că în rarele localităţi unde se aude ze această pronunţare să fie provenită dintr-o mai veche ză din cauza muierii lui z. dz din Oaş dzăr şi macedoromîn dzăr arată că în cuvîntul thrac de baştină exista africata dz, nu spiranta z. Presupuneri asupra rădăcinii indogermane a thracului dzer poate să vadă cineva la Tomaschek Die alten Thraker II_2 88. Eraŭ deja în limba thracă două teme, una cu *o*, dzero, şi alta cu *a*, dzera, ori s-aŭ dezvoltat cele două teme întîiŭ în romîneşte? Aceasta nu se poate şti. Vezi şi § 328 cuvîntul zúră.—In urma celor spuse sub cuvîntul precedent este evident că Γερμάς (Germas) IV, 4 în regiunea oraşului Germane trebue să fi însemnat Thermae = thrac germ- (ğerm- ori žerm-). Probabil actuala localitate ğermen (scrisă în hărţi Djermen, Dshermen) la sud de Dubniţa.

§ 98. Cu această înflorire a numelor thrace de localităţi pe vremea împăratului Iustinian stă în legătură starea

---

rectoare, ţigare sînt eşite din mai vechile şăs, şăd, uşă, grijă, mişăl, băşică, şi, tuşire, bătrîneţă, frumuseţă, tinereţă, mătasă, tusă, lehuză, către, directoară, ţigară, din cauză că—nu de mult tare—ş, j, ţ, s, z, r s-aŭ muiat. Vezi § 238 Nos 29, 30, 31.

de conştiinţă naţională şi de importanţă a elementuluĭ thrac în imperĭul roman de răsărit pe vremea aceluĭaş împărat. Alăturĭ cu auxiliariĭ mercenarĭ recrutaţĭ dintre barbarĭ Thraciĭ formaŭ grosul oştiriĭ bizantine, ĭar şefiĭ oştirilor în mare parte eraŭ aleşĭ dintre dînşiĭ. Acest lucru s-a putut videa deja din citaţiile din Procopios făcute la § 88, alineatul 2. Pentru complectare voĭŭ maĭ da aicĭ altele din acelaş autor. Observ întîĭŭ că numirea de Illyrĭ şi Illyria la acest autor, ca 'şi la Marcellinus Comes, are însemnarea pe care a căpătat-o dela Theodosius în jos, anume acea a uneĭ porţiunĭ de teren care în majoritate nu de Illyrĭ era locuită, ci tot de Thracĭ (Vezĭ § 82, N° 9, rezumatul dela finele număruluĭ, primul alineat), şi că Thracia înseamnă dioecesa Thracieĭ, care coprindea Thracia proprĭu zisă şi Moesia Inferior (Vezĭ § 82 N° 7). Procopios De bello persico I, 12: ʿA năvălit în teritorĭul oraşuluĭ Nisibis o oştire romană sub conducerea luĭ Licelarius din Thracia (Λικελάριος ἐκ Θράκης).ʾ— De bello persico I, 13: ʿIustinianus, fiindcă Belisarius nu era în stare cu armata pe care o avea să respingă pe Perşĭ, ĭ-a trimes şi altă oştire în ajutor, precum şi pe Cutzes şi Buzes, care comandaŭ oştirea din Liban şi eraŭ fraţĭ, de origine din Thracia (Κούτζην, Βούζην, τούτω δὲ ἀδελφὼ μὲν ἐκ Θράκης ἤστην).ʾ— De bello persico I, 15: ʿFlorentius Thracul (Φλωρέντιος Θρᾷξ) şeful unuĭ corp de cavalerie în războĭul cu Perşiĭ.ʾ— De bello persico I, 21: ʿŞefĭ aĭ garnizoaneĭ din Martyropolis în războĭul cu Perşiĭ eraŭ Buzes şi Besas (Βέσας).ʾ Pentru Besas (var. Bessas) vezĭ cele spuse la § 84, a.— De bello persico II, 19: ʿThraciĭ din oştirea bizantină sufăr din cauza căldurilor marĭ din Mesopotamia.ʾ— De bello persico II, 24: ʿDeputaţiĭ trimeşĭ de Iustinian pentru a încheĭa pacea la Chosroes eraŭ Constantianus (Κωνσταντιανός) şi Sergius. Constantianus era de neam Illyr (Ἰλλυριὸς γένος), Sergius era din Edessa, ambiĭ retorĭ.ʾ— De bello persico II, 30: ʿŞeful uneĭ oştirĭ bizantine care trebuĭa să opereze în Lazica era „Recithangus din Thracia, om cuminte şi priceput la războae“ (Ῥεκίθαγγος ἐκ Θράκης).ʾ— De bello vandalico II, 10: ʿThracul Rufinus (Ῥουφῖνος ὁ Θρᾷξ) era stegarul armateĭ, pe care Romaniĭ îl numesc bandophorus.ʾ— De bello vandalico II, 23: ʿUnul din şefiĭ oştiriĭ din Africa era Himerius Thracul (Ἱμέριος Θρᾷξ).ʾ— De bello vandalico II, 28: ʿUnul din şefiĭ militarĭ din Africa era Petrus Thracul (Πε-

τρος Θρᾴξ).’— De bello gotthico I, 3: ‘Iustinian trimete într-o misiune în Italia pe Petru, de națiune Illyr, de loc din Salonic, retor din Byzanț (Ἰλλυριὸς γένος).’— De bello gotthico I, 7: ‘Iustinian trimete pe Constantianus în Illyria să adune oștire.’— De bello gotthico II, 5: ‘Dela Byzanț aŭ maĭ fost trimeșĭ, la Neapoli treĭ miĭ de Isaurĭ, și la Hydrunt opt sute de călărețĭ Thracĭ sub conducerea luĭ Ioannes, nepotul de soră al tyranuluĭ Vitalianus. Pelîngă aceștĭ Thracĭ aŭ maĭ fost trimeșĭ o mie de călărețĭ din oștirea regulată sub conducerea luĭ Alexandros și Marcentios (Μαρκέντιος).’ Să se observe că Thraciĭ nu făceaŭ parte din oștirea regulată (ἐκ καταλόγου ἱππικοῦ), formaŭ oarecum un corp de auxiliarĭ. De alt fel unul din șefiĭ mieĭ de călărețĭ din oștirea regulată, Marcentios, era Thrac, judecînd după nume, care cuprinde ca a doŭa parte a sa pe thracul -centus din Biticentus, Dinicentus, Eptacentus, Rabocentus. Vezĭ maĭ jos Burcentios. —De bello gotthico II, 11: ‘Belisarius a cuprins Ancona c-o oștire de Isaurĭ și Thracĭ condusă de Conon.’—De bello gotthico II, 12: ‘Belisarius trimete la Mediolanum o oștire de Isaurĭ, condușĭ de Ennes, și de Thracĭ, condușĭ de Paulus.’ — De bello gotthico II, 26: ‘Burcentios, de națiune Bessus (Βουρκέντιος Βεσσὸς γένος), care era unul din soldațiĭ ce făceaŭ strajă la zidurile orașuluĭ Auximum, a fost mituit de Goțiĭ asediațĭ în acel oraș, ca să ducă scrisorĭ la Ravenna, prin care cereaŭ ajutor dela regele Vitigis. Dupăce s-a descoperit frauda, camaraziĭ luĭ Burcentius l-aŭ ars de viŭ.’— De bello gotthico III, 10: ‘Belisarius, cînd a plecat într-a doŭa expediție în Italia, a străbătut toată Thracia și a strîns, plătind scump, tinerĭ voluntarĭ.’ Thraciĭ făceaŭ va să zică serviciul militar numaĭ dacă voiaŭ, întocmaĭ ca și barbariĭ care se stabilise alăturĭ de dînșiĭ in peninsulă. — De bello gotthico III, 11: ‘Cu ocaziea apărăriĭ Bononieĭ contra Goților „Nazares, de neam Illyr (Ναζάρης Ἰλλυριὸς γένος), bărbat de samă, șeful oștirilor din Illyria, s-a luptat dintre toțĭ maĭ vitejește“.’—De bello gotthico III, 11: ‘Belisarius trimete pe doĭ din garziĭ săĭ de corp, pe Persul Artasires și pe Thracul Barbatio (Βαρβατίωνα Θρᾷκα) la Roma, ca să apere orașul cu Bessas, care se afla la Roma.’— De bello gotthico III, 39: ‘Șeful garnizoaneĭ din Messana era Domnentiolus, nepotul de soră al luĭ Buzes.’—De bello gotthico III, 39: ‘La Germanus, nepotul împăratuluĭ Iustinianus, cînd a vrut să plece

în Italia contra Goților, s-aŭ adunat ostașĭ din Thracia și din Illyria (ἐκ τῶν ἐπὶ Θρᾴκης χωρίων καὶ Ἰλλυριῶν).[9]

§ 99. Vitalitatea Thracilor la sfîrșitul stăpîniriĭ romane asupra lor se probează și prin tenacitatea cu care țineaŭ la numele lor personale. Este adevărat că adoptase numirĭ romane, și se poate spune cu siguranță că maĭ toate persoanele cu nume romane cîte apar în istoriea bizantină depe atuncĭ, ca părtașe la destinele împărățieĭ de răsărit, sînt thrace de origine, căcĭ în afară de populațiea romană depe teritoriul thrac, ceĭalaltă—deprin Dalmația, deprin unele părțĭ ale Italieĭ, Africeĭ, Spanieĭ — a fost stăpînită pe acele vremurĭ numaĭ efemer și ca populație pasivă *). Dar alăturĭ cu numele romane eĭ întrebuințaŭ încă numele lor băștinașe. Continuaŭ încă mulțĭ să se numească Cutzes, Buzes,

*) Thracĭ eraŭ sigur Celer, șeful trupelor palatuluĭ sub împăratul Anastasius, Procopios De bello persico I, 8; Patricius și Rufinus fiul luĭ Silvanus, trimeșĭ de împăratul Anastasius să hotărască condițiile de pace cu Perșiĭ, De bello persico I, 11; Marcellus și Germanus, doĭ șefĭ în lupta dela Dara contra Perșilor, De bello persico I, 13; Martinus și Senecio, dațĭ ca ostaticĭ de Bizantinĭ Perșilor, De bello persico I, 21; Rufinus, unul din delegațiĭ Bizantinilor pentru a încheĭa pace cu Chosroes, De bello persico I, 22; Marcellus, șeful gardeĭ palatuluĭ, De bello persico I, 25; frațiĭ Summus și Iulianus, cel dintîiŭ șef al armateĭ din Palestina, cel de al doilea trimes de Iustinian în misiune la Aethiopĭ și Homerițĭ, De bello persico II, 1; Ioannes fiul luĭ Rufinus și Iulianus secretarul împăratuluĭ, trimeșĭ de Iustinian deputațĭ la Chosroes, De bello persico II, 7; Valerianus și Martinus, generaliĭ aĭ luĭ Belisarius în războiul contra Perșilor, De bello persico II, 14; Traianus, unul din garziĭ de corp aĭ luĭ Belisarius, De bello persico II, 19; Domnentiolus, unul din generaliĭ care operează contra luĭ Chosroes în Persarmenia, De bello persico II, 24; Domnicus, unul din șefiĭ uneĭ oștirĭ trimeasă în Africa, De bello vandalico II, 16; Mundus, comandantul oștirilor din Illyric, De bello gotthico I, 5; Maxentius, unul din garziĭ de corp aĭ luĭ Belisarius, De bello gotthico I, 18; Valentinus, scutierul luĭ Photios, fiuluĭ vitrig al luĭ Belisarius, De bello gotthico I, 18; Valerianus și Martinus, șefiĭ unuĭ corp de oștire trimes de Iustinianus în Italia, De bello gotthico I, 24; Iustinus, șeful oștirilor din Illyric, De bello gotthico, II, 13; senatoriĭ Domnicus și Maximinus, delegațiĭ trimeșĭ de Iustinianus să închee pace cu Vitigis, De bello gotthico II, 29; Vitalius, șeful oștirilor din Illyric, De bello gotthico III, 10; Bonus, strănepotul după frate al tyranuluĭ Vitalianus, șeful garnizoaneĭ din Genua, De bello gotthico III, 10; Sabinianus, unul din garziĭ de corp aĭ luĭ Belisarius, De bello gotthico III, 11.

Besas, Recithangus, Marcentius, Burcentius. Cel maĭ mare general depe acele vremurĭ se numía Belisarius. Unul din tovarășií, cu care a plecat dela sărăciea de-acasă să-șĭ caute norocul la Constantinopol viitorul împărat Iustinus*), se numía Ditubistus (Διτύβιστος, compară ditu- din Dityzelis și -bista din Byrebistas), Procopios Historia arcana 6. Chĭar ajunșĭ la cele maĭ marĭ onorurĭ în stat, Thraciĭ continuaŭ de a întrebuința numele naționale: Vitalianus, tyranul, șĭ-a numit băĭatul Cutzis, Malalas XVIII pag. 441. In asemenea împrejurărĭ este probabil că și limba națională să șĭ-o fi păstrat Thraciĭ pe unele locurĭ până relativ tîrziŭ. In această privință a scos Tomaschek la iveală, Die alten Thraker I, 77, următoarele importante științĭ: „In vieața călugăruluĭ Theodosius (mort 529), scrisă de Theodorus din Petra (pela 536) se spune: ʻAcesta a zidit pe malul de răsărit al Iordanuluĭ aproape de marea moartă o mănăstire «a luĭ Cutilas» (τοῦ Κουτιλᾶ) și a făcut în ea patru bisericĭ, una pentru Grecĭ, «alta în care neamul Bessilor îșĭ face rugăciunile cătră cel prea înalt în limba proprie», a treĭa pentru Armenĭ, a patra pentru ceĭ stăpîniți de demon.ʼ Symeon Metaphrastes ed. Migne, vol. 114, pag. 505. In actele sinodale din anul 536 se găsește subscris un «Andreas, egumenul mănăstiriĭ Bessilor». După Io. Moschus și Vieața sfîntuluĭ Sava era la Iordan o mănăstire catolică a Bessilor. Cînd pelerinul Antoninus dela Placentia a vizitat muntele Sinai, a găsit la poalele munteluĭ o mănăstire și într-însa

*) Există o remarcabilă asămănare (și din punct de vedere al loculuĭ) între chipul cum aŭ plecat să-șĭ cerce norocul la Constantinopol viitorul împărat Iustinus și tovarășiĭ luĭ de drum, Zimarchus și Ditubistus, treĭ tinerĭ săracĭ lipițĭ, ducînd cu dînșiĭ în dăsagĭ numaĭ niște cîrmojĭ de pîne (πεζῇ βαδίζοντες ἐς Βυζάντιον ᾔεσαν, σισύρας ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοὶ φέροντες, ἐν αἷς δὴ ἄλλο οὐδὲν ὅτι μὴ διπύρους ἄρτους οἴκοθεν ἐμβεβλημένοι ἀφίκοντο), și între chipul cum aŭ plecat să-șĭ cerce norocul în acelaș oraș Ghica Vodă, pe atuncĭ un tînăr Arnăut sărac, și tovarășul săŭ, un tînăr Turc tot așa de sărac ca și dînsul. Ion Neculcea, O samă de cuvinte N° 37, Letopisețe Cogălniceanu ed. II pag. 188. Iustinus și tovarășiĭ luĭ aŭ plecat din Bederiana, actuala localitate Skopje, Üsküb, Ghica Vodă și cu Turcul aŭ plecat din satul Kiupri. Iustinus a ajuns împărat și pe tovarășiĭ luĭ de drum și de sărăcie de altă dată ĭ-a înălțat la rangurĭ înalte (vezĭ nota luĭ Alemannus la Procopius Historia arcana pag. ed. Bonn 43). Turcul cel sărac a ajuns mare vizir și l-a făcut pe Ghica Vodă domn al Moldoveĭ.

«trei călugări care ştiaŭ limbĭ, anume limbile bessă, greacă, siriacă şi egipteană». Ediţiea Gildemeister cap. 37.“ Daŭ locurile din vieaţa călugăruluĭ Theodosius şi din călătoriea luĭ Antoninus dela Placentia maĭ în întregime, şi anume pe cel de al doilea nu din ediţiea luĭ Gildemeister, pe care n-o am, ci din Migne, Patrologia latina. Symeon Metaphrastes, Vita sancti Theodosii Coenobiarchae IX, 37, în Migne, Patrologia graeca, tom CXIV, pag. 505: „Acest înţelept bărbat, ca şi altă dată Beseleel, cel care a făcut sfîntul cort, se îngrijeşte cu multă înţelepcĭune şi foarte bine de această sfîntă mănăstire, şi a clădit într-însa patru bisericĭ, dintre care pe una a hărăzit-o celor care vorbesc limba grecească, şi în această biserică cîntaŭ rugăcĭunea el şi corul celorlalţĭ părinţĭ, în a doŭa neamul Bessilor îşĭ făcea în limba sa rugăcĭunile cătră stăpînul comun (τῶν Βεσσῶν γένος τῇ σφετέρᾳ φωνῇ τῷ κοινῷ δεσπότῃ τὰς εὐχὰς ἀπεδίδου), pe a treĭa a căpătat-o neamul Armenilor, şi în ea se rugaŭ şi aceştiĭa luĭ dumnezeŭ în limba părintească, ĭar pe a patra şi cea din urmă, cu totul de o parte de ceilalţĭ, o aveaŭ ceĭ stăpîniţĭ de boală demoniacă, care, de altfel nebunĭ şi turburaţĭ la minte, orĭ de cîte orĭ îşĭ veniaŭ în fire, luaŭ şi eĭ parte la slujbă şi-şĭ trimeteaŭ cătră cel prea înalt rugăcĭunile“. Antonini placentini itinerarium [pela anul 570], în Migne Patrologia latina, tom LXXII, pag. 911: „Umblînd prin pustiu am ajuns a opta zi la muntele domnuluĭ Horeb, şi dacă am plecat de acolo ca să ne suim pe muntele Sinai, ĭată că ne-aŭ eşit înainte o mulţime de călugărĭ pusnicĭ, cu crucile, cîntînd psalmĭ, şi ni s-aŭ închinat până la pămînt. Aşa am făcut şi noĭ şi am plîns. Atuncĭ ne-aŭ dus într-o vale dintre Horeb şi Sinai, la poalele căruĭ munte din urmă este un izvor, unde-şĭ adăpa Moise oile, cînd a văzut rugul arzînd. Acest izvor este îngrădit maĭ la vale de o mănăstire, unde sînt treĭ călugărĭ care ştiŭ limbĭ, anume limbile greacă, latină, siriană, egipteană şi bessă (bessam). De acolo ne-am dus la o peşteră, unde a stat ascuns profetul Ilie, cînd a fugit de Izabela“. Editorul din Migne spune că e posibil ca *bessam* să fie o greşală în loc de *persam*. Şi în adevăr la asemenea mănăstirĭ din Asia, unde este vorba de bisericĭ făcute pentru străinĭ şi de călugărĭ care vorbesc limbĭ străine, te-aĭ aştepta maĭ degrabă ca alăturĭ de Armenĭ, Sirienĭ, Egiptenĭ să se vorbească de Perşĭ decît de Bessĭ. Cu toate

acestea pomenirea încă odată a uneĭ mănăstirĭ a Bessilor dela Iordan, şi a unuĭ egumen al uneĭ alte oarecare mănăstirĭ a Bessilor, din celelalte izvoare citate de Tomaschek, ne fac să credem că în adevăr este vorba de Bessĭ, care-şĭ vor fi păstrat prin urmare—cel puţin uniĭa dintr-înşiĭ—limba până pela sfîrşitul secoluluĭ VI. In ce priveşte faptul că mănăstirea fundată de călugărul Theodosius s-ar fi numit a luĭ *Cutilas*, fapt pe care Tomaschek îl dă fără alte comentariĭ, dar cu vădită intenţie de a ne întări în convingerea că trebue să fi fost în adevăr vorba de Bessĭ la acea mănăstire, deoarece *Cutilas* este un nume cunoscut thrac (Vezĭ § 159), este de observat că de fapt mănăstirea nu se numĭa a luĭ *Cutilas* şi că între acest nume şi acel thrac este numaĭ o întîmplătoare coincidenţă. Faptul petrecut este următorul. In vieaţa sfîntuluĭ Theodosius, despre care este vorba, la VI, 25, 26, se povesteşte că "sfîntul a plecat să caute loc de mănăstire şi s-a rugat luĭ dumnezeu ca, acolo unde va voi dumnezeŭ să se clădească locaşul, să facă să se aprindă nişte cărbunĭ stînşĭ, pe care-ĭ ducea cu dînsul într-o căţue sfîntul. „Dupăce a străbătut mare parte din pustiŭ, a ajuns la un loc numit al luĭ Cutilas şi la ţărmurile bălţiĭ de asfalt“ (τὴν πολλὴν δὲ διαβὰς τῆς ἐρήμου γῆς ἄχρι τοῦ λεγομένου Κουτιλᾶ καὶ τῶν τῆς ἀσφαλτίδος λίμνης ὀχθῶν), şi acolo s-aŭ aprins cărbuniĭ şi călugărul Theodosius a hotărît, decĭ, ca în acel loc să zidească mănăstirea.[2] Este posibil ca acel nume de loc Cutilas depe lîngă marea moartă să fie în adevăr acelaş cu numele thrac Cutilas, căcĭ oştirile bizantine eraŭ pline de Thracĭ (Vezĭ § 88, alineatul 2, § 98), şi în general, chĭar în afară de armată, elementul thrac era un factor important al imperĭuluĭ de răsărit până la moartea luĭ Mauricius (602), aşa că vreunuĭ Thrac oarecare Cutilas ar fi putut să-ĭ rămînă numele legat de o localitate din regiunile acelea; dar nu mănăstirea clădită de călugărul Theodosius se numĭa a luĭ Cutilas, dupăcum ar reeşi din vorbirea nepreciză a luĭ Tomaschek, şi din acest nume nu se poate scoate o probă, cum socotĭa Tomaschek, că în adevăr trebue să fi fost Bessĭ la acea mănăstire.

§ **100.** In legătură cu acestea stă chestiunea dacă s-aŭ păstrat careva din numirile topice vechĭ. Voiŭ cerceta acest lucru, cît voiŭ putea, pentru teritorĭul romanizat din răsăritul Europeĭ.

Dalmatia : Lissus=astăzĭ Lješ, Alessio. — Scodra=astăzĭ Şkodra, Skadar, Scutari.—Butua=astăzĭ Budua.—Doclea=astăzĭ Duklja, Duke. — Medeon Polybios XXIX, 2 = astăzĭ Medun. — Risinium=astăzĭ Risano. — Salonae=astăzĭ Salona.—Εἰς παλάτιον, în tabula peutingeriana Spalato=astăzĭ Spalato, Spljet.—Tragurium=astăzĭ Traù.—Scardona=astăzĭ Skradin.—Nedinum=astăzĭ Nadin.—Corinium=astăzĭ Karin. —Iadera=astăzĭ Zara, Zadar.—Aenona=astăzĭ Nona, Nin.— Senia=astăzĭ Segna, Zengg.—Tarsatica=astăzĭ Tersatto.— Fianona=astăzĭ Fianona.—Albona=astăzĭ Albona.—Melite= astăzĭ Meleda. — Nigra Corcyra = astăzĭ Karkar, Curzola, Korčula.—Issa=astăzĭ Lissa.—Pharia=astăzĭ Hvar. Brattia=astăzĭ Brazza, Brač.— Solentia=astăzĭ Solta.—Arba= astăzĭ Arbe, Rab.—Curictae=astăzĭ Krk.— Apsoros=astăzĭ Ossero, Osor.—Crexi=astăzĭ Cherso, Čres. — Promona=astăzĭ Promina (munte).—Municipium Pazinatium C. I. L. III 8783=astăzĭ Pağene, Pagjine. Dacă nu cumva trebue cetit maĭ degrabă Azinum orĭ Azina în loc de Pazinatium, Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina V, 352.—Petra Longa, un loc lîngă rîul Titus (Krka), la granița Varvarinilor C. I. L. III 6418=astăzĭ duga greda orĭ duga stina, o stîncă lîngă rîul Krka la marginea satelor Puljane și Bogatić. — Rîul Naron orĭ Nardonos (Νάρων, Νάρδωνος) Strabon VII, 5, $_5$, Ptolemaeos II, 17, $_5$ =astăzĭ Narenta.—Rîul Drilon (Δρίλων) Strabon VII, 5, $_7$, Ptolemaeos II, 17, $_5$ =astăzĭ Drin.—Rîul Oineus (Οἰνεύς) Ptolemaeos II, 17, $_2$ =astăzĭ Una.—Rîul Urpanus Plinius N. H. III, 28=astăzĭ Vrbas.—Rîul Drinus (Δρεῖνος) Ptolemaeos II, 17, $_7$=astăzĭ Drin. — Pentru alte numirĭ topice vechĭ păstrate până azĭ în Dalmatia vezĭ C. Jireček die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 58 sqq.

Moesia Superior: Ratiaria=astăzĭ Arčer, Arčar, Arțer. Scris pe hărțĭ stă Arčer, Arčar, Arzer, Artscher. Ar putea fi fonetism romîn: ar->ra- prin metateză; -țá->-țĭá-; -čá- >-țĭá- în caz cînd în cuvîntul primitiv a existat ț, nu t, pentrucă în romîneşte ț+ĭ<č ; -čér- >-čár- în caz cînd cuvîntul se va fi terminat în -áriu(m).—Ulpiana=astăzĭ Lipljan. — Scupi=astăzĭ Skopje, Skoplje, Üsküb. — Naissus= astăzĭ Niš.—Rîul Margus (Μάργος) Strabon VII, 5, $_{12}$=astăzĭ Morava.—Rîul Timachus Plinius N. H. III, 28=astăzĭ Timok.—Rîul Pincus Plinius N. H. III, 29 („Pingus“, însă probabil Pincus, vezĭ C. I. L. III pag. 1447)=astăzĭ Pek.

Moesia Inferior: Almus=astăzĭ Lom.—Nicopolis ad Istrum=astăzĭ Nikup.—Rîul Almus (altfel neprobat, dar numele Almus al rîuluĭ trebue să fi existat, judecînd după localitatea Almus şi după numele corespondent actual al rîuluĭ=astăzĭ Lom.—Rîul Ciambrus orĭ Ciabrus (Κίαμβρος [variantă Ciabros, vezĭ C. I. L. III pag. 1020] Ptolemaeos III, 8, 2 şi III, 9, 1. Localitatea delîngă acest rîŭ o numeşte Procopios De aedificiis IV, 6 Cebrus Κεβρός; în itinerariĭ această localitate este numită Ciambron, Cebro, C. I. L. III pag. 1020)=astăzĭ Cibrica, Dschibritza, Cibritza, Dshibritza (Aşa stă scris în hărţĭ. Cum se pronunţă? ğibrítsa? čibrítsa? tsibrítsa? -iţa este sufixul deminutiv slav. Radicalul ğibr-, čibr-, tsibr- a putut căpăta africata ğ orĭ č orĭ ts din cia- orĭ gia- orĭ poate ce- al cuvîntuluĭ original numaĭ în gura Romînuluĭ, nu a Slavuluĭ. Tot aşa conform cu firea limbiĭ romîneştĭ este ca din *č*, *ğ* urmate de *a* neaccentuat să rezulte *či*, *ği*, numaĭ după *ts a* neaccentuat trebuĭa să se păstreze ca *ă* orĭ *î*).— Rîul Augustus (altfel neprobat şi probabil numit astfel dela numele Augustae al oraşuluĭ dela gura luĭ)=astăzĭ Ogosto, Ogost, Ogust (Aşa stă scris în hărţĭ. Din punct de videre al luĭ -ŭ'- şi forma Ogost şi forma Ogust se potrivesc cu fonetismul romînesc. Din punct de videre al luĭ au-, în caz cînd cuvîntul va fi sunat Augustu, după cum a sunat el de obiceĭŭ la baza limbilor romanice, vezĭ Seelmann Die Aussprache des Latein pag. 223, o- > a- nu este romînesc; în caz cînd va fi sunat Augustu, au- ar fi dat în romîneşte maĭ de grabă u- decît o-, numaĭ dacă nu va fi lucrat asimilaţiea din partea luĭ -ó- următor).—Rîul Oescus Plinius N. H. III, 29=astăzĭ Iskra, Isker.—Rîul Utus Plinius N. H. III, 29 = astăzĭ Vid.—Rîul Asamus (Aşa trebue să se fi chemat aproximativ. Plinius N. H. III, 29 Escamus, var. Aescamus; itinerariile numesc oraşul omonym dela gura rîuluĭ Ansamo, Ansamon, Anasamo, C. I. L. III pag. 992)=astăzĭ Osem, Osma.—Ieterus Plinius N. H. III, 29 (Athrys Ἄθρυς Herodotos IV, 49)=astăzĭ Iantra, în cursul de sus Ietăr C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens, I, 33.

Nordvestul Thracieĭ: Serdica=în veacul de mijloc Srĭádeţ C. Jireček Geschichte der Serben I, 101.—Germas (vezĭ § 97 fine) probabil=astăzĭ Ğermen (în hărţĭ Djermen, Dshermen) la sud de Dubniţa. Cuvîntul vechĭŭ germ- din Germania (vezĭ

§ 92), Germas s-a maĭ păstrat în numele rîuluĭ Ǧermen (în hărțĭ Djermen, Dshermen), care curge pelîngă Saparevska [adecă zaparevska?]-Banja (vechea Germania) şi pelîngă localitatea Ǧermen (care probabil e vechĭul Germas).

Dacia şi Moesia Inferior de de-a stînga Dunăriĭ: Ampelum, probabil=ungur Ompoly, romîn Ampóĭu (după Drăganu, Din vechea noastră toponimie, pag. 24), numele rîuluĭ care curge pelîngă Zalatna (vechĭul Ampelum). Nu-ĭ fonetism romînesc *).—Regiunea Samus orĭ Samum C. I. L. III 7633 (Dedicatoare zeițeĭ Nemesis din partea luĭ M. Valerius Valentinus, „agens sub signis Samum cum regione Ans.“) dela Alsó-Kosály = Szamos, romîneşte Sómeş, numele rîuluĭ care curge pela Alsó- Kosály, localitate pelîngă care trebue să fi fost regiunea Samus-Samum. Nu-ĭ fonetism romînesc. —Galtis, localitate la care s-aŭ bătut Gepiziĭ cu Goțiĭ la anul 262, Iordanis Get. XVII, 98=actualul Galt, pe malul drept al Oltuluĭ în Transilvania, în fața oraşuluĭ Héviz. Numirea Galt a localitățiĭ s-a păstrat numaĭ la Saşĭ. Romîniĭ o numesc Ungra şi Unguriĭ o numesc Ugra. Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 34, 90.—Amutrion (Ἀμούτριον) Ptolemaeos III, 8, $_{10}$, Amutria tabula peutingeriana =Motru, numele rîuluĭ lîngă care era aşezată acea localitate. Amutrion, Amutria probabil=Ad Mutrion, Ad mutriam. Fonetism romînesc. -ŭ'- din Mŭ'tru-, cum se va fi chemat rîul, a fost scurt.—Tsierna. Vezĭ § 82, N° 10.—Berzovia. Vezĭ § 82 N° 10.—In tabula peutingeriana pe drumul dela Tierna la Tibiscum sînt stațiunile următoare: Tierna, Ad Mediam, Pretorio, Ad Pannonios, Gaganis, Masclianis, Tivisco. In harta luĭ Kiepert dela C. I. L. III, după indicațiile în mile romane ale distanțelor dela o stațiune la alta date în tabula peutingeriana, Gaganae este pusă la mijlocul distanțeĭ dintre actualele localitățĭ Teregova şi Slatina.

*) Cînd zic că nu-ĭ fonetism romînesc, presupun că cuvîntul antic se va fi pronunțat întocmaĭ aşa cum îl găsim scris în izvoare. Pe teritorĭul european însă noĭ ştim sigur cum se pronunțaŭ numaĭ numirile topice latineştĭ şi greceştĭ. Cum se vor fi pronunțat în realitate numirile topice barbare, nu ştim. Prin urmare toată discuțiea asupra reflexelor romîneştĭ ale diferitelor numirĭ topice barbare este îndoĭasă, şi se poate întîmpla ca multe numirĭ topice romîneştĭ actuale să fie directe reflexe ale numirilor barbare, pe care nu le cunoaştem în original, ci numaĭ în reproducerile greceştĭ şi latineştĭ, care eraŭ de cele maĭ multe orĭ nişte violente stîlciturĭ ale originalelor.

In Geographus Ravennas în loc de Gaganis stă scris Gazanam. Insă tocmaĭ la mijlocul distanţeĭ dintre Teregova şi Slatina, puţin numaĭ maĭ spre vest de drumul drept, este un munte, pe care-l văd însemnat în harta luĭ Stieler cu numele de Pĭatra Gozna („Petra Gozna“). Să nu fie cumva acest nume Gozna acelaş cu acel al staţiunii antice Gazana? De altfel cum vor fi zicînd Romînii în adevăr aceluĭ munte—poate Goázna, poate Gázna—nu ştiŭ. Negreşit că nicĭ numele Gazana nu va fi reprezentînd exact pronunţarea dacă. In caz cînd se va fi zis Gózana, ĭar cuvîntul romînesc ar fi Goázna, orĭ se va fi zis în adevăr Gázana, ĭar cuvîntul romînesc ar fi Gázna, am avea a face cu un fonetism romînesc.—Rîul Tibiscus (Τίβισκος) Ptolemaeos III, 8, $_1$, Tibisia Geographus Ravennas, Τιμήσης Constantinus Porphyrogennetus De adm. imper. 40 = astăzĭ Témeş-Timéş-Timiş după Onciul Convorbirĭ Literare XIX, 184. Nu-ĭ fonetism romînesc.—Maris (Μάρις) Herodotos IV, 49, Marisus (Μάρισος) Strabon VII, 3, $_{13}$, Marisia şi Mariscus Geographus Ravennas, Μορήσης Constantinus Pophyrogennetus De adm. imper. 40=astăzĭ Maros, romîneşte Múreş, Múrăş, Mórăş (Onciul în Convorbirĭ Literare XIX, 184). Nu-ĭ fonetism romînesc.—Rîul Gresia Geographus Ravennas, Grisia-Grissia Iordanis De origine actibusque Getarum XXII, 113, Κρίσος Constantinus Porphyrogennetus De admin. imper. 40 = astăzĭ Körös, romîneşte Criş. Fonetism romînesc în caz cînd cuvîntul dac va fi fost Crīsius. —Rîul Alutas (Ἀλούτας) Ptolemaeos III, 8, $_3$, Alutus tabula peutingeriana = astăzĭ Olt. Nu-ĭ fonetism romînesc.—Pe teritoriul thrac al peninsuleĭ balcanice există localităţĭ şi un rîŭ cu radicalul arz-: Arzus (Ἄρζος) Ptolemaeos III, 11, $_{12}$, oraş, pe care tabula peutingeriana îl înseamnă Arzum ca a treĭa staţiune, începînd dela Philippopolis, pe drumul dela Philippopolis la Hadrianopolis; Arzus (Ἄρζος) Ptolemaeos III, 11, $_6$, rîŭ care se varsă în Propontis; foarte probabil pe oraşul din Ptolemaeos îl înseamnă Procopios în Thracia, Ἄρζον, De aedificiis IV, 11; Asg-arzus (Ἀσγαρζος) Procopios De aedificiis IV, 11 (Haemimontus). Aicĭ aparţin poate şi localităţile cu radicalul ars- (greşit în loc de arz-?) din Procopios de aedificiis: Arsa (Ἄρσα) IV, 4 (Dardania), Arsaza (Ἄρσαζα) IV, 4 (Nordvestul Thracieĭ orĭ regiunea oraşuluĭ Naissus), Arsena (Ἄρσενα) IV, 4 (Nordvestul Thracieĭ orĭ regiunea oraşuluĭ Naissus). C. Jireček Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel 46 pune în le-

gătură Arzen, rîŭ în Albania, Rzav, rîŭ în Serbia, afluent al Drineĭ (pe care nu-l găsesc pe hartă), Rasa, numele maĭ vechĭŭ al actualuluĭ Novipazar (care se poate întîmpla să fie tot una cu Arsa luĭ Procopios). Să nu fie cumva numele Argeş (árğeš) al rîuluĭ romînesc eşit din acest radical arz-? In tot cazul, dacă radicalul thrac a sunat într-adevăr ardz- orĭ arz-, árğeš nu este fonetism romîn. Se poate întîmpla însă ca radicalul thrac să nu fi sunat ardz- orĭ arz-, ci arğ-. Maĭ este un rîŭ, care are astăzĭ ğ acolo unde izvoarele vechĭ scriŭ z, ζ: Tunğa (scris în hărţĭ Tundscha, Tundja, Tundsha)=Tonzus (Τόνζος), oraş în regiunea oraşuluĭ Philippopolis, Ptolemaeos III, 11, $_{12}$. Cum că rîul Argeş s-ar fi numit Mariscus, Tocilescu Dacia înainte de Romanĭ 441, este o presupunere bazată pe numele oraşuluĭ Transmarisca, care ar fi însemnat „dincolo de rîul Mariscus". Acelaş lucru îl presupune şi Hasdeu Etymologicum Magnum 1582 sqq., care citează spre întărire pe Mariscus din Geographus Ravennas. La locul însă unde acest geograf pomeneşte pe Mariscus, IV, 5, este vorba de un teritorĭu foarte vast, în care se înşiră date geografice din Dacia (Porolissum, Certie), din Scythia Minor (Salsovia, Aegypsum, Novioduno, Dinogessia, Arubion, Carsion, Cappidava), din Sarmatia (Oristhenis, Danapris, Danais), din Asia (Lamsacum). La sfîrşitul aceşteĭ amestecate înşirărĭ geograful spune următoarele: „Prin aceste diferite ţărĭ curg foarte multe rîurĭ, între altele Ava, Oristhenis (probabil Avaoristhenis=Borysthenes), Danapris, care curg în marea pontică. Maĭ în sus cu mult de fluvĭul Danapris este un fluvĭu foarte mare, Tanais, apoĭ vin Tira şi Bagossola. Despre aceste rîurĭ vorbeşte prea învăţatul cosmograf Iordanis. De asemenea şi fluvĭul Mariscus". După aceĭa trece geograful la altă regiune. In asemenea înprejurărĭ este foarte hazardat lucru să identifice cineva pe Mariscus tocmaĭ cu Argeşul. Pentru Transmarisca vezĭ § 92. Pentru Argeş că ar fi numit Ὀρδησσός de Herodot vezĭ § 212 sub IV pag. 546-548. După Hasdeu Etymologicum Magnum 1584 sqq. rîul Argeş îşĭ trage numele dela oraşul Argeş, ĭar acest oraş ar fi avînd un nume armenesc şi ar fi o colonie armenească înfiinţată prin secolul XIII.—Numele rîuluĭ Buzăŭ este probabil acelaş cu numele Μουσέος al unuĭ rîŭ de a stînga Dunăriĭ din apropierea Scythieĭ Minor, lîngă care a fost ucis la anul 372 sfîntul Sava, după redacţiea,

se pare că contemporană cu evenimentele, din actele sfinților. Discuțiea a făcut-o cu amănunțime Pârvan în Contribuții epigrafice la istoriea creștinismuluĭ dacoromîn pag. 156 și următoarele. Pârvan socoate că Μουσέος orĭ e o scriere greșită în loc de Μπουσέος orĭ o etimologie populară greacă după μοῦσα.—Numele rîuluĭ Siret (sirétĭŭ, sirét') apare întîĭaș dată la Constantin Porphyrogennetos (912-959) supt aniĭ 894-899, De administrando imperio 38 pag. paris 108: "Țara Pecenegilor, pe care pela aniĭ 894-899 aŭ răpit-o dela Ungurĭ, se numește după fluviile care sînt într-însa: primul fluvĭu se numește Baruh (Βαρούχ), al doilea Cubu (Κουβοῦ), al treilea Trullos (Τροῦλλος), al patrulea Brutos (Βροῦτος), al cincilea Seretos (Σέρετος)." Seretus (Σέρετος) era numele uneĭ localitățĭ din Dardania Procopios De aedificiis IV, 4. Seret (Sereth) este numele unuĭ rîŭ din Galiția, care se varsă în Nistru.—Rîul Porata, Puretos Herodotos IV, 48 (τόν τε Σκύθαι Πόρατα καλεῦσι, Ἕλληνες δὲ Πυρετόν) = astăzĭ Prut. Nu-ĭ fonetism romînsc. Forma însă aproape romînească apare în Brutos (Βροῦτος) la Constantin Porphyrogennetos De adm. imperio 38.—Numele rîuluĭ Nistru apare întîĭŭ la Constantin Porphyrogennetos De admin. imperio 42 pag. paris. 112 Danastris, Δάναστρις, vechĭŭ bulgar Dŭnĕstrŭ, Dnĕstrŭ, rusește Dnĭestr. In romînește întrodus dela Rușĭ.—Rîul Pathissus Plinius N. H. IV, 25, Parisus Πάρισος (greșit în loc de Πάτισος) Strabon VII, 5, $_2$, Tisia Geographus Ravennas, Titza (Τίτζα) Constantin Porphyrogennetus De adm. imperio 40 = astăzĭ Tisza, romînește Tisa. Nu-ĭ fonetism romînesc.—Danuvius C. I. L. III 3676, 5755, 13813[d], Danuios Δανούιος Strabon VII, 3, $_{13}$, Danuvios Δανούβιος Ptolemaeos III, 8, $_3$. Caesarius de Nazianz (la Müllenhoff, Donau, Dunavъ, Dunaj, în Archiv für slavische Philologie I, anul 1875 pag. 290 sqq.): "La Goțĭ se chema Dunărea Δούναβις." Caesarius de Nazianz în alt loc (tot acolo): „Se numește de Grecĭ Ἴστρος, de Illyrĭ și de locuitoriĭ depe lîngă Istru Δανούβης, de Goțĭ Δουναῦτις [greșit = Δουναῦις]". Vechĭŭ bulgar Dunavŭ, Dunaĭ, neobulgar Dunav, sîrb Dunaĭ, Dunav, Dunavo, rus Dunaĭ, ungur Duna, vechĭŭ german Duonauwa, Duonouwa, Duonōwa (vezĭ Holder). „Un derivat din radicalul celt dânu fortis". Müllenhoff locul citat. Pentru romînescul Dúnăre trebue presupus un prototip Dónar orĭ Dúnar, în care elementul *-r* trebue comparat cu *-ra* din numele celte de rîurĭ Dura, Mura, Rura, Sara, Stura,

Sura, Tara, Avara, Isara, Oscara, Savara, Sambra (Holder), poate *Iskera (în loc de Oescus)=actualul Isker, Iskra. Din cazurile oblice ale unuĭ *Dónar, *Dúnar a eşit poate romînescul Dúnăre. După Hasdeu, Istoria critică a Romînilor, I, 293 Dunăre ar fi un thrac *donare, care ar fi însemnat *dătător de noorĭ*, pentru care compară pe albanezul *re* noor. Cum că în Dunăre avem a face cu un sufix *-ara*, analog sufixuluĭ celt *-ra* din nume celte de rîurĭ, astfel că Dunăre ar fi > *Dunara > dun-, radical care se găseşte şi în numele altor rîurĭ, + *-ara*, a spus întîiŭ Pascu în Viaţa romînească Septembre 1913. După Pârvan, Consideraţiunĭ asupra unor nume de rîurĭ daco-scitice pag. 20 sqq., Dunăre ar fi un cuvînt format de Dacĭ, pe baza unuĭ cuvînt orĭ got orĭ sarmat care avea radicalul *don-*, prin mijlocirea sufixuluĭ thrac *-ri*, pe care -l găseşte şi în alte numirĭ de rîurĭ depe teritoriul thrac, precum Naparis, Sagaris. Motogna, Articole şi documente, pag. 53 sqq. socoate că Dunăre ar fi un cuvînt scito-sarmat, compus din doŭă cuvinte care ambele ar însemna *rîŭ*, din *don* (în limba Oseţilor *don*=fluviu) şi *ra* (numele sarmat al rîuluĭ Volga era *ra* = fluviu). In sfîrşit acum în urmă Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 99-100: "Dunăre este dacul *Dānaris, prefăcut în Donaris, Dunaris supt influinţa gotogepiduluĭ Dōnavis, Dunavis, atestat la Caesarius de Nazianz. Sufixul *-aris* este dac, acelaş ca în Naparis > vechiŭ pers napas izvor. Radicalul a fost dela capul loculuĭ dān=vechiŭ pers dānu rîŭ. Gotogepidul a prefăcut pe dān în dūn, ca în gotul Rumōneis > Romāni. Slaviĭ aŭ împrumutat pe al lor Dunavŭ dela Goţĭ. Ungariĭ aŭ luat pe al lor Duna dela Slavĭ." — —Drăganu, Din vechea noastră toponimie, Cluj, 1920, crede că numirile topice romîneştĭ Tî́mpa, Chícera, Abrúd, Bî́rsa ar fi autohtone, şi anume Tîmpa, Abrud, Bîrsa ar fi thrace, ĭar Chicera ar fi illyr. In realitate Tîmpa e probabil adĭectivul *tîmp* > vechiŭ bulgar *tǫpŭ*, ĭar Chicera, Abrud şi Bîrsa sînt de origine obscură şi maĭ clare decît sînt Drăganu n-a reuşit să le facă. Din studĭul luĭ Drăganu însă aflam ceva într-adevăr important. Un învăţat ungur anume, Melich, spune, cică, într-un articul publicat în Magyar Nyelv, XI, anul 1915, urmatoarele: „Acum, cînd cunosc maĭ bine dezvoltarea fonetică a numeluĭ rîuluĭ *Barcza*, am convingerea că vechĭul unguresc *Bursza* nu poate să fie împrumutat din femininul adĭectivuluĭ bul-

gar *brăza «iute», ba peste tot nu poate fi de origine slavă. Bănuesc că *Olt*, *Sztrigy*, *Szamos*, *Ompoly*, *Barcza*, *Temes*, *Maros*, *Körös*, *Zsil* sînt din limba din care e și numele rîuluĭ *Abrud* și al orașuluĭ *Abrudbánya*. Iar acesta, după părerea mea, în limba ungurească e de origine dacică și din ungurește a străbătut în romînește. Numele de rîurĭ amintite maĭ sus toate sînt rămășițĭ dacice în ungurește, și toate până la unul aŭ ajuns din ungurește în romînește și în săseasca ardeleană. Astăzĭ n-am atîtea cunoștințĭ de limba dacică, încît să-mĭ pot dovedi definitiv această presupunere, dar observ și acum că această presupunere e rezultatul studiilor mele maĭ îndelungate și amănunțite. Deocamdată cetitorul să se îndestulească cu aceĭa că vechĭul unguresc *Bursza* < *Borsza*, etc., din care a rezultat actualul *Barcza*, în ungurește a venit din limba dacică, și în romînește și săsește a străbătut din ungurește". Va să zică aŭ trăit Daciĭ singurĭ în Transilvania până în secolul X și apoĭ s-aŭ maghĭarizat? Cu alte vorbe statul dac, dupăce a fost răsturnat provizor de Romanĭ pentru o bucată de vreme și a fost înlocuit cu o provincie romană, și dupăce Huniĭ s-aŭ stabilit în el ca la eĭ acasă ĭarăș o bucată de vreme, și dupăce Gepiziĭ aŭ facut cu el ce aŭ vrut ĭarăș o bucată de vreme, și dupăce Slaviĭ aŭ umplut tot locul prin prejurul luĭ și nu l-aŭ maĭ părăsit cel puțin depe vremea Gepizilor până astăzĭ (Și trebue să fi trecut Slaviĭ macar ca un puhoĭŭ și prin Transilvania, pentrucă avem mărturiĭ sigure că aŭ fost Slavĭ pe acolo pe vremea Goților), a rămas ĭar în picĭoare, plin numaĭ de Dacĭ, fără un picĭor de străin într-însul, și a așteptat pe Ungurĭ să vie (cel maĭ degrabă în secolul al zecelea), ca să se maghĭarizeze și să-șĭ găsească în sfîrșit capătul viețiĭ! Vom fi noĭ Romîniĭ, cum vom fi, dar Unguriĭ ne întrec. In ce privește numaĭ limba dacă, despre care Melich spune că n-o cunoaște încă bine, ar fi de dorit ca s-o învețe (cum va ști) încalea temeĭnic și să-ĭ facă și gramatica. Ar aduce un mare servicĭu științiĭ!

Pannonia Inferior: Rîul Saos, Savos (Σάος, Σαῦος) Strabon IV, 6, $_{10}$, VII, 5, $_2$, Saos, Savos (Σάος, Σάουος) Ptolemaeos II, 16, $_1$, $_2$, 17$_1$, III, 9, $_1$, Savus Plinius N. H. III, 28=astăzĭ Sava.—Rîul Dravos (Δράβος) Strabon VII, 5, $_2$, Dravus Plinius N. H. III, 28=astăzĭ Drava.

§ 101. Cum se poate explica persistenţa maĭ mare a numelor topice în unele regiunĭ decît în altele? Prin rezistenţa maĭ mare a elementuluĭ băştinaş faţă cu năvălitoriĭ barbarĭ? Nu, pentrucă elementul băştinaş s-a deznaţionalizat complect tocmaĭ acolo unde s-aŭ păstrat cele maĭ multe numirĭ topice, în Dalmatia. Prin furiea maĭ mare orĭ maĭ mică a năvălirilor? Prin intensitatea maĭ mare orĭ maĭ mică a acţiuniĭ barbarilor? Este adevărat că maĭ dese şi maĭ repetate atacurĭ aŭ avut loc în acele provinciĭ de unde s-aŭ păstrat maĭ puţine numirĭ topice, dar de o violenţă maĭ mare a năvălitorilor nu se poate vorbi, deoarece tocmaĭ în provinciile acelea forţa de rezistenţă a împărăţieĭ, bazată în mare parte pe populaţiea autohtonă şi pe mercenariĭ recrutaţĭ dintre barbariĭ însiş, a fost relativ mare, pecînd, din contra, în Dalmatia împărăţiea chĭar dela începutul năvăliriĭ barbare a cedat complect şi a lăsat provinciea cu totul pradă năvălitorilor. Lucrul nu se poate explica decît doar prin faptul că în Dalmatia populaţiea băştinaşă a fost prinsă la mijloc, între barbariĭ care năvălĭaŭ dinspre nord şi dinspre răsărit, şi între mare, aşa că nu s-a putut disloca, ci a trebuit să rămîe pe loc într-un contact neîntrerupt cu năvălitoriĭ, pecînd în celelalte provinciĭ, unde era locul deschis, orĭ spre sud, cînd începuse întîiŭ barbariĭ să invadeze şi maĭ era nădejde de scăpare pe teritorĭul împărătesc din a dreapta Dunăriĭ, orĭ spre nord, atuncĭ cînd năvălitoriĭ împluse peninsula balcanică şi lăsase goale terenurile din a stînga fluvĭuluĭ, populaţiea băştinaşă se disloca şi lăsa în părăsire vechile lor teritoriĭ, unde, chĭar dacă se întîmpla să se maĭ întoarcă după aceĭa, găsĭaŭ locurile botezate cu alte nume decît cele antice. In orĭce caz, singurul fapt cert care se poate conchide din persistenţa relativă a numirilor topice vechĭ este acela că, cu cît persistenţa e maĭ mare, cu atît şi contactul între năvălitorĭ şi populaţiea autohtonă a durat maĭ multă vreme. Din acest punct de videre gradaţiea între provinciile romanizate din răsăritul Europeĭ este următoarea: 1) Dalmatia, 2) Moesia Inferior, 3) Dacia, 4) Moesia Superior sudică (Dardania), 5) Moesia Superior nordică, 6) Pannonia Inferior, unde acel contact se poate considera ca nul.

§ 102. Şi dacă s-aŭ păstrat nume de localităţĭ, nu cumva se vor fi păstrat şi nume personale? In ce priveşte

Dalmatia, C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I 66 sqq. II 20 sqq. III 3 sqq. a arătat că o mulţime din numele personale romane, care se găsesc în inscripţiile din Dalmatia, şi anume maĭ mult cognomina, maĭ puţin nomina, s-aŭ păstrat ca nume, unele de botez, altele de familie, până tîrziŭ, cîteva până astăzĭ. Şi nu se datoresc doar calendaruluĭ creştin, faptuluĭ că s-ar fi botezat oameniĭ cu nume de sfinţĭ (după cum de altfel a existat obiceĭul totdeauna la popoarele creştine), pentrucă pe de o parte e prea mare concordanţa între aceste nume tîrziĭ, de botez şi de familie, şi între numele antice (Cum s-ar fi putut nimeri ca să aleagă oameniĭ la botez tot nume de cele care fusese întrebuinţate în partea loculuĭ înainte de creştinism?), ĭar pe de alta nu pentru toate aceste nume se găsesc sfinţĭ omonimĭ (De altfel chestiunea aceasta a sfinţilor n-am cercetat-o cu amănunţime şi nicĭ C. Jireček nu dă indicaţiĭ precize). Din numeroasa listă a luĭ C. Jireček daŭ cîteva exemple, indicînd data extremă până la care se găsesc întrebuinţate numele. Nume de botez: Agape XV secol. — Barbatus XIII secol.—Barbius XIV secol. —Bellicius XIV secol.—Caelius XVI secol.—Candidus XIV secol.—Carinus XV secol.—Carosus XIV secol.—Clemens XIV secol.—Decius XIII secol.—Donatus XV secol.—Firminus XIV secol.—Fortunatus XIII secol.—Fuscus XIV secol.—Gaudentius XIV secol.— *Gavillicellus > Gavillius XV secol.—*Gavillicinus > Gavillius până astăzĭ.—Geminianus XV secol. — Lampridius XV secol.—Lucanus XV secol.—Lucianus XIV secol. — Primus XV secol.—Proculus XVIII secol.—Rufinus XV secol.— Sabinus XV secol.—Sergius XIV secol.—Silvester XIV secol. —Ursacius XIX secol.— Valentinus XVI secol. —Veteranus XIV secol.—Vitalis XIV secol.— —Nume de familie: Augustus XIII secol.—Bellicius XIII secol.—Calendius XIII secol. —Candidus XIV secol.—Carinus XIII secol. — Carosus XV secol.—Donatus XVI secol. — Felix XIV secol. — Firminus XIV secol.—Fuscus XIV secol.—*Gaudius XV secol.—Geminianus XV secol.—Lampridius XIV secol.—Lucanus XIV secol.—Lucius XVII secol.—*Marculinus XIV secol. —Marinus XIV secol.—Martius XV secol.—Maximus XV secol. —Maurus XIX secol. — Natalis XVI secol. — Primus XVII secol.—Primatus orĭ Promotus XV secol. — Proculus XVIII secol. —Sabinus XVIII secol.— Sergius XV secol.— Silvester

XV secol.— Ursacius XIII secol.— Ursus XIV secol.— Valentinus XIV secol.— Veteranus XVI secol.—Victor XV secol.—Vitalis XIV secol. — O menţiune specială trebue pentru numele de familie provenite din nume de popoare: Francus XV secol. — Gallus XV secol.

§ 103. Şi alăturĭ cu numele romane s-aŭ păstrat în Dalmatia şi nume illyre până tîrziŭ, în parte până astăzĭ. C. Jireček ibidem. Nume de botez: Dause, Dausa, Dauseta, Dausola, Deusa XV secol, nume de fimee. C. Jireček compară Deusa f. C. I. L. III 5425 Noricum, 5303 Noricum, Deuso f. C. I. L. III 5057 Noricum, 5426 Noricum, 10883 Pannonia Superior, Deusus b. C. I. L. III 5370 Noricum.—Denna XII secol, nume de fimee. C. Jireček compară Dennaus b. C. I. L. III 13278, pentru care admite lectura maĭ veche Dennaia f.—Grampiza XII secol, nnme de fimee. C. Jireček compară Granp... b. C. I. L. III 13295 Veglia (Curictae).—Gramponus XIV secol, nume de bărbat. Vezĭ Grampiza.—Sabatius, Sabacius, Sabazo, Sabaciolus, Sabbazolus XV secol. C. Jireček compară zeul Σαβάζιος şi cognomen Sabbatia.—Zalla, veacul de mijloc, nehotărît dacă nume de botez orĭ de familie. C. Jireček compară Σάλλας în inscripţiĭ greceştĭ din Issa şi Corcyra Nigra.— — Nume de familie: Grampa XV secol. Compară Grampiza.— Sabacii XV secol. Vezĭ maĭ sus la numele de botez Sabatius, Sabacius. —Zamagna, Zamanno, Çamano, Çamagno, Çammagno, Zamagnio, Giamagno, Žamanović. Există şi astăzĭ. C. Jireček compară Samanna C. I. L. III 2610 Salonae.

§ 104. In limba romînească s-aŭ păstrat cîteva nume personale romane, şi anume cognomina: Barbatus (Mica Barbatus, Documente Hurmuzaki I_1 pag. 143, anul 1236). —Candidus (Toma Cînde, Hasdeu Arhiva istorică I_1 pag. 115, anul 1466; Toma Cînde, Hasdeu Arhiva istorică $I, _2$, pag. 7, anul 1460; Ioan Cîndea, Bologa Monografiea şcoaleĭ civile de fete din Sibiĭŭ, Sibiĭŭ 1911, pag. 60; Sofia Cîndea, Bologa opul citat pag. 75. Cîndenĭ, sat în judeţul Romanaţĭ, Frunzescu Dicţionar topografic; Cîndeştĭ, sate în judeţele Neamţ, Rîmnicul sărat, Muscel, Dorohoiŭ, Buzăŭ, Dîmboviţa, Frunzescu opul citat. Pentru forma Cînde compară aceiaş formă Cande pe care o are Candidus în Dalmatia, C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens II, 29, III, 13. Este un deminutiv format prin scurtarea

numeluĭ întreg, după o procedare foarte obişnuită în toate limbile indogermane şi maĭ vechĭ şi maĭ noŭă. -*e* este acel -*e* cunoscut din numele personale şi poreclele romîneştĭ ca Petre, Prale, Corne, Negre, Corbe, Gîrbe, Tîmpe, etc. [Exemple altele vezĭ la G. Pascu Sufixele romîneştĭ], care se întîlneşte foarte des şi pe teritoriŭl dalmat [C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 71] şi e probabil de origine slavă. Vezĭ Miklosich Vergl. Grammatik II pag. 190). — Lucius ? (*Luţ în Luţănĭ, sat în judeţul Iaşĭ Frunzescu Dicţionar topografic).— Marinus (Mărin, întrebuinţat şi până astăzĭ ca nume de botez şi de familie ; Mărineştĭ, sate în judeţele Vîlcea şi Dolj Frunzescu Dicţionar topografic).— Martius ? (*Marţ în Mărţeştĭ, sat în judeţul Argeş Frunzescu Dicţionar topografic).— La care se adaug nume de popoare: Dacus ? (*Dacul, articulat, în Dăculeştĭ, schit în judeţul Dîmboviţa Frunzescu Dicţionar topografic).— Francus (Frîncul, Hasdeu Cuvinte din bătrînĭ I pag. 161, anul 1608 ; Frînceştĭ sate în judeţele Vîlcea, Gorj, moşie în judeţul Iaşĭ Frunzescu Dicţionar topografic. Intrebuinţat ca nume de familie şi astăzĭ).— Gallus ? (*Gal în Găleştĭ, sate în judeţele Tecuciŭ şi Argeş Frunzescu Dicţionar topografic).

§ 105. Alăturĭ cu numele romane s-aŭ păstrat şi cîteva thrace şi illyropannone, în parte până astăzĭ. Dasius (George Daşul, Bologa Monografiea şcoaleĭ civile de fete din Sibiiŭ pag. 76 ; Daşova, comună în judeţul Romanaţĭ Frunzescu Dicţionar topografic).— Plator (*Plăture orĭ *Plătore în Plătăreştĭ, sat în judeţul Ilfov, Frunzescu Dicţionar topografic. Pentru *u* neaccentuat < *ă,î* compară flacără > *flacula, vechiŭ romîn vâltur > vulturius, rîndunea > *hirundinella, plămîn > pulmone, vîltoare > vult-, frîmseaţe Coresi ps. 15, fine, facsimile pag. 43 > frumuseţe. Pentru *o* neaccentuat < *ă,î* compară că > quod [dacă nu maĭ degrabă qua =quia Rydberg Zur Geschichte des fr. ə II 357 sqq.], lăcustă > locusta, năsălie > vechiŭ bulgar nosilo, lăcuesc > locus, rătund > rotundus, după > de + post, fără > foras, prăvălesc > vechiŭ bulgar provaliti, cumpănă > vechiŭ bulgar cǫpona, săldat > soldat, fîntînă > fontana, lîngă > longum, către > contra. Vezĭ şi § 240 N° 64, § 241 N° 68).— Zīpas (Jipa, Hasdeu Cuvinte din bătrînĭ I, 174, anul 1609; Jipeştĭ, locuinţă izolată în judeţul Brăila Frunzescu Dicţionar topografic. Există şi astăzĭ ca nume de familie: Con-

stantin Jipa, Gheorghe Jipa, Monitorul oficial Decembre 1907 pag. 7227 și 7228. În caz cînd Zīpas nu se va fi pronunțat deja în limba thracă cu *ž*, *ž* din romînescul Jipa se explică prin alunecarea sunetuluĭ romînească, pentrucă în romînește chĭar z din africata dz, cu atît maĭ mult z simplu se prefac în *ž* înainte de un i fix, orĭ în tot cazul aŭ această propensie. Vezĭ § 250 N° 168 ª.—Muca în Mucabithyris, Mucacenthos, Mucalis, Mucapor, Mucaporis, Mucaporus, Mucapuis, Mucaris, Mucasenis, Mucasenus, Mucasius, Mucatra, Mucatralis, Mucatrus, Mucazalis, Mucazenis. Cuvintele compuse cu Muca formează, alăturĭ cu Bithus (Bitus), și maĭ mult încă decît Bithus, cele maĭ numeroase nume personale thrace. In special întrebuințat mult era numele Mucatralis. Muca putea fi forma scurtată, deminutivă, a tuturor numelor personale compuse cu dînsul, în special trebue să fi fost forma scurtată, deminutivă, a luĭ Mucatralis. Eŭ cred că din Mŭ'ca îșĭ trage originea numele de familie actual Moacă (Bologa, Monografiea școaleĭ civile de fete din Sibiĭŭ, pag. 56: „Ilie Moacă". Eŭ însumĭ am cunoscut un Romîn dela Comarnic, pe care-l chema Traĭan Moacă). Cu totul de altă origine este cuvîntul moacă, fimee proastă, care trebue să fi avut și un masculin alăturea, *moc, astăzĭ neîntrebuințat, din care s-a derivat prin -án mocan, care în glosarul slavoromîn tipărit de Hasdeu în Cuvinte din bătrînĭ I, 267 sqq. traduce cuvintele vechĭ bulgăreștĭ selnic (țăran) și nevěglas (ignorant, incult), și care astăzĭ însemnează după Bărceanu un om incult și un cĭoban transilvănean, > mŭcus, μυκός, o glosă (probabil de origine thracă) a luĭ Hesychios, interpretată cu ἄφωνος, fără glas, mut (de altfel din aceĭaș rădăcină onomatopeică mu- ca și latinul mutus).—Un foarte întrebuințat nume personal illyro-pannon, maĭ ales în Dacia, în coloniea Pirustilor dela Alburnus Maior, era Verzo. Să nu fie cumva de această origine numele de familie actual din Transilvaniea Verzea? („Alexe Verzea" Bologa, Monografiea școaleĭ civile de fete din Sibiĭŭ pag. 54). Cuvîntul avea tema -on: gen. Verzonis, dat. Verzoni, abl. Verzone, dar n-ar fi nimic extraordinar să se fi păstrat casus rectus, deoarece chĭar nume comune cîteva romîneștĭ îșĭ aŭ originea în nominative latine (jude, oaspe, sînge, șerpe, drac, om, împărat). Apoĭ alăturĭ exista poate și o temă -o de a doŭa declinare, compară Versos (=Verzo) dela Appianos 25. Pentru -e vezĭ § 104.

§ 106. Ştirĭ asupra limbiĭ depe teritorĭul romanizat al peninsuleĭ balcanice căpătăm pentru mijlocul secoluluĭ VI din numele romane de localităţĭ înşirate în cartea de aedificiis a luĭ Procopios. Aceste nume, pe care le-am însemnat maĭ sus, §§ 92, 93 în ordinea în care se găsesc înregistrate în opera sciitoruluĭ grec, sînt în ordine alfabetică următoarele (înpreună cu cele din provinciile grecizate Epirul noŭ, Epirul vechĭŭ, Macedonia, Thracia):

Adrianion > Hadrianus. Macedonia.
Almos ? > almus ? Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
Altina ? > *altinus ? Scythia Minor.
Amantia ? > Amantius ? Epirul noŭ.
Antoninon > Antoninus. Haeminontus.
Apis > apis. Epirul noŭ.
Aques > aquae. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Ardia ? > ardea ? Regiunea Lovča.
Argentares > argentarii. Regiunea Aquae.
Aria > area. Dardania.
Arina > arena. Moesia Inferior.
Asilva > ad silvam. Moesia Inferior.
Augustas > augustae. Thracia.
Auguste > augusta. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
Auriliana > Aurelianus. Regiunea Aquae.
Barbaries > barbaries. Regiunea est Serdica.
Basternas > Bastarnae. Moesia Inferior.
Bononia > bonus. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Burgonovore > burgus novus. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Burgualtu > burgus altus. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Calventia > Calventius. Regiunea Naissus.
Candida > candida. Macedonia.
Candidiana > candidus. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
Capomalva > caput + malva ? Dardania.
Capudboes > caput bovis. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Carmina ? > carmen ? Epirul vechĭŭ.
Cassia ? > Cassius ? Regiunea Naissus.
Castellion > castellum. Regiunea Naissus.
Castellion > castellum. Dardania.
Castellobretara > castellum Britorum ? Dardania.
Castellon > castellum. Epirul vechĭŭ.
Castellonovo > castellum novum. Moesia Inferior orĭ Scythia Minor.

Castellonovo > castellum novum. Regiunea Aquae.
Castelona > castellum. Dardania.
Castina? > Castinus? Epirul vechĭŭ.
Castramartis > castra Martis. Moesia Inferior.
Castrazarva > castra + ... Thracia.
Cavotumba? > cava tumba? Haemimontus.
Celliriana > celer. Dardania.
Cesiana > Caesius. Dardania.
Clementiana > Clementianus. Epirul noŭ.
Constantiana > Constantius. Scythia Minor.
Crispas > crispus. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Cumarciana? > Comargus? Macedonia.
Cunae > cunae. Regiunea Lovča.
Dalmatas > Dalmatae. Regiunea Remesiana.
Ducepraton > ducis pratum. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Duliares > doliarii. Regiunea Naissus.
Eraria > aeraria. Regiunea Naissus.
Erculente > Hercules? Moesia Inferior.
Esimontu > ... + mons. Haemimontus.
Exentaprista > sexaginta pristae. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
Fasciae > fasciae. Macedonia.
Florentiana > florens. Regiunea Aquae.
Fossaton > fossatum. Moesia Inferior.
Frerraria > ferraria. Regiunea Remesiana.
Gemellomuntes > gemelli montes. Moesia Inferior.
Gemenos > geminus. Epirul noŭ.
Germania? > germanus? Regiunea Germania.
Gesilafossaton > ... fossatum. Haemimontus.
Getistraus? > Getae strava? Haemimontus.
Gombes? > cŭmbae? Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Graecos > Graecus. Regiunea Remesiana.
Grandeton? > *granatetum? Regiunea Naissus.
Gratiana > Gratianus. Moesia Inferior orĭ Scythia Minor.
Halicaniburgu > ... + burgus. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Hercula? > Hercules? Regiunea Naissus.
Iuliovalle > Iulius+vallis. Regiunea Aquae.
Iustiniana prima > Iustinianus. Dardania.
Iustiniana secunda > Iustinianus. Dardania.
Labellos > labellus. Epirul noŭ.
Laccoburgo > lacus + burgus. Moesia Superior, lîngă Dunăre.

Lapidarias > lapidariae. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
Literata > litterata. Moesia superior, lîngă Dunăre.
Longiana > longus. Regiunea Remesiana.
Longiana > longus. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Lucernariaburgu > lucernaria+burgus. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
Lupofantana > lupus+fontana. Regiunea Remesiana.
Lutsolo > *luciolus. Regiunea Remesiana.
Marcellina > Marcellus. Dardania.
Marcerota ? > Marci rota ? Moesia Inferior.
Marcerota ? > Marci rota ? Haemimontus.
Marciana > Marcianus. Epirul vechiŭ.
Marcianon > Marcianus. Haemimontus.
Marcipetra > Marci petra. Regiunea Serdica.
Mareburgos > mare + burgus. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Mariana > Marius. Dardania.
Marmarata > marmorata? Epirul vechiŭ.
Martios ? > martius ? Epirul vechiŭ.
Martis > Martis. Epirul noŭ.
Maurovalle > μαῦρος+vallis. Scythia Minor.
Maxentiu > Maxentius. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
Medeca > medicus. Regiunea Lovča.
Mediana > mediana. Regiunea Naissus.
Meridio > meridies. Regiunea Aquae.
Meriopontede > meridies+pons ? Regiunea Aquae.
Metalla > metalla. Moesia Inferior.
Miletes ? > milites ? Dardania.
Monteregine > mons Regini. Scythia Minor.
Murciara ? > Murci ara ? Epirul vechiŭ.
Mutsianicastellon > Muciani castellum. Regiunea Naissus.
Nogeto ? > nucetum? Regiunea Naissus.
Nono ? > nonus ? Scythia Minor.
Novae > novae. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Novas > novae. Scythia Minor.
Noveviustiniana > Nova Iustiniana. Moesia Inferior orĭ Scythia Minor.
Novos > novus. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Octavon > octavum. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Palatiolon > *palatiolum. Moesia Inferior, lînga Dunăre.
Palmatis > palmatus. Moesia Inferior.
Paretion ? > paries ? Epirul noŭ.

Paulimandra > Pauli mandra. Moesia Inferior orĭ Scythia Minor.
Petroniana > Petronius. Epirul vechĭŭ.
Piscinae > piscinae. Epirul noŭ.
Placidiana > Placidius. Macedonia.
Poliscastellon > ...+castellum. Moesia Inferior.
Pontes > pontes. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Ponteserion > pons serius. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Potamucastellon > ποταμοῦ castellum. Thracia.
Presidio > praesidium. Moesia Inferior orĭ Scythia Minor.
Primiana > primus. Regiunea Remesiana.
Priniana ? > prinus ? Macedonia.
Probinu > Probinus. Haemimontus (de doŭă orĭ).
Pulchra Theodora > pulchra ... Moesia Inferior orĭ Scythia Minor.
Putedis > putidus. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
Quartiana > Quartianus. Regiunea Aquae.
Quintodemu > quintus decimus. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
Quinton > quintus. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
Quintu > quintus. Dardania.
Ratiaria ? > ratiarius ? Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Riginocastellon > Reginus+castellum. Regiunea Germania.
Romaniana > Romanus. Regiunea Serdica.
Romuliana > Romula. Regiunea Aquae.
Rubusta ? > robusta ? Scythia Minor.
Salebries ? > salebra ? Regiunea est Serdica.
Saltupurgos > saltus+burgus. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
Sarmates > Sarmatae. Regiunea Naissus.
Sarmathon > Sarmatae. Haemimontus.
Sceptecasas > septem casae. Regiunea Aquae.
Sculcoburgo > sculca+burgus. Regiunea Aquae.
Scumbro ? > scomber ? Regiunea Remesiana.
Securisca ? > securis ? Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
Siclae ? > siculae ? Macedonia.
Spelunca > spelunca. Regiunea Remesiana.
Stiliburgu > ... + burgus. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Stramentias > stramentum. Regiunea est Serdica.
Struas > strues. Regiunea Serdica.
Susiana > Sosius. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Tillito ? > *tilietum ? Moesia Inferior orĭ Scythia Minor.
Titiana > Titianus. Epirul noŭ.

Tramacarisca orĭ Trasmarisca > trans *mariscam. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
Tredetitilius > tredecim tiliae. Regiunea Aquae.
Tsertsenutsas > circinus + -uceus. Regiunea Remesiana.
Tsitaetus ? > civitas vetus ? Haemimontus.
Tugurias > tugurium. Regiunea est Serdica.
Tulcoburgo > ... + burgus. Regiunea Remesiana.
Turicla > turricula. Regiunea Lovča.
Turribus > turribus. Regiunea Aquae.
Ulivula > oliva. Epirul noŭ.
Ulmiton > *ulmetum. Scythia Minor.
Ulpiana > Ulpius. Dardania.
Uncu > uncus. Haemimontus.
Valentiniana > Valentinianus. Moesia Inferior orĭ Scythia Minor.
Valeriana > Valerius. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
Valvae > valvae. Regiunea Lovča.
Variana > Varus orĭ Varius. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
Veriniana > Verinus. Dardania.
Via ? > via ? Haemimontus.
Vicanovo > vicus novus. Regiunea Aquae.
Victoriana > victoria. Dardania.
Victorias > victoria. Dardania.
Viculea > viculus. Regiunea Naissus.
Vindimiola > vindemiola. Regiunea Aquae.
Vineos ? > vinea ? Regiunea Lovča.
Virginatso ? > *virgina + -aceus ? Moesia Inferior orĭ Scythia Minor.
Zanes > Diana. Regiunea Aquae, lîngă Dunăre.
Zetnucortu > ... + cort. Moesia Inferior.

§ 107. Concluziile pe care le-ar putea trage cineva asupra limbiĭ latine populare dela mijlocul secoluluĭ VI din numele de localitățĭ ale luĭ Procopios nu pot fi decît aproximative pentru motivul că Procopios era Grec (Maĭ drept vorbind el era un Semit grecizat), ĭar Greciĭ aŭ excelat în stîlcirea numelor propriĭ, fie de persoane fie de localitățĭ. In tot cazul nu se pot trage concluziĭ negative, căcĭ aceĭaş preocupare pentru limba latină scrisă, care ĭese la iveală în inscripțiĭ, a stăpînit şi în lista—se poate zice oficială—pe care acest istoric o dă de cetățile orĭ restaurate orĭ din noŭ zidite de împăratul Iustinianus. Preocuparea de limba

latină scrisă era cu atît maĭ mare la Procopios, cu cît pede o parte el cunoştea limba latină *), şi anume, din punct de videre lexical, limba comună latină depe vremea luĭ, ĭar pe de altă parte multe din cuvintele latineştĭ care se ascundeaŭ în numele de localitățĭ eraŭ împămîntenite în limba greacă orĭ ca nume comune orĭ ca nume propriĭ şi-şĭ păstrase acolo pronunțarea din limba scrisă (ἀργενταρία, ἀργεντάριον, βοῦργον, τοῦμπες, δούξ, λογγίνος, μάρτιος, παλάτιον, πραίσιδος, κουαρτοπάρθοι, σκοῦλκα, τούρη, αὔγουστος, αὐγοῦστα, pentru care vezĭ Ducange glossarium: nu toate sînt mărturisite depe timpul luĭ Procopios, dar le putem presupune ca introduse încă depe atuncĭ pe toate. — Celer, Clementinus, Constantianus, Florentius, Iulianus, Iustinianus, Marcellus, Marcianus sînt nume personale obişnuite în împărățiea romană pe vremea luĭ Procopios, după cum se vede din însăş opera acestuĭ scriitor). Pelîngă acestea se maĭ adauge considerațiea, pe care am maĭ facut-o

*) Compară următoarele locurĭ: „Romaniĭ numesc suta κέντον." De bello persico I, 22.— „Romaniĭ numesc în limba latinească această slujbă ῥαιφερενδάριον." De bello persico II, 23.—„Romaniĭ numesc pe latineşte ἀγέστα un zid din copacĭ, pămînt, pietre, făcut în grabă în preajma zidululĭ uneĭ cetățĭ, pe care vor s-o cucerească". De bello persico II, 26.— „Şepte se zice pe latineşte σέπτον." De bello vandalico I, 1.— „Romaniĭ numesc această slujbă în limba lor δομέστικον." De bello vandalico I, 4.— „Romaniĭ numesc această slujbă πραίτωρα." De bello vandalico I, 10.— „Un loc pe care Romaniĭ îl numesc în limba lor κεφαλὴν βράχους, pentru că-ĭ zic Καπούτβαδα." De bello vandalico I, 15.— „Slujba aceasta Romaniĭ o numesc ὀπτίωνα." De bello vandalico I, 17.— „Romaniĭ numesc steagul βάνδον." De bello vandalico II, 2.— „Luna cea din urmă a anuluĭ pe care Romaniĭ o numesc Δεκέμβριον." De bello vandalico II, 3.— „Theodoros era şeful τῶν ἐξκουβιτώρων, căcĭ aşa numesc Romaniĭ pe pazitorĭ." De bello vandalico II, 12.— „Latiniĭ numesc în limba lor acest munte muntele ἀσπίδος." De bello vandalico II, 13.— „Gezon era ὀπτίων al trupeĭ, căcĭ aşa numesc Romaniĭ pe cel care plăteşte solda." De bello vandalico II, 20.— „Haĭna pe care Romaniĭ o numesc în limba latinească κασοῦλαν." De bello vandalico II, 26.— „Italieniĭ numesc domeniul împărătesc πατριμώνιον." De bello gotthico I, 4.— „lumea pe latineşte se zice μοῦνδος." De bello gotthico I, 7.— „βέντος pe latineşte înseamnă vînt." De bello gotthico I, 15.— „βιβάριον numesc Romaniĭ locul unde țin animalele sălbatice." De bello gotthico I, 23.— „Ianos acesta era cel dintîĭŭ dintre zeiĭ lor vechĭ, pe care Romani îĭ numesc în limba lor πένητας." De bello gotthico I, 25.— „τρία φᾶτα, aşa numesc Romaniĭ ursitele." De bello gotthico I, 25.— „A hotărît să ocupe πόρτον, cum îĭ zic Romaniĭ." De bello gotthico I, 26.

deja la § 82, N° 10 cu ocaziea ortografieĭ cuvintelor Blazziza, Milizza, că, chĭar dacă pronunţarea se schimbase, procedarea cea maĭ firească era de a continua vechea ortografie. Pentru aceĭa din aques, quartiana, quintodemu, quinton, quintu nu se poate conchide că în qu se păstrase încă u consonant; din ardia, mediana, meridio, placidiana, presidio nu se poate conchide că nu se africatizase d orĭ că chĭar se păstrase i sonant; din argentares, gemellomuntes, gemenos, germania, getistraus, longiana, monteregine, nogeto, reginocastellon nu se poate conchide că nu se africatizase g; din asĭlva, crĭspas, trasmarĭsca nu se poate conchide că ĭ′ nu se prefăcuse în ẹ; din augŭstas, augŭste, bŭrgonovore, bŭrgualtu, cavotŭmba, halicanibŭrgu, laccobŭrgo, lucernariabŭrgu, lŭpofantana, marebŭrgos, scŭlcobŭrgo, stilibŭrgu, strŭes, tugŭrias, tulcobŭrgo, tŭrribus, ŭncu nu se poate conchide că u′ nu se prefăcuse în ọ; din calventia, clementiana, constantiana, florentiana, gratiana, martios, palatiolon, ratiaria, stramentias, titiana nu se poate conchide că nu se africatizase t orĭ că chĭar se păstrase i sonant; din celliriana, cesiana, cumarciana, ducepraton, marcellina, marcerota, marciana, marcipetra, murciara nu se poate conchide că nu se africatizase c orĭ că chĭar se păstrase i sonant; din iuliovalle, iustiniana nu se poate conchide că i consonant inițial nu se africatizase.

§ 108. Numaĭ concluziĭ pozitive se pot trage vreo cîteva: gombes (în caz cînd într-adevăr ar fi > cŭmbae) arată pe ŭ′ < ọ, fapt latin popular cunoscut.—gemellomuntes şi scumbro (în caz cînd într-adevăr ar fi > scomber) arată pe ŏ′ urmat de nazală prefăcut în ú, fapt cunoscut şi pe terenul limbiĭ latine populare (dialect) şi pe acel al limbilor romanice, fapt cunoscut în special pe terenul limbiĭ romîneştĭ, unde orĭcare ó accentuat latinesc, lung orĭ scurt, urmat de m + consonantă (afară de grupul mn) orĭ de n se preface în ú (La schimbare participă şi ón > vechĭŭ bulgar ѫ). Să fie muntes din gemellomuntes şi scumbro reflexele antice ale fenomenuluĭ actual romînesc? Pe munte îl maĭ găsim atestat pentru anul 587 în Theophylaktos Simokattes, care a scris în prima jumătate a secoluluĭ VII după izvoare contemporane (vezĭ maĭ sus § 95). Cum se explică însă gombes, în caz cînd şi el şi gemellomuntes şi scumbro vor fi reprezentînd într-adevăr reala pronunţare

depe vremea luĭ Procopios? Explicarea vezĭ-o la § 268, N° 8.—duliares şi rubusta (în caz cînd într-adevăr acest cuvînt va fi > robusta, ceĭa ce e foarte îndoelnic) arată acea schimbare din unul în altul a luĭ o şi u neaccentuaţĭ, protonicĭ orĭ posttonicĭ, cunoscută în limba latină populară, dar în special arată propensiea limbiĭ romîneştĭ de a schimba pe o neaccentuat în u.—turicla arată căderea luĭ u neaccentuat din penultima posttonică cunoscută în limba latină populară.—burgualtu arată poate deja fixaţĭ ca u pe -o, -u finalĭ, după cum s-aŭ fixat într-adevăr ca -u în limba romînă şi în limba dalmată veche, pentru care vezĭ C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 86.—capudboes, getistraus (cînd va fi într-adevăr > Getae strava), tsitaetus (cînd va fi într-adevăr > civitas vetus) arată căderea luĭ v intervocalic cunoscută în limba latină populară. — lutsolo, mutsianicastellon, tsertsenutsas (din punct de videre al luĭ -utsas considerat), virginatso (în caz cînd va fi într-adevăr > *virgina + -aceus) arată africatizarea luĭ c+ĭ+vocală, cunoscută în limba latină populară.—tsertsenutsas (considerat din punct de videre al luĭ tsertsen-) şi tsitaetus (în caz cînd va fi într-adevăr > civitas vetus şi nu se va fi ascunzînd cumva în el numele thrac Tzita; dar e foarte probabil civitas vetus, vezĭ cele spuse la § 92 sub acest cuvînt) arată africatizarea luĭ c înainte de i sonant şi de e. Această africatizare decĭ era gata la mijlocul secoluluĭ al şeselea. Intîmpinarea luĭ Meyer-Lübke Einführung II ed. § 126, cum că Κελλεριανά (adecă Κελλιριανά) şi Μαρκελλινά din Procopios ar proba că c înainte de e nu se africatizase încă la mijlocul secoluluĭ VI, n-are putere, întrucît concluziĭ negative din datele luĭ Procopios nu se pot trage, după cum s-a arătat maĭ sus. Pentru bibliografiea şi istoricul chestiuniĭ africatizăriĭ luĭ c înainte de i sonant şi de e vezĭ Grandgent Introduzione § 261 şi Meyer-Lübke Einführung §§ 125-127. Compară şi cele spuse la nota dela § 85 cu ocaziea teorieĭ luĭ Gröber. — zanes arată africatizarea luĭ d+ĭ consonant, cunoscută în limba latină populară.— Să se ascundă în scdin sceptecasas sunetul š? N-ar fi imposibil, întrucît diftongarea luĭ ę́ în ĭé a putut fi gata (acolo unde a fost să existe, căcĭ sînt şi teritoriĭ romanice care nu prezintă această diftongare) la mijlocul secoluluĭ VI, ĭar prefacerea pe teritoriul romînesc a luĭ s+ĭ în š a putut să aĭbă loc deja depe a-

tuncĭ, deoarece această prefacere este atît de veche, încît niciŭn element străin nu participă la dînsa.—In mareburgos, sculcoburgo, trasmarisca, ulmiton apar cuvîntul romînesc mare şi cuvintele romanice sculta, marisca, ulmetum.

§ 109. Asupra limbiĭ latine din peninsula balcanică ni daŭ cunoştinţe maĭ multe inscripţiile. Timpul fenomenelor limbistice constatate pe această cale este cîteodată dat de inscripţiĭ în mod precis. Dar chĭar cînd inscripţiea nu este datată, faptul atestat de ea este datat aproximativ prin limita pănă la care se găsesc inscripţiĭ în provinciea respectivă, pentru care vezĭ maĭ sus §§ 86, 87. Numerele fără altă menţiune sînt ale inscripţiilor din C. I. L. III. C. înseamnă tablele cerate.

A. Sunete

é < *ĭ*: hecliseae (=ecclesiae) 9585 Salonae Dalmatia. — eclisie (= ecclesiae) 13124 Salonae Dalmatia p. Chr. 426 orĭ 430. — comidi (= comēdi) 14524 Kostolatz Moesia Superior. — Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect).

e′ < *í*: diae (= deae), dia (= dĕa) 10393 Alt-Ofen Pannonia Inferior. Să fie diftongarea luĭ ĕ′ în ĭé exprimată în mod defectuos? Aşa că *diae* = *dĭíe* şi *dia* = *dĭéa*? Va fi existat acest fenomen în limita timpuluĭ inscripţiilor din Pannonia Inferior, — finele secoluluĭ IV? Să se compare Niepos C. I. L. XV 1118[b] dela puţin înainte de p. Chr. 120 alăturĭ cu Nepotis C. I. L. XV 1118[a] din acelaş timp, Zeitschrift für roman. Phil. XXV, 735. Diftongarea luĭ *é′* (şi tot aşa acea a luĭ *ŏ′* în *ŭó*) este pusă printre cele maĭ tîrziĭ fenomene latineştĭ populare. Schuchardt Vokalismus I, 105 o pune (şi tot aşa pe acea a luĭ *o′* în *uó*) dela 500 orĭ 550 p. Chr. în jos. Cauza pentru care se pune acest fenomen aşa de tîrziŭ este apariţiea luĭ tîrzie în izvoarele latineştĭ populare, dar maĭ ales consideraţiea că *ĕ′*, pentru a se putea diftonga, a trebuit întîĭŭ să se lungească, ĭar această lungire a trebuit să aĭbă loc tîrziŭ, pentrucă face parte din *noŭa cantitate* a vocalelor accentuate. Această noŭă cantitate a vocalelor accentuate însă, care ar consista în aceĭa că vocalele accentuate s-au lungit în silabele deschise şi s-au scurtat în silabele închise, păstrîndu-şĭ însă

vechĭul timbru *), este îndoĭoasă din punct de videre al existenţiĭ şi nesigură din acel al cronologieĭ. Are toate aparenţele unuĭ prejudiţiu. Constatarea eĭ a fost întîĭaş dată făcută de Schuchardt Vokalismus II, 328. Argumentul acestuĭ învăţat este că vocalele scurte antice accentuate în silabă deschisă s-aŭ diftongat (bě'ne < bĭéne, bo'no < bŭóno), ĭar diftongarea n-ar fi putut avea loc, dacă vocala ar fi fost scurtă. Afirmarea luĭ Schuchardt a fost apoĭ în deobşte adoptată, ca o dogmă (De pildă Meyer-Lübke, Grammatik der roman. Sprachen I, § 636 sqq., Die lateinische Sprache in den roman. Ländern, § 16 în Gröbers Grundriss I ed.II pag. 467, Einführung II ed. § 96 ; Grandgent Introduzione § 176). Diftongarea însă, din punct de videre fiziologic considerată, poate să aĭbă loc şi într-o vocală scurtă, ĭar pe de altă parte limbile romînă şi spaniolă aŭ diftongat pe ĕ' şi ŏ' latineştĭ şi în silabele închise, nu numaĭ în silabele deschise ! In ce priveşte partea cronologică, Meyer-Lübke în Grammatik der roman. Sprachen I §§ 636, 637 consideră noŭa cantitate ca un fenomen care nu aparţine limbiĭ latine populare şi care s-a dezvoltat în fiecare limbă romanică a parte, în Die lateinische Sprache in den roman. Ländern § 16 în Gröbers Grudriss I, ed. II, pag. 467 o consi-

---

*) Seriea cantităţiĭ şi timbruluĭ vocalelor accentuate latineştĭ se admite că a fost următoarea : 1) Inainte de sec. II p. Chr. vīnum, scrīptus, fĭdes, ĭste (Vocalele se deosebĭaŭ numaĭ prin cantitate, nu şi prin timbru). 2) Dela II sec. p. Chr. pănă la o epocă nehotărîtă vị̄num, scrị̄ptus, fį̆des, į̆ste (Vocalele s-aŭ deosebit şi prin timbru, pentrucă cele lungĭ aŭ devenit închise şi cele scurte aŭ devenit deschise). 3) La o epocă nehotărîtă vịnum, scrịptus, fįdes, įste (Deosebirile de cantitate aŭ dispărut şi aŭ rămas numaĭ cele de timbru). 4) La o epocă ulterioară vị̄num, scrį̆ptus, fị̄des, į̆ste (Vocalele din silabele deschise s-aŭ lungit, cele din silabele închise s-aŭ scurtat. Aceasta este *noŭa cantitate*. S-a întîmplat atuncĭ faptul noŭ că, învremece pe timpul cantităţiĭ antice [Nos 1, 2] vocalele lungĭ eraŭ numaĭ închise şi vocalele scurte numaĭ deschise, pe timpul cantităţiĭ celeĭ noŭă vocalele lungĭ puteaŭ fi unele închise [vị̄num], altele deschise [fį̄des], şi tot aşa vocalele scurte puteaŭ fi unele închise [scrị̆ptus], altele deschise [į̆ste]). Meyer-Lübke Einführung II ed. § 93 sqq., Grandgent Introduzione § 173 sqq.

deră din contra ca un fenomen anterior lungiriĭ luĭ ĭ înainte de *gn*, atestată de Priscianus începutul secululuĭ VI, şi anterior chĭar prefaceriĭ luĭ ĭ' în ẹ́ şi a luĭ ŭ' în ọ́, ĭar în Einführung II ed. § 96 o consideră ca un fenomen latin popular care n-a avut loc înainte de al VI secol. Cîteodată calculul asupra cronologieĭ acestuĭ fenomen a produs o adevărată confuzie în mintea învăţaţilor. Gröber în Archiv für lat. Lexicographie und Grammatik I, 222 spune că lungirea vocalelor accentuate din silabele deschise a trebuit să fie posterioară fenomenuluĭ ĭ' < ẹ́, ŭ' < ọ́, pentrucă altfel ĭ' lungit s-ar fi confundat cu vechĭul ī' şi ū' lungit s-ar fi confundat cu vechĭul *u*'! Această confuzie însă n-ar fi putut avea loc, deoarece ĭ' şi ŭ' eraŭ vocale deschise, care deschise trebuĭaŭ să rămînă şi după lungire! Iar Elise Richter, Der innere Zusammenhang in der Entwicklung der romanischen Sprachen, 27 Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie, anul 1911 (Recensiea aceşteĭ lucrărĭ, care e un model de pseŭdoştiinţă, vezĭ-o în Viaţa Romînească, anul 1911, Octombre) susţine şi ea că lungirea vocalelor din silabele deschise accentuate a trebuit să fie posterioară fenomenuluĭ ĭ' < ẹ́, ŭ' < ọ́, însă din alt motiv: dacă scrīptus ar fi devenit scrĭptus înainte de prefacerea luĭ dĭ'ctus în italianul dẹ́tto, apoĭ şi scrī'ptus prefăcut în scrĭ'ptus ar fi trebuit să sune în limbile romanice, de pildă în limba italiană, scrẹ́tto! Decît numaĭ a scăpat din vidElise Richter că scrī'ptus, chĭar dupăce ar fi devenit scrị'ptus, şi-ar fi păstrat timbrul de ị închis şi că ceĭa ce a provocat fenomenul ĭ' < ẹ́, ŭ' < ọ́ a fost *timbrul* de vocale *deschise* ale luĭ ĭ' şi ŭ', ĭar nu faptul că ĭ' şi ŭ' eraŭ scurte! Din chipul cum s-aŭ dezvoltat în romîneşte *cĕ'*, *gĕ'* se constată însă cu toată siguranţa că diftongarea luĭ ĕ' este posterioară africatizăriĭ luĭ *c*+*e*, *i*, *g*+*e*, *i* şi că trebue pusă prin urmare aproximativ în a doŭa jumătate a seculuuĭ VI. Vezĭ § 251 N° 176 Nota, § 253 N° 192 Nota.

ĕ'+*n* şi *ē'*+*n*, în silabă închisă şi deschisă, < *ín*: ciner (probabil=giner=gĕner) 1595 Reşca Dacia. — Sineca (= Sĕneca) 10434 Alt-Ofen Pannonia Inferior. — vindedit (=vēndidit) 14305 Salonae Dalmatia.—Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect). Vezĭ Schuchardt Vokalismus I pag. 290 sqq., 299, 342 sqq., 394 sqq. şi adaosele din vol. III. Cunoscut în special limbiĭ romîneştĭ, unde orĭcare *é* accentuat (> lat. *e'*, *ĕ'*, *ĭ'*) + *n*, în mod indiferent dacă

după *n* a urmat o vocală orĭ o consonantă, s-a prefăcut în *í*; la schimbare a participat şi *én* > vechiŭ bulgar ѧ. Fenomenul romînesc în poziţiea *é*+*n* (silabă închisă orĭ deschisă) —*e* este relativ noŭ, căcĭ în limba veche se găsesc exemple de bene, cene, mene, tene, vene (> venae), vene (> venit), dente, fĭerbente, mente, amente, cuvente, -ménte. Cipariu Principiĭ 373 sqq. (Praxĭul Voroneţ are bĭre, cĭre, mĭre şi mĕre, tĭre, vĭre şi vĕre [> venit], mente, cuvente, veşminte şi veşmente, vĕreri [> Veneris]. Psaltirea şcheĭană are bire, bine; cire, cine şi cere, cene; mine şi mene, mere; tire, tine; vine, vire, vĭre şi vere [> venit]; dinte; minte şi mente; cuvinte şi cuvente; mormente). Vezĭ § 238 N° 25. Compară § 268 N° 8.

e neaccentuat posttonic < *ie*: dolies (=dolēns) 10237 Mitroviţa Pannonia Inferior.—libies (= libens) 10453 Alt-Ofen Pannonia Inferior. Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect). Schuchardt Vokalismus II, 331 explică pe libiens prin analogiea conjugăriĭ IV.

e neaccentuat final < ae: dignae (= digne), pulchrae (= pulchre) 8153 Belgrad Moesia Superior. Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect). Vezĭ Schuchardt Vokalismus I, 254.

ĕ neaccentuat protonic < *ie*: fienestris (= fenestris) C. I. L. III. C. VIII, Dacia p. Chr. 159. Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect). Din tot materialul însă adunat de Schuchardt numaĭ doŭă exemple se pot cita (la care să nu fi lucrat analogiea, ca la desieruerint, de pildă), Thieudemaro şi perpietraverit, Vokalismus II 332, III 270.

ĕ neaccentuat posttonic precedat de *ú* accentuat în silaba imediat precedentă < *u*: eorundum (= eorumdem) 3351 Stuhlweissenburg Pannonia Inferior. Asimilaţie.

eă < *ia*: iam (=eam) C. I. L. III. C. VI Dacia p. Chr. 139. Trebue să ne închipuim pronumele ca neaccentuat în tact şi *e* < *i* trebue explicat prin trecerea luĭ *e* şi *i* neaccentuaţĭ unul în altul (vezĭ maĭ jos).

eă < *e*: em (= eam) C. I. L. III. C. VI Dacia p. Chr. 139. Trebue să ne închipuim pronumele ca neaccentuat în tact şi fenomenul ca o contracţie (asimilaţie progresivă).

ĕŏ < *o*: Thodora (= Theodora) 10509 Alt-Ofen Pannonia Inferior. Contracţie (asimilaţie regresivă).

e protetic: esponsa (sponsa) 13124 Salonae Dalmatia

p. Ch. 426 orĭ 430. Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect).

e epentetic: interantibus (= intrantibus) C. I. L. III. C. VIII Dacia p. Chr. 159.—liberis (=libris) C. I. L. III. C. X Dacia p. Chr. 164.—interantem (=intrantem) 10233 Mitroviţa Pannonia Inferior. Fenomen cunoscut în latina populară (dialect). Compară Schuchardt Vokalismus II, 406-407.

e sincopat: vetranus (= veteranus) C. I. L. V 8744 Concordia Venetia. Fenomen cunoscut în latina populară (dialect).

ĭ' < ẹ́ : Upellius (=Opĭlius) 1921 Stobretz Dalmatia. Acest *nomen* apare sub formele Opilius, Opelius, Opellius, Upellius, Opilia, Opelia, Opellia, Upellia. A fost intre altele numele împăratuluĭ M. Opellius Severus Macrinus, care a domnit 217-218, şi a fiuso M. Opellius Antoninus Diadumenianus, care a domnit ca caesar înpreună cu tatăso. Forma originală a numeluĭ a fost Opĭ'lius, Upĭ'lius > opĭlio, upĭlio, păstor, şi cum că într-adevăr aşa este se probează prin faptul că personajul din inscripţiea C. I. L. III 1921 are ca cognomen cuvîntul Pisticus („Dis manibus Corneliae Vindemiae annorum XXV. Upellius Pisticus et Upellia Vindemia filiae pientissimae"), ĭar Pisticus nu este decît traducerea în greceşte a luĭ opilio: ngr. πιστικός păstor *). — Upellia (= Opĭlia) 1921 Stobretz Dalmatia.—pessimo (= pĭĭ'ssimo) 2050 Salonae Dalmatia. — piteseme (pientĭ'ssimae) 2564 Salonae Dalmatia. — Opellio (=Opĭlio) 8307 Plevlje Dalmatia p. Chr. 217-218. — deposetio (= depositio) 9576 Salonae Dalmatia.— Opellio (= Opĭlio) 12733 Srebreniţa Dalmatia p. Chr. 217-218. — bes (= bĭs) 13124 Salonae Dalmatia p. Chr. 426 orĭ 430.— trea (= trĭa) 13917 Salonae Dalmatia. — derelecto (= derelĭcto) 14306[5] Salonae Dalmatia.— maester (= magĭster) 14730 Salonae Dalmatia.— infelicessimae (= infelicĭssimae) Patsch XII, 141 Şipovo Dalmatia.— Opelia (= Opĭlia) 8202 Üsküb Moesia Superior.—

---

*) Pe neogrecul πιστικός păstor, care e derivat din grecul antic πιστικός, credincĭos, om de credinţă, păzitor, paznic, îl probează Ducange întiĭŭ la Nicetas Acominatos. Inscripţiea funerară păgînă, despre care ni este vorba aici, arată însă că neogrecul πιστικός păstor exista încă inainte de secolul V. Compară cele spuse despre inscripţiile funerariĭ păgîne la § 82, N° 10 fine.

anemola (= anĭmula) 14524 Kostolatz Moesia Superior.— duumveros (= duumvīros) 7484 Adam-Clissi Moesia Inferior, sfîrşitul secoluluĭ III.— Dometiae (= Domĭtiae) 12432 Nikup Moesia Inferior.— Dometius (= Domĭtius) 14445 Meidanchĭoĭ Moesia Inferior p. Chr. 222-235.— setis (= sĭtis verb) Pârvan Ulmetum II $_2$ 5 Pantelimonul de sus.— Meletina (Melĭtīna > μελίτινος) 915 Torda Dacia.— Opellius (= Opĭlius) 942 Enyed Dacia.— Opellius (= Opĭlius) 1151 Alba Iulia Dacia.— Opellia (= Opĭlia) 1330 Zalatna Dacia.— Antestius (= Antīstius > antīstes) 1383 Veczel Dacia.— Opelius (= Opilius) 7840 Zalatna Dacia.— Tetula (= Tĭtula) 7893 Kis-Kalán Dacia.—antesstis (=antīstes) 10440 Alt-Ofen Pannonia Inferior p. Chr. 259. Se vede de aicĭ că antīstes avea ĭ', iar nu ī, cum îl înseamnă Georges, şi că cuvintele din Abruzzi antiste, andište, ndište, ndrištă, care înseamnă lebhaft, unruhig, aufgeweckt, trebue să fi avînd alt etymon, iar nu pe antistes, cum înseamnă în Romanisches etymolog. Wörterbuch Meyer-Lübke, care de altfel recunoaşte că din punct de videre al înţelesuluĭ lucrul prezintă dificultăţĭ.— Tetedius (= Thetīdius > Θετιδ-, radicalul luĭ Θέτις) 10442 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— Opellius (= Opĭlius) 10629 Promontor Pannonia Inferior p. Chr. 217-218.— Opellio (= Opĭlio) 10644 Bölcske Pannonia Inferior p. Chr. 217-218.— Opellius (= Opĭlius) 10647 Battina Pannonia Inferior p. Chr. 217-218.— Perento (= Perĭntho) 13374 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— fesco (= fĭsco) V, 8768 Concordia Venetia p. Chr. 394 orĭ 396 orĭ 402.— Acest fenomen, care a aparţinut limbiĭ latine populare (limba comună), este considerat (înpreună cu acel paralel *ŭ' < ọ́*) de Meyer-Lübke Einführung ed. II § 97 ca cea maĭ noŭă dintre schimbările pe care le-aŭ suferit vocalele latineştĭ accentuate din punct de videre al cantităţiĭ şi timbruluĭ (vezĭ maĭ sus nota dela *ĕ' < i*), ca o schimbare care adecă a avut loc dupăce s-a introdus noŭa cantitate, şi fiindcă în Einführung ed. II § 96 noŭa cantitate se spune că n-a fost întrodusă înainte de al VI secol, apoĭ urmează că după Meyer-Lübke fenomenul *ĭ' < ẹ́* a căpătat fiinţă întîĭŭ în secolul VI. Pentru Grandgent, care se bazează pe exemplele date din inscripţiĭ de Seelmann Aussprache des Latein, şi pe acele date din inscripţiile din Gallia şi din Spania de Pirson, Carnoy, Neumann, şi din inscripţiile imprecatoriĭ de Audollent, Introduzione § 201

fenomenul *ĭ'* < *ẹ́* a avut loc în secolul III, ĭar sporadic chĭar şi maĭ înainte. In urma celor văzute de noĭ aicĭ putem spune cu siguranţă că fenomenul la începutul secoluluĭ III era un fapt îndeplinit.

ie' < *é*: Queta (= Quieta) 2814 Scardona Dalmatia.— quescunt (= quiescunt) 3551 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— Fenomen cŭnoscut în latina populară.

i < *e* şi *e* < *i*: menestrabi (= ministravi) 1967 Salonae Dalmatia p. Chr. 302.— sene (= sine) 2208 Salonae Dalmatia.— urdenaverunt (= ordinaverunt) 9585 Salonae Dalmatia.— tradedet (= tradidit) 9601 Salonae Dalmatia.— Balentes (= Valentis) 13124 Salonae Dalmatia p. Chr. 426 orĭ 430.— Cresteanorum (= Christianorum) 13124 p. Chr. 426 orĭ 430.— en (= in) 14014 Smoljani Dalmatia.— mimoriam (= memoriam) 14014 Smoljani Dalmatia.— vindedit (= vendidit) 14305 Salonae Dalmatia.— martores (= marturis) 14897 Salonae Dalmatia.— avetat (= habitat) 14524 Kostolatz Moesia Superior.— beni (= bene) 14524 Kostolatz Moesia Superior.— virginio (= virgineo) 14524 Kostolatz Moesia Superior.— valeates (= valeatis) Pârvan Ulmetum II $_2$ 5 Pantelimonul de sus Moesia Inferior.— reddedit (= reddidit) 7553 Constanţa Moesia Inferior.— benemerente (= benemerenti) 7553 Constanţa Moesia Inferior.— pare (= pari) 7553 Constanţa Moesia Inferior.— civis (= nomin. pl. cives) Pârvan Ulmetum II$_2$ 38 Pantelimonul de sus Moesia Inferior p. Chr. 163.— reddedisse (= reddidisse) C. I. L. III. C. I Dacia p. Chr. 167.— reddedisset (= reddidisset) C. I. L. III. C. I Dacia p. Chr. 167.— legi (= lege subst. abl.) C. I. L. III. C. I Dacia p. Chr. 167.— societati (= societate) C. I. L. III. C. XIII p. Chr. 167.— segnai (= signavi) C. I. L. III. C. XXV p. Chr. 160.— cumpare (= compari) 10237 Mitroviţa Pannonia Inferior.— antestis (= antistes) 10440 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— stependiorum (= stipendiorum) 10506 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— Această nestabilitate a luĭ e neaccentuat şi i neaccentuat, care se schimbă lesne unul în altul, este un fenomen cunoscut al limbiĭ latine populare (limba comună).

iu < *i*: Sergis (= Sergius) 12490 Pantelimonul de sus orĭ Ceatalorman. Moesia Inferior.

i sincopat în penultimă: Domno (= Domino) 7671 Torda Dacia.— Domnae (= Dominae) 7671 Torda Dacia.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună).

ŏ' < *ú* : sarturi (= sartori) 9614 Salonae Dalmatia. octubres (= octobres) 14893 Salonae Dalmatia.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect).

ŏ' < *ú*: subulele (=*subolelae > suboles) 14524 Kostolatz Moesia Superior.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect). Vezĭ exemple la Seelmann Aussprache des Latein 211. Decît numaĭ acolo sînt amestecate doŭă fenomene, căcĭ alt ceva este *ŏ'* prefăcut în *ú* cînd era urmat de *n* + consonantă, şi alt ceva este *ŏ'* prefăcut în *ú* cînd nu se găsĭa în asemenea înprejurare, şi Seelmann amestecă aceste fapte deosebite.

ŏ' < *ŭó* : suora (= sora > soror) 13845 Doclea Dalmatia. — Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună). Asupra cronologieĭ luĭ vezĭ cele spuse maĭ sus cu privire la *ĕ'* < *í*, căcĭ diftongarea luĭ *ŏ'* se consideră ca paralelă (şi foarte probabil aşa a şi fost) cu diftongarea luĭ *e'*.

ŏ' + *n* în silabă închisă şi deschisă < *ún* : punere (= ponere) 9585 Salonae Dalmatia.— nun (= non) 8277 [3] Golubinje Moesia Superior. Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect). Vezĭ Schuchardt Vokalismus II, 105, 116 sqq. şi adaosele din vol. III. Cunoscut în special limbiĭ romîneştĭ, unde orĭcare *ó* accentuat de origine latină + *n*, în mod indiferent dacă după *n* a urmat o vocală orĭ o consonantă, s-a prefăcut în *ú*; la schimbare a participat şi *ón* ⟋ vechĭŭ bulgar ѫ. Compară § 268 N° 8.

ŏ'mp < *úmp* : cumpare (= compari) 10237 Mitroviţa Pannonia Inferior.— Fenomen pentru care lipsesc exemple la Schuchardt Vokalismus şi Seelmann Aussprache (rumpia > ῥομφαῖα Schuchardt Vokalismus II 115 aparţine limbiĭ latine anteclasice, ĭar prumptus prumpta ibidem > promptus are o lung; de altfel nicĭ pentru *ómp* < *úmp* alt exemplu decît prumptus prumpta nu se găseşte). E proprĭu însă limbiĭ romîneştĭ, unde orĭcare *o* accentuat de origine latină + *m* + consonantă (afară de grupul *mn*) s-a prefăcut în *ú*, la schimbare a participat şi *ómp* slav > ѫp.

o < *u* : annus (= annos) 2240 Salonae Dalmatia.—cunparabid (= comparavit) 9567 Salonae Dalmatia.— corpura (= corpora) 9567 Salonae Dalmatia.— pureremus (= poneremus) 9567 Salonae Dalmatia.— evassu (= evaso dat.) 9578 Salonae Dalmatia.— annus (= annos) 9585 Salonae Dalmatia.

—urdenaverunt (= ordinaverunt) 9585 Salonae Dalmatia.— pus(uerunt) (= posuerunt) 6135 Čumakovci Moesia Inferior. —pus(uerunt) (= posuerunt) 7453 Čumakovci Moesia Inferior.— Nestabilitatea dintre *e* şi *i* neaccentuaţĭ, care exista în limba latină populară, exista în aceĭaş limbă şi pentru *o* şi *u* neaccentuaţĭ. Aicĭ însă, pe terenul peninsuleĭ balcanice, se constată propensiea de a preface pe *o* neaccentuat în *u*, învremece pentru schimbarea luĭ *u* neaccentuat în *o* avem numaĭ un exemplu. Acest fapt stă sigur în legătură cu acela că în limba romînească, macarcă în ce priveşte corpul cuvîntuluĭ nestabilitate există între *o* şi *u* neaccentuaţĭ, atît protonicĭ, cît şi posttonicĭ (Afirmarea luĭ Tiktin din Zeitschrift für roman. Philologie XI, 81 că „*o* neaccentuat se preface regulat în *u*", nu este exactă), la finele cuvîntuluĭ, ca formă gramaticală, s-a fixat *u*, aşa că se poate zice că limba romînească are maĭ multă propensie pentru *u* neaccentuat decît pentru *o* neaccentuat. Acest fapt maĭ stă apoĭ sigur în legătură cu acela că şi în limba dalmată veche se fixase *u* neaccentuat ca formă gramaticală la sfîrşitul cuvintelor. C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 86 (De altfel fixarea luĭ -*u* ca formă gramaticală se maĭ întîlneşte şi pe alte terenurĭ romanice, în Sicilia, Sardinia, Corsica, sudul Italieĭ, Genua, vezĭ Meyer-Lübke Grammatik der romanischen Sprachen I § 308).

ŭ' < *ọ* : alonnus (= alŭmnus) 2240 Salonae Dalmatia. — avomculo (= avŭnculo) 2370 Salonae Dalmatia.— avonculo (=avŭnculo) 8465 Narona Dalmatia.—oxor (=ŭxor) 9585 Salonae Dalmatia.— oxsor (= ŭxor) 9605 Salonae Dalmatia.— secodo (= secŭndus) C. I. L. III. C. XXV p. Chr. 160. — doa (= duo acuz. neutru) C. I. L. V, 8768 Concordia Venetia, p. Chr. 394 orĭ 396 orĭ 402.—Acest fenomen, care a aparţinut limbiĭ latine populare (limba comună), este paralel din punct de videre cronologic cu acel al luĭ *ĭ'* < *ẹ*. Meyer-Lübke îl consideră ca petrecut în secolul VI (vezĭ maĭ sus discuţiea de sub *ĭ'* < *ẹ*). Pentru Grandgent, care se bazează pe exemplele date din inscripţiĭ de Seelmann Aussprache des Latein şi pe acele date din inscripţiile din Gallia de Pirson, fenomenul a avut loc probabil în secolul IV orĭ şi maĭ înainte, n-ar fi decĭ paralel schimbăriĭ *ĭ'* < *ẹ*, ci posterior aceşteĭa cu un secol, Introduzione § 208. Dacă ne încredem în exemplul secodo, apoĭ schimbarea *ŭ'* < *ọ* era un

fapt îndeplinit în a doüa jumătate a secoluluĭ II, şi n-ar fi acest lucru extraordinar, deoarece schimbarea *ĭ'* < *ẹ́*, care foarte probabil e paralelă, ştim cu siguranţă că era fapt îndeplinit la începutul secoluluĭ III. In romîneşte ceĭ maĭ mulţĭ *ŭ'* aŭ rămas neschimbaţĭ. Vezĭ § 241 N° 66. *ŭ'* a rămas neschimbat şi pe alte teritoriĭ romane, anume în Sardinia (oricare *ŭ'*) şi în Dalmatia (*ŭ'* în silabă închisă).

u < *o* : martores (= marturis) 14897 Salonae Dalmatia probabil a doüa jumătate a secoluluĭ IV. Compară cele spuse supt *o* < *u*.

u < *i* : contibernalis (= contubernalis) 10506 Alt-Ofen Pannonia Inferior. Fenomen cunoscut în latina populară (dialect). Vezĭ Schuchardt Vokalismus I, 197.

u sincopat : Seclaris (= Secularis) 8211 Zlokučan Kalesi Moesia Superior.—tabla (= tabula) Pârvan Ulmetum II_2 47 Pantelimonul de sus Moesia Inferior p. Chr. 191.— Fenomen cunoscut în latina populară (limba comună).

b intervocalic < *v* : lavoraverunt (= laboraverunt) 2113 Salonae Dalmatia.— avetat (= habitat) 14524 Kostolatz Moesia Superior.— aveo (= habeo) 14524 Kostolatz Moesia Superior.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună).

v iniţial < *b* : birginiam (= virgineam) 9567 Salonae Dalmatia.— bixit (= vixit) 9585 Salonae Dalmatia.— Balentes (= Valentis) 13124 Salonae Dalmatia p. Chr. 426 orĭ 430.— Bictoria (= Victoria) 14809 Salonae Dalmatia.—bect(igalis) (= vectigalis) 8140 Kulitsch Moesia Superior.— botu (= votum) 12433 Nikup Moesia Inferior.— botun (= votum) 8043 Dacia.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect).

v intervocalic < *b* : vibi (=vivi) 2654 Salonae Dalmatia. — cunparabid (= comparavit) 9567 Salonae Dalmatia— posibit (= posivit, posuit) 14809 Salonae Dalmatia.— Probabil scriere inversă, din cauză că în limba comună latină *b* şi *v* intervocalicĭ se pronunţaŭ la un fel = *v*. Vezĭ Grandgent Introduzione § 318.

v intervocalic sincopat : vius (= vivus) 7545 Constanţa Moesia Inferior.— fugitium (=fugitivam) C. I. L. III. C. VI Dacia p. Chr. 139.— fugitium (=fugitivum) C. I. L. III. C. VII Dacia p. Chr. 142.— clao (= clavo) C. I. L. III. C. VIII Dacia p. Chr. 159.—segnai (= signavi) C. I. L. III. C.

XXV Dacia p. Chr. 160.— Primitius (= Primitivus) C. I. L. III. C. V Dacia p. Chr. 162.— Flaus (= Flavus) 7761 Alba Iulia Dacia.—vius (= vivus) 3334 Duna-Pentele Pannonia Inferior.— vius (= vivus) 3399 Tétény Pannonia Inferior.— vius (=vivus) 10245 Acumincum Pannonia Inferior. —vius (= vivus) 10510 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— aunculus (= avunculus) 10532 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— vius (=vivus) 10561 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— Fenomen cunoscut în latina populară (limba comună).

mn < *nn*: alonnus (= alŭmnus) 2240 Salonae Dalmatia.—Fenomen cunoscut în latina populară (dialect).

n intervocalic < *r*: pureremus (poneremus) 9567 Salonae Dalmatia.— Fenomen aproape necunoscut limbiĭ latine populare (dialect). Vezĭ Schuchardt Vokalismus I, 140. Există sporadic şi dialectal în limbile romanice, în special în limba romînească şi în cea albaneză (dialectul tosc).

n sincopat înainte de *ĭ* consonant, *v*, *s*: coiugis (= coniugis) 2333 Salonae Dalmatia. — coiugi (coniugi) 2430 Salonae Dalmatia.— coig(i) (=coniugi) 14809 Salonae Dalmatia.—coiugi (=coniugi) 8155 Belgrad Moesia Superior.— coiugi (= coniugi) 8177 Lipljan Moesia Superior.— covixi (= convixi) 14524 Kostolatz Moesia Superior.—coigi (=coniugi) 7524 Casapchioĭ Moesia Inferior.— coiugi (=coniugi) 7528 Cogealac Moesia Inferior.— co(ven)turi (= conventuri) 7584 Constanţa Moesia Inferior.— coiugi (=coniugi) 7868 Veczel Dacia.— remasisse (= remansisse) C. I. L. III. C. I Dacia p. Chr. 167.— coiiux (coniux) 13374 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— Pudes (= Pudens) 10396 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— Masuetus (= Mansuetus) 10455 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— meses (= menses) 10501 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— Fenomen cunoscut în latina populară (limba comună).

n sincopat înainte de *d*: secodo (secundus) C. I. L. III. C. XXV Dacia p. Chr. 160.—Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect).

t+*ĭ* consonant < *ts*: Dalmasius (= Dalmatius) 3079 şi pag. 2328[175] Issa Dalmatia.—Laurentzio (=Laurentio) 12396 Glava Moesia Inferior.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună).

t final < *d*: cunparabid (= comparavit) 9567 Salonae Dalmatia.—Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună).

d + *ĭ* consonant < *dz*: zaconus (= diaconus) 2654 Salonae Dalmatia p. Chr. 358.—Zonysius (= Dionysius) 3174[a] poate din Dalmatia, inscripție funerară păgînă.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună).

d final < *t*: cot (= quod) 2107 Salonae Dalmatia.—at (= ad), quit (= quid), quot (= quod) C. I. L. III. C. XXV Dacia p. Chr. 160.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună).

c + *ĭ* consonant < *ts*: Florencia (= Florentia) 14207 [24] Serdica Thracia, funerară creștină. *cĭa* în loc de *tĭa* din cauză că *cĭa* și *tĭa* aveaŭ aceĭaș pronunțare *tsa*.— Fenomen cunoscut în latina populară (limba comună).

cs < *ss*: vissi (= vixit) 2564 Salonae Dalmatia.— Fenomen cunoscut în latina populară (dialect).

qu < *c*: cot (= quod) 2107 Salonae Dalmatia.—coque (= quoque) 1537 Sarmizegetusa Dacia.—Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună).

g sincopat înainte de vocală palatală: maester (= magĭster) 14730 Salonae Dalmatia, inscripție funerară păgînă. —Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună).

ϑ redat prin *f*: Afenodorus 9178 Salonae Dalmatia, inscripție funerară păgînă. Cel maĭ tîrziŭ la sfîrșitul secoluluĭ IV prin urmare (Compară cele spuse despre inscripțiile funerare păgîne la § 82, N° 10, fine) *ϑ* grecesc căpătase valoarea de spirantă interdentală pe care o are în greaca modernă, căcĭ altfel n-ar fi fost reprodus prin f.

Schimbărĭ de sunete în tact (Satzphonetik): at Tritones (= ad Tritonis) 1967 Salonae Dalmatia p. Chr. 302.— at Tritonis (=ad Tritonis) 1968[a] Salonae Dalmatia p. Chr. 303.— at Tritones (= ad Tritonis) 1968[b] Salonae Dalmatia p. Chr. 319.— at Tritonis (= ad Tritonis) 1968[c] Salonae Dalmatia p. Chr. 320.— con quo (= cum quo) 2228 Salonae Dalmatia.— con qua (= cum qua) 2385 Salonae Dalmatia.— con quo (= cum quo) 2425 Salonae Dalmatia.— con q(ua) (= cum qua) 2436 Salonae Dalmatia.— im memori(am) (= in memoriam) 1971 Salonae Dalmatia.— im memoria (= in memoriam) 2981 Nona Dalmatia.— im memoriam (= in memoriam) 3115 Arbe Dalmatia. — op pietate (= ob pietatem) 6191 Iglița Moesia Inferior. — sup cura (= sub cura) 13239 Briševo Dalmatia.— suc c(uragentibus)

(=sub curagentibus) 7631 Alsó-Kosály Dacia.—sud die (=sub die) C. I. L. V, 8280 Aquileia Venetia.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună).

B. Cazurĭ

a. Nume

1. Amestec de cazurĭ : nomin. sing. filiam suam (= filia sua) 10232 Mitroviţa Pannonia Inferior.— nomin. sing. infante (= infans) 10232 Mitroviţa Pannonia Inferior.— nomin. sing. filio (= filius) 13739 Babadag Moesia Inferior.— nomin. sing. Respectum (= Respectus) 14214[2] Adam-Clissi Moesia Inferior p. Chr. 240.—nomin. sing. Gaium (= Gaius) 14214[2] Adam-Clissi Moesia Inferior p. Chr. 240.— genit. sing. Septumnio (= Septimii) Pârvan Ulmetum II_2 41 Pantelimonul de sus Moesia Inferior p. Chr. 195.— genit. sing. Cassio (= Cassii) 14448 Babadag Moesia Inferior p. Chr. 178.—dat. sing. fratris (= fratri) 14524 Kostolatz Moesia Superior.— acuz. sing. sacro (= sacrum) 8336 Jezdina Dalmatia p. Chr. 197.— acuz. sing. diem uno (=diem unum) 8156 Bělgrad Moesia Superior.—acuz. sing. titulo (=titulum) 7521 Nicoliţel Moesia Inferior.— acuz. sing. titulo (= titulum) 7553 Constanţa Moesia Inferior.— acuz. sing. fatum durus (= fatum durum) 7584 Constanţa Moesia Inferior.— acuz. sing. beatu marture (= beatum marturem) 10232 Mitroviţa Pannonia Inferior.— ablat. sing. memoriae (=memoria) 12422 Gorna Orehoviţa Moesia Inferior.—nomin. pl. libertas (=libertae) 2386 Salonae Dalmatia.—nomin. pl. Bessis (=Bessi) Pârvan Ulmetum II_2 38 Pantelimonul de sus Moesia Inferior p. Chr. 163.— nomin. pl. duas matres, duas filias, advenas parvolas (= duae matres, duae filiae, advenae parvulae) 3551 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— nomin. pl. filias (= filiae) 13374 Alt-Ofen Pannonia Inferior.—abl. pl. annis tres (= annis tribus) 7582 Constanţa Moesia Inferior.—Fenomene cunoscute în limba latină populară (limba comună, dialect) şi explicabile prin căderea luĭ *m*, *s* finalĭ, prin nestabilitatea luĭ *o* şi *u* neaccentuaţĭ, prin confuziunea între ele a cazurilor din aceste pricinĭ, şi prin analogie : infante este unicul caz care rezultase din confuziea între ele a formelor genit. infantis, dat. infanti, acuz. infantem, abl. infante, şi care se substituise prin analogie nominativuluĭ infans ; filio este unicul caz care rezultase din confuziea între ele a formelor nomin. filius, dat. filio, acuz. filium, abl. filio ; formele de a-

cuzativ Respectum, Gaium întrebuințate ca nominative din cauza confuziei dintre nominativ și acuzativ în urma căderii luĭ -*s* și -*m* finalĭ; Septumnio și Cassio întrebuințate ca genitive din cauză că formele unice Septimio, Cassio rezultate din confuziea între ele a formelor nomin. Septimius, Cassius, dat. Septimio, Cassio, acuz. Septimium, Cassium, abl. Septimio, Cassio aŭ înlocuit prin analogie formele maĭ puțin întrebuințate de genitiv Septimii, Cassii ; forma de genitiv fratris întrebuințată ca dativ din cauza confuziei dintre genitiv și dativ prin căderea luĭ -*s* final; sacro este unicul caz care rezultase din confuziea între ele a formelor nomin. sacrum, dat. sacro, acuz. sacrum, abl. sacro; uno este unicul caz care rezultase din confuziea între ele a formelor nomin. unus, acuz. unum, abl. uno; titulo este unicul caz care rezultase din confuziea între ele a formelor nomin. titulus, dat. titulo, acuz. titulum, abl. titulo; durus e greșit pus cu forma de nominativ din cauză că de fapt nominativul durus și acuzativul durum (ca și dativo-ablativul duro de altfel) sunaŭ tot la un fel, durus masculin a fost apoĭ pus din cauză că fatum în latina populară era de genul masculin (Vezĭ maĭ jos sub Gen); marture este unicul caz care rezultase din confuziea între ele a formelor genit. marturis, dat. marturi, acuz. marturem, abl. marture; genitivo-dativul memoriae întrebuințat în locul ablativuluĭ memoria, din cauza confuzieĭ între memoria, forma unică rezultată din nomin. memoria, acuz. memoriam, abl. memoria, și între genitivo-dativul memoriae, care era în limba comună înlocuit prin acea formă unică: din cauză că se zicea de obiceiŭ memoria în loc de memoriae, apoĭ se punea cîteodată—și anume cînd avea cineva pretențiea de a ști limba scrisă, fără ca s-o știe— și memoriae în loc de memoria; forma de dativ-ablativ Bessis întrebuințată ca nominativ din cauza confuzieĭ dintre nominativul Bessi și dativo-ablativul Bessis în urma căderiĭ luĭ -s final; tres este forma de nominativ și de acuzativ tres, substituită, ca maĭ întrebuințată, prin analogie formeĭ de ablativ tribus. O mențiune specială merită formele libertas, duas matres, duas filias, advenas parvolas, filias, întrebuințate ca nominative. Probabil avem a face cu o substituire a nominativelor libertae, duae, advenae, parvulae, filiae prin formele de acuzativ după analogiea declinăriĭ a treĭa, uude nominativul și acuzativul plurale sună tot la un

fel (Compară Grandgent Introduzione § 357). Acest lucru a fost provocat probabil la substantivele feminine și prin faptul că nominativele libertae, duae, advenae, parvulae, filiae (adecă în limba populară liberte, due, advene, parvule, filie) din cauza nestabilității luĭ e și i neaccentuațĭ (Vezĭ maĭ sus) se confundaŭ cu masculinele respective liberti, dui, adveni, parvuli, filii. Toată această combinație însă presupune faptul că *s* final se pronunța, ceĭa ce ar proba că aceste inscripțiĭ sînt cel maĭ tîrziŭ din prima jumătate a secoluluĭ II, deoarece din inscripțiile C. I. L. III 14214[2] p. Chr. 240 (exemplele nomin. sing. Respectum, nomin. sing. Gaium), 14448 p. Chr. 178 (exemplul genit. sing. Cassio), Pârvan Ulmetum II_2 38 p. Chr. 163 (exemplul nomin. pl. Bessis), Pârvan Ulmetum II_2 41 p. Chr. 195 (exemplul genit. sing. Septumnio) se constată că *-s* căzuse în provinciile din răsăritul Europeĭ încă din a doŭa jumătate a secoluluĭ II. Discuțiea exemplelor vezĭ-o maĭ sus. Asupra cronologieĭ căderiĭ luĭ *-s* final vezĭ Grandgent Introduzione § 298. Acest fenomen (tipul libertas ca nominativ plural) se maĭ găsește, rar, în inscripțiĭ și pe alt teren romanic (Grandgent Introduzione § 357).

2. Schimb de declinare : genit. sing. forus dela forus (= forum) 10495 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— nomin. pl. osse (= ossa) 10144 Ossero Dalmatia. Pe acest osse eŭ îl interpretez ca ossae.— nomin. pl. collegi (= collegae) 7827 Verespatak Dacia.— nomin. pl. ossua (= ossa) 13374 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— genit. pl. meserum (= mensium) 2602 Salonae Dalmatia.— dat. sing. masc. silvestro (=silvestri) 3504 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— dat. pl. natibus (=natis masc.) 914 Torda Dacia.—dat. pl. Silvanabus (=Silvanis femin.) 3393 Tétény Pannonia Inferior. — dat. pl. filibus (= filiis masc.) 15159 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— abl. pl. natibus (= natis masc.) 7521 Nicolițel Moesia Inferior.—abl. pl. filibus (= filiis masc.) 7535 Constanța Moesia Inferior.— abl. pl. dibus (= deis masc.) 14206[21] lîngă Drama Macedonia. — Fenomen cunoscut, în totalitatea luĭ, limbiĭ latine populare (dialect).

3. Declinație greacă : genit. sing. memoriens (=memories, memoriae) 2225 Salonae Dalmatia.— genit. sing. Valeriaes (=Valeriae) 2583 Salonae Dalmatia.— genit. sing. masc. Sitaes (=Sitae) 8242 Prizren Moesia Superior.— genit.

sing. fem. Cinenes 7551 Constanța Moesia Inferior.— genit. sing. Aurelies Valentines (= Aureliae Valentinae) 3278 Eszeg Pannonia Inferior.—genit. sing. masc. Magissaes (=Magissae) 3695 incerta Pannoniae Inferioris.— genit. sing. secundes (= secundae) 10716 Alt-Ofen Pannonia Inferior. — genit. sing. tabernas (= tabernae) 14206[21] lîngă Drama Macedonia.— Fenomen, după cît știŭ, necunoscut limbiĭ latine populare.

4. Declinație cu -*t* și cu -*n*.

α. Declinație cu -*t*. Nume personale. dat. sing. Euticeti dela Eutyches Εὐτύχης 9210 Salonae Dalmatia. — abl. sing. E tychete dela Eutyches Εὐτύχης 8333 Rudnik Dalmatia p. Chr. 193-211.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect). Compară acuz. sing. Apelletem dela Apelles Ἀπελλῆς Petronius Cena Trimalchionis 64, Callicletis dela Callicles Καλλικλῆς Plautus Trinummus 1183, Philolachetem dela Philolaches Φιλολαχῆς Plautus Mostellaria 616. In Zeitschrift für roman. Philologie XXVIII, 343 Aug. Zimmermann dă cîteva exemple de teme latineștĭ -*a* și -*n* declinate cu un asemenea -*t* din inscripțiĭ depe alte teritoriĭ: dat. sing. Aureliati dela Aurelia, genit. sing. Iulianetis dela Iuliane, genit. sing. Nerotis dela Nero.

De unde a provenit această temă -*t*? Să fie la Eutyches și la Apelles influința grecelor Κράτης, Δάρης, Μέλης, Θαλῆς, Κρής și în general a cuvintelor, substantive și adĭective, în -ης -ητος, ca θής, λέβης, μάγνης, μάσθλης, τάπης, νεοθνής, νεοπένης? Orĭ influința cuvintelor latineștĭ în -*es* -*etis*, ca locuples, quies, requies? In Nerotis să fie influința cuvintelor latineștĭ în -*os* -*otis*, ca nepos, sacerdos? Orĭ maĭ degrabă s-a amestecat grecul ἔρως?

β. Declinație cu -*n*. 1. Nume personale greceștĭ. genit. sing. Plocinis dela *Ploce (compară πλοκή) 2583 Salonae Dalmatia, funerară păgînă.— genit. sing. Augenis dela Auge Αὔγη 3289 Eszeg Pannonia Inferior, funerară păgînă.— dat. sing. Heroni dela *Heros Ἥρως 8147 Belgrad Moesia Superior, dedicatoare păgînă.— dat. sing. Heroni 7530 Beșaul Moesia Inferior, dedicatoare păgînă.— dat. sing. Heroni 7592 incerta Moesiae Inferioris, dedicatoare păgînă.— dat. sing. Eroni 12463 Adam-Clissi Moesia Inferior, dedicatoare păgînă.—dat. sing. Heroni 14412[2] Koninò Moesia Inferior, dedicatoare păgînă.— dat. sing. Heroni 14425 Dubene Moe-

·sia Inferior, dedicatoare păgînă.— dat. sing. Stratoniceni dela Stratonice Στρατονίκη 2376 Salonae Dalmatia, funerară păgînă.— dat. sing. Chariteni dela Charite Χαριτώ 2386 Salonae Dalmatia, funerară păgînă.—dat. sing. Zosimini dela Zosime Ζωσιμώ 2389 Salonae Dalmatia, funerară păgînă. — dat sing. Melitinini dela Melitine Μελίτιννα 2434 Salonae Dalmatia, funerară păgînă.—dat. sing. Calliopeni dela *Calliope Καλλιόπη 2452 Salonae Dalmatia.—dat. sing. Niceni dela Nice Νίκη 2503 Salonae Dalmatia, funerară păgînă.—dat. sing. Zoini dela Zoe Ζωή 2515 Salonae, funerară păgînă.— dat. sing. Leonini dela *Leone (compară Λέων) 2586 Salonae Dalmatia, funerară păgînă.— dat. sing. Rodopeni dela Rodope Ροδόπη 8959 Salonae Dalmatia.— dat. sing. Partenopini dela Parthenope Παρθενόπη 9004 Salonae Dalmatia, funerară păgînă.—dat. sing. Sosemini dela *Sosime (compară Σώσιμος) 9029 Salonae Dalmatia, funerară păgînă.— dat. sing. Zosimini dela Zosime Ζωσιμώ 9180 Salonae Dalmatia, funerară păgînă. — dat. sing. Rhopeni dela *Rhope (compară ῥοπή) 9096 Salonae Dalmatia.—dat. sing. Irenini dela Irene Εἰρήνη 9240 Salonae Dalmatia.— dat. sing. Tycheitini dela *Tycheite (compară τύχη) 9393 Salonae Dalmatia, funerară păgînă.— dat. sing. Nicini dela Nice Νίκη 13013 Salonae Dalmatia, funerară păgînă.—dat. sing. Callistini dela Calliste Καλλίστη 13037 Salonae Dalmatia, funerară păgînă.—dat. sing. Onesimini dela Onesime (compară Ὀνήσιμος) 14868 Salonae Dalmatia.— — 2. Nume personale străine, unele thrace, altele illyro-pannone, altele celte, care se găsesc în inscripţiile din Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia şi Pannonia Inferior, şi pentru care, în ce priveşte numerele inscripţiilor în care se află, să se vadă § 118 combinat cu §§ 113-117 : *Abello b. genit. Abellonis.—*Antaio b. genit. Antaionis.— Aplis b. genit. Aplinis, dat. Aplini.—Aplo f. dat. Aploni.—*Arausio (orĭ Usio) b. genit. Arausionis (orĭ Usionis). —*Asio b. genit. Asionis.— *Bageeto b. genit. Bageetonis.— *Baracio b. genit. Baracionis.—*Bataro b. genit. Bataronis.— Bato b. genit. Batonis, dat. Batoni.— Batu f. dat. Batuni.— Boio b. dat. Boioni.— Buccio b. genit. Buccionis, dat. Buccioni.— Busio b. genit. Busionis.—Butto b. dat. Buttoni.—*Casamo b. genit. Casamonis.—*Catandio b. dat. Catandioni.—*Cato f. dat. Catoni.—*Cimio b. dat. Cimioni.—*Dacio b. dat. Dacioni.— *Daizi b. genit. Daizinis.—*Dallo b. genit. Dallonis.—Dasto f.

dat. Dastoni.—*Decusa f. dat. Decusani.—*Deivo b. genit. Deivonis.— Dento b. genit. Dentonis.—*Dito f. dat. Ditoni. — *Eppo b. genit. Epponis.— *Geldo b. genit. Geldonis.— *Lavo f. dat. Lavoni.—*Liseno f. dat. Lisenoni.—*Liso b. genit. Lisonis.— Matto f. dat. Mattoni.— *Mogetio b. genit. Mogetionis.— *Namuso b. genit. Namusonis.— *Nando b. genit. Nandonis.— * Nerido b. genit. Neridonis.— Paio f. dat. Paioni. — *Panto b. dat. Pantoni. — Panto f. dat. Pantoni. — *Paterio b. genit. Paterionis. —*Plani f. dat. Planini.— Platino f. genit Platinonis.—*Posaulio f. genit. Posaulionis.—*Precio b. genit. Precionis.—*Rosio b. genit. Rosionis. — *Sabbo b. genit. Sabbonis. — *Samarco b. dat. Samarconi. — *Selio f. dat. Selioni. — Sexto f. dat. Sextoni. – *Sgerulo b. genit. Sgerulonis. — Sisiu f. dat. Sisiuni.— *Soso b. acuz. Sosonem. — *Stennato f. dat. Stennatoni. — Surio b. genit. Surionis.— *Sutti b. genit. Suttinis.— Tara b. genit. Taranis.— *Tarbu b. genit. Tarbunis.— Tato b. dat. Tatoni.— *Tatulo b. dat. Tatuloni.— *Testo f. dat. Testoni.— *Tito f. dat. Titoni.—*Titto f. dat. Tittoni.— *Tranto b. genit. Trantonis.— *Trio f. dat. Trioni.— *Trippo b. genit. Tripponis.— Tritano b. genit. Tritanonis.— Tritano f. dat. Tritanoni.—*Tuio b. genit. Tuionis.— *Upio b. dat. Upioni.— Vendo f. dat. Vendoni. — *Vercombogio b. genit. Vercombogionis.— *Verzo b. genit. Verzonis, abl. Verzone.— *Verzo f. dat. Verzoni.— Vindo b. genit. Vindonis.— *Virno f. dat. Virnoni.— Volso b. genit. Volsonis.— — 3. Cîteva nume personale latine, teme *-a*: dat. sing. Marcianini dela Marciana 14740[1] Salonae Dalmatia, funerară păgînă.— dat. sing. Cocceiani dela Cocceia 12490 Pantelimonul de sus orĭ Ceatalorman Moesia Inferior.—dat. sing. Sergiani dela Sergia 12490 Pantelimonul de sus orĭ Ceatalorman Moesia Inferior.— acuz. sing. Fortunatanem dela Fortunata 10233 Mitroviţa Pannonia Inferior.

Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună). O mulţime de nume propriĭ personale străine, maĭ ales germane, aŭ fost primite cu acest material apercepător latin, tipurile Hero Heronis, Decusa Decusanis, Calliope Calliopenis, Calliste Callistinis, Plani Planinis. Din alte izvoare se constată că declinarea cu *-n* avea loc şi la teme *-o* dela nume personale latine, precum şi la teme *-a*, *-e*, *-o* dela nume comune latine, Grandgent Introduzione §§ 355, 356, 362.

Până astăzĭ s-a păstrat această declinare la treĭ cuvinte romîneştĭ, tată, mamă, frate, cînd sînt izolate înpreună cu pronumele posesiv: tătîni-mĭo, tătîni-to, tătîni-so, mîni-ta, mîni-sa, frăţîni-mĭo, frăţîni-to, frăţîni-so, care aŭ aproximativ înţelesul genitivelor şi dativelor latineştĭ patris mei, tui, sui, patri meo, tuo, suo, matris tuae, suae, matri tuae, suae, fratris mei, tui, sui, fratri meo, tuo, suo, şi corespund unor etyma genit. tatanis dat. tatani, genit. mamanis dat. mamani, genit. fratenis dat. frateni (la acesta s-a întrodus în romîneşte ţ din pluralul fraţĭ). O bibliografie mare există asupra acesteĭ chestiĭ, pe care vezĭ-o la Jud, Recherches sur la genèse et la diffusion des accusatifs en -ain et en -on, Halle sur Saale 1907. Eŭ voĭŭ observa aicĭ numaĭ cîteva lucrurĭ. Maĭ întîĭŭ numeroasele teme (orĭ teme reale, orĭ terminaţiĭ de nominativ singular) *-a*, *-e*, *-i*, *-o*, *-u* din cuvinte greceştĭ, thrace, illyro-pannone, celte, care prezintă această declinare cu *-n* în cazurile oblice, şi care cronologic cad în timpul dela începutul secoluluĭ II până cel maĭ tîrziŭ la sfîrşitul secoluluĭ IV, exclud posibilitatea vreuneĭ influinţe germane. Apoĭ declinaţiea cu *-n* a numelor propriĭ străine cu tema *-e* se găseşte deja la Plaut (*Giddeninem* Poenulus 898, 1130, *Giddenini* 1119), ĭar unele din aceste cuvinte declinate cu tema *-n* la cazurile oblice se găsesc în inscripţiĭ din Dacia (Bato, Cimio, Geldo, Nando, Nerido, Platino, Sutti, Tato, Verzo), cad decĭ în timpul dela începutul secoluluĭ II până la a doŭa jumătate a secoluluĭ III, cînd este exclusă orĭce influinţă germană (Pentru unele data se poate fixa: genit. Batonis C. II p. Chr. 159, C. III p. Chr. 162, C. V. p. Chr. 162, C. VI p. Chr. 139; genit. Geldonis C. I p. Chr. 167; genit. Verzonis C. VI p. Chr. 139, C. XVII p. Chr. 131, abl. Verzone C. XVII p. Chr. 131). Să se noteze în al treilea loc că cu greŭ s-ar putea găsi vreun cuvînt sigur german printre numeroasele nume din lista maĭ sus dată *). Jud, pentru a

*) Jud pune printre cuvintele germane pe Bato pag. 73, pe Eppo pag. 61 şi pe Nando pag. 94, 104, 106, 108. Bato e maĭ înainte de toate însă un nume illyro-pannon. Asupra istorieĭ unor renumite personaje cu acest nume, unul Daesitiat şi altul Breuc, vezĭ § 53 Nota C. 51, Nota C. 52, Nota C. 61, Nota C. 62, Nota C. 63. In ce priveşte pe Bato din Dacia, care în special ne interesează, el era sigur Pirust, căcĭ făcea parte din coloniea Pirus-

proba că această declinație cu *-n* a temelor vocalice *-a*, *-e*, *-i*, *-o* (tipul Batu Batunis nu-l cunoaște) își are originea în declinația slabă veche germană (gotă, burgundă, francă, langobardă), care avea *-a*, *-o*, *-i* la nominativul singular și *-n* la celelalte cazuri ale singularului și la toate cazurile pluralului, își ia exemplele numai din documente, găsește în toate părțile cuvintele de origine germană declinate cu *-n* (ca de pildă Agila Agilane Agilanem, Audo Audonis, Rothari Rothareni, Allovisi Allovisini) apărînd înaintea celor de origine negermană declinate cu acelaș -n (ca de pildă Bella Bellani, Urso Ursoni, Iohanne Iohanneni, Clemente Clementini), și zice la pagina 61 : „Sarcina principală a partizanilor teoriei lui Philipon [care susține că declinația *-n* își are originea în limba latină] *) ar fi trebuit să fie

tilor dela Alburnus Maior. Va fi fost însă și la Celți poate numele Bato (Vezi Holder). Dacă va fi fost și la Germani, nu știu: Jud citează pe Förstemann. Eppo e foarte probabil celt, vezi Holder. Că va fi fost și german, nu știu: Jud citează pe Förstemann. Nando se găsește înregistrat ca Nandum (acuzativ singular) printre numele gote de Schönfeld. Este de observat însă că în lista noastră el apare în inscripția 917 dela Torda ca părinte al fimeii Aia, moartă la vrîsta de 80 de ani. In aceiaș inscripție funerară se pomenesc ca îngropate în acelaș mormînt persoanele Andrada, fiica lui Bituvas, moartă la vrîsta de 80 de ani, Bricena moartă la vrîsta de 40 de ani, Bedarus mort la vrîsta de 12 ani. Toate aceste persoane trebue să fi fost rude. Atestate aceste nume ca thrace ori ca illyro-pannone ori ca celte nu sînt nicăiri, se pot găsi apropieri însă de radical și de sufix între ele și nume illyro-pannone și celte: Compară pentru Aia, Andrada, Bituvas numele illyro-pannone Aioia, Andamionius, Andamus, Andes, Andueia, Andueuna, Andunocues, Betuva ; pentru Andrada, Bedarus, Bricena nume celte cu radicale asămănătoare la Holder. Că va fi, deci, Nando din lista noastră un nume German, este problematic. Observ cu această ocazie că Jud consideră pag. 33 ca german și numele grecesc al fimeii monstru Gorgo, pe care o mai chema și Medusa, al cărei nume Gorgo, Γοργώ este cunoscut și de Homer (Iliada VIII, 349, XI, 36).

*) Philipon, Les accusatifs en *-on* et en *-ain*, Romania XXXI, 201 sqq. explică tipul masculin Petrus Petronis prin analogiea temelor latinești *-o*, *-onis*, iar în ce privește declinațiea feminină *-e -enis*, *-a -anis* (Alte tipuri nu cunoaște Philipon, și pentru tipurile *-e -enis*, *-a -anis* citează numai cîteva exemple din C. I. L., în special din C. I. L. III citează numai un exemplu, pe Valeriaes Plociuis 2583, unde pe Valeriaes îl interpre-

să ni arăte o serie neîntreruptă de nume latineştĭ cu flexiunea *-a -ane* în Gallia romană dela al patrulea secol începînd până la al optulea“. Dar ĭată dincoace, în răsăritul Europeĭ, o sumă de 101 nume, unele grece, altele thrace, altele illyro-pannone, altele celte, altele latine (nicĭunul german!), cu teme *-a*, *-e*, *-i*, *-o*, *-u* la nominativ, declinate cu *-n* la cazurile oblice, şi umplînd spaţĭul de timp dela începutul secoluluĭ II până la sfîrşitul secoluluĭ IV, acel spaţĭu de timp cînd nicĭ pomenire nu putea fi de influinţă germană asupra declinaţieĭ latineştĭ. Este evident însă că această declinare cu *-n* a temelor *-a*, *-e*, *-i*, *-o*, *-u* din răsăritul Europeĭ, care nu poate fi de origine germană, nu poate fi nicĭ de origine grecească, deoarece pentru temele *-a*, *-e*, *-i*, *-o*, *-u* cu nominativul singular *-a*, *-e*, *-i*, *-o*, *-u* Grecĭĭ aveaŭ declinaţie proprie, pe care ar fi strămutat-o asupra cuvintelor străine cu aceleaş teme (chĭar dacă vor fi fost deosebirĭ de gen), şi deoarece—maĭ ales—este imposibil de priceput cum ar fi putut eĭ să-şĭ deformeze propriile cuvinte, cum sînt Auge, heros, Stratonice, Charite, Zosime, Melitinna, Calliope, Nice, Zoe, Leone, Rhodope, Parthenope, Sosime, Irene, Calliste, Onesime, şi, în loc să le decline cum eraŭ obişnuiţĭ, să li dea o declinare alta, în *-n*. In ce priveşte cuvintele thrace, illyro-pannone şi celte, unele din ele se vor fi declinat cu *-n* chĭar în limba de origine, şi este foarte probabil că Bato şi Verzo deja în limba illyră şi cea pannonă aveaŭ radicalul *-n*. Dar a presupune vreo influinţă din partea acestor limbĭ la deszvoltarea declinăriĭ cu *-n* este cu mult maĭ temerar decît a presupune o influinţă germană pentru dezvoltarea aceleĭaş declinărĭ în ţările apusene. Cel puţin nu se poate tăgădui că Cassiodorus, care ştia limba gotă, se va fi gîndit la genitivul got Matjins al luĭ Matja, cînd declina nominativ Maza genitiv Mazenis (compară Jud pag. 28-29) *). Ce combinaţiĭ de acest fel însă ar putea face cineva

tează greşit ca Valeria(n)es) spune că e de origine necunoscută, dar latină. Pag. 237: „Par suite de causes et dans des circonstances encore mal connues les Latins créèrent, à une certaine époque, une déclinaison imparisyllabique pour les noms de femmes, qui suivaient originairement la déclinaison des thèmes en *-a*“.

*) Tot aşa aceĭ Romanĭ care ştiaŭ greceşte păstraŭ cuvintelor greceştĭ declinaţiea originală, orĭ complectă orĭ amestecată cu forme latine, ba copiau chĭar radicalul grec, ca atuncĭ cînd, con-

dincoace, la cuvintele barbare din răsăritul Europeĭ? *-n* din declinarea numelor propriĭ şi a cîtorva nume comune cu temele de nominativ *-a*, *-e*, *-i*, *-o*, *-u* nu rămîne de căutat decît în limba latină. Eŭ cred că începutul l-au făcut masculinele în *-o* (în lista noastră Hero, Abello, Antaio, Arausio, Asio, Bageeto, Baracio, Bataro, Bato, Boio, Buccio, Busio, Butto, Casamo, Catandio, Cimio, Dacio, Dallo, Deivo, Dento, Eppo, Geldo, Liso, Mogetio, Namuso, Nando, Nerido, Panto, Paterio, Precio, Rosio, Sabbo, Samarco, Sgerulo, Soso, Surio, Tato, Tatulo, Tranto, Trippo, Tritano, Tuio, Upio, Vercombogio, Verzo, Vindo, Volso), care aŭ fost primite în latineşte la tipul masculin *-o -onis* (Carbo, Cicero, Maro, Pedo, Varro, carbo, harpago, latro, ligo, mucro, praeco, sermo, udo, unedo), şi femininele în *-o* (în lista noastră Cato, Dasto, Dito, Lavo, Liseno, Matto, Paio, Panto, Platino, Posaulio, Selio, Sexto, Stennato, Testo, Tito, Titto, Trio, Tritano, Vendo, Verzo, Virno), care aŭ fost primite în latineşte la tipul feminin *-o -onĭs* (actio, communio, contio, legio, natio, obsidio, opinio, oratio, ratio, regio, etc.), şi începutul a fost făcut de mult, pentrucă deja Ennius declina pe Dido la ablativ Didone (vezĭ Georges). S-a întîmplat însă că numele propriĭ străine care aveaŭ tema *-o* şi care aŭ fost primite în latineşte la tipurile masculin *-o -onis* şi feminin *-o -onis* să fie din totalitatea numelor propriĭ străine cu temă vocalică cele maĭ numeroase (In lista noastră din 97 nume străine 68, maĭ mult de două treimĭ, aŭ tema *-o*). Prin analogie s-a lăţit apoĭ declinarea cu *-n* maĭ întîĭu asupra temelor vocalice *-e*, *-i*, care cu forma de nominativ *-e*, *-i* eraŭ cu totul necunoscute limbiĭ latine, apoĭ asupra temelor *-u* şi asupra temelor masculine *-a*, care eraŭ foarte puţin reprezentate în limba latină, şi în sfîrşit asupra temelor feminine *-a*. Dela numele propriĭ străine declinaţiea cu *-n* s-a lăţit apoĭ maĭ departe prin analogie şi la numele propriĭ latine cu temele *-a*, *-o* (Sergia Sergianis, Constantius Constantionis Jud 74) şi la numele comune latine cu teme maĭ neobişnuite, precum la monosilabele terminate, după căderea

---

tra firiĭ latine, păstraŭ în sufixul grecesc -ōn -ŏnos vocala scurtă din cazurile oblice: Agamemno Agamemnŏnis, Amphio Amphiŏnis, Ario Ariŏnis, Iaso Iasŏnis, Macedo Macedonis, Philemo Philemonis, Strymo Strymŏnis, Gorgo Gorgonis, architecton architectŏnis, canon canonis, daemon daemonis, gnomon gnomonis.

luĭ -*s* şi -*m* finalĭ, în -*e* (spe, de pildă, a fost declinat spenis, de unde italianul spene), la temele masculine -a (barba s-a declinat barbanis, de unde italianul barbano unchĭu; scriba s-a declinat scribanis, de unde italianul scrivano, francezul écrivain; tata s-a declinat tatanis, de unde romînul tătîni); s-a lăţit apoĭ la femininele -*a* care arătaŭ o înrudire, influinţate în special de masculinele -*a* care arătaŭ o înrudire (mama s-a declinat mamanis, de unde romînul mîni, amita s-a declinat amitanis, de unde vechĭul francez casus obliquus antain), apoĭ la alte teme (precum la romînul frate, care s-a declinat fratenis, probabil supt influinţa luĭ tatanis, mamanis, de unde actualul romîn frăţîni cu ţ întrodus dela plural).

b. Pronume

genit. sing. fem. queius (= cuius) 1846 Viddo Dalmatia.—genit. sing. fem. ipseius (= ipsius) 2240 Salonae Dalmatia.— genit. sing. masc. inpsuius (= ipsius) 2377 Salonae Dalmatia.—dat. sing. masc. ipso (= ipsi) 12716 Plevlje Dalmatia.— dat. sing. masc. quo (= cui) C. I. L. III. C. VI Dacia p. Chr. 139.— dat. sing. masc. alio (= ali) C. I. L. III. C. XIII p. Chr. 167.— dat. sing. masc. illo (= illi) 12484 Igliţa Moesia Inferior.— dat. sing. fem. sibi ipsaius (=sibi ipsi) 14014 Smoljani Dalmatia.—dat. sing. fem. eae (=ei) C. I. L. III. C. III Dacia p. Chr. 162.—acuz. sing. fem. henc (= hanc) 12484 Igliţa Moesia Inferior.— abl. sing. fem. haec (=hac) 12422 Gorna Orehoviţa Moesia Inferior.— dat. pl. sibi ipsorum (= sibi ipsis) 14614 Mihaljević Dalmatia.— Fenomene cunoscute în limba latină populară (limba comună, dialect) şi explicabile prin trecerea la declinarea nominală şi prin influinţa unor forme pronominale asupra altora: dativele sing. masc. ipso, quo, alio, illo, dativul sing. fem. eae sînt trecute la declinarea nominală; genitivele sing. fem. queius, ipseius sînt influinţate de eius; genitivul sing. masc. inpsuius este influinţat de cuius; dativul sing. fem. ipsaius este influinţat de radicalul ipsa- dela nominativ, acuzativ, ablativ, şi este proprĭu o formă de genitiv care şĭ-a însuşit înţelesul de dativ prin analogie, tot aşa după cum prin analogie şĭ-a însuşit înţelesul de dativ plural genitivul plural ipsorum; la acuzativul sing. fem. henc şi la ablativul sing. fem. haec avem probabil a face cu o influinţă analogică din partea nominativuluĭ haec.

C. Timpurĭ

prez. indic. setis (= estis) Pârvan Ulmetum II $_2$ 5 Pantelimonul de sus Moesia Inferior.— prez. indic. doleunt (= dolent) 10347 Veréb Pannonia Inferior.— perf. indic. posit (= posuit) 8472 Krug în Poljica Dalmatia p. Chr. 37-38.— perf. indic. posierunt (= posuerunt) 14614 Mihaljević Dalmatia.—perf. indic. posibit (= posuit) 14809 Salonae Dalmatia.— perf. indic. possuerunt (= posuerunt) 7548 Constanţa Moesia Inferior.— perf. indic. poserunt (= posuerunt) 7572 Constanţa Moesia Inferior.— perf. indic. clusit (= clausit) 7983 Várhely Dacia.— perf. indic. poserunt (= posuerunt) 12598 Mehadia Dacia.— perf. indic. posiverunt (= posuerunt) 6442 Mitroviţa Pannonia Inferior.— perf. indic. posit (= posuit) 10598 Gran Pannonia Inferior.—perf. indic. lanxit (= languit) 13382 Rákos-Palota Pannonia Inferior.— perf. indic. posit (= posuit) 14349[8] Alt-Ofen Pannonia Inferior.— perf. indic. posit (= posuit) 12334 Ormanli la răsărit de Sofia Thracia.— perf. indic. possit (= posuit) Kalinka N° 384 Tschekalewo judeţul Sofia Thracia. — perf. conj. lexerit (= legerit) 12484 Igliţa Moesia Inferior.— perf. inf. descidise (= descendisse) 7756 Alba Iulia Dacia.— partic. viitor sequiture (= secuturae dat. sing. fem.) 8253 Niş Moesia Superior.— partic. viitor venituri (= venturi) Pârvan Ulmetum II $_2$ 5 Pantelimonul de sus Moesia Inferior. —Fenomene cunoscute în limba latină populară (limba comună şi dialect), explicabile prin analogie. Voiŭ observa numaĭ că formele latineştĭ populare sĭmus (= sumus), sĭtis (= estis) existaŭ în limba romînească veche (sem, seţĭ, set, Cipariu Principiĭ de limbă 138).

D. Modurĭ

prez. conj. valeates = imper. valete Pârvan Ulmetum II $_2$ 5 Pantelimonul de sus Moesia Inferior.— In C. I. L. III. C. I Dacia p. Chr. 167 se întrebuinţează în vorbire indirectă conjunctivul în loc de infinitiv şi indicativul în loc de conjunctiv: erant (= essent); fuerunt (= fuissent); abuerat (= habuisset); reddedisset (= reddidisse); caverat (= cavisset); recepisset (= recepisse); sufficerent (= sufficere); aberet (= habere); continetur (= contineretur); voluerint (= voluisse); se testantur (= se testari).—Fenomene cunoscute în limba latină populară (limba comună).

E. Gen

Substantive şĭ-aŭ schimbat genul: acuz. sing. hoc sarcofagum 2654 Salonae Dalmatia p. Chr. 358.— nomin. sing. fatus (= fatum) 3196 incerta Dalmatiae.— acuz. sing. crudelem funus 14321[26] Radušići Dalmatia.—in hunc monumentum 14524 Kostolatz Moesia Superior.— acuz. sing. fatum durus 7584 Constanţa Moesia Inferior.—acuz. pl. pulvera (= pulveres) 13062 Salonae Dalmatia. „Pluralul pulvera, daca nu mă înşel, se găseşte acum pentru prima oară în această inscripţie." Nota editoruluĭ.— Forma de masculin a adĭectivuluĭ înlocueşte forma de feminin: dat. sing. vivo sibi (= vivae sibi) 7569 Constanţa Moesia Inferior.— acuz. sing. fugitium (= fugitivam) C. I. L. III. C. VI Dacia p. Chr. 139.— Forma de masculin a pronumeluĭ înlocueşte forma de feminin: nomin. sing. qui (= quae) 2225 Salonae Dalmatia.— acuz. sing. quem (= quam) 9601 Salonae Dalmatia.— nomin. sing. qui (= quae) 7631 Tschumakovci Moesia Inferior.— nomin. sing. qui (= quae) 12377 Kutloviţa Moesia Inferior.— acuz. sing. aliquem (= aliquam) C. I. L. III. C. I Dacia p. Chr. 167.— abl. sing. eo (= ea) C. I. L. III. C. VI Dacia p. Chr. 139.— acuz. sing. quem (= quam) 3583 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— nomin. sing. qui (= quae) 10232 Mitroviţa Pannonia Inferior.— Fenomene cunoscute în limba latină populară (limba comună).

F. Prepoziţiĭ

a cu acuzativul: a vos (= a vobis) Pârvan Ulmetum II_2 5 Pantelimonul de sus Moesia Inferior.

cum cu acuzativul: cum quem (= cum quo) 14524 Kostolatz Moesia Superior.—cum Vitalem 7521 Nicoliţel Moesia Inferior.

de = ex: de patria Artacia de vico Calso 14207[15] Stara Zagora Thracia.

ex cu acuzativul: ex votum 12466 Adam-Clissi Moesia Inferior.

in cu acuzativul = in cu ablativul: in hunc monumentum (= in hoc monumento) 14524 Kostolatz Moesia Superior.— in domum suam (= in domo sua) Pârvan Ulmetum I, 50 Pantelimonul de sus Moesia Inferior.— in hanc arcam (= in hac arca) 3245 Mitroviţa Pannonia Inferior.— in unc locu(m) (= in hoc loco) 13374 Alt-Ofen Pannonia Inferior.

in cu ablativul = in cu acuzativul: in collegio (= in collegium) C. I. L. III. C. I Dacia p. Chr. 167.

per cu ablativul: per Valerio (=per Valerium) Pârvan Ulmetum II_2 32 Pantelimonul de sus Moesia Inferior p. Chr. 178. — per Proculo et Gaio (= per Proculum et Gaium) 1590[a] Reşca Dacia.

pro cu acuzativul: pro victorias (= pro victoriis) 8303 Plevlje Dalmatia.—pro salutem (= pro salute) 7464 Aboba Moesia Inferior p. Chr. 193-211.— pro memoriam (= pro memoria) 7583 Constanţa Moesia Inferior. — pro comoda (= pro comodis) 7584 Constanţa Moesia Inferior. — pro suos (= pro suis) 12429 Pavlikeni Moesia Inferior. — pro salutem (= pro salute) 12487 Caildere Moesia Inferior p. Chr. 187.—pro salutem (=pro salute) 14445 Meidanchĭoĭ Moesia Inferior p. Chr. 222-235.— pro salutem (= pro salute) Pârvan Ulmetum I, 56 Pantelimonul de sus Moesia Inferior.— pro salutem (= pro salute) Pârvan Ulmetum II_2 38 Pantelimonul de sus Moesia Inferior p. Chr. 163.— pro merita (= pro meritis) 1537 Várhely Dacia. — pro suos (= pro suis) 1600 incerta Daciae.—pro suos (= pro suis) 7833 Zalatna Dacia.— pro salutem (= pro salute) 7997 Caransebeş Dacia.

Fenomene cunoscute în limba latină populară (limba comună).

G. Cuvinte

abstineo (= retineo) C. I. L. III, C. III Dacia p. Chr. 162.— ambulativa, probabil neutru plural, abl. pl. ambulativis (= ambulatio, plimbare, excursie) 3438 Alt-Ofen Pannonia Inferior.—apocatus şi apochatus, acuz. sing. apocatum, f. apochatam („sclavul pentru care vînzătorul a dat cumpărătoruluĭ chitanţă, apocha, că a primit preţul“ nota editoruluĭ) C. I. L. III. C. VII Dacia p. Chr. 142, C. I. L. III. C. XXV Dacia p. Chr. 160.— apocitatus, acuz. sing. apocitatum (= apocatus) C. I. L. III. C. VII Dacia p. Chr. 142.— arp(ennes) acuz. pl. (= fr. arpents) 10275 Bán Pannonia Inferior.—brutes nomin. sing., dat. sing. bruti (=noră, vezĭ § 84 a) 12666 C'uprija Moesia Superior, 12377 Kutloviţa Moesia Inferior, Kalinka N° 412 Nikup Moesia Inferior.— cessum, abl. sing. cesso (= cessio) C. I. L. III. C. XI Dacia.— collitores nomin. pl. (= cultores) 8147 Belgrad Moesia Superior.— comparo, perf. ind. 3 p. s. cunparabid

(= emo) 9567 Salonae Dalmatia.— conquiliarius, „magister conquiliarius“ (probabil şeful uneĭ văpsitoriĭ, orĭ funcţionar însărcinat cu vama asupra purpureĭ,=*conchyliarius, > conchylium) 2115 Salonae Dalmatia.— consacrani (= consacranei) Pârvan Ulmetum II$_2$ 32 Pantelimonul de sus Moesia Inferior p. Chr. 178.— consens, dat. pl. consentibus (= consentiens) 942 Enyed Dacia.— contirunculus, dat. sing. contirunculo (= camarad recrut) 8124 şi pag. 2328[99] Kostolatz Moesia Superior.— contraversia, abl. sing. contraversia (= controversia) C. I. L. III. C. XII Dacia p. Chr. 167.— culminaris, dat. sing. masc. culminari, despre un zeŭ, probabil Jupiter, 10303 Duna-Pentele Pannonia Inferior.— cupisco (= cupio) 14850 Salonae Dalmatia. —curagens (= curam agens, îngrijitor) 3096 insula Brazza.—danistaria, genit. sing. danistariae, „casă de împrumut pe amanet“ nota editoruluĭ, C. I. L. III. C. XIII p. Chr. 167.— decum (= decus) 14211[10] Sirakovo Moesia Inferior.— deducticius (despre un veteran, probabil = deductus in coloniam, stabilit ca colon) 8199 Kučevište Moesia Superior.— demprecarius, abl. sing. demprecario (= precarius) 10570 Bekás-Megyer Pannonia Inferior.—depossio (= depositio) 2656 Salonae Dalmatia p. Chr. 411, 14915 Salonae Dalmatia.— derelictum, abl. sing. derelecto (= moştenire, ceĭa ce lasă cineva după sine) 14306[5] Salonae Dalmatia.—dextrata („ virgo ... “, despre o fată care a murit la 3 anĭ şi 9 lunĭ. „Un epitet care nu se maĭ găseşte aĭurea, poate că va fi însemnat că la procesiunĭ fata ocupa locul maĭ de cinste, pe cel din dreapta“ nota editoruluĭ. Dar această explicare nu se potriveşte cu o copilă de 3 anĭ!) 6155 Constanţa Moesia Inferior.—digma (=δεῖγμα) 6080 lîngă rîul Buzăŭ în comitatul Haromszék Dacia. — dolus orĭ dolum, acuz. dolum (< rom. dor, = dolor) 1903 Baska-Voda Dalmatia. — domnus (despre un martir = sfîntul) 10233 Mitroviţa Pannonia Inferior.— draccena, dat. sing. draccenae (nume al uneĭ zeiţe, soţiea luĭ Draco orĭ Glyco, = δράκαινα. „Despre dracaena nu se maĭ pomineşte aĭurea“ nota editoruluĭ) 8238 Blatsche Moesia Superior.— dunc (=dum, > dum+-ce? După Zimmermann Archiv für lat. Lex. und Gramm. V, 570 > donicum) 1903 Baska-Voda Dalmatia.— emmimoria („en emmimoriam“,= memoria) 14014 Smoljani Dalmatia.— epetina („loco qui appellatur in epetina“ = equitium ?) 2386 Salonae Dalmatia.— epibeta (=

ἐπιβάτης) 14567 Niş Moesia Superior. „Un militar legionar ca epibata apare întîiaş dată în această inscripţie“ nota editoruluĭ.— equisio, nom. pl. equisiones (=equiso) 13370 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— es (=εἰς, „es memoriam“=in memoriam) 7582 Constanţa Moesia Inferior.— excesso, prez. conjunctiv 3 p. p. excessent (=excedo) 14437[2] Adam-Clissi Moesia Inferior, a doŭa jumătate a sec. II.— extorto, refl., perf. ind. 1 p. s. me extortavi (= ĭes cu greutate din ceva, scăp de ceva?) 1846 Viddo Dalmatia.—fius ? (=filius, probabil greşit în loc de filius) 14809 Salonae Dalmatia.—frontalis, acuz. sing. frontalem (= fr. fronton ?) 7960 Várhely Dacia. „frontalis nu se găseşte aĭurea“ nota editoruluĭ.— gamius, dat. sing. gamio (= bărbat, soţ, γάμιος) 14746 Salonae Dalmatia.—in se (= înpreună) 2113 Salonae Dalmatia, 3107 insula Brazza.— in uno (= înpreună) 14014 Smoljani Dalmatia.—laboro, perf. 3 p. pl. lavoraverunt (= trăesc, duc viaţă, compară ngr. κάμνω faţă cu vgr. κάμνω) 2113 Salonae Dalmatia.— maiorarius (= intendent) 12489 Cucĭuc-Chĭoĭ Moesia Inferior.—meator (= călător, trecător) 14850 Salonae Dalmatia.— mio, perf. conj. 3 p. s. miaverit (= meio) 1966 Salonae Dalmatia.— Naissas, dat. s. Naissati (= dela Naissus) 8260 Zukovac Moesia Superior.— nepota orĭ nepotilla, dat. sing. nepote orĭ nepotille (= neptis) 3173 şi 8877 incerta Dalmatiae.— nepotia, dat. sing. nepotiae, nepotie (= neptis) 2599 Salonae Dalmatia, 2690 Traù Dalmatia, 2756 Karjak Dalmatia, 8441 Viddo Dalmatia, 6155 Constanţa Moesia Inferior.— nepotilla. Vezĭ nepota.— nepta, dat. sing. neptae (=neptis) 1269 Verespatak Dacia.—neptia, dat. sing. neptiae (= neptis) 3582 Alt-Ofen Pannonia Inferior, 10541 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— nester, acuz. sing. fem. nestram, dat. pl. masc. nestris (=noster, probabil supt influinţa luĭ vester) 7583, 7584 Constanţa Moesia Inferior.— niris, dat. sing. niri (= nurus) 3308 Fünfkirchen Pannonia Inferior.— orcius, dat. sing. fem. orciae („deae orciae“, probabil Proserpina, > orcus) 8151 Belgrad Moesia Superior p. Chr. 287.— pauso, perf. 3 p. sing. pausavit (= a răposa) 10244 Titel Pannonia Inferior. — penus (=penes, cu înţelesul de ad: „defuncta penus colonia(m) Sirmi(um“) 6441 Mitroviţa Pannonia Inferior.— por (= pro) 3493 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— proporticus, acuz. sing. proporticum (= πρόστοον) 7960 Várhely Dacia. „proporticus nu se găseşte aĭu-

rea“ nota editorului.—prosmoni (=perseverantes) 7807 Alba Iulia Dacia. „prosmoni eŭ cred că sînt πρόσμονοι, adecă perseverantes orĭ maĭ bine perseverantii şi că avem a face, ca şi la eusebii şi alţiĭ de acest fel, vezĭ C. I. L. VI 10268 sqq., cu nişte collegia“ nota editoruluĭ.— provitus (= probatus) 7547 Constanţa Moesia Inferior.— pyalis, acuz. sing. pyalidem (= πύελος) 7564 Constanţa Moesia Inferior.— quad (> qua ad, =quoad) 2835 Kistanje Dalmatia înainte de p. Chr. 41.— quam quot (= quam, decît) C. I. L. III. C. I Dacia p. Chr. 167.—quot (=quantum) 14524 Kostolatz Moesia Superior, C. I. L. III. C. XXV Dacia p. Chr. 160.—roboretum, genit. sing. roboreti (= querquetum) 13250 Uzdolje Dalmatia. „Această inscripţie arată că cuvîntul roboretum = querquetum, Ducange, era întrebuinţat înaintea veaculuĭ de mijloc“ nota editoruluĭ.— salararius (= mercenar) 7926 Várhely Dacia. — seror, dat. serori (=soror) 3174 incerta Dalmatiae.— sic (= et, şi ?) 13739 Babadag Moesia Inferior.— dat. sing. socro dela socer (= socero) 8088 Arcer Moesia Superior, 6235 incerta Moesiae Inferioris.—socra, dat. sing. socrae, socre (= socrus) 1665 Belgrad Moesia Superior, 7458 Koinare Moesia Inferior, 3403 Tétény Pannonia Inferior, 655 Philippi Macedonia.— sportellarius, f. sportellaria („care este ca o anexă a altuĭ lucru“, nota editoruluĭ) C. I. L. III. C. VI Dacia p. Chr. 139.—stilibata, acuz. sing. stilibatam (un fel de clădire la mormînt) 9302 Salonae Dalmatia.— subulela, dat. sing. subulele (=suboles) 14524 Kostolatz Moesia Superior.—suora (= soror) 13845 Doclea Dalmatia.— superstantes (= superstites) 12478 Calachioĭ Moesia Inferior, 14214[14] Adam-Clissi Moesia Inferior. — sus (=deasupra, peste, „sus méo corpus“) 10016 Zara Dalmatia.—tam (=tantam) C. I. L. III. C. VI Dacia p. Chr. 139.— tata, dat. sing. tate (=pater) 13026 Salonae Dalmatia.— tonitrator, dat. sing. tonitratori (= tonans) 2766[a] lîngă Sarajevo Dalmatia.— visum, abl. sing. viso (= vis) 8082 Bjela Moesia Superior, 7841 Zalatna Dacia.—visus, abl. sing. visu (=vis) 7765 Alba Iulia Dacia.

H. Articul

mater illa (= mater) 9106 Salonae Dalmatia („Aequius hunc fuerat titulum me ponere matri, quem miserae mater illa mihi posuit“. Editorul spune: „illa este pus în loc de numele

mameĭ“. Ce poate să însemneze aceasta? Maĭ degrabă avem a face cu articulul. Inscripţiea e funerară păgînă, e prin urmare cel maĭ tîrziŭ din veacul IV, vezĭ § 82, N° 10 fine).

I. Sintaxă

Genitivul pronumeluĭ personal întrebuinţat în locul pronumeluĭ posesiv: nomine mei (= nomine meo) 14306[5] Salonae Dalmatia, inscripţie funerară creştină.—per absentiam mei (= per absentiam meam, în lipsa mea) 3355 Stuhlweissenburg Pannonia Inferior.

Pronumele posesiv pus în locul pronumeluĭ personal: vivo meo (= vivo me) 7552 Constanţa Moesia Inferior.— vivo suo (= vivo se) 12490 Pantelimonul de sus orĭ Ceatalorman Moesia Inferior.—Probabil o contaminaţie între vivo me, vivo se şi in vita mea, in vita sua. Compară fr. de mon vivant, du vivant de, care şi acestea tot prin contaminaţie s-ar explica poate, anume dintre o construcţie parcipială absolută, moi vivant, X vivant, şi de ma vie, de la vie de X.

Compară şi cele spuse la Modurĭ.

§ 110. In a doŭa jumătate a seculuiuĭ VI începe a se vorbi despre o „limbă a loculuĭ“, o „limbă părintească“ (ἐπιχώριος γλῶσσα, πατρῴα φωνή) din teritoriŭl romanizat al peninsuleĭ balcanice. Theophylactos Simocattes (a înflorit supt împăratul Heraclios 610-640) supt anul 587 (anul 587 după Tomaschek, Ueber Brumalia und Rosalia, Sitzungsberichte der Wiener Akademie LX, anul 1868, pag. 351 sqq., 400, şi după C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, pag. 18) l. IĬ cap. 15 pag. paris. 52: [E vorba de oştirea bizantină care se scobora din Balcaniĭ orientalĭ spre cîmpiea Thracieĭ pentru a ataca oştirea chaganuluĭ Avarilor ce poposĭa la patru mile depărtare dela muntele Calvus] „Se scoborîră, decĭ, din Haemus la muntele Calvus şi la Lividurgos cu gînd de luptă şi văzură pe chagan că-şĭ aşezase corturile nu departe de acolo, cam la vreo patru mile depărtare, fără nicĭo grijă, deoarece şi oştirea luĭ era împrăştiată prin toată Thracia. Comentiolus şĭ-a întocmit atuncĭ oştirea, a aşezat-o într-un singur corp şi a pus-o în mişcare. Planul luĭ era să meargă spre Astike, să petreacă noaptea sub pază, ĭar a doŭa zi să năvălească ca o furtună şi să măcelărească pe Avarĭ. Soarta însă a vrut să turbure

planurile comandantuluĭ, căcĭ ca un gărgăun a distrus stupiĭ chibzuiriĭ şi a prădat osteneala ce-şĭ dăduse generalul ca o albină. Căcĭ, dupăce soarele a întors spatele spre întunecoasa noapte, dupăce prea frumoasa şi dătătoarea de lumină lampă şi-a ascuns strălucirea şi a cedat puteriĭ nopţiĭ, unul dintre animalele de povară a zvîrlit sarcina depe dînsul. Se întîmplase însă ca stăpînul animaluluĭ să meargă la o distanţă oarecare înainte, astfel că ceĭ care mergeaŭ pe alăturĭ şi vedeaŭ cum animalul tîreşte sarcina după dînsul nu cum trebue, aŭ fost nevoiţĭ să strige la stăpîn să se întoarcă înapoĭ şi să îndrepte greşala animaluluĭ. Eĭ bine, acest lucru a fost cauza că ordinea oştiriĭ s-a turburat şi că aceasta a apucat fuga îndărăt, pentrucă vorbele strigate cu această ocazie li s-aŭ părut celor maĭ mulţĭ a fi un semnal de fugă, ca şi cum duşmanul ar fi apărut lîngă dînşiĭ pe neaşteptate. S-a născut atuncĭ o învălmăşală şi un zgomot ca acela, învremece toţĭ strigaŭ cît îĭ ţinea gura şi se îndemnaŭ unul pe altul să se întoarcă, răcnind cu mare turburare în *limba ţăriĭ* «*retorna* , ca şi cum ar fi avut loc o luptă fără veste cu duşmanul în timpul nopţiĭ (ἐπιχωρίῳ τε [variantă τῇ] γλώττῃ εἰς τοὐπίσω τραπέσθαι ἄλλος ἄλλῳ προσέταττε, ῥετόρνα μετὰ μεγίστου ταράχου φθεγγόμενοι). Se strică prin urmare toată ordinea oştiriĭ, aşa dupăcum s-ar sfărma ordinea uneĭ armoniĭ în coardele uneĭ lire, ĭar chaganul scăpă astfel de această noŭă primejdie, care fusese maĭ mare încă decît cea dintîiŭ, părăsi drumurile obişnuite şi, cît îl ţinură picĭoarele, fugi spre alte locurĭ, scăpînd de astă dată în mod încă maĭ neaşteptat decît cum scăpase întîĭa oară. Tot aşa fugĭaŭ Romaniĭ în altă direcţie, alungaţĭ de o falşă frică şi turburaţĭ de o falşă primejdie". Theophanes Confessor (născut în timpul domnieĭ luĭ Constantin Copronymos 741-775, mort pela 817) pag. paris. 218: „Chaganul, trecînd prin Mesembria, s-a îndreptat contra Thracieĭ şi a luat zidul cel lung [al împăratuluĭ Anastasios, care se întindea dela Silivri la Derkos], ĭar Commentiolus, care stătuse ascuns prin codriĭ Haemuluĭ, a eşit de acolo înpreună cu Martinus, şi surprinzînd pe chagan nepregătit, căcĭ oştirea barbarilor era înprăştiată prin Thracia, a plecat contra luĭ pe înserate. Ar fi reuşit Commentiolus foarte bine în întreprindere, dacă o întîmplare nu ĭ-ar fi stat înpotrivă. Un animal de povară anume şĭ-a sucit sarcina depe dînsul, ĭar un tovarăş al stă-

pînuluĭ animaluluĭ a îndreptat sarcina la loc, strigînd totodată *în limba părintească* «torna, torna, fratre» (ἑταῖρος τοῦ δεσπότου τοῦ ζώου προσφωνεῖ τὸν φόρτον ἀνορθώσας τῇ πατρῴᾳ φωνῇ· τόρνα, τόρνα φράτρε). Şi stăpînul animaluluĭ n-a auzit strigătul, dar l-a auzit oştirea, şi crezînd că aŭ dat duşmaniĭ peste dînsa a apucut fuga, strigînd cît iĭ ţinea gura *torna, torna*. Chaganul pe de altă parte s-a spăriat şi el şi a fugit în dezordine. Aşa că şi Avariĭ şi Romaniĭ fugĭaŭ uniĭ de alţiĭ fără nicĭo pricină". Theophanes n-a copiat pe Theophylactos, ci ambiĭ aceştĭ cronicarĭ s-aŭ informat din acelaş izvor contemporan cu faptele (care prezenta variante) astăzĭ perdut *).—Theophylactos Simocattes supt anul 595, l. VII cap. 2

*) Acest loc celebru a fost scos întîĭaş dată la iveală de Thunmann, Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker, Leipzig, 1774, pag. 341, apoĭ de Şincaĭ supt anul 587, şi de o mulţime alţiĭ, de pildă de Tomaschek, Ueber Brumalia und Rosalia, anul 1868, pag. 400. Toţĭ aŭ interpretat cuvintele *retorna* din Theophylactos şi *torna, torna, fratre* din Theophanes ca facînd parte din limba romînească din al şeselea secol. Din nenorocire, în afară de Thunmann şi de Şincaĭ, care aŭ cetit locurile din Theophylactos şi Theophanes în întregime, toţĭ ceilalţĭ s-aŭ mărginit de a cita uniĭ dela alţiĭ pe *retorna* şi *torna, torna, fratre*, pănă ce C. Jireček, cînd cetĭa odată *Strategica* atribuită împăratuluĭ Mauricios, şĭ-a adus aminte de acele *retorna* şi *torna, torna, fratre* aşa izolate, şi fără să maĭ citească, se vede, locurile din cronicariĭ bizantinĭ cu băgare de samă şi în întregime, a găsit de cuviinţă să susţină că acele vorbe ar fi nişte termenĭ de comandament aĭ oştiriĭ bizantine. Archiv für slavische Philologie vol. XV, anul 1893, pag. 98: „O observaţie asupra exclamaţieĭ, atît de des citate în scrierile privitoare la chestiea romînească, *torna* orĭ *torna, frater* din descrierea uneĭ expediţiĭ contra Avarilor din anul 587 în Thracia: *torna* nu-ĭ un rest de limbă romînească, ci un termin de comandă latinesc, care este citat lămurit în Strategia împăratuluĭ Mauricius alăturĭ cu altele, ca *cede, sta, move*, etc." Asupra chestiuniĭ a revenit C. Jireček în Die Romanen in den Städten Dalmatiens, I, anul 1902, pag. 18: „Scrierea strategică atribuită împăratuluĭ Mauricius, care după Zachariae von Lingenthal este scrisă de un oarecare Rufus, contemporan cu Mauricius, cere ca articulele de războiŭ să fie cetite înaintea trupelor în latineşte şi greceşte, şi ca ofiţeriĭ să ştie latineşte. Vorbele de comandă din textul grec sînt latineştĭ: *cede, sta, move, transforma, largiter ambula*, etc., între acestea *torna*, care se poate ceti la Theophylactos şi la Theophanes în descrierea uneĭ expediţiĭ contra Avarilor în Thracia la anul 587. Cuvîntul acesta, din cauză că ceĭ doĭ cronicarĭ observă că a fost pronunţat în limba maternă a soldaţilor (ἐπιχωρίῳ τῇ γλώττῃ, τῇ πατρῴᾳ φωνῇ), a fost greşit interpre-

tat în zilele noastre ca un rest de limbă romînească. Maĭ originale sînt varianta *retorna* la Theophylactos şi adaosul *frater* la Theophanes. Toată terminologiea din Στρατηγικά este plină de elemente latine: βάνδος (it. bandiera), βανδοφόρος, ἀρμάτος, κούρσωρ, μένσωρες, φλάμμουρα (vexilla), βούκινα (buccina), τουβάτωρ, φόσσα, etc." Jireček citează după edițiile luĭ De Boor, care a întrodus în textul luĭ Thephylactos varianta *torna*, considerînd pe *retorna* ca variantă, şi în textul luĭ Theophanes varianta *frater* (clasicul *frater*), considerînd ca variantă pe *fratre* din edițiile anterioare. Nu tot ce-ĭ *maĭ noŭ* este şi *maĭ bun!* Edițiile anterioare celor ale luĭ De Boor nimerise maĭ bine textul original, cu *retorna* la Theophylactos şi cu *fratre* la Theophanes, care *fratre* este într-adevăr forma din care a eşit actualul romîn *frate*. Macarcă maĭ vechĭ decît De Boor, editoriĭ anteriorĭ făcuse o matură chibzuĭală, cînd, conduşĭ de mărturisirile autorilor respectivĭ, că vorbele cutare fusese spuse în *limba din partea loculuĭ*, în *limba țăriĭ*, în *limba părintească*, aŭ ales dintre variante pe *retorna* şi pe *fratre*. Aceĭ editorĭ anteriorĭ şĭ-aŭ zis că militariĭ ceĭa nu puteaŭ să vorbească clasic ca Cicero, şi că pe de altă parte, dacă ar fi fost dela capul loculuĭ în textul original *torna* şi *frater*, maĭ greŭ se poate explica cum un copist posterior ar fi putut să le schimbe în *retorna* şi *fratre*, pecînd, din contra, cel dintîĭŭ copist oleacă oleacă cunoscător de latineşte a putut vîrî din negligență orĭ din *prostie* pe obişnuitele *torna* şi *frater* în loc de curioazele (macarcă latineştĭ populare şi răspîndite în toată Romania!) *retorna, fratre*. Răŭ a făcut, deci, De Boor, cînd a pus *torna* în loc de *retorna* în textul luĭ Theophylactos şi *frater* în loc de *fratre* în textul luĭ Theophanes. Dar se pare că Jireček n-a cetit pagina întreagă a descripțieĭ din Theophylactos şi Theophanes. Acolo se vede lămurit că n-avem a face cu un termin de comandă, căcĭ *un soldat s-a adresat unuĭ camarad al săŭ cu vorbele* retorna *orĭ* torna, torna, fratre, *pentru a-l face atent asupra faptuluĭ că s-a deranjat sarcina depe spatele unuĭ animal şi că trebue să se întoarcă s-o îndrepte cum se cade*. Apoĭ acolo se spune lămurit că soldatul s-a adresat camaraduluĭ săŭ *în limba țăriĭ*, *în limba din partea loculuĭ*, ἐπιχωρίῳ τῇ γλώττῃ, cum zice Theophylactos, în *limba părintească*, τῇ πατρῴᾳ φωνῇ, cum zice Theophanes. Cum este cu putință să interpretezĭ altfel decît cum aŭ interpretat-o toțĭ până la Jireček situațiea aceasta: „Un soldat a văzut că s-a deranjat sarcina depe animalul de povară (cal, catîr, magar, ce-a fi fost) al unuĭ camarad de dinaintea luĭ şi ĭ-a strigat camaraduluĭ în limba părintească, în limba loculuĭ, în limba țăriĭ, «eĭ, frate, întoarce-te, că are să cadă sarcina depe cal»"? Cum poțĭ trece peste această „vorbire în limba părintească, în limba țăriĭ, în limba loculuĭ dintre doĭ camarazĭ", ca să facĭ dintr-însa o comandă de războĭŭ? Atuncĭ încalea şterge pasajul, *emendează*-l (Pentru ce adecă nu l-aĭ *emenda?*), şi pune în loc următoarele: „Un ofițer a văzut pe un soldat că a apucat pe un drum greşit

pag. paris. 167-168: "In apropiere de Marcianopolis (Devna) o mie de ostaşĭ conduşĭ de Alexandru întîlnesc o mare mulţime de Slavĭ, care se întorceaŭ cu pradă. Romaniĭ se tem dintrunţîĭŭ să-ĭ atace. Atuncĭ „Alexandru iĭ îndeamnă *în limba părintească* a Romanilor să steĭe la luptă (τῇ πατρίῳ τῶν Ῥωμαίων φωνῇ τοῖς Ῥωμαίοις ἐνεκελεύετο)".?

§ **111.** O deosebire mare există însă între două părţĭ ale teritoriuluĭ romanizat din răsăritul Europeĭ, anume între provinciea Dalmatia de o parte şi între provinciile Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia şi Pannonia Inferior de altă parte. Deosebirea consistă în următoarele puncte: 1) Maĭ întîĭŭ, în ce priveşte în special Dalmatia, Moesia Superior şi Moesia Inferior, încă din timpul luĭ Diocletian (284-

---

şi ĭ-a comandat *torna!*" Insuş Jireček mărturiseşte că *retorna* şi *fratre* nu fac parte din termeniĭ de comandă: „Maĭ originale sînt varianta *retorna* la Theophylactos şi adaosul *frater* la Theophanes". Dar cu aceasta, că zicĭ că-s maĭ originale, nu scăpĭ de dificultate, orĭ scăpĭ de ea prea răpede! Nu te-aĭ gîndit de unde va fi provenit această originalitate? De *retorna* scăpĭ, spunînd că-ĭ o variantă a originaluluĭ *torna*. Dar ce facĭ cu *fratre*? Chĭar de-l veĭ schimba în clasicul *frater*, acest cuvînt rămîne. Ce facı cu el? Şĭ chĭar armata, dacă a înţeles răŭ cuvîntul torna, ca şi cum ar fi fost vorba că trebue să se întoarcă cineva să fugă, l-a înţeles ca un cuvînt din limba ţăriĭ, din limba loculuĭ, căcı doar Theophylactos spune lămurit că „toţĭ strigaŭ cît iĭ ţinea gura şi se îndemnaŭ unul pe altul să se întoarcă, răcnind cu mare turburare *în limba ţăriĭ* retorna". Şĭ dacă se gîndeşte cineva că înainte de anul 600 grosul armatelor bizantine era format din barbarĭ mercenarĭ şi din populaţiea romanică a peninsuleĭ balcanice (Vezĭ §§ 1, 2, 3, 4; § 88 alineatul 2; §§ 98, 99), şi dacă se maĭ gîndeşte că armata despre care se vorbeşte în aceste pasaje opera în părţile de răsărit ale munteluĭ Haemus pe teritoriu thrac romanizat, apoĭ nimic nu este maĭ natural decît a conchide, cum aŭ făcut toţĭ înainte de Jireček, că vorbele *torna*, *retorna*, *fratre* sînt cuvinte romîneştĭ din veacul al şeselea. Părerea luĭ Jireček a fost totuş adoptată fără nicĭo critică de învăţaţiĭ romînĭ, acum în urmă şi de D. Russo, Elenismul în Romînia, Bucureştĭ, 1912, pag. 20 nota 1. Pentru a consacra un prejudiţiu a venit şi Iorga cu obişnuitul clişeŭ „după cum se ştie". Bulletin de l'institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale, anul 1915, pag. 116: „Les termes de commandement cités dans des sources byzantines du VII siècle, dans lesquels on a cru découvrir des prodromes du roumain, appartiennent, ainsi que l-ont depuis longtemps prouvé les philologues, au langage militaire fortement empreint de vulgarité latine". Care *filologĭ aŭ probat* acest lucru?

305) Dalmatia a fost separată, din punct de videre al administrației civile și militare, de restul peninsuleĭ balcanice și alipită la Italia, iar dela moartea luĭ Theodosius I (395) ea (afară de Praevalis = regiunea orașuluĭ Scodra) a aparținut la imperĭul de apus, învremece Moesia Superior și Moesia Inferior aŭ aparținut la imperĭul de răsărit. Prin aceasta pe de o parte s-aŭ împuținat raporturile între populațiea romanică din Dalmatia și populațiea romanică din celelalte doŭă provinciĭ, ĭar pe de altă parte fiecare din cele doŭă populațiĭ romane a avut legăturĭ culturale cu alte neamurĭ de oamenĭ. Faptul că după moartea luĭ Áetius s-a răzvrătit Marcellianus contra împăratuluĭ de apus și a uzurpat domniea în Dalmatia (455) pentru cîțĭva anĭ, Procopios De bello vandalico I, 6, precum și acela că Iustinianus la anul 536 a ocupat Salona, Procopios De bello gotthico I, 5, și după aceĭa în tot cursul războaelor sale cu Goțiĭ a avut pretențiea de a stăpîni Dalmatia, n-aŭ schimbat întru nimic starea de lucrurĭ, și Dalmatia a continuat de a a avea în toate privințile o poziție a parte față cu restul peninsuleĭ balcanice și continuă de a avea (chĭar în limitele vechiĭ provinciĭ Dalmatia înțeleasă) această poziție a parte și până astăzĭ). 2) Nu numaĭ din punct de videre politic a fost separată Dalmatia de restul teritorĭuluĭ romanizat al peninsuleĭ balcanice. Se pare că o separare a avut loc chĭar și din punct de videre al soluluĭ. Este adevărat că romanizarea s-a întins foarte curînd și foarte adînc în această provincie. Numărul localităților unde s-aŭ găsit resturĭ de așezărĭ romane este enorm *). Numărul inscripțiilor din

*) Daŭ aicĭ numele acelor localităț̆ĭ, unde s-aŭ făcut cercetărĭ publicate în Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegovina. Lista trebue complectată cu localitățile însemnate în C. I. L. III, pe care vezi-le la § 113 : Agići gornji distr. Bosnisch Novi VII, 66.—Amajlija distr. Bijelina VI, 246.— Ankula la Narenta XII, 165.—Babino polje lîngă Zenica XI, 116. —Babišpotok lîngă Plevlje IV, 290.—Bajovci la Narenta XII, 100. — Balek în valea de sus a Cetineĭ VII, 135. —Balijina Glavica (Municipium magnum) V, 216, VII, 98.—Banjaluka V, 228.—Bare-Tribovo distr. Varcar-Vakuf XII, 151.—Barica distr. Konjica IX, 253.— Bastaši, distr. Petrovac IV, 196; lîngă Livno XI, 127.— Bašine njive distr. Ljubuški III, 525.—Batković distr. Bijelina VI, 245.— Bihać III, 49.— Intre Bihać și Klokot VII, 46.— Bijelina VI, 244.—Bijelo polje lîngă Mostar IX, 264.—Bila distr. Travnik IX, 296.—Bilimišće lîngă Zenica III, 290.—Biljača lîngă Gradina-

---

Domavia V, 238.—Biogradci lîngă Mostarsko blato IV, 196.—Biskupije lîngă Knin V, 204, VII, 87.—Bistrica în şesul Skoplje delîngă rîul Vrbas VI, 237.— Biščepolje sud de Mostar II, 3.— Bitanga în valea Imotski VIII, 101.— Bjelemić distr. Konjica IX, 261.— Bjeloj distr. Petrovac X, 368.— Blatnica donja în Brotnjolîngă Mostar IX, 282.—Blažuj lîngă Sarajevo IV, 250.—Borčani lîngă županjac IX, 211.—Borke distr. Konjica IX, 260.—Bosnisch-Kostanjica VII, 70.— Bosnisch-Rača distr. Bijelina VI, 245.— Božinovac la Narenta XII, 101.—Bradina distr. Konjica IX, 264. —Brajković la Narenta XII, 88.—Branjevo distr. Zvornik VI, 529.— Brčani distr. Konjica IX, 263.—Brdo lîngă Jajce IV, 263.—Brekavica ori Brekovica, nord de Bihać I, 332, XI, 139.—Bublin în valea Imotski VIII, 92.—Budak lîngă Stankovci est de Zara vecchia VII, 98. — Bugargrad nordvest de Bihać VII, 44.— Bugojno pe Vrbas în şesul Skoplje V, 240, VI, 237, XI, 139.— Busovača (n-am găsit pe hartă) IV, 184.— Buško-Blato lîngă Livno XII, 158.— Bušnje în sandžak Novibazar IV, 291.—Buturović polje distr. Konjica IX, 255.— Cerići distr. Konjica IX, 248.— Cetina (izvorul rîuluĭ. . .) VII, 133.— Civljane în valea de sus a Cetineĭ VII, 130.— Crkvenica lîngă Doboj I, 262, V, 226, VI, 253.—Crkvina (Avendo) VII, 86.—Crkvinje lîngă rîul Lašva distr. Travnik V, 246.— Crkvište lîngă Travnic V, 247.— Crnići lîngă Narona IX, 288.— Crvica nordest de Skelani XI, 177.— čadjavica donja distr. Bijelina VI, 245.— čadovina lîngă Rogatica XII, 161.— čapljina pe Narenta III, 284, VI, 282, VI, 534, XII, 81.—Intre čapljina şi Struge III, 522.—čavkić lîngă Bihać VII, 50.— čelebić lîngă Livno XI, 127. —čelebići donji distr. Konjica IX, 259.—čeljevo la Narenta XII, 99.— čerin în Brotnjopolje sudvest de Mostar IX, 279.— čifluk distr. Travnik VI, 253.— čitluk în Brotnjopolje lîngă Mostar II, 57; distr. Bosnisch Novi VII, 69; în valea de sus a Cetineĭ VII, 131; (Aequum) VII, 158.—Dabrica Velica la Narenta XII, 90.—Derani la Narenta XII, 102.—Derviš Kula distr. Bosnisch Novi VII, 69. — Divić lîngă Zvornik XI, 180.— Doboj pe Bosna I, 262.— Dobričevo distr. Bilek VIII, 105.—Dobuj sudvest de Zenica XI, 116. —Doljani lîngă Bihać V, 340; la Narenta XII, 99.— Dolnje Vrtoče ori Dolnj Vrtoče distr. Petrovac IV, 172, 194.—Dračevica lîngă Ljubuški V, 163.—Dragičina în valea Imotski VIII, 73.—Dragović în valea de sus a Cetineĭ VII, 145.—Drenovo lîngă Prijepolje IV, 294. —Dretelj la Narenta între Mostar şi čapljina V, 167, IX, 278, XII, 80.—Drežnica la Drežanka afluentul Narenteĭ XII, 166.—Drijenka lîngă Rogatica XII, 161.— Drina (valea rîuluĭ Drina în districtul Srebrenica) I, 308.— Drina (gura rîuluĭ Drina) VI, 246.— Dripovci distr. Ljubuški III, 525.— Drvar distr. Petrovac IV, 196. Dvorište distr. Bosnisch Novi VII, 69.—Džepe distr. Konjica IX, 263. — Eminovo selo lîngă županjac IX, 209.— Fatnica la răsărit de Stolac II, 61, IV, 253.— Fazlići lîngă Travnik III, 245. — Fianona IX, 291.— Fojnica vest de Sarajevo VI, 248.— Franz Josefsfeld distr. Bijelina VI, 244.—Gabela la Narenta lîngă Viddo

---

Krehin Gradac în Brotnjopolje lîngă Mostar II, 59, V, 237, IX, 282.—Krnjenša distr. Petrovac VIII, 106.—Krstac la Narenta XII, 89.—Krupa în şesul Skoplje delîngă rîul Vrbas VI, 237; la Narenta XII, 99.—Kuliješ distr. Sarajevo VI, 246.—Kuparica la Narenta XII, 97.—Kupreš nordest de Livno IV, 183.—Kutac lîngă Ljubuški IV, 257.—Laktaši distr. Banjaluka I, 254, IV, 180.—Lastve în valea de sus a Cetineĭ VII, 136.—Lašva (basenul rîuluĭ Lašva) III, 227.—Letka lîngă županjac IX, 209.—Lib planina lîngă županjac XI, 118.—Lipa sudvest de Livno XI, 123.—Lisičići vest de Konjica IV, 252, 266, IX, 251.—Lištani lîngă Livno IV, 254, XI, 124.—Livno XI, 132.—Lješće XI, 145.—Ljubuški III, 280, 520, VI, 235.—Ljusina lîngă Otoka (pe rîul Una) II, 68.—Lokvičić în valea Imotski VIII, 89.—Loznica la Narenta XII, 99.—Ložnica la Drina II, 63.—Madeškovići distr. Konjica IX, 260.—Maglaj între Gradiška şi Banjaluka VI, 242.—Mahovice în valea de sus a Cetineĭ VII, 158.—Mahovljani distr. Banjaluka XII, 152.—Majdan lîngă Varcar Vakuf III, 248, IV, 256, VIII, 107.—Mali Mošunj lîngă Travnik II, 66, V, 252.—Maršeju lîngă Skutari VIII, 209.—Matkovine în valea de sus a Cetineĭ VII, 140.—Mihaljević pe Drina distr. Srebrenica VIII, 109.—Milanovača la Narenta XII, 88.—Mitruša velika la Narenta XII, 88.—Mokopolje lîngă Knin V, 193.—Mostar IX, 276.—Mostarsko blato (lîngă...) V, 167.—Mrčevci între Gradiška şi Banjaluka VI, 242.— Mrkočela lîngă županjac IX, 211.—Muć (Andetrium) VII. 80.—Mujdžići lîngă Jajce XII, 146.—Muša lîngă čapljina XII, 87.—Na Bili distr. Travnik V, 256.—Nefertara sud de Plevlje IV, 292.— Noctac la Narenta XII, 102. — Novi šeher distr. žepče lîngă rîul Bosna VI, 531.—Obarska velika distr. Bijelina VI, 244.— Obre distr. Konjica IV, 271, IX, 252.— Odmud lîngă Zenica XI, 115.—Odžaci distr. Ljubuški III, 525 — Odžak gornji şesul Skoplje delîngă rîul Vrbas VI, 237.—Omolje lîngă županjac IX, 221.—Orahovica distr. Konjica IX, 259.—Orlić sudest de Knin VII, 89.—Osatica vest de Skelani XI, 179.—Ostrožac distr. Konjica IX, 255.— Ostrvici lîngă Skardona VII, 98.— Otinovci IV, 258, V, 221.— Otišić în valea de sus a Cetineĭ VII, 146.— Oton lîngă Knin V, 194.— Pazarić distr. Sarajevo IV, 251, IX, 235. — Pecka distr. Varcar Vakuf IV, 262, V, 235. — Petrovići lîngă županjac IX, 221.—Pijavice lîngă Jajce V, 263.—Plevlje IV, 276, VI, 247, VIII, 115, XII, 123. — Pliva (basenul rîuluĭ...) lîngă Jajce III. 286.—Počitelj la Narenta XII, 90.— Podbabje în valea Imotski VIII, 90. — Podbrežje lîngă Zenica XI, 115.— Podbrgje lîngă Kotor (pe Vrbanja) II, 45.—Podcrkvina distr. Vlasenica IX, 293.—Podgorica în Montenegro VI, 261.— Podgradina lîngă Lipa XI, 126.—Podhum distr. Konjica IX, 253; lîngă Podgradina XI, 126.—Podosoje în valea de sus a Cetineĭ VII, 157.—Podpeće lîngă Rogatica XII, 161.—Pod Varošlukom distr. Travnik V, 245. — Podvrabač distr. Konjica IX, 260.—Podžeplje distr. Vlasenica IX, 294.—Pograbnice la Narenta XII, 80.—Pogragje în şesul Skoplje

---

delîngă rîul Vrbas VI, 237.—Pokojište distr. Konjica IX, 250.—Poljica în valea Imotski VIII, 89.—Popova Vrtača lîngă Travnik V, 247.— Popovi distr. Bijelina VI, 244.— Postranje în valea Imotski VIII, 87.—Prijepolje nordest de Plevlje IV, 294.—Priluka lîngă Livno IV, 255.— Prisap lîngă Livno XI, 128.— Prisoje în valea Imotski VIII, 101.—Pritoka lîngă Bihać IV, 259.—Privilica lîngă Bihać VI, 155, VII, 34.— Proložac în valea Imotski VIII, 87.—Putičevo lîngă Travnik V, 248.—Intre Putičevo şi Vitrenica V, 251.— Radeš (munte) lîngă portul Neum VI, 252.— Radešine distr. Konjica IV, 270, IX, 258.—Radosavac lîngă Plevlje IV, 290.—Radušići la vest de Knin V, 191.— Rakanske barice distr. Bosnisch Novi VII, 63.— Rama la Narenta XII, 165.— Rama (valea rîuluĭ...) IV, 248.— Rama (gura rîuluĭ...) IX, 257.— Ribić lîngă Bihać V, 234, VII, 53.— Ribići distr. Konjica IX, 257.—Ričice în valea Imotski VIII, 88.— Ripač distr. Bihać V, 337.—Rogatica vest de Višegrad V, 259, XI, 181, XII, 159.—Rotimlja lîngă Stolac III, 520.— Rujani donji lîngă Lištani XI, 125.—Runović (Novae) IV, 273, VII, 85, VIII, 92.—Ružići distr. Ljubuški III, 525, VIII, 73.—Salona VII, 82, 85, VIII, 127.— Sana (basenul rîuluĭ...) I, 203.—Sandžak în şesul Skoplje delîngă rîul Vrbas VI, 237.—Sarajevo VI, 527.—Skardona V, 217, VII, 90.—Seljani între Plevlje şi Prijepolje IV, 293.—Seonica distr. Konjica IX, 253.—Sjekoše la Narenta XII, 100.—Skelani pe Drina la sudest de Srebrenica XI, 140.—Skočim la Narenta XII, 99.—Skoplje (şesul...) delîngă rîul Vrbas VI, 237.— Skutari (împrejurimile oraşului...) X, 3.—Smoljani distr. Petrovac IV, 256.—Smrdelji la nord de Skardona VII, 80, 95.—Sopotnica sud de Rogatica XI, 181.—Sovići distr. Ljubuški III, 520, VIII, 74.—Srgjani lîngă županjac IX, 211.—Srgjević lîngă Livno XI, 136.— Stipanići distr. županjac V, 220.—Stolac I, 284, III, 272, V, 169, VII, 85, VIII, 102, IX, 284.—Stražine în valea de sus a Cetineĭ VII, 147.— Struge la Narenta XII, 88.— Strupnić lîngă Livno XI, 127.—Studence în valea Imotski VIII, 88.—Studeno vrelo lîngă županjac IX, 221.— Suhača lîngă Livno IV, 254, XI, 132.— Svinjuha distr. Bosnisch-Novi VII, 69.— Svitava la Narenta XII, 100.—Svrakino selo lîngă Sarajevo IV, 248, IX, 233.—šarići lîngă Jajce IV, 264.—šedinac lîngă Jajce XII, 147. — ševače în valea de sus a Cetineĭ VII, 136.— šipovo în valea rîuluĭ Pliva lîngă Jajce XII, 137.—šipraga lîngă Kotor (pe Vrbanja), II, 45.—šuica lîngă (la est de) Livno IX, 226.— šumani lîngă Plevlje XII, 130—šupljaja Crkva (Burnum) la nord de Skardona V, 178, VII, 71, 85.— šušnjar în valea de sus a Cetineĭ VII, 157. —Taleža distr. Trebinje XII, 156.—Tasovčići Crkvine la Narenta XII, 90.—Telac la Narenta XII, 99.—Teplju (Promona) V, 212. —Tersana la Narenta XII, 99.—Travnik V, 247, XII, 166.—Trn lîngă Banjaluka II, 62. —Trnovo distr. Jajce III, 518, V, 267; distr. Sarajevo IX, 274.— Trstionica (valea rîuluĭ..., afluent al Bosneĭ) XII, 166.—Trusina distr. Konjica IX, 253.—Turbet distr. Travnik V, 247.—Intre Turbet şi Jajce V, 245.—Tutnjevac distr.

această provincie este cu mult maĭ mare decît acel al inscripțiilor din orĭcare altă provincie a Illyriculuĭ şi cu mult maĭ mare decît acel al inscripțiilor din Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia şi Pannonia Inferior la un loc luate (Vezĭ § 91) *). La županjac, la Dretelj şi la čerin se întrebuințaŭ țigle de acoperemînt din fabrica italiană Pansiana, care a funcționat supt această firmă numaĭ până la Tiberiuş excluziv (p. Chr. 15), Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegovina IX, 190, 279. La Stolac, Ilidže lîngă Sarajevo, Gradina lîngă Srebrenica se găsesc mozaicurĭ, „cu care s-ar putea lăuda cele maĭ culte provinciĭ ale împărățieĭ romane“, opul citat XII, 154. Fimeile din Konjica eraŭ în curent cu modele de a purta părul, opul citat IV, 272. Senatorĭ romanĭ aveaŭ proprietățĭ

Bijelina VI, 245.— Umoljani distr. Konjica IX, 262.— Ustikolina lîngă Foča V, 239, IX, 294, XII, 161. — Utvica distr. Ljubuški III, 525.—Varcar Vakuf XII, 158.— Varda la Narenta XII, 100. — Varvara distr. Prozor XI, 105. — Vašarovine lîngă Livno XI, 129.—Vedropolje lîngă (la nord de) Teplju V, 215.—Velika vrata lîngă Kupreš IX, 229.— Vesela în şesul Skoplje delîngă rîul Vrbas VI, 237.—Viddo (Narona) VII, 85, IX, 284.— Vidoši lîngă Livno IV, 188, XI, 136.—Vidre lîngă Plevlje IV, 291.—Vinica lîngă županjac IX, 221. — Vinjani în valea Imotski VIII, 82, IX, 290.— Visoko pe Bosna nordvest de Sarajevo IX, 233.—Višegrad VI, 251.— Višići la Narenta XII, 99. — Vitez în valea rîuluĭ Lašva distr. Travnik V, 225, 255. — Vitina distr. Ljubuški III, 522, 526. — Vogošća gornja distr. Sarajevo IX, 234.—Volari în şesul Skoplje delîngă rîul Vrbas VI, 237.—Vranjevo sudvest de Stolac IV, 258. —Vratnica distr. Konjica IX, 250.— Vrlika sudest de Knin VII, 128.—Vrlika (Izvorul rîuluĭ ...) VIII, 84.—Vrse în şesul Skoplje delîngă rîul Vrbas VI, 237. — Vršani nordest de Banjaluka VI, 218.—Vržerale lîngă Podgradina XI, 126.— Vuković în valea de sus a Cetineĭ VII, 133. — Vuksanlekaj lîngă Skutari VIII, 208.— Zagrebnica la Narenta XII, 99.—Zalom distr. Nevesinje IX, 296.— Zara VII, 85.—Zecovi distr. Sanskimost IV, 182.—Zenica pe Bosna nordvest de Sarajevo I, 273, IX, 231.—Zgoni la Narenta XII, 102. — Zličina lîngă Ljubuški VI, 283.—Zurovac la Narenta XII, 88.— žabljak donji lîngă Livno XI, 136. — živaljević distr. Rogatica VIII, 113.—žrnovnica lîngă Salona VIII, 121.— županjac sudest de Livno V, 235, VI, 220, IX, 171, XI, 117.— županjac (districtul) IV, 156.— župnica distr. Ljubuški III, 525.

*) Trebue ținut însă socoteală şi de faptul că în Moesia Superior şi Moesia Inferior cercetările n-aŭ fost făcute cu acea hărnicie cu care s-a procedat în Dalmatia, în special în Bosnia şi în Hercegovina dela anexarea acestor țărĭ la monarhiea austriacă.

tocmaĭ pela Skelani şi pela Karan (la est de Užice), opul citat XI, 153. „Partea văiĭ rîuluĭ Drina din districtul Srebrenica înpreună cu văile lăturalnice era pe vremea Romanilor unul din cele maĭ puternic colonizate teritoriĭ ale Bosnieĭ“, opul citat XII, 147. Pentru aceĭa la afirmarea luĭ H. Kiepert, Formae orbis antiqui, I, Beiblatt pag. 5 că „partea continentală muntoasă a Dalmatieĭ a fost sub stăpînirea romană puţin populată şi cultivată“, Patsch Wissenschaftliche Mitteilungen V, 352 face observaţiea următoare: „Această afirmare nu-ĭ dreaptă. Cercetările făcute de muzeul Bosnieĭ şi Hercegovineĭ în tot felĭul de locurĭ ale acestor ţărĭ aŭ ajuns la rezultate care permit tocmaĭ o concluzie contrară. Nu ştim numaĭ cum se chemaŭ localităţile, dar ruinele lor există. In Stolac şi în Ilidže, de exemplu, s-aŭ descoperit clădirĭ aşa de bogate, că s-ar fi putut mîndri cu ele pănă şi Baetica şi Narbonensis. Cultura romană se manifestează aicĭ pănă şi în moda de a purta părul“. Şi cu toate acestea a fost sigur o parte a Dalmatieĭ unde populaţiea era rară, unde cultura romană pătrunsese numaĭ slab. Acest lucru reese din compararea pe hartă a localităţilor unde s-aŭ descoperit urme romane. Localităţile acestea sînt foarte multe, este drept, dar există un teritorĭu vast, unde ele aproape lipsesc. Acel teritorĭu se întinde dela rîul Vrbas spre răsărit pănă pe aproape de basenul rîuluĭ Drina. Tocmaĭ pentru aceĭa am înşirat în notă localităţile cu urme romane din Bosnia şi Hercegovina, pentru ca şi lectorul să poată face această constatare. A fost foarte deasă populaţiea şi foarte intensă cultura romană dela Vrbas spre apus şi în basenul rîuluĭ Drina, dar la mijloc a fost o lacună. Ca să o delimitez maĭ preciz, această lacună se întindea între rîul Vrbas la apus, rîurile Laşva, Bosna şi Prača la sud, şi versantul vestic al rîuluĭ Drina la răsărit. Numaĭ la mijlocul lacuneĭ, pe rîul Bosna, începînd dela vărsătura Laşveĭ spre nord, pănă la Doboj, aŭ existat rarĭ stabilimente romane. Acelaş lucru reese şi din compararea număruluĭ inscripţiilor. Din 5110, cîte sînt aproximativ inscripţiile din Dalmatia publicate în C. I. L. III, cad pentru teritorĭul lacuneĭ dintre rîurile Vrbas şi Drina numaĭ 77. In conformitate cu aceste fapte stă constatarea arheologieĭ preistorice că în Bosnia, „maĭ ales în părţile eĭ cele maĭ îndepărtate de mare, arta preistorică continuă încă în timpul domina-

țiunii romane", Ed. Richter, Beiträge zur Landeskunde Bosniens und der Hercegovina, Wissenschaftliche Mitteilungen X, 404. Pentru aceia afirmarea lui Kiepert, cu toată întîmpinarea făcută de Patsch, continuă de a fi adevărată, și Ed. Richter locul citat o confirmă prin următoarele vorbe: „Este puțin probabil că în Bosnia propriu zisă, dincolo de liniea de separare a apelor, vom putea afla atîta cît s-a aflat în teritoriile mai apropiate de marea adriatică, în Croatia, în Dalmatia [în înțelesul de astăzi al cuvîntului] și în Herzegovina. Căci, macarcă acea păduroasă regiune a avut pe vremurile vechi în multe locuri o desime de colonizare surprinzătoare, care nu rămînea mai pe jos cu mult de acea din regiunile de mai la sud, unde clima era mai favorabilă, dar era mai puțin productiv solul, totuș monumentele romane găsite până acum acolo sînt mai rari și mărginite la mai puține localități, anume la acelea care se distingeaŭ ori prin bogățiea minieră ori printr-o excepțională fertilitate a pămîntului." Și aceastà lacună din Dalmatia se continua la nord în cele doŭă Pannonii, unde teritoriul dintre lacul Pelso (Balaton) la nord, Siscia (Sissek) la vest, rîul Sava la sud și o linie verticală, care ar trece aproximativ prin Stuhlweissenburg și Fünfkirchen până la Sava, la est, era aproape pustiŭ, cel puțin pustiŭ din punct de videre al culturii romane. Acest lucru îl probează puținătatea ori lipsa totală a inscripțiilor. In C. I. L. III pag. 506 spune editorul: „Tot interiorul Pannoniei a fost necultivat în timpul Romanilor." Iar din regiunea dintre Drava și Sava cam dela Brod, excluziv, dinspre est, până la Sissek spre vest n-aŭ eșit la iveală până la anul 1902, cînd s-a încheiat publicarea tomului III din C. I. L., mai mult de 10 inscripții. Această lacună din Dalmatia se continua pe de altă parte spre sud prin codrul și pustiul care se întindea din mijlocul Bosniei până la munții Scardos-Șar. § 51, Nota S. 57. 3) Invaziea barbarilor a avut alt caracter în Dalmatia decît în celelalte provincii romanizate din răsăritul Europei. Mai întîiŭ feliul barbarilor a fost mai puțin variat, căci, ca să vorbim aproximativ și să nu ținem socoteală de excepționale atacuri făcute în părțile de răsărit ale aceștei provincii, Dalmatia a fost bîntuită și stăpînită numai de Goți, de Avari și de Slavi, învremece Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia și Pannonia Inferior aŭ fost cotropite de numeroși barbari

alții (Vezĭ §§ 82, 88, 89). Apoĭ invaziea barbarilor în Dalmatia a avut loc relativ tîrziŭ. Sub Theoderich (493-526) Goții (Ostrogoții) aŭ ocupat Dalmatia, dar numaĭ cu cîteva garnizoane, fără să se stabilească ca popor într-însa, şi după luarea Sirmiuluĭ decătră Avarĭ (anul 582) aŭ început devastările în această provincie din partea Avarilor şi Slavilor, pănăce Slavii s-aŭ stabilit definitiv într-însa la începutul secoluluĭ VII. C. Jireček, Geschichte der Serben, I, 51, 87, 91, 95. Dar pănă la această ocupare definitivă prin Slavĭ Dalmatia, maĭ ales în părțile eĭ despre mare, dusese viață fericită față cu îngrozitoarele înprejurărĭ în care trăise ceĭalaltă nenorocită peninsulă, în special sub domniea nefastă a mărețuluĭ cu numele Iustinian. Pentru aceĭa, chĭar cu puțin înainte de catastrofa care trebuĭa să stîrpească aproape numele de Roman într-însa locuitorii eĭ duceaŭ viață destrăbălată, după cum se vede din scrisorile papeĭ Grigore I (590-604). C. Jireček opul citat I, 91. 4) Dar cea maĭ mare deosebire dintre Dalmatia şi celelalte provinciĭ romanizate din răsăritul Europeĭ consista în alcătuirea etnică. Maĭ întîiŭ, dacă luăm în considerare neamurile de oamenĭ care ocupaŭ solul pe vremea cuceririĭ romane, şi care prin urmare aŭ fost supuse romanizăriĭ şi aŭ dat naştere, în cea maĭ mare parte, populațieĭ romanice, Dalmatia era ocupată de Illyrĭ, de Pannonĭ, care eraŭ strîns înrudițĭ cu Illyriĭ, şi de Iapodĭ, care eraŭ un neam amestecat din Illyrĭ şi din Celțĭ. Această provincie era ocupată, cu alte vorbe, de o populație unitară, care se poate numi illyropannonă. Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia şi Pannonia Inferior, la un loc considerate, eraŭ ocupate, din contra, de un complex de neamurĭ diferite, anume de Thracĭ, Illyrĭ, Pannonĭ, Celțĭ, Bastarnĭ, Sarmațĭ, Scythĭ, fără să maĭ ținem socoteală de Obulensĭ şi Oitensĭ, popoare de origine obscură şi de existență problematică, şi de Autarieiĭ fugarĭ din Scythia Minor. Apoĭ, din punct de videre al popoarelor immigrate pe vremea cînd romanizarea era în vigoare, şi despre care se poate prin urmare presupune că aŭ putut fi şi ele macar cît de cît supuse romanizăriĭ, în Dalmatia se poate zice că acest element a lipsit complect, deoarece Goții aŭ trăit în ea numaĭ ca garnizoane şi cu începere de abĭa din secolul VI, cînd romanizarea perduse mult din putere, ĭar Slaviĭ s-aŭ stabilit într-însa tocmaĭ la începutul secoluluĭ VII, cînd romanizarea

încetase. Cu totul altfel se petrec lucrurile în celelalte provincii la un loc considerate, unde diferite popoare nebăștinașe, unele thrace (Bessi, Castaboci, Carpi), altele germane (Marcomanĭ, Goțĭ, Gepizĭ, Herulĭ și alțĭ Germanĭ), altele slave, altele uraloaltaice (Hunii) s-aŭ stabilit în așa epocă timpurie și în asemenea împrejurărĭ de persistență, încît este inadmisibil să nu se fi romanizat macar într-o minimă porțiune (Vezĭ § 82) *). Dar maĭ înainte de a trage vreo

*) Dacă considerăm ca teritoriŭ pe care s-a dezvoltat naționalitatea romînească (Vezĭ și cele spuse la §§ 172, 173, 174) acel teritoriŭ care se întinde dela, incluziv, basenul vestic al rîuluĭ Drina spre răsărit, și cuprinde, în nomenclatură antetheodosiană, extremitatea nordestică a Dalmatieĭ, Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia și sudul Pannonieĭ Inferior, apoĭ, în ordine alfabetică, popoarele băștinașe care aŭ fost romanizate pe acest teritoriŭ, și acele neamurĭ barbare immigrate despre care se poate bănui că aŭ fost și ele macar cît de cît supuse romanizăriĭ pe acest teritoriŭ, sînt următoarele: A. Popoare băștinașe: 1. Autarieĭ (Illyrĭ, ca fugarĭ în Scythia Minor); 2. Bastarnĭ (§ 54); 3. Bessĭ (Thracĭ); 4. Brencĭ (Pannonĭ); 5. Britolagĭ (Celțĭ ?); 6. Cavĭ (Pannonĭ); 7. Celțĭ diverșĭ, ca colonĭ aĭ Dacieĭ, vezĭ § 167; 8. Corallĭ (Scythĭ); 9. Crobyzĭ (Thracĭ); 10. Dacĭ (Thracĭ); 11. Dardanĭ (Illyrĭ); 12. Dassaretĭ (Illyrĭ); 13. Dentheletĭ (Thracĭ); 14. Gețĭ (Thracĭ); 15. Ilyropannonĭ diverșĭ, ca colonĭ aĭ Dacieĭ, vezĭ § 167; 16. Maedĭ (Thracĭ); 17. Moesĭ (Thracĭ); 18. Obulensĭ (naționalitate necunoscută); 19. Oitensĭ (naționalitate necunoscută); 20. Partinĭ (Pannonĭ); 21. Pirustĭ (Pannonĭ, ca colonĭ aĭ Dacieĭ, vezĭ § 167, § 119); 22. Sardĭ orĭ Serdĭ (Thracĭ); 23. Sarmațĭ (§ 54); 24. Scordiscĭ (Celțĭ); 25. Scythĭ (§ 54); 26. Triballĭ (Thracĭ). — B. Barbarĭ immigrațĭ. Aceĭ despre care se știe că în adevăr s-aŭ stabilit pe teritoriul romînismuluĭ, ĭar n-aŭ trecut poate numaĭ ca năvălitorĭ prin el, sînt însemnațĭ cu o steluță: 1. *Alanĭ (de acelaș neam cu Scythiĭ); 2. *Astingĭ orĭ *Astringĭ (=Vandalĭ); 3. *Avarĭ (Uraloaltaicĭ. Aŭ ocupat Scythia Minor între aniĭ 562-567 și Dacia între aniĭ 567-802. Vezĭ Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 156, 158-166, 234-235); 4. *Bastarnĭ; 5. *Bessĭ (Thracĭ); 6. Boranĭ (naționalitate necunoscută); 7. Bulgarĭ (Uraloaltaicĭ); 8. *Carpĭ (Thracĭ); 9. Castabocĭ (Thracĭ); 10. *Cemandri (naționalitate necunoscută); 11. *Gepidĭ (Germanĭ); 12. *Germanĭ de neam nehotărît; 13. *Goțĭ (Visigoțĭ și Ostrogoțĭ); 14. *Herulĭ (Germanĭ); 15. *Hunĭ (Uraloaltaicĭ); 16. *Marcomanĭ (Germanĭ); 17. Pencĭ orĭ Pencinĭ (Bastarnĭ); 17[a]. Roxolanĭ (§ 54. Probabil Sarmațĭ); 18. *Sadagarĭ (naționalitate necunoscută); 19. *Sarmațĭ; 20. *Scyrĭ (Germanĭ); 21. *Slavĭ; 22. *Taifalĭ (Germanĭ); 23. Urugundĭ (Uraloaltaicĭ, după Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 22-23); 24. *Vandalĭ (Germanĭ).

Din punct de videre antropologic știm despre Thracĭ că eraŭ

concluzie din acest punct de videre, cel maĭ important din toate, al etnografieĭ anume a popoarelor romanice din răsăritul Europeĭ, va trebui să cercetăm ce spun inscripţiile, care sînt cel maĭ sigur şi cel maĭ autentic document istoric.

CAPITOLUL VI

§ 112. Inscripţiile nĭ-aŭ păstrat nume personale ale locuitorilor din provinciile romane, în cazul nostru special din provinciile romanizate ale răsărituluĭ Europeĭ, din Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia, Pannonia Inferior. Aceştĭ locuitorĭ eraŭ uniĭ băştinaşĭ, alţiĭ immigranţĭ. Care sînt immigranţĭ se ştie cîte odată, pentrucă li se indică în inscripţie naţionalitatea orĭ locul de origine. Adeseorĭ însă immigranţiĭ—de vor fi fost atare—nu se pot deosebi de ceĭalaltă masă a populaţieĭ. Profesiunea de militar nu este suficientă prin ea însăş de a proba calitatea de immigrant (Vezĭ cele spuse la § 83, N° 3). Pe immigranţiĭ dintr-o provincie în alta, în sînul celor cincĭ provinciĭ romanizate răsăritene, ĭ-am considerat ca băştinaşĭ. Pe immigranţiĭ din alte provinciĭ ĭ-am însemnat ca străinĭ. Ca să capăt materialul de nume personale barbare, care ni trebue noŭă pentru a constata firea etnică a populaţieĭ supuse romanizăriĭ, am luat în considerare maĭ numaĭ cognomina, pentrucă pe de o parte prezenţa cognomenuluĭ singur, fără nomen, indică naţionalitatea barbară a persoaneĭ, ĭar pe de alta, cînd barbarul a devenit cetăţean roman (orĭ şĭ-a însuşit numaĭ fără drept nomenclatura romană, căcĭ se întîmpla şi aceasta), alăturĭ cu praenomenul şi nomenul romane îşĭ păstra de cele maĭ multe orĭ ca cognomen numele săŭ naţional. Nomina am însemnat foarte puţine şi adecă numaĭ atuncĭ, cînd am crezut orĭ că nu se pot explica prin limba latină, orĭ că prezintă oarecare asămănărĭ cu numele barbare. Nomina sînt dintre toate numele personale antice cele maĭ primejdioase cînd e vorba să caute cineva în ele

---

blonzĭ (ξανθοί, flavi. Vezĭ probele la Tomaschek, Die alten Thraker, I, pag. 115), despre Slavĭ, anume despre Sclavenĭ şi Anţĭ, că eraŭ roşcaţĭ la pĭele şi la păr (ὑπέρυθροί εἰσιν ἅπαντες, Procopius de bello gotthico III, 14), şi despre Germanĭ, în special despre Goţĭ, Gepizĭ şi Vandalĭ, că eraŭ înalţĭ la trup, frumoşĭ la faţă, cu pĭelea albă şi cu părul blond (Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 3, după Procopius).

cuvinte barbare, căcĭ însuş faptul că e nomen constitue o presumţie că trebue să fie (orĭcît de nelatină aparenţă ar avea) saŭ roman saŭ în orĭce caz italic. Cu toate acestea în general, chĭar din punct de videre al cognominelor, atuncĭ cînd maĭ ales sînt însoţite de nomina, greutatea este mare de a deosebi numele cu adevărat barbare. Cel maĭ uşor lucru este de a constata că nu sînt greceştĭ, macarcă şi din acest punct de videre îndoĭală poate exista cîteodată. Foarte greŭ însă este de multe orĭ de a constata că nu sînt latineştĭ. Voĭŭ da aicĭ cîteva exemple. Albanus poate fi latinesc, şi anume maĭ mult decît un derivat dela Alba (ceĭa ce pentru un cognomen al luĭ Plaetorius C. I. L. III 2728 şi pentru numirea unuĭ om fără nomen, moştenitor al luĭ Virssucciussus, C. I. L. III 3256 ar fi absurd), un derivat dela albus, *albanus, dar poate fi şi un nume etnic (compară poporul epirot Albani), orĭ maĭ degrabă un cuvînt celt, căcĭ e foarte răspîndit pe teritorĭul celt şi ca nume personal şi ca nume de rîurĭ (Vezĭ Holder).—Attius, numele unuĭ barbar, Attius Victoris C. I. L. III 14538, n-are sigur nimic a face cu nomen latinesc Attius, maĭ ales cînd din acelaş radical se maĭ găsesc formate multe nume barbare altele, ca Attio, Atta, Attusonius.—Bellicus, numele unuĭ sclav C. I. L. III 8140 şi al unuĭ Pirusta C. I. L. III. C. VII, nu-ĭ latinul bellicus, ci trebue pus în legătură cu numele illyr Bellus din T. Livius XLIV, 31.— Bonita să fie=*bonita, un derivat din lat. bonus prin sufixul deminutiv de obscură origine -itus? Maĭ degrabă însă e celt, căcĭ şi primitivul Bonus şi derivatul Bonitus se găsesc des ca nume pe teritorĭul celt (Vezĭ Holder).— Numele femeesc Cato, cu toată asămănarea ce are cu cognomen bărbătesc latin Cato, se probează ca illyr prin forma ambigenă -*o* (Compară pentru radical numele illyro-pannon Caturus).—Lupicinus să fie latinul *lup-ic-in-us? Prezenţa acestuĭ cognomen însă în C. I. L. III numaĭ pe teritorĭul celt te-ar face să te gîndeştĭ maĭ degrabă la un cuvînt celt, maĭ ales că din primitivul *lukŭos tot lupo- trebuĭa să ĭasă în limbĭ celte ca şi în latineşte (adecă în limba oscă, pentrucă *lupus* e cuvînt sabin), că sufixe derivative -ic şi -in existaŭ în limbile celte ca şi în latineşte, ĭar cognomen Lupus (sigur=celtul *lupus, ĭar nu latinul lupus) era foarte întrebuinţat pe teritorĭul celt. Aceasta nu opreşte ca şi în latineşte să se fi format

vreun lupicinus, căcĭ pe soţiea împăratuluĭ Iustinus I, care era de loc din Dardania, o chema Lupicina şi un general roman se numĭa Lupicinus (Vezĭ § 82, N° 10 spre sfîrşit). Alăturĭ de altfel şi la Slavĭ exista încă depe atuncĭ o formaţie analoagă Vulcassinus (Vezĭ § 82, N° 10 spre sfîrşit).— Marinus poate fi latinul marinus, dar este aşa de întrebuinţat pe teritorĭul celt (Vezĭ C. I. L. III, 4059, 4317, 4401, 4785$_{2,8}$, 4789, 5431, 6010$_{132}$, 11738, 14115$_{8}$, 4298, 5593, 5838, 10884, 14354^{18}, 14358^{15}), încît poate fi în multe cazurĭ şi un cuvînt celt, derivat din radicalul celt maro-, „mare“, „frumos“ (Vezĭ Holder). In alte cazurĭ poate că va fi şi oriental (Vezĭ Pârvan Contribuţiĭ la istoriea creştinismuluĭ dacoroman, Bucureştĭ, 1911, pag. 79).— Propincus, Prupincus (şi Propinquus C. I. L. III 5447, 6036, dipl. XXXIX [XXVI], dipl. LI, 14083, Propinqus 14082) să fie latinul propinquus? In afară de 6036 din Soada Syria (un centurion, poate că era străin) acest cognomen se găseşte numaĭ pe teritorĭu celt (5447 Klein Stübing Noricum, 14082 Carnuntum Pannonia Superior, 14083 Carnuntum Pannonia Superior, 5274ª Celeia Noricum, 13382 Rákos Palota Pannonia Inferior, 14507 Kostolatz Moesia Superior teritorĭul Scordiscilor, 14538 Guberevci Moesia Superior teritorĭul Scordiscilor), şi în singurul caz unde cunoaştem sigur naţionalitatea persoanelor, acestea eraŭ celte (dipl. XXXIX [XXVI]: Propinquus este fiul luĭ Nertomarus Boius). Să se compare în special inscripţiea funerară 14538, pe care Zaca, fiĭca luĭ Vaentus, o pune bărbatu-so Attius, copiilor săĭ Aia, Propincus, şi mameĭ sale Gresa, fata luĭ Dasas. Ce căuta printre atîtea nume barbare latinul propinquus? Şi apoĭ ce haz are să-şĭ boteze cineva copilul cu un nume aşa de puţin potrivit cum e latinul propinquus? Compară numele de localitate Pincus (astăzĭ Gradişte) dela gura rîuluĭ Pincus (astăzĭ Pek) din Moesia Superior pe teritorĭul Scordiscilor.— Salvia să fie un derivat din salvus? orĭ poate salvia? Maĭ degrabă la fimeea Nevena Salvia, al căreĭ prim nume este evident barbar şi al căreĭ bărbat purta şi el un nume neroman, Dieus, avem a face cu un nume barbar Salvia, care samănă numaĭ întîmplător cu cuvintele latineştĭ salvus, salvia.—Sestus, Sexto n-aŭ a face cu latinul sextus, după cum probează forma ambigenă *-o*.—Nomina Signius, Signia să fie romane? Să aĭbă legătură cu signum orĭ poate cu

numele orașuluĭ din Latium Signia? Compară Sige.—Sineca > Seneca, cognomen al ginteĭ Annaea, este și celt. Vezĭ Holder.—Soso era și grecesc (Σωσώ f. > σώζω), dar era sigur și celt. Vezĭ Holder.—Surus, Sura vor fi fost și = Syrus, Syra, dar e atît de întrebuințat acest cognomen și apare în atîtea derivărĭ (Surilla, Surio, Suro, Suris. Pentru alte derivate vezĭ Holder) și pe un teritoriŭ așa de întins, încît sigur de cele maĭ multe orĭ trebue să fi avînd a face în el cu un cuvînt național, și anume și thrac și illyro-pannon și celt. Vezĭ lista numelor thrace, illyro-pannone, celte.— Tutor nu este sigur latinul tutor, ci un derivat din radicalul tut-, tout-, care a fost probabil și thrac și illyro-pannon și celt, de unde și derivatele Tuta f. C. I. L. III 4836 Virunum Noricum, 9435 Salonae Dalmatia, 10573 Pilis Szántó Pannonia Inferior; Tutia b. 10949 Széplak Pannonia Superior; Tutorina f. 5225 Celeia Noricum; Tutorinus b. 4084 Haidin Pannonia Superior, 5296 Poniggl Noricum; Tutoriana f. 4084 Haidin Pannonia Superior; Tutuia f. 5664 S. Leonhard Noricum; Tutula f. dipl. XCVIII (Breuci filia Azala); Toutus b. 4906 Klagenfurt Noricum; Tutenes b. 14159[1] Djerasch Syria (eques alae I Thracum, fiul luĭ Eptacentus). Tutor însuș se maĭ găsește 4845 Virunum Noricum; 4084 Haidin Pannonia Superior; 5094 vallis lavantina Noricum; 5331 Seckau Noricum; 11112 Carnuntum Pannonia Superior; 11482 Unterthörl Noricum. Dela acelaș radical nelatin se trag poate și nomina Tuticanius dipl. LXII (praefectus classis praetoriae ravennatis), dipl. XXXV (testis); Tuticia 1246 Alba Iulia Dacia; Tutidia 13041 Salonae Dalmatia; Tutilius 7385 Peristasis Thracia, 7282 Athena Grecia.— Volso este sigur și roman (L. Manlius Volso se numĭa un patrician, T. Livius XXII, 35). Volso însă din inscripțiea C. I. L. III, 3134 Veglia, unde e întrebuințat fără nomen, ca nume decĭ al unuĭ barbar, trebue pus în legătură cu Volses 3055 Albona, cu Volsouna, fata luĭ Plaetor, 3149 Cherso, cu Volsunus 3151 Cherso, și este probabil illyr.

In special am de făcut observațiile următoare. Am considerat ca nume barbar pe orĭce cognomen italic pe care l-am găsit întrebuințat în nomenclatură barbară, adecă fără nomen. De pildă Maela e un cognomen italic, dar în inscripțiea C. I. L. III, 8979, în numele cu nomenclatură barbară Maela Netis (filius) am considerat pe Maela ca nume bar-

bar. Ca cuvînt considerat, este acest Maela barbar acelaş cu Maela italic, orĭ e numaĭ întîmplător omonim cu dînsul? Este imposibil de hotărît. Apoĭ am considerat ca nume barbar pe orĭce nomen italic pe care l-am găsit întrebuinţat în nomenclatură barbară, adecă fără cognomen şi fără praenomen. De pildă Attius e un nomen italic, dar în inscripţiea C. I. L. III, 14538, în numele cu nomenclatură barbară Attius Victoris (filius) am considerat pe Attius ca nume barbar. Ca cuvînt considerat, este acest Attius barbar acelaş cu Attius italic? Sigur nu. Intre aceste doŭă cuvinte există numaĭ o întîmplătoare omonimitate. In sfîrşit am considerat uneorĭ ca nume barbar un nomen italic atuncĭ cînd în nomenclatură romană acest nomen este întrebuinţat ca cognomen, macarcă faptul acesta, de a întrebuinţa nomina ca cognomina, nu este ceva rar în nomenclatura romană din timpul imperĭuluĭ. Am făcut aceasta atuncĭ cînd speciale înprejurărĭ mĭ-aŭ dat bănuelĭ. De pildă, în inscripţiea C. I. L. III, 7477 este vorba de un Valerius Marcus, militar în legiunea XI Claudia, căruĭa ĭ-aŭ făcut mormîntul soţiea sa Aurelia Faustina una cum Valeriis Decibalum et Seicipere et Mamutzim et Macaria et Matidia filiis. Acest Valerius Marcus cu nume roman a dat fiilor şi fiĭcelor sale treĭ cognomina barbare (şi anume thrace), un cognomen grec, şi unul Matidia, care samănă întocmaĭ cu un nomen roman (de pildă soacra împăratuluĭ Hadrian era o Matidia). Acest Valerius cu nume roman era sigur un Thrac, care, macarcă se încetăţenise Roman, nu-şĭ uĭtase limba băştinaşă şi tradiţiile naţionale şi punea copiilor săĭ vechile nume barbare, macarcă vîrîte în calupul nomenclaturiĭ romane, vechile nume barbare care sigur aveaŭ toate un înţeles. Este oare de admis ca acest Thrac, simplu legionar, pelîngă nume thrace, care aveaŭ un înţeles, şi pelîngă numele grec Macaria, care şi acela avea un înţeles, să fi adoptat ca cognomen pentru una din fetele luĭ un nomen roman, ca Matidia? Şi dacă ar fi vorba de nume romane ca Aurelius, orĭ Cornelius, orĭ Iulius, etc., îndoĭala ar fi aproape absurdă, dar e vorba de numele Matidius, care, macarcă foarte probabil italic, nu e lipsit de bănuĭala că ar putea să aĭbă o origine exotică. Sînt doar nomina italice, a căror obîrşie exotică, adecă dintr-o limbă care exista în afară—orĭ maĭ bine *şi* în afară—de Italia este sigură: astfel de pildă no-

men Plaetorius este foarte probabil un derivat din Plaetor, care este sigur un nume illyropannon. Este negreşit trebuinţă de o competenţă maĭ mare decît a mea pentru a nu comite erorĭ din acest punct de videre, dar chĭar aşa sper că nu se vor fi strecurat prea multe nume *sigur* italice (orĭ poate şi grece) printre numele înşirate de mine ca barbare.

Un ajutor pentru a constata care nomina şi cognomina sînt de origine italică am avut în Vincentii de Vit, Totius latinitatis onomasticon, Prati, 1860-1887 (Ajunge pănă la *P* excluziv), Pauly 's Realencyclopädie, Stuttgart, 1842-1864, şi Pauly 's Realencyclopädie, neue Bearbeitung von Georg Wissowa, Stuttgart, 1894-1913 (Ajunge pănă la *hyagnis* incluziv).

Localităţile de unde am cules numele sînt înşirate în ordinea în care se găsesc în C. I. L. III. C. înseamnă tablele cerate. dipl. înseamnă diplomele militare. b. = bărbat. f. = fimee.

§ 113.
Dalmatia

Lissus (Lisso, Lješ) : Nimic.

Butua (Budua) : Nimic.

Doclea (Duklja, Duke) : Ambacti b. (gen.) 12690 (de loc din Bryxia, Gallia Cisalpina).— Pinnia f. 12696.— Plaia f. 12712.—Pinniae f. (dat.) 13836. — Verzaiio b. (dat.) 13832.— Filiora f. 13845— Latinianae f. (dat.) 14601, atribut la genti.— Epicadianae f. (dat.) 14601, atribut la genti.— Utetuo? b. 14603.— Ape? f. 14603.

Ipek et vicinia, cu Sočanica: Vels b. 8292, tribus horis septentrionem versus ab Ipek.— Sadragita b. 8292.— Blazziza b.? 8292.— Milizza b.? 8294 tribus horis ab Ipek septentrionem versus.— Bossina b.? 8294.— Vulcassinus b. 8294.

Municipium S.... (Taschlydscha sive Plevlje): Pantoni f. (dat.) 6349 şi 8317.— Tittoni f. (dat.) 6350 şi 8319.— Tritanoni f. (dat.) 6351 şi 8320.— Vendoni f. (dat.) 6352 şi 8321.— Testoni f. (dat.) 6354 şi 8326.— Pladome[no] b. (dat.) 8308.— Carvanio b. (dat.) 8308. — Pantoni f. (dat.) 8308.— Bessus b. 8312.— Pantoni f. (dat.) 8318.

— Cambrianus b. 8322.— Catoni f. (dat.) 8323.— Baberius b. (nomen) 12715.—Vendoni f. (dat.) 12783 şi 13853. — Bessus b. 12783 şi 13853.— Plares b. 14605.— Pantoni f. (dat.) Patsch XII pag. 123.

Rudnica prope Reška: Nimic.

Rudnik, Čačak, Jezdina, Negrisori: Totia f. 8337, Negrisori.

Municipium Mal... (Požega cum locis vicinis Visibaba, Groblje, Arilje, Vranjani, Karan): Tattaia f. 8342, Požega. — Nindia f. 8343, Karan.— Albanus b. 8344, Vranjani. — Raia f. 8348, Groblje.— Pin[es] b. 8348.— Dazieri b. (dat.) 8350, Karan.— Enena f. 8352, Groblje.— Zaca f. 12718 şi pag. 2328 [116] prope Užice. — Baetae f. (dat.) 14607 [1] Visibaba.— Aioia f. 14607 [1].— Pinenta f. 14607 [1]. — Baeta f. 14607 [1].— Genthena f. 14611, Ježevica ad septentrionem a Požega.

Užice, Mačkat, Bajina-Bašta: Nimic.

Municipium Domavianum (Gradina prope Srebrnica), cu Zvornik şi Krupanj: Platori b. (dat.) 12743 Poznanović. — Matisa f. 14219 [20] Skelani. — Thana f. Patsch XI pag. 157 Skelani.— [S]arnus b. Patsch XI pag. 161 Skelani.

Regio inter Verbanum et Drinum fluvios, cu Dabrica, Dobričevo: Madu f. 8376 [c] Višegrad. — Tatta f. 2766 [c] şi 8386 şi 12775 Dabrica.— Plator b. 12772 Janjici.—Batonis b. (gen.) 12772. — Posaulionis f. (gen.) 12774 şi 13866 Konjica.— Iaci b. (gen.) 12774.— Bato b. 12779 Mali Mošunj.— Boioni b. (dat.) 13860 Lisičići prope Konjica.— Laiscus b. 13860.— Tattuiae f. (dat.) 14617 [3], Oštrožac.—Mandeta f. 14617 [4] Homolje. – Zorada f. 14620 Dobričevo.—Zanatis b. 14620.—Tatta f. (?) 14620.—Dazas b. 13861 Lisičići.

Acruvium (Cattaro): Lurius b. (nomen) 1715.

Risinium (Risano) cu Perasto: Lurio b. (dat. nomen) 1725, Risano.— Luriae f. (dat) 1726, Risano.— Posilla f. 8399.

Prevlaka prope Castelnuovo: Nimic.

Epidaurum (Ragusa vecchia): Tarae f. (dat.) 8408. Tarius b. 8408.

Ora inter Ragusam et Naronam: Nimic.

Narona (Viddo): Marinus b. 1771. — Epicadus b. 1784. — Epicadus b. 1820. — Maservae b. (dat.) 1861. — Titiae f. (dat.) 1879. — Titi b. (gen.) 1879. — Scenobarbi b. (gen.) 8437. — Munnius b. 8437. — Gentius b. 8437. — Bolana f. (?) 14626 [1]. — [Ma]laius? b. Patsch XII pag. 85 Čapljina.

Ora a Narentae ostiis ad Salonas: Surus b. 8475, S. Marco a Duce. — Titivillae f. (dat.) 8480 Almissa. — Ninso b. 12793 S. Martino di Podstrana.

Ljubuški et vicinia: Andamionius b. 8486 prope Humac. Andami b. (gen.) 8486. — Pinnes b. 8489 şi 12799, Glavatičevo. — Temus f. 8489 şi 12799. — Pinnio b. (dat.) 8489 şi 12799. — Vanaius b. 8495 şi pag. 2322 Humac (domo Bodionae, Gallia Narbonensis). — Tattaris b. 12800 Fatnica. — Temus f. 12800. — Batoni b. (dat.) 12800. — Veneti b. (gen.) 12800. — Venic[ari] b. (gen.) 8495 şi pag. 2322, tatăl luĭ Vanaius. — Ligomarus b. 14632 Hardomilje. — Carstimari b. (gen.) 14632. — [Das]sius b. Patsch XII pag. 133 Humac. Maezaeus. — Bastarni b. (gen.) Patsch. XII pag. 133 Humac. Maezeus.

Novae (Runović), cu Vrhgorac et Imoski cum locis vicinis Lokvičić, Postranje, Proložac: Pinnes b. 12810 Tihaljina. — Teutmeitis b. (gen.) 12812 županjac. — Pl[ator]? b. 12812 şi pag. 2259. — Epicad[us] b. 13884 Gradac prope Posušje. — Epicad[o] b. (dat.) 14640 Dikovača.

Epetium (Stobreč); Pituntium (Podstrana di Poljica): Ditoni f. (dat.) 1927, Srinjine. — Nicala f. 8521, Stobreč. — Satriae f. (dat.) 8532, Podstrana di Poljica. — Panico f. 8551, Srinjine. — Dasto f. 8551. — Luci b. (gen.) 8551. — Lione f. 12816 Stobreč. — Pinosta b. 14238 [4] Kamen. — Vendim[i]a[e] f. (dat.) 14657 Srinjine.

Salonae: Dassius b. 1938. — Luriae f. (gen. nomen) 1971. — Disdozi b. 2008. — Mucatrae b. (dat.) 2009. — Sabasianus b. 2009. — Cloutius b. 2016 (probabil Hispanus, vezĭ nota editoruluĭ dela această inscripţie). — Clutami b. (gen.) 2016 (probabil Hispanus, vezĭ nota editoruluĭ dela această inscripţie). — Caroso b. (dat.) 2027. — Tarcho b. 2053 (Aquitan). — Tarbunis b. (gen.) 2053 (Aquitan). —

Titiseni b. (gen., nomen) 2055.—Titisenus b. (nomen) 2055. —Virdomarus b. 2065 (Biturix).— Thartontis b. (gen.) 2065 (Biturix). — Pamae f. (dat.) 2065 (Biturix).— Dasius b. 2097[a].— Lacri b. (gen.) 2125.— Novesis b. 2126 (serv). — Platorius b. (nomen) 2148.—Raspaleti (?) b. (gen.) 2165. — Anniae f. (dat.) 2171.—Selioni f. (dat.) 2180 şi 8604. — Dassius b. 2180. — Annio b. (dat.) 2206. — Annia f. 2206.—Elivius b. 2233.— Buccioni b. (dat.) 2249.— Cingius b. (nomen) 2279.— Cirotis b. (gen.) 2280.— Dassio b. (dat.) 2305.—Dato b. (dat.) 2306.—Datus b. 2306.— Pinniae f. (dat.) 2308.— Apli b. (gen.) 2322.— Tegiviva f. 2380.—Ingonam (Ingenuam ?) f. (acuz.) 2397 şi 8628. —Ceunae f. (dat.) 2403.— Raia f. (nomen) 2400.— Epetinus b. 2423. — Catandioni b. (dat.) 2425. — Marino b. (dat.) 2430. — Satrio b. (dat.) 2450. — Panes f. (gen.) 2456.—Proserii b. (gen.) 2490.—Piruntia f. 2490.— Vendoni f. (dat.) 2497.—Aplius b. (nomen) 2501.— Raia f. (nomen) 2502.— Vinnonio b. (dat.) 2502.— Tampio b. (dat. nomen) 2547. — Tampius b. (nomen) 2547. —Laemotinae f. (dat.) 2549.— Tigidio b. (dat. nomen) 2560. — Tigidia f. (nomen) 2560. — Bitidius b. 2582. — Samanna b. (?) 2610. —Bocontia f. 2616. — Bocontius b. 2616.— Essoricus b. 6392.— Ienudia f. 6392.— Avendius b. (nomen) 6394.— Viforini b. (gen.) 6405. Sornio b. (dat. nomen) 8757.—Azinas b. 8762 (ethnicum ?).—Fingis f. 8876.— Fencis f. 3173 şi 8877.— Satrio b. (dat.) 8921.—Vinniae f. (dat.) 8933.—Edasterius b. 8935 (dela ἐδεστής ?).—Netis b. (gen.) 8979.— Maela b. 8979.—Dazomenus b. 9024. — Panto f. 9024. — Diteio b. (dat.) 9032. — Verzon[i] f. (dat.) 9056.— Beuzas b. 9156.— Epicadi b. (gen.) 9159.— Cantiae f. (dat. nomen) 9163.— Surae f. (dat.) 9163.— Narii pl. b. (nomen) 9187. — Tarconius b. (nomen) 9199.— Lateinus b. (nomen) 9250.— Lateio b. (dat. nomen) 9250. — Pantiae f. (dat.) 9253. — Osulniae (Ogulniae ?) f. (dat. nomen) 9267 şi 14280.— Titiseno b. (dat. nomen) 9362.— Carico b. (dat.) 9362.— Veiedius b. (nomen) 9392.— Veiedio b. (dat. nomen) 9392.— Dacioni b. (dat.) 9424 şi 13058. — Sabbatiae f. (gen.) 9588. — Sevenuda f. 9603.—Sabbatiae f. (gen.) 9612.—Suro b. (dat.) 9614.— Atreccesianus b. 12896.—Atrectia f. 12896. —Dize b. 12897.—Micce f. (dat.) 12947 gr. μικκή ?.—

Lurio b. (dat. nomen) 13006.— Tutidiae f. (dat. nomen) 13041.— Dinenti b. (dat.) 13044.— Veied[ius] b. (nomen) 13052.— Duiona f. 13124.— Copiesilla f. 13903.—[P]innus b. 13904.— Coulio b. (dat. nomen) 13926.— Coulius b. (nomen) 13926. — Aepic[adus]? b. 13928. — Sorto b. (dat.) 14286.— Dassius b. 14660 [1].— Augitie ? f. 14705. — Saxxonio b. (dat.) 14738.— Dasantillae f. (dat.) 14774. — Asifa b. 14793 [2] („nomen-fortasse hebraicum“ nota editorului). — Epicadi b. (gen.) 14794. — Lur[ia] f. (nomen) 14809.— Marinus b. 14809.— Suro b. (dat.) 14823. — Dasius b. 14825.

Tragurium (Traù), cu Biač: Baureae f. (dat. nomen) 2680 Traù.—Dinae b. (dat.) 14316 Traù.

Gardun prope Trilj: Nemis b. (?) 9735.— Sige b. (?) 9735.— Emans b. 9739 (Daesitias).—Platoris b. (gen.) 9739 (Daesitias).— Ves[..?] f. 9739.— Tata b. 9740 şi 13185.— Misaucis b. (abl. pl.) 9740 şi 13185.— Venimarus b. 13975 (de loc din Virunum în Noric).— Ressius b. (nomen) 13975 (probabil din Virunum Noric).—Brigomarus b. 13975 (probabil din Virunum).— Segni b. (gen.) 14934.— Sacronius b. (nomen) 14943 [1].

Aequum (Čitluk prope Sinj): Albanus b. 2728. — Trioni f. (dat.) 2735.— Nassi b. (gen.) 9759. — Iettus b. 9759.— Stacti b. (gen.) 9759.— Burrius b. 9760 (Gal, Trebocus). — Betuloni b. (gen.) 9760 (Gal, Trebocus).—Seccius b. (nomen) 9767. — Nevene f. (dat. nomen) 9773. — Salvie f. (dat.) 9773. — Dieus b. (nomen) 9773. — Seccio b. (dat. nomen) 9777.— Seccia f. (nomen) 9778.— Raiae f. (dat. nomen) 14947.

Andetrium (Muć): Donico b. (dat.) 2746 (de loc din Celeia Noricum).— Dasantis b. (gen.) 14950.

Municipium Magnum (Balijina Glavica prope Drniš): Vercaius b. 9796 (Varcianus).— Mendi b. (gen.) 9796 (Varcianus).— Regini b. (gen.) 9796.

Vrlika cum agro, cu Cadina-Glavizza: Batonis b. (gen.) 2749 şi pag. 2328 [157], in colle e regione Kariać. — Baracionis b. (gen.) 2749. — Tato b. 2749. — Panes b. 2750, sine loco. — Platori b. (dat.) 2751, Verliccae.—Panes b. 2751.

— Titi b. (gen.) 2751. — Platoris b. (gen.) 2752, in colle e regione Kariač.—Panenti b. (gen.) 2753 şi pag. 2328[157], in colle e regione Kariač. — Muteli b. (gen.) 2753. — Buomi f. (dat.) 2753 şi pag. 2328[157].— Surus b. 2753. — Turo b. (dat.) 2754, ad caput Cettinae prope Babin Grad.— Sextoni f. (dat.) 2754.—Zanosia f. 2756, in colle e regione Kariač. — Lisenoni f. (dat.) 2756. — Panes b. 2757 şi 9817, in castello rupto Gradinae ad fl. Cettinam.— Titoni f. (dat.) 2757 şi 9817. — Sextoni f. (dat.) 2757 şi 9817.— Reginus (?) b. 9806, Crkvine.—Panes b. 9810 Lastova prope Ševače ad flumen Cetinam.—Slator[is] b. (gen.) 9810.— Candalio b. 9813[a] prope Otišić. — Platori orĭ Slatori b. (dat.) 9821, Stražine in colle Crkvine. — Titursa f. 9822 Vrlika.— Pantoni b. (dat.) 9822[a] şi pag. 2328 [158] Dragović prope Vrlika.— Panes b. 13206 Stražine.— Sextoni f. (dat.) 13215 Crkvina sive Koljani. — Ledri b. (gen.) 9819 şi pag. 2328[158] Lastvefeld. — Panes b. 14969, ubi reperta sit, incertum. — Apuri b. (gen.) 14969.— Sparuci b. (gen.) 3164 şi 9816, Kadina-Glavica (Tribocus).— Surus b. 3164 şi 9816, Kadina-Glavica (Tribocus).

Promona (Teplju prope Drniš): Bouti b. (gen.) 9834, Hispanus.— Paio f. 9839.— Carpiae b. (gen.) 9839.— Platoris b. (gen.) 9839.—Dasas b. 14316 [5].—Pan[es] ? b. 14316 [5]. — Tit[i] ? b. (gen.) 14316 [5].— Pan[enti] ? b. (dat.) 14316[5]. — Ritus b. 14316[6].— Druanus b. 14316 [6].— Planini ? f. (dat.) 14316[6]. — Suttisio ? b. (dat.) 14316 [7].

Regio inter Verbanum et Unnam fluvios (Vašarovina, Glavitza, Lištani, Otinovci, Vaganj): Lavoni f. (dat.) 2761 şi 9846, Lištani.—Batun[i] (dat.) f. (?) 2762 şi 9845, Lištani.—Surionis b. (gen.) 2764, a meridie Gradinae, distr. Kupres.— Plator b. 9859, Vašarovina.— Paiio f. 9850 şi pag. 2270 Suhača. — Suuli[us] b. (nomen) 9858 şi pag. 2270 Vašarovina.— Dasa b. 13984 Pecka.— Sabbonis b. (gen.) 13984.— Turus b. 13985 prope Glamoč. — [V]elsou[nus] ? b. 13988 Vrtoče.— Mattonia f. (nomen) 14320[2] županjac. — Tei[us]? b. 14320 [8] županjac. — Lavoni f. (dat.) 14320[8].

Municipium Salvium (Grkovci, am Nordende des Beckens von Livno) : Plator b. Patsch XI pag. 131 Kablič mali.

—Carvius b. Patsch XI pag. 131 Kablić mali.— Batonis b. (gen.) Patsch XI pag. 131 Kablić mali.— Pinn[es]? b. Patsch XI pag. 133 Livno.— Batonis b. (gen.) Patsch XI pag. 134 Livno. — Lo[isci]? b. (gen.) Patsch XI pag. 134 Livno.—Beusantis b. (gen.) Patsch XI pag. 134 Livno.— Litus b. Patsch XI pag. 135 Livno. — Zuni b. (gen.) Patsch XI pag. 135 Livno.

Delminium (županjac): Dastoni f. (dat.) 14976[7].— Paiioni f. (dat.) 14976[7].— Buuo f. Patsch IX pag. 216 Borčani.

Riditae (S. Danillo), cu Grebastizza, Sebenico, Konjevrate: Agaevius b. 2767, S. Danillo.— Iettus b. 2768, Danillo. —Dasantis b. (gen.) 2768.— Turi b. (gen.) 2769, S. Danillo.— Pantoni f. (dat.) 2773, S. Danillo.— Lavinciae f. (gen.) 2773.— Platoris b. (gen.) 2773.— Apludi b. (gen.) 2773.— Aplis b. 2778, Danillo.—Ledietis b. (gen.) 2778. — Sini b. (gen.) 2778.—Aplo f. 2779, S. Danillo.—Darmo f. 2779.— Caturi b. (gen.) 2779.— Trita f. 2780, S. Danillo.-- Baezocrusu f. 2781 şi 14321[1], S. Danillo.— Lavia f. 2781 şi 14321[1].— Lavi b. (gen.) 2781 şi 14321[1]. —Bizo b? (dat.?) 2782, S. Danillo.—Nomedito b. (dat.) 2785, Danillo.— Benni b. (gen.) 2785.—Panto f. 2786, Danillo.— Madoci b. (gen.) 2786.—Pladomenus b. 2787 Danillo.—Sera b. 2787.— Turi b. (gen.) 2787.— Platino f. 2788 S. Danillo.—Platoris b. (gen.) 2788.—Tizi b. (gen.) 2788.— Aplinis b. (gen.) 2790 Danillo.—Tritanoni f. (dat.) 2792, Danillo.— Lavi b. (gen.) 2792.— Aploni f. (dat.) 2792.—Tritano b. 2792.— Tritanonis b. (gen.) 2792.— Acali b. (gen.) 2792.— Turo f. 2795 Danillo.— Aplinis b. (gen.) 2795.— Vendo f. 2796, S. Danillo.— Tritaneria f. 2796.— Pinsi b. (gen.) 2796.— Vendo f. 2797, S. Danillo.— Tudania f. 2797.— Pladomeni b. (gen.) 2797.— Sure f. (dat.) 2800 extra Sebenicum.—Aplu ori Apludus b. 6410, Danillo.— Pladomeni b. (gen.) 6410.— Mevertens (?) b. 6410.— Tritus b. 6411, Danillo.— Aplis b. 6412 şi 13989 Danillo.— Lunnicus b. 6412.— Triti b. (gen.) 6412.— Apludus b. 9865 Katun prope Danilo.— Plator b. 9866 Katun propre Danilo.—Plator b. 9867 Danilo.— Navina f. 9871 Danilo.— Panto f. (?) 9872 Danilo.— Trito b. (dat.) 9877 Danilo.— Plaetera f. 9873 Danilo.— Triti b. (gen.) 9873.— Plaes b. 9874 Danilo.

— Sesto b. (dat.) 9876 Danilo.— Laprico b. (dat.) 9876. —Sesti b. (gen.) 9876.—Tudani b. (gen. nomen) 9878 Danilo.— Panto f. 9878.— Aplo f. 13244 Danilo.— Curbania f. 13244.— Kabaleti b. (gen.) 13244.— Aplo f. 13245 Danilo.— Aplini b. (dat.) 13245.— Ifzi b. (gen.) 13245. — Sexto f. 13246 Danilo.— Pinsi b. (gen.) 13246.—Lic[aia]? f. 13246.— Venndo f. 13247 Danilo.— Laezarpa f. 13247.— Plaentis b. (gen.) 13247.— Tritano f. 13991 Danilo.— Iomenii orĭ Iomenei b. (gen.) 13991. — Alxei orĭ Ialxei b. (gen.) 13991.

Scardona, cu Trebocconi, Vissovaz, Bribir: Nertilla f. 2806 Scardona.— Smeitiom b. (?) 2819 şi 9880 Bribir.— Apli b. (gen.) 9881 prope Bribir.

Burnum (Šupljaja-crkva prope Ivoševci): Andes b. 2824 şi 13249. —Barcini b. (gen.) 2824 şi 13249.— Pelsoniae f. (dat. nomen) 6415.— Icconius b. (nomen) 6417 (militar de loc din Caesaraugusta în Hispania Tarraconensis).— Surio b. 6417 (militar de loc din Caesaraugusta în Hispania Tarraconensis).— Orcleca f. (nomen) Knin 9919.— Orcleco b. (dat. nomen) 9919.— Panentis b. (gen.) 14985.— Tesonia f. (nomen) 14990.— Sura f. 15013.

Hadra (Medvidje în distr. Obrovazzo): Dentonis b. (gen.) 2847 şi 9928.— Buzetius b. (nomen) 9929[a].— Turati b. (gen.) 9929[a].— Buzetia f. (nomen) 9929[a].— Sesto (?) b. (dat.) 9929[a].

Asseria (Podgradje prope Benkovac), cu Zara Vecchia: Aetori b. (dat.) 15032 Asseria.— Trosia f. (nomen) 15033 Asseria.

Nedinum (Gradina prope Nadin): Ceuna f. 2857.— Dumma f. 2858.— Picusi b. (gen.) 2859.— Ceunus b. 2859.— Voltisae f. (dat.) 2870.— Tario b. (dat. nomen) 2877.— Tarius b. (nomen) 2878. —Tariae f. (dat. nomen) 2878. — Recus b. 9958.— Ceuna f. 9963.— Trosia f. 9963.— Gnorius b. (nomen) 14000.— Trosia f. (nomen) 15045.— Buccionis b. (gen.) 15045.

Corinium (Karin), cu Kruševo, Novigrad, Islam, Possidaria, Starigrad di Obrovač (= Clambetae ?): Volaesa f. 2886, Novigrad.— Ceuna f. 2891, Karin.— Oepli b. (gen.) 2891.

—Oeplae f. (dat.) 2891.—Voltisae f. (dat.) 2891.— Ceunae f. (dat.) 2892, Karin.— Oiae f. (dat.) 2895, Karin.— Iaefi b. (gen.) 2896 şi 9978 şi pag. 2273, Karin.— Virnoni f. (dat.) 2897, Karin.— Oepli b. (gen.) 2900, Karin. — Ceuni b. (gen.) 2900.— Acirrio b. (dat.) 2900.— Orpiae f. (dat., nomen) 2900.— Opiavae f. (dat.) 2900.— Voltisa f. 2900.— Caevodae (?) f. (dat.) 9978, Karin.

Iadera (Zara): Marino b. (dat.) 2914. — Marino b. (dat.) 2930.— Voccio b. (dat. nomen) 10010.

Aenona (Nona): Crapus b. 2979. — Zuprio b. 14322 [4]. — Aet[ria]? f. 14322 [5]. – Rosci b. (gen.) 14322 [5]. Turi b. (gen.) 14322 [5].

Iapydia inter Hadram et Arupium : Poia f. 2994 Počitelj.— Stennas b. 3000 şi pag. 2328 [170] Kula. — Stennatoni f. (dat.) 3000 şi pag. 2328 [170]. — Andes b. 3001 şi pag. 2328 [171] Kula.— Bemax? b. 10028 şi pag. 2328 [171] Komić.— Carpus (?) b. 10030 Udbina.— Nantia (?) b. 10031 Lapac prope Udbinam.— Deidmu b. (gen.) 15054 Komić. — Sestus b. 15055 Komić.— Tlaturius b. (nomen) 15055 Komić.— Triti b. (gen.) 15055.

Golubić prope Bihać ad Unnam fluvium (= Raetinium?): Andes b. 10035.—Dian..adri f. (dat.) 10038 şi pag. 2328 [16]. — Ditueio b. (dat.) 10040. — Ande[s] b. 13270.— Vandano f. 13277.— Triti b. (gen.) 13277.— Vendes b. 13278 şi pag. 2274.— Dennai b. (gen.) 13278 şi pag. 2274.— Andentis b. (gen.) 13278.—Bori.. b. (gen.) 13270 şi 14012. — Andes b. 14013. — Sini b. (gen.) 14013. — Slator b. 13275 şi pag. 2274. — Oep[li] b. (gen.) 13275 şi pag. 2274. — Maxa b. 14015. — Sicu b. 14015. — Teuda b. 14326.—Tloantius b. (nomen) 14328.

Arupium (Vitalj prope Otočac): Nimic.

Avendo (Crkvina prope Brlog): Nimic.

Lopsica (St. Georgen am Meer): Nimic.

Senia (Zengg): Nimic.

Iosephsthal cum locis vicinis: Nimic.

Tarsatica (Tersatto prope Fiume): Nimic.

Flanona (Fianona): Suioca f. 3038.—Suiocae f. (dat.) 3038. — Plesontei b. (?) (gen. orĭ dat.) 3042. — Vesclevesis b. (gen.) 3038.— Vedlsounae f. (dat.) 3038 şi 10062.

Albona (Albona): Germo b. (dat.) 3054.— Volsetis b. (gen.) 3055.— Vesclevesi b. (dat.) 3058. — Triti b. (gen.) 3058. — Voltimesis b. (gen.) 3059.— Loiscus b. 3059 şi 10070. — Voltimes[is] b. (gen.) 1074.—Clitici b. (gen.) 10079.

Melite insula (Meleda): Nimic.

Nigra Corcyra insula (Karkar, Curzola): Signia f. (nomen) 3066 şi 10083.—Signi b. (gen. nomen) 10083. —Sabbatia f. (abl.) 10092.

Issa insula (Lissa): Fasenae f. (dat.) 13285.

Pharia insula (Hvar, Lesina) et oppidum (Cittavecchia): Nimic.

Brattia insula (Brazza): Veselia f. (nomen) 3093.— Lisonis b. (gen.) 6426. — Deter b. 3092 şi pag. 2328 [18]. — Venetus b. 14333 [7].

Solentia insula (Solta): Upioni b. (dat.) 3110.— Liccaius b. 15101.

Isola Grossa: Pitienus b. (nomen) 3112.

Morter insula: Nimic.

Pago insula: Nimic.

Arba insula et oppidum (Arbe): Opiavi b. (gen.) 10121. — Oplo b. (dat.) 10121 (era, ca şi tatăĭ săŭ Opiavus, din Malavicum = probabil Municipium Mal...).— Opli b. (gen.) 10121.

Curictae insula (Krka, Veglia) et Curicum oppidum: Pitius b. (nomen) 3128. —Turi b. (gen.) 3134 şi 13296. — Turo b. (dat.) 3134. — Volsonis b. (gen.) 3134. — Patae orĭ Fatae f. (dat.) 3134. — Turus b. 13295 timpul republicii.— Patalius b. 13295.— Granp... b. 13295.— Opiavi b. (gen.) 13295.— Venetus b. 13295.— Lastimeis b. 13295. — Hospolis b. (gen.) 13295.— Lurius b. (nomen) 13298.

Apsoros et Crexi insulae sive Apsyrtides (Ossero et Cherso), cu Sausego insula: Nei b. (gen.) 3137, Ossero. — Ocla-

tino b. (dat.) 3138, Ossero.— Mendae f. (dat.) 3144, Ossero. — Opiae b. (gen.) 3144. — Raeci b. (gen.) 3149, Cherso.—Volsounae f. (dat. nomen) 3149.—Oplicae f. (dat.) 3149.— Plaetoris b. (gen.) 3149.— Turi b. (gen.) 3151, Cherso.—Volsuni b. (gen.) 3151.—Vinioca f. (nomen) 3154, Cherso.—Vinioco b. (dat. nomen) 3154.— Messo b. (dat.) 10135, Ossero.—Palpelliae f. (dat. nomen) 10137 Ossero.— Opli b. (gen.) 10138, Ossero.—Vesclevesis b. (gen.) 10138. — Roesia f. 10138.—Ortorius b. (nomen) 10140, Ossero. — Nonocatoses (?) b. (?) 10144, Ossero.

Dalmaticae incertae: Aetor b. 3158.—Comargus b. 3158ª.— Dasi b. (gen.) 3162ᵇ.— Arsaio b. (dat.) 3174ª.— Susernae f. (dat.) 3182ª.— Panes b. 3185.— Pladomenus b. 3185. — Satrenia f. (nomen) 3188.— Deius b. 3189.— Mitionio b. (dat. nomen) 3190ª.— Tatusio b. (dat. nomen) 3191.— Tatusia f. (nomen) 3191.— Don[ae] f. (dat.) 3192ᶜ.—Nusio b. (dat.) 3195.— Teugilla f. 3197.

§ 114
Moesia Superior

Ratiaria (Arcer-Arzer-Arčer-Arčar), cu Bononia (Vidin): Sisia f. 6292 Vidin.— Sura f. 6296 Rabiš ad fluvium Arčer.

Bjela prope Vidin: Pecta b. 14502 [1].— Cuga b. 14502 [1].

Praovo: Bitus b. 14503.— Biti b. (gen.) 14503.

Brnitza prope Cuppas: Nimic.

Gradischtje prope Pincum: Nimic.

Rama prope Lederatam: Nimic.

Viminacium (Kostolatz): Cutius b. 8117. — Cutia f. 8117. — Marinus b. 13809. — [B]ithus b. 14507 de loc din Scupi.— Mestrius b. 14507 de loc din Castra (= castra legionis VII claudiae = Viminacium).—Mestula b. 14507 de loc din Scupi.— Stambon b. 14507 de loc din Ratiaria.— Drigissa b. 14507 de loc din Ratiaria.— Thamarcus b. 14507 de loc din Ratiaria. — Thithi b. (gen.) 14507 de loc din Ratiaria.— Dassius b. 14507 de loc din Scupi. — Sausa b. 14507 de loc din Scupi. — Dizo b. 14507 de loc din Trimontium. —Mestrius b. 14507 de

loc din Scupi.— Dassius b. 14507 de loc din Ratiaria.— Bithus b. 14507 de loc din Ratiaria. — Sinna b. 14507 de loc din Ratiaria.— Dines b. 14507 de loc din Trimontium. — Daizo b. 14507 de loc din Scupi. — Bithus b. 14507 de loc din Pautalia.— Mucco b. 14507 de loc din Remesiana.— Curta b. 14507 de loc din Ratiaria.— Dassius b. 14507 de loc din Scupi. — Curia b. 14507 fără loc.— Tara b. 14507 fără loc. — Rescupor b. 14507 de loc din Ier...— [P]rupincus b. 14507 de loc din Castra (= castra legionis VII claudiae=Viminacium).— [D]assius b. 14507 de loc din Remesiana.— Andio b. 14507 de loc din Remesiana.— Surus b. 14507 de loc din Remesiana. — Auluzon b. 14507 de loc din Remesiana. — Mestrius b. 14507 de loc din Scupi.— Mucatral[is] b. 14507 de loc din Remesiana.— Neni f. (dat.) 14509[1]. — Laricia f. 14515.— Meter f. 14515.— Samarconi b. (dat.) 14524.

Margum (Orašje prope Dubravitza): Bellicus b. 8140.

Laole: Nimic.

Singidunum (Belgrad): Sosonem b. (acuz.) 1660.— Daizinis b. (gen.) 1666. — Gude b. 8147. — Zinama b. 8147. — Cutia[m] b. (acuz.) 1660 şi 8151.

Guberevci et vicinia: Tittha f. 8165 şi 14217[7]. — Attius b. 14538.— Aia f. 14538.— Propincus b. 14538.—Gresa f. 14538.— Dasantis b. (gen.) 14538.— Zaca f. 14538.— Vaenti b. (gen.) 14538.— Soianus b. 14541[1].— Pateriónis b. (gen.) 14541[1].

Banja: Nimic.

Ulpiana (Lipljan): Attae b. (gen.) 8174. — Lucae f. (gen.) 8174.

Runjevo: Nimic.

Scupi (Zlokučani prope Üsküb): Betuva f. 8187.—Mestrius b. 8195.— Dardanus b. 8197.— Obulcia f. 8201.— Mataurae f. (gen.) 8203.— Suestius b. 8205.— Soda b. 8216.

Blače: Nimic.

Prizren: Nanea f. 8239.— Popaa b. (?) 8241.— Scerviaedus b. 8242.— Sitaes b. (gen.) 8242.— Sita b. 8242. — Pasipi b. (gen.) 8242.— D[a]si b. (gen.) 8242.

Kumanova : Nimic.

Kalište : Surio b. 14552.

Horreum Margi (C'uprija) : Navia f. 12669.

Paračin : Nimic.

Praesidium Pompei (prope Alexinac) : Bitus b. 14557.

Naissus (Niš) : Mestrius b. 1682.— Tzitzis b. 1682. — Varanus b. 8251.— Cocaius b. 14565.

Trn : Nimic.

Remesiana (Mustafa Paşa Palanka) : Nimic.

Timacum Minus (Ravna) : Diurpagisa b. (abl.) 14574.—Suro b. (dat.) 14584.— Marle b. (?) 14591.

Vratarnica : Nimic.

§ 115
Moesia Inferior

Almus (Lom), Augusta (Arlec), Oescus (Gigen), Utus (ad ostium fluvii Vid), Securisca (prope Nicopolim), Dimus (Beleni), Novae (Steklen prope Svištov), Mediterranea ad Haemum, Nicopolis ad Istrum (Nikup), Giridava (Pelišat), Municipium Montanensium (Kutlovica) : Carianus b. 750 Sviştov. — Mampsalachano b. (dat.) 756 Sviştov.— Iemonius b. (nomen) 758 Sviştov. — Suro b. 6130 čumakovci. — Mucali b. (dat. ?) 6133 čumakovci. — Dizias b. 6135 čumakovci. — Bitipel b. 6135 şi 7457 čumakovci. — Nene f. 6135 şi 7457 čumakovci.— Sises b. 6137 čumakovci. — Mucasenis b. (gen.) 6137 čumakovci. — Bendi f. 6137 čumakovci. — Parsanio b. (dat.) 6137 čumakovci. —Dentusugu f. 6145 şi 12342 Leskovec. — Sgerulonis b. (gen.) 6145 şi 12342 Leskovec.— Decebali b. (gen.) 6150 şi 7437 şi 12346 inter Nedan et Butovo.— Ţaranis b. (gen.) 6150 şi 7437 şi 12346.— Nausas b. 6150 şi 7437 şi 12346.— Brilo b. 6150 şi 7437 şi 12346. — Auluzani b. (gen.) 6150 şi 7437 şi 12346.— Mucap[or] b. 6150 şi 7437 şi 12346.— Amenis b. (gen.) 6150 şi 7437 şi 12346. — Citti b. (gen.) 6150 şi 7437 şi 12346.— Coria b. 6150 şi 7437 şi 12346. — Dudis b. 7421 am rechten Lom-

ufer jenseits der Stadt Lom. — Didalsus b. 7423 Gigen. — Ersidius b. (nomen) 7438 Steklen. — Carusiae f. (dat.) 7440 Svištov. — Cerfonius b. 7449 Kutlovica. — Reginus b. 7449 Kutlovica. — Sile f. 7458 Koinare. — B - tilla f. 7458 Koinare. — Varsudicintis b. (gen.) 7465 Aboba. — Susa f. 7465 şi pag. 2328 [87]. — Burtinus b. 7466 Şumla. — B..rozi b. (gen.) 12358 Gaureni. — Bdutua f. 12358. — Dui.. b. 12362 ex ruinis castelli Uti, quod fuit ad ostium fluvii Vid. — Tuorme b. (gen. ?) 12362. — Vezui.. b. 12362. — Nuidasia f. (?) 12362. — Doiodus b. 12362. — Ftiozi b. 12362. — Flegitsana (?) f. (?) 12362. — Izito f. (?) 12362. — Lucaius b. 12374 Kutlovica. — Sebaiaci? b. (gen.) 12379 Banja. — Bithi b. (gen.) 12391 Konino. — Durazis b. 12392 Kamenopolje. — Densola orĭ Densela f. 12395 şi pag. 2316 [47] čumakovci. — Drulent[i] b. (gen.) 12395. — Bitus b. 12395, compară Kalinka N° 408. — Ep[ii] b. (gen.) 12395, compară Kalinka N° 408. — Tzita b. 12396 Glava. — Dizze b. 12408 Nedan. — Naiper f. 12418 Koevci. — Thielat.. b. (?) 12421 prope Trnovo. — Surus b. 12422 Gorna Orechovica. — Gaillam f. (acuz.) 12422. — Sippiae f. (dat.) 12430 nördlich von Pavlikeni. — Efripop.. b. (?) 12431 Resen. — Bisine (?) b. (?) 12431. — Duo (?) b. 12431. — Torm.. (?) b. 12431. — [A]uluzeni b. (gen.) 12431. — [B]itus (?) b. 12432 Stari Nikup. — Caurisinius b. (nomen) 12436 Mekiš. — Bitus b. 12441 in saxo antri inter Tabačka et červen ad ripam fluvii Lom. — Zinenis b. 14210 Saradscha inter Varnam et Rassovam. — Dinnio b. (dat.) 14412 [4] čumakovci. — Bitianus b. 14412 [4]. — Avediur b. 14417 [2] Gigen. — Leubini b. (gen.) 14420 Somovit. — Drigisa b. 14421 Somovit. — Sissa f. 14421. — Mestrius b. 14424 Malka Brestnica. — Detustaina f. 14426 Damjanovo. — Rescupori b. (gen.) 14426.

Marcianopolis (Devna): Nimic.

Sexanta Prista (Rusciuc): Nimic.

Appiaria (prope Rjahovo): Nimic.

Transmarisca (Turtucaĭa): Nimic.

Kadiköi: Nimic.

Durostorum (Silistra): Decibal[u]m b. (abl.) 7477. — Seicipere

b. ? (abl.) 7477.— Mamutzim b. (abl.) 7477.— Matidia f. (abl.) 7477.—Diocati b. (dat.) 14434 (=Diogas=Diogenes?).

Municipium Tropaeum Traiani (Adam-Clissi), cu regio circum Cuzgun : Zudecitulp f. 7481 Baccuiusu prope Cuzgun. — Bonitae f. (dat.) 7482 Caranlîc. — Iaehetav b. 12463 Adam-Clissi.— Surilla f. (abl.) 12473 Adam-Clissi. — Surille f. (dat.) 12473.— Surus b. 12473.— Carantius b. 14214 Adam-Clissi, dintr-un corp de auxiliarĭ.— Vasco b. 14214, dintr-un corp de auxiliarĭ (=etnic Vasco?). — Veldes b. 14214, dintr-un corp de auxiliarĭ.— Texu.. b. (gen.) 14214, dintr-un corp de auxiliarĭ. — Donico b. 14214, dintr-un corp de auxiliarĭ. — Saurnus b. 14214, dintr-un corp de auxiliarĭ.— Cristus b. 14214, dintr-un corp de auxiliarĭ.—Rigozi b. (gen.) 14214[11] Adam-Clissi. —Daizi b. (dat.) 14214[12] Adam-Clissi.— Comozoi b. (gen.) 14214[12].— Scoris b. (gen.) 14214[14] Adam-Clissi. — Mucapori b. (gen.) 14214[14].— Eftepir f. 14214[14].— Pualerius b. 14437 Adam-Clissi. — Vexarus b. 14437[2] prope Adam-Clissi (la Azarlîc, Mateescu Buletinul comisiuniĭ monumentelor istorice anul VIII pag. 29).

Axiupolis (Hinok) : Nimic.

Seimeniĭ marĭ : Nimic.

Capidava (Calachĭoĭ) : Nimic.

Carsium (Hîrşova) : Nimic.

Cius (Hassarlik) : Nimic.

Troesmis (Igliţa), cu Taiţa : Raio b. (dat.) 775 Igliţa, legatus Augusti.—Plario b. (dat.) 775 Igliţa, legatus Augusti.— Dizzace b. 6189 Igliţa.— Thiumpo b. (dat.) 6194 Igliţa. — Marinus b. 6210.

Arrubium (Măcin) : Nimic.

Gherghina prope Galaţ, cu Kartal : Rundacio b. Pârvan Castrul dela Poiana pag. 11 Şendrenĭ lîngă Gherghina.

Aegissus (Tulcea): Dorine f. (dat.) 14443.

Regio inter Noviodunum (Isaccea) et Istrum (Caranasib): Reginus b. 7520 Nicoliţel.— Cumenio b. (abl.) 7521 Nicoliţel.

—Barsames b. 14214 [24] Babadag.—Sanatolius b. 14214 [24]. — Dard.. b. 14214 [24].— Oabens. b. 14214 [24].— Scupsa b. 14214 [24].— Meovit. b. 14214 [24].—Vislect. b. 14214 [24].— Barsemon b. 14445 Meidanchĭoĭ.—Socu.. b. 14448 Babadag.— Funi.. b. 14448.

Istrus (Caranasib): Dusia f. 14214 [25].

Casapchĭoĭ : Nimic.

Ulmetum (Pantelimonul de sus): Ithazis b. Pârvan Ulmetum I pag. 68.— Dada b. Pârvan Ulmetum I pag. 68.— Ziftiae f. (dat.) Pârvan Ulmetum I pag. 68.— Sisinus b. Pârvan Ulmetum II_2 pag 5. — Teres b. Pârvan Ulmetum III pag. 13.

Tomi (Constanța): Bonouci b. (gen.) 7547. — Susemene? f. 7547.— Tara b. 7548.— Cinenes f. (gen.) 7551.— Dadae b. (gen.) 7559. — Mamae f. (gen.) 7559. — Mucapori b. (gen.) 7565 Caramurat. — Sedida f. 7565. — Reti..tis b. (gen.) 7565.— Daciscus b. 7573.— Nazarini b. (gen.) 7582 probabil Evreŭ. — Aburi b. (gen.) 7582 probabil Evreŭ, tatăl luĭ Nazarinus.— Daleni b. (gen.) 13743 Urluchĭoĭ. — Uthis f. 13743. — Mucasius b. 14214 [27] Alacapu. — Mucasius b. 14456.

Callatis (Mangalia): Nimic.

Odessus (Varna): Nimic.

Tyra (e regione oppidi Akkerman): Nimic.

Incertae Moesiae Inferioris : Bessus b. 6233.

§ 116
Dacia

Burghallen, Bilak: Neridonis b. (gen.) 7625.

Alsó-Ilosva : Sola b. 787.— Mucatri b. (gen.) 787.— Mu[capor] b. 799.— Mucaporis b. (gen.) 799.— Themaes b. 804. — Cittius b. 807.— Ioivai b. (gen.) 807. — Mucapuis f. 809.

Alsó-Kosály, Vád : Blasa b. 7635 Vád.—Tsinta b. 7635 Vád.

Szamos-Ujvár : Diaies b. 835 in vico Oláh-Péntek prope Dees.— Ditugenius b. 835.— Cirulini b. (gen.) 6247 Szék.

Porolissum (Mojgrád), cu Tihó, Csáki-Gorbó : Salmas b. 837 Mojgrád, ex numero Palmyrenorum.—Rami b. (gen.) 837, tatăl luĭ Salmas.— Manneus b. 838 Tihó.— Mestrinius b. (nomen) 838.—Pacutianus b. 838.—Tavius b. 6248 Tihó.— Marino b. (dat.) 7638.

Certia (Romlot), cu Magyar-Egregy : Amadusa f. 840 Magyar-Egregy.

Largiana (Zutor), Kis-Sebes: Tatoni b. (dat.) 843 Sebes-Várallya.— Masinni b. (gen.) 7644 Zutor.

Varmezö : Nimic.

Vicus Anartorum (Sebesváralya): Batonis b. (gen.) 7649.

Optatiana (Magyar-Gorbó), Gyalu, Macedonica ? (Szucság). Rinus b. 847[a] Gyalu. — Dassius b. 851 Magyar-Gorbó. — Mucapor b. 852 Szucság.—Bellicus b. 7652 Szucság.

Napoca (Kolozsvár sive Klausenburg) : Babus b. 866.—Tattario b. 870 Asianus.—Dizo b. 870 Asianus.— Eptala b. 870 Asianus. — Tzinto b. 870 Asianus. — Tzinta f. 870 Asiana.— Sura f. 873.— Siro b. 873.

Potaissa sive Patavissa (Torda) : Lucca b. 896. - Bolhas b. 907 ex numero Palmurenorum. — Bannaei b. (gen.) 907, tatăl luĭ Bolhas.—Aia f. 917.—Nandonis b. (gen.) 917.— Andrada f. 917.—Bituvantis b. (gen.) 917.—Bricena f. 917. —Bedarus b. 917.— Aulucmus b. 918.—Dasius b. 918.— Epicatius b. 920.—Comcesus b. 7677.—Tiiadmes b. 907 şi 7693 de loc din Palmyra.— Scenobarbus b. 13761.— Areatino b. (dat.) 13766 (dela etnic Areatae, Sarmaţĭ în Moesia Inferior Pl. N. H. IV, 18 ?).— Drebias b. 13768.

Salinae (Felvincz), Várfalva : Surus b. 12548 Maros-Décse prope Nagy-Enyed.

Brucla (prope Nagy-Enyed) : Nimic.

Maros-Keresztúr : Nimic.

Mikháza : Nimic.

Sóvárad : Nimic.

Enlaka : Nimic.

Homoród Szent Márton: Nimic.

·Gált, Héviz: Nimic.

Agnethlen, Hendorf: Mavida f. 7724 Hendorf.— Epicadi b. (gen.) 7724.

Mediasch et Schelken cum vicinia: Secu? f. (?) 962 prope Mediasch.— Cotu f. 966 Kleinschelken, civis norica.

Dorstadt, Gross-Pold, Rätsch, Reichau, Mühlbach: Mocio b. (dat.) 969 şi pag. 1015 Gross-Pold.

Apulum (Fejérvár-Weissenburg-Karlsburg-Alba Iulia): Antrocius b. 978.— Dius b. 986.—Marinus b. 989.— Vindia f. 1082.— Suaemedus b. 1120.— Leuganus b. 1158, de loc din Clunia, Hispania Tarraconensis.— Dades b. 1181. — Dades b. 1182.— Surus b. 1189.— Carpia b. 1190. — Platoris b. (gen.) 1192.—Mociuncius b. (nomen) 1194.— Mucasenus b. 1195.— Rescu f. 1195.— Turme b. (gen.) 1195.—Soie b. (gen.) 1195.— Tutor b. 1197.—Congonius b. 1203.— Condunus b. 1204.— Ibliomaro b. (dat.) 1214, de loc din Augusta Treverorum.—Usia f. 1216.— Verzoviae f. (dat. nomen) 1217.—Ussi? b. (gen.) 1221, de loc din Savaria Pannonia Superior. — Seccia f. 1243.— Velleci b. (gen.) 1247.— Tapetius b. (nomen) 6261?—Epius b. 6261.—Reginus b. 7751.—Tan[nonius] b. (nomen) 7772. —Tzolotus b. 7789.—Dasati b. (dat.) 7800.—[S]cenobarbi b. (gen.) 7800.— Clono b. (dat.) 7812 (grec Κλόνος?). — Boraeas b. 14216 ex numero Palmurenorum. — Zabdiboli b. (gen.) 14216, tatăl luĭ Boraeas.— Marinus b. 14476.

Alburnus Maior vicus Pirustarum (Verespatak): Dasa b. 1262.— Suttinis b. (gen.) 1262. — Scenobarbus b. 1265. —Bisius b. (nomen) 1266, Sardus.— Scenobarbus b. 1266, Sardus.— Cloni f. (dat.) 1267.— Luri b. (gen.) 1268.— Lavius b. 1269. — Verzonis b. (gen.) 1269. — Planio b. (dat.) 1270.— Baezi b. (gen.) 1270.— Platinonis f. (gen.) 1271.—Verzonis b. (gen.) 1271.— Platoris b. (gen.) 1271. — Anso? f. 1271.—And[es] b. 1272.—Titi b. (gen.) 1272. — Plator b. 7821.— Panentis b. (gen.) 7821.—Piaius b. 7823.—Linsant[is] b. (gen.) 7823.—Beus? b. 7824.—Vezpant..? b. 7825.—Plabaotius b. 7827.— Sameccus b. 7828. — Treuseno? b. (dat.) 7829.— Mama f. 7830.— Beucus b. 7830.— Resculi b. (gen.) C. I. Vasidi b. (gen. nomen)

C. I. — Platoris b. (gen.) C. I.— Geldonis b. (gen.) C. I. — Andueia f. C. II.— Batonis b. (gen.) C. II. — Veranis b. (gen.) C. II. — Cissi b. (gen.) C. II, gr. κισσός? — Epicadi b. (gen.) C. II. — Anduenna f. C. III. — Batonis b. (gen.) C. III. — Caricci b. (gen.) C. V.— Vasidi b. (gen. nomen) C. V.— Batonis b. (gen.) C. V.— Tovetis b. (gen.) C. V, nume de loc? — Batonis b. (gen.) C. VI.— Passiam f. (acuz.) C. VI, serva.— Dasio b. (abl.) C. VI.—Verzonis b. (gen.) C. VI.—Dasius b. C. VI.—Veneti b. (gen.) C. VI. —Masuri b. (gen.) C. VI.— Messi b. (gen.) C. VI.—Anneses b. C. VI.— Andunocnetis b. (gen.) C. VI.— Plani b. (gen.) C. VI.— Sclaietis b. (gen.) C. VI, nume de loc ?—Liccai b. (gen.) C. VI. — Epicadi b. (gen.) C. VI. — Marciniesi b (gen.) C. VI, nume de loc ? — Plarentis b. (gen.) C. VI. — Mico b. C. VI. — Dasi b. (gen.) C. VI. — Dasius b C. VII. — Breucus b. C. VII. — Bellico b. (abl.) C. VII. —Bellicus b. C. VII. — Dasio b. (abl.) C. VII.— Breuco b. (abl.) C. VII. — Dassius b. C. VII.— Breuci b. (gen.) C. VII.— Dassio b. (abl.) C. VII.—Bellici b. (gen.) C. VII. — Andueia f. C. VIII.— Batonis b. (gen.) C. VIII.— Platorem b. (acuz.) C. VIII. — Andueia f. (abl.) C. VIII. Vasidius b. (nomen) C. VIII.— Platoris b. (gen.) C. VIII. — Carpi b. (gen.) C. VIII.—Beusantis b. (gen.) C. X.— Beusantis b. (gen.) C. XI.— Carentis b. (gen.) C. XII.— Lossae b. (dat.) C. XIII. — Beusantis b. (gen.) C. XIV. — Plarentis b. (gen.) C. XIV.— Bato b. C. XIV.—Liani? b. (gen.) C. XIV. — Verzone b. (abl.) C. XVII. — Beusantis b. (gen.) C. XVII.—Dasius b. C. XVII.—Verzonis b. (gen.) C. XVII. — Aepicadi b. (gen.) C. XX. — Dasantis b. (gen.) C. XX. — Loni b. (gen.) C. XX. — Scenobarbi b. (gen.) C. XX.— Batonis b. (gen.) C. XX.— Liga... b. (gen.) C. XX.

Ampelum (Zalatna) cu Petroşanĭ: Addebar b. 1301[b], preot al luĭ Jupiter Dolichenus.— Semei b. (gen.), tatăl luĭ Addebar, 1301[b].—Sattara b. 1322.— Marinus b. 7835.

Micia (Veczel): Ismari b. (gen.) 1363. — Surus b. 6267.— Surilla f. 6267.— Dassi b. (gen.) 7872.— Arimo b. 12565.

Germisara (prope Csigmó) cum thermis (Feredö-Gyógy): Attio b. 1400 Al-Gyógy. — Masotinae f. (dat.) 1401 Szaszvaros.— Tato b. 7880.

Alsó-Városviz : Nimic.

Aquae (Kis-Kalán): Sulari. ? b. 1403 Cserna-Keresztur.— Tetula f. 7893 Sztrigy-Szacsal.— Augus b. 7893.— Butes b. 7893.

Muncelu-Grădişte : Nimic.

Sarmizegetusa (Várhely, Grădişte): Bessa f. 1438.— Siscius b. (nomen) 1464.— Audeo b. (dat.) 1471.—Themeti b. (dat.) 1472. — Andenae f. (dat.) 1488. — Togernius b. (nomen) 1510.— Sisiata f. 1525.— Theimes b. 7896.— Zoru.. b. 7910.— Bellicus b. 7912.— Theimes b. 7954. — Cimioni b. (dat.) 7975.— Lucha ? b. (dat.) 7977.—Tata ? b. 7976. — Theimes b. 12587 (nume palmyren, vezĭ nota editoruluĭ dela 7954).—Bericio b. 12587, rudă cu Theimes.— Zabdibol b. 12587, rudă cu Theimes.

Pons Augusti (Marga) : Nimic.

Tibiscum (prope Karansebes) : Ĭarse b. 1554. — Guras b. 7999 ex numero Palmurenorum.— Iddei b. (gen.) 7999, tatăl luĭ Guras.

Ager inter fluvios Danuvium, Temes, Cernam: Sabapavi ? b. (gen.) 6275 Poszeszena in limite Valachiae.

Slatina : Ariorto b. (dat.) 1559. — Udarus orĭ Audarus b. 1559 şi 8009.

Ad Mediam (Mehadia): Ibins b. 12598.— Iettina f. 12598.

Drobeta (Turnul Severin): Ulcudius b. 1585 şi 8021 prope Cerneţĭ.— Baedari b. (gen.) 1585.— Sutta f. 1585.— Epicadi b. (gen.) 1585.— Samognatius b. 8014 Trever. — Dasas b. 13792.— Melcidianus b. 14216^{6}.— Liccaius b. 14216^{8}.—Vinentis b. (gen.) 14216^{8}.—Linda b. 14216^{8}.— Suri b. (gen.) 14216^{14}.

Deasa : Nimic.

Afumaţĭ : Nimic.

Bivolarĭ : Nimic.

Rădăcineştĭ : Nimic.

Racoviţa, Copăcenĭ : Nimic.

Bumbeştĭ : Nimic.

Romula (Reşca prope Caracal) : Amba f. 1593 prope Caracal.— Benus ? b. 6281 Rusăneştĭ in ripa dextra Olti.— Teutpiboea f. 14486 Reşca.

Slăvenĭ : Nimic.

Rusăneştĭ : Esbenus b. 8040.

Celeĭŭ : Nimic.

Daciae incertae: Deccia f. 1608.—Disius b. (nomen) 1624[a].

Instrumentum: Godes b. 8065[20] tegula leg. XIII gem.— Mommo b. 8065[23] tegula leg. XIII gem.—Viction b. 8065[24] tegula leg. XIIĬ gem.—Iavido b. (dat. ?) 8076[19] Várhely lucerna.—Iegidi b. (gen.) 8076[20] Orşova lucerna.—Litogen[i] b. (gen.) 8076[21] Karlsburg lucerna.—Murri b. (gen.) 8076[24] Kis Bánya Boicza lucerna.— Ecai b. (gen.) 12635 Várhely tegula privata.—Inturi b. (gen.) 12637 Várhely tegula privata.—Donai ? b. (gen.) 12638 Várhely tegula privata.—Cintugnatus b. 12641 Várhely ? patella.— Dardiana f. 14216[32] Turnul Severin tegula.

§ 117
Pannonia Inferior

Bassiana (prope Dobrince) : Sura f. 3223 Kraljevcze.— Liccavi b. (gen.) 3224 Putincze, Amantinus. — Liccaus b. 3224, Amantinus.— Loricus b. 3224, Amantinus.— Licaios b. 3224, Amantinus.— Bitus ? b. 10197 Titel.—Surus b. 10197. —Neratius ? b. 10204 Dobrince. — Dasmenus b. 10212 Petrovce.— Dasius b. 15134 Petrovce.

Sirmium (Mitrovica): Hatena b. 3249 şi 6439.— Aminia f. 10232.— Larininus b. 15136[1].

Taurunum (Semlin) : Nimic.

Burgenae (Uj-Bánovce): Disala b. 13359 şi 15138[4]. —Uxelio orĭ Uxello b. 13359 şi 15138[4].

Acumincum (Szlankamen), Rittium (Surduk), Belegiš, Stara Pazova : Virssucciussi b. (gen.) 3256 Titel.—Bodiccius b. 3256.— Albanus b. 3256.

Cusum (Peterwardein), Malata, Bononia (Banostor), Cucci (Illok), Cornacum (Šotin) : Nimic.

Cibalis (Vinkovce): Gallitta f. 3268.

Brod : Nimic.

Teutoburgium (Dálya): Britti b. (gen.) 3271 Hispanus.—Siscia f. 3272.—Fresianus b. 15139.

Mursa (Eszeg) : Sisiae f. (dat.) 3285. — Sibiaeno b. (dat.) 3285.— Bataronis b. (gen.) 3286, Sueltrius, popor lîngă Massilia, nota editoruluĭ.— Abellonis ? b. (gen.) 10271.

Antiana (Baán?) et vicinia, cu Maria-Theresianopel : Mucatra f. 3297 Maria-Theresianopel.— Cusaia f. 3297.

Lugio (Szekcsö ?) et vicinia : Ressatus b. 3299 Ötseny.— Venimantii ? b. (gen.) 3302 Várdomb, de loc din Velaunodunum, Gallia transalpina.

Sopianae (Fünfkirchen) : Coto b. (dat.) 3309.— Aberiorum ? b. (gen. nomen) 10282. — Aberius ? b. (nomen) 10282.— Ruca f. 10292.

Regio ad meridiem lacus Pelsonis : Nimic.

Lussonium (Kömlöd) : Oplus b. 3322. — Laepocus b. 3322. — Volsetis b. (gen.) 3322.— Aexilvas b. 3322.— Baritio b. 3324 din cohors Maurorum.— Passenianus b. 10297. — Tatulo b. (dat.) 10299.— Mereccusa f. 10299.

Annamatia (Duna-Földvár ?) et vicinia : Bato b. 3325 Alsó Szent Iván, Araviscus.— Trantonis b. (gen.) 3325, tatăl luĭ Bato.— Mogitmarus b. 3325, probabil ruda luĭ Bato. — Vindo b. 15151 Alsó-Töbörzsök. — Ammuta f. 15151. — Mogetionis b. (gen.) 15151. — Brogimarus b. 15151.

Intercisa (Duna-Pentele) : Barsemis b. 10307 de loc din Carrae Mesopotamia.— Abbei b. (gen.) 10307, tatăl luĭ Barsemis.— Phicimim? f. 10307, rudă cu soţiea luĭ Barsemis.— Asalia f. 10307, rudă cu soţiea luĭ Barsemis. — Barsimia f. 10307, fiica luĭ Barsemis.—Petuernus b. 10310. — Malchias b. 10315, de loc din Hemesa Syria.—Mocur b. 10315, de loc din Hemesa Syria.— Deisan b. 10316, de loc din Hemesa Syria. —Regilliano b. (dat.) 10316, fiul luĭ Deisan.— Abigeneo b. (dat.) 10316, rudă cu Dei-

san.— Iassiano b. (dat.) 10317.— Sallumas b. 10318, de loc din Hemesa Syria.— Lissinia f. (nomen) 10321.— Galla f. 10321.— Asuius b. 10324.— Biatumari b. (gen.) 10324.— Deval[ae] f. (dat.) 10324.— Biatumaro b. (dat.) 10324.— M..amioricis b. (gen.) 10324.

Vetus Salina (Adóny): Nimic.

Stuhlweissenburg, cu Puszta-Hetény prope Kaposvar: Dazanus b. 3349 Stuhlweissenburg. — Sama f. 3349.— Decciae f. (dat.) 3355 Stuhlweissenburg, Raeta.—Ressatu f. 3358 Csikvár).—Sapurdae b. (gen.) 3358.— Sapurda b. 3358.— Ressila f. 3358.

Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen : Aveta f. 3361 Velencze.— Adnamati b. (gen.) 3361.—Meitim[a] f. 3364 şi 10348 Vereb. — Casamonis b. (gen.) 3364. — Raudomaei b. (gen.) 3366 Csákvár. — Annamatus b. 3372 şi 10353 Tabajd.—Tripponis b. (gen.) 3372.—Basiae f. (dat.) 3372. —Bageetonis b. (gen.) 3372.—Atressus b. 3373 şi 10354 Tabajd.— Coimo b. 3373 şi 10354. —Prensens b. 3374 Tabajd.— Annamati b. (gen.) 3374 şi 10341.— Mattua f. 3375 şi 10342 Tabajd. — Macimarus b. 3377 Gyúró. — Namusonis b. (gen.) 3377.— Ressona f. 3377.— Magio b. 3377.— Comatumarus b. 3377. — Atressa f. 3380 Török Balint.—Vindonis b. (gen.) 3380.—Busionis b. (gen.) 3380 şi 10362.— Busio b. 3380.— Verondacus b. 3381 Török Balint.— Vervici b. (gen.) 3381.— Verbacius b. 3381.— Verondaci b. (gen.) 3381.—Ucborve f. (dat.) 10347 Veréb. — Troucetimarus b. 10351 Csákvár.— Anculati b. (gen.) 10351.— Aulricmara f. 10351.— Atali b. (gen.) 10351. — Adnama f. 10352 Csákvár.— Asionis b. (gen.) 10352. — Magimarus b. 10352.—Mexllius b. 10355 Vaál.—Bito b. (abl.) 10360 Bia.— Aucus b. 15152 Csákvár.— Auscuti b. (gen.) 15152.—Capacita f. 15152. —Blatun. b. (dat.) 15153 Csákvár.— Vagaimoni b. (gen.) 15153.— Deivonis b. (gen.) 15154 Csákvár.— Atezissae f. (dat.) 15154.

Matrica (Batta), Campona (Tétény?): Lipor b. 3393 Tétény. — Mucatra b. 3394 Tétény. —Eptala b. 3397 Tétény.— Terso b. 3400 Tétény, Scordiscus.— Precionis b. (gen.) 3400, Scordiscus.—Lobasini b. (gen.) 3400.—Meitime f. 3401 Tétény.—Miletumari b. (gen.) 3404-3405 Té-

tèny.—Derva f. 3404-3405.—Matomarus b. 3409 in promontorio Chepeliensi.—Verodumna f. 3410 Promontor.—Oxetia f. 10371 Baracska.— Vervicli b. (gen.) 10371.— Ave f. (dat.) 10372 Baracska.—Sura f. 10376 Batta.

Aquincum (Alt-Ofen): Sita b. 3435.— Batsio b. 3437 şi 10414.— Lister b. 3446.— Ressati b. (gen.) 3450.— Latio b. 3466.— Sineca b. 3467 şi 10434.— Foniacius b. (nomen) 3488. – Utedio b. (abl. nomen) 3505.— Mestrius b. 3530 de loc din Pelagonia.— Dasianus b. 3540.— Matumari b. (gen.) 3546.—Oxidubna f. 3546.— Tatuloni b. (dat.) 3553.— Mucaris b. (gen.) 3558.— Bato b. 3558.— Neritani b. (gen.) 3558.— .maloger.? b. (dat.) 3577 şi 3681 şi 10513.— Retonius b. (nomen) 3581.— Danuvius b. 3581.— Batti b. (dat.) 3593 şi 10544.— Resteore? f. (dat.) 3593 şi 10544.— Sisiune f. (dat.) 3593 şi 10544. — Verbugia f. 3593 şi 10544.— Brogimara f. 3594.— Dallonis b. (gen.) 3594.— Iantuna f. 3594.— Magio b. 3594.— Sissa f. 3597.— Utta f. 3598 şi 10552.— Epponis b. (gen.) 3598 şi 10552.— Anarti b. (gen.) 3598 şi 10552 (dela etnic Anarti, popor în nordvestul Daciei, Pt. III, 8, $_5$?).— Cobromara f. 3598 şi 10552.—Regili b. (gen.) 3598 şi 10552.— Utsia f. 3599.— Matsiu f. (?) 3602.— Tuionis b. (gen.) 3602.— Eptacentus b. 10411. — Suro b. (dat.) 10439.— Surus b. 10443.— Legitax b. 10453.— Patasio b. 10466.— Droles b. 10469.— Aulupori b. (dat.) 10504.— Mesuquas b. 10506.— Dasius b. 10511.— Nertus b. 10514, Lingauster.— Dumnotali b. (gen.) 10514, tatăl luĭ Nertus.—Sittio b. (dat. nomen) 10515 de loc din Theveste Numidia.— Sittius b. 10515.— Revoccae f. (dat.) 10522.— Uriacio b. (dat.) 10531.— Attusonio b. (dat.) 10557.— Lacomo b. (dat.) 10558.— Pomini b. (gen. nomen) 13370.—Decciani b. (gen.) 13370. — Vomera? f. 13378.— Riocula? f. 13378.— Ressati b. (gen.) 13379.— Annamae f. (dat.) 13379.—Mattoni f. (dat.) 13379.— Anculata f. 13379.— Scorilo b. 13379 şi pag. 2328 ^{21}, Dacus.— Decciano b. (dat.) 14349, Italus.— Travitus b. 14349^4.— Ciltus b. 14349^4.— Optervius b. 14349^7.— Reginus b. 14349^8 de loc din Treveri.— Troucetissae b. (gen.) 14349^8, tatăl luĭ Reginus.— Lucite f. (dat.) 14351.— Aiulo f. 14352.— Gallio b. 14352.— Ocusius b. (nomen) 14352^3.— Ocusio b. (dat. nomen) 14352^3.

— Bito b. (dat.) 15159.— Bitille f. (dat.) 15159.— Bitus b. 15160.— Satto b. 15162 de loc din Cambodunum Raetia.— Zebuca f. 15164.— Britta f. 15169.

Trans Aquincum (prope Pest): Pitlon ? b. 13385 Rákos-Palota.— Buodus ? b. 13385.— Tiiaunura? f. 13385.— Itinius ? b. (nomen) 13385.

Vörösvár et vicinia : Comatimara f. 3621 Kovácsi. — Quitai b. (gen.) 3621.— Nemoratta f. 10571 Csobánka.

Ulcisia Castra (Szent-Endre) : Ava f. 3644 și 10576.—Macimari b. (gen.) 3644 și 10576.—Duna f. 3644 și 10576.— Sisie b. (?) 3644 și 10576.— Retimarus b. 3645 și 10578. — Bauleus b. 13386 din cohors Apamenorum.— Dragilis b. 15172.— Namio b. 15173.— Antaionis b. (gen.) 15173.

Cirpi (prope Bogdány), Salva (prope Gran) : Posimarus b. 3647 și 10589 Bogdány.— Bargatis b. (gen.) 3658 și 10597 prope Gran.— Tusca f. 3658 și 10597.— Buttoni b. (dat.) 10598 prope Gran.— Iudati b. (gen.) 10599 prope Gran.— Satzo-usa b. 13388 prope Duna-Bogdány.— Teutio b. (dat.) 13389 prope Duna-Bogdány, Araviscus.— Vercombogionis b. (gen.) 13389, tatăl luĭ Teutius.

Crumerum (Neudorf) : Sisiuni f. (dat.) 3659 și 10603.— Dervoniae f. (dat.) 3659 și 10603.— Troucetimarus b. 3659 și 10603.— Sisiu f. 3659 și 10603.— Liccaio b. (dat.) 3665. — Vanonb. b. (gen.) 3665.— Neratus b. 10604.

Incertae Pannoniae Inferioris: Ressille f. (dat.) 3678.—Rosionis b. (gen.) 3687.— Atresso b. (dat.) 3687.— Surus b. 3687.— Mariae f. (dat.) 3688, Iudaea.— Comium orĭ Comiumara f. 3690.— Arausionis orĭ Usionis b. (gen.) 3690.— Saetibolus b. 3695.— Magissaes b. (gen.) 3695. —Decusani f. (dat.) 10611, Iudaea nota editoruluĭ.—Beneimi b. (dat.) 10611, Iudaeus nota editoruluĭ.

Instrumentum : Luppi b. (gen.) 10679[e,f] Bogdány tegula.— Luppi b. (gen.) 10679[c] Duna-Pentele tegula.— Lupicini b. (gen.) 10681[a b c d] Duna-Keszi, prope Waitzen, Duna-Bogdány, O-Szöny, tegula.— Lupicino b. (dat.) 10681[e] O-Szöny tegula.— Licani b. (gen.) 10700 Mitrovic tegula.— Cabar b. 10701 Mitrovic tegula.— Corsapi b. (gen.) 10702 Mitrovic tegula.

CAPITOLUL VII

§ 118. Am aflat în ordine alfabetică următoarele nume:

1. Abbeus, gen. Abbei. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor. Străin.
2. Abello, gen. Abellonis. b. Eszeg (Mursa). Teritoriul Breucilor.
3. Aberius. b. Fünfkirchen (Sopianae), de două ori. Teritoriul Andizetiilor.
4. Abigeneus, dat. Abigeneo. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor. Străin.
5. Aburus, gen. Aburi. b. Constanța (Tomi). Teritoriul Geților. Străin.
6. Acalus, gen. Acali. b. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
7. Acirrius, dat. Acirrio. b. Karin (Corinium). Teritoriul Liburnilor.
8. Addebar. b. Zalatna (Ampelum). Teritoriul Dacilor. Probabil străin.
9. Adnama. f. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
10. Adnamatus, gen. Adnamati. b. Velencze (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
11. Aepicadus, gen. Aepicadi. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.—Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.—Vezĭ Epicadus.
12. Aetor, dat. Aetori. b. Podgradje (Asseria). Teritoriul Liburnilor.—Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.
13. Aetria. f. Nona (Aenona). Teritoriul Liburnilor.
14. Aexilvas. b. Kömlöd (Lussonium). Teritoriul Amantinilor și Hercuniatilor.
15. Agaevius. b. S.Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
16. Aia. f. Guberevci. Teritoriul Scordiscilor.—Torda (Potaissa). Teritoriul Dacilor.
17. Aioia. f. Visibaba (Municipium Mal...). Teritoriul Partinilor.
18. Aiulo. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
19. Albanus. b. Çitluk (Aequum). Teritoriul Dalmaților.—Vranjani (Municipium Mal...). Teritoriul Partinilor.—Titel (Acumincum). Teritoriul Dacilor.

20. Alxeus orĭ Ialxeus, gen. Alxei orĭ Ialxei. b. Danilo (Riditae). Teritoriŭl Dalmaţilor.
21. Amadusa. f. Romlot (Certia). Teritoriŭl Dacilor.
22. Amba. f. Reşca (Romula). Teritoriŭl Dacilor.
23. Ambactus, gen. Ambacti. b. Duke (Doclea). Teritoriŭl Docleatilor. Străin.
24. Amenis, gen. Amenis. b. Intre Nedan şi Butovo (Mediterranea ad Haemum). Teritoriŭl Moesilor.
25. Aminia. f. Mitrovica (Sirmium). Teritoriŭl Breucilor.
26. Ammuta. f. Alsó-Töbörzsök (Annamatia). Teritoriŭl Arabiscilor.
27. Anartus, gen. Anarti. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriŭl Arabiscilor.
28. Anculata. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriŭl Arabiscilor.
29. Anculatus, gen. Anculati. b. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriŭl Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
30. Andamionius. b. Humac (Ljubuški et vicinia). Teritoriŭl Naresiilor.
31. Andamus, gen. Andami. b. Humac (Ljubuški et vicinia). Teritoriŭl Naresiilor.
32. Andena, dat. Andenae. f. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriŭl Dacilor.
33. Andes, gen. Andentis. b. Kula (Iapydia). Teritoriŭl Iapodilor.—Golubić, de patru orĭ. Teritoriŭl Iapodilor.— Šupljaja-crkva (Burnum). Teritoriŭl Adriopilor.— Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriŭl Dacilor. Pirusta.
34. Andio. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Remesiana. Teritoriŭl Triballilor.
35. Andrada. f. Torda (Potaissa). Teritoriŭl Dacilor.
36. Andueia. f. Verespatak (Alburnus Maior), de treĭ orĭ. Teritoriŭl Dacilor. Pirusta.
37. Anduenna. f. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriŭl Dacilor. Pirusta.
38. Andunocnes, gen. Andunocnetis. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriŭl Dacilor. Pirusta.
39. Annama, dat. Annamae. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriŭl Arabiscilor.
40. Annamatus. b. Tabajd (Mediterranea inter Stuhlweissen-

burg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.

41. Anneses. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.

42. Annia, dat. Anniae. f. Salonae, de doüă orĭ. Teritoriul Dalmaților (Annius e şi nomen italic, un Annius consul a. Chr. 153).

43. Annius, dat. Annio. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.

44. Anso. f. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.

45. Antaio, gen. Antaionis. b. Szent-Endre (Ulcisia Castra). Teritoriul Arabiscilor.

46. Antrocius. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.

47. Ape. f. Duke (Doclea). Teritoriul Docleatilor.

48. Aplis, gen. Aplinis, dat. Aplini. b. S. Danillo (Riditae), de cincĭ orĭ. Teritoriul Dalmaților.

49. Aplius, gen. Apli. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.

50. Aplo, dat. Aploni, f. S. Danillo (Riditae), de patru orĭ. Teritoriul Dalmaților.

51. Aplu orĭ Apludus. b. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.

52. Apludus, gen. Apludi. b. S. Danillo (Riditae), de doüă orĭ. Teritoriul Dalmaților.

53. Aplus, gen. Apli. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.— Bribir (Scardona). Teritoriul Liburnilor.

54 Apurus, gen Apuri. b. Vrlika cum agro. Teritoriul Dalmaților.

55. Arausio orĭ Usio, gen. Arausionis orĭ Usionis. b. Loc nehotărît al provincieĭ Pannonia Inferior.

56. Areatinus, dat. Areatino. b. Torda (Potaissa). Teritoriul Dacilor.

57. Arimo. b. Veczel (Micia). Teritoriul Dacilor.

58. Ariortus, dat. Ariorto. b. Slatina. Teritoriul Dacilor.

59. Arsaius, dat. Arsaio. b. Loc nehotărît al provincieĭ Dalmatia.

60. Asalia. f. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor. Probabil străină.

61. Asifa. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților. Probabil străin.

62. Asio, gen. Asionis. b. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.

63. Asuius. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor.
64. Atalus, gen. Atali. b. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
65. Atezissa, dat. Atezissae. f. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
66. Atreccesianus. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
67. Atrectia. f. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
68. Atressa. f. Török Balint (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
69. Atressus, dat. Atresso. b. Tabajd (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.— Loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior.
70. Atta, gen. Attae. b. Lipljan (Ulpiana). Teritoriul Dardanilor.
71. Attio. b. Al-Gyógy (Germisara). Teritoriul Dacilor.
72. Attius. b. Guberevci. Teritoriul Scordiscilor.
73. Attusonius, dat. Attusonio. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
74. Aucus. b. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
75. Audarus. Vezi Udarus.
76. Audeus, dat. Audeo. b. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriul Dacilor.
77. Augitie. f. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
78. Augus. b. Kis-Kalán (Aquae). Teritoriul Dacilor.
79. Aulricmara. f. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
80. Aulucmus. b. Torda (Potaisa). Teritoriul Dacilor.
81. Aulupor, dat. Aulupori. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
82. Auluzanus, gen. Auluzani. b. Intre Nedan și Butovo (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
83. Auluzenus, gen. Auluzeni. b. Resen (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.

84. Auluzon. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Remesiana, teritoriul Triballilor.
85. Auscutus, gen. Auscuti. b. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
86. Ava, dat. Avae. f. Baracska (Matrica). Teritoriul Arabiscilor.— Szent-Endre (Ulcisia Castra). Teritoriul Arabiscilor.
87. Avediur. b. Gigen (Oescus). Teritoriul Dacilor.
88. Avendius. b. Salonae. Teritoriul Dalmaţilor.
89. Aveta. f. Velencze (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
90. Azinas. b. Salonae. Teritoriul Dalmaţilor.
91. Baberius. b. Plevlje (Municipium S...). Teritoriul Caviilor.
92. Babus. b. Klausenburg (Napoca). Teritoriul Dacilor.
93. Baedarus, gen. Baedari. b. Lîngă Cerneţĭ (Drobeta). Teritoriul Dacilor.
94. Baeta, dat. Baetae . f. Visibaba (Municipium Mal...), de două orĭ. Teritoriul Partinilor.
95. Baezocrusu. f. S. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaţilor.
96. Baezus, gen. Baezi. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
97. Bageeto, gen. Bageetonis. b. Tabajd (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
98. Bannaeus, gen. Bannaei. b. Torda (Potaissa). Teritoriul Dacilor. Străin?
99. Baracio, gen. Baracionis. b. Lîngă Kariać (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaţilor.
100. Barcinus, gen. Barcini. b. Šupljaja-crkva (Burnum). Teritoriul Adriopilor.
101. Bargates, gen. Bargatis. b. Lîngă Gran (Salva). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
102. Baritio. b. Kömlöd (Lussonium). Teritoriul Amantinilor şi Hercuniatilor. Străin?
103. Barsames. b. Babadag (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaţilor, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.

104. Barsemis. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor.
105. Barsemon. b. Meidanchioi (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaţilor, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
106. Barsimia. f. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor. Străină.
107. Basia, dat. Basiae. f. Tabajd (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
108. Bastarnus, gen. Bastarni. b. Humac (Ljubuški et vicinia). Teritoriul Naresiilor. Maezaeus.
109. Bataro, gen. Bataronis. b. Eszeg (Mursa). Teritoriul Breucilor. Străin.
110. Bato, gen. Batonis, dat. Batoni. b. Janjici (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Mazaeilor. — Mali Mošunj (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Mazaeilor. — Fatnica (Ljubuški et vicinia). Teritoriul Daorsilor.—Lîngă Kariać (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaţilor.—Kablić mali (Municipium Salvium). Teritoriul Dalmaţilor.— Livno (Municipium Salvium). Teritoriul Dalmaţilor. — Sebesváralya (Vicus Anartorum). Teritoriul Dacilor.—Verespatak (Alburnus Maior), de şepte ori. Pirustae. — Alsó Szent Iván (Annamatia). Teritoriul Arabiscilor. Araviscus. — Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
111. Batsio. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
112. Battis, dat. Batti. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
113. Batu, dat. Batuni. f. Lištani (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriul Dalmaţilor.
114. Bauleus. b. Szent-Endre (Ulcisia Castra). Teritoriul Arabiscilor. Străin ?
115. Baurea, dat. Baureae. f. Traù (Tragurium). Teritoriul Siculotilor.
116. Bdutua. f. Gaureni (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Dacilor.
117. Bedarus. b. Torda (Potaissa). Teritoriul Dacilor.
118. Bellicus, gen. Bellici, abl. Bellico. b. Orašje (Margum). Teritoriul Scordiscilor.— Szucság (Optatiana). Teritoriul Dacilor. — Verespatak (Alburnus Maior), de

treĭ orĭ. Teritoriul Dacilor. Pirustae.— Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriul Dacilor.
119. Bemax. b. Komić (Iapydia). Teritoriul Iapodilor.
120. Bendi. f. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
121. Beneimis, dat. Beneimi. b. Loc nehotărît al provincieĭ Pannonia Inferior. Străin.
122. Bennus, gen. Benni. b. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaţilor.
123. Benus. b. Reşca (Romula). Teritoriul Dacilor.
124. Bericio. b. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriul Dacilor. Străin.
125. Bessa. f. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriul Dacilor.
126. Bessus. b. Plevlje (Municipium S...), de două orĭ. Teritoriul Caviilor.— Loc nehotărît al provincieĭ Moesia Inferior.
127. Betulonus, gen. Betuloni. b. Čitluk (Aequum). Teritoriul Dalmaţilor. Străin.
128. Betuva f. Zlokučani (Scupi). Teritoriul Dardanilor.
129. Beucus. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
130. Beus. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
131. Beusas, gen. Beusantis. b. Livno (Municipium Salvium). Teritoriul Dalmaţilor.—Verespatak (Alburnus Maior), de patru orĭ. Teritoriul Dacilor. Pirustae.
132. Beuzas. b. Salonae. Teritoriul Dalmaţilor.
133. Biatumarus, gen. Biatumari, dat. Biatumaro. b. Duna-Pentele (Intercisa), de două orĭ. Teritoriul Arabiscilor.
134. Bisine. b. Resen (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
135. Bisius. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Sardus.
136. Bitianus. b. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
137. Bitidius. b. Salonae. Teritoriul Dalmaţilor.
138. Bitilla, dat. Bitillae. f. Koinare (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor. — Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
139. Bitipel. b. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.

140. Bithus şi Bitus, gen. Bithi Biti, dat. Bitho Bito, abl. Bitho Bito. b. Praovo, de doŭă orĭ. Teritorĭul Dacilor.—Kostolatz (Viminacium). De loc din Scupi, teritorĭul Dardanilor.—Kostolatz (Viminacium). De loc din Ratiaria. Teritorĭul Dacilor. —Kostolatz (Viminacium). De loc din Pautalia. Teritorĭul Bessilor.— Lîngă Alexinac (Praesidium Pompei). Teritorĭul Triballilor.—Konino (Mediterranea ad Haemum). Teritorĭul Moesilor.— Stari Nikup (Nicopolis ad Istrum). Teritorĭul Moesilor.—Intre Tabačka şi Červen (Mediterranea ad Haemum). Teritorĭul Moesilor. — Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritorĭul Moesilor.—Titel (Bassiana). Teritorĭul Dacilor.—Bia (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritorĭul Arabiscilor.—Alt-Ofen (Aquincum), de doŭă orĭ. Teritorĭul Arabiscilor.
141. Bitus. Vezĭ Bithus.
142. Bituvas, gen. Bituvantis. b. Torda (Potaissa). Teritorĭul Dacilor.
143. Bizus, dat. Bizo. b. S. Danillo (Riditae). Teritorĭul Dalmaţilor.
144. Blasa. b. Vád. Teritorĭul Dacilor.
145. Blatun., dat. b. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritorĭul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
146. Blazziza. b. ? La mĭazănoapte de Ipek cale de treĭ ceasurĭ. Teritorĭul Dardanilor.
147. Bocontia. f. Salonae. Teritorĭul Dalmaţilor.
148. Bocontius. b. Salonae. Teritorĭul Dalmaţilor.
149. Bodiccius. b. Titel (Acumincum). Teritorĭul Dacilor.
150. Boio, dat. Boioni. b. Lisičići lîngă Konjica (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritorĭul Meromennilor.
151. Bolana. f. Viddo (Narona). Teritorĭul Naresiilor.
152. Bolhas. b. Torda (Potaissa). Teritorĭul Dacilor. Străin ?
153. Bonita, dat. Bonitae. f. Caranlîc (Tropaeum Traiani). Teritorĭul Geţilor.
154. Bonoucus, gen. Bonouci. b. Constanţa (Tomi). Teritorĭul Geţilor.
155. Boraeas. b. Alba Iulia (Apulum). Teritorĭul Dacilor. Străin ?
156. Bori. gen. b. Golubić. Teritorĭul Iapodilor.

157. Bossina. b. ? La mĭazănoapte de Ipek cale de treĭ ceasurĭ. Teritorĭul Dardanilor.
158. Boutus, gen. Bouti. b. Teplju (Promona). Teritorĭul Dalmaţilor. Străin.
159. Breucus, gen. Breuci, abl. Breuco. b. Verespatak (Alburnus Maior), de treĭ orĭ. Teritorĭul Dacilor. Pirustae.
160. Bricena. f. Torda (Potaissa). Teritorĭul Dacilor.
161. Brigomarus. b. Gardun. Teritorĭul Dalmaţilor. Probabil străin.
162. Brilo. b. Intre Nedan şi Butovo (Mediterranea ad Haemum). Teritorĭul Moesilor.
163. Britta. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritorĭul Arabiscilor.
164. Brittus, gen. Britti. b. Dálya (Teutoburgium). Teritorĭul Breucilor. Străin.
165. Brogimara. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritorĭul Arabiscilor.
166. Brogimarus. b. Alsó-Töbörzsök (Annamatia). Teritorĭul Arabiscilor.
167. B..rozus, gen. B..rozi. b. Gaureni (Mediterranea ad Haemum). Teritorĭul Dacilor.
168. Buccio, gen. Buccionis, dat. Buccioni. b. Salonae. Teritorĭul Dalmaţilor.— Gradina lîngă Nadin (Nedinum). Teritorĭul Liburnilor.
169. Buodus. b. Rákos-Palota (Trans Aquincum). Teritorĭul Arabiscilor.
170. Buomis, dat. Buomi. f. Lîngă Kariač (Vrlika cum agro). Teritorĭul Dalmaţilor.
171. Burrius. b. Čitluk (Aequum). Teritorĭul Dalmaţilor. Străin.
172. Burtinus. b. Şumla (Mediterranea ad Haemum). Teritorĭul Moesilor.
173. Busio, gen. Busionis. b. Török Balint (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen), de doŭă orĭ. Teritorĭul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
174. Butes. b. Sztrigy Szacsal (Aquae). Teritorĭul Dacilor.
175. Butto, dat. Buttoni. b. Lîngă Gran (Salva). Teritorĭul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
176. Buuo. f. Borčani (Delminium). Teritorĭul Dalmaţilor.
177. Buzetia. f. Medvidje (Hadra). Teritorĭul Adriopilor.
178. Buzetius. b. Medvidje (Hadra). Teritorĭul Adriopilor.

179. Cabaletus, gen. Cabaleti. b. Danilo (Riditae). Teritoriul Dalmaţilor.
180. Cabar. b. Mitrovica (Instrumentum Pannoniae Inferioris). Teritoriul Breucilor.
181. Caevoda, dat. Caevodae. f. Karin (Corinium). Teritoriul Liburnilor.
182. Cambrianus. b. Plevlje (Municipium S...). Teritoriul Caviilor.
183. Candalio. b. Lîngă Otišić (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaţilor.
184. Cantia, dat. Cantiae. f. Salonae. Teritoriul Dalmaţilor.
185. Capacita. f. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
186. Carantius. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Geţilor. Străin ?
187. Cares, gen. Carentis. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
188. Carianus. b. Svištov (Novae). Teritoriul Geţilor.
189. Cariccus, gen. Caricci. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
190. Caricus, dat. Carico. b. Salonae. Teritoriul Dalmaţilor.
191. Carosus, dat. Caroso. b. Salonae. Teritoriul Dalmaţilor.
192. Carpia, gen. Carpiae. b. Teplju (Promona). Teritoriul Dalmaţilor.—Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
193. Carpus, gen. Carpi. b. Udbina (Iapydia). Teritoriul Iapodilor.—Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
194. Carstimarus, gen. Carstimari. b. Hardomilje (Ljubuški et vicinia). Teritoriul Naresiilor.
195. Carusia, dat. Carusiae. f. Svištov (Novae). Teritoriul Geţilor.
196. Carvanius, dat. Carvanio. b. Plevlje (Municipium S...). Teritoriul Caviilor.
197. Carvius. b. Kablić mali (Municipium Salvium). Teritoriul Dalmaţilor.
198. Casamo, gen. Casamonis. b. Vereb (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
199. Catandio, dat. Catandioni. b. Salonae. Teritoriul Dalmaţilor.

200. Cato, dat. Catoni. f. Plevlje (Municipium S...). Teritoriul Caviilor.
201. Caturus, gen. Caturi. b. S. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
202. Caurisinius. b. Mekiš (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
203. Cerfonius. b. Kutlovica (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
204. Ceuna, dat. Ceunae. f. Salonae. Teritoriul Dalmaților. —Gradina lîngă Nadin (Nedinum), de două ori. Teritoriul Liburnilor.— Karin (Corinium), de două ori. Teritoriul Libnrnilor.
205. Ceunus, gen. Ceuni. b. Gradina lîngă Nadin (Nedinum). Teritoriul Liburnilor.—Karin (Corinium). Teritoriul Liburnilor.
206. Ciltus. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
207. Cimio, dat. Cimioni. b. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriul Dacilor.
208. Cinene, gen. Cinenes. f. Constanța (Tomi). Teritoriul Geților.
209. Cingius. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
210. Cintugnatus. b. Várhely (Instrumentum Daciae). Teritoriul Dacilor.
211. Cirotis, gen. Cirotis. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
212. Cirulinus, gen. Cirulini. b. Szék (Szamos-Ujvár). Teritoriul Dacilor.
213. Cissus, gen. Cissi. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
214. Cittius. b. Alsó-Ilosva. Teritoriul Dacilor.
215. Cittus, gen. Citti. b. Intre Nedan și Butovo (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
216. Cliticus, gen. Clitici. b. Albona. Teritoriul Liburnilor.
217. Clonis, dat. Cloni. f. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Pirustilor.
218. Clonus, dat. Clono. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
219. Cloutius. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților. Străin.
220. Clutamus, gen. Clutami. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților. Străin.
221. Cobromara. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.

222. Cocaius. b. Niš (Naissus). Teritoriul Triballilor.
223. Coimo. b. Tabajd (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
224. Comargus. b. Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.
225. Comatimara. f. Kovácsi (Vörösvár et vicinia). Teritoriul Arabiscilor.
226. Comatumarus. b. Gyúró (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor.
227. Comcesus. b. Torda (Potaissa). Teritoriul Dacilor.
228. Comium ori Comiumara. f. Loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior.
229. Comiumara. Vezi Comium.
230. Comozous, gen. Comozoi. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Geților.
231. Condunus. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
232. Congonius. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
233. Copiesilla. f. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
234. Coria. b. Intre Nedan și Butovo (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
235. Corsapus, gen. Corsapi. b. Mitrovica (Instrumentum Pannoniae Inferioris). Teritoriul Breucilor.
236. Cotu. f. Kleinschelken (Mediasch et Schelken). Teritoriul Dacilor. Străină.
237. Cotus, dat. Coto. b. Fünfkirchen (Sopianae). Teritoriul Andizetiilor.
238. Coulius, dat. Coulio. b. Salonae, de două ori. Teritoriul Dalmaților.
239. Crapus. b. Nona (Aenona). Teritoriul Liburnilor.
240. Cristus. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Geților. Străin?
241. Cuga. b. Bjela aproape de Vidin. Teritoriul Dacilor.
242. Cumenius, abl. Cumenio. b. Nicolițel (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaților, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
243. Curbania. f. Danilo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
244. Curia. b. Kostolatz (Viminacium). Teritoriul Scordiscilor.
245. Curta. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Ratiaria. Teritoriul Dacilor.
246. Cusaia. f. Maria-Theresianopel (Antiana). Teritoriul Dacilor.
247. Cutia, acuz. Cutiam. b. Belgrad (Singidunum). Teritoriul Scordiscilor.

248. Cutia. f. Kostolatz (Viminacium). Teritoriŭl Scordiscilor.
249. Cutius. b. Kostolatz (Viminacium). Teritoriŭl Scordiscilor.
250. Dacio, dat. Dacioni. b. Salonae. Teritoriŭl Dalmaţilor.
251. Daciscus. b. Constanţa (Tomi). Teritoriŭl Geţilor.
252. Dada, gen. Dadae. b. Constanţa (Tomi). Teritoriŭl Geţilor.— Pantelimonul de sus (Ulmetum). Teritoriŭl Geţilor.
253. Dades. b. Alba Iulia (Apulum), de doŭă orĭ. Teritoriŭl Dacilor.
254. Daizi, gen. Daizinis. b. Belgrad (Singidunum). Teritoriŭl Scordiscilor.
255. Daizis, dat. Daizi. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriŭl Geţilor.
256. Daizo. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Scupi. Teritoriŭl Dardanilor.
257. Dalenus, gen. Daleni. b. Urluchĭoĭ (Tomi). Teritoriŭl Geţilor.
258. Dallo, gen. Dallonis. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriŭl Arabiscilor.
259. Danuvius. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriŭl Arabiscilor.
260. Dardanus. b. Zlokučani (Scupi). Teritoriŭl Dardanilor.
261. Dard... b. Babadag (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritoriŭl Crobyzilor, Scythilor, Sarmaţilor, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
262. Dardiana. f. Turnul Severin (Instrumentum Daciae). Teritoriŭl Dacilor.
263. Darmo. f. S. Danillo (Riditae). Teritoriŭl Dalmaţilor.
264. Dasa. b. Pecka (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriŭl Mazaeilor.—Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriŭl Dacilor. Pirusta.
265. Dasantilla, dat. Dasantillae. f. Salonae. Teritoriŭl Dalmaţilor.
266. Dasas, gen. Dasantis, dat. Dasanti (Dasati). b. Muć (Andetrium). Teritoriŭl Dalmaţilor.— Teplju (Promona). Teritoriŭl Dalmaţilor.— Danillo (Riditae). Teritoriŭl Dalmaţilor.—Guberevci. Teritoriŭl Scordiscilor. —Alba Iulia (Apulum). Teritoriŭl Dacilor.— Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriŭl Dacilor. Pirusta. — Turnul Severin (Drobeta). Teritoriŭl Dacilor.
267. Dasianus. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriŭl Arabiscilor.

268. Dasius şi Dassius, gen. Dasi Dassi, dat. Dasio Dassio, abl. Dasio Dassio. b. Humac (Ljubuški et vicinia). Teritoriul Naresiilor. Maezaeus. — Salonae, de şese orĭ. Teritoriul Dalmaţilor.—Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.— Kostolatz (Viminacium). De loc din Scupi, de două orĭ. Teritoriul Dardanilor.—Kostolatz (Viminacium). De loc din Ratiaria. Teritoriul Dacilor.—Kostolatz (Viminacium). De loc din Remesiana. Teritoriul Triballilor.—Prizren. Teritoriul Dardanilor. — Magyar-Gorbó (Optatiana). Teritoriul Dacilor.— Torda (Potaissa). Teritoriul Dacilor.—Verespatak (Alburnus Maior), de opt orĭ. Pirustae.— Veczel (Micia). Teritoriul Dacilor.— Petrovce (Bassiana). Teritoriul Breucilor).— Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
269. Dasmenus. b. Petrovce (Bassiana). Teritoriul Breucilor.
270. Dassius. Vezĭ Dasius.
271. Dasto, dat. Dastoni. f. Srinjine (Epetium). Teritoriul Dalmaţilor. — Županjac (Delminium). Teritoriul Dalmaţilor.
272. Datus, dat. Dato. b. Salonae, de două orĭ. Teritoriul Dalmaţilor.
273. Dazanus. b. Stuhlweissenburg. Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
274. Dazas. b. Lisičići (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Meromennilor.
275. Dazier, dat. Dazieri. b. Karan (Municipium Mal...). Teritoriul Partinilor.
276. Dazomenus. b. Salonae. Teritoriul Dalmaţilor.
277. Deccia, dat. Decciae. f. Loc nehotărît al provinciei Dacia.—Stuhlweissenburg. Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor. Străină.
278. Deccianus, gen. Decciani, dat. Decciano. b. Alt-Ofen (Aquincum), de două orĭ. Teritoriul Arabiscilor.
279. Decebalus şi Decibalus, gen. Decebali Decibali, abl. Decibalum (probabil acuz. întrebuinţat ca abl.). b. Intre Nedan şi Butovo (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor. — Silistra (Durostorum). Teritoriul Geţilor.
280. Decibalus. Vezĭ Decebalus.
281. Decusa, dat. Decusani. f. Loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior. Străină.

282. Deidmu, gen. b. Komić (Iapydia). Teritoriul Iapodilor.
283. Deisan. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor. Străin.
284. Deius. b. Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.
285. Deivo, gen. Deivonis. b. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
286. Dennaus, gen. Dennai. b. Golubić. Teritoriul Iapodilor.
287. Densela ori Densola. f. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
288. Densola. Vezi Densela.
289. Dento, gen. Dentonis. b. Medvidje (Hadra). Teritoriul Adriopilor.
290. Dentusugu. f. Leskovec (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
291. Derva. f. Tétény (Campona). Teritoriul Arabiscilor.
292. Dervonia, dat. Dervoniae. f. Neudorf (Crumerum). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
293. Deter. b. Brazza (Brattia).
294. Detustaina. f. Damjanovo (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
295. Devala, dat. Devalae. f. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor.
296. Diaies. b. Oláh-Péntek (Szamos-Ujvár). Teritoriul Dacilor.
297. Dian.adris, dat. Dian.adri. f. Golubić. Teritoriul Iapodilor.
298. Didalsus. b. Gigen (Oescus). Teritoriul Dacilor.
299. Dieus. b. Čitluk (Aequum). Teritoriul Dalmaţilor.
300. Dina. dat. Dinae. b. Traù (Tragurium). Teritoriul Siculotilor.
301. Dines, dat. Dinenti. b. Salonae. Teritoriul Dalmaţilor. — Kostolatz (Viminacium). De loc din Trimontium. Teritoriul Bessilor.
302. Dinnius, dat. Dinnio. b. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
303. Diocas, dat. Diocati. b. Silistra (Durostorum). Teritoriul Geţilor.
304. Disala. b. Uj-Bánovce (Burgenae). Teritoriul Breucilor.
305. Disdozi. b. Salonae. Teritoriul Dalmaţilor.
306. Disius. b. Loc nehotărît al provinciei Dacia.

307. Diteius, dat. Diteio. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
308. Dito, dat. Ditoni. f. Srinjine (Epetium). Teritoriul Dalmaților.
309. Ditueius, dat. Ditueio. b. Golubić. Teritoriul Iapodilor.
310. Ditugenius. b. Oláh-Péntek (Szamos-Ujvár). Teritoriul Dacilor.
311. Diurpagisa, abl. Diurpagisa. b. Ravna (Timacum Minus). Teritoriul Triballilor.
312. Dius. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
313. Dize. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
314. Dizias. b. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
315. Dizo. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Trimontium. Teritoriul Bessilor.—Klausenburg (Napoca). Teritoriul Dacilor. Străin.
316. Dizzace. b. Iglița (Troesmis). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaților, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
317. Dizze. b. Nedan (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
318. Doiodus. b. La gura rîuluĭ Vid (Utus). Teritoriul Dacilor.
319. Dona, dat. Donae. f. Loc nehotărît al provincieĭ Dalmatia.
320. Donaus, gen. Donai. b. Várhely (Instrumentum Daciae). Teritoriul Dacilor.
321. Donico. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Geților. Străin?
322. Donicus, dat. Donico. b. Muć (Andetrium). Teritoriul Dalmaților. Străin.
323. Dorina, dat. Dorinae. f. Tulcea (Aegissus). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaților, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
324. Dragilis. b. Szent-Endre (Ulcisia Castra). Teritoriul Arabiscilor.
325. Drebias. b. Torda (Potaissa). Teritoriul Dacilor.
326. Drigisa și Drigissa. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Ratiaria. Teritoriul Dacilor.—Somovit (Utus). Teritoriul Dacilor.
327. Drigissa. Vezĭ Drigisa.
328. Droles. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.

329. Druanus. b. Teplju (Promona). Teritoriul Dalmaților.
330. Drulentus, gen. Drulenti. b. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
331. Dudis. b. Pe malul drept al rîuluĭ Lom de ceĭa parte a orașuluĭ Lom (Almus). Teritoriul Dacilor.
332. Dui.,. b. La gura rîuluĭ Vid (Utus). Teritoriul Dacilor.
333. Duiona. f. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
334. Dumma. f. Gradina lîngă Nadin (Nedinum). Teritoriul Liburnilor.
335. Dumnotalus, gen. Dumnotali. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor. Străin.
336. Duna. f. Szent-Endre (Ulcisia Castra). Teritoriul Arabiscilor.
337. Duo. b. Resen (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor. (Mateescu, Buletinul comisiuniĭ monumentelor istorice an. VIII pag. 30, citește Durotorma).
338. Durazis. b. Kamenopolje (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
339. Dusia. f. Casapchioĭ (Istrus). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaților, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
340. Ecaus, gen. Ecai. b. Várhely (Instrumentum Daciae). Teritoriul Dacilor.
341. Edasterius. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
342. Efripop... b. ? Resen (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor. (Mateescu, Buletinul comisiuniĭ monumentelor istorice an. VIII pag. 29, citește Eptiporis).
343. Eftepir. f. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Geților. (Mateescu, Buletinul comisiuniĭ monumentelor istorice an. VIII pag. 37, citește Eptepir).
344. Elivius. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
345. Emans. b. Gardun. Teritoriul Dalmaților. Daesitias.
346. Enena. f. Groblje (Municipium Mal...). Teritoriul Partinilor.
347. Epetinus. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
348. Epicadiana (gens), dat. Epicadianae. f. Duke (Doclea). Teritoriul Docleatilor.
349. Epicadus, gen. Epicadi, dat. Epicado. b. Viddo (Narona), de două orĭ. Teritoriul Naresiilor. — Gradac (Novae). Teritoriul Ardiaeilor. — Dikovača (Novae). Teritoriul Ardiaeilor.—Salonae, de două orĭ. Terito-

rĭul Dalmaţilor.— Hendorf. Teritorĭul Dacilor.— Verespatak (Alburnus Maior), de doŭă orĭ. Teritorĭul Dacilor. Pirustae.— Lîngă Cerneţĭ (Drobeta). Teritorĭul Dacilor.—Vezĭ Aepicadus.

350. Epicatius. b. Torda (Potaissa). Teritorĭul Dacilor.

351. Epius. b. Alba Iulia (Apulum). Teritorĭul Dacilor.— Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritorĭul Moesilor.

352. Eppo, gen. Epponis. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritorĭul Arabiscilor.

353. Eptacentus. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritorĭul Arabiscilor.

354. Eptala. b. Klausenburg (Napoca). Teritorĭul Dacilor. Străin.— Tétény (Campona). Teritorĭul Arabiscilor.

355. Ersidius. b. Steklen (Novae). Teritorĭul Geţilor.

356. Esbenus. b. Rusăneştĭ. Teritorĭul Dacilor.

357. Essoricus. b. Salonae. Teritorĭul Dalmaţilor.

358. Fasena, dat. Fasenae. f. Lissa (Issa). Teritorĭul Issaeilor.

359. Fata. Vezĭ Pata.

360. Fencis. f. Salonae. Teritorĭul Dalmaţilor.

361. Filiora. f. Duke (Doclea). Teritorĭul Docleatilor.

362. Fingis. f. Salonae. Teritorĭul Dalmaţilor.

363. Flegitsana. f.? La gura rîuluĭ Vid (Utus). Teritorĭul Dacilor.

364. Foniacius. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritorĭul Arabiscilor.

365. Fresianus. b. Dálya (Teutoburgium). Teritorĭul Breucilor.

366. Ftiozi. b. La gura rîuluĭ Vid (Utus). Teritorĭul Dacilor.

367. Funi... b. Babadag (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritorĭul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaţilor, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.

368. Gailla, acuz. Gaillam. f. Gorna Orechovica (Mediterranea ad Haemum). Teritorĭul Moesilor.

369. Galla. f. Duna-Pentele (Intercisa). Teritorĭul Arabiscilor.

370. Gallio. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritorĭul Arabiscilor.

371. Gallitta. f. Vinkovce (Cibalis). Teritorĭul Breucilor.

372. Geldo, gen. Geldonis. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritorĭul Dacilor. Pirusta.

373. Genthena. f. Ieževica (Municipium Mal...). Teritorĭul Partinilor.

374. Gentius. b. Viddo (Narona). Teritoriul Naresiilor.
375. Germus, dat. Germo. b. Albona. Teritoriul Liburnilor.
376. Gnorius. b. Gradina lîngă Nadin (Nedinum). Teritoriul Liburnilor.
377. Godes. b. Instrumentum Daciae. Teritoriul Dacilor.
378. Granp... b. Veglia (Curictae). Teritoriul Liburnilor.
379. Gresa. f. Guberevci. Teritoriul Scordiscilor.
380. Gude. b. Belgrad (Singidunum). Teritoriul Scordiscilor.
381. Guras. b. Lîngă Karansebes (Tibiscum). Teritoriul Dacilor. Străin ?
382. Hatena. b. Mitrovica (Sirmium). Teritoriul Breucilor.
383. Hospolis, gen. Hospolis. b. Veglia (Curictae). Teritoriul Liburnilor.
384. Iacus, gen. Iaci. b. Konjica (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Meromennilor.
385. Iaefus, gen. Iaefi. b. Karin (Corinium). Teritoriul Liburnilor.
386. Iaehetav. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Geţilor.
387. Ialxeus. Vezi Alxeus.
388. Iantuna. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
389. Iarse. b. Lîngă Caransebes (Tibiscum). Teritoriul Dacilor. (Mateescu, Buletinul comisiunii monumentelor istorice an. VIII pag. 37, citeşte Tarse).
390. Iassianus, dat. Iassiano. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor.
391. Iavido, dat. ? b. Várhely (Instrumentum Daciae). Teritoriul Dacilor.
392. Ibins. b. Mehadia (Ad Mediam). Teritoriul Dacilor.
393. Ibliomarus, dat. Ibliomaro. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor. Străin.
394. Icconius. b. Šupljaja-crkva (Burnum). Teritoriul Adriopilor. Străin.
395. Iddeus, gen. Iddei. b. Lîngă Caransebes (Tibiscum). Teritoriul Dacilor. Străin ?
396. Iegidus, gen. Iegidi. Orşova (Instrumentum Daciae). Teritoriul Dacilor.
397. Iemonius. b. Svištov (Novae). Teritoriul Geţilor.
398. Ienudia. f. Salonae. Teritoriul Dalmaţilor.
399. Iettina. f. Mehadia (Ad Mediam). Teritoriul Dacilor.
400. Iettus. b. Čitluk (Aequum). Teritoriul Dalmaţilor.—Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaţilor.

401. Ifzus, gen. Ifzi. b. Danilo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
402. Ingona ?, acuz. Ingonam. f. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
403. Inturus, gen. Iuturi. b. Várhely (Instrumentum Daciae). Teritoriul Dacilor.
404. Ioivaus, gen. Ioivai. b. Alsó-Ilosva. Teritoriul Dacilor.
405. Iomeneus ori Iomenius, gen. Iomenei ori Iomenii. b. Danilo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
406. Iomenius. Vezi Iomeneus.
407. Ismarus, gen. Ismari. b. Veczel (Micia). Teritoriul Dacilor.
408. Ithazis. b. Pantelimonul de sus (Ulmetum). Teritoriul Geților.
409. Itinius. b. Rákos-Palota (Trans Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
410. Iudatus, gen. Iudati. b. Lîngă Gran (Salva). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
411. Izito. f.? La gura rîuluĭ Vid (Utus). Teritoriul Dacilor.
412. Lacomus, dat. Lacomo. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
413. Lacrus, gen. Lacri. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
414. Laemotina, dat. Laemotinae. f. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
415. Laepocus. b. Kömlöd (Lussonium). Teritoriul Amantinilor și Hercuniatilor.
416. Laezarpa. f. Danilo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
417. Laiscus. b. Lisičići lîngă Konjica (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Meromennilor.
418. Lapricus, dat. Laprico. b. Danilo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
419. Laricia. f. Kostolatz (Viminacium). Teritoriul Scordiscilor.
420. Larininus. b. Mitrovica (Sirmium). Teritoriul Breucilor.
421. Lastimeis. b. Veglia (Curictae). Teritoriul Liburnilor.
422. Lateinus. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
423. Lateius, dat. Lateio. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
424. Latiniana (gens), dat. Latinianae. f. Duke (Doclea). Teritoriul Docleatilor.
425. Latio. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
426. Lavia. f. S. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.

427. Lavincia, gen. Lavinciae. f. S. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
428. Lavius, gen. Lavi. b. S. Danillo (Riditae), de două orĭ. Teritoriul Dalmaților.—Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
429. Lavo, dat. Lavoni. f. Lištani (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriul Dalmaților.—Županjac (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriul Dalmaților.
430. Ledies, gen. Ledietis. b. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
431. Ledrus. gen. Ledri. b. Lastvefeld (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaților.
432. Legitax. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
433. Leubinus, gen. Leubini. b. Somovit (Utus). Teritoriul Dacilor.
434. Leuganus. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
435. Lianus, gen. Liani. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
436. Licaia. f. Danilo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
437. Licaios. b. Putincze (Bassiana). Teritoriul Breucilor. Amantinus.
438. Licanus, gen. Licani. b. Mitrovica (Instrumentum Pannoniae Inferioris). Teritoriul Breucilor.
439. Liccaius, gen. Liccai, dat. Liccaio. b. Solta (Solentia). — Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.—Turnul Severin (Drobeta). Teritoriul Dacilor.—Neudorf (Crumerum). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
440. Liccaus. b. Putincze (Bassiana). Teritoriul Breucilor. Amantinus.
441. Liccavus, gen. Liccavi. b. Putincze (Bassiana). Teritoriul Breucilor. Amantinus.
442. Liga... b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
443. Ligomarus. b. Hardomilje (Ljubuški et vicinia). Teritoriul Naresiilor.
444. Linda. b. Turnul Severin (Drobeta). Teritoriul Dacilor.
445. Linsas, gen. Linsantis. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
446. Lione. f. Stobreč (Epetium). Teritoriul Dalmaților.

447 Lipor. b. Tétény (Campona). Teritoriul Arabiscilor.
448. Liseno, dat. Lisenoni. f. Kariać (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaţilor.
449. Liso, gen. Lisonis. b. Brazza (Brattia).
450. Lissinia. f. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor.
451. Lister. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
452. Litogenus, gen. Litogeni. b. Karlsburg (Instrumentum Daciae). Teritoriul Dacilor.
453. Litus. b. Livno (Municipium Salvium). Teritoriul Dalmaţilor.
454. Lobasinus, gen. Lobasini. b. Tétény (Campona). Teritoriul Arabiscilor.
455. Loiscus, gen. Loisci. b. Livno (Municipium Salvium). Teritoriul Dalmaţilor.—Albona. Teritoriul Liburnilor.
456. Lonus, gen. Loni. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
457 Loricus. b. Putincze (Bassiana). Teritoriul Breucilor. Amantinus.
458. Lossa, dat. Lossae. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
459. Luca, gen. Lucae. f. Lipljan (Ulpiana). Teritoriul Dardanilor.
460. Lucaius. b. Kutlovica (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
461. Lucca. b. Torda (Potaissa). Teritoriul Dacilor.
462. Lucha, dat. b. Várhely Sarmizegetusa). Teritoriul Dacilor.
463. Lucita, dat. Lucitae. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
464. Lucus, gen. Luci. b Srinjine (Epetium). Teritoriul Dalmaţilor.
465. Lunnicus. b. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaţilor.
466. Lupicinus, gen. Lupicini, dat. Lupicino. b. Duna-Keszi (Instrumentum Pannoniae Inferioris). Teritoriul Arabiscilor. Lîngă Waitzen (Instrumentum Pannoniae Inferioris). Teritoriul Arabiscilor. — Duna-Bogdány (Instrumentum Pannoniae Inferioris). Teritoriul Arabiscilor.—O-Szöny (Instrumentum Pannoniae Inferioris), de două orĭ. Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.

467. Luppus, gen. Luppi. b. Bogdány (Instrumentum Pannoniae Inferioris), de doŭă orĭ. Teritoriŭl Arabiscilor. Duna-Pentele (Instrumentum Pannoniae Inferioris). Teritoriŭl Arabiscilor.
468. Luria, gen. Luriae, dat. Luriae. f. Risano (Risinium). Teritoriŭl Labeatilor. – Salonae, de doŭă orĭ. Teritoriŭl Dalmaţilor.
469. Lurius, gen. Luri, dat. Lurio. b. Cattaro (Acruvium). Teritoriŭl Labeatilor.—Risano (Risinium). Teritoriŭl Labeatilor.—Salonae. Teritoriŭl Dalmaţilor.— Veglia (Curictae). Teritoriŭl Liburnilor.—Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriŭl Dacilor. Pirusta.
470. Macimarus, gen. Macimari. b. Gyúró (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriŭl Arabiscilor. — Szent-Endre (Ulcisia Castra). Teritoriŭl Arabiscilor.
471. Madocus, gen. Madoci. b. Danillo (Riditae). Teritoriŭl Dalmaţilor.
472. Madu. f. Visegrad (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriŭl Partinilor.
473. Maela. b. Salonae. Teritoriŭl Dalmaţilor.
474. Magimarus. b. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriŭl Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
475. Magio. b. Gyúró (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriŭl Arabiscilor. — Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriŭl Arabiscilor.
476. Magissa, gen. Magissaes. b. Loc nehotărît al provincieĭ Pannonia Inferior.
477. Malaius. b. Čapljina (Narona). Teritoriŭl Naresiilor.
478. Malchias. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriŭl Arabiscilor. Străin.
479. .maloger., dat. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriŭl Arabiscilor.
480. Mama, gen. Mamae. f. Constanţa (Tomi). Teritoriŭl Geţilor.— Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriŭl Dacilor. Pirusta.
481. M..amiorix, gen. M..amioricis. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriŭl Arabiscilor.
482. Mampsalachanus, dat. Mampsalachano. b. Svištov (Novae). Teritoriŭl Geţilor.
483. Mamutzim, abl. b. Silistra (Durostorum). Teritoriŭl Geţilor.

484. Mandeta. f. Homolje (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Meromennilor.
485. Manneus. b. Tihó (Porolissum). Teritoriul Dacilor.
486. Marciniesis orĭ Marciniesus, gen. Marciniesi[s ?]. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta, nume de loc ?
487. Marciniesus. Vezĭ Marciniesis.
488. Maria, dat. Mariae. f. Loc nehotărît al provincieĭ Pannonia Inferior. Străină.
489. Marinus, dat. Marino. b. Salonae, de două orĭ. Teritoriul Dalmaţilor.— Vido (Narona). Teritoriul Naresiilor. — Zara (Iadera), de două orĭ. Teritoriul Liburnilor. — Kostolatz (Viminacium). Teritoriul Scordiscilor.—Igliţa (Troesmis). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaţilor, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor. — Mojgrád (Porolissum). Teritoriul Dacilor. — Alba Iulia (Apulum), de două orĭ. Teritoriul Dacilor.— Zalatna (Ampelum). Teritoriul Dacilor.
490. Marle. b.? Ravna (Timacum minus). Teritoriul Triballilor.
491. Maserva, dat. Maservae. b. Viddo (Narona). Teritoriul Naresiilor.
492. Masinnus, gen. Masinni. b. Zutor (Largiana). Teritoriul Dacilor.
493. Masotina, dat. Masotinae. f. Szaszvaros (Germisara). Teritoriul Dacilor.
494. Masurus, gen. Masuri. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
495. Mataura, gen. Matauraе. f. Zlokučani (Scupi). Teritoriul Dardanilor.
496. Matidia, abl. Matidia. f. Silistra (Durostorum). Teritoriul Geţilor.
497. Matisa. f. Skelani (Municipium Domavianum). Teritoriul Partinilor.
498. Matomarus. b. Promontor (Campona). Teritoriul Arabiscilor.
499. Matsiu. f. ? Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
500. Matto, dat. Mattoni. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
501. Mattonia. f. Županjac (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriul Dalmaţilor.

502. Mattua. f. Tabajd (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
503. Matumarus, gen. Matumari. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
504. Mavida. f. Hendorf. Teritoriul Dacilor.
505. Maxa. b. Golubić. Teritoriul Iapodilor.
506. Meitima. f. Veréb (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
507. Meitime. f. Tétény (Campona). Teritoriul Arabiscilor.
508. Melcidianus. b. Turnul Severin (Drobeta). Teritoriul Dacilor.
509. Menda, dat. Mendae. f. Ossero (Apsoros).
510. Mendus, gen. Mendi. b. Balijina Glavica (Municipium Magnum). Teritoriul Dalmaţilor. Străin.
511. Meovit.. b. Babadag (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaţilor, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
512. Mereccusa. f. Kömlöd (Lussonium). Teritoriul Amantinilor şi Hercuniatilor.
513. Messius, gen. Messi. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
514. Messus, dat. Messo. b. Ossero (Apsoros).
515. Mestrinius. b. Tihó (Porolissum). Teritoriul Dacilor.
516. Mestrius, gen. Mestri. b. Kostolatz (Viminacium). Teritoriul Scordiscilor.—Kostolatz (Viminacium). De loc din Scupi, de două orĭ. Teritoriul Dardanilor. — Zlokučani (Scupi). Teritoriul Dardanilor.—Niš (Naissus). Teritoriul Triballilor.— Malka Brestnica (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor. — Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor. Străin.
517. Mestula. b. Kostolatz (Viminacium). De loc diu Scupi. Teritoriul Dardanilor.
518. Mesuquas. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
519. Meter. f. Kostolatz (Viminacium). Teritoriul Scordiscilor.
520. Mevertens. b. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaţilor.
521. Mexllius. b. Vaál (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
522. Micce, dat. f. Salonae. Teritoriul Dalmaţilor.

523. Mico. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
524. Miletumarus, gen. Miletumari. b. Tétény (Campona). Teritoriul Arabiscilor.
525. Milizza. b. ? La miazănoapte de Ipek cale de treĭ ceasurĭ. Teritoriul Dardanilor.
526. Misaucus, abl. pl. Misaucis. b. Gardun. Teritoriul Dalmaţilor.
527. Mitionius, dat. Mitionio. b. Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.
528. Mociuncius. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
529. Mocius, dat. Mocio. b. Gross-Pold. Teritoriul Dacilor
530. Mocur. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor. Străin.
531. Mogetio, gen. Mogetionis. b. Alsó-Töbörzsök (Annamatia). Teritoriul Arabiscilor.
532. Mogitmarus. b. Alsó Szent Iván (Annamatia). Teritoriul Arabiscilor. Araviscus.
533. Mommo. b. Instrumentum Daciae. Teritoriul Dacilor.
534. Mucalis, dat. (?) Mucali. b. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
535. Mucapor, gen. Mucaporis. b. Intre Nedan şi Butovo (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor. — Alsó-Ilosva, de două orĭ. Teritoriul Dacilor.— Szucság (Optatiana). Teritoriul Dacilor.
536. Mucaporus, gen. Mucapori. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Geţilor.— Caramurat (Tomi). Teritoriul Geţilor.
537. Mucapuis. f. Alsó-Ilosva. Teritoriul Dacilor.
538. Mucaris, gen. Mucaris. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
539. Mucasenis, gen. Mucasenis. b. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
540. Mucasenus. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor
541. Mucasius. b. Alacapu (Tomi). Teritoriul Geţilor.— Constanţa (Tomi). Teritoriul Geţilor.
542. Mucatra, dat. Mucatrae. b. Salonae. Teritoriul Dalmaţilor.— Tétény (Campona). Teritoriul Arabiscilor
543. Mucatra. f. Maria-Theresianopel (Antiana). Teritoriul Dacilor.
544. Mucatralis. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Remesiana. Teritoriul Triballilor.

545. Mucatrus, gen. Mucatri. b. Alsó-Ilosva. Teritoriul Dacilor.
546. Mucco. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Remesiana. Teritoriul Triballilor.
547. Munnius. b. Viddo (Narona). Teritoriul Naresiilor.
548. Murrus, gen. Murri. b. Kis Bánya Boicza (Instrumentum Daciae). Teritoriul Dacilor.
549. Mutelus, gen. Muteli. b. Kariać (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaților.
550. Naiper. f. Koevci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
551. Namio. b. Szent-Endre (Ulcisia Castra). Teritoriul Arabiscilor.
552. Namuso, gen. Namusonis. b. Gyúró (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor.
553. Nando, gen. Nandonis. b. Torda (Potaissa). Teritoriul Dacilor.
554. Nanea. f. Prizren. Teritoriul Dardanilor.
555. Nantia. b. Lapac (Iapydia). Teritoriul Iapodilor.
556. Narius, nom. pl. Narii. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
557. Nassus, gen. Nassi. b. Čitluk (Aequum). Teritoriul Dalmaților.
558. Nausas b. Intre Nedan și Butovo (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
559. Navia. f. ćuprija (Horreum Margi). Teritoriul Triballilor.
560. Navina. f. Danilo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
561. Nazarinus, gen. Nazarini. b. Constanța (Tomi). Teritoriul Geților. Probabil străin.
562. Nemis. b. ? Gardun. Teritoriul Dalmaților.
563. Nemoratta. f. Csobánka (Vörösvár et vicinia). Teritoriul Arabiscilor.
564. Nene. f. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
565. Nenis, dat. Neni. f. Kostolatz (Viminacium). Teritoriul Scordiscilor.
566. Neratius. b. Dobrince (Bassiana). Teritoriul Breucilor.
567. Neratus. b. Neudorf (Crumerum). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
568. Nerido, gen. Neridonis. b. Bilak. Teritoriul Dacilor.
569. Neritanus, gen. Neritani. b Alt-Ofen (Aquincum.) Teritoriul Arabiscilor.

570. Nertilla. f. Scardona. Teritoriul Liburnilor.
571. Nertus. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor. Străin.
572. Netis. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
573. Neus, gen. Nei. b. Ossero (Apsoros).
574. Nevena, dat. Nevenae. f. Čitluk (Aequum). Teritoriul Dalmaților.
575. Nicala. f. Stobreč (Epetium). Teritoriul Dalmaților.
576. Nindia. f. Karan (Municipium Mal...). Teritoriul Partinilor.
577. Ninso. b. S. Martino di Podstrana (Ora a Narentae ostiis ad Salonas). Teritoriul Dalmaților.
578. Nomeditus, dat. Nomedito. b. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
579. Nonocatoses. b. ? Ossero (Apsoros).
580. Novesis. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
581. Nuidasia. f. ? La gura rîuluĭ Vid (Utus). Teritoriul Dacilor.
582. Nusius, dat. Nusio. b. Loc nehotărît al provincieĭ Dalmatia.
583. Oabens.. b. Babadag (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaților, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
584. Obulcia. f. Zlokučani (Scupi). Teritoriul Dardanilor.
585. Oclatinus, dat. Oclatino. b. Ossero (Apsoros).
586. Ocusius, dat. Ocusio. b. Alt-Ofen (Aquincum), de două orĭ. Teritoriul Arabiscilor.
587. Oepla, dat. Oeplae. f. Karin (Corinium). Teritoriul Liburnilor.
588. Oeplus, gen. Oepli. b. Karin (Corinium), de două orĭ. Teritoriul Liburnilor.— Golubić. Teritoriul Iapodilor.
589. Ogulnia. Vezĭ Osulnia.
590. Oia, dat. Oiae. f. Karin (Corinium). Teritoriul Liburnilor.
591. Opia, gen. Opiae. b. Ossero (Apsoros).
592. Opiava, dat. Opiavae. f. Karin (Corinium). Teritoriul Liburnilor.
593. Opiavus, gen. Opiavi. b. Arbe (Arba).— Veglia (Curictae). Teritoriul Liburnilor.
594. Oplica, dat. Oplicae. f. Cherso (Crexi).
595. Oplus, gen. Opli, dat. Oplo. b. Arbe (Arba), de două

orĭ.— Ossero (Apsoros).— Kömlöd (Lussonium). Teritoriŭl Amantinilor și Hercuniatilor.
596. Optervius. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriŭl Arabiscilor.
597. Orcleca. f. Knin (Burnum). Teritoriŭl Ádriopilor.
598. Orclecus, dat. Orcleco. b. Knin (Burnum). Teritoriŭl Ádriopilor.
599. Orpia, dat. Orpiae. f. Karin (Corinium). Teritoriŭl Liburnilor.
600. Ortorius. b. Ossero (Apsoros).
601. Osulnia orĭ Ogulnia, dat. Osulniae orĭ Ogulniae. f. Salonae. Teritoriŭl Dalmaților (Ogulnius e nomen italic, un Ogulnius a fost consul a. Chr. 269).
602. Oxetia. f. Baracska (Matrica). Teritoriŭl Arabiscilor.
603. Oxidubna. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriŭl Arabiscilor.
604. Pacutianus. b. Tihó (Porolissum). Teritoriŭl Dacilor.
605. Paiio și Paio, dat. Paiioni, Paioni. f. Teplju (Promona). Teritoriŭl Dalmaților. — Suhača (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriŭl Dalmaților. — Županjac (Delminium). Teritoriŭl Dalmaților.
606. Palpellia, dat. Palpelliae. f. Ossero (Apsoros).
607. Pama, dat. Pamae. f. Salonae. Teritoriŭl Dalmaților. Străină.
608. Panentus, gen. Panenti. b. Kariać (Vrlika cum agro). Teritoriŭl Dalmaților.
609. Panes, gen. Panentis, dat. Panenti. b. Vrlika cum agro), de doŭă orĭ. Teritoriŭl Dalmaților.— Kariać (Vrlika cum agro). Teritoriŭl Dalmaților.— Gradina (Vrlika cum agro). Teritoriŭl Dalmaților.—Lastova (Vrlika cum agro). Teritoriŭl Dalmaților.— Stražine (Vrlika cum agro). Teritoriŭl Dalmaților.— Teplju (Promona), de doŭă orĭ. Teritoriŭl Dalmaților. — Šupljaja-crkva (Burnum). Teritoriŭl Adriopilor. — Loc nehotărît al provincieĭ Dalmatia.— Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriŭl Dacilor. Pirusta.
610. Panes, gen. f. Salonae. Teritoriŭl Dalmaților.
611. Panico. f. Srinjine (Epetium). Teritoriŭl Dalmaților.
612. Pantia, dat. Pantiae. f. Salonae. Teritoriŭl Dalmaților.
613. Panto, dat. Pantoni. b. Dragović (Vrlika cum agro). Teritoriŭl Dalmaților.

614. Panto, dat. Pantoni. f. Plevlje (Municipium S...), de patru orĭ. Teritorĭul Caviilor. Salonae. Teritorĭul Dalmaţilor.— S. Danillo (Riditae), de patru orĭ. Teritorĭul Dalmaţilor.
615. Parsanius, dat. Parsanio. b. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritorĭul Moesilor.
616. Pasipus, gen. Pasipi. b. Prizren. Teritorĭul Dardanilor
617. Passenianus. b. Kömlöd (Lussonium). Teritorĭul Amantinilor şi Hercuniatilor.
618. Passia, acuz. Passiam. f. Verespatak (Alburnus Maior). Teritorĭul Dacilor. Pirusta. Serva.
619. Pata orĭ Fata, dat. Patae orĭ Fatae. f. Veglia (Curictae). Teritorĭul Liburnilor.
620. Patasio. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritorĭul Arabiscilor
621. Paterio, gen. Paterionis. b. Guberevci. Teritorĭul Scordiscilor.
622. Pecta. b. Bjela aproape de Vidin. Teritorĭul Dacilor
623. Pelsonia, dat. Pelsoniae. f. Šupljaja-crkva (Burnum). Teritorĭul Adriopilor.
624. Petuernus. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritorĭul Arabiscilor.
625. Phicimim. f. Duna-Pentele (Intercisa). Teritorĭul Arabiscilor. Probabil străină.
626. Piaius. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritorĭul Dacilor. Pirusta.
627. Picusus, gen. Picusi. b. Gradina lîngă Nadin (Nedinum). Teritorĭul Liburnilor.
628. Pinenta. f. Visibaba (Municipium Mal...). Teritorĭul Partinilor.
629. Pines şi Pinnes. b. Groblje (Municipium Mal...). Teritorĭul Partinilor.—Glavatičevo (Ljubuški et vicinia). Teritorĭul Meromennilor.—Tihaljina (Novae). Teritorĭul Ardiaeilor.— Livno (Municipium Salvium). Teritorĭul Dalmaţilor.
630. Pinnia, dat. Pinniae f. Duke (Doclea), de două orĭ. Teritorĭul Docleatilor. Salonae. Teritorĭul Dalmaţilor.
631. Pinnius, dat. Pinnio. b. Glavatičevo (Ljubuški et vicinia) Teritorĭul Meromennilor.
632. Pinnus. b. Salonae. Teritorĭul Dalmaţilor.
633. Pinosta. b. Kamen (Epetium). Teritorĭul Dalmaţilor.

634. Pinsus, gen. Pinsi. b. S. Danillo (Riditae), de două ori. Teritoriul Dalmaților.
635. Piruntia. f. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
636. Pitienus. b. Isola Grossa.
637. Pitius. b. Veglia (Curictae). Teritoriul Liburnilor.
638. Pitlon. b. Rákos Palota (Trans Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
639. Plabaotius. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
640. Pladomenus, gen. Pladomeni, dat. Pladomeno. b. Plevl'e Municipium S...). Teritoriul Caviilor. — S. Danillo (Riditae), de trei ori. Teritoriul Dalmaților.—Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.
641. Plaes, gen. Plaentis. b. Danilo (Riditae), de două ori Teritoriul Dalmaților.
642. Plaetera. f. Danilo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
643. Plaetor, gen. Plaetoris. b. Cherso (Crexi).
644. Plaia. f. Duke (Doclea). Teritoriul Docleatilor.
645. Plani, dat. Planini. f. Teplju (Promona). Teritoriul Dalmaților.
646. Planius, gen. Plani, dat. Planio. b. Verespatak (Alburnus Maior), de două ori. Teritoriul Dacilor. Pirusta.
647. Plares, gen. Plarentis. b. Plevlje (Municipium S...). Teritoriul Caviilor.—Verespatak (Alburnus Maior), de două ori. Teritoriul Dacilor. Pirustae.
648. Plarius, dat. Plario. b. Iglița (Troesmis). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaților, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
649. Platino, gen. Platinonis. f. S. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.—Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
650. Plator, gen. Platoris, dat. Platori, acuz. Platorem. b Poznanović (Municipium Domavianum). Teritoriul Partinilor. – Janjici (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Mazaeilor. — Županjac (Novae). Teritoriul Dalmaților.— Gardun. Teritoriul Dalmaților. Daesitias.—Vrlika. Teritoriul Dalmaților.—Kariać (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaților.—Teplju (Promona Teritoriul Dalmaților).—Vašarovina (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriul Dalmaților. — Kablić

mali (Municipium Salvium). Teritoriul Dalmaților. — S. Danillo (Riditae), de patru orĭ. Teritoriul Dalmaților.—Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.— Verespatak (Alburnus Maior), de cincĭ orĭ. Teritoriul Dacilor. Pirustae.

651. Platorius. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.

652. Plesonteis orĭ Plesonteus, gen. orĭ dat. Plesontei. b. ? Fianona (Flanona). Teritoriul Liburnilor.

653. Plesonteus. Vezĭ Plesonteis.

654. Poia. f. Po˘itely (Iapydia). Teritoriul Iapodilor.

655. Pominius, gen. Pomini. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.

656. Popaa. b. ? Prizren. Teritoriul Dardanilor.

657. Posaulio, gen. Posaulionis. f. Konjica (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Meromennilor.

658. Posilla. f. Risano (Risinium). Teritoriul Labeatilor.

659. Posimarus. b. Bogdány (Cirpi). Teritoriul Arabiscilor.

660. Precio, gen. Precionis. b. Tétény (Campona). Teritoriul Arabiscilor. Scordiscus.

661. Prensens. b. Tabajd (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.

662. Propincus. b. Guberevci. Teritoriul Scordiscilor.

663. Proserius, gen. Proserii. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.

664. Prupincus. b. Kostolatz (Viminacium). Teritoriul Scordiscilor.

665. Pualerius. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Geților.

666. Quitaus, gen. Quitai. b. Kovácsi (Vörösvár et vicinia). Teritoriul Arabiscilor.

667. Raecus, gen. Raeci. b. Cherso (Crexi).

668. ? Raia, dat. Raiae. f. Groblje (Municipium Mal...). Teritoriul Partinilor.—Salonae, de două orĭ. Teritoriul Dalmaților.—Čitluk (Aequum). Teritoriul Dalmaților. — Nomen italic? Mama luĭ Sertorius se numia Raia.

669. ? Raius, dat. Raio. b. Iglița (Troesmis). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaților, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor. Legatus Augusti.— Nomen italic?

670. Ramus, gen. Rami. b. Mojgrád (Porolissum). Teritoriul Dacilor. Străin ?

671. Raspaletus, gen. Raspaleti. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.

672. Raudomaeus, gen. Raudomaei. b. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
673. Recus. b. Gradina lîngă Nadin (Nedinum). Teritoriul Liburnilor.
674. Regillianus, dat. Regilliano. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor. Străin.
675. Regilus, gen. Regili. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
676. Reginus, gen. Regini. b. Balijina Glavica (Municipium Magnum). Teritoriul Dalmaţilor. — Crkvine (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaţilor.—Kutlovica (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.—Nicoliţel (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaţilor, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.—Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.— Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor. Străin.
677. Rescu. f. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
678. Resculus, gen. Resculi. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta ?
679. Rescupor. b. Kostolatz (Viminacium). Teritoriul Scordiscilor. De loc din Ier....
680. Rescuporus, gen. Rescupori. b. Damjanovo (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
681. Ressatu. f. Csikvár (Stuhlweissenburg). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
682. Ressatus, gen. Ressati. b. Ötseny (Lugio). Teritoriul Amantinilor şi Hercuniatilor. — Alt-Ofen (Aquincum), de două orĭ. Teritoriul Arabiscilor.
683. Ressila. f. Csikvár (Stuhlweissenburg). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
684. Ressilla, dat. Ressillae. f. Loc nehotărît al provincieĭ Pannonia Inferior.
685. Ressius. b. Gardun. Teritoriul Dalmaţilor. Probabil străin.
686. Ressona. f. Gyúró (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor.
687. Resteora, dat. Resteorae. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
688. Retimarus. b. Szent-Endre (Ulcisia Castra). Teritoriul Arabiscilor.

689. Reti..tis, gen. b. Caramurat (Tomi). Teritoriul Geţilor.
690 Retonius. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
691. Revocca, dat. Revoccae. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
692. Rigozus, gen. Rigozi. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Geţilor.
693. Rinus. b. Gyalu (Optatiana). Teritoriul Dacilor.
694. Riocula. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
695. Ritus. b. Teplju (Promona). Teritoriul Dalmaţilor.
696. Roesia. f. Ossero (Apsoros).
697. Roscus, gen. Rosci. b. Nona (Aenona). Teritoriul Liburnilor.
698. Rosio, gen. Rosionis. b. Loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior.
699. Ruca. f. Fünfkirchen (Sopianae). Teritoriul Andizetiilor.
700. Rundacio. b. Şendreni (Gherghina). Teritoriul Bastarnilor, Geţilor, Britolagilor.
701. Sabapavus, gen. Sabapavi. b. Poszeszena (Ager inter fluvios Danuvium, Temes, Cernam). Teritoriul Dacilor.
702. Sabasianus, b. Salonae. Teritoriul Dalmaţilor.
703. Sabbatia, gen. Sabbatiae, abl. Sabbatia. f. Salonae, de două ori. Teritoriul Dalmaţilor. — Curzola (Nigra orcyra).
704. Sabbo, gen. Sabbonis. b. Pecza (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriul Mazaeilor.
705. Sacronius. b. Gardun. Teritoriul Dalmaţilor.
706. Sadragita. b. La miazănoapte de Ipek cale de trei ceasuri. Teritoriul Dardanilor.
707. Saetibolus. b. Loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior.
708. Sallumas. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor. Străin.
709. Salmas. b. Mojgrád (Porolissum). Teritoriul Dacilor. Străin ?
710. Salvia, dat. Salviae. f. Čitluk (Aequum). Teritoriul Dalmaţilor.
711. Sama. f. Stuhlweissenburg. Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
712. Samanna. b.? Salonae. Teritoriul Dalmaţilor.
713. Samarco, dat. Samarconi. b. Kostolatz (Viminacium). Teritoriul Scordiscilor.

714. Sameccus. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
715. Samognatius. b. Turnul Severin (Drobeta). Teritoriul Dacilor. Străin.
716. Sanatolius. b. Babadag (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaţilor Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
717. Sapurda, gen. Sapurdae. b. Csikvár (Stuhlveissenburg, de două ori. Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
718. Sarnus. b. Skelani (Municipium Domavianum). Teritoriul Partinilor.
719. Satrenia. f. Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.
720. Satria, dat. Satriae. f. Podstrana di Poljica (Epetium). Teritoriul Dalmaţilor.
721. Satrius, dat. Satrio. b. Salonae, de două ori. Teritoriul Dalmaţilor.
722. Sattara. b. Zalatna (Ampelum). Teritoriul Dacilor.
723. Satto. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor. Străin.
724. Satzo.usa. b. Lîngă Duna-Bogdány (Cirpi). Teritoriul Arabiscilor.
725. Saurnus. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Geţilor. Străin?
726. Sausa. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Scupi. Teritoriul Dardanilor.
727. Saxxonius, dat. Saxxonio. b. Salonae. Teritoriul Dalmaţilor.
728. Scenobarbus, gen. Scenobarbi. b. Viddo (Narona). Teritoriul Naresiilor.— Torda (Potaissa). Teritoriul Dacilor. — Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor. — Verespatak (Alburnus Maior), de trei ori. Teritoriul Dacilor. Sardi.
729. Scerviaedus. b. Prizren. Teritoriul Dardanilor.
730. Sclaies, gen. Sclaietis. b. Verespatak (Alburnus Maior) Teritoriul Dacilor. Pirusta, nume de loc?
731. Scorilo. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor Dacus.
732. Scoris. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Geţilor.
733. Scupsa. b. Babadag (Regio inter Noviodunum et Istrum.

Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaților, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.

734. Sebaiacus, gen. Sebaiaci. b. Banja (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor..

735. Seccia. f. Čitluk (Aequum). Teritoriul Dalmaților.—Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.

736. Seccius, dat. Seccio. b. Čitluk (Aequum), de două orĭ. Teritoriul Dalmaților.

737. Secu. f. ? Mediasch. Teritoriul Dacilor.

738. Sedida. f. Caramurat (Tomi). Teritoriul Geților.

739. Segnus, gen. Segni. b. Gardun. Teritoriul Dalmaților.

740. Seicipere, abl. b. ? Silistra (Durostorum). Teritoriul Geților.

741. Selio, dat. Selioni. f. Salonae. Teritoriul Dalmaților.

742. Semeus, gen. Semei. b. Zalatna (Ampelum). Teritoriul Dacilor. Probabil străin.

743. Sera. b. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.

744. Sestus, gen. Sesti, dat. Sesto. b. Danilo (Riditae), de două orĭ. Teritoriul Dalmaților.— Medvidje (Hadra). Teritoriul Adriopilor.— Komić (Iapydia). Teritoriul Iapodilor.

745. Sevenuda. f. Salonae. Teritoriul Dalmaților.

746. Sexto, dat. Sextoni. f. Lîngă Babin Grad (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaților. —Gradina (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaților.— Crkvina orĭ Koljani (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaților. — Danilo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.

747. Sgerulo, gen. Sgerulonis. b. Leskovec (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.

748. Sibiaenus, dat. Sibiaeno. b. Eszeg (Mursa). Teritoriul Breucilor.

749. Sicu. b. Golubić. Teritoriul Iapodilor.

750. Sige. b. ? Gardun. Teritoriul Dalmaților.

751. Signia. f. Curzola (Nigra Corcyra).

752. Signius, gen. Signi. b. Curzola (Nigra Corcyra).

753. Sile. f. Koinare (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.

754. Sineca. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.

755. Sinna. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Ratiaria. Teritoriul Dacilor.

756. Sinus, gen. Sini. b. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.— Golubić. Teritoriul Iapodilor.

757. Sippia, dat. Sippiae. f. Pavlikeni (Mediterranea ad Haemum). Teritorĭul Moesilor.
758. Siro. b. Klausenburg (Napoca). Teritorĭul Dacilor.
759. Siscia. f. Dálya (Teutoburgium). Teritorĭul Breucilor.
760. Siscius. b. Várhely (Sarmizegetusa). Teritorĭul Dacilor.
761. Sises. b. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritorĭul Moesilor.
762. Sisia, dat. Sisiae. f. Vidin (Bononia). Teritorĭul Dacilor.— Eszeg (Mursa). Teritorĭul Breucilor.
763. Sisiata. f. Várhely (Sarmizegetusa). Teritorĭul Dacilor.
764. Sisie. b.? Szent-Endre (Ulcisia Castra). Teritorĭul Arabiscilor.
765. Sisinus. b. Pantelimonul de sus (Ulmetum). Teritorĭul Geţilor.
766. Sisiu, dat. Sisiuni. f. Neudorf (Crumerum), de doŭă orĭ. Teritorĭul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
767. Sisiuna, dat. Sisiunae. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritorĭul Arabiscilor.
768. Sissa. f. Somovit (Utus). Teritorĭul Dacilor.—Alt-Ofen (Aquincum). Teritorĭul Arabiscilor.
769. Sita, gen. Sitaes. b. Prizren, de doŭă orĭ. Teritorĭul Dardanilor.— Alt-Ofen (Aquincum). Teritorĭul Arabiscilor.
770. Sittius, dat. Sittio. b. Alt-Ofen (Aquincum), de doŭă orĭ. Teritorĭul Arabiscilor. Străin.
771. Slator, gen. Slatoris, dat. Slatori. b. Lastova (Vrlika cum agro). Teritorĭul Dalmaţilor. — Stražine (Vrlika cum agro). Teritorĭul Dalmaţilor. — Golubić. Teritorĭul Iapodilor.
772. Smeitiom. b.? Bribir (Scardona). Teritorĭul Liburnilor.
773. Socu.. b. Babadag (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritorĭul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaţilor, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
774. Soda. b. Zlokučani (Scupi). Teritorĭul Dardanilor.
775. Soia, gen. Soiae. b. Alba Iulia (Apulum). Teritorĭul Dacilor.
776. Soianus. b. Guberevci. Teritorĭul Scordiscilor.
777. Sola. b. Alsó-Ilosva. Teritorĭul Dacilor.
778. Sornius, dat. Sornio. b. Salonae. Teritorĭul Dalmaţilor.
779. Sortus, dat. Sorto. b. Salonae. Teritorĭul Dalmaţilor.
780. Soso, acuz. Sosonem. b. Belgrad (Singidunum). Teritorĭul Scordiscilor.

781. Sparucus, gen. Sparuci. b. Kadina-Glavica (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaților. Străin.
782. Stactus, gen. Stacti. b. Čitluk (Aequum). Teritoriul Dalmaților.
783. Stambon. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Ratiaria. Teritoriul Dacilor.
784. Stennas. b. Kula (Iapydia). Teritoriul Iapodilor.
785. Stennato, dat. Stennatoni. f. Kula (Iapydia). Teritoriul Iapodilor.
786. Suaemedus. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
787. Suestius. b. Zlokučani (Scupi). Teritoriul Dardanilor.
788. Suioca, dat. Suiocae. f. Fianona (Flanona), de două ori. Teritoriul Liburnilor.
789. Sulari.. b. Cserna-Keresztur (Aquae). Teritoriul Dacilor.
790. Sura, dat. Surae. f. Salonae. Teritoriul Dalmaților.— Sebenico (Riditae). Teritoriul Dalmaților.— Šupljaja-crkva (Burnum). Teritoriul Adriopilor.—Rabiš (Ratiaria). Teritoriul Triballilor.— Klausenburg (Napoca). Teritoriul Dacilor.— Kraljevcze (Bassiana). Teritoriul Breucilor.— Batta (Matrica). Teritoriul Arabiscilor.
791. Surilla, dat. Surillae, abl. Surilla. f. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani), de două ori. Teritoriul Geților.— Veczel (Micia). Teritoriul Dacilor.
792. Surio, gen. Surionis. b. La miazăzi de Gradina, districtul Kupres (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriul Ditionilor.— Šupljaja-crkva (Burnum). Teritoriul Adriopilor. Străin.— Kalište. Teritoriul Scordiscilor.
793. Suro. b. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
794. Surus, gen. Suri, dat. Suro. b. S. Marco a Duče (Ora a Narentae ostiis ad Salonas). Teritoriul Dalmaților. — Salonae, de două ori. Teritoriul Dalmaților.—Kariać (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaților.—Kadina-Glavica (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaților.— Kostolatz (Viminacium). De loc din Remesiana. Teritoriul Triballilor. — Ravna (Timacum Minus). Teritoriul Triballilor.—Gorna Orechovica (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.— Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Geților. — Maros-

Decse (Salinae). Teritoriul Dacilor. — Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.— Veczel (Micia). Teritoriul Dacilor.— Turnul Severin (Drobeta). Teritoriul Dacilor.— Titel (Bassiana). Teritoriul Dacilor.—Alt-Ofen (Aquincum), de doŭă orĭ. Teritoriul Arabiscilor.— Loc nehotărît al provincieĭ Pannonia Inferior.

795. Susa. f. Aboba (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.

796. Susemene. f. Constanța (Tomi). Teritoriul Geților.

797. Suserna, dat. Susernae. f. Loc nehotărît al provincieĭ Dalmatia.

798. Sutta. f. Lîngă Cernețĭ (Drobeta) Teritoriul Dacilor.

799. Sutti, gen. Suttinis. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.

800. Suttisius, dat. Suttisio. b. Teplju (Promona). Teritoriul Dalmaților.

801. Suulius. b. Vašarovina (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriul Dalmaților.

802. Tampius, dat. Tampio. b. Salonae, de doŭă orĭ. Teritoriul Dalmaților.

803. Tannonius. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.

804. Tapetius. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.

805. Tara, gen. Taranis. b. Kostolatz (Viminacium). Teritoriul Scordiscilor.— Constanța (Tomi). Teritoriul Geților.— Intre Nedan și Butovo (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.

806. Tara, dat. Tarae. f. Ragusa vecchia (Epidaurum). Teritoriul Pleraeilor.

807. Tarbu, gen. Tarbunis. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților. Străin.

808. Tarcho. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților. Străin.

809. Tarconius. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.

810. Taria, dat. Tariae. f. Gradina lîngă Nadin (Nedinum). Teritoriul Liburnilor.

811. Tarius, dat. Tario. b. Ragusa vecchia (Epidaurum). Teritoriul Pleraeilor.— Gradina lîngă Nadin (Nedinum), de doŭă orĭ. Teritoriul Liburnilor.

812. Tata. b. Gardun. Teritoriul Dalmaților.— Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriul Dacilor.

813. Tato, dat. Tatoni. b. Kariač (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaților.— Sebes- Várallya (Largiana). Te-

ritoriul Dacilor.—Lîngă Csigmó (Germisara). Teritoriul Dacilor.

814. Tatta. f. Dabrica (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Daorsilor.— Dobričevo (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Pleraeilor.

815. Tattaia. f. Požega (Municipium Mal...). Teritoriul Partinilor.

816. Tattario. b. Klausenburg (Napoca). Teritoriul Dacilor Străin.

817. Tattaris. b. Fatnica (Ljubuški et vicinia). Teritoriul Daorsilor.

818. Tattuia, dat. Tattuiae. f. Ostrožac (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Meromennilor.

819. Tatulo, dat. Tatuloni. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.

820. Tatulus, dat. Tatulo. b. Kömlöd (Lussonium). Teritoriul Amantinilor şi Hercuniatilor.

821. Tatusia. f. Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.

822. Tatusius, dat. Tatusio. b. Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.

823. Tavius. b. Tihó (Porolissum). Teritoriul Dacilor.

824. Tegiviva. f. Salonae. Teritoriul Dalmaţilor.

825. Teius. b. Županjac (Regio inter Verbanum et Unnam) Teritoriul Dalmaţilor.

826. Temus. f. Glavatičevo (Ljubuški et vicinia). Teritoriul Meromennilor.— Fatnica (Ljubuški et vicinia). Teritoriul Daorsilor.

827. Teres b. Pantelimonul de sus (Ulmetum). Teritoriul Geţilor.

828. Terso.. b. Tétény (Campona). Teritoriul Arabiscilor. Scordiscus.

829. Tesonia. f. Šupljaja-crkva (Burnum). Teritoriul Adriopilor.

830. Testo, dat. Testoni. f. Plevlje (Municipium S...). Teritoriul Caviilor.

831. Tetula. f. Sztrigy-Szacsal (Aquae). Teritoriul Dacilor.

832. Teuda. b. Golubić. Teritoriul Iapodilor.

833. Teugilla. f. Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.

834. Teutius, dat. Teutio. b. Lîngă Duna-Bogdány (Cirpi). Teritoriul Arabiscilor. Araviscus.

835. Teutmeitis, gen. b. Županjac (Novae). Teritoriul Dalmaţilor.

836. Teutpiboea. f. Reşca (Romula). Teritoriul Dacilor.
837. Texu.., gen. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Geţilor. Străin?
838. Thamarcus. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Ratiaria. Teritoriul Dacilor.
839. Thana. f. Skelani (Municipium Domavianum). Teritoriul Partinilor.
840. Tharton, gen. Thartontis. b. Salonae. Teritoriul Dalmaţilor. Străin.
841. Theimes. b. Várhely (Sarmizegetusa), de treĭ orĭ. Teritoriul Dacilor. Străin.
842. Themaes. b. Alsó-Ilosva. Teritoriul Dacilor.
843. Themes, dat. Themeti. b. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriul Dacilor.
844. Thielat... b.? Lîngă Trnovo (Mediterranea ad Haemum) Teritoriul Moesilor.
845. Thithus, gen. Thithi. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Ratiaria. Teritoriul Dacilor.
846. Thiumpus, dat. Thiumpo. b. Igliţa (Troesmis). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaţilor, Bastarnilor Obulensilor, Oitensilor.
847. Tigidia. f. Salonae. Teritoriul Dalmaţilor.
848. Tigidius, dat. Tigidio. b. Salonae. Teritoriul Dalmaţilor
849. Tiiadmes. b. Torda (Potaissa). Teritoriul Dacilor. Străin
850. Tiiaunura. f. Rákos-Palota (Trans Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
851. Tittha. f. Guberevci. Teritoriul Scordiscilor.
852. Titia, dat. Titiae. f. Viddo (Narona). Teritoriul Naresillor.
853. Titisenus, gen. Titiseni, dat. Titiseno. b. Salonae, de treĭ orĭ. Teritoriul Dalmaţilor.
854. Titius, gen. Titi. b. Viddo (Narona). Teritoriul Naresiilor.— Vrlika. Teritoriul Dalmaţilor.— Teplju (Promona). Teritoriul Dalmaţilor.—Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
855. Titivilla, dat. Titivillae. f. Almissa (Ora a Narentae ostiis ad Salonas). Teritoriul Dalmaţilor.
856. Tito, dat. Titoni. f. Gradina (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaţilor.
857. Titto, dat. Tittoni. f. Plevlje (Municipium S...). Teritoriul Caviilor.

858. Titursa. f. Vrlika. Teritoriul Dalmaţilor.
859. Tizus, gen. Tizi. b. S. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaţilor.
860. Tlaturius. b. Komić (Iapydia). Teritoriul Iapodilor.
861. Tloantius. b. Golubić. Teritoriul Iapodilor.
862. Togernius. b. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriul Dacilor.
863. Torm... b. Resen (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor. Compară Duo.
864. Totia. f. Negrisori (Rudnik). Teritoriul Partinilor.
865. Toves, gen. Tovetis. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta, nume de loc?
866. Tranto, gen. Trantonis. b. Alsó Szent Iván (Annamatia). Teritoriul Arabiscilor. Araviscus.
867. Travitus. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
868. Treusenus, dat. Treuseno. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
869. Trio, dat. Trioni. f. Čitluk (Aequum). Teritoriul Dalmaţilor.
870. Trippo, gen. Tripponis. b. Tabajd (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
871. Trita. f. S. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaţilor.
872. Tritaneria. f. S. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaţilor.
873. Tritano, gen. Tritanonis. b. Danillo (Riditae), de două ori. Teritoriul Dalmaţilor.
874. Tritano, dat. Tritanoni. f. Plevlje (Municipium S...). Teritoriul Caviilor.— Danillo (Riditae), de două ori. Teritoriul Dalmaţilor.
875. Tritus, gen. Triti, dat. Trito. b. Danillo (Riditae), de patru ori. Teritoriul Dalmaţilor. — Komić (Iapydia). Teritoriul Iapodilor.— Golubić. Teritoriul Iapodilor. — Albona. Teritoriul Liburnilor.
876. Trosia. f. Podgradje (Asseria). Teritoriul Liburnilor.— Gradina lîngă Nadin (Nedinum), de două ori. Teritoriul Liburnilor.
877. Troucetimarus. b. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.— Neudorf (Crumerum). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.

878. Troucetissa, gen. Troucetissae. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
879. Tsinta. b. Vád. Teritoriul Dacilor.
880. Tudania. f. S. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaţilor.
881. Tudanius, gen. Tudani. b. Danilo (Riditae). Teritoriul Dalmaţilor.
882. Tuio, gen. Tuionis. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
883. Tuorme, gen. ? b. La gura rîuluĭ Vid (Utus). Teritoriul Dacilor.
884. Turatus, gen. Turati. b. Medvidje (Hadra). Teritoriul Adriopilor.
885. Turma, gen. Turmae. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
886. Turo. f. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaţilor.
887. Turus, gen. Turi, dat. Turo. b. Lîngă Babin Grad (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaţilor. — Lîngă Glamoč (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriul Ditionilor.— S. Danillo (Riditae), de două orĭ. Teritoriul Dalmaţilor. — Nona (Aenona). Teritoriul Liburnilor.— Veglia (Curictae), de treĭ orĭ. Teritoriul Liburnilor.— Cherso (Crexi).
888. Tusca. f. Lîngă Gran (Salva). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
889. Tutidia, dat. Tutidiae. f. Salonae. Teritoriul Dalmaţlor.
890. Tutor. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
891. Tzinta. f. Klausenburg (Napoca). Teritoriul Dacilor. Străină.
892. Tzinto. b. Klausenburg (Napoca). Teritoriul Dacilor. Străin.
893. Tzita. b. Glava (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
894. Tzitzis. b. Niš (Naissus). Teritoriul Triballilor.
895. Tzolotus. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
896. Ucborva, dat. Ucborvae. f. Veréb (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
897. Udarus orĭ Audarus. b. Slatina. Teritoriul Dacilor.
898. Ulcudius. b. Lîngă Cerneţĭ (Drobeta). Teritoriul Dacilor.
899. Upio, dat. Upioni. b. Solta (Solentia).

900. Uriacius, dat. Uriacio. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
901. Usia. f. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
902. Usio. Vezi Arausio.
903. Ussus, gen. Ussi. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor. Străin.
904. Utedius, abl. Utedio. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
905 Utetuo. b. Duke (Doclea). Teritoriul Docleatilor.
906. Uthis. f. Urluchioi (Tomi). Teritoriul Geților.
907. Utsia. f. Alt-Ofen (Aquincum), Teritoriul Arabiscilor.
908. Utta. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
909. Uxelio ori Uxello. b. Uj-Bánovce (Burgenae). Teritoriul Breucilor.
910. Vaentus, gen. Vaenti. b. Guberevci. Teritoriul Scordiscilor.
911. Vagaimonus, gen. Vagaimoni. b. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
912. Vanaius. b. Humac (Ljubuški et vicinia). Teritoriul Naresiilor. Străin.
913. Vandano. f. Golubić. Teritoriul Iapodilor.
914. Vanonb., gen. b. Neudorf (Crumerum). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
915. Varanus. b. Niš (Naissus). Teritoriul Triballilor.
916. Varsudicintis, gen. b. Aboba (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
917. Vasco. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Geților. Străin ?
918. Vasidius, gen. Vasidi. b. Verespatak (Alburnus Maior), de trei ori. Teritoriul Dacilor. Pirustae.
919. Vedlsouna, dat. Vedlsounae. f. Fianona (Flanona). Teritoriul Liburnilor.
920. Veiedius, dat. Veiedio. b. Salonae, de trei ori. Teritoriul Dalmaților.
921. Veldes. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Geților. Străin ?
922. Vellecus, gen. Velleci. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
923. Vels. b. La miazănoapte de Ipek cale de trei ceasuri. Teritoriul Dardanilor.

924 Velsounus. b. Vrtoče (Regio inter Verbanum et Unnam) Teritoriul Iapodilor.
925. Vendes. b. Golubić. Teritoriul Iapodilor.
926. Vendimia, dat. Vendimiae. f. Srinjine (Epetium). Teritoriul Dalmaților.
927 Vendo și Venndo, dat. Vendoni, Venndoni. f. Plevlje (Municipium S...), de două ori. Teritoriul Caviilor. — Salonae. Teritoriul Dalmaților.— S. Danillo (Riditae), de trei ori. Teritoriul Dalmaților.
928. Venetus, gen. Veneti. b. Fatnica (Ljubuški et vicinia) Teritoriul Daorsilor.— Brazza (Brattia).—Veglia (Curictae). Teritoriul Liburnilor.— Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
929. Venicarus, gen. Venicari. b. Humac (Ljubuški et vicinia). Teritoriul Naresiilor. Străin.
930 Venimantius, gen. Venimantii. b. Várdomb (Lugio). Teritoriul Amantinilor și Hercuniatilor. Străin.
931. Venimarus. b. Gardun. Teritoriul Dalmaților Străin
932. Venndo. f. Vezi Vendo.
933. Veranis, gen. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
934. Verbacius. b. Török Balint (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor Tauriscilor.
935. Verbugia. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor
936. Vercaius. b. Balijina Glavica (Municipium Magnum) Teritoriul Dalmaților. Străin.
937. Vercombogio, gen. Vercombogionis. b. Lîngă Duna-Bogdány (Cirpi). Teritoriul Arabiscilor. Araviscus.
938. Verodumna. f. Promontor (Campona). Teritoriul Arabiscilor.
939. Verondacus, gen. Verondaci. b. Török Balint (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen), de două ori Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
940. Verviclus, gen. Vervicli. b. Baracska (Matrica). Teritoriul Arabiscilor.
941. Vervicus, gen. Vervici. b. Török Balint (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
942. Verzaiius, dat. Verzaiio. b. Duke (Doclea). Teritoriul Docleatilor.

943. Verzo, gen. Verzonis, abl. Verzone. b. Verespatak (Alburnus Maior), de cincĭ orĭ. Teritoriŭl Dacilor. Pirustae.
944. Verzo, dat. Verzoni. f. Salonae. Teritoriŭl Dalmaţilor.
945. Verzovia, dat. Verzoviae. f. Alba Iulia (Apulum). Teritoriŭl Dacilor.
946. Ves... f. Gardun. Teritoriŭl Dalmaţilor.
947. Vesclevesis, gen. Vesclevesis, dat. Vesclevesi. b. Fianona (Flanona). Teritoriŭl Liburnilor.— Albona. Teritoriŭl Liburnilor.—Ossero (Apsoros).
948. Veselia. f. Brazza (Brattia).
949. Vexarus. b. Lîngă Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriŭl Geţilor.
950. Vezpant... b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriŭl Dacilor. Pirusta.
951. Vezui... b. La gura rîuluĭ Vid (Utus). Teritoriŭl Dacilor.
952. Viction. b. Instrumentum Daciae. Teritoriŭl Dacilor.
953. Viforinus, gen. Viforini. b. Salonae. Teritoriŭl Dalmaţilor.
954. Vindia. f. Alba Iulia (Apulum). Teritoriŭl Dacilor.
955. Vindo, gen. Vindonis. b. Alsó-Töbörzsök (Annamatia). Teritoriŭl Arabiscilor.— Török Balint (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriŭl Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
956. Vines, gen. Vinentis. b. Turnul Severin (Drobeta). Teritoriŭl Dacilor.
957. Vinioca. f. Cherso (Crexi).
958. Viniocus, dat. Vinioco. b. Cherso (Crexi).
959. Vinnia, dat. Vinniae. f. Salonae. Teritoriŭl Dalmaţilor.
960. Vinnonius, dat. Vinnonio. b. Salonae. Teritoriŭl Dalmaţilor.
961. Virdomarus. b. Salonae. Teritoriŭl Dalmaţilor. Străin.
962. Virno, dat. Virnoni. f. Karin (Corinium). Teritoriŭl Liburnilor.
963. Virssucciussus, gen. Virssucciussi. b. Titel (Acumincum). Teritoriŭl Dacilor.
964. Vislect.. b. Babadag (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritoriŭl Crobyzilor, Scythilor, Sarmaţilor, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
965. Voccius, dat. Voccio. b. Zara (Iadera). Teritoriŭl Liburnilor.

966. Volaesa. f. Novigrad (Corinium). Teritoriul Liburnilor.
967. Volses, gen. Volsetis. b. Albona. Teritoriul Liburnilor. — Kömlöd (Lussonium). Teritoriul Amantinilor şi Hercuniatilor.
968. Volso, gen. Volsonis. b. Veglia (Curictae). Teritoriul Liburnilor.
969. Volsouna, dat. Volsounae. f. Cherso (Crexi).
970. Volsunus, gen. Volsuni. b. Cherso (Crexi).
971. Voltimesis, gen. Voltimesis. b. Albona, de două ori. Teritoriul Liburnilor.
972. Voltisa, dat. Voltisae. f. Gradina prope Nadin (Nedinum). Teritoriul Liburnilor. — Karin (Corinium), de două ori. Teritoriul Liburnilor.
973. Vomera. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
974. Vulcassinus. b. La miazănoapte de Ipek cale de treĭ ceasurĭ. Teritoriul Dardanilor.
975. Zabdibol. b. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriul Dacilor. Străin.
976. Zabdibolus, gen. Zabdiboli. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor. Străin?
977. Zaca. f. Lîngă Užice (Municipium Mal...). Teritoriul Partinilor. — Guberevci. Teritoriul Scordiscilor.
978. Zanatis. b. Dobričevo (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Pleraeilor.
979. Zanosia. f. Kariać (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaţilor.
980. Zebuca. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
981. Ziftia, dat. Ziftiae. f. Pantelimonul de sus (Ulmetum). Teritoriul Geţilor.
982. Zinama. b. Belgrad (Singidunum). Teritoriul Scordiscilor.
983. Zinenis. b. Saragea (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Geţilor.
984. Zorada. f. Dobričevo (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Pleraeilor.
985. Zoru... b. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriul Dacilor.
986. Zudecitulp. f. Baccuiusu (Tropaeum Traiani). Teritoriul Geţilor.
987. Zunus, gen. Zuni. b. Livno (Municipium Salvium). Teritoriul Dalmaţilor.
988. Zuprio. b. Nona (Aenona). Teritoriul Liburnilor.

CAPITOLUL VIII

§ 119. După teritoriile unde aŭ fost găsite aceste nume, ele se repartizează în următoarele naționalități. Am de făcut cîteva observații. 1) Titlurile Liburni, Adriopes, Dalmatae, etc. nu înseamnă că numele de supt ele sînt într-adevăr toate nume de Liburni, Adriopes, Dalmatae, etc., ci numaĭ că numele respective s-aŭ găsit pe teritoriile acestor popoare, pecît mi-a fost cu putință, în urma discuțiilor dela §§ 48-54, să fixez aceste teritoriĭ. 2) Acele nume, care s-aŭ constatat că aparțin într-adevăr unor popoare, aŭ fost puse la rubrica popoarelor acestora, chĭar dacă ele aŭ fost găsite pe teritoriile altora. De pildă, numele dac Scorilo se găsește într-o inscripție dela Alt-Ofen, teritorĭul Arabiscilor, a fost trecut însă la rubrica Dacilor. Numele unuĭ Mazaeŭ Dassius se găsește într-o inscripție din Humac, teritorĭul Naresiilor, a fost însă pus la rubrica Mazaeilor. Numele daesitiat Emans se găsește într-o inscripție dela Gardun, teritorĭul Dalmaților, a fost însă pus la rubrica Daesitiatilor. Și tot așa maĭ departe. Asemenea nume, care se găsesc supt o rubrică și care se constată într-adevăr din datele inscripțiilor că aparțin într-adevăr la naționalitatea rubriceĭ aceleĭa, sînt însemnate cu o cruce. In special am de observat că la rubrica Pirustilor se găsesc numaĭ nume găsite la Alburnus Maior (Verespatak) din Dacia și că pe teritorĭul însuș al Pirustilor din Dalmatia nu s-a găsit nicĭun nume Aceĭa ce m-a îndreptățit să consider ca Pirustae persoanele din inscripțiile dela Alburnus Maior, printre care primul loc îl ocupă tablele cerate, este faptul că această localitate este expres numită „vicus Pirustarum“ în C. VIII, că în C. VI Dasius Verzonis, locuitor din Kavieretium, o localitate probabil învecinată cu Alburnus Maior, este expres numit Pirusta, și că numele din inscripțiile dela Alburnus Maior și din tablele cerate aŭ o vădită asămănare cu numele illyro-pannone, în caz cînd nu sînt chĭar evident illyro-pannone (ca, de pildă, Bato și Dasius). Tot așa la rubrică Daesitiatilor, Sardilor și Amantinilor se găsesc numaĭ nume găsite pe alte teritoriĭ decît acele ale Daesitiatilor, Sardilor și Amantinilor (De altfel teritorĭul Daesitiatilor nicĭ nu pot hotărî unde era, vezĭ § 54 la acest popor). Cu această ocazie am de observat că editorul dela C. I. L. III la pag.

2543 consideră pe Sardi din inscripţiea 1266 ca Sardi din Sardinia, pecînd în realitate e vorba de Sardi din Thracia.

§ 120. Iapodes: 1. Andes b.— 2. Bemax b.— 3. Bori. b.- 4. Carpus b.— 5. Deidmu b.— 6. Dennaus b.— 7. Dian.adris f. — 8. Ditueius b.— 9. Maxa b.— 10 Nantia b.— 11. Oeplus b.— 12. Poia f.— 13. Sestus b.— 14. Sicu b.— 15. Sinus b.— 16. Slator b.— 17. Stennas b. — 18. Stennato f.— 19. Teuda b.— 20. Tlaturius b.—21. Tloantius b.— 22. Tritus b.— 23. Vandano f.— 24. Velsounus b.— 25. Vendes b.

§ 121. Liburni: 1. Acirrius b.— 2. Aetor b.— 3. Aetria f. — 4. Aplus b.— 5. Buccio b.— 6. Caevoda f.— 7. Ceuna f.— 8. Ceunus b.— 9. Cliticus b. 10. Crapus b.— 11. Dumma f.— 12. Germus b.— 13. Gnorius b.— 14. Iaefus b.— 15. Loiscus b.— 16. Marinus b.— 17. Nertilla f.— 18. Oepla f.— 19. Oeplus b.— 20. Oia f.— 21. Opiava f.— 22. Orpia f. — 23. Picusus b.— 24. Plesonteis orĭ Plesonteus b.? — 25. Recus b.—26. Roscus b.—27. Smeitiom b.? — 28. Suioca f.— 29. Taria f.— 30. Tarius b.— 31. Tritus b.— 32. Trosia f.— 33. Turus b.—34. Vedlsouna f.— 35. Vesclevesis b.— 36. Virno f.— 37. Voccius b.— 38. Volaesa f.— 39. Volses b.— 40. Voltimesis b.— 41. Voltisa f.— 42. Zuprio b.

§ 122. Adriopes: 1. Andes b.— 2. Barcinus b.—3. Buzetia f.— 4. Buzetius b.— 5. Dento b.— 6. Icconius b. străin.— 7. Orcleca f.— 8. Orclecus b.— 9. Panes b.— 10. Pelsonia f.— 11. Sestus b.— 12. Sura f.— 13. Surio b. străin.— 14. Tesonia f.— 15. Turatus b.

§ 123. Dalmatae: 1. Acalus b.— 2. Aepicadus b.— 3. Agaevius b.— 4. Albanus b.— 5. Alxeus orĭ Ialxeus b.— 6. Annia f.— 7. Annius b.— 8. Aplis b.— 9. Aplius b.— 10. Aplo f.— 11. Aplu orĭ Apludus b. — 12. Apludus b.— 13. Aplus b.— 14. Apurus b.— 15. Asifa b. străin.— 16. Atreccesianus b.— 17. Atrectia f.— 18. Augitie f.— 19. Avendius b.— 20. Azinas b. — 21. Baezocrusu f. — 22. Baracio b.— 23. Bato b.— 24. Batu f.— 25. Bennus. b.— 26. Betulonus b. străin.— 27. Beusas b. — 28. Beuzas b.

— 29. Bitidius b. 30. Bizus b.— 31. Bocontia f. — 32. Bocontius b. — 33. Boutus b. străin. — 34. Brigomarus b. străin.— 35. Buccio b.— 36. Buomis f.— 37. Burrius b. străin.— 38. Buuo f. — 39. Cabaletus b. — 40. Candalio b. — 41. Cantia f. — 42. Caricus b. — 43. Carosus b. — 44. Carpia b. — 45. Carvius b.— 46. Catandio b.— 47. Caturus b.— 48. Ceuna f.— 49. Cingius b.— 50. Cirotis b.— 51. Cloutius b. străin.— 52. Clutamus b. străin. — 53. Copiesilla f.— 54. Coulius b. — 55. Curbania f. — 56. Dacio b. — 57. Darmo f. — 58. Dasantilla f. — 59. Dasas b — 60. Dasius, Dassius b. — 61. Dasto f. — 62. Datus b.— 63. Dazomenus b. — 64. Dieus b. — 65. Dines b.— 66. Disdozi b.— 67. Diteius b.—68. Dito f.— 69. Dize b.— 70. Donicus b. străin.— 71. Druanus b. — 72. Duiona f. — 73. Edasterius b. — 74. Elivius b.— 75. Epetinus b. — 76. Epicadus b. — 77. Essoricus b. — 78. Fencis f. — 79. Fingis f. — 80. Ienudia f. — 81. Iettus b. — 82. Ifzus b.— 83. Ingona ? f.— 84. Iomeneus ori Iomenius b.— 85. Lacrus b. — 86. Laemotina f.— 87. Laezarpa f.— 88. Lapricus b. — 89. Lateinus b.— 90. Lateius b. — 91. Lavia f.— 92. Lavincia f.— 93. Lavius b.— 94. Lavo f.— 95. Ledies b. — 96. Ledrus b. — 97. Licaia f.— 98. Lione f.— 99. Liseno f.— 100. Litus b.— 101. Loiscus b.— 102. Lucus b. — 103. Lunnicus b.— 104. Luria f. — 105. Lurius b. — 106. Madocus b. — 107. Maela b. — 108. Marinus b. — 109. Mattonia f. — 110. Mendus b. străin. — 111. Mevertens b.— 112. Micce f.— 113. Misaucus b. — 114. Mucatra b.— 115. Mutelus b.— 116. Narius b. — 117. Nassus b.— 118. Navina f.— 119. Nemis b.? — 120. Netis b.— 121. Nevena f. — 122. Nicala f. — 123. Ninso b.— 124. Nomeditus b — 125. Novesis b.— 126. Osulnia ori Ogulnia f.— 127. Paiio, Paio f.— 128. Pama f. străină.— 129. Panentus b.— 130. Panes b. — 131. Panes (genitiv) f.— 132. Pantia f. — 133. Panto b.— 134. Panto f. — 135. Pines, Pinnes b.— 136. Pinnia f.— 137. Pinnus b.— 138. Pinosta b.— 139. Pinsus b.— 140. Piruntia f. — 141. Pladomenus b.— 142. Plaes b.— 143. Plaetera f. —

144. Plani f. — 145. Platino f. — 146. Plator b.— 147. Platorius b.— 148. Proserius b.— 149. Raia f. — 150. Raspaletus b.— 151. Reginus b.— 152. Ressius b. străin. — 153. Ritus b. — 154. Sabasianus b. — 155. Sabbatia f. — 156. Sacronius b. — 157. Salvia f. — 158. Samanna b. ? — 159. Satria f. — 160. Satrius b.— 161. Saxxonius b.— 162. Seccia f. — 163. Seccius b.— 164. Segnus b. — 165. Selio f. — 166. Sera b.— 167. Sestus b.— 168. Sevenuda f. — 169. Sexto f.— 170. Sige b. ? — 171. Sinus b.— 172. Slator b.— 173. Sornius b.— 174. Sortus b. — 175. Sparucus b. străin.— 176. Stactus b.— 177. Sura f.— 178. Surus b.— 179. Suttisius b.— 180. Suulius b.— 181. Tampius b.— 182. Tarbu b. străin.— 183. Tarcho b. străin.— 184. Tarconius b. — 185. Tata b.— 186. Tato b.— 187. Tegiviva f.— 188. Teius b. — 189. Teutmeitis b. — 190. Tharton b. străin. — 191. Tigidia f.— 192. Tigidius b. — 193. Titisenus b.— 194. Titius b.— 195. Titivilla f.— 196. Tito f. — 197. Titursa f. — 198. Tizus b. — 199. Trio f. — 200. Trita f.— 201. Tritaneria f.— 202. Tritano b.— 203. Tritano f.— 204. Tritus b. — 205. Tudania f.— 206. Tudanius b.— 207. Turo f.— 208. Turus b.— 209. Tutidia f. — 210. Veiedius b. — 211. Vendimia f. — 212. Vendo f. — 213. Venimarus b. străin.— 214. Vercaius b. străin. — 215. Verzo f.— 216. Ves.. f. — 217. Viforinus b. — 218. Vinnia f. — 219. Vinnonius b. — 220. Virdomarus b. străin. — 221. Zanosia f.— 222. Zunus b.

§ 124. Siculotae: 1. Baurea f.— 2. Dina b.

§ 125. Ardiaei : 1. Epicadus b.— 2. Pines, Pinnes b.

§ 126. Pleraei : 1. Tara f.— 2. Tarius b.— 3. Tatta f.— 4. Zanatis b.— 5. Zorada f.

§ 127. Docleatae : 1. Ambactus b.—2. Ape f.— 3. Epicadiana (gens) f.— 4. Filiora f.— 5. Latiniana (gens) f.— 6. Pinnia f.— 7. Plaia f.— 8. Utetuo b.— 9. Verzaiius b.

§ 128. Labeati : 1. Luria f.—2. Lurius b.—3. Posilla f.

§ 129. Daorsi : 1. Bato b.— 2. Tatta f.— 3. Tattaris b.— 4. Temus f.— 5. Venetus b.

§ 130. Naresii : 1. Andamionius b.— 2. Andamus b. — 3.

Bolana f. 4. Carstimarus b.— 5. Epicadus b.— 6. Gentius b. — 7. Ligomarus b. — 8. Malaius b. — 8ª. Marinus b.— 9. Maserva b.— 10. Munnius b.— 11. Scenobarbus b.— 12. Titia f. — 13. Titius b. — 14. Vanaius b. străin.— 15. Venicarus b. străin.

§ 131. Meromenni: 1. Boio b.—2. Dazas b.— 3. Iacus b. — 4. Laiscus b.— 5. Mandeta f.— 6. Pines, Pinnes b.— 7. Pinnius b.— 8. Posaulio f.— 9. Tattuia f. 10. Temus f.

§ 132. Dardani: 1. Atta b.— 2. Betuva f.— 3. Bitus b.— 4. Blazziza b. ? — 5. Bossina b. ? — 6. Daizo b. — 7. Dardanus b.— 8. Dasius, Dassius b.— 9. Luca f. — 10. Mataura f.— 11. Mestrius b.— 12. Mestula b. — 13. Milizza b. ?— 14. Nanea f.— 15. Obulcia f.— 16. Pasipus b.— 17. Popaa b. ?— 18. Sadragita b. — 19. Sausa b.— 20. Scerviaedus b.— 21. Sita b.— 22. Soda b.— 23. Suestius b.— 24. Vels b.— 25. Vulcassinus b.

§ 133. Breuci: 1. Abello b.— 2. Aminia f.— 3. Bataro b. străin.— 4. Brittus b. străin.— 5. Cabar b.— 6. Corsapus b. — 7. Dasius, Dassius b. — 8. Dasmenus b. — 9. Disala b.—10. Fresianus b.—11. Gallitta f.— 12. Hatena b.— 13. Larininus b.— 14. Licanus b. — 15. Neratius b.—16. Sibiaenus b.—17. Siscia f.— 18. Sisia f.— 19. Sura f.—20. Uxelio orĭ Uxello b

§ 134. Mazaei: † 1. Bastarnus b.— 2. Bato b.— 3. Dasa b.— † 4. Dassius b.— 5. Plator b.— 6. Sabbo b.

§ 135. Ditiones: 1. Surio b.— 2. Turus b.

§ 136. Daesitiates: † 1. Emans b.— † 2. Plator b.

§ 137. Partini: 1. Aioia f.— 2. Albanus b. — 3. Baeta f. — 4. Dazier b.— 5. Enena f.— 6. Genthena f.— 7. Madu f.— 8. Matisa f.— 9. Nindia f.— 10. Pinenta f.— 11. Pines, Pinnes b.— 12. Plator b.—13. Raia f.— 14. Sarnus b.— 15. Tattaia f.— 16. Thana f. — 17. Totia f.— 18. Zaca f.

§ 138. Cavii: 1. Baberius b.— 2. Bessus b.— 2ª. Cambrianus b.—3. Carvanius b.— 4. Cato f. — 5. Panto f. — 6. Pladomenus b.— 7. Plares b. — 8. Testo f.— 9. Titto f.— 10. Tritano f.— 11. Vendo f.

§ 139. Pirustae: 1. Aepicadus b. — 2. Andes b. — 3. Andueia f. — 4. Anduenna f. 5. Andunocnes b. — 6

Anneses b.—7. Anso f.—8. Baezus b.—9. Bato b.—10. Bellicus b.— 11. Beucus b.— 12. Beus b.— 13. Beusas b.— 14. Breucus b.— 15. Cares b.— 16. Cariccus b.— 17. Carpus b.— 18. Cissus b.—18ª. Clonis f.—19. Dasa b.—20. Dasas b.— 21. Dasius, Dassius b.—22. Epicadus b.—23. Geldo b.—24. Lavius b.—25. Lianus b.—26. Liccaius b.— 26ª. Liga... b.—27. Linsas b.— 28. Lonus b.— 29. Lossa b.—30. Lurius b.—30ª. Mama f.— 31. Marciniesis orĭ Marciniesus b. nume de loc?— 32. Masurus b. — 33. Messius b.—34. Mico b.— 35. Panes b. — 36. Passia f., serva. — 37. Piaius b. — 38. Plabaotius b. — 39. Planius b.— 40. Plares b. —41. Platino f. — 42. Plator b. — 43. Resculus b.— 44. Sameccus b. — 45. Sclaies b. nume de loc ?— 46. Sutti b.— 47. Titius b.— 48. Toves b. nume de loc ?— 49. Treusenus b.— 50. Vasidius b.— 51. Venetus b.— 52. Veranis gen. b. — 53. Verzo b.— 54. Vezpant.. b.

§ 140. Illyriĭ insularĭ: 1. Deter b. — 2. Fasena f. — 3. Granp... b. — 4. Hospolis b. — 5. Lastimeis b. — 6. Liccaius b.— 7. Liso b.— 8. Lurius b.— 9. Menda f.— 10. Messus b.— 11. Neus b.— 12. Nonocatoses b.?— 13. Oclatinus b.— 14. Opia b.—15. Opiavus b. — 16. Oplica f.— 17. Oplus b. — 18. Ortorius b.—19. Palpellia f.— 20. Pata orĭ Fata f.— 21. Pitienus b.— 22. Pitius b.— 23. Plaetor b. — 24. Raecus b.— 25. Roesia f.— 26. Sabbatia f. — 27. Signia f.— 28. Signius b.— 29. Turus b.— 30. Upio b. — 31. Venetus b.— 32. Vesclevesis b.— 33. Veselia f. — 34. Vinioca f.— 35. Viniocus b.— 36. Volso b. — 37. Volsouna f.— 38. Volsunus b.

§ 141. Loc nehotărît al provincieĭ Dalmatia: 1. Aetor b.— 2. Arsaius b.— 3. Comargus b.— 4. Dasius, Dassius b.— 5. Deius b.— 6. Dona f.— 7. Mitionius b.— 8. Nusius b.— 9. Panes b.— 10. Pladomenus b. — 11. Satrenia f. — 12. Surus b. — 13. Susernа f. — 14. Tatusia f.— 15. Tatusius b.— 16. Teugilla f.

§ 142. Scordisci: 1. Aia f.— 2. Attius b.— 3. Bellicus b. — 4. Curia b.— 5. Cutia b.— 6. Cutia f.— 7. Cutius b.— 8. Daizi b. — 9. Dasas b.— 10. Gresa f.— 11. Gude b.— 12. Laricia f.—12ª. Marinus b.— 13.

Mestrius b.— 14. Meter f.— 15. Nenis f.— 16. Paterio b.— † 17. Precio b.— 18. Propincus b.— 19. Prupincus b.— 20. Rescupor b., de loc din Ier.... — 21. Samarco b.— 22. Soianus b. — 23. Soso b. — 24. Surio b. — 25. Tara b.— † 26. Terso b.— 27. Tittha f.— 28. Vaentus b.— 29. Zaca f.— 30. Zinama b.

§ 143. Triballi: 1. Andio b.— 2. Auluzon b.— 3. Bitus b. — 4. Cocaius b.— 5. Dasius, Dassius b.— 6. Diurpagisa b.— 7. Marle b. ?— 8. Mestrius b.— 9. Mucatralis b.—10. Mucco b.—11. Navia f.—12. Sura f. — 13. Surus b.— 14. Tzitzis b.— 15. Varanus b.

§ 144. Moesi: 1. Amenis b.— 2. Auluzanus b.— 3. Auluzenus b.— 4. Bendi f.— 5. Bisine b. ?— 6. Bitianus b.— 7. Bitilla f.— 8. Bitipel b.— 9. Bitus b. — 10. Brilo b.— 11. Burtinus b.— 12. Caurisinius b. 13. Cerfonius b.— 14. Cittus b.— 15. Coria b.— 16. Decebalus, Decibalus b.— 17. Densela orĭ Densola f. 18. Dentusugu f.— 19. Detustaina f.— 20. Dinnius b.— 21. Dizias b.— 22. Dizze b.— 23. Drulentus b. — 24. Duo b.— 25. Durazis b.— 26. Efripop.. b. ?— 27. Epius b.— 28. Gailla f.— 29. Lucaius b.— 30. Mestrius b.— 31. Mucalis b.— 32. Mucapor b.— 33. Mucasenis b.— 34. Naiper f.—34[a]. Nausas b.— 35. Nene f. — 36. Parsanius b.— 37. Reginus b. — 38. Rescuporus b. — 39. Sebaiacus b. — 40. Sgerulo b. — 41. Sile f.— 42. Sippia f. — 43. Sises b. — 44. Suro b.— 45. Surus b.— 46. Susa f.— 47. Tara b. — 48. Thielat.. b. ?— 49. Torm... b. — 50. Tzita b. — 51. Varsudicintis gen. b.

§ 145. Loc nehotărît al provincieĭ Moesia Inferior: Bessus b.

§ 146. Daci: 1. Addebar b. străin. — 2. Aia f.— 3. Albanus b.— 4. Amadusa f.— 5. Amba f.— 6. Andena f. — 7. Andrada f.— 8. Antrocius b.— 9. Areatinus b. — 10. Arimo b.— 11. Ariortus b.— 12. Attio b.— 13. Audeus b.— 14. Augus b.— 15. Aulucmus b. — 16. Avediur b.— 17. Babus b. — 18. Baedarus b. — 19. Bannaeus b. străin?— 20. Bato b.— 21. Bdutua f.— 22. Bedarus b. — 23. Bellicus b. — 24. Benus b.— 25. Bericio b. străin. — 26. Bessa f.— 27.

Bitus b.— 28. Bituvas b.— 29. Blasa b. — 30. Bodiccius b.— 31. Bolhas b. străin? — 32. Boraeas b. străin ?— 33. Bricena f.—34. B..rozus b.— 34[a]. Butes b.— 35. Carpia b.— 36. Cimio b.— 37. Cintugnatus b. — 38. Cirulinus b. — 39. Cittius b. — 39[a]. Clonus b.— 40. Comcesus b.— 41. Condunus b.—42. Congonius b.— 43. Cotu f. străină.— 44. Cuga b.— 45. Curta b. — 46. Cusaia f. — 47. Dades b. —48. Dardiana f.— 49. Dasas b.— 50. Dasius, Dassius b. — 51. Deccia f.— 52. Diaies b.— 53. Didalsus b.— 54. Disius b.— 55. Ditugenius b.— 56. Dius b.—57. Dizo b. străin.— 58. Doiodus b.— 59. Donaus b.— 60. Drebias b.— 61. Drigisa, Drigissa b.— 62. Dudis b.— 63. Dui.. b. — 64. Ecaus b. — 65. Epicadus b.— 66. Epicatius b.— 67. Epius b.— 68. Eptala b. străin.— 69. Esbenus b. — 70. Flegitsana f.? — 71. Ftiozi b. — 72. Godes b. — 73. Guras b. străin? — 74. Iarse b.— 75. Iavido dat.? b. — 76. Ibins b.— 77. Ibliomarus b. străin. — 78. Iddeus b. străin?— 79. Iegidus b.—80. Iettina f.— 81. Inturus b.— 82. Ioivaus b.— 83. Ismarus b.— 84. Izito f. ?—85. Leubinus b.— 86. Leuganus b. — 87. Liccaius b. — 88. Linda b.— 89. Litogenus b.—90. Lucca b.—91. Lucha dat. b.— 92. Manneus b.—93. Marinus b.—93[a]. Masinnus b.— 94. Masotina f.— 95. Mavida f.—96. Melcidianus b.— 97. Mestrinius b.— 98. Mociuncius b.— 99. Mocius b.— 100. Mommo b. — 101. Mucapor b. — 102. Mucapuis f. — 103. Mucasenus b. — 104. Mucatra f. — 105. Mucatrus b.— 106. Murrus b.— 107. Nando b.— 108. Nerido b.— 109. Nuidasia f.?— 110. Pacutianus b.— 111. Pecta b.— 112. Plator b.— 113. Ramus b. străin?— 114. Reginus b. — 115. Rescu f.— 116. Rinus b. — 117. Sabapavus b. — 118. Salmas b. străin? — 119. Samognatius b. străin. — 120. Sattara b. — 121. Scenobarbus b. — † 122. Scorilo b.— 123. Seccia f.— 124. Secu? f.? — 125. Semeus b. străin.— 126. Sinna b.— 127. Siro b.— 128. Siscius b.— 129. Sisia f.— 130. Sisiata f. — 131. Sissa f. — 132. Soia b. — 133. Sola b. — 134. Stambon b.— 135. Suaemedus b.—136. Sulari. b.— 137. Sura f.— 138. Surilla f.— 139. Surus b.—

140. Sutta f. — 141. Tannonius b. — 142. Tapetius b.— 143. Tata b.— 144. Tato b. — 145. Tattario b. străin.— 146. Tavius b.— 147. Tetula f.— 148. Teutpiboea f. — 149. Thamarcus b. — 150. Theimes b. străin.— 151. Themaes b. — 152. Themes b.— 153. Thithus b.— 154. Tiiadmes b. străin.— 155. Togernius b. — 156. Tsinta b. — 157. Tuorme b. — 158. Turma b.— 159. Tutor b.— 160. Tzinta f. străină — 161. Tzinto b. străin. — 162. Tzolotus b. — 163. Udarus orĭ Audarus b.— 164. Ulcudius b.— 165. Usia f. — 166. Ussus b. străin. — 167. Vellecus b. — 168. Verzovia f.— 169. Vezui.. b.— 170. Viction b. — 171. Vindia f.— 172. Vines b.—173. Virssucciussus b.—174. Zabdibol b. străin.— 175. Zabdibolus b. străin? — 176. Zoru.. b.

§ 147. Bessi: 1. Bitus b.— 2. Dines b.— 3. Dizo b.

§ 148. Sardi: † 1. Bisius b.— † 2. Scenobarbus b.

§ 149. Getae: 1. Aburus b. străin.— 2. Bonita f.— 3. Bonoucus b.— 4. Carantius b. străin?— 5. Carianus b. — 6. Carusia f.— 7. Cinene f.— 8. Comozous b.— 9. Cristus b. străin ?— 10. Daciscus b.— 11. Dada b.— 12. Daizis b.— 13. Dalenus b.— 14. Decebalus, Decibalus b.— 15. Diocas b.— 16. Donico b. străin? — 17. Eftepir f.— 18. Ersidius b.— 19. Iaehetav b. — 20. Iemonius b.— 20[a]. Ithazis b. — 21. Mama f. — 22. Mampsalachanus b.— 23. Mamutzim, abl. b. — 24. Matidia f. — 25. Mucaporus b. — 26. Mucasius b.— 27. Nazarinus b. străin.— 28. Pualerius b. — 29. Reti..tis b.— 30. Rigozus b.— 31. Saurnus b. străin?— 32. Scoris b. — 33. Sedida f.— 34. Seiciper b. ?— 34[a]. Sisinus b.—35. Surilla f.— 36. Surus b.— 37. Susemene f.— 38. Tara b. — 38[a]. Teres b. —39. Texu.. b. străin ?— 40. Uthis f.— 41. Vasco b. străin ?— 42. Veldes b. străin ? — 43. Vexarus b. — 43[a]. Ziftia f.—44. Zinenis b.— 45. Zudecitulp f.

§ 150. Crobyzi, Scythae, Sarmatae, Bastarnae, Obulensii, Oitensii: 1. Barsames b. — 2. Barsemon b. — 3. Cumenius b.— 4. Dard.. b. — 5. Dizzace b.— 6. Dorina f.— 7. Dusia f.—8. Funi.. b.— 8[a]. Marinus b.— 9. Meovit. b. — 10. Oabens. b. — 11. Plarius b. legatus Augusti.— 12. Raius b. legatus Au-

gusti. — 13. Reginus b. — 14. Sanatolius b. — 15. Scupsa b. — 16. Socu.. b. — 17. Thiumpus b. — 18. Vislect. b.

§ 151. Bastarnae, Getae, Britolagae: Rundacio b.

§ 152. Arabisci: 1. Abbeus b. străin. — 2. Abigeneus b. străin. — 3. Aiulo f. — 4. Ammuta f. — 5. Anartus b. — 6. Anculata f. — 7. Annama f. — 8. Antaio b. — 9. Asalia f. străină. — 9ª. Asuius b. — 10. Attusonius b. — 11. Aulupor b. — 12. Ava f. — 13. Barsemis b. străin. — 14. Barsimia f. străină. — † 15. Bato b. — 16. Batsio b. — 17. Battis b. — 18. Bauleus b. străin? — 19. Biatumarus b. — 20. Bitilla f. — 21. Bitus b. — 22. Britta f. — 23. Brogimara f. — 24. Brogimarus b. — 25. Buodus b. — 26. Ciltus b. — 27. Cobromara f. — 28. Comatimara f. — 29. Comatumarus b. — 30. Dallo b. — 31. Danuvius b. — 32. Dasianus b. — 33. Dasius, Dassius b. — 34. Deccianus b. — 35. Deisan b. străin. — 36. Derva f. — 37. Devala f. — 38. Dragilis b. — 39. Droles b. — 40. Dumnotalus b. străin. — 41. Duna f. — 42. Eppo b. — 43. Eptacentus b. — 44. Eptala b. — 45. Foniacius b. — 46. Galla f. — 47. Gallio b. — 48. Iantuna f. — 49. Iassianus b. — 50. Itinius b. — 51. Lacomus b. — 52. Latio b. — 53. Legitax b. 54. Lipor b. — 55. Lissinia f — 56. Lister b. — 57. Lobasinus b. — 58. Lucita f. — 59. Lupicinus b. — 60. Luppus b. — 61. Macimarus b. — 62. Magio b. — 63. Malchias b. străin. — 64. .maloger. b. — 64ª. M.. amiorix b. — 65. Matomarus b. — 66. Matsiu f.? — 67. Matto f. — 68. Matumarus b. — 69. Meitime f. — 70. Mestrius b. străin. — 71. Mesuquas b. — 72. Miletumarus b. — 73. Mocur b. străin. — 74. Mogetio b. — † 75. Mogitmarus b. — 76. Mucaris b. — 77. Mucatra b. — 78. Namio b. — 79. Namuso b. — 80. Nemoratta f. — 81. Neritanus b. — 82. Nertus b. străin. — 83. Ocusius b. — 84. Optervius b. — 85. Oxetia f. — 86. Oxidubna f. — 87. Patasio b. — 88. Petuernus b. — 89. Phicimim f. străină. — 90. Pitlon b. — 91. Pominius b. — 92. Posimarus b. — 93. Quitaus b. — 94. Regillianus b. străin. 95. Regilus b. — 96. Reginus b. străin. — 97. Ressatus b. — 98. Ressona f. — 99. Resteora f. — 100. Retima-

rus b.— 101. Retonius b.— 102. Revocca f.— 103. Riocula f.— 104. Sallumas b. străin.— 105. Satto b. străin.— 106. Satzo.usa b.— 107. Sineca b.— 108. Sisie b. ? — 109. Sisiuna f. — 110. Sissa f. — 111. Sita b.— 112. Sittius b. străin.—113. Sura f.— 114. Surus b.— 115. Tatulo b.— † 116. Teutius b.— 117. Tiiaunura f.— † 118. Tranto b.— 119. Travitus b. — 120. Troucetissa b. străin.— 121. Tuio b.— 122. Uriacius b.— 123. Utedius b.— 124. Utsia f.— 125. Utta f.— 126. Verbugia f.— † 127. Vercombogio b. — 128. Verodumna f. — 129. Verviclus b.— 130. Vindo b.— 131. Vomera f.— 132. Zebuca f.

§ 153. Arabisci, Boii, Taurisci : 1. Adnama f.— 2. Adnamatus b.— 3. Anculatus b.— 4. Annamatus b.— 5. Asio b.— 6. Atalus b.— 7. Atezissa f.— 8. Atressa f.— 9. Atressus b.— 10. Aucus b.— 11. Aulricmara f.— 12. Auscutus b.—13. Aveta f.—14. Bageeto b.— 15. Bargates b.— 16. Basia f.— 17. Blatun. b.— 18. Busio b.— 19. Butto b.— 20. Capacita f.— 21. Casamo b.— 22. Coimo b.— 23. Dazanus b.— 24. Deccia f. străină.— 25. Deivo b. — 26. Dervonia f.— 27. Iudatus b.— 28. Liccaius b.— 29. Lupicinus b. — 30. Magimarus b.— 31. Mattua f.— 32. Meitima f.— 33. Mexllius b.— 34. Neratus b.— 35. Prensens b.— 36. Raudomaeus b.— 37. Ressatu f.— 38. Ressila f.— 39. Sama f.— 40. Sapurda b.— 41. Sisiu f. — 42. Trippo b.— 43. Troucetimarus b.— 44. Tusca f.— 45. Ucborva f.— 46. Vagaimonus b.— 47. Vanonb. b.—48. Verbacius b.—49. Verondacus b.—50. Vervicus b.— 51. Vindo b.

§ 154. Amantini : † 1. Licaios b.— † 2. Liccaus b.— † 3. Liccavus b.— † 4. Loricus b.

§ 155. Amantini, Hercuniatae : 1. Aexilvas b.— 2. Baritio b. străin ?— 3. Laepocus b. — 4. Mereccusa f. — 5. Oplus b.— 6. Passenianus b.— 7. Ressatus b. — 8. Tatulus b. — 9. Venimantius b. străin. — 10. Volses b.

§ 156. Andizetii : 1. Aberius b.— 2. Cotus b.— 3. Ruca f.

§ 157. Loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior : 1. Arausio orĭ Usio b.— 2. Atressus b.— 3. Benei-

mis b. străin. — 4. Comium orĭ Comiumara f. — 5. Decusa f. străină.— 6. Magissa b.— 7. Maria f. străină.— 8. Ressilla f. — 9. Rosio b. — 10. Saetibolus b.— 11. Surus b.

CAPITOLUL IX

§ 158. Pentru a constata naţionalitatea numelor personale neromane şi negrece din inscripţiĭ, pe care nume le-am înşirat sub rubrica a diferite popoare, pentrucă inscripţiile aŭ fost găsite pe teritoriile popoarelor acelora, am format o listă de nume personale thrace, illyro-pannone şi celte, pe care izvoarele ni le arată că sînt într-adevăr thrace, illyro-pannone şi celte. Am procedat în următorul chip. A. Baza la alcătuirea aceşteĭ liste aŭ format-o acele nume personale, al căror purtător izvoarele ni spun că era Thrac orĭ Illyr orĭ Pannon orĭ Celt. De exemplu P. XXX, 12: „Pe vremea aceĭa Cotys, regele Odrysilor, a trimes deputaţĭ la Roma"; C. I. L. III dipl. 1: „gregali Spartico Diuzeni f. Dipscurto, Besso"; C. I. L. III 13379 şi pag. 2328 [21]: „Scorilo Ressati libertus domo Dacus"; P. IV, 55: „Acheiĭ şi Philippos au trimes în ajutor patru sute de Illyrĭ sub conducerea luĭ Plator"; T. Livius XXXI, 28: „Dintre Dardanĭ a venit în castrele Romanilor Bato, fiul luĭ Longarus"; C. I. L. III dipl. 16: „Veneto, Diti filio, Daverso, et Madenae Plarentis filiae, uxori eius, Deramistae"; C. LV, 29: „Breuciĭ, un popor pannon, şi-aŭ pus şi eĭ şef pe un alt Bato şi aŭ plecat asupra Sirmiuluĭ şi asupra Romanilor dintr-însul"; C. I. L. III 9739: „Emans Platoris Daesitias"; Patsch XII pag. 133: „Dassius Bastarni filius domo Maezaeus"; Caesar b. g. V, 3: „In statul acela [al Treverilor] se luptaŭ între dînşiĭ doĭ dela supremaţie, Indutiomarus şi Cingetorix"; C. I. L. III dipl. 26: „Nertomaro Irducissae filio, Boio"; C. I. L. III 9760: „Burrius Betuloni filius Trebocus"; etc. Dintre cuvintele thrace date de Tomaschek Die alten Thraker II_2 am controlat pe Abrozelmes, Aulurenus, Biarta (la Tomaschek greşit Blarta), Bisa, Biticentus, Brinursius, Burus, Comosicus, Coryllus, Dento, Dentubrisa, Dicomes, Dines, Dinnius, Disacentus, Disza, Diurpaneus, Dolanus, Doles, Drilgisa, Esbenus, Maisades, Medocos, Medosades, Miltocythes, Mucatralis, Natoporus, Nusatita, Oroles, Pataros, Phyaces (la Tomaschek Piac-

ches), Pieporus, Pittacos, Polles, Rabocentus, Sadocos, Sautes, Sothimus (la Tomaschek Sotimus), Sparadocos, Spartacos, Teres, Tiatus, Zia. B. După aceĭa am înmulţit numărul numelor personale probate ca thrace, illyro-pannone şi celte în doŭă felĭurĭ. 1). M-am condus de asămănarea numelor. De pildă, fiindcă Bitus, Cutilas, Dento, Dentubrisa, Disacentus, Disupes sînt nume thrace, trebue să fie nume thrace şi Bitipel, Bitilla, Cutius, Dentusugu, Disala; fiindcă Andes, Baezus, Bato, Dasa, Dasas, Dases, Dasius sînt nume illyro-pannone, trebue să fie nume illyro-pannone şi Andamus, Baezocrusu, Batu, Dasantilla ; fiindcă Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus, Boduognatus, Critognatus sînt nume celte, trebue să fie nume celte şi Biatumarus, Brigomarus, Brogimara, Brogimarus, Carstimarus, Cobromara, Comatimara, Comatumarus, Comiumara, Ligomarus, Macimarus, Magimarus, Matomarus, Matumarus, Miletumarus, Mogitmarus, Posimarus, Ressimarus, Retimarus, Troucetimarus, Venimarus, Cintugnatus, Devognata. 2) M-am condus de legăturile de înrudire, procedare la care se deosebesc maĭ multe cazurĭ. a) Numele fiilor este de aceĭaş naţionalitate cu acea a numeluĭ tatăluĭ şi numele tatăluĭ este de aceĭaş naţionalitate cu acea a numeluĭ fiilor (Sînt şi abaterĭ dela această regulă, vezĭ § 171 nota) : Mucapor orĭ Mucaporis b. este nume thrac după A ; Auluzenis b. este fiul luĭ Mucapor, decĭ Auluzenis e nume thrac; Benzeis f. este fiĭca luĭ Mucapor, decĭ Benzeis e nume thrac. Cotys b. e nume thrac după A; Carossos b. e tatăl luĭ Cotys, decĭ Carossos e nume thrac. Panes b. este nume illyro-pannon după A ; Pladomenus b. e fiul luĭ Panes, decĭ Pladomenus e nume illyropannon. Pladomenus b. e nume illyro-pannon după B 2 a; Vendo f. e fiĭca luĭ Pladomenus, decĭ Vendo e nume illyropannon. Vendo f. este nume illyro-pannon după B 2 a; Plaes b. e tatăl fimeiĭ Vendo, decĭ Plaes e nume illyro-pannon. Macimarus b. e nume celt după B 1; Ava f. e fiĭca luĭ Macimarus, decĭ Ava e nume celt. Magissa b. e nume celt după B 1 ; Saetibolus b. e fiul luĭ Magissa, decĭ Saetibolus e nume celt. Etc. b) Numele fraţilor aparţin la aceiaş naţionalitate : Mucatra b. e nume thrac după B 1; Cusaia f. este sora luĭ Mucatra, decĭ Cusaia e nume thrac. Decibalus b. e nume thrac după A; Matidia f. e sora luĭ Decibalus, decĭ Matidia

e nume thrac. Panes b. este nume illyro-pannon după A; Sexto f. e sora luĭ Panes, deci Sexto e nume illyro-pannon. Troucetimarus e nume celt după B 1; Sisiu f. este sora luĭ Troucetimarus, deci Sisiu e nume celt. c) Numele fiilor este de aceĭaş naţionalitate cu acea a numeluĭ mameĭ şi numele mameĭ este de aceĭaş naţionalitate cu acea a numeluĭ fiilor (Sînt şi abaterĭ dela această regulă, vezĭ § 171 nota): Pinenta f. e nume illyro-pannon după B 1; Baeta f. e mama fimeiĭ Pinenta, decĭ Baeta e nume illyro-pannon. Panto f. e nume illyro-pannon după B 2 a; Tudanius b. e fiul fimeiĭ Panto, decĭ Tudanius e nume illyro-pannon. Brogimara f. e nume celt după B 1; Iantuna este fiĭca fimeiĭ Brogimara, decĭ Iantuna este nume celt. d) Numele soţilor aparţin la aceĭaş naţionalitate. Acest izvor este îndoĭos, căcĭ lesne se poate întîmpla ca soţiĭ să fi aparţinut la două naţionalităţĭ deosebite (Compară de ex. C. I. L. III 14355[15], funerară a luĭ Hilarus, „natione Dalmata“, şi a soţieĭ sale Sassa, „natione Daca“). O garanţie există atuncĭ cînd inscripţiea se găseşte pe teritorĭul însuş al naţionalităţiĭ unuĭa din soţĭ, căcĭ este probabil că un Celt, de pildă, pe teritorĭul celt însuş să fi avut de soţie tot o Celtă, şi din contra: Bitus b. e nume thrac după A; Densela orĭ Densola f. e soţiea luĭ Bitus (teritorĭu thrac), decĭ Densela orĭ Densola e nume thrac (Compară şi numele etnic thrac Dansala, § 54 sub Dentheleti). Panto f. e nume illyro-pannon după B 2 a; Apludus b. e soţul fimeiĭ Panto (teritorĭu illyr), decĭ Apludus e nume illyro-pannon; Dazomenus b. e soţul fimeiĭ Panto (teritorĭu illyr), decĭ Dazomenus e nume illyro-pannon. Magimarus b. e nume celt după B 1; Adnama f. e soţiea luĭ Magimarus (teritorĭu celt), decĭ Adnama e nume celt. e) Numele rudelor aparţin la aceĭaş naţionalitate. Izvor îndoĭos. Şi aicĭ o garanţie există atuncĭ cînd inscripţiea se găseşte pe teritorĭul naţionalităţiĭ aceleĭ rude, al căreĭ nume serveşte de bază: Volsouna f. este nume illyro-pannon după B 2 a; Raecius b. este socrul fimeiĭ Volsouna (teritorĭu illyr), decĭ Raecius e nume illyro-pannon. Dasius b. e nume illyro-pannon după A; Scerviaedus b. e ginerele luĭ Dasius (teritorĭu illyr), decĭ Scerviaedus e nume illyro-pannon.— Izvorul B 2 prezintă cîteodată dificultăţĭ inextricabile atuncĭ cînd termenul de comparaţie aparţine la maĭ multe naţionalităţĭ. Aşa, de exemplu, în C. I. L. III 3558 Alt-Ofen, te-

ritoriul Arabiscilor, Bato Neritani pune o inscripție funerară fratelui său Pacatus Mucaris. Aceștĭ doĭ oamenĭ eraŭ, decĭ, frațĭ după mamă. Unul din soțĭ, Mucaris, fusese Thrac. De ce neam însă fusese celălalt soț, Neritanus? Dacă Bato ar fi numaĭ cuvînt illyro-pannon, apoĭ conform izvoruluĭ B 2 a Neritanus ar fi și el un cuvînt illyro-pannon. Bato însă era probabil și cuvînt celt (vezĭ Holder), apoĭ inscripțiea a fost pusă pe teritoriul Arabiscilor, care foarte probabil eraŭ Celțĭ. Ce cuvînt e prin urmare Neritanus? Celt orĭ illyro-pannon?— De multe orĭ diferitele izvoare se întăresc unele pe altele.

§ 159

Thracĭ

Abrozelmes b. Xenophon Anabasis VII, 6, $_{43}$.
Abrupolis b. P. XXII, 22 a.
Amadocos b. S. VII, Fragmente, 47.
Amadusa f. Compară Amadocos.
Amenis b. tatăl luĭ Mucapor, C. I. L. III 7437.
Athys b. tatăl luĭ Mucatralis, Kalinka N° 34.
Aulupor b. (C. I. L. III 4369). Vezĭ Auluporis.
Auluporis b. tatăl luĭ Mucatralis, Kalinka N° 34.
Aulurenus b. C. I. L. VIII 3198.
Aulutralis b. tatăl luĭ Doles, Kalinka N° 34.
Auluzalis b. tatăl luĭ Mucatralis, Kalinka N° 34.
Auluzanus b. Compară Auluporis, Aulurenus, Aulutralis, Auluzalis, Auluzenis.
Auluzenis b. fiul luĭ Mucaporis, Kalinka N° 34, fiul luĭ Dibithys, Kalinka N° 34.
Auluzenus b. Vezĭ Auluzenis.
Auluzon b. Compară Auluzanus, Auluzenis, Auluzenus.
Aurotra b. fiul luĭ Bitus, C. I. L. XIII, 6955.
Autesbis b. T. Livius XLII, 67.
Barsabas b. Tomaschek II, $_{2}$, 12.
Bas b. Tomaschek II, $_{2}$, 11.
Bastareus b. Tomaschek II, $_{2}$, 11.
Bastocila b. fiul luĭ Bithys, Kalinka N° 34.
Bendi f. Compară Bendidora. Bendis zeiță thracă, Tomaschek II, $_{1}$, 47.
Bendidora f. Tomaschek II, $_{2}$, 12.
Benzeis f. fiĭca luĭ Mucapor, Tomaschek II, $_{2}$, 12.

Bergaios b. Tomaschek II, $_2$, 13.
Berisades b. S. VII, Fragmente, 47.
Besodenthes b. tatăl luĭ Teres, Kalinka N° 34.
Biarta b. C. I. L. XIII, 8312.
Biartos b. tatăl luĭ Bithes, Kalinka N° 34.
Bicilis b. C. LXVIII, 14.
Bisa b. C. I. L. XIII, 8312.
Bisine b. Compară Bisa.
? Bisius b. Compară Bisa. Bisius Scenob(arbi) Sard(us) din C. I. L. III 1266 Alburnus Maior este echivoc, căcĭ Sardus poate fi şi = Serdus, Thrac, dar poate fi şi = din Sardinia.
Bisyras şi Bissyras b. Tomaschek II, $_2$, 15.
Bistras b. Tomaschek II, $_2$, 15.
Bithas b. fiul luĭ Tarsas, Kalinka N° 34.
Bithes b. (Kalinka N° 34). Vezĭ Bithys.
Bithicenthus b. (C. I. L. III 703). Vezĭ Biticentus.
Bithus şi Bitus b. Vezĭ Bithys.
Bithycilos b. tatăl luĭ Eptetralis, Kalinka N° 34.
Bithys b. T. Livius XLV, 42.
Bithytralis b. tatăl luĭ Bithys, Kalinka N° 34.
Bitianus b. Compară Bitus.
Biticentus b. C. I. L. II 2984.
Bitilla f. Compară Bitus.
Bitipel b. Compară Bitus.
Bosis b. tatăl luĭ Mucatralis, Kalinka N° 34.
Boteiras b. Tomaschek II, $_2$, 16.
Brasetralis b. fiul luĭ Mucatralis, Kalinka N° 34.
Brigon b. Tomaschek II, $_2$, 17.
Brincazeris b. tatăl luĭ Bithys, Kalinka N° 34.
Brincazis b. fiul luĭ Auluzenis, Kalinka N° 34.
Brinursius b. C. I. L. VI 3196.
Brizenis b. fiul luĭ Bithys, Kalinka N° 34.
Bruzos b. fiul luĭ Mucatralis, Tomaschek II, $_2$, 17.
Bubas b. fiul luĭ Mucapor, Tomaschek II, $_2$, 16.
Burcentios b. Procopios De bello gotthico II, 26.
Burgilos b. fiul luĭ Bithys, Kalinka N° 34.
? Burus b. C. I. L. VI, 2732. Convicanus luĭ Diszairaus.
Butes b. Tomaschek II, $_2$, 16.
Buzes b. Procopios De bello persico I, 13. Compară Byzes.
Byrdion b. fiul luĭ Sitas, Tomaschek II, $_2$, 16 (Din Heuzey,

Mission archéologique, N° 136. Tomaschek zice greşit Vater în loc de Sohn).
Byrebistas şi Byrabistas şi Boirebistas b. S. VII, 3, $_{5}$, $_{11}$; Kalinka N° 95.
Bytytralis b. fiul luĭ Bitus. C. I. L. XIII, 7213.
Byzas b. Tomaschek II, $_{2}$, 16.
Byzes b. fiul luĭ Mucatralis, Kalinka N° 34.
Byzos b. Tomaschek II, $_{2}$, 16.
Carossos b. tatăl luĭ Cotys, Kalinka N° 34.
Carosus b. Vezĭ Carossos.
Carsis b. Tomaschek II, $_{2}$, 46.
Cedrepolis b. Tomaschek II, $_{2}$, 48.
Centhos b. Tomaschek II, $_{2}$, 46.
Cersobleptes b. P. XXXIX, 1 b; S. VII, Fragmente, 47.
Cerzula b. tatăl luĭ Bithicenthus, C. I. L. III 703.
Cetriporis b. Tomaschek II, $_{2}$, 48.
Chales b. Tomaschek II, $_{2}$, 46.
Charnabon b. Tomaschek II, $_{2}$, 46.
Ciasa f. Tomaschek II, $_{2}$, 48.
Ciasos b. Tomaschek II, $_{2}$, 48.
Clagissa b. C. I. L. III dipl. 108 suppl.
Cloelios b. A. de rebus macedonicis 16. (La acest loc A. vorbeşte de Geţiĭ care veniaŭ în ajutorul luĭ Perseus sub conducerea unuĭ şef Cloelios. T. Livius la XL, 58 numeşte pe aceştĭ auxiliarĭ Bastarnĭ, la XLIV, 26 îĭ numeşte Gallĭ şi pe şeful acestor Bastarnĭ orĭ Gallĭ îl numeşte Clondicus).
Colpos b. Tomaschek II, $_{2}$, 49.
Comasarye şi Comosarye f. Tomaschek II, $_{2}$, 49.
Comosicus b. Iordanis Get. XI, 73.
Coria b. Compară Coryllus.
Coryllus b. Iordanis Get. XII, 73.
Cosingas b. Tomaschek II, $_{2}$, 50.
Cosingis f. Tomaschek II, $_{2}$, 49.
Coteles b. fiul luĭ Eptacentus, C. I. L. III 14159[1].
Cothelas b. Tomaschek II, $_{2}$, 50.
Cotys b. P. XXX, 12; S. VII, Fragmente, 47; C. LIV, 20, 34; Tacitus Ann. II, 64.
Cusaia f. soră cu Mucatra, C. I. L. III 10276.
Cutia b. Compară Cutilas.
Cutia f. Compară Cutilas.

Cutilas b. Procopios b. g. II, 2.
Cutius b. Compară Cutilas.
Cutzes b. Procopios De bello persico I, 13. Fratele luĭ Buzes.
Daicosos b. tatăl luĭ Mucacenthos, Kalinka N° 135.
Dalenus b. Compară Daletralis, Dalezalis.
Daleporis b. (Kalinka N° 34). Compară Daletralis, Dalezalis.
Daletralis b. tatăl luĭ Mucatralis, Kalinka N° 34.
Dalezalis b. tatăl luĭ Mucatralis, Kalinka N° 34.
Dapyx b. C. LI, 26.
Daricios b. Tomaschek II, $_2$, 30.
Decaeneos b. S. VII, 3, $_5$, $_{11}$.
Decebalos b. C. LXVII, 6.
Decibalus b. Vezĭ Decebalos.
Densela orĭ Densola f. soţiea luĭ Bitus, C. I. L. III 12395 şi Kalinka N° 408, teritoriul Moesilor. Nume etnic = Dentheleta ?
Dento b. C. I. L. XI, 82.
Dentubrisa b. C. I. L. XIII, 7052.
Dentusugu f. Compară Dento, Dentubrisa.
Dernaios b. Tomaschek II, $_2$, 30.
Derronicos b. Tomaschek II, $_2$, 31.
Derzizenus b. C. I. L. III dipl. 108 suppl.
Detustaina f. soţiea luĭ Rescuporus, C. I. L. III 14426, teritoriul Moesilor.
Diaies b. Compară Diascenthos, Diascuporis, Diazenis.
Diascenthos b. tatăl luĭ Sceles, Kalinka N° 34.
Diascuporis b. fiul luĭ Mucaporis, Kalinka N° 34.
Dia(zenis)? b. tatăl luĭ Mucatralis, Kalinka N° 176.
Dibithys b. tatăl luĭ Bithys, Kalinka N° 34.
Dibythos b. Tomaschek II, $_2$, 31.
Dicomes b. Plutarchus, Antonius LXIII, 3.
Diegis b. C. LXVII, 7.
Diegylis b. A. de bello mithridatico 6.
Dina b. Compară Dines, Dinis, Dinus.
Dines b. C. I. L. X 3590.
Dinicenthos b. fiul luĭ Brincazeris, Kalinka N° 161.
Dinis b. Tacitus Ann. IV, 50.
Dinnius b. C. I. L. X 3573.
Dinus b. tatăl luĭ Sola, Tomaschek II, $_2$, 33.
Dipscurtus b. C. I. L. III dipl. 1.
Disacentus b. C. I. L. XIII, 7052.

Disala b. Compară Disacentus, Disupes.
Disupes b. Tomaschek II, $_2$, 31.
Disyros b. tatăl luĭ Mucabithyris, Kalinka N° 34.
Disza b. C. I. L. XIV 3623.
Diszairaus b. (C. I. L. VI 2732). Compară Disza.
Dityzelis f. Tomaschek II, $_2$, 33.
Diucilas b. tatăl luĭ Dringistas, Kalinka N° 34.
Diuppaneus b. Tomaschek II, $_2$, 32.
Diuporis b. tatăl luĭ Mucatralis, Kalinka N° 34.
Diurpagisa b. Compară Diurpaneus, Drilgisa.
Diurpaneus b. Orosius VII, 10.
Dius b. Compară Diuzenus, Diucilas, Diuporis.
Diuzenus b. C. I. L. III dipl. 1.
Dizalas b. tatăl luĭ Bithys, Tomaschek II, $_2$, 32.
Dizatelmis b. Tomaschek II, $_2$, 32.
Dize b. Compară Dizo, Dizalas, Dizias, Dizezenis.
Dizezenis b. tatăl luĭ Doles, Kalinka N° 176.
Dizias b. fiul luĭ Bitus, C. I. L. III 6135.
Dizo b. C. I. L. III 870: Asianus, vezĭ NH 20.
Dizzace b. Compară Dizo, Dizatelmis, Dizalas, Dizias, Dizezenis.
Dizze b. Compară Dizo, Dizatelmis, Dizalas, Dizias, Dizezenis.
Doidalses şi Doidalsos şi Dydalsos b. Tomaschek II, $_2$, 35.
Doiodus b. rudă cu Dui.. Tuorme, C. I. L. III 12362.
Dolanus b. C. I. L. XIII, 7585.
Dolees b. tatăl luĭ Mucatralis, Kalinka N° 34.
Doles b. C. I. L. II 2984.
Dorzenthes b. fiul luĭ Dinis, Tomaschek II, $_2$, 35; Kalinka N° 130.
Drenis b. tatăl luĭ Mucaporis, Kalinka N° 34.
Driazis b. Tomaschek II, $_2$, 35.
Drigisa şi Drigissa b. Compară Drilgisa.
Drilgisa f. C. I. L. VI, 1801.
Dringistas b. tatăl luĭ Doles, Kalinka N° 34.
Dromichaetes b. S. VII, 3, $_8$.
Drulentus b. tatăl fimeiĭ Densela (Densola), C. I. L. III 12395.
Dui.. b. Orĭ acelaş cu Tuorme, orĭ fiul luĭ Tuorme, C. I. L. III 12362. Compară Duo.
Dulezelmis b. Tomaschek II, $_2$, 35.
Duo b. fiul luĭ Auluzenus, C. I. L. III 12431.

Duras b. C. LXVII, 6.
Durazis b. Compară Duras.
Dytutralis b. fiul luĭ Bithys, Kalinka N° 34.
Ebrenis b. tatăl luĭ Mucatralis, Kalinka N° 34.
Efripop.. b. Acelaş cu Bisine, C. I. L. III 12431.
Eftepir f. soţiea luĭ Scoris, C. I. L. III 14214[14], teritoriul Geţilor.
Epepyris b. fiul luĭ Bithys, Kalinka N° 135.
Epius b. tatăl luĭ Bitus, C. I. L. III 12395 şi Kalinka N° 408.
Eptacentis b. C. I. L. III dipl. 21 suppl.
Eptacentus b. C. I. L. III dipl. 108 suppl.; C. I. L. XIII, 6821.
Eptala b. C. I. L. III 870: Asianus, vezĭ N H 20.
Eptaper f. C. I. L. III dipl. 108 suppl.
Eptenis b. tatăl luĭ Mucatralis, Kalinka N° 34.
Epteporis b. fiul luĭ Bithys, Kalinka N° 34.
Eptetralis b. fiul luĭ Auluzenis, Kalinka N° 34; tatăl luĭ Bithys, Kalinka N° 34.
Esbenus b. C. I. L. XIII, 7585.
Eticenthos b. fiul luĭ Bithas, Kalinka N° 214.
Flegitsana f. ? rudă cu Dui.. Tuorme, C. I. L. III 12362.
Ftiozi b. rudă cu Dui.. Tuorme, C. I. L. III 12362.
Getas b. Tomaschek II, $_2$, 51.
? Godes b. Compară Gudilas. Vezĭ nota dela § 168.
? Gude b. Compară Gudilas. Vezĭ nota dela § 168.
Gudilas b. Procopios b. g. III, 30.
Heptapor b. C. I. L. III dipl. 67 suppl.
Isanthes b. Tomaschek II, $_2$, 9.
Isius orĭ Isus b. C. I. L. III dipl. 67 suppl.
Izito f. ? rudă cu Dui.. Tuorme. C. I. L. III 12362.
Lenula b. C. I. L. XIII, 7049.
Maeticus b. C. I. L. III dipl. 84 suppl.
Maisades b. Xenophon Anabasis VII, 2, $_{32}$.
Maisira f. Tomaschek II, $_2$, 22.
Mamutzis b. fratele luĭ Decibalus, C. I. L. III 7477.
Manneus b. Compară Mannis.
Mannis f. ? fiica luĭ Auluzenis, Kalinka N° 273.
Matidia f. sora luĭ Decibalus, C. I. L. III 7477.
Maxa b. tatăl luĭ Sicu 14015.
Meda f. Tomaschek II, $_2$, 23.

Medocos b. Xenophon Anabasis VII, 2, $_{32}$.
Medos b. Tomaschek II, $_2$, 23.
Medosades b. Xenophon Anabasis VII, 1, $_5$.
Melias b. Tomaschek II, $_2$, 24.
Mena b. S. VII, 6, $_1$.
Meticus b. C. I. L. III dipl. 20.
Miltocythes b. Xenophon Anabasis II, 2, $_7$.
Minas b. Tomaschek II, $_2$, 24.
Mosses b. Tomaschek II, $_2$, 24.
Mostis b. Tomaschek II, $_2$, 24.
Mucabithyris b. Kalinka N° 34. Compară Mucapor, Mucasius, Mucatralis, Mucazalis.
Mucacenthos b. Kalinka N° 135. Compară Mucapor, Mucasius, Mucatralis, Mucazalis.
Mucala b. C. I. L. XIII, 8308.
Mucalis b. Compară Mucala.
Mucapor b. C. I. L. III dipl. 21 suppl.; C. I. L. XIII, 6821.
Mucaporis b. Kalinka N°s 34, 176. Vezĭ Mucapor.
Mucaporus b. Vezĭ Mucapor.
Mucapuis f. Compară Mucapor.
Mucaris b. Compară Mucapor, Mucasius, Mucatralis, Mucatrus, Mucazalis.
Mucasenis b. Compară Mucapor, Mucasius, Mucatralis, Mucatrus, Mucazalis.
Mucasenus b. Vezĭ Mucasenis.
Mucasius b. Tomaschek II, $_2$, 25.
Mucatra b. Compară Mucatralis, Mucatrus.
Mucatra f. Vezĭ Mucatra b.
Mucatralis b. C. I. L. VIII 3198.
Mucatrus b. tatăl luĭ Sola, C. I. L. III 787.
Mucazalis b. tatăl luĭ Mucatralis, Kalinka N° 34.
Mucazenis b. Kalinka N° 307.
Mucco b. Compară Mucapor, Mucasius, Mucatralis, Mucatrus, Mucazalis.
Muscelus b. C. I. L. III dipl. 11.
Naiper f. Compară Eptaper, Eftepir, Seiciper.
Natoporus b. C. I. L. VI 1801.
Nuidasia f.? rudă cu Dni.. Tuorme, C. I. L. III 12362.
Nusatita b. C. I. L. II 3354.
Oloros b. H. V, 39, 41.
Onaris b. Tomaschek II, $_2$, 10.

Oroles b. Iustinus XXXII, 3.
Pairisades și Parisades b. Tomaschek II, $_{2}$, 18.
Pataros b. Eustathios Commentarii 322.
Paterio b. tatăl luĭ Soianus, C. I. L. III 14541^{1}.
Phyaces b. Ovidius Ex Ponto IV, 10, $_{23}$.
Pieporus b. C. I. L. VI 1801.
Pittacos b. Thucydides IV, 107, $_{3}$.
Polles b. Thucydides V, 6, $_{2}$.
Poltys b. S. VII, 6, $_{1}$.
Prusias b. Tomaschek II, $_{2}$, 22.
Rabocentus b. Cicero in Pisonem XXXIV, 84.
Rascilus b. tatăl luĭ Bithus, C. I. L. III 14406^{c}.
Rascos b. A. de bellis civilibus IV, 87.
Rascupolis b. A. de bellis civilibus IV, 87.
Rascyporis b. C. LV, 30; XLVII, 25; LIV, 34.
Rebulas b. fiul luĭ Seuthes și fratele luĭ Cotys, Tomaschek II, $_{2}$, 28.
Rescu f. Compară Rescuporis.
Resculus b. Compară Rescuporis.
Rescupor b. Vezĭ Rescuporis.
Rescuporis b. Tacitus Ann. II, 64.
Rescuporus b. Vezĭ Rescuporis.
Reti..tis b. tatăl fimeiĭ Sedida, C. I. L. III 7565.
Roemetalces b. Tacitus Ann. II, 64.
Roles b. C. LI, 24.
Ronaces b. Tomaschek II, $_{2}$, 29.
Rosezis b. Tomaschek II, $_{2}$, 29.
Rothos b. Tomaschek II, $_{2}$, 29.
Rymetalces b. C. LV, 30; LIV, 20, 34.
Sabasianus b. probabil rudă cu Mucatra, C. I. L. III 2009. Compară zeul thrac Sabazios, Sabadios, Tomaschek II, $_{1}$, 43, și Sabbatios tatăl împăratuluĭ Iustinianus, Procopios historia arcana 12.
Sabbatia f. Compară Sabasianus.
Sadales b. C. XLVII, 25.
Sadocos b. Thucydides II, 29, $_{5}$.
Salas b. tatăl luĭ Mucatralis, Kalinka N° 34; fiul luĭ Mucaporis, Kalinka N° 34.
Salutrasis b. tatăl luĭ Doles, Kalinka N° 34.
Sassa f. C. I. L. III 14355^{15}.
Sautes b. C. I. L. X 3590.
Sceles b. fiul luĭ Dolees, Kalinka N° 34.

? Scenobarbus b. tatăl luĭ Bisius. Vezĭ observaţiea dela acest nume.
Scopas b. Tomaschek II, $_2$, 45.
Scorilo b. C. I. L. III 13379 şi pag. 2328[21].
Scoris b. fiul luĭ Mucaporus, C. I. L. III 14214[14].
Scorulo b. Tomaschek II, $_2$, 45.
Scostoces b. Tomaschek II, $_2$, 45.
Sedida f. soţiea luĭ Mucaporus, C. I. L. III 7565, teritoriul Geţilor.
Seiciper b? fratele luĭ Decibalus, C. I. L. III 7477.
Selys b. S. VII, 6, $_1$.
Sercis b. fiul luĭ Aulutralis, Kalinka N° 212.
Sese b. C. I. L. XIII, 7049.
Sete f. Tomaschek II, $_2$, 42.
Sethilas b. fiul luĭ Brizenis, Kalinka N° 34.
Seuthe b. C. I. L. III dipl. 14.
Seuthes b. S. VII, Fragmente, 47 ; Xenophon Anabasis V, 1, $_{15}$, VII, 1, $_5$, etc.
Sgerulo b. tatăl fimeiĭ Dentusugu, C. I. L. III 6145 şi 12342.
Sicu b. Compară Sicu f.
Sicu f. fiica luĭ Bithus, C. I. L. III 707.
Silmus b. fiul luĭ Byzes, Kalinka N° 34.
Sises b. Compară Sisus, Sissa.
Sisia f. Compară Sisus, Sissa.
Sisiata f. Compară Sisus, Sissa.
Sisinus b. Compară Sisus, Sissa.
Sissa f. fiica luĭ Drigisa, C. I. L. III 14421.
Sisus b. Tomaschek II, $_2$, 43.
Sitalces b. H. IV, 80 ; Thucydides II, 29, $_1$.
Sitas b. C. I. I. 23.
Soia b. Compară Soio.
Soianus b. Compară Soio.
Soio b. C. I. L. III dipl. 11.
Sola b. C. I. L. III dipl. 20.
Sothimus b. Orosius V, 18.
Sparadocos şi Spardocos b. Thucydides IV, 101, $_5$.
Spartacos b. Plutarchus, Crassus, VIII, 2.
Sparticus b. C. I. L. III dipl. 1.
Spartocos b. Tomaschek II, $_2$, 44 ; tatăl luĭ Mucatralis, Kalinka N° 34.
Spor b. C. I. L. III dipl. 108 suppl.

Sterissa b. Tomaschek II, $_2$, 45.
Sura f. Compară Suris.
Surilla f. Compară Suris.
Surio b. Compară Suris.
Suris b. fiul luĭ Auluzenis, Kalinka N° 34.
Suro b. Compară Suris.
Surus b. Compară Suris.
Syrmos b. S. VII, 3, $_8$.
Talura f. Tomaschek II, $_2$, 37.
Taluros b. Tomaschek II, $_2$, 37.
Tarsa b. Tacitus Ann. IV, 50.
Tarsas b. fiul luĭ Bithys, Kalinka N° 214.
Tarusinos b. Tomaschek II, $_2$, 36.
Tattario b. C. I. L. III 870: Asianus, vezĭ N H 20.
Tauzix b. tatăl luĭ Bithus, C. I. L. III 703; fiul luĭ Bithus, C. I. L. III 703.
Teres b. Thucydides II, 29, $_1$, $_2$.
Thithus b. Compară Tithutes.
Tiatus b. C. I. L. VI 1801.
Tipas orĭ Tipates b. Tomaschek II, $_2$, 38.
Tithutes b. Tomaschek II, $_2$, 37.
Tittha f. Compară Tithutes.
Torm.. b. fiul luĭ Auluzenus, C. I. L. III 12431.
Traibithus b. C. I. L. III dipl. 14.
Tralis b. Tomaschek II, $_3$, 38.
Tsinta b. Compară Tzinta, Tzinto.
Tuorme b. Compară Torm.., Turma.
Turesis b. Tacitus Ann. IV, 50.
Turma b. tatăl fimeiĭ Rescu, acelaş cu Soia, C. I. L. III 1195.
Tutenes b. fiul luĭ Eptacentus, C. I. L. III 14159 [1].
Tzinta f. C. I. L. III. 870: Asiana, vezĭ N H 20.
Tzinto b. C. I. L. III 870: Asianus, vezĭ N H 20.
Uthis f. soţiea luĭ Dalenus, C. I. L. III 13743, teritoriul Geţilor.
Vezinas b. C. LXVII, 10.
Vezui.. b. rudă cu Dui.. Tuorme, C. I. L. III 12362. Compară Vezinas.
Vologaesos b. C. LIV, 34.
Zamolxis b. S. VII, 3, $_5$.
Zeipoites şi Zeipytes şi Zipoites şi Zypoites b. Tomaschek II, $_2$, 39.

Zia f. C. I. L. VI 1801.
Ziaelas b. Tomaschek II, $_2$, 40.
Ziailis f. fiica luĭ Seuthes, Tomaschek II, $_2$, 40.
Zibelmios b. Tomaschek II, $_2$, 40.
Zina f. C. I. L. III dipl. 108 suppl.
Zinama b. Compară Zina.
Zinemis b. Compară Zina.
Zipacenthus b. fiul luĭ Tauzix. C. I. L. III 703.
Zipas b. (C. I. L. III 6115 [a]). Compară Zipacenthus.
Zonios b. Tomaschek II, $_2$, 41.
Zurazis b. fiul luĭ Auluzenis, Kalinka N° 34.
Zyraxes b. C. LI, 26.

§ 160

Illyrĭ după indicațiea A

Agron b. P. II, 2-4. C. Fragmente, 151.
Algalsus b. T. Livius XLIV, 30.
Arrabaeos b. S. VII, 7, $_8$.
Ballaios b. Rege illyr pela 150 a Chr. Head, Historia numorum 267, la Pauly-Wissowa Realencyklopädie.
Bato b. T. Livius XXXI, 28.
Bellus b. T. Livius XLIV, 31.
Bradyllis b. P. XXXIX, 1 b.
Caravantius b. T. Livius XLIV, 30.
Dases b. C. I. L. III dipl. 16 suppl.
Dasius b. C. I. L. III dipl. 16 suppl.
Ditus b. C. I. L. III dipl. 16.
Epicadus b. T. Livius XLIV, 30.
Etleva f. T. Livius XLIV, 32.
Ettritus b. T. Livius XLIV, 30.
Etuta f. T. Livius XLIV, 30.
Genthios, Gentius b. P. XXVIII, 8-9; XXIX, 2-3; XXIX, 5, $_7$; XXX, 13. A. 9. T. Livius XLIV, 30.
Longarus b. T. Livius XXXI, 28.
Madena f. C. I. L. III dipl. 16.
Menunios b. P. XXIX, 5, $_7$.
Monunus b. T. Livius XLIV, 30.
? Nazares b. Procopios b. g. III, 11 („Ἰλλυριὸς γένος“. Pentru înțelesul dubios al luĭ Ἰλλυριός vezĭ § 98).
Pinnes b. A. 7. C. Fragmente, 151.

Plares b. C. I. L. III dipl. 16.
Plator b. P. IV, 55. T. Livius XLIV, 30.
Pleuratos b. P. II, 2-4; XVIII, 30; XXVIII, 8-9; XXIX, 5, $_7$. T. Livius XLIV, 30, 32; XXXI, 28.
Scerdilaedas şi Scerdilaedus b. P. II, 4-12. T. Livius XLIV, 32; XXXI, 28.
Sirra f. S. VII, 7, $_8$.
Suaros orĭ Versos b. A. 25.
Testimos b. A. 26.
Teuta f. P. II, 2-12. C. Fragmente, 151.
Teuticus b. T. Livius XLIV, 31.
Triteuta f. C. Fragmente, 46.
Venetus b. C. I. L. III dipl. 16.
Versos b. Vezĭ Suaros.

§ 161

Pannonĭ după indicaţiea A

Aepicadus b. Alburnus Maior.
Andes b. Alburnus Maior.
Andueia f. Alburnus Maior.
Anduenna f. Alburnus Maior.
Andunocnes b. Alburnus Maior.
Anneses b. Alburnus Maior.
Anso f. Alburnus Maior.
Baezus b. Alburnus Maior.
Bastarnus b. Patsch XII pag. 133.
Bato b. S. VII, 5, $_3$. C. LV, 29. Alburnus Maior.
Bellicus b. Alburnus Maior.
Beucus b. Alburnus Maior.
Beus b. Alburnus Maior.
Beusas b. Alburnus Maior.
Breucus b. Alburnus Maior.
Cares b. Alburnus Maior.
Cariccus b. Alburnus Maior.
Carpus b. Alburnus Maior.
Cissus b. Alburnus Maior.
Clonis f. Alburnus Maior.
Dasa b. Alburnus Maior.
Dasas b. Alburnus Maior.
Dases b. C. I. L, III dipl. 101 suppl.

Dasius şi Dassius b. C. I. L. III dipl. 62 suppl. Patsch XII pag. 133. Alburnus Maior.
Dasmenus b. C. I. L. III dipl. 101 suppl.
Emans b. C. I. L. III 9739.
Epicadus b. Alburnus Maior.
Geldo b. Alburnus Maior.
Laedus b. C. I. L. III dipl. 6.
Lavius b. Alburnus Maior.
Lianus b. Alburnus Maior.
Liccaius b. Alburnus Maior.
Liga... b. Alburnus Maior.
Linsas b. Alburnus Maior.
Lonus b. Alburnus Maior.
Lora f. C. I. L. III dipl. 101 suppl.
Lossa b. Alburnus Maior.
Lurius b. Alburnus Maior.
Marciniesis orĭ Marciniesus b. nume de loc ? Alburnus Maior.
Masurus b. Alburnus Maior.
Messius b. Alburnus Maior.
Mico b. Alburnus Maior.
Panes b. Alburnus Maior.
? Passia f. serva. Alburnus Maior.
Piaius b. Alburnus Maior.
Pinnes b. C. LV, 34.
Plabaotius b. Alburnus Maior.
Planius b. Alburnus Maior.
Plares b. Alburnus Maior.
Platino f. Alburnus Maior.
Plator b. C. I. L. III 9739. C. I. L. III dipl. 7. Alburnus Maior.
Prososius b. C. I. L. III dipl. 101 suppl.
? Resculus b. Alburnus Maior. Maĭ degrabă era Thrac. Vezĭ sub Thracĭ.
Sameccus b. Alburnus Maior.
Scevas b. C. LVI, 16.
Sclaies b. nume de loc ? Alburnus Maior.
Sutti b. Alburnus Maior.
Teutomus b. C. I. L. III dipl. 9.
Titius b. Alburnus Maior.
Toves b. nume de loc ? Alburnus Maior.
Treusenus b. Alburnus Maior.

Turuna f. C. I. L. III dipl. 101 suppl.
Vasidius b. Alburnus Maior.
Venetus b. C. I. L. III dipl. 7. Alburnus Maior.
Veranis b. Alburnus Maior.
Verzo b. Alburnus Maior.
Vezpant.. b. Alburnus Maior.

§ 162

Illyrĭ şi Pannonĭ după indicaţiile A şi B.

(Am pus la un loc pe Illyrĭ şi pe Pannonĭ, pentrucă după indicaţiea A nu se pot deosebi uniĭ de alţiĭ).

Acalus b. tatăl luĭ Tritano, C. I. L. III 2792.
Acirrius b. fiul luĭ Ceunus, C. I. L. III 2900.
Aepicadus b. Alburnus Maior.
Aetor b. Compară Aetria.
Aetria f. fiĭca luĭ Turus, C. I. L. III 14322[5].
Aexilvas b. fiul luĭ Volses, C. I. L. III 3322.
Agron b. P. II, 2-4. C. Fragmente, 151.
Aioia f. sora fimeiĭ Pinenta, C. I. L. III 14607[1].
Algalsus b. T. Livius XLIV, 30.
Alxeus orĭ Ialxeus b. tatăl fimeiĭ Tritano, C. I. L. III 13991.
Andamionius b. fiul luĭ Andamus, C. I. L. III 8486.
Andamus b. Compară Andes.
Andedu b. Compară Andes.
Andes b. Alburnus Maior.
Andueia f. Alburnus Maior.
Anduenna f. Alburnus Maior.
Andunocnes b. Alburnus Maior.
Anneses b. Alburnus Maior.
Anso f. Alburnus Maior.
Aplis b. tatăl luĭ Turus, C. I. L. III 2795.
Aplius b. Compară Aplis, Aplo.
Aplo f. fiĭca luĭ Aplis, C. I. L. III 13245.
Aplu b. Compară Aplo, Apludus, Aplus.
Apludus b. soţul fimeiĭ Panto, C. I. L. III 2773, teritoriul Dalmaţilor. Compară Aplis, Aplo.
Aplus b. Compară Aplis, Aplo.
Apurus b. tatăl luĭ Panes, C. I. L. III 14969.
Arrabaeos b. S. VII, 7, $_8$.
Baeta f. mama fimeiĭ Pinenta, C. I. L. III 14607[1].

Baezocrusu f. fiica luĭ Lavius, C. I. L. III 2781 şi 14321[1]. Compară Baezus.
Baezus b. Alburnus Maior.
Ballaios b. Rege illyr pela 150 a. Chr. Head, Historia numorum 267, la Pauly-Wissowa Realencyklopädie.
Baracio b. tatăl luĭ Bato, C. I. L. III 2749.
Barcinus b. tatăl luĭ Andes, C. I. L. III 2824.
Bastarnus b. Patsch XII pag. 133.
Bato b. T. Livius XXXI, 28. S. VII, 5, $_3$. C. LV, 29. Alburnus Maior.
Batu f. Compară Bato.
Bellicus b. Alburnus Maior.
Bellus b. T. Livius XLIV, 31.
Betuva f. Compară Baeta.
Beucus b. Alburnus Maior.
Beus b. Alburnus Maior.
Beusas b. Alburnus Maior.
Beuzas b. Compară Beusas.
Bradyllis b. P. XXXIX, 1 b.
Breucus b. Alburnus Maior.
Bulus b. tatăl luĭ Bato, C. I. L. III 4372.
Buomis f. soţiea luĭ Surus Panenti, C. I. L. III 2753 şi pag. 2328[157], teritoriul Dalmaţilor.
Buuo f. Compară Buomis.
Buzetia f. Compară Buzetius.
Buzetius b. fiul luĭ Turatus, C. I. L. III 9929[a].
Cabaletus b. tatăl fimeiĭ Aplo, C. I. L. III 13244.
Caravantius b. T. Livius XLIV, 30.
Cares b. Alburnus Maior.
Cariccus b. Alburnus Maior.
Caricus b. Compară Cariccus.
Carpia b. fiul luĭ Plator, C. I. L. III 9839.
Carpus b. Alburnus Maior.
Carvanius b. acelaş cu Pladomenus, C. I. L. III 8308.
Carvius b. Compară Carvanius.
Cato f. Compară Caturus.
Caturus b. tatăl fimeiĭ Aplo Darmo, C. I. L. III 2779.
Ceuna f. sora fimeiĭ Oepla, C. I. L. III 2891.
Ceunus b. Compară Ceuna.
Cissus b. Alburnus Maior.
Cliticus b. tatăl fimeiĭ Sexto, C. I. L. III 10079.

Clonis f. Alburnus Maior.
Clonus b. Compară Clonis.
Curbania f. aceïaş cu Aplo, C. I. L. III 13244.
Darmo f. aceïaş cu Aplo, C. I. L. III 2779.
Dasa b. Alburnus Maior.
Dasantilla f. Compară Dasa, Dasas, Dases, Dasius.
Dasas b. Alburnus Maior.
Dases b. C. I. L. III dipl. 16 suppl., dipl. 101 suppl.
Dasianus b. Compară Dasius.
Dasius şi Dassius b. C. I. L. III dipl. 16 suppl., dipl. 62 suppl. Patsch XII pag. 133. Alburnus Maior.
Dasmenus b. C. I. L. III dipl. 101 suppl.
Dasto f. Compară Dasa, Dasas, Dases, Dasius, Dasmenus.
Dazanus b. Compară Dazomenus.
Dazas b. Compară Dazomenus.
Dazomenus b. barbatul fimeiĭ Panto, C. I. L. III 9024, teritoriul Dalmaţilor.
Dennaus b. tatăl luĭ Vendes, C. I. L. III 13278 şi pag. 2274.
Diteius b. Compară Ditus.
Dito f. Compară Ditus.
Ditueius b. Compară Ditus.
Ditugenius b. Compară Ditus.
Ditus b. C. I. L. III dipl. 16.
Emans b. C. I. L. III 9739.
Epicadus b. T. Livius XLIV, 30. Alburnus Maior.
Etleva f. T. Livius XLIV, 32.
Ettritus b. T. Livius XLIV, 30.
Etuta f. T. Livius XLIV, 30.
Fata f. Vezĭ Pata.
Feucon b. tatăl luĭ Pletor, C. I. L. III 10723, 10724.
Geldo b. Alburnus Maior.
Genthena f. Compară Genthios.
Genthios şi Gentius b. P. XXVIII, 8-9 ; XXIX, 2-3 ; XXIX, 5, $_7$; XXX, 13. A. 9. T. Livius XLIV, 30.
Gresa f. fiĭca luĭ Dasas, C. I. L. III 14538.
Hospolis b. tatăl luĭ Venetus, C. I. L. III 13295.
Iettina f. Compară Iettus.
Iettus b. fiul luĭ Dasas, C. I. L. III 2768.
Ifzus b. tatăl luĭ Aplis, C. I. L. III 13245.
Iomeneus orĭ Iomenius b. acelaş cu Alxeus, C. I. L. III 13991.

Laedus b. C. I. L. III dipl. 6.
Laepocus b. fiul luĭ Volses, C. I. L. III 3322.
Laezarpa f. aceïaş cu Vendo, C. I. L. III 13247.
Lapricus b. acelaş cu Sestus, C. I. L. III 9876.
Laso b. tatăl luĭ Voltrex, C. I. L. III 3824.
Lassonia f. fiïca luĭ Planius, C. I. L. III 10723.
Lastimeis b. acelaş cu Venetus, C. I. L. III 13295.
Lavia f. Compară Lavius. Aceïaş cu Baezocrusu, C. I. L III 2781 şi 14321[1].
Lavincia f. fiïca luĭ Plator, C. I. L. III 2773.
Lavius b. Alburnus Maior.
Lavo f. Compară Lavius.
Ledies b. tatăl luĭ Aplis, C. I. L. III 2778.
Lianus b. Alburnus Maior.
Licaia f. Compară Liccaius.
Licaios b. Vezĭ Liccaius.
Licanus b. Compară Liccaius.
Liccaius b. Alburnus Maior.
Liccaus b. Compară Liccaius.
Liccavus b. Compară Liccaius.
Lig... b. Alburnus Maior.
Linsas b. Alburnus Maior.
Longarus b. T. Livius XXXI, 28.
Lonus b. Alburnus Maior.
Lora f. C. I. L. III dipl. 101 suppl.
Loricus b. Compară Lora.
Lossa b. Alburnus Maior.
Lunnicus b. acelaş cu Aplis, C. I. L. III 6412 şi 13989.
Luria f. Compară Lurius.
Lurius b. Alburnus Maior.
Madena f. C. I. L. III dipl. 16.
Madocus b. tatăl fimeiĭ Panto, C. I. L. III 2786.
Madu f. Compară Madena.
Mama f. Alburnus Maior.
Marciniesis orĭ Marciniesus b. Alburnus Maior. Nume de loc ?
Marinus b. tatăl luĭ Bellicus, C. I. L. III 4789.
Masurus b. Alburnus Maior.
Mavida f. fiïca luĭ Epicadus, C. I. L. III 7724.
Menda f. fiïca luĭ Opia, C. I. L. III 3144.
Mendus b. Compară Menda.
Menunios b. P. XXIX, $5,_7$.

Messius b, Alburnus Maior.
Messus b. Compară Messius.
Mevertens b. acelaş cu Apludus, C. I. L. III 6410.
Micce f. Compară Mico.
Mico b. Alburnus Maior.
Monunus b. T. Livius XLIV, 30.
Mutelus b. tatăl luĭ Panentus, C. I. L. III 2753.
? Nazares b. Procopios b. g. III, 11. („Ἰλλυριὸς γένος“. Pentru înţelesul dubios al luĭ Ἰλλυριός vezĭ § 98).
? Neritanus b. tatăl luĭ Bato, C. I. L. III 3558. Vezĭ § 158 fine.
Oepla f. Compară Oeplus.
Oeplus b. tatăl luĭ Slator, C. I. L. III 13275 şi pag. 2274.
Opia b. Compară Opiavus.
Opiava f. soţiea luĭ Oeplus, C. I. L. III 2900, teritoriul Liburnilor.
Opiavus b. tatăl luĭ Turus, C. I. L. III 13295. Compară Opiava.
Oplica f. fiĭca luĭ Plaetor, C. I. L. III 3149.
Oplus b. Compară Oeplus.
Orpia f. soţiea luĭ Oeplus, C. I. L. III 2900, teritoriul Liburnilor.
Paio f. fiĭca luĭ Carpia, C. I. L. III 9839.
Panentus b. Compară Panes.
Panes b. Alburnus Maior.
Panes (gen.) f. Compară Panes b.
Pantia f. Compară Panto.
Panto f. fiĭca luĭ Plator, C. I. L. III 2773.
Panto b. Compară Panto f.
Pasipus b. tatăl luĭ Sita, C. I. L. III 8242.
? Passia f. serva, Alburnus Maior.
Pata orĭ Fata f. fiĭca luĭ Volso, C. I. L. III 3134 şi 13296.
Piaius b. Alburnus Maior.
Picusus b. tatăl luĭ Ceunus, C. I. L. III 2859.
Pinenta f. Compară Pinnes.
Pines b. Vezĭ Pinnes.
Pinnes b. A. 7. C. Fragmente, 151. C. LV, 34.
Pinnia f. Compară Pinnes.
Pinnius b. fiul luĭ Pinnes, C. I. L. III 12799.
Pinnus b. Compară Pinnes.
Pinosta b. Compară Pinnes.

Pinsus b. tatăl fimeiĭ Sexto, C. I. L. III 13246.
Plabaotius b. Alburnus Maior.
Pladomenus b. fiul luĭ Panes, C. I. L. III 3185.
Plaes b. tatăl fimeiĭ Vendo Laezarpa, C. I. L. III 13247.
Plaetera f. Compară Plaetor.
Plaetor b. Vezĭ Pletor.
Plani f. Compară Planius.
Planius b. Alburnus Maior.
Plares b. C. I. L. III dipl. 16. Alburnus Maior.
Platino f. Alburnus Maior.
Plato b. fiul luĭ Bato, C. I. L. III 12772.
Plator b. P. IV, 55. T. Livius XLIV, 30. C. I. L. III 9739. C. I. L. III dipl. 7. Alburnus Maior.
Platorius b. Compară Plator.
Pletor b. tatăl luĭ Planius, C. I. L. III 10723. Vezĭ Plaetor.
Pleuratos b. P. II, 2-4; XVIII, 30; XXVIII, 8-9; XXIX, 5, $_7$. T. Livius XLIV, 30, 32; XXXI, 28.
Posilla f. aceĭaş cu Plaetoria, C. I. L. III 8399.
Proserius b. Compară Prososius.
Prososius b. C. I. L. III dipl. 101 suppl.
Raecus b. socrul fimeiĭ Volsouna, C. I. L. III 3149, teritorĭu illyr.
Recus b. Compară Raecus.
? Resculus b. Alburnus Maior. Maĭ degrabă era Thrac. Vezĭ sub Thracĭ.
Roesia f. fiica luĭ Vesclevesis, C. I. L. III 10138.
Roscus b. soţul fimeiĭ Aetria, C. I. L. III 14322 [5], teritorĭul Liburnilor.
Sabbo b. tatăl luĭ Dasa, C. I. L. III 13984.
Sama f. mama luĭ Dazanus, C. I. L. III 3349. Compară Sameccus.
Sameccus b. Alburnus Maior.
Scerdilaedas şi Scerdilaedus b. P. II, 4-12. T. Livius XLIV, 32; XXXI, 28.
Scerviaedus b. ginerele luĭ Dasius, C. I. L. III 8242, teritorĭul Dardanilor. Compară Scerdilaedus.
Scevas b. C. LVI, 16.
Scilus b. fiul luĭ Bato, C. I. L. III 4377.
Sclaies b. Alburnus Maior. Nume de loc?
Selio f. soţiea luĭ Dassius, C. I. L. III 2180 şi 8604, teritorĭul Dalmaţilor.

Sera b. acelaş cu Pladomenus, C. I. L. III 2787.
Sestus b. fiul luĭ Tritus, C. I. L. III 15055.
Sexto f. sora luĭ Panes, C. I. L. III 9817.
Sinus b. tatăl luĭ Ledies, C. I. L. III 2778; tatăl luĭ Andes, C. I. L. III 14013.
Sirra f. S. VII, 7, $_8$.
Sita b. tatăl luĭ Scerviaedus, C. I. L. III 8242.
Slator b. tatăl luĭ Panes, C. I. L. III 9810.
Stactus b. tatăl luĭ Iettus, C. I. L. III 9759.
Suaros orĭ Versos b. A. 25.
Suioca f. aceĭaş cu Vedlsouna, C. I. L. III 3038.
Sura f. Compară Surus.
Surio b. Compară Surus.
Surus b. fiul luĭ Panentus, C. I. L. III 2753.
Sutta f. fiĭca luĭ Epicadus, C. I. L. III 1585.
Sutti b. Alburnus Maior.
Suttisius b. Compară Sutta, Sutti.
Tattaris b. fiul luĭ Venetus, C. I. L. III 12800; tatăl luĭ Bato, C. I. L. III 12800.
Temus f. soţiea luĭ Tattaris, C. I. L. III 12800, teritoriul Daorsilor; soţiea luĭ Pinnes, C. I. L. III 12799, teritoriul Meromenilor.
Testimos b. A. 26.
Testo f. Compară Testimos.
Teuda b. Compară Teuta.
Teuta f. P. II, 2-12, C. Fragmente, 151.
Teuticus b. T. Livius XLIV, 31.
Teutomus b. C. I. L. III dipl. 9.
Titia f. Compară Titius.
Titisenus b. acelaş cu Caricus, C. I. L. III 9362.
Titius b. Alburnus Maior.
Titivilla f. Compară Titia, Titisenus, Tito.
Tito f. sora fimeiĭ Sexto şi a luĭ Panes, C. I. L. III 9817.
Titto f. Compară Tito.
Titursa f. Compară Tito.
Tizus b. acelaş cu Plator, C. I. L. III 2788.
Tlaturius b. fiul luĭ Tritus, C. I. L. III 15055.
Toves b. Alburnus Maior. Nume de loc?
Treusenus b. Alburnus Maior.
Trita f. Compară Tritus.
Tritaneria f. aceĭaş cu Vendo, C. I. L. III 2796.

Tritano b. fiul fimeiĭ Tritano, tatăl fimeiĭ Aplo, C. I. L. III 2792.
Tritano f. fiĭca luĭ Lavius, C. I. L. III 2792.
Triteuta f. C. Fragmente, 46.
Tritus b. tatăl luĭ Aplis, C. I. L. III 6412 şi 13989.
Trosia f. aceĭaş cu Ceuna, C. I. L. III 9963.
Tudania f. aceĭaş cu Vendo, C. I. L. III 2797.
Tudanius b. fiul fimeiĭ Panto, C. I. L. III 9878.
Turatus b. Compară Turuna.
Turo f. fiĭca luĭ Aplis, C. I. L. III 2795. Compară Turuna.
Turuna f. C. I. L. III dipl. 101 suppl.
Turus b. tatăl luĭ Pladomenus, C. I. L. III 2787. Compară Turuna.
Vandano f. fiĭca luĭ Tritus, C. I. L. III 13277.
Vanonb. b. tatăl luĭ Liccaius, C. I. L. III 3665.
Vasidius b. Alburnus Maior.
Vedlsouna f. Compară Volsouna.
Velsounus b. Compară Vedlsouna.
Vendes b. Compară Vendo.
Vendimia f. Compară Vendo.
Vendo f. fiĭca luĭ Pladomenus, C. I. L. III 2797.
Venetus b. C. I. L. III dipl. 16, dipl. 7. Alburnus Maior.
Veranis b. Alburnus Maior.
Versos b. Vezĭ Suaros.
Verzaiius b. Compară Verzo.
Verzo f. Compară Verzo b.
Verzo b. Alburnus Maior.
Verzovia f. Compară Verzo.
Vesclevesis b. fiul luĭ Tritus, C. I. L. III 3058; tatăl fimeiĭ Vedlsouna, C. I. L. III 3038.
Vezpant.. b. Alburnus Maior.
Vines b. tatăl luĭ Liccaius, C. I. L. III 14216 [8].
Vinioca f. Compară Vines.
Viniocus b. Compară Vines.
Vinnia f. Compară Vines.
Vinnonius b. Compară Vines.
Volses b. Compară Volsouna.
Volso b. Compară Volsouna.
Volsouna f. fiĭca luĭ Plaetor, C. I. L. III 3149.
Volsunus b. Compară Volsouna.
Volta f. fiĭca luĭ Planius, C. I. L. III 10723.

Voltimesis b. Compară Volta, Voltisa.
Voltisa f. fiĭca luĭ Oeplus, C. I. L. III 2891, 2900.
Voltrex b. fiul luĭ Plaetor, C. I. L. III 3825.

§ 163
Celţĭ

Ambactus b. „ambactus apud Ennium lingua gallica servus appellatur“. Festus în Pauli Diaconi Excerpta l. I pag 4, ediţiea C. O. Mueller. Compară Caesar b. g. VI, 15.
Accis b. bunicul depe tată al fimeiĭ Brogimara, C. I. L. III 5101.
Adnama f. soţiea luĭ Magimarus, C. I. L. III 10352, teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
Adnamatus b. Compară Adnama.
Ammuta f. fiĭca luĭ Mogetio şi soacra luĭ Brogimarus, C. I. L. III 15151.
Anculata f. Compară Anculatus.
Anculatus b. tatăl luĭ Troucetimarus, C. I. L. III 10351
Annama f. Compară Adnama.
Annamatus b. Compară Adnamatus.
Antaio b. tatăl luĭ Namio, C. I. L. III 15173.
Asio b. tatăl fimeiĭ Adnama, C. I. L. III 10352.
Asuius b. fiul luĭ Biatumarus, C. I. L. III 10324.
Atalus b. tatăl fimeiĭ Aulricmara, C. I. L. III 10351.
Atio b. bunicul depe mamă al fimeiĭ Brogimara, C. I. L III 5101.
Atressa f. fiĭca luĭ Vindo, C. I. L. III 3380 şi 10362.
Atressus b. Compară Atressa.
Attio b. Compară Atio.
Aulricmara f. soţiea luĭ Troucetimarus, C. I. L. III 10351, teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Ava f. fiĭca luĭ Macimarus, C. I. L. III 10576.
Aveta f. fiĭca luĭ Adnamatus, C. I. L. III 3361.
Bageeto b. tatăl fimeiĭ Basia, C. I. L. III 10353.
Bardus b. C. I. L. III dipl. 3.
Basia f. soţiea luĭ Annamatus, C. I. L. III 10353, teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
Bataro b. C. I. L. III 3286.

Betulonus b. C. I. L. III 9760.
Biatumarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Boduognatus b. Caesar b. g. II, 23.
Brennus b. P. IX, 35, 30. T. Livius XXXVIII, 16.
Brigomarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Brogimara f. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Brogimarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Buccio b. fiul luĭ Ressimarus, C. I. L. III 5469.
Burrius b. C. I. L. III 9760.
Busio b. rudă cu Atressa, C. I. L. III 3380 şi 10362.
Carstimarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Casamo b. Cuvînt gal = adsectator, Holder.
Casatus b. C. I. L. III dipl. 24.
Cattaus b. C. I. L. III dipl. 3.
Cavarus b. P. IV, 52; VIII, 24.
Cingetorix b. Caesar b. g. V, 3.
Cintugnatus b. Compară Boduognatus, Critognatus.
Cobromara f. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Coimo b. fiul luĭ Atressus, C. I. L. III 3373 şi 10354.
Comatimara f. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Comatullus b. C. I. L. III dipl. 24.
Comatumarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Comiumara f. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Comontorius b. P. IV, 46.
Conbolomarus b. T. Livius XXXVIII, 19.
Congonnetodumnus b. Caesar b. g. VII, 3.
Congonius b. Compară Congonnetodumnus.
Convictolitavis b. Caesar b. g. VII, 32.
Cotus b. Caesar b. g. VII, 32.
Critasirus b. S. VII, 5, $_2$.
Critognatus b. Caesar b. g. VII, 77.
Custa f. C. I. L. III dipl. 26.

Dallo b. tatăl fimeiĭ Brogimara, C. I. L. III 3594.
Derva f. Compară Dervonia.
Dervonia f. rudă cu Troucetimarus, C. I. L. III 10603.
Devala f. soţiea luĭ Asuius, C. I. L. III 10324, teritoriul Arabiscilor.
Devognata f. mama fimeiĭ Brogimara, C. I. L. III 5101. Compară Boduognatus, Critognatus.
Diviciacus b. Caesar b. g. I, 31.
Dumnacus b. Caesar b. g. VIII, 26.
Dumnorix b. Caesar b. g. I, 3.
Dumnotalus b. C. I. L. III 10514.
Gammus b. C. I. L. III dipl. 3.
Gaudotus b. T. Livius XXXVIII, 19.
Gutruatus b. Caesar b. g. VII, 3.
Iantumarus b. Compară Iantuna şi Ligomarus etc.
Iantuna f. fiĭca fimeiĭ Brogimara, C. I. L. III 3594.
Ibliomarus b. C. I. L. III 1214.
Indutiomarus b. Caesar b. g. V, 3.
Irducissa b. C. I. L. III dipl. 26.
Ligomarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Lonorius b. T. Livius XXXVIII, 16.
Lutarius b. T. Livius XXXVIII, 16.
Macimarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Magimarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Magio b. soţul fimeiĭ Brogimara, C. I. L. III 3594, teritoriul Arabiscilor; fratele luĭ Comatumarus C. I. L. III 3377.
Magissa b. Compară Magio, Magimarus.
M..amiorix b. Compară Dumnorix, Orgetorix, Vercingetorix.
Mandubracius b. Caesar b. g. V, 20.
Materiona f. C. I. L. III dipl. 3.
Matomarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Matrulla f. C. I. L. III dipl. 24.
Matto f. Compară Matomarus.
Mattua f. Compară Matomarus.
Matumarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.

Meitima f. fiĭca luĭ Casamo, C. I. L. III 10348.
Meitime f. Vezĭ Meitima.
Miletumarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Mogetio b. Compară Mogetissa.
Mogetissa b. C. I. L. III dipl. 24.
Mogitmarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Namio b. Compară Namuso.
Namuso b. tatăl fimeiĭ Ressona, C. I. L. III 3377.
Nertilla f. Compară Nertomarus, Nertus.
Nertomarus b. C. I. L. III dipl. 26.
Nertus b. C. I. L. III 10514.
Orgetorix b. Caesar b. g. I, 3.
Orgiago b. T. Livius XXXVIII, 19.
Oxidubna f. nora luĭ Matumarus, C. I. L. III 3546, teritoriul Arabiscilor.
Pama f. C. I. L. III 2065.
Posimarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Precio b. C. I. L. III 3400.
Prensens b. fiul luĭ Annamatus, C. I. L. III 3374.
Quitaus b. tatăl fimeiĭ Comatimara, C. I. L. III 3621.
Regillianus b. Compară Regilus.
Regilus b. tatăl fimeiĭ Cobromara, C. I. L. III 10552.
Reginus b. C. I. L. III 14349 [8].
Ressatu f. Compară Ressimarus, Ressona, Ressius.
Ressatus b. Compară Ressimarus, Ressona, Ressius.
Ressila f. Compară Ressimarus, Ressona, Ressius.
Ressilla f. Compară Ressimarus, Ressona, Ressius.
Ressimarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Ressius b. acelaş cu Brigomarus, C. I. L. III 13975.
Ressona f. soţiea luĭ Macimarus, C. I. L. III 3377, teritoriul Arabiscilor.
Retimarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Rosio b. rudă cu Atressus, C. I. L. III 3687.
Saetibolus b. fiul luĭ Magissa, C. I. L. III 3695.
Samognatius b. C. I. L. III 8014.
Sapurda b. tatăl fimeiĭ Ressatu, C. I. L. III 3358; soţul fimeiĭ Ressila, C. I. L. III 3358.

Sisiu f. mama luĭ Troucetimarus, C. I. L. III 10603; sora luĭ Troucetimarus, C. I. L. III 10603.
Sisiuna f. Compară Sisiu.
Sparucus b. C. I. L. III 3164 şi 9816.
Spumarus b. C. I. L. III dipl. 42. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Sura f. Compară Surus.
Surio b. Compară Surus.
Surus b. C. I. L. III 3164 şi 9816.
Tarbu b. C. I. L. III 2053.
Tarcho b. C. I. L. III 2053.
Terso b. C. I. L. III 3400.
Tharton b. C. I. L. III 2065.
Trippo b. tatăl luĭ Annamatus, C. I. L. III 10353.
Troucetimarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Troucetissa b. C. I. L. III 14349 [8].
Usia f. Compară Usio.
Usio b. tatăl fimeiĭ Comiumara, C. I. L. III 3690.
Ussus b. Compară Usio.
Valetiacus b. Caesar b. g. VII, 32.
Vanaius b. C. I. L. III 8495 şi pag. 2322.
Venicarus b. C. I. L. III 8495 şi pag. 2322.
Venimantius b. C. I. L. III 3302.
Venimarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
Vercingetorix b. Caesar b. g. VII, 4.
Verodumna f. Compară Congonnetodumnus.
Vindelicus b. C. I. L. III dipl. 3.
Vindia f. Compară Vindo.
Vindo b. soţul fimeiĭ Ammuta şi socrul luĭ Brogimarus, C. I. L. III 15151, teritoriul Arabiscilor.
Virdomarus b. C. I. L. III 2065.
Viridomarus b. Caesar b. g. VII, 38.

CAPITOLUL X

§ 164. Maĭ înainte de toate din tablourile numelor personale illyre, pannone, thrace şi celte, precum şi din acele ale numelor personale repartizate după teritoriile diferitelor popoare, reese, în trăsăturĭ generale, o concordanţă

între datele istoricilor şi acele ale numelor. Ceĭa ce susţineaŭ Grecii despre Illyrĭ şi Pannonĭ, că ar fi de acelaş neam, se confirmă prin numele personale, care sînt aceleaş la Illyrĭ şi la Pannonĭ, şi ceĭa ce ni spun istoricii despre diferitele neamurĭ, că unele ar fi fost illyre, altele pannone, altele thrace şi altele celte, se confirmă prin numele personale ale inscripţiilor depe teritoriile acestor popoare. Aceasta în trăsăturĭ generale. In special cercetarea amănunţită a tablourilor ne conduce şi la alte concluzii.

Din punct de videre numeric rezultatul oferit de tablourĭ este următorul. *)

Iapodes: 25 nume, dintre care 14 illyropannone, 2 thrace, 9 nehotărîte.

Liburni: 42 nume, dintre care 24 illyropannone, 2 celte, 16 nehotărîte.

Adriopes: 15 nume, dintre care 9 illyropannone, 1 thrac, 5 nehotărîte.

Dalmatae: 222 nume, dintre care 104 illyropannone, 6 thrace, 17 celte, 95 nehotărîte.

Siculotae: 2 nume, dintre care 1 thrac, 1 nehotărît.

Ardiaei: 2 nume, ambele illyropannone.

Pleraei: 5 nume, toate nehotărîte.

Docleatae: 9 nume, dintre care 3 illyropannone, 1 celt, 5 nehotărîte.

Labeati: 3 nume, toate illyropannone.

Daorsi: 5 nume, dintre care 4 illyropannone, 1 nehotărît.

Naresii: 16 nume, dintre care 7 illyropannone, 1 thrac, 4 celte, 4 nehotărîte.

Meromenni: 10 nume, dintre care 4 illyropannone, 6 nehotărîte.

Dardani: 25 nume, dintre care 6 illyropannone, 1 thrac, 18 nehotărîte.

Breuci: 20 nume, dintre care 4 illyropannone, 2 thrace, 1 celt, 13 nehotărîte.

Mazaei: 6 nume, toate illyropannone (2 din ele, Mazaei, pe teritoriul Naresiilor).

---

*). La numărătoare am considerat cognomina etnice Bessus, Daciscus ca nume thrace, Breucus, Dardanus ca nume illyropannone, şi Bocontius (= Vocontius), Bocontia (=Vocontia) ca nume celte.

Ditiones: 2 nume, ambele illyropannone.

Daesitiates (teritoriul Dalmaților): 2 nume, Daesitiates.

Partini: 18 nume, dintre care 7 illyropannone, 11 nehotărîte.

Cavii: 12 nume, dintre care 9 illyropannone, 1 thrac, 2 nehotărîte.

Pirustae (teritoriul Dacilor): 57 nume, dintre care unul probabil thrac.

Illyrii insulari: 38 nume, dintre care 22 illyropannone, 1 thrac, 15 nehotărîte.

Loc nehotărît al provinciei Dalmatia: 16 nume, dintre care 5 illyropannone, 11 nehotărîte.

Scordisci: 31 nume, dintre care 3 illyropannone, 9 thrace, 3 celte (dintre acestea 2, Scordisci, pe teritoriul Arabiscilor), 16 nehotărîte.

Triballi: 15 nume, dintre care 1 illyropannon, 7 thrace, 7 nehotărîte.

Moesi: 52 nume, dintre care 32 thrace, 1 celt, 19 nehotărîte.

Loc nehotărît al provinciei Moesia Inferior: 1 nume, thrac.

Daci: 179 nume, dintre care 16 illyropannone, 44 thrace (dintre acestea 1, Dac, pe teritoriul Arabiscilor), 9 celte, 110 nehotărîte.

Bessi: 3 nume, toate thrace.

Sardi (teritoriul Dacilor): 2 nume, Sardi.

Getae: 49 nume, dintre care 18 thrace, 31 nehotărîte.

Crobyzi, Scythae, Sarmatae, Bastarnae, Obulensii, Oitensii: 19 nume, dintre care 1 thrac, 1 celt, 17 nehotărîte.

Bastarnae, Getae, Britolagae: 1 nume, nehotărît.

Arabisci: 134 nume, dintre care 3 illyropannone, 8 thrace, 49 celte, 74 nehotărîte.

Arabisci, Boii, Taurisci: 51 nume, dintre care 3 illyropannone, 27 celte, 21 nehotărîte.

Amantini (teritoriul Breucilor): 4 nume, Amantini.

Amantini, Hercuniatae: 10 nume, dintre care 4 illyropannone, 2 celte, 4 nehotărîte.

Andizetii: 3 nume, dintre care 1 celt, 2 nehotărîte.

Loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior: 11 nume, dintre care 7 celte, 4 nehotărîte.

§ 165. Pe teritoriile pe care le cunoaștem că sînt illyropannone din istorici numele thrace și celte sînt foarte pu-

ţine, dar numărul lor se reduce chiar la minimum, dacă ţinem socoteală de înprejurările următoare. Din cele 6 nume thrace depe teritoriul Dalmaţilor Carosus b., Dize b., Mucatra b. şi Sabasianus b. sînt militari şi cu posibilitate prin urmare de a fi străini de provincie. Thracul depe teritoriul Naresiilor, Scenobarbus, e tatăl militarului Victor şi era poate străin de provincie. Din cei 17 Celţi depe teritoriul Dalmaţilor sînt 14 străini *) şi unul de lectură îndoioasă · Betulonus b. e Gal, Trebocus, tatăl militarului Burrius; Bocontia f., Bocontius b. se probează ca străini prin numele lor însuş (Vocontii popor în Gallia Narbonensis); Brigomarus b. e probabil din Virunum Noricum; militarul Burrius e Gal, Trebocus; Pama f. e Biturix; Reginus b. dela Balijina Glavica pune inscripţie funerară unui Varcianus şi era probabil şi el Varcianus; Reginus b. dela Crkvine 9806 e de lectură îndoioasă ([Reg]inus); Ressius b. e acelaş cu Brigomarus; Sparucus b. e Gal, Trebocus; Tarbu b. e Aquitanus; Tarcho b. e Aquitanus; Tharton b. e Biturix; Venimarus b. e din Virunum Noricum; Virdomarus b. e Biturix. Din cele 4 nume celte depe teritoriul Naresiilor Carstimarus b. e tatăl lui Ligomarus, iar Ligomarus e militar şi cu posibilitate de a fi străin de provincie; Vanaius b. e de loc din Gallia Narbonensis, iar Venicarus b. e tatăl lui Vanaius. Intreg teritoriul cunoscut din istorici ca illyropannon curat, începînd dela Liburni şi sfîrşind cu Cavii şi cu Illyrii insulari, se confirmă ca atare prin datele inscripţiilor. Curios este numai că pe teritoriul mixt illyro-celt al Iapodilor nu se întîlneşte niciun nume sigur celt, numai dacă nu se vor fi găsind nume celte printre cele 9 nume nehotărîte.

§ 166. Cum te apropii de teritoriul Triballilor şi păşeşti pe teritoriile cunoscute din istorici ca thrace, pe teritoriile Triballilor, Moesilor, Bessilor, Geţilor, se înmulţesc în mod remarcabil numele thrace, în dauna numelor illyropannone. Deja pe teritoriul Celţilor Scordisci apar 9 nume thrace faţă de numai 3 illyro-pannone. Pe teritoriul Triballilor este numai un singur nume illyropannon faţă cu 7 nume thrace. Pe teritoriile Moesilor, Bessilor, Geţilor numele illyropannone dispar cu totul, în vreme ce numele

*) Pentru înţelesul *străin* vezi § 112.

thrace apar în număr copleşitor: la Moesi din 52 nume 32 sînt thrace, la Geţĭ din 49 nume sînt thrace 18. Curios este numaĭ că pe teritorĭul celt al Scordiscilor nu apar nume celte, căcĭ Surio este îndoĭos, deoarece poate fi şi illyropannon şi thrac (Vezĭ §§ 112, 159, 162, 163), ĭar Precio şi Terso (Scordisci) s-aŭ găsit pe teritorĭu arabisc (Precio, nu-ĭ vorbă, e tatăl luĭ Terso, ĭar Terso e militar şi e posibil, prin urmare, să fi fost străin de localitate). Numaĭ dacă nu se vor fi găsind nume celte printre cele 16 nehotărîte.

Concordanţa între datele istoricilor şi acele ale inscripţiilor continuă maĭ departe, pe teritorĭul amestecat al Crobyzilor, Scythilor, Sarmaţilor, Bastarnilor, Obulensiilor, Oitensiilor, unde din 19 nume avem, faţă cu unul thrac şi unul celt, 17 nehotărîte, apoĭ pe acel al Pannonieĭ Inferior, unde ştim din datele istorice că trăĭaŭ popoare unele celte şi altele pannone, şi unde într-adevăr inscripţiile nĭ-aŭ păstrat numeroase nume celte şi illyropannone. Inscripţiile însă, cel puţin pentru Pannonia Inferior, precizează îngăĭmeala datelor istorice, căcĭ chĭar dacă n-am cunoaşte (şi cunoaştem, vezĭ § 54 la popoarele respective) nume arabisce şi amantine, însăş frecvenţa numelor celte pe teritorĭul Arabiscilor şi acea a numelor illyropannone pe teritorĭul Amantinilor nĭ-ar proba că ceĭ dintîĭŭ eraŭ Celţĭ, ĭar ceĭ de al doilea Pannonĭ.

§ 167. Cel maĭ interesant fapt ni-l prezintă inscripţiile depe teritorĭul Dacilor. Se găsesc următoarele nume thrace: Amadusa f. Romlot (Certia). — Bessa f. Várhely (Sarmizegetusa). — Bitus b. Titel (Bassiana). — Butes b. Sztrigy Szacsal (Aquae). — Cusaia f. Maria Theresianopel (Antiana).—Diaies b. Oláh-Péntek (Szamos-Ujvár).— Dius b. Alba Iulia (Apulum).— Dizo b. Klausenburg (Napoca), străin. —Doiodus b. gura rîuluĭ Vid (Utus).— Drigisa şi Drigissa b. Arčer (Ratiaria); Somovit (Utus). — Dui.. b. gura rîuluĭ Vid (Utus).—Epius b. Alba Iulia (Apulum).—Eptala b. Klausenburg (Napoca), străin. — Esbenus b. Rusăneştĭ. — Flegitsana f. ? gura rîuluĭ Vid (Utus). — Ftiozi b. gura rîuluĭ Vid (Utus). — Godes b. Instrumentum Daciae. — Izito f. ? gura rîuluĭ Vid (Utus). — Manneus b. Tihó (Porolissum).— Mucapor b. Alsó-Ilosva; Szucság (Optatiana).— Mucapuis f. Alsó-Ilosva.— Mucasenus b. Alba Iulia (Apulum). — Muca-

tra f. Maria Theresianopel (Antiana).— Mucatrus b. Alsó-Ilosva.— Nuidasia f. ? gura rîuluĭ Vid (Utus). — Rescu f. Alba Iulia (Apulum). — Scenobarbus b. Torda (Potaissa); Alba Iulia (Apulum). — Scorilo b. Alt-Ofen (Aquincum). — Sisia f. Vidin (Bononia).— Sisiata f. Várhely (Sarmizegetusa). —Sissa f. Somovit (Utus).—Soia b. Alba Iulia (Apulum).— Sola b. Alsó-Ilosva.— Sura f. Klausenburg (Napoca).— Surilla f. Veczel (Micia). — Surus b. Máros-Décse (Salinae); Alba Iulia (Apulum); Veczel (Micia); Turnul Severin (Drobeta); Titel (Bassiana).—Tattario b. Klausenburg (Napoca), străin. — Thithus b. Arčer (Ratiaria). — Tsinta b. Vád. — Tuorme b. gura rîuluĭ Vid (Utus).— Turma b. Alba Iulia (Apulum). — Tzinta f. Klausenburg (Napoca), străină. — Tzinto b. Klausenburg (Napoca), străin. — Vezui.. b. gura rîuluĭ Vid (Utus). — Din aceste 44 nume thrace sînt 16 depe alt teritorĭu decît acel al provincieĭ Dacia, ĭar 5 sînt străinĭ *) (Asiani, adecă Bithynĭ). Sura, Surilla, Surus nu sînt sigurĭ, pentrucă aceste nume pot fi şi illyropannone şi celte (Vezĭ §§ 112, 159, 162, 163). Rămîn pentru provinciea Dacia 20 nume thrace, dar dintre persoanele care le poartă (în număr de 22) pot fi bănuite ca străine de provincie 10, pentrucă Bessa f. arată prin însuş numele eĭ că nu era din Dacia de neam, Mucaporiĭ (doĭ) dela Alsó-Ilosva sînt militarĭ, Mucapuis f. este soţiea unuĭ militar, Mucasenus b. e militar, Mucatrus b. e tatăl militaruluĭ Sola, Rescu f. e soţiea militaruluĭ Mucasenus, Scenobarbus b. dela Alba Iulia e tatăl militaruluĭ Dasas, Soia b. e tatăl fimeiĭ Rescu, care era soţiea militaruluĭ Mucasenus, Sola b. e militar, Turma e acelaş cu Soia. Maĭ rămîn decĭ numaĭ 13 nume thrace (dacă adăogim pe Resculus dela grupul Pirustilor), purtate de 13 persoane, pentru care putem fi într-adevăr sigurĭ că aparţin provincieĭ Dacia. Faţă cu acest mic număr de Thracĭ este deja remarcabil numărul de 9 Celţĭ, dar maĭ ales acel de 16 Illyropannonĭ, care adăogit la numărul 57 al Pirustilor dă pentru Illyropannoniĭ din Dacia (căcĭ toţĭ Illyropannoniĭ şi toţĭ Celţiĭ depe teritorĭul dac se găsesc în provinciea Dacia însăş) o sumă de 5 orĭ maĭ mare decît acea a Thracilor. Şi numărul Illyropannonilor devine încă maĭ mare, dacă ţinem socoteală de faptul că multe din numele illyropannone (precum Dasas, Dasius, Epicadus, Lic-

*) Pentru înţelesul *străin* vezı § 112.

caius, Marinus, Plator) din Dacia sînt purtate de maĭ multe persoane. Raportul dintre numărul numelor illyropannone şi acel al totalităţiĭ numelor barbare din provinciea Dacia este aproape acelaş cu raportul dintre numărul numelor illyropannone şi acel al totalităţiĭ numelor barbare depe teritorĭul illyropannon. Dacă ne ducem după aceasta, trebue să conchidem că populaţiea illyropannonă era aproape tot atît de deasă, relativ, în provinciea Dacia ca şi în provinciea Dalmatia. Şi nu era o populaţie nestabilă, căcĭ printre numele piruste din regiunea dela Alburnus Maior nu se găseşte un singur militar, ĭar printre cele 16 nume illyropannone din restul provincieĭ se întîlnesc militarĭ numaĭ un Dasas la Apulum, un Liccaius la Drobeta, un Marinus (fiŭ de militar) la Porolissum, doĭ Marinus (veteranĭ) la Apulum, şi un Vines (tatăl militaruluĭ Liccaius) la Drobeta. Şi tot atît de stabilă era populaţiea celtă. Din ceĭ 9 Celţĭ numaĭ unul, Congonius, dela Apulum, e militar, dar şi acela e veteran şi fost decurio al oraşuluĭ. Aceste date ale inscripţiilor sînt în deplină concordanţă cu acele ale istoricilor. Eutropius VIII, 6: „Traĭan, dupăce a supus Dacia, a strămutat într-însa nenumărată mulţime de oamenĭ din toată lumea romană, ca să lucreze pămîntul şi să formeze oraşe, pentrucă Dacia, în urma războaelor îndelungate cu Decebal, fusese secată de locuitorĭ“. Vezĭ § 90. Nu este nimic maĭ natural decît ca, pelîngă immigranţĭ din alte provinciĭ, pentru care vezĭ § 83, să fi venit maĭ ales immigranţĭ din provinciile învecinate Dalmatia, teritorĭu illyropannon, şi Pannonia Inferior, teritorĭu pannon şi celt. In mijlocul maseĭ enorme a immigranţilor populaţiea băştinaşă dacă forma o infimă minoritate.

§ 168. Ce neamurĭ de oamenĭ se vor fi ascunzînd sub numele nehotărîte, pe care nu le putem constata ca illyropannone, ca thrace orĭ ca celte, depe listele de nume dela §§ 159-163? Pentru teritoriile cu populaţie omogenă nu s-ar îndepărta cineva de adevăr, dacă ar afirma că numele nehotărîte aparţin aceleĭ populaţiĭ omogene. N-ar greşi cineva mult, dacă ar socoti că numele nehotărîte depe teritorĭul provincieĭ Dalmatia (exceptîndu-se teritorĭul Iapodilor) trebuesc să fie illyro-pannone, şi că acele depe teritoriile Triballilor, Moesilor şi Geţilor trebuesc să fie thrace. Maĭ greu cu mult este de a lua o hotărîre, cu privire la naţio-

nalitatea care se ascunde sub numele nehotărîte, acolo unde populaţiea nu era omogenă, cum se întîmplă lucrul cu teritoriul Iapodilor, cu acel al Crobyzilor-Scythilor-Sarmaţilor-Bastarnilor-Obulensiilor-Oitensiilor, al Bastarnilor-Geţilor-Britolagilor, al provinciei Dacia, al provinciei Pannonia Inferior. Dificultatea se măreşte pentru teritoriile cu populaţie eterogenă (exceptîndu-se provinciea Dacia), şi chiar pentru cele cu populaţie omogenă (exceptîndu-se provinciea Dalmatia, pentru care vezi în special cele spuse la § 111 N° 3), prin faptul că în timpul cît ţin inscripţiile, aproximativ până la sfîrşitul secolului IV, aceste teritorii aŭ fost cotropite şi, în parte, chiar îndelungată vreme ocupate de neamuri năvălitoare altele, în special de Huni şi de Germani (Vezi pentru detalii § 82). Chiar nume slave aş crede eŭ că se găsesc (Vezi § 82 N° 10). Cu atît mai mult se vor fi găsind cuvinte germane, în special gote. Care vor fi fiind numele scythe ori sarmate ori bastarne ori hune ori germane *), eŭ nu mă încumetez să cercetez. De un lucru

---

*) Pentru următoarele nume se găsesc nume analoage germane înregistrate de Schönfeld :

(Annia f., Annius b.— german Annia f. — Este şi celt după Holder.)
(Atalus b.— german Athal b.— Este şi celt.)
Augus b.— german Augis b.
Batsio b.— german Batza b.
(Bericio b. Probabil semit.— german Beric b.)
(Boio b.— german Boio b.— Este şi celt după Holder.)
Dudis b.— german Duda b.
Godes b., Gude b. — germane Goda b., Guda b., Gude- în compuse.— In caz cînd numele thrac Gudilas b. Procopius b. g. III, 30 este *gotizat* (în loc de adevăratul thrac Cutilas), cum susţine Tomaschek II, 2, 50, apoi pentru thracismul numelor Godes b., Gude b. lipseşte orice sprijin.
(Leubinus b.— german Leubius b.— Este şi celt după Holder.)
Linda b.— german Lindis f.
(Nando b.— german Nandus b.— Vezi § 109, B, a, 4, β, nota.)
Nanea f.— ? german Nanna b.
Nassus b.— german Nasua b.
(Raecus b, Recus b.— german Reca- în compuse. — Este şi illyropannon.)
Satto b.— german Satto b.
Saxxonius b. Probabil nume etnic.— german Saxones, nume de popor.
Sibiaenus b.— german Sibia b.

aicĭ, unde lucrăm cu aproximațiĭ, sînt sigur, că asemenea nume în teritoriile cu populație omogenă thracă trebuesc să fie puține față cu numele thrace, şi că nu va greşi cineva mult, dacă numele nehotărîte depe teritoriile Triballilor, Moesilor şi Geților le va considera ca thrace. Pentru eventualele nume celte care s-ar găsi pe teritoriile cu populație omogenă, illyropannonă de o parte, thracă de altă parte, ar trebui să facă serviciŭ dicționarul de nume propriĭ celte al luĭ Holder. Din nenorocire chipul cum este alcătuit acest dicționar nu poate servi aceluĭ care ar vrea să-l consulte răpede şi sigur, pentrucă datele cum că cutare nume ar fi celte sînt foarte de multe orĭ afirmărĭ goale. Consultatorul este nevoit, decĭ, să controleze singur, şi acest control nu numaĭ că îngreuĭază enorm utilizarea dicționaruluĭ, dar pentru un nespecialist ca mine este şi imposibil. De alfel ce fel de dicționar de nume celte poate fi acela pe care lectorul trebue să-l facă de iznoavă? Pentru cele spuse de mine aicĭ voĭŭ da cîteva exemple de nume considerate ca celte de Holder fără nicĭun motiv. Cetitorul să consulte însuş dicționarul acestuĭ învățat, dacă vrea să se convingă prin el însuş, eŭ voĭŭ face numaĭ asupra unor cuvinte cîteva observațiĭ: Batsio b.— Bellicus b.— Beucus b. (Ca unică probă că ∾ ar fi celt se citează C. I. L. III 1263 dela Verespatak teritorĭul Pirustilor !). — Bonoucus b. (Ca unică probă se citează C. I. L. III 7547 dela Constanța). — Bricena f. — Butes b. (pe care-l dă însă cu semn de întrebare, macarcă nu-ĭ nicĭ maĭ mult nicĭ maĭ puțin probat de cît altele). — Clonis f. — Clonus b. (pe care-l dă însă cu semn de întrebare).— Cutia b.— Cutius b. (pe care-l dă însă cu semn de întrebare). — Dentusugu f. (Ca unică probă citează C. I. L. III 6145 Leskovec Moesia Inferior: Dentusugu Sgerulonis f[ilia]. Pe Sgerulo însă nu-l înregistrează). — Lianus b. (Ca unică probă citează C. I. L. III C. XIV, teritorĭul Pi-

---

Sige b.?— german Sige- în compuse.

(Sises b., Sisia f., Sisiata f., Sisinus b., Sisiu f., Sisiuna f., Sissa f.— german Sisi- în compuse.— Este şi thrac.)

Teius b.— german Theia b.

Tzita b.—german Tzitta b.

Adecă 14 nume probabil germane, a căror repartizare după provinciĭ este următoarea: 4 în Dalmatia, 2 în Moesia Superior, 2 în Moesia Inferior, 3 în Dacia, 3 în Pannonia Inferior.

rustilor: Bato Liani. Pe Bato însă nu-l înregistrează).—Liccaius b. (Citează, între alte inscripţiĭ care nu probează nimic asupra celtismuluĭ acestuĭ nume, C. I. L. III C. VI, teritoriul Pirustilor: Liccai Epicadi. Pe Epicadus însă nu-l înregistrează).—Liga... b.— Lonus b. (Citează ca unică probă C. I. L. III C. XX, teritoriul Pirustilor: Dasantis Loni. Pe Dasas însă nu-l înregistrează).—Matsiu f. ?—Nemoratta f. (pe care-l dă însă cu semn de întrebare).— Panto f.—Patasio b.— Pladomenus b.— Ruca f.— Sadragita b.—Socufunus b. (Aşa citeşte Holder după Tocilescu pe Socu.. Funi.. din C. I. L. III 14448 Babadag).— Suaemedus b. (pe care-l dă însă cu semn de intrebare).— Tattaia f.— Tatulus b. — Texu.. b.— Thithus b.— Titto b.— Tritano b. — Tritano f. — Tuio b.— Utsia f. (pe care-l dă însă cu semn de întrebare).—Veldes b. (pe care-l dă însă cu semn de întrebare). — Vels b. (pe care-l dă însă cu semn de întrebare). — Şi tot aşa multe altele. Pe icĭ colea intercalează Holder şi nume necelte, pe care le dă însă ca atare ĭarăş fără motiv. De pildă: „Beusas ist dalmatisch; Liccavus ist pannonisch.“ Αὐτὸς ἔφα!

§ 169. Cu toate acestea pe baza datelor din dicţionarul luĭ Holder am putut stabili următoarea listă de nume care mi s-aŭ părut că ar fi celte: Abello b.— Andena f.— Bargates b.— Barsames b.— Battis b. (In C. I. L. III 3593 = 10544 Aquincum Pannonia Inferior Verbugia este fiĭca luĭ Battis şi pe nepoata luĭ Battis, probabil fata fimeiĭ Verbugia, o chĭamă Sisiu).— Butto b.— Cambrianus b.—Carantius b.— Danuvius b. — Deccia f. — Deivo b. — Eppo b.— Lacomus b.— Legitax b.— Luca f.— Matisa f.— Mereccusa f.—Oxetia f.—Petuernus b.—Popaa b.?— Raudomaeus b.— Rigozus b.— Samarco b.— Satto b.— Seccia f.— Seccius b. Sinna b.— Siscia f.— Siscius b.— Soso b. — Togernius b.— Ucborva f.— Utta f.— Verbacius b.— Verbugia f.— Verondacus b.— Vervicius b.— Verviclus b. (tatăl fimeiĭ Oxetia în C. I. L. III 10371 Baracska Pannonia Inferior).

§ 170. Şi acum, dacă din lista numelor depe teritoriile cu populaţie omogenă illyropannonă vom scădea numele celte, cîte se vor fi maĭ găsind, constatate după dicţionarul luĭ Holder, pe cele germane, constatate după Schönfeld, pe acele care apar şi pe alt teritoriu oarecare în a-

fară de teritoriile cu populaţie omogenă illyropannonă *), şi pe acele ale străinilor, vom căpăta cu probabilitate o noŭă serie de nume illyropannone. Şi dacă din lista numelor depe teritoriile cu populaţie omogenă thracă vom scădea numele celte, cîte se vor fi maĭ găsind, constatate după dicţionarul luĭ Holder, pe cele germane, constatate după Schönfeld, pe acele care apar şi pe alt teritorĭu oarecare în afară de teritoriile cu populaţie omogenă thracă, şi pe acele ale străinilor, vom căpăta cu probabilitate o noŭă serie de nume thrace. Pentru ca probabilitatea să fie maĭ mare, ar fi trebuit ca pe de o parte să cercetez dicţionarul luĭ Holder maĭ cu amănunţime, ĭar pe de alta să extind cercetarea numelor şi în afară de cele cincĭ provinciĭ din răsăritul romanizat, dar o asemenea muncă a trecut peste puterile mele.

Nume illyropannone: Agaevius b.— Aminia f.— Annia f.— Annius b.— Ape f.— Atreccesianus b.— Atrectia f.— Atta b.— Augitie f.— Avendius b.— Azinas b.— Baberius b.— Babullia f.— Baurea f.— Bennius b.— Birria f.— Bitidius b.— Bizus b.— Boio b.— Bolana f.— Bossina b. ? — Cabar b.— Caevoda f.— Candalio b.— Cantia f.— Catandio b.— Ceionius b.— Cingius b.— Cirotis b.— Copiesilla f.— Corsapus b.— Coulius b.— Crapus b.— Daizo b.— Datus b. — Dazier b.— Deter b.— Dieus b.— Disdozi b.— Druanus b.— Duiona f.— Dumma f.— Edasterius b.— Elivius b.—Enena f. —Epetinus b.—Essoricus b.—Fasena f.— Fencis f.— Filiora f.—Fingis f.—Fresianus b.—Gallitta f.—Germus b.— Gnorius b.— Granp... b.—Hatena b.—Iacus b.—Iaefus b.— Ienudia f.— Ingona f.— Lacrus b.— Laemotina f.— Laiscus b.— Larininus b. — Lateinus b. — Lateius b. — Latiniana (gens) f.— Ledrus b.— Lione f. — Liseno f. — Liso b.— Litus b.— Loiscus b.— Lucus b. — Maela b.— Malaius b.— Mandeta f.— Maserva b.— Mataura f.— Mattonia f.— Mestula b.— Misaucus b.— Munnius b.— Narius b.— Navina f. — Nemis b.— Neratius b.— Netis b.— Neus b.— Nevena f. — Nicala f.— Nindia f.— Ninso b.— Nomeditus b.— Nonocatoses b. ? — Novesis b.— Obulcia f.— Oclatinus b. — Oia f.— Orcleca f.— Orclecus b.— Ortorius b.— Osulnia orĭ O-

*) Faptul însă că un nume apare şi pe alt teritorĭu în afară de teritoriile cu populaţie omogenă illyropannonă orĭ thracă nu este o garanţie că acel nume n-ar fi illyropannon orĭ thrac, căcĭ se poate întîmpla să aparţină unuĭ immigrant.

gulnia f.— Palpellia f.—Pelsonia f.— Piruntia f.— Pitienus b.— Pitius b.— Plaia f.— Plesonteis orĭ Plesonteus b.—Posaulio f.— Raia f.—Raspaletus b.— Ritus b.—Sacronius b.— Sadragita b.— Salvia f.— Samanna b.?— Sarnus b.— Satria f.— Satrius b.— Sausa b.— Signus b.— Sevenuda f.— Signia f.— Signius b.— Smeitiom b.— Soda b.— Sornius b.— Sortus b.— Suestius b.— Suulius b.— Tampius b.— Tara f. — Tarconius b.— Taria f.— Tarius b.— Tatta f.— Tattaia f.— Tattuia f.— Tegiviva f.— Tesonia f.— Teutmeitis b.— Thana f.— Tigidia f.— Tigidius b.— Totia f.— Trio f.— Tutidia f.— Upio b.— Utetuo b.— Uxelio orĭ Uxello b.— Veiedius b.— Vels b.— Ves.. f.— Veselia f.—Viforinus b.— Virno f.— Voccius b.— Volaesa f.— Zanatis b.— Zanosia f. — Zorada f.— Zunus b.— Zuprio b.

Nume thrace: Andio b. — Bonita f. — Bonoucus b. — Brilo b.—Burtinus b.—Carianus b.—Carusia f.— Caurisinius b.— Cerfonius b.— Cinene f.— Cittus b.— Cocaius b.— Comozous b.— Dada b.— Daizis b. — Diocas b. — Ersidius b. — Gailla f.— Iaehetav b.— Iemonius b. — Ithazis b.— Lucaius b.— Mampsalachanus b.—Marle b. ?— Nausas b.— Navia f. — Nene f. — Parsanius b. — Pualerius b.— Sebaiacus b.— Sile f.— Sippia f.— Susa f.— Susemene f.— Tara b.— Thielat.. b.— Tzitzis b. — Varanus b. —Varsudicintis gen. b.— Vexarus b.— Ziftia f.— Zudecitulp f.

§ 171. Din cercetarea numelor illyropannone şi thrace putem căpăta oarecare cunoştinţĭ asupra firiĭ limbiĭ illyropannone şi a firiĭ limbiĭ thrace, şi asupra deosebirilor dintre aceste doŭă limbĭ.

La limba illyropannonă constatăm înainte de toate o abundanţă de sufixe derivative: -aci: Baracio b. (Compară Barcinus b.).— -ai: Liccaius b. (Compară Licanus b., Liccavus b.); Verzaiius b. (Compară Verzo b., Verzo f., Verzovia f.); Licaia f. (Compară Licanus b., Liccavus b.); Tattaia f. (Compară Tatta f., Tattuia f.).— -am: Andamus b. (Compară Andes b.).— -an: Dazanus b. (Compară Dazas b., Dazomenus b.); Licanus b. (Compară Licaia f., Liccaius b., Liccavus b.). — -aneri: Tritaneria f. (Compară Trita f., Tritano b., Tritano f., Tritus b.).— -ann: Samanna f. (Compară Sameccus b.).— -ant: Dasas b. (Compară Dasa b., Dases b., Dasius b., Dasmenus b., Dasto f.); Dazas b. (Compară Dazanus b., Dazomenus b.). Aicĭ aparţine poate

Vezpant.. b.— -at: Turatus b. (Compară Turo f., Turuna f., Turus b.); Zanatis b. (Compară Zanosia f.).— -av: Liccavus b. (Compară Licaia f., Liccaius b.); Liccaus b. = Liccavus b.; Opiavus b. (Compară Opia b.); Opiava f. (Compară Opia b.).— -avant: Caravantius b. (Compară Cares b., Cariccus b., Caricus b.).— -c: Beucus b. (Compară Beus b., Beusas b., Beuzas b.).— -cin: Barcinus b. (Compară Baracio b.).— -crus: Baezocrusu f. (Compară Baezus b.).— -ecc: Sameccus b. (Compară Samanna f.).— -ei: Diteius b. (Compară Dito f., Ditus b.); Ditueius b. (Compară Ditugenius b.); Andueia f. (Compară Anduenna f.).— -en: Genthena f. (Compară Gentius b.); Madena f. (Compară Madocus b., Madu f.).— -enn: Anduenna f. (Compară Andueia f.).— -ent: Andes b. (Compară Andamus b.); Cares b. (Compară Cariccus b., Caricus b.); Dases b. (Compară Dasa b., Dasas b., Dasius b., Dasmenus b.); Panes b. (Compară Panto b., Panto f.); Panentus b. Compară Panto b., Panto f.); Vines b. (Compară Vinioca f., Viniocus b., Vinnia f., Vinnonius b.); Pinenta f. (Compară Pines b., Pinnia f., Pinnius b., Pinnus b., Pinosta b., Pinsus b.). Aicĭ aparțin și Plaes b., Plares b.— -eri: Baberius b. (Compară Babullia f.); Proserius b. (Compară Prososius b.). — -et: Volses b. (Compară Volso b., Volsouna f., Volsunus b.). Aicĭ aparțin Andunocnes b., Ledies b., Sclaies b. (nume de loc ?), Toves b. (nume de loc ?).— -gar: Longarus b. (Compară Lonus b.).— -i: Carpia b. (Compară Carpus b.); Dasius b., Dassius b. (Compară Dasa b., Dasas b., Dases b., Dasmenus b., Dasto f.); Gentius b. (Compară Genthena f.); Lavius b. (Compară Lavo f.); Opia b. (Compară Oplus b., Oplica f.); Pinnius b. (Compară Pinenta f., Pines b., Pinnus b., Pinosta b., Pinsus b.); Planius b. (Compară Plani f.); Platorius b. (Compară Plator b.); Tarius b. (Compară Tara f.); Titius b. (Compară Tito f., Titisenus b.); Lavia f. (Compară Lavo f.); Pantia f. (Compară Panto b., Panto f.); Pinnia f. (Compară Pinenta f., Pines b., Pinnus b., Pinosta b., Pinsus b.); Taria f. (Compară Tara f.); Titia f. (Compară Tito f., Titisenus b.); Vinnia f. (Compară Vines b., Vinioca f., Viniocus b., Vinnonius b.).— -ic: Caricus b. (Compară Cares b.); Loricus b. (Compară Lora f.); Teuticus b. (Compară Teuta f., Teutomus b.); Oplica f. (Compară Oplus b.). — -icc: Cariccus b. (Compară Cares b.).— -im: Testimos b. (Compară Testo f.).— -imi: Vendimia f. (Compară Ven-

des b., Vendo f.). — -in: Aplis b. (Compară Aplius b., Aplo f., Aplus b.); Sutti b. (Compară Sutta f., Suttisius b.); Iettina f. (Compară Iettus b.); Plani f. (Compară Planius b.). Aicĭ aparţine probabil Disdozi b.— -inci: Lavincia f. (Compară Lavia f., Lavius b., Lavo f.).— -inon: Platino f. (Compară Plato b., Plator b.).— -ioni: Andamionius b. (Compară Andamus b). — -is: Voltisa f. (Compară Volta f.).— -isen: Titisenus b. (Compară Titia f., Titius b., Tito f., Titursa f.).— -isi: Suttisius b. (Compară Sutta f., Sutti b.).— -iv: Titivilla f. (Compară Titia f., Titisenus b., Titius b., Tito f., Titursa f.).— -l: Oplus b. (Compară Opia b.).— -men: Dasmenus b. (Compară Dasa b., Dasas b., Dases b., Dasius b., Dasto f.).— -mi: Buomis f. (Compară Buuo f.).— -ni: Sornius b. (Compară Sortus b.).— -oc: Madocus b. (Compară Madena f., Madu f.); Viniocus b. (Compară Vines b., Vinnia f., Vinnonius b.); Vinioca f. (Compară Vines b., Vinnia f., Vinnonius b.).— -om: Teutomus b. (Compară Teuta f., Teuticus b.).— -omen: Dazomenus b. (Compară Dazanus b., Dazas b.). Aicĭ aparţine Pladomenus b.— -on: Baracio b. (Compară Barcinus b.); Bato b. (Compară Batu f.); Panto b. (Compară Pantia f.); Plato b. (Compară Platino f., Plator b.); Tritano b. (Compară Tritaneria f.); Verzo b. (Compară Verzaiius b., Verzovia f.); Volso b. (Compară Volses b., Volsouna f., Volsunus b.); Aplo f. (Compară Aplis b., Aplius b., Aplus b.); Buuo f. (Compară Buomis f.); Cato f. (Compară Caturus b.); Dito f. (Compară Diteius b., Ditus b.); Lavo f. (Compară Lavia f., Lavincia f., Lavius b.); Panto f. (Compară Pantia f.); Sexto f. (Compară Sestus b.); Testo f. (Compară Testimos b.); Tito f. (Compară Titia f., Titisenus b., Titius b., Titivilla f., Titursa f.); Titto f. (Vezĭ Tito f.); Tritano f. (Compară Tritaneria f.); Turo f. (Compară Turuna f., Turus b.); Vendo f. (Compară Vendes b., Vendimia f); Verzo f. (Compară Verzaiius b., Verzovia f.). Aicĭ aparţin Boio b., Candalio b., Catandio b., Daizo b., Geldo b., Liso b., Mico b., Ninso b., Sabbo b., Surio b., Upio b., Utetuo b., Uxelio orĭ Uxello b., Zuprio b.; Anso f., Darmo f., Dasto f., Liseno f., Paio f., Posaulio f., Selio f., Trio f., Vandano f., Virno f.— -oni: Vinnonius b. (Compară Vines b., Vinioca f., Viniocus b., Vinnia f.).— -or: Plator b. (Compară Platino f. Plato b.).— -osi: Prososius b. (Compară Proserius b.); Zanosia f. (Compară

Zanatis b.).— -ost: Pinosta b. (Compară Pinenta f., Pines b., Pinnia f., Pinnius b., Pinnus b., Pinsus b.). — -oun: Volsouna f. (Compară Volses b., Volso b., Volsunus b.). Aicĭ aparţin Velsounus b., Vedlsouna f.— -ov: Verzovia f. (Compară Verzaiius b., Verzo b., Verzo f.)— -s: Pinsus b. (Compară Pines b., Pinnia f., Pinnius b., Pinnus b., Pinosta b.). — -sant: Beusas b. (Compară Beucus b., Beus b.) — -t: Sortus b. (Compară Sornius b.).— -tor: Aetor b. (Compară Aetria f.).— -tria: Aetria f. (Compară Aetor b.).— -ud: Apludus b. (Compară Aplis b., Aplius b., Aplo f., Aplus b.). — -ui: Tattuia f. (Compară Tatta f., Tattaia f.). — -ulli: Babullia f. (Compară Baberius b.).— -un: Volsunus b. (Compară Volses b., Volso b., Volsouna f.); Batu f. (Compară Bato b.); Madu f. (Compară Madena f., Madocus b.); Turuna f. (Compară Turatus b., Turo f., Turus b.). — -ur: Caturus b. (Compară Cato f.).— -urs: Titursa f. (Compară Titia f., Titisenus b., Titius b., Titivilla f., Tito f.).— -uv: Betuva f. (Compară Baeta f.).— -zant: Beuzas b. (Compară Beucus b., Beus b.).

In schimb se găsesc foarte puţine nume compuse, numaĭ treĭ: Ditugenius b., Scerdilaedus b., Voltrex b.

Din contra, la Thracĭ sufixe derivative sînt puţine: -ac: Dizzace b. (Compară Dizalas b., Dize b., Dizo b., Dizze b.). — -an: Dolanus b. (Compară Dolees b., Doles b.); Soianus b. (Compară Soia b., Soio b.).— -at: Sisiata f. (Compară Sisia f.). — -cil: Bithycilos b. (Compară Bitianus b.).— -e: Manneus b. (Compară Mannis f.).— -el: Cothelas b. (Compară Cotys b.); Coteles b. (Compară Cotys b.); Ziaelas b. (Compară Zia f.). — -ent: Dines b. (Compară Dinnius b., Dinus b.). Aicĭ aparţine Drulentus b.— -i: Bisius b. (Compară Bisa b., Bisine b.); Cutia b. (Compară Cutilas b.); Cutius b. (Compară Cutilas b.); Dinnius b. (Compară Dines b., Dinis b., Dinus b.); Dizias b. (Compară Dize b., Dizo b., Dizzace b.); Cutia f. (Compară Cutilas b.); Sisia f. (Compară Sises b., Sisinus b., Sisus b.).— -ian: Bitianus b. (Compară Bitus b.).— -il: Cutilas b. (Compară Cutia b., Cutia f., Cutius b.); Rascilus b. (Compară Rascos b.); Sethilas b. (Compară Sete f.); Ziailis f. (Compară Zia f., Ziaelas b.).— -ill: Bitilla f. (Compară Bitus b.); Surilla f. (Compară Sura f., Suris b., Surus b.).— -in: Bisine b. (Compară Bisa b., Bisius b.); Sisinus b. (Compară Sises b., Si-

sia f., Sisus b.).— -l: Disala b. (Compară Disacentus b.); Dizalas b. (Compară Dizatelmis b.); Eptala b. (Compară Eptacentus b., Eptaper f.); Mucalis b. (Compară Mucapor b., Mucatralis b.); Resculus b. (Compară Rescu f., Rescupor b.).— -lon: Scorilo b. (Compară Scoris b.); Scorulo b. (Compară Scoris b.). — -m: Zinama b. (Compară Zina f.).— -n: Dalenus b. (Compară Daleporis b., Daletralis b.); Eptenis b. (Compară Epteporis b., Eptetralis b.); Zinenis b. (Compară Zina f., Zinama b.).— -oc: Medocos b. (Compară Meda f., Medos b.).— -on: Dento b. (Compară Dentubrisa b., Dentusugu f.); Dizo b. (Compară Dizalas b., Dize b., Dizias b.); Soio b. (Compară Soia b., Soianus b.); Suro b. (Compară Sura f., Surilla f., Suris b., Surus b.); Tzinto b. (Compară Tzinta f.). Aicĭ aparţine Sgerulo b.— -r: Mucaris b. (Compară Mucapor b., Mucatralis b.). — -si: Mucasius b. (Compară Mucapor b., Mucatralis b.).— -ut: Tithutes b. (Compară Tittha f.).

In schimb se găsesc nenumărate nume compuse: Abrozelmes b., Abrupolis b., Amadocos b., Amadusa f., Aulupor b., Auluporis b., Aulurenus b., Aulutralis b., Auluzalis b., Auluzanus b., Auluzenis b., Auluzenus b., Auluzon b., Barsabas b., Bendidora f., Berisades b., Besodenthes b., Bithytralis b., Biticentus b., Bitipel b., Brasetralis b., Brincazeris b., Burcentios b., Boirebistas b., Cedrepolis b., Cersobleptes b., Cetriporis b., Comasarye şi Comosarye f., Comosicus b., Daicosos b., Daleporis b., Daletralis b., Dalezalis b., Decebalos şi Decibalus b., Dentubrisa b., Dentusugu f., Derzizenus b., ? Detustaina f., Diascenthos b., Diascuporis b., Diazenis b., Dibithys şi Dibythos b., Dicomes b., Diegis b., Diegylis b., Dinicenthos b., ? Dipscurtus b., Disacentus b., Disupes b., ? Disyros b., Dityzelis f., ? Diuppaneus b., Diuporis b., ? Diurpagisa b., ? Diurpaneus b., Diuzenus b., Dizatelmis b., Dizezenis b., ? Dorzenthes b., Dromichaetes b., Dulezelmis b., Dytutralis b., Eftepir f., Epepyris b., Eptacentis şi Eptacentus b., Eptaper f., Epteporis b., Eptetralis b., Eticenthos b., ? Flegitsana f., Heptapor b., Maisades b., Maisira f., Medosades b., Miltocythes b., Mucabithyris b., Mucacenthos b., Mucapor şi Mucaporis şi Mucaporus b., Mucapuis f., Mucasenis şi Mucasenus b., Mucatralis b., Mucazalis b., Mucazenis b., Naiper f., Natoporus b., Nuidasia f. ?, Nusatita b., Pairisades şi Parisades b., Pieporus b., Rabocentus b., Rascupolis

b., Rascyporis b., Rescupor şi Rescuporis şi Rescuporus b., Roemetalces b., Rymetalces b., Salutrasis b., Scenobarbus b., Seiciper b. ?, ? Sparadocos şi Spardocos b., ? Spartacos b., ? Spartocos b., Traibithus b, Vologaesos b., ? Zamolxis b., Zipacenthus b.

Ce vor fi însemnînd numele compuse, nu ştim decît pentru foarte puţine din ele. Illyropannonul Ditugenius se desface în Ditu-, pe care nu-l ştim ce însemnează, şi în -genius, care corăspunde grecului -γένης dintr-un cuvînt ca Διογένης şi ştim prin urmare că însemna *„născut din"*. Illyropannonul Scerdilaedus ştim numaĭ sigur că era un compus, căcĭ partea a doŭa -laedus există ca nume a parte, dar ce va fi însemnat nu ştim. Illyropannonul Voltrex se desface în Volt-, care există ca cuvînt a parte, şi în -rex, care foarte probabil e acelaş cu -rix din numele compuse celte şi însemna *„rege"*. Dintre cuvintele compuse thrace ştim ce însemnaŭ numaĭ Bendidora, Bitu-, şi Diuzenus. Bendidora se desface în Bendi- şi -dora şi însemna foarte probabil „darul zeiţeĭ Bendi" orĭ „dăruită de zeiţa Bendi", căcĭ Bendi, care se găseşte şi ca nume thrac femeesc, era o zeiţă thracă (Vezĭ Tomaschek Die alten Thraker II_1 47), ĭar -dora este sigur acelaş cu grecul δῶρον. Bitus, dacă e acelaş cu celtul Bitus, însemna orĭ „lume" orĭ „veşnic" (Vezĭ Holder). Diuzenus se desface în Diu- şi -zenus şi este identic cu grecul Διογένης, însemna prin urmare „născut din Jupiter." Pentru alte compuse thrace a făcut Tomaschek Die alten Thraker II_2 tot felĭul de presupunerĭ, care de care maĭ fantastice.

Din punct de videre al formeĭ nominativuluĭ singular, caracteristic pentru numele illyropannone este numărul cel mare al terminaţiilor *-o*, *-u*, *-i* la numele feminine: faţă cu 29 nume illyropannone de acest fel se găsesc numaĭ 5 nume thrace, orĭ, maĭ exact, numaĭ patru, căcĭ unul din numele thrace, Izito, nu ştim sigur dacă era feminin orĭ masculin. In special numele feminine în *-o* sînt cele maĭ caracteristice din acest punct de videre: faţă cu 25 nume feminine illyropannone în *-o* se găseşte numaĭ unul thrac, Izito, şi acela, cum am spus maĭ sus, îndoĭos.

Alt fapt caracteristic pentru numele illyropannone este că acelaş nume cu sufixul *-on* şi cu nominativul singular *-o* poate fi şi masculin şi feminin. Acest lucru îl avem probat pentru Panto b.—Panto f., Tritano b.—Tritano f., Verzo

b.—Verzo f., dar cu toată probabilitatea se poate admite că acelaş lucru trebue să se fi petrecut cu toate numele din această categorie şi că numaĭ întîmplarea a adus că unele dintre ele s-aŭ păstrat numaĭ ca masculine, ĭar altele numaĭ ca feminine. Aceasta nu există la numele thrace, unde, dacă se întîmplă ca dela acelaş radical să se formeze şi un nume masculin şi un nume feminin şi ca numele masculin să se formeze cu sufixul *-on*, numele feminin aparţine la temele *-a*: Tzinto b.—Tzinta f.

La numele illyropannone se constată că faţă cu masculinele formate prin sufixul -tor femininele se formaŭ prin sufixul -tria : Aetor b.—Aetria f. Intocmaĭ ca în greceşte: συλλήπτωρ—συλλήπτρια. La numele thrace sufixele -tor şi -tria nu există. La ele însă se constată altceva, anume că acolo unde există doŭă nume, unul masculin şi altul feminin, derivate dela acelaş radical prin acelaş sufix, deosebirea genuluĭ se face prin variaţiea vocaleĭ sufixuluĭ: Ziaelas b.—Ziailis f. (-il nu este doar un sufix feminin, căcĭ se găsesc şi nume masculine derivate printr-însul, de pildă Cutilas b., Sethilas b., acest sufix a fost ales în grupul Ziaelas b.—Ziailis f. numaĭ pentru ca prin vocala -i să se deosebească femininul de masculin). Se maĭ constată apoĭ la numele thrace alt fapt, analog celuĭ precedent, anume că acolo unde există doŭă nume, unul masculin şi altul feminin, compuse din aceleaş elemente, deosebirea genuluĭ se face prin variaţiea vocaleĭ din partea a doŭa a compusuluĭ: Heptapor şi Epteporis b.—Eptaper f. Asemenea feminine compuse cu -per, -pir maĭ sînt Eftepir f., Naiper f., faţă de care trebue să fi existat masculinele Eftepor, Naipor, care numaĭ din întîmplare nu ni s-aŭ păstrat. Pentru aceĭa şi îndoĭosul Seiciper, pe care nu-l putem constata din inscripţie dacă era masculin orĭ feminin, trebue să fi fost feminin, dacă-l judecăm din punct de videre al vocaleĭ părţiĭ a doŭa a compusuluĭ.

Eraŭ, decĭ, marĭ deosebirĭ formale între limba illyropannonă şi cea thracă. Tot aşa de marĭ deosebirĭ existaŭ şi din punct de videre al radicalelor, dupăcum chĭar numaĭ o superficială observare (alta nicĭ nu putem face) a tablourilor numelor probează. Cea maĭ remarcabilă însă deosebire între aceste doŭă limbĭ exista poate din punct de videre al sunetelor. -genius anume din illyropannonul Ditugenius şi -rex din illyropannonul Voltrex ar proba că limba illyropannonă apar-

ţinea la grupul de limbĭ indogermane *centum*, ĭar -zenus din thracul Diuzenus (şi tot aşa din thracele Auluzenis b., Auluzenus b., Derzizenus b., Diazenis b., Dizezenis b., Mucazenis b.) probează că limba thracă aparţinea la grupul de limbĭ indogermane *satem*. Pentru limba thracă maĭ ştim în special, în urma celor spuse asupra cuvintelor dace *tsierna*, *berzava*, *germizera* (Vezĭ § 82, N° 10, § 97) că aparţinea la acel grup de limbĭ satem din care fac parte şi limbile slave *).

---

*) Bibliografiea asupra limbilor illyropannonă şi thracă, ca în general bibliografiea asupra limbilor vechĭ dela care ni s-au păstrat numaĭ nume proprii şi cîteva nume comune, este atît de bogată, încît înşirarea eĭ şi discuţiea eĭ critică nu sînt de competenţa mea.

In ce priveşte limba illyropannonă, eŭ voĭŭ arăta aicĭ numaĭ părerile şi chipul de procedare a doĭ dintre ceĭ care s-aŭ ocupat maĭ cu amănunţime de chestiune.

Carl Pauli, Altitalische Forschungen, III, Die Veneter und ihre Schriftdenkmäler, Leipzig, 1891, găseşte în numele venete attaχnos (pag. 305), vehχnos (pag. 309), voltiχenes (pag. 312), ca parte a doua a compusuluĭ pe -genus dela rădăcina *ǵen-* „erzeugen“ (pag. 309, 343), ĭar în cuvintele venete eχo şi meχo nişte corespondente ale latinuluĭ e*ǵ*o şi gotuluĭ mi*ḱ* (pag. 247). Dar maĭ întîĭŭ de toate este îndoĭos dacă acele inscripţiĭ pe care le cercetează Pauli ca venete se datoresc într-adevăr Venetilor, apoĭ chipul cum procedează el la desfacerea unele de altele a cuvintelor din acele inscripţiĭ este arbitrar cu totul. Pauli anume presupune că cutare inscripţie, de pildă, este dedicatoare, apoĭ ĭa de călăuză o inscripţie dedicatoare latină orĭ italică (de pildă oscă orĭ umbră) şi desface şiragul de litere din inscripţiea venetă în fragmente, zicînd că până icĭ trebue să fie verbul cutare, până icĭ pronumele cutare, până icĭ numele cutare. O literă numaĭ de va trece dela un fragment la altul, se schimbă cu totul fizionomiea şi a verbuluĭ şi a pronumeluĭ şi a numeluĭ ! Dar inscripţiea însăş e dedicatoare ? Dar chĭar dedicatoare de va fi, trebuĭa numaĭ decît scriitorul inscripţieĭ (să zicem că va fi fost Venet) să urmeze complect ordinea cuvintelor din formulele dedicatoare latine-osceumbre ? Cu o asemenea procedare se înţelege că Pauli n-a trebuit să găsească întîĭŭ nume în inscripţiile venete şi apoĭ să li caute corespondente în numele illyropannone din inscripţiile latineştĭ, ci şi-a făcut întîĭŭ o listă de nume illyropannone şi apoĭ a căutat să vadă dacă n-ar putea găsi din ele prin fragmentarea arbitrară a şirurilor de litere din inscripţiile venete. O asemenea listă de nume illyropannone dă el pag. 353 sqq., în urma listeĭ de nume venete. Numele acestea illyropannone le-a cules din inscripţiile latine depe teritoriŭl venet şi din Histria, Liburnia, Dalmatia (Această divizie a provincieĭ Dalmatia în Liburnia şi Dal-

matia este opera luĭ Pauli: la Liburnia pune între altele Iapydia şi Rididae!), Pannonia Superior, Pannonia Inferior, Noricum. Dar după ce criteriĭ? Sînt illyropannone, spune autorul la pag. 349, acelea care nu sînt galle, ĭar galle sînt acele nume care „se găsesc cu aceĭaş formă în inscripţiile altor teritoriĭ gallice, de pildă în Gallia Cisalpina, în Helvetia, la Rin, în Spania, în Britannia, apoĭ la Caesar". Cît de neîndestulător este acest criteriu se constată chiar din faptul că păn şi nume thrace ca Aulucentius, Aulozenes sînt trecute în lista numelor illyropannone (pag. 384). Din cauza aceasta şi retractărĭ dela o pagină la alta: eφ e illyr la pag. 307, gall la pag. 350; venna, venno sînt illyre la pag. 310, galle la pag. 350; vokt*e*s e illyr la pag. 312, gall la pag. 350; kavaro e illyr la pag. 319, gall la pag 350; kastkos e illyr la pag. 321, gall la pag. 350; knχis e illyr la pag. 324, gall la pag. 350; maχetlos e illyr la pag. 326, gall la pag. 350; φoχsos, φohiios, φohknos sînt illyre la pag. 344, galle la pag. 350. De altfel lucrarea luĭ Pauli se tipărĭa în măsura în care se scria, astfel că atuncĭ cînd manuscriptul ajungea la pagina de tipar 332, pagina de tipar 325 era deja tipărită. Să se vadă pentru aceasta îndreptările şi adausele pe care le face autorul la pag. 332 asupra celor spuse la pag. 325.

Prin urmare nu putem avea niciο încredere că -χnos din presupusele venete attaχnos, velχnos, voltiχenes ar fi = -*ĝ*enus, că presupusul venet eχo ar fi = e*ĝ*o, că presupusul venet meχo ar fi = mi*k̂*, şi că decĭ, deoarece după Pauli pag. 249, 400 venetul χ = spiranta fonică palatală şi guturală (neogrecul γ), limba venetă ar aparţinea la grupul de limbĭ indogermane satem.

Pentru Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, Göttingen, 1896, tot ce a spus Pauli este bun (pag. 266), decît numaĭ Venetiĭ nu eraŭ Illyrĭ, pentrucă Herodot, cînd spune că Venetiĭ eraŭ Illyrĭ (Vezĭ asupra aceşteĭ chestiĭ § 48, Nota H 2), „nu se gîndeşte la naţionalitatea Veneţilor, ci vrea numaĭ să-ĭ deosebească de Veneţiĭ din Paphlagonia, şi acest lucru nu-l putea face el maĭ pe scurt decît arătînd ţara din vecinătatea Veneţilor; de numele Italia nu se putea servi, pentrucă acest nume s-a lăţit peste toată peninsula de abĭa în secolul II a. Chr." (pag. 270). Kretschmer, pentru a determina ce fel de limbă era cea illyră, se serveşte de inscripţiile messapice, pentrucă şi numele ethnice şi cele topice şi cele personale arată că Messapiĭ eraŭ Illyrĭ. Din toată discuţiea luĭ Kretschmer însă asupra inscripţiilor messapice nu singur cuvînt caracteristic pentru clasarea limbiĭ illyre se degajează, anume numele Barzidihi (pag. 265), pe care Kretschmer îl pune în legătură cu albanezul barδi, alb, romînul barză, sanscrit brājate, zend barazaiti, strălučeşte, dela radicalul indogerman bher*ĝ*. *ĝ*, decĭ, palatal indogerman ar fi reprezentat în limba messapică, adecă în limba illyră, printr-o spirantă, limba aceasta va fi fost prin urmare o limbă satem. Dar barz- din Barzidihi este într-adevăr egal cu albanezul barδi, romînul barză, etc. ? Cine ştie ce va fi însemnat barz- din Barzidihi!

Dacă Ditugenius și Voltrex ar fi într-adevăr nume illyropannone, apoi s-ar proba sigur prin ele că limba illyropannonă aparținea la grupul de limbi indogermane centum, căci și -ǵenius și -reǵs aŭ un ǵ palatal, care în cuvintele pomenite apare neprefăcut în africată, s-ar proba într-atîta negreșit, întrucît ne putem încrede în scris și admite că într-adevăr scriitorul inscripției a însemnat prin g exploziva, iar nu cumva africata dž (Asupra acestei chestiuni vezi cele spuse la § 97 cu privire la cuvîntul Germizera). Ditugenius C. I. L. III 835 îl socotesc illyropannon din cauza primei părți a compusului, Ditu-, care apare ca nume sigur illyropannon în C. I. L. III dipl. 16 (Veneto Diti f. Daverso). Thrac sigur nu-i (Ar fi scris atunci Dituzenus), macarcă numele tatălui lui Ditugenius e probabil thrac, Diaies. Exemple de acestea, unde numele părintelui și fiului aparțin la naționalități diferite, mai sînt și altele: Scenobarbus (nume thrac) e tatăl lui Dasas (nume illyropannon) C. I. L. III 7800; Bessus (nume thrac) e fiul femeii Vendo (nume illyropannon) C. I. L. III 12783. Pe terenul celt radicalul ditu- nu apare și însuș Holder înregistrează pe Diteius, Ditica, Ditueius, Ditugenius cu semne de întrebare și fără nicio probă, firește (Asupra dicționarului lui Holder vezi cele spuse la § 168). In ce privește pe Voltrex, singur faptul că e fiul lui Plaetor C. I. L. III 3825 Igg Pannonia Superior nu este îndestulător pentru a-l hotărî ca sigur illyropannon, și apoi trebue ținut socoteală de faptul că acest nume apare în Illyric numai pe teritoriu mixt, celt și illyropannon, anume în Pannonia Superior (Voltrex C. I. L. III 3793 Igg, Voltregis gen. 3796 Igg, Voltregis gen. 3797 Igg, Voltregis gen. 3805 Igg, Volturegis gen. 3811 Igg, Volteregi dat. 3823 Igg, Voltrex 3824 Igg, Voltrex 3825 Igg, Voltregis gen. 3860 Laibach), că radicalul volt- e obișnuit în nume sigur celte, că -rix ca a doua parte a compusului e foarte obișnuit în nume sigur celte. Cu mai multă probabilitate se poate susținea că acest nume este celt decît illyropannon (Ca celt îl consideră, de pildă, Kretschmer Einleitung pag. 270). Dar chiar despre Ditugenius de-am fi complect siguri că e un nume illyropannon, ar fi temerar lucru ca pe baza unui singur nume să hotărască cineva într-o chestiune așa de importantă, ca aceia de a ști dacă limba illyropannonă aparținea la grupul centum ori la grupul satem al limbilor indogermane. Trebue să mărturisim, deci, că pe baza materialului oferit de inscripții (și alt material nu este, afară de cîteva glose, care n-aŭ nicio importanță din acest punct de videre) nu se poate fixa firea de centum ori satem a limbii illyropannone.

Pentru alte încercări de a rezolva chestiunea prin argutii etimologice asupra cîtorva nume, precum explicarea cuvîntului messapic klohizis ca „aud" și punerea lui în legătură cu rădăcina ḱleu- (Torp), explicarea numelui illyropannon Vesclevesis ca compus în a doua parte cu un derivat dela aceiaș rădăcină ḱleu- (Tomaschek. După aceste două etimologii limba illyră ar fi fost o limbă centum!), vezi Hirt Die Indogermanen pag. 609. Culmea a fost atinsă

---

de Otto Lagerkrantz, care în Indogermanische Forschungen XXV, 367 argumentează astfel: "In glosa luĭ Hesychios σάρσαι-ἅμαξαι sarsai *trebue să fie* orĭ thrac orĭ frigian. sarsai însă nu poate fi alt ceva decît = iric carr, neokimric carr, gall carrus, latin currus. Prin urmare limba thracă aparţinea la limbile satem. Cuvîntul latinesc sarracum, serracum însă *nu poate fi alt ceva* decît = sarsai, dar fiindcă dela Thracĭ nu l-aŭ putut împrumuta Romaniĭ, *trebue să-l fi împrumatat* dela Illyrĭ, decĭ limba illyră avea şi ea cuvîntul sarsai şi decĭ limba illyră era o limbă satem?! Chestiunea nu se poate considera ca rezolvată nicĭ prin cele spuse de Jokl în articulul „Albaner" din Ebert, Reallexikon der Vorgeschichte, Berlin, 1924, pag. 89, după care limba illyră ar fi fost o limbă satem, pentrucă illyrul Ῥίζων (numele unuĭ rîŭ) ar fi=albanez *rrïeϑ* curg, illyrul Βέρζανα (numele unuĭ castel) ar fi=arman *berj* înălţime, illyrul Δίζηρος (numele unuĭ rîŭ) ar avea rădăcina indogermană *dhiǵh-*, şi illyrul *An-diz-etes* (numele de popor, care ar fi însemnat „Burganwohner") ar conţinea în *-diz-* aceiaş rădăcină *dhiǵh-* indogermană.

Cu totul altfel staŭ lucrurile cu limba thracă. Incă din anul 1882 (Zur Kunde der Haemus-Halbinsel, în Sitzungsberichte der Wiener Akademie vol. 99, pag. 65) Tomaschek a exprimat hotărît părerea că această limbă aparţine la grupul satem: "Limba thracă este o limbă eranică, învremece limba illyră este o limbă europee. In privinţa aceasta se înşeală Fick, care în Ehemalige Spracheinheit der Indogermanen Europa's, Göttingen, 1873 pag. 417-423 a analizat glosele thrace adunate de P. Lagarde şi a susţinut că limba thracă e o limbă europee." Acelaş lucru l-a susţinut apoĭ Felix Solmsen, Zum Phrygischen, în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung vol. 34 anul 1897 pag. 36-68, Thrakisch-Phrygisches ibidem pag. 68-80: Limbile frigiană şi thracă aparţineaŭ la limbile satem. O părere discordantă susţinuse la mijloc H. Hirt, Gehören die Phryger und Thraker zu den satem- oder den centum-Sprachen? în Indogermanische Forschungen vol. II anul 1893 pag. 143-149: „1. Frigiĭ şi Thraciĭ formează o unitate limbistică, precum deja ceĭ vechĭ recunoşteaŭ. 2. Limbile frigiană şi thracă formaŭ o grupă a parte a limbilor centum." Dar asupra aceşteĭ părerĭ a revenit Hirt în Die Indogermanen, anul 1907, pag. 594. Hirt consideră astăzĭ şi el limba thracă ca aparţinînd la limbile satem.

Probe nu sînt multe, căcĭ etimologiĭ ca aceĭa că în Esbenus s-ar afla rădăcina a*k*- orĭ e*k*- din latinul equus (Tomaschek Die alten Thraker II_2 9) nu sînt convingătoare. Probă, după mine, este numaĭ una, dar aceĭa foarte puternică. Este vorba de -zenus din nenumărate nume thrace compuse şi care nu poate fi alt ceva (compară în special pe Diuzenus, care este complect egalul greculuĭ Διογένης) decît grecul -γένης dela rădăcina *ǵ*en- a naşte, a produce. Aicĭ n-avem a face cu un singur cuvînt, ca la illyropannonul Ditugenius, şi nicĭ cu o etnologie nesigură, ca la acelaş presupus illyropannon Ditugenius (Căcĭ într-adevăr perfectă siguranţă n-avem

§ 172. Rezultatele căpătate din inscripţiĭ confirmă în totul ştirile istorice cu privire la etnografiea provinciilor romanizate din răsăritul Europeĭ, pe care le-am arătat la §§ 54, 79. In special am constatat din inscripţiĭ că în provinciea Dacia exista foarte puţină populaţie dacă şi foarte multă populaţie illyropannonă. Iar contribuţiea cea maĭ importantă adusă de inscripţiĭ asupra chestiuniĭ a fost aceĭa că limbile illyropannonă şi thracă, dintre care cea dintîiŭ fusese limba aproape unică a locuitorilor din Dalmatia, ĭar cea de a doŭa limba predominantă a locuitorilor din Moesia Superior şi Moesia Inferior, eraŭ doŭă limbĭ foarte deosebite.

§ 173. Prin urmare populaţiea romanizată din răsăritul Europeĭ s-a dezvoltat în alte înprejurărĭ în Dalmatia, pe de o parte, şi în Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia şi Pannonia Inferior, pe de altă parte. Din punct de videre politic, local şi etnic Dalmatia formează un grup separat, ĭar provinciile celelalte alt grup. Din punct de videre al coheziuniĭ interne, Dalmatia avea o unitate necontestată până la graniţa dinspre vest a lacuneĭ de care am vorbit la § 111, N° 2. Lacuna însăş, teoretic vorbind, aparţinea Dalmaţieĭ, dar cît de mult o stăpînire de fapt a imperĭuluĭ de apus asupra eĭ a existat, nu sînt în stare să hotăresc. Ceĭa ce este probabil, judecînd după natura lucrurilor, aşa cum reese ea din poziţiea loculuĭ, partea dela răsăritul lacuneĭ (ambele basenurĭ ale rîuluĭ Drina), macarcă teoretic aparţinea la Dalmatia, trebue să fi aparţinut de fapt maĭ mult la grupul despre răsărit al provinciilor romanizate. In grupul acest din urmă coheziunea internă a crescut atuncĭ cînd o parte din populaţiea provincieĭ Dacia a fost strămutată de a dreapta Dunăriĭ (Vezĭ § 90), ĭar acea provincie a fost părăsită, şi cînd partea de sud a Pannonieĭ Inferior, care de altfel aparţinuse, ca Pannoniile în general, la im-

---

că Ditugenius ar fi illyropannon şi n-ar fi poate celt), şi nicĭ cu nesiguranţa că poate scriitorul inscripţieĭ va fi reprezentat prin g africata dž (Vezĭ cele spuse la § 97 cu privire la cuvîntul Germizera). Aicĭ avem a face cu numeroase nume, cu nume despre thracitatea cărora nu poate fi nicĭo îndoĭală, şi cu o scrisoare asupra pronunţăriĭ căreĭa nu poate exista nicĭo îndoială. Iar dacă cele discutate asupra cuvintelor dace tsierna, berzava, germizera (Vezĭ § 82, N° 10, § 97) vor fi avînd vreo valoare, apoĭ limba thracă aparţinea la grupul special de limbĭ satem, din care fac parte limbile slave.

perĭul de apus, dar era separată de dînsul printr-o lacună (Vezĭ § 111, N° 2), a întrat în sfera politiciĭ bizantine, ĭar o parte din populaţiea eĭ a fost chĭar strămutată de a dreapta Dunăriĭ (Vezĭ § 90).

§ 174. Dacă această populaţie romanizată a răsărituluĭ Europeĭ, concentrată dela timpurile luĭ Gallienus numaĭ de a dreapta Dunăriĭ, a continuat să trăĭască pănă astăzĭ, apoĭ ea a trebuit să dea naştere la doŭă popoare romanice deosebite şi la doŭă limbĭ romanice deosebite, căcĭ prea marĭ eraŭ deosebirile şi etnice şi politice şi localnice dintre cele doŭă grupurĭ, ca să fi putut rezulta un singur popor şi o singură limbă. Aceste doŭă popoare şi aceste doŭă limbĭ există însă de fapt: de o parte poporul dalmat şi limba dalmată, de altă parte poporul romîn şi limba romînească. Poporul dalmat s-a stîns ca unitate naţională a parte în timpurile din urmă cu totul, Dalmaţiĭ aŭ devenit orĭ Slavĭ orĭ Veneţienĭ. Limba dalmată a încetat de a exista cu moartea ultimuluĭ om care o învăţase ca limbă maternă, Tŭóne Udáĭna, mort la 10 Iunĭu 1898 (Bartoli, Das Dalmatische, I pag. 13). El era un popor format dintr-un substrat etnic unitar, neamurile illyropannone din peninsula balcanică. Poporul romîn şi limba romînească trăesc încă cu vigoare. Poporul romîn e format dintr-un substrat foarte amestecat, unde însă tonul unitar a fost dat de neamurĭ thrace. El astăzĭ nu maĭ trăeşte pe locurile luĭ de baştină decît ca coloniĭ recent venite pe acolo. El trăeşte astăzĭ orĭ pe teritorĭul odată grecizat al Thessalieĭ, Epiruluĭ, Macedonieĭ şi Albanieĭ, şi în cîteva sate din Acarnania şi Istria, orĭ, în cea maĭ mare parte, de-a stînga Dunăriĭ, unde (în Transilvania, în Banat, în Oltenia şi pe malul stîng al Dunăriĭ dela Olt începînd pănă în sudul Moldoveĭ) existase odată populaţie romană, dar cu vremea emigrase în mare parte de-a dreapta Dunăriĭ şi se redusese la micĭ resturĭ. *) Acestea sînt rezultatele faptelor istorice **).

---

*) Aceste resturĭ sînt acele despre care spune proverbul că „apa trece şi pĭetrele rămîn". Ele sînt cerute de logică, şi pentru probarea lor logica a şi fost pusă la contribuţie, cu începere dela Petru Maior, care în Istoriea pentru începutul Romînilor pag. 29-30 ne pune în videre cum oameniĭ, orîcîte năcazurĭ ar trage în ţara lor, nu se pot hotărî s-o părăsească, pănă la N. Iorga, care, de pildă, în Romînĭ şi Slavĭ, Romînĭ şi Ungurĭ, doŭă conferinţe ale instituluĭ pentru studĭul Europeĭ sudorientale, Bucureştĭ, 1922,

pag. 22 ne aminteşte cum locuitorii din Italia de sud, cu toate cutremurile de pămînt, continuă de a trăi în aceleaş locurĭ. Concluziea logică este că, dacă astăzĭ e aşa, tot aşa trebue să fi fost şi altă dată, şi putem fi sigurĭ că printre locuitorii acelor teritorii romîneştĭ actuale, care corăspund teritoriilor unde s-a înjghebat romînimea întîiaş dată, trebue să se fi găsind Romînĭ, care neam de neamul lor trăesc acolo, unde astăzĭ se găsesc, încă depe vremea pĭetreĭ necĭoplite. Cîte n-au trecut peste dînşii! Aŭ aparţinut cine ştie căreĭ rase, apoĭ aŭ venit peste dînşiĭ Thraciĭ şi coloniştiĭ romanĭ şi Goţiĭ şi Gepiziĭ şi Huniĭ şi Slaviĭ şi fraţiĭ Romînĭ. Cîte n-aŭ avut de suferit dela liftele toate şi chĭar dela fraţiĭ Romînĭ! Căcĭ doar fraţiĭ, cînd năvălesc peste alţĭ fraţĭ, sînt aprigĭ tare. Şi cu toate acestea aŭ persistat de a trăi în aceleaş locuri de atîta amar de vreme. Şi tot aşa pe întregul teritoriu romînesc actual se găsesc sigur locuitorĭ de aceĭa, care n-aŭ fost romanizaţĭ, ci numaĭ romînizaţĭ, şi care trăesc acolo, unde astăzĭ se găsesc, decînd lumea. Astfel îmĭ spunea bătrînul N Beldiceanu că la Rădăşenĭ, sat în judeţul Suceava, ar fi existînd tradiţiea că locuitoriĭ acelui sat au crescut dela capul loculuĭ din pămînt, ca buruenile. Dar toată această logică este bazată pe un fapt constatat astăzĭ, pe faptul că oamenii nu-şĭ părăsesc locurile strămoşeştĭ cu una cu doŭă, oricîte năcazurĭ ar da peste dînşiĭ. Este însă şi altă logică, bazată pe o sumedenie de fapte istorice autentice, şi această altă logică m-a făcut să ajung la concluziea la care am ajuns: Din vechea populaţie romană de dea stînga Dunăriĭ aŭ rămas loculuĭ, şi n-aŭ emigrat dea dreapta fluviuluĭ, numaĭ puţine resturĭ. Dacă această populaţie romană rămasă loculuĭ dea stînga Dunăriĭ şi-a păstrat limba romană până la venirea Romînilor, şi n-a schimbat-o cumva cu vreo limbă barbară oarecare, nu se poate şti. In caz cînd ea şi-a păstrat limba romană, şi-a modificat-o prin împrumut după limba Romînilor immigranţĭ. In caz cînd ea şi-a perdut limba romană şi s-a deznaţionalizat, a devenit o parte din acea sporadică populaţie barbară (probabil slavă şi gepidă, dacă nu cumva şi dacă pe alocurĭ), peste care aŭ venit şi pe care aŭ romînizat-o Romîniĭ. Compară § 273 nota a doŭa şi § 274 N° 1. Pentru existenţa omuluĭ în teritoriile carpatobalcanice încă din perioada paleolitică vezĭ Ioan G. Andrieşescu, Contribuţie la Dacia înainte de Romanĭ, Iaşĭ, 1912, pag. 16-17.

**) Dintre toate popoarele romanice numaĭ Romîniĭ aŭ păstrat ca nume etnic pe acel de *Romanus*. V. Pârvan, Contribuţiĭ epigrafice la istoriea creştinismuluĭ dacoroman, Bucureştĭ, 1911, pag. 92 sqq., ar vrea să vadă în aceasta o probă că Romîniĭ s-aŭ dezvoltat în Dacia. Argumentarea luĭ Pârvan e următoarea. „Dacă Romîniĭ s-ar fi dezvoltat de a dreapta Dunăriĭ, ar fi căpătat un nume provincial, aşa după cum aŭ căpătat nume provinciale, provenite orĭ dela vechile provinciĭ orĭ dela barbariĭ năvălitorĭ, Spanioliĭ, Franceziĭ, Italieniĭ. Dacă s-aŭ numit *Romani* Romîniĭ, motivul e tocmaĭ că eĭ s-aŭ dezvoltat în afară de imperiu. „Şi în

---

adevăr populaţiea romană rămasă în Dacia traïană după anul 270 nu se maï putea numi *dacă*, precum se numïaŭ înainte provincialiï de aicï, căcı provinciea Dacia era acum în sudul Dunăriï, ïar de altă parte existaŭ în Carpaţiï nordicï încă Dacï adevăraţï, liberï şi neromanizaţï. Dacoromaniï fură dară siliţï să se numească Romani. Şi anume, din punct de videre juridic cetăţenï romanï eï nu maï eraŭ, căcï se lepădaseră de imperïu, dar eraŭ şi rămîneaŭ Romani ca o noŭă natio barbara."[2] — Dar ce nume provincial ar fi putut căpăta Romîniï, dacă s-ar fi dezvoltat (după cum s-aŭ şi dezvoltat în adevăr) de a dreapta Dunăriï? Eï eraŭ şi Moesi, şi Dardani, şi Daci, şi Thraces, şi Dalmatae, şi Scythae din punct de videre al terıtoriilor provinciale pe care s-aŭ dezvoltat, căcï eï de a dreapta Dunăriï aŭ luat fiinţă în Moesia Superior (cu Dardania), Moesia Inferior (cu Scythia Minor), în Dacia aureliană şi în bucăţï din Thracia şi din Dalmatia. Ba şi Pannonii s-ar fi putut numi o parte din eï, întrucît o parte de populaţie din sudul Pannonieï Inferior a fost strămutată pe teritorïul romînesc din peninsula balcanică. Iar din punct de videre al barbarilor năvălitorï şi cotropitorï, ce nume ar fi putut căpăta Romîniï, analog celuï al Francejilor, dela nenumăraţiï barbarï care s-au perindat prin teritoriile lor? Nicïun neam barbar n-a persistat cu acea tenacitate şi cu acea amplitudine pe teritorïul romînesc, cu care aŭ persistat Franciï şi Burgunziï în Gallia, Goţiï în Spania, Vandaliï în Africa, Langobarziï în nordul Italieï, pentruca să se fi putut Romîniï numi Goţi, orï Hunï, orï altfel cumva. Numaï Slaviï aŭ ocupat temeïnic şi în număr mare teritoriï romîneştï, dar Romîniï s-aŭ separat de dînşiï, şi între Romînï şi Slavï n-au existat raporturile de dominaţie şi de asimilaţie care aŭ fost între Francï, Burgunzï, Goţï, Vandalï, Langobarzï şi populaţiea romană din Gallia, Hıspania, Africa, Italia. Inprejurările din punct de videre al teritorïuluï şi al barbarilor năvălitorï, în care s-aŭ dezvoltat Romîniï în peninsula balcanică, aŭ fost tocmaï de aşa specială natură, încît un nume provincial orï derivat dela popoarele cuceritoare, ca acel al Francejilor, Spaniolilor, Italienilor, era imposibil pentru Romînï. In asemenea înprejurărï eï nu se puteaŭ numi altfel decît Romani. Din contra (pe dos de cum crede Pârvan!), dacă principalul leagăn al romînismuluï ar fi fost Dacia traïană, dacă actualiï Romînï ar fi prin excelenţă descendenţiï Romanilor din Dacia traïană, ar fi fost de aşteptat ca eï să se fi numit Daci şi să fi păstrat acest nume pănă astăzï.

Dar şi celălalt popor romanic din răsăritul Europeï, Dalmaţiï, tot *Romani* se numïa pe el însuş. Cel puţin ştim acest lucru sigur pentru timpul luï Constantin Porphyrogennetus (De administrando imperio cap. XXIX). Un nume dela provincie nicï Dalmaţiï n-aŭ putut să capete, din cauză că numele provinciei Dalmatia nu era constant, ci alterna cu acel de Illyria (Vezï C. I. L. III, pag. 279-280), şi la această dificultate se maï adăogea alta, anume aceïa că numele Dalmatae, macarcă al unuï trib de

§ 175. La aceste rezultate am ajuns pe baza datelor istorice asupra populaţieĭ romanizate din răsăritul Europeĭ, date istorice oferite de scriitorĭ şi de inscripţiĭ. Din punct de videre geografic, cronologic, etnic şi limbistic mărturiile scriitorilor şi inscripţiilor sînt de aşa fel, încît a trebuit să trag concluziile pe care le-am însemnat la sfîrşitul paragrafuluĭ precedent. Am căutat să acumulez atît de mult mărturiile scriitorilor şi ale inscripţiilor, încît să las cît maĭ puţin spaţĭu logiciĭ. Căcĭ inducţiea, singurul mijloc de convingere alăturĭ cu propriea observaţie (propriea observaţie a noastră orĭ a altora, pe care sîntem nevoiţĭ să-ĭ credem), şi care constitue întreaga logică, este de aşa şubredă natură, încît nu există un singur fapt, asupra căruĭa, izolat considerat, să nu se poată trage doŭă concluziĭ diametral deosebite. Şi cu asemenea fapte izolate, privitoare la istoriea Romînilor, s-aŭ ocupat toţĭ aceĭ care aŭ agitat chestiunea originiĭ lor. Toţĭ, orĭ aŭ afirmat numaĭ părerĭ fără să le probeze, orĭ aŭ argumentat logic asupra cîtorva fapte izolate. Este un haos de argumentare pro şi contra, ca la un proces cu advocaţĭ cîrcĭogarĭ, literatura privitoare la originea Romînilor, maĭ ales că de multe orĭ autoriĭ aŭ amestecat patima politică în discuţie. Faptele înseş, multe puţine, pe baza cărora s-a făcut argumentarea, aŭ fost scoase la iveală maĭ numaĭ de străinĭ. Despre scriitoriĭ romînĭ se poate spune că aŭ luat faptele dela scriitoriĭ străinĭ şi s-aŭ mărginit numaĭ la argumentare. De altfel chestiunea însăş a originiĭ a preocupat puţin pe cercetătorĭ. Cu excepţie de C. Jireček, care a căutat să afle ceva adevărat în această privinţă — dar numaĭ în mod incidental şi superficial—, pentru ceĭlalţĭ originea Romînilor, orĭ a fost considerată în modul cel maĭ absurd posibil, ca datorită anume coloniştilor din Dacia, care nu s-ar fi amestecat cu autohtoniĭ şi ar fi fost pe deaspra Italicĭ, ba chĭar Romanĭ purĭ, orĭ a fost veşnic, şi este şi până astăzĭ, o nebuloasă, unde se amestecă Carpaţiĭ, Balcaniĭ, Thraciĭ, Illyriĭ (Maĭ ales Illyriĭ sînt de o bucată de vreme la modă), apoĭ coloniştĭ mulţĭ, ba maĭ din alte provinciĭ, ba maĭ din Italia (şi în cazul din urmă ţăranĭ, plugarĭ de me-

---

Illyrĭ foarte remarcabil, era în concurenţă cu acel maĭ cuprinzător de Illyriĭ, şi maĭ era în concurenţă cu acel al Pannonilor, care alăturĭ cu Illyriĭ aŭ dat naştere poporuluĭ dalmat. Numirile de *popor dalmat, limbă dalmată* sînt recente, provenite dela filologĭ.

serie), după nuanţa naţională a autorilor. Şi doar tocmaĭ rădăcinile romînimiĭ sînt lucrurile care se pot afla. Dar asupra lor s-aŭ mulţămit învăţaţiĭ cu nebuloasa. Ceĭa ce ĭ-a preocupat veşnic a fost alt ceva, care n-are a face cu originea Romînilor, anume cînd şi cum aŭ apucat Romîniĭ, ceĭ eşiţĭ din nebuloasa carpato-balcano-thraco-illyră, să stăpînească actualele lor teritoriĭ. Iar dacă pe icĭ pe colea apar licărirĭ de adevăr asupra originiĭ însăş, acelea se datoresc gîciriĭ şi constituesc afirmaţiĭ goale.

§ 176. Voĭŭ da maĭ la vale bibliografiea în ordine cronologică şi voĭŭ face oarecare observaţiĭ asupra acelor lucrărĭ, pe care le-am putut cerceta eŭ însumĭ. Bibliografiea nu-ĭ negreşit complectă şi nicĭ observaţiile mele nu-s privitoare la toate susţinerile autorilor. Ca să facă cineva ceva complect din acest punct de videre, ar trebui să scrie o carte întreagă. Această bibliografie însă nu este numaĭ o anexă fără importanţă. Ea, şi prin cele spuse de autorĭ, şi prin observaţiile mele, face parte integrală din lucrarea de faţă. Trebue prin urmare cetită.

§ 177. Kekavmenos, scriitor grec din secolul XI, spune într-un capitol intitulat περὶ ἀπιστίας τῶν Βλάχων (despre lipsa de credinţă a Vlahilor) următoarele. Cecaumeni Strategicon et incerti scriptoris de officiis regiis libellus, ediderunt B. Wassiliewsky, V. Jernstedt, Petropoli, 1896, pag. 74: „Vă daŭ voŭă şi urmaşilor voştri sfatul următor. Neamul Vlahilor este cu totul fără credinţă şi pervers, nu păstrează credinţa nicĭ faţă de dumnezeŭ, nicĭ faţă de împărat, nicĭ faţă de rude orĭ de prietenĭ, ci cu toţĭ este gata să se duşmănească şi contra tuturor este gata să uneltească. Minţeşte mult şi fură tare, învremece în fiecare zi face jurăminte înfricoşate către prietenĭ, pe care însă nu le ţine în socoteală, căcĭ socoate ca o nimica şi înfrăţirile şi legăturile sufleteştĭ şi se serveşte de asemenea lucrurĭ toate numaĭ ca să înşele pe ceĭ naivĭ. Niciodată n-a păstrat credinţa către cineva, nicĭ către împăraţiĭ de demult aĭ Romanilor. Contra lor a purtat războĭŭ împăratul Traĭan şi ĭ-a strivit cu totul, ĭar împăratul lor Decebal a fost ucis şi capul ĭ-a fost expus într-o suliţă în mijlocul Romeĭ. Căcĭ eĭ sînt aşa numiţiĭ Dacĭ şi Bessĭ. Inainte vreme trăĭaŭ pelîngă Dunăre şi pelîngă Sau, pe care rîŭ îl numim astăzĭ Sava, acolo unde trăesc acum Sîrbiĭ, prin locurĭ tarĭ şi grele de străbătut, şi încre-

zîndu-se în tăriea locurilor arătaŭ întîiŭ tragere de inimă şi supunere către împăraţiĭ maĭ de demult şi apoĭ eşiaŭ de prin întăriturile lor şi prădaŭ ţările Romanilor, pănăce şi-aŭ perdut aceştiia răbdarea şi ĭ-aŭ sfărîmat, cum am maĭ spus. Şi atuncĭ Vlahiĭ aŭ eşit din locurile acelea şi s-aŭ înprăştiat peste tot Epirul şi Macedonia, ĭar ceĭ maĭ mulţĭ s-au aşezat în Hellas. Sînt laşĭ şi aŭ inimă de epure, ĭar îndrăzneala le vine tot dela laşitate. Vă sfătuesc decĭ să nu vă încredeţĭ în aceştĭ oamenĭ în nimic, şi dacă se va întîmpla cîndva vreo turburare şi Vlahiĭ vor simula ĭubire şi credinţă, jurîndu-se pe dumnezeŭ că aŭ să păstreze credinţa, să nu-ĭ credeţĭ. Va fi maĭ bine pentru voĭ ca nicĭ să primiţĭ jurămîntul lor şi nicĭ să vă legaţĭ voĭ cu jurămînt către dînşiĭ. Păziţi-vă de dînşiĭ, ca de nişte răĭ; nicĭ să jure, nicĭ să juraţĭ. Nu trebue să te încrezĭ într-înşiĭ de fel, prefă-te însă şi tu că le eştĭ prieten. Şi dacă vreo dată se va întîmpla răscoală în Bulgaria, cum am spus maĭ sus, şi Vlahiĭ vor spune că-ţĭ sînt prietenĭ şi vor jura, să nu-ĭ crezĭ. Iar dacă-şĭ vor aduce fimeile şi copiiĭ în vreo cetate grecească, lasă-ĭ să le-aducă, decît numaĭ fimeile şi copiiĭ să fie înuntrul cetăţiĭ, ĭar eĭ să steĭe afară de cetate. Şi dacă vor vrea să vie să-şĭ vadă familiile, să între numaĭ doĭ orĭ treĭ, şi dupăce vor eşi aceĭa, să între alţiĭ. Şi să bagĭ sama bine la ziduri şi la porţĭ, numaĭ aşa veĭ fi în siguranţă. Căcĭ dacă veĭ lăsa pe maĭ mulţĭ să între deodată la familiile lor, cetatea va fi tradată de dînşiĭ şi veĭ fi muşcat de eĭ ca de o aspidă, şi aĭ să-ţĭ aducĭ atuncĭ aminte de sfaturile mele. Dacă veĭ păzi însă cele spuse de mine, şi pe dînşiĭ îĭ veĭ avea la dispoziţie, şi tu veĭ fi fără grijă."—Acest loc a fost scos întîiŭ la iveală de Tomaschek Zur Kunde der Haemus-Halbinsel pag. 58, apoĭ de Onciul în Convorbirĭ Literare XIX pag. 271.

§ **178.** Kinnamos (născut pela 1144, mort după 1185) supt aniĭ 1161-1173 (1166 după Onciul Originile principatelor romîne pag. 82) pag. paris. 150: „Despre Vlahĭ se spune că sînt colonĭ veniţĭ de demult din Italia". Οἱ Βλάχοι τῶν ἐξ Ἰταλίας ἄποικοι πάλαι εἶναι λέγονται. Intîiŭ la Lucius De regno Dalmatiae et Croatiae, în Schwandtner Scriptores rerum hungaricarum vol. III pag. 455.

§ **179.** Bonfinius (A trăit pe vremea luĭ Mateiŭ Corvin 1458-1490), Rerum hungaricarum decades: ‘Romîniĭ

sînt eşiţĭ din coloniştiĭ romanĭ şi din legiunile romane, pe care Traĭan şi alţĭ împăraţĭ romanĭ ĭ-aŭ adus în Dacia.“ La Hunfalvy Die Rumänen und ihre Ansprüche pag. 251.

§ 180. Lucius († 1679 C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens III pag. 37), De regno Dalmatiae et Croatiae, Frankfurt 1666, II ed. în Schwandtner Scriptores rerum hungaricarum III pag. 458: „Pe aceştĭ Valahĭ [pe ceĭ din Dacia] scriitoriĭ îĭ consideră de obiceiŭ că se trag din Romaniĭ pe care ĭ-a dus acolo Traĭan. Cu toate acestea, fiindcă la autoriĭ vechĭ nu se pomeneşte despre dînşiĭ nimic, ci numaĭ despre barbariĭ care aŭ ocupat Dacia în răstîmpurĭ, până ce Bulgariĭ s-aŭ aşezat în locurile pe care le stăpînesc astăzĭ Valahiĭ, şi după aceĭa, trecînd Dunărea, aŭ răpit dela Romanĭ şi aŭ supus şi Dacia noŭă, Mysia, Macedonia şi o parte din Thracia, apoĭ e maĭ probabil că Bulgariĭ învingătorĭ aŭ strămutat atuncĭ întreaga populaţie romană captivă din regiunile cisistriane [adecă din a dreapta Dunăriĭ] în cele transistriane [adecă din a stînga Dunăriĭ], unde se va fi amestecat cu aceĭ Romanĭ care vor fi maĭ rămas acolo depe vremurile luĭ Aurelian orĭ care vor fi maĭ fost strămutaţĭ acolo de alţĭ barbarĭ maĭ înainte vreme. Aceasta e maĭ probabil decît că toţĭ Valahiĭ din Dacia şĭ-ar fi trăgînd neamul din vechiĭ Romanĭ rămaşĭ acolo din timpurile luĭ Aurelian“. Intîiŭ la Petru Maior Istoriea pentru începutul Romînilor II ed. pag. 58, 200. Pentru ca să se vadă cum se poate bate apa in piŭă—sit venia verbo—, cînd este vorba de argumentat logic asupra unuĭ fapt izolat (Faptul este *silentium* şi argumentul pro şi contra se chĭamă *argumentum a silentio*!), reproduc observaţiea făcută de Tomaschek Ueber Brumalia und Rosalia pag. 394, observaţie provocată de faptul că Bessi, cu toată importanţa lor, nu sînt pomeniţĭ de Thucydides, care vorbeşte numaĭ de Odrysi şi Paiones: „Trebue să ne gîndim la aceĭa că în istorie acel nume de popor capătă însămnătate preponderantă, de care se alipeşte faptul puteriĭ politice şi al independenţeĭ. In timpul emigrăriĭ popoarelor aŭ stăpînit în vechile ţărĭ dace Sarmaţĭ, Vandalĭ, Goţĭ, Gepizĭ, Slovenĭ, Bulgarĭ, Pecenegĭ, Cumanĭ. Cînd se întîmplă ca istoriciĭ să vorbească despre aceste regiunĭ, este natural să vorbească numaĭ despre naţiunile domnitoare, care se manifestaŭ în mod activ, ĭar nu despre populaţiea pasivă, macarcă maĭ numeroasă,

a păstorilor şi muntenilor de neam romînesc, care stăpînise fără întrerupere vechĭul teritorĭu şi fusese numaĭ sfîşiată şi copleşită de năvălitorĭ". Această observaţie o făcuse de altfel cu mult înainte de Tomaschek Dimitrie Philippide. Vezĭ maĭ la vale supt acest autor, § 189. Şi ca să se vadă cum ceĭ maĭ serioşĭ oamenĭ pot să exagereze lucrurile şi să răspîndească prejudiţiĭ, ĭată în ce chip se exprimă asupra argumentuluĭ luĭ Lucius A. J. Evans Antiquarian researches in Illyricum III, 46 (la Jung Roemer und Romanen in den Donauländern II ed. pag. 352): „Luĭ i se datoreşte în realitate meritul că în măestritul săŭ capitul De Vlahis a nimicit greşita părere că Romîniĭ ar fi de origine transdanubiană [adecă de a stînga Dunăriĭ]. Principalele argumente adoptate de Sulzer, Roesler şi alţĭ scriitorĭ recenţĭ se găsesc clar şi precis expuse de istoricul dalmat din al XVII secol".

§ **181**. Dimitrie Cantemir († 1723), Hronicul vechimiĭ Romîno-Moldovlahilor, ed. Academieĭ romîne, Bucureştĭ, 1901, pag. 13: „A Romîno-Moldovlahilor neam, de vom vrea să credem adeverinţiĭ, care în hronice mărturiseşte, de-ĭ vom căuta cea maĭ de pre urmă vîrstă, de cînd adecă Traĭan împăratul, din Roma, împărăteasa cetăţilor, alegînd cetăţenĭ romanĭ, în Dachiea ĭ-aŭ trecut, îl vom afla depe la anul tocmiriĭ firiĭ omeneştĭ 107 să fie început. De-ĭ vom cerca cea de pre mijloc vîrstă, o vom găsi de odată cu Romulus, Roma şi cu numele Roman, adecă cu şepte sute cincĭ zăcĭ şi triĭ de anĭ maĭ de nainte decît a să naşte Domnul Hristos. De-ĭ vom iscodi cea din ceput naştere, precum dela răsipa Troadiĭ şi dela înstrăinarea luĭ Eneas la Laţium, adecă în ţara lătinească, a vechilor semne şi scrisorĭ mărturisesc. De-ĭ vom întreba a evgheniĭ catastih, şi a ghenealoghiiĭ rînd, precum Romanĭ în Roma, de cetăţenĭ romanĭ şi oştenĭ veteranĭ născuţĭ, a Ellinilor nepoţĭ, strănepoţĭ, dela Troada să să fie trăgînd, a Grecilor şi a Latinilor scriitorĭ mărturisesc. De vom lua sama faptelor maĭ marilor lor, nu prădătorĭ, nu năpăditorĭ, nu adăosăturĭ, ce înmulţitorĭ, ce lăţitorĭ, ce maĭ din luntru şi maĭ de treabă mădulare a împărăţiiĭ Romanilor a fi iĭ vom găsi. De le vom căuta firea, inima, şi cea iroicească vitejie, aĭeve ĭeste, că a hotarălor lumiĭ romîneştĭ în potriva sireapelor neamurĭ tătărăştĭ ca nişte zi-

dĭurĭ de aramă puşĭ şi nebiruiţĭ apărătorĭ s-aŭ socotit, şi într-înşiĭ numaĭ să să fie păzit şi plinit acel adevărat cuvînt pentru ceĭ hirişĭ Romanĭ dela Seneca zis: unde aŭ biruit Romanul, acolo aŭ şi trăit. Căcĭ denafara hotarălor împărăţiiĭ romîneştĭ, până adecă la fundurile Indiiĭ, până la pustiile Arabiiĭ, până la necunoscutele locurĭ a Africăĭ, şi să zicem aşeşĭ până la marginile lumiĭ cunoscute, poporul romînesc prin multe vremĭ şi pre la multe părţĭ precum să-şĭ fie scos şi aşezat sloboziile sale, nime poate fi carile să nu ştie." Cu alte vorbe poporul romîn = poporul roman, şi anume poporul roman din însăş Roma. Macarcă patriciĭ şi plebea romană depe vremea luĭ Traĭan degenerase mult decum fusese pe vremurile luĭ Cincinnatus — împăratul Traĭan însuş era doar un provincial —, dar orĭcum, strălucită viţă! Fireşte că de vreun amestec al nobililor Romanĭ cu Daciĭ nicĭ pomenire nu poate fi. De pildă pag. 128: „Pomenitul Sarniţie două poveştĭ de odată să nevoeşte a dovedi, una, precum Romîniĭ, vrînd să să fălească, singurĭ să-şĭ fie scornit acest nume depe Flac Vlahĭ, alta, precum Romîniĭ noştri să nu fie din sămînţiea Romanilor, ce din rămăşiţa varvarilor celor vechĭ, adecă a Ghetilor şi a Dachilor, care socoteală ĭeste în potriva a tuturor de obşte scriitorilor, precum şi în capetele trecute cam pe scurt am arătat, şi în urmă pre larg să va dovedi". Nu se dovedeşte nimic! — pag. 215 sqq.: ʳRomaniĭ au părăsit Dacia supt Aurelian şi aŭ trecut de-a dreapta Dunăriĭ, dar supt acelaş împărat chĭar s-aŭ întors cu toţiĭ îndărăt ˀ. — pag. 395 sqq.: ʳ Romîniĭ din peninsula balcanică îş trag originea dela Romîniĭ din Daciaˀ.

§ 182. Iohann Thunmann, Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker, Leipzig, 1774. pag. 174: „Vlahiĭ de dincolo de Dunăre sînt un mare şi numeros popor. Se spune că ar fi formînd jumătate din locuitorii Thracieĭ şi maĭ mult de treı şferturĭ din locuitoriĭ Macedonieĭ şi Thessalieĭ. Şi în Albania trăesc mulţĭ dintr-înşiĭ. Vorbesc aceĭaş limbă ca şi fraţiĭ lor de dincoace de Dunăre, dar maĭ amestecată cu cuvinte greceştĭ. Să nu se creadă cumva că sînt veniţĭ acolo din Dacia." — pag. 240: „Albanejiĭ sînt descedenţiĭ vechilor Illiyrĭ, ĭar veciniĭ lor Vlahiĭ sînt urmaşiĭ Thracilor." — pag. 324 sqq.: ʳ Romîniĭ dela sud sînt Thraciĭ romanizaţĭ din Thracia, Macedonia şi Thessalia. „Thraciĭ din Thessalia, Macedonia şi Thracia proprĭu

zisă aŭ adoptat, precum se pare, foarte degrabă limba stăpînilor lor, a Romanilor." Eĭ s-aŭ adăpostit contra barbarilor năvălitorĭ prin munţiĭ Haemus şi Pindus.?—pag. 360 sqq.: „Vlahiĭ de dincoace de Dunăre sînt fraţiĭ Vlahilor din ceĭa parte a fluvĭuluĭ şi se trag din aceĭ Thracĭ care sub numele de Geţĭ şi Dacĭ aŭ jucat aşa mare rol sub Dromichaetes, Boerebistas, Cotison şi Decebalus. Sub stăpînirea romană aŭ primit limba şi obiceĭurile romane, şi dupăce sub Caracalla aŭ căpătat dreptul de cetăţenie, s-aŭ numit Romanĭ. Să nu se creadă că aŭ fost toţĭ strămutaţĭ de Aurelian pe malul celălalt al Dunăriĭ, fireşte că mulţĭ aŭ rămas într-o ţară aşa de mare şi de muntoasă. Cînd aŭ năvălit Vandaliĭ, Goţiĭ, Huniĭ, Gepiziĭ, Slaviĭ, Avariĭ şi Bulgariĭ, eĭ aŭ fugit la munţĭ, care ĭ-aŭ ferit de distrugere, dar au devenit din cauza aceasta nomazĭ. Dacă aŭ contribuit cu ceva la alungarea Slavilor, care după aceĭa s-aŭ aşezat la Vistula şi la Dnipru, nu pot să hotăresc. Cînd aŭ năvălit Unguriĭ la anul 894, eĭ se aflaŭ în Transilvania şi în Ungaria de dincoace [adecă dinspre vest de] Dunăre. Acest lucru îl spune notarul anonim al regeluĭ Bela IV, care în acest lucru merită crezare, macarcă în alte privinţĭ nu te poţĭ baza pe dînsul... Dar Vlahiĭ locuĭaŭ din timpurĭ străvechĭ şi în Valahia şi Moldova, unde n-aŭ venit întîĭaş dată sub Negru şi Bogdan în al XII şi al XIII secol."

§ 182ª. Iosephus Benkö, Transsilvania sive magnus Transsilvaniae principatus, Vindobonae, 1778, 2 volume. Ĭ pag. 474: „Valahiĭ se trag dela Romanĭ, dela coloniile anume pe care Traĭan şi ceilalţĭ împăraţĭ le-aŭ adus în Dacia. Astăzĭ aŭ ajuns în stare de servitute faţă de nobiliĭ din Transilvania, dar, macarcă aŭ trecut atîtea veacurĭ la mijloc, n-aŭ părăsit cu totul nicĭ limba nicĭ obiceĭurile strămoşilor." pag. 476-478: „Scriitorĭ de valoare, atît străinĭ cît şi din ţara aceasta, aŭ arătat cu hotărîre că Valahiĭ se trag dela Romanĭ, care aŭ strămutat deprin provinciile maĭ depărtate ale stăpîniriĭ lor coloniĭ nenumărate în Dacia, dupăce au supus-o, nu numaĭ ca să lucreze pămîntul, ci ca să dee şi oraşelor, celor de atîtea orĭ devastate, înflorirea de altă dată. Dupăce la anul p. Chr. 274 o bună parte din Romanĭ aŭ părăsit Dacia, amintirea despre eĭ n-a dispărut dintrînsa, pentrucă mulţĭ Romanĭ înpreună cu Daciĭ indigenĭ aŭ rămas pe loc. Să nu crezĭ însă că toţĭ Valahiĭ de astăzĭ din

Transilvania îş trag neamul din aceĭ Romanĭ, pe care întîĭŭ Traĭan ĭ-a adus aicĭ. Dintre aceştiĭa, ca şi dintre Dacĭ, mulţĭ aŭ perit de armele Hunilor, Avarilor şi Ungurilor, ĭar ceilalţĭ aŭ fugit dela şesurĭ şi s-aŭ adăpostit prin munţĭ, unde trăesc şi până astăzĭ. Dar aŭ maĭ fost numeroase coloniĭ de Romanĭ şi în Moesia, în Bulgaria, în Serbia, şi în locurile depe lîngă Dunăre, coloniĭ care s-aŭ amestecat şi s-aŭ înmulţit cu Thracĭ, Ligurĭ şi cu drojdiea a multor alte popoare, s-aŭ îndepărtat tot maĭ tare dela limba şi dela obiceĭurile străbunilor, aŭ devenit supuşĭ aĭ împăraţilor de răsărit şi aŭ trăit necunoscuţĭ sub dînşiĭ, apoĭ cu vremea s-aŭ lăţit încet încet spre mĭazănoapte până la hotarăle Podolieĭ şi Rusieĭ, şi până în Transilvania, îndeletnicindu-se maĭ mult cu păstoriea decît cu agricultura. Acest neam robust, vînjos şi musculos, de temperament maĭ mult sangvin, e foarte aplecat spre propagarea neamuluĭ şi s-a înmulţit aşa de tare, încît a supplantat pe Ungurĭ în Transilvania şi în părţile vecine ale Ungarieĭ şi a umplut tot locul. Ba a trimes roĭurĭ şi în Valahia transalpină şi în Moldova. In secolul XII anume aŭ emigrat din districtul Fagaraşuluĭ foarte mulţĭ Valahĭ supt un şef numit Negru, cu familiile şi cu toată averea lor, prin munţiĭ învecinaţĭ din ţara Bîrseĭ. Şi tot aşa în secolul XIV, pe vremea regeluĭ Ungarieĭ Ludovic I, un boer valah, numit Bogdan, ademenit de pămîntul cel foarte fertil şi aproape pustiŭ al Moldoveĭ, a adunat mulţĭ Valahĭ din ţinutul Maramureşuluĭ şi din Transilvania, a trecut munţiĭ şi a ocupat Cumania, cea care de multă vreme era pustie".

§ 183. Franz Joseph Sulzer, Geschichte des transalpinischen Daciens, Wien, 1781-1782, 3 volume. II pag. 6: „Nu tăgăduesc originea romană a Valahilor, ba chĭar, în unul din paragrafele următoare, voĭŭ arăta cîteva din obiceĭurile lor, care, comparate cu limba lor, care e maĭ mult latinească decît slavă, fac foarte probabilă concluziea că se trag din sînge roman. Decît numaĭ eĭ aŭ şi obiceĭurĭ slave, şi vorbe slave în limbă, cu mult maĭ multe decît îşĭ închipuesc aceĭ care aŭ scris până acum despre originea lor. După cum aŭ primit eĭ, ca Romanĭ, cuvintele slave în limba latină, tot aşa aŭ putut, ca Slavĭ, să adoapte limba latină şi obiceĭurile romane din cauza îndelungatuluĭ lor contact cu Romaniĭ. După părerea mea are să rămîe multă vreme ne-

hotărît, dacă trebue să tragem pe Valahî din Romanî orî din Slavî. Ceĭa ce vreaŭ eŭ însă să probez acum, cît îmî va fi cu putinţă, este că actualiĭ Valahî nu se trag din Volohiĭ orî din Bulgariĭ luĭ Nestor, şi încă maĭ puţin din Romaniĭ din Dacia luĭ Traĭan, că prin urmare eĭ nu trebuesc consideraţî ca aborigenî, ci ca un popor care a venit aicĭ în timpurî maĭ tîrziĭ". — pag. 11: „Trebue puternică imaginaţie şi în aceiaş vreme multă abstracţie, ca să-şĭ închipuĭască cineva, încontra istorieĭ, că un popor, care astăzî întrece în număr cu o jumătate pe toate celelalte neamurî de oamenĭ din Transilvania la un loc luate, a rezistat singur timp de şepte sute de anî la neîncetatele năvălirî a doŭăzecĭ de popoare barbare, care azî toate aŭ dispărut din Dacia, fără să lese urme de numele şi de limba lor; ca să-şĭ închipuĭască Dacia ca o ţară de vizuniĭ şi de peşterî, în care s-ar fi ascuns ca nomad un popor întreg atîta vreme îndelungată, în mijlocul atîtor vicisitudinî, fără să aĭbă vreun contact cu naţiunea stăpînitoare din aceĭaş ţară, fără să împrumute macar un cuvînt dela una macar, cu excepţie numaĭ de Slavî, din aceste multe naţiunî, dela Goţî, Taifalî, Victofalî, Hunî, Gepizî, Herulî, Longobarzî, Avarî, Bulgarî, Vandalî, Ungurî, Comanî, Pecenegî, fără să se distingă macar printr-o faptă, care să fi meritat a-ĭ face numele cunoscut posterităţiĭ, dupăcum s-a făcut posterităţiĭ cunoscut numele popoarelor celorlalte". — pag. 12-20: „Dar maĭ am doŭă argumente mult maĭ puternice, care ne pot lămuri maĭ de aproape, dacă Valahiĭ din Dacia trebuesc consideraţî ca străinî în această ţară, orî ca aborigenî. Aceste argumente sînt: 1) Starea lor politică actuală în Transilvania; 2) Religiea lor în toată Dacia şi chĭar în afară de dînsa. 1) Dacă nu este ceva contrar regulelor uneĭ logice sănătoase să conchidă cineva dela înprejurările actuale ale unuĭ popor la starea luĭ socială de altă dată, apoĭ putem spune aproape cu siguranţă despre Valahiĭ din Dacia, cel puţin despre ceĭ din Transilvania, că eĭ aŭ fost ţinuţî dela început în această ţară într-un fel de sclăvie, că totdeauna aŭ fost trataţî ca sclavî. Poporul cel maĭ vechĭŭ şi cel maĭ numeros nu este considerat, pănă în acest moment, ca naţiune în Transilvania. Toate celelalte popoare, păn şi Saşiĭ, a căror venire foarte tîrzie în acest mare principat se cunoaşte cu siguranţă, se bucură acolo de libertăţî propriĭ, de anumite privilegiĭ.

Numaĭ Valahul n-are nicĭ libertate de conştiinţă, nicĭ drept de cetăţean, nicĭ proprietate, cu atît maĭ puţin este admis la vreo funcţie onorifică. Numaĭ el nu-şĭ poate rîdica capul din pulberea în care i-l apasă ceilalţĭ... De unde provine acest dispreţ? De unde vine că Valahul n-are în Transilvania nicĭ libertate, nicĭ proprietate, nicĭ drept de cetăţean, nicĭ consideraţie? S-aŭ înmulţit eĭ aşa tare numaĭ în veacurile din urmă, ĭar pe atuncĭ, înainte de a fi luat ţara în stăpînire Secuiĭ, Ungurii şi Saşiĭ, eraŭ slabĭ la număr, aşa că n-au putut să se rîdice? Inchipuire! Orĭ poate şĭ-au perdut de atuncĭ încoace libertăţile? Dar cum este cu putinţă ca cel maĭ puternic popor să-şĭ părăsească aşa cu totul libertăţile şi prestigĭul? Dar sînt macar semne că le-ar fi avut vreodată?... 2) Celalalt argument, pentru a hotărî chestiunea, îl ĭaŭ dela religiea valahă, şi va pune poate părerea mea într-o lumină maĭ puternică... Transilvania a fost încorporată la biserica romană deja prin silinţa luĭ Ştefan cel sfînt. Chĭar aşa numiţiĭ Valahĭ uniţĭ aŭ stat multă vreme supt episcopul catolic din Transilvania,... ĭar schismaticiĭ n-aŭ până la acest moment un episcop al lor proprĭu în această ţară. Despre Valahĭ nu cetim nicăirĭ că religiea lor s-ar fi întrodus în Dacia prin misionarĭ, prin înfiinţarea de episcopate, prin sprijinul regilor ungurĭ orĭ polonĭ. Se poate proba din contra, că şĭ-aŭ dat toţĭ silinţa ca să stîrpească această religie şi să unească pe Valahĭ la biserica romană... Deja papa Honorius III la anul 1223 prin legatul său, cardinalul Iacob, a îndemnat pe regele Andreas şi pe prinţul de coroană Bela să supue pe Valahĭ scaunuluĭ roman, ĭar autoritatea episcopatuluĭ coman, înfiinţat la Seret la anul 1228, a fost extinsă şi asupra Valahilor de acolo. Şi cu toate acestea poporul valah a fost, de cînd avem ştirĭ despre el, şi este până în ceasul de faţă, cu excepţie de aceĭ puţinĭ care treptat au trecut la biserica apuseană, credincĭos religiuniĭ răsăritene... Să-mĭ spuĭe acum cineva, cum s-a strecurat această religie la Valahiĭ din Dacia cisalpină şi din cea transalpină, şi cum s-a propagat la dînşiĭ în mijlocul Ungurilor şi Saşilor catolicĭ, sub regĭ şi prinţĭ catolicĭ, dacă eĭ, Valahiĭ, n-aŭ plecat din Dacia nicĭodată, şi dacă n-au adus cu dînşiĭ această religie dintr-o ţară de dincolo de Dunăre, din Valahia Mare, unde aŭ trăit maĭ înainte vreme, şi unde trăesc până în momentul de faţă, în tot aşa de mare-

număr, fraţiĭ lor, Cuţovlahiĭ? Aicĭ în Dacia nu se vorbĭa limbă valahă înainte de al zecelea (aş putea zice înainte de al unsprezecealea) secol; aicĭ înainte de timpul luĭ Ştefan cel sfînt nu se cunoştea religie răsăriteană şi nicĭ Valahĭ nu locuĭau. Vorbele sfîntuluĭ rege Ştefan «nu se poate ca un episcop grec să administreze credincĭoşĭ latinĭ şi ca un episcop latin să administreze credincĭoşĭ grecĭ», şi ordinul dat de el ca şi pe viitor supuşilor săĭ de religie greacă să li se dea un episcop de aceĭaş credinţă, ĭar supuşilor de religie latină să li se dea un episcop de aceĭaş credinţă, nu se pot aduce ca probă contra propoziţieĭ mele, căcĭ ele pot fi şi trebuesc interpretate ca privitoare la supuşiĭ regeluĭ de dincolo de Dunăre, la Slavonĭ, etc., care pe vremea aceĭa sigur aparţineaŭ la biserica grecească, ĭar nu la Valahĭ. Aceştiĭa au venit aicĭ din Illyria, din Macedonia, orĭ din muntele Haemus. Timpul aceşteĭ emigrărĭ se poate da cu aproximaţie. Probabil n-a avut loc de odată, ci în Moldova şi în Valahia răsăriteană, care amîndouă la un loc până în al doĭsprezecelea secol se numĭaŭ Cumania, a avut loc maĭ tîrziŭ decît în Valahia apuseană, în aşa numitul pe atuncĭ Banat al Severinuluĭ." — pag. 31: „[Valahiĭ] aŭ venit aicĭ maĭ întîĭŭ treptat, ca bande şi ca familiĭ, din cauză că eraŭ vecinĭ şi că luaŭ parte ca mercenarĭ la expediţiĭ războĭnice în Dacia; apoĭ în număr mare, ca triburĭ şi neamurĭ întregĭ, cu ocaziea a două marĭ revoluţiĭ, atuncĭ anume, cînd la sfîrşitul secoluluĭ al unsprezecelea [adecă al doĭsprezecelea!], apăsaţĭ fiind de Isaac Angelus, s-aŭ unit cu Comaniĭ, şi atuncĭ, cînd la anul 1243 Tatariĭ Mongolĭ aŭ părăsit Comania, care era acum golită de toţĭ locuitoriĭ eĭ." — pag. 33-41: „Cuţovlahiĭ vorbesc aceĭaş limbă cu Vlahiĭ din Dacia. Acest lucru nu se poate explica, dacă veĭ admite, cu Thunmann, că Vlahiĭ din Dacia şi Cuţovlahiĭ s-aŭ dezvoltat în actualele lor teritoriĭ de o parte uniĭ de alţiĭ. Căcĭ este cu neputinţă ca în înprejurărĭ atît de deosebite să se fi putut dezvolta limbĭ atît de asămănătoare. „Aş vrea să ştiŭ, dacă este cu putinţă, ca în două ţărĭ atît de depărtate una de alta, cum sînt Moldova şi Albania orĭ Macedonia, la două popoare deosebite şi în timpurĭ deosebite, să se fi dezvoltat aceĭaş limbă". Nicĭ fondul colonial n-a fost acelaş şi n-a vorbit acelaş dialect latinesc, în Dacia de o parte şi în teritorĭul Cuţovlahilor de altă parte. „Şĭ-a închipuit oare Thun-

mann că Romaniĭ aveaŭ numaĭ un dialect? A crezut el că acea adunătură de cĭurucurĭ (Geraffel von einem Gesinde), pe care Traĭan a adus-o din toată lumea romană în Dacia, vorbĭa tocmaĭ aşa latineşte, şi nu altfel, ca şi coloniştiĭ romanĭ veniţĭ în Thracia, în Moesia şi în provinciile de dincolo?" Cuţovlahiĭ nu sînt veniţĭ din Dacia, zice Thunmann. Aşa este. Dar aŭ venit Valahiĭ din Dacia din ţara Cuţovlahilor. Pentruca să poată exista, după cum există, aceĭaş limbă la uniĭ şi la alţiĭ, macarcă ar fi trăit totdeauna în teritoriĭ deosebite, ar trebui să admită doar cineva că limba valahă era deja formată pe vremea luı Aurelian. Dar aceasta este imposibil. Că aşa ceva n-a putut fi, o probează chĭar puţinele resturĭ de limbă valahă din secolul VI, păstrate la Theophanes. Există mare deosebire, şi de formă şi de înţeles, între *torna*, *torna*, *fratre*, cum vorbĭaŭ Valahiĭ în secolul VI, şi între felĭul cum vorbesc astăzĭ. Dar chĭar aşa, tot este maĭ lesne de priceput că limba valahă ar fi fost gata pe vremea luĭ Aurelian, decît că s-ar fi putut dezvolta, aşa cum este, în Dacia, unde, macarcă a fost în contact cu atîtea limbĭ străine, n-a împrumutat nimic dela ele, astfel că, de pildă, nu există un singur cuvînt unguresc comun întregiĭ limbĭ valahe.˒— pag. 52-53: ˓ Dacă Valahiĭ aŭ trăit totdeauna în Dacia, pentru ce n-aŭ păstrat acest nume Dacia? Pentru ce Valahiĭ din Transilvania nu-şĭ numesc ţara macar cu numele de *ţara romînească*, cum şĭ-o numesc pe a lor Valahiĭ din Dacia transalpină, ci o numesc Ardeal, cu un nume unguresc Erdeli, care înseamnă regiune păduroasă? ˒ — pag. 53-54: „Valahiĭ aŭ luat fiinţă în Moesia, Thracĭa, şi în regiunile de acolo de prin prejur, nu în Dacia. Eĭ aŭ obiceĭurĭ romane, limbă romană, dar aŭ şi obiceĭurĭ şi limbă slave. Nu sînt prin urmare nicĭ curat Slavĭ, nicĭ curat Romanĭ, ci un amestec din amîndoŭă aceste popoare, în care amestec însă predomină elementul roman. Prin Romanĭ nu înţeleg aicĭ pe coloniştiĭ romanĭ veritabilĭ, care aŭ fost trimeşĭ de ceĭ dintîĭŭ împăraţĭ în Thracia, Moesia, Illyria, Macedonia, etc., ba nicĭ macar amestecătura de Romanĭ din Dacia, pe care Aurelian a strămutat-o în Moesia orĭ Dardania. Inţeleg prin Romanĭ pe coloniştiĭ care, deja amestecaţĭ cu vechile popoare thrace, s-aŭ maĭ amestecat apoĭ şi cu aşa numiţiĭ barbarĭ, sosiţĭ după aceĭa, cu Scyţĭ, Bastarnĭ, Sarmaţĭ, Goţĭ, Iazygĭ, Hunĭ, şi cu mulţĭ alţiĭ, se numĭaŭ

Romanĭ, şi vorbĭaŭ o limbă latinească, căreĭa, pentru a se preface în valaha de maĭ tîrziŭ, îĭ lipsĭaŭ numaĭ cuvintele slave, care aŭ fost întroduse apoĭ prin contactul şi relaţiile cu Slaviĭ." — pag. 56-60: „Mă îndoesc dacă cuĭva, care ar fi avut atîtea felĭurite raporturĭ cu această naţiune ca mine, care ĭ-ar fi studiat ca mine atît de îndelungată vreme şi cu atîta băgare de samă caracterul, ĭ-ar putea macar trece prin minte să caute în ea un sînge roman veritabil, dacă n-ar auzi-o vorbind o limbă pe jumătate latinească. Atît de puţin samănă ea cu Romaniĭ, aşa cum îĭ cunoaştem pe aceştiĭa din scrierile şi din faptele lor. Atît de mult a degenerat ea dela dînşiĭ... Că aŭ obiceĭurĭ şi deprinderĭ romane? Cine ştie dacă sînt într-adevăr romane! Şi chĭar dacă vor fi, Valahiĭ aŭ însă tot aşa de multe şi obiceĭurĭ slave... Cînd acelaş popor are limbă, obiceĭurĭ, deprinderĭ, şi romane şi slave, aceasta înseamnă că el s-a dezvoltat din amîndouă neamurile, din Romanĭ şi din Slavĭ... Pentru aceasta se cere ca cele două naţiunĭ să fi fost în strînse relaţiunĭ una cu alta şi să se fi unit prin legăturĭ de căsătorie una cu alta... Eŭ cred că la producerea limbiĭ şi naţiuniĭ valahe lucrurile s-aŭ petrecut astfel... Slaviĭ s-aŭ aşezat printre Romanĭ. Romaniĭ aŭ luat fimeĭ slave, Romanele aŭ luat bărbaţĭ slavĭ, şi fiecare din părţı s-a silit să se facă pricepută de ceĭalaltă cît maĭ răpede în propriea sa limbă [a vorbitoruluĭ? „ein jedes war bemüht sich dem andern in seiner Sprache bald verständlich zu machen]. Şi aşa s-aŭ născut, din amestecul elementuluĭ slav cu cel latin, limba şi naţiunea numite valahe." — Date biografice asupra luĭ Sulzer vezĭ la Petru Maior, Istoriea pentru începutul Romînilor, ed. II pag. 191. Pentruca să se vadă ĭarăş inanitatea argumentăriĭ, cînd se bazează pe un fapt oarecare izolat, voiŭ face asupra argumentuluĭ pe care-l scoate Sulzer din lipsa de drepturĭ a Romînilor din Transilvania întîmpinarea următoare. Tocmaĭ faptul că Romîniĭ din Transilvania apar ca lipsiţĭ de drepturĭ şi ca robĭ aĭ pămîntuluĭ ar fi o probă că avem a face cu o populaţie de mult stabilă şi anterioară celor aşa numite treĭ naţiunĭ. Căcĭ şi Greciĭ doar sînt în peninsula balcanică o populaţie de mult stabilă şi cu toate acestea pe vremea stăpîniriĭ Francilor eĭ eraŭ robĭ aĭ pămîntuluĭ, după cum se vede din procesele pe care le aveaŭ şefiĭ feudalĭ între dînşiĭ cu privire la *vecinĭ*, Grecĭ de neam, care fugĭaŭ depe moşiea unuĭa pe mo-

şiea altuia (Vezĭ C. Hopf, Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters bis auf unsere Zeit, Leipzig, 1870, passim). Ba chĭar pe vremea stăpînirii împăraţilor grecĭ soarta Grecilor ţăranĭ era ca aceïa a ţăranilor romînĭ pe vremea cînd prădaŭ Tatariĭ. Dar cel puţin la noĭ Romîniĭ prădaŭ Tatariĭ, învremece pe Grecĭ îĭ prădaŭ funcţionariĭ împărăteştĭ. Hopf I pag. 176 (Este vorba despre oprimarea populaţieĭ din Attica din partea funcţionarilor împărăteştĭ, în frunte cu însuş strategul, sub domniea luĭ Alexios III 1195-1203, cu toate suplicile adresate împăratuluĭ decătră arhiepiscopiĭ din Atena): „Atît de departe mergea insolenţa acestor oamenĭ, încît silĭaŭ pe ţăraniĭ din Attica să cumpere înapoĭ vitele, pe care li le răpise, şi repetaŭ chĭar de doŭă şi de treĭ orĭ această speculaţie financiară“. Compară cele spuse de Neculcea asupra purtăriĭ Tatarilor care aŭ ernat în Moldova pe vremea domnieĭ luĭ Dumitraşcu Cantacuzin, anul 1674, Letopiseţe ed. II vol. II pag. 207: „Un sac de orz da pe zi unuĭ cal, şi cît nu putea să mînînce un cal într-o zi îl deşerta din traiste şi-l strîngea deosebĭ. Şi dacă-şĭ sfîrşĭa bĭetul om orzul din groapă, ïară Tătarul îl făcea pe om de cumpăra orzul cela ce strîngea el din traiste“. Eraŭ liberĭ în Grecia numaĭ Slaviĭ şi Albaneziĭ, adecă năvălitoriĭ, oameniĭ maĭ de curînd aşezaţı. Tot aşa aŭ fost robĭ aĭ pămîntnluĭ Slaviĭ din Rusia până la împăratul Alexandru II, macarcă sînt aşezaţĭ din străbunĭ în acea ţară, şi aŭ devenit robı îndatăce străiniĭ Varegĭ aŭ căpătat puterea politică şi aŭ devenit stăpînĭ aĭ satelor slave. Stăpîniĭ, care n-aveaŭ alt profit decît din dijmele şi corvezile locuitorilor băştinaşı, aveaŭ interes să-ĭ ţie pe aceştiĭa legaţĭ de pămînt, să nu li permită de a se strămuta pe proprietatea altuĭa, şi ĭ-aŭ adus în stare de robie. Şi la noĭ ţăraniĭ liberĭ aŭ devenit robĭ aĭ pămîntuluĭ, îndatăce domniĭ aŭ dăruit funcţionarilor şi favoriţilor (de unde s-a recrutat clasa boerească) dijmele şi corvezile deprin sate. Cîtă vreme aceste dijme şi corvezĭ se plătĭaŭ domnieĭ, oameniĭ fusese liberĭ, căcĭ orĭunde s-ar fi dus (afară numaĭ dacă n-ar fi fugit din ţară), tot supuşĭ domneştĭ eraŭ. Indatăce dijmele şi corvezile aŭ aparţinut boeruluĭ, acesta a avut interes să ţină pe ţăranĭ legaţĭ de pămînt, şi ĭ-a ţinut: ţăraniĭ aŭ devenit atuncĭ robĭ aĭ pămîntuluĭ, vecinĭ, ïar boerul s-a considerat ca stăpîn nu numaĭ al dijmelor şi corvezilor, ci al pămîntuluĭ însuş! Faptul că faţă cu

cele treĭ națiunĭ din Transilvania (Ungurĭ, Secuı, Sașı) singurĭ Romîniĭ eraŭ robĭ aĭ pămîntuluĭ și lipsițĭ de orıce drepturĭ ar fi o probă tocmaĭ că Romîniĭ sînt maĭ vechĭ pe acele locurı decît Unguriĭ, Secuiĭ și Sașiĭ. Și de fapt sînt foarte probabil maĭ vechĭ.

§ 184. Gibbon, The history of the decline and fall of the roman empire, Basel, 1787, în traducerea germană a luĭ Iohann Sporschil (Gibbon's Geschichte des allmäligen Sinkens und endlichen Unterganges des römischen Weltreiches, IV Auflage, Leipzig, 1862-1863), cap. XI, vol. II, pag. 12: „Aurelian a retras oștirile romane din Dacia... Cu toate acestea a rămas în vechea țară cu acest nume o parte însemnată din locuitoriĭ eĭ, care maĭ mare groază aveaŭ de emigrare decît de stăpînitorul got. Aceștĭ Romanĭ decăzuțĭ aŭ continuat cu toate acestea să aducă serviciĭ imperĭuluĭ, cu care nu maĭ aveaŭ legătură, în felĭul acela că aŭ răspîndit printre cuceritorĭ primele noțiunĭ de agricultură, de meseriĭ folositoare și de plăcerile uneĭ viețĭ civilizate. Cu încetul s-aŭ născut raporturĭ de afacerĭ și de limbă între malurile opuse ale Dunăriĭ, și dupăce Dacia a devenit un stat independent, ea s-a arătat adeseorĭ ca cel maĭ puternic zid de apărare al împărățieĭ romane contra năvălirilor hoardelor sălbatece ale norduluĭ. Simțul interesuluĭ proprĭu a legat pe barbariĭ care aveaŭ un domicilĭu maĭ stabil de Roma, și interesul statornic duce foarte adeseorĭ la prietenie sinceră. Această colonie, compusă din așa de diverse elemente, care a umplut vechea provincie, s-a mărit treptat, pănă ce a ajuns un mare popor“.

§ 185. Supplex libellus - Valachorum Transilvaniae, cum notis historico-criticis I. C. E. civis Transsilvani, Claudiopoli (Cluj), 1791 = Repraesentatio et humillimae preces universae in Transilvania valachicae nationis, Iași, 1791 ‘Romîniĭ se trag din coloniștiĭ împăratuluĭ Traĭan.’ La Hunfalvy, Die Rumänen und ihre Ansprüche, pag. 259. Simplă afirmație.

§ 186. I. C. Eder, în notele dela Supplex libellus Valachorum; Susține părerea luĭ Sulzer, și anume că Romîniĭ aŭ venit de peste Dunăre în Dacia în secolul XIII, cu două argumente: 1) ‘Pe timpul lupteĭ Romînilor din Haemus contra Grecilor, pentru ce lĭ-aŭ venit în ajutor Cumaniĭ, și nu Romîniĭ ceĭ din Dacia? Dacă ar fi fost Ro-

mînĭ în Dacia pe vremea aceĭa, s-ar fi dus în ajutorul celor dela Haemus, şi ar fi scris istoriciĭ contemporanĭ despre aceasta. 2) Dacă aŭ continuat de a trăi Romîniĭ în Dacia şi dela Aurelian încolo, pentru ce nu se găsesc în limba lor niscaĭ cuvinte gote? ᵓ La Petru Maior, Istoriea pentru începutul Romînilor, ed. II pag. 166, 195. Petru Maior combate aceste doŭă argumente astfel: ᶜD-apoĭ Cumaniĭ nu-s altceva decît Romîniĭ, căcĭ Greciĭ numaĭ din invidie, că purtaŭ Romîniĭ aşa nume strălucit, lĭ-aŭ schimbat o literă din nume şi s-aŭ apucat să le zică Comani în loc de Romani. Numaĭ dacă n-or fi fost cumva Cumaniĭ coloniştĭ veniţĭ dela Cume din Italia, orĭ nu s-or fi numit astfel dela numele vreunuĭ prinţ de al lor Coman, căcĭ doar şi astăzĭ există la Romînĭ numele Coman, Comănel. „Iară căcĭ limba romînească nicĭo cuscrie nu are cu limba Gotilor, stăpînilor oarecînd a Dachieĭ, nu e nicĭo mirare. Pentrucă de aŭ fost limba Gotilor aşa, precum e a Sasilor din Ardeal, dupăcum uniĭ dintră Sasĭ vreaŭ, ca Sasiĭ să fie strănepoţĭ Gotilor acelora, tocma cu neputinţă era să se facă zisa cuscrie, devremece nicĭun sunet nu cred eŭ să fie urechilor Romînuluĭ aşa aspru şi neplăcut precum limba cea săsească din Ardeal.“ Cît despre Romîniĭ din Dacia, că nu s-aŭ dus în ajutorul celor dela Haemus, aceasta se explică prin aceĭa că aŭ fost împĭedecaţĭ de regele Ungarieĭ, care era socrul împăratuluĭ grec Isaac Angelos.ᵓ

§ 187. I. Chr. Engel, Commentatio de expeditionibus Traiani ad Danubium et origine Valachorum, Wien, 1794: ᶜRomîniĭ sînt proveniţĭ din Geţiĭ din Dacia şi din coloniştĭ, şi aŭ fost strămutaţĭ peste Dunăre în Dacia Mediterranea şi Dacia Ripensis. Acolo s-aŭ amestecat cu Slavĭ, şi pe vremea regeluĭ bulgar Crum (800-815), care stăpînia şi peste actualele Valahie, Banat, Transilvanie, s-aŭ strămutat din noŭ în aceste teritoriĭ. Cu ocaziea aceĭa Crum a strămutat în special de-a stînga Dunăriĭ pe Valahiĭ pe care ĭ-a luat prinşĭ în urma expediţiilor luĭ în Thracia.ᵓ La Pič Über din Abstammung der Rumänen pag. 7.

§ 187[a]. Tunusli, Ἱστορία τῆς Βλαχίας, ἐν Βιέννῃ, 1806. pag. 1: „Din cărţile de istorie se vede şi se descopere că în adevăr, după cum apare în cronologiea ţăriĭ romîneştĭ, poporul Vlahieĭ se trage din colonizările Romanilor.“ pag. 2-3: „Din istoriea ţăriĭ romîneştĭ scrisă de Constantin stolnicul Cantacuzino :...

Impăratul Romeĭ Traĭan, dupăce a învins pe Decebal, cîrmuitorul Dacilor, care stăpînĭa peste locurile acestea, şi al căruĭ tron era la Belgradul Ungarieĭ, pela munţiĭ ţăriĭ romîneştĭ numiţĭ Carpaţĭ, a adus totodată coloniĭ, adecă popor dela Roma, ca să colonizeze toată Dacia, şi pentru pază a aşezat oştirĭ. Din acele coloniĭ se trage poporul acesta, care locueşte aceĭaş ţară.“ pag. 8-12: „Din istoriea din tomul al doilea al geografieĭ Germanuluĭ Büsching [Ant. Friedr. Büsching, Erdbeschreibung, Hamburg, 1754-1807]:... Vlahiĭ sînt fraţĭ cu locuitoriĭ de dincolo de Dunăre. Eĭ sînt descendenţiĭ vechilor Thracĭ, care sub numele de Geţĭ şi Dacĭ şi sub stăpînitoriĭ lor Dromichaetes, Boirebistes, Cotison şi Decebalus aŭ făcut marĭ şi glorioase fapte. Dupăce s-aŭ supus Romanilor, aŭ luat limba şi obiceĭurile acestora, şi dupăce s-aŭ încetăţenit sub Caracalla s-aŭ numit Romanĭ, astăzĭ Romînĭ. Asigurare şi probă despre amestecul lor de altă dată cu Romaniĭ sînt obiceĭurile lor la mîncare şi la port, care samănă cu ale Romanilor, şi aplecarea mare care o aŭ pentru limba şi manufactura (ἐργόχειρα) Italienilor.... Valahia şi Moldova făceaŭ odată parte din Dacia. Dupăce Romaniĭ aŭ învins şi aŭ supus pe Decebal, regele Dacilor, şi toată Dacia, aŭ stăpînit şi ţările acestea. Impăratul Romanilor Traĭan a adunat coloniĭ romane şi le-a trimes aicĭ, însărcinîndu-le să facă sate şi case. Urmaşiĭ luĭ însă, şi maĭ ales Aurelian, aŭ strămutat pe ceĭ maĭ mulţĭ coloniştĭ în Thracia şi în Moesia, unde eĭ s-aŭ amestecat şi aŭ trăit înpreună cu locuitoriĭ de acolo Bulgarĭ, Thracĭ, Sîrbĭ şi Ligurĭ şi şĭ-aŭ stricat limba lor cea veche, care s-a păstrat astăzĭ în Moldova şi Valahia. Părţile acestea depe lîngă malurile Dunăriĭ aŭ fost stăpînite după aceĭa de împăraţiĭ de răsărit. In timpurile următoare însă s-aŭ strămutat Vlahiĭ iarăş în părţile despre mĭazănoapte, la hotarele Podolieĭ şi Rusieĭ, şi s-aŭ ocupat cu agricultura şi cu păstoriea.“ pag. 17: „Cum povesteşte cronologiea ţăriĭ romîneştĭ despre începutul domnieĭ Craĭoveĭ: Din populaţiea romană care a emigrat în Moesia s-aŭ separat uniĭa şi aŭ trecut Dunărea pela Turnul Severinuluĭ în judeţul Mehedinţĭ, şi aŭ pus stăpînire pe cele cincĭ judeţe ale Craĭoveĭ, dela munţĭ pănă la Dunăre şi la rîul Olt. Boeriĭ lor şĭ-aŭ ales de şef pe unul din neamul Basarabă, ĭ-aŭ încredinţat cîrmuirea şi l-aŭ proclamat banoveţ orĭ ban. Tronul i l-aŭ pus întîĭŭ la Turnul Severinuluĭ în

județul Mehedinți, după aceia la Strehaia în acelaș județ, și în sfîrșit la Craiova. Cînd s-a întîmplat aceasta, nu se știe." pag. 19: „In intervalul de timp dintre aniĭ 585 și 1185 se pare că a avut loc întoarcerea coloniștilor cu banul Basarabă în cele cincĭ județe ale Craioveĭ."— Pentru „Istoriea țăriĭ romîneștĭ scrisă de Constantin stolnicul Cantacuzino" și pentru „Cronologiea țăriĭ romîneștĭ" vezĭ § 233.

§ 188. Petru Maior, Istoriea pentru începutul Romînilor în Dacia, Buda, I ed. 1812, II ed. 1834: ⌜Romîniĭ sînt descendențiĭ coloniștilor romanĭ din Dacia, care s-aŭ păstrat purĭ, neamestecațĭ cu Daciĭ, și aŭ continuat de a trăi în acea provincie și după Aurelian. Numaĭ în mic număr aŭ părăsit provinciea și aŭ trecut de-a dreapta Dunăriĭ pe vremea luĭ Gallienus. Din aceștĭ Romînĭ strămutațĭ din Dacia peste Dunăre îșĭ trag originea Romîniĭ din peninsula balcanică, în special aceĭ care aŭ înființat imperiul romîno-bulgar la sfîrșitul secoluluĭ XII.⌝ Pentru chipul de a argumenta al luĭ Petru Maior vezĭ exemple la §§ 90, 186.

§ 189. Dimitrie Philippide*), Ἱστορία τῆς Ρουμουνίας, Leip-

*) Acest scriitor a fost unchiul depe tată al buniculuĭ meŭ depe tată Neculaĭ Philippide. Dimitrie Philippide adecă a fost frate cu tata buniculuĭ meŭ. Spun aceasta, nu ca să mă laud, ci pentrucă în lucrarea luĭ N. Bănescu „Viața și opera luĭ Dimitrie Philippide", publicată în Anuarul instituluĭ de istorie națională pe 1923, s-a strecurat la pag. 120 informațiea greșită că Dimitrie Philippide ar fi fost bunicul meŭ depe mamă: „Aceasta l-a îndemnat atuncĭ pe Dl profesor A. Philippide dela universitatea din Iașĭ să dea în cîteva paginĭ o notiță biografică și bibliografică asupra luĭ Dimitrie Philippide, bunul săŭ după mamă. In Arhiva din Iașĭ, IV, 1893, pag. 162-167". Pe bunicul meŭ depe mamă îl chema Mihalache Curt și era Romîn Moldovan get beget. Și doar legătura de rudenie dintre mine și Dimitrie Philippide, că adecă acest scriitor era „unchiul depe frate al bunuluĭ meŭ", și că „însoțit de bunul meŭ, Neculaĭ Philippide, a venit în Moldova", a fost făcută de mine cunoscută în acea notiță biografică citată de Bănescu. Și cu toate acestea Bănescu spune că Dimitrie Philippide era bunul meŭ depe mamă! La pag. 128 maĭ spune Bănescu următoarele: „Nu știŭ de unde-șĭ ia Dl profesor Philippide data atît de precisă a morțiĭ luĭ Daniel [Acesta era numele de călugărie al luĭ Dimitrie Philippide]. D-sa ne spune că a murit, ca egumen, la o mănăstire din Bălțĭ, la 9 Noembre 1832". De unde am luat-o? D-apoĭ doar spun de unde în acea notiță biografică, citată de Bănescu, la pagina 162: „Intr-o călătorie făcută în Gre-

zig, 1816, tom. I pag. 140: „Dar soarta hotărîse ca Decebal în mijlocul marilor luĭ proecte şi succese să dea peste năcaz, şi se proclamă împărat al Romanilor marele Traĭan, care era maĭ mare om decît Decebal. Căcĭ astfel de multe orĭ oameniĭ ceĭ marĭ aŭ de contemporanĭ pe alţiĭ maĭ marĭ decît dînşiĭ şi faptele lor cele strălucite pălesc ca lumina luniĭ atuncĭ cînd soarele luminează. Nu avea Decebal ca adversar pe un Commod, pe un Nero, pe un Domitian, care aŭ fost ruşinea şi bajocura neamuluĭ omenesc, ci pe Traĭan, care apăruse ca o putere binefăcătoare pentru lume, eroic în războĭŭ, şi maĭ eroic încă în pace, ĭubirea incarnată pentru oamenĭ, şi modelul bunilor împăraţĭ. Decebal, decĭ, care fusese înainte vreme de multe orĭ învingător, pecînd domnĭa Domitian, şi pusese la bir pe Romanĭ şi pe Domitian însuş, fu învins şi el la urmă de marele Traĭan la al patrulea an din suta a doŭa şi căzu luptîndu-se, orĭ, cum spune Dio, se ucise singur, cînd a perdut speranţa de a învinge şi de a putea respinge pe Traĭan. Şi Sarmizegethusa, capitala luĭ, care era aşezată nu departe de Belgrad, pe malul stîng al Mureşuluĭ, lîngă rîul numit astăzĭ Streĭŭ, ĭar în vechime după Dio Sargetia, fu luată, şi alăturĭ cu dînsa fură luate şi tezaurele luĭ Decebal ce fusese îngropate şi ascunse supt apa Streĭuluĭ, ĭar Dacia deveni provincie a ma-

---

cia am cules, în vara anuluĭ 1888, la însuş locul de baştină al familieĭ noastre (în Μηλιαῖς, un sat pe muntele Pelion în Thessalia), următoarele date asupra luĭ Dimitrie Philippide". Şi într-adevăr asemenea date precize nicĭ nu se pot găsi decît în notiţĭ de familie. Dar asemenea notiţĭ de familie aŭ maĭ multă valoare istorică decît ştirea „că a murit în Basarabia la 1833, după cum se înseamnă în Chronologia luĭ Chiriac Melirrhytos", orı decît combinaţiĭ bazate pe „un pasaj al cărţiĭ luĭ Rizo Nerulos", după care combinaţiĭ Dimitrie Philippide ar fi murit înainte de anul 1826. Şi ce fel de combinaţiĭ? Rizo Nerulos în cartea Cours de littérature grecque moderne, Genève, 1826, pag. 66 spune cu privire la Dimitrie Philippide următoarele: „Deşi lucrările sale ştiinţifice şi literare sînt de ajuns pentru renumele săŭ, mă simt fericit a însemna aici aceste puţine rînduri în memoriea sa şi a-ĭ plăti ca discipol datoriea sfîntă a recunoştinţiĭ". Şi Bănescu zice că, dacă Rizo Nerulos înseamnă la 1826 acele rîndurĭ *în memoriea* luı Dimitrie Philippide, apoĭ acesta trebue să fi fost mort pela 1826. Dar spuĭ ceva în memoriea (Cum va fi zis Rizo Nerulos? En mémoire de? A la mémoire de?) cuĭva numaĭ dacă acel cineva e mort? Rizo Nerulos a putut înţelege că scrie ceva în aducerea aminte despre cutare, care ĭ-a fost profesor cîndva şi care trăĭa încă.

riĭ împărăţiĭ a Romanilor. Minele de aur şi de argint şi alte mine fusese cunoscute şi exploatate nu numaĭ de Decebal, ci şi de alţiĭ mai mult înainte, căcĭ numaĭ din ele îşĭ procurau aurul bogaţiĭ Agathyrsi, şi maĭ ales de aicĭ se aducea aurul în Grecia. Şi împăratul Romanilor, marele Traĭan, care fu proclamat de cel maĭ bun om şi prin votul senatuluĭ, aduse o prefacere spre cultură şi spre maĭ bine în ţara pe care o stăpînise Decebal, căcĭ a pus să se construĭască temple şi alte clădirĭ publice pentru înfrumuseţarea ţăriĭ, şi castele pentru siguranţa eĭ, şi drumurĭ şi oraşe pentru comoditatea vieţiĭ. Şi a făcut şi podul cel renumit peste Dunăre, la dreapta Oltuluĭ şi nu departe de acest rîŭ, facilitînd astfel în cel maĭ mare grad relaţiile dintre noile posesiunĭ şi cele vechĭ. A adus apoĭ şi a stabilit în aceste locurĭ o mulţime de coloniĭ din Italia şi din părţile de peste Dunăre şi a aşezat garnizoane romane prin cetăţĭ pentru paza ţăriĭ. Mulţĭ aŭ venit şi dela sine, negustorĭ şi meseriaşĭ şi alţĭ colonĭ de din a dreapta Istruluĭ, aduşĭ de speranţa unuĭ cîştig maĭ mare şi a uneĭ vieţĭ maĭ bune. Căcĭ în adevăr se pare că bunul împărat şĭ-a dat o deosebită silinţă să înbunătăţească soarta noeĭ cucerirĭ. Pentru aceĭa toţĭ locuitoriĭ, şi ceĭ băştinaşĭ şi ceĭ veniţĭ maĭ de curînd, închipuindu-şĭ pe marele Traĭan ca pe un om maĭ presus de fire, vedeaŭ în el un înger binefăcător, o putere aducătoare de fericire, un zeŭ al scăpăriĭ, şi-l onoraŭ şi-l veneraŭ cu onorurĭ şi serviciĭ divine, rîdicîndu-ĭ statuĭ şi icoane, în public şi în particular, şi invocîndu-l la diferitele întîmplărĭ ale vieţiĭ ca pe Jupiter protectorul caselor şi ţăriĭ. Căcĭ ce nu sînt în stare să facă oameniĭ pentru binefăcătoriĭ lor! In vremea aceasta Daciĭ băştinaşĭ şi Geţiĭ şi alt neam de oamenĭ care va fi fost în Dacia sub stăpînirea Dacilor, din veneraţie şi din tragere de inimă către marele Traĭan, aŭ început să imiteze în totul felĭul de viaţă al Romanilor şi să le vorbească limba, care era şi limba mareluĭ împărat, zeul protector al Dacieĭ, şi în acest chip s-aŭ romanizat. S-a întîmplat cu Daciĭ aceĭa ce s-a întîmplat cu mulţĭ alţiĭ, de pildă cu aceĭ oamenĭ care trăĭaŭ ceĭ maĭ îndepărtaţĭ de Dacĭ cu locuinţa, la extremitatea apuseană a stăpîniriĭ romane, lîngă rîul Baetis, şi care, după mărturisirea luĭ Strabon, ce vizitase locurile aceĭea, căpătase complect felĭul de a fi roman, de limba lor de altă dată nicĭ nu-şĭ maĭ aduceaŭ aminte, şi devenise ceĭ maĭ

mulţĭ latinĭ cu totul. Centrul aceşteĭ noŭă provinciĭ îl forma partea apuseană a Ardealuluĭ şi a Munteniei. Provinciea însăş se întindea spre apus până la Tisa, ĭar spre răsărit cam păn la graniţa de vest a Moldoveĭ, căcĭ ţara aceasta a Moldoveĭ a primit expediţiĭ romane, dar supusă vreodată Romanilor n-a fost. Şi aşa decĭ, Traĭan, administrînd pe supuşiĭ luĭ şi îngrijindu-se de eĭ ca un bun părinte, a devenit întemeetorul şi înfiinţătorul unuĭ popor, care, dupăce a suportat nenumărate incursiĭ banditeştĭ a nenumărate neamurĭ furioase, şĭ-a păstrat existenţa până astăzĭ, se numeşte în limba luĭ proprie Romînĭ şi locueşte pe teritorĭul dintre Tyras, Tisa, Dunăre şi marea neagră". — pag 148: „Împăratul Aurelian, din cauza invidieĭ faţă de Traĭan, cum spun uniĭ, în realitate însă pentrucă nu maĭ putea rezista invazieĭ şi îngrămădiriĭ barbarilor, a poruncit să se părăsească părţile din stînga Dunăriĭ, pela anul 73 al suteĭ a treĭa. Şi s-aŭ strămutat atuncĭ garnizoanele şi dintre locuitorĭ aceĭa doar care din cauza înalteĭ lor poziţiĭ sociale şi a bogăţieĭ lor se temeaŭ de barbarĭ, înpreună cu oameniĭ de casa lor, în părţile de de-a dreapta fluvĭuluĭ, care s-aŭ numit şi ele tot Dacia, pentrucă, dupăce a perdut provinciea, a căutat împăratul macar cu numele eĭ să se mîngîe. Este evident însă că ceĭ maĭ mulţĭ locuitorĭ, maĭ ales ceĭ dela ţară, aŭ rămas în vechea Dacie, care apoĭ s-a întins cu mult peste hotarele eĭ şi a devenit Romîniea de astăzĭ. Căcĭ este greŭ ca oamenĭ care locuesc o ţară înfiinţată, care aŭ case şi ogoare şi vite, oamenĭ cu stare şi proprietarĭ de pămînt, ce nu maĭ sînt deprinşĭ să trăĭască pe cară şi prin corturĭ, să se strămute cu toată pojijiea pe pămînt străin. Străbuniĭ Romînilor sînt decĭ aceştiĭa care aŭ rămas atuncĭ pe loc, precum şi mulţĭ alţiĭ din neamurile ce aŭ năvălit în ţările de aicĭ în repeţite rîndurĭ, după cum vom vedea în cursul povestiriĭ, care s-aŭ amestecat cu dînşiĭ şi s-aŭ romînizat". — pag. 188: „[Dupăce a vorbit despre ocuparea Dacieĭ de Goţĭ şi de Hunĭ] Ce aŭ făcut Romîniĭ noştri în vremea aceasta? Aŭ trecut şi eĭ Dunărea şi s-aŭ adăpostit pe teritorĭul Bizantinilor? Poate cîţiva, o minimă parte. Ceĭ mulţĭ, aproape toţĭ, aŭ rămas în ţara lor şi aŭ fugit pentru moment înaintea furtuneĭ, retrăgîndu-se prin locurĭ de refugĭu, prin codri şi munţĭ şi prin părţile de dincolo de rîurĭ. Căcĭ furiea duşmanilor năvălitorĭ se descărca şi se revărsa asupra stăpînitorilor, ĭar

nu asupra stăpîniților, de care noiĭ stăpînitorĭ aveaŭ nevoe. Romîniĭ eraŭ, decĭ, spectatorĭ aĭ celor ce se întîmplaŭ, macarcă şi eĭ nu rămîneaŭ neatinşĭ de năcazurĭ — țara li era doar devastată de războĭniciĭ invadatorĭ—, dar eraŭ deosebițĭ cu totul față de vechiĭ stăpînitorĭ, şi nu eraŭ confundațĭ de noiĭ stăpînitorĭ cu dînşiĭ, ca duşmanĭ nu eraŭ considerațĭ de fel. Stăpîniĭ ceĭ noĭ vedeaŭ că eĭ sînt numaĭ nişte agricultorĭ şi nişte păstorĭ şi-ĭ trataŭ maĭ cu blîndeță. Nicĭ Huniĭ doar nu este de crezut că ar fi fost cu totul sălbatecĭ şi lipsițĭ cu totul de orĭce omenie, orĭ că n-ar fi fost chĭar capabiĭĭ de ĭubire pentru semeniĭ lor. Dacă însă la istoricĭ nu se pomeneşte de Romînĭ anume nimic, aceasta nu-ĭ de mirare nicĭ straniu. Căcĭ doar şi în timpurile de demult şi în cele maĭ dincoace, ba chĭar şi în cele de astăzĭ, aşa numite filosofice, videm că istoriciĭ consideră ca demnĭ de pomenire maĭ mult pe ceĭ care poartă arme decît pe ceĭ care duc plugul orĭ poartă bîta păstorească. Despre Cumanĭ, Uțĭ, Cangarĭ, Ungurĭ, Chazarĭ, Avarĭ, Hunĭ, Goțĭ, Dacĭ, Gețĭ, Scythĭ, şi despre alțĭ barbarĭ, despre toțĭ cîțĭ s-au îmbătat de omorurĭ şi n-aŭ lăsat, ca să zic aşa, o şchĭoapă de pămînt nemînjită de sînge omenesc, se face vorbă multă la o mulțime de istoricĭ, de Romînĭ însă şi de ceĭ care înainte de dînşiĭ aŭ fost băştinaşiĭ acestor locurĭ, țăraniĭ paşnicĭ, singuriĭ care ar fi meritat cu dreptul o pomenire, hrănitoriĭ noştri, n-a spus nimenĭ o vorbă, dacă nu doar în treacăt. Căcĭ şi sub Dacĭ şi sub Gețĭ şi sub Scythiĭ năvălitorĭ aŭ fost locuitorĭ băştinaşĭ, şi nu este de crezut că, dupăce s-aŭ retras năvălitoriĭ, să fi rămas locurile pustiĭ de oamenĭ, tot aşa după cum maĭ tîrziŭ sub Goțĭ, sub Hunĭ, supt Avarĭ, sub Bulgarĭ, sub Cangarĭ, etc. aŭ fost locuitorĭ băştinaşĭ Romîniĭ. Dar cine eraŭ aceştĭ locuitorĭ băştinaşĭ? Eŭ cred că aŭ fost neamurĭ slave, şi oraşele Romînieĭ, ale căror nume s-aŭ păstrat numaĭ la Ptolemeŭ, eŭ cred că aŭ fost înființate de Slavĭ. Şi Unguriĭ, cînd aŭ ocupat Pannonia, n-aŭ găsit țara pustie, ci s-aŭ stabilit într-însa alăturĭ de Slavĭ, care eraŭ şi pe atuncĭ maĭ numeroşĭ decît dînşiĭ, după cum sînt maĭ numeroşĭ şi astăzĭ. Cu toate acestea de Ungurĭ se vorbeşte mult în istorie, de Slavĭ însă abĭa se aude, şi sînt care cred încă că nicĭ nu sînt Slavĭ în Ungaria. Vezĭ, prietine, cît de ordinară fire aŭ şi istoriciĭ şi cum se lasă uĭmițĭ prosteşte de săbiĭ şi de arcurĭ şi de sulițĭ, macarcă ar trebui să aĭbă judecată, macar o leacă“.

§ 189 a. Dionysios Photinos, Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας, τὰ νῦν Τρανσιλβανίας, Βλαχίας καὶ Μολδαυίας, ἐν Βιέννῃ, 1818, 3 tomurĭ. I pag. 125: „Numeroasele coloniĭ, aduse din tot imperĭul roman, aŭ umplut Dacia. Romaniĭ s-aŭ amestecat cu Daciĭ şi din încuscrirea lor reciprocă a rezultat o amestecătură unică şi un neam de oamenĭ a parte“. I pag. 158-162: „Aurelian... s-a hotărît să renunţe la Dacia, a retras din ea toate oştirile romane, şi coloniile romane, înpreună cu ceĭ maĭ mulţĭ din vechiĭ locuitorĭ Dacĭ, cîţĭ maĭ ales locuĭaŭ între munţĭ şi Dunăre, în părţile de jos ale Dacieĭ, le-a strămutat şi le-a dus pe malul drept al Dunăriĭ, ĭar Dacia a lăsat-o pe socoteala acelor Dacoromanĭ, care aŭ fost părăsiţĭ în părţile muntoase ale eĭ. Coloniile strămutate le-a aşezat în Moesia de sus şi în Moesia de jos, între muntele Haemus şi fluvĭul Dunărea... Aceştĭ Dacoromanĭ aŭ format după aceĭa un stat puternic, care cîteodată era unit supt un singur şef, altă dată era despărţit sub maĭ mulţĭ şefĭ, şi s-aŭ întins până în Macedonia şi în Epir. Iar autohtoniĭ şi coloniĭ romanĭ, orĭ maĭ bine zis Dacoromaniĭ, rămaşĭ în Dacia, atît aceĭ care locuĭaŭ în părţile de sus, între Carpaţĭ şi Pannoniĭ, cît şi aceĭ care trăĭaŭ în părţile despre mĭazăzi, între rîurile Prut, Siret şi Dunăre, dupăce aŭ fost părăsiţĭ de stăpînirea romană, aŭ format eĭ în de eĭ o domnie autonomă şi, revenind la starea lor de maĭ înainte, aŭ hălăduit în pace din partea Romanilor. Fiindcă însă în părţile de jos, spre şesurile Dacieĭ, nu s-aŭ putut aşeza, din cauza necontenitelor invaziĭ ale roĭuluĭ de barbarĭ, care venĭaŭ din Scythia asiatică şi din Scythia europeană şi curgeaŭ ca nişte torente, s-aŭ retras şi s-aŭ refugiat în munţiĭ Carpaţĭ, unde aŭ trăit cea maĭ mare parte din vreme. Aceasta-ĭ pricina pentru care istoriea veche a Dacieĭ nu se întinde maĭ departe de al treilea secol după Hristos şi începe din noŭ pela al treĭsprezecelea secol. Timpul dela mijloc dintre aceste epoce a devenit încurcat şi nesigur din cauza necontenitelor schimbărĭ şi întîmplărĭ, deoarece în acest interval de timp, care cuprinde aproape o mie de anĭ, Dacia s-a prefăcut maĭ mult într-un adăpost al neamurilor scythice şi adeseorĭ cîmpiile despre Dunăre au rămas pustiĭ. Ce domnĭ vor fi avut Dacoromaniĭ în aceste timpurĭ de independenţă a lor, nu se poate şti, pentrucă Romaniĭ, neavînd nicĭ războae nicĭ vreun raport cu dînşiĭ, n-aŭ avut prilej să scrie despre

eĭ. Cu toate acestea, din istoriea bizantină şi din cronicile Serbieĭ, Transilvanieĭ şi Ungarieĭ se poate conchide că în pomenitul interval de timp n-aŭ lipsit acestuĭ popor şefiĭ naţionalĭ, care uneorĭ eraŭ supt hegemoniea Polonieĭ, alte dăţĭ eraŭ supt acea a Ungarieĭ, şi adeseorĭ eraŭ independenţĭ". I pag. 243-245: „Pe vremile acelea [anul 626] se pare că Dacoromaniĭ au căpătat oarecare putere, pe care aŭ păstrat-o pănă pela anul 678, şi că în acest interval de timp mulţĭ dintre Dacoromaniĭ care se găsĭaŭ dincolo de Dunăre subjugaţĭ de Slavĭ s-aŭ întors în patriea lor Dacia, pentrucă... cronologiea locală a Vlahieĭ, numită letopiseţ, povesteşte despre începutul banatuluĭ Craĭoveĭ următoarele, anume că din populaţiea romană care a emigrat în Moesia (ceĭa ce s-a întîmplat supt împăratul Aurelian) s-aŭ despărţit uniĭa, aŭ trecut Dunărea pela judeţul Mehedinţĭ, şi punînd stăpînire pe pămîntul dintre munţĭ, rîul Olt şi Dunăre, adecă pe cincĭ judeţe din Vlahia, şĭ-aŭ ales şef pe unul dintre dînşiĭ, numit Basarabă, căruĭa ĭ-aŭ dat cîrmuirea şi pe care l-aŭ pus ban, ceĭa ce înseamnă pe slavoneşte domn, de unde şĭ-aŭ luat şi numele cele cincĭ judeţe de sub stăpînirea luĭ, de se numesc banat. Tronul şi l-a aşezat întîĭŭ banul la Turnul Severinuluĭ, în judeţul Mehedinţĭ, după aceĭa urmaşiĭ luĭ l-aŭ pus la Strehaĭa (care localitate e cam la vreo patru ceasurĭ depărtare de Jiŭ), în acelaş judeţ, apoĭ la Craĭova în judeţul Dolj. Fiul banuluĭ şĭ-a luat titlul de banoveţ, cuvînt sinonim cu turcul beĭzade, adecă fiŭ de beĭŭ". I pag. 249: „Dupăce s-aŭ întors Dacoromaniĭ în ţara lor cea veche, precum s-a spus maĭ sus, nu numaĭ că eraŭ bine ocîrmuiţĭ de baniĭ lor ceĭ cuminţĭ şi viteji, ĭar ţara lor căpăta zi cu zi baze maĭ solide, apărată fiind de armele lor şi de tăriea aşezăriĭ lor, care, situată între munţĭ şi rîurile Dunărea şi Oltul, nu era atît de mult expusă la necontenitele invaziĭ, dar adeseorĭ se unĭaŭ cu ceilalţĭ Dacoromanĭ, care locuĭaŭ în părţile muntoase ale Dacieĭ, şi cu alte neamurĭ dela mĭazănoapte, şi treceaŭ Dunărea şi cutrieraŭ provinciile romane". I. pag. 278: „Vlahiĭ care locuesc în Macedonia, Thessalia, Thracia şi Epir... se trag din aceĭ strămutaţĭ de Aurelian şi din aceĭ [Dacoromanĭ] care maĭ apoĭ adeseorĭ aŭ trecut din Dacia propriŭ zisă în Thracia, uniţĭ cu Scythiĭ. Aceştiĭa toţĭ aŭ aceĭaş limbă cu Daciĭ care trăesc la Dunăre". I pag. 300-301: „Dacoromaniĭ, cîteodată ca autonomĭ, cîteodată ca

supuşĭ, uneorĭ cedînd cu fuga înaintea năvălitorilor, altă dată rezistînd cu bărbăţie contra atacurilor furioase, s-au păstrat şi s-aŭ înmulţit în propriea lor ţară dintre Tisa, Dunăre, Nistru şi marea neagră, dar aŭ devenit un popor amestecat, rezultat din multe neamurĭ scitice năvălitoare, anume, în afară de vechiĭ locuitorĭ Slavĭ, Geţĭ, Dacĭ (care vor fi fost alte neamurĭ maĭ vechĭ, nu ştim) şi apoĭ Romanĭ, din Chimmerĭ şi Goţĭ, din Bastarnĭ şi Gepizĭ, din Slavinĭ şi Hunĭ, din Vandalĭ şi Bulgarĭ, din Chazarĭ şi Avarĭ, din Ungri şi Bogdonĭ, din Comanĭ şi Nogaĭ, din cîţĭ aŭ rămas după vremurĭ în această ţară, şi care orĭ aŭ fost stăpînitorĭ orĭ aŭ fost stăpîniţĭ, dar care toţĭ aŭ înbrăţoşat felĭul de a fi al Dacoromanilor, adecă al Romînilor, şi cu încetul s-aŭ romînizat, aşa că nicĭ urmă dintr-înşiĭ n-a maĭ rămas".— Pentru letopişeţul de care vorbeşte Photinos vezĭ § 233.

§ 190. Kopitar în Wiener Jahrbücher anul 1829 April-Iunĭu, cu ocaziea recensieĭ dicţionarelor de Cluj şi de Buda: "Limba romînă a început să se formeze cu mult înainte de colonizarea Dacieĭ decătră Traĭan, anume prin coloniştiĭ ceĭ dintîĭŭ aĭ Illyrieĭ. Romîniĭ sînt fraţĭ bunĭ cu Albanejiĭ şi limba lor este provenită din limba latină populară vorbită de Illyrĭ şi apoĭ de Thracĭ [pe care-ĭ confundă uniĭ cu alţiĭ] încă dela anul 219 a. Chr., cînd Romaniĭ aŭ pus întîĭaş dată picĭorul în peninsula balcanică." Compară ale mele Principiĭ de istoriea limbiĭ pag. 288 sqq.

§ 191. M. Cogălniceanu, Histoire de la Valachie et de la Moldavie et des Valaques transdanubiens, Berlin, 1837: "Romîniĭ se trag din coloniştiĭ aduşĭ în Dacia. Cea maĭ mare parte din aceştĭ coloniştĭ n-au părăsit Dacia atuncĭ cînd legiunile au fost retrase din această provincie. Aceĭ Romînĭ care părăsise Dacia şi se retrăsese de-a dreapta Dunăriĭ s-au întors în mare parte de-a stînga fluvĭuluĭ pela sfîrşitul secoluluĭ VII." La Hunfalvy, Die Rumänen und ihre Ansprüche, pag. 278.

§ 192. A. Trebonius Laurianus, Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romanae in utraque Dacia vigentis, vulgo valachicae, Viennae, 1840, pag. IX-LI: "Dintre Romanĭ unĭĭa aŭ trecut în adevăr peste Dunăre înpreună cu oştile luĭ Aurelian, alţiĭ însă aŭ rămas pe loc. Din ceĭ trecuţĭ peste Dunăre se trag Macedoromîniĭ, în spe-

cial aceĭ care aŭ format imperĭul romîno-bulgar şi aŭ dat primuluĭ imperĭu bulgăresc ţarĭ ca Symeon, Petru şi Samuel. Din ceĭ rămaşĭ pe loc se trag Dacoromîniĭ, care după retragerea barbarilor s-aŭ constituit în ducate sub principi indigenĭ numiţĭ Iovianus orĭ Diodorus (nume tradus apoĭ în slavoneşte prin Bogdan), Hilarius orĭ Bucculus (nume tradus apoĭ în slavoneşte prin Radu; dela un asemenea duce Hilarius orĭ Bucculus îş trage originea oraşul Hilariopolis orĭ Bucculesci = actualul Bucureştĭ), Iulius orĭ Gelius (= Gelou din Anonymus Belae regis notarius şi ungurescul Gyula), Claudius (= Glad din Anonymus Belae regis notarius), Marius ori Mariotus (= Morout din Anonymus Belae regis notarius), Minor Marius orĭ Minor Mariotus (= Menumorout din Anonymus Belae regis notarius).°— La pagina LI Laurian dă numărul Romînilor : „Romîniĭ care trăesc pe aceste locurĭ dela timpurile împăratuluĭ Traĭan şi succesorilor săĭ sînt dincolo de Dunăre cam vreo 50 de milioane (quingenties centena millia) şi nu cu mult maĭ puţinĭ dincoace de Dunăre“.

§ 193. Paul Joseph Schafarik, Slavische Alterthümer, deutsch von Mosig von Aehrenfeld, Leipzig, 1843-1844, I, pag. 32 : „Actualiĭ Valahĭ dela Pind, din Valahia, Transilvania, Ungaria răsăriteană, etc., sînt un amestec de Dacĭ, Romanĭ şi Slavĭ“.— II pag. 205 nota : „Engel în maĭ multe locurĭ din numeroasele sale scrierĭ a emis părerea că Valahiĭ de dincoace de Dunăre aŭ fost aduşĭ de Bulgarĭ în seculele VII-X din Thracia şi Macedonia. Această părere n-are bază istorică. Ambele neamurĭ valahe, cel de dincoace şi cel de dincolo de Dunăre, aŭ aceĭaş origine şi s-au născut în acelaş timp din amestecul Thracilor şi Geţilor cu Romaniĭ. Până la VII-X secol eĭ aŭ trăit în munţiĭ Dacieĭ, Macedonieĭ, Thessalieĭ, Albanieĭ, etc., şi s-aŭ răspîndit peste cîmpiile învecinate atuncĭ cînd timpurile aŭ devenit ĭarăş paşnice“.

§ 194. G. Şincaĭ, Hronica Romînilor, Iaşĭ, 1853-1854, I pag. 7 : ° Romîniĭ se trag din coloniştiĭ aduşĭ în Dacia „din toată lumea Romanilor, dar maĭ ales din Roma şi din Italia“.°— pag. 30 : ° Nu se poate tăgădui că o parte din coloniştĭ au trecut de-a dreapta Dunăriĭ pe timpul luĭ Aurelian, ceĭ maĭ mulţĭ însă aŭ rămas pe loc. „Din partea colonieĭ

care aŭ rămas în Dachia veche s-aŭ prăsit toţĭ Romîniĭ cîţĭ sînt de-a stînga Dunăriĭ, cum cură în marea neagră; ĭară din partea colonieĭ care aŭ trecut Dunărea şi s-aŭ aşezat în Dachia cea noŭă, aşijderea şi din Romaniĭ pre cariĭ ĭ-aŭ dus marele Constantin în Trachia, s-aŭ prăsit Romaniĭ ceĭ ce sînt de-a dreapta Dunăriĭ, cariĭ s-aŭ numit după aceĭa amu Vlahĭ, amu Coţo- saŭ Cuţo-Vlahĭ, ĭară maĭ pre urmă Ţinţarĭ, tocma cum s-aŭ numit şi ceĭ ce aŭ rămas de a stînga Dunăriĭ întîĭŭ Romanĭ, apoĭ Abotriţĭ, după aceĭa Comanĭ şi Paţinachite, maĭ pre urmă Munteniĭ, Moldovenĭ, Mărginenĭ, Mocanĭ, Frătuţĭ. Ci orĭcum s-aŭ numit saŭ se numesc şi acum, tot de o viţă şi poroditä sînt, adecă Romanĭ de sînge, precum firea şi vîrtutea îĭ mărturiseşte." "

§ 195. Amédée Thierry, Histoire d'Attila, Paris, 1856: "Romîniĭ sînt coloniştiĭ romanĭ din Dacia, care n-aŭ părăsit această provincie, ci aŭ continuat de a trăi ca colonĭ liniştiţĭ pe timpul stăpînirii barbarilor." La Hunfalvy, Die Rumänen und ihre Ansprüche, pag. 255, Roesler, Romänische Studien, pag. 66.

§ 196. Andreĭ Şaguna, Istoriea bisericiĭ ortodoxe răsăritene, Sibiĭŭ, 1860: „Noĭ Romîniĭ avem convingerea că naţiunea romînă îşĭ trage originea din soldaţiĭ şi coloniştiĭ luĭ Traĭan, care aŭ luat în stăpînire Dacia dela Tisa pân la marea neagră". La Hunfalvy, Die Rumänen und ihre Ansprüche, pag. 284.

§ 197. Fr. Miklosich, Die slavischen Elemente im Rumunischen, în Denkschriften der wiener Akademie der Wissenschaften XII, Wien, 1862, pag. 3-4: „Romîniĭ se trag din aceĭ Romanĭ, pe care Traĭan, dupăce a învins pe Decebal la începutul seculuĭ II, ĭ-a stabilit în provinciea Dacia. Această provincie a fost perdută pela mijlocul secoluluĭ III sub Gallienus, şi Aurelian, al căruĭ nume după Kopitar (Kleinere Schriften I, 231) se păstrează în refrenul Ler şi Oilerum din colindele romîneştĭ, s-a văzut constrîns curînd după aceĭa, dupăcum mărturiseşte Flavius Vopiscus, care a scris pela sfîrşitul secoluluĭ III, să părăsească şi de drept aceĭa ce era perdut de fapt, şi să strămute pe soldaţiĭ romanĭ şi pe provincialĭ peste Dunăre în Moesia. Stă în firea lucrurilor că Romaniĭ s-aŭ amestecat în Dacia cu locuitoriĭ băştinaşĭ Daciĭ, şi în Moesia cu locuitoriĭ băştinaşĭ aĭ Moesieĭ, cu Ge-

ții. Pentru aceia Romînii din secolele IV și V trebuesc considerați ca Dacĭ și Geți romanizați, așa după cum locuitorii Franței înainte de venirea Francilor eraŭ Gallĭ orĭ Celțĭ romanizați. Dacă ĭaĭ în considerare locurile unde trăesc astăzĭ Romînii, te întrebĭ cum și cînd aŭ fost eĭ împinșĭ spre nord din Dacia cea de-a dreapta Dunăriĭ. Mie-mĭ pare probabil că originea acestuĭ fapt trebue căutată în cucerirea decătră Slovenĭ a teritoriilor răsăritene ale munteluĭ Haemus pela sfîrșitul secoluluĭ V. Tot pe atuncĭ a avut probabil loc și emigrarea Romînilor spre sud, căcĭ faptul că aŭ aceĭaș limbă ne împĭedecă să admitem că Romînii din Macedonia s-ar fi născut aĭurea decît ceĭ din Dacia, fără să maĭ vorbesc de aceĭa că, în caz cînd n-ar admite cineva legătura admisă de mine între Romînii din Macedonia și ceĭ din Dacia, ar trebui să admită o immigrare a Romanilor în Macedonia, despre care nu se pomenește nicăirĭ în istorie. Originea limbiĭ romîneștĭ, decĭ, datează dela începutul secoluluĭ II, cînd coloniștĭ romanĭ s-aŭ stabilit pe malul stîng al Dunăriĭ de jos". — pag. 5: „Maĭ tîrziŭ, cam dela VI secol, la legătura dintre elementul autohton și cel roman s-adăogit și elementul slav, maĭ ales cel sloven. In ce privește pe Romînii dela nord, acest amestec se probează întîĭŭ prin numărul cel mare de nume slave de localitățĭ, apoĭ prin cuvintele de origine slavă din limba lor, care sînt așa de multe, că nu se pot explica numaĭ prin aceĭa că ambele popoare ar fi trăit alăturea, macarcă trebue să mărturisim că este greŭ să stabilească cineva care este acel grad de saturație a uneĭ limbĭ cu elemente din altă limbă, care să ne îndrituĭască să admitem că a trebuit să existe un amestec de sînge între cele doŭă popoare. Pentru cîteva regiunĭ ar putea susținea cineva că s-aŭ amestecat Romînii și cu Ungurii". — pag. 56: „Originea acestuĭ popor [a Romînilor din Istria] este foarte obscură. Profundul cunoscător al istorieĭ Istrieĭ, Dr Peter Kandler, îl derivă dela o colonie militară care ar fi fost trimeasă aicĭ supt Augustus... Această părere, după care Romînii istrienĭ s-ar fi produs în Istria însăș, este combătută de marea asămănare ce există între limba Romînilor din Istria și acea a Romînilor dela marea neagră și dela marea egee, asămănare care ne-ar face să admitem o altă părere, anume aceĭa că originea celor doŭă [adecă treĭ!] ramurĭ ale poporuluĭ romîn trebue pusă în peninsula balca-

nică dela Dunărea de jos. Adversariĭ aceşteĭ depe urmă păreri ar putea să întîmpine că istoriea nu pomeneşte despre vreo emigrare a Romînilor spre Istria şi că cele două elemente, care aŭ contribuit la formarea Romînilor esticĭ, anume elementul băştinaş thrac şi elementul roman, aŭ existat şi în Istria, aşa că asămănarea dintre limba Romînilor istrienĭ şi acea a Romînilor esticĭ şi-ar avea baza în identitatea elementelor din care aŭ rezultat aceste două limbĭ. Eŭ însă nu îndrăznesc să pun această hipoteză, că în toate ţările, unde s-aŭ amestecat Romanĭ cu popoare de neam thrac, aŭ putut să se nască popoare ale căror limbĭ să samene cu cea romînească, şi că prin urmare Romîniĭ macedonenĭ, şi aceĭ aşezaţĭ pe coasta răsăriteană a măriĭ adriatice, care se pot considera ca străbuniĭ Morlachilor slavĭ de astăzĭ, şi Romîniĭ istrienĭ aŭ putut să se nască în locurile înseş unde se găsesc astăzĭ aşezaţĭ".— După cum se vede, dela o pagină la alta, în cursul aceleĭaş lucrărĭ, Miklosich a variat mult în păreri. Şi variaţiea nu s-a sfîrşit, după cum se va videa din celelalte lucrărĭ ale sale. In ce priveşte hipoteza din urmă, pe care de altfel Miklosich nu îndrăzneşte s-o susţină, ea i s-a părut posibilă din cauza neprecizeĭ părerĭ ce avea acest învăţat despre etnografiea antică balcanică. Pentru el Thraciĭ şi Illyriĭ eraŭ tot una. Die slavischen Elemente im Rumunischen pag. 6: „Popoarele care locuĭaŭ în vechime peninsula balcanică se pare că eraŭ toate ramurĭ ale unuĭa şi aceluĭaş mare neam, care ajungea, spre nordvest până la Istria, la nord până peste Dunăre şi la nordest până la Carpaţĭ, neam pe care l-ar putea cineva numi cu drept cuvînt thrac".

§ 198. W. Tomaschek, Über Brumalia und Rosalia, Sitzungsberichte der wiener Akademie der Wissenschaften LX, Wien, 1868: „Dacoromîniĭ sînt Dacĭ şi Geţĭ romanizaţĭ, n-aŭ părăsit Dacia niciodată. Macedoromîniĭ sînt Bessĭ romanizaţĭ, care prin năvălirea Bulgarilor au fost împinşĭ din locuinţile lor primitive şi s-aŭ dus în Pind. „Din faptul, de altfel nu lipsit de orice îndoĭală, că limba Ţînţarilor ar fi numaĭ un dialect al limbiĭ Dacoromînilor, nu urmează numaĭ decît că ambele popoare aŭ trăit odată în acelaş loc. Romanizarea, fiindcă lucra pe aceleaş baze naţionale, a trebuit să aĭbă, chiar în regiunĭ separate din punct de videre al spaţĭuluĭ, în aceleaş înprejurărĭ aceleaş efecte ca limbă

şi ca viaţă naţională, în Dacia traîană de o parte şi pe pămîntul thrac din interiorul peninsuleĭ balcanice de altă parte".? Aicĭ apar întîiaş dată în scrierile luĭ Tomaschek Bessiĭ, pentru care acest învăţat a arătat o deosebită predilecţie cu privire la naţionalitatea romînească. Bessiĭ însă aŭ jucat numaĭ mic rol la producerea aceşteĭ naţionalităţĭ, căcĭ ceĭ maĭ mulţĭ dintre eĭ aŭ trăit pe teritorîu grecizat şi aŭ fost grecizaţĭ, nu romanizaţĭ. Să se observe apoĭ că hipoteza privitoare la naşterea aceleîaş limbĭ romanice şi aceleîaş naţionalităţĭ romane chîar pe teritoriĭ separate în spaţîu, atuncĭ cînd fondul etnic supus romanizăriĭ va fi fost acelaş, hipoteză pe care Miklosich nu îndrăznia s-o pună (Vezĭ maĭ sus sub Miklosich Die slavischen Elemente im Rumunischen), Tomaschek o pune cu încredere şi cu hotărîre.

§ 199. Th. Mommsen, Die römischen Ackerbrüder, în Grenzboten anul 1870 : "Războaele cu Daciĭ aŭ pus baza actualeĭ naţiunĭ romîne.? La Jung, Roemer und Romanen in den Donauländern, II ed. pag. 353.

§ 200. Robert Roesler, Romänische Studien, Leipzig, 1871, pag. 45 : „Avem motive să admitem că elementul dac supus n-a întrat în contact cu cultura romană şi şĭ-a păstrat ura contra Romeĭ. Prin urmare romanismul Dacieĭ a fost deosebit de acel al celorlalte provinciĭ cucerite prin armele Romeĭ. In Italia de nord, în Gallia, Spania, Britaunia, Pannonia, etc. romanismul a fost un product al deznaţionalizăriĭ uneĭ numeroase populaţiĭ anterioare, care a continuat să formeze marea majoritate, a fost productul atrageriĭ aceşteĭ populaţiĭ anterioare într-un alt cerc de limbă şi de ideĭ, al amesteculuĭ uneĭ părţĭ din sîngele roman immigrat cu sîngele autohton iber, celt şi de alt soĭŭ. In Dacia, dacă judecăm drept, pe un teritorîu slab populat, încunjurat de o populaţie răŭvoitoare, s-a format o ţară pur colonială, în care romanismul n-a avut rădăcinĭ adîncĭ, pentrucă nu se sprijinîa pe baza largă şi sigură a uneĭ populaţiĭ cucerite şi sufleteşte. De aicĭ uşurinţa cu care romanismul dintr-însa a putut să fie îndepărtat maĭ tîrziŭ şi să dispară fără să lese macar atîtea urme cîte aŭ rămas în Britannia orĭ în Noric, unde el s-a şters dupăcum se şterge o lustruială."—pag. 47 : „Supt Antoninus Pius s-aŭ răsculat Daciĭ, fără să ştim sigur dacă ceĭ care locuiaŭ în graniţile provincieĭ romane orĭ ceĭ liberĭ din văile Carpaţilor nordicĭ,

ceĭa ce e maĭ probabil. Deja acum videm pe Dacĭ în alianță cu Germaniĭ, o legătură care cu vremea va fi devenit tot maĭ strînsă, pănăce puțin numeroșiĭ Dacĭ s-aŭ topit în sfîrșit în mulțimea Germanilor“.— pag. 52: „Dela 272 aŭ ocupat Goțiĭ complect posesiunea romană părăsită, resturile populațieĭ autohtone s-aŭ topit în eĭ fără urmă. Pănă la al șeselea secol Dacia este locuința neamurilor germane. Cultura care fecundase pămîntul dela 107 până la 272 a dispărut.“ — pag. 75: „In urma invazieĭ Slavilor „maĭ rămăsese din vechea populație romană, care vorbĭa latinește, din Moesia și din cele doŭă Daciĭ [ripensis și mediterranea], în orașe acea săracă parte a poporuluĭ care de obiceĭŭ supravĭețuește tuturor revoluțiilor întîmplate în viața de stat, ĭar la țară păstoriĭ, care sînt ceĭ maĭ în stare de a fugi prin locurĭ nestrăbătute și de a aștepta acolo pănă ce trece furtuna. Acelaș lucru s-a întîmplat în Thracia, unde și acolo partea romanizată a poporuluĭ thrac, în special Bessiĭ, s-a păstrat numaĭ în numeroasa clasă păstorească. Cu aceste puține excepțiĭ caracterul etnic al imperĭuluĭ de răsărit s-a schimbat dela mijlocul seculuĭ VI cu desăvîrșire. In această epocă, dela Arkona la marea baltică pănă la capul Matapan în Morea, continentul este plin de neîntrerupte coloniĭ slave.“ — pag. 136: „Originea Romînimiĭ trebue căutată în Thessalia, Macedonia, Illyria, Moesia și Scythia, care cuprindeaŭ mult maĭ multe elemente romane decît Thracia“.— pag. 145: „Moesia și Illyricul, nordul și vestul peninsuleĭ aŭ fost romanizate în cu mult maĭ mare măsură decît s-a admis pănă astăzĭ. Peninsula balcanică a fost, decĭ, punctul de plecare al poporuluĭ romîn, care treptat treptat s-a retras în terenurile goale și maĭ puțin des populate dela nord și a ocupat definitiv sudestul Europeĭ“.— pag. 117: „In timpul aceșteĭ lupte pentru independență a Valahilor din Moesia uniți cu Bulgariĭ [sfîrșitul seculuĭ XII], precum și în timpul imediat următor, eŭ socot că s-aŭ stabilit întîĭaș dată Romîniĭ în mase maĭ marĭ la nord de Dunăre. Adeseorĭ, cînd siliți de nevoe fugĭaŭ peste fluvĭu în șesurile Cumanieĭ, aŭ trebuit să vadă Valahiĭ cît de favorabile eraŭ pentru păstorie acele locurĭ, ce spațiurĭ întinse oferĭa țara cea puțin populată, și multe familiĭ, multe comunitățĭ săteștĭ aŭ preferit să rămînă pe pămîntul dela nord decît să se întoarcă acasă, unde războĭul cu Bizantiniĭ aducea numaĭ ne-

liniște și nesiguranță. Strînsele legăturĭ cu Cumaniĭ facilitau acest lucru. Iar cînd în prima jumătate a secoluluĭ XIII puterea Turcilor Cumanĭ s-a prăbușit sub loviturile Mongolilor, s-a putut mări fără supărare numărul păstorilor și țăranilor valahĭ, căcĭ la eĭ nu era împărăție care să fie răsturnată, nicĭ tezaure care să fie prădate. Mongolul, care a devastat Ungaria cu extrema lipsă de omenie, a cruțat, se pare, Cumania apuseană, Valahia adecă și Moldova".—Dintre argumentele scoase de Roesler dela fapte izolate este maĭ întîiŭ acel a silentio, pentru care vezĭ maĭ sus sub Lucius, § 180. pag. 75: „Cam dela 590 Slaviĭ din Ungaria aŭ fost supușĭ de Avarĭ. Aceĭ care locuĭaŭ în Moldova și în Valahia aŭ rămas, precum se pare, liberĭ, dar aŭ servit în mare număr în oștirea chaganuluĭ. Unul din ceĭ maĭ puternicĭ șefĭ aĭ lor, Musukios, a fost prins prin șireclic de Bizantinĭ. In povestirea despre aceste expedițiĭ ale generalilor bizantinĭ Priscos și Petros (590-596) încontra Slavilor și Avarilor, care eraŭ stăpînĭ peste Dacia traĭană, nu se pomenește nicăirĭ despre niscaĭ Romanĭ localnicĭ, macarcă se pomenesc chĭar treĭ sate de Gepizĭ". pag. 79: „In acest timp de marĭ schimbărĭ în harta politică [timpul ocupăriĭ decătră Ungurĭ a Pannonieĭ și a ocupăriĭ decătră Pecenegĭ a Moldoveĭ, Munteniеĭ și Transilvanieĭ, sfîrșitul secoluluĭ IX] ĭar nu apar nicăirĭ Romîniĭ orĭ Valahiĭ, cel puțin în izvoare demne de crezut. Căcĭ povestirea așa numituluĭ notar anonim al regeluĭ Bela, unde eĭ apar sub numele de Blacci ca locuind în Transilvania și în tot răsăritul Ungarieĭ, nu poate fi luată cît de puțin în considerare". Apoĭ urmează critica veracitățiĭ notaruluĭ anonim.— Alte argumente aduce Roesler pe următoarele. pag. 126: „Unde aĭurea decît în peninsula sudică a putut primi limba dacoromînească cuvinte albaneze?" Cu această întrebare a închis gura la toțĭ aceĭ care susțineaŭ excluziva și neîntrerupta existență a Dacoromînilor în Dacia. Și atuncĭ s-aŭ apucat aceĭa să caute expediente pentru a scăpa orĭ de elementele albaneze orĭ de Albanejĭ. Hasdeu a făcut dintruntîĭŭ, Istoriea critică a Romînilor, I pag. 294, din elementele albaneze ale limbiĭ dacoromîne elemente autohtone romîneștĭ: "Cuvintele în aparență albaneze sînt în realitate dace, pentrucă Daciĭ și Albanejiĭ eraŭ de acelaș neam, uniĭ, Daciĭ, eraŭ Thracĭ, ceialțĭ, Albanejiĭ, sînt Illyrĭ, ĭar Thraciĭ și Illyriĭ eraŭ acelaș

neam de oamenĭ, cu limbĭ asămănătoare.[2] Maĭ tîrziŭ Hasdeu a părăsit acest chip de explicare şi a adoptat altul, Cine sînt Albanejiĭ? în Analele Academieĭ romîne ser. II tom. XXIII, Memoriile secţiuniĭ literare pag. 103 sqq.: „Albanejiĭ sînt triburile dace Costoboci, Carpi şi Bessi, care supt Aurelian şi Diocletian s-aŭ strămutat din Dacia peste Dunăre. Elementele albaneze din limba romînă sînt împrumuturĭ făcute de Romînĭ dela Costoboci, Carpi şi Bessi pe vremea cînd aceste triburĭ dace trăĭaŭ încă în Dacia.[3] Felĭul acesta de explicare, de a face adecă pe Romînĭ să împrumute elementele albaneze pe teritorĭul însuş al Dacieĭ, a maĭ fost întrebuinţat şi de Tomaschek în Oesterreichische Gymnasialzeitschrift 1872 pag. 145 sqq., în sensul acela, deosebit cu totul de al luĭ Hasdeu, că elementele albaneze din limba romînă ar proveni dela coloniĭ Illyrĭ (Pirustae şi alţiĭ) aĭ vechiĭ Daciĭ. Părerea luĭ Hasdeu a fost adoptată de Ilie Gherghel, Zur Frage der Urheimath der Rumänen, pag. 56-58. Intr-o scrisoare adresată luĭ Sextil Puşcariu şi publicată de acesta în Zur Rekonstruktion des Urrumänischen, 26 Beiheft (anul 1910) zur Zeitschrift für romanische Philologie, pag. 62, V. Pârvan spune următoarele: „Ştiinţa limbilor indogermane arată că Albanejiĭ locuĭaŭ la început în nordul Europeĭ, ca şi Slaviĭ. Eĭ aŭ locuit, decĭ, odată la nordul Dunăriĭ şi nu înţeleg cum se poate baza cineva tocmaĭ pe împrumuturile din limba albaneză pentru a aşeza leagănul romînismuluĭ la sud-vest, cînd aceste înprumuturĭ s-aŭ putut face la nordul rîuluĭ dela aceĭ Albaneji, care s-aŭ perdut în masa cea mare a actualilor Dacoromînĭ în acelaş chip în care Albanejiĭ la sud aŭ fost înghiţiţĭ de Grecĭ. Timpul dela III-VI secol al ereĭ noastre se potriveşte bine cu acest mod de a videa. Este tocmaĭ perioada de timp cînd poporul indogerman al Albanejilor a trebuit să emigreze dela nord spre sud, ca premergător al celuĭalalt tînăr popor, al Slavilor. Dacă urmăreşte cineva pe o hartă etnografică direcţiea, în care se extind actualele resturĭ ale Albanejilor, apoĭ vede că drumul a fost acelaş cu al Slavilor, adecă dela nordest spre sudvest, dea lungul înălţimilor Carpaţilor, prin Transilvania, drept prin inima Dacoromînilor.“ Şi Sextil Puşcariu, Zur Rekonstruktion des Urrumänischen pag. 62-63, ar vedea reflectîndu-se în elementele latineştĭ din limba albaneză acest fapt al conlocuiriĭ lor cu Romaniĭ din Dacia

(adecă cu Romînii) înainte de a se stabili în actualele lor teritorii: cuvintele latineşti anume din limba albaneză în care *á* este reflectat prin *á*, *ū'* prin *ū'*, *s* prin *š*, ar fi mai vechi, împrumutate dela Romanii din Dacia, iar acelea în care *á* este reflectat prin *é*, *ū'* prin *ú*, *s* prin *ϑ*, ar fi mai nouă, împrumutate dela Romanii din Dalmatia. Netemeinicicea aceştei păreri a lui Puşcariu a arătat-o Spitzer în Mitteilungen pag. 292-293. După Jung Roemer und Romanen in den Donauländern ed. II pag. 355 ᶜ cuvintele împrumutate de Romîni din limba albaneză „nu sînt aşa de multe încît să nu fi putut intra în romîneşte pe calea raporturilor cu Albanejii care veniaŭ prin ţările romîne. Prinţi, funcţionari, soldaţi Albaneji se întîlnesc în Valahia în XVII şi XVIII secol. Compară Sulzer III, 257".ᵓ Asupra chestiunii în detaliu vezi §§ 341-352. — pag. 127: ᶜElementele slave din limba romînă aparţin la grupul slovenic al limbilor slave. Asemenea împrumuturi slovene însă limba romînească nu putea să facă decît de-a dreapta Dunării, căci de-a stînga fluviului, în special în Dacia, locuiaŭ Slavi de viţă ruteană.ᵓ La acest argument, care pleacă dela o presupunere foarte neprobabilă, combătută între altele de faptul că toponimiea slavă din Muntenia şi din Transilvania nu-i ruteană, se opune însuş Roesler, cînd numai cu o pagină mai la vale, pag. 128, printr-o mare contrazicere, spune că Ungurii aŭ luat sunetele *õ*, *ẽ* dela Slavii Pannoniei. Ar fi trebuit să înţeleagă Roesler că, dacă în Pannonia eraŭ Slavi care aveaŭ pe *õ*, *ẽ*, adecă Slavi de viţă slovenă, apoi mai degrabă vor fi fost şi Transilvania şi Muntenia ocupate de Sloveni decît de Ruteni. — pag. 128: „Pentrucă aŭ trăit multă vreme Romînii în Bulgaria şi pentrucă s-aŭ pătruns de viaţă bulgărească, se explică pentru ce aŭ întrebuinţat în mod excluziv limba bulgărească în biserică şi în stat până la secolul XVII". Dar poate că aŭ primit această limbă oficială şi bisericească slavonă Romînii din Dacia pe timpul celui dintîiŭ imperiu bulgăresc, cînd probabil Bulgarii aŭ stăpînit şi peste Muntenia şi Transilvania (Pentru această stăpînire bulgară, pe timpul întîiului imperiu bulgăresc, a scris în mod convingător Pič Abstammung der Rumänen pag. 70 sqq.). — Roesler, a cărui operă are toată aparenţa unui studiu aprofundat şi e într-adevăr plină de erudiţie, mai ales în cele dintîiŭ două ca-

pitule, a lucrat totuş precipitat şi pe apucate, la întîmplare, fără sistemă şi fără răbdare, astfel că rezultatele la care a ajuns se pot considera ca nule. Pe icĭ colea se găsesc şi greşelĭ de neertat chĭar pentru timpul cînd a scris autorul. pag. 124 : ʿ Cuvinte arăbeştĭ şi persieneştĭ nu existaŭ în limba Cumanilor, după cum probează lexiconul cuman.ʾ Şi cu toate acestea în lexiconul cuman (şi anume în adevăr în partea *cumană* din codex cumanicus) eŭ am numărat 324 de cuvinte de origine persiană şi arabă, şi anume 143 cuvinte persieneştĭ şi restul până la 324 arăbeştĭ !— pag. 125 : ʿ Numirea de *domn* pentru şeful statuluĭ e întrodusă de istoricii romînĭ modernĭ.ʾ— pag. 129 : ʿ-*ŭ* dela sfîrşitul substantivelor şi adĭectivelor masculine romîneştĭ îşĭ are originea în -ъ dela sfîrşitul substantivelor şi adĭectivelor masculine vechĭ slovene.ʾ— pag. 137 : ʿ Sufixul -*eală* provine din latinul -*ela*.ʾ — pag. 137 : ʿ Macedoromînul *dumie* = dacoromîn *lume*, latin *lumen*, de unde urmează că în dialectul macedoromîn *l* inițial se preface în *d*, fenomen care se întîlneşte şi în dialectul sicilian.ʾ In realitate presupusul *dumie* este macedoromînul *dun'ae*, *dun'aŭă*, lume, = turc-arab *dünìá*, lume. E cu atît maĭ curioasă o asemenea nebăgare de samă, cu cît Roessler avea pretenție că ştie turceşte, scria, unde găsĭa ocazie, cuvintele turceştĭ chĭar cu litere turceştĭ, de pildă pag. 167, 337 (Aşa scria Hasdeu cuvinte turceştĭ, sanscrite, etc., fără ca habar să aĭbă de limbile acelea), a făcut la sfîrşitul lucrăriĭ un excerpt din codex cumanicus (din acel codex cumanicus, despre care susținea că nu cuprinde în partea luĭ *cumană* nicĭun cuvînt arab orĭ persian), şi a scris chĭar o lucrare asupra elementelor turceştĭ din limba romînă, Die griechischen und türkischen Bestandtheile im Romänischen, Wien, 1865.— pag. 138 : ʿ Veneții eraŭ Celțĭ.ʾ — pag. 93 : ʿ Cifra cirilică ı are valoare de 9.ʾ—Şi tot aşa maĭ departe.

§ 201. B. P. Hasdeu, Istoriea critică a Romînilor, vol. I, Bucureştĭ, 1875. pag. 305 : „Naționalitatea romînă s-a născut şi s-a dezvoltat în Oltenia până în valea Hațeguluĭ.“ — pag. 307 : ʿDela secolul VI până în al XIV s-aŭ lățit Olteniĭ peste Ardeal, Temişana, Muntenia, etc.ʾ— pag. 294 : „Fără a se mişca, uniĭ din Dacia traĭană şi alțiĭ din Epir, Romîniĭ saŭ Dacolatiniĭ şi Albaneziĭ saŭ Epirolatiniĭ sînt şi nu pot a nu fi legațĭ printr-o extremă asămănare limbistică, deoarece provin uniĭ şi alțiĭ din elemente roma-

nice și elemente tracice, amestecate însă în diverse epoce, prin diverse dialecte, cu diverse doze și sub diverse condițiunĭ climatologice." — pag. 59: „Frațiĭ noștri de peste Dunăre iĭ zic [Munteniei] până astăzĭ Vlahie Mare, căcĭ și pentru dînșiĭ ea fusese ca un leagăn al naționalitățiĭ, de unde-ĭ transportase dintîĭŭ împăratul Aurelian."

. § 202. Julius Jung, Roemer und Romanen in den Donauländern, Innsbruck, I ed. 1877, II ed. 1887: "Dacorominiĭ sînt descendențiĭ populațieĭ romanizate din Dacia, care a continuat și după Aurelian să trăĭască în această provincie.? Asupra Macedorominilor și Istrorominilor nu se pronunță.

§ 203. H. I. Bidermann, Die Romanen und ihre Verbreitung in Oesterreich, Graz, 1877, pag. 93, 103: "Dacorominiĭ, Macedorominiĭ și Istrorominiĭ îșĭ trag originea din elementul celto-ligur al peninsuleĭ balcanice — după cum de alt fel toate popoarele romanice aŭ un substrat celto-ligur — și aŭ format odată un singur neam, care s-a despărțit relativ tîrziŭ în treĭ ramurĭ.?

§ 204. Schwicker, Die Hercunft der Rumänen, în Ausland aniĭ 1877, 1878, 1879: Susține cele spuse de Roesler. La Pič, Abstammung der Rumänen pag. 17.

§ 205. H. Kiepert, Lehrbuch der alten Geographie, Berlin, 1878: "Sub Gallienus și sub Aurelian aŭ părăsit provinciea Dacia mulțĭ din locuitoriĭ eĭ. Dar mulțĭ alțiĭ aŭ rămas pe loc și din aceștiĭa se trag Dacorominiĭ.? Kiepert aduce doŭă argumente: „Hotărîtor este faptul că actualul domenĭu rominesc coincide aproape complect cu granițile imperĭuluĭ și ale provincieĭ Dacia. Iar cum că numele Dac continua de a exista pe vremea cuceririĭ Ungurilor, se probează prin cuvîntul unguresc *deák*, care înseamnă *latinesc.*" La Hunfalvy, Die Rumänen und ihre Ansprüche pag. 257. Hunfalvy a arătat inanitatea acestor probe: granițile rominismuluĭ trec cu mult peste acele ale provincieĭ Dacia, ĭar ungurescul deák, care înseamnă între altele student, copist, secretar, este acelaș cu rominescul diac și-șĭ trage originea din vechĭul bulgar *dĭiakŭ*, care el însuș este eșit din grecul διάκονος! — In orĭce caz, chĭar dacă nu corăspund complect granițile actualuluĭ rominism cu granițile provincieĭ Dacia, actualul rominism cuprinde însă în granițile sale toată acea provincie, și faptul este negreșit bătător la ochĭ. E însă o simplă coincidență!

§ 206. Eudoxiu Hurmuzaki, Fragmente zur Geschichte der Rumänen, Bucureştĭ, 1878, I, pag. 11 : „Autohtoniĭ din Moesia, contopiţĭ cu locuitoriĭ romanĭ de odinioară din oraşele dunărene, precum şi cu aceĭ coloniştĭ romanĭ, care la părăsirea Dacieĭ de împăratul Aurelian în anul 274 fusese strămutaţĭ pe malul drept al Dunăriĭ în provinciea Moesia, numită de aicĭ încolo Dacia ripensis, aŭ crescut treptat şi aŭ dat naştere poporuluĭ mixt al Vlahilor (Romînilor), unuĭ popor de păstorĭ, care-şĭ avea locuinţa maĭ ales la muntele Haemus." — pag. 185 : „Teritoriul ţăriĭ care s-a numit maĭ tîrziŭ Valahia forma o parte din împărăţiea romană şi aparţinea la provinciea Dacia. Populaţiea dintr-însa, care consista dintr-un amestec de Geţĭ băştinaşĭ şi de coloniştĭ romanĭ, a fost strămutată, atuncĭ cînd năvălirile barbarilor s-aŭ înteţit, din ordinul împăratuluĭ Aurelian, la anul 271, pe malul drept al Dunăriĭ. De atuncĭ înainte a servit Valahia multă vreme ca loc de scurgere pentru acele neamurĭ barbare, care veniaŭ dela nord şi dela nord-est spre Dunărea de jos şi năvăliaŭ maĭ ales asupra Thracieĭ. Dupăce s-a înfiinţat pe încetul în Moesia imperiul bulgăresc şi a crescut în putere, şi-a întins în al noŭălea secol stăpînirea şi asupra Valahieĭ, şi a populat-o cu numeroşĭ Romînĭ, care bucuros se strămutaŭ din Haemus şi din Macedonia în şesurile frumoaseĭ ţărĭ dunărene. In al zecelea secol s-aŭ aşezat Pecenegiĭ pe pămîntul Valahieĭ şi apoĭ după dînşiĭ Cumaniĭ aŭ locuit multă vreme această ţară (1083-1220). Venirea de colonĭ romînĭ din Bulgaria şi din Thracia în Valahia a continuat şi pe vremea stăpîniriĭ Pecenegilor."

§ 207. Fr. Miklosich, Die Wanderungen der Rumunen, în Denkschriften der wiener Akademie der Wissenschaften XXX, Wien, 1879, pag. 2 : „Chestiunea asupra patrieĭ primitive a poporuluĭ romînesc a fost de multe orĭ discutată, dar nu-ĭ dezlegată încă. Fie-mĭ permis să-mĭ exprim aicĭ părerea mea, după care patriea primitivă a Romînilor trebue căutată la sudul Dunăriĭ. De acolo îşĭ trag originea şi Romîniĭ din Istria".

§ 208. Jos. Lad. Pič, Über die Abstammung der Rumänen, Leipzig, 1880 : „ Dacoromîniĭ sînt Dacĭ romanizaţĭ. Macedoromîniĭ sînt Thracĭ romanizaţĭ şi veniţĭ în actualul lor teritoriu din nordul peninsuleĭ. Dacoromîniĭ n-aŭ părăsit Da-

cia pe vremea luĭ Aurelian, ci s-aŭ adăpostit în munțĭ, anume în munțiĭ apusenĭ, începînd dela Marmoroş pănă în sudvestul Transilvanieĭ. Asămănarea dintre limbile dacoromînă şi macedoromînă se bazează pe aceĭa că tot Thracĭ aŭ fost la bază şi colo şi dincolo.[9]

§ 209. W. Tomaschek, Zur Kunde der Haemus-Halbinsel, în Sitzungsberichte der wiener Akademie der Wissenschaften XCIX, Wien, 1881. Acest învățat, care la 1868 în Über Brumalia und Rosalia (Vezĭ maĭ sus § 198) susținuse continuitatea existențiĭ poporuluĭ romîn în Dacia, şĭ-a păstrat punctul săŭ de videre în recensiea pe care a făcut-o opereĭ Romänische Studien a luĭ Roesler în Zeitschrift für österreichische Gymnasien anul 1872 (la Pič Abstammung der Rumänen pag. 15), dar l-a părăsit, schimbîndu-şĭ părerea, în recensiea făcută opereĭ luĭ Jung, Roemer und Romanen in den Donauländern, în Zeitschrift für österreichische Gymnasien anul 1877, unde susține că „Macedoromîniĭ şi Dacoromîniĭ aŭ aceĭaş origine, anume în romanizarea Bessilor. Din părțile dela sudul munteluĭ Haemus aŭ emigrat Romîniĭ, pe de o parte spre muntele Pindus, pe de alta, şi anume în secolele IX şi X, de-a stînga Dunăriĭ". Pič Abstammung der Rumänen pag. 15. Maĭ ales însă în Zur Kunde der Haemus-Halbinsel îşĭ expune Tomaschek pe larg noile sale părerĭ. pag. 63-64: „Cu maĭ mult drept poate considera cineva ca o locuință a Romînilor munțiĭ de vest aĭ Dardanieĭ. Aicĭ şi la Rasa era teritoriul care şi în timpurile sîrbeştĭ tîrziĭ purta numele de Staryi-Wlah, un teritoriu dela care se sfădiaŭ necontenit Bulgariĭ şĭ Sîrbiĭ. Aicĭ a avut loc cel maĭ intensiv contact între Romanĭ şi între populațiea illyră. Dardaniĭ însiş eraŭ de origine illyră şi aŭ vorbit latineşte în feliul lor propriu, după legile fonetice illyro-albaneze. Dinspre răsărit aŭ trecut granița păstoriĭ şi metalurgiĭ de origine dacă şi bessă, iubitorĭ de viață nomadă, şi s-aŭ contopit cu provincialiĭ illyrĭ într-un singur popor romanic... Poporul Bessilor, a căruĭ însemnătate şi lățire este mărturisită în maĭ mult de 300 inscripțiĭ romane, popor care a format baza populațieĭ romane din partea thracă a peninsuleĭ, şi a căruĭ amintire se păstrează dela timpurile luĭ Herodot pănă la anul 600 p. Chr. (decĭ peste o mie de anĭ), n-a dispărut aşa deodată. Această bază a format materialul principal pentru Valahiĭ din Haemus şi din Rhodope, peste

care s-aŭ aşezat Bulgaroslovenii. Actualiĭ Yürükler (Nomazĭ) din Rhodope, care trăesc în mizerabile colibe şi cătunurĭ şi încă nu de mult aveaŭ obiceĭul să-şĭ mîe în fiecare an turmele pe timpul lunilor de ĭarnă spre şesurile dela mare, sînt Vlahĭ Ţinţarĭ, care vorbesc un jargon foarte amestecat cu turceşte şi bulgăreşte... S-ar putea susţinea că, în vreme ce Daciĭ luĭ Aurelian sînt străbuniĭ Valahilor din Istria, Dalmatia şi dela Dunăre, Bessiĭ sînt străbuniĭ Valahilor dela Rhodope şi dela Pind". Afirmărĭ goale, şi în special o predilecţie pentru Bessi care nu e prin nimic îndreptăţită. Compară maĭ sus § 198 Über Brumalia und Rosalia.— pag. 48-51 : "Timpul cel maĭ favorabil pentru emigrare în locurile din a stînga Dunăriĭ a fost acela dela 1074-1144, cînd Pecenegiĭ şi Cumaniĭ stăpînĭaŭ pe ambele malurĭ ale rîuluĭ.? — Tomaschek aduce probe. Maĭ întîiŭ ĭarăş proba *a silentio*, pag. 46-47 : „Cînd Sarmatae servi orĭ Limigantes aŭ silit pe stăpîniĭ lor, pe Arcaragantes, adecă pe nobiliĭ războĭnicĭ, să fugă pe teritoriul roman, a întreprins împăratul Constantin la anul 358 o expediţie în ţara Limigantilor, care era la cursul de jos al Tiseĭ şi în munţiĭ Banatuluĭ, şi despre Romînĭ n-auzim nimic ! In actualul Banat nu locuĭaŭ Romanĭ pe atuncĭ ! Cînd împăratul Valens la anul 367 dela castelul dunărean Constantia-Dafne (astăzĭ Olteniţa) a pătruns adînc în teritorĭul Goţilor, nu s-aŭ găsit nicăirĭ Romanĭ, care să fi arătat cumva legiunilor drumul, cum aŭ arătat Bessiĭ Goţilor drumul prin muntele Haemus. Chĭar Carpaţiĭ, unde se refugiase Goţiĭ, nu ascundeaŭ Romanĭ într-înşiĭ, ci nomazĭ Sarmaţĭ. Pentru aceĭa şi împăratul, fiindcă n-avea cine să-ĭ arăte drumul, a trebuit să se retragă. Orĭ poate vor fi rămas numeroşĭ Romînĭ tocmaĭ prin părţile de maĭ spre nord ale Transilvanieĭ, care avusese de suportat cele dintîĭŭ loviturĭ ale popoarelor năvălitoare ?" Negreşit că nu-ĭ nicĭo vină să-şĭ schimbe cineva părerea (Numaĭ catîriĭ se spune că nu-şĭ schimbă părerea nicĭodată). Dar orĭcum ! Cînd aĭ combătut tu singur un argument şi l-aĭ combătut cu succes (Vezĭ maĭ sus sub Lucius, § 180), să te serveştĭ apoĭ de argumentul acela! — Tomaschek se serveşte şi de doŭă argumente noŭă. Unul e scos dela limbă, ca să probeze că Dacoromîniĭ n-aŭ locuit Dacia fără întrerupere. pag. 47 : „[Faţă cu părerea luĭ Jung că poporul dac romanizat a rămas pe loc în Dacia traĭană Tomaschek întîmpină] Da, nu-

maĭ dacă limba actualilor Romînĭ ar fi acelaş dialect romanic, pe care l-aŭ vorbit provincialiĭ pe vremea luĭ Traĭan orĭ pe vremea luĭ Gallienus! Numaĭ dacă nu s-ar găsi în actuala limbă romînească elementele albaneze, bulgare şi byzantinogrece! Numaĭ dacă fondul romanic al aceşteĭ limbĭ n-ar posede toate caracterele de dezvoltare şi de degenerare, care sînt propriĭ limbiĭ populare latineştĭ din seculele 6 şi 7!" pag. 52-55: "Limba romînă prezintă stagĭul de dezvoltare dintre 400-600 p. Chr. Ca probă sînt cuvintele privitoare la credinţa creştină *lege*, *domn*, *dumnezeŭ*, *zeŭ*, *sînt* (sanctus), *îngenunchĭŭ*, *închin*, *blăstăm*, *păcat*, *botez*, *sîntul žōan* [sic!] *botezător*, *boboteazǎ*, *pǎgîn*, *cruce*, *cina domnuluĭ*, *cuminec*, *ajun*, *păreasemĭ*, *duminică*, *floriĭ*, *rusaliĭ*, „care dela Romînĭ a trecut apoĭ la Slavĭ", *îndrea* (Andreas), *biserică*, *preot*, *predicator* [!], *popor*, *premîndă* (praebenda), *veşmînt*, *toacă*, *mormînt*, *săptămînă* (septimana) „care e un cuvînt din timpul Theodosiilor". Dintre aceste cuvinte unele prezintă în mod evident starea de dezvoltare a bisericiĭ de după Aurelian, din timpul 400-600: *lex* „cu înţelesul din părinţiĭ bisericiĭ"; „*dominus deus*, ca în ceĭ maĭ vechĭ autorĭ bisericeştĭ", în vreme ce „simplul *zeŭ*, adecă *deus*, are maĭ mult înţelesul de *idol* şi reprezintă în exclamaţiĭ pe ale noastre beĭ Gott, meiner Seel, zum Teufel"; „*dominica* deja la Tertullianus" [Apoĭ atuncĭ?]; „cuvîntul *basilica*, întrebuinţat de părinţiĭ bisericiĭ şi de poeţiĭ creştinĭ în loc de *ecclesia*, se maĭ găseşte pe teritorĭul romanic numaĭ în dialectul Grisonilor ca *baselgia*, *baseilgia*. Ceĭ care susţin continuitatea Romînilor în Dacia traĭană ar face bine să ni spue cum ar fi putut acest cuvînt căpăta înţelesul de maĭ sus şi cum s-ar fi putut păstra cu acel înţeles în regiunea Carpaţilor, dacă aŭ gust să facă să joace cele maĭ extraordinare combinaţiĭ într-un danţ de fermecătoare". Apoĭ aŭ acelaş înţeles ca în celelalte limbĭ romanice *dumnezeŭ* (it. domeneddio, prov. dominidieus); *blăstăm* (it. biastemmare, prov. blastemar, etc.); *păcat* („general romanic"); *botez* (it. battezare, span. bautizar); *păreasemĭ* (it. quaresima, prov. caresma); „*îndrea*, December (sfîntul Andreĭ, 30 Noembre) este de asemenea comun romanic, cum probează paralelele italiană şi sardă"; *preot* (neap. prevete, milan. prevet).) In ce priveşte cuvintele creştineştĭ înşirate de Tomaschek, cronologiea lor e greŭ de stabilit. Faptul că se găsesc şi în alte limbĭ romanice

probează numaĭ că sub cutare formă orĭ cu cutare înțeles se găsĭaŭ deja în limba latină populară, dar pentru vechimea lor absolută nu probează nimic. Cuvîntul dominicus, dominica cu înțelesul de ziŭa domnuluĭ din săptămînă, de pildă, se găsește în toate limbile romanice, franceză, provensală, catalană, spaniolă, portugheză, romînă, italiană, retoromană, și apare, după mărturiea luĭ Tomaschek, deja la Tertullianus (150-230), ĭar după citațiile din Georges deja la Cyprianus (200-255), deci înainte de părăsirea Dacieĭ de Romanĭ. Dacă ne-am lua prin urmare numaĭ după calcule de acestea, bazate pe prezența cuvintelor creștine din limba romînă și în alte limbĭ romanice, am putea revendica pentru timpurile dinainte de Aurelian maĭ toate cuvintele creștine înșirate de autor. Tot așa faptul că cutare cuvînt se găsește întrebuințat cu cutare înțeles la „părințiĭ bisericiĭ“ orĭ la „ceĭ maĭ vechĭ autorĭ bisericeștĭ“ (Care *ceĭ maĭ vechĭ?* Căci autoriĭ bisericeștĭ încep cu Minucius Felix, timpul luĭ M. Aurelius, 161-180) nu probează de fel că nu s-ar fi întrebuințat astfel și înainte de Aurelian. Dar chĭar dacă s-ar proba că într-adevăr cutare cuvinte orĭ cutare înțelesurĭ aŭ apărut numaĭ după timpul luĭ Aurelian (Și eŭ cred că sînt printre cele înșirate de Tomaschek și de acestea, dar nu știŭ care-s), apariția lor în limba dacoromînă, chĭar în cazul cînd Dacoromîniĭ n-ar fi părăsit Dacia, se poate explica, și Xenopol face în privința aceasta, Istoriea Romînilor, I, pag. 428 întîmpinarea următoare: „Deși Romîniĭ din Dacia traĭană nu maĭ făceaŭ parte din imperĭul roman, pe timpul cînd cuvîntul *biserică* a putut întra în limba lor, eĭ puteaŭ primi înrîurirĭ de peste Dunăre, și maĭ ales propaganda creștină putea pătrunde la dînșiĭ, cu totul neatîrnat de înprejurarea dacă maĭ eraŭ sau nu sub stăpînirea împărățieĭ. Ne mirăm cum de protivniciĭ stăruințiĭ Romînilor nu și-au dat samă de acest fapt atît de elementar, că pentru a suferi înrîurirea unuĭ element nu este neapărat a fi supus luĭ“. Cu toate acestea în argumentul luĭ Tomaschek este ceva just, anume că limba romînă prezintă caracterele limbiĭ latine populare din secolul VI și că acest lucru nu s-ar putea explica, dacă am admite că limba romînă s-a dezvoltat în Dacia în mod izolat de limbile romanice celelalte cu începere dela mijlocul secoluluĭ III. Macarcă cronologiea fenomenelor latineștĭ populare este în multe puncte nesigură (Vezĭ cele spuse la §

109 sub $\acute{e}' < \breve{\imath}$ şi $\breve{\imath}' < \underset{.}{e}$), cu toate acestea, în bloc dacă consideri lucrurile, se poate spune cu siguranţă că evoluţiea fenomenelor *fonologice* comune întregiĭ romanităţĭ s-a sfîrşit de abia în secolul VI (Vezĭ § 338). Şi toate aceste fenomene fonologice le posede limba romînă. Aceste fenomene aparţineau limbiĭ latine comune (Vezĭ § 85 nota), numaĭ supt impulsul limbiĭ latine comune, nu supt acel al vieţiĭ propriĭ a unuĭ dialect oarecare latinesc, s-aŭ putut ele răspîndi peste toată Romania. Cum s-ar putea explica că, izolat de dialectele din celelalte provinciĭ romane, dialectul latin din Dacia ar fi putut prin el însuş dezvolta aceste fenomene? Contactul cu limba latină comună până în secolul VI incluziv limba romînă nu l-a putut avea decît în peninsula balcanică. Pentru un cuvînt creştinesc ca biserică, chĭar dacă acest cuvînt ar fi apărut cu înţelesul săŭ specific creştinesc întîiŭ în veacul VI, nu trebue să facă cineva combinaţiĭ extraordinare în danţurĭ de fermecătoare pentru a-şĭ explica cum a putut să pătrundă în Dacia. Dar asemenea combinaţiĭ trebuesc pentru a explica participarea limbiĭ romîneştĭ la viaţa limbilor romanice din veacul VI, în caz cînd admite cineva că limba romînă este limba Romanilor rămaşĭ în Dacia după părăsirea decătră imperĭu a aceşteĭ provinciĭ în secolul III. Ca să luăm presupunerea luĭ Pič (Vezĭ § 208) drept tip, în timpul dela mijlocul secoluluĭ III până la sfîrşitul secoluluĭ VI populaţiea romanică din răsăritul Europeĭ ocupa teritoriile următoare: Dacoromîniĭ erau în munţiĭ apusenĭ aĭ Transilvanieĭ, acĭuaţĭ şi zgribuliţĭ acolo de groaza barbarilor, Macedoromîniĭ eraŭ la Pind şi Dalmaţiĭ în Dalmaţia. Prin ce minune limba latină comună a putut fructifica în asemenea înprejurărĭ dialectul Romanilor din munţiĭ apusenĭ aĭ Transilvanieĭ? Tot prin misionarĭ creştinĭ? Orĭ poate prin agenţĭ patrioţĭ de propagandă pentru Romania? Orĭ poate prin niscaĭ negustorĭ dalmaţĭ care se aventuraŭ cu mărfurĭ printre barbarĭ? Orĭ poate prin niscaĭ liniĭ de comunicaţie şi dîre de romanitate, care vor fi existat totdeauna între munţiĭ apusenĭ aĭ Transilvanieĭ şi Dalmaţia? Orĭ poate prin alte liniĭ de comunicaţie şi dîre de romanitate, care vor fi existat între munţiĭ apusenĭ aĭ Transilvanieĭ şi Macedoromîniĭ din Pind şi Romaniĭ din Dalmaţia? Pentru chipul cum înţelege Onciul lucrul vezĭ § 213, Onciul Teoriea luĭ Roesler sub pag. 180, 591. Vezĭ § 262

N° 3.—Alt argument scoate Tomaschek dela toponimie, pag. 45, ca să probeze că oarecare populaţie romană trebue să fi rămas în Dacia după părăsirea aceşteĭ provinciĭ, pentrucă altfel nu se explică cum s-ar fi putut păstra până astăzĭ unele nume de localităţĭ: „Că resturĭ de populaţie romană şi dacă aŭ rămas în ţară chĭar după invaziea barbarilor, trebue să admitem fără rezervă. Păstrarea numelor rîurilor (Patissus, Tibiscus, Maris, Crisius, Samus, Aluta, etc.) şi chĭar ale unor sate retrase (de pildă Ampelum, slav Omplŭ, ungar Ompoly) ne sileşte să admitem acest lucru. Dar aceste resturĭ aŭ fost îngropate sub valurile invazieĭ barbarilor“. Şi aceasta e adevărat. In mod indiferent de faptul dacă acele nume de localităţĭ în pronunţarea lor actuală ar fi orĭ nu reprezentantele directe romîneştĭ ale vechilor numirĭ, fapt exact este că la început, atuncĭ cînd întîĭaş dată aŭ invadat barbariĭ Dacia, imediat după ultimele resturĭ de stăpînire romană, aŭ trebuit să primească din gura locuitorilor romanĭ de atuncĭ numirile acelea topice, care s-au păstrat până astăzĭ, căcĭ altfel, dacă ar fi găsit provinciea complect pustie, n-ar fi avut de unde să afle acele numirĭ topice, şi lucrurile respective ar fi fost numite cu alte nume. Decît numaĭ acest argument, pentru aceĭ care ar vrea să conchidă la existenţa neîntreruptă, dacă nu a întregiĭ, dar macar a uneĭ numeroase populaţiĭ romane, în Dacia, nu ajută mult, deoarece, pentru ca să se afle numirile de localităţĭ, nu este trebuinţă decît de prea puţină populaţie sedentară. Şi apoĭ ce numirĭ topice s-aŭ păstrat din Dacia? Numaĭ nume de rîurĭ (dacă se exceptează nesigurul Gazana-Gozna), care dintre toate numirile topice se păstrează cel maĭ lesne.

§ 210. Fr. Miklosich, Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte, Consonantismus II, în Sitzungsberichte der wiener Akademie der Wissenschaften CI, anul 1882, pag. 49: „Cine se gîndeşte la originea poporuluĭ romîn este îndreptat de limbă şi de istorie spre coasta de răsărit a măriĭ adriatice, unde locuĭaŭ odată vitejiĭ Illyrĭ şi unde astăzĭ mîndriĭ lor descendenţĭ atrag din cînd în cînd atenţiea lumiĭ asupra lor. Şkipetariĭ şi Romîniĭ sînt legaţĭ între eĭ în mod indisolubil. Romîniĭ sînt Illyrĭ romanizaţĭ, Albanejiĭ sînt Illyrĭ care aŭ scăpat de o complectă romanizare. Originea naţionalităţiĭ romîne cade în acele vechĭ timpurĭ, cînd picĭorul Romanuluĭ a călcat întîĭaş dată pămîntul Illyriculuĭ.

Atuncĭ a fost întîĭŭ înjghebată deznaţionalizarea şi romanizarea Illyrilor". Dintre învăţaţiĭ care s-aŭ ocupat cu chestiunea originiĭ Romînilor Miklosich este poate acela care a arătat cea maĭ mare fluctuaţie. Compară cele spuse de dînsul în Die slavischen Elemente im Rumunischen şi în Wanderungen der Rumunen (Vezĭ maĭ sus §§ 197, 207). Aicĭ notez următorul lucru. In Die slavischen Elemente im Rumunischen pag. 4 zicea următorele: „Socotesc de greşită părerea luĭ Kopitar, Wiener Jahrbücher 46, 85, care pune originea limbiĭ romîneştĭ în acel timp, cînd Romaniĭ au pus pentru prima dată piciorul pe coasta de răsărit a măriĭ adriatice". Şi cu toate acestea aicĭ, în Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte, are întocmaĭ aceĭaş părere ca şi Kopitar!

§ 211. Paul Hunfalvy, Die Rumänen und ihre Ansprüche, Wien und Teschen, 1883: ᒥRomîniĭ sînt Thracĭ romanizaţĭ, în special Moesi şi Bessi. Romîniĭ din Dacia aŭ trecut toţĭ de-a dreapta Dunăriĭ. Patriea romînismuluĭ e peninsula balcanică, şi anume partea dintre Dunăre şi Balcanĭ, pentrucă restul peninsuleĭ a fost maĭ mult grecizat [De Illyropannoniĭ romanizaţĭ Hunfalvy nu pomeneşte]. Deprin secolul X aŭ început Romîniĭ să treacă Dunărea de-a stînga eĭ, întîĭu în Muntenia şi Moldova. Emigraţiea a devenit maĭ ales puternică în timpul înfiinţăriĭ celuĭ de al doilea imperĭu bulgăresc.ᒧ

§ 212. A. D. Xenopol, Teoriea luĭ Roesler, Studiĭ asupra stăruinţiĭ Romînilor în Dacia traĭană. In Revista pentru istorie, arheologie şi filologie sub direcţiunea luĭ Gr. G. Tocilescu, Bucureştĭ, vol. I (anul 1883) pag. 409-418, vol. II (anul 1883) pag. 83-139, 202-213, vol. III (anul 1884) pag. 111-124, 289-297, vol. IV (anul 1885) pag. 545-600. In ediţie a parte Iaşĭ, 1884. Fac recensiea după ediţiea din revistă.

I pag. 409-411: ᒥE vorba de chestiunea „dacă Romîniĭ aŭ părăsit Dacia pe timpul împăratuluĭ Aurelian, şi, părăsind-o , cum se face de-ĭ întîlnim astăzĭ într-un număr aşa de însemnat dincoace de Dunăre?" „Este vorba de însuş dreptul nostru de a trăi pe pămîntul pe care-l ocupăm". „Originea aceşteĭ noŭă teoriĭ [că Romîniĭ din Dacia ar fi venit după Roesler la începutul seculuĭ XIII de din a dreapta Dunăriĭ] nu este de căutat în dorinţa de a descoperi ade-

vărul, ci în cu totul alte motive. Ungurii şi Saşii din Transilvania apăsaŭ în secolul trecut pe Romînĭ într-nn chip cu totul neomenos, şi chĭar astăzĭ vreau să li ucidă vieaţa morală... Lupta între apăsătorĭ şi apăsaţĭ fiind pusă pe tărîmul dreptuluĭ, ceĭ dintîiŭ căutară s-o curme tăgăduind Romînilor dreptul istoric invocat de aceştiĭa.“ ˀ

I pag. 411-418: ˁ„Istoricul întrebăriĭ“: Sulzer, Geschichte des transalpinischen Daciens; Engel, Commentatio de expeditionibus Traiani ad Danubium; Schafarik, Slavische Alterthümer; Miklosich, Die slavischen Elemente im Rumunischen; Roesler, Romänische Studien; Tomaschek, Über Brumalia und Rosalia; Tomaschek, Recensiea cărţiĭ luĭ Roesler, în Zeitschrift für oesterreichische Gymnasien anul 1872 (Combate pe Roesler); Tomaschek, Zur walachischen Frage, în Zeitschrift für oesterreichische Gymnasien anul 1876 (Combate pe Roesler); Tomaschek, Recensiea cărţiĭ luĭ Jung Roemer und Romanen in den Donauländern, în Zeitschrift für oesterreichische Gymnasien anul 1877 (Susţine pe Roesler); Tomaschek, Zur Kunde der Haemushalbinsel; Bidermann, Die Romanen und ihre Verbreitung in Oesterreich; Jung, „autorul maĭ multor scrierĭ“ [Xenopol nu le citează anume care]; Gaston Paris, în Romania anul 1878 (Susţine pe Roesler); C. de la Berge, Essai sur le règne de Trajan, Paris, 1877 (Susţine pe Roesler); Schwicker, Die Herkunft der Rumänen; Pič, Die Abstammung der Rumänen; Hunfalvy, Ethnographie Ungarns, Pest, 1877 (Ungurii sînt maĭ vechĭ locuitorĭ în Dacia traĭană decît Slavii şi decît Romîniĭ); Hunfalvy, Die Rumänen und ihre Ansprüche.ˀ

II pag. 83-87: ˁSusţine netemeĭniciea celor spuse de Vopiscus, Eutropius, Sextus Rufus asupra părăsiriĭ Dacieĭ de Romanĭ, cu aceleaş argumente ca şi Petru Maior [pentru care vezĭ § 90].ˀ

II pag. 88-90: ˁCombate afirmarea luĭ Roesler, că populaţiea romană din Dacia ar fi fost compusă numaĭ din colonĭ noŭ veniţĭ, ĭar nu şi din populaţie autohtonă romanizată, citînd inscripţiĭ cu nume chipurile dace: Aia, Nando, Andrada, Bituvas, Bricena, Bedarus, Ariortus, Udarus, Andena, Epidius, Mucasenus, Rescu, Turma, Soia, Sola, Mucatrus. „Dintre inscripţiunile culese până acuma s-aŭ putut atribui 22 de nume de bărbaţĭ şi de fimeĭ cu siguranţă la Dacĭ, ca vreo 20 de alte nume sînt comune Dacilor şi Thra-

cilor“.ʾ—Baza pentru aceste susţinerĭ o formează lista de „nume personale dace culese din inscripţiĭ“, pe care o dă Tocilescu în Dacia înainte de Romanĭ, pag. 581 sqq. (Analele Academieĭ romîne, seriea I, tomul X, Bucureştĭ, 1880). Criterĭul după care judecă Tocilescu, şi prin urmare Xenopol, că cutare nume ar fi dace, orĭ în general thrace, este nul. Si de fapt, dintre numele date de Xenopol Epidius e roman, Andena e celt, Aia, Nando, Andrada, Bituvas, Bricena, Bedarus, Ariortus, Udarus sînt de naţionalitate nehotărîtă, şi numaĭ Mucasenus, Rescu, Turma, Soia, Sola, Mucatrus sînt thrace.

II pag. 90-92: ʿPentru participarea Dacilor la populaţiea romanizată a provincieĭ Dacia se bazează pe *cohors aelia Dacorum* cu staţiunea în Britannia, pe inscripţiĭ [nu spune care anume] din Syria, Noric, Pannonia, „care pomenesc soldaţĭ *natione Dacus*“, pe faptul că Ptolemaeus dă triburĭ dace şi oraşe cu nume dace din provinciea Dacia, şi pe acela că nume autohtone de rîurĭ şi de oraşe aŭ trecut dela Dacĭ la Romanĭ.ʾ

II pag. 95: ʿPentru posibilitatea ca Daciĭ să se fi romanizat în scurta vreme cît a fost stăpînită de Romanĭ provinciea Dacia citează răpedea romanizare a Spanieĭ atestată de Strabo şi a Gallieĭ narbonensis, „supusă Romanilor decătră Iulius Caesar 52 a. Chr. şi care era pe timpul luĭ Plinius (mort 79 p. Chr.) maĭ mult o Italie decît o provincie“.ʾ —Decît numaĭ Gallia narbonensis fusese supusă, colonizată şi redusă în provincie de Romanĭ încă dela finele seculuĭ II a. Chr., cu mult înainte de a fi cucerit Iulius Caesar restul Gallieĭ.

II pag. 95-98: ʿNumaĭ o parte din populaţie a părăsit Dacia, acea bogată. Sărăcimea a rămas pe loc şi s-a adăpostit în munţĭ, tot aşa după cum totdeauna populaţiea nevoĭaşă din ţările romîneştĭ şĭ-a găsit adăpost în munţĭ la vremurĭ de nevoe. Şi în alte părţĭ ale lumiĭ romane, de pildă prin acele învecinate cu Alpiĭ, se constată istoriceşte că populaţiea romană s-a adăpostit în munţĭ pe vremea năvălirilor barbarilor.ʾ

II pag. 98-102: ʿ Romîniĭ n-aŭ putut veni din Moesia, pentrucă Moesia [sub care Xenopol înţelege numaĭ Moesia Inferior] a avut puţină populaţie romanizată, după cum se vede din numărul cel mic al inscripţiilor [Xenopol a a-

vut la îndămînă numaĭ volumul I din tomul III al inscripţiilor din C. I. L.], apoĭ acea populaţie, puţină cîtă a fost, a fugit prin munţiĭ Balcan, Rhodope şi Pind. Şi de fapt nu întîlnim pomeniţĭ Romînĭ decît în aceştĭ munţĭ, orĭ, maĭ exact, la sud de Balcanĭ. Ca probe pentru această din urmă afirmare se daŭ: *retorna* şi *torna*, *torna*, *fratre* din Theophylaktos şi Theophanes [Dă însă numaĭ locul din Theophanes. Vezĭ § 110]; Vlahiĭ nomazĭ din Kedrenus anul 976 [pag. paris. 694]; Κίμβα Λόγγου din Kedrenus [anul 1014 pag. paris. 707]; hrisovul luĭ Basilios II Bulgaroctonos anul 1019, după Pič Abstammung der Rumänen pag. 62, prin care împăratul supune pe Vlahiĭ din întreaga Bulgarie autorităţiĭ arhiepiscopuluĭ din Ohrida (Despre acest fapt zice: „Hrisovul putea, chĭar vorbind de Valahiĭ întregiĭ Bulgariĭ, să nu se rapoarte decît la părţile locuite de eĭ, munţiĭ aceşteĭ ţărĭ"); Vlahiĭ din Anna Komnena [aniĭ 1081-1084 pag. paris. 226 -227]; „Cantacuzin vorbeşte de Valahiĭ care ar locui în muntele Rodop, Bonn I p. 146" [anul 1322 l. I cap. 30 pag. paris. 91]; Valahiĭ din Veniamin de Tudela pela 1170 după Roesler Romänische Studien pag. 108; Flachia din Ansbertus Historia de expeditione Friderici, după Hunfalvy Die Rumänen und ihre Ansprüche pag. 65 [anul 1199]; Vlahia Mare dela Niketas Choniates [anul 1206 pag. paris. 410]; „Blachie, Blaquie la grande din cronicile imperĭuluĭ latin din Constantinopol" [Care?]; Vlahia Mică dela Phrantzes pag. Bonn 414 [anul 1462]; Vlahia de sus din Scholiastul luĭ Thukydides II, 102 [după Tomaschek, Ueber Brumalia und Rosalia pag. 402, pe care însă nu-l citează]; Valahiĭ din Serbia după Pič Abstammung der Rumänen pag. 56 [din Miklosich Monumenta serbica].[2]—Anul pentru *retorna*, *torna*, *torna*, *fratre* îl dă greşit, 579 în loc de 587. Citatul din Anna Comnena e dat fără an şi greşit. Locul din Cantacuzenus e dat fără an. La Ansbertus nu dă anul şi crede că Flachia, despre care vorbeşte acest autor, ar fi tot una cu Valahia Mare din Niketas Choniates. Din însuş citatul dat întîĭaş dată de Tomaschek Ueber Brumalia und Rosalia pag. 401 (Fridericus de Perge invasit regionem opulentam Flachiam dictam, non multum a Thessalonica distantem) se vede lămurit că această Flachia trebue să fi fost în Macedonia, şi anume în Macedonia sudică, nu în regiunea dela cursul de sus al Strumeĭ, pelîngă Köstendil, cum presupune Tomaschek; dar lu-

crul devine sigur prin aceĭa ce spune Domenico Mario Negri în Geographicorum commentariorum libri XI, Basileae, 1557, pag. 279 că „nu departe de rîul Echedoros [astăzĭ Galliko] este o regiune cu sate de păstorĭ, cărora [păstorilor] li zic Morias orĭ Flaccos (ager a pastoribus vicatim habitatur, quos Morias seu Flaccos appellant)“. La Hopf, Geschichte Griechenlands I pag. 267 (Hopf recunoaşte cu drept cuvînt că Morios e o metateză din Ῥωμαίους, aşa dupăcum şi Morea e o metateză din Ῥωμαία). Despre Valahia Mare nu cunoaşte decît locul din Nicetas Choniates, şi pe acela îl dă fără an şi greşit. La Vlahia Mică nu dă anul. Ce vrea să spună Xenopol cu „cronicile imperĭuluĭ latin din Constantinopol“? (Autorul şĭ-a scos, sigur, această sumară cunoştinţă de nişte „cronicĭ ale imperĭuluĭ latin din Constantinopol“ din Roesler Romänische Studien pag. 105 nota 3, unde sînt citaţĭ „Ramon de Muntaner c. 240: Langlo seigneur de la Blachie. — Henri de Valenciennes, 213: Blaquie-la Grant“. A schimbat numaĭ pe *grant* în *grande*, şi răŭ a făcut). Scoliastul luĭ Thukydides putea să-l cunoască Xenopol chĭar din ediţiea atît de răspîndită a luĭ Firmin Didot (Thukydides şi scholiile luĭ apăruse de mult în această editură pe vremea cînd scriĭa Xenopol), şi dacă ar fi cetit locul întreg, ĭar nu numaĭ citatul prea scurt al luĭ Tomaschek, ar fi văzut că prin Ἀνώβλαχα se înţelegea Pindul şi n-ar fi pus Valahia de sus în Epir. Dar Xenopol a scăpat din videre o mulţime de locurĭ, cunoscute pe vremea luĭ, cu mult maĭ multe decît cele pe care le citează: Ştirile dela 726-780 despre Vlahorihini, care „aŭ pus stăpînire pe Bulgaria şi apoĭ s-aŭ lăţit în diferite direcţiĭ, pănăce aŭ ocupat şi Macedonia şi aŭ ajuns şi la sfîntul munte, cu fimeĭ, cu copiĭ“ (Tomaschek, Zur Kunde der Haemushalbinsel pag. 42-43); dela 1027 despre Vlahiĭ din oştirea cu care despota Nicus a plecat să cuprindă Sicilia (Ducange în nota la Zonaras l. XVII, cap. 9; Thunmann, Untersuchungen über die Geschichte der oestlichen europäischen Völker, pag. 351); dela 1081-1084 despre satul valah Exeba orĭ Exeva (εἰς Ἐξεβάν) din Thessalia (Anna Comnena pag. paris. 138, la Hopf Geschichte Griechenlands I pag. 165); din secolul XI despre Vlahiĭ din Macedonia, Thessalia, Epir, Hellas (Kekavmenos, la Tomaschek Zur Kunde der Haemus-Halbinsel pag. 58); dela aniĭ 1119, 1294, 1304, 1343 despre Thessalia numită Valahia (Heuzey, Le

mont Olympe et l'Acarnanie, Paris, 1860,pag. 49; Hopf, Geschichte Griechenlands, I pag. 359; Cantacuzenus l. III cap. 53, pag. paris. 526, 527, la Heuzey, Le mont Olympe et l'Acarnanie pag. 49); dela anii 1226, 1239, 1259, 1303-1318, 1317, 1318, 1324 despre Thessalia numită Valahia Mare (Georgios Akropolites, pag. paris. 23 şi 123, 33 şi 129; Pachymeres t. I pag. romana 49; Hopf, Geschichte Griechenlands I pag. 360, 412, 421); dela anii 1324, 1333, 1304, 1379, 1336 despre Vlahii din Thessalia (Hopf, Geschichte Griechelands I pag. 422; Cantacuzenus l. II cap. 28 pag. paris. 289, despre triburile romîne Malacaşi, Bui şi Mesariţi, numiţi greşit Albaneji, compară Pouqueville Voyage de la Grèce, Paris, 1820-1822, III, 225, V, 624; Hopf, Geschichte Griechenlands II pag. 37, 38; Heuzey, Mission de Macédoine, Paris, 1876, pag. 453); dela anii 1304 şi 1379 despre Vlahii din sudul Albaniei şi din Epir (Hopf, Geschichte Griechenlands, II, pag. 37, 38); dela anul 1307 despre Valahi în oştirea bizantină (Pachymeres, t. II pag. romana 381); dela anul 1445 despre un şef valah guvernator al Thessaliei (Hopf, Geschichte Griechenlands II pag. 114); dela anul 1272 despre Valahia din Morea (Hopf, Geschichte Griechenlands, I, pag. 309); dela anul 1285 despre Valahii din sudul Thraciei (Pachymeres, t. II, pag. romana 67, loc scos la iveală încă de Petru Maior, Istoriea pentru începutul Romînilor, Buda, 1834, pag. 147, apoi de C. Jireček, Geschichte der Bulgaren, Prag, 1876, pag. 282). Xenopol nu spune nimic despre Valahia Albă, cum se numia pela începutul secolului XIII regiunea dintre Haemus şi Dunăre (După cum vorbeşte Hopf despre această ţară, ea trebue să fie pomenită în mai multe izvoare. Geschichte Griechenlands I pag. 165: „Vlahii care locuiaŭ între Haemus şi Dunăre, a căror ţară este numită mai mult [meist] Valahia Albă [Weisswlachien], s-aŭ contopit încet încet cu Bulgarii slavizaţi". Hasdeu Istoriea critică a Romînilor pag. 158, şi după el Onciul Originile principatelor romîne pag. 152, aŭ scos la iveală un singur izvor, Villehardouin La conquête de Constantinople ed. Ducange pag. 106). Xenopol ignorează apoi complect pe Romînii vestici, asupra cărora ştirile istorice eraŭ pe vremea cînd scriia el în destul de mare număr cunoscute (Aceste ştiri istorice le-a mai înmulţit de atunci numai C. Jireček, Die Romanen in den

Städten Dalmatiens, în special prin scoaterea la iveală a locului din Domenico Negri, Geographiae commentariorum libri XI, Basilea, 1557, pag. 103). In afară de alte știrĭ maĭ recente, izvoare importante ca Presbyter Diocleas (a doŭa jumătate a secoluluĭ XIĬ) cap. 5, Lucius De regno Dalmatiae et Croatiae în Schwandtner Scriptores rerum hungaricarum III pag. 459, Tommasini Commentarj storico-geografichi della provincia dell'Istria, 1650, în Archeografo triestino IV pag. 515, Fra Ireneo della Croce, Historia di Trieste, Venezia, 1698, l. IV, cap. VII, pag. 334, Alter und neuer Staat des Königreichs Dalmatien, Nürnberg, 1718, pag. 106, Carlo de Franceschi Sulle varie popolazioni dell'Istria, în revista L'Istria, anul 1852, fusese făcute cunoscute în Miklosich, Wanderungen der Rumunen, în Denkschriften der Wiener Akademie vol. XXX, anul 1879, pag. 1-6, 8-9, și în Bidermann, Die Romanen und ihre Verbreitung in Oesterreich, Graz, 1877, pag. 81, 82, 88, 97. Se cunoșteaŭ apoĭ Valahia Mare și Valahia Mică depe teritoriul Romînilor vesticĭ (Miklosich, Wanderungen der Rumunen, pag. 5, Miklosich Die slavischen Elemente im Rumunischen pag. 2, Petru Maior Istoriea pentru începutul Romînilor ed. II pag. 172, Joseph und Hermenegild Jireček, Entstehen christlicher Reiche im Gebiete des heutigen oesterreichischen Kaiserstaates, Wien, anul 1865, pag. 225). Și cu toate acestea, cu toată sărăciea luĭ de informațiĭ, Xenopol zice pag. 102: „Tărîmul pentru limpezirea aceșteĭ întrebărĭ [Care întrebare, vezĭ maĭ jos] a fost acum pregătit prin cercetarea a *tot* [!] ce se află pomenit despre Valahĭ în scriitoriĭ bizantinĭ și în celelalte izvoare contemporane acestora".

II pag. 102-108: ᚴ Intrebarea, al căreĭ tărîm a fost limpezit „prin cercetarea a tot ce se află pomenit despre Valahĭ în scriitoriĭ bizantinĭ și în celelalte izvoare contemporane acestora", este „acea privitoare la ființarea statuluĭ valahobulgar la sudul Dunăriĭ". Prin citațiile din aceĭ scriitorĭ și din acele izvoare s-a probat în de ajuns că Romîniĭ în peninsula balcanică nu eraŭ în veacul de mijloc decît dincolo de Balcanĭ, nu în Moesia. Partizaniĭ teorieĭ luĭ Roesler se bazează însă pe Romîniĭ care au înființat al doilea imperiu bulgăresc și care după dînșiĭ ar fi trăit în Moesia. Ce s-a făcut această numeroasă populație romînească, zic eĭ, care astăzĭ nu se maĭ găsește pe acolo? Nu se poate ex-

plica lucrul altfel, după dînşiĭ, decît dacă admiţĭ că s-a strămutat de-a stînga Dunăriĭ. Acea populaţie romînească locuĭa însă numaĭ în Haemus, după cum se vede din cele povestite de Niketas Choniates. Apoĭ „ce nevoe ar fi împins pe Valahĭ a trece Dunărea tocmaĭ în ceĭ dintîĭŭ anĭ aĭ înfiinţăriĭ statuluĭ valaho-bulgar? Cum să ne putem închipui că Valahiĭ să fi părăsit ţara lor tocmaĭ în momentul cînd, întemeind un stat neatîrnat, eĭ puteaŭ să se bucure de toate drepturile lor, şi apoĭ cu ce scop? Pentru a merge la Cumanĭ, care nu vor fi fost mult maĭ civilizaţĭ decît Goţiĭ, înaintea cărora Roesler face să fugă în cea maĭ mare grabă pe locuitoriĭ Dacieĭ! Iată Romîniĭ revenind în Dacia în timpul celeĭ maĭ cumplite a tuturor năvălirilor, acea a Tatarilor".[9] — Xenopol se bazează numaĭ pe cîteva locurĭ din Niketas Choniates. Dacă ar fi luat în considerare toate locurile din acest autor şi cele spuse de Villehardouin, pe care nu-l cunoaşte (Ştirile din Niketas Choniates sînt puse astăzĭ la dispoziţiea mareluĭ public de G. Murnu în Analele Academieĭ Romîne ser. II t. XXVIII, anul 1906, ĭar cele din Villehardouin de mine în Barangiĭ în istoriea Romînilor şi în limba romînească, III, în Viaţa romînească Mart 1916), ar fi căpătat impresiea totală că Romîniĭ nu eraŭ numaĭ în Haemus, ci în toată ţara celor dintîĭŭ regĭ aĭ Romînobulgarilor, în special în regiunea dintre Dunăre şi Balcanĭ, ar fi constatat apoĭ că în vremurile acestea Romîniĭ trăĭaŭ în frăţie cu Cumaniĭ (Chĭar soţiea luĭ Ioniţă era o Cumană, Georgius Akropolites pag. paris. 115, ĭar numele As'kn al unuĭa din ceĭ treĭ fraţĭ care aŭ provocat răscoala Romînilor e un nume cuman) şi că eraŭ ca la dînşiĭ acasă şi pe malul stîng al Dunăriĭ, unde de altfel sînt atestaţĭ ca locuitorĭ aşezaţĭ încă dela anul 1164 (Niketas Choniates pag. paris. 84-86, loc citat de mine în întregime în „Barangiĭ în istoriea Romînilor şi în limba romînească", III, Viaţa romînească Mart 1916, scos întîĭaş dată la iveală de Lucius De regno Dalmatiae et Croatiae, în Schwandtner Scriptores rerum hungaricarum III pag. 455, apoĭ de Şincaĭ supt anul 1172, de Hopf Geschichte Griechenlands I pag. 165, de Tomaschek în Oesterreichische Gymnasialzeitschrift anul 1876 pag. 342-346, de Tomaschek Zur Kunde der Haemus-Halbinsel pag. 48, de Jung Die romanischen Landschaften des römischen Reiches Innsbruck 1881 pag. 478), şi unde îĭ atestează pentru timpurile acestea ale

începuturilor imperiuluĭ romîno-bulgar Niketas Choniates supt anul 1198 pag. paris. 323. De altfel pentru existenţa Romînilor în Moesia înainte de aceste timpurĭ probează pentru anul 1096 Anna Comnena pag. paris. 274, 273-274, pentru timpul săŭ în general Anna Comnena pag. paris. 451-452 (Anna Comnena şĭ-a sfîrşit opera de scris la anul 1148), pentru aniĭ 1161-1173 Kinnamos pag. paris. 150-152 (loc citat de mine în întregime în „Barangiĭ în istoriea Romînilor şi în limba romînească" III, scos întîĭaş dată la iveală de Lucius De regno Dalmatiae et Croatiae, Schwandtner Scriptores rerum hungaricarum III pag. 455, apoĭ de Petru Maior Istoriea pentru începutul Romînilor ed. II pag. 195, de Şincaĭ supt anul 1172, de Hopf Geschichte Griechenlands I pag. 165, de Tomaschek Zur Kunde der Haemus-Halbinsel pag. 260). Să se observe în special locul din Anna Comnena pag. paris. 451-452, unde în mod precis se vorbeşte despre Romîniĭ dintre Dunăre şi Balcanĭ. Inprejurările eraŭ favorabile pentru strămutare. Populaţiea în Muntenia şi Moldova era rară, după cum se vede pentru aniĭ 1161-1173 din Kinnamos pag. paris. 150-152, şi pentru anul 1114 din Anna Comnena pag. paris. 454, ĭar prin sfărîmarea puteriĭ Cumanilor decătră Mongolĭ ţările de de-a stînga Dunăriĭ rămăsese oarecum fără stăpîn. Năvălirea Tătarilor a venit şi a trecut într-adevăr ca o furtună, prin ea s-a curăţit numaĭ locul maĭ tare de neamul străin al Cumanilor şi s-a făcut încă maĭ apt pentru o ocupare a luĭ din partea Romînilor.

II pag. 108-111: ⸢Arată schimbarea de părere a luĭ Tomaschek, care, dupăce susţinuse un punct de videre contrariŭ celuĭ al luĭ Roesler (Brumalia und Rosalia, Recensiea cărţiĭ luĭ Roesler în Zeitschrift für österreichische Gymnasien anul 1872, Zur walachischen Frage în Zeitschrift für österreichische Gymnasien anul 1876), devine aprigul susţinător al părerilor aceluĭa (Recensiea cărţiĭ luĭ Jung Roemer und Romanen in den Donauländern în Zeitschrift für österreichische Gymnasien anul 1877, Zur Kunde der Haemus-Halbinsel).⸣

II pag. 112-115: ⸢„Că Romîniĭ aŭ înbrăţoşat ritul slav saŭ bulgar în biserica lor, că limba bulgară saŭ veche slavonă a fost în timp de veacurĭ atît în Transilvania cît şi în principate limba oficială şi scrisă a Romînilor, se lămureşte prin faptul că Bulgaria se întindea, cel puţin pe vremurile

întîiuluĭ imperiŭ bulgar, şi pe rîpa stîngă a fluviuluĭ, asupra Moldoveĭ, Valahieĭ şi Transilvanieĭ". Dovedeşte că într-adevăr Bulgariĭ aŭ stăpînit pe vremea întîiuluĭ imperiŭ bulgar şi în ţările de de-a stînga Dunăriĭ, în special în Transilvania.⁾—Probele sînt luate din Pič, Abstammung der Rumänen pag. 70 sqq. (Probele 1, 2 deja la Schafarik Slavische Alterthümer, Leipzig, 1843-1844, II pag. 201, 202), pe care însă Xenopol nu-l citează. Aceste probe sînt: 1) „Bulgaria de dincolo de Dunăre", Βουλγαρία ἐκεῖθεν τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ, Scriptor incertus, Chronographica narratio, complectens ea quae tempore Leonis filii Bardae Armeni contigerunt, pag. paris. 433 supt anul 813. 2) Ştirile din Annales fuldenses supt aniĭ 863, 884, 892, după care Bulgariĭ aŭ atacat pe Moravĭ dinspre răsărit şi aŭ fost rugaţĭ de Francĭ să nu procure sare Moravilor. 3) Locul din Constantin Porphyrogennetos (împărat 912-959) De administrando imperio cap. 40, că „dinspre răsărit se învecinesc Unguriĭ cu Bulgariĭ, unde îĭ şi desparte pe uniĭ de alţiĭ Dunărea". 4) Documentul din 1231, publicat de contele Kemény în Magasin für siebenbürgische Geschichte I pag. 176, reprodus apoĭ în Teutsch und Firnhaber Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens I pag. 50 (astăzĭ în Documente Hurmuzaki I_I pag. 120), în care se spune că ⁽Capitulul din Alba Iulia adevereşte că Gal, fiul luĭ Vid din comuna Bord în Transilvania, s-a împăcat cu Trul în privinţa moşieĭ numită Boĭu din ţara Romînilor, pe care o stăpînise Trul şi strămoşiĭ luĭ încă „din timpul cînd ţara Romînilor se spune că era ţara Bulgarilor" (a temporibus iam quibus ipsa terra Blacorum terra Bulgarorum exstitisse fertur).⁾ — Dintre aceste probe trebue ştearsă cea de a patra, pentrucă s-a dovedit că documentul dela 1231 este un falş al conteluĭ Kemény. Vezĭ Augustin Bunea, Stăpîniĭ ţăriĭ Oltuluĭ, pag. 8 (Academia Romînă, Discursurĭ de recepţiune, N° XXXIV).

IĬ pag. 116-123 : ⁽ In special contra presupuneriĭ că Romîniĭ ar fi venit de-a stînga Dunăriĭ pela începutul seculuĭ XIII autorul găseşte o probă în faptul că biserica romînă din Moldova şi Muntenia ar fi atîrnat dela început, decînd avem ştirĭ în privinţa aceasta (secolul XIV), pănă la anul 1767, de arhiepiscopiea dela Ohrida. Ar fi trebuit să atîrne de arhiepiscopiea dela Tîrnova, dacă ar fi venit Romîniĭ din Moesia pe vremea celuĭ de al doilea imperiŭ bul-

găresc. Atîrnarea însăş de arhiepiscopiea dela Ohrida nu se poate explica decît prin faptul că biserica romînească de de-a stînga Dunăriĭ atîrna întîĭŭ de arhiepiscopiea dela Iustiniana prima, a căreĭ succesoare în titlu şi putere a fost cea dela Ohrida. Pentru stăpînirea arhiepiscopieĭ dela Iustiniana prima asupra biserici̇̆ romîne de de-a stînga Dunăriĭ se bazează pe novella XI a luĭ Iustinianus, unde s-ar fi vorbind de întinderea autorităţiĭ arhiepiscopieĭ dela Iustiniana prima şi asupra cetăţilor de de-a stînga Dunăriĭ. De altfel că eraŭ episcopĭ în Dacia pe vremea stăpîniriĭ Gepizilor, ba chĭar pe vremea celeĭ a Romanilor, ar proba o scrisoare a papeĭ Eugenius cătră Tutund, chaganul Avarilor, din anul 826, în care-l invită a restatornici acele episcopate.ᵓ—Netemeĭniciea acestor părerĭ o arată Onciul, Teoriea luĭ Roesler, pag. 335 sqq. In special, că scrisoarea papeĭ Eugenius este un falşificat, arată Onciul Teoriea luĭ Roesler pag. 69.

II pag. 123-138 : ᶜ Combate argumentul *a silentio* [pentru care vezĭ sub Lucius § 180 şi Roesler § 200]. Constată prezenţa Romînilor în Dacia în momentul cînd Unguriĭ aŭ cucerit Pannonia prin mărturisirile notaruluĭ anonim al regeluĭ Bela şi prin acele ale cronicaruluĭ rus Nestor, ale căror ştirĭ le apără cu succes încontra criticiĭ negative a luĭ Roesler. In aceste ştirĭ Xenopol vede o tradiţie istorică, pe care vrea să o constate şi la cronicarul ungur Kéza. Prezenţa Romînilor de a stînga Dunăriĭ înainte de secolul XIII o maĭ constată prin ştirea din Niebelungenlied despre ducele Vlahilor Ramunc, care ar fi venit la curtea luĭ Attila cu prilejul căsătorieĭ acestuĭa cu Crimhild, ştire pe care o rîdică până la prima cruciată (1096) [In tot cazul e cel maĭ tîrziŭ contemporană cu timpul cînd s-a sfîrşit redactarea poemuluĭ, finele secoluluĭ XII. Asupra loculuĭ din Niebelungenlied, unde este vorba de Vlahĭ, a atras, după cît ştiŭ, întîĭŭ atenţiea Hasdeu, Istoriea critică a Romînilor, pag. 100. Xenopol a dat un citat maĭ lung] ; apoĭ prin Niketas Choniates supt anul 1164 [Anul nu-ĭ dat de Xenopol. Pentru acest loc vezĭ maĭ sus sub II pag. 102-108], şi prin Kinnamos supt anul 1161 [Pentru acest loc vezĭ maĭ sus sub II pag. 102-108. Ştirea de supt acest loc însă este imposibil să o interpretezĭ altfel decît ca privitoare la Romîniĭ de de-a dreapta Dunăriĭ].ᵓ—Ştirile din notarul anonim al regeluĭ Bela şi din Kéza vezi-le sub § 229 Onciul, Din isto-

riea Romîniei, Bucureşti, 1914. Aici le daŭ pe cele din cronicarul rus Nestor (A trăit până în al doilea deceniu al secolului XII) după edițiile lui Fr. Miklosich, Chronica Nestoris, Vindobonae, 1860, şi August Ludwig Schlözer, Nestor, Russische Annalen, Göttingen, 1802-1809. Miklosich sub I, pag. 2, Schlözer sub cap. II, în vol. II pag. 24. Cu ocaziea înşirării popoarelor din neamul lui Iafet: „Čudĭ [Finii] locuesc la marea Varegilor [marea baltică], şi tot la marea aceasta locuesc Varĭazi [Varegii] din partea asta spre răsărit până la granița lui Sim, şi tot la marea aceasta, din ceĭa parte spre apus, locuesc [Varegii] până la țara Anglilor şi a Vlahilor (do zemlĭa aglĭanĭskî i do vlašĭskî). Neamuri de ale lui Iafet sînt şi Varĭazi, Sviie [Suedii], Nurŭmane [Normanii], Gote [Goții], Rusĭ [Ruşii], Aglĭane [Anglii], Galičane [?], Vlahove [Vlahii], Rimlĭane [Romanii], Nѣmĭți [Germanii], Korlĭazi [?], Venedițí [Veneţienii]. Frĭagove [Francii] şi ceilalți locuesc dela apus spre mĭazăzi şi se învecinesc cu seminţiea lui Ham". Miklosich sub II, pag. 3, Schlözer sub cap. IV, în vol. II pag. 66: „Multă vreme după aceĭa [dupăce s-aŭ amestecat limbile la Babilon] s-aŭ aşezat Slovѣne [Slovenii] la Dunăre, acolo unde sînt astăzi țara ungurească şi cea bulgărească, şi din Slovenii aceĭa s-aŭ răspîndit [Slovenii] pe pămînt şi s-aŭ numit cu numele lor, pe unde se aşezaŭ, după locuri. Aşa, s-aŭ dus şi s-aŭ aşezat la rîul cu numele Morava şi s-aŭ numit Morava [Moravi], ori alții s-aŭ numit Česi [Cehi], ori aceştiĭa care şi ei sînt Sloveni: Horvate bѣlii [Croaţii albi] şi Serbĭ [Sîrbii] şi Horutane [? După Schlözer ar fi vorba despre Slovenii din Krain, Kärnten şi Steiermark]. Căci, fiindcă aŭ venit Vlahii peste Slovenii dela Dunăre şi s-aŭ aşezat la dînşii şi aŭ început să le facă sîlnicie (Vlahomŭ bo našĭdŭšemŭ na Slovѣnî na dunaĭskĭĭa i sѣdŭšemŭ vŭ nihŭ i nasilĭaĭoštemŭ imŭ), Slovenii aceştiĭa aŭ emigrat, şi [alții] s-aŭ aşezat la Vistula şi s-aŭ numit Lĭahove [Leşi], ĭar uniĭa dintre acei Leşi s-aŭ numit Polĭane, ĭar alți Leşi s-aŭ numit Lutiči, alții Mazovšane, alții Pomorĭane". Miklosich sub VIII, pag. 5, Schlözer sub cap. X, în vol. II pag. 112: „Pecînd neamul Slovenilor, dupăcum am spus, trăĭa la Dunăre, aŭ venit dintre Sciți (otŭ Skuŏŭ), adecă dintre Cozari (otŭ Kozarŭ), aşa numiții Bulgari (Bolgare) şi s-aŭ aşezat la Dunăre şi aŭ făcut sîlnicie Slovenilor. Iar după aceĭa aŭ venit Ungurii albi

(Ugre b'klii) şi aŭ moştenit ţara Slovenilor, *dupăce aŭ alungat pe Vlahĭ, care maĭ înainte vreme ocupase ţara Slovenilor* (prognavše Volohî, iže b'kša preže priĭali zemlĭu slovensku). Aceştĭ Ungurĭ aŭ început să fie pe vremea împăratuluĭ Heraclie, care a avut războĭŭ cu Hozroe, împăratul Perşilor". Pasajul subliniat se găseşte numaĭ în doŭă manuscripte, este considerat pentru aceĭa ca o interpolare de Schlözer şi n-a fost primit în ediţiea Miklosich. Miklosich sub XIX, pag. 12, Schlözer sub cap. IX, în vol. III pag. 107: „La anul 6406 [898] aŭ trecut Unguriĭ (Ugri) pelîngă Kiev, pela un munte care se chĭamă azĭ al Ungurilor, şi dacă aŭ ajuns la Dnipru, aŭ stat în corturĭ, pentrucă mergeaŭ ca Polovţiĭ [Cumaniĭ]. Şi dupăce aŭ venit dela răsărit, aŭ năvălit dincolo de nişte munţĭ marĭ şi aŭ început să se războĭască cu Vlahiĭ (Vlahî) şi cu Sloveniĭ care trăĭaŭ acolo, pentrucă acolo şedeaŭ Sloveniĭ înainte vreme şi apoĭ Vlahiĭ (Vlahove) aŭ luat ţara Slovenilor. După aceĭa Unguriĭ aŭ alungat pe Vlahĭ şi le-aŭ moştenit ţara (Ugri prognaša Vlahî i nasl'kdiša zemlĭu) şi s-aŭ aşezat alăturĭ de Slovenĭ, pe care şi ĭ-aŭ supus, şi de atuncĭ s-a numit ţara ungurească". Nestor povesteşte în cronica luĭ şi după tradiţie, precum mărturiseşte însuş, de pildă, cu ocaziea celor ce spune despre duceiea la Constantinopol a cneazuluĭ Kiĭ, Miklosich sub VI, pag. 5, Schlözer sub cap. VIII în vol. II pag. 100, dar nu inventează singur. Veracitatea luĭ se constată între altele în descrierea pe care o face a obiceĭurilor Slavilor, Miclosich sub X, pag. 6, Schlözer sub cap. XII în vol. II pag. 124: de o parte (la Polĭanĭ) vieaţă blîndă şi sociabilă, de altă parte (la Drevlĭanĭ, Radimicĭ, Vĭaticĭ şi Severĭ) vieaţă sălbatecă şi bestială. Acelaş contrast între vieaţa unora dintre Slavĭ şi vieaţa altora dintre dînşiĭ îl relevează Caesarius de Nazianz (Vezĭ § 82, N° 10 fine). E mare deosebire între felĭul simplu, nepărtinitor şi inspirător de încredere în care povesteşte Nestor, şi acel umflat, exagerat şi părtinitor pentru Ungurĭ în care povesteşte notarul anonim al regeluĭ Bela.

II pag. 202-209: [c]Inşiră documente ungureştĭ, unde se găsesc orĭ s-ar fi găsind pomenirĭ de Romînĭ orĭ de limba romînească. Anul 1197: *Hegesholmu*, care ar fi însemnînd „dealul Holmuluĭ", o taŭtologie, în care partea a doŭa ar fi cuvîntul romînesc *holm*, care ar fi = latin *culmen*; anul 1222: pomenire de Valahĭ în Transilvania; anul 1224: po-

menire de Valahĭ în Transilvania; anul 1223: pomenire de Valahĭ în Transilvania; anul 1252: pomenire de Valahĭ în Transilvania; anul 1247: chenezate şi voevodate romîne în Oltenia şi Muntenia; anul 1234: Valahĭ în episcopatul Cumanilor; anul 1228: Valahĭ în episcopatul Cumanilor; anul 1260: numeroşĭ Valahĭ în armata regeluĭ unguresc.ʾ — In ce priveşte pe *Hegesholmu*, e ungurescul *hegyeshalom* şi înseamnă *dealul ţuguĭat*. Cuvîntul *holm*, cu înţelesul *deal*, există într-adevăr în romîneşte, şi anume în moldoveneşte (Tiktin îl probează din Cantemir Istoriea ieroglifică), dar, ca şi ungurescul *halom*, e de origine slavă = rus *holm* (vechiŭ bulgar *hlumŭ*, de unde romînescul *hîlm*, atestat de pildă de Bărceanu Dicţionar romîn-german). Iar documentul din 1228 e falş, vezĭ Augustin Bunea, Stăpîniĭ ţăriĭ Oltuluĭ, pag. 50, Academia Romînă Discursurĭ de recepţiune Nº XXXIV.

II pag. 207-208: ʿAnalizează documentul din 1293, pe care se baza Hunfalvy Die Rumänen und ihre Ansprüche pag. 100 pentru a proba că Romîniĭ ar fi fost foarte puţin numeroşĭ în Transilvania pe acea vreme, răstoarnă cu succes concluziea greşită a luĭ Hunfalvy, şi constată cu drept cuvînt că Romîniĭ eraŭ supuşĭ regeştĭ, pe care regele avea interes să nu-ĭ lese să se stabilească pe moşiile nobililor.ʾ

II pag. 209-210: ʿRomîniĭ aŭ fost totdeauna agricultorĭ, fapt care se opune uneĭ transmigrărĭ complecte dintr-o regiune în altă regiune. Probă sînt termeniĭ agricolĭ de origine latină: *ara* = latin *arare*, *arie* = latin *area*, *falce* = latin *falx*, *secere* = latin *sicilis*, *grîŭ* = latin *granum*, *orz* = latin *hordeum*, *vie* = latin *vinea*, *viţă* = latin *vitis*, *vin* = latin *vinum*, *poamă* = latin *poma*, *must* = latin *mustum*, *auă* = latin *uva*, *albină* = latin *alveus*, *ceară* = latin *cera*, *mĭere* = latin *mel*. Dacă aŭ şi termenĭ agricolĭ de origine străină, aceştiĭa sînt toţĭ de origine slavă, nicĭunul de origine ungurească. Din contra Unguriĭ aŭ împrumutat termenĭ agricolĭ din romîneşte, de pildă *alaka* [adecă *alakor*], care e romînul *alac* = latin *alica*.ʾ — Xenopol maĭ pune la termeniĭ agricolĭ de origine latină şi pe *ogor*, *malaĭŭ*, *rapiţă*, *strugur*, care ar fi după el latinele *agrum*, *milium*, *rapa*, *tryga*. *Ogor* însă e slav, *malaĭŭ* e obscur, *rapiţă* nu-ĭ direct *rapa* şi *strugur* sigur nu-ĭ *tryx*. Tot aşa *alac* nu-ĭ direct *alica*.

II pag. 211: ʿDocumentul din 1231, prin care se probează stăpînirea Bulgarilor peste Transilvania în timpul pri-

meĭ împărăţiĭ bulgare, maĭ probează şi faptul că Romînii erau proprietarĭ de pămînt în Transilvania încă depe timpul acelei împărăţiĭ.⁾ — Orice argumentare pe baza aceluĭ document este zădarnică, întrucît documentul e falş. Vezĭ maĭ sus sub II pag. 112-115.

III pag. 111-120 : ⁽Vorbeşte de cnejiĭ, voevozii şi nobiliĭ romînĭ, pe care-ĭ constată din documente ca existenţĭ în regatul unguresc începînd din secolul XIII, şi conchide că o asemenea stare de lucrurĭ nu se potriveşte cu o populaţie care ar fi fost numaĭ de curînd venită. Important maĭ ales este faptul că nobiliĭ romînĭ luaŭ parte înpreună cu nobiliĭ saşĭ şi secuĭ la adunările obşteştĭ. Romîniĭ aveaŭ apoĭ dreptul lor consuetudinal, ius valachicum.⁾

III pag. 121-124: ⁽Vorbeşte despre robirea din partea nobililor a ţăranilor ungurĭ şi valahĭ din Transilvania şi de răscoala ţăranilor din 1437. Intr-un document din acest an se constată că ţăraniĭ ungurĭ şi romînĭ cer restituirea libertăţilor ce li se acordase încă de regele Ştefan cel sfînt şi li se confirmase apoĭ de regiĭ următorĭ. Autorul conchide de aicĭ că Transilvania era plină de Romînĭ încă depe vremea cînd a fost cucerită de sfîntul Ştefan [anul 1002 după Şincaĭ] şi că acele libertăţĭ acordate locuitorilor ţăriĭ priviaŭ în primul loc pe Romînĭ, căcĭ Ungurĭ nu eraŭ probabil încă în Transilvania pe vremea supuneriĭ decătră regele ungur a aceşteĭ provinciĭ.⁾

III pag. 289-290 : ⁽ Faptul că Romîniĭ din regatul unguresc aveau odată drepturĭ egale cu ale celorlalţĭ locuitorĭ, pe care apoĭ le-aŭ perdut, este o probă că eĭ sînt băştinaşĭ acolo, pentrucă la immigranţĭ se observă totdeauna faptul contrariŭ, că dintruntîiŭ sînt obijduiţĭ şi ţinuţĭ în stare umilită, şi numaĭ cu vremea ajung la oarecare drepturĭ şi la o stare politică maĭ bună.⁾

III pag. 291-293: ⁽„Un argument, pe care protivniciĭ stăruinţiĭ Romînilor în Dacia cred a-l putea invoca în favoarea tezeĭ lor, ar fi acel al lipseĭ, în ţările locuite astăzĭ de Romînĭ, a unor numirĭ geografice de obîrşie romană sau dacă". Autorul găseşte însă că s-aŭ păstrat asemenea numirĭ : „In Banat, la întrarea văiĭ Temeşuluĭ, se găseşte astăzĭ satul *Tapa* saŭ *Tapia*. Tocmaĭ aicĭ a existat vechea localitate numită Tapae de Dion şi Iornandes... Afluentul Temeşuluĭ *Bărsava* fără îndoĭală şi-a tras numele dela vechea politie

dacă *Bersobin*... Lîngă Cluş către nordul Transilvaniei se află astăzi satul *Pata*, şi tabula luĭ Peutinger dă ca staţiune a 20ª pe drumul dela Cerna la *Porolissum* numele de *Patavissa* saŭ *Potaisa*, care nu este altă ceva decît *Patavicus* saŭ *vicus Pata*... Satul *Cigmău* pe rîpa dreaptă a Mureşuluĭ la nordul Orăştieĭ nu este altă ceva decît Zeugma luĭ Ptolemeŭ, format după aceïaş lege care produse *Cerna* din *Zerna*... *Rucărul* de astăzĭ delîngă Olt aminteşte Rucconium al aceluïaş geograf, care pune în harta sa acest oraş lîngă Carpaţĭ şi aproape de un rîŭ. Oraşul *Deva* nu este decît rămăşiţa unuïa din numeroasele oraşe dace a cărora finală era *dava*, probabil vechea *Decidava*... Vechea staţiune de băĭ numită de Romanĭ *Ad mediam* era întocmaĭ aceïaş ce se regăseşte astăzĭ sub numele de *Mehadia* (în limbagïul poporan al Romînilor acelor părţĭ *Media*). Se rîdică îndoelĭ asupra derivaţiuniĭ numeluĭ romîn din forma romană pe motivul că *mediam* ar fi trebuit să deïe în romîneşte forma *mează*. La aceasta întîmpinăm că nu se ïa în băgare de samă înrîurirea pe care metateza silabeĭ *ad* a putut să o pună în lucrare prin strămutarea de loc a accentuluĭ: *Ad-mè-diam—Me-àd-diam*, de unde prin contragere *Meàdia*, *Mehàdia*, *Media*... *Caracal* aşa numit după împăratul *Caracalla*, şi *Turnu Severinului* după unul din ceĭ doĭ *Severĭ* care domniră în Roma... *Suceava* aminteşte prea bine pe vechea *Sucidava*, pelîngă aşezarea eĭ pe carta luĭ Ptolemeŭ lîngă Prutul superior, pentruca aceste doŭă înprejurărĭ să fie datorite întîmplăriĭ“.[2]— *Tapae*, după înseş vorbele luĭ Iordanis citate de Xenopol, era trecătoarea numită astăzĭ *poarta de fier*, la locul unde rîul Bistra, afluentul Timeşuluĭ, pătrunde prin munţiĭ care despart Transilvania de Banat; în vreme ce actuala localitate *Tapia*, un sat, se găseşte, după Liuba şi Iana, Topografiea satuluĭ şi hotaruluĭ Măidan, Caransebeş, 1895, pag. 299, la mïazănoapte de Logoj, cu mult spre nordvest de vechïul *Tapae*. Ce spune Xenopol maĭ departe cu privire la Tapae este greŭ de priceput: „Traïan în prima luĭ expediţie dela Tapae a trecut prin *Bersobin* şi *Aixin* către Sarmizagethusa, şi în drumul de astăzĭ dela Tapia către Grădiştea se întîlneşte tocmaĭ afluentul Temeşuluĭ Bărsava“. Cum că a trecut Traïan în primul luĭ războïŭ cu Daciĭ prin *Berzobim* şi *Aizi*, şi că prin urmare a mers pe drumul însemnat pe tabula peutingeriana prin staţiunile Lederata (punctul de trecere al Dunăriĭ, actual Rama),

Arcidava (actual Varadia), Centum Putea, Bersovia (actual Zsidovin), Azizis, Caput Bubali, ĭar nu pe acel de maĭ spre răsărit, însemnat pe aceĭaş tabulă prin stațiunile Tierna (astăzĭ Orşova veche), Ad mediam (astăzĭ Mehadia), Pretorio, Ad Pannonios (astăzĭ Teregova), Gaganis, Masclianis, Tivisco (puțin la nordvest de Caransebeş), se cunoaşte dintr-un citat pe care gramaticul Priscianus VI, 13 îl face dintr-o lucrare a luĭ Traĭan asupra războĭuluĭ cu Daciĭ astăzĭ perdută: „Traianus in I Dacicorum: «Inde Berzobim, deinde Aizi processimus»" (Variante: berzomim, berzobini, bertobuni; azi, aiti. Forma Aixi e a editorilor, nu a manuscriptelor). Traĭan însă n-a trecut dela Tapae prin Berzobim şi Aizi, ci a trecut prin Berzobim şi Aizi în drumul spre Tapae! Apoĭ dela actualul sat Tapia ca să ajungĭ la Grădiştea-Várhely, pe aşezătura vechiĭ Sarmizegetuse, nu este trebuință să trecĭ pela rîul Bîrzava, care rămîne departe tare spre mĭazăzi. Pentru numele actualuluĭ sat Tapia s-ar putea gîndi cineva la ungurul *tăp* Die Etappe, maĭ ales că pe lîngă Logoj populațiea e ungurească după atlasul luĭ Weigand. Pentru *Bîrzava* vezĭ § 82, № 10. Actualul oraş Cluj este vechĭul Napoca, ĭar vechĭul Potaissa este actualul oraş Torda-Turda. Numele *Pata* al satuluĭ delîngă Cluj, decĭ, nu poate fi descendentul numeluĭ vechĭŭ Potaissa. Numele *Pata* pentru localitățĭ se întîlneşte pe teritorĭul unguresc, de pildă *Patafalva* în comitatul Vas (după dicționarul unguresc-german al luĭ Ballagi), *Duna Patai* în comitatul Klein Kumanien (precum văd în hărțĭ). Compară ungur *pata* Schmalzkäfer, meloe proscarabaeus L., mamornic, clăbuc (Marian Insectele pag. 82), compară numele topice romîneştĭ Mamornița, Clăbuc (Frunzescu Dicționar topografic). In special pentru satul *Pata* delîngă Cluj să se observe că populațiea depe lîngă acest oraş e ungurească după atlasul luĭ Weigand). Ptolemaeus pune *Zeugma* la sud de Tibiscum, pe malul stîng al Dunăriĭ (Vezĭ Ptolemaei Geographia, tabulae a C. Mullero instructae, ed. Firmin Didot), puțin la răsărit de Viminacium (astăzĭ Kostolatz). Din Zeugma (adecă *dzéŭgma. Zeugma* e cuvîntul grecesc ζεῦγμα) apoĭ n-ar fi putut eşi în romîneşte *Cigmău*, şi nicĭ nu există lege în fonologiea romînă după care *dz* orĭ *z* ar putea deveni *č*. Ptolemaeus pune Rucconium la vest de Porolissum (Vezĭ hărțile întocmite de C. Müller, citate maĭ sus sub *Zeugma*), ĭar Porolissum e actualul Moj-

grad în nordvestul Transilvanieĭ. Din Rucconium apoĭ nu putea eşi în romîneşte Rúcăr, ci *rukúuĭ*. Decidava este pusă de Ptolemaeus la vest de Porolissum, actualul Mojgrad din nordvestul Transilvanieĭ (Vezĭ hărţile întocmite de C. Müller), învremece actualul Deva e pe Mureş în sudvestul Transilvanieĭ. Din *dava* apoĭ nu putea eşi în romîneşte *déva*, ci *dâua*, ĭar dacă cumva s-ar lua ca bază *deva*, care apare ca variantă alăturĭ cu *dava* în numele de localităţĭ thrace şi s-a păstrat ca glosă la Hesychios (λέβα [greşit în loc de δέβα] ·πόλις, ὑπὸ Θρᾳκῶν, vezĭ Tomaschek Die alten Thraker II$_{I}$ pag. 9), trebuĭa să ĭasă în romîneşte orĭ *dzĕáua-zĕáua-dzâua-zâua*, dacă *é* va fi fost scurt (după cum se vede din glosa δέβα şi din nume de localităţĭ ca Ἰταδέβα, Μουριδέβα, Δανεδέβαι, Ζισνουδέβα, Ζιχιδέβα, vezĭ Tomaschek Die alten Traker II$_{II}$ pag. 70), orĭ *deáua*, dacă va fi fost cumva *é* lung. Maĭ este o localitate *Deva*, pe teritoriŭ unguresc: *Déva-Vânya* în comitatul Szolnok, după cum văd pe hărţĭ. Originea cuvîntuluĭ e obscură. Numele localităţiĭ unde era odată *Ad mediam* este astăzĭ unguresc Méhadia, romînesc *Megia* Enea Hodoş Poeziĭ poporale din Bănat, Caransebeş, 1892, pag. 4 (adecă *medzíĭa* > *meídıa*, vezĭ § 250 N° 175). Ambele nume, şi cel unguresc şi cel romînesc, îşĭ aŭ originea într-un unguresc **Méhed*, derivat prin sufixul unguresc *-d* din ungurescul *méh*, albină, după D. Dan, Din toponimiea romînească, Bucureştĭ, 1896, pag. 31 sqq. După G. Pascu, Etimologiĭ romîneştĭ, Iaşĭ, 1910, pag. 10 sqq. cuvîntul romînesc este un derivat prin *-ie* dintr-un maĭ vechĭŭ **Mĕáde* > dac **Méde*, cum se va fi numit pîrăul din localitate, şi Romaniĭ aŭ numit localitatea *Ad Mediam* după aceĭaş normă după care aŭ numit localitatea delîngă rîul cu nume dac **Mu'tru Amutria* (adecă *Ad Mutriam*), ĭar dela Romînĭ aŭ primit cuvîntul Unguriĭ şi l-aŭ schimbat prin etimologie populară după *méh* albină în *Méhadia*. Un sat *Mehedia* exista în prima jumătate a secoluluĭ XVIII şi în judeţul Vasluĭŭ, Dan opul citat pag. 37. In tot cazul, nu numaĭ din *Ad mediam* trebuĭa să ĭasă în romîneşte, şi anume în romîneasca din Banat, *amĭádză-amıáză*, ci şi dintr-un presupus metatetic *Meâddiam mĭádză-mĭáză* trebuĭa să ĭasă, ĭar nu *medíĭa*. Din *Caracalla* trebuĭa să ĭasă în romîneşte *cărăcálă-caracálă-cărăcál-caracâl*, ĭar nu *carácal*, cum sună cuvîntul romînesc. Acest nume, al unuĭ oraş din judeţul Romanaţĭ şi al unuĭ sat din judeţul Muscel, este turcul

karákulág felis caracal. Din *Sĕve'rus*, *Sĕvēri'nus* trebuĭaŭ să ĭasă în romîneşte *ser*, *sirín-serín*. *Severín* e relativ noŭ în limba romînească. *Sucidava* e pusă de Ptolemaeus de a dreapta Dunăriĭ, puţin la est de Durostorum (astăzĭ Silistra. Vezĭ hărţile întocmite de C. Müller). Apoĭ din Sucidava trebuĭa să ĭasă în romîneşte *Sucidáŭa*, ĭar nu Suceava.

III pag. 293-297: ⌜Xenopol constată, pelîngă puţinătatea numelor de localităţĭ păstrate [Puţinătate care în realitate este egală cu zero], şi dispariţiea complectă a numirilor de funcţiunĭ civile şi militare, de stat orĭ municipale, şi atribue aceasta intensităţiĭ maĭ marĭ cu care ar fi pustiit barbariĭ Dacia decît celelalte provinciĭ romane. Pentru aceĭa admite o retragere a Romînilor în munţĭ şi o pĭerdere din partea lor a tuturor noţiunilor de organizaţie socială romană, cîtă vreme a ţinut năvălirea barbarilor. El rupe, decĭ, complect legătura dintre Romîniĭ din Dacia şi peninsula balcanică.⌝

IV pag. 546-548: ⌜S-aŭ păstrat nume de rîurĭ (Numaĭ la unele din ele autorul caută să arăte că numele actual romînesc ar putea fi directul descendent al numeluĭ antic): *Prut* — Πυρετός Herodot, Βροῦτος Constantin Porphyrogennetos. *Siretĭul* — Ἱέρασος Ptolemeŭ, *Gerasus* Ammianus, Σέρετος Constantin Porphyrogennetos, Τιαραντός Herodot (Cu această ocazie face o observaţie judicioasă: „Herodot pomeneşte şi el fără îndoĭală Siretĭul sub numele de Τιαραντός. Totuş relaţiea stabilită de el între acest rîŭ, Prutul, şi alte cursurĭ de apă, aduce în încurcală arătările sale şi aruncă astfel nedumerirea asupra identificăriĭ numelor date de el cu rîurile de astăzĭ. El zice IV, 48: «Ὁ μὲν πρῶτος λεχθεὶς τῶν ποταμῶν [Πυρετός] μέγας καὶ πρὸς ἠῶ ῥέων ἀνακοινοῦται τῷ Ἴστρῳ τὸ ὕδωρ, ὁ δὲ δεύτερος λεχθεὶς Τιαραντὸς πρὸς ἑσπέρης τε μᾶλλον καὶ ἐλάσσων, ὁ δὲ δὴ Ἀραρός τε καὶ ὁ Νάπαρις καὶ ὁ Ὀρδησσὸς διὰ μέσου τούτων ἰόντες ἐσβάλλουσι ἐς τὸν Ἴστρον». Dacă se înţeleg cuvintele διὰ μέσου τούτων ῥέοντες curgînd printre dînsele, atuncĭ Τιαραντός nu poate fi Siretĭul, căcĭ între acest rîŭ şi Prutul nu se varsă niciun alt curs de apă în Dunăre. Dacă însă se admite interpretarea luĭ Hasdeu Istoriea critică pag. 183, care traduce această frază prin *his mediantibus*, *prin mijlocirea acestora*, atuncĭ ni poate părea destul de extraordinar că Herodot să fi cunoscut numele unor rîurĭ micĭ, afluenţĭ aĭ Siretĭuluĭ şi Prutuluĭ. Noĭ credem că Herodot era răŭ informat saŭ n-a pătruns

bine raporturile ce i se făceaŭ asupra idrografieĭ Sciţieĭ. Maĭ sigur în ele sînt *numirile*. Cît despre aşezarea geografică şi îndreptarea rîurilor, se înţelege uşor cum el a putut să se înşele. Iată pentru ce noĭ credem că, cu toate că arătările luĭ Herodot nu corespund de loc cu curgerea rîurilor de astăzĭ, Τιαραντός este Siretĭul şi Ὀρδησσός Argeşul"). *Buzeul—Museus* Acta Sancti Sabae Gothi, citat de Tomaschek Zeitschrift für österreichische Gymnasien 1872 pag. 150, „în care găsim în chip invers schimbarea luĭ *m* în *b*, care se maĭ întîlneşte şi la numele Tibiscum." *Argeş*—Ὀρδησσός Herodot. *Oltul* — Ἀλούτα Ptolemeŭ, „formă uşor de redus la aceĭa pe care o posedă astăzĭ". *Jiul— Gilpit* Geographus Ravennas, Iordanis. *Motrul—Amutria* Tabula peutingeriana. *Lotrul—Arutela* Tabula peutingeriana. *Tisa— Tysia, Parthiscus, Tisianus, Tibisia* Plinius, Iordanis, Geographus Ravennas. *Crişul—Grisia, Grissia* Iordanis. *Mureş*—Μάρις Herodot, *Mariscus* Strabo, *Marisia* Ravennas. *Timeş* —Τιβίσκος Ptolemeŭ. *Sameş—Samus* Akner und Müller Römische Inschriften in Dakien N° 763. *Bărsava—Bersovia* Tabula peutingeriana. *Ompoĭul— Ampelum* („Numele unguresc *Ompoly* este format din originarul romîn *Ompoĭu*, care după toate regulele limbiĭ romîne derivă din *Ampelum*. Compară *bellum—războĭu, allium—aĭu.*"). *Cerna—Zerna, Tierna, Dierna* Tabula peutingeriana, Ptolemeŭ, Digestae.?— Ἱέρασος=*Gerasus* şi Τιαραντός (dacă admitem că acest din urmă nume va fi fost acel al rîuluĭ *Siretĭu*) nu aŭ întru nimic a face, *ca nume*, cu numele *Siretĭu*. Pentru *Buzăŭ—Museus* vezĭ § 100. Este imposibil de scos, conform fonetismuluĭ romînesc, pe *Olt* din *Aluta*. Xenopol maĭ spune: „Perderea vocaleĭ ου între λ şi τ se efectuase încă depe timpul Romanilor, deoarece o inscripţiune dă acestuĭ rîŭ numele de *Altinus*", şi citează ca probă Akner und Müller, Römische Inschriften in Dakien, Anhang, N° 28. In acea inscripţie însă, C. I. L. V, 8002 e vorba de oraşul *Altinum* din Italia! E problematic dacă *Gilpit* din Ravennas, *Gilpil* din Iordanis reprezintă *Jiul*. Iordanis, De origine actibusque Getarum, XXII, 113: „quo tempore [pe vremea luĭ Constantin cel mare] erant [Vandali] in eo loco manentes, ubi nunc Gepidas sedent, iuxta flumina Marisia [astăzĭ Mureş], Miliare et Gilpil [variantă Gilfil] et Grisia [variantă Grissia, astăzĭ Criş], qui omnes supra dictos excedet [excedit are înţelesul de *cel maĭ depărtat faţă de scriitor*]. Erant namque

illis tunc ab oriente Gothus, ab occidente Marcomanus, a septentrione Hermundolus, a meridie Histrum". Este evident că Vandaliĭ trăĭaŭ pe vremea despre care vorbeşte Iordanis între Tisa şi munţiĭ Transilvanieĭ. Acolo trebue căutat *Gilpil* pe undeva. Informaţiea geografuluĭ Ravennas nu poate aduce nicĭo lămurire, pentrucă şi aicĭ, ca de o mulţime de orĭ altele, copiează numaĭ pe Iordanis, pe care-l citează de altfel cinstit totdeauna. După Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 89, *Gilpil*=Crişul negru. Pentru *Motrul—Amutria* vezĭ § 100. Localitatea *Arutela*, care foarte probabil=*Ad Rutelam*, aşa după cum *Amutria*=*Ad Mutriam*, va fi fost poate aşezată la rîul *Lotru*, macarcă Kiepert în harta dela C. I. L. III o pune de-a stînga Oltuluĭ, puţin maĭ la nord de Rîmnicul Vîlceĭ. Pentru ca *Lotru* să fie > *Rŭtela*, ar trebui să admitem orĭ că numele în Tabula peutingeriana e greşit în loc de *Alŭtera*, orĭ că din *Arŭtela* s-a făcut prin metateză *Alŭtera*. La *Tisa* autorul dă citaţiile neexact. Citează pe Plinius N. H. IV, 12, 25, fără să dea forma pe care ar fi avînd-o Plinius. De fapt Plinius N. H. IV, 25 are forma *Pathissus*. Citează pe Iornandes 5 şi 34 cu formele *Tisianus*, *Tysia*. De fapt Iordanis De origine actibusque Getarum V, 33 are *Tisia* şi XXXIV, 178 are ĭar *Tisia*. Citează geograful Ravennas cu forma *Tibisia*. De fapt geograful Ravennas IV, 14 are *Tisia*. La *Criş* dă citaţiea neexact: Iornandes 22. De fapt locul e Iordanis De origine actibusque Getarum XXII, 113. Pentru *Criş* vezĭ § 100. La Mureş dă citaţiile neexact: Herodot IV, 48 (De fapt IV, 49); Strabo VII, 304 (De fapt VII, 3, $_{13}$, şi forma dată de Strabo este Μάρισος, nu Mariscus). La *Sameş* (adecă *Sómeş*, cum sună într-adevăr numele romînesc, vezĭ Contemporanul, anul II, pag. 656) crede că *Samus* din inscripţiea pe care o citează după colecţiea Akner und Müller ar fi fost un *rîu*, pecînd în realitate era o regiune, vezĭ C. I. L. III 7633. La *Bărsava* (adecă *Bîrzava*, Xenopol scrie chĭar—etimologic!—*Bĕrsava*) citează greşit C. I. L. III N° 247, pecînd în realitate e pagina 247. Pentru Bîrzava vezĭ § 82, N° 10. Din *Ampelum* n-a putut eşi „după toate regulele limbiĭ romîne" *Ompóĭŭ*. Apoĭ *războĭu* nu-ĭ *bellum*, ci vechĭŭ bulgar *razboĭ*. Pentru *Cerna* vezĭ § 82, N° 10.

IV pag. 548-549: "Autorul găseşte că sînt numirĭ vechĭ romane, macarcă nu se găsesc probate în izvoare antice,

următoarele nume de localități: *Vulcan*, numele uneĭ trecătorĭ şi al unuĭ sat — *Vulcanus*. *Lapiştea*, nume de munte (Nu spune unde-ĭ muntele, nicĭ nu arată izvorul) — *lapis*. *Muntele Crestianilor* (Nu spune unde-ĭ muntele, nicí nu arată izvorul. La pag. 554 însă numeşte muntele *Crestianul mare* şi citează harta statuluĭ major austriac), care „conține cuvîntul *creştin* în formă maĭ apropiată de latineşte, după legea numelor propriĭ, care păstrează maĭ traĭnic forma lor primitivă“. *Calea Traĭanuluĭ*, cum „se numeşte astăzĭ în gura poporuluĭ şoseaŭa veche romană, care trece din Oltenia prin pasul Turnuluĭ roş“ (Citează ca probe Jung Die romanischen Landschaften des römischen Reiches pag. 379 nota 2, Duruy Histoire des Romains IV pag. 256 nota 2, De la Berge Essai sur le règne de Trajan pag. 49). *Pratul luĭ Traĭan*, „un şes pe care Ungurii îl numesc *Keresztes*“ (Xenopol nu spune unde se va fi găsind acel şes, nicĭ nu dă izvorul. Cihac I 215 are următoarele: „*Pratul luĭ Traĭan la Turda*, le champ de Trajan à Turda, Transylvanie“. Ştirea o găsesc întîĭŭ la Benkö, Transsilvania, I, pag. 12-13. Dupăce spune că în cîmpiea Keresztes Mezö delîngă Torda ar fi avut loc la anul 101 o luptă între Traĭan şi Decebal, Benkö adauge: „pentru aducere aminte de acest fapt locul acela se numeşte astăzĭ *Prat de la Trajan*“). In asemenea numirĭ autorul găseşte o probă de persistența Romînilor în Dacia, căcĭ, zice el cu privire la *Vulcan*, „acuma acest cuvînt nu se maĭ află în graĭul poporan. Dacă-l găsim alipit de nişte elemente geografice, această alipire trebue să dateze din perioada romană, căcĭ nu este cu putință ca Romînii să-l fi dat pasuluĭ şi satuluĭ, în ipoteza uneĭ întoarcerĭ a lor de peste Dunărea, peste o mie de anĭ, devremece, ne maĭ avîndu-l în limbă, n-aveaŭ de unde să-l deĭe“.[2] — *Vulcan* este un nume slav, derivat dela *vlukŭ*, lup, şi anume în special un nume sîrbesc, astăzĭ *Vùkan*, întrodus în romîneşte depe cînd nu căzuse încă *l* din radicalul *Vulk-*. In *muntele crestianilor* şi în *Crestianul mare* nu se ascunde cuvîntul romînesc *creştin* „în formă maĭ apropiată de latineşte“, căcĭ nu există nicĭo lege (cu toate afirmările pe care necontenit le fac uniĭ orĭ alțiĭ în prinvința aceasta) după care numele proprii şi-ar fi păstrînd maĭ traĭnic forma lor primitivă. *Calea Traĭanuluĭ* trebue să fie *calea troĭanuluĭ*, *calea* adecă *a valuluĭ de pămînt*, *calea care merge pelîngă valul de pămînt*, căcĭ un val vechĭŭ de pămînt se numeşte *troıan* în romîneşte, vezĭ probele la Cihac II, 423. Cuvîntul

troïan însuş e slav: vechiŭ bulgar *troïanu* deus quidam, imperator Traianus, sîrb *troïan* nişte ziduri vechĭ > *Traianus*. Cuvîntul *Traianus* a pătruns în limbile slave de mult tare, înainte de africatizarea luĭ *ι* consonant. In romîneşte, dacă ar fi continuat să existe cuvîntul fără întrerupere, ar fi sunat *trădzîn-trăzîn*, vezĭ § 256 N° 218. *Calea traïanuluĭ* în loc de *calea troïanuluĭ* e o schimbare recentă făcută prin voinţă. Este de regretat că Jung, Roemer und Romanen in den Donauländern, ed. II pag. 121, nota 3, vorbeşte cu clişeul obişnuit al prejudiţiilor *„după cum se ştie"*: „După cum se ştie, tradiţiunea romană numeşte drumul roman care trece prin pasul turnuluĭ roş calea Traïanuluĭ". La noĭ nu ştie nimenĭ, aşa că Xenopol a trebuit să-şĭ capete informaţiea dela Jung însuş, apoĭ dela Duruy şi De la Berge! Cele maĭ vechĭ menţiunĭ despre acest nume topic le dă D. Onciul, Tradiţiea istorică în chestiunea originilor romîne, Analele Academieĭ romîne, seriea II, tomul XXIX, Memoriile secţiuniĭ istorice, pag. 583: „Kale Trajan" din aniĭ 1718-1739 la Schwanz von Springsfeld, Beschreibung der Walachei (în J. F. Neigebauer, Dacien, 1851, pag. 119); „Kalea Trajanului" din aniĭ 1781-1782 la Sulzer, Geschichte des transalpinischen Daciens, I, pag. 215. *Pratul luĭ Traïan* e o prefacere încă maĭ violentă prin voinţă a vreunuĭ *pratul troïan*, cum se va fi numind localitatea, căcĭ după dicţionarul romîngerman al luĭ Bărceanu *troïan* maĭ înseamnă şi „die weite Wiese". In ce priveşte proba, care s-ar putea trage din prezenţa unor asemenea cuvinte ca nume de localităţĭ în Dacia pentru persistenţa Romînilor în această provincie, chĭar dacă am admite că *Vulcan=Vulcanus*, *Crestian=christianus*, *troïan=Traianus*, ea nu există: Dupăcum ar fi avut Romîniĭ aceste cuvinte pecînd trăïaŭ în Dacia, tot aşa ar fi putut continua să le aĭbă şi cîtă vreme aŭ trăit peste Dunăre, şi ar fi putut să le aducă cu dînşiĭ la întoarcere. In ce priveşte pe Vulcan în special, apoĭ acest cuvînt trăeşte şi pănă astăzĭ în romîneşte, ca nume de familie.

IV pag. 549: "S-aŭ păstrat şi numirĭ topice dela popoarele barbare năvălitoare: un munte *Gotul*, un rîŭ ce izvorăşte din acel munte, *pîrăul Gotuluĭ*, un sat *Goteştĭ* (aceste treĭ nume în Transilvania); *Ialomiţa* > slav *ĭalovita*= Ἰαλίβακία la Theophylaktos şi Theophanes, secolul VII; *Peceneaga*, pîrăŭ în Dobrogea. „Cinnamus aminteşte că pe tim-

pul luĭ existaŭ în Valahia nişte munţĭ, în care se retrăsese Pecenegiĭ şi care se numĭaŭ Τέλου ὅρμον, astăzĭ rîul şi ţinutul Teleormanuluĭ. Dela Cumanĭ a rămas asemenea o mulţime de nume, precum Coman, Comana, Comarna, Comarnicul, Comăneştĭ, etc. Cumaniĭ însă se numĭaŭ şi Uzĭ şi aŭ lăsat şi după acest nume al lor urme în munţiĭ Carpaţĭ, unde găsim pîrăul Uzuluĭ şi pîrăul Oĭtuzuluĭ".?—In ce priveşte pe *Got*, este de observat că dela acest nume se găsesc formate numirĭ de localităţĭ şi în ţările de dincoace de munţĭ: *Goteja*, munte în judeţul Argeş; *Goteştiĭ de jos* şi *Goteştiĭ de sus*, sate în judeţul Cahul (Frunzescu, Dicţionar topografic). Acelaş cuvînt formează probabil şi radicalul din *gótcă* (Marian, Ornitologiea poporană romînă, Cernăuţĭ, 1883, II, pag. 211-214 înseamnă *gotcă pestriţă* tetrao urogallus L., Auerhuhn, femina; *gotcă de pădure* orĭ *gotcă neagră* tetrao tetrix L., Birkhuhn, femina; *gotcă roşie* tetrao bonasia L., Haselhuhn, Rothhuhn, mas et femina). *Gotcă* este sigur un derivat prin sufixul de origine slavă *-ca* din *got*, compară *puĭcă*>*puĭŭ*, *curcă* > vechĭŭ bulgar *kuru* gallus, etc., alte derivate vezĭ la Pascu Sufixe. Primitivul *got*, care azĭ nu maĭ există în limbă şi a căruĭ origine este necunoscută, trebue să fi însemnat şi el o pasăre şi anume probabil tetrao urogallus L. mas, tetrao tetrix L. mas. Acest *got* socot eŭ că se ascunde în numirile topice *Gotul*, *pîrăul Gotuluĭ*, *Goteja*, *Goteştĭ*, ĭar nu numele etnic Gothus. Compară pentru numirea munţilor cu nume de păsărĭ *Găina*, munte în Transilvania, Marian Nunta pag. 70; alte numirĭ topice, de munţĭ şi sate, luate dela nume de păsărĭ, vezĭ la Frunzescu, Dicţionar topografic. La *Ialomiţa* indicarea de secolul VII nu este exactă, pentrucă ştirea e dată supt aniĭ 592 şi 596, Theophylaktos pag. paris. 154 -156, 171-172, Theophanes pag. paris. 232; apoĭ se dă numaĭ forma din Thephylaktos, nu şi cea din Theophanes, care e Ἰλβακίῳ (dativ). Cum că Ἠλιβακία (adecă *Ilivakia*, căcĭ $\eta = i$ şi $\beta = v$ încă dela inceputul ereĭ creştine) trebue să fie = *ĭaloviţa* = *Ialomiţa*, a recunoscut întîĭŭ Şincaĭ supt anul 597, apoĭ Schafarik Slavische Alterthümer II 157, Hasdeu Istoriea critică a Romînilor I, 267. Locul din Kinnamos cu privire la *Teleorman* îl dă după Tomaschek Zeitschrift für österreichische Gymnasien 1872 pag. 149 şi greşit: Τέλου ὅρμον. Kinnamos dă ştirea supt anul 1152 pag. paris. 53-55 şi localitatea o numeşte Τενουορμον (accentuarea e arbitrară). A-

ceastă localitate nu poate să fi fost în ținutul Teleormanuluĭ, pentrucă Τενουορμον este expres numit *munte*, și anume din apropierea Galiției: χῶρον δέ τινα δολιχὸν διαμείψαντες ἄχρι καὶ ἐπὶ ὄρος Τενουορμον ἦλθον, ὅπερ ἀγχοῦ Ταυροσκυθικῆς ὁρίων ανέχει. Apoĭ Scythae, despre care este vorba aicĭ, nu sînt Pecenegiĭ, precum a crezut Tomaschek și după Tomaschek repetă Xenopol, ci Cumaniĭ. *Comarnic*, care e și nume comun (Inseamnă între altele *o leasă pe care se pune cașul la zvîntat*, vezĭ Tiktin Dicționar) e sîrbul *komarnik*, Netz, Vorhang gegen die Zudringlichkeit der Mücken, bulgar *komarnik*, cabane, hutte d'un berger > vechiŭ bulgar *komarĭ*, *comarŭ*, culex; *Comarna*, care azĭ nu maĭ există ca nume comun, e probabil = *comarnic*. Cumaniĭ nu se maĭ numĭaŭ și Uzĭ. Uziĭ, un popor turc, ca și Pecenegiĭ și Cumaniĭ, aŭ venit înaintea Cumanilor în țările dela Dunăre, și anume pe vremea cînd în aceste țărĭ stăpînĭaŭ Pecenegiĭ. Cu Pecenegiĭ, nu cu Cumaniĭ (care nu eraŭ pe aicĭ cînd aŭ năvălit Uziĭ), ĭĭ pun în legătură genetică scriitoriĭ bizantinĭ care vorbesc despre dînșiĭ. Uziĭ sînt pomenițĭ de Skylitzes (principalul izvor, contemporan cu faptele), de Zonaras și de Glykas supt anul 1065 (Skylitzes pag. paris. 815, Zonaras l. XVIII, cap. 9, Glykas pag. paris. 325), cînd aŭ năvălit în peninsula balcanică, cu mențiunea că „sînt ceĭ maĭ însemnațĭ dintre Pecenegĭ și din punct de videre al nobleței neamuluĭ și din acel al număruluĭ". Skylitzes: „τὸ τῶν Οὔζων ἔθνος (γένος δὲ καὶ οὗτοι σκυθικὸν, καὶ τῶν Πατζινάκων εὐγενέστερόν τε καὶ πολυπληθέστερον)". Zonaras: „τοῦ τῶν Οὔζων ἔθνους (Σκύθαι καὶ τοῦτό ἐστι τῶν Πατζινακῶν, καὶ κατὰ γένους ὑπεροχὴν καὶ κατὰ πλήθους ὑπερβολὴν παρὰ τοῖς σκυθικοῖς προτιμώμενον ἔθνεσι) τὸν Ἴστρον παγγενῆ διαβαίνοντος..." Glykas: „ἔθνος οὐζικὸν (Σκύθαι δὲ οὗτοι καὶ τῶν Πατζινάκων οἱ εὐγενέστεροι)". Originea numelor topice romîneștĭ *Uz* și *Oĭtuz* este obscură. Compară *Uznița*, pîrăŭ în județul Mehedințĭ, Frunzescu Dicționar. In nota 5 dela pag. 549, dupăce citează pe Τέλου ὄρμον după Tomaschek Zeitschrift für österreichische Gymnasien 1872 pag. 149, continuă citațiea astfel: „Orașul *Iassy* ni aduce aminte că odată hoarda Pecenegilor *Iasy-huban* a staționat între Sarat și Burat." Cu acestea sfîrșește Xenopol citatul din Tomaschek și apoĭ continuă: „Cu acest prilej amintim că originea numeluĭ Iașilor dela un pretins municipium Dacorum Iassiorum este o iscodire neîntemeĭată. Inscripțiunea ce a dat naștere aceșteĭ credințĭ, Akner und Müller N° 157, po-

menește un *praef. M. Dacorum Iassiorum. Un praefectus municipii* este ceva neobișnuit. E vorba de *praefectus militum dacorum Iassiorum*, adecă prefectul *militarilor Iasigi din cîmpiea Tiseĭ*, care nu aŭ comun cu *Iașiĭ* decît o asămănare a numeluĭ". Numele *Iașĭ* ar fi, deci, o rămășiță dela Pecenegĭ după Tomaschek, a căruĭ părere o adoaptă și Xenopol, deoarece nu face asupra eĭ nicĭo observație. Ceĭa ce spune Tomaschek despre hoarda Pecenegilor *Iasy-huban*, care ar fi staționat între *Sarat* și *Burat*, ĭ-a fost sigur inspırat de locul din Constantin Porphyrogennetos De administrando imperio, cap. 37, pag. paris. 106 : „Celelalte patru neamurĭ [ale Pecenegilor] sînt dincoace de rîul Dnipru, spre părțile de maĭ spre apus și de maĭ spre mĭazănoapte. Și anume provinciea *γ'azihopon* se învecinește cu Bulgaria, provinciea *γ'ula* se învecinește cu Ungaria, provinciea *Harovoi* se învecinește cu Rusia, provinciea *ĭavδiertim* se învecınește cu acele părțĭ ale Rusieĭ care li sînt lor tributare, cu Ultinii și Dervleninii și Lenzeninii și ceilalțĭ Sclavĭ (αἱ δὲ ἄλλαι τέσσαρες γενεαὶ κεῖνται ἔνθεν τοῦ Δανάπρεως ποταμοῦ, πρὸς τὰ δυτικώτερα καὶ ἀρκτικώτερα μέρη · τουτέστι, τὸ θέμα Γιαζιχοπὸν πλησιάζει τῇ Βουλγαρίᾳ, τὸ δὲ θέμα τοῦ κάτω Γύλα πλησιάζει τῇ Τουρκίᾳ, τὸ δὲ θέμα Χαροβὸη πλησιάζει τῇ Ρωσίᾳ, τὸ δὲ θέμα Ἰαβδιερτὶμ πλησιάζει τοῖς ὑποφόροις χωρίοις χώρας τῆς Ρωσίας, τοῖς τε Οὐλτίνοις καὶ Δερβλενίνοις καὶ Λενζενίνοις καὶ τοῖς λοιποῖς Σκλάβοις)". Numele le-am dat cu pronunțarea neogreacă, care exista deja pe vremea luĭ Constantin Porphyrogennetos. Pe vremea cînd scriĭa Constantin aceste lucrurĭ (Cel maĭ tîrziŭ anul 945, căcĭ în timpul cît de fapt a fost împărat, 945-959, n-a scris, după Krumbacher Geschichte der byzantinischen Litteratur pag. 60, decît biografiea buniculuĭ săŭ Basilios I) murise țarul Bulgarilor Symeon la anul 927 și primul imperĭu bulgăresc era în decădere. Totuș probabil maĭ stăpînĭaŭ Bulgariĭ de-a stînga Dunăriĭ Muntenia până la Siret. Tribul Pecenegilor *γ'azihopon* se poate admite, decĭ, cu oarecare probabilitate că se afla în Moldova până la Siret. Tomaschek a presupus prin urmare că *γ'azihopon* ar fi o stîlcitură grecească a unuĭ turc *Iasy-huban*, dar a uĭtat să spună cam ce fel de vorbe turceștĭ ar fi acestea (Dela sine înțelese nu-s, trebuesc făcute combinațiĭ), ĭar pe Sarat și pe Burat (adecă Siretĭul și Prutul) le-a adăogit dela sine, dîndu-li o fizionomie turcească, orĭ că le va fi găsit așa undeva (In dicționarele turceștĭ ale luĭ Zenker și Redhouse nu le-am putut găsi), orĭ că le-a

prefăcut aşa dela sine, pentrucă ar fi sunînd maĭ turceşte. Tomaschek însă şi-a schimbat părerea, căcĭ în Die Gothen in Taurien, Wien, 1881, pag. 42, spune următoarele: „Alţĭ Alanĭ s-aŭ îndreptat spre malurile Nistruluĭ şi Buguluĭ, şi orĭ s-aŭ amestecat aicĭ cu aventuerieriĭ ruşĭ (Brodniki din analele ruseştĭ supt aniĭ 1147, 1216, 1224, document latinesc din 1222), cu Cumaniĭ şi cu Romîniĭ (Compară *Iaskyi torgъ, Iaşii* de astăzĭ), orĭ aŭ trecut de acolo maĭ tîrziŭ pe teritoriul bizantin [Inceputul secoluluĭ XIII].“ Unde a găsit pe *Iaskyi torgъ*, Tomaschek nu spune. Sigur în cronica rusească dela Voskresensk, din al XIV secol, unde sînt înşirate oraşele din Moldova. La Karamzin, Histoire de l'empire de Russie, IV, 442 (Pentru vrîsta croniciĭ vezĭ Karamzin IV, 368) numele Iaşuluĭ— căcĭ sigur despre el este vorba — din cronica dela Voskresensk e scris *Tchernavsky torg*. Tomaschek a cunoscut, se vede, că în acest enigmatic *černavskî* trebue să se fi ascunzînd *askî*, adecă *askîĭ*, adecă *al Alanilor*. Tîrziŭ după Tomaschek Ilie Gherghel, Zur Frage der Urheimat der Rumänen, Wien, 1910, pag. 38 a recunoscut în acel *černavskî torg* din cronica rusească pe *čern askîi torg*, adecă *tîrgul Iasilor negri*, adecă *tîrgul Alanilor negri*. Aceasta trebue să fie într-adevăr originea numeluĭ Iaşĭ. Alaniĭ, aĭ căror descendenţĭ sînt actualiĭ Oss, Osset, popor din Caucas (E. Kuhn în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung XXVIII pag. 215: „Identitatea Alanilor cu Osetiĭ, susţinută încă de Zeuss, nu se maĭ poate pune la îndoĭală în urma cercetărilor luĭ Tomaschek în Centralasiatische Studien I, pag. 11 sqq. în Sitzungsberichte der wiener Akademie LXXXVII pag. 75“), se numĭaŭ probabil pe eĭ înşiş *As*, şi acest nume îl poartă în multe izvoare, precum în Piano de Carpine şi Rubruck. Cronicile ruseştĭ îĭ numesc *ĭasu* Miklosich Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, de unde (adecă dela Ruşĭ) romînul **ĭas*, plural *ĭaşĭ*. Numele topic *Iaşi* (Moldoveneşte *Ieş*, forma *Iaşĭ* e muntenească. Vezĭ § 237 N° 7 comparat cu § 238 N° 30) este analog numelor topice *Bulgarĭ*, *Comani*, *Ruşĭ*, *Sîrbĭ*, pentru care vezĭ Frunzescu Dicţionar topografic. Alte nume de localităţĭ luate dela acelaş nume de popor sînt *Iaşĭ*, sat în judeţul Gorj, *Gura Iaşuluĭ*, locuinţă izolată în judeţul Romanaţĭ (*Iaş* singular analogic după pluralul *Iaşĭ*), *Valea Iaşuluĭ*, sat în judeţul Argeş, Frunzescu Dicţionar. Pentru prezenţa Alanilor

pe teritoriul romînesc în secolul XIV vezĭ Tomaschek Zur Kunde der Haemus-Halbinsel pag. 21, 42, 49. In ce priveşte inscripţiea cu *praef m dacorum iasslor* depe vremea luĭ Marcus Aurelius, care s-ar fi găsit în apropiere de Sarmizegetusa, şi pe care se bazează încă N. A. Bogdan, Oraşul Iaşĭ, pag.18 sqq., Dovezĭ nouă relative la originea numeluĭ oraşuluĭ Iaşĭ în Arhiva Iaşĭ Octombre 1921 pag. 278 sqq., pentru a crede că numele oraşuluĭ Iaşĭ ar fi în legătură cu numele vechĭuluĭ popor Iassii (pentru care vezĭ § 54), acea inscripţie este probată falşă (Vezĭ C. I. L. III pag. 10* N° 84*). Dovada de autenticitate pe care o aduce N. A. Bogdan în Arhiva Iaşĭ, anume că ĭ-ar fi sămănînd *chenarul* cu acel al uneĭ inscripţiĭ autentice, o pomenesc numaĭ de curiozitate. Dar, dacă ar maĭ fi nevoe să argumenteze cineva contra posibilităţiĭ existenţiĭ unuĭ municipĭu al Iassiilor la actualul Iaşĭ pe vremea împăratuluĭ Marcus Aurelius, trebue să se ştie că vechĭul nume de popor Iassii ar fi sunat în gura Romînilor (şi încă din timpul limbiĭ romîne primitive) *zaşĭ*, nu *ĭaşĭ*.

IV pag. 550: ‹ Multe nume topice dela cîmpie sînt de origine slavă şi ungurească din cauză că Romîniĭ se retrăsese la munţĭ. Sînt multe însă şi romîneştĭ, pe care Unguriĭ şi Saşiĭ le-aŭ adaptat limbiĭ lor. Inşiră 21 de nume.›—Dintre aceste 21 de nume trebuesc scăzute următoarele 10, care nu sînt de origine romînă: Daĭa, Topîrcea, Galiş, Tilişca, Mîndra, Buĭa, Vulcan, Rucăr, Adrian, Buzăŭ.

IV pag. 551-557: ‹ Din asemenea numirĭ dela cîmpie, care unele sînt romîneştĭ, altele ungureştĭ, altele germane, nu se poate trage vreo concluzie asupra întîetăţiĭ din punct de videre al ocupaţieĭ soluluĭ. Asemenea concluzie se poate trage însă din nomenclatura munţilor, care e romînească în cea maĭ mare parte, şi anume cu numirĭ orĭ latine orĭ de origine slavă. Autorul dă o lungă listă de nume de munţĭ şi de pîrae, luată din harta statuluĭ major austriac, începînd dela sudvestul Transilvanieĭ. Este maĭ vechĭŭ poporul care a dat numirĭ scheletuluĭ ţăriĭ, munţilor adecă şi rîurilor.›— De fapt cele maĭ multe nume, date de Xenopol ca provenite dela Romînĭ, sînt orĭ slave orĭ de origine obscură. Pentru a vedea chipul săŭ de apreciare citez următoarele. pag. 554: „Maĭ adînc în munte spre graniţa Moldoveĭ găsim numirĭ de obîrşie romînă, precum Penteleŭ, Muşata,

Gherghiul, Voidreşelul, Ruskelul, Culmea Cozii, Măgura Caşinului. Cît despre rîuri întîlnim următoarele romîne: Bisca, Herţaga, Ghiurca, Tihuza, Lipşa, Cosa, Caşinul." pag. 555: „Purcegînd dela Dorna... numele tuturor munţilor, mari şi mici, fără nicio excepţie, sînt de obîrşie romînă: Muncelul, Bălăsineasa, Ineul, Vîrful omului, Suhărzelul, Gogoşa, Ţibleşul, Gutinul, Dealul Brezii, Vîrful Lazului, Măgura Catarameĭ, Vîrful luĭ Dan, Poiana bătrînă, Obîrşiea, Rebrii, Brusturul, Cearcănul, Prislopul, Plescuţa, Borşa, Vîrful roş, Incuţa, Cîrlibaba, Rodna, Rabla, Bîrla, Scoriţa, Secul. Dintre pîrae vom aminti: Strîmba, Şuţa, Rebra, Ilva, Teşna, Kerzul, Runcul, Mara, Slatina, Blasa." pag. 556: „Vom cerceta şi Carpaţii moldoveneşti, nu în privirea numelor ungureşti, care lipsesc aproape cu totul, dar pentru a demonstra că proporţiunea de numiri slavone este departe de a fi aşa de puternică, după cum se admite de obiceiŭ. Iată numele piscurilor de căpetenie: Clăbucul, Runcul, Nemira, Obrăjescul, Lapoşul, Micruşul, Şorlintoroiul, Dermoxa, Aldamaşul, Gimeşul, Toroglejul, Ţiblesul, Păltinişul, Drăgoina, Călimanul, Bucinişul, Rarul, Ciumerna, Clătita, Bunăul, Lăcăuţul, Butucii, Gorul, Hărtanul, Rarăul, Tarniţele, Grebenii, Clifele, Cărăboiul, Bărnarul, Găboaea, Verdele, Grinţieşul, Budacul, Creştişorul, Dobreanul, Măgura, Strîmba, Tisarul, Geamalăul, Ceahlăul, Cărpinişul, Stănişoara. Să amintim şi cele mai însemnate din nenumăratele pîrae care se coboară pe coastele lor: Lipşa, Cernica, Păscariul, Slănicul, Cacicăeşul, Nemira, Bărzăuţii, Ciobănaşul, Cărunta, Sulţa, Aghipioasa, Cioghieşul, Tîrhoaşul, Bolohănuşul, Anţa, Ticoşul, Pisiregul, Frîntura, Cencera, Pănticul, Voina, Şuşiţa, Tişiţa, Suha, Frumosul, Dreptul, Largul, Galul, Haita, Scafa, Seriscĭorul, Valea arsă, Pîrăul Lupuluĭ, Neagra, Pîrăul alb, Crucea, Lazul, Buhalniţa, Răpciunii." Depe ce criteriŭ le judecă autorul că sînt romîneşti asemenea nume? Pentrucă sînt articulate? Apoi atunci şi *Parizul* e un nume romînesc. Ori pentrucă aŭ sufixe deminutive romîneşti? Faptul acesta nu dă drept de romanitate însă radicaluluĭ cuvîntuluĭ, în caz cînd acest radical nu se va fi întrebuinţînd ca nume comun ori propriŭ în romîneşte. Chiar dacă am admite ca romîneşti şi pe acele nume, care, macarcă sînt de origine străină, fac parte ca nume comune ori ca nume proprii din limba romînească, ce fel de romîneşti sînt însă numele Pen-

teleŭ, Gherghiŭ, Voidreş, Rusc, Caşin, Bisca, Herţaga, Ghĭurea, Tihuza, Lipşa, Cosa, Bălăsin, lneu, Suharz, Ţibleş, Gutin, Rebriĭ, Prislop, Plesca, Inca, Cìrlibaba, Rodna, Bîrla, Scora, Şuţa, Rebra, Ilva, Teşna, Kerz, Mara, Blasa, Nemira, Lapoş, Micruş, Şorlintor, Dermoxa, Gimeş, Toroglej, Ţibles, Cĭumerna, Lăcăuţ, Gor, Rarăŭ, Clife, Cărab, Găboaea, Grinţieş, Creştiş, Tisar, Geamal, Ceahlăŭ, Lipşa, Cerna, Slănic, Cacicăeş, Nemira, Bărzăŭ, Sulţa, Aghipioasa, Cĭoghieş, Tìrhoaş, Anţa, Ticoş, Pisireg, Cencera, Şuşiţa, Tişiţa, Suha, Seriscĭu, Buhalniţa? Din 134 de nume înşirate de Xenopol ca romîneştĭ 70 (maĭ mult de jumătate) sînt sigur neromîneştĭ, ĭar dintre celelalte multe sînt problematice. Concluziea pe care vrea s-o tragă autorul este, decĭ, nefundată, întrucît constatările asupra toponimieĭ munţilor şi rîurilor sînt neexacte.

IV pag. 558: „O de pe urmă observaţie la care ne împinge studĭul nomenclaturiĭ. Slaviĭ, care aŭ dat un adaos aşa de însemnat de numirĭ ţărilor locuite de Romînĭ, aŭ dispărut cu totul, fiind absorbiţĭ maĭ cu samă de elementul romînesc şi întroducînd în poporul lor acea puternică doză de element slavon, care-ĭ dă caracterul săŭ deosebit de fraţiĭ săĭ din apusul Europeĭ. Acest fapt se dovedeşte cu deosebire prin înprejurarea cu totul însemnată că pretutindenea numirile date de Slavonĭ tuturor elementelor geografice, omeneştĭ pecît şi naturale, s-aŭ păstrat în totdeauna în gura poporuluĭ romîn, pecînd Maghĭariĭ şi Nemţiĭ întrebuinţează numirĭ deosebite pentru aceleaş elemente. Astfel găsim că Romîniĭ aŭ păstrat numirile următoare slavone, alăturĭ cu acele date de Maghĭarĭ saŭ Germanĭ: rom. Belgrad — mag. Karoli Fejervár— germ. Karlsburg; rom. Ocna — mag. Vizakna — germ. Salzburg; rom. Bran — mag. Törczvár — germ. Törzburg; rom.. Cetatea de baltă — mag. Küküllörvár — germ. Kokelburg; rom. Săbeniţa — mag. Görgeny -Soakna—germ. Salzhau; rom. Gerla—mag. Szamos-Ujvár— germ. Armenierstadt; rom. Orăştia—mag. Szászváros—germ. Broos; rom. Pleşa — mag. Uvecsür; rom. Grădiştea — mag. Várhely". — Acest argument e foarte puternic pentru a proba că Romîniĭ au fost în Transilvania înaintea Ungurilor. Lista însă dată de autor se reduce la treĭ nume, *Bălgrad*, *Bran* şi *Grădiştea* (Bran trebue probabil pus în legătură cu vechile bulgare *branĭ* lucta, *branĭniţa* propugnaculum, *brati borıŏ* pugnare), căcĭ *Ocna, Cetatea de baltă, Pleşa* aŭ pu-

tut fi numite astfel şi de Romînĭ, ĭar *Săbenița, Gerla* (adecă *Gherla*), *Orăștia* nu sînt cuvinte slave.

IV pag. 559: „Argumentele deduse din limba Romînilor înpotriva stăruințiĭ lor în Dacia traĭană sînt de două felĭurĭ: maĭ întîĭŭ se invoacă identitatea limbiĭ Dacoromînilor cu acea a Romînilor din Macedonia, identitate care nu s-ar putea explica decît prin o dezvoltare a acestor două popoare pe acelaş teritorĭu. In al doilea loc se întîmpină aflarea sau lipsa unor elemente în limba Romînilor dela Dunăre, care nu s-ar putea înțelege decît în ipoteza uneĭ formațiunĭ suddunărene a naționalitățiĭ romîne."

IV pag. 559-564: "In ce priveşte valoarea primuluĭ argument, ea este nulă, pentrucă dialectele romîneştĭ nu sînt dialecte, ci limbĭ deosebite. „Dacoromîniĭ şi Macedoromîniĭ sînt doŭă popoare deosebite prin obîrşiea lor, care datoresc asămănarea lor covîrşitoare înprejurăriĭ că se trag din amestecul aceloraş elemente. Pentru Romîniĭ din Macedonia elementul latinesc provine dela coloniile pe care încă republica romană le trimesese în acea țară, în Epir şi în Tesalia, după reducerea Macedonieĭ în stare de provincie. Latiniĭ se hultuiră aice pe elementul de baştină, care era de viță tracă, ca şi în Dacia traĭană, unde un popor tot de rasă tracă, Daco-Getiĭ, formaŭ substratul pe care se răsădi floarea romană. In sfîrşit elementele slave fură aduse de poporul Slovenilor, care înecă Europa răsăriteană din lanțul Carpaților până în fundul Grecieĭ. Nu este, decĭ, de nevoe, pentru a explica aflarea unuĭ popor de viță latină la sudul Balcanilor, de a-l aduce aice din Dacia traĭană, cînd obîrşiea sa deosebită este atît de uşor de găsit în izvoarele istorieĭ romane".?— Xenopol repetă numaĭ părerea expusă de Tomaschek în Ueber Brumalia und Rosalia (Vezĭ sub acest autor § 198). El ignorează apoĭ complect,. ca de obiceĭŭ în cursul lucrăriĭ sale, pe Romîniĭ dela vest. Ceĭa ce spune despre uşurința cu care izvoarele istorieĭ romane ar indica obîrşiea deosebită a Dacoromînilor şi a Macedoromînilor, probează numaĭ haosul care exista, pe vremea cînd scriĭa aceste lucrurĭ, în cunoştințile istoricilor asupra etnografieĭ antice din răsăritul Europeĭ şi asupra procesuluĭ de romanizare din acest răsărit.

IV pag. 566-576: "In ce priveşte al doilea argument, elementele vechĭ greceştĭ din dacoromîna se explică prin co-

lониile de limbă greacă din Dacia ; cuvintele creştine de origine greacă, cum e cuvîntul *biserică*, se explică prin limba latină, în care se întrodusese acele cuvinte ; elementele albaneze din dacoromîna se explică prin limba thracă; lipsa de elemente vechĭ germane (gote orĭ gepide) în dacoromînă se datoreşte faptuluĭ că Goţiĭ au ocupat Dacia maĭ mult în treacăt şi n-aŭ venit în contact cu Romîniĭ, care trăĭaŭ în munţĭ şi cu care de altfel eraŭ Goţiĭ în duşmănie, şi faptuluĭ că Gepiziĭ nicĭ n-aŭ ocupat Dacia, ci Dacia aureliană, după cum spune Iornandes cap. 12. Iar în ce priveşte sermo rusticus al peninsuleĭ balcanice dintre aniĭ p. Chr. 400-600, ale căruĭ caractere s-ar fi găsind după Tomaschek în dacoromîna, şi care nu s-ar fi putut întroduce decît doar printr-un Hexentanz în această limbă, în caz cînd Dacoromîniĭ ar fi persistat de a trăi în Dacia, „acest sermo rusticus ni se pare că nicĭ cel maĭ îndrăcit Hexentanz n-ar putea a regăsi din el macar o singură frază. Cine a auzit vreodată vorbindu-se de el, dacă nu prin cele două cuvinte din Theophylakt şi Theophanes *torna fratre*? Cel maĭ vechĭŭ text în limba romanică păstrat este jurămîntul luĭ Carol Pleşuvul din 842, şi aceasta pentru apus, unde se află o tradiţiune literară puternică. Şi Tomaschek pretinde a recunoaşte în elementul latin al limbiĭ romîne caracterul dialectuluĭ romanic oriental din veacul IV-VI după Christ! O asemenea pretenţie este, curat vorbind, absurdă, şi numaĭ cît chestiunea romînă, în care interesul adevăruluĭ nu este singurul mobil al pretinselor cercetărĭ ştiinţifice, putea da naştere unor asemenea aĭurărĭ“.[?]—Iordanis însă De origine actibusque Getarum XII, 74 spune lămurit că Gepiziĭ pe vremea luĭ (mijlocul seculuĭ VI) ocupaŭ Dacia veche, Dacia traĭană : „Daciam dico antiquam, quam nunc Gepidarum populi possidere noscuntur.“ In ce priveşte sermo rusticus dintre aniĭ 400-600, despre care vorbeşte Tomaschek Zur Kunde der Haemus-Halbinsel (Vezĭ maĭ sus supt acest autor la această operă § 209), pretenţiea de a-l cunoaşte nu era din partea luĭ nicĭ absurdă şi nicĭ aĭurare, căcĭ pe vremea cînd scriĭa el (anul 1881) se publicase deja cu 15 anĭ maĭ înainte Vokalismus des Vulgärlateins al luĭ Hugo Schuchardt (Leipzig, 1866), unde (I pag. 105) se atribuise timpuluĭ dela p. Chr. 350-550 africatizarea luĭ *g* şi *c* înainte de *e*, *i* sonante şi diftongarea luĭ *e'*, fenomene latineştĭ populare care se găsesc şi în romîneşte.

Greşeala luĭ Tomaschek a fost numaĭ că, în loc să se bazeze în argumentarea sa pe aceste fapte sigure (Cronologiea fenomenelor pomenite n-a fost nicĭ până astăzĭ modificată), s-a legat de cuvintele privitoare la credinţa creştină, a căror cronologie era pe atuncĭ şi este până astăzĭ dubioasă.

IV pag. 577-580: ᶠIncearcă să răstoarne argumentul luĭ Hunfalvy Die Rumänen und ihre Ansprüche pag. 223-225, scos din faptul că în limba ungurească n-ar exista înprumuturĭ din romîneşte, ceĭa ce ar proba că Romîniĭ aŭ venit tîrziu în Transilvania, şi dă o listă de cuvinte, printre care şi termenĭ creştinĭ, care ar fi înprumutate din limba romînă.ᵓ— Că elemente romîneştĭ în limba ungurească trebue să fie, nu maĭ încape îndoĭală, dar ceĭa ce spune Xenopol în această privinţă n-are nicĭo valoare. Din cele 109 de cuvinte ungureştĭ, date ca înprumutate din romîneşte, numaĭ despre 4 se poate susţinea acest lucru (ung. *mása* — rom. *moaşă*, ung. *millora* — rom. *mioară*, ung. *berbécs*—rom. *berbece*, ung. *szárika* —rom. *sarică*). „Pentruca acest fapt să nu poată fi tăgăduit de nimenĭ", zice autorul, „vom mărgini enumerarea noastră numaĭ la acele cuvinte, care se ţin de elementul latin al limbiĭ romîne, care nu pot lăsa nicĭ-o îndoĭală asupra orginiĭ lor". Şi printre asemenea cuvinte, a căror origine latină ar fi necontestată, numără pe următoarele: *şubă, momîe, pîrlău* („cadă de ţinut leşie"), *catrînţă, cĭung, moaşă, mască, uleĭu, raţă, baĭe, anison, berc* (pădurice), *doĭnă, gută* („apoplexie". Neologism. Şi apoĭ *gută* nu-ĭ apoplexie, ci podagră), *bordeĭŭ, lăcat, căpîlnă* („mormînt"), *mejdină, chimin, secică, oţet, înşel, cocie, cocoş, mîntuĭŭ*!

IV pag. 581: ᶠ Faptul că elementele ungureştĭ se găsesc în toate provinciile dacoromîne este o probă că Romîniĭ s-aŭ răspîndit în aceste provinciĭ din Transilvania. Dacă ar fi venit Romîniĭ de peste Dunăre, ar fi trebuit ca elemente ungureştĭ să se găsească numaĭ în limba Romînilor din părţile ţăriĭ ungureştĭ.ᵓ— In Moldova şi Muntenia ungurismele se pot explica şi prin aceĭa că aceste ţărĭ aŭ atîrnat o bucată de vreme de Ungaria, apoĭ prin puternicele immigraţiĭ din partea Romînilor de peste munţĭ, căror Romînĭ de peste munţĭ immigranţĭ se şi datoreşte organizarea de stat unitară a Moldoveĭ şi a Munteniеĭ.

IV pag. 581-584: ᶠ Ocupaţiea în mod excluziv cu agricultura a Dacoromînilor probează că eĭ aŭ fost totdeauna

agricultorĭ şi că prin urmare au avut dela început pămîntul lor în stăpînire.°

IV pag. 584-587: °Faptul că Dacoromînii aŭ deznaţionalizat pe Slavii care aŭ locuit odată actualele provincii dacoromîne probează că Slavii aŭ venit peste eĭ, ĭar nu eĭ peste Slavĭ, conform legii că *poporul immigrant este acel care se deznaţionalizează, atuncı cînd nu vine ca cuceritor, cu gîndıl anume hotărît de a deznaţionaliza.* „Romînii în ipoteza roesleriană n-aŭ venit să ocupe Dacia ca cuceritorĭ, în care caz ar trebui să-ĭ aflăm aice ca rasă domnitoare. Eĭ s-au strecurat, pentru a zice astfel, picătură către picătură, în sînul popoarelor care locuĭaŭ înaintea lor Dacia traĭană. Insă cum ar fi cu putinţă în asemenea înprejurare, dacă ţinem samă de legea expusă maĭ sus, a explica deznaţionalizarea Slavilor şi absorbirea lor în sînul naţionalităţiĭ romîne, cînd tocmaĭ ar fi trebuit să se fi întîmplat contrarĭul? Altfel staŭ lucrurile, dacă se admite că Slavonii au venit să se aşeze în Dacia către veacul al V-lea în mijlocul Dacoromanilor, pe care-ĭ găsiră aice. Deznaţionalizarea lor urmează atuncĭ legea generală expusă maĭ sus şi nu maĭ înfăţoşează nimic extraordinar".°— Din exemplele înseş date de Xenopol (Germanii năvălitorĭ în provinciile romane, Bulgarii năvălitorĭ peste Slavii de a dreapta Dunării, Varegii năvălitorĭ peste Slavii din Rusia, Grecii stabiliţĭ printre Italĭ în sudul Italieĭ, Romanii care aŭ romanizat diferite popoare, Maurii năvălitorĭ în Spania, Normanii romanizaţĭ năvălitorĭ peste Anglosaxonĭ) nu rezultă legea stabilită de dînsul. Orĭcare popor cuceritor vine cu gîndul de a deznaţionaliza. Dar nu este de ajuns atîta. Sînt şi alţĭ factorĭ care lucrează la stabilirea raportuluĭ dintre învins şi învingător, dintre cucerit şi cuceritor, din punct de videre al deznaţionalizăriĭ: numărul, superioritatea culturiĭ, tenacitatea în urmărirea scopuluĭ din partea cuceritoruluĭ, tenacea rezistenţă a cuceritului.

IV pag. 587-593: °„Tradiţiunile romîneştĭ privitoare la întemeerea principatelor Valahieĭ şi Moldoveĭ vin şi ele în sprijinul tezeĭ noastre, şi aceste tradiţiunĭ sînt cu atîta maĭ vrednice de credinţă, cu cît ele sînt identice pentru ambele principate, şi că una din ele, acea atingătoare de Moldova, este confirmată prin documente istorice de o autenticitate netăgăduită. Ele atribue întocmirea ambelor state, va-

lah şi moldav, unor Romînĭ veniţĭ din Transilvania“. Tradiţiunea pentru Muntenia se găseşte în Constantin Căpitanul, Magazin istoric pentru Dacia, vol. I, pag. 83 («Cînd aŭ fost cursul anilor dela Adam 6798 [dela Hr. 1290] Radul Vodă Negrul, care avea scaunul săŭ la Făgăraş, dela moşiĭ şi strămoşiĭ Romînilor, cariĭ venise dela Roma în zilele luĭ Traĭan împăratul Romeĭ, s-aŭ socotit ca să-şĭ mute scaunul dincoace peste plaĭŭ. Pricina pentru ce, nu se găseşte scris nicĭ de aĭ noştri, nicĭ de streinĭ... Radul Vodă s-aŭ aşăzat în cîtăva vreme în Cîmpul Lung, unde şi mănăstire frumoasă şi mare aŭ făcut. După aceĭa s-aŭ dus la Argeş, de aŭ făcut scaunul acolo, făcînd curţĭ domneştĭ şi biserică, care şi până astăzĭ este. Şi aŭ început a-şĭ tocmi şi a-şĭ drepta ţara cu judeţe, cu judecătorĭ, cu boerĭ şi cu altele ce era de folosul domnieĭ şi al ţăriĭ, lăţindu-se până în Dunăre şi până în Siret»), şi în doŭă inscripţiĭ dela mănăstirea din Cîmpulung, puse pe vremea luĭ Mateĭŭ Basarab (La Hasdeu Istoriea critică a Romînilor ed. II pag. 134-135), în care se spune că «ţara romînească este dintru Ungaria descălecată», şi că mănăstirea «s-a început şi s-a zidit şi s-a săvîrşit de bătrînul şi prea milostivul creştin Radul Negru. Voevod, carele a fost din început descălecător ţăriĭ romîneştĭ, şi din început a fost zidit această sfîntă dumnezeĭască biserică, cînd a fost cursul anilor dela Adam 6723 [p. Chr. 1215]». Pentru Moldova tradiţiunea se găseşte, de pildă, la Neculaĭ Costin [care o reproduce însă după Ureche], Letopiseţe ed. II Cogălniceanu, I pag. 83 : «Să se fie îndemnat Dragoş, zice [Ureche], cu oarecîţĭ de aĭ săĭ din Maramorăş şi aŭ venit peste munţĭ în chip de vînătoare şi aŭ găsit o fĭară, şi gonind-o cu dulăĭ până la apa Moldova, şi obosită fiind fĭara, aŭ prins-o în apa Moldoveĭ, la locul unde se chĭamă Boureniĭ... Eşit-aŭ şi maĭ la cîmp aceĭ vînătorĭ... Văzînd Dragoş cu de aĭ săĭ locurĭ bune şi desfătate, ... s-aŭ sfătuit că-ĭ loc bun de traĭul lor, şi întorcîndu-se în Maramorăş luatu-şĭ-aŭ casele şi aŭ eşit cu toţiĭ din Maramorăş şi aŭ venit de s-aŭ aşezat aice în ţară... Şi fiind Dragoş maĭ de cinste între alţĭ nemeşĭ, domnĭ şi căpiteniĭ, l-aŭ rîdicat cu toţiĭ să le fie domn, şi ĭ-aŭ zis Dragoş Vodă... Şi aşa s-au aşezat, viind şi alţĭ Moroşenĭ pre unde lĭ-aŭ plăcut locul, pe supt munte, Romînĭ, Saşĭ şi Ungurĭ». Documentele istorice pentru înfiinţarea principatuluĭ Moldoveĭ sînt ştirea din cro-

nicarul ungur Thürocy III, 49 [pentru anul 1359] şi documentul din 1365 Fejér IX, 3 pag. 469 [astăzĭ în Hurmuzaki I II pag. 94 N° LXX], care mărturisesc că pe vremea luĭ Ludovic cel mare, regele Ungarieĭ, 1342-1382, Bogdan, voevodul Valahilor din Maramureş, şĭ-a adunat poporul şi, fără voea şi ştirea regeluĭ, s-a strămutat în Moldova, unde n-a maĭ vrut să recunoască autoritatea ungurească. „Dar dacă tradiţiea asupra descălecăriĭ principatelor este adevărată, atuncĭ teza luĭ Roesler devine absolut cu neputinţă, căcĭ această tradiţie ne demonstrează că nu principatele dunărene aŭ fost poporate de Romînĭ în primul loc, ci Transilvania, de unde poporaţiea romînească se coborî în cîmpie. Această tradiţie măreşte în chipul cel maĭ strălucit faptul de atîtea orĭ atins de noĭ şi în sprijinul căruĭa am adus dovezĭ încheetoare, că Romîniĭ aŭ locuit muntele în răstîmpul năvăliriĭ şi că din acel adăpost rasa romînească eşi cu încetul pentru a se răspîndi în şes. Ea se aşeză la început alăturea cu Slaviĭ, care copleşise Dacia în decursul veaculuĭ V. Atuncĭ fură întemeete maĭ multe oraşe şi sate, al căror nume slav a fost păstrat de Romînĭ, în sînul cărora poporaţiea slavă a dispărut. Năvălirea ungurească, care pătrunse în Transilvania în veacul XI, respinse din noŭ o parte din poporaţiea romînă în munţiĭ Făgăraşuluĭ şi aĭ Maramureşuluĭ, de unde se coborîră maĭ tîrziŭ către partea deşartă a Davieĭ, cîmpiea moldovalacă. Romîniĭ pe care-ĭ întîlnim astăzĭ în Romîniea liberă“.[2]— Din tradiţiea istorică şi din ştirile istorice că principatele de dincoace de Carpaţĭ s-aŭ înfiinţat prin immigranţĭ din Transilvania nu rezultă de fel că ar fi fost Dacorominiĭ odată numaĭ în Transilvania, orĭ chĭar numaĭ în munţiĭ Transilvanieĭ, şi că de acolo s-ar fi răspîndit apoĭ peste locurile pe unde trăesc astăzĭ Dacorominiĭ. Acea tradiţie şi acele ştirĭ istorice arată numaĭ că o organizaţie unitară de stat aŭ căpătat locuitoriĭ din ţările de dincoace de munţĭ prin voevozĭ romînĭ din Transilvania şi din Maramureş, care aŭ reuşit să dea această organizare unitară de stat nu atît prin numărul mare al poporuluĭ cu care aŭ venit, cît prin superiotatea armamentuluĭ şi prin deprinderile de administrare pe care le căpătase în statul unguresc. Tradiţiea care priveşte într-adevăr popularea prin Romînĭ a ţărilor dacoromîneştĭ este o alta, acea păstrată în Istoriea ţăriĭ romîneştĭ decînd aŭ descăle-

cat Romînii, I ediție în Magazin istoric, t. IV, Bucureștĭ, 1847, II ediție de G. Ioanid, București, 1859 (Autorul necunoscut). Citez după ediția din Magazin istoric, pag. 231: „Insă dintîiŭ s-aŭ coprins de Romînii carii aŭ purces dela Romanĭ și au venit spre mĭazănoapte (Variantă din ediția Ioanid, după Onciul, Originile principatelor, pag. 5: „Insă dintîiŭ izvodindu-se de Romînii carii s-aŭ despărțit de Romanĭ și aŭ pribegit spre mĭazănoapte“). Decĭ trecînd apa Dunăriĭ, aŭ descălecat la Turnul Severinuluĭ, alțiĭ în țara ungurească pre apa Oltuluĭ, și pre apa Moreșuluĭ, și pre apa Tiseĭ, ajungînd și până la Maramureș. Iar ceĭ ce aŭ descălicat la Turnul Severinuluĭ, s-aŭ tins pre supt poalele munteluĭ până în apa Oltuluĭ, alțiĭ s-aŭ pogărît pre Dunăre în jos, și așa implîndu-se tot locul de eĭ, aŭ venit până în marginea Nicopoiĭ. Atunce s-aŭ ales dintr-înșiiĭ boĭariĭ cariĭ aŭ fost de neam mare, și puseră banoveț un neam ce le zicea Basarabĭ, să le fie lor cap, adecă marĭ banĭ. Și așezară întîiŭ să fie scaunul la Turnul Severinuluĭ, al doilea scaun s-aŭ pogorît la Strehaĭa, al treilea scaun s-aŭ pogorît la Craĭova“.

|

Se poate spune că Xenopol a reușit să probeze că Romîniĭ eraŭ în Dacia înainte de venirea Ungurilor. Asupra existențiĭ Romînilor în Dacia însă în timpul invazieĭ barbarilor n-a putut aduce nicĭo probă.

§ 213. D. Onciul, Teoriea luĭ Roesler, Studiĭ asupra stăruințiĭ Romînilor în Dacia traĭană, de A. D. Xenopol. Dare de seamă critică. Convorbirĭ Literare, XIX, anul 1885.

Pag. 64: ⸢Onciul crede în puterea argumentăriĭ luĭ Petru Maior pentru a proba că Romaniĭ n-aŭ părăsit Dacia și că afirmările luĭ Vopiscus sînt neexacte.⸣— Vezĭ maĭ sus 212 sub Xenopol II pag. 83-87.

Pag. 65-66: ⸢Aprobă cele spuse de Xenopol asupra retrageriĭ și adăpostiriĭ Romînilor în munțĭ pe vremea năvăliriĭ barbarilor.⸣— Vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol II pag. 95-98.

Pag. 66-67: ⸢Aprobă cele spuse de Xenopol pentru a proba că Romîniĭ n-aŭ putut veni în Dacia din Moesia.⸣ — Vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol II pag. 98-102, 102-108.

Pag. 68: ⸢Aprobă cele spuse de Xenopol că ritul slav al bisericiĭ romîne se datorește stăpînirii primuluĭ imperiŭ

bulgăresc asupra țărilor de de-a stînga Dunăriĭ.’—Vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol II pag. 112-115.

Pag. 69-70: ‘Aprobă cele spuse de Xenopol pentru a combate argumentul *a silentio* și pentru a proba veracitatea celor spuse de notarul anonim al regeluĭ Bela.’— Vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol II pag. 123-138.

Pag. 75: ‘Abrobă toponimiea dată de Xenopol ca păstrată din vechime.’— Vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol III pag. 291-293, IV pag. 546-548, 548-549.

Pag. 75-76: ‘Aprobă cele spuse de Xenopol asupra numelor, pretinse romîneștĭ, de munțĭ și de pîrae din centrul și jurul Ardealuluĭ. „Munțiĭ aŭ adăpostit, decĭ, pe Dacoromînĭ în timpul năvălirilor barbare, și cînd aceștiĭa puturā eși ĭarăș la cîmpie, munțiĭ păstrară și maĭ departe timbrul lor romînesc“.’— Vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol IV pag. 551-557.

Pag. 76: ‘Aprobă argumentarea luĭ Xenopol, că faptul că numirile topice slave din Transilvania s-aŭ păstrat la Romînĭ, învremece Unguriĭ lĭ-aŭ dat numirĭ ungureștĭ, ĭar Sașiĭ lĭ-aŭ dat numirĭ germane, probează că Romîniĭ sînt maĭ vechĭ decît Unguriĭ și decît Sașiĭ, pentrucă Slaviĭ, „maĭ vechĭ decît Unguriĭ, aŭ lăsat moștenirea lor contemporanilor Romînĭ, cu care s-aŭ contopit, ĭar nu Ungurilor, cu care nu venirā încă în atingere“.’—Vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol IV pag. 558.

Pag. 77: ‘Onciul nu admite părerea luĭ Xenopol că dialectele dacoromîn și macedoromîn ar fi doŭă limbĭ deosebite, că Dacoromîniĭ și Macedoromîniĭ ar fi doŭă popoare deosebite prin obîrșiea lor, care șĭ-ar datori asămănarea lor înprejurăriĭ că s-ar trage din amestecul aceloraș elemente.’ — Vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol IV pag. 559-564.

Pag. 78: ‘Onciul stă în rezervă asupra celor susținute de Xenopol că elementele vechĭ greceștĭ din dacoromîna ar proveni dela coloniile greceștĭ, că elementele albaneze ar fi thrace, că elementele slave ar proveni dela Slaviĭ din Dacia, că lipsa elementelor gote s-ar datori lipseĭ de contact între Romînĭ și Goțĭ, deoarece Goțiĭ ar fi ocupat șesul Dacieĭ răsăritene, ĭar Gepiziĭ n-ar fi locuit în Dacia traĭană.’ — Vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol IV pag. 566-576.

Pag. 78: ‘Onciul aprobă argumentul luĭ Xenopol scos din prezența elementelor ungureștĭ în toate subdialectele

dacoromîne, ceĭa ce ar proba că Dacoromînii îşĭ aŭ toţĭ obîrşiea în Transilvania.ˀ— Vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol IV pag. 581.

Pag. 79: ʿ Onciul aprobă argumentul luĭ Xenopol tras dela ocuparea Romînilor cu agricultura, care n-ar fi avut loc dacă Romîniĭ ar fi veniţĭ de curînd ca păstorĭ, şi dela romînizarea Slovenilor din Dacia, care n-ar fi putut avea loc dacă Romîniĭ n-ar fi fost maĭ vechĭ decît Sloveniĭ în această ţară.ˀ —Vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol IV pag. 581-584, 584-587.

Pag. 175: ʿArgumentele luĭ Xenopol sînt convingătoare numaĭ pentru chestiunea că Romîniĭ eraŭ în Dacia înainte de venirea Ungurilor. Cele maĭ puternice argumente aduse de învăţaţĭ pentru a proba că Romîniĭ aŭ părăsit o bucată de vreme complect Dacia, anume „unitatea limbiĭ romîne în tustrele dialectele (daco- macedo- şi istroromîn) şi creştinismul romîn, aŭ pĭerdut prin obĭecţiunile D-luĭ Xenopol foarte puţin saŭ chĭar nimic din puterea lor“.ˀ

Pag. 176-177: ʿ Dă bibliografiea veche istorică, privitoare la Dacoromînĭ, umanistă (Aeneas Sylvius, Bonfinius), ungară (Kéza, Anonymus notarius regis Belae, Thúroczy, chronicon budense), romînă (Miron Costin, Neculaĭ Costin, cronica moldovenească [numită de Bogdan în Vechile cronicĭ moldoveneştĭ *cronica anonimă*], cronica anonimă a ţăriĭ romîneştĭ [Vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol IV pag. 587-593], Ureche, Dimitrie Cantemir): părerea tuturor acestor scriitorĭ este că Romîniĭ din Dacia îşĭ trag originea din coloniile romane aduse de Traĭan, despre strămutare peste Dunăre şi reemigrare nu este vorba. Această părere, chĭar la Bonfinius, autorul crede că-şĭ are originea în tradiţiunea naţională.ˀ

Pag. 178-179: ʿInşiră pe istoriciĭ maĭ vechĭ care au discutat chestiunea originiĭ Romînilor în legătură cu faptul dacă aŭ părăsit Dacia şi s-aŭ întors înapoĭ orĭ cu acela dacă aŭ venit în tot cazul în Dacia Romînĭ emigranţĭ de din a dreapta Dunăriĭ (Thunmann, Sulzer, Engel, Petru Maior, Lucius, Tunusli, Fotino).ˀ

Pag. 180: ʿ Răŭ a făcut Xenopol că n-a ţinut socoteală de părerea luĭ Hasdeu (Istoriea critică a Romînilor [Vezĭ maĭ sus sub § 201]) că Romîniĭ aŭ trăit după părăsirea de Romanĭ a provincieĭ Dacia în Oltenia şi sudvestul Transil-

vanieĭ, şi n-a admis că a fost populaţie romanică şi în Moesia [Vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol II pag. 98-102], cu care populaţiea romanică din Dacia a fost în necontenit contact. Dacă ar fi adoptat punctul de videre al luĭ Hasdeu, şi dacă ar fi admis populaţie romanică şi în Moesia, Xenopol şĭ-ar fi facilitat sarcina de a explica unitatea dialectelor romîne, pe care este nevoit să o tăgăduĭască contra adevăruluĭ, făcînd din Macedoromînĭ o naţiune cu totul alta decît Dacoromîniĭ, numaĭ pentrucă susţine că Moesia a fost goală de populaţie romană şi că Dacoromîniĭ aŭ trăit excluziv în Ardeal.˒

Pag. 180-181: ˓Daciĭ s-aŭ romanizat în mică măsură.˒

Pag. 181: ˓Continuitatea elementuluĭ roman în Dacia poate fi susţinută numaĭ pentru regiunea dintre Olt şi Timeş cu partea apuseană a Ardealuluĭ.˒

Pag. 182-186: ˓In legătură cu susţinerea de maĭ sus constată Onciul că şi numirile topice antice s-aŭ păstrat numaĭ din această regiune direct în gura Romînilor. Onciul admite în mare parte cele spuse de Xenopol în această privinţă [Vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol III pag. 291-293, IV pag. 546-548], se îndoeşte numaĭ de cîteva identificărĭ, pe care orĭ le tăgădueşte (Suceava, Rucăr, Jiŭ), orĭ nu li admite fonetism romînesc (Prut, Siret, Buzăŭ, Ompoĭŭ, Tisa). In special vorbeşte de Argeş, Olt, Lotru, Motru, Cerna, Nera, Timeş, Bîrzava, Mureş, Ompoĭŭ, Criş, Someş, Marămorăş, cărora li găseşte fonetism romînesc: „*Argeşul*, la Romanĭ *Ardessus*, la Herodot Ὀρδησσος [sic]. In forma luĭ de acum numele arată înrîurirea limbiĭ noastre la trecerea luĭ *d* în *gĭ*, schimbare ce se explică din fonologiea romînă prin mijlocirea treceriĭ luĭ *e* în poziţiune din *Ardessus* după felĭul unuĭ *e* scurt latin în *ĭe*, înaintea căruĭa *d* a trecut în *gĭ* (*Argĭeş* din *Ardjeş*, în loc de *Arzeş*), precum în *deorsum—dĭos*, *gĭos*, *putredıune—putregıune*, etc. *Oltul*, la Romanĭ *Alutus* saŭ *Altinus*, are destule analogiĭ în limba romînă pentru trecerea luĭ *a* în *o*: *oltarĭu* pentru *altarĭŭ*, *lotru* dela *latro*, *porumb* dela *palumbus*, etc. Aicĭ acest fenomen fonologic ar afla cu atît maĭ mult explicare din limba noastră, presupunîndu-se o formă admisibilă, *Aultu* dela *Alutus*, ca mijlocitoare pentru *Olt*. *Nera*, nume de bună samă vechĭŭ romanic, sinonim cu *Cerna*. Se pare că în aceste numirĭ vechĭ sunetul *e* a rămas neschimbat saŭ prin înrîurirea unuĭ element străin, conlocui-

tor cu Romînii, saŭ poate c-ar fi de admis aicĭ existența unuĭ dialect romîn, în care *e* se păstrase nediftongat, până ce acest dialect se perdu într-o noŭă pătură de populație romînă, venită pecînd limba eĭ nu maĭ avea puterea de a schimba pe *e* în *ĕa*. *Timéş-Timíş*, cum zic Romînii (Ungurii zic *Témeş*), la Romanĭ *Tibiscus* saŭ *Tiviscus*, este ĭarăş un vechĭŭ nume, a căruĭ formă de astăzĭ se explică foarte bine prin mijlocirea limbiĭ romîne. Pentru trecerea luĭ *b* saŭ *v* în *m* compară *premîndă* > *praebenda*, *am* > *habeo*, *strîmb* > *strabbus*, *sîmbătă* > *sabbatum*, *pimniță* > *pivniță*, macedoromîn *sumloc* > *subloc*, istroromîn *inmăță* > *invăță*, *inmeştĭ* > *investi*, *misat* > *visat*. Schimbarea luĭ *i* din silaba a doŭa în *e* a urmat după felĭul unuĭ *i* scurt latin. Numele *Morăşului*, la Romanĭ *Marisus* saŭ *Marisius* (*Marisĭa*), la Herodot Μάρις, s-a schimbat după fonologiea limbiĭ romîne prin trecerea luĭ *i* scurt în *e*, rostit în urma luĭ *r* ca *ă*; decĭ maĭ întîĭu *Mareşu* dela *Marisius*, apoĭ, trecînd *a* în *o* (cum *lotru* dela *latro* etc.), *Morăş*, care formă se întrebuințează încă şi astăzĭ pelîngă Murăş. *Marămorăş* = *Mare Mareş*, *Marisius maior*, numele vechĭŭ al Tiseĭ.“? — Unde a găsit Onciul că la Romanĭ *Argeşul* se chema *Ardessus*? Apoĭ este sigur că Herodot prin Ὀρδησσός a însemnat *Argeşul*? Ar fi trebuit să aducă vreun argument din acest punct de videre, macar cum a făcut Xenopol (Vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol IV pag. 546-548). *d* înainte de *ĭ* din grupul *ĭé* nu se preface în *ğ*, ci în *dz*. Altceva e *dĭé* şi altceva *dĭô* din punct de videre al fonologieĭ romîneştĭ. Iar *putreğúne* nu-ĭ > *putredĭúne*, ci *putredzĭúne*. *é* dacă s-ar fi diftongat în *Ardessus*, nu s-ar fi diftongat după felĭul unuĭ *ĕ'* scurt latin, căcĭ *é* din *Ardessus* era lung, după cum probează Ὀρδησσός din Herodot; s-ar fi diftongat în tot cazul după felĭul unuĭ *ē'* lung grecesc, căcĭ *e'* lung grecesc era într-adevăr *deschis*, şi diftongarea luĭ *ĕ'* latinesc nu s-a făcut pentrucă era scurt, ci pentrucă era *deschis*. Unde a găsit Onciul că Oltul s-ar fi chemat la Romanĭ *Altinus*? (Vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol IV pag. 546-548). *oltárĭŭ* nu-ĭ > *altárĭŭ*, ci slavul *olutárĭ*; *lótru* nu-ĭ > *latro*, ci slav (vezĭ Cihac). Exemplul *porúmb* nu se potriveşte, pentrucă la el avem a face cu schimbarea în *o* a luĭ *ă* neaccentuat precedat de labialele *b*, *p*, *v*, *f*. O metateză *aultus* din *álutus* orĭ *alútus* e contra firiĭ limbiĭ romîne, şi chĭar dacă am admite-o, din *áultus* orĭ *aúltus* e mult maĭ

probabil, judecînd după firea limbiĭ romîne, că ar fi rezultat un actual *áult* orĭ *aúlt*, ĭar nu *olt*. *Nera* e probabil turcul *nehr*, rîŭ, canal. *am* nu-ĭ *habeo*, ci *habemus*; *strîmb* nu-ĭ *strabus*, ci *strambus*, atestat încă de Nonius Marcellus, începutul seculuĭ IV (Vezĭ Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik I pag. 442); *sîmbătă* nu-ĭ *sabbatum*, ci *sambatum*, de unde şi vechĭŭ bulgar *sǫbota* (Vezĭ Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch); celelalte exemple date de Onciul pentru *b* orĭ *v* < *m* privesc pe *b* orĭ *v* într-un grup de consonante orĭ pe *b*, *v* iniţialĭ. Pentru aceĭa *praebenda* < *premîndă*, unicul exemplu de *b* intervocalic devenit *m*, este un exemplu îndoĭos. Se poate întîmpla că nu *praebenda* să fie etymon cuvîntuluĭ romînesc *premîndă*, ci vreun **praemenda*, rezultat din analogiea luĭ *commendo* (de unde romînul *comînd*, verb şi substantiv). Pentruca la o nevoe să poată eşi din *Marı'sius Múrăş*, *Mórăş*, trebue să admiţĭ că aŭ rezultat întîĭŭ formele *Maréş*, *Măréş*, *Moră'ş*-*Mură'ş* (ceĭa ce prezintă dificultăţĭ extraordinare, căcĭ exemple de prefacerea luĭ *ă* neaccentuat în *o*, cînd este precedat de labialele *b*, *p*, *v*, *f*, se găsesc, dar nu există un singur exemplu de *ă* neaccentuat precedat de *m* prefăcut în *o*), că apoĭ cuvîntul a fost împrumutat de Ungurĭ, care, conform spirituluĭ limbiĭ lor, l-aŭ accentuat *Mórăş* (ungur *Maros*, citeşte *mǫ'roş)*, şi că în sfîrşit l-aŭ împrumutat Romîniĭ dela Ungurĭ.

Pag. 186: „Prin studĭul acestor numirĭ topografice, păstrate din vechime cu modificările fonologice ale limbiĭ romîne, şi prin mijlocirea aceşteĭa, ajungem la rezultatul pozitiv că, în părţile apusene şi maĭ mult centrale ale Dacieĭ traĭane, anume Oltenia cu o parte din regiunea Argeşuluĭ superior, partea răsăriteană a Banatuluĭ timeşan şi partea apuseană a Ardealuluĭ cu ţara Marămorăşuluĭ, pe unde şi nomenclatura munteluĭ este în cea maĭ mare parte romînească, că pe acest teritorĭu, zicem, elementul roman, înplîntat aicĭ prin acele «infinitae copiae ex toto orbe romano», ce aŭ fost aduse în Dacia, nu poate niciodată să fi încetat de a exista".

Pag. 256-270: ‹Susţine veracitatea celor spuse de Anonymus Belae regis notarius, pe care-l face notar al luĭ Bela II (1131-1141).›

Pag. 270-278: ‹Vorbeşte de Kekavmenos şi vrea să

susţină că acest scriitor ar spune că pe vremea luĭ eraŭ Romînĭ în Dacia traĭană.⁹ — Din vorbele luĭ Kekavmenos nu rezultă acest lucru.

Pag. 327 : „Din cele expuse înainte am văzut că mărturiile cronicarilor înpreună cu documentele [pentru care vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol II pag. 202-209] pun, pentru judecata obĭectivă, maĭ presus de îndoĭală fiinţa poporuluĭ romîn în părţile Dacieĭ înainte de venirea Ungurilor. Pelîngă aceasta, tradiţiunea istorică înpreună cu toponimiea se opun şi teorieĭ remigrăriĭ Dacoromînilor ca popor, fie în orĭcare timp“.—Faptul din urmă nu rezultă „din cele expuse înainte„! Nicĭ tradiţiunea istorică nicĭ toponimiea *nu se opun* „teorieĭ remigrăriĭ Dacoromînilor ca popor fie în orĭcare timp“! Păstrarea de nume topice din Dacia şi din Moesia Inferior de de-a stînga Dunăriĭ (Numaĭ nume de rîurĭ şi, poate, un nume de munte, vezĭ § 100), indiferent dacă acele nume prezintă în forma actuală fonetism romînesc orĭ ba, probează, cum a recunoscut deja Tomaschek Zur Kunde der Haemushalbinsel (Vezĭ la § 209 acest autor sub această operă), că a existat, chĭar după părăsirea de statul roman a acestor provinciĭ, o populaţie romană în ele. Iar cele cîteva nume de rîurĭ, care în forma lor actuală prezintă fonetism romînesc (Intrucît putem fi sigurĭ că într-adevăr prezintă fonetism romînesc. Pentru a fi sigurĭ de aceasta însă, trebue să avem încredere că izvoarele grece şi latine, prin care ni s-aŭ transmis acele nume, daŭ pronunţarea reală a numelor depe vremea aceĭa, şi o asemenea încredere nu putem avea) probează numaĭ că a trebuit să existe acolo, unde sînt astăzĭ rîurile cu acele nume, fără întrerupere o populaţie romînească. Atîta numaĭ.

Pag. 328-333 : ⁽ Vorbeşte de stăpînirea primuluĭ imperĭu bulgăresc de-a stînga Dunăriĭ, peste Muntenia, Oltenia şi Ardeal, cu aceleaş probe, pe care le-a adus întîĭŭ Pič şi apoĭ după Pič Xenopol [Vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol II pag. 112-115]. Ca ceva noŭ, Onciul traduce vorbele luĭ Constantin Porphyrogennetos De administrando imperio cap. 40 πλησιάζουσι δὲ τοῖς Τούρκοις πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος οἱ Βούλγαροι, ἐν ᾧ καὶ διαχωρίζει αὐτοὺς ὁ Ἴστρος „Ungurii se mărginesc spre răsărit cu Bulgariĭ, de care maĭ sînt despărţiţĭ aicĭ *şi* prin Dunăre“ şi conchide că, dacă Unguriĭ eraŭ despărţiţĭ spre răsărit de Bulgarĭ „*şi* prin Dunăre“, restul despărţiriĭ tre-

bue să-l fi format spre nord munţiĭ dintre Ardeal şi Ungaria, astfel că stăpînirea decătră Bulgarĭ pe vremea luĭ Constantin Porphyrogennetos a Olteniei, Munteniei şi Transilvaniei ar rezulta lămurit din vorbele scriitoruluĭ acestuia. Acel fragment din Dunăre, care forma *şi* el o parte din graniţa dinspre răsărit a Ungurilor, trebue să fi fost „între gura Poracicăĭ (din jos de Milanovatz) şi Orşova nouă, unde Dunărea curge dela mĭazăzi spre mĭazănoapte“. Ca altă nouă probă pentru stăpînirea Bulgarilor, în timpul primuluĭ imperiu bulgăresc, peste Transilvania aduce Onciul faptul că geograful Ravennas, care a scris la sfîrşitul secoluluĭ VII, după aşezarea Bulgarilor în Moesia, spune că Bulgariĭ locuĭaŭ pe vremea luĭ în Moesia Inferior, ĭar la Moesia Inferior numără şi localităţĭ din Transilvania: punerea aceasta de localităţĭ din Transilvania la Moesia Inferior va fi făcut-o poate geograful din cauză că Bulgariĭ stăpînĭaŭ Ardealul.⁾ — Vorbele luĭ Constantin Porphyrogennetos trebuesc traduse astfel: „Spre răsărit se învecinesc cu Ungurii Bulgarii, unde-ĭ şi desparte Dunărea“. καὶ are înţelesul de *chĭar şi, tocmaĭ*. Traducerea dată de Onciul e greşită. Nu rezultă, decĭ, din vorbele aceluĭ scriitor bizantin că graniţa dintre Ungurĭ şi Bulgarĭ ar fi format-o Dunărea dela gura Poracicăĭ până la Orşova şi apoĭ dela Orşova în sus munţiĭ de vest aĭ Transilvanieĭ. In ce priveşte pe geograful Ravennas, este de observat că el nu spune că Bulgariĭ ar fi locuit pe vremea luĭ în Moesia Inferior, ci „între Thracia orĭ Macedonia şi Moesia Inferior“ (Ravennatis Anonymi Cosmographia ed. Pinder et Parthey, IV, 6: „Inter vero Traciam vel Macedoniam et Mysiam inferiorem modo Bulgari habitant“, adecă „între Thracia orĭ Macedonia şi Moesia locuesc acum de curînd Bulgariĭ“). Este timpul dela sfîrşitul secoluluĭ VII, cînd Bulgariĭ de abĭa se aşezase între Dunăre şi Balcanĭ şi se întindeaŭ spre vest cel mult până la Isker (Compară C. Jireček, Geschichte der Serben I pag. 189: „Inainte de 800 stăpînirea lor [a Bulgarilor] spre vest se întindea numaĭ puţin dincolo de Isker“). Este imposibil de admis că pe atuncĭ ar fi stăpînit Bulgariĭ deja peste Transilvania.

Pag. 335-346: ⁽ Arată netemeĭniciea celor spuse de Xenopol cu privire la mitropoliile Moldoveĭ şi Munteniei [Vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol II pag. 116-123].⁾

Pag. 346-347: ⁽ Bulgariĭ aŭ stăpînit Muntenia şi Ol-

tenia şi în timpul celuĭ de al doilea imperiu bulgăresc pân pela 1247. Probe: Nikephoros Gregoras vorbeşte pentru acest timp despre τῶν ἐντὸς Ἴστρου Βυλγάρων, deci trebue să fi fost şi Βούλγαροι ἐκτὸς Ἴστρου. „Niketas Choniates spune că fraţiĭ Petru şi Asan aŭ restabilit vechĭul imperiu al Bulgarilor şi Vlahilor şi că în luptele lor cu Bizantiniĭ eĭ se retrăgeaŭ pe malul stîng al Dunăriĭ, de unde primĭaŭ şi oştĭ (ed. Bonn, pag. 487-489)". „In documente Asaneştiĭ se numesc regĭ aĭ Bulgarieĭ şi Vlahieĭ, unde Vlahia nu poate fi căutată dincolo, ci numaĭ dincoace de Dunăre (Corespondenţa regeluĭ Ioaniţĭu, 1197-1207, cu papa Innocentius III, la Theiner Monumenta Slavorum meridionalium, şi bulele papale privitoare la Ĭoan Asan II, 1218-1241, la Theiner Monumenta historica Hungariae 155-157)". In scrisoarea regeluĭ Bela IV al Ungarieĭ către papa Gregorius IX din anul 1238 (Theiner, Monumenta historica Hungariae I, 171) Muntenia este numită Bulgaria şi se spune despre ea că ar fi una din ţările regeluĭ bulgar Ioan Asan II. „*Ţara Bulgarilor*" din cronica luĭ Fazel Ullah Rashid, anul 1240, este determinată de Hasdeu, Istoriea critică a Romînilor pag. 12 şi 68, cu bun temeĭŭ ca Valahia"[2].— Ştirea din Nikephoros Gregoras, pe care Onciul o dă prea pe scurt, este următoarea, IX, 1, pag. paris. 238 supt anul 1282: "Facţiunea luĭ Andronicos iunior, văzînd că vieaţa luĭ Andronicos senior se lungeşte prea mult, s-a hotărît ca orĭ să-ĭ ĭee cu totul demnitatea de împărat, orĭ chĭar să-l omoare. A început, decĭ, să uneltească cele de trebuinţă în această privinţă. „Şi maĭ întîĭŭ trimet solĭ la Mihael, care luase domniea peste Bulgariĭ de dincoace de Istru după moartea luĭ Sfendosthlav, ca să închee cu el un tratat de alianţă sigur şi care să nu poată fi lesne călcat".[3] O indicaţie despre o Bulgarie de dincolo de Istru, de a stînga Dunăriĭ, există evident în aceste vorbe ale luĭ Gregoras. In orice caz însă, pentru acest timp, anul 1282, nu este vorba de o singură stăpînire peste amîndouă aceste Bulgariĭ, căcĭ Mihael a luat în stăpînire numaĭ Bulgariea de a dreapta fluvĭuluĭ. Ştirea din Niketas Choniates nu este dată exact de Onciul. In realitate textul luĭ Choniates sună aşa, pag. paris. 239: „Iar Asan şi cu barbariĭ luĭ aŭ trecut Istrul şi s-aŭ unit cu Cumaniĭ, şi dupăce aŭ adunat de acolo o oştire mare, cît aŭ vrut, s-aŭ întors în patriea lor Mysia, şi găsind-o

curățită cu totul și golită de oștirea romană, aŭ pășit cu maĭ mare îndrăzneală, ducînd cu dînșiĭ ajutorul Cumanilor ca niște legiunĭ de duhurĭ. Pentru aceĭa nu se maĭ mulțămiaŭ că pot să scape ce e al lor și să stăpînească peste Mysia numaĭ, ci umblaŭ acum cu gîndul să aducă pagube cît maĭ multe împărățieĭ Romanilor și să înpreune la un loc stăpînirea Mysilor și a Bulgarilor, cum fusese altă dată". Este evident că prin vorbele de maĭ sus acest scriitor a voit să spună că Asan nu se maĭ mulțămia cu țara dintre Dunăre și Balcanĭ (= Mysia, adecă „țara Vlahilor", căcĭ Choniates numește pe Vlahĭ Mysĭ), ci voĭa să stăpînească și dincolo de Balcanĭ peste teritoriile bulgăreștĭ, în special peste Macedonia, peste care teritoriĭ stăpînise țariĭ bulgarĭ din primul imperĭu bulgăresc. In corespondența luĭ Ioniță cu papa Innocentius III (Hurmuzaki I, pag. 1 sqq. N°s II, III, X, XV, XXI, XXIII, XXIX, XXXIV, XXXVIII, XL, aniĭ 1202, 1203, 1204, 1205, 1207), în hrisovul luĭ Ioniță (Hurmuzaki I, N° XVIII anul 1204), și în ceĭalaltă corespondență a papeĭ Innocentius III cu privire la Ioniță și la biserica din țara acestuĭa (Hurmuzaki I, N^{os} V, XI, XVI, XVII, XIX, XXII, XXIV, XXVI, XXVII, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXV, XXXVII, XXXIX, aniĭ 1202, 1203, 1204, 1205) Ioniță este numit „imperator Bulgarorum et Blachorum", „dominus Bulgarorum et Blachorum", „rex Bulgarorum et Blachorum", „imperator Bulgarorum", „dominus Bulgarorum", „rex Bulgarorum", „dominus Blachorum", „imperator omnium Bulgarorum et Blachorum", „imperator totius Bulgarie et Vlachie", „rex totius Bulgarie et Vlachie"; apoĭ este vorba de „Bulgaria et Blachia", „ecclesia Bulgarorum et Blachorum", „clerus et populus in Bulgaria et Blachia", „metropolitani Bulgarie et Blachie", „primas Bulgarorum et Blachorum", „primas totius Bulgarie et Blachie". In bulele papale privitoare la Ioan Asan II (Hurmuzaki I, N^{os} CIX, CXIX, CXXI, CXXIII, CXXIV, CXXV, CXXVI, CXXVII, CXXVIII, CXXXI, CXXXII, CXXXIII, CXXXIV, CXXXV, CXXXVI, CXXXVII, din aniĭ 1235, 1237, 1238) Asan e numit „dominus Blachorum et Bulgarorum", „dominus Bulgarorum et Blaccorum (Blachorum)"; apoĭ maĭ e vorba de „terra Assani", „Bulgarie regnum", „prelati in Bulgaria et Blachia constituti". In toată această nomenclatură din corespondența luĭ Ioniță, hrisovul luĭ Ioniță, bulele papale cu privire la Ioniță și Ioan Asan

Il găsim aceleaş indicaţiĭ ca în scriitorul bizantin Niketas Choniates şi în scriitorul francez Villehardouin, ambiĭ contemporanĭ cu evenimentele şi marturĭ ocularĭ aĭ lor (Asupra lucruluĭ vezĭ discuţiea mea detaliată din „Barangiĭ în istoriea Romînilor şi în limba romînească“ III, în Viaţa Romînească Mart 1916), anume că Romîniĭ dintre Dunăre şi Balcanĭ şi din Balcanĭ aŭ luat parte în masă mare, alăturĭ cu Bulgariĭ, la formarea imperĭuluĭ romînobulgar şi că pe vremea celeĭ maĭ marĭ înflorirĭ politice a acestuĭ imperĭu (aniĭ 1186-1241) eĭ aŭ format, în dreapta Dunăriĭ, un element important al aceluĭ imperĭu. Nimic nu ne îndreptăţeşte să conchidem, cum face Onciul, că „Vlahia din aceste documente nu poate fi căutată dincolo, ci numaĭ dincoace de Dunăre“. In special în scrisoarea regeluĭ Bela IV al Ungarieĭ către papa Gregorius IX din anul 1238 (Hurmuzaki I, N° CXL, unde e dat anul 1239, nu 1238), dacă e vorba de „Bulgariam et alias terras Assoeni occupare“, nimic nu ne îndreptăţeşte să conchidem că prin *Bulgaria* s-ar înţelege *Muntenia*. Şi din această scrisoare, precum şi din bulele papale privitoare la Ioan Asan II, pe care le-am înşirat maĭ sus, se vede lămurit că prin *Bulgaria* se înţelege *statul bulgăresc*. Dela anul 1235 anume, decînd Ioan Asan II în alianţă cu împăratul grec Batatzes a atacat imperĭul latin dela Constantinopol, până la anul 1239, s-a plănuit de papa şi de regele Ungarieĭ Bela IV o cruciată ungurească contra Bulgarilor, cu gîndul ca Unguriĭ să ocupe şi să stăpînească apoĭ *statul bulgăresc*, care e numit *terra Assani*, *Bulgarie regnum*, *Bulgaria et aliae terrae Assoeni*. Chĭar dacă s-ar admite că năvălirea Mongolilor, despre care vorbeşte Raschid-addin-Fadlallah (al căruĭ loc din D'Hosson Histoire des Mongols II 627 l-a reprodus apoĭ maĭ exact Onciul în Originile principatelor romîne pag. 156), a avut loc întradevăr prin Muntenia (Lucrul e contestat, şi pe motive puternice. Vezĭ Iorga, Geschichte des rumänischen Volkes, I, pag. 137 ; Ilie Gherghel, Zur Nachricht des Raschid ad din Fadlallah über Bazaran bam und Kara Oulag, în Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, XXXV, anul 1912), numirea de „ţara Bulgarilor“ dată Munteniei nu probează că Muntenia ar fi făcut pe atuncĭ, orĭ maĭ înainte vreme, parte din imperĭul romînobulgar (al doilea imperĭu bulgăresc). Ceĭa ce se opune în special ad-

miteriĭ că imperĭul romînobulgar ar fi stăpînit asupra țărilor de de-a stînga Dunăriĭ pănă la anul 1241, anul morțiĭ luĭ Ioan Asan II și al năvăliriĭ Mongolilor [Despre vreo stăpînire după 1241, decînd încep decăderea imperĭuluĭ II bulgăresc și pretențiile de stăpînire ale Ungurilor asupra Munteniei și Moldoveĭ, nicĭ pomenire nu poate fi], este faptul, trecut complect cu tăcerea de Onciul, că aceste țărĭ aŭ fost stăpînite de Cumanĭ, cu începere dela aniĭ 1083-1096, cînd, în alianță cu Bizantiniĭ, Cumaniĭ aŭ înfrînt complect puterea Pecenegilor, care le stăpînise înainte de dînșiĭ (Anna Komnena pag. paris. 188, 192-203, 227-235), pănă la năvălirea Mongolilor, anul 1241. Dacă nu se poate admite o stăpînire a imperĭuluĭ romînobulgar asupra țărilor de a stînga Dunăriĭ, este evident însă că maĭ ales în primele timpurĭ de existență ale imperĭuluĭ aceluĭa între teritoriile depe ambele malurĭ ale fluvĭuluĭ era comunitate de interese, de cultură, de neam, de organizare socială. Relațiunĭ strînse între populațiile de a dreapta și de a stînga Dunăriĭ făceaŭ din ele o singură masă, amestecată dintruntîĭŭ din punct de videre etnic, dar care apoĭ s-a clarificat, în felĭul acela că Romîniĭ aŭ constituit majoritatea pe malul stîng, ĭar Bulgariĭ aŭ constituit majoritatea pe malul drept. Această clarificare a durat pănă la moartea luĭ Ioan Asan II. De aicĭ încolo nu se maĭ vorbește de Valahie și de Valahĭ în imperĭul II bulgar, ci numaĭ de Bulgarie și de Bulgarĭ. Pentru maĭ multă argumentare din acest punct de videre vezĭ studĭul meŭ „Barangiĭ în istoriea Romînilor și în limba romînească," în Viața Romînească anul 1916.

Pag. 426-427: ‘Onciul recunoaște temeĭniciea următoarelor argumente, care pledează pentru o immigrare în părțile de de-a stînga Dunăriĭ a uneĭ populațiĭ romîneștĭ dezvoltate în peninsula balcanică: existența în mare măsură a elementuluĭ romanic în peninsulă; unitatea celor treĭ dialecte; creștinismul care nu s-a putut dezvolta decît în peninsulă. „A se opune acestor argumente este lucru zădarnic." Prin această immigrare se poate explica și cum Romîniĭ din Dacia aŭ putut să supravĭețuĭască. Motivul emigrăriĭ Romînilor din peninsulă spre mĭazăzi, „unde se află astăzĭ Macedoromîniĭ", și spre nord la Dacoromînĭ trebue căutat în așezarea Slavilor și Bulgarilor în țările dunărene.’

Pag. 428: ‘Emigrarea elementuluĭ romînesc dela nor-

dul peninsuleĭ balcanice spre sudul eĭ se atestează prin ştirile despre *Vlahorihini* (Uspenskij, Istorija Athona III pag. 311 [Intîiŭ la Tomaschek, Zur Kunde der Haemushalbinsel pag. 42-23. Vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol II pag. 98-102]); prin spusele luĭ Kekavmenos; prin ştirile din Vieaţa Sfîntuluĭ Dumitru (Migne Patrologia greaca, t. 116 pag. 1335 sqq. [Intîiŭ la Pič, Abstammung der Rumänen, pag. 65, care citează însă o ediţie rusească a Vieţiĭ Sfîntuluĭ Dumitru]), că „pe timpul aşezăriĭ Bulgarilor în Moesia eraŭ mulţime de pribegĭ în Tesalonic, fugiţĭ din cetăţile Moesieĭ, din Dacia aureliană, Dardania, Pannonia"; prin cele povestite în Vieaţa celor 15 martirĭ din Tiberiopole (Theophylakti Bulgariae archiepiscopi historia martyrii XV martyrum, în Migne Patrologia graeca t. 126 pag. 189), că „Bulgariĭ, aşezîndu-se în dreapta Dunăriĭ, provocară o strămutare a populaţiuniĭ din peninsulă din părţile de mĭazănoapte spre mĭazăzi, ĭar pe alţiĭ mutîndu-ĭ invers." ᵓ

Pag. 429-431: ᶜ Recunoaşte după Jung Die romanischen Landschaften des römischen Reiches pag. 366 sqq. şi după Mommsen Roemische Geschichte t. V, Berlin 1885, pag. 183 sqq. 193 sqq. că în peninsula balcanică Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior eraŭ teritoriĭ romanizate, ĭar restul peninsuleĭ era şi a rămas grecizat. ᵓ

Pag. 431: ᶜ Elementul romanic din peninsulă s-a întărit prin strămutarea uneĭ părţĭ a populaţieĭ din Dacia peste Dunăre şi prin aducerea de noĭ coloniştĭ din Italia în Dalmatia prin împăratul Diocletianus. Pentru faptul din urmă citează pe Constantin Porphyrogennetos De administrando imperio cap. 29.ᵓ— Vezĭ § 83, N° 2, nota.

Pag. 431: ᶜ Insemnătatea elementuluĭ roman din peninsulă se cunoaşte din aceĭa că din el aŭ eşit maĭ mulţĭ împăraţĭ. Citează între alţiĭ pe Iustinus I, Iustinianus I, care ar fi fost originarĭ din Dacia aureliană.ᵓ—Iustinus I şi Iustinianus I eraŭ de loc din actuala localitate Skopje, unde Iustinianus I a fundat oraşul Iustiniana prima, în apropiere de vechĭul oraş Scupi, care fusese dărîmat de un cutremur. Scupi şi Iustiniana prima delîngă Scupi eraŭ în Dardania, nu în Dacia aureliană. Vezĭ C. Jireček Geschichte der Serben I pag. 54.

Pag. 432: „Caracterul romanic al părţilor de mĭazănoapte ale peninsuleĭ balcanice îl indică în sec. V bizantinul

Priscus. El se miră mult cînd, în călătoriea luĭ la curtea luĭ Attila, întîlneşte un neguţitor ce vorbeşte greceşte, şi adaugă că: în imperĭul Hunilor se vorbeşte, pelîngă limba hunică şi gotică, încă şi cea ausonică (romană rustică), anume unde ceĭ din imperĭul Hunilor vin în atingere cu Romaniĭ (ὅσοις αὐτῶν πρὸς Ρωμαίους ἐπιμιξία); dar greceşte nu se află să vorbească aicĭ careva, fără numaĭ care sînt captivĭ din Thracia saŭ din Illyricul maritim. Pentru Priscus limba grecească este, decĭ, indigenă numaĭ la mĭazăzi de Balcan; în părţile de mĭazănoapte ale peninsuleĭ însă el cunoaşte ca predominantă limba romană, a căreĭ cunoştinţă în imperĭul luĭ Attila şĭ-o explică el prin contactul cu Romaniĭ din aceste părţĭ“.

Pag. 433-434: “Onciul vorbeşte de Romaniĭ din Dalmatia după Constantin Porphyrogennetos De administrando imperio cap. 29, 31-36, şi consideră pe aceştĭ Romanĭ ca Romînĭ. „Populaţiunea romanică din părţile de mĭazănoapte ale peninsuleĭ balcanice, atît din Dacia aureliană cu partea romanizată a Thracieĭ, cît şi din Dalmatia, trebue privită ca romînă, ramul răsăritean al ginteĭ latine“.”

Pag. 434: „Prin Dalmatia elementul romîn a stat, în epoca formaţiuniĭ sale, în unitate teritorială cu Italia, ceĭa ce ne explică afinitatea maĭ apropiată ce există între aceste doŭă limbĭ surorĭ“.

Pag. 434-438: “Vorbeşte de Romaniĭ din Dalmatia, consideraţĭ de autor ca Romînĭ.”

Pag. 438: “Ocuparea prin Slavĭ a părţiĭ romanizate din peninsula balcanică la începutul seculuĭ VII „este cea maĭ marcantă delimitaţiune între istoriea romană de o parte şi cea romînă şi grecobizantină pe altă parte“.”

Pag. 438: “Elementul romanic din peninsula balcanică era în primele timpurĭ ale evuluĭ medĭu mult maĭ însemnat „decît putea ca să fie în Dacia traĭană pe timpul năvălirilor. Acest element roman al ţărilor balcanice este fără îndoĭală identic cu cel romîn şi istoriea noastră se petrece la început maĭ ales în peninsula balcanică, de unde ea şi purcede maĭ întîĭŭ prin cucerirea romană a ţărilor thracoillyrice şi romanizarea acestora. Ar fi foarte greşit a renunţa la această istorie şi a ne mărgini trecutul numaĭ la Dacia traĭană, unde se pare că-l vom căuta pentru acel timp în zădar, spre a-l cunoaşte şi înţelege“.”

Pag. 589: ⌜Dupăce în cele precedente s-a constatat intensitatea elementuluĭ romînesc în peninsulă, „trebue să recunoaştem că nu este invocată fără temeiŭ pentru emigrarea romînă din dreapta în stînga Dunăriĭ.“⌝

Pag. 589-590: ⌜Unitatea celor treĭ dialecte cere o unitate teritorială. „Limba nu este un product fizic, a căruĭ formaţiune egală în părţĭ deosebite să se poată explica simplu din amestecul aceloraş elemente, ca şi cînd am avea a face cu elemente chimice; ea este un product spiritual al uneĭ comunităţĭ etnice, format prin acţiunea reciprocă a viuluĭ comerţ social în sînul aceşteĭ comunităţĭ.“⌝

Pag. 591: ⌜Unitatea teritorială, cerută de unitatea limbiĭ, a avut loc în felĭul acela că elementul romîn din vestul Transilvanieĭ, Oltenia şi Banat (unde se constată cea maĭ intensă romanizare din toponimie) a stat în legătură cu elementul romîn din peninsula balcanică până ce continuitatea a încetat atuncĭ cînd Slaviĭ aŭ cotropit peninsula. „Fluvĭul n-a putut să înpĭedece ca limba romană depe ambele malurĭ să se dezvoalte esenţial în acelaş fel, şi nicĭ comunicaţiunea dintre ambele părţĭ n-a încetat după părăsirea Dacieĭ“.⌝— Pentru lipsa de temeiŭ a acestuĭ punct de videre vezĭ § 274 N° 1.

Pag. 592: ⌜Faptul că raportul din punct de videre al intensităţiĭ dintre elementul romînesc al Dacieĭ şi acel al peninsuleĭ balcanice s-a schimbat pe dos, astfel că elementul cel intens de altă dată din peninsulă astăzĭ s-a redus la slabe resturĭ, ĭar cel puţin intens de altă dată din Dacia astăzĭ e atît de numeros şi lăţit, nu se poate explica prin aceĭa că elementul romînesc din peninsulă s-ar fi topit, ĭar cel din Dacia ar fi prosperat, macarcă era maĭ expus năvăliriĭ barbarilor. Acest fapt se poate explica numaĭ prin immigrare de a stînga Dunăriĭ a elementuluĭ celuĭ de de-a dreapta fluvĭuluĭ.⌝

Pag. 593: ⌜„Istroromîniĭ sînt, după toată probabilitatea, o rămăşiţă din vechiĭ Romanĭ dalmatinĭ, despre care vorbeşte Constantin Porphyrogenitul: elementul indigen iliric, reprezentat prin Arnăuţiĭ de astăzĭ, a contribuit în măsură maĭ însemnată la formarea lor“, după cum se constată din faptul că şi Arnăuţiĭ (dialectul toschic) şi Istroromîniĭ schimbă în mod regulat pe *n* intervocalic în *r*.⌝

Pag. 592-594: ⌜Vorbeşte de faptul că prefacerea la-

bialelor *b*, *p*, *v*, *f*, *m* în sunete limbale înainte de *i* apare la Macedoromînĭ în mod regulat, ĭar la Dacoromînĭ numaĭ pe alocurea, şi că *n* intervocalic < *r* apare la Istroromînĭ în mod regulat, ĭar la Dacoromînĭ numaĭ pe alocurea, şi explică acest lucru prin aceĭa că „localismele dialectice dintre Dacoromînĭ, cu particularitățĭ ce se află ca regulă generală la Macedoromînĭ saŭ la Istroromînĭ, provin, după toată probabilitatea, dintr-un amestec al diverselor dialecte pe pămîntul Dacieĭ prin un adaos de populație romînă din peninsula balcanică, dar astfel că idiomul dacoromîn păstră maĭ mult tipul săŭ original. Intr-atîta limba poate să vină în mod direct în sprijinul emigrăriĭ romîne din dreapta în stînga Dunăriĭ".[2] —Maĭ întîĭŭ, în ce priveşte prefacerea în limbale a labialelor, ceĭa ce se petrece în dacoromîn e *analog* cu ceĭa ce se petrece în macedoromîn: în ambele domeniĭ anume prefacerea în limbale a labialelor prezintă lipsurĭ (*b* rămîne neschimbat în Meglen; schimbarea luĭ *p* e sporadică în Meglen; schimbarea luĭ *v* e sporadică în Meglen; schimbarea luĭ *m* e sporadică în Meglen şi prezintă lipsurĭ în Olymp. Vezĭ §§ 248 N° 145, 247 N° 136, 255 N° 206, 245 N° 112). Apoĭ, dacă sînt unele fenomene care apar cu maĭ multă consecvență pe teritoriul macedoromîn decît pe cel dacoromîn, tot aşa sînt altele care, din contra, apar cu maĭ multă consecvență pe teritoriul dacoromîn. Aşa este, de pildă, prefacerea în *ă* a luĭ *e* accentuat şi neaccentuat, precedat de *m*, *p*, *b*, *f*, *v*, *u*, atuncĭ cînd în silaba următoare nu este *e*, *i* orĭ sunet muĭat (Vezĭ § 238 N° 28). Trebue în asemenea caz să admițĭ că apariția sporadică a fenomenuluĭ în macedoromîn se datoreşte uneĭ coloniĭ de Dacoromînĭ care ar fi emigrat la Romîniĭ sudicĭ. Şi atuncĭ, ca să fiĭ consecvent, toate fenomenele de limbă care apar maĭ intens în unele centre decît în altele (şi în această categorie întră *toate* fenomenele) trebue să le admițĭ ca propagate prin deplasărĭ de populație, şi trebue să-țĭ închipueştĭ în special teritoriul romînesc—dacoromîn, macedoromîn şi istroromîn—, cît este el de vast, ca un contradanț uriaş de colonĭ de tot soĭul, care într-o necontenită mişcare şi în direcțiile cele maĭ diverse s-aŭ dus şi şĭ-aŭ propagat caracterele de limbă. Şi n-aŭ trebuit să meargă cîte unul, doĭ, ci cu caravanele, cu droaĭa. Alăturĭ cu această concepție maĭ lipseşte una, pentruca să se complecteze ciclul *curiozuluĭ*, aceĭa anume că s-ar fi dus

Dacoromînii la Macedoromînĭ, ar fi învățat dela eĭ unele chipurĭ de a vorbi, și apoĭ s-ar fi întors acasă cu ele și le-ar fi propagat la ceĭ localnicĭ maĭ departe. Și această concepție a și fost într-adevăr manifestată de Sextil Pușcariu în Zur Rekonstruktion des Urrumänischen, 26 Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie, pag. 68. Și sînt cu putință totuș toate aceste modurĭ de a videa. Alăturĭ cu influințile împrumutuluĭ cele treptate, care aŭ loc dela individ la individ, în depărtărĭ tot maĭ marĭ, fără deplasărĭ violente, influințĭ care aŭ loc în domeniul limbistic al uneĭ populații nedesfăcute prin obstacule marĭ fizice orĭ politice, există sigur și influințĭ de împrumut datorite emigrărilor în mase maĭ marĭ orĭ maĭ micĭ (Uneĭ asemenea influințĭ aș atribui eŭ elementele ungureștĭ din dialectele moldovenesc și muntenesc, care elemente ungureștĭ vor fi fost aduse de numeroșiĭ immigranțĭ veniți din părțile ungureștĭ ale romînimiĭ. Vezĭ § 212 sub Xenopol IV pag. 581), și există chiar influințĭ de împrumut datorite faptuluĭ că uniĭ localnicĭ aŭ fost prin părțĭ unde se vorbește altfel și apoĭ aŭ adus acasă la eĭ particularitățĭ limbistice, pe care le-aŭ propagat în localitatea lor de baștină (Astfel, ca să nu maĭ vorbesc de influința școaleĭ, aŭ fost introduse prin cazarmele dela centre o mulțime de muntenisme în satele moldoveneștĭ). Dar *est modus in rebus*. Ungurismele din dialectele moldovenesc și muntenesc, din teritoriĭ unde Romîniĭ n-aŭ trăit alăturĭ de națiunea ungurească în comunitate de stat cu dînsa, nu se pot explica decît prin immigrațiĭ de Romînĭ din Ardeal și din Maramureș, alăturĭ de care immigrațiĭ vor fi lucrat și factoriĭ vreuneĭ heghemoniĭ politice ungureștĭ orĭ aĭ vreunor colonĭ Ungurĭ (de care se găsesc încă și până astăzĭ în Moldova). Dar fenomene limbistice, ca acel al prefaceriĭ în sunete limbale a unor sunete labiale, orĭ al prefaceriĭ în *ă* a luĭ *e* precedat de labiale, fenomene limbistice răspîndite în toată romînimea, explicabile fără emigrărĭ și deplasărĭ în masă, orĭ că veĭ admite că s-aŭ dezvoltat atuncĭ cînd Romîniĭ nu se despărțise în treĭ grupurĭ, orĭ că veĭ admite că s-aŭ dezvoltat atuncĭ cînd despărțirea în cele treĭ grupurĭ avusese loc, nu există niciŏ trebuință să le explicĭ prin chipul cel maĭ rar și maĭ excepțional prin care s-ar putea explica.

Pag. 595-596: ‘Creștinismul romîn nu s-a putut întemeia decît de-a dreapta Dunăriĭ.’

Pag. 596-598: "Onciul crede că o probă directă de întemeerea creştinismuluĭ în Dacia prin populaţiea romînească din a dreapta Dunăriĭ, şi o mărturie directă despre veuirea de populaţie romînească de peste Dunăre, este povestirea din Miraculele Sfîntuluĭ Dumitru, cartea II, scrisă pela începutul secoluluĭ IX, Migne Patrologia graeca t. 116, coloana 1361 sqq: Acolo se spune că în a doŭa jumătate a secoluluĭ VII Avariĭ aŭ dus captivĭ «în părţile depe lîngă Dunăre dinspre Pannonia, a căreĭ eparhiĭ capitală era altă dată Sirmium», populaţiea din ambele Daciĭ (=Dacia aureliană: Dacia ripensis şi Dacia mediterranea), Dardania, Moesia, Praevalis, Thracia, provinciĭ pe care le cutrierase prădîndu-le, şi că după vreo 60 de anĭ după aceĭa acea populaţie, care se înmulţise în vremea aceasta foarte mult, a scăpat de sub jugul Avarilor şi a trecut peste Dunăre, unde a tăbărît întîĭŭ în κεραμήσιος κάμπος, ĭar de acolo s-aŭ înprăştiat fiecare pela locul de origine. „[Această naraţiune] ni arată maĭ întîĭŭ că pela sfîrşitul secoluluĭ VII şi începutul secoluluĭ VIII se afla în stînga Dunăriĭ o populaţiune creştină maĭ numeroasă. Aceştĭ creştinĭ eraŭ Romanĭ strămutaţĭ din provinciile de mĭazănoapte ale peninsuleĭ balcanice, despopulate de locuitoriĭ lor prin invaziunea slavobulgară. Prin aceştĭ Romanĭ, care se amestecă cu populaţiunea din ţară, creştinismul se răspîndeşte în stînga Dunăriĭ, crescînd aicĭ neamul creştin în măsură considerabilă. Astfel cată să se fi întemeĭat decĭ creştinismul romîn în Dacia traĭană, adecă prin Romînĭ veniţĭ din dreapta Dunăriĭ. In această naraţiune maĭ aflăm încă şi mărturie directă despre mutarea populaţiuniĭ romanice din peninsula balcanică în stînga Dunăriĭ, deşi autorul face pe urmaşiĭ Romanilor strămutaţĭ din imperĭu peste Dunăre, care devin aicĭ liberĭ ca naţiune de sine stătătoare, să se întoarcă înapoĭ după maĭ mult de 60 de anĭ. Ea este unica ştire istorică din evul medĭu, care indică o emigrare romînă din dreapta Dunăriĭ, dar nu în înţelesul Roeslerianilor, care voesc să aducă pe Romînĭ în Dacia tocmaĭ după venirea Ungurilor şi Saşilor. Aicĭ videm că o populaţiune romînă, venită din peninsula balcanică, se află în stînga Dunăriĭ, după un autor depe la începutul secoluluĭ IX, acum [=deja] pela sfîrşitul secoluluĭ VII şi începutul secoluluĭ VIII, unde ea este arătată foarte numeroasă. In aşezarea Slavilor şi Bulgarilor în ţările romanice ale penin-

suleĭ se află şi motivul cel maĭ cumpănitor pentru asemenea emigrare. Decĭ termenul eĭ de purcedere nu poate fi pus maĭ tîrziŭ decît în acest timp.“ ? — Povestirea, despre care vorbeşte Onciul, se găseşte în Sancti Demetrii martyris acta, Miraculorum liber II, Migne Patrologia graeca tomul 116 pag. 1325, 1361, 1364. Autorul e anonim şi a trăit orĭ la sfîrşitul secoluluĭ VIII orĭ la începutul secoluluĭ IX, pentru care vezĭ Migne t. 116 pag. 1378 nota 4. Pela ce an aŭ avut loc întîmplările? Fiindcă în Migne t. 116 pag. 1325 (Miraculorum l. II, cap. I, § 158) se spune că lucrurile s-aŭ petrecut ‘pe vremea cînd era arhiepiscop al Saloniculuĭ Ioan’, ĭar acest arhiepiscop Ioan s-a identificat cu episcopul Ĭoan al Saloniculuĭ, care a păstorit între aniĭ 650 şi 690 (Vezĭ nota 18 dela pag. 1325 şi nota 81 dela pag. 1363), apoĭ s-a admis de obiceĭŭ (şi tot aşa a admis şi Onciul) că evenimentele, despre care este vorba, s-aŭ petrecut în a doŭa jumătate a secoluluĭ VII şi începutul secoluluĭ VIII. In cronica însă a luĭ Ioan, episcop la Nikiu în Delta Niluluĭ pela 662-700, se spuue lămurit că invaziea cea mare a Slavilor, cînd numaĭ Salonicul a putut scăpa să nu fie luat, a avut loc la anul 609 (La C. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens, I, pag. 26). Ducerea în captivitate a populaţieĭ din peninsula balcanică a avut loc, decĭ, pela 609, ĭar întoarcerea eĭ înapoĭ din captivitate a avut loc pela 669).
Din care teritoriĭ aŭ fost luaţĭ captiviĭ, orĭ, cum spune cu exagerare povestitorul, a fost dus captiv „tot poporul“ (ἅπαντα τὸν αὐτὸν λαόν)? Din cele doŭă Daciĭ, Dardania, Moesia, Trivalis (? Onciul pune Praevalis), Rhodope, Thracia (Δακίας δύο, Δαρδανίας, Μυσίας, Τριβάλεως, Ροδώπης, Θράκης). Unde a fost aşezat acest popor captiv în ţara duşmauuluĭ? „In părţile de dincolo, dinspre Pannonia, depe lîngă Dunăre, în provinciea a căreĭ capitală a fost odată Sirmium“ (εἰς τὸ ἐκεῖθεν πρὸς Παννονίαν μέρος τὸ πρὸς τῷ Δανουβίῳ ποταμῷ, ἧστινος ἐπαρχίας πάλαι μητρόπολις ὑπῆρχεν τὸ λεχθὲν Σερμεῖον). Şi cum aŭ scăpat aceĭ captivĭ şi s-aŭ putut întoarce acasă? ‘Populaţiea adusă în Pannonia de Avarĭ din peninsula balcanică se înmulţise foarte mult şi devenise un popor a parte în timp de 60 de anĭ cîţĭ trecuse decînd fusese dusă în captivitate. Devenise uu popor a parte, cu vieaţă liberă, ĭar chaganul Avarilor îĭ dăduse ca şef pe Cuber (Κοῦβερ). Acest Cuber, aflînd de dorul după ţara de origine al supuşilor săĭ, a luat cu dînsul tot poporul de ori-

-gine romană, precum şi alţĭ locuitorĭ de alt neam, şi a plecat să treacă Dunărea şi să părăsească Pannonia. Chaganul s-a luat după dînşiĭ. S-aŭ dat şese lupte şi în doŭă din ele a fost învins chaganul, care a apucat fuga. Cuber a trecut Dunărea şi a ocupat cîmpul ceramesiŭ (τὸν κεραμήσιον κάμπον [în apropiere de Salonic, după cum se spune în Miraculorum l. II, cap. V, § 197, Migne, t. 116, pag. 1365. Despre o localitate Κεραμέα din regiunea oraşuluĭ Ohrida vorbeşte Pachymeres, De Michaele Palaeologo l. IV cap. 31 pag. paris. 226. Vezĭ O. Tafrali, Thessalonique dès origines au XIV siècle pag. 128, unde se spune că Tafel, De via Egnatia pag. 39, pune cîmpul ceramesiŭ între lacul Ohrida şi Bitolia]). Acolo supuşiĭ luĭ aŭ început fiecare să se tragă la locul de origine, uniĭ vroĭaŭ să se ducă la Salonic, alţiĭ la Constantinopol, alţiĭ la celelalte oraşe ale Thracieĭ.? *) Cum că vor fi fost şi Romînĭ printre captiviĭ aduşĭ de Slavĭ şi de

*) Tafrali, Thessalonique dès origines au XIV siècle pag. 131 spune că evenimentele despre Cuber şi Romeiĭ scăpaţĭ dela Avarĭ ar fi povestite de Nikephoros Constantinopolitanus (Patriarches) pagina Bonn 27. Tafrali se înşeală. Κούβρατος, de care vorbeşte Nikephoros Patriarches, e cu totul alt personaj. Breviarium rerum post Mauricium gestarum pag. Bonn 27, paris. 16: „Tot pe vremea aceĭa [pe timpul luĭ Heraclius, aniĭ 610-641] s-a răsculat Cubratos, domnul Unnogundurilor, încontra haganuluĭ Avarilor, şi pe Avariĭ cîţĭ îĭ avea dela hanul ĭ-a alungat cu bajocură din ţară. A trimes apoĭ o deputaţie la Heraclius şi a încheĭat pace cu dînsul, pe care aŭ păstrat-o pănă la sfîrşitul vieţiĭ lor; ĭar împăratul ĭ-a trimes darurĭ şi l-a cinstit cu demnitatea de patricius". Unnogundurii=Bulgariĭ Constantin Porphyrogennetus De thematibus l. II pag. paris. 21, ĭar Cubratos este acelaş personaj cu Curatos Κουράτος, regele Bulgarilor, despre care povesteşte maĭ la vale Nikephoros Patriarches pag. paris. 22-24 că a lăsat la moartea sa cincĭ fiĭ, dintre care unul, Asparuh Ἀσπαρούχ, a emigrat cu o parte din Bulgarĭ din patriea mamă dela Palus Maeotis (Marea de Azov) la Dunăre, s-a stabilit pentru o bucată de vreme în sudul Basarabieĭ, şi apoĭ la anul 679, pe vremea împăratuluĭ Constantin IV Pogonatos, a trecut Dunărea şi a ocupat partea de răsărit a MoesieĬ Inferior, punînd bazele primuluĭ imperiu bulgăresc. După cronica luĭ Ioan dela Nikiu (la Zlatarski, Novi izvѣstiĭa za naĭ-drevniĭa periodŭ na bălgarskata istoriĭa, Ştirĭ noŭă asupra perioadeĭ celeĭ maĭ vechĭ a istorieĭ bulgăreştĭ, în recensiea luĭ C. Jireček din Archiv für slavische Philologie, XXI, pag. 607-608) Cubrat, tatăl luĭ Asparuch, s-ar fi botezat în Constantinopol, pecînd era încă copil, ĭar la moartea luĭ Heraclios ar fi dat ajutor văduveĭ şi copiilor acestuĭ împărat în timpul turburărilor care aŭ avut loc atuncĭ.

Avarĭ în Pannonia Inferior sudică pela anul 609, nu este îndoială. Dar că aceştĭ captivĭ aŭ fost aduşĭ de-a stînga Dunăriĭ şi că aŭ înmulţit aicĭ numărul Romînilor băştinaşĭ din Dacia, la care ar fi lăţit şi creştinismul, acestea sînt scăpărĭ din videre ale autoruluĭ, căcĭ nicĭ de-a stînga Dunăriĭ n-aŭ fost aduşĭ captiviĭ, ci de-a stînga Saveĭ, şi nicĭ cu Romîniĭ din Dacia n-aŭ avut cum să vie în contact aceĭ captivĭ, căcĭ Dacia traĭană, chĭar dacă ĭ-am întinde graniţa de vest până la Tisa, şi sudul Pannonieĭ Inferior eraŭ doŭă teritoriĭ deosebite. Faptele sfîntuluĭ Dumitru aŭ fost scoase la iveală cu privire la chestiea romînească întîĭŭ de Roesler, Romänische Studien pag. 101, apoĭ de Pič, Abstammung der Rumänen pag. 65, dar din punct de videre cu totul altul. Roesler voĭa să derive numele Cuţovlah al Macedoromînilor din numele Cutuguri orĭ Cutziagiri al unuĭ trib de Bulgarĭ care ar fi luat parte la asedĭul Saloniculuĭ [O simplă presupunere a luĭ Roesler este această participare a Cutziagirilor la asedĭul Saloniculuĭ !]. Pič relevează faptul important că se povesteşte cu ocaziea năvălirilor Slavilor şi Avarilor asupra Saloniculuĭ cum că se găsĭaŭ adăpostiţĭ în acea cetate o mulţime de fugarĭ din părţile dela Dunăre, din Pannoniĭ, Dacia aureliană, Dardania (Compară maĭ sus § 213 sub pag. 428).

Pag. 600-602 : ‹ Tradiţiunea din Istoriea ţăriĭ romîneştĭ decînd aŭ descălecat romîniĭ [Vezĭ maĭ sus § 212 sub Xenopol Teoriea luĭ Roesler IV pag. 587-593] o interpretează ca un amestec de tradiţiea privitoare la cucerirea Davieĭ de Romanĭ cu acea privitoare la immigrarea Romînilor din părţile de a dreapta Dunăriĭ în Dacia.›

§ 214. A. D. Xenopol, Istoriea Romînilor, Iaşĭ, 1888-1893, vol. I pag. 163 : „Statul dac perise şi pe ruinele luĭ era să se înalţe unul roman. Dacă însă elementul noŭ, ce venĭa să se hultuĭască pe vechea stirpe tracică din poalele munţilor Carpaţĭ, era superior acesteĭa în cultură şi inteligenţă, în caracter nu putea să o întreacă, încît rădăcina poporuluĭ romîn e prinsă în păturile istorice prin doŭă viţe tot atît de energice, de traĭnice şi de pline de virtute. Să nu ni fie decĭ silă dacă şi sîngele Dacilor se va găsi amestecat în naţionalitatea noastră; căcĭ dacă Daciĭ nu aŭ ajuns şi eĭ un popor mare şi însemnat, aceasta fu datorit numaĭ oarbeĭ fatalităţĭ, care-ĭ aduse în lovire cu Romaniĭ, ce eraŭ maĭ puternicĭ decît eĭ“. Pag. 166 : „Traĭan nu aduse colo-

niile sale din țara de baștină a poporului roman, Italia; căci centrul împărăției ajunsese în mare lipsă tocmai de element roman, încît, lucru îndestul de extraordinar, poate nicăiri nu erau așa de puțini adevărați Romani ca în capitala însăș a împărăției".—Pag. 283 sqq.: „Romînii n-au părăsit Dacia." — Pag. 308: „In cucerirea lui Traian stă zămislirea naționalității noastre. Tot în ea stă și principiul progresului împlîntat și nedespărțit de a noastră făptură. Cînd mai tîrziu vom întîlni în poporul romîn acea puternică năzuință către cultură și civilizație, să nu uităm niciodată că originea și începătura acestei tendinți stă în perioada vieții romane. E drept însă că această viață, care tocmai pecînd se înplînta în Dacia ajunsese pe povîrnișul decăderii, n-ar fi putut da o odraslă atît de roditoare, dacă nu s-ar fi hultuit pe vița cea plină de vigoare a rasei tracice din poalele Carpaților. Aceste două înprejurări să fie pururea prezente minții noastre, dacă voim să înțelegem lupta cea încordată, dusă în timp de veacuri pentru păstrarea naționalității noastre, precum și strălucita înflorire a minții romînești în vremurile din urmă". Intr-adevăr strălucită înflorire a formei goale! In loc să lucrăm cu modestie, ne-am otrăvit sufletul cu fraze grandomane.— Pag. 311: „Cei mai mulți din locuitorii rămași în Dacia traiană, spărieți de violențele și grozăviile năvălirilor, caută adăpost încontra lor în munții și pădurile de care Dacia era plină."—Pag. 427 sqq.: „Peninsula balcanică a fost și ea romanizată în mare parte, și din populațiea romanică a ei se trag actualii Macedoromînî și Romînii din Istria. Macedoromînii au ajuns în actualele lor locuinți din Moesia, de unde au fugit pe vremea invaziei Bulgarilor. Romînii din Istria sînt acolo dela capul locului. Supt influința aceștei populații romanice din peninsula balcanică, cu care Romînii din Dacia au fost în neîntrerupt contact, s-a modificat și limba acestor din urmă, așa că a putut să capete caracterele proprii limbii latinești din secolul VI" (Pag. 431: „Moesia dela cucerirea ei sub August se umpluse pe încetul cu colonii și element roman". Pag. 432: „Elementul latin era în destul de bogat reprezentat în vechea Moesie, care era o provincie romanizată. Alăturea cu provinciea Moesia și în continuitate cu dînsa găsim și provinciea Dalmația, pe țărmurile mării adriatice, pe deplin romanizată". Pag. 433: „Nu numai aceste provincii mărginașe erau romanizate, ci încă

și centrul peninsuleĭ, pe unde se întindea Thracia“. Pag. 434: „Din cele spuse rezultă că partea nordică, cea apusană și mare parte chĭar din centrul peninsuleĭ balcanice eraŭ acoperite de un strat compact de element roman. Numaĭ partea răsăriteană, pelîngă marea neagră, și cea sudică, pe țărmurile măriĭ egee, eraŭ înpoporate cu element grecesc“. Pag. 435: „Lățirea împărățieĭ romane peste părțile răsăritene ale Europeĭ avuse de efect de a romaniza aproape deplin toate regiunile ce se învecinează cu Dunărea, și anume pe de o parte Dacia traĭană, pe de alta țările ce se întindeaŭ la sudul eĭ, delîngă marea adriatică până în marea neagră, și în lat din creștetele Carpaților până în inima Balcanilor. Această întinsă regĭune forma ca o pînză deasă de element roman, care cuprindea tocmaĭ acele țărĭ, în parte, în care răsună astăzĭ dialectele limbiĭ romîneștĭ, acel dacoromîn, acel macedoromîn și acel istroromîn, încît astfel regăsim în această continuitate teritorială a elementuluĭ roman, în părțile unde se vorbește astăzĭ limba romînă, originea comună a acelor treĭ dialecte“. Pag. 436: „Cu toată copleșirea tot maĭ deplină a Moesieĭ decătră Slavĭ, elementul roman nu pare a fi părăsit provinciea“. Pag. 437: „Romîniĭ nu părăsise orașele dunărene în urma năvăliriĭ sclavine. Față însă cu acea bulgară eĭ nu maĭ putură ținea pĭept, ci se retraseră din toată Moesia precum și din orașele înșirate pe malul Dunăriĭ, și o rupseră de fugă încotro putură; ceĭ bogațĭ maĭ în depărtare, ceĭ săracĭ în munțiĭ ce se învecinaŭ cu țara lor, și anume cea maĭ mare parte spre sud, cătră munțiĭ Balcanuluĭ, Pinduluĭ, aĭ Tesalieĭ, Epiruluĭ, ajungînd uniĭ din eĭ până în muntele Athos, și chĭar în Elada și în Peloponez. Parte din eĭ însă vor fi trecut Dunărea, începînd dela Turnul Severinuluĭ în sus, și vor fi căutat scăpare în șirurile Carpaților, alăturea cu frațiĭ lor din Dacia traĭană, începînd din acele ale Olteniei“. Pag. 444: „Din analiza de până aicĭ rezultă că Romîniĭ din stînga Dunăriĭ aŭ stat în legăturĭ cu frațiĭ lor din Moesia încă timp îndelungat după părăsirea Dacieĭ, în care epocă aceĭ dela nord primiră dela aceĭ dela sud înrîurirea religioasă creștină, și în deobște prin atingerea între eĭ se păstră în graĭul tuturor o unitate destul de statornică. Năvălirea Bulgarilor înprăștiind cu totul elementul roman din Moesia, parte cătră sudul peninsuleĭ Balcanuluĭ, parte cătră nord în munțiĭ Dacieĭ traĭane, în-

treaga lăţime a văiĭ Dunăriĭ din Carpaţĭ până în Balcanĭ se interpuse între cele două trunchĭurĭ ale Latinilor răsăriteni, maĭ perzîndu-se o insulă din eĭ şi pe coastele măriĭ adriatice. De atuncĭ atingerea între aceste treĭ mădulare răşchirate a unuĭ aceluĭaş tot nu se maĭ putu efectua. Ele se dezvoltară fiecare deosebit şi dădură naştere, în limbile ce le vorbĭaŭ, la treĭ graĭurĭ, care se diferenţiară în destul pe baza lor comună, pentru a alcătuĭ treĭ dialecte deosebite ale limbiĭ romîneştĭ.“). Va să zică fără întrerupere în timp, dela Aurelian în jos până la începutul secoluluĭ VII, a existat o masă compactă de populaţie romană, care se întindea fără întrerupere în spaţĭu dela Dacia traĭană până la marea neagră şi la marea adriatică şi la mijlocul Thracieĭ. Că Dacia a fost ruptă de barbarĭ dela împărăţie, că o parte din locuitoriĭ eĭ aŭ trebuit să fugă peste Dunăre, că ceilalţĭ aŭ fost nevoiţĭ să fugă prin munţĭ, după propriea mărturisire a autoruluĭ, tote acestea n-aŭ schimbat întru nimic situaţiea etnică a populaţieĭ romane, aceasta a continuat de a trăi într-o masă compactă, cu relaţiĭ interne intime, cu influinţĭ reciproce puternice. De abĭa Bulgariĭ aŭ reuşit să rupă contactul dintre Romîniĭ din Dacia şi Romaniĭ din peninsula balcanică, care şi aceĭa tot Romînĭ eraŭ toţĭ, chĭar şi ceĭ din Dalmatia. Aceasta înseamnă a tăgădui complect orĭce influinţă separatoare pe care ar fi putut, ar fi trebuit s-o aĭbă ocuparea Dacieĭ din partea barbarilor şi părăsirea aceşteĭ provinciĭ din partea Romanilor, şi a tăgădui orĭce influinţă separatoare chĭar dupăce singur aĭ admis că în tot timpul năvăliriĭ barbarilor Romîniĭ din Dacia s-aŭ adăpostit prin munţĭ. In ce priveşte romanizarea Thracieĭ, Xenopol o deduce dela următoarele numirĭ de localităţĭ din Procopios, care „aŭ toate un caracter latin“: „Βέρσανα (Bârsana), Κοβέγκιλες (Cobencile), Δουρβουλίη (Turbure), Λαβούτζα (Lăbuţa), Τρεδετιτιλίους (Treĭzecĭ de teĭ), Σκεπτεκάσας (Şepte case), Ἀργεντάρες (Argintarĭ), Λουποφάντανα (Lupu-fîntîna), Στένες (Stîna), Τζερτσενούτσας (Ţerţănuţa), Στρόγγες (Strunga), Σκάρες (Scara), Κλεισοῦρα (Clisura, clausura), Ἀρῖνα (Arina), Γεμελλομοῦντε (Gemelo-munte), Ἀλτίνα (Altina), Δουσμάνες (Duşmaniĭ), Μαβροβάλλε (Mavro-vale), Οὐλμετῶν (Ulmăt), Λούτσολο (Luţul), Πρεσίδια (presidĭu)“. Acestea ar fi localităţĭ date de Procopios din Thracia. In realitate Τρεδετιτιλίους, Σκεπτεκάσας, Ἀργένταρες, Λουποφάντανα, Στένες, Τζερζενούζας, Στρόγγες, Δούσμανες, Λούτζολο sînt din Moesia Superior ; Λάβουτζα, Κοβέγκιλες

Βέρζανα, Δουρβουλίη sînt din Dardania; Γεμελλομοῦντες, Ἀρῖνα, Ἀλτῖνα, Μαυρόβαλλε, Πρεσιδιώ sînt din Moesia Inferior; Οὐλμετῶν este din Scythia Minor; numaĭ Σκάρες este din Thracia, dar se înşeală tare Xenopol dacă crede că-ĭ romînul scară, şi Κλεισοῦρα, care nu-ĭ latinul *clausura*, ci grecul κλεισοῦρα. Apoĭ, afară de aceĭa, ce caracter latin aŭ cuvintele bărsana, cobencile (ce-ĭ aceĭa?), lăbuţa, duşmanĭ?— Pag. 596 sqq.: "Romînii care aŭ înfiinţat înpreună cu Bulgariĭ al doilea imperiŭ bulgăresc eraŭ Macedoromînĭ."

§ 215. Radu Rosetti, Invaziunile Slavilor în peninsula balcanică şi formaţiunea naţionalităţiĭ romîne, în Revista Noŭă anul 1889: "Romîniĭ aŭ părăsit Dacia pe timpul luĭ Aurelian, dar nu toţĭ, uniĭa aŭ rămas şi s-aŭ refugiat în munţĭ. Slaviĭ în seculele V şi VI aŭ adus nenumăraţĭ captivĭ din peninsula balcanică şi ĭ-aŭ stabilit de-a stînga Dunăriĭ. „Acele sute de miĭ de locuitorĭ din Moesia, Thracia, Illyria, Macedonia şi Thessalia, duşĭ peste Dunăre în captivitate de Slavĭ în urma incursiunilor lor în imperiŭ, *eraŭ un element roman*". Cu aceştĭ captivĭ s-a înmulţit elementul roman care rămăsese în Dacia. „Fiecare transport de Romanĭ aduşĭ în captivitate deveniă liber după o trecere oarecare de timp, şi în secolul VII, cînd, cea maĭ mare parte din Moesia, Thracia, Macedonia şi Thessalia fiind aproape excluziv locuite de Slavĭ şi în mare parte chĭar stăpînite de eĭ, invaziunile slave conteniră, Dacia traĭană poseda o numeroasă populaţiune liberă de origine romană". „Elementul slav rămas în Dacia era slab în număr, fără coeziune, fără idee de stat, lipsit de orĭce formaţiune politică. In acelaş timp elementul roman creştea necontenit prin noĭ aducerĭ de captivĭ şi prin înmulţirea naturală a celor veniţĭ de maĭ înainte, care înmulţire era favorizată de înprejurarea că, nefiind siliţĭ să ĭa parte la expediţiunile războĭnice ale Slavilor, nu eraŭ expuşĭ la perderĭ în ucişĭ şi prinşĭ. Existenţa simultană a altuĭ element roman în regiunea muntoasă dintre Olt şi Tisa, format din rămăşiţile coloniеĭ traĭane, rămas în stînga Dunăriĭ după părăsirea Dacieĭ de Aurelian, n-a putut decît să grăbească acest proces de deznaţionalizare [al Slavilor prin Romînĭ] şi să contribue la contopirea elementelor slave şi romane în o formaţiune etnică noŭă: *Romîniĭ*". „Elementul roman în Illyria, Dardania, Moesia şi Thracia s-a găsit faţă cu Slaviĭ într-o situaţiune cu mult maĭ defavorabilă decît

acea care o avea elementul slav față cu cel roman în Dacia. Era cel puțin tot atît de redus în cît privește numărul și se găsia în trista pozițiune a cuceritului înaintea cuceritoruluĭ, și maĭ ales numărul Slavilor ce veniaŭ în provinciile balcanice era cu mult superior aceluĭ al elementuluĭ roman care maĭ rămăsese“. „In peninsula balcanică elementul roman, redus prin devastările anterioare, redus iarăș prin măcelurile și robirile Slavilor în secolul V, fu înecat în elementul slav. Lipsit de coeziune și fără altă formațiune politică decît pe alocurea acea municipală, fu absorbit treptat de elementul slav, care reușise a forma două state puternice, Bulgaria și Serbia. Lupta începută de douăsprezece secule s-a mîntuit maĭ dăunăzĭ în Dalmația. In Macedonia, unde elementul roman era maĭ compact, deși în luptă cu doĭ dușmanĭ, Slaviĭ și Greciĭ, deși redus, trăește și astăzĭ“.[9]

§ 216. Traugott Tamm, Ueber den Ursprung der Rumänen, Bonn, 1891: Contra luĭ Roesler. La Fischer Die Herkunft der Rumänen pag. 14.

§ 217. W. Tomaschek, Die alten Thraker I, în Sitzungsberichte der wiener Akademie der Wissenschaften, CXXVIII, Wien, 1893, pag. 10: „Sub protecția legiunilor s-a mănținut Dacia traĭană până la Gallienus și Aurelianus; valul munților a fost străbătut de popoarele germane, provincialiĭ romanĭ aŭ fugit la sudul Dunăriĭ într-o noŭ făcută Dacie, și cu dînșiĭ înpreună s-aŭ dus și cele depe urmă resturĭ ale triburilor dace muntene, care s-aŭ contopit în lumea romană. Țara muntoasă a Carpaților a devenit prada Slavilor, Hunno-Bulgarilor și Ungurilor. Dar interiorul Thracieĭ fusese complect romanizat sub stăpînirea Romeĭ. Această transformare s-a îndeplinit prin răspîndirea creștinismuluĭ la poporul thrac al Bessilor (400 p. Chr.); romanizarea s-a consolidat în timpul celor două veacurĭ următoare. In curînd însă aŭ pătruns neamurĭ slovene, venite din părțile dela mĭazănoapte, și aŭ luat în stăpînire muntele Haemus, aŭ căzut apoĭ în puterea Bulgarilor, care aŭ redus stăpînirea Grecilor la Bizanț și la coastele măriĭ egee și la urmă s-aŭ creștinat și eĭ. Provincialiĭ romanĭ fură aduşĭ prin invaziea slovenă la neputință politică și economică, și duseră o vieață obijduită, orĭ ca meseriașĭ prin orașe, orĭ ca țăranĭ muncitorĭ la țară, orĭ se strînseră în bande pentru a duce o viață liberă pe coastele și prin pășunile munților, la care-ĭ înpingeaŭ obiceele lor

thrace înnăscute. Elementul roman a păstrat în general fondul moştenit al feliuluĭ săŭ roman de a vorbi. Acest fond, bogat în expresiĭ privitoare la viaţa socială şi economică din epoca culturală maĭ veche, a fost fireşte inundat de cuvinte slovenobulgare. Puternicul amestec cu elemente vechĭ slovene, care dă limbiĭ romanice dela răsărit coloarea sa caracteristică până astăzĭ, a avut loc în spaţiul de timp dela 600 până la 1000. Atuncĭ a reuşit Bizanţul să pue din noŭ stăpînire pe Bulgaria, şi dela acest timp găsim în scrierile contemporane numeroase pomenirĭ despre elementul valah, care era răspîndit peste toată Bulgaria şi până departe în Serbia şi se aşezase şi în valul de munţĭ aĭ Pinduluĭ. In sfîrşit i se oferi acestuĭ popor o noŭă patrie, în şesurile de peste Dunăre şi în aceĭ munţĭ pe care eŭ îĭ consider ca patriea primitivă a naţiuniĭ thrace. Birurile cele de nesuferit de sub Comnenĭ, măsurile aspre ale guvernuluĭ contra Bogomililor, precum şi perspectiva de a găsi un maĭ uşor modus vivendi printre Pecenegĭ şi Cumanĭ, cu care fraternizaŭ bucuros Bulgariĭ şi Vlahiĭ nemulţămiţĭ, toate acestea aŭ înpins fără îndoială, dela al XI şi XII secol, pe mulţĭ boerĭ bulgarĭ să se strămute cu suita lor de Vlahĭ peste Dunăre, şi să înceapă o noŭă viaţă, nu numaĭ în cîmpie, ci şi pe coastele puţin populate ale Carpaţilor. Astfel a luat fiinţă în Transilvania încet încet alăturĭ cu Unguriĭ şi cu Saşiĭ o a treĭa naţiune, cea valahă. La început a predominat la dînsa cneziatul bulgăresc; cu vremea însă a eşit la iveală elementul maĭ numeros romanic al ţăranilor şi al meseriaşilor. Cine, fără să se lese rătăcit de obişnuitele părerĭ şi prejudiţiĭ, se ţine strîns de documentele istorice şi cumpăneşte mişcările popoarelor din toate timpurile, şi cine ĭa în considerare pelîngă acestea faptele limbistice şi culturale, va trebui să recunoască în actualiĭ Romanĭ dela răsărit poporul thrac, tot aşa dupăcum în actualiĭ Albanejĭ va trebui să recunoască poporul illyr. Ar fi de neînchipuit ca o naţiune aşa de mare şi de importantă ca cea thracă să fi dispărut complect şi fără urmă".

§ 218. B. P. Hasdeu, Strat şi substrat, la începutul tomuluĭ III din Etymologicum magnum, Bucureştĭ, 1893: "Romîniĭ sînt Thracĭ romanizaţĭ. S-aŭ păstrat numaĭ în Dacia, căcĭ Thraciĭ romanizaţĭ din peninsula balcanică s-aŭ slavizat şi aŭ dat naştere Bulgarilor şi Sîrbilor. Macedoromîniĭ şi

Istrorominiĭ aŭ emigrat din Dacia în secolul X. Prin invaziea Ungurilor Rominiĭ din Pannonia, care se lățise acolo din Dacia, aŭ fost înpinșĭ uniĭa în Moravia, alțiĭ peste Dunăre, unde aŭ dat naștere Rominilor din Istria și Macedorominilor. Aceștĭ din urmă sînt Rominiĭ care aŭ format al doilea imperiŭ bulgăresc. Nu deosebește pe Thracĭ de Illyrĭ, ci-ĭ consideră tot ca un neam, anume Thracĭ. Inainte de venirea Thracilor și a Grecilor în peninsula balcanică aceasta era ocupată de Pelasgĭ, care aŭ fost thracizațĭ și grecizațĭ. Astfel că, din punct de videre etnic, Rominiĭ sînt Pelasgĭ, care aŭ fost întiĭŭ thracizațĭ și apoĭ romanizațĭ, ĭar Bulgariĭ și Sîrbiĭ sînt Pelasgĭ, care aŭ fost pe rînd, întiĭŭ thracizațĭ, apoĭ romanizațĭ și în sfîrșit slavizațĭ. Pelasgiĭ eraŭ Hamițĭ. Albanejiĭ sînt Thraciĭ care aŭ rămas neromanizațĭ.? — Hasdeu agită aicĭ o chestiune, care a fost pusă de mult, și la care s-a răspuns în diferite felĭurĭ, între altele și întocmaĭ așa cum vrea Hasdeu, chestiunea anume a poporuluĭ orĭ a popoarelor care aŭ locuit teritoriile ocupate astăzĭ de Indogermanĭ în Europa înainte de venirea acestora în acele teritoriĭ. In special, cu privire la peninsula balcanică, cum că acel popor care ar fi locuit peninsula (și anume Grecia, Thracia și Macedonia) înainte de venirea Indogermanilor (a Thracilor adecă, a Illyrilor și a Grecilor) ar fi fost Pelasgiĭ, un neam de oamenĭ care nu era nicĭ indogerman nicĭ semit, a susținut Pauli, Altitalische Forschungen, II$_1$, Eine vorgriechische Inschrift von Lemnos, Leipzig, 1886, pag. 79. Cum că Pelasgiĭ ar fi fost înrudițĭ cu Egipteniĭ a susținut J. Kruger, Urgeschichte des indogermanischen Völkerstammes, Bonn, 1855 (la Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache pag. 33). Este o chestiune bogată în bibliografie și fantazie (pentru care amîndoŭă vezĭ Pauli, Altitalische Forschungen, II$_2$, Eine vorgriechische Inschrift von Lemnos, Leipzig, 1894; P. Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, Göttingen, 1896; August Fick, Hattiden und Danubier in Griechenland, Göttingen, 1909), dar săracă în rezultate. Ceĭa ce se poate susținea cu multă probabilitate este că înainte de venirea Indogermanilor ca cuceritorĭ prin locurile ocupate de dînșiĭ astăzĭ în Europa acele locurĭ aveaŭ o populație maĭ veche, care nu era nicĭ indogermană și nicĭ semită, populație care a fost cucerită de Indogermanĭ

şi s-a contopit cu aceştiia, pierzîndu-şĭ limba băştinaşă şi adoptînd pe acea a Indogermanilor. Aceste popoare maĭ vechĭ, anterioare invaziuniĭ indogermane, venise ele înseş de aĭurea, şi anume în părţile vestice ale Europeĭ din Africa, ĭar în părţile răsăritene ale Europeĭ din Asia. Invaziunea Indogermanilor însiş a avut loc dinspre nord (In special în peninsula balcanică eĭ aŭ venit din părţile de de-a stînga Dunăriĭ). In sfîrşit, cu cît te îndepărtezĭ de ţărmurile măriĭ mediterane spre nord, cu atît probabil populaţiea autohtonă anterioară veniriĭ Indogermanilor a fost maĭ rară, şi decĭ Indogermaniĭ s-aŭ păstrat cu atît maĭ curaţĭ ca sînge, cu cît s-aŭ stabilit în locurĭ maĭ îndepărtate de ţărmurile mediteraneĭ. Aceste lucrurĭ aŭ fost spuse deja de Karl Penka, Origines ariacae, Wien, 1883, Die Hercunft der Arier, Wien, 1886 (la Kretschmer Einleitung pag. 32), şi se degajează şi până astăzĭ ca singurele macar cît de cît probabile în mijlocul nămoluluĭ de discuţiĭ zădarnice. Pentru asemenea cercetărĭ nu se potriveşte deviza pretenţioasă *incedo per ignes*, care se vede pe coperta broşuriĭ luĭ August Fick, ci maĭ degrabă *incedo per caenum*.

§ 219. Aron Densuşianu, Istoriea limbiĭ şi literaturiĭ romîne, ed. II, Iaşĭ, 1894 pag. 37 : ‹Romîniĭ îşĭ aŭ originea în populaţiea romanică a Dacieĭ şi a peninsuleĭ balcanice. Prin invaziea Bulgarilor s-aŭ despărţit de blocul romînesc Macedoromîniĭ, care aŭ emigrat peste Balcanĭ. „Invaziunea Ungurilor a rupt legătura între Romîniĭ din Dacia şi între ceĭ din părţile apusene ale Illyriculuĭ, unde astăzĭ se maĭ află numaĭ un mic rest, aşa numiţiĭ Romînĭ istrienĭ".›—Pag. 65 sqq.: ‹In Dacia coloniştiĭ romanĭ nu s-aŭ amestecat cu Daciĭ.›

§ 220. Ladislau Réthy, Dezlegarea chestiuniĭ originiĭ Romînilor, traducere din limba ungară de Ioan Costa, Budapesta, 1896 : ‹Romîniĭ îşĭ trag originea din păstorĭ italienĭ din Romagna, care aŭ venit întîĭaş dată în peninsula balcanică prin secolul VIII.›— Este cea maĭ lipsită de orĭce simţ istoric părere care s-a emis vreodată asupra originiĭ Romînilor.

§ 221. D. Onciul, Originile principatelor romîne, Bucureştĭ, 1899, pag. 12: „In părţile din sudul Dunăriĭ elementul roman, suprapus pe strat illyro-thracic între Adria-

tică şi Marea Neagră, devenise, în timpul dominaţiunii romane dela Octavian August pela începutul ereĭ creştine şi până la aşezarea Slavilor pela începutul secoluluĭ VII, elementul predominant şi ca populaţiune. Dar prin năvălirile barbare, maĭ ales ale Avarilor, Slavilor şi Bulgarilor (urmate maĭ cumplit în secolul VII), populaţiunea romanică din provinciile de mĭazănoapte ale peninsuleĭ balcanice, formată prin amestecul coloniilor romane cu elementul illyro-thracic romanizat, a fost, cîtă scăpase cu vieaţa, în cea maĭ mare parte scoasă din locuinţile eĭ. Ceĭ maĭ mulţĭ emigraţĭ s-aŭ mutat spre mĭazăzi, unde se maĭ află încă Macedo- şi Pindoromînii, astăzĭ foarte reduşĭ în raport cu întinderea lor de altă dată. Un mic rest s-a maĭ păstrat la ţărmul Adriaticeĭ, în Istroromînii de astăzĭ, înpinşĭ şi eĭ spre apus. Celelalte vechĭ resturĭ pe teritorĭul ocupat de Sîrbĭ şi de Bulgarĭ aŭ dispărut între aceste popoare, dar fără a lăsa urme considerabile în limba lor, ceĭa ce indică un amestec maĭ neînsemnat. Partea cea maĭ mare s-a retras, dar nu numaĭ spre mĭazăzi şi apus, ci şi spre mĭazănoapte. Pecînd în peninsula balcanică elementul romanic, odinioară predominant ca populaţiune în provinciile de mĭazănoapte, dela Adriatică până la Marea Neagră, s-a redus atît de mult după aşezarea Sîrbilor şi Bulgarilor în acele părţĭ, el din contra prosperează apoĭ în Dacia luĭ Traĭan. Această prosperare în o ţară rămasă prin veacurĭ pradă năvălirilor barbare nu putea să urmeze decît sprijinită fiind prin o admigrare dela mĭazăzi. Pentru asemenea admigrare vorbesc, în afară de scăderea şi dispariţiea elementuluĭ romanic în provinciile romane din sudul Dunăriĭ, maĭ multe considerărĭ, de care însă nu ne putem ocupa aicĭ. Perioada de linişte, ce urmează în părţile romîneştĭ din nordul Dunăriĭ, prin doŭă secule după aşezarea Bulgarilor până la venirea Ungurilor (679-895), a favorizat foarte mult emigrarea romînă dinspre mĭazăzi, pusă în mişcare prin ocuparea slavă. Astfel, elementul roman din Dacia luĭ Traĭan, redus foarte mult în timpul năvălirilor după părăsirea acesteĭ provinciĭ, a putut apoĭ să se întărească în aşa măsură, încît nu numaĭ să prospereze, dar să şi absoarbă aicĭ elementul slavon, care nĭ-a lăsat atîtea urme în limba noastră, ca şi în numirile geografice de origine slavă, răspîndite peste întreg teritorĭul Dacieĭ“.—Pentru considerările, de care spune autorul că nu se poate ocupa, şi care-l fac

să creadă că a avut loc o admigrare a Romînilor din părțile de a dreapta Dunăriĭ în cele de-a stînga fluviuluĭ, vezĭ § 213 sub Onciul Teoriea luĭ Roesler.

§ 222. D. Onciul, Romînii în Dacia traĭană până la întemeĭarea principatelor, Bucureștĭ, 1902 (Din Enciclopediea romînă publicată de Diaconovich, Sibiiŭ, vol. III), pag. 16: „Formarea poporuluĭ romîn a început negreșit în peninsula balcanică, prin cucerirea Illyriculuĭ, începută pe timpul republiciĭ la țărmul adriatic și terminată supt August la Dunăre. Până la cucerirea Daciei (106) provinciile illyrice, Dalmatia (între Adriatica și Sava până la Drina), Pannonia meridională (între Sava și Drava) și Moesia superioară (pe ambele malurĭ ale Moravei) au fost în mare parte romanizate, așa că ele aŭ putut să dea un contingent însemnat pentru colonizarea eĭ; între coloniile cunoscute după patriea lor elementul illyric se prezintă ca relativ cel maĭ numeros în Dacia. Prin mijlocirea elementuluĭ illyrolatin dintre Dunăre și Adriatica elementul roman din Dacia a urmat să se dezvoalte în neîntreruptă legătură teritorială cu lumea latină, ĭar în această unitate etnică s-a format la Dunăre, pe o parte și pe alta, elementul omogen care a dat naștere poporuluĭ romîn. Dar acest popor nu s-a făcut și nu s-ar fi făcut fără de cucerirea și romanizarea Dacieĭ, prin care maĭ ales s-a îndeplinit întemeerea luĭ și s-a asigurat existența luĭ“.— Pag. 20: „Romînii din Dacia s-aŭ adăpostit, pe vremea năvăliriĭ barbarilor, prin munțĭ. „Afară de Slavĭ, toate popoarele năvălitoare, fiĭ aĭ stepeĭ, aŭ evitat părțile muntoase, care adăpostĭaŭ elementul roman“.? — Pag. 32: „Prin invaziunea slavă în peninsula balcanică, făcută în mase marĭ maĭ ales în domniea luĭ Foca (602-610) și continuată apoĭ, elementul roman delîngă Sava și Dunăre, unde până atuncĭ este constatat maĭ numeros în Dalmatia și în Dacia Illyriculuĭ [Dar și Dacia traĭană aparținea la Illyricum!] (Dacia ripeană, Dacia mediterană, Moesia superioară, Dardania și Praevalitana), a fost silit să se retragă în mare parte spre mĭazăzi. Numaĭ după această retragere se află element latin în provinciile meridionale (Macedonia, Epir și Thessalia), în mijlocul uneĭ populațiunĭ greceștĭ și albaneze, Macedoromînii de astăzĭ... Din resturile rămase pe teritoriu sîrbesc s-aŭ maĭ păstrat Istroromînii, emigrațĭ spre apus“.

§ 223. Ovidiu Densuşianu, Histoire de la langue roumaine, I, Paris, 1902, pag. 4-5: „Peninsula balcanică era în mare parte romanizată în momentul cînd coloniĭ luĭ Traĭan aŭ venit să se stabilească în regiunea Carpaţilor. Illyria fusese cucerită în al doilea secol a. Chr. şi devenise provincie romană în a doŭa jumătate a primuluĭ secol. Cu cucerirea aceşteĭ ţărĭ se făcuse primul pas către romanizarea peninsuleĭ balcanice, şi Romaniĭ n-aveaŭ decît să înpingă maĭ departe cuceririle lor şi să supună celelalte ţărĭ dela sudul Dunăriĭ maĭ înainte de a se îndrepta către nord. Grecia şi Macedonia aŭ înpărtăşit soarta Illyrieĭ la anul 146 a. Chr.; Moesia fu supusă la anul 29 a. Chr.; Pannonia fu transformată în provincie romană la anul 9 p. Chr. şi Thracia la anul 46. In momentul deci cînd cucerirea Dacieĭ încoronează această operă de romanizare a provinciilor dunărene la anul 107 p. Chr. şi fortifică elementul care trebuĭa să dea maĭ tîrziŭ naştere poporuluĭ romîn, limba latină era vorbită dela Adriatica la Marea Neagră şi dela Carpaţĭ la Pind.“ Densuşianu confundă reducerea în provincie romană cu romanizarea.— Pag. 47: „Germeniĭ limbiĭ romîneştĭ trebuesc căutaţĭ în vorbirea celor dintîĭŭ Romanĭ care s-aŭ stabilit în Illyria.“— Pag. 289: „Limba romînă nu s-a putut dezvolta decît pe un teritorĭu maĭ întins decît Moesia şi maĭ apropiat de Adriatica. Acest teritorĭu nu poate fi decît Illyria, unde şi Miklosich căuta sîmburele limbiĭ romîneştĭ.“—Pag. 203: „Cu ajutorul scriitorilor, al monumentelor epigrafice şi paleografice şi al limbilor romanice am ajuns să reconstituim în trăsăturile sale cele maĭ remarcabile limba latină vulgară aşa cum trebue să fi fost în seculele II şi III p. Chr. în ţările balcanice. Cunoaştem acum punctul de plecare al limbiĭ romîne; trebue acum să urmărim maĭ departe destinele aceşteĭ limbĭ latine care a fost vorbită dela Adriatica la Marea Neagră şi din Dacia până în Macedonia.“— Pag. 302: „In formaţiunea poporuluĭ romîn trebue acordat maĭ mult loc elementuluĭ illyr decît celuĭ de provenienţă thracă.“— Pag. 307-316: (Densuşianu reproduce punctul de videre al luĭ Onciul [Vezĭ maĭ sus § 213 sub Onciul, Teoriea luĭ Roesler, pag. 592-594], că sunetele labiale prefăcute în limbale aŭ fost aduse la Dacoromînĭ de Macedoromînĭ.)— Pag. 320: „Limba macedoromînă trebue să fi reprezentînd limba ro-

mînă primitivă, limba romană dela sudul Dunăriĭ, care s-a format în vecinătatea limbiĭ albaneze prin fuziunea dintre limba latină şi cea illyră".— Pag. 346: „Limba macedo-romînă apare astfel ca continuatoarea directă a limbiĭ romîne formate la sud de Dunăre; limba dacoromînă se prezintă ca rezultatul fuziuniĭ unuĭ element macedoromîn cu un element romînesc septentrional, acel al Dacieĭ, care a fost maĭ puţin considerabil decît elementul macedoromîn şi întru cîtva deosebit de acesta; limba romînă istriană (ca şi cea meglenită) arată prin toate particularităţile sale că nu-ĭ altă ceva decît o vorbire dacoromînă transportată peste Dunăre. După o vieaţă comună la origine aceste dialecte s-aŭ separat definitiv unul de altul între secolele X şi XIII".— Pentru persistenţa elementuluĭ romînesc în Dacia Densuşianu aduce probe limbistice. Voĭŭ da un singur exemplu şi dela el se va putea judeca valoarea celorlalte. Pag. 286, 303 sqq.: 1) 'Admite că *cl'* a devenit *ki* înainte de secolul XIII, pentrucă cuvintele făclie şi clonţ, pe care Romînii le-aŭ împrumutat dela Ungurĭ şi dela Sîrbĭ (ungur fáklya, sîrb kljunić) între al IX şi al XIII secol, ar fi trebuit să sune astăzĭ fachie şi chĭonţ, dacă între IX şi XIII secol, cînd aceste cuvinte aŭ fost împrumutate de Romînĭ, ar fi existat încă în romîneşte, la cuvintele băştinaşe, sunetele *cl'*; *cl'* din *fáklya* şi din *kljunić* trebuĭa doar să fie tratat la un fel cu *cl'* din cuvintele băştinaşe, dintr-un cuvînt ca *cl'em-clamo*, de pildă. Cuvîntul *Ureacl'e*, care se găseşte în documente din secolul XV nu probează nimic cu privire la existenţa luĭ *cl'* în cuvinte băştinaşe romîne în secolul XV, căcĭ acest cuvînt e un nume propriŭ şi „se ştie că în numele proprii tradiţiea conservă adeseorĭ ortografiĭ arhaice".' Dar sînt într-adevăr *făclie* şi *clonţ* ungurul *fáklya* şi *sîrbul kljunić*? Dar aŭ împrumutat Romîniĭ dela Ungurĭ şi dela Sîrbĭ cuvinte numaĭ între secolele IX şi XIII? Dar este de admis într-o familie romînească o tradiţie cu privire la numele de familie care să dureze maĭ multe veacurĭ, poate chĭar o mie de anĭ? (Căcĭ Densuşianu, după cum se vede din cele spuse de el la pag. 286, ar admite bucuros că *cl'* devenise *ki* în romîneşte încă din secolul V). Dar apoĭ ce facĭ cu *cl'amă* din Praxĭul dela Voroneţ (care ĭ-a scăpat din videre luĭ Densuşianu), text din veacul XVI orĭ cel mult din veacul XV? 2) Pe această bază falşă argumentează apoĭ autorul astfel: 'Fiindcă

Rutenii aŭ cuvîntul *cl'ag* înprumutat dela Romînĭ, cu *cl'*, apoĭ eĭ aŭ trebuit să fie în contact cu Dacoromînii înainte de secolul XIII, probabil încă de prin seculele V orĭ VI. Fiindcă Macedoromînii aŭ încă şi pănă astăzĭ pe *cl'* păstrat, şi fiindcă grosul populaţieĭ dacoromîne l-aŭ format Macedoromînii, care aŭ emigrat din părţile de de-a dreapta Dunăriĭ în cele de de-a stînga fluviuluĭ, apoĭ, dacă ar fi venit eĭ într-acoace de abĭa dela al XIII secol în jos, cum vrea Roesler, ar trebui ca cuvintele lor care aveaŭ *cl'* să se păstreze şi pănă astăzĭ cu *cl'* în limba Dacoromînilor, deoarece fraţiĭ lor care rămăsese în Dacia şi cu care s-aŭ contopit Macedoromînii, prefăcuse pe *cl'* al lor în *ki* înainte de venirea Macedoromînilor şi pe *cl'* din cuvintele aduse de Macedoromînĭ trebuĭaŭ să-l pronunţe de aicĭ încolo şi eĭ tot *cl'*, pentrucă pe de o parte posibilitatea de a preface pe *cl'* în *ki* o perduse, ĭar pe de alta eĭ aŭ şi fost copleşiţĭ de numărul mult maĭ mare al Macedoromînilor. Decĭ Macedoromînii aŭ emigrat în părţile din a stînga Dunăriĭ înainte de secolul XIII, probabil deja prin seculele V orĭ VI.[?] Argumentul din urmă, cu Macedoromînii, eŭ l-am dezvoltat în sensul autoruluĭ, ca să-ĭ daŭ cît maĭ multă putere posibilă. Pentru maĭ bună lămurire reproduc şi vorbele luĭ Densuşianu, pag. 306, întocmaĭ: „Este încă şi altă înprejurare care arată că din acest punct de videre teoriea luĭ Roesler nu se poate înpăca cu faptele limbistice. Ştim că Roesler admitea că Romînĭ veniţĭ dela sud aŭ început a se stabili în Valahia şi în Transilvania cu începere dela secolul XIII. Aceştĭ Romînĭ eraŭ, după dînsul, Macedoromînĭ, trebuĭaŭ decĭ să vorbească un dialect identic cu acel al Macedoromînilor. Insă, cum ştim, dialectul macedoromîn a păstrat pănă în zilele noastre grupele *cl'*, *gl'*. Cum se poate explica atuncĭ prezenţa în dialectul dacoromîn a fonemelor *chi*, *ghi* la o epocă aşa de veche ca acea pe care am văzut-o? Şi apoĭ, cum ar fi fost posibil ca în limba acestor Romînĭ suddunărenĭ, care aŭ dat în Transilvania peste Ungurĭ, cuvintele cu *cl'*, *gl'* înprumutate dela aceştiĭa să nu fi urmat acelaş drum ca şi cuvintele latineştĭ analoage şi să nu fi ajuns, şi unele şi altele, la acelaş rezultat (*chi*, *ghi*)? Este aicĭ o dificultate care nu se poate înlătura şi de care nu putem scăpa decît interpretînd faptele aşa cum am făcut noĭ.“

§ 224. C. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens, în Denkschriften der wiener Akademie der Wissenschaften, vol. 48 şi 49, Wien, 1902-1904. Cu această lucrare s-a realizat un mare progres în istoriografiea romînească. Maĭ întîiŭ autorul a fixat cel dintîiŭ granițile dintre partea romanizată şi cea grecizată a peninsuleĭ balcanice (Vezĭ § 39) şi a pus capăt (Cel puțin ar fi trebuit să pună capăt) socotelelor falşe pe care le făceaŭ scriitoriĭ maĭ înainte vreme cu răspîndirea elementuluĭ roman din răsăritul Europeĭ. Apoĭ a deosebit pe Romaniĭ din Dalmatia de Romaniĭ din restul peninsuleĭ, a recunoscut în aceste doŭă felĭurĭ de Romanĭ doŭă popoare deosebite, de o parte poporul dalmat şi de altă parte poporul romîn, şi a pus capăt (Cel puțin ar fi trebuit să pună capăt) amesteculuĭ pe care l-aŭ făcut scriitoriĭ maĭ înainte vreme între aceste doŭă popoare şi între limbile lor. I, pag. 20: „In veacul de mijloc existaŭ între Adria şi Pontus doŭă limbĭ romanice, limba veche dalmată şi limba romînească... Centrul limbiĭ romîneştĭ primitive a fost acolo unde domenĭul limbiĭ latine în țările dela Dunărea de jos avea cea maĭ mare grosime, anume în sudestul Pannonieĭ, Moesia Superior, Dacia Ripensis, partea latină a Dacieĭ Mediterranea (la Naissus şi Remesiana) şi Dardania, orĭ, după nomenclatura de astăzĭ, în Syrmia, regatul Serbieĭ, vestul Bulgarieĭ dunărene şi vilaetul Kossovo. Din aceste teritoriĭ, în special din regiunea rîuluĭ Margus (Morava) şi Timacus (Timok), s-a întins stăpînirea romană peste țările dela Dunărea de jos. Tocmaĭ pe acest domenĭu se găsesc şi cele maĭ multe numirĭ romane de localitățĭ în Procopius. Ramurĭ din acest domenĭu de limbă cuprindeaŭ pe de o parte țărmul drept al Dunăriĭ pănă la gurile acestuĭ rîŭ, ĭar pe de alta Dacia traĭană". Progresul realizat prin opera luĭ Jireček s-a întărit încă atuncĭ cînd prin lucrarea luĭ M. G. Bartoli, Das Dalmatische, Wien, 1906, s-a constatat că limba dalmată este o limbă romanică a parte, cu totul deosebită de limba romînească.

§ 225. Emil Fischer, Die Herkunft der Rumänen, Bamberg, 1904, pag. 37: „Prin cercetările noastre am ajuns la convingerea că actualiĭ Valahĭ se trag din Thraciĭ din Balcanĭ [orĭ poate „Thraciĭ din peninsula balcanică"? Autorul zice „von den Balkan-Thrakern"]."— Pag. 56, 77: "Romîniĭ aŭ părăsit Dacia."— Pag. 59: „Intre acestea [în

timpul dela 680-1018] în Balcan, în Macedonia, Thessalia şi Illyria, din amestecul provincialilor romanĭ cu Slaviĭ aŭ rezultat Vlahiĭ şi aceştiĭa aŭ început să se întoarcă înapoĭ în vechea Dacie, maĭ întîĭŭ în Oltenia, în Banat şi în colţul de sudvest al Transilvanieĭ". Ce vrea să zică autorul cu „să se întoarcă înapoĭ", zurückwandern? — Pag. 64 sqq.: ? Daciĭ nu s-aŭ romanizat, pentrucă n-aŭ avut cînd. „Daciĭ şi Romaniĭ în scurtul şi agitatul timp de 150 de anĭ nu s-aŭ contopit într-un popor".? — Pag. 83: „Cînd zic *limbă dacă*, înţeleg familiea de limbĭ thrace, în special limba bessică, limba thracă, limba illyră, etc". „Limba romînă înseamnă limba dacă+limba latino-italiană+limba slovenă+limba veche şi noŭă greacă+limba turcească+limba maghĭară. Cele dintîĭŭ treĭ limbĭ formează fondul, urzeala limbiĭ, ele aŭ dat limbiĭ romîne nu numaĭ cele maĭ multe cuvinte, ci şi chipul de a gîndi, de a judeca, gramatica, fonetica, accentuarea; cele treĭ limbĭ din urmă aŭ contribuit numaĭ cu numărul maĭ mare orĭ maĭ mic de cuvinte". — Pag. 84: „De abĭa în secolul 9-10 formarea limbiĭ romîneştĭ primitive, din care s-aŭ desfăcut apoĭ dialectele romîne, a fost aproape gata supt influinţa limbiĭ slovene. Înainte de acest timp existaŭ în Dacia traĭană şi în Dacia aureliană, în Pannonia, Thracia, Macedonia, Illyria numaĭ dialecte thrace maĭ mult saŭ maĭ puţin influinţate de limba latină, anume dialecte dace, gete, besse, illyre, etc. O aproximativă idee despre aceste jargoane thracolatine ni daŭ cunoscutele *torna*, *torna*, *fratre*, *retorna* dela istoriciĭ bizantinĭ Theophylaktos şi Theophanes (*torna*, *torna*, *fratre* dela anul 579) şi lista cartografică a luĭ Procopios". — Pag. 87: „Dialectul macedoromîn s-a dezvoltat supt influinţa maĭ îndelungată a limbiĭ illyre (albaneze), a limbiĭ greceştĭ şi a limbiĭ bulgăreştĭ. Dialectul dacoromîn s-a format supt influinţa limbiĭ slave (vechĭ slovene), a limbiĭ ungureştĭ şi a limbiĭ turceştĭ. In depărtarea de spaţiŭ dintre cele doŭă dialecte principale romîne se reflectează deosebirea fundamentală a substratuluĭ etnic, asupra căruĭa aŭ influinţat, dînd naştere la doŭă dialecte, limbile latino-italiană, slovenă, şi maĭ tîrziŭ limbile greacă, turcă, ungară. Acest substrat este elementul thrac din Haemus, şi anume aşa, că din limba thracă, ce era vorbită maĭ mult spre nord şi nordvest (adecă la Dardanĭ, la Paeonĭ), a rezultat limba romînească de nord, ĭar din limba thracă, ce este cunoscută

sub numele special de illyră, a rezultat limba romînească de sud. La limba romînească de nord s-aŭ adăogit şi niscaĭ amintirĭ de limba dacă, ce se vor fi maĭ găsit la provincialiĭ emigraţĭ din Dacia pe vremea luĭ Aurelian."—Pag. 202: „Dacă ni punem acum încă odată întrebarea de unde-şĭ trag Romîniĭ originea, putem să răspundem la ea în puţine cuvinte, anume că Romîniĭ aŭ fost Thracoromanĭ, care au primit atît de mult limbă slovenă şi sînge sloven, încît aŭ devenit pe jumătate Slavĭ. La nord de Dunăre este maĭ puternică influinţa slavă şi cea ungară, la sud de Dunăre este maĭ puternică influinţa grecească. In cursul cercetărilor noastre am căpătat convingerea că limba mixtă (Mischsprache) romînească şi poporul mixt (Mischvolk) romîn nu s-aŭ putut produce decît în teritoriul balcanic. De acolo aŭ emigrat Vlahiĭ în mase tot maĭ marĭ în vechea Dacie, cu începere dela al IX şi X secol până prin seculele XIII şi XIV. Cînd aŭ venit în Transilvania, Slaviĭ trebue să fi fost aşezaţĭ acolo deja. Este de asemenea sigur că pe vremea cînd pentru prima oară aŭ venit Vlahiĭ în Oltenia şi în Transilvania, Unguriĭ nu stăpîniaŭ încă ţările acelea".— Fischer încurcă chestiunea originiĭ Romînilor, până la timpul de cînd limba romînă se poate considera ca limbă romanică a parte (începutul secoluluĭ VII, vezĭ § 85 nota), amestecînd tot feliul de neamurĭ şi tot feliul de teritoriĭ, asupra cărora n-are suficiente cunoştinţĭ. Din punctul acesta de videre nu se poate spune că e maĭ pe jos cu mult decît predecesoriĭ săĭ. Este însă o parte a părerilor sale care merită să fie luată în considerare, acea în care susţine că poporul romîn e un popor amestecat (Mischvolk), pe jumătate slav, şi că limba romînească e o limbă amestecată (Mischsprache), pe jumătate slavă. Despre amestecul Slavilor cu Romîniĭ, despre rolul de sînge pe care l-aŭ avut Slaviĭ în formarea naţiuniĭ romîneştĭ, aŭ maĭ pomenit şi alţiĭ înainte de Fischer, dar cu rezervă (Vezĭ maĭ sus § 197 Miklosich Die slavischen Elemente im Rumunischen). Tot aşa toţĭ cîţĭ aŭ judecat fără prevenire asupra chestiuniĭ aŭ recunoscut împrumutul cel mare de cuvinte, de prefixe şi de sufixe derivative, pe care l-a făcut limba romînească dela limbile slave, în special dela limba veche bulgărească. Dar nimenĭ n-a susţinut că poporul romîn ar fi un popor pe jumătate slav şi că limba romînă ar fi o limbă pe jumătate

slavă. Aceste lucrurĭ le susţine Fischer şi merită să fie luate în maĭ deaproape considerare. Cum s-ar putea proba ele? Maĭ întîiŭ cu probe istorice, cînd s-ar putea constata pe această cale că o mare parte din actuala populaţie romînească a fost slavă, care apoĭ s-a romanizat. Slavitatea se poate proba într-adevăr istoric pentru unele părţĭ din teritorĭul romîn, în special pentru unele sate, de pildă pentru unele sate din nordul Moldoveĭ, unde, după cît sînt informat, s-ar fi păstrînd şi până astăzĭ tradiţiea că străbuniĭ actualilor locuitorĭ ar fi fost Rutenĭ, orĭ pentru unele sate din Transilvania, care eraŭ slave (bulgare?) încă pela începutul secoluluĭ XIX şi care astăzĭ s-aŭ romanizat (Pič, Abstammung der Rumänen pag. 111). Slavitatea se poate proba istoric şi pentru aceĭ „maĭ mult de o sută de miĭ“ de Rutenĭ şi de Leşĭ, pe care ĭ-a adus robĭ Ştefan cel mare, cînd a prădat Galiţia la anul 1498 (Ureche în Letopiseţe Cogălniceanu ed. II, I pag. 174), şi ĭ-a aşezat în Moldova, şi care-şĭ păstrase încă limba pe timpul luĭ Ureche (întîia jumătate a secoluluĭ XVII). Fapte de acestea cîte ar maĭ fi, nu este de competenţa mea să le înşir. In general istoriceşte se probează că Romîniĭ aŭ fost încunjuraţĭ de Slavĭ, că aŭ fost stăpîniţĭ de Slavĭ în timpul primuluĭ imperĭu bulgăresc, că aŭ format o bucată de vreme un stat înpreună cu Slaviĭ în timpul celuĭ de al doilea imperĭu bulgăresc, că aŭ ocupat teritoriĭ care maĭ înainte vreme fusese ocupate de Slavĭ, după cum se probează prin numeroasele numirĭ topice slave din actualele teritoriĭ ocupate de dînşiĭ, că aŭ fost influinţaţĭ de biserica slavă şi de organizaţiea de stat slavă aşa de mult, încît până tîrziŭ încoace slujba bisericească se făcea la Romînĭ în slavoneşte, actele publice se scriaŭ în slavoneşte, funcţiile publice purtaŭ nume slave, şi romîneasca, multă puţină cîtă se scriia, se scriia cu chirilic. Este de ajuns atîta pentru a proba că poporul romîn este pe jumătate slav din punct de videre al sîngeluĭ? In orĭce caz, a tăgădui o influinţă mare din partea Slavilor în asemenea înprejurărĭ este imposibil. In al doilea loc, s-ar putea proba caracterul de amestecătură al Romînilor cu Slaviĭ prin asămănările marĭ fizice dintre Romînĭ şi Slavĭ. Cu toate deosebirile însă dintre Romînĭ dela loc la loc, dela provincie la provincie, şi cu toate asămănările fizice care prin unele locurĭ există între Romînĭ şi Slavĭ, Romîniĭ, în bloc consideraţĭ, prezintă fiziceşte

toate caracterele unuĭ neam de oamenĭ a parte, care maĭ mult decît cu Slaviĭ ar sămăna parcă cu neamurile din basenul mediteraneĭ, şi aceasta probabil din cauza fonduluĭ etnic comun, rămas dela vechea rasă mediteraniană, care exista înainte de invaziea Indogermanilor. Aceasta este impresiea mea, căcĭ vreo cercetare temeĭnică din punctul acesta de videre nu s-a făcut. In al treilea loc ar fi o probă asămănările marĭ sufleteştĭ, de caracter şi de intelect, care ar exista între Romînĭ şi Slavĭ. In privinţa aceasta spune Fischer pag. 157 următoarele: „Limba scrisă cea noŭă boerească este cu totul alta decît limba romînească a poporuluĭ, care a rămas nefalşificată şi neatinsă de încercările de purificare, şi nu se ruşinează de «barbarismele» slave, ci continuă în linişte să gîndească şi să simţească în acele barbarisme, da, să simţească, pentrucă din slavoneşte nu s-aŭ întrodus în limba romînească numaĭ atîtea şi atîtea cuvinte, atîtea şi atîtea forme gramaticale, ci totodată s-aŭ întrodus în vieaţa poporuluĭ atîtea şi atîtea obiceĭurĭ şi deprinderĭ slave, atîtea şi atîtea felĭurĭ de a vorbi, proverbe, etc. Intr-un cuvînt, prin limba slavă s-aŭ prefăcut nu numaĭ limba, ci şi chipul de a gîndi, de a judeca, felĭul de a simţi, constituţiea sufletească, întreaga structură a sufletuluĭ“. Şi aceasta numaĭ din cauză că limba romînă are un mare număr de vorbe slave! Dar alt ceva sînt vorbele şi alt ceva este sufletul manifestat prin vorbele acelea. Dacă şĭ-ar uĭta un Ţigan limba şi ar învăţa pe cea romînească, ar înceta de a fi Ţigan prin aceasta? Şi dacă cutare Romîn stîlceşte limba romînească şi vorbeşte în schimb perfect pe cea franceză, s-a prefăcut într-adevăr în Francez prin aceasta? Şi dacă aşa numita pătură cultă romînă, care a dus în mod sistematic dela 1866 încoace ţara la peire, a întrodus în limba eĭ romînească cuvinte franceze cu toptanul, s-a civilizat într-adevăr de fapt prin aceasta, a devenit maĭ cu simţul dreptăţiĭ, maĭ harnică, maĭ modestă, maĭ inteligentă, maĭ puţin hoaţă, maĭ puţin gorilică? Şi ca să venim la înprumuturile din slavoneşte, dacă cuvîntul *cneaz* e de origine slavă în romîneşte, se probează prin aceasta că şi instituţiea va fi fost aceĭaş ca în ţările slave? Şi dacă cuvîntul *ĭubesc* e înprumutat din slavoneşte, se probează prin aceasta că şi ĭubirea însăş ar fi aceĭaş la Romînĭ ca şi la Slavĭ? Alăturĭ cu aceste consideraţiĭ ale luĭ Fischer, bazate pe înprumuturile de cuvinte din slavoneşte, aş putea cita

însă cîteva *impresii* ale altora. Un Romîn băsărăbean, cînd a cetit întîiaş dată pe Creangă, şi-a închipuit că trebue să fi imitat Creangă ori chiar să fi plagiat pe vreun scriitor ucranian, atît de mult şi firea persoanelor puse de scriitorul moldovan în scenă, şi chipul lui de a povesti, samănă cu firea persoanelor şi cu chipul de a povesti ale scriitorilor ucranieni. Şi din contra un alt Romîn băsărăbean, cînd a venit întîiaş dată în regat, şi-a închipuit că se găseşte într-o tabără ţigănească. Iar într-un ziar care apărea în Iaşi prin Februar 1918 s-a scris că Romînii samănă întocmai cu nişte Ţigani. Eu ştiu numai că în două privinţi, în care într-adevăr se manifesteaza firea intimă a sufletului omenesc, este mare deosebire între Romîni şi Slavi. Slavul e religios, bigot, plin de visări mistice, ţările lor au fost totdeauna, şi sînt, pline de secte religioase. Romînul e complect lipsit de bigotism şi aproape fără religie. Slavii au fost totdeauna anarhici şi comunişti. Aşa ni-i descriu cei mai vechi scriitori (Caesarius de Nazianz, vezi § 82, N° 10 fine; Procopios b. g. III, 14, ed. Bonn vol. II pag. 334), şi aşa au rămas până astăzi. Romînii, din punct de videre al vieţii de familie, ţin cu toată inima la un domiciliu propriu şi la avere individuală, iar din punct de videre al statului au fost şi sînt cele mai docile instrumente în mîna autorităţii. In al patrulea loc ar fi o probă asămănările mari în limbă, în felîul acela că sunetele şi accentul (în înţelesul larg al cuvîntului: accentul muzical; accentul expirator; cantitatea şi calitatea sunetelor; aşezarea sunetelor în silabă; felîul cum se despart silabele între ele; felîul glasului; pauzele dintre cuvinte. Pentru detalii vezi Wechssler Giebt es Lautgesetze ? în Forschungen zur romanischen Philologie, Festgabe für H. Suchier, Halle a S. 1900 pag. 471) să fie în mare parte comune. Cuvintele şi formele gramaticale nu pot fi luate în considerare, căci se împrumută lesne dela o limbă la alta chiar în număr considerabil, fără ca vreo legătură de sînge între popoarele respective să poată fi macar bănuită. In privinţa aceasta spune Fischer pag. 131 următoarele: „Acea limbă trebue luată în considerare care e vorbită de majoritatea poporului, de ţărani adecă şi de mica burghezie. Această limbă nu sună de loc «romanic». Cînd aude cineva pe un Romîn din munţii Transilvaniei vorbind, nu prinde în glasul lui nimic romanic. Ba chiar, limba romînă din nor-

dul Moldoveĭ, din Basarabia şi din Bucovina nu numaĭ că nu sună romanic, ci sună par că ar vorbi cineva leşeşte orĭ ruseşte orĭ ruteneşte“. Cum că nu sună «romanic» limba romînă, aceasta se înţelege dela sine. «Romanic» din punct de videre etnic nu înseamnă ceva decît doar cu privire la populaţiea primitivă, pe care vor fi găsit-o Indogermaniĭ, cînd aŭ năvălit în ţările depe lîngă marea mediterană (Vezĭ maĭ sus § 218 sub Hasdeu Strat şi substrat), populaţie care şi ea trebue să fi fost divizată într-o mulţime de neamurĭ, dar va fi avut poate comune cîteva caractere fizice şi psihice. Incolo sub «romanic» se înţeleg o mulţime de neamurĭ de oamenĭ, Thracĭ, Illyrĭ, Italĭ, Etruscĭ, Celţĭ, Ligurĭ, Raetĭ, Iberĭ, Germanĭ, unele indogermane, altele neindogermane, care toate şĭ-aŭ uĭtat limba naţională şi aŭ adoptat pe cea latinească. «Roman» nu înseamnă o comunitate etnică, care să fi avînd numeroase legăturĭ de sînge şi sufleteştĭ, ci o comunitate de limbă, un grup de popoare, deosebite şi fiziceşte şi sufleteşte, care vorbesc însă aceĭaş limbă, latină dela origine, care li s-a impus din cauze politice. „Latina ginte“ a luĭ Alexandri e un mit. Că prin nordul Moldoveĭ, prin Bucovina şi prin Basarabia — cel puţin pe acolo pe unde va fi fost Fischer — va fi sunînd limba romînească ca cea leşească şi ruteană, se poate. Dar nu sună limba romînească la un fel în toate părţile. Insuş Fischer mărturiseşte acest lucru, aceĭaş pagină 131: „Declamaţiea pe scenă a limbiĭ literare romîne... sună ca cea maĭ frumoasă limbă italiană“. Fischer exagerează, dar fapt sigur este că dialectul muntenesc (care este şi limba sceneĭ) sună cu totul altfel decît dialectul moldovenesc. Fiindcă *impresiile* sînt aşa de variabile la însuş autorul, şi fiindcă numaĭ o cercetare ştiinţifică ar putea hotărî în această chestiune, cele spuse de Fischer pot fi considerate cu toată dreptatea ca nişte afirmărĭ goale. Spune însă Fischer cu privire la marea, excesiva influinţă, pe care ar fi avut-o limba slavă asupra limbiĭ romîneştĭ, şi nişte lucrurĭ care sînt atît de evident greşite şi lipsite de cunoştinţĭ asupra materieĭ, încît nu se maĭ pot numi, pentru a le califica blînd, afirmărĭ goale. Pag. 135: „Formarea sunetelor a fost aşa de tare influinţată de limba slavă, încît pentru împrumuturile din slavoneşte legile după care se schimbă sunetele latineştĭ n-aŭ avut nicĭo putere. De exemplu, *a* se preface în *î*, cînd este urmat de *n*. Aceas-

tă lege este veche, se supun eĭ însă numaĭ cuvintele latineştĭ vechĭ, cuvintele care nu sînt latineştĭ nu i se supun. Prefacerea luĭ *d* în *ḑ* este generală, nu este niciun cuvînt latin în care să nu sune *di* ca *ḑi*; cuvintele din limbĭ străine nu se supun aceşteĭ legĭ, chĭar sufixele străine nu schimbă pe *d*. Sînt cuvinte în care *t* nu se schimbă în *ţ* nicĭ chĭar înainte de *i*. Chĭar pluralul *sutime* (Hunderte) nu se supune la această lege, pentrucă *sută* este un cuvînt slav. Consonanta latină *s* a rămas neschimbată în romîneşte în orĭce înprejurare, afară de cazul cînd se găseşte înaintea unuĭ *i* orĭ la finele cuvîntuluĭ; în cuvintele străine însă *s* nu se preface în *ş*, tot aşa nu se preface în neologisme... *g* latin se păstrează în romîneşte înainte de consonante şi de vocalele tarĭ, înainte de vocalele moĭ *(e, i)* se palatizează *ge*; cuvintele străine însă nu se supun la această lege..." Şi tot aşa continuă Fischer maĭ departe. Trebue să-ĭ spun autoruluĭ că *legile* de schimbărĭ ale sunetelor ţin numaĭ o bucată de vreme şi că după trecerea vremiĭ aceleĭa ele nu maĭ aŭ putere? Trebue să-ĭ spun că, dacă cuvintele străine nu s-aŭ supus lor, cauza e că aŭ întrat în limba romînească dupăce *legile* cutare nu maĭ aveaŭ putere? Cînd se apucă cineva de asemenea lucrurĭ, ar trebui să aĭbă macar atîta răbdare ca să se iniţieze în elementele şiinţiĭ respective. Dar însuş chipul cum scrie Fischer arată o neglijenţă extremă din acest punct de videre. Şi de aceste locurĭ, privitoare chipurile la limbă, se găsesc multe în cartea sa. La pag. 2 ni spune autorul că „trăeşte de 21 de anĭ în Bucureştĭ". Se cunoaşte!

§ 226. N. Iorga, Geschichte des rumänischen Volkes, Gotha, 1905, I, pag. 92: „Populaţiea illyro-romană şi thraco-romană a peninsuleĭ balcanice stăpînĭa în timpurile cele bune ale existenţiĭ sale un mare domeniŭ fără intercalărĭ străine, anume pămîntul dintre marea adriatică şi lumea greacă, ce o despărţĭa de marea neagră, învremece la îndepărtatul nord şi la răsăritul asiatic se învecina cu popoarele germane, slave şi turceştĭ". Va să zică numaĭ pe malul măriĭ negre era populaţie de alt soĭŭ, anume greacă, încolo toată peninsula balcanică era romană, ba şi dincolo de strîmtorĭ, în Asia Mică, se lăţĭa această populaţie romană, căcĭ *în asiaticul răsărit*, „im asiatischen Osten", se învecina cu neamurĭ turceştĭ. Cînd a fost aceasta? „In timpurile cele bune",

„in den guten Zeiten“! A fost odată ca niciodată! Pe ce se bazează Iorga ca să afirme asemenea lucruri? Pe nimic. Iorga vorbeşte din imaginaţie. S-ar maĭ putea scuza asemenea procedare —macarcă nicĭ atuncĭ—, cînd ar fi vorba de fapte maĭ mărunţele. Dar aicĭ este vorba de un fapt fundamental, a căruĭ ignorare este inadmisibilă. Incă dela 1887 Jung (Vezĭ § 5) şi dela 1892 Dumont (Vezĭ § 5) recunoscuse că peninsula balcanică dela Haemus în jos era grecizată, ĭar la 1902, cu treĭ anĭ înainte de apariţiea lucrăriĭ luĭ Iorga, C. Jireček delimitase precis teritoriul romanizat şi cel grecizat din răsăritul Europeĭ (Vezĭ § 224), şi cu toate acestea Iorga vorbeşte de o „populaţie romană, care se întindea fără intercalărĭ până la răsăritul asiatic“! Şi citează doar opera luĭ Jireček, parcă ar fi cetit-o (de pildă I pag. 22). Chĭar dacă nu ţĭ-ar fi nivelat drumul alţiĭ, singur ar trebui întîĭu acest lucru să ţi-l lămureştĭ, cînd te apucĭ să scriĭ istoriea poporuluĭ romanic din răsăritul Europeĭ: pe care teritorĭu se vorbĭa latineşte în acest răsărit? Căcĭ locuitoriĭ de limbă latină din răsăritul Europeĭ, aceĭa formează rădăcinile actualuluĭ popor romanic din acel răsărit. Din acele rădăcinĭ vor fi maĭ crescut poate şi alte tulpine, în afară de tulpina romînească, ce cu vremea se vor fi uscat şi vor fi dispărut (după cum s-a şi întîmplat în adevăr). dar din ele a crescut şi tulpina romînă, şi a vorbi despre această din urmă, fără să meargă cineva la obîrşie, este a-şĭ tăĭa în mare parte posibilitatea priceperiĭ. Cauza (şi aceasta face *priceperea*), pentru care s-a dezvoltat în cutare saŭ în cutare fel un popor, trebue căutată în mare măsură în originea poporuluĭ aceluĭa, origine pe de o parte de sînge, etnică, pe de altă parte de limbă şi de cultură. Dar drumul a fost nivelat, maĭ ales de un istoric austriac, într-o operă apărută cu treĭ anĭ înainte de Geschichte des rumänischen Volkes a luĭ Iorga, şi cu toate acestea Iorga este cel maĭ dezorientat asupra aceşteĭ chestiunĭ dintre toţĭ istoriciĭ, străinĭ şi romînĭ (cu excepţie de Ladislau Réthy şi de Peisker), care s-aŭ ocupat vreodată cu dînsa.—Ce s-a întîmplat însă cu această populaţie romanică? I pag. 60: „[Pe timpul luĭ Theodosius I, finele secoluluĭ IV, în urma invaziilor barbarilor] înfloritoarea Moesie şi Thracia nu maĭ eraŭ de recunoscut, aşa de îndelungată vreme şi de grozav fusese devastate şi golite de populaţie. Numaĭ oraşele maĭ marĭ eraŭ în picĭoare:

populaţiea săracă îşi căută în munţi refugiul, dupăcum mai dinainte vreme făcuse locuitorii de dincolo de Dunăre, şi mulţi agricultori paşnici deveniră acum păstori." Asupra acestor devastări din partea barbarilor, care ar fi fost aşa de cumplite, Iorga are însă îndoele la I pag. 105: „[Din lista de localităţi a lui Procopios] videm cît de exagerate sînt părerile noastre asupra prădăciunilor barbarilor." I pag 92: „Din cauza necontenitelor invaziuni din partea Slavilor Dalmatia a perdut cea mai mare parte din populaţie." I pag. 62-63: "Din cauza aceştei stîrpiri a populaţiei romane din peninsulă singurul popor romanic care s-a putut naşte în răsăritul Europei a fost cel din Dacia, pentru aceia acest popor romanic răsăritean nici n-a putut fi decît un mic popor. „Şi aşa întreaga romanitate din răsărit, care suferise pe urma năvălirii barbarilor nespus mai mult, a putut produce numai un mic popor, pe cel romînesc. Şi pentru a-l forma nu erau în secolul al cincilea nici macar elementele barbare trebuitoare, iar despre baza mai veche thracă nu mai putea fi nici vorbă. Germanii n-au locuit în însăş Dacia, prin ţările dela sudul Dunării apăreau numai ca să prade, şi-şi petreceau vieaţa mai mult în expediţii războinice, până ce au plecat supt Alarich, care i-a dus prin Illyric la Roma. Hunii nu erau destul de numeroşi nici Pannonia s-o locuiască, şi în scurta vreme cît au stat au rămas complect separaţi de biata nenorocită plebe romană din cauza spaimei nemăsurate ce inspirau. Au trebuit să vie Slavii, pentruca să se faciliteze formarea unui popor roman în răsărit."? Cu toate acestea la I pag. 71 spune Iorga că Moesia Inferior era pe vremea venirii Bulgarilor (anii 668-678) plină de populaţie romanică: „Ei [Bulgarii] au găsit aici [în Moesia Inferior] în oraşe şi castele o populaţie care vorbia latineşte şi greceşte, în castele şi burguri trupe împărăteşti, în văile Haemului Thraci şi Germani romanizaţi, alături cu provinciali sălbătăciţi care se alipise la dînşii, şi în numeroase aşezări, în satele slave de origine recentă, oameni care supt boerii lor făceau agricultură. Toţi erau creştini." Şi, precum se vede din acest citat, erau, după Iorga, pe vremea aceia, a venirii Bulgarilor, şi Germani romanizaţi în Moesia Inferior, aceştiia deci nu trecuse numai ca o furtună, cum dăduse autorul a înţelege în citatul precedent ci mulţi rămăsese şi se romanizase! Iar la I pag. 61-62,

în contrazicere cu cele spuse la I pag. 62-63 despre spaima inspirată de Hunĭ plebeĭ romane din Dacia, vorbeşte autorul despre o vieaţă idilică pe care ar fi dus-o Romîniĭ în Dacia supt Hunĭ: „In Dacia vestică de altă dată, adecă în Banat, şi în Pannonia, unde Huniĭ şi Goţiĭ petreceaŭ în trîndăvie şi în vieaţă destrăbălată în ale lor κῶμαι, veniaŭ fără încetare, înpreună cu războĭniciĭ, cînd se întorceaŭ aceştiĭa din necontenitele lor expediţiĭ, contingente noŭă de lucrătorĭ supuşĭ romanĭ, uniĭa de limbă latinească, alţiĭ de limbă grecească. Ceĭ maĭ mulţĭ vedeaŭ în aceasta o înbunătăţire a soarteĭ lor, şi se înţelege lesne pentru ce: acasă aveaŭ de suportat o enormă greutate de birurĭ şi în schimb nu găsiaŭ nicĭo dreptate, dacă nu aparţineaŭ la clasele privilegiate, şi nicĭo apărare contra barbarilor; nicĭ ostaşĭ să fie nu li se permitea, căcĭ funcţionarul bănuitor şi tiranic socotĭa că e periculos să oblige pe locuitoriĭ provincieĭ la îndeplinirea datorieĭ ostăşeştĭ. La barbarĭ din contra, în timpurĭ de războĭŭ, cînd şi supuşiĭ şi cetăţeniĭ de altă dată aĭ Romeĭ puteaŭ să se lupte contra connaţionalilor lor orĭ contra popoarelor duşmane germane, slave şi turanice, aveaŭ speranţă că prin vitejie şi prin baniĭ ce vor prinde din vînzarea prăziĭ îşĭ vor recăpăta libertatea, ĭar în timpurĭ de pace aveaŭ tot ce li trebuĭa la dispoziţie, şi pentru siguranţa lor purtaŭ de grijă puterea şi renumele temutuluĭ rege al Hunilor. Mulţĭ prindeaŭ dragoste de fimeile germane şi formaŭ o noŭă gospodărie, o familie romano-barbară orĭ greco-barbară. O asemenea familie avea viitorul pentru dînsa, pentrucă se putea adapta la toate înprejurările. Organizaţiea romană se potrivĭa cu timpurĭ liniştite şi victorioase, cu o vieaţă de stat înfloritoare; pentru ţărĭ sărăcite, pentru coloniĭ şi serviĭ sălbătăciţĭ şi înstrăinaţĭ de civilizaţie ea era prea complicată, prea erudită, prea puţin practică. Provincialul se simţĭa maĭ bine în formele barbare, care eraŭ simple, drepte şi, în afară de întreprinderile războĭnice, chĭar prieteneştĭ, decît în organismul cel învechit şi încurcat al imperĭuluĭ, care respira aerul greŭ şi enervant al unuĭ stat în decadenţă". Iorga face la sfîrşitul povestiriĭ sale citaţiea următoare: „Priscus pag. 190 şi următoarele. Compară cazurĭ analoage la Jung, Roemer und Romanen, pag. 232 şi următoarele" (Priscus S. 190 ff. Vgl. dazu ähnliche Fälle bei Jung, Römer und Romanen S. 232 ff.). Iorga brodează.

Maĭ întîĭŭ nu sînt cazurĭ analoage la Jung, ci e numaĭ unul, pe care Jung îl rezumează după Priscus. Apoĭ personajul de care vorbeşte Priscos era un Grec, ĭar Iorga-l preface într-o mulţime de personaje, unele de limbă latinească, altele de limbă grecească. Apoĭ Grecul dela Priscos luase în căsătorie o Hună, ĭar Iorga face pe închipuiţiĭ săĭ Romanĭ şi Grecĭ să se amorizeze de Germane. Lucrul adevărat este însă că supt Hunĭ trăĭaŭ oameniĭ maĭ bine, cu mult maĭ bine, decît în sînul împărăţieĭ. Si fiindcă faptul este important, daŭ aicĭ în întregime cele spuse de autorul bizantin la pomenitele paginĭ (ediţiea dela Bonn), dupăce maĭ întîĭŭ voĭŭ rezuma cele spuse de Priscos în paginile precedente. ⸢Priscos a fost rugat de Maximinus, care fusese trimes de împăratul Theodosius II (408-450) ca delegat la Attila, să-l însoţească în această călătorie. Deputaţiea a trecut prin Serdica şi Naissus, şi apoĭ pe valea rîuluĭ Margus (Morava) a ajuns la Dunăre, pe care a trecut-o, şi la o distanţă de 70 de stadiĭ (aproximativ 13 kilometri) s-a întîlnit cu Attila, care venise prin locurile acelea pentru vînătoare. De acolo, urmînd pe Attila, aŭ mers deputaţiĭ grecĭ maĭ întîĭŭ puţin spre nord, apoĭ aŭ apucat spre vest şi aŭ trecut peste multe rîurĭ navigabile, dintre care cele maĭ marĭ se numĭaŭ Dricon orĭ Drecon (Δρήκων), Tigas (Τίγας) şi Tifisas orĭ Tıfesas (Τιφήσας), prin locurĭ şese. După multă călătorie aŭ ajuns într-o sară la o baltă, apoĭ aŭ maĭ mers 7 zile, cînd aŭ trebuit să se oprească, să lese pe Attila să apuce înainte, şi s-aŭ întîlnit cu o deputaţie care venĭa la rege din partea imperĭuluĭ roman de apus. Inpreună cu aceştĭ deputaţĭ apusenĭ aŭ continuat apoĭ deputaţiĭ grecĭ călătoriea nu multă vreme, trecînd ĭar peste maĭ multe rîurĭ, şi aŭ ajuns în sfîrşit la un sat mare, unde era reşedinţa luĭ Attila, într-un loc lipsit de copacĭ şi de pĭetre, aşa că pentru construirea caselor, care eraŭ făcute din bîrne şi din scîndurĭ, şi pentru construirea băiĭ, care era de pĭatră, trebuise să se aducă materialul din alte părţĭ ale Pannonieĭ. Omul de încredere al luĭ Attila şi cel dintîĭŭ printre miniştriĭ săĭ şi printre nobiliĭ Hunĭ era Onegesios (Ὀνηγήσιος), a căruĭ locuinţă era în apropiere de acea a luĭ Attila. Priscos servĭa drept intermediator în relaţiile ce aveaŭ loc între delegatul împărătesc Maximinus şi între Onegesios. Intr-o dimineaţă l-a trimes Maximinus pe Priscos cu o treabă la Onegesios,

dar fiindcă era prea de vreme, a găsit Priscos poarta închisă și a trebuit să aștepte cîtva timp, pănă cînd să vie cineva să-ĭ deschidă.[3] „Pecînd îmĭ omoram timpul umblînd pelîngă casele luĭ Onegesios, îmĭ ĭese unul înainte, care mi s-a părut după înbrăcăminte că ar fi Hun, și mă salută în limba grecească, zicîndu-mĭ χαῖρε. Eŭ am rămas mirat, că un Hun să vorbească grecește, căcĭ, amestecațĭ cum sînt cu tot felĭul de neamurĭ, Huniĭ se servesc orĭ de limba hună, orĭ de cea gotă, orĭ, cîțĭ dintre dînșiĭ aŭ avut relațiĭ cu Romaniĭ, și de cea latină, dar grecește greŭ se găsește careva dintre dînșiĭ să vorbească. Limba grecească se aude numaĭ la captiviĭ pe care ĭ-aŭ adus deprin Thracia și deprin Illyria. Dar pe captiviĭ aceĭa îĭ cunoaște cineva cît de colo după haĭnele lor rupte și după capetele lor murdare că sînt niște oamenĭ ajunșĭ la nevoe mare. Omul meŭ însă sămăna a un Hun trăit bine, era bine îmbrăcat și avea părul ras înprejurul capuluĭ. L-am salutat la rîndul meŭ și l-am întrebat cine-ĭ, de unde a venit în țară barbară și cum se face că duce vieață de Hun. Mĭ-a răspuns că de ce voesc să știŭ acestea. Am această curiozitate, ĭ-am zis, pentrucă l-am văzut că știe grecește. Atuncĭ el mĭ-a spus, rîzînd, că-ĭ Grec de neam (Γραικός), că s-a dus pentru afacerĭ de negoț la Viminacium, orașul Moesieĭ delîngă Istru, că a trăit multă vreme în acel oraș, s-a însurat acolo cu o fimee foarte bogată, dar a perdut tot, cînd orașul a fost luat de barbarĭ, și fiindcă era bogat, a căzut la înpărțirea prăziĭ de partea luĭ Onegesios, căcĭ dintre prinșĭ pe ceĭ maĭ bogațĭ îĭ ĭaŭ Attila, și după el ceĭ maĭ marĭ și maĭ distinșĭ dintre Hunĭ, ca uniĭ ce aŭ maĭ mare putere. Mĭ-a maĭ spus că s-a distins apoĭ în lupte contra Romanilor și contra neamuluĭ Acatzirilor și șĭ-a răscumpărat libertatea după legea Hunilor, dînd stăpînuluĭ săŭ prada ce luase în războĭŭ, că s-a însurat cu o Hună (γυναῖκα βάρβαρον), că are copiĭ dela dînsa, că stă la masă cu Onegesios și că găsește timpul de acum maĭ bun decît cel de altă dată. Ceĭ care trăesc la Hunĭ, adăogi el, după războĭŭ duc vieață fără grijă, bucurîndu-se de tot ce aŭ, fără să fie supărațĭ de nimenĭ întru nimic orĭ aproape întru nimic. Ceĭ din țara Romanilor, din contra, în timp de războĭŭ sînt cu zilele în mînă, ca uniĭa ce aŭ nădejdea scăpăriĭ pusă în alțiĭ, fiindcă din cauza despotizmuluĭ nu toțĭ pot să se înarmeze, și chĭar ceĭ care poartă arme aŭ vieața

nesigură din cauza incapacităţii comandanţilor, care nu ştiŭ să poarte războĭul, ĭar în timp de pace înprejurările sînt încă maĭ dureroase decît suferinţile din războae, din pricina greutăţiĭ celeĭ marĭ a birurilor şi din pricina pagubelor aduse de răutatea oamenilor, pentrucă legile nu-s făcute pentru toţĭ, ci dacă cel care calcă legea este bogat, găseşte chip să scape de pedeapsă, şi numaĭ dacă-ĭ sărac şi nu ştie cum să învîrtească lucrurile, primeşte pedeapsa, afară dacă nu moare cumva înainte de darea hotărîriĭ, deoarece judecăţile durează timp îndelugat şi cer cheltuelĭ enorme. Dar cel maĭ de nesuferit din toate este că judecata se face cu plată, aşa că nedreptăţitul nu poate să-şĭ caute dreptatea până ce nu va plăti întîĭŭ pe judecător şi pe ajutoarele luĭ. Dupăce mĭ-a spus acestea şi altele multe, am luat şi eŭ cuvîntul, rugîndu-l să mă asculte şi pe mine cu răbdare". "Apoĭ Priscos face apologiea legilor romane şi a cuminţenieĭ celor care le-aŭ făcut, şi la urmă Grecul cel hunizat a recunoscut plîngînd că într-adevăr legile romane sînt bune, dar sînt răĭ ceĭ care le aplică.[2] Şi acum, care din doŭă? Era Moesia goală de locuitorĭ, orĭ era plină? Şi plebea romană din Dacia tremura de spaĭma Hunilor, orĭ trăĭa supt Hunĭ maĭ fericită decît supt foasta dominaţie romană?—I pag. 49: „Ar fi o mare greşală, dacă ar vorbi cineva despre populaţiea provinciilor dunărene din secolul al treilea ca de nişte «Romanĭ». Era un amestec de popoare (Völkergemisch), maĭ mult saŭ maĭ puţin romanizat, care din cauza timpurilor celor grele se oţelise faţă de orĭcare nevoe, şi care, fiindcă orĭunde n-ar fi putut găsi decît aceleaş înprejurărĭ, a rămas maĭ degrabă în noŭa sa patrie". —I pag. 100: „Romaniĭ posedaŭ, în urma cuceririĭ şi a colonizăriĭ teritoriilor dela nordul fluvĭuluĭ o stavilă încontra barbarieĭ, un zid natural contra năvălirilor eĭ. Dar apăsarea din partea barbarilor a fost prea puternică, ca să poată fi stăvilită, şi digul s-a arătat nefolositor şi a devenit un joc al valurilor. Să se distrugă complect acest dig prin transportarea în masă a materialuluĭ omenesc îngrămădit, ar fi fost cu neputinţă, şi Romaniĭ, care eraŭ foarte practicĭ, nu eraŭ obişnuiţĭ să cerce imposibilul în timpurĭ critice din consideraţiĭ sentimentale orĭ de gura lumiĭ. Pentru aceĭa locuitoriĭ săracĭ şi pe jumătate barbarizaţĭ depe pămîntul Dacieĭ aŭ rămas unde eraŭ, fără să li pese dacă provinciea exista pe listele statuluĭ orĭ

ba, dacă pe locurile acestea romanum constabat imperium ori eraŭ socotiţi înpreună cu noii lor stăpînĭ la Barbaria". — I pag. 119: „Un popor numeros n-aŭ fost Romînii niciodată, şi cu toată tendinţa lor înăscută, şi care acum [al VIII secol] li era foarte uşurată, de a se lăţi, cu toate contingentele venite dela Romanii dela sud, care din cîmpiile şi văile amenințate ori pustiite de războae ale Moesiei se refugiiaŭ în regiunea cea fără stăpîn, nu aveaŭ forţa numerică trebuitoare ca să ĭa în stăpînire actualul domenĭu de limbă romînă".—I pag. 109: „In Moesia n-a avut loc o colonizare proprĭu zisă. Tot ce s-a putut căpăta aicĭ în privinţa romanizăriĭ îşĭ are originea în aşezările de veteranĭ orĭ în coloniile de funcţionarĭ, căcĭ tot ţărmul Pontuluĭ cu oraşele sale aparţinea la domenĭul de limbă greacă. Aceasta însă nu-ĭ de ajuns pentru a explica cum aŭ putut Slaviĭ să sugă aproape complect elementul romanic. Pentru aceĭa a maĭ fost şi altceva la mijloc. Invaziile Slavilor, întocmaĭ ca şi cele ale Hunilor, şi maĭ mult încă decît aceste din urmă, aveaŭ între altele de scop să capete sclavĭ pentru munca cîmpuluĭ. Materialul omenesc era neîndestulător; pentru a purta de grija numeroaselor sate slave în timp de războĭŭ, era nevoe de noŭă elemente lucrătoare, şi în acest chip, în măsura în care succesele Slavilor se înmulţĭaŭ, creştea populaţiea romanică pe malul stîng al Dunăriĭ. Pe de altă parte sub Mauricios mase marĭ de Slavĭ aŭ fost strămutate pe teritorĭul imperĭuluĭ. Eraŭ doŭă curente contrariĭ, care n-aŭ rămas fără efect asupra raportuluĭ dintre populaţiea slavă şi cea romană depe malurile fluvĭuluĭ. Şi la acestea s-a maĭ adăogit încă un fapt. După cum mărturiseşte Priscus pentru timpul luĭ Attila, preferĭaŭ mulţĭ, foarte mulţĭ dintre provincialiĭ ceĭ răŭ apăraţĭ şi în schimb cu atît maĭ apăsaţĭ de birurĭ şi de abuzurile funcţionarilor, să fugă la barbarĭ".—Dacă la acestea, spuse la pag. 49, 100, 119, 109, se adaug cele citate maĭ sus dela pag. 71, se înţelege părerea luĭ Iorga asupra originiĭ Dacoromînilor: un popor amestecat, al căruĭ gros este format de populaţiea din Dacia, care n-a emigrat peste Dunăre, la care s-aŭ adăogit contingente venite din Moesia Inferior. Cu totul alt neam sînt Macedoromîniĭ, aceĭa sînt Illyrĭ curaţĭ, născuţĭ la faţa locului, acolo unde se găsesc şi pănă astăzĭ. I pag. 100: „Elementul macedoromîn trebue derivat din populaţiea romanică a regiunilor illyrice, după

cum Albanejiĭ staŭ izolaţĭ înaintea noastră ca o rămăşiţă a populaţieĭ neromanizate din aceleaş provinciĭ". I pag. 98: „Nu există element care să fie maĭ conservator decît acel al muntenilor, şi aşa numiţiĭ, cu un nume nepotrivit, Macedoromînĭ orĭ Valahĭ din Pind nu şĭ-aŭ dezminţit felĭul de a fi nicĭodată. Despre vreo emigrare a lor în mase marĭ nu se vorbeşte nicĭodată, nicĭ chĭar în timpurile maĭ noŭă, bine cunoscute, istorice [Şi cu toate acestea la I pag. 108 vorbeşte Iorga despre „Valahiĭ care apar în muntele Haemus cu începere dela al X secol, veniţĭ dela sudvest, din Thessalia, patriea lor cea mare", ĭar la I pag. 95-98 spune că Romîniĭ luĭ Petru, Asan şi Ioniţă sînt Macedoromînĭ de origine!], eĭ rămîn fixaţĭ în cunoscuta şi bine ţărmurita lor zonă păstorească. Astăzĭ, ca şi altă dată, până la cele maĭ îndepărtate timpurĭ în trecut, eĭ aŭ cîteo staţiune de vară şi una de ĭarnă, care aŭ rămas totdeauna aceleaş. Că s-ar fi refugiat din Moesia în Thessalia înaintea vreuuor barbarĭ străinĭ, Slavĭ orĭ alţiĭ care vor fi maĭ fost, nu este de admis. In munţiĭ lor n-aŭ fost căutaţĭ de asemenea veneticĭ, care nicĭ numeroşĭ tare nu eraŭ şi nicĭ, de sigur, nu şĭ-ar fi părăsit locuinţile lor de maĭ înainte pentru ca să moară de foame şi de frig prin văgăunile Balcanuluĭ [Aicĭ Balcan în mintea luĭ Iorga=munţiĭ Thessalieĭ!], tot aşa după cum Albanejiĭ şĭ-aŭ putut păstra totdeauna în linişte fortăreaţa patrieĭ lor şi aŭ rămas pentru aceĭa până astăzĭ curaţĭ din punct de videre etnografic. Ar fi fost adecă sărăciţiĭ şi reduşiĭ la barbarie locuitorĭ depe cîmpiile Dacieĭ noŭă în al VI secol aşa de finĭ şi de simţitorĭ, încît să nu fi putut suporta vecinătatea obişnuiţilor Slavĭ şi să fi preferit pe aceea a fĭarălor sălbatice depe vîrfurile munţilor?" I pag. 99: „Această limbă [a Macedoromînilor] este un dialect romînesc, dar numaĭ dacă dăm cuvîntuluĭ de limbă romînească un înteles foarte vast. Este adevărat că aceleaş regule stăpînesc şi în macedoromînă şi în dacoromînă din punct de videre al schimbăriĭ sunetelor, însă în privinţa cuvintelor, a felĭuluĭ elementelor latineştĭ şi slave, şi a întregiĭ fizionomiĭ, cele doŭă dialecte apar ca doŭă limbĭ deosebite, şi un Romîn din Bucureştĭ de abĭa se poate înţelege, orĭ nu se poate înţelege de fel, cu ruda sa de sînge dela Bitulia. Asămănarea se explică prin identitatea limbiĭ latine vulgare, care a servit de bază de o potrivă celor doŭă dialecte, apoĭ prin strînsa legătură de în-

rudire care a trebuit să existe între limba dacă, cea thracă și cea illyră. Deosebirile sînt însă prea marĭ, ca să le poată explica cineva numaĭ printr-o simplă întrerupere de contact, chĭar dacă ar fi durat acea întrerupere maĭ multe veacurĭ." Macedoromînii s-aŭ născut, decĭ, după Ĭorga, pe teritorĭul *grecizat* al peninsuleĭ balcanice, ĭar limba lor, întrucît sînt Illyrĭ, ar fi un dialect al limbiĭ *dalmate*! Pe aceștĭ Macedoromînĭ îĭ face să se răscoale contra Bizantinilor în Pind, I pag. 96: „Preoțĭ de credință bogomilă [Cum că eraŭ de credință bogomilă, este o presupunere a luĭ Iorga] s-aŭ grăbit să explice că sfîntul Dimitrie a venit în Pind." Este vorba despre cunoscutul șireclic, de care s-aŭ servit Petru și Asan la muntele Haemus, ca să înbărbăteze pe Romînĭ la răscoală, de care vorbește Niketas Akominatos Choniates supt anul 1185 pag. paris. 238. Iorga, ademenit de faptul că astăzĭ Pindul este unul din principalele teritoriĭ macedoromîne, și-a zis că, deoarece Romînii luĭ Petru, Asan și Ioniță eraŭ (cum crede el) Macedoromînĭ, răscoala trebue să fi avut loc în Pind. A confundat Pindul cu Haemus cu aceĭaș ușurință, cu care face Moldova să se verse în Siret la Bacăŭ I pag. 162, Bahluĭul să se verse în Prut I pag. 162, Tecucĭul să stea acolo unde se varsă Bîrladul în Siret I pag. 185, cu care pune pe Bolohovenĭ în munțiĭ Galițieĭ I pag. 246 (Bolohoviĭ nu trăĭaŭ în munțiĭ Galițieĭ, ci între principatele Halicĭ, Volinia și Kiev, Kalužniacki în Miklosich Wanderungen der Rumunen pag. 40), spune că Strymon este actualul Marița I pag. 14 (Strymon este actualul Struma, ĭar actualul Marița este vechĭul Hebrus), confundă Sava cu Drava I pag. 64, pune pe Romînii meglenițĭ în munțiĭ Rhodope Bulletin de l'institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale anul 1915 pag. 117 (Romîniĭ megleniţĭ nu-s în munţiĭ Rhodope, ci la munţiĭ Karağova, ĭar dela Karağova păn la Rhodope este distanță cam dela un capăt la celalalt al Macedonieĭ, cam de treĭ grade longitudine). Pe Macedoromînĭ îĭ face apoĭ să apară prin muntele Haemus în al X secol. I pag. 108: „Valahiĭ care apar în muntele Haemus cu începere dela al X secol aŭ venit dela sudvest, din Thessalia, patriea lor cea mare, Μεγάλη Βλαχία, cum o numesc cronicariĭ bizantinĭ." Această afirmație nu se poate explica decît ĭarăș printr-o confuzie de localitățĭ, anume prin faptul că cele povestite de Kedrenos supt anul 976 pag. paris. 694 des-

pre uciderea luĭ David de Valahĭ nomazĭ între Castoria şi Prespa le pricepe ca petrecute în muntele Haemus; căcĭ doar maĭ veche pomenire despre Valahiĭ din muntele Haemus decît cea de supt anul 1096, Anna Comnena pag. paris. 273-274, nu există. Şi pe socoteala Macedorominilor pune Iorga răscoala Rominilor contra Grecilor şi înfiinţarea imperĭuluĭ romîno-bulgar la sfîrşitul secoluluĭ XII. Rominiĭ luĭ Petru, Asan şi Ioniţă eraŭ după dînsul Macedorominĭ. La I pag. 95-98 vorbeşte anume despre cruzimile şi despre vieaţa barbară a şefilor rominĭ, şi apoĭ la pag. 98 zice următoarele: „O aşa vieaţă nu găsim la Rominiĭ de a stînga Dunăriĭ". Aceasta e singura probă adusă de autor. S-ar putea numi o probă sentimentală! Discuţiea amănunţită a eĭ vezĭ-o în studĭul meŭ „Barangiĭ în istoriea Rominilor şi în limba romînească", Viaţa Romînească Mart 1916.— Pentru a complecta cunoştinţa noastră asupra chipuluĭ cum înţelege Iorga originile poporuluĭ romîn, maĭ rămîne să videm ce vrea să zică el cu vorbele că „aŭ trebuit să vie Slaviĭ, pentruca să se faciliteze formarea unuĭ popor roman în răsărit" (Vezĭ maĭ sus citatul dela I pag. 62-63). Autorul expune părerile sale în această privinţă la I pag. 117-119. Aceste păreri sînt doŭă. 1) I pag. 117-118, el nu înţelege, ca Fischer, că Rominiĭ ar fi fost înainte de venirea Slavilor un popor thraco-latin şi că numaĭ prin amestecul cu Slaviĭ ar fi devenit actualul popor rominesc. Iorga pricepe lucrul în felĭul acela că prin golirea decătră Slavĭ a actualelor teritoriĭ ocupate de Dacorominĭ s-a facilitat acestora, care până atuncĭ trăise prin munţĭ, lăţirea peste acele teritoriĭ: „Marile emigrărĭ spre sud şi sudvest, precum şi lungile aprige lupte cu Bizantiniĭ cu greŭ aŭ putut lăsa o populaţie slavă de oarecare importanţă în ţările dela Dunăre şi dela poalele Carpaţilor sudicĭ. Pentru a lua în stăpînire o parte a Pannonieĭ, toată Serbia şi Croaţia, lunga coastă a Adriaticeĭ şi Bulgaria de răsărit, aŭ trebuit să-şĭ scurgă Slaviĭ aproape toate puterile. In măsura însă în care stăpîniĭ lor de până acum îşĭ căutaŭ dincolo de Dunăre o patrie maĭ bună, luaŭ Rominiĭ (care acum, în al optulea secol, eraŭ un popor aproape gata format) moştenirea emigranţilor. Dela aceĭ [Rominĭ] care rămăsese pe pămîntul lor din vechime, pe care Rominiĭ care se scoboraŭ din munţĭ iĭ urmaŭ ca pe nişte călăuze sigure, spre a căpăta locurĭ pentru aşăzările lor, aşa după cum iĭ urmase

altă dată Slavii, aŭ luat cunoştinţă de numirile rîurilor şi pîraelor. In Transilvania înlocuirea [Slavilor prin Romînĭ] a avut loc imediat, şi pentru aceĭa numele slave ale satelor aŭ rămas şi la Romînĭ. Pe celalalt versant al munţilor însă, pe terenurĭ maĭ puţin păduroase şi pe şesurĭ, noiĭ veniţĭ aŭ aflat maĭ mult locurĭ părăsite, din populaţiea veche maĭ rămăsese atîta numaĭ, cîtă să poată transmite numele rîurilor."
2) I pag. 118-119: "Intr-o parte a actualuluĭ teritoriŭ dacoromînesc însă, anume în Moldova, Bucovina şi Basarabia, populaţiea maĭ veche, anterioară veniriĭ Romînilor, fusese ruteană, şi pe această populaţie maĭ veche, rusească, Romînii orĭ aŭ alungat-o orĭ aŭ asimilat-o. „Un mare numeros popor n-aŭ fost Romîniĭ niciodată, şi cu toată extraordinara tendinţă, proprie lor, de a se lăţi, şi cu tot adaosul din partea Romînilor dela sud, care se refugiĭaŭ în regiunea cea fără stăpîn din cîmpiile şi văile ameninţate şi pustiite de războae ale Moesieĭ, nu posedaŭ puterea numerică trebuitoare pentru a lua în stăpînire actualul teritoriŭ de limbă romînească. Eraŭ, maĭ ales la nordest, unde romanitatea se megieşa cu stepa, cu domeniŭl stăpînitorilor turanĭ orĭ slavĭ aĭ stepeĭ, teritoriĭ pustiĭ orĭ numaĭ slab populate, care aşteptaŭ o noŭă colonizare. Deja la năvălirea Maghiarilor se găsĭaŭ Ruşiĭ, organizaţĭ ca state în micĭ grupărĭ, eşiţĭ din domeniŭl lor cel strîmt primitiv. Ca şi ceilalţĭ barbarĭ, ca şi fraţiĭ lor sclavinĭ, năzuĭaŭ fireşte şi eĭ, descendenţiĭ Antilor din al şeselea secol, spre sudul cel ademenitor. Invremece Sviatoslav dela Kiev se gîndĭa la un noŭ regat dunărean, pe care l-a şi înfiinţat de fapt pentru cîteva deceniĭ, alte ramurĭ ale poporuluĭ rus plecase încet şi sigur, printr-o emigrare reuşită a întregĭ sate şi familiĭ, pe drumul spre marele oraş împărătesc al suduluĭ. La sosirea lor s-aŭ acoperit văile de sus ale Nistruluĭ, Prutuluĭ şi Siretĭuluĭ, pe unde s-aŭ aşezat eĭ, cu nume ruseştĭ. Dacă poporul romîn nu şĭ-ar fi desfăşurat toată puterea sa şi tot talentul săŭ de suplantare (Verdrängungstalent), şi dacă călărimea turcească a pustiuluĭ n-ar fi format îndată după aceĭa la Dunăre state trecătoare şi schimbătoare, ar fi avut loc atuncĭ o unire între triburile slave dela nord cu cele dela sud pe aceste rodnice regiunĭ"." Incontra aceşteĭ părerĭ a sale se rîdică cu toate acestea Iorga cu multă tărie în Legăturile Romînilor cu Ruşiĭ apusenĭ şi cu teritoriŭl zis ucraĭ-

nian, Analele Academieĭ Romîne ser. II tom. XXXVIII, Bucureştĭ, 1916, pag. 15-16. Dupăce anume la pag. 15 expune părerea luĭ Hruşevschĭ din Geschichte des ukrainischen Volkes, care părere în ce priveşte Moldova, Bucovina şi Basarabia se potriveşte cu a sa proprie, Iorga exclamă la pag. 16: „Iată-ne, decĭ, definitiv daţĭ afară din casa noastră". La dreptul vorbind însă, dacă ţinem socoteală de „Verdrängungstalent", aŭ fost daţĭ, după însuş Iorga, afară din casa lor Ruteniĭ, ĭar nu Romîniĭ!

Toată peninsula balcanică romanizată.— Pe de o parte în Moesia populaţiea romană a fost rară totdeauna şi cîtă a fost a perit din cauza grozăvieĭ invaziilor barbare. Pe de altă parte Moesia era plină de populaţie romanică pe vremea invazieĭ Bulgarilor.—Pe de o parte devastările barbarilor aŭ fost cumplite. Pe de altă parte părerile noastre asupra acestor devastărĭ sînt exagerate.—Pe de o parte bĭata plebe romană din Dacia stă fugită prin munţĭ, tremurînd la numele de Hun. Pe de altă parte această plebe romană duce vieaţă fericită supt ocrotirea Hunilor.— Pe de o parte Romîniĭ dela nord nu s-aŭ amestecat cu barbariĭ, nicĭ macar cu Slaviĭ. Pe de alta eraŭ Germanĭ romanizaţĭ în Moesia pe vremea năvăliriĭ Bulgarilor, ĭar Romîniĭ dela nord sînt un popor amestecat.— Macedoromîniĭ sînt alt popor decît Romîniĭ dela nord. Aceştĭ din urmă sînt Thracĭ, în special Dacĭ, romanizaţĭ, învremece Macedoromîniĭ sînt Illyrĭ romanizaţĭ. Limba macedoromînă este altă limbă decît cea dacoromînă. Macedoromîniĭ aŭ trăit decînd lumea acolo unde trăesc şi astăzĭ. [Limba macedoromînă aparţine, decĭ, la limba dalmată, ĭar nu la cea romînească].— Pe de o parte Macedoromîniĭ n-aŭ emigrat în mase marĭ nicĭodată. Pe de altă parte dela secolul X în jos emigrează spre nord şi împlu de dînşiĭ tot Balcanul.—Macedoromîniĭ, adecă Romîniĭ care, după Iorga, aŭ înfiinţat al doilea imperĭu bulgăresc, încep răscoala în Pind.— Apoĭ confuziĭ topografice, o puzderie.

Se poate spune fără exagerare că dintre toţĭ, străinĭ şi Romînĭ (cu excepţie de Réthy § 220 şi de Peisker § 230[a]), cîţĭ s-aŭ ocupat cu istoriea Romînilor, Iorga are cele maĭ confuze cunoştinţĭ asupra originiĭ acestuĭ popor.

Pentru a complecta tabloul părerilor acestuĭ scriitor asupra originiĭ Romînilor voĭŭ da maĭ jos afirmărĭ de ale sale şi în alte chestiunĭ maĭ mărunte.

1. I pag. 38: „Sub Commodus au fost nevoiți comandanții romanĭ să recurgă și la o strămutare de populație: doŭăsprezece miĭ de Δάκοι πρόσοροι au fost strămutațĭ ca învinșĭ în provinciea pe care voise să o încalce ca dușmanĭ și de abia în timpul acesta de maĭ tîrziŭ a fost domolită îndărătuiciea neamurilor dace. Li s-a putut atuncĭ acorda pacea, după ce au făgăduit cu jurămînt că vor lăsa un spațiu de patruzecĭ de mile pustiŭ între satele lor dela Tisa și granița provincieĭ“. Iorga citează pe Dio LXXII, 3. Dio la locul citat spune cu totul altceva: Burriĭ, un Daciĭ limitrofĭ, s-au obligat să lese un spațiu pustiŭ din țara lor înspre Dacia. Spațiul acela era de patruzecĭ de stadiĭ, un de patruzecĭ de mile, 40 de stadiĭ fac numaĭ 5 mile romane. Cît despre sate dace dela Tisa nicĭ pomenire nu este la Dio.

2. I pag. 39: „Memoriea luĭ Hadrian este pătată de cunoscuta povestire a luĭ Dio, că din invidie față de predecesorul săŭ și de părintele săŭ adoptiv a dărîmat până la stîlpĭ măreața operă a luĭ Apollodorus“. Dio nu spune că din invidie ar fi dărîmat Hadrian podul, ci că l-a dărîmat ca să nu poată invada barbariĭ Moesia. Iorga a făcut o contaminație între Dio LXVIII, 13 și între Eutropius care spune VIII, 6 (3) că Hadrian a vrut să părăsească Dacia din invidie față de Traian.

3. I pag. 63: „In fața Romanilor din Bizanț, cînd au voit să-șĭ întindă din noŭ stăpînirea peste țările dela Dunăre și dela Haemus, se aflaŭ numaĭ cîteva triburĭ mongolice și turceștĭ, care după sfărîmarea imperiuluĭ Hunilor au apucat vechile drumurĭ rătăcitoare ale stepeĭ: aceste triburĭ eraŭ Avariĭ și Slaviĭ“. Va să zică Slaviĭ sînt Mongolĭ orĭ Turcĭ?

4. I pag. 64: „Germaniĭ care au venit maĭ întîiŭ la Dunăre: Bastarniĭ la est, Quaziĭ la vest...“ Va să zică Bastarniĭ eraŭ Germanĭ. Totuș la pag. 53 spune: „Tot poporul Carpilor, care acum se numiaŭ Bastarnĭ după patriea lor dela gurile Dunăriĭ...“ Va să zică Bastarniĭ eraŭ Carpĭ. Iar la pag. 45 spune: „Aceștĭ Schițĭ... aŭ împins pe Carpĭ, care eraŭ un rest al Dacilor liberĭ dela răsărit, peste fluviu“. Va să zică Bastarniĭ eraŭ Dacĭ. Iar la pag. 21 spune: „Daciĭ formau partea cea maĭ mare și cea maĭ viteazâ a renumituluĭ popor thrac“. Va să zică Bastarniĭ eraŭ și Germanĭ și Thracĭ totodată!

5. I. pag. 69: „In al șeptelea secol, supt împăratul Mauricius“. pag. 106, vorbind despre expedițiile bizantine la Dunăre pe vremea luĭ Mauricius: „După o lungă întrerupere a stăpînirii împărăteștĭ ele [trupele bizantine] găsesc în al VII^{le} secol etc.“ Va să zică Mauricius în al șeptelea secol.

6. I. pag. 71: „Eĭ [Bulgariĭ] aŭ găsit aicĭ [în Moesia de răsărit] în orașe și castele o populație care vorbĭa latinește și grecește, în castele și burgurĭ trupe împărăteștĭ, în văile Haemuluĭ Thracĭ și Germanĭ romanizațĭ, alăturĭ cu provincialĭ sălbătăcițĭ care se alipise la dînșiĭ, și în numeroase așezărĭ, în satele slave de origine recentă, oamenĭ care supt boeriĭ lor, numițĭ de cronicariĭ bizantinĭ ἔξαρχοι orĭ chĭar ῥῆγες, făceaŭ agricultură. Toțĭ eraŭ creștinĭ“. Va să zică chĭar Slaviĭ toțĭ eraŭ creștinĭ la venirea Bulgarilor. Inainte de stabilirea Bulgarilor în peninsula balcanică (aniĭ 668-678, Nicephorus Patriarches pag. paris. 22-24, Theophanes Confessor pag. paris. 297-299) cu vreo sută de anĭ a descris Procopios pe Slaviĭ dela Dunăre (Sclaveni și Antae) astfel, de bello gotthico III, 14: „Sclaveniĭ și Antiĭ n-aŭ regĭ, ci trăesc în democrație. Sînt de acelaș neam și aŭ aceleaș obiceĭurĭ. Cred într-un singur dumnezeŭ, producătorul fulgerelor, căruĭa-ĭ sacrifică boĭ și alte victime. Nu cred în destin. Cînd se înbolnăvesc orĭ pleacă la războĭŭ, fac ex-voto. Adorează apoĭ rîurĭ și nimfe și alte zeitățĭ, cărora le aduc sacrificiĭ și fac prezicerĭ prin aceste sacrificiĭ. Locuesc în mizerabile colibe, depărtate unele de altele, și-șĭ mută locuința dintr-un loc într-altul. La războĭŭ merg maĭ mult pedestri, avînd drept arme scuturĭ micĭ și lăncĭ micĭ. Mulțĭ umblă goĭ, purtînd numaĭ niște pantalonĭ care le ajung până la părțile rușinoase, și așa goĭ merg la războĭŭ. Antiĭ și Sclaveniĭ aŭ aceĭaș limbă și acelaș corp. Sînt nalțĭ și puternicĭ. Pĭelea nu-ĭ albă, părul nu-ĭ galbăn. Coloarea și a pĭeleĭ și a păruluĭ este cea roșcată. Ca și Masageții [=Huniĭ] trăesc viață aspră și neîngrijită și sînt, ca și aceĭa, murdarĭ, dar, ca și Masageții, nu-s oamenĭ răĭ și-s sincerĭ“. Aceștĭ barbarĭ aŭ făcut în timpul domnieĭ luĭ Iustinian — în afară de alte maĭ micĭ năvălirĭ făcute la începutul domnieĭ acestuĭ împărat—cincĭ marĭ invaziĭ, la aniĭ 547, 549, 551, 552, 553, în vremea cărora aŭ ars, aŭ prădat, aŭ luat cu asalt multe cetățĭ, aŭ ernat în țara dușmanuluĭ ca la eĭ acasă,

unde se întorceau cu turme nenumărate de captivĭ, au învins oştirile bizantine, de multe orĭ remarcabile, care voĭaŭ să li se opună, aŭ schingĭuit trăgînd în ţapă (un gen nou de moarte, necunoscut încă până atuncĭ la Bizantinĭ, care nu se prea potriveşte cu caracterul blajin al Slavilor atribuit lor de Procopios), şi aŭ ajuns până la zidul cel lung delîngă Constantinopol. Procopios, de bello gotthico III, 13, 29, 38, 40; IV, 25. Ţinuţĭ în frîŭ şi învinşĭ chĭar în propriea lor ţară (actuala Muntenie) de oştirile luĭ Mauricius (582-602), Anţiĭ şi Sclaveniĭ s-aŭ stabilit după uciderea acestuĭ împărat în actualele Dobrogia şi Bulgaria până la Balcanĭ, unde aŭ trăit într-o democraţie anarhică până ce lĭ-aŭ dat o organizaţie de stat Bulgariĭ. Cum erau să devină *toţi* creştinĭ aceştĭ barbarĭ în scurtul timp de 70 de anĭ, cît a trecut dela aşezarea lor în peninsula balcanică până ce aŭ venit Bulgarii peste dînşiĭ? Că sporadic se aşezase coloniĭ de Slavĭ în peninsulă şi maĭ înainte vreme este foarte probabil (vezĭ § 82, N° 10). Sclaveniĭ şi Anţiĭ servĭaŭ apoĭ în număr mare ca mercenarĭ în oştirea bizantină. Unul din corpurile de oştire bizantină, de pildă, care operaŭ în Italia sub conducerea luĭ Martinus şi Valerianus, era compus din 1600 călăreţĭ, ceĭ maĭ mulţĭ Hunĭ, Sclavenĭ şi Anţĭ. Procopios, de bello gotthico, I, 27. Eraŭ întrebuinţaţĭ Sclaveniĭ şi Anţiĭ de Bizantinĭ maĭ ales în luptele de ambuscade. Procopios, de bello gotthico II, 26. Cum că trebue să fi fost creştinĭ uniia din aceştĭ barbarĭ pe vremea stabiliriĭ Bulgarilor în peninsulă, este foarte posibil. Iar după Miracula Sancti Demetrii, II cap. V, §§ 195, 196 (în Migne Patrologia graeca tom. 116 pag. 1361, 1364) supt aniĭ 609-669 (după cronologiea îndreptată prin cronica luĭ Iohannes dela Nikiu, pentru care vezĭ C. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens, I pag. 26) în timpul dela 609-669 se răspîndise creştinismul printre Slaviĭ din „părţile de dincolo, despre Pannonia, delîngă Dunăre, în eparhiea a căreĭ capitală era altă dată Syrmium". Dar creştinarea în masă a Slavilor, atît a celor din peninsula balcanică, cît şi a celor din Pannonia, a avut loc în a doŭa jumătate a secoluluĭ IX, cînd aŭ şi fost traduse cărţile sfinte în limba Slavilor din partea sudică a peninsuleĭ (Pentru acest fapt, că patriea limbiĭ slave bisericeştĭ, a limbiĭ vechĭ slovene, cum zicea Miklosich, a limbiĭ vechĭ bulgăreştĭ, cum se zice astăzĭ, trebue căutată „undeva la sud,

dela Macedonia sudică începînd pănă la Constantinopol", vezĭ Jagić, Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache, Wien, 1900, în Denkschriften der Akad. der Wissenschaften, phil. histor. Classe, Bd. XLVII. Dare de samă în Archiv für slavische Philologie vol. XXIII, anul 1901, pag. 242).

7. I pag. 59: „Neamurile uralo-altaice, resturile puternicilor Schițĭ". pag. 73: „Noiĭ veniţĭ [barbariĭ care aŭ venit după Bulgarĭ: Maghĭariĭ, Pecenegiĭ, Cumaniĭ] nu eraŭ curaţĭ Turcĭ. Eĭ nu eraŭ aşa de excelenţĭ călăreţĭ ca veciniĭ lor ceĭ de sînge curat schit". Va să zică Schiţiĭ eraŭ un popor uralo-altaic; Pecenegiĭ şi Cumaniĭ nu eraŭ curaţĭ Turcĭ şi nu eraŭ aşa de bunĭ călăreţĭ ca popoarele curat turceştĭ, cum erau Schiţiĭ. Schiţiĭ însă din punct de videre al limbiĭ, adecă al *naţiunii,* al *ethnismuluĭ* (cum ar zice Saussure) eraŭ Iranĭ. Sobolevskij, Einige Hypothesen über die Sprache der Skythen und Sarmaten, în Archiv für slavische Philologie, vol. XXVII, anul 1905 pag. 240: „Chestiunea privitoare la naţionalitatea Schiţilor şi Sarmaţilor se poate considera ca elucidată: şi uniĭ şi alţiĭ eraŭ de neam iranic, maĭ mult sau maĭ puţin înrudiţĭ cu actualiĭ Osseti". Eĭ erau probabil Iranĭ şi din punct de videre al raseĭ. Vezĭ în special § 54 sub Sarmatĭ şi Scythĭ. Schiţiĭ aŭ fost veciniĭ Thracilor, care au dat în mare parte naştere naţieĭ romîneştĭ. Ar fi trebuit Iorga să capete maĭ multe informaţiĭ asupra firiĭ vecinilor acestora într-o istorie a Romînilor. Să identifice aşa pur şi simplu pe Schiţĭ cu Turciĭ în anul 1905, cînd chestiunea naţionalităţiĭ Schiţilor la oameniĭ de meserie era deja elucidată, este prea dogmatic şi despotic. Apoĭ cum că Cumaniĭ şi Pecenegiĭ erau Turcĭ curaţĭ, ştim sigur, întratîta cel puţin întrucît naţionalitatea se poate proba prin limbă. Limba Cumanilor o cunoaştem, şi ea este o limbă turcească, ĭar Pecenegiĭ aveau aceĭaş limbă cu Cumaniĭ (Anna Comnena pag. paris. 232). In sfîrşit de unde a scos Iorga că Maghĭariĭ, Pecenegiĭ şi Cumaniĭ n-ar fi fost aşa de bunĭ călăreţĭ ca Schiţiĭ?

8. I pag. 74: „Turciĭ care-şĭ întindeaŭ puterea pănă la Sarkel, castelul chaganuluĭ dela *Dnipru,* şi erau cunoscuţĭ de Bizantinĭ sub numele de Patzinakitae, ĭar de ceilalţĭ vecinĭ sub numele de Pecenegĭ". pag. 77: „Eĭ [Pecenegiĭ] se îndepărtau îndată, luînd toamna drumul spre castelul

Sarkel". Sarkel era o cetate a Cazarilor pe *Don*, zidită ca apărare contra Pecenegilor cu meşteri trimeşi dela Constantinopol de împăratul Theophilos la anul 834. Kedrenos, tom. II pag. paris. 528.

9. I pag. 74 nota 1: „Compilaţiile care poartă numele luĭ Georgius Monachus Symeon (pag. 701 şi 853), Leo Grammaticus (pag. 877), Pseudo-Theophanes continuatus (pag. 359)". Georgius Monachus şi Symeon [Magister] sînt doĭ cronicarĭ deosebiţĭ. Apoĭ nu există nicĭun Pseudo-Theophanes continuatus, ci numaĭ Theophanes continuatus.

10. I pag. 93 nota: „Spre sfîrşitul secoluluĭ XI, 200 de anĭ după stabilirea lor în Moesia, Bulgariĭ...." Va să zică Bulgariĭ s-aŭ stabilit în Moesia pela sfîrşitul secoluluĭ IX!

11. I pag. 102: Pe *tyrannus* Vitalianus îl face episcop de Odessos şi citează ca izvor tocmaĭ pe Marcellinus Comes. Vezĭ § 4.

12. I pag. 108: „Romaniĭ la sud de Dunăre, Slaviĭ la nordul eĭ dispar din istorie cu începere dela secolul al şeptelea: acesta e un fapt nediscutabil, ca şi acela că Valahiĭ care apar în muntele Haemus cu începere dela al zecelea secol aŭ venit dela sudvest, din Thessalia". Aceste fapte nu sînt de fel nediscutabile. Din contra! In ce priveşte pe Slaviĭ de de-a stînga Dunăriĭ, ce-şĭ închipueşte Iorga că trebue să fi fost, macar în minoritate, locuitoriĭ din Bulgaria de peste Dunăre, de dincolo de Dunăre, Βουλγαρία ἐκεῖθεν τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ, πέραν τοῦ Δανουβίου, despre care vorbesc, în ordine cronologică, maĭ întîĭŭ supt anul 813 Scriptor incertus, Chronographica narratio complectens ea quae tempore Leonis filii Bardae Armeni contigerunt, pag. paris. 433 (contemporan cu faptele după Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur sub Georgius Monachus, nota 2 pag. 130), şi apoĭ supt aniĭ 824-842 Georgius Monachus (contemporan cu faptele) pag. paris. 530? (Symeon Magister, pe care-l citează ca izvor principal Iorga, şi Leo Grammaticus n-aŭ nicĭo valoare ca informatorĭ, pentrucă, posteriorĭ faptelor, au copiat pe Scriptor incertus şi pe Georgius Monachus). Iorga I pag. 77 spune că ἐκεῖθεν poate să aĭbă şi înţelesul de *cis*, ĭar πέραν ar fi un „Missverständniss", malentendu, méprise, greşală, înţelegere greşită! Asta e ca cum ar zice cineva că în romîneşte *dincolo de* are cîteodată şi înţelesul

de *dincoace de*, că latinul *trans* are cîteodată şi înţelesul de *cis*. Şi apoĭ ce curioasă întîmplare! Doĭ scriitorĭ contemporanĭ cu faptele şi care scriŭ de a dreapta Dunăriĭ, vorbesc de o Bulgarie de dincolo de Dunăre şi comit doŭă enorme greşelĭ, unul scrie *dincolo de* cu înţelesul de *dincoace de*, ĭar altul scrie *dincolo de* din năuceală de minte. Şi apoĭ nu numaĭ sînt agramaţĭ şi năucĭ aceştĭ scriitorĭ, dar maĭ vorbesc de o Bulgarie *de dincolo* orĭ *de dincoace de* Dunăre, par că ar fi fost doŭă Bulgariĭ, învremece era numaĭ una! Căcĭ chĭar dacă va admite cineva—ceĭa ce nu se va întîmpla nicĭ din partea celuĭ maĭ indulgent lector al luĭ Iorga—că *dincolo de Dunăre* este o necorectitudine în loc de *dincoace de Dunăre*, ce haz are să vorbească cineva de Bulgariea de dincoace de Dunăre, dacă n-ar exista şi o Bulgarie dincolo de Dunăre? Insuş faptul că scriitoriĭ bizantinĭ ar vorbi de o Bulgarie de dincoace de Dunăre pela 803 probează că pe vremea aceĭa exista şi o Bulgarie dincolo de Dunăre!— Cît despre celălalt fapt, care i se pare luĭ Iorga nediscutabil, cum că Romîniĭ din Haemus ar fi venit dela sudvest, din Thessalia, pentru acesta n-are absolut nicĭo probă. Despre Romîniĭ sudicĭ avem ştirĭ numeroase, cu începere încă din al optulea secol, aniĭ 726-780 (Βλαχορηχῖνοι, vezĭ Tomaschek Zur Kunde der Haemus-Halbinsel pag. 42-43), dar nicăirĭ nu ni apar ca mişcîndu-se despre sudvest spre nordest. Din contra, despre o năvălire a lor dinspre nord spre sud avem mărturiĭ sigure istorice, de pildă despre năvălirea în Thessalia a triburilor Bua, Malacaşĭ şi Mesareţĭ pela începutul seculuĭ XIV (Vezĭ C. Hopf, Geschichte Griechenlands I pag. 422, combinat cu Cantacuzenus l. II cap. 28 pag. paris. 289, cu Pouqueville Voyage III, 225, şi cu Weigand Aromunen I pag. 276).

13. I pag. 113: „Din Transilvania aŭ venit întîĭu [în Moldova] Secuĭ şi maĭ tîrziŭ Ceangăiĭ“. Tocmaĭ din contra, Ceangăiĭ sînt maĭ de demult aşezaţĭ în Moldova decît Secuiĭ. Vezĭ Radu Rosetti, Despre Ungurĭ şi episcopiile catolice din Moldova, în Analele Academieĭ Romîne seriea II, tom. XXVII, Memoriile secţiuniĭ istorice, anul 1905, pag. 247 sqq.

14. I pag. 246: „Aceştĭ puternicĭ cneĭĭ, Ĭoan şi Farcaş, aveaŭ în mîna lor tot domeniul dunărean dela teritoriul muntos al Severinuluĭ pănă la Olt, unde se găsesc astăzĭ dis-

trictele Mehedinţĭ, Dolj şi Romanaţĭ". Această stăpînire a puternicilor cneji Ioan şi Farcaş peste Oltenia este o invenţie, care samănă cu acea despre renumitul Litean Vodă a luĭ Gr. Tocilescu din Manual de istoriea romînă, Bucureştĭ, 1886 pag. 41: „Cel dintîiŭ care a încercat să unească pe toţĭ Romîniĭ din Ţara Romînească fu Litean Vodă, fiul şi urmaşul poate al luĭ Seneslaŭ dela 1247, care domnĭa în Tîrgovişte. Litean Vodă, văzînd în 1272 pe tronul Ungarieĭ un copil numaĭ de zece anĭ, Ladislau IV sau Cumanul, cuprinse în unire cu fraţiĭ săĭ banatul Severinuluĭ, se declară neatîrnat de orĭce legătură de supunere către Ungurĭ şi nu maĭ voi să le plătească nicĭo dare. Pănă ce aceştiĭa să vină cu armele asupră-ĭ, se sculară Sîrbiĭ. Litean îĭ bătu în nenumărate rîndurĭ şi aşa de tare, încît pănă astăzĭ eĭ îl pomenesc în cîntecele lor ca pe un vodă viteaz şi războĭnic". Acest „Litean Vodă" a crescut în fantaziea luĭ Tocilescu dintr-un mic sîmbure găsit într-un „Lytuon voevod" (Lytuon este lectura propusă de Onciul, Originile principatelor romîne, pag. 165. Iorga, Geschichte des rumänischen Volkes I, 139 propune cetirea Litovoĭ. In documente lectura nu-ĭ sigură şi variează între Lynioy, Lyrtioy, Lython, Lythen), care avea un chinezat în Oltenia pela 1247-1251, fără ca să se ştie în care anume parte a Olteniei, a refuzat dela o vreme să plătească tribut regeluĭ Ungarieĭ, şi a perit în luptă contra oştiriĭ ungureştĭ trimeasă contra luĭ pela 1279, ĭar un frate al său, Barbat, a fost luat captiv de Ungurĭ. Documente Hurmuzaki I N°s 193 şi 366, 367. Ioan şi Farcaş aĭ luĭ Iorga au crescut dintr-un tot aşa de mic sîmbure, anume dintr-un Ioan şi dintr-un Farcaş, despre care documentul din Hurmuzaki I N° 193 spune că aveau cîteun chinezat în Oltenia pela 1247-1251, fără ca să se ştie anume în care parte a Olteniei. Decît numaĭ, învremece colegul lor, aş putea zice astfel, Lytuon atîrna direct de regele Ungarieĭ, Ioan şi Farcaş atîrnau de cavaleriĭ Ioaniţĭ, cărora regele Ungarieĭ le dăruise „toată ţara Severinuluĭ, cu munţiĭ care-ĭ aparţin şi cu toate celelalte cîte se găsesc într-însa, înpreună cu chinezatele luĭ Ioan şi Farcaş".

De altfel Iorga nu-ĭ singurul dintre istoriciĭ noştri care construeşte cu închipuirea domniĭ şi dinastiĭ pe timpul obscurelor începuturĭ ale principatelor romîne (care vor rămînea probabil pentru totdeauna obscure). Iată cum proce-

dează şi Onciul din punctul acesta de vedere. Originile principatelor romîne pag. 50-51: „Lython [despre care documentele ungureştĭ spun că n-a vrut pela anul 1272 să plătească tribut regeluĭ Ungarieĭ pentru „o parte de ţară peste munţĭ“], nume invederat identic cu Lytuon din 1247, voevodul Olteniei, trebue privit şi ca persoană identic cu acesta. Probabil tot el este şi acel *domn al Vlahieĭ*, care, după ştirĭ bizantine, a fost socrul regeluĭ sîrbesc Ştefan Milutin (1275, 1281-1320). Partea de ţară scăpată de dînsul, pentru care refuză a plăti tribut Ungurilor, era, după toate indiciile [?], în partea de răsărit de Olt, unde la 1247 găsim voevodatul luĭ Seneslaŭ. Ocupînd pela 1272 această parte, Lython, până atuncĭ numaĭ voevod al Olteniei, uneşte ambele voevodate într-un singur stat. Astfel Basarabiĭ din Oltenia devin întemeetoriĭ principatuluĭ a toată ţara romînească.“ Pe nimic nu e bazată această afirmaţie. Maĭ întîĭŭ însuş rangul de *voevod al Olteniei*, la care îl urcă pe Lytuon (orĭ cum l-a fi chemat, căcĭ nicĭ numele nu i-l ştim cum se cade), este o invenţie. Lytuon era *un voevod din Oltenia*, ceĭa ce nu-ĭ tot una cu *voevodul Olteniei*. Apoĭ, care sînt acele *toate indicii*, după care partea de ţară, pentru care nu voĭa să plătească tribut Lytuon, atuncĭ cînd a văzut că domneşte un copil în Ungaria, ar fi fost ţara luĭ Seneslaŭ, al voevoduluĭ dintr-o parte oarecare a Munteniei, despre care se vorbeşte pentru timpul 1247-1251 în acelaş act N° 193 din Hurmuzaki? Din contra, după toate indiciile (adecă după singurele indiciĭ, căcĭ este numaĭ *un* indiciu!) acea parte de ţară era voevodatul luĭ din Oltenia. Iată textul (Documente Hurmuzaki I N°s 366 şi 367) în traducere romînească: „Cînd, fiind încă copil, am început să domnim după moartea părinteluĭ nostru, voevodul Lython înpreună cu fraţiĭ săĭ ni s-a făcut necredincĭos şi a luat în deplină stăpînire o parte din ţara noastră de dincolo de munţĭ, şi cu toate ordinele noastre a refuzat să ni plătească dreptul nostru.“ Şi chĭar dacă am admite că Lython a ocupat şi voevodatul luĭ Seneslaŭ, aceasta nu înseamnă că „Lython, până atuncĭ numaĭ voevod al Olteniei, uneşte ambele voevodate într-un singur stat“. Lython era numaĭ *un voevod din Oltenia*, nu voevodul Olteniei, şi Seneslau era numaĭ *un voevod din Muntenia*, nu voevodul Munteniei, şi de aicĭ, dela două voevodate unite, până la acel *stat* mare, până la acea ţară mare, com-

pusă din Oltenia şi Muntenia, care se plimbă pe dinaintea ochilor noştri, cînd cetim vorbele luĭ Onciul, este mare deosebire. Şi odată acest pas făcut, pentru Onciul presupunerea devine fapt existent şi zice la pag. 175: „Pe atuncĭ [mijlocul secoluluĭ XIV] Basarabiĭ cuprind părţile tătăreştĭ delîngă gurile Dunăriĭ, numite în titlul luĭ Mircea cel bătrîn, anexate apoĭ la Moldova cu numele Basarabia. Partea din răsărit de Olt până la părţile tătăreştĭ, cucerite în secolul XIV, eĭ o stăpîniaŭ din timpul luĭ Lython, voevodul Olteniei, care pela 1272 a ocupat acea parte de ţară.“ Cuĭ ĭ-ar trece prin minte, judecînd după chipul serios cu care vorbeşte Onciul, că avem a face numaĭ cu o presupunere a sa? Pentru aceĭa a avut dreptate, din punctul săŭ de videre, Iorga, cînd a zvîrlit pe Lytuon şi ĭ-a pus în loc pe Seneslaŭ. Maĭ întîĭŭ *faptele* sînt următoarele. Pe vremea cînd era Lytuon un voevod în Oltenia (1247-1251) era Seneslaŭ un voevod în Muntenia, fără ca să se ştie în care parte a Munteniei. Acest Seneslaŭ este pomenit în acelaş document unguresc (Hurmuzaki I N° 193) unde este pomenit şi Lytuon, şi în aceleaş condiţiunĭ ca şi acesta, căcĭ şi el, ca şi Lytuon, este exceptat din daniea, pe care o face regele Ungariei cavalerilor Ioaniţĭ, şi rămîne, şi după această danie, direct supus al regeluĭ. Se ştie apoĭ sigur (aceasta într-adevăr sigur) că la 1330 un Basarab a învins lîngă cetatea de Argeş pe Carol Robert, că această cetate de Argeş era capitala ţăriĭ romîneştĭ, şi că ţara romînească cuprindea pe atuncĭ şi o parte din Oltenia. Si acum Iorga, legîndu-se de Seneslaŭ şi de Lytuon, face la rîndul săŭ următoarele combinaţiĭ. I pag. 144: „Basarab îşĭ avea scaunul în Argeş, el era *decĭ* [?] din neamul luĭ Seneslaŭ“. I pag. 145: „Litovoĭ a căzut în luptă şi fratele săŭ Barbat a trebuit să plătească mulţĭ banĭ ca să se libereze din captivitatea ungară. Din mînile acestuĭ Barbat foarte probabil [?] a căpătat ţara dela Olt Basarab, orĭ prin războĭŭ, orĭ prin bună înţelegere, orĭ poate prin încuscrire, şi a fundat principatul Transalpineĭ, cum îĭ zic Unguriĭ, al Ungrovlahieĭ, cum îĭ zic Greciĭ şi Slaviĭ“. In consecinţă ĭată ce genealogiĭ pe dos stabilesc, de o parte Onciul, ĭar pe de alta Iorga. Onciul, Originile principatelor romîne pag. 226: „1. Lytuon saŭ Lython, 1247-1279, maĭ întîĭŭ numaĭ voevod al Olteniei în dependenţă de Ungaria (1247), apoĭ şi al părţiĭ din răsărit de Olt liberate de Tă-

tarĭ, unind (pela 1272) ambele voevodate într-un singur principat; cade în luptă cu Ungurii pentru independenţă. 2. Bărbat, 1279-*1290, fratele luĭ Lython, căruĭa iĭ urmează în domnie ca voevod dependent de Ungaria. 3. Tugomir, *1290-*1310, străbunul dinastieĭ Basarabilor, probabil din familiea luĭ Lython şi Bărbat, domneşte ca voevod dependent de Ungaria. 4. Io. (=Ioan) Basaraba, confundat cu Negru Vodă, *1310-1338, fiul luĭ Tugomir şi primul domn independent al principatuluĭ ţăriĭ romîneştĭ după războĭul cu Ungaria din 1330; are rezidenţa la Curtea de Argeş. 5. Io. Nicolae Alexandru, numit maĭ pe scurt Alexandru, 1338-1364 (pus în cronică la 1356-1383), fiul luĭ Basaraba..." Iorga, Geschichte des rumänischen Volkes II, 529: „1. Seneslav, 1247-12... 2. Ivanco Tihomir (Tocomerius), 12..-circa 1330. 3. Basarab I, ficĭorul precedentuluĭ, 1330-circa 1340. 4. Nicolae Alexandru, fiul precedentuluĭ, circa 1340-16 Noembre 1364". Aceste doŭă direcţiĭ contrare, dintre care una pleacă dela Lytuon, ĭar ceĭalaltă pleacă dela Seneslaŭ, aŭ fost împăcate de Hasdeu, care înfiinţează din imaginaţie o serie de domnĭ, cu biografiea complectă a fiecăruĭa, şi-ĭ pune să domnească, pe ceĭ maĭ vechĭ în Oltenia, ĭar pe ceĭ maĭ noĭ peste Oltenia şi Muntenia. Negru Vodă, un secol şi jumătate din începuturile statuluĭ Ţăriĭ Romîneştĭ, întroducere la tomul IV din Etymologicum Magnum, Bucureştĭ, 1898, pag. CCLXVIII sqq.: „I. Voevoziĭ olteneştĭ. 1. Radu Basarabă, 1230-1245. 2. Mihaĭŭ Basarabă Liteanul, 1245-1278. 3. Bărbat Basarabă, 1278-1288. 4. Dan Basarabă, 1288-1298. 5. Mircea Basarabă, 1298-1310. —II. Domniĭ Ţăriĭ Romîneştĭ. 1. Alexandru Basarabă, 1310-1363. 2. Nicolae Basarabă, 1363-1364". Este, cum zice Hasdeu în Precuvîntare, un *nec plus ultra,* dar un *nec plus ultra* de bătae de joc.

15. I pag. 251-252. Iată cum explică Iorga întroducerea limbiĭ bulgăreştĭ în biserica romînă: „Impăratul Vasile Bulgaroctonul a organizat biserica bulgară. Organizarea luĭ a fost păstrată de ţariĭ bulgarĭ din a doŭa împărăţie. Eraŭ doĭ mitropoliţĭ bulgarĭ, ŭnul la Silistra, altul la Vidin. Prin mijlocirea episcopuluĭ dela Βιτζίνα (Dobrogia) Alaniĭ romînĭ în număr de 15000 aŭ căpătat voe să treacă Dunărea şi să se stabilească în împărăţiea bizantină (pela 1300). „De aicĭ a rezultat că s-a întrodus ca limbă bisericească a Ro-

mînilor limba veche slovenică".? Ce *Alani romînĭ* „rumänische Alanen" sînt aceştiĭa? Iată ce este. La I pag. 144 Iorga spune că războĭnicii luĭ Basarabă (Basarab I din tabloul luĭ Iorga, vezĭ maĭ sus) „eraŭ aceĭaş Alanĭ, Masageţĭ, Geţĭ, care după moartea luĭ Nogai se lăudaŭ că eĭ repurtase în realitate victoriile atribuite luĭ Nogai." Acum, aceştĭ Alanĭ, întrucît fusese şi în serviciul luĭ Basarab, care era Romîn, sînt numiţĭ de Iorga Alanĭ romînĭ, şi eĭ sînt aceĭa care aŭ trecut în peninsula balcanică în număr de 15000 prin stăruinţile episcopuluĭ de Βιτζίνα. Ce legătură poate să existe, macar cît de departe, între introducerea limbiĭ vechĭ slovene în biserica romînă şi faptul că 15000 de Alanĭ s-aŭ stabilit in peninsula balcanică pela anul 1300?

§ 226a. Ilie Bărbulescu, Problemele capitale ale slavisticeĭ la Romînĭ, Iaşĭ, 1906. Autorul adoaptă părerea luĭ Hasdeu din Istoriea critică a Romînilor (Vezĭ § 201) şi din Strat şi substrat (Vezĭ § 218), cu deosebirea că scoboară maĭ mult în jos termenul dela care Romîniĭ aŭ eşit din cotlonul unde-ĭ încuĭase Hasdeu. Pag. 10: „Ideea că după Aurelian coloniile de Romanĭ aŭ dăĭnuit a rămînea mereŭ în Dacia traĭană în veacurile următoare şi până astăzĭ o admitem şi noĭ." Pag. 21: „Naţiea romînă, care se plămădi în Oltenia, colţul sudvestic al Transilvanieĭ şi în Banat, nu a venit în atingerĭ şi conlocuire cu Slaviĭ decît cîndva după secolul X saŭ al XI-lea, şi anume cînd aceştiĭa (Bulgariĭ) eraŭ cel puţin spre epoca mediobulgară, dacă nu chĭar în ea. Numaĭ de atuncĭ înainte, spre timpul nostru, trebue să se fi început expansiea Romînilor spre răsărit peste Olt, precum şi a Slavilor spre apusul acestuĭ rîŭ." Această părere, pe care Hasdeu n-o putea proba, fireşte, prin nimic, Bărbulescu crede c-o poate proba prin ceva, anume prin faptul că cuvintele cele maĭ vechĭ slave din limba romînă (care sînt sigur de origine bulgărească, dupăcum a probat Bărbulescu, Originea celor maĭ vechĭ cuvinte şi instituţiĭ slave ale Romînilor, Arhiva Iaşĭ, Ianuar 1922, pag. 1 sqq) nu prezintă fonetismul vechiŭ bulgar, ci pe cel mediobulgar. Pag. 11: „Cuvintele slave din limba noastră nu prezintă caracterele fonetice chĭar ale limbiĭ paleoslovenice, care există sub forma cirilo-metodiană cel mult până în secolul X saŭ XI, ci acelea ale limbiĭ bulgare de după secolul X saŭ XI, adecă ale limbiĭ aşa numite mediobulgare, care-ĭ o altă fază decît

cea paleoslovenică a limbiĭ bulgare." *) Pentruca aşa ceva să se fi putut întîmpla, cînd tot locul din sudestul Europeĭ era de atîta amar de vreme plin de Slavĭ, a trebuit ca Romîniĭ să fi trăit îngrămădiţĭ pe vreun loc strîmt undeva, şi nu numaĭ îngrămădiţĭ, dar chĭar închişĭ oarecum, ĭar acel loc strîmt n-a putut fi decît sigur o porţiune din Dacia traĭană, obîrşiea romînismuluĭ. Aşa judecă B. Şi ar fi în adevăr curios lucru, maĭ ales cînd ştiĭ care a fost adevărata obîrşie a romînismuluĭ, ca elementele cele maĭ vechĭ slave din limba romînă să nu fi prezentînd caracterele fonetice vechĭ bulgare, ci pe cele mediobulgare, şi ca prin urmare să nu fi venit Romîniĭ în contact cu Slaviĭ decît dela, aproximativ, al unsprezecelea secol încoace. Decît numaĭ B. nu probează că cele maĭ vechĭ elemente slave din romîneşte n-ar fi prezentînd fonetismul vechĭŭ bulgar, căcĭ ĭată ce probe falşe aduce.

I. Pag. 12: „Să luăm cîteva din caracterele fonetice maĭ esenţiale ale cuvintelor slave din limba noastră. Să daŭ întîetate formelor cu nazalizare. Sînt în limba romînă o mulţime de cuvinte slave cu nazalism. Dintre ele cea maĭ mare parte îl aŭ sub forma *în*, ĭar un număr mult maĭ mic *un*. Astfel *dîmb*, *gîngav*, *oblînc*, *osîndi*, *pîndi*, *trîmbă*, *tîngui*; dar rar şi *scump*, *muncă*, *prund*, *luncă*. Despre acest fel de cuvinte şi Miklosich şi toţĭ aĭ noştri aŭ zis că ne-aŭ venit în epoca paleoslavă dela Bulgarĭ, decĭ în secolul IV (Iorga), în secolul VI saŭ VII (Miklosich) saŭ chĭar IX (Hasdeu). Nimenĭ însă n-a observat că gramatica istorică a limbiĭ paleoslave se opune la această concluzie, fiindcă ea ne arată că în acea epocă paleoslava nu avea acel nazalism *în* saŭ *un*. In adevăr toate cercetările ştiinţiĭ nu pot admite decît că în epoca paleoslavă acele cuvinte şi cele de felĭul lor se pronunţaŭ la Bulgarĭ cu *on: dombă*, ĭar nu *dîmb*, *gongănavă*, ĭar nu *gîngănav*, *obloncă*, ĭar nu *oblîncă*, *osonditi*, ĭar nu *osînditi*, şi *ponditi*, *tromba*, *tonzlti* [? adecă *tongovati*], *skompă*, *monka*, *prondă*, *lonka*. Decĭ, dacă atuncĭ şi sub această formă ne-ar fi venit în limbă, ar fi trebuit să le avem şi noĭ tot astfel, saŭ, dacă

*) In Arhiva Iaşĭ, anul 1923, pag. 254, anul 1924, pag. 91 Bărbulescu precizează fazele limbiĭ bulgare astfel: faza cirilometodiană ţine pănă la începutul secoluluĭ X; în seculele X şi XI există faza postpaleoslovenică; ĭar dela începutul secoluluĭ XII există faza mediobulgară.

admitem că numaĭ atuncĭ trecea şi *on* latin în *un*, ca spre exemplu *monte* în *munte*, *ponte* în *punte*, *comparo* în *cumpăr*, atuncĭ ar fi trebuit să le avem pe *cele maĭ multe* cu *un*, ĭar nu cu *în*. Aşa dar, neputîndu-se admite nicĭ cazul că acele cuvinte şĭ-ar fi schimbat pe terenul limbiĭ romîne nazalismul *on* în *în*, căcĭ această schimbare nu se vede aşa de lăţită în limba noastră, şi neputîndu-se admite nicĭ că ele ar fi din paleoslavă, urmează că ele trebue să fie din altă limbă saŭ dialect bulgar. Eĭ bine, limba paleoslavă începe chĭar în secolul XI a transforma pe vechĭu-ĭ *on* în *ăn*, ĭar în al XII veac, adecă în mediobulgară, această transformare se operase deja în totalitatea limbiĭ, aşa că, cel mult din secolul XI începînd, dar nu de maĭ înainte, avem în limba bulgară (anume în mediobulgară), tocmaĭ ca în limba noastră, *dămb*, ĭar nu ca în paleoslovenică *dombă*, *găngnav*, ĭar nu ca în paleoslovenică *gongănavă*, *oblănc*, ĭar nu ca în paleoslovenică *oblonkă*, *osănditi*, ĭar nu ca în paleoslovenică *osonditi*, etc. Ĭar acestea sînt tocmaĭ formele din limba romînă. Aceasta ne arată dar că cuvintele slave cu nazalismul nu ne-aŭ venit în limba noastră între seculele IV-IX, ci numaĭ după acest timp, şi anume cam pela începutul perioadeĭ mediobulgare, saŭ seculele XI orĭ XII".—Bine, vor fi venit prin seculele XI orĭ XII cuvintele slave la care vechĭul bulgar ѫ = *õ* este reflectat în romîneşte prin *în*. Dar ce facĭ cu cuvintele slave la care vechĭul bulgar ѫ = *õ* este reflectat în romîneşte prin *un*? Acestea nu pot fi mediobulgare, ci numaĭ decît vechĭ bulgare, pe care limba romînească le-a primit cu *on* şi care aŭ suferit schimbarea *on* < *un* împreună cu cuvintele romîneştĭ băştinaşe, unde aceĭaş schimbare *on* < *un* a avut loc. (Vezĭ § 240 N°s 58, 65). Multe, puţine, cîte vor fi aceste cuvinte slavoneştĭ din romîneşte, la care vechĭul bulgar ѫ = *õ* este reflectat prin *un*, ele sînt. Ce facĭ cu ele? De unde această pretenţie, că dintre cuvintele slave cu ѫ = *õ*, care se găsesc în romîneşte, ar trebui ca „cele maĭ multe" să prezinte pe ѫ ca *un* pentru a putea admite că limba romînă le-ar fi împrumutat din vechea bulgară? La urma urmelor un singur exemplu ar fi de ajuns, ca să pună pe cineva pe gîndurĭ. Dar exemplele sînt multe şi, lucru important, sînt singurele sigure, căcĭ exemplele de vechĭŭ bulgar ѫ < romîn *în* sînt toate supuse bănueliĭ că ar putea să aĭbă pe *în* provenit dintr-un anterior *on* orĭ *un* (Vezĭ § 240 N° 64, § 241 N° 68),

învremece exemplele de vechĭŭ bulgar ѫ < romîn *un* sînt lipsite de orĭce bănuĭală că ar putea proveni dintr-un anterior *în* (Vezĭ § 242 N°s 80, 81). Asemenea cuvinte sînt (Nu toate, vor maĭ fi şi altele. Eŭ daŭ pe cele însemnate de Miklosich, Beiträge, Vokalismus, III, pag. 24) *dumbrâvă* > vechĭŭ bulgar *dǫbrava*, *lúncă* > v. bulg. *lǫka*, *múncă* > v. bulg. *mǫka*, *poruncésc* > v. bulg. *porǫčiti*, *prund* > v. bulg. *prǫdu*, *scump* > v. bulg. *skǫpŭ*, *scund* > v. bulg. *skǫdu*, *úndiță* > v. bulg. *ǫdița* (Dintre ele unele se găsesc şi în celelalte dialecte: macedoromîn *lúncă*, *scúmbu*; meglenit *lǫ'ncă* > **lî'ncă* > *lúncă*, *mǫ'ncă* > **mî'ncă* > *múncă*, *scǫmp* > **scîmp* > *scump*; istroromîn *munts'ésc*, *úndiță*. Prin urmare argumentul pe care ar vrea să-l tragă B.. din chipul cum este reflectat în romîneşte sunetul vechĭŭ bulgăresc ѫ = ǫ se reduce la nimic.

Dar la această anihilare contribue şi chipul cum a fost reflectat în romîneşte sunetul vechĭŭ bulgăresc ѧ = ę. Este curios că B., macarcă îş anunță argumentarea cu vorbele „să daŭ întîĭetate formelor cu nazalizare", vorbeşte numaĭ de ѫ = ǫ, ĭar de ѧ = ę nu pomeneşte. Dar, tocmaĭ, şi acest sunet vechĭŭ bulgăresc ѧ = ę a devenit în mediobulgara un cu totul alt sunet, căcĭ şĭ-a perdut nazalizarea. In altă lucrare a sa, Inceputurile scrieriĭ cirilice în Dacia traĭană, publicată în Arhiva Iaşĭ, April 1922, pag. 161-195, B. afirmă necontenit acest lucru (între altele la pag. 182, 186) şi maĭ lămurit spune la pag. 188 că pĭerderea nazalizăriĭ luĭ ѧ a avut loc încă din veacul XI, adecă încă dela începutul perioadeĭ mediobulgare. In limba romînă însă cele maĭ multe cuvinte de origine bulgărească cu ѧ=ę prezintă acest sunet orĭ ca *in* > *en* (prin fenomenul de alunecarea sunetuluĭ romînească notat la § 238 N° 25), orĭ ca *în* > *en* (prin fenomenele de alunecarea sunetuluĭ romînească notate la § 238 N°s 28, 29, 30). Iată, de pildă, exemplele însemnate de Miklosich în Beiträge, Vokalismus, III, pag. 21: *colîndă* > vechĭŭ bulgar *kolęda*, *grîndă* > v. bulg. *gręda*, *jînd* > v. bulg. *žędati*, *oglîndă* > v. bulg. *oględati*, *pinten* > v. bulg. *pętĭno*, *rînd* > v. bulg. *rędŭ*, *rî'nsă* iulus > v. bulg. *ręsa*, *sfînt* > v. bulg. *svętŭ*, *smintésc* > v. bulg. *sŭmętǫ*, *sprînten* > v. bulg. *sŭprętati*, *țintă* > v. bulg. *ța*, *vînjós* > v. bulg. *vęžǫ* (Dintre ele unele se găsesc şi în celelalte dialecte: macedoromîn *culinde*, *jînduéscu-jinduséscu*, *pîntinu*; meglenit *grîndă*, *oglîndală* [con-

taminat cu neobulgarul *ogledalo*], *sminţés*). Dintre exemplele însemnate de Miklosich numaĭ unul de origine bulgară sigură prezintă reflexul fără *n* al luĭ ѧ, anume *şâgă* > v. bulg. *šęga*, neobulgar *šega* (Lipseşte în celelalte dialecte). Pe icĭ pe colea, în unele dialecte bulgăreştĭ şi în unele cuvinte, s-a păstrat până astăzĭ elementul nazal din vechĭul bulgar ѧ=ę ca *en* orĭ, printr-o ulterioară alunecare de sunet (constatată încă din mediobulgara prin aşa numitul amestec al ĭusurilor, prin întrebuinţarea adecă a caracteruluĭ ѫ pentru caracterul ѧ şi viceversa; vezĭ Bărbulescu, Inceputurile scrieriĭ cirilice, pag. 183, 187), ca *ăn*, orĭ, prin altă ulterioară alunecare de sunet, ca *an*, tot aşa după cum pe icĭ pe colea, în unele dialecte bulgăreştĭ şi în unele cuvinte, s-a păstrat până astăzĭ elementul nazal din mediobulgarul *ăn* > vechĭŭ bulgar ѫ=ǫ, care mediobulgar *ăn* a început să devină *ă* încă din secolul XIĬ şi s-a prefăcut pretutindenĭ în *ă* în secolul XIV (Bărbulescu, Inceputurile scrieriĭ cirilice, pag. 185-186). S-a păstrat ѧ ca *en*, *ăn*, după cît am putut afla eu, în următoarele cuvinte şi dialecte bulgăreştĭ: 1) Limba bulgărească dela răsărit, întreg dialectul *-o*: *pensé* > v. bulg. *pęti*, *devensé* > v. bulg. *devętĭ* Miletič Das Ostbulgarische pag. 80.— 2) Limba bulgărească dela răsărit, dialectul *-o*, localităţile Markovec (Markofča) şi Ravna: *onénzi* > v. bulg. *onĭĕ-zi* Miletič ibidem pag. 80.— 3) Limba bulgărească dela răsărit, dialectul *-o*, localitatea Rusciuc: *grendă'* orĭ *grindă'* > v. bulg. *gręda* Miletič ibidem pag. 80.— 4) Limba bulgărească dela răsărit, dialectul *-ăt*, subdialectul balcanic, subdialectul Panagjurište: *rénda* > v. bulg. *rędu* (această pronunţare a existat până maĭ acum cîtva timp, astăzĭ nu se maĭ aude) Miletič ibidem pag. 165.— 5) Limba bulgărească dela răsărit, dialectul *-ăt*, subdialectul balcanic, subdialectele Loveč, Trojan, Gabrovo: *pindĭsét* > v. bulg. *pętĭ desętu*, *divindĭsét* > v. bulg. *devętĭ desętŭ*, *brămčĭ* > v. bulg. *bręčo*, *rămğĭ* > v. bulg. *ręgnǫ*, *svănčĭ* > v. bulg. *zvęknǫ*, *šănťăf* > v. bulg. *šętavŭ* Miletič ibidem pag. 186.—6) Limba bulgărească dela răsărit, dialectul *-ăt*, subdialectul balcanic, subdialectul Sliven: *grindą* şi *gridă* > v. bulg. *gręda* Miletič ibidem pag. 200.— 7) Limba bulgărească dela răsărit, dialectul *-ăt*, subdialectul rupcic, subdialectul *Suho* (puţin la nord-est de Salonic). Multe cuvinte, pe care le daŭ în reflexele lor vechĭ bulgare şi în ordinea în care sînt înşirate de O-

blak: *pětŭkŭ, žětva, rědovŭ, narěditi, grěda, prědõ, čědo, bratučědu, ĭědrŭ, pědĭ, pěti, pěta, měsęťĭ, mьsęčina, měkŭku, žęti, govědarĭ, světĭţĭ, oglědati*; sufixul singular *-ę* plural *-ęta*, care a păstrat nazala la plural şi sună singular *-e* plural *-enta*, de pildă în cuvinte ca *telęta, žrkbęta, ĭagnęta, prasęta; ĭęzîkŭ*. Oblak, Macedonische Studien pag. 19.—8) Limba bulgărească dela apus, dialectul din satele din înprejurimile despre mĭazănoapte ale Saloniculuĭ: *énza* > v. bulg. *ięza, klénza* > v. bulg. *klęzĭ*, Oblak ibidem pag. 21.— 9) Limba bulgărească dela apus, dialectele din Kostur (Kastoria) şi Korča (Korytza): multe cuvinte, din care nu se dă însă nicĭun exemplu, Oblak ibidem pag. 18 (Vorbind despre dialectul dela Suho zice autorul: „Acest dialect aparţine, înpreună cu cele dela Kostur şi Korča, la acele dialecte din sudul Macedonieĭ, care aŭ păstrat în mare grad nazalismul“).—Să fi provenind cuvintele romîneştĭ din asemenea dialecte bulgare, care au păstrat elementul nazal din vechĭul bulgar ѧ? Să fi avînd cuvintele romîneştĭ origine dialectală bulgară, aşa după cum probabil aŭ origine dialectală bulgară cuvintele greceştĭ κόλιαντα, κόλεντα, κόλινδα (de unde macedoromînul *cólindă*, care se găseşte alăturĭ de maĭ vechĭul *culínde*, Dalametra) şi γρεντά, γρέντα (de unde macedoromînul *gréndă*)? (Pentru cuvintele greceştĭ vezĭ Gustav Meyer, Neugriechische Studien, II, pag. 25, 32, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, vol. 130, şi compară Bărbulescu, Inceputurile scrieriĭ cirilice pag. 187, unde este citat printre cuvintele cu nazală şi grecul σιάγκανο, a căruĭ lectură probabilă însă este *šâgano* — neobulgar *šega*, după cum Gustav Meyer spune opul citat pag. 57). Dar n-ar fi curios ca cele maĭ multe cuvinte cu ѧ să le fi împrumutat romîna din subdialecte bulgăreştĭ? Şi n-ar fi curios să fi împrumutat romîna cu toptanul din subdialecte bulgăreştĭ tocmaĭ de acele cuvinte care se găsesc maĭ ales în subdialecte bulgăreştĭ din Macedonia? N-ar fi curios ca multe cuvinte romîneştĭ cu ѫ să fie împrumutate sigur din vechea bulgară, ĭar toate cuvintele cu ѧ să fie împrumutate din subdialecte bulgăreştĭ mediobulgare orĭ neobulgare? Dar cuvintele cu ѫ şi cele cu ѧ se sprijină unele pe altele într-o argumentare logică, şi logic este numaĭ decît să admiţĭ că cuvintele romîneştĭ cu reflexul *un* al vechĭuluĭ bulgar ѫ şi cu reflexul *in, în* al vechĭuluĭ bulgar

ѧ sînt împrumutate din vechea bulgară. Această logică se impune şi contra afirmaţieĭ luĭ Miklosich din Beiträge, Vokalismus, III, pag. 22, cum că cuvintele romîneştĭ cu *en, în* > vechĭŭ bulgar ѧ ar fi împrumutate „din limba Slovenilor [adecă a Bulgarilor] din Dacia, care aŭ păstrat pe ѧ în forma *en* până la disparițiea limbiĭ lor“. Disparițiea aceasta a avut loc în secolul XVIII şi ştirile privitoare la limba Slovenilor din Dacia sînt tot din secolul XVIII. Ce voeşte să spună Miklosich? Că cuvintele romîneştĭ cu reflexul *en* al vechĭuluĭ bulgar ѧ aŭ fost împrumutate din limba Slovenilor din Dacia într-un timp relativ recent, maĭ recent decît perioada veche bulgară? Apoĭ atuncĭ ar trebui ca şi cuvintele romîneştĭ cu reflexul *un* orĭ cu reflexul *în* al vechĭuluĭ bulgar ѫ să fi fost împrumutate tot într-un timp relativ recent din aceĭaş limbă. Căcĭ ar fi extraordinar lucru ca pe cuvintele cu ѧ să le fi împrumutat limba romînă din limba Slovenilor din Dacia, ĭar pe cele cu ѫ nu. Insă limba aceĭa a Slovenilor din Dacia, care reflectează pe vechĭul bulgar ѧ cu *en*, reflectează pe vechĭul bulgar ѫ cu *an*, Miklosich, Beiträge, Vokalismus, III, pag. 22, şi după Jagić în Archiv für slavische Philologie vol. III pag. 356 acest reflex al luĭ ѫ ca *an* din limba Slovenilor din Dacia ar fi chĭar străveche, ar data din perioada veche bulgară, pecînd neamurile slovene [adecă bulgare] ar fi fost despărțite în doŭă, din punct de videre al pronunțăriĭ luĭ ѫ, în ramul dacothrac, unde pronunțarea ar fi fost *an*, şi în ramul pannonocaranthanic, unde pronunțarea ar fi fost *on*. Insă *ân* nu s-a prefăcut în romîneşte în *ún* niciodată, ĭar în *í'n* s-a prefăcut numaĭ în perioada romîneĭ primitive, adecă în perioada cea maĭ de de mult a vechiĭ bulgare, cu mult anterioară fixăriĭ în scris a limbiĭ vechĭ bulgăreştĭ. Ar urma, decĭ, ca cuvintele romîneştĭ cu reflexul *í'n* al vechĭuluĭ bulgar ѫ, pe care Bărbulescu le pune pe socoteala limbiĭ mediobulgare, să fie tocmaĭ ele de origine veche bulgară după logica rezultată din afirmațiea luĭ Miklosich, rămînînd ca pe cuvintele romîneştĭ cu reflexul *ún* al vechĭuluĭ bulgar ѫ să le explicăm prin vreun împrumut făcut dela ramul slovenic pannono-caranthanic! Şi dacă *í'n, ún* > v. bulgar ѫ sînt din perioada veche bulgară în romîneşte, după logica rezultată din afirmațiea luĭ Miklosich, apoĭ, negreşit, şi romînul *en* > v. bulgar ѧ trebue să fie tot din perioada veche bulgară.

Dar se maĭ poate face şi altă combinaţie cu ѫ şi ѧ vechĭ bulgăreştĭ. Anume tot Miklosich, Beiträge, Vokalismus III, pag. 23, spune cu privire la *an*, reflexul sloven din Dacia al vechĭuluĭ bulgar ѫ, că *a* din acel *an* a avut probabil valoarea de *ǫ* deschis, şi, macarcă se exprimă încurcat, dă a înţelege că această pronunţare a existat la Sloveniĭ din Dacia pănă la dispariţiea limbiĭ lor, care a avut loc în secolul XVIII. La această presupunere se pare că Miklosich a ajuns din doŭă consideraţiĭ, maĭ întîĭŭ din aceĭa că reflexul unguresc al luĭ ѫ este *ǫn* (ĭar limba Slovenilor din Pannonia va fi fost tot una cu acea a Slovenilor din Dacia), apoĭ din aceĭa că alăturĭ cu *an* apare pe icĭ colea şi cîteun *on* ca reflex al luĭ ѫ în limba Slovenilor din Dacia. Iată înseş vorbele luĭ Miklosich: „In dacoslovenă ѫ este reprodus prin *an*; *a* a avut probabil aicĭ pronunţarea luĭ *a* unguresc, care se apropie de acea a luĭ *o*: *dobandeme*, *manka*, *mans*, *rantze*, *skampa*, *zandi*, alăturĭ cu *trombenie*, *poroncsenie*, pentru vechile bulgare *bõd-*, *mõka*, *mõžĭ*, *rõtѣ*, *skõpŭ*, *sõdi*, *trõb-*, *poročenie*, etc.“ In asemenea caz, dacă Sloveniĭ din Dacia aŭ avut pe ѫ ca *ǫn* şi pe ѧ ca *en* pănă în secolul XVIII, apoĭ Romîniĭ aŭ putut împrumuta dela dînşiĭ cuvintele slave, unde ѫ este reflectat prin *un* şi ѧ prin *en*, dela cele maĭ vechĭ timpurĭ începînd şi pănă la momentul, relativ recent, cînd *ón* a devenit în romîneşte *ún* şi *én* a devenit în romîneşte *ín*. Orĭce fixare maĭ preciză a uneĭ date ar fi arbitrară, şi tot atît de arbitrar ar procede acel care ar zice că împrumuturile respective aŭ avut loc în timpul limbiĭ mediobulgare, ca şi acel care ar zice că ele aŭ avut loc în timpul limbiĭ vechĭ bulgare. Numaĭ pentru reflexul romînesc *în* al luĭ ѫ ar putea admite cineva un împrumut din mediobulgara Slovenilor din peninsula balcanică (care Slovenĭ din peninsula balcanică vor fi fost aceĭaş cu Sloveniĭ de prin Muntenia, orĭ şi de prin Oltenia, orĭ şi de prin vreo parte a Moldoveĭ, orĭ şi maĭ nu ştiŭ de pe unde).

Din toată această încurcată discuţie, care, dacă am maĭ face vreo cîteva presupunerĭ (Şi pentru ce adecă n-am putea face ?), ar deveni o adevărată harababura, un lucru reese evident, anume acela că reflexul romînesc al luĭ ѫ vechĭu bulgar nu constitue o probă că cele maĭ vechĭ împrumuturĭ de cuvinte slave le-ar fi făcut Romîniĭ în perioada mediobulgară.

II. Pag. 14: „Tot astfel nu s-a observat dezvoltarea istorică a limbiĭ bulgare, decĭ raportul între paleoslovenică şi mediobulgară, în cuvintele slave din limba romînă care aŭ ъ saŭ ь în paleoslovenică. Ştiinţa [adecă cea dinainte de Bărbulescu] afirmă că în epoca paleoslovenică, între seculele IV-VI maĭ ales, aŭ întrat în limba romînă cuvintele slave ca *zdravăn*, *price*, *sfadă*, *denie*, *beznă*, *praznic*, *zglobiŭ*, *nătîng*, *oblînc*, *ovăs*, *tîrăsc*, *zăresc*, *steclă*, *temniţă*, etc. Dar nu s-a judecat că aceste cuvinte şi altele de feliŭl lor sunaŭ în epoca paleoslovenică, anume în secolul IX, cu atît maĭ mult în secolul VI, astfel: *sădravă* (съдравъ), *prităča* (притъча), *săvada* (съвада), *bădenie* (бъдение), *bezdăno* (бездъно, *prazdĕnikă* праздьникъ), *zălobivă* (зълобивъ), *netongă* (нетѫгъ), *oblonkă* (облѫкъ), *ovĕsĕ* (овьсь), *tĕron* (тьрѫ), *zĕron* (зьрѫ), *stĕklo* (стькло), *tĕmĕniţa* (тьмьница). Nu s-a observat că aceste cuvinte, prezentîndu-se astfel în stadiŭl paleoslovenic al limbiĭ bulgare, dacă atuncĭ, de ex. în secolul VI, ar fi întrat în limba romînă, trebuĭa să le găsim şi la noĭ cu valoarea fonetică a luĭ ъ, ь paleoslovenicĭ, saŭ cel puţin trebuĭa să le avem şi în limba noastră cu acel *ă* (ъ saŭ ь) în toate locurile unde el se află în paleoslovenică. Pe cele din limba noastră le vedem însă fără sunetul *ă* saŭ *e* în multe locurĭ: *zdravăn* nu *sădravă*, *price* nu *prităča*, *sfada* nu *săvada*, *denie* nu *bădenie*, *beznă* nu *bezdăno*, *praznic* nu *prazdenică*, etc. Dar în limba romînă *nu există* fenomenul fonetic de perdere a unuĭ aşa *ă*. De aceĭa, dacă acele cuvinte ar fi întrat în limba noastră în perioada paleoslovenică, adecă chĭar şi între veacurile VI-IX, atuncĭ, noĭ neavînd acel fenomen de pĭerdere a luĭ *ă*, ele trebuĭaŭ să ne rămînă şi să le avem sub forma cu *ă*, cum se pronunţaŭ la Bulgarĭ în acea epocă. Dacă însă le avem fără *ă*, aceasta-ĭ o dovadă că acele cuvinte şi altele de feliŭl lor aŭ pătruns în limba romînă într-un alt stadiŭ al limbiĭ bulgare, ĭar nu în cel paleoslovenic, şi anume într-un stadiŭ cînd chĭar în limba bulgară se perduse acel *ă* paleoslovenic. Iar ştiinţa de azĭ ne arată bine că în secolul IX *ă* se pronunţa în toate părţile acelea, unde e scris, în stadiŭl paleoslovenic al limbiĭ bulgare, dar că numaĭ din veacul din care sînt copiile de texte paleoslovenice ce avem, decĭ cel maĭ de vreme din veacul X, a început, în veacul XI s-a înteţit, ĭar în al XII-lea s-a operat cu desăvîrşire în limba bulgară pĭerderea peste tot

a aceluĭ fel de ъ şi ь la sfîrşitul cuvintelor, uneorĭ şi în corpul lor, ĭar alte orĭ asimilarea luĭ ь-e în ъ-ă, precum şi prefacerea luĭ ь în e. Aşa că numaĭ în acest noŭ stadiŭ (mediobulgar) al limbiĭ bulgare, decĭ numaĭ rar de tot în secolul X, dar maĭ ales începînd din secolul XI şi XII, găsim acele cuvinte pronunţate chĭar de Bulgarĭ fără ă: *zdrav*, *prič̆ă*, *sfadă*, *bdenie*, *bezdno*, *prazdnic*, *zlobiv*, *netăng*, *oblănc*, *ovăs*, *ţără*, *steklo*, *temniţa*, întocmaĭ ca în limba romînă."

Separ cele doŭă sunete vechĭ bulgare ъ şi ь, pe care Bărbulescu le discută înpreună.

1. ъ. Va să zică ъ vechĭŭ bulgar suna întocmaĭ ca ă romînesc orĭ ca actualul ă bulgăresc, şi fiindcă în limba romînească ă neaccentuat nu cade, apoĭ cuvintele romîneştĭ *zdrávăn*, *príce*, *sfádă*, *dénie*, *béznă*, *zglobíŭ*, *nătí'ng*, *oblí'nc*, dacă ar fi fost împrumutate din vechea bulgară, ar fi trebuit să sune astăzĭ *sădrávăn*, *pritáce*, *săvádă*, *bădénie*, *bézdănă*, *zălobívă*, *nătóngă*, *oblóncă*. Maĭ întîĭŭ însă trebue scos din joc ъ final, căcĭ el a fost înlocuit analogic prin formele romîneştĭ, şi, orĭcare va fi fost valoarea luĭ în vechea bulgară, a devenit în romîneşte *-u*, dacă cuvîntul a fost primit de limba romînă ca masculin, şi a devenit în romîneşte *ă*, dacă cuvîntul a fost primit de limba romînă ca feminin. Prin urmare exemplele *nătóngă* şi *oblóncă* trebuesc eliminate, ĭar *săvádă* şi *zălobívă* trebuesc mănţinute ca *săvád* şi *zălobív*. Apoĭ, macarcă în romîneşte *ă* neaccentuat nu cade lesne, el se constată că nu cade în alte înprejurărĭ decît acelea pe care le prezintă cuvintele slave, aşa că cuvinte romîneştĭ altele cu *sădr-'*, *prităc-*, *săvád-*, *bădén-*, *bézdăn-*, *zălob-'* nu există (Chĭar cazurile cele maĭ analoage sînt în realitate foarte deosebite, şi *zălóg*, de pildă, are pe *ă* în silaba de imediat înaintea accentuluĭ emfatic, ĭar nu în silaba a doŭa de dinaintea acestuĭ accent, cum îl are *zălobív*, şi *zălogíre* are, drept, pe *ă* în aceĭaş poziţie de accent ca şi *zălobív*, dar este în dependenţă analogică faţă cu *zălóg*, pecînd *zălobív* este independent de orĭce analogie. Şi tot aşa maĭ departe). De unde putem şti noĭ că, dacă nu în toate, dar macar în unele din exemplele citate de Bărbulescu, orĭ din alte exemple care vor maĭ fi, n-ar fi putut cădea *ă* şi prin firea limbiĭ romîneştĭ însăş? Căcĭ doar, dacă nu sînt multe cazurile în care a căzut *ă* neaccentuat în romîneşte prin firea însăş a limbiĭ romîneştĭ, tot sînt, de pildă *arvúnă* > **ară-*

vúnă > neogrec ἀρραβῶνα, *destúl* > *de sătúl*, *dărmá* > *dărămá* > *deramare.*

Dar sînt cuvinte de origine sigur bulgară, care aŭ vocala neaccentuată corăspunzătoare luĭ ъ păstrată în limba romînă, macarcă a căzut în limba neobulgară (şi a căzut, după cele ce susţine Bărbulescu, încă din perioada mediobulgară), de pildă *sămḗţ* orĭ *sumḗţ* > v. bulg. *sъmѣti*, neobulgar *smѣl*, *soróc* > v. bulg. sъrokъ, neobulgar *srok*. Ce fel de cuvinte sînt acestea? Sînt vechĭ bulgare orĭ ba? Dacă veĭ spune cumva cà la aceste cuvinte ъ s-a nimerit de a căzut maĭ tîrziŭ în bulgăreşte, orĭ că, cine stie?, la ele ъ se găseşte păstrat în vreun subdialect bulgar undeva, de unde le va fi împrumutat limba romînă, orĭ dacă veĭ spune că la aceste cuvinte se vor fi întrodus în romîneşte vocalele *ă*, *u*, *o* prin epenteză, veĭ face numaĭ nişte presupunerĭ, pe care orĭcine ţi le poate tăgădui lesne.

Chestiunea cea maĭ principală însă, cînd se agită căderea vocaleĭ neaccentuate ъ în cuvinte de origine bulgărească, este de a şti sigur care era valoarea aceluĭ ъ în vechea bulgară. Avea ъ într-adevăr valoarea actualuluĭ *ă* bulgăresc orĭ romînesc? *ă* este de multe felĭurĭ, şi maĭ posterior, şi maĭ anterior, şi maĭ închis, şi maĭ deschis. Dar dacă va fi fost cumva vechĭul bulgar ъ vreun fel de *ă* tare deosebit de acel pe care l-a dezvoltat limba romînească, nu cumva s-ar putea explica atuncĭ pentru ce a perdut limba romînă maĭ lesne pe acel *ă* vechĭŭ bulgăresc decît pe al săŭ proprĭu *ă*? Limba romînească, în asemenea înprejurărĭ, va fi adaptat în unele cuvinte pe vechĭul bulgar *ă* materialuluĭ săŭ apercepător, cum se va fi întîmplat lucrul în cuvintele *sămḗţ-sumḗţ*, *soróc*, ĭar în altele, cele maĭ multe, îl va fi lăsat să cadă imediat. In tot cazul la asemenea discuţie nu trebue uĭtat că ъ în primitiva slavă (Urslavisch) era sigur un *u* scurt deschis, care maĭ ales în silabele neaccentuate cu accentul cuvîntuluĭ avea în mod remarcabil caracterul scurtimiĭ. Jagić, Die irrationalen Vokale, în Archiv für slavische Philologie, vol. XXII, pag. 559: „Vocalele ъ şi ь eraŭ, după cum ştim, odată *ŭ* şi *ĭ*. Variabilitatea sunetelor moderne care s-aŭ dezvoltat din ele se explică în deajuns dintr-o normală scurtime a luĭ *u* şi *ĭ* şi nu este trebuinţă să admitem o scurtime a lor maĭ mare decît cea normală ca punct de plecare pentru cercetările

toate ce am face asupra lor". Schachmatov, Die gespannten Vokale ъ und ь im Urslavischen, în Archiv für slavische Philologie, vol. XXXI, pag. 481: „Nu este nicio îndoială că sunetele, care în cele mai vechi monumente limbistice bulgare (vechi slovene) sînt însemnate cu caracterele ъ şi ь, eraŭ în vechea bulgară, şi tot aşa în limba primitivă slavă, nişte sunete deschise... In general trebue să considerăm sunetele ъ şi ь ca nişte sunete reduse provenite din nişte vechi *u* şi *ĭ*". Şi poate n-ar strica să ia cineva, la astfel de cercetări, în consideraţie tocmai limba romînă, care, în împrumuturile pe care foarte probabil le-a făcut din vechea bulgară, păstrează cele mai vechi probe de limbă veche bulgară,. probe foarte probabil anterioare fixării în scris a limbii vechi bulgare în secolul IX, şi care sînt în aceiaş vreme cele mai vechi probe de vreo limbă slavă în general. Şi tocmai limba romînă posede cîteva cuvinte sigure de origine bulgară, unde ъ, şi anume ъ accentuat, este reprezentat prin *ú* şi *ó*. Aceste cuvinte sînt *sútă* (tot aşa macedor. *sútă*, megl. *sútă*) > v. bulg. *sъto*, neobulgar *sto*, *sol* > v. bulg. *sъlъ* (lipseşte în neobulgară), *tócma* (tot aşa megl. *tócmu*) > v. bulg. *tъkъma*, neobulgar *tăkmo;* mai puţin sigur *dobitóc* (tot aşa istror. *dobitôc*) > v. bulg. dobîtъkъ, neobulgar *dobităk*, mai întîiŭ din cauza lui *i* pentru vechiul bulgar *î*, şi apoi din cauza amesteculuĭ probabil al sufixului *-óc*, macarcă nu s-ar fi amestecat poate tocmai sufixul *-óc*, dacă n-ar fi fost simţit sunetul ъ din acest cuvînt ca *o* de urechea Romînului. Pe *sútă* Meyer-Lübke, Grammatik der romanischen Sprachen, II, pag. 592, ar vrea să-l facă dac. Dar nu este trebuinţă să-l rîdicăm aşa de departe. Cuvintele *sútă, sol, tocma* din alte limbi slave afară de cea bulgară nu pot fi împrumutate, căci reflexele lor din celelalte limbi slave afară de cea bulgară (pe care vezi-le la Cihac) ne împiedecă de a admite aşa ceva (Pentru *sútă* toate limbile slave aŭ *sto;* *sol* există numai în neoslovenă, cu forma *sel;* *tócma* se găseşte numai în ruteană cu o formă potrivită, *tokma*, dar este imposibil de admis că un asemenea cuvînt, răspîndit în toată romînimea, ar fi împrumutat din ruteana); este evident însă că nici din mediobulgara ori din neobulgara n-aŭ putut fi împrumutate, deoarece în aceste limbi ъ a devenit *ă* (Vezi mai sus citatul din Bărbulescu, unde se spune că slaviştii admit existenţa acestui *ă* = ъ încă din perioada veche bulgară). Ele

n-aŭ putut fi împrumutate prin urmare decît din vechea bulgară *), şi atuncĭ trebue numaĭ decît admis că în această veche bulgară, în care slaviştiĭ pun reflexul prin *ă* al slavuluĭ primitiv *ŭ*, trebue să fi existat la acel reflex *ă* vreo oarecare nuanţă de *u*, căcĭ altfel n-ar fi prins urechea Romînuluĭ pe acel sunet vechĭŭ bulgar ca *u*, *o*. Să nu fi existat cumva încă chĭar primitivul slav *u* în acele vremurĭ străvechĭ ale limbiĭ bulgare (cînd va fi făcut limba romînească împrumutul), care vor fi fost poate cu mult anterioare epoceĭ literare a limbiĭ vechĭ bulgăreştĭ? Acele vremurĭ străvechĭ (cînd a putut face limba romînească împrumutul) s-ar putea doar rîdica în sus până în veacul V p. Chr. Şi maĭ trebue admis apoĭ că acea nuanţă de *u*, orĭ chĭar acel *ŭ*, în timpurile străvechĭ ale vechiĭ bulgare a existat şi la ъ accentuat şi la ъ neaccentuat, căcĭ vechĭul bulgar *sъto*, după cum se constată din reflexul săŭ *sto* din toate limbile slave, a fost accentuat *sъtó*, şi dacă Romînul a strămutat accentul pe prima silabă, a făcut aceasta prin adaptare la materialul apercepător al limbiĭ romîneştĭ, care cerea ca cuvîntul să nu fie terminat în *o* accentuat, ceĭa ce ar fi constituit o anomalie faţă de întregul sistem de forme ale declinăriĭ romîneştĭ, şi să devină substantiv feminin după modelul cuvintelor băştinaşe *zéce* şi *mie*. Şi reese atuncĭ că nu trebue să identificăm pe ъ neaccentuat, care a căzut în cuvintele slave citate de Bărbulescu, cu *ă* romînesc, şi că nu trebue să conchidem că, dacă *ă* romînesc s-a păstrat, apoĭ ar fi trebuit să se păstreze şi ъ vechĭŭ bulgăresc.

Din toate aceste consideraţiĭ rezultă în sfîrşit că nicĭ firea sunetuluĭ vechĭŭ bulgăresc ъ şi nicĭ chipul cum el a fost tratat în romîneşte nu constituesc o probă că limba romînă n-ar fi făcut împrumuturĭ din vechea bulgară. Din contra!

2. ь. Bărbulescu spune că din cuvintele vechĭ bulgare праздьникъ, овьсь, тьрѫ, зьрѫ, стькло, тьмьница, care sunau *prazdĕnică*, *ovĕse*, *teron*, *zĕron*, *stĕklo*, *tĕmenlţa* nu puteaŭ să ĭasă cuvintele romîneştĭ *práznic*, *ovă's*, *tîră'sc*, *zărésc*, *stéclă*, *témnlţa*, pentru motivul că în romîneşte vocala neaccentuată

*) In ce priveşte pe *tócma* să nu se gîndească cineva la diftongare şi să întîmpine că, dacă ar fi atît de vechĭŭ acest cuvînt, ar fi trebuit să diftongheze pe *ó* şi să sune *tŏácma*; pentrucă *ó* accentuat nu se diftonghează înainte de *a*, ĭar *-a* din *tócma* a fost fix, n-a devenit nicĭodată *-ă*, din cauză că a fost simţit ca formă gramaticală.

e din exemplele *prázdenică, te'menița, ovĕ'se* n-ar fi putut cădea, că vocala neaccentuată *e* din *tĕr-', zer-'* nu s-ar fi putut preface în *î, ă*, că vocala accentuată *ĕ'* din *ove'se* nu s-ar fi putut preface în *ă*, că vocala accentuată *ĕ'* din *stĕ'klo, tĕ'menița* nu s-ar fi putut preface în *e*.

Ce este însă acel *ĕ*, cu care Bărbulescu transcrie pe vechĭul bulgar ѣ? Acel *ĕ* este un *ẹ* închis și această ortografie, care reprezintă pe *ẹ* închis prin *ĕ*, este a luĭ Miletič (Das Ostbulgarische pag. 35: „*ĕ* este un *e* închis, care are un timbru foarte asămănător cu acel al luĭ *i*").

Va să zică Bărbulescu susține:

a) Că n-ar fi putut cădea în romînește vocala *ẹ* neaccentuată din vechile bulgare *prázdẹnică, témẹnița, ovésẹ*. Dar maĭ întîĭŭ *-ẹ* din *ovésẹ* (ca și *-ă* din *prázdẹnică*) nu poate întra în discuție, pentrucă a fost înlocuit analogic prin forma de declinare romînească *-u*. Apoĭ, în ce privește căderea luĭ *ẹ* neaccentuat din celelalte doŭă exemple, exemple de cădere a vocalelor *e, i* romîneștĭ neaccentuate (care se pot hotărî că aŭ fost *e* orĭ *i* numaĭ după etyma, căcĭ prin alunecarea sunetuluĭ *e* și *i* neaccentuațĭ romîneștĭ se schimbă necontenit unul în altul), și înainte de accent și după accent, se găsesc destule, de pildă *dreg* > *dirigo, drept* > *directus, îndémn* > **indemino, întă'rt* > *interrito, mormî'nt* > *monimentum, pérnă* alăturĭ cu *pérină* > v. bulg. *perina, țărnă* alăturĭ cu *țărină* > *țără* + *'-ina, ursésc* > ὥρισα, aoristul luĭ ὁρίζω, *veșmî'nt* > *vestimentum*.

b) Că vocala neaccentuată *ẹ* din *tẹr-, zẹr-* din vechile bulgare *tẹrǫ, zẹrǫ* n-ar fi putut deveni *ă, î* în verbele romîneștĭ *tîră'sc, zărésc*. Insă prefacerea în *ă* a luĭ *e* neaccentuat precedat de *z* este ceva foarte obișnuit în romînește, vezĭ § 238 N° 31, ĭar prefacerea în *ă* a luĭ *e* neaccentuat precedat de *t* este ceva destul de obișnuit în romînește, vezĭ § 238 N° 32 (*î* din *tîră'sc* poate fi lesne provenit din *ă* printr-o ulterioară alunecare de sunet).

c) Că vocala accentuată *ẹ* din vechĭul bulgar *ovésẹ* nu s-ar fi putut preface în *ă'* din romînul *ovă's*. Insă *é* accentuat precedat de *v* se preface regulat în *ă'* în romînește, vezĭ § 238 N° 28.

d) Că vocala *ẹ* accentuată din vechile bulgare *stéklo, témẹnița* nu s-ar fi putut preface în *é* din romînele *stéclă, témniță*. D-apoĭ *e* era doar în înseș cuvíntele vechĭ bul-

gare! Dacă ẹ vechiŭ bulgar era închis, avea doar limba romînească însăş ẹ închis de ajuns pe atuncĭ, în epoca veche bulgară, după cum are şi astăzĭ, şi poseda, decĭ, un material apercepător foarte adecvat, cu care să primească pe ẹ închis vechiŭ bulgăresc. Nediftongarea numaĭ a luĭ *é* din *stéclă* face dificultate pentru admiterea originiĭ vechĭ bulgare a acestuĭ cuvînt în limba romînească.

Prin urmare firea sunetuluĭ vechiŭ bulgăresc ѣ şi chipul cum el a fost tratat în romîneşte nu constituesc o probă că limba romînă n-ar fi făcut împrumuturĭ din vechea bulgară.

III. Pag. 16: „Tot astfel, neobservînd gramatica istorică a limbiĭ bulgare, maĭ cred toţĭ oameniĭ de ştiinţă străinĭ şi dela noĭ că în aceĭaş epocă a luĭ Iordanis, decĭ în orĭce caz înainte de veacul IX, ne-aŭ întrat în limbă dela Sloveniĭ Bulgarĭ cuvinte care în limba noastră aŭ sunetul *i*, ĭar în paleoslovenica *î*, ъі, ca vidră, bivol, mită, vlădică, pelin, smochin, moghilă, obiceĭŭ, cobilă, răchită, etc. Totuş aceĭaş ştiinţă ne arată bine că în epoca din care avem textele paleoslovenice, decĭ în seculele XI saŭ X, limba bulgară, decĭ paleoslovenica, avea acolo un *î*: *vîdra* (въідра). *bîvolă* (въіволъ), *mîto* (мъіто), *dobîtăkă* (добъітъкъ) [rom. *dobitoc*], *ispîta* (испъітати) [rom. *ispită*], *sătrîvati* (сътръівати) [rom. *strivesc*], *zamîsliti* (замъіслити) [rom. *zămislesc*], *rasîpati* (расъіпати) [rom. muntenesc *risipesc*], *tîkva* (тъікъі, genitiv тъікъве) [rom. *tidvă*], *vladîka* (владъіка), *pelînă* (пелъінъ). *smokînă* (смокъінъ), *mogîla* (могъіла), *obîčaĭ* (объічаи), *kobîla* (кобъіла), *rakîta* (ракъіта). Dacă aceste cuvinte, şi altele de felul lor, ar fi întrat în limba romînă în epoca paleoslovenică, adecă fie chĭar în secolul IX, de sigur că ar fi trebuit să le vedem şi astăzĭ în limba noastră tot aşa ca în paleoslovenica, adecă cu acel *î*, ĭar nu cu *i*, cum le avem de fapt. Ba încă şi maĭ mult ar fi trebuit să le avem astfel în epoca Slovenilor din Dacia traĭană, adecă în veacul VI saŭ IV, căcĭ ştiinţa afirmă că pe atuncĭ toate limbile slave aveaŭ pe acel *î*. Nu se poate susţinea că le-am fi primit dela Bulgarĭ cu *î*, dar că acest sunet l-am schimbat noĭ, pe terenul limbiĭ romîne, în *i*. Şi nu se poate aceasta, fiindcă limba noastră nu posedă fenomenul de prefacere a luĭ *î* în *i*, ci numaĭ inversul, adecă fenomenul de a schimba pe *i* în *î* (Aşa, ca schimbate pe terenul limbiĭ noastre, se

pot înțelege cele cîteva cuvinte slave ce avem cu *î*: *țîgan*, *rîmnic*, animalul *rîs* și *ris*, etc.). Așa că, dacă aceste cuvinte nu ne-aŭ putut veni în epoca paleoslovenică, dacă apoĭ nu se poate să se fi format ele astfel pe terenul limbiĭ romîne, urmează că tot din limba bulgară le avem, dar dintr-o altă epocă, dintr-un alt stadiu decît cel paleoslovenic al eĭ. In adevăr, dacă urmărim gramatica istorică a limbiĭ bulgare, vedem că în spre epoca mediobulgară ea are chĭar ca o caracteristică a fonetismuluĭ săŭ prefacerea paleosloveniculuĭ *î* (ꙑ) în *i* (и). Inceputul acesteĭ transformărĭ ne apare rar de tot chĭar în textele paleoslovenice ce avem, care se știe că sînt copiĭ din veacul X saŭ XI. Iar în veacul XII, adecă în epoca proprie mediobulgară, această transformare se arată a fi maĭ peste tot sfîrșită în limba bulgară. Din seculele XI saŭ XII, dar, limba bulgară are maĭ numaĭ *i* în loc de *î*: *vidra*, *bivol*, *mito*, *dobitok*, *ispitati*, *strivati*, *zamisliti*, *rasipati*, *tikva*, *vladika*, etc., întocmaĭ ca limba romînă. Aceasta ne arată că acest fel de cuvinte slave ne-aŭ venit în limba noastră în orîce caz numaĭ în această perioadă a limbiĭ bulgare, decĭ numaĭ după secolnl X saŭ XI, ĭar nicĭ de cum înainte, și cu atît maĭ mult nu în secolul VI saŭ IV.“

Maĭ întîĭŭ nu este adevărat că „limba noastră nu posedă fenomenul de prefacere a luĭ *î* în *i*“. Ba-l posedă în mare grad. Vezĭ § 242 N°s 77, 78, și de pildă *oblcéĭŭ* ar putea proveni dintr-un maĭ vechĭŭ *obîcéĭŭ*, și munteneștile *risipă, risipésc*, în loc de moldoveneștile *rîsî'pă*, *rîsîpésc*, după cum aŭ sigur *ri-* dintr-un maĭ vechĭŭ *rî-* > *ră-* > *ra-*, din cauză că Munteanul pronunță pe *r* muĭat, tot așa foarte posibil aŭ pe *-si-* dintr-un maĭ vechĭŭ *-sî-*, pentrucă Munteanul pronunță pe *s* muĭat (Vezĭ § 238 N°s 29, 30, 31).

Apoĭ, de unde se poate ști că cuvinte ca *rîs* (v. bulgar рꙑсь) și *sîn* fiŭ (v. bulgar сꙑнъ) aŭ pe *î* provenit din *i* și nu-l aŭ cumva dela capul locului ?

Dar sînt în romînește și cuvinte de acelea unde *î* ca reflex al vechĭuluĭ bulgar ꙑ nu se poate explica prin alunecarea sunetuluĭ din *i*. Asemenea cuvinte sînt *bălărie* > v. bulgar бꙑль herba + *-ărie*, *cobî'lă* (Aceasta e forma cea maĭ răspîndită. Vezĭ Tiktin, Rumänisch-deutsches Wörterbuch, și Damé, Incercare de terminologie poporană. Forma *cobilă* o citează Tiktin din Lexiconul de Buda, eŭ o maĭ găsesc în Bărceanu, Dicționar romîn-german. Nicĭ *cobî'lă* nu poate

proveni din *cobîlă,* nicĭ din contra. *Cobîlă*, dacă într-adevăr există, trebue să fie un împrumut maĭ recent, > neobulgar *kobila*) > v. bulgar кобꙑла, *hî'tru* > v. bulgar хꙑтръ. Din *bil-* (neobulgar *bilie*), *kobila* (neobulgar *kobila*), *hitr-* (neobulgar *hităr*) n-ar fi putut rezulta în romîneşte *bălărie, cobî'lă, hî'tru*. Cel mult pentru *bălărie* aĭ putea recurge la presupunerea că *bi*-, fiindcă are *i* neaccentuat, a putut deveni *bel*- şi apoĭ *băl-*, dar pentru *cobî'lă* şi *hî'tru* nu poţĭ recurge la niciŭ presupunere şi prefacerea *bî* < *bî'*, *hî* < *hî'* prin alunecarea sunetuluĭ nu există în limba romînească. Orĭ poate asemenea cuvinte romîneştĭ cu *î* pentru vechĭul bulgar ꙑ sînt împrumutate din limba malorusă saŭ din limba rusească, limbĭ în care primitivul slav *î* = v. bulgar ꙑ s-a păstrat? (Este indiferent dacă cuvintele respective există saŭ nu astăzĭ în limba malorusă orĭ în cea rusească). Orĭ poate asemenea cuvinte sînt împrumutate din vreun dialect bulgăresc, unde vechĭul bulgar ꙑ s-a păstrat? Căcĭ sînt asemenea dialecte bulgăreştĭ, vezĭ Miletič, Das Ostbulgarische, pag. 74 (Este indiferent dacă cuvintele respective există saŭ nu astăzĭ în vreun asemenea dialect bulgăresc). Dar atuncĭ tot cu atîta dreptate poate susţinea cineva că asemenea cuvinte sînt împrumutate din vechea bulgară, pentrucă nu există niciŭun motiv, pentru care ar preferi cineva ca punct de obîrşie limba malorusă orĭ limba rusească orĭ dialectul bulgăresc orĭ limba veche bulgărească, niciŭn motiv afară de acel al arbitraruluĭ.

Prin urmare chipul cum vechĭul bulgar ꙑ este reflectat în romîneşte nu constitue o probă că limba romînă n-ar fi făcut împrumuturĭ din vechea bulgară.

IV. Pag. 18: „Aceĭaş e situaţiea şi a cuvintelor slave cu diftongul *ea* în limba romînă. Avem, în adevăr, o mulţime de cuvinte cu acest diftong: *deal*, *hrean*, *leac*, *leat*, *pribeag*, *steag*, *teasc*, *veac*, etc. Despre ele şi Miklosich şi filologiĭ noştri aŭ zis că le-am primit aşa din limba paleoslavă, decĭ cel puţin din al VI veac. Nu s-a observat însă că până azĭ ştiinţa nu poate admite că bulgara din epoca paleoslavă avea acolo diftongul *ea*, ci susţine în locu-ĭ un lung *e* deschis, care cel mult inclina spre *ea*. Decĭ, în secolul VI, şi în genere în epoca paleoslavă până în secolul X, acele cuvinte la Bulgarĭ sunaŭ *dälă*, *hränă*, *läcă*, *läto*, *pribăgă*, *täscă*, *văcă*, adecă nu numaĭ cu *ä* în loc de *ea*, dar şi cu acel *ă* final

de care am vorbit că s-a perdut numaĭ de prin secolul X. Dacă *atunci* ar fi întrat ele în limba romînă, ar fi trebuit ca saŭ tot astfel să le avem şi noĭ, saŭ să admitem că ne-aŭ venit atuncĭ, dar că pe terenul limbiĭ noastre s-a transformat acel *ă* paleoslav în *ea*. Fireşte, acest din urmă caz ar putea fi probabil. Decît, ceĭa ce i se opune e faptul că acele cuvinte maĭ prezintă tot de odată şi caracterul că n-aŭ pe *ă* final paleoslav. Iar lipsa aceluĭ *ă* final se confirmă reciproc cu prezenţa diftonguluĭ *ea*, că nicĭ acest *ea* nu s-a format pe terenul limbiĭ noastre din *ê*, tot aşa precum disparițiea luĭ *ă* final nu s-a putut întîmpla în terenul eĭ, ci că pe acele cuvinte le-am luat tot dela Bulgarĭ, dar într-o epocă cînd acolo se pronunţa *ea* în loc de paleoslavul *ê* şi cînd tot de odată nu maĭ aveaŭ nicĭ pe *ă* final. Eĭ bine, cele maĭ vechĭ vremurĭ, în care nu se poate tăgădui că începuse a se dezvolta *ea* în locul vechĭuluĭ paleoslav *ê* lung, nu se pot pune maĭ înainte decît al XI veac, dar şi atuncĭ cu totul excepţional. Iar în limba mediobulgară, începînd din veacul al XII, acel *ea* trebue să fi devenit foarte des în limba proprie bulgară. Decĭ numaĭ din al XI veac se admite că bulgara începu a avea acele cuvinte sub forma (şi fără *ă* final) *deal* în loc de paleoslovenicul *dêlă*, *hrean* în loc de paleoslovenicul *hrênă*, *leac* în loc de paleoslovenicul *lêkă*, *leato* saŭ *leat* în loc de paleoslovenicul *lêto*, etc. Ceĭa ce ne arată că din limba bulgară de după secolul XI, ĭar nu de dinainte de acest timp, şi decĭ nicĭ într-un caz din secolul VI, ne-aŭ venit aceste cuvinte în limba romînă". *)

Maĭ întîĭŭ trebue scos din discuţie -ъ final, pentrucă el a fost înlocuit prin forme romîneştĭ de declinare, şi anume prin -*u*, dacă cuvîntul a fost simţit de Romîn ca masculin, şi prin -*ă*, dacă cuvîntul a fost simţit de Romîn ca feminin. Cuvintele vechĭ bulgare terminate în -ъ eraŭ masculine, Romînul însă le-a făcut ba masculine, ba feminine, după socotelele pe care analogiea le-a avut în propriea sa limbă romînească. Şi dacă exemplele date de autor aŭ fost adoptate de limba romînă ca masculine şi aŭ primit forma masculină romînească -*u*, ĭată altele, de pildă, tot în -ъ terminate şi

*) Să nu se creadă că ar fi greşelĭ de tipar orĭ de copiet în această bucată (ca în general în bucăţile citate pănă acum). Este întocmaĭ stilul autoruluĭ, care nu dezminte, ba chĭar exagerează, felĭul de a se exprima al filologilor.

tot masculine în limba de origine, pe care limba romînă le-a adoptat ca feminine şi cărora le-a dat forma feminină romînească *-ă*: *cî'rcă* > v. bulgar крѫкъ; *gî'rbă* > v. bulgar грѫбъ, neobulgar *gărb; opincă* > v. bulg. опьнькъ, neobulgar *opinăk; pî'klă* > v. bulg. пькль, neobulgar *păkăl; pomănă* > v. bulg. помѣнъ, neobulgar *pomen; trúdă* > v. bulg. троудъ, neobulgar *trud; zăpădă* > v. bulg. западъ, neobulgar *zapad.*

In ce priveşte pe ѣ, el era în vechea bulgară un *e* foarte deschis. Iată ce spune şi Miletič despre dînsul, Das Ostbulgarische pag. 75: „Nu este nicĭo îndoĭală că sunetul care este însemnat prin litera ѣ în monumentele noastre literare vechĭ avea un timbru special, deosebit de al tuturor celorlalte sunete din vocalismul vechĭŭ bulgăresc. Eŭ am avut ocaziea în repeţite rîndurĭ să-mĭ exprim asupra valoriĭ vechĭuluĭ bulgar ѣ părerea că ѣ era un *ä* foarte deschis". Un *ę* foarte deschis are însă un timbru aşa de asămănător cu al diftonguluĭ *ĕa*, încît pentru urechea ascultătoruluĭ uşor se poate confunda cu acest din urmă, şi este foarte cu putinţă, prin urmare, ca Romînul să fi reflectat de odată ca *ea* sunetul ѣ, cînd l-a auzit din gura Slavuluĭ. A fost cu atît maĭ cu putinţă acest lucru, cu cît probabil Romînul avea depe atuncĭ în propriea limbă diftongul *ĕa*, care ĭ-a servit ca material apercepător pentru slavul ѣ. Dacă cumva însă va fi reflectat Romînul pe slavul ѣ întocmaĭ aşa cum era acest sunet pronunţat de Slav, apoĭ n-a putut fi nimic maĭ lesne decît ca printr-o ulterioară alunecare de sunet *ę* cel foarte deschis să se fi prefăcut în *ea*, aşa după cum s-a prefăcut el în *ĕa* şi în limba bulgară de răsărit.

Prin urmare chipul cum vechĭul bulgar ѣ este reflectat în romîneşte nu constitue o probă că limba romînă n-ar fi făcut împrumuturĭ din vechea bulgară.

V. Pag. 19: „Ar maĭ fi încă şi alte caractere ale cuvintelor slave din limba romînă, care reprezintă tot astfel nu faza paleoslovenică, ci pe cea de după veacul X saŭ XI (saŭ mediobulgară) a limbiĭ bulgare. Aşa, ca să pomenesc numaĭ în treacăt încă una, ar fi chestiunea: noĭ nu avem în limba romînească cuvinte slave cu *l* epentetic, care era o bogată caracteristică a limbiĭ paleoslovenice, ci avem numaĭ de cele fără acesta, de exemplu *sabie* (nu *sablie*, ca în paleoslovenicul сабль), *corabie* (nu *corablie*, ca în paleoslovenicul корабль). Să fie aceasta o muĭare a luĭ *l* pe terenul

limbiĭ romîne, ca în *haĭnă*, a *ĭubi*, etc., saŭ un fapt de provenienţĭ deosebite? Lipsa acestuĭ *l* e o caracteristică mediobulgară, care începe a se dezvolta numaĭ în epoca în care se făcură copiile de texte paleosloveuice ce avem, şi care apoĭ se dezvoltă aşa de mult, încît, chĭar ca o deosebită caracteristică a sa, limba bulgară de astăzĭ nu are de loc acel *l* epentetic, ci are tot ca limba noastră, fără el, *sabĭĭa*, *korabĭĭa*, etc.".

Acel *l* epentetic vechĭŭ bulgar n-a avut trebuinţă să se înmoae pe terenul limbiĭ romîne, pentrucă era înmuĭat de acasă, şi cuvinte ca саблѩ, корабль sunaŭ în vechea bulgară *sabl'a*, *korabl'*. Asemenea cuvinte vechĭ bulgare cu *l'* aŭ întrat atuncĭ în limba romînească, cînd şi elemente băştinaşe de ale aceşteĭa aveaŭ *l'*, şi aceĭaş ulterioară alunecare de sunet *l'* < *ĭ* a cuprins pe toţĭ *l'* muĭaţĭ, şi pe ceĭ băştinaşĭ, şi pe ceĭ slavĭ. Vezĭ § 244 N° 99.

Prin urmare nicĭ reflexul luĭ *l* epentetic vechĭŭ bulgar în limba romînă nu constitue o probă că limba romînă n-ar fi făcut împrumuturĭ din vechea bulgară.

I

După cum se vede din ultimul citat, Bărbulescu dă a înţelege că ar maĭ avea şi alte probe limbistice pentru părerea sa că Romîniĭ n-ar fi venit în contact cu Slaviĭ „decît cîndva după secolul X saŭ XI". Poate că le va fi arătat într-o lucrare scrisă în sîrbeşte, despre care vorbeşte în Arhiva Iaşĭ, April 1922, pag. 306, cu ocaziea recensieĭ pe care o face lucrăriĭ Zur Rekonstruktion des Urrumänischen a luĭ Sextil Puşcariu: „Din toate cele ce am arătat în această recensie rezultă, în potriva datelor (materialelor), interpretărilor şi concluziilor luĭ Puşcariu, că străromîna nu avea dialecte în adevăratul înţeles al cuvîntuluĭ, ci cel mult oarecare nuanţărĭ deosebitoare mărunte. Dar din această concluzie a mea maĭ reese alta, ĭarăş răsturnătoare a celor ale luĭ Puşcariu: că străromîna, neavînd dialecte, trebue să se fi format nu pe teritorĭul extraordinar de larg, «dela marea adriatică până la marea neagră», cum crede dînsul, care încearcă, prin inventarea acelor dialecte ale străromîneĭ, să susţină teoriea pe care o numeşte greşit a luĭ Onciul. Străromîna, decĭ, s-a format pe un teritorĭu foarte răstrîns şi la un popor (străromîn) foarte mic ca număr; căcĭ numaĭ o limbă plămădită şi trăitoare pe un pămînt mic se poate să nu formeze dialecte.

Aceasta ca principiŭ. Cît pentru acest teritoriŭ unde s-a format, eŭ mi-am spus părerea în studiul «Kad su počele da ulaze u rumunjski jezik najstarije njegove slavenske riječi» [Cînd aŭ început să între în limba romînă cele maĭ vechĭ cuvinte slave ale sale], apărut în Jagić Festschrift, Berlin, 1908, dupăce o indicasem şi în «Problemele capitale ale slavisticeĭ la Romînĭ», Iaşĭ, 1906. Maĭ ales fiindcă nu e locul aicĭ, nu o maĭ prezint şi acum, voiŭ arăta-o însă, cu un întreg aparat ştiinţific şi cu date noŭă, cu alt prilej".— Probabil însă că autorul a ales nu pe cele maĭ slabe probe ale sale atuncĭ cînd a căutat în lucrarea analizată supt acest paragraf să susţină un aşa curios lucru, că Romîniĭ n-ar fi venit în contact cu Slaviĭ înainte de secolul XI, şi fiindcă probele aduse în această lucrare nu valorează nimic, sînt îndreptăţit să cred că nicĭ acele altele, pe care le va fi maĭ avînd şi pe care le va fi maĭ făcut cunoscute în studiul săŭ cel sîrbesc, nu vor fi avînd maĭ multă putere. Atîta numaĭ aş maĭ avea de spus, că, dacă a putut aşa lesne reduce la nimic afirmările luĭ Puşcariu asupra dialectelor romîneştĭ din perioada romîneĭ primitive, să nu creadă Bărbulescu că ar putea proba, orĭ că ar fi probat chĭar, că nu existaŭ dialecte în romîna primitivă. Despre aceste lucrurĭ ştie tot aşa de puţin Bărbulescu cît şi Puşcariu. Pentru dialectele romîneĭ primitive vezĭ § 262 N° 2, α, β, § 266 N°s 3, 5.

§ 227. Ilie Gherghel, Zur Frage der Urheimat der Rumänen, Wien, 1910. Punctele de videre susţinute de autor sînt următoarele: "Romîniĭ aŭ emigrat dela nord spre sud, niciodată dela sud spre nord. Romîniĭ din peninsula balcanică, Macedoromîniĭ şi Romîniĭ din Meglen, aŭ venit dinspre nord. La nord Romîniĭ aŭ trăit pelîngă Dunăre pe undeva. Emigrarea dela nord spre sud a avut loc tîrziŭ, şi anume cîndva după secolul IX." Pentru chipul cum procedează el spre a proba aceste puncte de videre daŭ următoarele exemple. Pag. 5 sqq.: "Izvorul, pe care maĭ ales se bazează Onciul pentru a proba că aŭ venit Romînĭ în Dacia şi din a dreapta Dunăriĭ, povestirea anume din Faptele sfîntuluĭ Dumitru [Vezĭ maĭ sus § 213 supt Onciul, Teoriea luĭ Roesler] este neîndestulător. In acea povestire este vorba maĭ degrabă despre liberarea Bulgarilor de sub stăpînirea Avarilor, şi Cuber nu e altul decît Cuvrat, regele Bulgarilor care s-aŭ stabilit în peninsula balcanică." [Asupra acestuĭ

fapt vezĭ cele spuse maĭ sus § 213 sub Onciul, Teoriea luĭ Roesler, nota. Intre Cubrat, bătrînul rege al Bulgarilor, care a murit în ţara luĭ dela Palus Maeotis, şi între Cuber, care a venit la cîmpul cerameşiŭ, nu este absolut nicĭo legătură]. — Pag. 60 sqq.: ⸢ Emigrarea dela nord spre sud a avut loc după secolul IX, pentrucă 1) „până la această dată limba romînă nu se consolidase încă, fiindcă nicĭ celelalte limbĭ romanice nu se constituise încă deplin la o epocă aşa de recentă, vezĭ Gröber Grundriss, 1888, I pag. 429, 433“ [La paginile citate din Grundriss este vorba despre timpul cînd apar *în scris* limbile romanice şi Gherghel confundă acest timp cu acela în care limbile romanice s-aŭ constituit! Fiindcă ţine aşa de mult la părerea luĭ Gröber asupra timpuluĭ cînd s-aŭ format limbile romanice, apoĭ acest învăţat în Wölfflin's Archiv I 45 a stabilit timpul cînd cele depe urmă rămăşiţĭ ale domnieĭ romane aŭ dispărut ca linie despărţitoare între dialectele latine şi limbile neolatine: în Franţa anul 538, în Spania aniĭ 615 şi 623, în Italia mijlocul sec. VII]; 2) „dacă este aşa [că adecă limba romînească s-a format mult maĭ tîrziŭ decît sec. IX], apoĭ atuncĭ nicĭ n-aŭ putut pătrunde slavisme în ea înainte de acea epocă, altfel slavismele ar fi luat parte la formarea organică a limbiĭ romîne şi n-ar fi influinţat limba romînă numaĭ în ce priveşte cuvintele şi cîteva sufixe“ [Maĭ întîiŭ este cu putinţă să-şi închipuĭască cineva Romîniĭ fără contact cu Slaviĭ până în secolul X? Apoĭ în orĭce moment al existenţiĭ sale limba e tot limbă, o limbă oarecare, tot aşa de bine constituită ca în orĭcare alt moment al existenţiĭ sale. Limba nu-ĭ ca o floare, care înboboceşte, apoĭ se dezvoaltă şi în urmă se păleşte, nu-ĭ ca un aluat, care creşte şi apoĭ se coace. In orĭce moment al existenţiĭ sale ea este tot atît de vivace. Dacă înainte de un timp oarecare limba romînească nu ajunsese să se diferinţieze atît de mult de limbile celelalte romanice, încît să poată fi considerată ca o limbă aparte, ea nu era pentru aceasta maĭ puţin o limbă în toată deplinătatea eĭ, un dialect al limbiĭ latine populare. Limbile se schimbă, numaĭ, cu timpul, se desfac tot maĭ mult dintr-o tulpină comună, capătă alăturĭ cîteo limbă literară, cîteo limbă scrisă, care este maĭ rezistentă faţă cu schimbările, maĭ conservatoare, fără să se poată ea însăş sustrage cu vremea schimbărilor, dar la nicĭun moment al vieţiĭ lor limbile nu sînt

maĭ tarĭ orĭ maĭ slabe. Cînd sînt limbile deplin constituite? Niciodată şi totdeauna! Puterea de influinţă a limbilor străine asupra uneĭ limbĭ oarecare nu atîrnă dela gradul de diferenţiare faţă cu o tulpină oarecare; puterea de influinţă a limbilor slave, de pildă, asupra limbiĭ romîne n-a putut atîrna dela gradul de diferenţiare a limbiĭ romîne faţă de limba latină. La oricare moment al existenţiĭ sale, începînd decînd era limbă latină în Dacia şi în peninsula balcanică, pănă în momentul de faţă, limba romînă n-a fost nicĭ maĭ slabă, nicĭ maĭ tare, faţă cu puterea de influinţare a limbilor străine. Cauzele care facilitează influinţa străină nu staŭ în limba însăş, ci în afară de dînsa. Altceva e să fie vorbită o limbă de o masă compactă de zecĭ de milioane de oamenĭ, şi altceva e să fie vorbită o limbă de sfărmăturĭ din acea masă; altceva e să fie o limbă vorbită de un popor numeros şi puternic, încunjurat de popoare de altă limbă maĭ puţin numeroase şi maĭ puţin puternice, şi altceva e să fie vorbită o limbă de un popor puţin numeros şi slab, încunjurat de vecinĭ de altă limbă numeroşĭ şi puternicĭ; altceva e să aparţină o limbă unuĭ neam de oamenĭ independent, şi altceva e să aparţină unuĭ neam supus, robit, obijduit; altceva e să aparţină o limbă unuĭ popor muntean, care trăeşte pe crestele munţilor, unde numaĭ cu greŭ pot străbate străiniĭ, şi altceva e să aparţină unĭ popor care trăeşte la cîmpie; etc. La aceste cauze externe se adauge una internă, firea vorbitoruluĭ. Nu toţĭ oameniĭ aŭ aceĭaş putere de rezistenţă faţă cu schimbările ce le-ar putea provoca în vorbirea lor vorbirile străine. Să daŭ numaĭ un exemplu. Ruşinea, timiditatea sînt beteşugurĭ— orĭ maĭ degrabă calităţĭ?— care nu aparţin membrilor uneĭ societăţĭ tot într-un grad, şi tot aşa nu aparţin tot într-un grad diferitelor naţiunĭ. Un neam de oamenĭ timid, ruşinos, dacă ajunge din diferite înprejurărĭ externe să trăĭască în număr mic în mijlocul uneĭ populaţiĭ de altă limbă mult maĭ numeroase, se ruşinează de a-şĭ vorbi limba, şi din cauza aceasta pe de o parte, atuncĭ cînd o vorbeşte, o încarcă de elemente străine, ĭar pe de altă parte o vorbeşte tot maĭ rar, pănă cînd o uĭtă. In ce priveşte slavismele din limba romînă, care consistă din cuvinte şi sufixe derivative, ele încă n-aŭ fost cercetate comparativ în cele treĭ dialecte romîneştĭ, ca să se poată şti care sînt acele slavisme care a-

parţineaŭ deja limbiĭ romîneştĭ în momentul cînd, în al VI orĭ al VII secol, blocul romîn s-a desfăcut în treĭ bucăţĭ. Dupăce s-aŭ desfăcut dialectele romîne, ele aŭ continuat fiecare în parte să primească noŭă influinţĭ slave, cel dacoromîn dela Bulgarĭ şi, întru cîtva, în Moldova de sus dela Rutenĭ şi în Banat dela Sîrbĭ, cel macedoromîn dela Bulgaro-Sîrbiĭ din Macedonia, cel istroromîn dela Croaţĭ. Slavismele limbiĭ romîneştĭ primitive, ca cuvinte şi sufixe derivative, eraŭ puţine. Se poate spune că pănă în secolul VII limba romînă n-a fost prea mult influinţată de limbile slave]; 3) „cînd şi cum ar fi putut avea loc influinţa acestor elemente limbistice [slave] asupra limbiĭ romîne primitive, dacă poporul romîn a fost desfăcut prin invaziea Slavilor în doŭă orĭ treĭ bucăţĭ, învremece cele maĭ vechĭ cuvinte slave sînt comune dialectelor romîne?“ [De desfăcut însă în treĭ bucăţĭ, tot s-a desfăcut poporul romînesc, acest lucru nu-l tăgădueşte nicĭ Gherghel. Acum, să admitem că s-a desfăcut în secolul VII. Apoĭ pănă în secolul VII aŭ avut Romîniĭ cînd şi cum să împrumute elemente slave, care astăzĭ sînt comune tuturor dialectelor, căcĭ pănă în secolul VII cel puţin de doŭă secule eĭ fusese în contact cu Slaviĭ. Vezĭ § 82, N° 10].?—Printre pomenirile despre Romîniĭ nordicĭ vrea să pună, pag. 47, şi un loc din Psellos, Ἑκατονταετηρὶς βυζαντίνης ἱστορίας, în Sathas Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη, tom. IV, Athena, 1874, pag. 246 şi următoarele, unde Psellos vorbeşte de o expediţie a împăratuluĭ Isaac Comnenos (1057-1059) asupra Mysilor, care trecuse peste Dunăre şi năvălise în împărăţie. Aceĭ Mysĭ ar fi fost după Gherghel Romîniĭ. Eĭ eraŭ însă Pecenegiĭ.— Prezenţa elementelor albaneze în limba romînă o explică, pag. 56-58, ca Hasdeu în Cine sînt Albanejiĭ? Vezĭ § 200 sub Roesler Romänische Studien.—Gherghel e un aprig apărător al *dacismuluĭ* Romînilor, macarcă din toată broşura luĭ nu se vede lămurit unde pune el patriea primitivă a Romînilor: maĭ mult decît în Transilvania s-ar părea că o pune lîngă Dunăre undeva, şi chiar nu numaĭ de-a stînga rîuluĭ, ci şi de-a dreapta luĭ puţintel. In orĭce caz e un adversar al luĭ Roesler, dar căutînd să-l atace cade adesea el însuş în erorĭ grave. Pag. 26: „Roesler la pag. 105 citează din Henri de Valenciennes supt aniĭ 1206-1216 următoarele: cap. 240: «Ramon de Muntaner», cap. 261 şi 262: «Langlo, seigneur de Blachie», cap.

213: «Blaquie la grant». Aceste locurĭ nu le-am putut găsĭ în Henri de Valenciennes“. Cu totul altceva spune Roesler la pagina citată, anume: „In Thessalia ceĭ maĭ numeroşĭ locuitorĭ în secolul XIII eraŭ Vlahiĭ. Thessalia pe atuncĭ purta numele de Valahia Mare, astfel că vechĭul nume Thessalia nu maĭ era întrebuinţat. Şi cronicariĭ bizantinĭ şi cronicariĭ apusenĭ întrebuinţează acest nume“. Apoĭ în notă înşiră Roesler pe aceştĭ cronicarĭ bizantinĭ şi apusenĭ în modul următor: „Nicetas Choniates pag. 841. — Georgios Acropolita pag. 25, 38.—G. Pachymeres, Michael Palaeologos I, 30.—G. Phrantzes pag. 414. — Ramon de Muntaner cap. 240: Langlo seigneur de la Blachie; cap. 261, 262.— Henri de Valenciennes aniĭ 1206-1216: Et si vous otroi avoec Blaquie-la-Grant, dont je vous ferai seigneur, se dieu plaist (213)“. Şi Gherghel şĭ-a închipuit că „Ramon de Muntaner cap. 240: Langlo seigneur de la Blachie; cap. 261, 262“, care e o citaţie din Ramon de Muntaner, ar fi un loc citat de Roesler din Henri de Valencinnes. Ce şĭ-a închipuit prin „Ramon de Muntaner“, pe care l-a căutat în Henri de Valenciennes la cap. 240? Poate vreun „Romîn al munţilor“? Ramon de Muntaner e cunoscutul cronicar catalan, care a fost şi unul din şefiĭ renumiteĭ companiĭ catalane. Pag. 26: „Citatul din Cantacuzenus 3, 53, anul 1342 este falş! Aceasta nu ne surprinde la Roesler. Drept că la indicele acestuĭ scriitor [al luĭ Cantacuzenus] ed. Bonn, III, pag. 594 se găseşte o «Magna Blachia», însă n-am reuşit, macarcă mĭ-am dat toate silinţile, să găsesc această numire nicĭ la locul citat în indice (III, pag. 525, 36), nicĭ în vreun alt loc undeva“. Este vorba despre cele ce spune Roesler pag. 105: „Intr-o bulă a împăratuluĭ grec asupra stăpînirii din Thessalia se numeşte această ţară Βλαχία, Cantacuzenus 3, 53 supt anul 1342“. Va să zică, Gherghel a vrut să controleze pe Roesler cu Vlahia din hrisovul luĭ Cantacuzenus, a căutat în indicele dela ediţiea Bonn, n-a găsit Blachia, ci Magna Blachia, care s-ar fi aflînd după indice la III pag. 525, 36, a deschis la această pagină şi n-a găsit nimic, atuncĭ a căutat, cît a căutat, a închis pe Cantacuzenus şi a declarat pe Roesler ca neexact orĭ chĭar falşificator! Şi cu toate acestea se găseşte Blachia (adecă Vlahia, căcĭ aşa se pronunţa Βλαχία pe vremea cronicarilor bizantinĭ, în special a luĭ Cantacuzenus) la Cantacuzenus, şi nu numaĭ odată, ci de maĭ

multe orĭ. Supt anul 1343 (nu 1342, aicĭ într-adevăr a greşit Roesler), tom. II pag. paris. 526-527 se spun următoarele: „Puterea noastră ordoană ca fratele prea ĭubit al maestăţiĭ noastre, dumnealuĭ Ioan Anghel, să fie şeful saŭ prefectul cetăţilor şi ţăriĭ Vlahieĭ, cît timp va trăi... Să aĭbă prefectura Vlahieĭ pănă la sfîrşitul vieţiĭ sale... Să se pomenească însă prin toată ţara Vlahieĭ şi de Doamna Anna Palaeologa şi de fiul eĭ împăratul... Să se păstreze hotarăle Vlahieĭ cum fusese maĭ înainte vreme. Dacă [Ioan Anghel] va căpăta cetăţile din cuprinsul Vlahieĭ, să le stăpînească ca şi pe restul Vlahieĭ“.— După cum e adversar al luĭ Roesler, tot aşa e adversar Gherghel şi al filologilor. Pag. 54: „Macarcă limbiştiĭ, cu privire la justeţa legilor schimbăriĭ sunetelor, o ĭaŭ cam pe sus faţă de istoricĭ, n-o duc de multe orĭ la niciun capăt, cînd este vorba să strămute adevărurile lor cele fără vieaţă în faptele istorice viĭ. Pentru aceĭa ar trebui, maĭ ales pentru asemenea obscure capitule ale istorieĭ, ca cercetările istoricilor şi limbiştilor să stea în contact unele cu altele“. Foarte adevărat. De aceĭa trebue să regretăm că istoriciĭ noştri o ĭaŭ aşa de uşurel cu cunoaşterea limbiĭ romîneştĭ, încît să-şi închipuĭască că *Basarabă* ar putea să fie metateză din *Bessapara*, cum face Onciul, Originile principatelor romîne pag. 115, orĭ un turcesc fantastic *baş-arabă*, cum vrea Gherghel. Pag. 20: „In turceşte *baş-arab* înseamnă *cap de maur*, cu care ocazie este de observat că *s* şi *ş* foarte uşor se pot confunda la scris. Blazonul Basarabilor [treĭ capete de arapĭ] ar reda, decĭ, în mod figurativ forma tataro-cumană a numeluĭ“. La acestea adauge autorul în notă: „In puţinele cuvinte cumane, date de Roesler Romänische Studien pag. 352-356, corăspunde totdeauna cumanul *s* turculuĭ *š*, de ex. turc *taš* — cuman *tas*, turc *eniš* — cuman *enis*, turc *išidir-im* — cuman *esitur-men*. Cum că aşa este, se vede din codex cumanicus, unde latinul *capud* (sic) corăspunde persuluĭ *ser* şi cumanuluĭ *bas*“. In ce priveşte etimologiea propusă de Gherghel am de făcut grave observaţiĭ. Maĭ întîĭŭ în limba turcească atributul precedează *totdeauna* substantivul săŭ: un *baš arab* în turceşte este *imposibil*. *Cap arăpesc* se zice în turceşte *'aráb báš*, ĭar *cap de arap* se zice pe turceşte *'aráb bašï'*. In codex cumanicus apoĭ scriitorul, care a scris cuvintele cumane şi persiene cu litere latine, întrebuinţează şi pentru *s* şi pentru *š* a-

celaş caracter *s*, de nevoe, pentrucă adecă n-avea în alfabetul latin un caracter pentru *š*. Nu numaĭ cuvintele cumane aŭ *s* pentru *š* în codex cumanicus, ci şi cele persiene. Dacă ar admite cineva, ducîndu-se după scrisul din codex cumanicus, că în limba cumană nu exista sunetul *š*, atuncĭ ar trebui să admită că nu există sunetul *š* nicĭ în limba persiană. Apoĭ ce maĭ vrea să zică autorul cu aceĭa că „cu care ocazie este de observat că *s* şi *š* foarte uşor se pot confunda la scris“? A voit să zică, sigur, că cele treĭ puncte de deasupra, care deosebesc în scrisoarea turcească (adecă arăbească) pe *s* de *š*, aŭ scăpat din videre celuĭ care a scris *eticheta*, *legenda* blazonuluĭ, aşa că cetitorii *legendeĭ* blazonuluĭ Basarabilor (cetitoriĭ, fireşte, cumanĭ, pe vremea cînd Basarabiĭ, şi eĭ Cumanĭ, aveaŭ legenda blazonuluĭ lor scrisă în turceşte [orĭ cumăneşte, căcĭ e tot aceĭa]) aŭ cetit *basarab* în loc de *bašarab* şi aŭ schimbat numele familieĭ după legenda blazonuluĭ. Aceasta e o culme! Asemenea lucrurĭ nu se regulează cu ochiĭ, ci cu urechile!

§ 228. C. Jireček, Geschichte der Serben, Gotha, 1911, I pag. 39: „In veacul de mijloc aŭ existat în peninsula balcanică doŭă limbĭ romanice: limba romînă, a Romanilor dela Dunăre, şi limba dalmată, ale căreĭ resturĭ s-aŭ păstrat până în zilele noastre în insula Veglia. In ţara muntoasă dela mijloc s-a dezvoltat o limbă amestecată illyro-romanică, din care se trage limba albaneză. Din cauza poziţieĭ sale intermediare limba albaneză are pe de o parte ceva comun cu limba romînă, ĭar pe de altă parte ceva comun cu limba dalmată“.

§ 229. D. Onciul, Din istoriea Romînieĭ, Bucureştĭ, 1914 (Din „Călăuza oficială a expoziţiunii generale romîne 1906“), pag. 3: „Romînia înpreună cu ţările locuite de Romînĭ la nordul Dunăriĭ între Nistru şi Tisa, unite în antichitate sub numele de Dacia, aŭ fost cuprinse în lumea romană şi cucerite pentru latinitate sînt acum tocmaĭ 1800 de anĭ, prin cucerirea şi colonizarea Dacieĭ de către împăratul Traĭan, întemeetorul poporuluĭ romîn. Cu vreun secol maĭ înainte se aruncase prima sămînţă a naţionalităţiĭ romîne la sudul Dunăriĭ. în părţile locuite de vechiĭ Illyrĭ (străbuniĭ Albanejilor de astăzĭ) şi de foştiĭ Thracĭ (aproape înrudiţĭ cu Illyriĭ), între Adriatică şi marea neagră, ţărĭ definitiv supuse de Romanĭ supt impăratul Octavian August, după cu-

ceririle începute aicĭ în timpul republicii. Dar abĭa creațiunea luĭ Traĭan, prin care stabilirea elementuluĭ roman la Dunăre a fost îndeplinită, a dat ființă poporuluĭ romîn în Dacia. Chĭar dela cele dintîiŭ mărturiĭ istorice asupra Romînilor ca popor proprĭu, cu numele de Vlahĭ, începînd din secolul al XI, tradiția istorică despre originea lor (constatată maĭ întîiŭ la scriitorĭ bizantinĭ din secolul al XI și al XII) îĭ prezintă în legătură cu Traĭan și cucerirea Dacieĭ saŭ ca urmașĭ aĭ colonilor romanĭ de aicĭ. De asemenea ceĭ dintîiŭ cronicarĭ aĭ Ungarieĭ (din secolul al XII și al XIII) cunosc pe Vlahiĭ din regatul ungar ca „foștĭ colonĭ aĭ Romanilor", rămașĭ în țară și găsițĭ aicĭ de Ungurĭ. Și tradiția națională, constatată ca tradiție scrisă maĭ întîiŭ în prima jumătate a secoluluĭ al XVI, a păstrat cunoștința originiĭ dela Rîm (Roma), decînd — cum călugăriĭ din mănăstirea Deal spuneaŭ luĭ Francesco della Valle (1532)— «Traĭan împăratul, cucerind această țară, o înpărți ostașilor săĭ și o făcu colonie de Romanĭ». Numaĭ dela sfîrșitul secoluluĭ XVIII încoace o samă de istoricĭ și filologĭ s-aŭ nevoit să opună acesteĭ tradițiunĭ statornice, pănă atuncĭ general admisă în istoriografie, o teorie contrară, după care Romîniĭ din Dacia (Dacoromîniĭ) s-ar fi format ca popor la sudul Dunăriĭ, laolaltă cu frațiĭ lor din peninsula balcanică (Macedoromîniĭ), de unde eĭ ar fi emigrat în evul medĭu spre a popula vechea Dacie, părăsită de Romanĭ cu maĭ multe secule maĭ înainte. Fără mărturiĭ directe în sprijinul uneĭ transmigrațiunĭ de acest fel, care pănă acum n-aŭ putut fi produse, știința nu poate părăsi tărîmul real al tradițieĭ istorice, adeverită chĭar dela prima arătare a Romînilor în istorie. Așa fiind, cucerirea Dacieĭ decătră Romanĭ acum 1800 de anĭ este punctul de plecare al istorieĭ romîne pe acelaș pămînt locuit de Romînĭ".— Scriitoriĭ bizantinĭ, despre care vorbește Onciul, sînt Kekavmenos și Kinnamos (Vezĭ maĭ sus §§ 177, 178 supt aceștĭ autorĭ), ĭar cronicariĭ ungurĭ sînt Anonymus Notarius, Gesta Hungarorum, care spune în cap. IX că la venirea Ungurilor în Pannonia „această țară era locuită de Slavĭ, Bulgarĭ, Valahĭ și păstoriĭ Romanilor, fiindcă după moartea regeluĭ Attila Romaniĭ numĭaŭ țara Pannonieĭ *pascua*, din cauză că-șĭ trimeteaŭ turmele la păscut prin această țară (Quam terram habitarent Sclavi, Bulgarii et Blachii ac pastores Romanorum, quia post mortem Athilae regis terram

Pannoniae Romani dicebant pascua esse, eo quod greges eorum in terra Pannoniae pascebantur)" *), şi Kéza, cronicar

*) Anonymus Belae regis notarius, Gesta Hungarorum, în Schwandtner, Scriptores rerum hungaricarum veteres ac genuini, Vindobonae, 1766-1768, I. Copie din secolul XIV. După Hunfalvy, Die Rumänen und ihre Ansprüche, 246, regele ar fi Bela III (1174 -1196) şi notarius ar fi trăit până în cele dintîiŭ decenii ale secoluluĭ XIII. După Onciul, Teoriea luĭ Roesler, 256-262 regele ar fi Bela II (1131-1141) şi notarius ar fi scris pela mijlocul secoluluĭ XII. Este cel maĭ vechiŭ cronicar ungur şi pe care Unguriĭ îl ţineau în mare cinste, până cînd s-a deschis prin Roesler Romänische Studien cearta asupra originiĭ Romînilor. El maĭ povesteşte cap. XI-LI pentru timpul veniriĭ Ungurilor în Pannonia (aproximativ anul 896) următoarele lucrurĭ: "Ţara între Tisa şi Dunăre până la graniţile Rutenilor şi Leşilor o stăpînise şi o populase cu Slavĭ şi Bulgarĭ Reanus, mare principe al Bulgarieı, bunicul luĭ Salanus, stăpînitorul aceluĭ teritoriŭ depe vremea veniriĭ Ungurilor. Ţara între Tisa, Mureş şi Someş fusese în stăpînirea unuı duce Morout, al căruĭ nepot, Menumorout, era domnul actual depe vremea veniriĭ Ungurilor al aceluĭ teritoriŭ, aĭ căruı locuitorĭ eraŭ Cazarı. Dela Mureş până la Orşova se întindea stăpînirea duceluĭ Glad, care venise dela Vidin şi ocupase cu ajutorul Cumanilor acel teritoriŭ. In Ardeal domnia un Vlah, Gelou, asupra Vlahilor şi Slavilor, oamenĭ nedeprinşĭ cu războiul şi care suferiau mult din partea Cumanilor şi Pecenegilor. Unguriĭ au supus pe toţĭ aceştĭ principĭ. In special Tuhutum a învins pe Gelou şi a supus Ardealul, în care familiea luĭ a domnit până la Ştefan cel sfînt, anul 1000." Această povestire a cronicaruluĭ anonim a fost contestată de Roesler: "Anonimul ar fi trăit tîrziu, pe vremea luĭ Bela IV (1235-1270) şi ar fi povestind lucrurĭ neexacte, luîndu-se după înprejurarile depe vremea luĭ." Cum că anonimul a povestit şi lucrurĭ neexacte şi s-a condus cîteodată de înprejurările depe vremea luĭ, nu se poate tăgădui. Faptul, de pildă, că vorbeşte de Cumanĭ pe vremea veniriĭ Ungurilor în Pannonia este o probă pentru aceasta. De altfel şi alţiĭ înainte de Roesler aŭ bănuit notaruluĭ anonim că ar fi plăzmuit istoriea veche ungurească după înprejurările contemporane cu dînsul, precum se vede din Petru Maior Istoriea pentru începutul Romînilor 97: „Uniĭ zic că notariul aŭ scris istoriea sa după tocmeala lucrurilor ce era în veacul luĭ, iară nu după adevărul vremiĭ aceia cînd aŭ intrat Unguriĭ în Pannonia şi în Ardeal". Pentru părerea că notarul anonim a trăit înainte de Bela IV aduce Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 239 proba că cuvîntul *Blachi*, cu care notarul anonim numeşte pe Romînĭ, se găseşte întrebuinţat numaı în documentele ungureştĭ anterioare luĭ Bela IV. Cu începere dela 1234 se întrebuinţează în mod excluziv numaĭ cuvintele Olaci, Olachi, Olati, Walati în documentele ungureştĭ.

din secolul XIII, care spune I, 4, $_1$ că „Locuitorii din orașele Pannoniei, Pamfiliei, Macedoniei, Dalmației și Frigiei, ne mai putînd suferi prădăciunile și asediurile cele multe din partea Hunilor, și-aŭ părăsit țara cu voea luĭ Attila și aŭ trecut peste marea adriatică în Apulia. Numai Vlahii, care eraŭ păstorii și colonii lor, aŭ rămas de bună voe în Pannonia (Pannoniae, Panfiliae, Macedoniae, Dalmatiae et Frigiae civitates, quae crebris spoliis et obsidionibus per Hunos erant fatigatae, natali solo derelicto, in Apuliam per mare adriaticum, de Ethela licentia impetrata, transierunt; Blackis, qui ipsorum fuere pastores et coloni, remanentibus sponte in Pannonia)"; și I, 4, $_6$ că „Secuii sînt rămășiți de ale Hunilor. Cînd aŭ aflat că Ungurii s-aŭ întors în Pannonia, li-aŭ eșit înainte la hotarele Ruteniei, și dupăce aŭ ajutat Ungurilor să cucerească Pannonia, aŭ căpătat și ei locuri într-însa, dar nu la șes, ci cu Vlahii înpreună în munții dela margine (Zaculi Hunorum sunt residui, qui, dum Hungaros in Pannoniam iterato cognoverunt remeasse, redeuntibus in Rutheniae finibus occurrerunt, insimulque Pannonia conquestrata, partem in ea sunt adepti, non tamen in plano Pannoniae, sed cum Blackis in montibus confiniis sortem habuerunt)". Dintre aceștĭ scriitori, dacă într-adevăr vorbele lor reprezintă niște tradiții, după cum vrea Onciul, iar nu maĭ degrabă niște combinații personale, ceĭ ungurĭ reprezintă în tot cazul tradiția dela venirea Ungurilor în Pannonia, pecînd foarte probabil populație romînească se găsia pe teritoriul Daciei, iar dintre ceĭ bizantinĭ numaĭ Kekavmenos leagă originea Romînilor de cucerirea Daciei prin Traian. Dacă însă tradiția — în caz cînd tradiție este— reprezentată de Kekavmenos pomenește de împăratul Traian, aceasta se explică prin faptul renumeluĭ celuĭ mare al acestuĭ împărat, care a făcut să se rezumeze în el toată opera anterioară de romanizare a răsărituluĭ Europei, nu poate servi însă ca probă că romînismul și-ar fi trăgînd originea numaĭ dela împăratul acesta orĭ maĭ cu samă dela dînsul, cu atît maĭ mult nu, cu cît aceiaș tradiție pune patriea primitivă a Romînilor în țara Sîrbilor, adecă în Moesia Superior.

§ 230. N. Iorga, Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie, Bucarest, 1915, I pag. 5-9: „Regiunile cuprinse între Carpații romînĭ și rîul Tisa eraŭ locuite la epoca luĭ Herodot de Agathyrsĭ, care erau de origine evi-

dent thracă, dupăcum îĭ arată şi numele, şi aveaŭ cele maĭ strînse relaţiĭ cu ramura dacă din aceĭaş tulpină. Romîniĭ sînt necontestabil descendenţiĭ acestor Dacĭ şi aĭ congenerilor lor Geţĭ, stabiliţĭ cînd pe malul drept cînd pe cel stîng al Dunăriĭ, precum şi aĭ celorlalte elemente thrace şi illyre deznaţionalizate printr-o colonizare romană lentă, care s-a făcut întîiŭ prin immigraţiĭ de ţăranĭ veniţĭ din Italia cu mult înainte de cucerirea luĭ Traĭan. Fiindcă teritoriul Agathyrsilor şi al vecinilor lor de aceĭaş origine a fost dela început o ţară thracă şi apoĭ a aparţinut Dacilor, acest teritoriŭ face, decĭ, parte în mod evident din moştenirea cea maĭ veche şi cea maĭ autentică a actualeĭ naţiunĭ romîne. Această prezenţă a Agathyrsilor civilizaţĭ, care exploatase minele de aur ale aceşteĭ provinciĭ, apoĭ stabilirea unuĭ stat dac, care trebue să figureze printre fundaţiunile cele maĭ importante ale barbarilor şi avea relaţiĭ continue cu lumea romană, căreĭa îĭ împrumuta cu inteligenţă, am putea zice chĭar cu patimă, elementele necesare pentru a forma o noŭă civilizaţie mixtă, sînt, propriŭ vorbind, primele titlurĭ de posesiune pe care le pot prezenta Romîniĭ de astăzĭ în privinţa Transilvanieĭ şi a provinciilor vecine. Opera îndeplinită de Romanĭ şi lăsată moştenire acelora care li poartă şi astăzĭ numele şi vorbesc o limbă derivată, în părţile eĭ esenţiale, din latineşte ar fi un al doilea titlu de posesiune în favoarea acelora care lĭ-aŭ moştenit numele şi limba. Nimenea nu pretinde astăzĭ, printre oameniĭ cu judecată, că poporul romîn, aşa cum se prezintă astăzĭ, ar fi continuatorul, fără nicĭun amestec, fără nicĭo pată, ca să zic aşa, al Romanilor în înţelesul pur latin al acestuĭ cuvînt. Invăţaţiĭ aŭ reuşit să fixeze că primul element roman care a pătruns în Dacia, al căreĭ centru şi a căreĭ citadelă principală era Transilvania, aŭ fost ţăranĭ italienĭ, care fusese nevoiţĭ să părăsească peninsula din cauza creşteriĭ prea marĭ a populaţieĭ, din cauză că munca cîmpuluĭ se făcea numaĭ cu sclavĭ, precum şi pentru aceĭa că se lăţise regimul vilelor de lux şi al aprovizionăriĭ Italieĭ prin mărfurĭ venite din provinciile vecine. Fiind maĭ numeroşĭ decît Illyriĭ şi Thraciĭ vecinĭ, şi avînd aceleaş ocupaţiunĭ ca şi aceştĭ maĭ vechĭ locuitorĭ aĭ peninsuleĭ balcanice, ţăraniĭ italienĭ aŭ reuşit să-ĭ deznaţionalizeze printr-un proces de transformare etnică, de care izvoarele contemporane, care aveaŭ de scop să trans-

mită numaĭ evenimentele politice, nu puteaŭ şi nu trebuĭaŭ să vorbească. Aceste elemente thraco-illyre romanizate s-aŭ întins dela sine, fără niciun ajutor şi fără niciun imbold din partea oficialităţiĭ, pe rîpa stîngă a Dunăriĭ, şi imperĭul n-a făcut decît să urmeze această expansiune, care se îndeplinise de Italieniĭ de rasă pură. Cînd, după maĭ multe războae contra Dacilor, dintre care cele depe urmă fură purtate de Traĭan, ce ajunse în urma strădănuinţilor sale militare stăpîn peste Dacia întreagă, a fost întreprinsă o colonizare oficială, maĭ ales pentru a înfiinţa oraşele indispensabile pentru opera de civilizaţie romană, noiĭ veniţĭ, chemaţĭ de imperĭu şi ocrotiţĭ de armele sale, organizaţĭ după legile imperĭuluĭ şi trăind pe acest noŭ teritorĭu pentru a servi raţiunĭ de stat, aparţineaŭ, dupăcum arată inscripţiile şi cele cîteva liniĭ consacrate de istoricĭ aceşteĭ opere, diferitelor rase, care, egale din punct de videre politic, trăĭaŭ în orbis romanus. Eĭ fraternizaŭ numaĭ prin limbă şi prin interese, prin regimul politic pe care-l servĭaŭ, şi prin activitatea lor întreagă. Ne putem întreba totuş dacă aŭ luat într-adevăr parte aceştĭ tîrziŭ veniţĭ la formarea poporuluĭ romîn, a căruĭ primă bază e reprezentată de Thraco-Illyrĭ şi a doŭa de immigraţiea ţărănească italică, care a fost singura capabilă de a produce deznaţionalizarea aceşteĭ mase marĭ de barbarĭ, care masă de barbarĭ ar fi rezistat la influinţa căutătorilor de aur şi a aventurierilor, a funcţionarilor şi a soldaţilor, stabiliţĭ în provinciea pe care Roma imperială o aşezase pe malurile Dunăriĭ şi în Carpaţĭ". — Va să zică Romîniĭ sînt Thracĭ şi Illyrĭ, romanizaţĭ în Dacia şi în peninsula balcanică prin ţăranĭ italienĭ, care venise în Dacia şi în peninsula balcanică înainte de Traĭan şi în aşa de mare număr, încît aŭ deznaţionalizat lesne pe Thraciĭ şi Illyriĭ din Dacia şi din peninsula balcanică. Cînd aŭ cuprins Romaniĭ Dacia sub Traĭan, coloniştiĭ şi militariĭ veniţĭ într-însa în urma cuceririĭ aŭ găsit provinciea deja romanizată. Şi pentru aceste afirmaţiĭ Iorga se raportează la învăţaţĭ: „Invăţaţiĭ aŭ reuşit să fixeze că'etc." Oare cum vor fi reuşit? Căcĭ doar tot Iorga spune că despre acest lucru „izvoarele contemporane nu puteaŭ şi nu trebuĭaŭ să vorbească". Ştim că Iorga poate broda. Vezĭ, de pildă, maĭ sus § 226 sub Geschichte des rumänischen Volkes înfloriturile pe care le face pe baza celor povestite de Priscus. Dar în

cazul de față nu brodează, ci inventează pe de-a întregul. Şi motivul pentru care inventează este că vorbeşte de „moştenire veche şi autentică a naţiunii romîne“, de „titlurĭ de posesiune pe care le pot prezenta Romînii în privinţa Transilvaniei şi a provinciilor vecine“, de „titlul de posesiune al acelor care aŭ moştenit numele şi limba Romanilor“. Motivul pentru care inventează este că el nu face istorie, ci pseudoistorie tendenţioasă. In privinţa aceasta a făcut judicioase observaţii Fischer, Die Herkunft der Rumänen, pag. 204: „Romînii ar trebui să se gîndească că romanitatea nu stă în Horaţiu, nici în Cicero, ci în *virtus romana*, adecă în *vrednicie*, în *măreţiea simţirii*, în *caracterul cel cinstit*. Ar trebui să-şi dea osteneală Romînii ca binele, pe care-l poartă în ei, fără îndoială în mare măsură, să-l îngrijească, să-l dezvoalte şi să-l întărească tot mai mult, iar răul, pe care-l aŭ în ei iaraş fără contestare, să-l recunoască şi să-l stîrpească dela rădăcină, altfel are să fie răŭ de dînşii. Lor nu li trebue *romanitatea*, cea îngropată în muzee, ci virtutea cea vie romană. La asemenea virtute poate să tindă cineva, chiar dacă nu-i Roman. Şi de ce au mai mult trebuinţă Romînii? Să fie Romani tot mai spălăciţi şi mai degeneraţi, ori Romîni tot mai vrednici?“ Şi pag. 4: „Eŭ sfătuesc pe Romîni să nu se lese opriţi de o fantomă, ci în mod cinstit şi fără preget să lucreze la renaşterea lor. Rasa lor posede o aşa de mare inteligenţă naturală, o aşa de uimitoare putere de rezistenţă, o aşa de neobişnuită energie a vieţii, încît, dacă reuşeşte să scape moralmente de o mulţime de resturi medievale şi pe jumătate asiatice, ea poate să-şi ceară locul la soare numai şi numai pe baza faptului care nu se poate înlătura: j'y suis et j'y reste. In vieaţa popoarelor nu hotăresc numele mari şi goale, ci vredniciea mai mare şi numărul mai mare“.

In ce priveşte faptele înseş, locuitorii Italiei s-aŭ scurs, este adevărat, peste graniţile ei, dar nu înaintea cuceririlor romane, ci odată cu acestea şi după acestea, şi s-au scurs anume ţăranii ca ostaşi, iar tîrgoveţii ca ostaşi şi ca negustori ori, în general, ca oameni de afaceri. Şi aşa de mult se golise Italia de locuitori în preajma cuceririlor făcute de statul roman în teritoriile thrace, illyre şi pannone din peninsula balcanică (Vezi istoricul acestor cuceriri la §§ 75, 76, 77), încît dictatorul Caesar a trebuit să intervină şi să împiedece emigrarea Italienilor. El a interzis Italieni-

lor de vrîsta între 20 şi 40 de anĭ să absenteze maĭ mult decît treĭ anĭ din Italia. Suetonius, Caesar 42. Vezĭ § 234, 37 a. Nicăirĭ agenţiĭ romanizătorĭ de origine italiană n-aŭ fost maĭ puţinĭ decît în teritoriul romanizat al răsărituluĭ Europeĭ, şi anume ceĭ maĭ puţinĭ aŭ fost în teritoriul romînesc al acestuĭ răsărit. Motivul este atestat de istorie: în afară de ostaşĭ, nu maĭ eraŭ Italienĭ disponibilĭ. Impănase lumea cucerită: din ordinul luĭ Mithridates 80000 din eĭ aŭ fost ucişĭ în Asia Mică şi 20000 în insula Delos. Din cîţĭ rămăsese în Italia perise vreo 300000 în războaele cu soţiĭ şi în cele civile depe vremea luĭ Sulla şi Marius. Regiunĭ întregĭ eraŭ pustiĭ, de pildă Apulia. Locul Italienilor îl umpluse sclaviĭ şi străiniĭ. Mommsen, Römische Geschichte II pag. 402-403, III pag. 514. Dar să admitem acest lucru imposibil, că înainte de cucerirea romană s-ar fi strecurat ţăraniĭ italienĭ în teritoriile barbarilor, şi încă în ale celor maĭ aprigĭ barbarĭ cu care aŭ avut de a face vreodată Romaniĭ. Ce fel de ţăranĭ italienĭ îşĭ închipueşte Iorga că ar fi fost aceĭa? Pentru a pricepe concepţiea acestuĭ învăţat, voiŭ reproduce cele spuse de el asupra aceşteĭ chestiunĭ (asupra căreĭa îĭ place să revie) şi în alte două lucrărĭ ale sale, dintre care despre una voiŭ vorbi în special maĭ la vale. Istoriea literaturilor romanice în dezvoltarea şi legăturile lor, Bucureştĭ, 1920, I, pag. 3-4: „Limbĭ neolatine s-aŭ produs numaĭ în Gallia pe bază celtică, în Spania şi Portugalia pe bază iberică, în Italia însăş pe *singura bază latină*, în Alpĭ, unde Retoromaniĭ aŭ un substrat special, şi la noĭ, unde substratul a fost dacic, trac. In toate aceste părţĭ, ducînd, la sfîrşitul republiciĭ romane, o vieaţă maĭ mult de sat, a plugarilor şi păstorilor, aŭ trebuit să vie marĭ mase romane, *în adevăr romane* — nu în sensul în care anume persoane din Austria puteaŭ fi însumate la rasa germană—, avînd acelaş fel de traiŭ ţărănesc, pentru păstrarea chĭar a căruĭa aŭ părăsit solul italian. Căcĭ aicĭ se înscăunase, prin progresele militare, politice şi economice ale statuluĭ, un alt regim la ţară, unde eraŭ vile, parcurĭ, ca ale lorzilor inglejĭ de astăzĭ, care aŭ izgonit la orase — însă nu şi la Roma, plină de străinĭ şi avînd, în Trastevere, Semiţĭ: Sirienĭ şi Evreĭ— o mare parte din vechea populaţie de plugarĭ, ca să-şĭ aĭbă plăcerea lor de a vîna vulpĭ şi de a organiza sărbărĭ în aer liber, ĭar sclavĭ, cu munca fără preţ, lucraŭ pen-

tru stăpîn, pecînd cea maĭ mare parte din aprovizionare venĭa pe mare, din grînarele Siciliei, ale Africeĭ şi altor părţĭ căzute în atîrnare faţă de Roma. Nefiind admisibilă, cum am spus, îngrămădirea prea mare în oraşe, unde nu era o industrie asemenea celeĭ de astăzĭ, neputînd fi vorba de emigrărĭ, ca acelea care duc în America pe săteniĭ fără ocupaţie aĭ Rusieĭ europene, aĭ Austroungarieĭ, aĭ Irlandeĭ, a trebuit să se producă o lentă emigrare, de care, în chip firesc, izvoarele narative... n-aŭ grijă să vorbească... Şi aceştĭ oamenĭ singurĭ, trecînd pe alte tărîmurĭ, cu prestigĭul puteriĭ romane, cu valoarea lor dovedită, cu sprijinul oficialităţiĭ apropiate orĭ maĭ depărtate, aŭ putut deznaţionaliza aproape imediat părţĭ risipite din populaţiea aborigenă, pentruca aceştiĭa la rîndul lor să poată lucra, independent de sîngele lor, asupra congenerilor... Romanizarea, care e maĭ mult o *latinizare*, s-a petrecut ca un fenomen înainte de toate popular, elementar". Istoriea Romînilor din peninsula balcanică, Bucureştĭ, 1919, pag. 8-9: „Date precize lipsesc, pentruca să se poată fixa condiţiile, în care a avut loc romanizarea ce a urmat izbînda definitivă a armatelor republiciĭ. Trebue să se admită totuş—şi am indicat-o adesea—că, alăturĭ de trimeterea pe cale oficială a coloniştilor, de stabilirea soldaţilor care-şĭ isprăviseră cariera şi care contractaseră legăturĭ în ţară, a fost şi aportul de populaţie datorit iniţiativeĭ claseĭ rurale însăş. Intr-o regiune ca Italia din această vreme, care primĭa de aĭurea, din Sicilia, din Africa, din insulele mediteraneĭ răsăritene, din Egipt mijloacele sale de hrană, şi care prefăcea vechile cîmpiĭ muncite de ţăranĭ liberĭ în ferme încredinţate lucruluĭ sclavilor, saŭ în parcurĭ şi grădinĭ de plăcere în jurul vilelor luxoase, rolul acestor ţăranĭ *de veche şi zdravănă rasă* era cu adevărat sfîrşit. Eĭ nu puteaŭ nicĭ să se potrivească după noile condiţiĭ de viaţă dela ţară, nicĭ să găsească locurĭ în oraşe, pe care apucaseră a le năvăli intruşĭ străinĭ, venind de aşa de departe cum este Asia semită. Nevroind să decadă, să pĭară de o ticăloasă moarte înceată, aceştĭ ţăranĭ trebuiră să emigreze. O parte dintre dînşiĭ se îndreptară către apus şi dădură Provenţeĭ caracterul săŭ lămurit roman. Ceĭalaltă parte, cea maĭ importantă, luă, prin *pasurile Alpilor orientalĭ*, drumul care duce la Balcanĭ şi la Pind".

f Limba neolatină din Italia s-a produs *pe singura bază*

latină", „marĭ mase romane *în adevăr romane*", „ţăranĭ *de veche şi zdravănă rasă*", „romanizarea e maĭ mult o *latinizare.*" Hotărît este că Iorga îşĭ închipueşte Italia ca o ţară plină de o rasă unică, şi anume de o rasă neaoşă latină. Dar lucrurile nu staŭ astfel. Popoarele italice, din care făceaŭ parte şi Latiniĭ, ocupaŭ numaĭ partea centrală şi sudică a Italieĭ dinspre vest de Apeninĭ. Partea centrală şi sudică a Italieĭ dela răsărit de Apeninĭ era ocupată de popoare illyre, ĭar tot nordul peninsuleĭ, începînd cu mult dela sud de Padus, era ocupat de Celţĭ, de Ligurĭ şi de Illyrĭ. Aceasta în trăsăturĭ generale, căcĭ alăturĭ cu popoarele italice maĭ eraŭ încă, în partea dinspre vest de Apeninĭ, şi alte neamurĭ de oamenĭ, anume Etruscĭ şi Grecĭ. Şi dintre aceste neamurĭ acele asupra cărora s-a întins maĭ tîrziŭ romanizarea în peninsulă aŭ fost Celţiĭ şi Liguriĭ şi Illyriĭ din partea nordică a eĭ. Opera de cucerire a acestora a început pela sfîrşitul secoluluĭ III a. Chr., a fost întreruptă de războĭul al doilea punic şi desăvîrşită (cu excepţie de Ligurĭ, care aŭ fost domoliţĭ maĭ tîrziŭ) în primul şfert al secoluluĭ II a. Chr. Şi în teritorĭul celt de dincoace (dela sud) de Padus aŭ fost aşezate coloniĭ de Italicĭ, ĭar jumătate din pămînturile Celţilor aŭ fost confiscate şi date acelor coloniĭ. Teritorĭul de dincolo (dela nord) de Padus însă a fost lăsat de Romanĭ neatins din punct de videre al soluluĭ şi al populaţieĭ, o singură colonie numaĭ a fost trimeasă de eĭ, pe teritorĭu illyr, la Aquileia. Mommsen, Römische Geschichte, I, 563, 673 sqq. Prin urmare, dacă, admiţîndu-se imposibilul, se vor fi scurs niscaĭ ţăranĭ din Italia „prin pasurile Alpilor orientalĭ, pe drumul care duce la Balcanĭ şi la Pind", înainte de cucerirea romană, aceĭ ţăranĭ în tot cazul nu puteaŭ fi *italicĭ, latinĭ* şi *„în adevăr romanĭ"*, ci *celţĭ* şi *illyrĭ, romanizaţĭ* dela o vreme, dar celţĭ şi illyrĭ de sînge şi de minte. De dus însă prin ţărĭ barbare chĭar înainte de cucerirea romană a ţărilor acelora, s-aŭ dus Italienĭ, dar aceĭa nu eraŭ ţăranĭ, ci negustorĭ, oamenĭ de afacerĭ, de obîrşie tîrgoveaţă. Vezĭ V. Pârvan, Die Nationalität der Kaufleute im römischen Kaiserreiche, Breslau, 1909, de pildă pag. 27.

Cu toate acestea povestea despre ţăraniĭ „în adevăr romanĭ", care aŭ romanizat provinciile înainte de cucerirea lor, a convins pe Sextil Puşcariu, care spune Locul limbiĭ

romîne între limbile romanice pag. 14: „N. Iorga a arătat în mod convingător că înainte de cucerirea oficială a unor provincii romane a existat o îndelungată infiltrare a acestor ținuturi cu o populație țărănească, care ea, iar nu cei cîți-va veterani, slujbași și aventurieri veniți deodată cu ei, a dat caracterul roman acestor provincii.“ Tot așa povestea a convins pe Capidan, Romînii din peninsula balcanică, în Anuarul institutului de istorie națională, II, anul 1923, pag. 97.

§ 230 [a]. J. Peisker, Die Abkunft der Rumänen, în Zeitschrift des historischen Vereines für Steiermark, XV Jahrgang, 1-4 Heft, Graz, 1917, pag. 160-205.

Pag. 160-163, 174-179: ‹Se dă un tabloŭ al vieții nomade păstorești a Macedoromînilor și a popoarelor uralo-altaice din stepele Asiei centrale: Vărează în unele regiuni și ernează în altele, și acele regiuni sînt adesea foarte îndepărtate unele de altele. Animalele sînt oi, pentrucă ele se acomodează cel mai lesne la asemenea fel de vieață. Transportul întregii averi se face pe spinare de cai (în Asia centrală și de cămile), căci cară nu se pot transporta lesne pe drumuri anevoioase.›

Pag. 163: ‹Intre Romînii păstori și țăranii de alte neamuri agricultori din peninsula balcanică există, în timpul cît Romînii trec dela locurile unde vărează la cele unde ernează și din contra, aceleaș raporturi care se observă în anumite regiuni depe lîngă pustiurile din Asia centrală între păstorii turci nomazi și locuitorii de alt neam agricultori.›

Pag. 174: „Toți nomazii pe care-i arată istoriea că aŭ venit în Europa, aŭ venit fără excepție din Asia centrală, leagănul păstorilor de oi nomazi.“

Pag. 185: ‹La vieața nomadă a păstoritului de oi se dedă omul numai cînd este silit de înprejurări. Asemenea înprejurări se găsesc numai în Asia centrală, unde triburile aparțin la aceiaș rasă, cea uraloaltaică. Cum că ar fi fost și populație arică nomadă cu păstorie de oi, nu se mai poate crede.›

Pag. 186: ‹Astăzi există în Asia centrală numai o rasă de oameni cu vieață păstorească nomadă, cea uraloaltaică. Tot așa a trebuit să fie și altă dată, în timpurile trecute. Cum că toți acești nomazi sînt de aceiaș origine, se probează prin feliul vieții lor, care este acelaș la toate,

cu începere de cînd avem ştire despre ele, sînt acum maĭ mult de doŭă miĭ de anĭ. Sciţiĭ, aşa cum îĭ descrie Herodot, samănă cap tăĭat („wie ein Ei dem andern") cu Mongoliĭ descrişĭ de Rogerius, Thomas arhidiaconul, Plan Carpin, Rubruquis, Marco Polo. Numaĭ limba îĭ maĭ deosebeşte, aşa că, de pildă, limba Sciţilor depe vremea luĭ Herodot era arică. Limba însă nu poate răsturna, cînd este vorba de a hotărî rasa, criterĭul format de felĭul de a trăi (Lebensweise), care este „criterĭul hotărîtor pentru rasă" („das ausschlaggebende Kriterium für die völkische Abkunft").[9]

Pag. 174: „Tot aşa firea romînimiĭ nu consistă în limbă, ci în felĭul eĭ de a trăi ca populaţie păstorească nomadă".

Pag. 197: ‹Până acum a fost neglijată în istoriea popoarelor tocmaĭ partea cea maĭ esenţială, cea economică („die wirtschaftliche, wesentlichste Seite").[9]

Pag. 168-172, 187-195: ‹Romîniĭ păstorĭ nomazĭ, cînd aŭ fost nevoiţĭ din diferite pricinĭ să devină sedentarĭ, şĭ-aŭ părăsit limba, aŭ adoptat-o pe acea a locuitorilor vechĭ sedentarĭ, în mijlocul cărora s-aŭ stabilit, şi aŭ devenit Grecĭ, Albanejĭ, Sîrbĭ, Croaţĭ, Bulgarĭ, Rutenĭ, Polonĭ, Slovacĭ, Cehĭ, Slovenĭ. Aşa, de pildă, s-aŭ sîrbizat în Montenegro. „Muntenegreniĭ sînt numaĭ cu limba Slavĭ, din punct de videre al neamuluĭ sînt Romînĭ şi Albanejĭ". Din cauza vieţiĭ lor nomade Romîniĭ n-aŭ fost prea legaţĭ de propriea lor limbă romînească şi lesne aŭ părăsit-o şi aŭ devenit Grecĭ, Slavĭ, etc. „Oare nu cumva şi limba lor naţională romînească a fost adoptată de dînşiĭ în acelaş chip?" Ba da, căcĭ Romîniĭ sînt Uraloaltaicĭ romînizaţĭ. Cînd aŭ venit altaiciĭ străbunĭ („die altaischen Vorfahren") aĭ Vlahilor nomazĭ, nu se ştie. Eĭ n-aŭ putut fi romînizaţĭ în provinciea Dacia, pentrucă această provincie a fost prea puţină vreme ocupată de populaţie romană. Aŭ trebuit să fie romînizaţĭ în peninsula balcanică. Dar pe teritorĭul romînesc al peninsuleĭ, aşa cum a fost fixat de Jireček, dacă s-ar fi romînizat, nu se poate pricepe pentru ce n-ar fi devenit sedentarĭ, orĭ macar pentru ce n-aŭ căpătat obiceĭul de a creşte şi alt fel de animale decît oĭ, pentrucă teritorĭul romînesc din peninsula balcanică este de aşa natură, că locurile de ernatic sînt foarte apropiate de cele de varatic şi în asemenea împrejurărĭ nomaziĭ păstorĭ capătă deprinderea de a creşte şi alte animale, nu numaĭ oĭ. Lucrul nu se poate explica de-

cît în felĭul acela că pe teritorĭul dalmat, orĭ poate pe cel grecesc, se formase un sîmbure romînesc prin legionarĭ romînĭ stabilițĭ ca colonĭ, și în acel sîmbure romînesc aŭ venit să erneze nomaziĭ. Sîmburele acel romînesc depe teritorĭul dalmat orĭ grec a putut să fie cît de mic, și nu este trebuință ca nomaziĭ care ernaŭ pe teritorĭul cel mic romînesc să fi fost mulțĭ tare. Nomaziĭ aceĭa aŭ putut fi chĭar maĭ pnținĭ de o sută. („Eine rumänische Sprachinsel geringsten Umfangs in dalmatinischer oder griechischer Umgebung. Aber nicht nur ein Gebiet geringsten Umfangs, sondern auch ein numerisch unbedeutender Hirtenschwarm genügt zur Erklärung des Ursprungs des rumänischen Nomadentums, es können sogar weniger als Hundert fremdsprachige Wanderhirten gewesen sein, welche dort begonnen haben dauernd zu wintern"). Eĭ s-aŭ înmulțit răpede și aŭ emigrat apoĭ ca roĭurile dintr-un stup, și uniĭa șĭ-aŭ păstrat limba romînească, ĭar alțiĭ aŭ devenit Grecĭ, Albanejĭ, Sîrbĭ, Croațĭ, Slovenĭ, Bulgarĭ, Rutenĭ, Polonĭ, Slovacĭ, Cehĭ.ͽ

Pag. 203-204, 179: ͼDin limba lor de obîrșie, cea uraloaltaică, Romîniĭ aŭ păstrat un cuvînt, *cătun*: kirghiz *kotan* „un loc îngrădit pe un cîmp, în care noptează oile", kalmuk *chotton, chottun* „o comunitate de 10 orĭ 12 familiĭ, care-șĭ clădesc totdeauna colibile la un loc și-șĭ pasc turmele înpreună", burjät *chotton* „un mic sat compus din 10 păn la 12 familiĭ, care trăesc și-șĭ pasc turmele la un loc", tatar din Siberia răsăriteană *kotun* [ce înțeles ?], mongol *khoton, khotun* „un lagăr compus din corturile a 6 păn la 10 familiĭ înrudite prin sînge".ͽ

Pag. 172-173: ͼȘi în Italia și în Spania există o populație nomadă de păstorĭ de oĭ care-șĭ are originea în neamurĭ venite din stepele Asieĭ centrale. Anume păstoriĭ actualĭ din munțiĭ și cîmpiile Campanieĭ se trag din oarde bulgare stabilite acolo prin secolul VII, ĭar păstoriĭ nomazĭ din Spania se trag tot din oarde asiatice, în special din Alanĭ.ͽ

Pag. 186-187: ͼAcolo unde nomaziĭ aŭ găsit loc prielnic, aŭ crescut alăturĭ cu oile și boĭ și porcĭ. Așa aŭ făcut Mongoliĭ, așa aŭ făcut nomaziĭ din stepa măriĭ negre. De aicĭ urmează că actualele popoare europene de origine nomadă asiatică arată prin felĭul animalelor pe care le cresc locul lor de origine. Maghĭariĭ, de pildă, care cresc nu numaĭ oĭ, ci și boĭ și porcĭ, se probează că trebue să fi trăit

multă vreme în stepa mării negre, ĭar Romînii nomazĭ, fiindcă cresc numaĭ oĭ, se probează prin aceasta că trebue să fi venit direct din regiunea Asieĭ centrale, unde nomazii nu cresc boĭ şi porcĭ.?

Toată discuţiea luĭ Peisker se bazează pe presupunerea falşă că vieaţa economică ar proba rasa. Vieaţa economică însă, felĭul de a trăi, atîrnă dela înprejurările în care trăeşte cineva. Şi dacă uniĭa mînîncă manioc, ĭar alţiĭ grîŭ, ĭar alţiĭ orez, şi dacă uniĭa fac case de bîrne, ĭar alţiĭ de cărămidă, şi dacă uniĭa sînt mîncătorĭ de peşte, ĭar alţiĭ de carne de oae, o fac aceasta nu din cauza raseĭ, ci din a nevoiĭ, şi dacă ĭ-aĭ pune din punct de vedere geografic pe uniĭ în locul altora, şĭ-ar schimba îndată şi vieaţa economică. Dacă ar fi trăit Germanĭ orĭ Thracĭ acolo unde aŭ trăit Babiloneniĭ, ar fi făcut case de cărămidă, şi dacă ar fi trăit Babilonenĭ acolo unde aŭ trăit Germaniĭ şi Thraciĭ, ar fi întrebuinţat bîrne pentru construirea locuinţilor. Cu privire la limbă, care n-ar proba rasa după Peisker (după cum chĭar în adevăr n-o probează), aŭ făcut uniĭa, care sînt de aceĭaş părere cu Peisker, observaţiea (Vezĭ § 268 N° 4 Nota) că Francejiĭ germanizaţĭ vorbesc tot aşa de bine nemţeşte ca şi Germaniĭ, că Saşiĭ romînizaţĭ vorbesc tot aşa de bine romîneşte ca şi Romîniĭ, şi că un Negru adus în Franţa din mica copilărie vorbeşte tot aşa de bine franţuzeşte ca şi Francejiĭ. Maĭ mult încă decît cu privire la limbă ar putea face cineva o analoagă observaţie cu privire la chipul de a trăi, care ar proba rasa după Peisker (şi mi se pare că numaĭ după Peisker). Limba însă şi vieaţa economică sînt doĭ factorĭ cu totul independenţĭ unul de altul, şi pentru aceĭa nu vreaŭ să zic, doar, că Saşiĭ, chĭar dupăce vor fi adoptat limba romînească, nu vor fi continuînd să ducă aceĭaş vieaţă economică anterioară romînizăriĭ, în caz cînd înprejurările, în care eĭ trăesc, vor fi persistat de a fi aceleaş, şi nicĭ nu vreaŭ să zic că la Francejiĭ ceĭ germanizaţĭ şi la Negrul cel franţuzit nu vor fi persistînd, alăturĭ cu fizicul, şi anumite aplecărĭ şi aptitudinĭ psihice propriĭ raseĭ, şi chĭar anumite aplecărĭ psihice datorite anterioareĭ lor vieţĭ economice. Vreaŭ să spun că, cu aceĭaş uşurinţă cu care-şĭ schimbă omul limba, îş schimbă şi felĭul de a trăi, vieaţa economică, îndatăce înprejurările îĭ silesc la aceasta. Probele ni le pro-

cură lumea pămîntească întreagă. Sînt popoarele agricole depe pămînt de aceĭaş rasă? Sînt meseriaşiĭ depe pămînt de aceĭaş rasă? Sînt păstoriĭ de oĭ depe pămînt de aceĭaş rasă? Chĭar păstoriĭ de oĭ din Asia centrală sînt de aceĭaş rasă? Că n-ar fi şi Iranĭ aceĭ păstorĭ din Asia centrală, ci numaĭ Uraloaltaicĭ, este o afirmare goală. Dar chĭar aceĭ aşa numiţĭ Uraloaltaicĭ constituesc aceĭaş rasă? După cum aşa numitele limbĭ uraloaltaice nu sînt doar provenite din aceĭaş limbă primitivă (Acest lucru este astăzĭ în deobşte recunoscut), tot aşa nicĭ popoarele aşa numite uraloaltaice nu aparţin la aceĭaş rasă de oamenĭ. Nu cumva Romaniĭ ceĭ vechĭ, care slăvĭaŭ aşa de mult agricultura, vor fi aparţinut la aceĭaş rasă cu Chinejiĭ, care o slăvesc tot aşa de mult ca şi Romaniĭ? Nu cumva Greciĭ, care aŭ făcut atîta comerţ, decînd se pomeneşte de dînşiĭ până astăzĭ, vor fi fost de aceĭaş rasă cu Feniceniĭ orĭ poate cu Evreiĭ actualĭ? D-apoĭ în Palestina cea veche trăĭaŭ unul lîngă altul doŭă popoare strîns înrudite de rasă, cel evreŭ şi cel fenician, şi cu toate acestea unul era agricultor, ĭar celălalt era comerciant şi industriaş. Iar acest popor evreŭ, aşa de agricultor şi de războĭnic pe vremea luĭ Solomon, fusese păstor pe vremea patriarhilor, şi anume tocmaĭ păstor de oĭ, fără să fi fost uraloaltaic (Vezĭ Biblia). Şi încă limba nu probează comunitatea de rasă numaĭ cînd o considerĭ din punct de videre *static*, *sincronic*, nu şi cînd o considerĭ din punct de videre *evolutiv*, *diacronic*, ca să mă servesc de terminologiea luĭ Saussure. Dacă priveştĭ lucrurile într-un moment dat, de pildă astăzĭ, limba latinească este vorbită de popoare de diferite rase, de aşa numitele popoare romanice. Prin faptul că aceste aşa numite popoare romanice vorbesc aceĭaş limbă de obîrşie nu se probează, fireşte, de fel că ele ar aparţinea la aceĭaş rasă. Dar dacă priveştĭ lucrurile din punct de videre al felĭuluĭ cum aŭ evoluat limbile romanice din limba latinească, maĭ ales din punct de videre al sunetelor, se constată că într-adevăr popoarele care le vorbesc astăzĭ aparţin la rase deosebite, adecă la complexiunĭ fizice şi psihice deosebite, şi că diferitele neamurĭ romîneştĭ actuale, Dacoromînĭ, Macedoromînĭ, Istroromînĭ, aparţin la acelaş neam de oamenĭ, anume la acelaş neam de oamenĭ nu ca *naţiune*, din punct de videre sociologic, ci ca *soĭŭ*, ca *rasă*, din punct de videre antropo-

logic, biologic (Vezĭ § 308 ε). Starea economică însă nu probează în ce priveşte rasa absolut nimic. Dupăce la pag. 198 a pomenit de părerea luĭ Jung, Die Anfänge der Romänen, Wien, 1876, în Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien, XXII, pag. 98 sqq., şi a luĭ Xenopol, Une énigme historique, Les Roumains au moyen-âge, Paris, 1885, pag. 36, că Romîniĭ din Dacia pe vremea invaziuniĭ barbarilor s-ar fi adăpostit prin munţĭ ca păstorĭ, spune Peisker la pag. 199: „Prostiĭ (Albernheiten) maĭ marĭ decît acestea n-aŭ fost încă vreodată scrise. Cum poate un bĭet ţăran să se facă păstor? De unde capătă el aşa de odată vitele de care are nevoe? Cum învaţă el aşa de odată să le îngrijească, să se folosească de ele şi să umble cu ele încoace încolo, el care până acum a fost un om sedentar? Ca păstor el poate sta în munţĭ numaĭ în timpul veriĭ. Chĭar în toamna următoare el trebue numaĭ decît să se întoarcă la cîmpie, tocmaĭ acolo, de unde cu cîteva lunĭ înainte scăpase, tocmaĭ în mîna năvălitorilor, dinaintea cărora trebuise să fugă!". Dar „nevoea învaţă pe cărăuş", zice proverbul romînesc. Dacă cumva aŭ trebuit Romîniĭ să fugă în munţĭ, aŭ învăţat răpede păstoriea de nevoe, pentrucă alt mijloc de traĭŭ în munţĭ decît păstoriea, şi anume maĭ ales păstoriea de oĭ, nu este. Oĭ vor fi avut eĭ cîteva, chĭar pe vremea cînd trăise la cîmpie, ĭar ca să se întoarcă chĭar în toamna următoare la cîmpie n-aŭ avut nevoe, pentrucă păstoriea de oĭ se poate face, cînd este numaĭ decît trebuinţă, şi pe munte în tot cursul anuluĭ. De altfel păstoriea de oĭ era obişnuită şi la popoarele băştinaşe din sudestul Europeĭ, după propriea mărturisire a luĭ Peisker, care citează pag. 190 *caseus docleas* după Plinius N. H. 11, 42, 240, şi *caseus dardanicus* după un geograf din IV secol p. Chr., Geographi graeci minores, II, 523, ca brînzeturĭ renumite, aşa renumite cum sînt actualele brînzeturĭ romîneştĭ, în special cele macedoromîne, despre care tot Peisker pomeneşte pag. 164. S-ar părea că fără întrerupere, dela timpul luĭ Plinius până în vremurile de astăzĭ, fabricarea brînzeĭ de oĭ a fost o specialitate a *indigenilor*, a *autohtonilor* din peninsula balcanică. Iar păstoriea de oĭ nomadă (*transhumance*), aşa că turmele sînt duse ĭarna la cîmpie şi vara la munţĭ, era practicată în Italia sudică înainte de Hristos, după mărturiea luĭ Varro (Vezĭ Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 172-173, unde se maĭ relevează din noŭ

faptul așa de cunoscut că terminologiea pastorală romînească este ori de origine latină ori în tot cazul nu slavă nicĭ turcească). Așa prostie mare, decĭ, nu-ĭ părerea că ar fi dus Romînii la munțĭ vieață pastorală pe vremea invaziei barbarilor. S-aŭ spus prostiĭ maĭ marĭ și aŭ să se maĭ spue. Chĭar această părere actuală a luĭ Peisker, că vieața economică ar proba rasa, nu-ĭ păn pe acolo vreo înțelepcĭune. Și ce să maĭ spuĭ despre afirmațiĭ ca acelea că Romîniĭ, pentrucă cresc numaĭ oĭ, trebue să fi venit direct din Asia centrală, ĭar Maghĭariĭ, fiindcă cresc și boĭ și porcĭ, trebue să se fi oprit multă vreme în stepa măriĭ negre? Adecă, pentru ce, de pildă, ar fi căpătat Maghĭariĭ obiceĭul de a crește și alte vite în afară de oĭ în stepa măriĭ negre, și nu l-ar fi căpătat în stepa Ungarieĭ ? Și pentru ce, adecă, n-ar fi venit și Romîniĭ cu obiceĭul de a crește și alte vite în afară de oĭ și n-ar fi perdut apoĭ obiceĭul ?

Dar despre care Romînĭ, că ar fi uraloaltaicĭ romînizațĭ, vorbește Peisker ? Căcĭ doar Romîniĭ sînt ceĭ maĭ mulțĭ agricultorĭ și crescătorĭ de alte vite, nu de oĭ, și n-aŭ încetat de a fi agricultorĭ și cu marĭ tendințĭ spre vieața sedentară un singur moment, după cum probează cuvintele romîneștĭ privitoare la cereale, la lucrul cîmpuluĭ, la grădină, la vie, care sînt cele maĭ multe de origine latină (Acest lucru, de altfel cunoscut, a fost acum din noŭ cu tărie relevat de Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 201-207). Cum începe el vorba, Peisker are în videre pe Macedoromînĭ, apoĭ îș întinde viderea asupra Romînilor păstorĭ de oĭ în general, și la urmă cuprinde în concepțiea sa romînimea întreagă. Toată romînimea ceĭalaltă, în afară de păstoriĭ de oĭ, îș are originea după Peisker în Romîniĭ păstorĭ de oĭ, care aŭ servit barbarilor celorlalțĭ năvălitorĭ, venițĭ după dînșiĭ, ca spionĭ, și apoĭ supt ocrotirea acelor barbarĭ, consîngenĭ cu dînșiĭ, s-aŭ stabilit ca populație sedentară și agricultoare în actualele lor teritoriĭ, în special în teritoriile dacoromîneștĭ. Pag. 201 : „După cum se știe, hoardele turceștĭ, înainte de a năvăli în Europa, îș procuraŭ informațiĭ precize până la marĭ depărtărĭ asupra statelor pe care voĭaŭ să le lovească. Spioniĭ aleșĭ pentru aceasta trebuĭaŭ să cunoască țările asupra cărora eraŭ să dee informațiĭ, căile de comunicație, vadurile și trecătorile, apoĭ trebuĭaŭ să știe limbile locuḷuĭ. Cine era maĭ potrivit la acest lucru decît păs-

torul romîn, care ştiia slavoneşte? Lesne se poate înţelege cum s-aŭ dizlocat atuncĭ pentru acest scop mase romîneştĭ, care aŭ format ca o reţea înprejurul statelor care eraŭ să fie sacrificate. Descendenţiĭ acelor mase de Romînĭ aŭ constituit apoĭ populaţiea din teritoriile respective. La umbra Pecenegilor, Comanilor şi Tătarilor aŭ devenit Romîniĭ cu vremea un popor compact, stăpîniĭ ţărilor dela Dunărea de jos". De altfel este hotărît lucru că orĭ toate neamurile romîneştĭ sînt uraloaltaice, orĭ niciunul, pentrucă limba Macedoromînilor, a Romînilor păstorĭ de oĭ prin excelenţă, este de aşa natură, încît antropologiceşte, biologiceşte, din punct de videre al raseĭ, Macedoromîniĭ constituesc acelaş neam cu Romîniĭ ceilalţĭ (Vezĭ § 308 ε). Şi va să zică romînimea ceĭalaltă, acea care a existat înainte de venirea Romînilor uraloaltaicĭ nomazĭ, romînimea aceĭa din care s-a desfăcut acel sîmbure mic de veteranĭ, care s-a dus şi s-a stabilit pe un teritoriŭ mic dalmat orĭ grecesc undeva, de aŭ venit aceĭ vreo sută cel mult de uraloaltaicĭ nomazĭ şi aŭ ernat la dînşiĭ, romînimea aceĭa s-a evaporat, a dispărut în vreun chip oarecare, probabil s-a slavizat. Şi aŭ rămas din ea numaĭ aceĭ vreo cîţĭva veteranĭ depe acel micuţ teritoriŭ dalmat orĭ grecesc undeva, care aŭ învăţat romîneşte pe aceĭ vreo sută cel mult de uraloaltaicĭ nomazĭ, şi apoĭ aŭ dispărut şi eĭ şi s-a stîns cu dînşiĭ complect romînimea cea veche. Iar aceĭ vreo sută cel mult de uraloaltaicĭ nomazĭ, care aŭ învăţat romîneşte dela veteranĭ, s-aŭ plodit într-un chip extraordinar de mare şi aŭ dat naştere la actualiĭ Romînĭ, stăpînitoriĭ ţărilor dela Dunărea de jos (Să se vadă în special citatele de maĭ sus din paginile 168-172, 187-195 ale lucrăriĭ luĭ Peisker). Frumoasă înmulţire! Dacă vor merge tot aşa, apoĭ dela 12 milioane cît sînt aproximativ azĭ (Iaŭ o sumă maĭ mică, să nu se zică că exagerez), aŭ să ajungă Romîniĭ peste 1400 de anĭ de acum înainte (Căcĭ pun data veniriĭ uraloaltaicilor luĭ Peisker pela anul 500 p. Chr., aproximativ vremea Hunilor, celor dintîiŭ uraloaltaicĭ, de rasă *sigură* uraloaltaică propriŭ zisă, năvălitorĭ pe teritoriile romînimiĭ, şi aceasta ĭarăş ca să nu se zică că exagerez) la numărul de 1440 de miliarde. Cel puţin. Pentrucă trebue băgat de samă că nu ţin socoteală decît de aceĭ Romînĭ care vorbesc romîneşte, ĭar nu de aceĭ nenumăraţĭ care după Peisker aŭ perdut limba romînească şi aŭ devenit Grecĭ, Albanejĭ, Sîrbĭ, Croaţĭ,

Bulgarĭ, Rutenĭ, Polonĭ, Slovacĭ, Cehĭ, Slovenĭ. Vor fi pe atuncĭ, peste 1400 de anĭ de acum înainte, atîţia Romînĭ, încît nu-ĭ va maĭ încăpea pămîntul, şi vor înlocui toate celelalte rase omeneştĭ, dupăce dela unele vor împrumuta limba. Nu vor maĭ fi pe atuncĭ Inglejĭ, ci Romînĭ cu limbă inglizească, nicĭ Chinejĭ, ci Romînĭ cu limbă chinezească, etc. Pănă acum ştiam că proporţiea între numărul unuĭ neam de oamenĭ dela o epocă şi numărul aceluĭaş neam de oamenĭ dela altă epocă se cam păstrează aceĭaş, în mod indiferent, fireşte, de limba pe care acel neam de oamenĭ şĭ-ar schimba-o (adoptînd altă limbă orĭ alte limbĭ multe) dela o epocă la alta, şi de amestecul de rasă căruĭa acel neam de oamenĭ ar fi supus. Ştiam că neamul de oamenĭ dela o epocă la alta ba se maĭ înmulţeşte, ba maĭ scade, dar potrivit, nu prea tare, aşa că nicĭ chĭar Pĭeile Roşiĭ din America de nord n-aŭ devenit din cale afară de maĭ puţinĭ de cum fusese altă dată, dacă te gîndeştĭ nu numaĭ la aceĭ Indienĭ care şĭ-aŭ păstrat încă sîngele neamestecat, ci la toţĭ aceĭ Americanĭ de nord, care, ca Hamlin din nuvela Brown of Calaveras a luĭ Bret Harte, aŭ sînge indienesc într-înşiĭ. Pentru aceĭa nicĭ nu maĭ credea nimenĭ în existenţa eroilor eponymĭ orĭ în descendenţa Evreilor din singurul patriarh Iacob. Numaĭ cu Romîniĭ s-ar fi petrecut lucrul altfel după Peisker. Dar aceasta nu se poate. Romîniĭ vor fi fost poate maĭ puţinĭ pela anul 500 decît astăzĭ, vor fi fost poate şese, nu doŭăsprezece milioane, vor fi fost poate patru milioane, orĭ doŭă milioane, dar că vor fi fost numaĭ vreo sută, orĭ chĭar maĭ puţinĭ de o sută, că se vor fi plodit adecă dintr-un patriarh oarecare turc, ca Evreiĭ din ceĭ doĭsprezece fecĭorĭ aĭ patriarhuluĭ Iacob, aceasta pot s-o creadă numaĭ Judaeus Apella şi Peisker.

Ca încheere observ că Peisker crede că împăratul care a părăsit Dacia a fost Diocletian (pag. 198), că nu cunoaşte pe Berladnicĭ şi-şĭ închipueşte că locul din Hruševskyj Geschichte des ukrainischen Volkes, unde sînt pomeniţĭ Berladniciĭ, trebue să fie o greşeală de tipar în loc de Berendeĭ (pag. 199), şi că în sfîrşit îş închipueşte că Ivancu Rostislavicĭ a dat diploma dela 1134 nu ca prinţ al Bîrladuluĭ (despre care Bîrlad habar n-are), ci ca domn al Halicĭuluĭ, unde Ivancu n-a domnit nicĭodată (pag. 202).

§ 231. N. Iorga, Istoriea Romînilor din peninsula balcanică, Bucureştĭ, 1919. Ce spune Iorga în această carte

despre țăranii italieni, care s-ar fi infiltrat în provincii înainte de cucerirea acestora, am arătat mai sus la § 230. Alte păreri ale autorului, pe care le-a mai făcut de altfel cunoscute și aiurea, sînt următoarele. Pag. 10: „Din toate aceste evenimente a eșit stăpînirea limbii latine vulgare, vorbită de Romani de rasă sau de noii Romani de asimilație, mult mai numeroși decît chiar cei dintîiu, ai căror ucenici, pe deplin cîștigați, erau, dela capul Matapan, sau cel puțin dela golful de Lepanto și dela cel de Arta, până în văile Carpaților la nord, în locurile unde trăiau populații germanice, și dela Adriatica la Morava și Vardar. Năvălirea Slavilor a trebuit să sfărîme unitatea rasei, care se formase din acest amestec și care—deoarece graiul roman apare în apus din veacul al VIII și al IX încă—începea să deie o întorsătură proprie latinei vulgare, adusă de imigrați, coloniști și veterani". Este aceiaș concepție bizară despre romanizarea răsăritului Europei, pe care am găsit-o și în Geschichte des rumänischen Volkes, vezi mai sus, § 226. Să se noteze speciala variație de aici cu capul Matapan și cu golful de Lepanto. După Iorga chiar Grecia per excellentiam fusese romanizată.—Pag. 11: „Lovitura slavă, aducînd nimicirea orașelor latino-elenice care prosperau pe malul Adriaticei,... a aruncat pe Romînii din Pind în Thessalia, Acarnania și Etolia, și poate chiar din această epocă încă în insulele care mărginesc țermul, ca la Corfu". Este aceiaș concepție pe care am găsit-o și în Geschichte des rumänischen Volkes, vezi mai sus, § 226.—Pag. 20: „Puțin după aceia acești Romîni din Thessalia, ai căror înaintași susținuseră țaratul de revanșă din Ohrida, întemeiază ei însiș, și fără niciun concurs din partea Bulgarilor autentici, acest al treilea țarat, care s-a stabilit mai tîrziu în Tîrnova Balcanilor. Căci e vorba într-adevăr de o mișcare a acestor Thessalioți din Marea Vlahie. La Tyrnavos a izbucnit, după cronicarii greci, revolta celnicilor Petru și Asen, ai căror conaționali fuseseră păgubiți, încontra datinelor de veacuri, de dregătorii împăratului Isac Anghelul, care ceruseră dăjdii grele pentru nunta stăpînului lor, mișcarea, zic, a acestor șefi și soldați, care fuseseră ei însiș jigniți în chip crud. Dar această Tîrnovă nu este, fără îndoială, cea din Bulgaria, care n-a fost poate întemeiată decît mai tîrziu, după numele unui oraș anonim, ci Tyrnavos din Thessalia. Cînd se cu-

nosc, şi în chip aşa de precis, prin mărturiĭ aşa de numeroase, de un caracter de autenticitate desăvîrşit, regiunile locuite de Valahĭ, se poate întreba cineva, ce ar fi mers să caute în muntele Em aceştĭ doĭ fraţĭ, meniţĭ să fie întemeetoriĭ unuĭ imperiu ce era să ţină aproape două veacurĭ. Şi deoarece este vorba de o biserică a sfîntuluĭ Dumitru, de minunile îndeplinite de acest sfînt, care îndemna la răscoală pe credincĭoşiĭ săĭ, nu trebue să se uĭte că rămăşiţile sfîntuluĭ eraŭ păstrate într-o biserică faĭmoasă prin minunĭ de tot felĭul la Salonic".

Asupra aceşteĭ părerĭ, despre răscoala Romînilor care aŭ înfiinţat imperĭul romîno-bulgar, că s-ar fi făcut la Pind, şi despre Tîrnova de care se vorbeşte pe atuncĭ, că ar fi fost Tyrnavos din Thessalia, trebue să lungesc puţin vorba, căcĭ părerea e foarte caracteristică. In Geschichte des rumänischen Volkes spusese deja Iorga că răscoala a avut loc în Pind (Vezĭ maĭ sus, § 226), dar ar fi putut crede cineva că e numaĭ aşa o părere fugară, ca a unuĭ om care se încrede prea mult în propriea memorie. Ca atare am şi considerat-o eŭ în „Barangiĭ în istoriea Romînilor şi în limba romînească", Viaţa Romînească, Mart 1916. Dar asupra aceşteĭ părerĭ revine Iorga cu tărie în lucrarea de faţă şi prin urmare trebue să pun punctele pe i. Decĭ, cum că răscoala a avut loc în Haemus, nu la Pind, mărturiseşte scriitorul contemporan cu faptele Niketas Akominatos Choniates. Daŭ locul în traducerea romînească a luĭ Murnu, publicată încă dela anul 1906 în Analele Academieĭ Romîne, seriea II, tomul XXVIII, Memoriile secţiuniĭ istorice. Niketas Akominatos Choniates, De Isaaco Angelo l. I pag. paris. 236 sqq.: „Iar cînd s-aŭ liniştit popoarele răsăritene, nu numaĭ primind vremelnice darurĭ, ci chĭar şi dărĭ pe fiecare an, Isac vru să-şĭ ĭa fimee de neam străin, căcĭ fimeea ce avusese o perduse prin moarte. Decĭ, ajungîndu-se prin solĭ cu Bela, craĭul Ungarieĭ, a luat pe fiĭca luĭ, care încă nu înplinise zece anĭ. Dar scumpindu-se să rîdice nunta cu cheltuelĭ din visteriea împărăţieĭ, a făcut fără cruţare să se strîngă banĭ din ţările supuse luĭ, şi pe sub mînă, din lăcomie, a jăfuit între altele şi oraşele din părţile despre Anhialos, făcînd în acest chip sieş şi Romeilor neîmpăcaţĭ duşmanĭ pe aceĭ barbarĭ ce locuesc peste tot cuprinsul munteluĭ Emos, şi care înainte se numĭaŭ Mysi, ĭară acum Vlahi se chĭamă (τοὺς κατὰ

τὸν Αἶμον τὸ ὄρος βαρβάρους, οἱ Μυσοὶ πρότερον ὠνομάζοντο, νυνὶ δὲ Βλάχοι κικλήσκονται). Aceştiĭa, bizuindu-se pe strîmtorĭ şi sumeţindu-se în cetăţile lor, de care foarte multe sînt şi se înalţă drepte pe stîncĭ prăpăstioase, şi altă dată s-aŭ încumetat a se înpotrivi Romeilor, dar atuncĭ, dînduli-se prilej bine venit cu răpirea turmelor şi bîntuirea lor, aŭ făcut răscoală înfricoşată. Ceĭ care aŭ iscodit răul şi aŭ vînzolit întreg neamul eraŭ unul Petru şi Asan, doĭ fraţĭ din aceĭaş seminţie, care, nevrînd să facă începutul fără cuvînt, se înfăţişează la împăratul, pecînd acesta petrecea la Kypsella. Dînşiĭ îĭ cer dreptul să fie oştiţĭ alăturea de Romeĭ şi prin carte împărătească să li se dea un loc de moşie cu venit puţin din muntele Emos (χωρίον τι βραχυπρόσοδον κατὰ τὸν Αἶμον κείμενον)..." Şi tot aşa maĭ departe. De pildă: „Socotind că puţin lucru e dobîndirea libertăţiĭ şi neatîrnăriĭ lor, [Vlahiĭ] se lăţesc şi spre tîrgurile şi cătunele maĭ depărtate de Emos. Iară unul din fraţĭ, Petru, îşĭ puse pe cap o coroniţă de aur şi în picĭoare încălţăminte roşiĭ. Şi lovind Preslava (cetate era aceasta, străveche şi toată zidită din cărămidă şi avea un foarte mare cuprins sub muntele Emos), şi văzînd că înpresurarea eĭ nu era fără de primejdie, aŭ părăsit-o. Apoĭ coborîndu-se din Emos, şi fără de veste năvălind spre alte orăşele de ale Romeilor, mulţĭ oamenĭ şi mulţĭ boĭ şi dobitoace de povară şi mulţime mare de vite răpesc. A pornit dar atuncĭ Isac cu oştirea asupra lor". Şi tot aşa maĭ departe. (Vezĭ, de pildă, între altele locul citat la § 213, sub Onciul Teoriea luĭ Roesler pag. 346-347). Iar în ce priveşte Tîrnova spune Niketas Akominatos Choniates, De Alexio Isaaci Angeli fratre l. I pag. paris. 302 următoarele: „Tîrnova este cel maĭ întărit şi cel maĭ însemnat dintre oraşele dela muntele Haemus κρατήσαντες τοῦ Τερνόβου (ὁ δέ ἐστιν ἡ ἐρυμνοτάτη ἅμα καὶ προφερεστάτη τῶν κατὰ τὸν Αἶμον ἁπασῶν πόλεων)..."

§ 232. D. Onciul, Les phases du développement historique du peuple et de l'état roumains, în Bulletin de la section historique de l'Académie Roumaine, Janvier-Juin 1921. Pag. 3 sqq.: „«L'origine de la nationalité roumaine», dit l'éminent linguiste Miklosich dans ses recherches sur la langue roumaine, «date de ce temps lointain où, pour la première fois, le pied du Romain a foulé le sol de l'Illyricum». [Vezĭ § 210, Fr. Miklosich, Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte]. C'est vraiment par la conquête romaine des

territoires illyriques de la côte orientale de la mer adriatique jusqu'au Danube, habités par les anciens Illyriens, ancêtres des Albanais d'aujourd'hui, conquête commencée dès le temps de la république (à l'époque des guerres puniques et de Macédoine) et achevée sous Octave Auguste, c'est par elle qu' ont été jetées les premières semences de la nationalité roumaine dans les provinces danubiennes entre l'adriatique et la mer noire... etc."— Onciul repetă ceĭa ce a maĭ spus în celelalte lucrărĭ ale sale, în special ceĭa ce a spus în lucrarea sa dela § 229, Din istoriea Romîniei.

§ 233. Nĭ-a maĭ rămas să arătăm ce spun cronicariĭ romînĭ asupra chestiuniĭ. Cincĭ vorbesc despre dînsa: Miron Costin, Cartea pentru descălecatul dentîĭŭ a țăriĭ Moldoveĭ şi neamuluĭ moldovenesc, I şi II ediție în Letopisețe Cogălniceanu, Iaşĭ 1852, Bucureştĭ 1872, III ediție în Miron Costin de V. A. Ureche, Bucureştĭ 1886, IV ediție de C. Giurescu (sub titlul De neamul Moldovenilor, din ce țară aŭ eşit strămoşiĭ lor), Bucureştĭ 1914 (Miron Costin vorbeşte de originea Romînilor şi în cele doŭă scrierĭ leşeştĭ ale sale: Opisanie ziemie moldawskiej wierszem, Descrierea țăriĭ moldovineştĭ în versurĭ, scrisă la Daszow, anul 1684, lăsată în manuscript, publicată întîĭŭ de Dunin Borkowski în Pisma, Lwow, 1856, şi apoĭ în traducere romînească de Hasdeu [sub titlul Despre poporul Moldoveĭ şi al Țăriĭ romîneştĭ] în Arhiva istorică I, 1 pag. 159 sqq., în leşeşte şi traducere romînească de V. A. Ureche în Miron Costin Opere complete, tom. II, Bucureştĭ, 1888; Chronika ziem moldawskich y multanskich, Cronica țăriĭ moldovineştĭ şi munteneştĭ, lăsată în manuscript, publicată leşeşte şi cu traducere romînă de I. Bogdan în Cronice inedite atingătoare de istoriea Romînilor, Bucureştĭ, 1895); Neculaĭ Costin, Cartea pentru descălecatul dentîĭŭ a țăriĭ Moldoveĭ şi neamuluĭ moldovenesc, I şi II ediție în Letopisețe Cogălniceanu, Iaşĭ 1852, Bucureştĭ 1872; Cronica pre scurt a Romînilor, I ediție de G. Ioanid, Bucureştĭ 1858, II ediție în Letopisețe Cogălniceanu, Bucureştĭ 1872, a treĭa ediție (pe care eŭ n-am văzut-o şi o citez după Al. T. Dumitrescu, Contribuțiunĭ la istoriografiea romînească veche, în Luĭ Ion Bianu amintire, Bucureştĭ, 1916, pag. 227 sqq.) sub numele spătaruluĭ N. Milescu, Bucureştĭ, 1894, a patra ediție de N. Iorga (care o atribue luĭ Constantin Cantacuzino) în Operele luĭ Constan-

tin Cantacuzino, Bucureştĭ, 1901 (După Al. T. Dumitrescu în lucrarea citată autorul ar fi Daniil Andrian Panonianul, episcop în Ţara Oltuluĭ la anul 1662, episcop al Strehaeĭ la aniĭ 1673-1676, traducătorul pravileĭ luĭ Mateĭŭ Basarab dela 1652); Constantin Căpitanul, Istoriile domnilor ţăriĭ romîneştĭ, în Magazinul istoric pentru Dacia, tomul I, Bucureştĭ 1845; Istoriea ţăriĭ romîneştĭ de cînd aŭ descălicat Romîniĭ, I ediţie în Magazinul istoric, tomul IV, Bucureştĭ 1847, II ediţie de G. Ioanid, Bucureştĭ 1859 (autorul necunoscut). Miron Costin, Neculaĭ Costin, Cronica pre scurt a Romînilor şi Constantin Căpitanul vorbesc din propriĭ combinaţiĭ şi pun originea Romînilor pe socoteala cuceririĭ Dacieĭ de Traĭan, căcĭ şi cronicariĭ aceştiĭa, ca şi H. Kiepert (Vezĭ maĭ sus § 205 supt acest autor), aŭ fost lovițĭ de faptul că Romîniĭ se găsesc tocmaĭ pe locurile care constituĭaŭ odată Dacia. „Istoriea ţăriĭ romîneştĭ decînd aŭ descălicat Romîniĭ“ însă povesteşte după tradiţie. Citez după ediţiea din Magazinul istoric: „Insă dintîĭŭ s-aŭ coprins [ţara romînească] de Romîniĭ cariĭ aŭ purces dela Romanĭ şi aŭ venit spre mĭazănoapte [Variantă din ediţiea Ioanid, după Onciul Originile principatelor pag. 5: „Insă dintîĭŭ izvodindu-se de Romîniĭ cariĭ s-aŭ despărţit de Romanĭ şi aŭ pribegit spre mĭazănoapte“]. Decĭ trecînd apa Dunăriĭ, aŭ descălicat la turnul Severinuluĭ, alţiĭ în ţara ungurească pre apa Oltuluĭ, şi pre apa Moreşuluĭ, şi pre apa Tiseĭ, ajungînd şi pănă la Marămureş. Iar ceĭ ce aŭ descălicat la turnul Severinuluĭ s-aŭ tins pre supt poalele munteluĭ pănă în apa Oltuluĭ, alţiĭ s-aŭ pogorît pre Dunăre în jos, şi aşa împlîndu-se tot locul de eĭ, aŭ venit pănă în marginea Nicopoiĭ. Atunce s-aŭ ales dintr-înşiĭ boĭariĭ cariĭ aŭ fost de neam mare, şi puseră banoveţ un neam ce le zicea Basarabĭ, să le fie lor cap, adecă marĭ banĭ. Şi aşezară întîĭŭ să fie scaunul la turnul Severinuluĭ, al doilea scaun s-aŭ pogorît la Strehaĭa, al treilea scaun s-aŭ pogorît la Craĭova“.

§ 234. După cum se vede din darea de samă, pe care am făcut-o asupra lucrărilor care s-aŭ ocupat cu chestiunea originiĭ Romînilor, patru puncte aŭ format obĭectul principal al discuţieĭ: 1) Teritorĭul pe care s-a dezvoltat romînismul. 2) Neamurile supuse romanizăriĭ, care aŭ dat naştere romînismuluĭ. 3) Elementele romanizătoare. 4) Timpul cînd Romîniĭ aŭ ocupat actualele lor teritoriĭ.

Asupra acestor lucrurĭ răspunsurile trase din studĭul meŭ sînt următoarele:

1) Teritorĭul pe care s-a dezvoltat poporul romîn a fost format, ca să vorbim în termenĭ geograficĭ de dinainte de războĭul dela 1914, de regatul Serbieĭ, începînd dela rîul Drina, granița de vest a acestuĭ regat, provinciea turcească Kossovo pănă, în spre sud, la Skopje (Üsküb) incluziv, sudvestul Bulgarieĭ (teritoriile dela Sofia și Köstendil), Bulgaria dintre Dunăre și Balcanĭ, Dobrogia, Oltenia, partea depe lîngă Dunăre a Munteniei și Moldoveĭ, partea depe lîngă Dunăre și depe lîngă mare a Basarabieĭ pănă aproape de Akkerman (Cetatea Albă), Transilvania, Banat și provinciea austriacă Syrmien. Probabil la teritorĭul acesta a aparținut și basenul de vest al rîuluĭ Drina, care basen formează granița de răsărit a lacuneĭ de care se vorbește la § 111, N° 2, precum și districtul turcesc care se întinde dela Plevlje, dinspre apus, pănă la Novibazar, spre răsărit. Acest teritorĭu s-a restrîns, cînd partea transdanubiană a Moesieĭ Inferior (partea depe lîngă Dunăre a Munteniei și Moldoveĭ, partea depe lîngă Dunăre și depe lîngă mare a Basarabieĭ pănă la Akkerman incluziv) a fost părăsită de Romanĭ pe vremea împăratuluĭ Maximinus (p. Chr. 235-238), cînd Dacia și partea transdanubiană a Moesieĭ Superior (Oltenia, Transilvania, Banatul) aŭ fost părăsite de eĭ pe vremea luĭ Gallienus (p. Chr. 268), și cînd Pannonia Inferior (a căreĭ parte sudestică o forma actuala provincie Syrmien) a fost ocupată de Hunĭ la anul p. Chr. 377. De aicĭ înainte romînismul s-a dezvoltat numaĭ în peninsula balcanică, pentrucă populațiea romană rară din Moesia Inferior transdanubiană, cîtă nu va fi fugit de a dreapta Dunăriĭ, a dispărut în mijlocul barbarilor, ĭar populațiea mult maĭ deasă romană din Dacia, din partea transdanubiană a Moesieĭ Superior și din sudestul Pannonieĭ Inferior a fost strămutată în mare parte de-a dreapta fluvĭuluĭ, ĭar cîtă a rămas pe loc, orĭ s-a contopit cu năvălitoriĭ, orĭ s-a păstrat pănă la venirea Romînilor de peste Dunăre, cu care s-a asimilat complect din punct de videre al limbiĭ.

2) Dacă considerăm sfîrșitul secoluluĭ VI ca punctul extrem, pănă la care maĭ licărĭaŭ încă cele depe urmă forțe de romanizare, apoĭ trebue să deosebim doŭă păturĭ de popoare care aŭ fost supuse romanizăriĭ pe teritorĭul romînesc.

Maĭ întîiŭ este pătura popoarelor autohtone orĭ în tot cazul anterioare cuceririĭ romane. Incepînd dela vest spre est ele eraŭ Dardanĭ, Dassaretĭ, Breucĭ, Partinĭ, Caviĭ, Scordiscĭ, Triballĭ, Moesĭ, Dacĭ, Bessĭ, Maedĭ, Dentheletĭ, Sardĭ, Getĭ, Crobyzĭ, Corallĭ, Scythĭ, Sarmatĭ, Bastarnĭ, Obulensĭ, Oitensĭ, Autarieĭ (?), Britolagĭ. La acestea se adaugă coloniea Pirustilor din Dacia, Celţĭ diverşĭ ca colonĭ aĭ Dacieĭ, Illyropannonĭ diverşĭ ca colonĭ aĭ Dacieĭ. Daciĭ care aŭ contribuit la formarea naţiuniĭ romîne aŭ fost ceĭ de a dreapta Dunăriĭ din Moesia Superior şi din Moesia Inferior. Dacĭ romanizaţĭ în Dacia însăş aŭ fost în mic număr. Pentru densitatea relativă — cîtă s-a putut afla — a acestor popoare vezĭ la locurile respective unde se vorbeşte despre ele, § 54. Dintre ele Dardaniĭ, Dassaretiĭ, Autarieiĭ eraŭ Illyrĭ; Breuciĭ, Partiniĭ, Caviĭ, Pirustiĭ eraŭ Pannonĭ; Scordisciĭ eraŭ Celţĭ; Triballiĭ, Moesiĭ, Daciĭ, Bessiĭ, Maediĭ, Dentheletiĭ, Sardiĭ, Getiĭ, Crobyziĭ eraŭ Thracĭ; Coralliĭ, Scythiĭ, Sarmatiĭ eraŭ Iranĭ; Bastarniĭ eraŭ Germanĭ; Obulensiĭ şi Oitensiĭ sînt de origine obscură; Britolagiĭ eraŭ probabil Celţĭ. Peste această pătură de popoare autohtone orĭ în tot cazul anterioare cuceririĭ romane s-aŭ aşezat, pe teritorĭul romînesc, pentru maĭ scurtă orĭ maĭ îndelungată vreme, alte neamurĭ de oamenĭ în timpul cît dura romanizarea: (Acele despre care se ştie că nu numaĭ aŭ năvălit pe teritorĭul rominismuluĭ, dar că s-aŭ şi stabilit în adevăr pe el, sînt însemnate cu steluţă) *Alanĭ, *Astingĭ orĭ *Astringĭ (= Vandalĭ), *Avarĭ (Aŭ ocupat Scythia Minor între aniĭ 562-567 şi Dacia între aniĭ 567-802. Vezĭ Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 156, 158-166, 234-235), *Bastarnĭ, *Bessĭ, Boranĭ, Bulgarĭ, *Carpĭ, Castabocĭ, *Cemandri, *Gepidĭ, *Germanĭ de neam nehotărît, *Goţĭ (Visigoţĭ şi Ostrogoţĭ), *Herulĭ, *Hunĭ, *Marcomanĭ, Peucĭ orĭ Peucinĭ, Roxolanĭ (§ 54), *Sadagarĭ, *Sarmatĭ, *Scyrĭ, *Slavĭ, *Taifalĭ, Urugundĭ, *Vandalĭ. Pentru detaliĭ asupra acestor popoare, şi pentru posibila lor participare, macar într-o minimă cantitate, la formarea naţiuniĭ romîne, vezĭ la locurile respective unde se vorbeşte de ele, § 82. Astingiĭ, Bastarniĭ, Gepidiĭ, Goţiĭ, Heruliĭ, Marcomaniĭ, Peuciĭ, Scyriĭ, Taifaliĭ, Vandaliĭ eraŭ Germanĭ; Bessiĭ, Carpiĭ, Castabociĭ eraŭ Thracĭ; Alaniĭ, Roxolaniĭ, Sarmatiĭ eraŭ Iranĭ; Avariĭ, Bulgariĭ, Huniĭ, Urugundiĭ eraŭ Uraloaltaicĭ (Că Urugundiĭ eraŭ Ura-

loaltaicĭ arată Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 22-23); Boraniĭ, Cemandriĭ, Sadagariĭ sînt de naţionalitate necunoscută. —Trăsătura uniformă, pe care a căpătat-o acest conglomerat, pentru a putea da naştere la un singur popor, cel romîn, şi la o singură limbă, cea romînească, se datoreşte amesteculuĭ dintre elemente, favorizat de aceleaş înprejurărĭ sociale şi politice, şi preponderanţeĭ pe care a avut-o unul din neamurĭ, cel thrac.

3) In ce priveşte elementele romanizătoare, ele aŭ fost de doŭă felĭurĭ. a) Civile. Dacă trecem cu viderea strămutările care aŭ avut loc dintr-o provincie a Illyriculuĭ în alta, pentru care vezĭ § 83, N° 1, şi cu privire la care este de observat abundanţa de element illyro-pannon în Dacia, § 167, aŭ venit pe teritorĭul romînesc colonĭ din Grecia, Gallia cisalpină, Cappadocia, Galatia, Caria, Bithynia, Paphlagonia, Gallia transalpină, Syria, provinciea Asia, Commagena, Macedonia, provinciea Germania, Palaestina, Italia, Egipt. Vezĭ § 83 N° 2. In special cu privire la coloniĭ italienĭ, care ar fi venit pe terenul romînesc al răsărituluĭ Europeĭ, este de observat că în timpurile de dinainte de Caesar emigraţiile din Italia avusese într-adevăr loc în masă mare, dar că Caesar deja luase măsurĭ să le împĭedice. Suetonius Caesar 42: „Fiindcă optzecĭ de miĭ de cetăţenĭ fusese trimeşĭ în coloniĭ peste mare*), a hotărît, pentru a facilita înpoporarea Romeĭ, care fusese scursă de locuitorĭ, ca nicĭun cetăţean roman maĭ mare de doŭăzecĭ de anĭ şi maĭ mic de patruzecĭ, care nu va fi făcînd servicĭul militar, să nu lipsească din Italia maĭ mult de treĭ anĭ; ca nicĭun fiŭ de senator, afară numaĭ dacă nu va fi făcînd parte din suita vreunuĭ magistrat, să nu se ducă în străinătate; şi ca nicĭun crescător de vite să nu aĭbă ca păstorĭ maĭ puţin de o treime oamenĭ liberĭ. Şi a încetăţenit pe toţĭ mediciĭ şi pe toţĭ profesoriĭ de arte liberale din Roma, pentruca şi pe eĭ să-ĭ tragă inima de a şedea în Roma, şi alţiĭ să fie ademeniţĭ de a veni“. Şi teritorĭul romînesc a fost cucerit de Romanĭ dela timpurile luĭ Caesar în jos. Maĭ în special pentru

*) Este vorba numaĭ de coloniile trimese de Caesar în Gallia Narbonensis (la Narbo, Baeterrae, Arelate, Arausio, Forum Iulii), Hispania (la Emporiae), Africa (la Carthago), Grecia (la Buthrotum şi Corinthus), pe coastele de nord ale Asieĭ micĭ (la Heracleia şi Sinope), în Egipt (pe insula faruluĭ). Vezĭ Mommsen, Römische Geschichte, III, 536 sqq.

Dacia este de observat că Traïan însuş, cuceritorul eĭ, luase măsurĭ ca din Italia să nu se recruteze militarĭ (şi, decĭ, să nu se trimeată nicĭ colonĭ). Iulius Capitolinus, Vita Marci Antonini philosophi 11 : „Ca să ajute pe Hispanĭ, care fusese secaţĭ de puterĭ, a recrutat o oştire din Italia, contra celor prescrise... şi de Traïan“. Elementul italic prin urmare depe teritorĭul romînesc, care a fost, pentrucă este atestat de inscripţiĭ, trebue să fi fost foarte puţin numeros. b) Militare. Militariĭ aŭ format un element puternic de romanizare, nu numaĭ în timpul serviciuluĭ, ci şi după eliberarea din oştire, pentrucă de obiceĭŭ după eliberare se stabilĭaŭ în provinciea însăş unde staţiona corpul lor de oştire, orĭ se strămutaŭ în provinciile învecinate. Lor li se datoreşte apoĭ, din cauza *canabelor* stabilite în apropierea lagăruluĭ, în care canabe trăĭaŭ neguştorĭ, soţiile, copiiĭ şi serviĭ militarilor, formarea a multe coloniĭ şi municipiĭ importante, precum Aquincum, Viminacium, Troesmis, Potaissa, Apulum (Vezĭ Jung, Roemer und Romanen II ed. pag. 78 sqq.). Pe militariĭ care aŭ staţionat pe teritorĭul romanizat din răsăritul Europeĭ ni-ĭ arată inscripţiile ca originarĭ din următoarele provinciĭ : Africa, Asia, Cappadocia, Dacia, Dalmatia, Galatia, Gallia transalpină, Germania Inferior, Hispania, Italia, Lycia, Macedonia, Mesopotamia, Moesia Inferior, Moesia Superior, Noricum, Pamphylia, Pannonia Inferior, Pannonia Superior, Paphlagonia, Pisidia, Pontus galaticus, Syria, Thracia. Vezĭ § 83, N° 3. Dacă ţinem socoteală de cele spuse la § 83, N° 3, început, şi maĭ sus supt a), putem susţinea însă cu siguranţă că grosul armatelor din provinciile răsăritene ale Europeĭ îl formaŭ locuitoriĭ înşişi aĭ acestor provinciĭ şi că, în special, elementul italic din armatele acestea exista în minimă porţiune.

4) Asupra timpuluĭ cînd Romîniĭ aŭ ocupat actualele lor teritoriĭ nu ştim nimic. Din indiciĭ ca probabila golire a teritoriilor de de-a stînga Dunăriĭ prin trecerea Slavilor în peninsula balcanică, probabila stăpînire a Bulgarilor în timpul primuluĭ imperĭu bulgăresc peste teritoriĭ de de-a stînga Dunăriĭ, alianţa Romînilor pe vremea formăriĭ celuĭ de al doilea imperĭu bulgăresc cu Cumaniĭ, golirea de locuitorĭ probabilă a teritoriilor de de-a stînga Dunăriĭ, dupăce Cumaniĭ aŭ fost sfărîmaţĭ de Mongolĭ, ĭar Mongoliĭ s-aŭ retras, din asemenea indiciĭ se pot face numaĭ presupunerĭ,

care s-aŭ şi făcut (Vezĭ §§ 183, 187, 200, 206, 209, 211, 213, 215, 217, 221), că Romînii trebue să fi început a se scurge depe teritoriile din a dreapta Dunăriĭ pe cele din a stînga eĭ încă dela începutul secoluluĭ VII, şi că trebue să fi continuat această scurgere pănă pela întîĭa jumătate a secoluluĭ XIII incluziv. Aceasta în ce priveşte pe Dacoromînĭ. In ce priveşte pe Macedoromînĭ şi pe Romîniĭ din Istria, presupunerea că Dacoromîniĭ ar fi început să emigreze în părţile de de-a stînga Dunăriĭ pela începutul secoluluĭ VII implică pe aceĭa că tot atuncĭ, din cauza presiuniĭ celeĭ marĭ a Slavilor în peninsula balcanică, se va fi început şi despărţirea celor treĭ trunchĭurĭ romîneştĭ unul de altul. Vreo lămurire din acest punct de videre, şi în general asupra raportuluĭ dintre cele treĭ ramurĭ ale romînismuluĭ în timpurile cele maĭ vechĭ ale istorieĭ acestuĭa, ar aştepta cineva numaĭ dintr-o cercetare comparativă a celor treĭ dialecte, şi dintr-o înregistrare amănunţită a tot ce se ştie pănă acum asupra pomenirilor făcute în izvoarele istorice, direct orĭ indirect, despre Romînĭ pănă în secolul XIII. Dar tocmaĭ, ce informaţiĭ ni poate da limba romînească în această privinţă voĭŭ cerceta în partea a doŭa a lucrăriĭ de faţă. Cît despre înregistrarea amănunţită a tot ce se ştie pănă acum asupra pomenirilor făcute în izvoarele istorice despre Romînĭ pănă în secolul XIII, ea întru cîtva s-a făcut (Vezĭ § 212, Xenopol, Teoriea luĭ Roesler sub II pag. 98-102, cu observaţiile mele, II pag. 123-138, cu observaţiile mele; § 213, Onciul, Teoriea luĭ Roesler sub pag. 346-347, cu observaţiile mele, pag. 428, pag. 596-598, cu observaţiile mele; § 227, Ilie Gherghel, Zur Frage der Urheimat der Rumänen, cu observaţiile mele; § 229, Onciul, Din istoriea Romînieĭ, cu observaţiile mele; § 231, N. Iorga, Istoriea Romînilor din peninsula balcanică, cu observaţiile mele), macarcă nu sistematic *), ci pe apucate, dar n-a dus la niciŭn rezultat.

---

*) Inregistrarea sistematică şi (cît îmĭ este posibil) complectă o fac eŭ la cursul dela universitate.

INDICE.

N-am însemnat la indice decît din acele lucrurĭ care nu sînt înşirate şi discutate după alfabet la diferite locurĭ din cursul lucrăriĭ şi care nu se pot afla orĭ nu se pot afla lesne prin cercetarea tableĭ de materiĭ. Asemenea înşirărĭ după alfabet sînt, între altele, acele de popoare dela pag. 232-275, de nume romane de localitățĭ din Procopios dela pag. 467-471, de nume personale barbare dela pag. 549-595, 597-607, 610-635, 644-646, şi în mare parte înşirarea de fenomene latineştĭ populare dela pag. 475-504. Pe Thracĭ, de pildă, îĭ va găsi cineva în lista de popoare la pag. 260 No. 280 şi acolo va afla, în afară de notița dată despre Thracĭ supt acel număr, toate locurile unde se vorbeşte despre dînşiĭ până la pagina 260; ĭar dela pagina 260 în jos va afla cineva locurile privitoare la Thracĭ în tabla de materiĭ; indicele va complini numaĭ (dar nu în mod desăvîrşit) indicarea locurilor privitoare la acest popor.

POST SCRIPTUM.

Această carte s-a publicat cu ajutorul băncilor şi al ministerelor. Inceputul l-a făcut D-l Ioan Botez, directorul general al Băncii Iaşilor, care din proprie pornire a stăruit ca Banca Iaşilor să-mĭ procure sume remarcabile (Numaĭ contribuţiea personală a membrilor din direcţiea, consiliul de administraţie şi consiliul cenzorilor dela această bancă a fost de treĭzecĭ de miĭ de leĭ). Inboldite de exemplul Băncii Iaşilor şi de stăruinţile D-luĭ I. Botez mĭ-aŭ procurat apoĭ sume însemnate Banca Moldova din Iaşĭ (personal D-niĭ Moritz Wachtel şi W. Dinermann aŭ contribuit cu cîte cincĭ miĭ de leĭ), Banca Dacia din Iaşĭ, Banca Uniunea Romînă din Iaşĭ, Societatea de locuinţĭ eftine şi construcţiunĭ din Iaşĭ. Pe de altă parte în urma stăruin-

ţilor D-luĭ profesor I. Simionescu mĭ-aŭ oferit remarcabile sume Ministerul Instrucţiuniĭ (ministru Dr. Angelescu), Ministerul Cultelor şi Artelor (ministru C. Banu), Ministerul Sănătăţiĭ Publice, al Munciĭ şi Ocrotirilor Sociale (ministru G. Mîrzescu). Aduc aicĭ tuturor mulţămirile mele şi în primul loc mulţămesc D-luĭ I. Botez, fostuluĭ meŭ elev, iniţiativeĭ căruĭa se datoreşte la urma urmelor publicarea cărţiĭ aceşteĭa.

Cărţile citate care nu se găsesc în bibliografiea dela pag. XIV-XL nu le însemn în vreun adaos la bibliografie, pentrucă am avut grijă să citez titlurile în întregime fără nicĭo scurtare.

Iaşĭ, Maiu 1925.

CUPRINSUL VOLUMULUĬ I.

Pagina

Pagina

Pagina

Pagina

Pagina

Pagina

Pagina

Pagina

Pagina

GREŞELĬ

Numărul înseamnă pagina. Numărul precedat de r. s. înseamnă numărul rînduluĭ paginiĭ, începîndu-se numărătoarea de sus în jos. Numărul precedat de r. j. înseamnă numărul rînduluĭ paginiĭ, începîndu-se numărătoarea de jos în sus. —(linioara) înseamnă *în loc de,* astfel că x—y înseamnă *citeşte x în loc de y.*

Sînt două feliurĭ de greşelĭ. Unele sînt provenite de acolo că literele şi alte semne (cratime, linioare, punctuaţie, semne de citaţiĭ) n-aŭ eşit la tipar destul de lămurit orĭ aŭ căzut. Pe acestea le arăt în feliul acela că se tipăresc aicĭ locurile respective clar şi complect, fără nicĭo altă menţiune. Indreptările de acest fel sînt înşirate unele lîngă altele şi despărţite prin spaţiurĭ. Alte greşelĭ sînt însă maĭ grave şi pe acestea le îndrept în feliul acela că spun că trebue cetit cutare lucru în loc de cutare altul. Indreptările de acest fel sînt înşirate unele supt altele.

4. r. j. 2. Dity- 4. r. s. 8. credatur.“ 7. r. j. 18. care 14. r. s. 2. s-aŭ 49. r. s. 3. Vasile 49. r. j. 14. creştină.— 50. r. j. 10. *Call-* 51. r. s. 16-17. *gerusiĭ* 52. r. j. 10-11. troesmensis 53. r. j. 12. 166-172 56. r. s. 3. *magister* 56. r. j. 14. συνείστρυσαν 61. r. j. 18. între 62. r. s. 15. inscripţiile 63. r. s. 17. Gurgi 71. r. j. 7. întîlnĭaŭ 72. r. s. 10. i-l 74. r. s. 21. s-aŭ 75. r. s. 2. l-a 78. r. s. 1. aceĭa-s 81. r. s. 4. dum- 81. r. s. 21. s-a 81. r. s. 23. s-a 84. r. s. 14. Risano 86. r. s. 11. căreĭa 86. r. j. 14. Pissantinĭ 86. r. j. 14. ("Οργυσον). 87. r. j. 18. s-a 87. r. j. 12. s-aŭ 87. r. j. 6. care-şĭ 96. r. s. 7. le-aŭ 98. r. s. 20. distrus-o 98. r. j. 7. ĭ-a 99. r. s. 1. înpreună 99. r. s. 4. Paulus 104. r. s. 11. războĭnicĭ 105. r. s. 9. deputaţĭ 105. r. j. 19. lĭ-a 108. r. s. 1. Cîţĭ 108. r. s. 6. pedep- 109. r. s. 18. tonius.“ 111. r. s. 19. aurul, 112. r. s. 13. despărţi 112. r. j. 6. că 114. r. s. 11. 'Ενετική 115. r. j. 8. s-a 116. r. s. 13. flaute 116. r. s. 16. tîrziŭ.“

116. r. s. 21. Ἄφος 116. r. s. 22. Ἄωος 116. r. j. 7. gropile 117. r. s. 16. Tartaro 122. r. j. 1. fácut 146. r. j. 13. toată 146. r. j. 10. regeluĭ 148. r. j. 1. îngrămădesc 189. r. j. 12. întîĭŭ 197. r. s. 2. care 197. r. s. 17. orĭ 197. r. j. 18. *seară* 197. r. j. 16. *întunecos* 203. r. j. 15. Nota S 45. 209. r. s. 12. pag. 1321). 210. r. j. 3. Fragmente, 11. 252. r. j. 15. Sozopoli 253. r. j. 10. *vălazărí* 261. r. s. 9. Tricornensii 270. r. s. 1. Odrysiĭ 272. r. j. 17. Diobessi 278. r. j. 19. jafuluĭ 294. r. j. 1. Hababa." 308. r. j. 5. Odoacer 325. r. s. 20.).— 362. r. s. 4. Bonn 362. r. s. 19. limbiĭ 364. r. s. 1. orĭ 364. r. s. 12. păreri 364. r. j. 16. orĭ 364. r. j. 14. orĭ 364. r. j. 12. orĭ 364. r. j. 4. vorbit 367. r. s. 14. 1910 367. r. j. 18. italic 369. r. j. 16. face 370. r. s. 7. regiunĭ 371. r. s. 5. specifice 372 r. s. 2. veche 372. r. s. 11. fonologieĭ 372. r. j. 4. vechiĭ 373. r. s. 1. sunetul 373. r. j. 24. *hăbĭat* 375. r. j. 10. corbuluĭ 376 r. s. 6-7. înțelesurile 383. r. s. 16. orĭ 444. r. s. 3. jîntiță 444. r. s. 15. caillé 445. r. s. 1. marmoreo 445. r. j. 6. immigrant, 450. r. j. 1. garziĭ 452. r. s. 1. greacă 454. r. s. 10. Flanona 456. r. j. 2. orĭ 456. r. s. 13. Alsó-Kosály 472. r. j. 8. gotthico 472. r. j. 4. Romaniĭ 490. r. s. 12. Eutychete 506. r. s. 4. τόρνα, 507. r. j. 23. *retorna* 508. r. s. 3. Slavĭ 511. r. s. 9. 89.— 511. r. j. 13. 419.— 517. r. j. 19. parte 517 r. j. 6. cît de cît 518. r. j. 24. Illyropannonĭ 524. r. j. 14. 13845.— 533. r. s. 9. Karkar 533. r. j. 9. Krka 537. r. s. 4. Bi- 549. r. j. 2. Partinilor.— 551. r. j. 16. 54. 553. r. j. 9. crkva 555. r. j. 12. Bisine 570. r. j. 15. (Sarmizegetusa) 580. r. s. 10. Počitely 582. r. j. 19. Corcyra 598. r. s. 2. Dasas b.— 598. r. j. 8. Nemeditus b.— 651. r. j. 12. *-i* 654. r. j. 6. barŭzaiti 659. r. s. 17. N. Beldiceanu 665. r. j. 14. De-ĭ 668. r. s. 2. mulțĭ 675. r. j. 10. 1791 : 677. r. s. 6. oştirĭ 681. r. j. 5. cîțĭva 681. r. j. 2. rîurĭ 681. r. j. 1. revărsa 693. r. s. 20. romanische 693. r. j. 8. hartă 693. r. j. 7. resturĭ 707. r. j. 11. *torna* 713. r. j. 18. Vid, 716. r. j. 19. Kiĭ 724. r. s. 17. *Aliĭ'tera* 725.

r. j. 10. *Vâkan* 725. r. j. 9-8. *Crestianul* 728. r. j. 7. *Iassy* 730. r. s. 8. *torgъ* 730. r. j. 2. *Valea* 732. r. s. 12. 556: 737. r. s. 7-8. *gîndul* 744. r. s. 13. *Morăşuluĭ* 761. r. s. 8. făptură 761. r. j. 19. violenţele 761. r. j. 18. pădurile 777. r. s. 4. populaţie 782. r. j. 15. *priceperea* 812. r. s. 13. (нєтѫгъ) 812. r. j. 20-19. *zdravăn* 814. r. s. 1-2. *dărămá* 820. r. s. 7. *bil-* 847. r. s. 13. ceĭalaltă, 855. r. s. 17. Sardiĭ 872. r. s. 17. Yürükler

I

III. r. s. 6. nicĭ—nici
XIII. r. s. 5. γ'=ν' Papahagi—γ'=ν Papahagi
XXXVII r. s. 16. Symeon—Simeon
3. r. j. 14-13. augusta—augusts
6. sus la dreapta. § 3-4 — § 3 4
10. sus la dreapta. § 4-5 — § 5
18. r. j. 3 Numaĭ — Nnmaĭ
22. r. j. 15. Čakarlar — Cakaȓlar
27. r. j. 9. Diascuporeos — Diascnporeos
28. r. s. 9-10. Mucaporeos — Mucapareos
34. r. s. 1. precum — precnm
59. r. s. 12. monumentelor — monnmentelor
60. r. j. 17. localităţĭ — lecalităţĭ
61. sus la stînga. § 28-29-30 — § 28-29, 30
64. sus la dreapta. § 31-32-33 — § 31-32, 33
68. sus la dreapta. § 35-36-37 — § 35-36, 37
76. r. s. 22. următorul — urmatorul
83. r. j. 17. multă — mnltă
85. r. s. 19. asupra luĭ — asupraĭ lu
122. r. j. 18. putea — pntea
148. r. s. 10. Mithridates — Mythridates
148. r. j. 4. Mithridates — Mythridates
150. r. s. 15. Mesembria, la — Mesembria. La
196. r. j. 13. în Dunăre în ţara — în Dnnăre în
200. r. j. 4. domeniul — domenĭnl
211. r. s. 2. Peneios. S. VII, Fragmente, 12.—Peneios.
235. r. j. 1. numele — nnmele
254. r. s. 5. însă — însă.
324. r. j. 18. *bhers-* — *bhers-*.
327. r. j. 12. *prezent* — prezent
327. r. j. 8. geografieĭ — Geografieı

371. r. s. 23. fascicula de raze — fascicula din raz3
371. r. j. 13. individ — indlvid
375. r. s. 17. pildă — plidă
387. r. s. 8. comme si — comme si,
388. r. j. 5. distinguent — destinguent
401. r. j. 5. 254 : — 254 ;
401. r. j. 3. 259-268 : — 259-268 ;
402. r. s. 4. 96-98: — 96-98 ;
402. r. s. 5. 117-138 : — 117-138 ;
415. r. j. 10. malul stîng — malul drept
438. r. j. 6. civitas — civatas
442. r. s. 21. Στρόγγες — Σρόγγες
467. r. s. 13. Haemimontus — Haeminontus
472. r. j. 1. ocupe — ocnpe
473. r. s. 9-10. riginocastellon — reginocastellon
475. r. s. 5. răsăritul romanizat al Europeĭ — peninsula balcanică
476. r. j. 20. Grundriss — Grudriss
488. r. j. 1. unde — uude
506. r. s. 6. apucat — apucut
508. r. j. 24. Și — ȘI
511. r. s. 9. 237. — 237,
516. r. s. 7. putea — pntea
517. r. s. 20. tîĭu — tîiu
615. r. j. 2. C. I. L. III 14015 — 14015
641. r. j. 9. după — depe
666. r. j. 4. Illyrĭ — Illiyrĭ
694. r. s. 3. *ù — ü'*
694. r. s. 5. *ü' — ù*
716. r. j. 16. Miklosich — Miclosich
721. r. s. 21. *mediĭa — meidĭa*
728. r. j. 20-19. mențiunea — menținnea
736. r. j. 20. originiĭ — orginiĭ
737. r. s. 7. *cuceritor — cuceritor*
740. r. s. 9. descălicat — descălecat
741. r. s. 19. localităților respective Ungurii lĭ-aŭ dat — Ungurii lĭ-aŭ dat
755. sus la dreapta. 755 — 75
788. r. s. 15. nu-ĭ — uu-ĭ
812. r. s. 8. *temniță — temni,ă*
833. r. s. 11. , — ;

865. r. s. 9-10. cel satem — celsatem
871. r. s. 20. emigranţĭ — emigra-nţĭ

Dintre aceste greşelĭ atrag în special atenţiea asupra următoarelor.

XIII. r. s. 5. $\gamma' = v'$ Papahagi — $\gamma' = v$ Papahagi
196. r. j. 13. în Dunăre în ţara — în Dunăre în
211. r. s. 2. Peneios. S. VII, Fragmente, 12. — Peneios.
371. r. s. 23. fascicula de raze — fascicula din raze
415. r. j. 10. malul stîng — malul drept
475. r. s. 5. răsăritul romanizat al Europeĭ — peninsula balcanică
694. r. s. 3. *ú — ŭ'*
694. r. s. 5. *ŭ' — ú*
721. r. s. 21. *medíïa — meídĭa*

La pagina 465 r. j. 19 după astăzĭ. să se adauge în formă de notă următoarele: In ce priveşte numele personale thrace care eventual s-ar fi păstrat la Romînĭ, părerea a fost emisă încă de Tomaschek, care în Die alten Thraker II, $_2$, 39, 40 compară pe thracul Tzinta cu romînul Ţintea şi pe thracul Zipas cu romînul Jipa.